

INSTITUTIONES
IURIS CANONICI

AD NORMAM NOVI CODICIS

AUCTORE

PHILIPPO MAROTO

Procuratore Generali in Urbe Missionariorum Filiorum Immaculati
Cordis B. M. V. ☩ Antecessore Iuris Canonici in Athenaeo Seminarii
Romani ☩ Consultore SS. Congregationum Sancti Officii, Concilii et
Religiosorum.

Tomus I

(Editio tertia diligentius recognita)

ROMAE

Apud Commentarium pro Religiosis

Via delle Carceri, 9

MCMXXI

APROBATIONES

NIHIL OBSTAT

DR. ARCADIUS LARRAONA, C. M. F.,

Censor deputatus.

*Matriti, Kalendis Septembris
anni 1920.*

REIMPRIMATUR

MARTINUS ALSINA, C. M. F.,

Moderator Generalis.

Reimprimatur: Fr. ALBERTUS LEPIDI, O. P., S. P. Ap. Magister

Reimprimatur: † JOSEPHUS PALICA, Archiep. Philippen, Vicesgerens

SALVO JURE PROPRIETATIS ET TRANSLATIONIS

PRAEFATIO

Quodnam fuerit propositum nostrum in his edendis Institutionibus, breviter aperiemus.

Institutiones vulgo appellantur libri doctrinales, quibus non iam profusiori, completa, absoluta ratione enucleantur universa capita et quaestiones alicuius disciplinae, ut in tractatibus maioribus et amplioribus, sed simplici ac brevi methodo, quasi per generalem conspectum, exhibentur cuiuspiam scientiae elementa fundamentalia et suprema; videlicet, sunt libri compendiosi ac summarii, diversis aliis nominibus soliti quoque nuncupari, veluti *Notiones, Principia, Rudimenta, Elementa, Manualia, Compendia, Breviaria, Promptuaria, Summae, Summaria, Synopses, Enchiridia*, etc.

Itaque finis Institutionum iuris canonici erit tradere eiusdem iuris compendium sive summam: "Nimirum, ait *Devoti*, Institutiones tantum certis constare principiis, ac modicis regionibus circumscriptae esse debent, et quaestiones suum in iis locum habent nullum," (1), vel ad summum quaestiones faciliores innuuntur potius quam discutiantur.

Et olim quidem motivum seu causa tradendarum in scholis ecclesiasticis canonicarum Institutionum fuit studiosorum mentes disponere ad completum et accuratius deinde suscipiendum totius iuris canonici studium, ut, nempe, ratione illa dispositi valerent studiosi ipsi vacare scholae seu studio, ut aiebant, textus; quare inquebat *Sanguineti*: "Illud in primis inculcandum videtur,

(1) Instit. canon. Praefat.

4957

indolem ac naturam Institutionum, ut vocant, eam esse ut *elementa* sint iuris, adeoque iis, veluti propaedeutica disciplina, iuris ecclesiastici candidati eas iam rite perceptas animo notiones habeant, quibus ad profundiore[m] perfectiore[m]que iuris scientiae notitiam hauriendam tutius accedant „ (1).

Hic mos, praemittendi Institutiones exactiori legum cognitioni, auctorem praecipuum habet Iustinianum Imperatorem, qui eum in docendo romano iure servari praecepit. Is enim collegerat romanum ius universum duabus syllogis, quibus nomen datum *Digesta* seu *Pandectae* et *Codex*, quibusque utendum erat non solum in foro ad lites dirimendas, verum et in scholis etiam ad comparandam legum doctrinam. Congruum tamen non fuisset auditores iuris statim iam ab initio apponere studio et interpretationi omnium legum, ordine duarum collectionum servato; nam, praeterquam quod ille ordo nec satis aptus pro scholis nec perspicuus erat, leges ipso in limine ac inde per totum iuris Corpus inveniebantur et multiplices et variae, saepe captu difficillimae vel subtilibus gravioribusque involutae controversiis, quas sane leges recte addiscere vix possibile foret, non prius cognitis generalioribus iuris principiis et elementis.

Iustinianus ipse loquebatur hoc modo: “ Incipientibus nobis exponere iura populi romani, ita videntur posse tradi commodissime, si primo levi ac simplice via, post deinde diligentissima atque exactissima interpretatione singula tradantur; alioqui, si statim ab initio rudem adhuc et infirmum animum studiosi multitudine ac varietate rerum oneravimus, duorum alterum, aut desertorem studiorum efficiemus, aut cum magno labore, saepe etiam cum diffidentia (quae plerumque iuvenes avertit), serius ad id perducemus, ad quod leviori via ductus, sine magno labore et sine ulla diffidentia, maturius perduc[i] potuisset „ (2).

(1) Iuris eccles. Instit., Ad lectorem.

(2) § 2, I. I, 1.

Ideoque mandavit Imperator ut componerentur Institutiones, quae continerent *prima legum cunabula*, essent *totius legitimae scientiae prima elementa*, in quibus *breviter* exponeretur et quod antea obtinebat et quod postea desuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum est (1); atque ita "rudis animus studiosi simpliciter enutritus, facilius ad altioris prudentiae redigatur scientiam" (2); cum in his libris Institutionum "totius eruditionis prima fundamenta atque elementa" ponantur, "quibus iuvenes suffulti possint graviora et perfectiora legum scita sustentare" (3). In ordinandis igitur studiis iuris romani, per Const. *Omnem reipublicae* praescripsit ut discipuli primo quidem anno suas haurirent Institutiones (4), hoc praemonens "necesse esse Institutiones in omnibus studiis primum sibi vindicare locum, utpote vestigia eius scientiae mediocriter tradentes" (5), expletis autem Institutionibus, in reliquam primi anni partem et quatuor annos subsequentes, servanda erat lectio Digestorum et Codicis (6).

In ecclesiasticis scholis ante saeculum decimum sextum non tradebantur Institutiones iuris canonici, nec de eis habebantur scripti libri. Primus fuit *Ioannes Paulus Lancelotti*, antecessor perusinus, qui ex mandato Summi Pontificis suscepit munus adornandi Institutiones canonicas ab ipso Pontifice deinde confirmandas ad imitationem Iustiniani. Quae Institutiones a Lancelotto conscriptae, licet postea non essent a Romano Pontifice approbatae, tamen fuerunt causa ut plurimi deinceps redigerentur similes libri, atque studium canonici iuris in duplicem distinctam ordinaretur scholam, alteram et primam *Institutionum*, alteram et secundam *Decretalium* seu *textus canonici*, pari ratione ac

(1) Const. *Imperatoriam Maiestatem*, de confirm. Instit., §§ 3, 4, 5.

(2) Const. *Deo Auctore*, de conceptione Digestorum, § 11.

(3) Const. *Tanta*, de confirm. Digestorum, § 11.

(4) Const. *Omnem reipublicae*, § 2.

(5) Const. *Omnem reipublicae*, princ.

(6) Ibid., §§ 2 et seq.

in iure romano habebantur duae scholae, *Institutionum* et *Digestorum* seu *Pandectarum*.

Differentia item qua praecipue *Institutionum* canonicarum schola distinguebatur a schola decretalium in eo erat, prout in iure romano, quod in schola *Institutionum* docerentur elementa generalia seu compendium et summa iuris canonici, ac proinde proponeretur materia quaedam selecta et incompleta, atque a multis controversiis discutiendis prudenter abstineretur; in schola vero *Decretalium* universum ius canonicum, qua late patebat in collectionibus et fontibus authenticis, enuclearetur, seu exponeretur quidquid ad ius nostrum pertineret. Insuper: in *Institutionibus* tradendis procedebatur levi simplicique via, seu ratio explicandi erat compendiosa et facilis; dum in textu explanando modus ipse disputandi erat perfectior ac solemnior, adductis omne genus argumentis et quaestionibus enodatis undequaque. Denique, in schola *Institutionum* systematicus vel logicus semper adhibitus est ordo docendi; e converso, in textus schola retinebatur, saltem usque ad posteriora tempora, ordo legalis secundum Gregorii IX *Decretales* (1).

Ratio autem praecipua, cur schola *Institutionum* praemitteretur scholae textus canonici, erat illa eadem quam innuebat Iustinianus pro iure romano, nimirum necessitas aut convenientia imbuendi discipulorum animos principiis et elementis praerequisitis ad rectam faciendam legum interpretationem; eo vel magis quod etiam collectiones canonum, si non parem cum collectionibus iuris romani, saltem similem continebant multitudinem, varietatem ac difficultatem legum, nec ordo ac dispositio materialium in iisdem collectionibus canonicis erat satis scientifica et rigorosa.

Interim vero propter aliam etiam causam conscribebantur libri elementares aut breviores iuris canonici, atque in scholis,

(1) Cfr. Wernz, "Ius Decretalium", vol. I, Prooemium.

maxime Seminariorum, proponebantur canonicae Institutiones; eo nempe quod pluribus etiam inter clericos non suppetebat otium, aut commoditas aut utilitas late et complete percurrendi atque addiscendi canonicum ius, et quaerebant summam dumtaxat ipsius iuris apprehendere. Haec altera causa in dies urgentior evasit, etenim postremis temporibus, forsán potius quam temporibus anteactis, necessaria fuit sacerdotibus compendiaría saltem iuris canonici notitia; unde etiam in omnibus Seminariis instituta est eiusdem iuris schola peculiaris.

Immo nunc, quoniam novus Codex iuris nostri est ordine perspicuo, systematico ac rationali compositus, certe non adeo urgebit necessitas aut utilitas praemittendi studium Institutionum canonicarum profundiori studio textus, videlicet, ipsius Codicis; at, e converso, eo vel potius fovenda est Institutionum canonicarum schola, ut ita dicamus, autonoma seu non dependens a textus schola; proindeque libri quoque institutionales conscribendi erunt; siquidem scientia canonum in posterum, ex una parte facilius et commodius adquiri valebit, ex alia vero erit sacerdotibus quam necessaria, ceteris aliis utilissima; non omnes autem tenebuntur causa vacandi perfecto et profundiori studio ac cognitioni legum canonicarum, sed mediocris earum notitia illis equidem sufficiet. Quocirca schola textus seu completæ et absolutæ explanationis canonum destinabitur illis, sane numero paucioribus, qui perfectam iuris canonici scientiam adquirere cupiant; schola vero Institutionum canonicarum necessaria omnino erit reliquis clericis, imo et laicis, qui debeant vel exoptent elementarem saltem assequi cognitionem iuris Ecclesiae.

Patet autem summariam illam expositionem iuris canonici, Institutionibus respondentem, ac faciendam et in scholis magisterio orali et in libris publice editis, esse posse restrictiorem vel ampliorem, iuxta fines unicuique praefixos; ita enim inscribuntur Institutiones theologiae dogmaticae vel moralis opera quae duobus, tribus aut etiam pluribus discretis voluminibus coale-

scunt. At vero quoad ius canonicum illa expositio, praesertim habenda in Seminariis clericorum, non sit oportet adeo ieiuna, restricta et incompleta ut praebere nequeat elementa illa iuris nostri quae merito in sacerdotibus hodie prorsus exiguntur; quin, e contrario, omnibus conandum est viribus fovere et augere, saltem inter clericos, solidiorem ac uberiorem iuris canonici doctrinam. Quod vix fieri poterit nisi duos saltem annos quotidiana lectione, applicentur iuvenes Institutionum canonicarum studio.

Re quidem vera iam scripserat clarissimus *P. Wernz*: "In plerisque aliis universitatibus et seminariis ut plurimum una existit schola canonica, scilicet, Institutionum canonicarum, quae ordinarie uno vel ad summum duobus annis absolvitur. Quod tempus sane cursui elementari sufficit, si singulis diebus doceatur „ (1). Et similiter *P. Sanguinetti*: "Si enim schola Decretalium post Institutionum scholam haud haberi debeat, tunc duobus saltem annis opportune facta materiae partitione, textus ipse nostrarum Institutionum viva praeceptoris voce, erit uberius explanandus „, etc. (2). Quod si haec vera censebantur ante novi Codicis editionem, verissima deinceps retinenda erunt. Eo vel magis quod, nunc prementes vestigia Codicis, vindicare debemus scholis iuris canonici plura quae hucusque, certe ob necessitatem vel maximam utilitatem, in schola theologiae moralis tradi solebant. Immo, quin detrahamus urgentiori necessitati bene addiscendi ipsam theologiam moralem, optaremus equidem ut utraque schola Institutionum, et theologiae moralis et iuris canonici, aptius inter se coordinarentur, suis partibus iuri canonico non denegatis et convenienti facta distributione materialium aequae ac unionis inter unam et alteram disciplinam, quae simul constituunt *theologiam practicam* sive *rectricem* (cfr. infra nn. 26, 27), ex quarum congrua

(1) Op. cit., I, 327.

(2) Loc. cit., Ad lectorem

simultanea cognitione et studio clerici efficientur idonei ad rite ministeria ecclesiastica obeunda.

Igitur hocce Institutionum opus intendit summatim restringere canonici iuris doctrinam; ita tamen ut summa ipsius iuris non misera evadat vel ieiuna, sed satis copiosa abundantiorque quam in pluribus huiusmodi libris fieri soleat. Etenim: 1.º aliqualis maior, ut ex praedictis colligitur, amplitudo concedenda in posterum videtur institutionalibus canonum studiis; 2.º destinatur praecipue liber scholis Seminariorum, in quibus Institutiones dumtaxat edocentur, non cursus integer et completus iuris canonici; proinde Institutiones ipsas oportet evolvi latius, quo clerici sibi convenientem canonum scientiam valeant comparare (1); 3.º etiam Sacerdotes omnes, dum vacare tenentur animarum curae gerendae vel aliis officiis sacris exercendis, indigent prae manibus habere Manuale quoddam completum iuris canonici; unde facilius, commodius ac efficacius extricare se valeant a dubiis et difficultatibus iuridico canonicis quotidie exsurgentibus.

Ordo dicendorum generatim retinebit divisionem in quinque libros et materiarum distributionem in novo Codice statutam; attamen in primo libro *Normarum generalium* adiungi plura debuerunt paucis iis quae in Codice continentur expressa; nam revera sunt *praecognita iuris*, quae in legibus ferendis nota praesumuntur utpote principia generalia canonica, sed quae in scientia iuris nequeunt praetermitti, quia sunt *fundamentales notiones* prius explicandae quam ius ipsum constitutum, etiam compendiarie, tradatur. Ea vero sunt omnia quae *Prolegomena iuris* vel *Introductio ad ius* vel *Propaedeutica iuridica* aliter

(1) Haec tamen libri maior extensio minime impedit quominus eo valeant etiam uti alumni scholarum, si quae adhuc ista ratione sint habendae, ubi cursim exponuntur Institutiones canonicae, quoniam per congruam typorum, maiorum ac minorum, distinctionem, statim apparet quasdam liceat omittere partes. E converso maior copia doctrinae efficiet ut librum hunc non inutiliter illi quoque possint adhibere qui vacant ampliori et profundiori iuris canonici studio.

nuncupantur, et comprehendunt doctrinas generales notitiasque historicas quae necessario vel utiliter praecognosci debent, ut melius deinde perpendi possit vis legum conditarum atque facilius ac fructuosius sit studium singularum iuris partium. Sicut enim habetur Propaedeutica theologiae, dicta etiam Theologia Generalis, et Introductio ad Scripturam Sacram, pressius adhuc prout in theologia morali distinguitur pars fundamentalis seu generalis a a singulis partibus specialibus, ita etiam habetur iuris canonici pars generalis, quae primarias illas ac fundamentales iuris nostri explicat notiones.

LIBER PRIMUS

NORMAE GENERALES

INTRODUCTIO AD IUS CANONICUM

Cap. I. — De natura iuris Canonici.

ART. I. — DE NOTIONE IURIS.

1. **Etymologia nominis.** — Circa originem vocis *Ius* disquisierunt subtilius non pauci scriptores praesertim veteres, ex ea forsitan moti ratione quae proponitur ab Ulpiano (fr. 1, D. I, 1): “ Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen *iuris* descendat „. Et quidem nonnulli dixerunt eam esse vocem simplicem vel radicalem utpote breviorē aliis ad idem genus pertinentibus, v. g., *iustitia*, *iusto*, quae potius a iure derivatae dicendae sunt; quorum sententia potuit commode teneri si verbum ad solam linguam latinam referretur; alii, multo plures, censuerunt esse derivatam, at in radice assignanda valde discreparunt. Praetermissis aliorum placitis, adnotemus sequentia: Ulpianus (l. c.) prosequitur: “ Est autem (ius) a *iustitia* appellatum; nam, ut eleganter Celsus definit, Ius est ars boni et aequi „.

S. Isidorus (1) et cum eo *Gratianus* (c. 2, D. I) ius derivant a *iusto*: “ Ius autem est dictum quia iustum est „. Generalius antiqui scriptores, maxime grammatici, iuxta verborum regulas (iurisconsulti enim potius ex rationibus philosophicis arguebant) tenuerunt *ius* esse derivatum a participio verbi *iubere*, id est *iussum*, per detractiōem ultimae syllabae *sum*, sicut quod in prisca lingua dicebatur *ossum*, postea dictum est *os*; et congruit significatio nominis, quia ius est idem ac lex, mandatum, imperium, denique iussum a superiore datum. “ Ius, inquit *For-*

(1) Lib. V, “ Etymol. „, c. 3.

cellini (1)... a iubeo, quia iubetur ab eo qui summam habet potestatem: ius enim apud Romanos fuit quod a populo iussum fuerat, cuius proprium erat iubere; porro antiquissimi *ioua* dixerunt (quippe *iou*s per diptongum pluries scribitur in vetusto marmore apud Murat. 582 et alibi), nec litteras geminabant, nec utebantur littera canina R. postea abjecta diptongo et sibilante littera in caninam versa, *iura* dixerunt.,,

Recentiores autem philologi et iuristae non sistunt soli linguae latinae et altiores quaerunt origines; olim generatim retinebant nomen latinum *ius* promanare ab indo-europaea vel sanscrita radice *yu* (iu), *yug*, *yung*, quae exprimit ideam ligaminis, vinculi, unionis, commixtionis; et quae continetur in verbis sanscritis *yugam* (par), *yugma* (coniunctio), *yuyga* (iumentum), *yugnagmi* (conjungo); in graecis *ζυγόν* (iugum), *ζεύγνυμι* (conjungere); in latinis *coniux*, *iumentum*, *iungere*, *iuxta* et pluribus aliis: sub hac ergo ratione ius ita vocaretur quasi esset vinculum seu ligamen, quo homines inter se uniantur vel quod homines sibi subiicit (2). Hodie autem Auctores magis distinguunt inter *ius carnis* (iusculum) et *ius legis* (prout iam in etymologia iuris assignanda fecerant nonnulli veteres qui *ius carnis* derivabant a *iuvando*, *ius* vero *legis* a *iubendo*) (3); et adscribunt iuri in primo sensu praefatam radicem *iu*, censent autem, e contra, *ius* in sensu legis profluere a primitivo sanscrito (vedico) *yos* (yaus), cui in antiquo bactriano (zendo, avesta) respondet *yaos*, et tenent illa verba significare id quod est bonum, sanctum, purum, caeleste atque in genere aliquid pertinens ad divinitatem; inde verbum quoque *iurare* dicunt descendere (4).

Ratio ergo quare *ius* ita appellaretur fuit quod homines putaverint illud esse a Deo derivatum (ex qua ratione iam Grotius et Vico opina-

(1) "Totius Latinitatis Lexicon", v. *Ius*.

(2) Cfr. *Pott*, "Etimologische Forschungen aus dem Gebiete der Indogermanischen Sprache", tom. I, pag. 213; *Iherig*, "Geist der roemischen Rechts", lib. I, tit. I, c. II, § 18, not. 165; *Pianigiani*, "Vocabolario etimologico", Milano-Roma, 1907, vv. *Giogo*, *Giungere*, *Giure*, etc.

(3) Cfr. *Francisci Sanctii Brocensis*, "Minerva seu de Causis linguae latinae", lib. IV, cap. XV in not. 1, *Jac. Perizonii*.

(4) Cfr. *Mommsen*, "Roemisches Staatsrecht", lib. III, part. I, qui allegat philologum *Schmidt*; *Ferrini*, trad. del Commentario alle Pandette di *F. Glueck*, lib. I, tit. I, pag. 2, not. a; "Enciclopedia giuridica italiana", v. *Diritto*.

bantur nomen *iuris* originem ducere, per diphtongi contractionem, a *Jous* graece *Zeûs* quae est forma vetustissima nominis Jupiter); et primitus revera leges ferebantur praecipue a sacerdotibus et ius cum religione permiscebatur et confundebatur; postmodum verbum *ius* fuit extensum ad designandas leges humanas seu ius humanum, imo hoc unum tandem significavit cum ius divinum seu sacrum fuit proprio nomine vocatum *fas* (1); haec enim fuit distinctio apud Romanos, ut *fas* significaret ius sacrum ad deos et religionem pertinens, *ius* vero denotaret leges humanas; unde etiam S. Isidorus apud Grat. (c. 1, D. I): “Fas lex divina est; Ius lex humana”. Latino nomini *ius* graece respondet proprie *δικη* (ius, iustitia) vel *δικαιον* (iustum), quamvis frequentius in in eodem sensu adhiberetur vox *νόμος* (lex); *δικη* autem habet originem a radice indo-europea *dik*=*dic* (monstrare, indicare, ostendere); proinde graece ius intelligitur esse quasi index seu norma agendi.

Hodiernis linguis europaeis *ius* exprimitur per voces *Recht*, *right*, *derecho*, *diritto*, *droit*, quae respondent latinis *rectum*, *directum*; prima vero origo verborum etiam latinorum dicitur esse radix sanscrita *rgu*, quae significat id quod non deviat, quod sequitur lineam rectam, ac moraliter id quod est iuxta regulam, iuxta rectitudinem seu honestatem; in his ergo verbis *ius* proponitur tamquam linea recta quam sequi homines tenentur (2).

2. Multiplex significatio inest *Iuris* nomini, eaque praecipua (3) triplex: a) *Ius* primario sensu, qui *efficiens* vel *causalis* dicitur, significat *legem* aut *iussum*, nempe normam agendi hominibus constitutam. Hanc primariam iuris significationem intendimus cum distinguimus ignorantiam vel dubium iuris ab ignorantia vel dubio facti, dum dicimus nos hoc vel illo iure uti, hoc esse certi et explorati iuris, etc.

3. Attamen non quaelibet norma actionum humanarum seu lex venit nomine iuris proprie sumpti, nam lex mere moralis seu praecepta hone-

(1) Cfr. *Ferrini*, loc. cit.

(2) Cfr. “Enciclopedia giuridica italiana”, loc. cit.

(3) Minores iuris significationes sunt inter alia: a) *sententia iudicialis*, quo sensu index asseritur dicere *ius*, nempe proferre sententiam; b) *locus iudicii* seu tribunal, et ita dicitur vocare in *ius*; c) *necessitudo* seu vinculum parentelae, veluti ius agnationis, ius cognationis:

statu et virtutis non nisi largo et improprio sensu ius vocantur; ius enim proprie respicit iustitiam seu est lex iustitiae, dicta iuridica. Quae tamen generaliter sumitur et comprehendit non solum normam scriptam, quae peculiariter vocatur lex, sed etiam normam non scriptam, quae consuetudo appellatur; unde aiebat *S. Isidorus* (1), et continetur in *Decret. Grat.* (cc. 2 et 3, D. I): "Ius generale nomen est, lex autem iuris est species.....; omne autem ius legibus et moribus constat „.

4. In hac prima significatione singulae quoque leges aut consuetudines sunt ac vocantur ius; sed potius hoc nomine designatur *integer quidam complexus legum (aut consuetudinum) unius et eiusdem qualitatis*; atque ita dicimus ius naturale, humanum, civile, romanum, canonicum, etc.

5. Ad hanc significationem reducitur etiam ea, iuxta quam ius dicitur liber seu codex in quo leges continentur scriptae; sic dicitur Corpus iuris romani, Corpus aut Codex iuris canonici. Etiam potest haberi ut huius primae significationis extensio illa qua ius accipitur pro ipsamet scientia seu peritia legum, et haec proprio nomine vocatur a nonnullis Iurisprudentia (2). Quae a Iustiniano (§ 1, I. I, 1) ex Ulpiano (fr. 10, Dig. I, 1) definitur: "Divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia „, id est, cognitio seu peritia praeceptorum divinarum et humanorum quibus docemur quid iustum aut iniustum sit. Hac ratione appellatur quis iurisconsultus, iurisperitus, iuris Doctor aut Antecessor; iuris studiosos dicimus vacare studio iuris, etc.

6. b) *Ius*, alia acceptione, quae *subiectiva* vel *formalis* audit

(1) Lib. V, "Etymol. „, cap. 3.

(2) Secundum verborum proprietatem, aliud est Iuris scientia, aliud Iuris prudentia seu Iuris peritia: illa est cognitio theoretica Iuris, haec est cognitio practica, videlicet illa dexteritas seu facilitas in applicandis legibus ad casus particulares occurrentes, quae supponit prius iam acquisitam Iuris scientiam. Iuris ergo scientia ea vocatur pars studiorum iuridicorum quae in legum contemplatione versatur, iuris autem prudentia ea est quae leges pro variis factorum adiunctis applicat; proinde iuris doctoris est leges cognoscere, Iurisprudentis autem illas prudenter applicare; scientia in scholis, prudentia vero in usu acquiritur. Iurisprudentia aliam quoque significationem habet, de qua inferius.

(eo quod aliquid dicat aut ponat tamquam formam in subiecto), idem est ac *legitima* (1) *facultas moralis ad aliquid habendum, agendum, omittendum, exigendum*. Hoc sensu dicitur ius dominii seu proprietatis, ius possessionis, ius in re vel ad rem, ius utendi, fruendi, ius operarii ad stipendium, etc.; dicitur aliquis uti iure suo, esse sui iuris vel alieni iuris, etc.; item: "Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur" (c. 79, R. I. in VI); "Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiae causam habere censetur" (c. 11 eod.).

7. Iamvero ius, in hoc sensu acceptum, potest esse perfectum et imperfectum; nam facultas illa moralis potest competere vel ex titulo iustitiae, nempe ex lege iuridica, vel ex titulo alterius virtutis seu ex lege mere morali. Si primum, facultas, id est ius, est intrinsece perfectum, si alterum est intrinsece imperfectum; titulo enim iustitiae in se nihil deest ut per eum obtineatur quod debitum est, ideoque est perfectus, quod enim ex iustitia debitum est possumus exigere vi quoque mediante, e contra, titulo aliarum virtutum aliquid deest ut efficaciter obtineamus id quod nobis debitum est, requiritur enim accedat bona aliorum voluntas. Ita ex caritate non petimus id quod ad nos pertinet, sed quod alienum est, et ex humanitate imploramus; hinc petere quidem possumus sed non exigere. Facultas convenienter petendi est in se ius perfectum et a petendo non possumus impediri; sed deest facultas exigendi, hinc tale ius relate ad ultimum suum obiectum est intrinsece imperfectum, cum imperfectio oriatur ex ipso titulo a quo procedit (2).

Ius ergo perfectum est illud quod proprie significatur per hanc secundam iuris acceptionem, quod proinde complete definiri potest: *Legitima facultas moralis inviolabilis aliquid habendi, faciendi, omittendi, exigendi, etc.*

In eo quod dicitur *inviolabilis* exprimitur eius intrinseca perfectio, ex qua nequit laedi aut impediri quominus obtineat effectum in quem facultas illa tendit.

(1) Concessa nempe a lege seu a iure pro lege sumpto.

(2) Cfr. *Cavagnis*, "Jus public. eccles.", vol. I, n. 11.

8. c) Tertia iuris significatio est *obiectiva* (1) seu *materialis*, iuxta quam *ius* idem est ac *iustum* (2); et sic aiebat *S. Isidorus* (3): "Ius autem est dictum quia iustum est „ — In hoc ergo sensu *ius* est *obiectum iustitiae*, ac proinde dicitur iustitiae proprium esse ius suum unicuique tribuere; vel etiam potest dici *ius* esse *id quod debitum est*; vel denique *ius* seu *iustum* accipitur pro eo *quod* est *conforme* vel *consentaneum* vel *adaequatum* legibus.

9. Porro iustitia sumitur nonnumquam pro virtute in genere seu honestate, strictius vero pro peculiari virtute tribuendi unicuique quod suum est. Item: id quod est debitum, aliquando debetur ex sola religione vel ex fidelitate vel ex aliis congruis rationibus, alias debetur ad aequalitatem seu ex stricta iustitia. Tandem id quod est conforme seu consentaneum seu adaequatum legi, convenit quandoque legibus cuiuslibet virtutis aut praeceptis honestatis sive moralitatis seu normis vel regulis actionum humanarum, quandoque vero legibus proprie dictis, id est, legibus iustitiae seu iuridicis. Inde etiam iustum seu ius obiective sumptum potest significare aliquando latius id quod congruum seu consentaneum est rationi, quod est licitum, bonum, aequum, virtuosum; sed pressius significat id quod est strictius iustum seu ad aequalitatem debitum seu consentaneum aut adaequatum legibus rigore sumptis (4).

10. Hinc etiam colligitur quomodo inter se convenient, quomodo differant *ius* seu *iustum*, atque *bonum et aequum*, ac similiter *iustitia* et *aequitas*. Iam duplex huius rei expositio fieri solet:

Prima: Ius, iustum, iustitia, si sensu latiori respondeant virtuti in genere seu honestati, idem sunt ac bonum, aequum, aequitas; aequitas enim, ut patet ex nomine, idem est ac aequalitas, rectitudo; bonum et aequum significat rectum, aequale, adaequatum, ac substantivi more

(1) Recentiores plerique partiuntur ius dumtaxat bifariam in *obiectivum* et *subjectivum*: *primum* est *lex* (pro nobis, significatio iuris efficiens), *alterum* est *facultas moralis* (idem ac pro nobis). Quod notandum est ne oriatur confusio.

(2) Cfr. *S. Thom.*, II^a - II^{ae}, qu. LVII, a. 1.

(3) Lib. V, "Etym", cap. 3: "Decr. Grat.", c. 2, D. I.

(4) Cfr. *Suárez*, "De Legibus", lib. I, c. I, n. 3.

usurpatum idem est ac aequitas, rectitudo, honestas (1). Si vero ius, iustum, iustitia stricto sensu sumantur pro eo quod debitum est ad aequalitatem vel ex rigore, tunc differunt a bono, aequo, aequitate; quam distinctionem innuebat quoque iurisconsultus Paulus (fr. 144, D. L., 17): “Non omne quod licet (*seu est iustum secundum leges*) honestum est „; unde patet quoque quid significet aliquid competere, procedere, etc., non *ex iure*, videlicet stricto, sed *ex bono. et aequo*, non *ex iustitia* sed *suadente aequitate*.

Secunda. Ius seu iustum potest esse *naturale*, nempe conforme aut consentaneum legibus naturalibus, iuri naturali, et tunc dicitur proprie *legitimum*; et potest esse *legale*, id est, adaequatum legibus humanis; *iustitia naturalis* est convenientia seu conformitas cum lege naturali, *iustitia vero legalis* (*hoc sensu*) est conformitas cum legibus humanis. Age iam, aequitas naturalis (quae esse intelligitur dum *aequitas* simpliciter enunciatur) idem est ac iustitia naturalis; pariterque bonum et aequum naturale idem est ac ius seu iustum naturale; unde vel Paulus iuriconsultus aiebat (fr. 11, D. I., 1): “Ius pluribus modis dicitur: uno modo cum id quod semper bonum et aequum est ius dicitur, ut est ius naturale „. E contra eadem aequitas naturalis differt a iustitia legali; bonum et aequum naturale opponitur iuri et iusto legali; ideo dicitur (fr. 90, D. L., 50): “In omnibus quidem, maxime tamen in iure (*utique humano*) aequitas spectanda est. „. Huc quoque pertinet definitio Celsi (fr. 1, D. I., 1): “ius est ars boni et aequi „, seu medium ad obtinendam aequitatem; quare aequitas sub hoc respectu non est dicenda correctio seu emendatio iuris, sed potius est origo, finis, regula et norma iuris seu legis humanae.

Potest autem evenire ut aliqua lex humana deficiat ab aequitate, tunc utique munus aequitatis est corrigere ius (2); et hoc dupliciter: uno modo, cum lex in seipsa deficit, si nempe sit contra rationem et ius naturale; et tunc illud quod est consentaneum tali legi erit iustum legale, sed erit iniquum; hinc apud romanos ius iniquum, iniquitates iuris, quas corrigere studebat Praetor tuendo aequitatem. Alio modo, lex quamvis in generali fuerit aequa, rationabilis, potest deficere in particulari, seu in applicatione ad casum particularem, quae nimis dura seu rigida est; et tunc aequum non est urgere legis applicationem, quare *Gaius* dicebat:

(1) Cfr. *Forcellini*, “Lexicon „, v. *Aequum*.

(2) Ideo *Aristoteles* aiebat (*Eth.*, lib. V, c. 10) aequitatem esse emendationem iuris seu iusti, quidem legalis.

“saepe accidit ut quis iure civili teneatur, sed iniquum sit eum iudicio condemnari,, (1). Item (fr. 91, § 3, D. 45, 1) dicitur: “esse enim hanc questionem de *bono et aequo*, in quo genere plerumque *sub auctoritate iuris scientiae* perniciose, inquit, erratur,,.

Illud autem quod tunc secundum ius vel legem deberetur, appellatur *summum ius* et dicitur esse *summa iniuria*. Ergo durities seu iniuria legis emendanda est per prudentem moderationem legis praeter rigorem verborum eius. Haec autem prudens moderatio oritur ex aequitate naturali, et ipsa dicitur etiam *aequitas*, nimirum *legalis*; atque ab ea vocatur *aequum et bonum legale*, quod in se quidem tale est, licet a verbis legis discordare videatur. Virtus autem a qua procedit hic actus seu prudens moderatio legis in casu particulari, dicitur *epikeia*, ad quam pertinet contra verba legis humanae agere in particulari, quando illa servare esset contra aequitatem naturalem; hinc iudex dicitur agere, non ex iure, sed ex bono et aequo (2). Unde patet aequitatem etiam legalem differre a iustitia legali, et similiter bonum et aequum legale a iusto legali.

11. Conclusio. — Ex his omnibus quae exposita sunt circa notionem Iuris patet praecipuam huius nominis significationem esse primam, qua ius accipitur pro lege, eamque esse veluti radicem et fundamentum aliarum significationum. Etenim lex est fons sive fundamentum iuris subiective sumpti, nempe, facultatis moralis supra (n. 5) expositae; eodem modo lex est regula et mensura iusti seu iuris obiective accepti. Immo pressius, ut innuebamus, ius est pro nobis complexio legum; ideo nisi aliud appareat, dum enunciatur ius, intelligitur esse: *Complexus quidam integer legum unius et eiusdem qualitatis*. Sequens ergo divisio in eodem sensu procedit.

ART. II. — DE DIVISIONE IURIS.

12. Generalissime ius dividitur in *naturale* et *positivum*. — *Ius naturale* seu *essentiale* est illud quod non ex libera alicuius.

(1) Institut., IV, 115.

(2) Cfr. Suárez, loc. cit., n. 7.

legislatoris voluntate constitutum est, sed voluntate Dei necessario praecipientis congenitum est nobis cum ipsa natura humana ab eaque promanat. — *Ius positivum* est illud quod inductum seu constitutum est a libera alicuius Legislatoris voluntate.

13. Differentiae inter ius naturale et ius positivum. — Sunt praecipuae sequentes:

a) Ius naturale provenit ex intrinseca ratione et exigentiis ipsius humanae naturae; positivum oritur ex libera voluntate Legislatoris iuxta diversas personarum, locorum, temporum, aliarumque circumstantiarum conditiones.

b) Ea quae sunt iuris naturalis sunt *intrinsece* bona vel mala, iusta vel iniusta; ea quae sunt iuris positivi sunt *extrinsece* talia; ideo priora praecipiuntur quia sunt bona et iusta, prohibentur quia mala et iniusta; posteriora ideo sunt bona et iusta quia praecipiuntur, mala et iniusta quia prohibentur.

c) Ius naturale est universale et omnibus hominibus convenit sicut ipsa humana natura, e qua procedit; ius positivum potest esse, et generatim est, particulare vel limitatum ad aliquas personas, loca, etc.

d) Ius naturale est immutabile; ius vero positivum mutari potest.

e) Ius naturale est perpetuum seu numquam cessat; ius autem positivum potest esse temporale et cessare. Aliae differentiae desumuntur ex subiecto, prout in n. seq.

14. Subiectum iuris naturalis est omnis et solus homo: *omnis*, quia ius naturale profluit ex ipsa natura humana, quae identidem apud omnes homines invenitur; ideoque vel ipsi infantes sunt actu primo subiecti praeceptis iuris naturalis; *solus*, quia ius proprie intelligitur esse non lex physica aut instinctus mere naturalis; sed lex moralis, quae supponit creaturam *praeditam ratione* (sine qua non agnoscitur vis legis, *instructam libertate* (quoniam sine libertate illius cui praecipitur vel prohibetur non intelligitur praeceptum vel prohibitio), neque enim plantis et lapidibus dicuntur dari praecepta vel prohibitiones), denique *capacem obligationis, meriti, poenae*, qui sunt legis seu iuris effectus. Hinc patet nulla ratione posse recipi definitionem iuris naturalis ab Ulpiano (fr. 1, § 3, D. I, 1) traditam et a Iustiniano receptam (pr., I. I, 2): “Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit”; etenim animalia non possunt cognoscere ius seu censi perita iuris contra ac ibi asserat Ulpianus et Imperator, nec agere possunt iure aut iniuria, unde vel ipse

Ulpianus alibi (fr. 1, § 3, D. IX, 1) scribebat: "nec enim potest animal iniuriam fecisse, quod sensu caret". Non est igitur cur debeamus recurrere ad subtiliores illas explicationes quas multi ex nostris Doctoribus proponebant ob reverentiam Iuriconsulti et Imperatoris (1).

Subiectum vero iuris positivi habentur homines, qui sint subditi Legislatoris condentis ius illud et *habitualiter usu rationis fruentes*; ideo vel ipsum ius divinum positivum, v. g., obligatio recipiendi viaticum, non obligat, etiam actu primo, infantes ante rationis usum adeptum.

15. Divisiones Iuris positivi. — Ius *positivum* dispescitur in *divinum* et *humanum*, prout habet auctorem Deum vel hominem. Ius autem *divinum positivum* (nam etiam ius naturale est divinum, cf. can. 6, 6.º) duplex est, nimirum *vetus*, quod Deus olim constituit inter homines ante adventum Christi, et *novum*, quod ab ipso Christo fuit conditum. Ius item *humanum* dividitur in *sacrum* vel *religiosum* (quod *ecclesiasticum* apud nos audit) et *profanum* aut *temporale* aut *saeculare* (quod *civile* solet vocari): primum est statutum a potestate sacra vel religiosa vel spirituali, alterum a potestate profana sive civili. Ius tandem *profanum* seu *civile* distinguebatur olim in *ius gentium* et *ius stricte civile*, quorum notionem mox expendemus. De singulis speciebus pauca, reservato iure sacro ad art. seq.

16. Ius divinum positivum vetus. — Nonnulla adnotanda sunt de diversis generibus legum seu (ut solent dici) praeceptorum tum Veteris tum Novi iuris divini. Porro Ius seu Lex vetus complectebatur *ius credendorum* seu *praecepta dogmatica*, et *ius agendorum* seu *praecepta disciplinaria*; illa priora simpliciter *dogmata*, haec posteriora simpliciter *praecepta* solent vocari. *Dogmata* vero in antiquo Testamento nonnulla erant *communia*, quae nempe conservari deberent etiam post adventum

(1) Si vis cfr., praeter alios, *Covarrubias* (In reg. *Peccatum* de R. J, in VI seu de *Restitutione*, part. 2, § 11, n. 14); *Suárez* (De Leg., lib. 2, c. 17, n. 4); *González* (*Comment. in Decret.*, Apparatus de orig. et progr. I. C. n. 10 seq.); *Pirhing* (Ius can., proem., n. 9); *Reiffenstuel* (Ius can. proem., n. 16); *Maschat* (Instit. canon., lib. I, tit. II, n. 5); *Sanguineti* (Iuris eccles. Institut., n. 53, bb).

Christi, v. g., dogma de unitate Dei, de resurrectione mortuorum, etc.; alia erant ipsi iuri veteri propria, veluti fides in Messiam venturum, ac proinde, adveniente Messia iam cessare debebant. *Praecepta* (disciplinaria) triplicis generis distinguebantur:

a) *Moralia*, id est, praecepta Decalogi et alia ad morum honestatem pertinentia; et proprie non fuerunt praecepta a Deo peculiariter addita, sed erant leges iuris naturalis, voluit tamen Deus specialiter illa hominibus proponere et promulgare, ut, hac ratione, ipsi homines facilius, clarius et sine errore illa cognoscere et adimplere possent.

b) *Caeremonialia*, quae praescribebant modos exercendi cultum Dei maxime per sacrificia et multiplicis generis hostias.

c) *Iudicialia* seu *politica*, quae ordinabant regimen sociale populi hebraei, praesertim in ordine ad iustitiam administrandam in causis tam civilibus quam criminalibus.

Iam notum est legem veterem abrogatam esse a Christo; unde praecepta caeremonialia et iudicialia, quae illi soli legi innitebantur, non amplius vigent, praecepta vero moralia vigent quatenus sunt iuris naturalis (1).

17. **Ius seu Lex nova aut evangelica** complectitur pari modo leges dogmaticas seu *dogmata* et leges vel *praecepta* disciplinaria. Plura autem nova dogmata seu *mysteria* fuerunt a Iesu Christo revelata, quae proinde sunt propria novae Legi, v. g., de Incarnatione Dominica, de Passione, de Sacrificio Eucharistico de Immaculata Conceptione B. M. V., etc.; quae novae leges fidei seu credendorum fuerunt a Christo hominibus propositae, ex quibus non paucae, successivis temporibus, sunt ab Ecclesia declaratae, seu, ut solent dici, definitae. Praecepta autem disciplinaria possunt quoque dividi in moralia, caeremonialia et iudicialia. *Moralia* sunt imprimis illa praecepta iuris naturalis quae a Christo fuerunt confirmata, v. g. de unitate et indissolubilitate matrimonii, deinde nonnulla

(1) Non pertinebat ad ius naturale sed ad ius positivum, ideoque nunc est abolita, observantia sabbatorum aliorumque dierum festorum, quae sub aliqua ratione erat praeceptum caeremoniale, praecipue autem morale (cfr. *Devoti*, Inst., Proleg., § 33; item Ius can. univ., Proleg., c. XIV, § IX); e converso, iuri naturali sunt adscribenda aliqua praecepta, utique iudicialia utpote data iudicibus, ac moralia quoque, v.g., de evitanda acceptione personarum (Deut., I, 17), de non accipiendis muneribus (Exod., XXIII, 8), de potestate patris et mariti irritandi vota liberorum aut uxorum (Num., XXX); haec proinde praecepta adhuc hodie vigent (cfr. *Zallinger*, Inst., I. E., lib. subsid., c. V, n. 71).

alia ab ipso Christo noviter inducta, quae versantur circa administrationem et receptionem Sacramentorum: his praeceptis moralibus addenda sunt *consilia evangelica*, quae utique in se non continent legis obligationem, sed aptissima sunt ad perfectionem moralem hominibus comparandam et ostendunt sublimitatem et excellentiam christianae legis.

Caeremonialia praecepta sunt quae respiciunt elementa substantialia in Sacrificio et Sacramentis (*materiam, formam, ministrum*), quae proinde dicuntur esse ritus essentialia vel substantialia sive constituere Liturgiam essentialem.

Iudicialia denique sunt praecepta vel leges quae definiunt constitutionem essentialem Ecclesiae, et principia fundamentalia regiminis ecclesiastici, v. g., formam sociale iuridice perfectam in Ecclesia, distinctionem christianorum in clericos et laicos, hierarchiam ordinis et iurisdictionis, primatum Romani Pontificis et alia huiusmodi, quae formant sic dictum Ius publicum fundamentale Ecclesiae.

18. *Ius gentium*. — Cum in nostris libris et apud nostros Auctores saepe inveniatur commemoratum ius gentium, praestat de eo aliqua saltem innuere. Res autem a iure romano deducenda est. Iam inter romanos iurisconsultos nonnulli, ut Ulpianus (fr. 1, D. I, 1) et cum eo Iustinianus (§ 4, I. I, 1) dividebant ius in naturale, gentium et civile; alii, ut Gaius (fr. 9, D. I, 1) et generatim ceteri omnes, praesertim antiquiores, omisso iure naturali, recensebant solummodo ius gentium et ius civile; sed in notione sive iuris gentium, sive iuris civilis hi et illi substantialiter conveniebant. Ius enim gentium dicebatur illud “quod Romae erat commune civibus et peregrinis,” (vetustior acceptio) vel “quod erat commune omnibus gentibus seu populis,” (posterior acceptio) (1); ius vero civile erat ius proprium romanorum.

Gentes autem, quibus commune censebatur ius gentium, licet dicerentur esse omnes, a romanis tamen non intelligebantur nisi gentes humanae seu cultae, quae ipsis cognitae erant, exclusis barbaris. Causa vero dans originem iuri quod inveniebatur custoditum apud omnes gentes (cultas) retenta fuit a romanis esse naturalis ratio. Hinc facilliter intelliguntur definitiones iuris gentium, prout ab ipsis iurisconsultis proponuntur; aiebat enim Ulpianus: “Ius gentium est quo gentes humanae utuntur,”; et Gaius: “Quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur, vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur,”: hanc quoque Gaii definitionem

(1) Cfr. *Massimi*, “Interpretatio Gai et Iustin.”, Proleg., § 2, II.

recepit Iustinianus (§ 1, I. I, 2). Exempla huius iuris gentium apud romanos erant religio erga Deum, pietas erga parentes et patriam, vim atque iniuriam propulsare, servitus et consequentes manumissiones, commercia, contractus, matrimonia, distinctio dominiorum, aedificatio domuum, fundatio civitatum et regnorum, discretio gentium, populorum, tribuum, ius belli, etc. (fr. 2, 3, 4, 5, D. I, 1). Patet ergo apud romanos ius gentium non fuisse ius inter gentes vel internationale, sed ius (complexus institutorum iuridicorum) quod vigeat communiter apud omnes gentes cultas, et distinguebatur a iure stricte civili, quod erat proprium et peculiare uniuscuiusque civitatis, regni, reipublicae, etc.

19. Eadem significatio iuris gentium recepta est apud nostros Doctores ecclesiasticos. Gratianus (c. 9, D. I) ex S. Isidoro refert: "Ius gentium est sedium occupatio, aedificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia, foedera, paces, induciae, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. Hoc inde ius gentium appellatur, quia eo iure omnes *fere* gentes utuntur „: *fere* dicitur, ad excludendas gentes barbaras. Unde subiectum huius iuris censebantur esse omnes gentes, quatenus inter se formant quamdam totius generis humani veluti communem societatem. "Siquidem populi, utut in varias provincias divisi, retinent aliquam unitatem societatemque moralem et politicam inter se, fundatam in precepto naturali mutui amoris et auxilii „ (1).

Hoc ius dicebatur vigere apud gentes vel per modum legis praeeptivae aut prohibitivae, vel permissivae, in quantum consuetudine gentium aliqu'd vel praecipitur aut prohibetur vel conceditur tanquam necessarium vel utile hominibus; hinc nonnulli dividebant *ius gentium* in *praeceptivum*, quod nempe receptum est inter gentes cum obligatione (ex praecepto vel prohibitione), et *permissivum*, quod nempe receptum est citra obligationem. Exempla prioris generis sunt ius belli, ius legatorum non violandorum, foedera pacis et induciarum, ius commercii, ius sepulturae, vi cuius cadavera terrae mandari debent; exempla posterioris sunt constructio aedium, munitio civitatum, rerum divisio seu dominiorum distinctio, contractus non pauci, ut emptio, venditio, locatio, conductio, plerique modi acquirendi, etc. (2) Sed quae a nostris Doctoribus generatim proponebatur iuris gentium divisio ea est iuxta quam *ius*

(1) Cfr. Pichler, "Ius can.", Proleg., n. 17.

(2) Pichler, l. c., n. 18.

gentium partitur in *primarium* et *secundarium* (1); perspiciebant enim non eadem vi iuridica pollere omnia quae huic iuri gentium adscribebantur.

Ius gentium primarium appellabant (hic usurpantes verba Gaii) illud quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, quodque mentibus hominum a Deo naturaliter inditum est et ab omnibus populis custoditur; ac proinde hoc ius gentium, aiebant, coincidebat cum iure naturali seu est pars iuris naturalis, veluti religio erga Deum, pietas erga parentes et patriam, quod hominem homini insidiari nefas sit, etc. Hoc ius gentium primarium a nonnullis dicebatur *ius gentium divinum*, et etiam *ius gentium improprie dictum*, et quod proprie est ius naturale.

Ius gentium secundarium (quod et *ius gentium humanum* et *ius gentium proprie dictum* nuncupabant) illud dicebatur quod usu exigente et humanis necessitatibus impellentibus, tacito omnium fere nationum consensu, moribus ipsarum gentium introductum est; seu, nempe, ex naturali quidem ratione proficiscitur, non tamen simpliciter ex solo rationis instinctu est nobis inditum, sed necessitate humani convictus sic exigente, mediante discursu aliquo practico, inter gentes ipso usu atque moribus constitutum fuit. Quare patet causam huius iuris gentium secundarii non esse immediate ipsam rationem naturalem, sed usus et mores gentium. Hinc consequitur, iuxta Auctores qui sequuntur hanc iuris gentium divisionem, ius gentium partim, id est primarium, referri ad ius naturale, partim, nempe secundarium, ad ius positivum; ac proinde ius gentium per se speciem iuris distinctam non facere vel ad summum posse considerari veluti quid medium inter ius naturale et positivum.

Alii tamen Auctores (2) non admittebant hanc divisionem iuris gentium in primarium et secundarium; atque ex his nonnulli eo quod putarent totum ius gentium induci a ratione naturali iuxta Gaii definitionem, unde pro ipsis ius naturae et ius gentium erat unum idemque; alii, e converso, eo quod primum membrum, aiebant, non esse vocandum et censendum verum ius gentium, sed retinendum esse partem iuris naturalis, et solum secundum membrum seu ius gentium secundarium esse verum ius gentium, quod inductum erat a gentibus, proinde proprium ac verum ius gentium esse mere positivum humanum. Hi ergo posteriores Auctores conservabant divisionem iuris in naturale, gentium et civile, diverso tamen sensu, quoad ius naturale, ac olim Ulpianus. At

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, "Ius can.", proem., n. 31.

(2) Cfr. *Maschat*, "Instit. can.", lib. I, tit II, § 2.

vero, iuxta hanc eandem doctrinam, possumus concludere ius gentium non esse nisi partem iuris positivi humani, et quidem profani, quod tamen distinguitur a iure civili stricte dicto ea ratione quod illud censetur commune omnibus gentibus, hoc proprium alicui peculiari genti seu populo (1).

20. **Ius civile.** — Definiebatur a Gaio (fr. 9, D. I, 1): *Quod quisque populus ipse sibi ius constituit* ac proinde proprium est ipsius civitatis seu populi. Seu est complexus legum quae vigent in aliquo certo ac determinato populo (natione, regno, republica, statu), ad commune illius bonum: ita dicitur ius hebraicum, ius graecum, ius romapum, ius germanicum, ius hispanicum, italicum, gallicum, etc.

Porro liquet ius civile non unum sed multiplex esse iuxta multitudinem populorum; olim tamen ius civile, simpliciter et absolute prolatum designabat *ius romanum*, quod omnium iurium civilium sane est celeberrimum, et omnibus antecellit multiplici ex capite. Hoc ius romanum per plura saecula et per plures vicissitudines fuit in populo romano inductum, constitutum et expolitum; nobis autem conservatum et cognitum est, non utique in sua completa evolutione et integritate, quia plurima opera iuridica romanorum perierunt, sed certe notabili ex parte; et hoc quidem sive in nonnullis antiquioribus fontibus, quos inter eminent Institutiones Gaii, sive praecipue in collectionibus Iustiniani Imperatoris (saeculo sexto, p. Ch.); in quibus tamen continetur ius romanum non in sua genuina puritate et proprietate, sed valde immutatum ex influxu tum religionis christianae tum iuris graecorum, ideo quoque appellatur non simpliciter ius romanum sed *ius romanum iustinianum* vel etiam *ius iustinianum*. Hae autem collectionis formant sic dictum *Corpus Iuris Romani* (vel *Iuris Civilis*), et sunt quatuor:

a) *Institutiones* in quatuor libros, libri autem in titulos, divisae, et quae sunt veluti elementa vel principia generalia vel compendium totius iuris romani.

b) *Digesta* seu *Pandectae*, quae dividuntur in quinquaginta libros:

(1) At hodie non est in usu iuridico attendere ius gentium istud a iurisconsultis antiquis expositum; et loco eius attenditur *ius* quod vocant *internationale*; huius est proprium regere ac moderari mutuas relationes inter diversos populos seu gentes (*ius internationale publicum*) vel etiam inter subditos diversarum nationum (*ius internationale privatum*). Oritur partim ex iure naturali, partim ex receptis moribus, ex tacitis conventionibus, ex pactis seu contractibus expressis, etc.

continent expositiones iuris, receptas ex operibus iurisconsultorum romanorum, quorum fragmenta, sub pluribus titulis in unoquoque libro disposita, retinent indicationem auctoris, operis ac libri unde fuerunt desumpta.

c) *Codex*, qui continet Imperatorum Constitutiones seu leges, constat duodecim libris in titulos distributis.

d) *Novellae* (1) sunt constitutiones latae a Iustiniano post editum Codicem, quaeque diversis temporibus separatim prodierunt, post modum vero fuerunt in unum simul collectae: in editionibus Corporis Iuris Civilis communiter habetur Collectio Novellarum, quae solet vocari *Authenticum* aut etiam *Versio vulgata*, et continet 134 Novellas distributas in novem Collationes (2).

(1) Dictae aliquando etiam *Authenticae*; in utroque autem casu subintelliguntur *Constitutiones*.

(2) Quoniam frequentissimus est in foro ecclesiastico et in libris Auctorum nostrorum usus iuris romani, praestat cognoscere modum quo ius illud invenitur citatum. Qui modus ita procedit:

A) Enunciantur *Partes minores titulorum* sub hac ratione: a) *Institutiones* citantur per *principium et paragraphos*; b) *Digesta* per *fragmenta*, quae si longiora sunt dividuntur in *principium et paragraphos* pariter citandos; c) *Codex* per *constitutiones*, adiecta indicatione *principii et paragraphorum*, si quando habeantur (Nota: tum fragmenta Digestorum, tum constitutiones Codicis frequentissime vocantur *leges* et sub hoc communi nomine citantur); *Novellae* per *singulas* earum seu per *titulum singularum*, adiecta etiam divisione ipsarum, quae generatim habetur, in *praefationem, capita, paragraphos et epilogum*. Has partes minores titulorum indicabant veteres per *verba initialia*, posteriores per *verba initialia simul et numeros* vel etiam per *solos numeros*, recentiores hodie generalissime per *solos numeros*.

B) Exprimitur *collectio* per sigla hoc modo: a) *Institutiones*: Ins. vel I; b) *Digesta* seu *Pandectae*, olim ff. quae est forma corrupta graecae litterae π, primae in nomine Πανδέκτη, qua graeci citabant hanc collectionem; hodie: Dig. vel D.; c) *Codex*: Cod. vel C.; d) *Novellae*: Nov. vel Authen.

C) Adiicitur *titulus*, qui olim designabatur per eius rubricam abbreviatam: deinde huic rubricae adiecti sunt numeri tum libri tum eiusdem tituli; hodie, frequenter, omissa rubrica, citantur dumtaxat numeri sive libri sive tituli. — Afferuntur nunc aliqua exempla practica:

A) *Ex Institutionibus*:

a) *Iuxta veteres*: § Cum autem, Inst. de empt. et vend.

b) *Iuxta posteriores*: § Cum autem 3 (vel § 3), Inst. de empt. et vend.

c) *Iuxta recentiores*: § 3, Inst. (vel I.) de empt. et vend., III, 23; vel etiam § 3, I. III, 23.

Everso Romano Imperio non cessavit ius romanum vigere; etenim eius valor legalis fuit retentus vel agnitus non solum in partibus Orientis praesertim in Imperio bizantino, verum in Occidente quoque et pressius in territoriis Sacri Romani Imperii, ubi formabat praecipuam partem illius iuris quod dicebatur *Ius commune*. Siquidem apud Auctores *Ius civile* solebat dividi in *commune* et *particulare*. Ius commune erat illud quod censebatur vigere et obligare in omnibus regnis, provinciis, civitatibus et locis subiectis Sacro Romano Imperio. Partes praecipuae seu primariae huius iuris communis erant quatuor collectiones iustinianae supra recensitae, partes vero secundariae erant:

a) 13 edicta Iustiniani, 5 Novellae Iustini et totidem Tiberii, 113 Constitutiones Leonis Augusti, et nonnullae aliae Constitutiones plurimum Imperatorum orientalium.

b) Libri Feudorum, qui proprie erant duo compilati per Gerardum Capogistum seu Nigrum et Obertum de Orto, Consules Mediolanenses, licet deinde Cuiacius, omisso libro tertio, adiecerit quartum ex iuriscon-

B) *Ex Pandectis:*

a) *Iuxta veteres:* Lex (vel L.) Sed et qui., § (vel v.) Proinde, ff. Ad S. C. Trebell.

b) *Iuxta posteriores:* L. Sed et qui. 15, § Proinde 7, ff. Ad S. C. Trebellianum.

c) *Iuxta recentiores:* fr. (vel l.) 15, § 7, Dig. (vel D.) Ad S. C. Trebell., XXXVI, 1; vel etiam, fr. 15, § 7, D. XXXVI, 1.

C) *Ex Codice:*

a) *Iuxta veteres:* Lex Cum furiosus, v. (vel §). Quis enim, Cod. de cur. furiosi.

b) *Iuxta posteriores:* L. Cum furiosus, 7 §. Quis enim 1, C. de cur. furiosi.

c) *Iuxta recentiores:* L. (vel c.) 7, § 1, Cod. (vel C.) de cur. furiosi, V, 7; vel etiam, c. 7, § 1, C. V, 7.

D) *Ex Novellis:*

a) *Iuxta veteres:* Nov. (vel Authen.) de litigiosis, cap. (vel c.) Ad excludendas, § Si vero.

b) *Iuxta posteriores:* Nov. de litigiosis 112, c. Ad excludendas 2, § Si vero 1.

c) *Iuxta recentiores:* Nov. de litigiosis 112, c. 2, § 1; vel etiam Nov. 112, c. 2, § 1.

Hodie quoque a nonnullis adhibetur methodus simplicior citandi incipiendo a collectione et per ordinem descendendo usque ad §§ hac ratione: D. XXXVI (vel 36), 1, 15, 7, id est Dig., lib. XXXVI, tit. 1, fr. 15, § 7.

Sed haec ratio citandi non fuit adhuc communiter recepta.

sultis Alvareto et Ardizzone, et quintum ex variis Imperatorum constitutionibus feudalibus.

c) Nonnulla alia iura minora: haec autem omnia, sub a), b) et c) recensita, continentur in editionibus Corporis Iuris Civilis romani.

d) Tandem plures aliae leges latae ab Imperatoribus germanicis, quae vim in toto territorio Imperii censebantur habere.

Hoc ius commune vim obligandi per se non obtinebat in territoriis non subiectis Sacro Romano Imperio, speciatim in Gallia et Hispania (1); sed in his locis vigeat dumtaxat ius proprium particulare, unde ipsum romanum ius, post eversum Imperium, si quam vim ibidem obtinuit, ex propriis ipsorum locorum legibus accepit.

Ius *particulare*, quod etiam *statutarium* et aliquando *municipale* audiebat, erat illud quod non ad omnes subditos Imperii pertinebat, sed respiciebat dumtaxat subditos alicuius determinati territorii vel loci, regni, provinciae vel civitatis intra limites Imperii, uti ius austriacum, bavaricum, saxonicum, longobardicum; item comprehendebat peculiaria locorum iura seu statuta.

Quod ius particulare seu statutarium rursus partiebatur in provinciale, si ad aliquam provinciam seu statum aut regnum pertinebat, et proprie municipale, si ad aliquod municipium seu civitatem. Proinde vocabantur generatim statuta non solum iura seu leges alicuius municipii, civitatis aut provinciae quae esset subiecta principi superiori, verum etiam leges civitatum et statuum immediate Imperio subiectorum nulloque principem superiorem agnoscentium, imo vel regnorum, v. g. Bohemiae, Hungariae, Imperio unitorum (2). Hae tamen leges minus proprie vocabantur statuta, cum essent vera iura civilia seu leges pro illis liberis civitatibus, statibus et regnis; et dumtaxat per comparisonem ad ius commune appellabantur statuta seu iura provincialia. Imo strictiori sensu statuta vocabantur regulae seu ordinationes per quas regebantur societates minores imperfectae, veluti collegia, confraternitates, adsociationes mercatorum, opificum, etc.

Haec ita pluribus saeculis extiterunt; sed postquam in Gallia Napoleo compilavit novum codicem civilem, qui proinde *Codex Napoléonicus* solet appellari, ceterae quoque gentes universim, etiam illae quae subiciebantur olim Sacro Imperio Romano, sibi formarunt proprios legum codices, ad illius exemplum et normam. Quare ius illud, antea dictum

(1) Cfr. Suárez, "De leg.", lib. III, c. 8.

(2) Cfr. Voet, "Ad Pandectas", lib. I, tit. IV, part. II, n. 1.

commune, non amplius viget, et ius ipsum romanum non amplius obtinet vim ullam, nisi ad summum alicubi ut suppletorium; attamen ipsi codices recentiores civiles magna ex parte sunt e romano iure recepti, et idem ius romanum exercet adhuc magnum in legisationes quascunque influxum. Singuli autem populi hodie non unum tantum codicem peculiarem obtinent, verum plures; nam praeter codicem civilem stricte dictum, habent codicem legum fundamentalium (qui solet dici *Constitutio* et aliquando etiam *Statutum*), codicem commercialem, codicem processualem seu iudiciarium, codicem poenalem, etc. Hi tamen omnes simul codices et aliae quoque leges latae in unoquoque populo, formant ius civile in sensu definito supra initio huius numeri.

ART. III. — DE NOTIONE ET DIVISIONE IURIS CANONICI.

21. Iuris Canonici generica notio. — Iuri civili seu profano contradistinguitur ius sacrum sive religiosum (n. 15); utrumque vero, attento subiecto cui inhaeret, spectat ad duplex genus societatis, quae in mundo est, profanum videlicet ad societatem civilem, sacrum autem ad societatem religiosam. Est ergo in genere ius sacrum seu religiosum illud quod pertinet ad religionem vel societatem religiosam. Iamvero existunt quidem plures religiones vel societates religiosas, et earum quaelibet regitur propriis legibus, quarum complexus posset ius religiosum vocari, distinctum iuxta varietatem earundem religionum; sed quoniam religio vera una est, nempe Ecclesia catholica, ceterae omnes falsae, ideo istarum quoque iura falsa seu putativa sunt habenda, et verum nomen iuris religiosi sive sacri minime competit legibus, v. g., mahumetanorum, iudaeorum, protestantium, schismaticorum, sed reservandum est proprie et exclusive legibus Ecclesiae catholicae. Recte idcirco loquimur si *ius sacrum* vel *religiosum* appellemus quoque *ecclesiasticum*; est illud nimirum quod pertinet ad Ecclesiam catholicam, seu est universus complexus legum ecclesiasticarum, qui vocatur communiter *ius canonicum*.

22. Variis nominibus solet ius Ecclesiae denominari.—A) Posset vocari ius *religiosum*, id est ad religionem pertinens; at huiusmodi de-

nominatio non est in usu, et insuper confundi posset cum speciali iure Religiosorum.

B) Dicitur ergo *ius sacrum*, quia: a) *sacra* est potestas unde dimanat; b) *sacra* materia de qua disponit; c) *sacer* finis ad quem ordinatur.

C) Aliquando vocatur *ius divinum*: ita illud dixerunt nonnulli discipuli Gratiani, ut Rufinus, Ioannes Faventinus, Stephanus Tornacensis; ita invenitur appellatum in fontibus (c. 2, *De privil.*, V. 6 in Sext.); atque ita stricto sensu est quoad illam partem legum ecclesiasticarum, quae fuerunt a Deo conditae, quoad vero maiorem partem legum ecclesiasticarum, cum inductae sint auctoritate humana, ius canonicum est proprie humanum, et solummodo latiori et improprio sensu appellatur ius divinum; denominatio autem sumitur ex eo: a) quod auctoritas ecclesiastica, ius illud condens, est *divinitus* instituta, ac inde quodammodo *divina*; b) quod canones ex instinctu et assistentia Spiritus Sancti conditi sint; c) quod leges latae ab Ecclesia saepe sunt determinationes magis speciales iuris divini in genere et quoad substantiam aliquid statuentis, v. g., leges de observandis festis, de annua confessione et communione; d) quod plures leges ecclesiasticae inductae sunt ad exemplum iuris Veteris Testamenti.

D) Frequentius appellatur *ius pontificium*: a) ut opponatur iuri civili, dicto aliquando caesareo seu imperiali aut regio, denominatione sumpta ex supremis principibus; b) ut significaretur maxima et praecipua pars iuris Ecclesiae constare legibus a Romano Pontifice latis; c) ut appareat alias etiam leges ecclesiasticas, quae a ceteris fontibus humanis oriuntur, aliqua ratione pendere a Romani Pontificis auctoritate.

E) Communius, maxime recentiori aevo, denominatur *ius ecclesiasticum*, utpote: a) ad Ecclesiam pertinens; b) ab auctoritate Ecclesiae procedens; c) de rebus et personis ecclesiasticis disponens; d) ad finem Ecclesiae tendens.

F) Denique ordinaria et propria ratione nuncupatur *ius canonicum*, quasi dixeris *complexum canonum*; leges enim Ecclesiae ab antiquissimis temporibus dictae sunt *canones* seu *regulae* (1), non quod ipsae leges carerent obligandi vi et essent solummodo consilia, suasiones, normae seu regulae, ut autumarunt Protestantes, sed quod Ecclesia hoc mitiori verbo

(1) Graece *νόμος* est latine regula, et primario significat instrumentum quo utuntur architecti et alii artifices ad dirigendas lineas; inde translatum est nomen ad significandam quamlibet regulam seu normam, etiam in moralibus.

uti voluerit, quo significaret: a) suum agendi et imperandi suaviorem modum; b) suas leges differre tum a legibus mosaicis, quae simpliciter *leges* audiebant apud Christianos, tum a legibus civilibus, quae rigidius urgebantur; hinc olim frequenter nomina *canones* et *leges* adhibebantur ad designandum respective ius ecclesiasticum et ius civile.

23. Definitio Iuris Canonici. — Definiri potest ius canonicum: *Complexus legum, ab auctoritate legitima conditarum, quibus Ecclesia constituitur et regitur, atque actiones fidelium diriguntur ad finem Ecclesiae proprium.* Ius canonicum ita definitum sumitur aut *late* aut *stricte*: si *late*, est complexus legum ecclesiasticarum, a qualibet legitima potestate in Ecclesia latarum, et pertinentium etiam ad constitutionem et regimen Ecclesiarum particularium; si *stricte*, est complexus illarum dumtaxat legum, a suprema potestate ecclesiastica conditarum et spectantium ad constitutionem et regimen Ecclesiae universalis (1).

Iterum ius canonicum potest esse *proprium* seu *proprie dictum*, et *improprium* seu *minus proprie dictum*: primum genus complectitur illas praescriptiones iuridicas, quae veram, perfectam et completam rationem legis habent; alterum continet illas alias iuridicas dispositiones, quae vim utique aliquam exerunt in foro ecclesiastico, at vero deficiunt a vera, perfecta et completa legis ratione, qualia sunt praecepta, decreta, statuta, sententiae, rescripta, dispensationes, privilegia et alia huiusmodi.

24. Divisiones. — Ius canonicum dividitur:

A) Ratione *materiae* seu *obiecti*, in *ius dogmaticum* et *ius disciplinare*; prius dicitur esse illud quod respicit legem credendi, nempe fidem, id est doctrinam, ac propterea complectitur leges seu canones dogmaticos, dictos etiam simpliciter *dogmata*; posterius est quod respicit legem agendi, videlicet mores practicos, cultum, regimen fidelium, uno verbo disciplinam, et comprehendit

(1) Cfr. *Bouix*, "De principiis Iuris Canonici", part. I, sect. II, c. I, § 4; et *Aichner*, "Compendium Iuris Ecclesiastici", § 3.

leges disciplinares, quae et *praecepta* vocantur. De legibus dogmaticis agunt praesertim theologi, dum canonistae pertractant maxime leges disciplinares.

B) Ratione *fontis* seu *originis*, in *ius divinum* tam naturale quam positivum, quod Deum habet auctorem; et *humanum*, quod est constitutum auctoritate ecclesiastica.

C) Ratione *subiecti* ad quod spectat, in *publicum* et *privatum* (1). In genere ius publicum est quod directe spectat ad statum alicuius societatis perfectae, videlicet, ad constitutionem ipsius societatis et ad subiectum potestatis publicae; privatum, quod immediate et directe respicit utilitatem privatorum seu singulorum; unde ius publicum ecclesiasticum est illa pars iuris canonici seu ecclesiastici quae respicit Ecclesiam tamquam statum seu societatem perfectam et determinat constitutionem (organizationem) Ecclesiae ac subiectum potestatis ecclesiasticae, et definit iura ac obligationes magistratuum ecclesiasticorum quatumque; ius vero privatum ecclesiasticum est illa pars iuris ecclesiastici quae respicit disciplinam et regimen fidelium et determinat iura et obligationes singulorum Ecclesiae membrorum (2).

D) Ratione *formae* in *scriptum* et *non scriptum*. Illud est ius quod continetur legibus scriptis, hoc quod legibus non scriptis.

(1) Haec divisio desumitur ex iure romano ubi (fr. 1, § 2, D. I, 3) habentur: "Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem; sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim: publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit, .."

(2) Ita divisio procedit inspecta rerum proprietate; at in scholis aliter est recepta divisio practica, quae revera non est scientifica, est tamen praxi accommodata. Nimirum in schola Iuris Publici Ecclesiastici traduntur ea dumtaxat quae ex iure divino respiciunt Ecclesiam ut statum seu societatem perfectam, eaque sola vocantur *Ius publicum ecclesiasticum*, cetera omnia, etiam quae respiciunt Ecclesiam ut societatem perfectam sed ex iure humano, et alia quae tum ex iure divino tum ex iure humano spectant ad regimen fidelium, censentur formare ius privatum ecclesiasticum, quod dicitur etiam simpliciter *ius canonicum*.

Lex autem scripta a nonnullis strictim accipitur ea quae scripto prodiit a suo auctore; proinde ius scriptum, sub hac ratione, comprehendit eas leges quae in scriptis latae fuerunt, ius autem non scriptum complectitur et leges quae latae quoque fuerunt directe ab aliquo legislatore at sine scriptura (ut, v. g., ius naturale, ius traditum seu traditione christiana contentum, etc.), et consuetudines, quae usu et moribus inducuntur atque appellantur ius consuetudinarium. Alii accipiunt legem scriptam eam, quae promulgata est directe a Legislatore sive scriptura sive alio modo (ratio enim scripturae non mutat naturam legis et denominatio congrua sumitur ex eo quod ordinarie fit); atque adeo accensent ius traditum iuri scripto; et vocant ius non scriptum solummodo ius consuetudinarium quod non promanat directe a Legislatore, sed inducitur moribus et usu.

) Denique ratione *ambitus* seu *extensionis*, in *ius universale* seu *generale* seu *commune* et *ius particulare* vel *speciale* vel *singulare*: non raro ista nomina promiscue usurpantur; et primum genus iuris intelligitur esse illud quod extenditur ad universam Ecclesiam, secundum genus illud quod dumtaxat ad Ecclesiae partem. At quoniam ambitus seu extensio potest multiplici ratione distinguui, ideo alii accuratius proponunt distincta membra divisionis hoc modo:

a) *Ius est universale* quod in toto territorio Ecclesiae seu in universo orbe christiano vim obtinet; *particulare* autem quod viget pro aliquo territorio limitato ac determinato, v. g., aliquo regno, provincia ecclesiastica, dioecesi, etc. Ex iuribus vero particularibus praecipue considerandum est *ius nationale* quod in aliqua natione viget quodque constare potest legibus peculiaribus, privilegiis, aliisque a Romano Pontifice datis pro illa natione, Concordatis, Conciliis nationalibus, consuetudinibus per totam nationem generalibus, etc. Famosissimum olim inter iura nationalia fuit *gallicanum*, cuius libertates seu privilegia defendebantur etiam contra ipsum Romanum Pontificem.

b) *Ius generale* dicitur illud quod spectat ad omnes Ecclesiae fideles, v. g., praeceptum audiendi Missam diebus festis; *speciale* illud, cui genus aliquod personarum subiicitur vel constitutum est pro determinato personarum coetu, ut est ius clericorum, ius religiosorum, ius minorum proprium, etc.

c) *Ius commune* est quod constituit regulam ordinario servandam, quae iuris regula dicitur; et *singulare ius* quod continet exceptionem a regula ordinaria, sive favorabilem sive odiosam; quod si exceptio illa sit favorabilis dicitur privilegium (1).

ART. IV. — DE SCIENTIA IURIS CANONICI.

25. **Notio.** — Ius canonicum potest etiam inspicere prout est scientia (n. 5), vel melius dicitur, posse considerari scientia Iuris Canonici (2); sicut enim de quolibet rerum ordine haberi potest scientia, ita et de iure canonico; et cum notum sit quid veniat nomine scientiae, facili negotio intelligitur quid sit scientia iuris canonici. Nihil ergo aliud est *scientia iuris canonici*, vel *ius canonicum*, quatenus scientia, nisi *notitia seu cognitio ordinata, systematica, rationalis legum ecclesiasticarum*; quae notio solet

(1) Haec significatio iuris singularis fuit desumpta ex iure romano: "Ius singulare, aiebat Paulus (fr. 16, D. I, 3) est quod contra tenorem rationis (*regulam generalem iuris*), propter aliquam utilitatem, auctoritate constituentium (*legislatorum*) introductum est... De hoc iure singulari dicitur ibidem: "Quod vero contra tenorem rationis receptum est, non est producendum ad consequentias" (fr. 14). "In his quae contra rationem constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris" (fr. 15).

(2) Ius canonicum proprie loquendo est ipse complexus legum ecclesiasticarum in se spectatus, de quo diximus art. praec.; scientia vero Iuris Canonici est studium et notitia earundem legum; quare ius canonicum constituit *obiectum*, circa quod versatur *scientia*. Patet quoque differentia inter ipsum ius canonicum eiusque scientiam ex eo quod ius canonicum existit iam ab initio Ecclesiae, dum scientia iuris canonici nonnisi serius fuit o Doctoribus elaborata. Attamen ipsa scientia iuris canonici aliquando metonymice vocatur quoque *Ius canonicum*, prout diximus in genere de iure (n. 5).

etiam aliis verbis declarari, quod sit, videlicet, scientia legum sive a Deo sive ab ecclesiastica potestate latorum, quibus constitutio atque regimen et disciplina Ecclesiae catholicae ordinatur (Wernz), vel disciplina quae versatur in explicandis iuribus ecclesiasticis legibusque quibus definiuntur, quae proinde non est nisi scientifica exhibitio seu cognitio legum ecclesiasticarum (Aichner); vel brevius, scientia canonum aut legum ecclesiasticarum, scientia, seu facultas seu disciplina quae versatur circa studium et cognitionem iuris canonici, systema vel collectio ordinata cognitionum circa leges ecclesiasticas, etc.

26. Natura. — Cum non quaelibet rerum cognitio appelletur proprie scientia, sed ea quae habetur per causas vel principia, aut quae sit complexus vel systema veritatum demonstratarum sive collectarum sub ordine logico et methodo rationali, patet non sufficere, ut quis dicatur scire ius canonicum, quolibet modo cognoscere leges ecclesiasticas; nam licet aliquis memoriter teneat integrum complexum canonum, non ideo esset canonista, recte enim monebat Celsus (fr. 17, D. I, 3): “Scire leges non hoc est, verba earum tenere. sed vim ac potestatem”. Scientia ergo iuris canonici requirit ut veritates seu cognitiones circa leges ecclesiasticas in certum systema vel rationalem ordinem redigantur, canones diligenti et recta interpretatione intelligantur et exponantur, eorum nexus inter se et cum aliis iuribus imo et cum iuris principiis investigetur, fines et causae motivae eorundem canonum perpendantur, ortus et evolutio historica disciplinae ecclesiasticae demonstretur, notiones et divisiones rerum apte tradantur, principia seu regulae iuris Ecclesiae stabiliantur et congruis rationibus probentur, ac ex eis principiis deducantur consecutaria, quaestiones enodentur, difficultates et exceptiones explodantur. Iamvero cognitio iuris canonici quae huiusmodi ratione comparatur, prout sane fieri solet in scholis ecclesiasticis, *vera scientia dicenda est.*

Est autem *ius canonicum* scientia *sacra* vel *theologica* vel

latius *ecclesiastica*, sive *ratione fontium* aut *principiorum* quae sunt revelatio et auctoritas infallibilis Ecclesiae; sive *ratione obiecti* aut *materiae*, quae sunt leges divinae et ecclesiasticae circa constitutionem, regimen et disciplinam Ecclesiae, circa iura et obligationes fidelium, etc.; sive *ratione finis*, qui est bona gubernatio Ecclesiae et ductio fidelium ad sanctificationem et ad aeternam vitam.

Hinc revera scientia iuris canonici est pars theologorum studiorum, imo usque ad Gratianum tradebatur simul cum sacris scripturis et dogmatibus in eadem theologiae schola.

Ut vero patet cuilibet, est ius canonicum scientia practica vel *pars theologiae practicae*, siquidem incumbit studio legum quae sunt regulae agendorum; ideo *Theologia rectrix* aut *practica* nuncupatur a nonnullis (1).

27. Relationes scientiae iuris canonici cum aliis scientiis. —

Ius canonicum est nunc scientia propria, separata et ab aliis distincta; sed cum pluribus scientiis cohaeret; et a pluribus recipit auxilium.

A) Scientia iuris canonici *differt* ab aliis scientiis praecipue ex materia vel obiecto, quod est sibi proprium et ab obiecto aliarum scientiarum distinctum, est nempe complexus legum ecclesiasticarum. Notanda praesertim venit differentia inter ius canonicum et theologiam tum dogmaticam tum moralem:

a) Differt a *theologia dogmatica* ius canonicum ex eo quod theologia dogmatica pertractat veritates speculativas, ex fonte revelationis descendentes, quatenus ipsae constituunt obiectum fidei sive dogmata credenda, vel cum revelatione et fide connectuntur; ius canonicum considerat veritates practicas, quae colliguntur vel ex legibus divinis per revelationem habitis vel ex legibus auctoritate ecclesiastica inductis, easque veritates proponit tamquam normam agendorum seu tamquam praecepta servanda. Unde etiam quando theologia et ius canonicum considerant eandem veritatem proveniente ex revelatione, v. g., de divina institutione et transmissione potestatis hierarchicae, de iuribus Summi

(1) *Alvaro Pelagio* (Páez), "De planctu Ecclesiae", lib. II, c. 20; *Boetio Epo*, "De iure sacro", lib. I, c. 2, n. 190; *Zallinger*, "Lib. subsid.", c. I, n. 5; *Pruemmer*, "Manuale iuris eccles.", q. 8, etc.

Pontificis. de Sacramentis, etc., aliter atque aliter unaquaeque scientia eam inspicit veritatem, illa ut definiat regulam credendi, hoc ut statuatur regulam agendi; denique, ius canonicum *divinis* legibus ex revelatione habitis, sive fidem sive mores spectantibus, addit studium legum *humanarum* ab auctoritate ecclesiastica inductarum.

b) *Ius autem canonicum et theologia moralis* conveniunt in eo quod ambae sunt scientiae practicae, et considerant agibilia; sed differunt ex eo quod ius canonicum versatur dumtaxat circa actiones fidelium quae ad ordinem sociale Ecclesiae pertinent, et quidem quatenus legibus ecclesiasticis ordinantur (praescribuntur, prohibentur, puniuntur, irritantur, etc.); theologia vero moralis inquit in liceitatem vel illiceitatem seu rectitudinem actionum humanarum in ordine ad conscientiam sive in relatione ad internam sanctificationem hominum et ad finem ultimum supernaturalem, et in eo ordine atque in foro interno considerat non solum actiones quae legibus ecclesiasticis ordinantur sed omnes prorsus actiones humanas tam internas quam externas, quae sub obligatione cadunt.

B) *Scientia iuris canonici specialem connexionem habet:* a) cum *ethica* seu *philosophia morali*, quae est suprema scientia practica, atque tradit prima principia circa actiones humanas et earum rectitudinem; praesertim vero cum *ethica speciali*, quae *ius naturale* et *philosophia iuris* etiam audit, nam haec magis directe et immediate tradit prima iuris principia; b) cum *scientiis theologicis* tamquam pars cum toto; speciatim ius canonicum cohaeret *exegesi biblicae*, unde possit recte interpretari ius divinum in sacris scripturis contentum; *theologiae fundamentalis* seu *locis theologicis*, in quibus demonstratur et evolvitur doctrina generalis circa Ecclesiam, circa Romanum Pontificem et alia huiusmodi quae constituunt fundamenta iuris canonici; *theologiae dogmaticae*, ubi exponuntur et vindicantur veritates fidei, quae in iure canonico veluti principia generalia accipiuntur et censentur esse leges fundamentales et essentielles Ecclesiae; denique *theologiae morali*, quia utraque est theologia practica et considerat actiones fidelium in ordine spirituali supernaturali: theologia item moralis debet considerare quoque obligationes quae nascuntur ex legibus ecclesiasticis humanis, ac proinde debet ex iure canonico lucem accipere, unde evenire potest ut plures doctrinae tradantur et plures quaestiones perpendantur tum a moralistis tum a canonistis, ab illis tamen et ab his sub proprio et distincto respectu; hinc etiam a practica materiarum distributione pendet in qua schola theologiae practicae de certis quaestionibus sit agendum; c) cum *scientiis*

iuridicis, propter similitudinem materiae, propter communia generalia principia, eandem methodum et pares vel similes modos loquendi, et propter reciprocum influxum legum et doctrinarum; ut enim aiebat Lucius III (c. 1, X, *De nov. op. nunciat.*, V, 32): "sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum Principium constitutionibus adiuvantur,," attamen ius canonicum non est inspiciendum veluti scientia mere iuridica et humana solis principiiis rationis evolvenda, quoniam ipsum in positiva Christi ordinatione radicatur et ex divina revelatione accipit suprema sua principia, quare neque mere philosophicum neque historicum tantum systema potest concipi, sed inter scientias theologicas semper est adnumerandum: hinc, ius canonicum scite a *Phillips* (1) nuncupatur annulus quo ius civile cum theologia connectitur.

C) *Scientiae auxiliares sive subsidiariae* iuris canonici numerantur: a) imprimis *scientiae theologicae*, in quorum ambitu ius canonicum ipsum continetur; itaque canonistis sunt valde utiles et quodammodo necessariae scientiae scripturisticae, theologia sive fundamentalis sive dogmatica sive apologetica, theologia moralis et pastoralis, patrologia praecipue ob traditionem, historia ecclesiastica, signanter notitia conciliorum (et omnes disciplinae quae studio historiae ecclesiasticae adiumento sunt, veluti geographia ecclesiastica, archeologia sacra, etc.) ut hac ratione origines et vicissitudines iuris canonici solide, ut oportet, cognoscantur; **b)** *scientiae philosophicae*, praesertim logica, cuius cognitio et usus ad quamlibet scientiam rite comparandam et evolvendam requiritur; item philosophia moralis, philosophia iuris; **c)** *scientiae iuridicae*, veluti ius hebraicum, quod maxime fuit ius divinum, vetus ius romanum, cuius studium est canonistae summopere necessarium, etenim ius canonicum a iure romano recepit non solum plures leges sed etiam methodum et quodammodo spiritum, ita ut sine cognitione iuris romani difficile sit intelligere plures quaestiones canonicas; ius patrium, propter eius frequentem usum in foro ecclesiastico; ius internationale, ius comparatum, sociologia, oeconomia politica, medicina legalis et alia huiusmodi; **d)** tandem *aliae scientiae profanae*, veluti geographia, historia civilis, cognitio linguarum tum antiquarum tum recentiorum, etc.

28. Praestantia. Scientia iuris canonici praestantissima dicenda est praestantia tam *absoluta* quam *relativa*:

A) *In se* ius canonicum est scientia praestantissima: a) *ratione*

(1) "Du droit eccles. dans ses princip. gener.", *Introd.*, § V.

suorum principiorum, quae certa et inconcussa sunt atque apta ad gignendum menti certitudinem in ipsa scientia, quippe quae nituntur non uni rationi naturali, sed maxime revelationi et infallibili auctoritati Ecclesiae; **b)** *ratione suae materiae vel obiecti*, quod est complexus legum, ex quibus plures sunt divinae, nempe ex Deo promanantes, et ceterae omnes dici possunt etiam sanctae, nobilissimae, iustae, verae, quippe quae a potestate spirituali et supernaturali procedunt, et de rebus sanctis, spiritualibus et iustis disponunt, et divinae revelationi, fidei ac rectae rationi congruunt, et denique sapientia et prudentia effulgent (1); **c)** *ratione finis*, qui est bonum regimen Ecclesiae et sanctificatio fidelium in hac vita, atque tandem beatitudo aeterna in alia.

B) Nostri autem auctores maxime considerabant praestantiam iuris canonici *relativam*, scilicet comparate ad ius civile, et extollebant excellentiam ipsius canonici iuris supra ius civile: haec autem praestantia et superexcellencia desumitur pariter ex illo triplici enuntiato fonte, principiis nempe, obiecto et fine; nam ius civile innititur principiis solius rationis et procedit ab autoritate ordinis naturalis; eius obiectum sunt leges civiles, quae moderantur res temporales ac mere humanas, et aliquando a iustitia et recta ratione deviant; eius finis est felicitas mere temporalis (2).

29. Necessitas et utilitas. — Scientia iuris canonici est necessaria imprimis:

a) *Ecclesiae ipsi in genere*: parum enim ad regimen prodesset cumulus legum ecclesiasticarum, etiam optimarum, nisi istae per scientiam rite cognoscerentur, intelligerentur et applicarentur; unde necessarii in Ecclesia semper erunt viri selecti, qui, perfecta cognitione canonum pollentes, operam praestare valeant ad curandam rectam executionem et observantiam legum existentium, imo et ad novas leges pro opportunitate condendas atque antiquas pro necessitate abrogandas vel immutandas, denique ad strenue defendenda iura Ecclesiae, quae frequenter hodie impetiuntur ab inimicis nostris.

b) Singillatim necessaria est scientia canonica, et quidem ampla et completa, *Praelatis Ecclesiae aliisque clericis qui addicti fuerint curiarum ecclesiasticarum servitio*, ut possint providere bono regimini gregis Christi, causas apte et iuste resolvere, negotia ecclesiastica recte pertractare.

(1) Cfr. Wernz, I, 62.

(2) Cfr. Soglia, "Praenot. in Ius Eccles.", cap. I, § 4.

c) Est pariter necessaria, licet in minori gradu, solida tamen ratione, omnibus *sacerdotibus qui in Ecclesia curam gerunt animarum*, siquidem officia pastoralia iuxta normas ab Ecclesia praescriptas peragi debent.

d) Necessaria est quoque, summario saltem modo, *omnibus clericis* ad cognoscenda ea quae per canones statuta sunt circa iura, privilegia et obligationes clericorum, circa munia et beneficia ecclesiastica, circa rectam administrationem sacramentorum, praesertim sacramenti poenitentiae, poenas statutas aliaque plurima quae cuiuslibet intersunt sacerdotis pro sua ipsius et aliorum fidelium christianorum utilitate. Hinc est ut canones frequenter inculcent Sacerdotibus scientiam legum ecclesiasticarum (1); hinc etiam factum est ut hodie in seminariis schola iuris canonici sit coordinata aliis scholis disciplinarum theologicarum.

Etiam in illis rebus circa quas scientia iuris canonici non esset clericis stricte necessaria, erit semper valde conveniens et utilis: tum quia si decet cives cognoscere leges sui populi, multo magis decet clericos nosse leges Ecclesiae, tum quia quo perfectior et solidior erit in clericis cognitio legum ecclesiasticarum eo efficacius poterunt ipsi defendere iura et libertatem Ecclesiae, fructuosius attendere bono fidelium, et convenientius suis propriis negotiis et causis ecclesiasticis consulere.

e) Quae rationes fere eadem mensura demonstrant utilitatem scientiae iuris canonici pro *ipsis* quoque *laicis*. Praesertim iuvat cognitio scientiae canonicae homines iuristas, sociologos et polyticos, non solum propter intrinsecum valorem iuris canonici, eiusque connexionem intimam cum aliis scientiis iuridicis, socialibus et polyticis, verum etiam quia plura negotia, causae ac controversiae exoriuntur et agitantur in foro civili, in ordine sociali et in regimine populorum quae cum personis, rebus et causis ecclesiasticis intimam relationem habent; si leges ecclesiasticae melius cognoscerentur ab istis viris laicis, difficilior laederentur vel impugnarentur iura Ecclesiae, et efficacius foverentur relationes inter Ecclesiam et Statum.

30. Methodus in docenda et discenda scientia iuris canonici quadruplex esse potest: a) Methodus *positiva* sive *exegetica*, quae in eo consistit ut leges ecclesiasticae vigentes per accuratam interpretationem perfecte et ordinate cognoscantur et exponantur. In hac methodo ipse textus canonum adhibetur et proponitur, deinde sensus eius minori vel

(1) Concilium Toletanum IV decrevit: *Scient Sacerdotes Scripturas et Canones* (apud Gratian., c. 1, D. XXXVIII); item Coelestinus Papa scribebat: *Nulli Sacerdotum liceat canones ignorare* (c. 4 ead. D.).

maiori amplitudine convenienter exponitur et declaratur per annotationes, glossas, scholia, commentarios, etc. Nihil impedit quominus etiam in hac methodo opportunis locis intermittantur prae notiones, definitiones, divisiones, stabiliantur principia, deducantur conclusiones et practicae applicationes, proponantur quaestiones, etc. Cum nunc habeamus novum Codicem canonum rationali ordine et systemate digestum, commode et apte methodus exegetica adhibebitur praesertim in scholis textus canonici; imo Benedictus XV in Epist. ad Card. Petrum La Fontaine, datam die 16 Iulii 1917, haec verba habet: "Qua in re volumus ita iuris canonici disciplinam in posterum tradatis, ut Codicem, prouti evolvitur, gradatim commentata oratione declaretis; neque enim Nobis probabitur quicumque, excurrendo, ingenio nimis indulserit suo, discipulosque a via iam nunc expeditiore deflexos, in tricas vel in difficultates coniecerit „ (A. A. S., IX, 382).

Id ipsum S. C. de Seminariis et de Studiorum Universitatibus disserte decrevit decreto dato die 7 Augusti eiusdem anni (A. A. S., X, 439). En decreti verba:

DE NOVO IURIS CANONICI CODICE IN SCHOLIS PROPONENDO.

"Cum novum iuris canonici Codicem SS. D. N. Benedictus Pp. XV a die festo Pentecostes proximi anni millesimi nongentesimi duodevicesimi in universa latina Ecclesia vim habiturum esse edixerit, liquet ex eo ipso die Codicem fore authenticum et unicum iuris canonici fontem, proptereaque tum in disciplina Ecclesiae moderanda, tum in iudiciis et in scholis eo uno utendum esse. Quam sit igitur necessarium, clericis praesertim, Codicem probe nosse atque omnino habere perspectum, nemo est qui non videat.

Itaque Sacra haec Congregatio, ut in re tanti momenti rectae alumnorum institutioni pro officio suo consulat, omnibus ac singulis studiorum Universitatibus et iuris canonici Lyceis quae ad normam can. 256, § 1, eidem Sacrae Congregationi parent, praecipit ac mandat, ut in schola antehac *textus* aptissime nuncupata, in qua ius canonicum penitus copioseque praelegitur, ita in posterum eiusmodi disciplina tradatur, ut alumni, non modo Codicis sententia *synthetice* proposita, sed accurata quoque uniuscuiusque canonis *analisi*, ad cognoscendum et intelligendum Codicem veluti manu ducantur: debent scilicet doctores iuri canonico tradendo, ipso-

Codicis ordine ac titulorum capitumque serie religiosissime servata, singulos canones diligenti explanatione interpretari. Iidem tamen magistri, ante quam dicere de aliquo instituto iuridico aggrediantur, apte exponant qui eius fuerit ortus, quae decursu temporis acciderint progressiones, mutationes ac vices, ut discipuli pleniorum iuris cognitionem, assequantur.

Nulla ceterum, praeter Codicem, libro alumnos uti necesse erit; quodsi doctoribus placuerit eos unum aliquem adhibere librum, id sancte retinendum, ut non eius libri ordini ordo Codicis, sed huic ille aptetur et accommodetur „.

b) *Methodus systematica*. quae ab aliis *logica*, *rationalis*, *philosophica* vel *iuridico-dogmatica* nuncupatur, est illa, qua, non retento textu et littera canonum, totum corpus scientiae traditur ordine quodam systematico et rationali, procedendo a notionibus generalibus, definitionibus et divisionibus, deinde enucleando doctrinam canonicam sub principiis, regulis, conclusionibus, etc, prout deducitur ex canonibus et roboratur solidis rationibus intrinsecis et extrinsecis, declarando verum sensum legum, enodando controversias, solvendo difficultates et exceptiones, proponendo praecipuos saltem casus practicos, qui ex principiis colliguntur, etc.

c) *Methodus historica* ea est quae explicat progressum iuris canonici, nempe originem et occasionem, vicissitudines et mutationes, cessationem et instaurationem institutorum ecclesiasticorum, ut hac ratione perfectius valeat intelligi ius impraesentiarum vigens.

d) *Methodus practica* seu *casuistica*, quae docet modum applicandi regulas et doctrinas generales ad causas particulares quae in praxi quotidiana emergunt vel emergere possunt; ut exinde adquiratur iuris canonici prudentia seu peritia. Haec applicatio potest iam fieri, ad modum exempli, in ipsis scholis iuris canonici; sed praecipue locum obtinet in ecclesiastico foro et in gerendis pastoralibus muneribus.

Quibus quatuor methodis breviter expositis, iam patet, ad rite et efficaciter tradendam et comparandam scientiam iuris canonici, oportere ut non una tantum methodo quis exclusive utatur, sed opportune omnes inter se coniungat.

Cap. II. — De historica evolutione Iuris Canonici
brevis conspectus.

ART. I. — PRAENOTIONES.

31. *Historia iuris canonici* est expositio originis, progressus ac vicissitudinum ipsius canonici iuris.

32. Ab hodiernis scriptoribus *historia iuris* solet *dividi* in *internam* et *externam*; quae divisio applicata iuri canonico ita explicatur. *Historia interna iuris canonici* dicitur illa quae exponit evolutionem singularum partium aut materialium iuris vel institutorum iuridicorum, prout ipsa diversimode diversis temporibus fuerint per leges ecclesiasticas ordinata, v. g., ea quae pertinent ad electionem Romani Pontificis, ad Curiam romanam, ad Legatos Apostolicos, Patriarchas, etc., ad statum religiosum, ad beneficia, irregularitates, censuras, etc. *Historia externa iuris* appellatur ea quae non respicit materias quae intrinsece continentur in legibus, sed potius ipsas leges in suis circumstantiis, v. g., quoad auctores, tempus, locum, formam qua fuerunt ipsae latae, quoad vicissitudines quibus subierunt, quoad valorem et usum in diversis locis et temporibus obtentum, quoad collectiones plurium legum pro communi generatim usu concinnatas, uno verbo, quoad illam historiam quae *Historia Legislationis* communius appellatur. Brevius: solent haec duo genera historiae distingui hac ratione, ut historia interna dicatur historia institutorum iuridicorum, historia externa sit historia fontium; prior antiquitus designabatur nomine *Antiquitatum iuris*, posterior nuncupabatur simpliciter *Historia iuris* (1).

33. Praeterea non solum *historia* et evolutio *ipsius in se*

(1) Cfr., v. g., duo opera *Heineccii*; unum "Antiquitatum romanarum syntagma", inscriptum, quo historice exponuntur Institutiones Iustiniani; aliud dictum "Historia iuris civilis Romani et Germanici", qua utriusque origo et usus in Germania ex ipsis fontibus ostenditur.

iuris seu canonum ipsorum potest considerari, verum etiam *historia scientiae iuris canonici*, id est, evolutio et progressus obtentus in ordinata cognitione legum ecclesiasticarum a viris doctis per illarum attentum et assiduum studium comparata (scientia iuris subiectiva), et in doctrina eiusdem cognitionis tradita per libros scriptos et per orale in scholis magisterium (scientia iuris obiectiva); quapropter haec historia scientiae canonicae agere debet et de viris doctis in iure nostro, vulgo *canonistis*, et de *libris* singulorum scriptorum in materia canonica, et de *scholis* iuris canonici earumque methodo, regiminis forma, subsidiis litterariis, etc. Haec autem est historia quae vocatur *Historia litteraria* iuris canonici (1).

34. Extra propositum huius operis cresceret sermo, si de omnibus capitibus historiae tum internae tum externae, et sive ipsius iuris canonici sive scientiae canonicae esset vel summatim agendum. Historiam internam hic nullo modo trademus, cum eius propria sedes habeatur in locis ubi singulae materiae et instituta ecclesiastica, *praemissis notitiis historicis*, exponuntur. Sed nec omnia capita historiae externae hic possunt attingi, v. g., opera explicata diversis temporibus a Romano Pontifice in condendis legibus, notitia Conciliorum, etc. (2). Quare hic dicemus dumtaxat de *collectionibus canonum* seu legum ecclesiasticarum; nam, ex una parte, collectiones iuris canonici constituunt praecipua, ut ita dicamus, stadia in evolutione legislationis canonicae ac ex ipsis possumus generatim colligere auctorem, tempus, aliasque circumstantias legum; ex alia vero, ipsae collectiones sunt etiam praecipui fontes et monumenta, unde nos haurimus iuris, quod diversis temporibus viguit, cognitionem, maxime in ordine ad historiam internam. Pauca in fine subiungemus ex historia litteraria iuris canonici.

35. **Collectiones iuris canonici** intelliguntur esse codices vel libri adornati exclusiva vel saltem primaria ratione ad simul continendas plures leges ecclesiastica. Etiam in aliis libris, praepriis in historicis, atque in codicibus et papyris, in documentis

(1) Cfr. *Wernz*, "Ius Decret.", vol. I, n. 281.

(2) Aliqua de istis inveniuntur insinuata infra tit. VII.

scriptis, in lapideis inscriptionibus et in quibuslibet monumentis possunt contineri conservatae leges ecclesiasticae, ac proinde omnia ista media, cuiuscumque generis, appellantur *lato sensu* "*fontes cognoscendi ius*," quoniam valemus ex ipsis haurire notitiam alicuius legis scriptae vel traditae vel consuetudinis ecclesiasticae (1); sed *stricto sensu* "*fontes cognitionis iuris*," dicuntur libri in quibus canones maiori vel minori amplitudine reperiuntur collecti, et ex quibus tamquam ex legitimis depositariis cognitionem iuris desumimus: uno verbo, *sunt collectiones* (2). Huiusmodi autem collectiones, de regula ordinaria, continent dumtaxat leges ecclesiasticas humani iuris, non autem divini iuris (cfr. c. 6, 6.º), sive naturalis (3) sive positivi (4).

36. Divisio collectionum desumitur ex multiplici capite (5); sed pro re nostra sufficiat triplicem partitionem innuere:

A) *Ratione methodi vel ordinis*, quo inveniuntur compositae, collectiones sunt aut *chronologicae (historicae)* aut *systematicae*; priores continent canones iuxta successionem temporum quibus ipsi conditi sunt; posteriores exhibent leges ecclesiasticas per materias. id est, secundum naturam iuridicam rerum quae in legibus continentur.

B) *Ratione fidei historicae* (quae vocatur quoque *auctoritas* seu *authenticitas historica*), collectiones dividuntur in *genuinas* et *spurias*, prout historice verum aut falsum enarrant. Haec autem veritas aut falsitas

(1) Cfr. infra tit. VII.

(2) Cfr. Wernz, op. cit., vol. I, n. 196.

(3) Ius naturale proprie loquendo non continetur in monumentis scriptis, quae dici valeant fontes cognoscendi ipsum, eoque minus existunt collectiones iuris naturalis, siquidem nos illud cognoscimus primario per lumen rationis naturalis; sed aliquali ratione fontes iuris naturalis agnoscendi sunt libri philosophorum, theologorum et iuristarum, qui nos iuvant ad scientiam eiusdem iuris nobis comparandam.

(4) Cognitionem iuris divini positivi nos haurimus ex sacra Scriptura et Traditione seu monumentis Traditionis (cfr. Wernz, l. c., nn. 197, 198), quae proinde sunt retinendae constituere, proprio licet lato sensu, fontes cognoscendi ius divinum; at collectiones iuris divini nequeunt proprie nuncupari, quia primaria ratione non sunt libri compositi ad colligendas leges.

(5) Wernz, l. c., n. 196.

historica sub duplici respectu potest inspicī, nempe vel quoad *auctorem*, cui tribuitur collectio, vel quoad *materiam* seu leges collectioni insertas. a) *Ex parte auctoris* dicitur *genuina (authentic)* collectio quae suo vero auctori inscribitur, *spuria (pseudoëpigrapha, apocrypha)* quae falso auctori tribuitur. b) *Ex parte materiae, genuina (authentic)* est collectio quae continet veras leges, nempe ab auctoritate legitima vere latas, ipsasque saltem quoad substantiam non corruptas, *spuria (apocrypha)* ea est quae falsis vel corruptis quoad substantiam legibus constat.

c) Denique *ratione auctoritatis legalis*, qua collectiones fuerunt compositae, possunt esse *privatae* vel *publicae*. *Privata* dicitur collectio quae ab homine privato exarata fuit nec deinde unquam a legislatore ecclesiastico. sive expresse sive tacite, approbata est; *publica* vero (dicta etiam *legalis, authentic*) est quae auctoritate legislatoris ecclesiastici fuit vel primum edita et tamquam collectio legum promulgata, vel saltem legitime, expresse vel tacite, confirmata postquam edita fuerit a viro privato.

37. Character collectionum publicarum seu authenticarum notandus est, ideoque animadverti oportet:

a) Ex approbatione publicae ecclesiasticae potestatis, alicui collectioni tributa, ipsa collectio acquirit *legalem vim* seu *auctoritatem* seu *authenticitatem*, unde appellatur *collectio publica, legalis, authentic*. Haec vis seu auctoritas differt ab auctoritate historica, quae promanat ex genuinitate documentorum, dum auctoritas legalis descendit ex approbatione legislatoris, ac proinde una sine alia inveniri potest in collectionibus. Ita collectio cuius omnes partes sint genuinae Constitutiones Romanorum Pontificum, sed adornata fuerit ex industria alicuius privati, habebit integram auctoritatem historicam; quatenus vero collectio est, destituitur valore legali, seu nempe ex insertione collectioni facta nullus novus valor legalis adiicitur Constitutionibus ipsis (1). E converso: si data fuerit collectioni approbatio ab ecclesiastica auctoritate, ipsa collectio, et omnes ac singulae leges in ea comprehensae, potiuntur auctoritate legali, quidquid fuerit de earum primaeva origine; nam, licet fuerint leges spuriae vel confictae sive corruptae, aut essent textus valore legali destituti, ex insertione facta collectioni approbatae adquirunt omnes vim legis (2).

(1) Ex gr., Extravagantes Ioannis XXII et Communes.

(2) V. g., Decretales Gregorii IX.

b) Approbatio legislatoris ecclesiastici, ut efficiat collectionem publicam, debet cadere in ipsas leges, qua tales, in collectione comprehensas.

Quare non sufficit ut vir privatus componat collectionem, v. g., sub auspiciis Sanctae Sedis (1), vel de licentia quae obtinenda sit ab aliqua Sacra Congregatione ad publicanda nonnulla documenta (cfr. cc. 1.387-1.389) (2); nec etiam sufficit ut editio quaedam alicuius collectionis privatae fiat cura vel mandato alicuius publicae auctoritatis ecclesiasticae (3), etiamsi definiatur textus deinceps servandus ab omnibus editoribus (4); prorsus enim requiritur ut approbentur ipsae leges contentae, earumque collectio. Huiusmodi autem approbatio, etiam cum vere respiciat ipsas leges collectas, potest ita dari vel ab ipso supremo Legislatore ut non immutet valorem, quem leges verae prius habebant, antequam insererentur collectioni: in hoc casu, omnes leges, collectioni insertae, habendae sunt ut vere tales nec in iudicio repelli posunt; sed leges, quae extra collectionem non fuerant universales remanent ut prius particulares (5).

Denique approbatio alicuius collectionis potest a supremo et universali legislatore ecclesiastico fieri ea mente ut ipsa collectio sit codex Ecclesiae universalis ac singulae leges obtineant vim universalem: hic est summus gradus approbationis collectionum easque reddit strictiori sensu authenticas seu publicas; tunc ad dimetiendum valorem legum ipsius collectionis, ratio habenda est huius tantum approbationis, non vis aut status praecedentis; quare omnes prorsus leges illius collectionis sunt recipiendae ut leges universales, quamvis prius extra collectionem obtinerent vim dumtaxat particularem aut forsan nullam (6).

(1) Ex. c.: Bullaria, Ius pontificium de Propaganda Fide.

(2) „ Collectio conclusionum, etc. S. C. C. a Palloini edita.

(3) „ Collectanea de Propaganda Fide.

(4) „ Editio Corporis Iuris canonici a Gregorio XIII approbata.

(5) „ Vol. I Bullarii Bened. XIV, Collectio authentica S. R. C.,
item authentica Collectio Decretorum S. C. Indulgentiarum.

(6) „ Decretales Gregorii IX, Sextus, Clementinae, novus Codex.

ART. II. — DE COLLECTIONIBUS USQUE AD SAEC. IX.

§ I. — *Collectiones pseudo-apostolicae.*

38. Ex primis Ecclesiae saeculis perpaucae leges ecclesiasticae conservantur; antiquiores quae cognoscuntur, continentur maxime in nonnullis collectionibus vetustissimis, quae inscriptae fuerunt Apostolis, non quod vere sint ab Apostolis exaratae, sed quod dicerentur continere doctrinam et disciplinam ex Apostolis promanantem, vel fingerentur Apostolos habuisse auctores.

39. *Doctrina duodecim apostolorum* (*ἡ δώδεκα ἀποστόλων*). — Hic brevis libellus censetur esse omnium collectionum iuris canonici antiquissima, et donatus fuit titulo quem praesefert, eo quod auctor videtur sibi proposuisse tradere veluti compendium doctrinae Domini per Apostolos gentibus praedicatae et explicatae. Divisus est in sexdecim capita; priora sex continent praecepta moralia, quaeque describunt duas hominum vias, vitae et mortis; capita 7-10 complectuntur regulas, quas liturgicas licet appellare, et agunt de baptismo, de ieiuniis, de oratione, de eucharistia; capita 11-15 referunt nonnullas praescriptiones ad disciplinam et constitutionem Ecclesiae pertinentes, quaeque respiciunt Apostolos, prophetas et doctores, sanctificationem diei dominicae et ordinationem clericorum; denique cap. 16 agit de fine mundi.

Libellus iste invenitur commemoratus a pluribus antiquis scriptoribus ecclesiasticis, sed postmodum fuerat deperditus, donec Philotheus Bryennios, Patriarcha Nicomediensis, anno 1883 eum detegit Constantinopoli in codice membranaceo hierosolymitano saeculi XI, ac publici iuris fecit. Post illius inventionem non pauci scriptores critici conati fuerunt opus illustrare; auctor tamen est omnino ignotus; et quoad aetatem qua liber est compositus, non conveniunt scriptores, aliqui eorum ponunt Doctrinae originem inter aa. 120-160, alii et quidem plures inter aa. 70-100 (1).

40. *Didascalia Apostolorum.* — Ita inscribitur alius liber, posterior ac maioris molis quam Didache. In eo continentur adhortationes et prae-

(1) *Bardenhewer*, "Patrolog.", § 6; *Hermann Jordan*, "Geschichte der altchristlichen Literatur", § 61. Ut princeps huius libelli editio habetur ea quam graece faciendam anno 1883 Constantinopoli curavit inventor ipse Bryennios; plures deinde sunt factae editiones tum in textu originali, tum in versionibus plurium linguarum.

scriptiones tamquam ab Apostolis datae, imo quae ipso libro asseruntur compositae ab Apostolis fuisse Hierosolymis post habitum Concilium. At communiter retinetur opus habuisse originem saeculo tertio in Syria vel Palaestina et ab auctore ignoto. Textus originalis graecus periit; sed conservatur versio syriaca, atque etiam notabilia fragmenta versionis latinae. In versione syriaca liber est divisus in 26 capita; in quibus primo loco proponitur generalis adhortatio ad christianos (c. 1); sequuntur peculiare adhortationes ad fideles diversorum statuum, maxime ad coniugatos (cc. 2, 3); deinde agitur de episcopis (cc. 4-9), de causis inter christianos (cc. 10, 11), de conventibus liturgicis (cc. 12, 13); de viduis, diaconibus et diaconissis (cc. 14-16), de cura pauperum praesertim orphanorum (cc. 17, 18), de martyribus (cc. 19-20), de ieiuniis (c. 21), de disciplina puerorum (c. 22), postrema tandem capita continent monita contra haereses (cc. 23-25) et contra iudaeos ac iudaizantes (c. 26) (1).

41. Canones ecclesiastici Sanctorum Apostolorum. — Etiam hic alius liber, minor mole quam Didascalia, se exhibet tamquam ab Apostolis compositum; et quod magis est, singuli Apostoli inducuntur loquentes initio uniuscuiusque canonis seu capituli (*Petrus dixit, Ioannes dixit*). — Verum tertio quoque saeculo, iam ad finem vertente, existimatur opus prodiisse, auctore ignoto, probabiliter in Aegypto, ubi praecipue fuit in usu. Ipse creditur esse liber qui apud nonnullos scriptores antiquos (2) allegatur et inscribitur: *Liber iudicii Petri, Iudicium Petri, Iudicium secundum Petrum, Duae viae*. Complectitur 30 canones seu breviora capita et, praeter introductionem (cc. 1-3) et conclusionem (c. 30), potest dispesci in duas partes, quarum prima (cc. 4-14) continet praecepta moralia, altera vero (cc. 15-29) praecepta disciplinaria. Prima pars non est nisi relectio, libere retractata, descriptionis duarum viarum quae habebatur in Doctrina duodecim Apostolorum (3).

(1) *Bardenhewer*, op. cit., § 46; *Iordan*, loc. cit. Editio quae hodie agnoscitur esse princeps, continetur in opere Fr. Xav. Funk: "Didascalia et Constitutiones Apostolorum", 2 vol., Paderborn, 1905.

(2) V. g., *S. Hieronym.*, "De viris illustr.", c. 1; *Rufin.*, "Comment. in Symbol. Apost.", c. 38.

(3) *Bardenhewer*, op. cit., § 42; *Albers-Berardo*, "Manuale di Stor. Eccles.", § 22. — Textus originalis graecus fuit primum editus a Bickell (1843), deinde etiam tum ab aliis tum a *Funk*, Tubingae, 1887; continetur quoque in *Pitra*, "Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta", Romae, 1864.

42. Constitutiones Apostolorum. — Hoc nomine inscribitur aliud opus, maioris ponderis, quod exhibetur tamquam ab Apostolis traditum et a Clemente eorum discipulo conscriptum. Constat octo libris; sex priores continent praescriptiones de constitutione et disciplina Ecclesiae sub forma communis epistolae ab omnibus Apostolis datae; deprompti sunt maxime ex Didascalia Apostolorum multum ampliata: septimus liber, qui agit de vitae christianae ratione, est pro maiori parte (cc. 1-32) veluti aucta refectio et paraphrasis Doctrinae duodecim Apostolorum, subiunguntur diversae preces liturgicae (cc. 33-38 et 47-49) et nonnullae regulae pro instructione catechumenorum et administratione baptismi (cc. 39-45); demum liber octavus dividitur in tres sectiones: prima (c. 1, 2) agit de charismatibus, et censetur esse deprompta ex opere Hippolyti *περὶ χαρισμάτων*, quae imo successivis temporibus fuit separatim edita sub nomine *Canones Hippolyti*; altera (cc. 3-26) agit de ordinibus et ordinationibus clericorum; tertia demum (cc. 26-46) de canonibus seu praescriptionibus, et caput ultimum (47) continet 85 canones Apostolorum, qui postmodum fuerunt editi separatim, ut mox videbinus. Quoad originem huius operis Constitutionum Apostolicarum communiter hucusque auctores retinuerant sex priores libros fuisse in Syria vel Palaestina inter aa. 260-302 compositos (censebant enim eos libros esse eandem Apostolorum Didascaliam) illis autem adiunctum fuisse ab alio auctore septimum librum ineunte saeculo quarto, et non multo post, iam ante Concilium Nicaenum, accessisse librum octavum. Quibus iam non convenit *Funk* (1): is enim, novo instituto examine critico, concludit omnes octo libros fuisse ab eodem auctore ex antiquioribus fontibus compositos in Syria circiter initium saeculi quinti. Constitutiones Apostolorum in Occidente numquam fuerunt usu ecclesiastico receptae, in Oriente vero habuerunt usum donec anno 692 sunt a concilio Trullano prohibitae, quoniam ab haereticis fuerant corruptae; nunc etenim continent errores non paucos dogmaticos, disciplinares et historicos (2).

43. Canones Apostolorum. — Venit hoc nomine parva collectio continens seriem breviorum ac perstrictarum regularum ecclesiasticarum. Non est confundendus hic liber cum alio inscripto, ut diximus n. 40,

(1) *Die apostol. Konstit.*, Rottensburg, 1891.

(2) *Bardenhewer*, op. cit., § 75: Constitutiones Apostolorum iam a saeculo XVI fuerunt pluries editae, nunc editio princeps habetur ea quae fuit a Funk publicata "*Didascalia et Constitutiones Apostolorum*", 2 vol., Paderborn, 1905.

Canones ecclesiastici Sanctorum Apostolorum, qui prodierunt saeculo tertio; e converso, hi Canones Apostolorum, de quibus nunc, fuerunt collecti ex ipsis Constitutionibus Apostolicis, ex Conciliis quatuor priorum saeculorum, etc., ab auctore Constitutionum Apostolicarum, et positi in capite ultimo libri octavi; postmodum fuerunt usu adhibiti tamquam libellus distinctus; imo Concilium Trullanum, licet reiecisset Constitutiones, retinuit tamen Canones (can. 2, c. 4, D. XVI). Hi canones numerantur 85; atque in Oriente forsitan initio soli priores 50 recepti fuerunt, sed medio saltem saeculo sexto omnes 85 iam usu adhibebantur, et deinde semper sunt retenti. In Occidente famosum decretum Gelasii (cfr. c. 3, § 64, D. XV) inter apocryphos recensuit etiam librum Canonum Apostolorum; at paulo post Dionysius Exiguus in principio suae collectionis de graeco transtulit 50 Canones Apostolorum, qui proinde in alias collectiones latinas posteriores transierunt, et in Ecclesia occidentali quoque magnam obtinuerunt auctoritatem (cfr. Decret. Grat., c. 1, D. XX; c. 14, D. XXVIII; c. 3, D. LXXXVIII: Decret. Greg., IX, c. 3, *de corp. vitiat.* I, 20; c. 1, *de fideiuss.*, III, 22: Conc. Trid., sess. XXV, c. 1, *de reform.*) (1).

§ II. — *Collectiones orientales seu graecae* (2).

44. A) *Collectiones chronologicae*. — Solent distingui plures collectiones graecae chronologicae, sed potius vocandae sunt novae recensiones unius collectionis quae successivis adiectionibus per tempora augebatur:

a) *Usque ad Concilium Chalcedonense*. Prima vestigia collectionis chronologicae invenimus in Ponto, ubi primum fuerunt simul collecti canones duorum Conciliorum illius Provinciae, nempe *Ancyrani* et *Neo-caesariensis*; his fuerunt postea adiecti Canones Concilii oecumenici *Nicaeni* (qui, ob reverentiam, primum in collectione locum obtinuerunt)

(1) Cfr. *Bardenheuer*, loc. c., § 75, n. 8: In editionibus Corporis iuris canonici ad calcem Decreti Gratiani solent haberi Canones Apostolorum in versione latina facta saeculo XVI a Gregorio Haloandro (Hofmann), qui cum duos canones in unum coniunxerit, enumerat dumtaxat 84.

(2) Circa collectiones graecas consulendi prae ceteris sunt: *Petr.* et *Hieron.* fratres *Ballerini*, "De antiquis collectionibus et collectoribus", in tomo III, ed. operum S. Leonis Magni, nunc extat apud Migne, *Patrol. Lat.*, vol. LVI: *Maassen*, "Geschichte der Quellen und Literatur des can. Rechts", t. I; *Pitra*, "Iuris eccles. Graecorum historia et monumenta",

et Concilii *Gangrensis*. Quatuor istis Conciliis constabat collectio initio saeculi quinti, quibus postea, sed ante Concilium Chalcedonense, fuit adiunctum Concilium Antiochenum: 104 canones horum quinque Conciliorum, sub una continuata numerorum serie, formabant collectionem illam quae fuit adhibita et citata in Concilio Chalcedonense (a. 451). Non ergo aliquam collectionem composuit aut confirmavit ipsum Concilium, multoque minus censendum est fuisse eam collectionem 207 canonum quam Parisiis anno 1610 publicavit Christophorus Iustellus sub titulo *Codex Canonum Ecclesiae universae*.

b) *Post Concilium Chalcedonense*. In hoc Concilio fuit praescriptum (c. 1, c. 14, can. XXV, q. 1) ut retinerentur regulae Sanctorum Patrum in unaquaque Synodo statutae; unde collectioni quinque Conciliorum accesserunt alii canones varia forma, quae induxit triplicem classem collectionum; prima continebat septem Concilia, hoc ordine disposita: Ancyranum, Neocaesariense, Nicaenum, Gangrense, Antiochenum, Chalcedonense et Constantinopolitanum (oecumenicum); altera pariter septem Concilia sub alio ordine: Nicaenum, Ancyranum, Neocaesariense, Gangrense, Antiochenum, Laodicense et Constantinopolitanum; tertia demum octo Concilia: Nicaenum, Ancyranum, Neocaesariense, Gangrense, Antiochenum, Laodicense, Constantinopolitanum et Chalcedonense.

c) *Medio circiter saeculo sexto*. Quinam canones haberentur hoc tempore in collectione orientali nobis retulit Ioannes Scholasticus; erant autem: 85 canones Apostolorum et decem Concilia, nimirum Nicaenum, Ancyranum, Neocaesariense, Sardicense, Gangrense, Antiochenum, Laodicense, Constantinopolitanum, Ephesinum et Chalcedonense. Huius collectionis auctor falso dictus fuit Theodoretus, Episcopus Cyrenensis.

d) *Collectio Trullana*. Ita vocatur collectio edita non ab ipso Concilio Trullano seu Quinisexto (692), sed postea composita iuxta recensionem canonum servandorum factam in eo Concilio (c. 2, c. 7, D. XVI, ubi tamen habetur textus corruptus). In ea vero collectione continebantur: 85 Canones Apostolorum; novem Concilia orientalia, omisso Sardicensi; 133 canones africani ex Concilio Carthaginensi XVII (a. 419); canones cuiusdam Concilii Constantinopolitani sub Nectario (a. 394); sententiae duodecim Patrum orientalium; canon tributus S. Cypriano; tandem 102 canones constituti in ipso Concilio Trullano.

e) *Collectio Nicaena*, facta videlicet post Concilium oecumenicum Nicaenum II (a. 787). Erat eadem ac collectio Trullana, adiectis 22 canonibus eiusdem Nicaeni Concilii, et aliquatenus immutato ordine Conci-

liorum; nam post 85 canones Apostolorum posita fuerunt sex Concilia generalia: Nicaenum, Constantinopolitanum Ephesinum, Chalcedonense, Quinisextum seu Trullanum et Nicaenum II; deinde subiuncta sunt Concilia particularia et sententiae Patrum cum nonnullis immutationibus.

45. B) Collectiones systematicae. — Praecipua inter eas fuit *Collectio Ioannis Scholastici*. Fuerat prius alia collectio (quam ipse Ioannes commemorat) in 60 titulos divisa, sed quae hodie amplius non extat (1). Ioannes Scholasticus advocatus antiochenus, composuit Constantinopoli circiter a. 550 collectionem canonum secundum ordinem materialium divisam in 50 titulos, ad imitationem 50 librorum, quibus constabant Pandectae Iustiniani. Canones huius collectionis fuerunt deprompti ex chronologica collectione tunc existente, quibus auctor primo exemplo adiunxit 68 canones ex epistolis canonicis (secunda et tertia) S. Basilii. Ioannes Scholasticus, postquam ex favore Iustiniani occupavit Sedem Constantinopolitanam, perfecit novam suae collectionis editionem auctam, cui adiunxit compendium ex illius Imperatoris Novellis compositum, quodque ad nos pervenit etiam tamquam collectio separata sub nomine *Collectionis 87 Capitulorum*.

46. C) Nomocanones. — In Ecclesia orientali fuerunt in usu quaedam collectiones mixtae, continentes nempe canones ecclesiasticos et leges civiles illis canonibus respondentes; vocatae autem sunt *Nomocanones*. Id iam aliquatenus factum erat tum in collectione 60 titulorum, tum in collectione Ioannis Scholastici, quibus tamquam appendices subnexae fuerant illae Constitutiones imperiales, quae ad nos pervenerunt sub titulo Capitulorum, ut vidimus n. praecedente. At primus Nomocanon, proprie dictus, fuit exaratus tempore Imperatoris Mauricii (aa. 582-602), et falso tribuitur Ioanni Scholastico; divisus est in 50 titulos ex collectione Ioannis desumptos, et sub singulis titulis post canones, saltem citatos, subiunguntur leges civiles respondentes. Similes nomocanones fuerant postea publicati; hos inter praecipue est commemorandus alius in 14 titulos divisus et tempore Heraclii (aa. 610-640) adornatus, qui postmodum fuit receptus et auctus a Photio in sua collectione.

(1) Remanet tamen quaedam collectio 21 Constitutionum imperialium, quae tamquam appendix fuerat annexa Collectioni 60 titulorum, quaeque ampliata ad nos pervenit sub nomine *Collectionis 25 capitulorum*.

47. D) **Collectio Photii.** — Anno 883 Photius, postquam secundo invaserat Sedem Constantinopolitanam, apparavit magnam collectionem ecclesiasticam, qua veluti complexus est omnia elementa praecedentium collectionum. Collectio Photiana constat duabus partibus: prima dicta vulgo *Syntagma*, at proprie dicenda Synagoge canonum, est chronologica atque continet fere eadem atque eodem ordine ac habebantur in Collectione trullana, adiectis 22 canonibus Concilii Nicaeni II, et aliis 20 ex duobus Conciliis ab ipso Photio celebratis (1).

Secunda pars, cui nomen *Syntagma* proprie est tribuendum, est *Nomocanon*, olim tempore Heraclii compositus, in 14 titulos divisus et a Photio novis citationibus canonum et legibus civilibus posterioribus auctus et perfectus (2). Non alias collectiones reapse novas, post istam photianam, produxit graeca Ecclesia; ex collectione Photii acceperunt leges aliae Ecclesiae orientales a Constantinopolitana derivatae; etiam Ecclesia graeca regitur, legibus collectionis Photianae simul cum commentariis monachi Ioannis Zonaras (a. 1120), synopsi Alexii Aristeni (a. 1160), commentariis et scholiis Patriarchae Antiocheni Theodori Balsamon (a. 1170) et syntagmate seu compendio Matthaei Blastares (a. 1335), quae ad eandem collectionem Photii referuntur (3).

(1) Haec prima pars collectionis photianae cum commentariis aliorum continetur in *Migne*, "Patr. Gr.", voll. CXXXVII et CXXXVIII sub hoc titulo: *Theodori Balsamonis, Zonarae, Aristeni commentaria in canones SS. Apostolorum ac Conciliorum et in Epistolas canonicas SS. Patrum.*

(2) Secunda haec pars collectionis Photii cum commentariis Balsamonis invenitur apud *Migne*, "Patr. Gr.", vol. CIV.

(3) Anno 1800 ex auctoritate Patriarchae Constantinopolitani et cura Theodoretii monachi, ex monte Athos, impressa typis est collectio canonum graecorum in usum Ecclesiae orientalis schismaticae; canones sunt illi qui continebantur in collectione Photii quique illustrantur commentariis desumptis ex operibus praecipue Zonarae, Balsamonis, Aristeni et Blastares: titulus huic collectioni impressae fuit datus *Πηδάλιον*.

§ III. — *Collectiones latinae veteres.*I. — *Priores collectiones latinae.*

48. A) **Canones Nicaeni et Sardicensis.** — Hi canones iam ab initio fuerunt usu recepti in universo Occidente, si Africam, quoad Sardicenses, excipias. Imo in Ecclesia Romana canones sardicenses fuerunt uno complexu et una continuata numerorum serie coniuncti canonibus nicaenis, et omnes similiter tamquam canones nicaeni allegabantur, ut patet ex Innocentio I in epistola ad Synodum Toletanam et ex Zosimo Papa in causa Apiarii presbyteri africani. Complexus canonum nicaenorum et sardicensium formavit quasi primam collectionem iuris in Occidente.

B) **Versio hispanica seu isidoriana.** — Haec prima et antiquissima *versio* canonum graecorum fuit recentiori tempore ita vocata eo quod conservata sit in collectione hispana seu isidoriana (de qua infra), licet ceterum non constet eam in Hispania habuisse ortum. Haec versio duas habuit recensiones; antiquior, facta initio saeculi quinti, continebat canones nicaenos, ancyranos, neocaesarienses et gangrenses; sed post Concilium Chalcedonense aucta fuit, seu facta secunda recensio ex tertia classe collectionum in Oriente tunc habitarum necnon ex canonibus sardicensibus iam in Occidente receptis; ita ut contineret novem Concilia hoc ordine disposita: nicaenum, ancyranum, neocaesariense, gangrense, sardicense, antiochenum, laodicenum, constantinopolitanum et chalcedonense.

C) **Versio italica seu prisca.** — Italica nunc vocatur altera versio paulo post primam facta; dicitur *italica* quia usum in Italia praecipue habuit, *prisca* quia nonnulli sine gravi fundamento censent esse versionem a Dionysio Exiguo memoratam sub nomine *priscae*. Translata est haec alia versio ex prima classe collectionum orientalium illius temporis, adiectis quoque canonibus sardicensibus, ita ut octo haberentur concilia sub hoc ordine: ancyranum, neocaesariense, nicaenum, sardicense, gangrense, antiochenum, chalcedonense et constantinopolitanum (1).

II. — *Collectiones Africae.*

49. A) **Collectio Concilii Carthaginiensis XVII.** — Saeculo quarto et sequentibus in Africa celebrabantur plura Concilia, quae non solum condebant novos canones, verum ex praecedentibus etiam conciliis alios

(1) Versio prisca habetur in *Migne*, "Pat. Lat.", vol. LVI.

confirmabant. Hunc morem praecipue servavit Concilium Chartaginiense XVII (a. 419), quod 105 canones antiquiores probavit novosque edidit, qui omnes collectionem quasi authenticam effecerunt usu per plura saecula in Africa retentam, receptam quoque serius in Collectione Dionysiana et inde in Trullana orientalium.

B) Collectio dicta «Statuta Ecclesiae antiqua». — Sub hoc nomine obtinuit celebritatem et usum in Occidente quaedam parva collectio antiquorum canonum, quae nobis conservata est in collectione hispana, ubi falso tribuitur Concilio carthaginiensi IV, cum probabilius habuerit originem saeculo quinto in Gallia meridionali.

C) Breviatio canonum Fulgentii Ferrandi. — Hic erat Diaconus Ecclesiae carthaginiensis, et ante annum 546 composuit collectionem systematicam ex canonibus orientalibus et africanis, eamque in 232 capita distribuit (1).

D) Concordia canonum. — Est alia collectio systematica, quam saeculo septimo circiter exeunte adornavit Cresconius, qui retinetur fuisse Episcopus africanus. Collectio fuit divisa in 300 titulos: his praeposita est tabula titulorum et canonum continens veluti totius Concordiae compendium, quod in 300 paragraphos divisum, praefert titulum proprium *Breviarium*, et aliquando fuit transcriptum separatim a *Concordia*, quasi esset peculiaris collectio (2).

III. — Collectiones Italiae.

50. A) Collectiones Dionysii Exigui. — a) Circa annum 500 Dionysius Exiguus, monachus scita, cum Romam venisset, composuit primam suam collectionem canonum. Permotus fuit ad opus precibus cuiusdam Laurentii, qui offensus erat confusione *priscae* translationis, et maxime hortatu Stephani Episcopi Saloniitani. Materiam collectionis recepit praesertim ex synodis orientalibus nova et nitidiori versione in latinum translatis.

b) Quae collectio cum valde placuisset, inductus est Dionysius ad faciendam collectionem alteram Epistolarum seu Decretalium Romanorum Pontificum quotquot reperire potuisset: fuit haec secunda collectio Dionysii Exigui.

(1) Exstat apud *Migne*, "Patr. Lat.", vol. LXVII.

(2) Concordia invenitur in *Migne*, "Patr. Lat.", vol. LXXXVIII.

c) Tertiam deinde adornavit ex mandato Hormisdæ Papæ, in qua distinctis adversis columnis disposuit canones dumtaxat graecos in textu originali et in versione latina; sed huius collectionis praefatio tantum conservata est.

d) Tandem ipse Dionysius perfecit novam recensionem duarum priorum collectionum, et nonnullis mutatis et adiectis, in unam coniunxit duplici distincta parte constantem: haec autem est illa *collectio dionysiana*; quae magnum nomen obtinuit et per plura saecula Romae praesertim et in Italia fuit usu publico adhibita. Prima ergo pars Collectionis dionysianae continet canones sequentes: 50 canones Apostolorum; deinde, sub una continuata 165 numerorum serie, canones septem Conciliorum orientalium, quae habebantur in secunda classe collectionum graecarum post medium saeculum quintum; postea, sub alia numerorum serie, 27 canones chalcedonenses: hi omnes canones fuerunt a Dionysio ex graeco translati; sequuntur tandem canones latini, id est 20 canones sardicensis in textu originali latino, et acta Concilii carthaginensis XVII in 138 numeros distincta.

Secunda pars collectionis dionysianae comprehendit 38 epistolas Pontificum Romanorum octo a Siricio (aa. 384-390) ad Anastasium II (aa. 496-498). Utraque pars, maxime secunda, subiit progressu temporis variis mutationibus et additionibus (cf. c. 1, D. XX); collectio autem, ita immutata et aucta, anno 774 fuit Carolo Magno data dono a Papa Hadriano I, quae proinde dicta est *Collectio Dionysio-Hadriana*, et Carolus Magnus fuit auctor ut in Synodo Aquisgranensi, anno 802, ab Episcopis imperii sui reciperetur et approbaretur veluti *Codex seu Liber canonum*, quasi collectio authentica (1).

51. B) **Collectio Avellana.** — Sic dicta est quaedam collectio, primum inventa in codice umbri monasterii S. Crucis in fonte Avellana (unde nomen). Haec collectio continet 245 epistolas tum Imperatorum

(1) Collectio Dionysio-Hadriana apud Migne, "Patr. Lat.", vol. LXVII.

et Praefectorum Urbis, tum Summorum Pontificum et Episcoporum ab anno 367 ad annum 553. Insignis habetur ista collectio, maxime quia nobis profert plusquam 200 documenta quae in aliis collectionibus desiderantur. Facta fuit ab ignoto auctore post medium saeculum sextum, et, probabiliter Romae, in usum privatum.

IV. — Collectiones hispanicae.

52. A) Collectio Martini Bracarensis. — Haec collectio quae celebritatem pluribus saeculis obtinuit, diversimode fuit inscripta, v. g., *Collectio canonum Martini Bracarensis*, *Liber Capitulorum*, *Excerpta Martini*, et maxime *Capitula Martini*. Auctor hic Martinus, e Pannonia oriundus, in Hispaniam venit, ubi primum fuit Abbas monasterii Dumiensis a seipso fundati, deinde Episcopus Dumiensis, tandem Archiepiscopus Bracarensis. Eius collectio systematica fuit, et composita inter annos 563-580 ex Conciliis graecis et hispanis; divisa est in 84 capitula duabus partibus distributa: in prima (cc. 1-68) continentur quae ad clericos, in secunda (cc. 69-84) quae ad laicos pertinent. Capitula Martini transierunt in collectionem hispanam (de qua mox), ubi ponuntur post canones Concilii Bracarensis II ab ipso Martino celebrati; inde recepta sunt in collectione Pseudo-isidoriana et postea in fere omnibus collectionibus posterioribus systematicis, in quibus aliquando falso allegantur tamquam ex Decretis aut ex Concilio Martini aut Marini Papae (cfr. v. g., in Decret. Grat., c. 7, D. XXIV; c. 1, D. XXVII; c. 11, D. XXVIII).

53. B) Collectio hispana seu isidoriana. — Collectio haec, quae aliquando etiam *Codex canonum* et *Corpus canonum* appellatur, est chronologica; nec uno tempore fuit composita sed debuit successione temporum novis incrementis continuo augeri, ut vidimus de collectione chronologica graeca; citatur expresse in Concilio Toletano IV (a. 633), sed multo antea iam exstitit et censenda est veluti evolutio illius antiquae versionis hispanae (n. 48); tributa est S. Isidoro Hispalensi, ideoque vocatur etiam *isidoriana*; at, prout in ultima recensione habetur, est posterior S. Isidoro et pertinet ad finem saeculi septimi vel initium saeculi octavi. Eius usus fuit generalis in universa Hispania, imo erat veluti legalis et authentica collectio Ecclesiae Hispanae, et in Conciliis publice adhibita est. Collectioni proprie dictae praecedit

quoddam systematicum compendium omnium canonum, versibus expressum, et in decem libros distributum sub titulo: *Excerpta Canonum*.

Sequitur deinde ipsa collectio in duas partes, sicut dionysiana, divisa: prima pars continet canones Conciliorum hoc ordine: undecim Concilia orientalia, octo africana, sexdecim gallica, tandem triginta sex hispanica; altera pars colligit centum et tres Epistolas Romanorum Pontificum sexdecim, a Damaso usque ad Gregorium Magnum. Haec collectio maximam obtinuit, parem cum dionysiana, dignitatem et celebritatem inter collectiones occidentales antiquas. Anno 774 ex Hispania delata est quoque in Galliam a Riulfo archiepiscopo Moguntino (1).

V. — Collectiones gallicae, britannicae et hibernicae.

54. A) *Ex Gallia* tres praesertim collectiones cognoscuntur, quae nunc vocantur **quesnelliana**, **dacheriana** et **quadripartita**. Inter eas praecipua est quesnelliana, ita dicta a Paschasio Quesnellio, Presbytero Oratorii gallici († 1717), qui eam Parisiis anno 1675 typis edidit, quamvis immerito ei apposuerit titulum *Codex canonum Ecclesiae romanae*, et censuerit eam compositam esse a Romanis Pontificibus et Romae viguisse; retinetur enim fuisse orta, versus finem saeculi quinti, in Gallia, ubi inventa est. Ordo in ea est systematicus cum divisione in 98 capitula, in quibus colliguntur, non sine confusione et permixtione, canones Conciliorum, Epistolae Romanorum Pontificum et aliorum, Constitutiones Imperatorum, etc. (2).

55. B) *In Britannia et Hibernia*, praeter alias collectiones minores, maxime obtinuit usum et celebritatem **Collectio hibernica** seu *hibernensis*, quae fuit collectio systematica, circa initium saeculi octavi facta, et in 64 (vel 69) libros sine ordine vere

(1) Collectio hispana replet vol. LXXXIV "Patr. Lat.", apud Migne.

(2) Textus collectionis quesnellianae est in Migne, "Patr. Lat.", vol. LVI.

logico divisa. Post medium saeculum octavum alia magna collectio composita est ab Egbertō, Archiepiscopo Eboracensi, sed minorem adepta fuit diffusionem.

VI. — Nonnullae collectiones iuris specialis.

56. A) Libri poenitentiales. — Cum poenitentiae forma canonica antiquis temporibus magni momenti haberetur, plures fuerunt ad eam ordinandam canones praescripti; atque ad usum practicum hi canones sunt in specialibus collectionibus separatim coniuncti.

In *Oriente* S. Basilius iam saeculo quarto ordinavit accuratius materiam poenitentialem *tribus suis epistolis canonicis* ad Amphiloichium. Deinde versus finem saeculi sexti Patriarcha constantinopolitanus *Ioannes leivunator* desumpsit ex collectione Ioannis Scholastici canones poenitentiales et librum specialem adornavit sub titulo *Κανονικός*.

In Occidente plures extiterunt libri poenitentiales, praesertim in *Anglia et Hibernia* iam a saeculo sexto: ita *Poenitentiale Geldae* († 583) adscriptum, et alia similia tributa S. Columbano (medio saeculo septimo), Commeano Abbati hibernico († versus 661), Theodoro Archiepiscopo Cantuariensi († 690), S. Bedae Venerabili († 735), Egbertō Archiepiscopo Eboracensi († 765) et aliis, quamvis omnium horum Poenentialium verus auctor non constet.

In *Gallia* sex libros de Poenitentia conscripsit Haltigarus, Episcopus Cameracensis († 831); in *Germania* celeberrimae factae sunt duae collectiones *Rabani Mauri* († 856), quae canones poenitentiales exhibent.

In *Hispania* hucusque unicus tantum liber poenientialis ex saeculo octavo innotuit.

In *Italia* ac etiam *Romae* extiterunt pariter collectiones poenitentiales, sed nonnulli libri, quibus datus est titulus *Poenitentiale Romanum*, nec ex Ecclesia romana procedunt nec multo minus fuerunt a Romanis Pontificibus ex officio praescripti universae Ecclesiae catholicae (1).

57. B) Collectiones liturgicae. — Antiquiores libri seu Codices, quibus continentur regulae ad determinandum ordinem et modum fun-

(1) Ad calcem Decreti Gratiani, in editionibus Corporis Iuris canonici, solent subiungi *Canones poenitentiales* 47, qui sunt veluti exemplar antiquorum librorum seu codicum poenentialium; at vero isti canones sunt recentiores, nam desumpti sunt ex Summa aurea Cardinalis Hostiensis († 1271).

ctionum liturgicarum exercendarum, fuerunt in Ecclesia graeca dicti *Euchologia*, in Ecclesia latina *Libri mysteriorum* vel *Sacramentorum*, aut brevius *Sacramentaria*.

Aliis omissis, tria Sacramentaria Romana (1) ad nos pervenerunt: *Leonianum*, *Gelasianum* et *Gregorianum*. Primum seu S. Leonis Magni demonstrat statum romanae Liturgiae a S. Damaso (aa. 366-384) ad S. Leonem (aa. 440-461); mutilum nunc est, incipit enim a mense aprili et caret *Canone*; illius ordo porro valde turbatus est (2). Alterum Papae Gelasii (aa. 492-496) est antiquior romana collectio orationum Missae, ac in tres partes dividitur; prima pertractat de anni circulo, secunda de festis Sanctorum, tertia de diebus dominicis: *Lebrun* ait posse considerari tamquam collectionem rituum Missae priorum saeculorum (III vel IV), additis a Gelasio Orationibus et Praefationibus. Tertium quod S. Gregorius Magnus (aa. 590-604), iuxta Ioannem Diaconum (in vita *S. Gregorii*): "Gelasianum Codicem de Missarum solemnibus, multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla adiiciens, pro exponendis evangelicis Lectionibus, in unius libri volumine coarctavit," (3). Subsequentibus saeculis Codices liturgici appellati sunt *Ordines Romani*, inter quos antiquissimus circiter saeculo octavo videtur adscribendus. Sexdecim praecipue cognoscuntur Ordines Romani (4) per plura saecula usque ad decimum quintum editi. Ex Sacramentariis et Ordinibus Romanis orti sunt hodierni Codices Romani: *Missale*, *Pontificale* et *Rituale*.

58. C) **Formularia seu Collectiones formularum.** — Sunt libri tradentes formulas practicas scribendi documenta et expediendi negotia in Cancellariis. Inter antiquas collectiones formularum ecclesiasticarum, commemoratione dignus est sic dictus *Liber Diurnus*, qui fuit Codex formularum Cancellariae Ecclesiae romanae: in eo continentur non solum formulae scribendi epistolas, quibus Summi Pontifices utebantur, sed etiam formulae ordinationum Pontificis Romani, Episcopi Suburbicarii, etc., cum suis omnibus adiunctis, professionum fidei, privilegiorum, concessionum, praeceptorum et aliorum huiusmodi. Liber Diurnus videtur fuisse compositus inter aa. 685-752, at non paucas formulas iam ex

(1) Cfr. *Menghini*, "Elementa Iuris Liturgici," § XXXIII.

(2) Extat apud *Migne*, "Patr. Lat.," vol. LV.

(3) Habetur in *Migne*, "Patr. Lat.," vol. LXXVIII.

(4) Eos invenies in *Migne*, cit. vol. LXXVIII.

saeculo quinto et sexto refert; eius usus cessavit inde a saeculo undecimo (1).

ART. III. — DE COLLECTIONIBUS A SAECULO IX USQUE AD XII.

§ I. — *Collectio pseudo-isidoriana.*

59. Origo. — Saeculo nono prodierunt variae collectiones canonum, quae communem habent characterem, nempe falsificationem plurium documentorum (2); sed praecipua inter eas fuit illa quae vocari nunc solet *Pseudo-isidoriana*, vel *Collectio falsarum Decretalium*. Haec collectio potest definiri veluti depravatio collectionis hispanae, nam canonibus et decretalibus, quae in hispana continebantur, adiunxit plura alia documenta, non-

(1) Liber Diurnus est in *Migne*, "Patr. Lat.", vol. CV: In eadem Patr. Lat., vol. LXXXVII continentur etiam libri duo formularum ad forum civile spectantium publicati circa annum 660 a Marculfo Monacho.

(2) Praeter collectionem pseudo-isidorianam duae aliae collectiones spuriae saeculi noni solent ab Auctoribus commemorari. Prima, quae etiam praecesisse censetur pseudo-isidorianae, est ea quae appellatur *Collectio Capitularium Benedicti Levitae*: in ea auctor ignotus, qui seipsum vocat Benedictum Levitam et Diaconum Ecclesiae Moguntinae, asserit collegisse Capitularia ab Archiepiscopo Riculfo in Archivio Moguntino deposita et ab eius successore Otgario inventa, ex cuius iussu publicabat ea Capitularia. Collectio quoad maiorem partem constat fictis capitularibus, quae composita fuerunt ex Sacra Scriptura, textibus SS. Patrum et scriptorum ecclesiasticorum, legibus Visigothorum et Romanorum, et agunt de universa fere disciplina ecclesiastica; ideo hoc opus inter collectiones iuris ecclesiastici computatur. Primum allegata invenitur in comitiis Carisiacis (a. 857); quare paulo ante debuit publicari. Est divisa in tres libros, qui aliquando habiti sunt veluti continuatio collectionis ab Abbate Angesiso (a. 827) digestae et in quatuor libris comprehendentis vera capitularia Caroli Magni, Ludovici Pii et Lotharii.

Alia spuria collectio saeculi noni habet nomen *Capitula Angilramni*, ita dicta, quia in inscriptione dicuntur ab Hadriano Papa fuisse Romae anno 785 tradita Angilramno, Episcopo Metensi. Haec capitula sunt 71, quae agunt praecipue de ordine iudiciario servando in accusatione Episcoporum et clericorum; at certo non extiterunt nisi post collectionem pseudo-isidorianam, ex qua videntur esse deprompta.

nulla genuina, pro maiori tamen parte spuria et fictitia. Auctor collectionis quis fuerit non constat: in praefatione vocatur a seipso *Isidorus Mercator* (alii legunt: *Mercatus* vel *Peccator*), et aliquando fuit tributa S. Isidoro Hispalensi, at prorsus immerito; nam primo apparuit in Gallia circa an. 847-857, et ibi retinetur fuisse adornata, non in Hispania aut in Italia. Illa certissime explosa habenda est calumnia Protestantium qui contendebant hanc spuriam collectionem a Summis Pontificibus esse Romae concinnatam ad propriam auctoritatem extollendam; etenim Romani Pontifices nonnisi saeculo undecimo hac collectione usi sunt.

60. Divisio. — Post praefationem haec collectio continet tres epistolas apocryphas et ordinem de celebrando Concilio ex Concilio toletano IV desumptum. Deinde dividitur in tres partes: in prima habentur 50 canones Apostolorum, deprompti ex collectione dionysiana, et 60 epistolae spuriae Romanorum Pontificum a Clemente I usque ad Melchiadem; in secunda inducitur celebris spuria donatio Constantini Imperatoris ad Papam Silvestrum, deinde sunt canones Conciliorum iuxta primam partem Collectionis hispanae aliquantisper auctae; tandem in tertia continentur decretales a Silvestro Papa usque ad Gregorium II (aa. 715-731), illae nempe quae erant in secunda parte collectionis hispanae, et aliae a Pseudo-Isidoro adiectae, quarum nonnullae genuinae, desumptae ex Dionysio et aliis fontibus legitimis, at etiam 45 aliae spuriae.

61. Falsificatio. — Cum primum apparuit haec collectio, adfuit utique aliquod dubium circa veracitatem plurium Epistolarum Romanorum Pontificum, ut patet ex litteris Episcoporum Galliae ad Nicolaum I, et ex Papae responsione ad Episcopos (an. 865). At statim dubium evanuit et per plura saecula illae decretales habitae sunt ut genuinae; tamen iam a saeculo decimo quinto, nonnulli, praesertim Nicolaus Cusanus († 1464) et Turrecremata (Torquemada, † 1468), falsitatem earum insinuarunt, quae deinde saeculo decimo sexto plane demonstrata est. Et constat falsitas huiusmodi ex his praecipue rationibus: silentium absolutum omnium scriptorum in octo primis Ecclesiae saeculis; Con-

cilia nunquam commemorant illas decretales, cum soleant alias citare; allegatur S. Scriptura secundum Vulgatam; apparent plura verba usurpata ex codicibus theodosiano et iustiniano, ex Conciliis saeculorum posteriorum, ex aliis epistolis Romanorum Pontificum; stylus in omnibus est uniformis, ac barbarus qualis habebatur saeculo nono; plura facta historica ibi allegata pugnant cum aliis documentis aliunde notis et certis, etc.

62. Finis falsificatoris. — Videtur fuisse, si velimus eum exprimere sub quadam generaliori formula, promovere reformationem disciplinae ecclesiasticae, tunc satis collapsae, et defendere iura Ecclesiae ab usurpationibus laicorum; speciatim acriter insectatur Chorepiscopos, defendit atque exaltat Episcopos maxime contra oppressionem Metropolitanorum, extollit etiam plurimum dignitatem Sedis Apostolicae, hoc tamen non quasi directe intendat, sed potius ut hac ratione minuat potestatem archiepiscopalem.

63. Influxus. — Cavendum est a malignis praetensionibus Protestantium qui tenent veram ac puram disciplinam antiquam ecclesiasticam fuisse per has falsas decretales eversam, praesertim constitutionem Ecclesiae esse immutatam et Romanos Pontifices sibi arrogasse primatum iurisdictionis; nam, si omnino pauca excipiamus, hae decretales non exprimebant nisi disciplinam a pluribus saeculis statutam et tunc vigentem, et ideo sine suspitione falsitatis tunc temporis sunt receptae. Sed nec in scopulum aliorum debemus incidere, quasi haec collectio nullum influxum exercuerit; etenim propter tributam illis decretalibus venerandam antiquitatem, ipsae valde contulerunt ad firmandam et in posteros transmittendam disciplinam illam veterem; praeterea haec collectio fuit veluti communis fons unde attigerunt materiam collectiones subsequentes; tandem, aliqua certe puncta disciplinae fuerunt a Pseudo-Isidoro innovata; ideo talis collectio non parvum influxum habuit in posteriori evolutione iuris canonici (1).

(1) Collectio pseudo-isidoriana exstat in *Migne*, "Pat. Lat.", vol. CXXX.

§ II. — *Collectiones a Pseudo-Isidoro usque ad Gratianum.*

64. Plures his temporibus editae sunt collectiones; sed una alterave excepta, fuerunt minoris momenti. Omnes fuerunt systematicae: praecipuas numerabimus.

65. A) In Italia. a) Versus finem saeculi noni fuit composita eximia collectio in 12 libros divisa; vulgo appellatur *Collectio Anselmo dedicata*, qui fuit Archiepiscopus Mediolanensis (aa. 883-897). b) Tempore S. Gregorii VII (aa. 1072-1085), prodiit *Collectio S. Anselmi iunioris*, Episcopi Lucensis, in tredecim divisa libros. c) *Cardinalis Deusdedit* aliam perfecit collectionem in quatuor libros divisam, eamque dedicavit Victori III (aa. 1086-1087). d) Post annum 1089 *Bonizo*, Episcopus Sutrinus, postea Placentinus, publicavit collectionem canonum 10 libris comprehensam. e) Denique, ineunte saeculo duodecimo, *Cardinalis Gregorius* adornavit Romae, ut videtur, collectionem satis perfectam in octo libros divisam, cui nomen dedit *Polycarpus*, eamque direxit Didaco, Archiepiscopo Compostellano in Hispania.

66. B) Ex Germania tres commemorandae sunt collectiones:

a) *Collectio Reginonis* Abbatis Prumiensis, composita circa a. 906, divisa in duos libros et inscripta *Libellus de ecclesiasticis disciplinis et religione christiana collectus*.

b) *Collectarium Canonum*, postea dictum *Decretum*, magna collectio in 20 libros digesta, quam intra a. 1021-1022 composuit Burchardus clericus Moguntinus, postea Episcopus Wormatiensis. Collectarium seu Decretum Burchardi magnam obtinuit celebritatem; ex *Brocardo libro* plures aliae collectiones materiam desumpserunt, etiam collectio Gregorii IX (cfr. c. 2, X, *de sponsa duorum*, IV, 4; c. 9, X, *de frig.*, IV, 15; c. 8, X, *de acus*, V, 1); et ab eo etiam dominantur regulae iuris doctrinales, dictae *brocardicae regulae* vel *brocardica*. Notandus speciatim liber decimus nonus huius collectionis, qui agit de poenitentia et fuit editus etiam separatim soletque vocari *Corrector Burchardi* (1).

c) *Liber de misericordia et iustitia* in tres partes divisus; adornatus est ab Algero, Magistro Leodiensi, ante annum 1121, quo factus est monachus cluniacensis (2).

(1) Textus huius collectionis habetur apud *Migne*, "Patr. Lat.", vol. CXLI.

(2) *Migne*, "Patr. Lat.", vol. CLXXX.

67. C) Ex Gallia hoc tempore habitae sunt tres collectiones ab Ivone Episcopo Carnotensi concinnatae versus finem saeculi undecimi. Prima vocatur et est *Collectio trium partium*; altera, maioris molis, constat 17 libris et vocatur *Decretum Ivonis*; tertia inscripta fuit ab auctore *Panormia* (iuxta alios *Pannomia*) et divisa est in octo libros (1).

68. D) In Hispania usum habuerunt per hoc tempus: a) *Polycarpus Cardinalis Gregorii*, qui etiam fuit Ecclesiis Hispaniae destinatus. b) *Collectio Tarraconensis* seu *de Populeto*, ita vocata ab Antonio Augustino, Archiepiscopo Tarraconensi, qui eam invenerat in archivio Monasterii de Populeto (Poblet) Dioecesis Tarraconensis; dividitur in sex libros, et fuit composita versus finem saeculi undecimi, cum recentiora documenta, in eo contenta, sint decreta Gregorii VII (aa. 1073-1085). c) *Collectio Caesaraugustana*, ita appellata e loco ubi inventa fuit ab eodem Antonio Augustino: divisa est in quindecim libros, et continet decretales Romanorum Pontificum usque ad Paschalem II (aa. 1099-1118).

ART IV. — DE COLLECTIONIBUS A SAECULO XII USQUE AD XV (2).

§ I. — De Decreto Gratiani.

69. Origo. — Cum existerent saeculo duodecimo *plures* collectiones, earum autem singulae essent *incompletae*, praeterea *parum ordinatae*, et continerent non paucas leges inter se *discordantes*, Gratianus, monachus camaldulensis ex monasterio bononiensi SS. Felicis et Naboris, ubi ipse docebat Theologiam, tunc etiam ius canonicum complectentem (3), suscepit adornandam *unam ex omnibus* magnam canonum collectionem, quantum possibile foret, *completam, ordinatorem et concordantem* canones discordantes. Ideo etiam, iuxta plures, *titulus* collectionis, ab ipso Gratiano praefixus, fuit: *Discordantium Canonum Concordia*; communius tamen fuit vocatum *Decretum*, ut iam vocabantur magnae collectiones Burchardi et Ivonis, nam tunc tem-

(1) Textus sive Decret. sive Panormiae continetur in Migne, "Patr. Lat.", vol. CLXI.

(2) Cfr. Laurin, introd. in "Corpus iuris can.", et Wernz, I, tit. XII.

(3) Cfr. infra nn. 129, 130.

poris illo nomine designabatur *magna canonum collectio*. Gratianus suam collectionem composuit *Bononiae*, medio circiter saeculo *duodecimo*, nempe, inter aa. 1141-1151. Profecto Decretum Gratiani est nobilius monumentum veteris iuris ecclesiasticis, ubi potiora documenta canonica, usque ad illud tempus edita, habemus collecta.

70. Divisio. — Decretum tribus partibus dividitur. *Prima pars* constat *CI Distinctionibus*. *Secunda pars* distributa est in *XXXVI Causas*, singulae vero causae in plures *quaestiones*; quaestio autem tertia causae *XXXIII* continet peculiarem tractatum *de poenitentia*, divisum in *VII Distinctiones*. Tandem *tertia pars*, quae inscribitur *de Consecratione*, partitur in *V Distinctiones*. In unaquaque distinctione et quaestione continentur plures *canones* seu *capita*; at Gratianus non fuit merus coacervator canonum, siquidem ipse enuntiat quoque suas propositiones et doctrinas canonicas, quae solent vocari *dicta* seu *paragraphi* Gratiani, easque probat tum rationibus intrinsecis, tum maxime adductis pluribus auctoritatibus seu canonibus. Singuli autem canones habent praefixa, praeter numerum, etiam summaria et inscriptiones seu indicationes fontium. Notatu digni sunt plures canones qui praeseferunt nomen *Palea*, ideoque solent vocari *Paleae Decreti*; censentur autem esse canones omissi ab ipso Gratiano, et deinde adiecti a suis discipulis et imprimis a *Paucapalea*, a quo probabilius et nomen habuerunt.

71. Vicissitudines Decreti. — Collectio Gratiani iam ab initio recepta est magno plausu, fuitque publice lecta et explicata vel ab ipso suo auctore, deinde a discipulis, quos plures celebriores ipse Gratianus in vita sua obtinuit, et ab eorum imitatoribus, qui omnes prout etiam auditores praelectionum vocabantur *Decretistae*. Mox divulgata est ubique et adhibita usu tamquam codex legum in foro ecclesiastico, ac veluti manuale iuris canonici in scholis. Cum vero Decretum pluribus mendis scateret, quorum aliqua erant ab ipso Gratiano iam inducta, alia deinceps ex incuria

amanuensium incurra, factum est ut plures eruditi viri fuerint conati emendationem Gratiani procurare. At res visa est tanti momenti, ut vel ipsi Romani Pontifices hanc provinciam colendam susciperent, eamque complendam committerent nonnullis doctis Cardinalibus et Praelatis, qui dici solent *Correctores Romani*, quique opus suum post fere viginti annos expleverunt anno 1580. Emendatio haec textus Gratiani fuit approbata a Gregorio XIII, qui iuxta eam curavit facere novam editionem Decreti, deinde iussit ut in posterum textus a Correctoribus romanis determinatus, deberet in omnibus Decreti editionibus servari.

72. Praestantia et utilitas atque auctoritas Decreti. fuit non parvi momenti usque ad tempora nostra, eiusdemque universalis usus et publica aestimatio effecit ut reliquas collectiones privatas vi et auctoritate superaret; attamen servavit semper suum primaevum characterem collectionis privatae, cum numquam fuerit a Romanis Pontificibus explicite vel implicite approbatum ut codex legalis, nec universalis et iugis usus libri in scholis, imo nec in foro, potuerit eidem tribuere auctoritatem legalem. Quae a nonnullis in favorem authenticitatis Decreti fuerunt allata, non potuerunt rem evincere et a praeclarioribus Doctoribus Decretum semper habitum est ut collectio privata (1).

73. Modus citandi. — In *prima parte* Decreti allegatur canon et distinctio; canon autem allegatur sive per verba initialia, ut generatim antiquiores, sive per numerum, sive per utrumque, praemissis siglis *c.* vel *can.* Distinctio vero allegatur per sigla *D.*, *Dist.* aut *dist.* — In *secunda parte* allegatur canon, causa et quaestio, scilicet canon ut in prima; causa per sigla *C.* vel *Cau.*, et numerum plerumque romanum, quaestio per sigla *q.* vel *qu.* et numerum plerumque arabicum; at vero canones quaestionis 3.^{ae} Causae XXXIII citantur per distinctiones, ut in prima parte, additis siglis *de poenit.* — In *tertia* tandem *parte* citatur quoque

(1) Cfr. nominatim *Bened. XIV*, "De Syn. Dioec.", lib. VII, c. 15, n. 6.

canon et distinctio, ut in prima cum siglis *de cons.* vel *de consecr.* Sequuntur exempla:

1.^{ae} part.: *c. (can.) Miramur, D. (Dist., dist.) LXI (61).*

Vel.: *c. Miramur 5, D. LXI.*

Vel.: *c. 5, D. LXI.*

2.^{ae} part.: *can. Quia iuxta, C. (Cau.) XVI, q. (qu.) 1.*

Vel.: *c. Quia iuxta 61, C. XVI, q. 1.*

Vel.: *c. 61, C. XVI, q. 1.*

Trac. de poenit.: *c. Qui egerit, D. VII, de poenit.*

Vel.: *c. Qui egerit 3, D. VII, de poenit.*

Vel.: *can. 3, Dist. VII (7), de poenit.*

3.^{ae} part.: *can. De his vero, D. V, de cons.*

Vel.: *c. De his vero 3, dist. V, de consecr.*

Vel.: *c. 3, D. V, de cons.*

§ II. — De primis collectionibus Decretalium.

74. Post Gratianum, cum Romani Pontifices plures ediderint praescriptiones canonicas, maxime per suas *Decretales*, novae debuerunt adornari collectiones canonum, quae continebant praeterea alia statuta ecclesiastica, maxime praedictas Decretales, ideoque dicta fuerunt *Collectiones Decretalium*. Inter eas quinque prae aliis obtinuerunt nomen et usum, eo quod dignae habitae sunt, quae legerentur, sicut Decretum Gratiani, in scholis publicis: vocari solent *quinque compilationes antiquae*, tunc etenim Collectiones canonum dicebantur *Compilationes*.

75. **Compilatio prima** (1). — Haec collectio fuit composita inter aa. 1187-1191 a Bernardo Papiensi, et ab eo inscripta *Breviarium Extravagantium* (2). Mens auctoris fuit colligere ea iura quae censerentur esse utilia, et quae non continerentur in Decreto Gratiani, maxime illa quae post Gratianum usque ad suum tempus prodierant, nonnulla etiam quae neglecta essent a Gratiano. Celebris fuit haec collectio ex eo praesertim quod induxerit illam divisionem in quinque libros, titulos cum suis rubricis, et capita ordine chronologico intra singulos titulos disposita; quae divisio retenta est deinceps in omnibus aliis Decretalium collectionibus.

(1) Hunc titulum non habuit a suo auctore, sed a magistro Tancredo.

(2) Extravagantes, nempe leges vagantes extra aliquam collectionem, tunc quidem extra Decretum Gratiani.

76. Compilatio, quae fuit vocata **secunda**, licet ordine temporis fuerit tertio composita, continebat Decretales praesertim Clementis III (aa. 1187-1191) et Caelestini III (aa. 1191-1198) et nonnullas alias praecedentium Pontificum, quae in compilatione prima receptae non fuerant. Auctor eius fuit Ioannes Gallensis vel Wallensis, inter aa. 1210-1215, iuxta divisionem et ordinem inductum a Bernardo Papiensi.

77. Compilatio, quae ratione temporis fuit secundo adornata, sed quae fuit nuncupata **tertia**, eo quod contineret materiam editam post auctoritates ecclesiasticas comprehensas in sic dicta secunda, est collectio continens Constitutiones et Decretales, quas dederat Innocentius III usque ad duodecimum sui Pontificatus annum (aa. 1198-1210). Divisio est eadem ac in prima et secunda. Auctor eius praecipuus fuit ipse Innocentius III, qui in eadem concinnanda usus est opera Magistri Petri Colliviciini (vulgo dicti *Beneventani*), Subdiaconi et Notari sui, postea Cardinalis; idem Pontifex die 28 Dec. 1210 collectionem approbavit et transmisit magistris et scholaribus Bononiae; proinde hic habemus primum exemplum collectionis stricte dictae publicae seu authenticae pro Ecclesia universali.

78. Compilatio quarta. — Secundum divisionem praecedentium compilationum continet Decretales sex posteriorum annorum Innocentii III et canones Concilii Lateranensis IV ab eodem Pontifice celebrati. Auctor, licet non omnino constet, retinetur fuisse idem Innocentius III; quare et haec compilatio fuit authentica sicut tertia.

79. Compilatio denique **quinta** fuit adornata ab Honorio III, qui suas Decretales ab anno 1216 usque ad 1226 datas iussit colligere, deinde compilationem approbans, eam reddidit authenticam. Ordo collectionis est idem ac in aliis compilationibus.

§ III. — *De collectione Decretalium Gregorii IX.*

80. Causa. — Motiva huius adornandae collectionis fuerunt illa quae exprimuntur ab ipso Gregorio IX in Constitutione approbationis; videlicet sequentes:

a) Incommodum oriens ex pluralitate collectionum et voluminum.

b) Confusio inducta ex plurium Decretalium nimia similitudine, aut contrarietate, aut prolixitate.

c) Incertitudo utrum Decretales quae vagabantur extra collectiones haberent necne vim iuridicam.

d) *Necessitas solvendi nonnulla dubia exorta circa sensum legum tunc vigentium.*

81. Auctor, locus, tempus, titulus. — Auctor praecipuus censendus est ipse Gregorius IX, qui et providit eam collectionem concinnare, et deinde concinnatam approbavit; sed qui immediate redigere volumen fuit S. Raymundus de Peñafort barcinonensis, O. P.; hic olim Bononiae docuerat ius canonicum, reversus postea in Hispaniam, fuit inde a Pontifice Romam evocatus, constitutus ipsius Pontificis Capellanus ac Poenitentiarius, et iussus redigere in unum volumen Decretales in diversa dispersas volumina. Collectio ergo digesta est in Urbe ab anno 1230 ad 1234; et a Gregorio IX approbata et reddita legalis seu authentica per Const. *Rex Pacificus*, 5 Sept. a. 1234. Ab eodem Pontifice fuit appellata *compilatio*, quae deinde est nuncupata *nova* seu *sexta*, saepe etiam *Liber Extravagantium*, frequentius tamen, saltem ultimis temporibus, *Decretales Gregorii IX*.

82. Divisio. — Retenta est quoque in hac collectione divisio inducta a Bernardo Papiensi; proinde *partitio summa* est in *quinque libros*, quorum singulorum materia generali modo exprimitur per illum versiculum:

Iudex, iudicium, clerus, connubia (sponsalia), crimen.

Libri divisi sunt in *titulos*, qui peculiarem singuli praeseferunt inscriptionem dictam *rubricam*. In quolibet titulo continentur *plura capita* ordine chronologico, non tamen riguroso, disposita; unumquodque caput refert in principio historicas auctoris, loci, temporis, personarum, etc., indicationes, quae dici solent *superinscriptiones* vel simpliciter *inscriptiones*; habet etiam adiectum *summarium*, seu brevem propositionem, qua summatur dispositio canonica in capite contenta.

83. Modus compilationis. — A) Capita, pro maiori numero, fuerunt desumpta ex praecedentibus fontibus; generatim tamen ea documenta licet conservent propria verba, non fuerunt tamen integra relata, prout in eorum prima origine prodierant, sed

multiplicem subierunt immutationem, ex eo quod: **a)** una et eadem Decretalis, cum data est a Summo Pontifice, de pluribus ac inter se diversis materiis agebat; ideoque in collectione invenitur partita in tot sectiones, quot materiae erant diversae, quaelibet autem sectio, prout ratio postulabat, collocata est sub diverso ac proprio titulo; attamen singulae sectiones seu capita retinent initio prima verba, quibus exordiebatur Decretalis; **b)** cum saepe in epistolis decretalibus continerentur partes, quae videbantur superfluae, v. g., prolixae enarrationes factorum, allegationes causarum, etc., illae fuerunt decisae seu resecatae; earum vero omissio exprimitur per sigla *et infra*, quae saepe occurrit in pluribus capitibus; **c)** non pauca statuta antiqua fuerunt immutata per correctionem, aut saltem per omissionem, vel adiectionem aliquorum verborum.

B) Praeter capita hoc modo ex antiquis documentis relata, alia quoque fuerunt de novo adiecta ex consultatione vel iussu Gregorii IX, quae aliquod dubium exortum solverunt vel aliquid etiam novi constituerunt; ea vero generatim sunt capita posita in fine titulorum sub mera inscriptione: *Gregorius IX*.

C) Quamvis haec collectio dicatur esse Decretalium, quoniam reapse pro principaliori parte constat epistolis Decretalibus Romanorum Pontificum, inter quas nonnullae etiam sunt falsae ex Pseudo-Isidoro, tamen non eas solas continet, verum etiam alia Acta Pontificia, v. g., Decreta, Constitutiones, etc.; insuper habentur plures canones Conciliorum tum generalium, tum etiam particularium, loci S. Scripturae, sententiae Sanctorum aliorumque scriptorum ecclesiasticorum, fragmenta iuris civilis sive romani sive germanici, etc.

84. Auctoritas. — Loquimur de auctoritate legali, nam quoad historicam satis liquet ex dictis nonnisi exiguam huic collectionitribuendam esse. Collectio haec fuit plene approbata a Gregorio IX; quare:

A) Usque ad novum Codicem erat liber legalis et authenticus,

cuius omnia capita seu canones obtinebant vim legum universalium; et licet plura capita fuerint desumpta ex aliis fontibus, maxime ex Romanis Pontificibus praedecessoribus Gregorii IX, tamen vim immediate accipiebant ab ipso Gregorio IX; unde omnes leges paris inter se auctoritatis erant, et omnia formabant veluti unam eandemque legem in plures articulos distinctam. Collectio ergo in suo complexu erat: a) *authentica*, b) *universalis*, c) *una*: erat insuper d) *exclusiva*, quia Gregorius IX antiquavit et abrogavit omnes praecedentes collectiones Decretalium, minime autem exclusit Decretum Gratiani, nec, ut videtur, alias leges generales non insertas Decreto aut ipsi Compilationi gregorianae; alio sensu quoque erat exclusiva, quatenus, scilicet, abrogabat omnes leges universales praecedentes contrarias novo libro, etiamsi in Decreto Gratiani continerentur.

B) Quoad singulas partes collectionis haec sunt notanda: a) vis legis proprie dictae non inerat nisi parti *dispositivae capitum*, minime vero parti eorum *narrativae* aut *motivae*, multoque minus *superscriptionibus* historicis capitum: haec tamen omnia iuvare poterant ad rectam partis dispositivae interpretationem; b) *rubricae*, quae in se continebant sensum perfectum (v. g., *Ne sede vacante aliquid innovetur*), vel in sensum perfectum reduci valerent (v. g., *De bigamis non ordinandis*), vim plenam legis habebant; illae vero quae dumtaxat sensum imperfectum exprimebant (v. g., *De iure patronatus*), non tamquam leges erant habendae, sed tamquam principium directivum ad interpretationem; c) *summaria*, tandem, et *glossa* (vel etiam *partes decisae* quae sunt adiectae serius), cum non prodierint a Legislatore, sed studio Doctorum fuerint postmodum adiuncta, nullam vim legalem per se habebant.

85. **Influxus.** — A tempore quo prodiit haec collectio, cum esset plene authentica et quoddam completum contineret systema canonum, supremam in foro ecclesiastico obtinuit auctoritatem usque ad nostros dies, et fuit habita veluti centrum totius legis-

lationis ecclesiasticae, cui referebantur omnia alia iura, etiam illa quae in Decreto Gratiani comprehendebantur. Ideo quoque non solum statim in universitate Bononiensi habitae sunt de hac collectione publicae praelectiones *ordinariae*, et ab ea Doctores et studiosi dicebantur *Decretalistae*; verum etiam posterioribus temporibus usque ad nos universa doctrina canonica tradita est in scholis ac in libris iuxta ordinem Decretalium Gregorii IX.

86. Ratio citandi. — Haec collectio ab initio et per plura saecula innuebatur per sigla *Extra (extra)* vel simpliciter X, id est *Extravagantium liber* vel *Extravagantes*; progressu temporis illa sigla a pluribus Scriptoribus in citando omittebantur, cum ex ipsa omissione aliorum siglorum exprimentium ceteras collectiones, satis innueretur haec primaria iuris collectio; nunc tamen rursus fuit excitatus usus litterae X. Ceterum, in citatione indicantur caput et titulus, hodie etiam liber: antiquiores Decretalistae non solum librum omittebant verum aliquando etiam ipsum titulum, adducto solo capite per verba initialia; generatim vero innuebantur et caput per verba initialia, praemissis siglis *cap.* vel *c.*, et titulus per rubricam abbreviatam; serius caput citabatur per verba initialia et per numerum, titulus ut antea; hodie capita exprimuntur vel per verba initialia simul et numerum, vel per solum numerum; titulus per rubricam, sed adiungitur numerus tum libri tum tituli, ut sedes tituli magis determinetur et facilius inveniri possit; aliquando per solos numeros fit citatio. Exempla sint sequentia:

Antiquiores aliquando: *Extra (extra, vel X), cum in cunctis.*

Antiqui generatim: *cap. (c.). Cum in cunctis, Extra (X), de elect.*

Vel etiam: *c. Cum in cunctis, de elect.*

Posteriores: *c. Cum in cunctis 7, de elect.*

Hodie: *c. (cap.). Cum in cunctis 7, X, de elect., I, 6.*

Vel etiam: *cap. (c.) 7, X, de elect. (1, 6).*

Vel quandoque brevius: *c. 7, X, 1, 6.*

§ IV. — *De reliquis Collectionibus Decretalium.*

87. Sextus Bonifacii VIII. — Post publicatam compilationem Gregorii IX usque ad finem saeculi decimitertii non solum plures novae leges conditae sunt, verum etiam ex eis quoque non paucae collectiones adornatae; quas inter memoratu specialiter sunt *collectiones authenticae*, editae de suis respectivis legibus a Summis Pontificibus Innocentio IV (aa. 1243-1254), Gregorio X (aa. 1271-1276), et Nicolao III (1277-1280). Multiplicatis autem collectionibus exorta sunt plura incommoda, ut tempore Gregorii IX; quibus malis remedium afferre voluit Bonifacius VIII componens collectionem quae contineret iura prodita post annum 1234.

Opus fuit dispositum a Gulielmo de Mandagotto, Archiepiscopo Ebrudunensi, Berengario Fredolo, Episcopo Biterrensi, et Richardo Petroni de Senis, S. R. E. Vicecancellario; his adiungendus est Dinus de Rossonibus, antecessor iuris romani, qui redegit 88 regulas iuris in fine collectionis appositae. Ita concinnata collectio fuit approbata a Bonifacio VIII die 3 Mart. a. 1298 et ab eodem vocata est *Liber Sextus Decretalium*, utpote quinque libris Gregorii IX adiectus.

Sed et ipse Liber Sextus dividitur in quinque libros, titulos ac capita secundum eundem ordinem iam saepe dictum. Materia autem huius collectionis partim fuit desumpta ex legibus Pontificum praedecessorum Bonifacii VIII latis post collectionem Gregorii IX, partim et quidem in maiori quantitate (229 capita ex 359) ex legibus ipsius Bonifacii, capita vero fuerunt adeo transformata et in brevior formam redacta ut textus primaevus vix agnoscere valeat, nec partes decisae indicantur per sigla *et infra* nisi in quibusdam paucis capitibus Innocentii IV.

Fuit autem Liber Sextus collectio plene publica et authentica; quare generatim omnia quae dicta sunt de vi et auctoritate Decretalium Gregorii IX, sive quoad complexum collectionis sive quoad singulas partes, eadem de Sexto tenenda sunt: quaedam

tamen differentia habebatur in *exclusionem iurium*, nam Bonifacius VIII non exclusit *suas* leges latas ante Sextum etiam in eo minime insertas, suorum vero praedecessorum exclusit omnes leges publicatas post Gregorii IX compilationem et in Sexto non comprehensas aut saltem specialiter *reservatas*; denique, ut patet, exclusit omnes priores leges universales et contrarias capitibus ipsius Sexti, etiam eas quae essent in collectione Gregorii IX.

88. Clementinae. — Ad exemplum suorum praedecessorum Clemens V coadunavit etiam suas Decretales ac leges in Concilio quoque Viennensi latas cum duabus tantum Constitutionibus suorum praedecessorum, et novam composuit collectionem, quam approbavit et publicavit in Consistorio 21 Martii a. 1314. Sed cum nonnulli defectus in collectione fuissent deprehensi, iussit, ad eos corrigendos, suspendere transmissionem voluminis; non potuit autem, morte praeventus, negotium absolvere; quare eius successor Ioannes XXII, facta correctione, rursus promulgavit collectionem die 25 Oct. a. 1317.

Titulus novae collectionis dicitur fuisse ab ipso Ioanne XXII datus *Liber Septimus Decretalium*; at praevaluerunt nomina *Constitutiones Clementis V*, *Liber Clementinarum*, vel simpliciter *Clementinae*. Ordo, divisio et auctoritas legalis erat eadem ac in duabus praecedentibus authenticis collectionibus Decretalium; sed differt ab eis quod in sua Constitutione Ioannes XXII nullam apposuit clausulam expresse excludentem alias leges; quare haec collectio non fuit exclusiva nisi quoad leges universales priores contrarias, etiam eas quae haberentur in Collectionibus Gregorii IX et Bonifacii VIII.

89. Extravagantes Ioannis XXII et Extravagantes Communes. — Ioannes XXII, postquam publicavit volumen Clementinarum, plures edidit Decretales, ex quibus viginti fuerunt in unum collectae sub nomine *Extravagantium* per relationem ad collectiones authenticas. Aliae quoque *Extravagantes diversorum Pontificum* inceperunt simul adiungi tamquam appendix ad alias

collectiones Decretalium: illarum numerus paulatim auctus est usque ad 70, ex quibus ultima pertinet ad Sixtum IV. At vero sive 20 Extravagantes Ioannis XXII, sive aliae 70 erant simpliciter ordine chronologico dispositae, donec anno 1500 Ioannes Chappuis, corrector in quadam typographia parisiensi, tunc novam editionem corporis iuris canonici parante, tam illas quam istas ad ordinem systematicum sub duplici collectione reduxit secundum divisionem Decretalium. Cum autem ex 20 *Extravagantibus Ioannis XXII* consuetos quinque libros nequiret efformare, eas in quatuordecim titulos distribuit; aliam vero collectionem, quam ipse Chappuis *Extravagantes communes* appellavit, dividere potuit in libros (excepto quarto, pro quo cum materiam non haberet, scripsit: *Liber quartus vacat*), in titulos et capita. Quare hae *duae collectiones Extravagantium fuerunt semper mere privatae*.

90. Citationes quatuor harum Collectionum. — Ratio citandi Sextum, Clementinas ac Extravagantes convenit cum modo citandi Decretales Gregorii IX; tantummodo variantur sigla quibus unaquaeque collectio indicatur, seu nempe pro collectione bonifaciana sunt: *in Sext.*, *in VI*, *in 6*, vel *in 6.º*; pro Clementinis: *in Clem.* si ad finem, *Clem.* si ad initium citationis ponantur; pro Extravagantibus Ioannis XXII. *Extr. Ioan. XXII*; pro Extravagantibus communibus: *Extr. comm.* Cum vero Extravagantes Ioannis XXII careant libris, citantur solum caput et titulus. Exempla:

Ex Sexto: c. *Si Episcopus 3, de suppl. neglig. Prael. 1. 8, in Sext. (in VI, in 6.º).*

Ex Clementinis: c. *Quum rationi 1, de elect., I, 3 in Clem. Vel.: Clem., Quum rationi 1, de elect. I, 3.*

Ex Extravag. Ioannis XXII: c. *Suscepti regiminis 1, de elect., I (titulo primo), Extr. Ioan. XXII.*

Ex Extrav. Comm.: c. *Quia nonnulli 4, de sent. excomm. V, 10, Extr. Comm.*

§ V. — *De Corpore Iuris.*

91. Notio. — Quoniam ex Collectionibus hucusque descriptis fuit formatum sic dictum Corpus Iuris Canonici, praestat de eo pauca subiungere. Nomine *Corporis Iuris* significatur complexus quidam completus legum, quibus universum ius censetur esse comprehensum (1): ita quatuor collectiones Iustiniani dicuntur formare Corpus iuris romani. Haec nominis significatio in iure quoque nostro est recepta; unde collectio hispana fuit appellata *Corpus canonum*, similiter et collectio Anselmo dedicata. Decretum vero Gratiani non solum Corpus Decretorum sed etiam *Corpus iuris canonici*, atque statuta canonica, in eo non comprehensa, *extra* corpus iuris *vagari* dicebantur: deinde tum singulae sic dictarum Compilationum antiquarum tum maxime compilatio Gregorii IX nuncupatae sunt *Corpus iuris Canonici*.

92. Ambitus Corporis iuris canonici vulgati. — Postquam a Romanis pontificibus promulgatae sunt tres authenticae collectiones Decretalium, ipsae imprimis habitae sunt constituentes *Corpus iuris canonici*; atque adeo Concilium Basileense reservationibus beneficiorum *clausis* in Corpore iuris (id est in Sexto) opposuit reservationes statutas in Extravagantibus Ioannis XXII et Communibus, necnon in regulis Cancellariae Apostolicae. Sed paulo post inventam artem typographicam inceperunt simul edi tamquam unum corpus constituentes sex collectiones sequentes: *Decretum Gratiani*, *Decretales Gregorii IX*, *Sextus Bonifacii VIII*, *Clementinae*, *Extravagantes Ioannis XXII*, *Extravagantes Communes*.

93. Editio Gregorii XIII et aliae subsequentes. — *Correctores romani* speciali quidem ratione emendarunt Decretum Gratiani; at operam suam extenderunt etiam ad alias quinque supra relatas collectiones; completa autem correctione et approbata a Gregorio XIII per Breve *Cum pro munere*, 1 Iul. a. 1580,

(1) Cfr. l. un. C., de rei uxor. act. V, 13.

ipse Pontifex ibidem nominat *Corpus iuris canonici* complexum illarum sex collectionum, iniungit omnibus editoribus praeceptum retinendi semper textum approbatum, et iubet eas sex collectiones edere in typographia Populi Romani.

Editio ista cum glossa, tribus voluminibus constans, absoluta est anno 1582 et ab eodem Gregorio XIII confirmata est per aliud Breve *Emendationem Decretorum* 2 Iunii a. 1582, atque deinceps veluti typica considerata fuit. Subsequentium editionum aliae fuerunt *cum glossa*, aliae *sine glossa*; editiones glossatae continentur generatim tribus voluminibus, quorum primum habet Decretum Gratiani, alterum Decretales Gregorii IX, tertium Sextum Bonifacii VIII et Clementinas et duas collectiones Extravagantium; editiones non glossatae absolvuntur duobus voluminibus, primo referente Decretum Gratiani, secundo reliquas quinque collectiones. Meliores editiones Corporis iuris canonici (sine glossa), quae nunc habentur, sunt *duae lipsienses*, *prima* curata ab *Aemilio Ludovico Richter* (a. 1839), *secunda* ab *Aemilio Friedberg* (aa. 1879-1881).

94. Appendices additi Corpori iuris canonici. — Praeter plures indices et alia minoris momenti additamenta, speciatim adiungi consueverunt:

A) Ad calcem Decreti Gratiani: **a)** Canones poenitentiales 47 ex Summa aurea Hostiensis. **b)** Canones Apostolorum 84 ex versione Gregorii Haloandri (Hofmann) iurisconsulti germanici († 1531).

B) In fine ultimi voluminis: **a)** *Liber septimus Decretalium Petri Matthaei*: ita vocatur quaedam collectio a Petro Matthaeo iurisconsulto lugdunensi adornata, quae continet Decretales Pontificum a Sixto IV usque ad Sixtum V, adiectis quoque paucis aliis praedecessorum Sixti IV; divisa est in consuetos quinque libros, libri in titulos, tituli in capita; edita est primum seorsim Lugduni a. 1590, deinde fuit subiuncta collectionibus Corporis

iuris canonici, sed, ut patet, characterem omnino privatum semper retinuit (1).

b) *Institutiones iuris canonici Ioannis Pauli Lancelotti*. — Hoc opus compositum est ad instar Institutionum Iustiniani, ut essent elementa totius iuris canonici. Auctor, qui erat professor iuris canonici in Universitate perusina, apposuit manus operae concinnandae ex mandato Papae Pauli IV, qui, sequutus exemplum Iustiniani, intendebat proponere in nostro iure textum authenticum seu legalem Institutionum; divisit autem suum opus in quatuor libros:

De personis, De rebus, De iudiciis, De delictis et poenis; libri subdivisi sunt in titulos, tituli in paragraphos. Cum absolvisset opus tempore Pii IV, illud obtulit Pontifici approbandum, sed nec a Pio IV nec ab alio Pontifice est unquam approbatum; hoc aegre tulit quidem Lancelottus, qui postea suis privatis curis illud edidit seorsim Perusiae a. 1564, et non multo post receptum est in editionibus Corporis iuris canonici.

Divisio proposita a Lancelotto fuit deinde retenta generatim ab auctoribus Institutionum canonicarum, et transiit quoque ultimis temporibus in libros compositos ad usum praelectionum in scholis textus canonici; tandem recepta est in novo Codice.

95. Valor et usus Corporis iuris canonici vulgati. — Hoc Corpus iuris nunquam formavit collectionem unam, cuius partes essent eiusdem valoris, sed singulae collectiones, in eo contentae, separatim erant inspicendae. Iam nobis notum est tres ex illis collectionibus, nempe Decretales Gregorii IX, Sextum Bonifacii VIII et Clementinas fuisse legales et authenticas, tres alias e contra, scilicet, Decretum Gratiani, Extravagantes Ioannis XXII et Extravagantes Communes nunquam tamquam collectiones attigisse vim collectionum publicarum; hinc desumendus erat valor singularum legum quae in sex praefatis collectionibus continentur.

(1) Cum hac collectione Petri Matthaei non est confundenda alia collectio, quae aliquando fuit vocata *Septimus Decretalium Clementis VIII*, sed quae revera inscripta erat *Clementis Papae VIII Decretales*. Nimirum, post editionem Corporis iuris canonici factam Romae a. 1582, Romani Pontifices iusserunt parare novam collectionem authenticam iuris canonici quae completa erat sub Clemente VIII; tamen ab ea confirmanda et promulganda abstinuerunt (quibus de causis non satis constat) sive Clemens VIII, sive postea Paulus V, atque adeo non fuit publicata, donec a. 1870 Friburgi fuit edita a Sentis (cfr. *Wernz*, I, nn. 266, 267).

Nunc autem post promulgationem Const. *Providentissima*, 27 Maii a. 1917, omnes illae collectiones et leges in ipsis comprehensae abolitae sunt, et vi legali destitutae; *verum* autem et *novum Corpus iuris canonici* in posterum erit Codex iuris canonici iussu Pii X Pont. Max. digestus, auctoritate Benedicti Papae XV promulgatus.

Nemo tamen putet vulgatum Corpus iuris canonici esse iam amandandum inter res oblivioni datas, quod sane et de aliis legibus hucusque vigentibus debet intelligi; etenim eius usus perget esse valde necessarius pluribus ex causis:

a) Prima ratio, quae urgebit quidem per aliquod tempus, deinde cessabit, est necessitas iudicandi et resolvendi iuxta vetus ius plures quaestiones, quarum causae, unde ipsae quaestiones promanabunt, fuerunt positae ante promulgationem novi Codicis, v. g., quaestiones de validitate matrimoniorum celebratorum dum vigeant antiquae leges (cfr. Responsa ad *Dub. I V*, d. 2-3 Iun. a. 1918).

b) Secunda ratio, quae perennis erit, ex eo promanat quod, secundum praescripta can. 6, vetus ius non est existimandum simpliciter abolitum, sed saepe saepius recurrendum erit ad auctoritatem iuris veteris ut determinetur vis novorum canonum.

c) Tertia ratio, etiam duratura, desumitur ex eo quod libri probatorum auctorum, adhibendi etiam ad rectam interpretationem novi iuris et ad inquirendas doctrinas canonicas, scripti sunt secundum rationem et normam antiquarum legum, et maxime earum quae in Corpore iuris continebantur.

d) Demum quarta ratio, quae vires suas semper exeret, ex eo patet quod historia iuris canonici suos fontes praecipuos habebit in collectionibus eiusdem iuris, imprimis in sex collectionibus quae hucusque constituerunt Corpus nostri iuris.

96. Nonnullae animadversiones generales circa modum citandi collectiones Corporis iuris canonici. — a) Decretum Gratiani *hodie*, citatur per *canones*, aliae collectiones per *capita*; non semper constans fuit hic mos, nam saepe promiscue adhibebantur illae duae denominationes ad citandas auctoritates tum ex illa tum ex istis collectionibus.

b) Citationes antiquorum, qui aliquando adhibuerunt sola verba initialia canonis vel capituli sine alia determinatione, inveniendae sunt ope indicis alphabetici canonum et capitulorum omnium totius iuris canonici, qui sive in initio sive in fine editionum Corporis habetur: idem index inservit ad inveniendum numerum cuiuscumque canonis vel capituli intra aliquam citatam distinctionem, causam, quaestionem vel titulum.

c) In editionibus Corporis iuris canonici exstat etiam index omnium titulorum Decretalium, cuius ope invenitur titulus citatus per solam rubricam tituli.

d) Cum aliquis ex distinctione, quaestione vel titulo, ubi habeantur plures canones vel plura capita ab iisdem verbis incipientia, velit ex ipsis unum citare, more antiquorum, per solas voces initiales, tunc oportet, ut sicut antiqui faciebant, usurpet tot verba initialia quot sufficiant ad vitandam confusionem; v. g., *Dist. L., c. Si quis viduam* (8), *c. Si quis praesbyter* (22); item e titulo *de rescriptis* X, I, 3, *c. Ex parte Conventrensis* (2), *C. Ex parte S. personae* (12), *c. Ex parte Decani* (33). Aliis quoque mediis utebantur ipsi antiqui ad vitandam illam confusionem, vel apponendo in hoc casu numeros, v. g., *c. Ex parte I*, *c. Ex parte II*, *c. Ex parte III*, vel etiam *c. Ex parte Ium.*, *c. Ex parte 2um.*, *c. Ex parte 3um.*; vel exprimendo voces *primum*, etc., v. g., *c. Ex parte, primum*; *c. Ex parte, secundum*; *c. Ex parte, tertium*, et aliquando etiam verba vulgaria, v. g., *c. Ex parte, il primo* (Fagnani), *c. Ex parte, el primero* (González).

e) Canon seu caput ultimum alicuius distinctionis, quaestionis, tituli, citatur simpliciter *can.* vel *cap. ult.* aut *cap. fin.*

f) Si in distinctione, quaestione, titulo sit unus tantum canon vel caput, citatur per sigla: *c. un.* vel *unic.*; v. g., *can. un. D. LVII*; *cap. unic., de commod.* (III. 15).

g) Si canon aut caput, quod citatur, sit longius, et solummodo intenditur citata aliqua eius pars, citatur hac ratione: *c. 5 init.* vel *in med.* vel *in fin.* D. LXI; *c. 1 init., in med., in fin.*, de except. in VI, (II, 12).

h) Aliquando longiores canones seu capita sunt divisa in *principium* et *paragraphos*; tunc facilius est citatio, nam proponitur non solum canon aut caput, sed etiam eius principium vel paragraphus qui intenditur citatus; v. g., *can. Sacerdos* 9, *pr.* vel §. *De talibus* 1, *C. I, q. 2; cap. 7, pr.* vel § 2, X; *de electione*, I, 6.

i) Si ex eadem distinctione, quaestione, titulo, citentur simul plures canones aut capita, tunc ipsi canones vel capita ponuntur unum post aliud, et distinctio, etc., ponitur semel in fine; ita *cc. 1, 3, 7, D. XXVI*; *cc. 2, 4, 7, de appell. in Clem. II, 12.*

l) In pari casu eiusdem distinctionis, etc., si quidem non plures canones citentur simul, sed postquam unus fuit citatus, post pauca verba, alius ex eadem distinctione, etc., citetur, tunc prima vice fit citatio modo ordinario, secunda vel tertia dicitur *ead.* (dist. vel quaest.), *eod.* (titulo); v. g., *can. 1, D. XXXI*; post interposita verba, *c. 2, ead.*; post alia verba, *c. 4, ead.*; *c. 5, X, de Regul. III, 31*; *c. 12 eod.*; *cap. 2 eod. in VI*; *c. 1 eod. in Clem.*; *cap. 2 eod., Extr. Comm.*

m) Si tunc scriptor exponit seu commentatur illam distinctionem, titulum, etc., citat simpliciter hoc modo: *can. 10 h. d. vel hac dist.*; *cap. 5, h. t. vel h.º t.º vel hoc tit.*; *c. 3, h. t. in VI*, etc.

n) Si doctrina, quae exponitur, non continetur proprie in loco citato, sed ex ipsa eruitur argumentatione, tunc citatio fit, praemissa voce *arg.* (argumento); v. g., *arg. c. 7, X, de celebr. Miss. III, 41*.

ART. V. DE COLLECTIONIBUS POSTERIORUM TEMPORUM.

§ I. — *De Regulis Cancellariae Apostolicae* (1).

97. **Notio et divisio.** — Vocabantur *Regulae Cancellariae Apostolicae* statuta seu ordinationes quaedam in usum Cancellariae Apostolicae a Romanis Pontificibus pro tempore sui Pontificatus datae. Aliquis ordo seu modus agendi debuit in Cancellaria semper esse determinatus; at complexus regularum scriptarum, prout existerat ultimis temporibus, originem habuit a Ioanne XXII (aa. 1316-1324). Successores Pontifices illas regulas diversimode immutarunt et auxerunt, sed praesertim a saeculo decimo octavo formam stabilem et numerum determinatum septuaginta duarum illae regulae obtinuerant. In triplex genus dividebantur; aliae enim erant *directivae* seu *expeditivae*, quae praescribebant formam servandam in actis et negotiis per litteras Apostolicas expediendis; aliae *beneficiales* seu *reservatoriae*, quae respiciebant beneficia, maxime eorum reservationem Sedi Apostolicae factam; aliae tandem *iudiciales*, quae pertinebant ad negotia iudicialia.

98. **Character seu vis.** — Imprimis Regulae Cancellariae sunt per

(1) Origo harum Regularum incepit sane praecedenti periodo, sed quoniam evolutio non fuit completa nisi saeculis posterioribus, ideo de illis potius hic agimus; ceterum, character huius collectionis est omnino diversus a collectionibus Decretalium. Circa Regulas Cancellariae praecipue consulendus est *Riganti*, "Comment. in Reg. Const. et Ordin. Canc. Apost.", Romae, 1744-1747, vol. 4, in fol.

se ordinationes temporales, quas nempe singuli Pontifices post suam electionem assumebant, approbabant et praescribebant Cancellariae Apostolicae ad tempus sui regiminis; quae, mortuo Pontifice, vel alia ratione in munere cessante, illae Regulae vim suam tempore Sedis vacantis amittebant, nec eam resumebant nisi postquam novus electus Pontifex denuo eas approbaret.

Et olim Romani Pontifices solemniter ipsas promulgabant; quod cum fieri nequirit statim post electionem, dubitatum est aliquando an eo tempore inter electionem Pontificis et solemnem promulgationem Regularum, hae vigerent necne; et quamvis per se negandum foret, tamen Urbanus VIII declaravit Regulas Cancellariae Apostolicae censendas esse denuo ligare a crastina die post electionem Romani Pontificis, licet nondum essent solemniter publicatae; quare ex tunc illae Regulae potius fuerunt perpetuae, quarum tamen obligatio suspenderetur tempore vacantiae Sanctae Sedis; imo post Pium VI nec iam solemniter promulgabantur.

Quoad vim obligandi, ipsae Regulae per se respexissent directe regimen Cancellariae Apostolicae; at cum in earum usu tangerentur plura negotia pertinentia ad regimen Ecclesiae universalis, ideo ex voluntate Romanorum Pontificum illae habebant vim legis pro tota Ecclesia, exceptis regulis directivis soli Cancellariae praescriptis. Tamen per Concordata vel alias causas plures Regulae, maxime beneficiales, vim suam non amplius explicabant praesertim extra Italiam. Et hodie omnes Regulae dicendae sunt abolitae, saltem per respectum ad regimen Ecclesiae universalis, quidquid sit de Cancellaria ipsa.

§ II. — De Concilio Tridentino.

99. Collectio Canonum et decretorum Concilii Tridentini. — Notissimus est liber sub titulo: *Canones et Decreta Concilii Tridentini*, ubi collecta habentur, praeter nonnullas adiectiones postmodum factas, ea quae definita et statuta fuerunt a Patribus Tridentinis et deinde confirmata a Romano Pontifice. Ea omnia continentur distincta iuxta numerum viginti quinque sessionum a Concilio celebratarum; plures tamen sessiones referunt dumtaxat praescriptiones respicientes ordines et vicissitudines celebrationis ipsius Concilii, et sunt Sessiones 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16,

17, 18, 19, 20; sessio quarta continet duo peculiaria decreta de canonicis scripturis ac de editione et usu sacrorum librorum.

Reliquae vero sessiones, videlicet 5, 6, 7, 13, 14, 21, 22, 23, 24 et 25, constant duplici parte: prima est doctrinalis, nempe tradit decretum doctrinale seu doctrinam catholicam divisam, ut plurimum, in plura capita, deinde in fine subiungit canones dogmaticos ad eandem doctrinam spectantes; altera pars est disciplinaris atque inscribitur *decretum de reformatione*, quod pariter dividitur in plura capita, quibus leges statuuntur respicientes ecclesiasticam disciplinam; imo sessio 24.^a duplex disciplinare decretum complectitur, unum de reformatione Matrimonii, alterum generale; prout etiam sessio 25.^a in parte disciplinari prius tradit decretum de Regularibus et Monialibus, deinde decretum generale de reformatione, tandem alia decreta minora de indulgentiis, de delectu ciborum, ieiuniis et diebus festis, de indice librorum et Catechismo, Breviario et Missali, et nonnulla similia.

100. Valor huius collectionis. — Canones et Decreta Concilii Tridentini fuerunt a Pio IV confirmata, primum in Consistorio 26 Ianuarii a. 1564, deinde per Bullam *Benedictus Deus* eodem die inscriptam, qua solemniter illa decreta et canones promulgavit Ecclesiae universali; quare dubitari nequit quominus ipsis canonibus et decretis plena vis legis fuerit acquisita. Quenam vero sit auctoritas capitum doctrinalium et canonum dogmaticorum exponitur a theologis; quod vero attinet ad decreta disciplinaria, ipsa plenam vim legis pro universa Ecclesia a die prima Maii a. 1564 obtinuerunt, si quadantenus excipiamus *caput Tametsi*, et usque ad nostra tempora effecerunt nobilissimam partem legislationis ecclesiasticae.

Vis tamen obligandi in decretis disciplinaribus tridentinis non fuit ponenda nisi in parte dispositiva, minime vero in partibus expositivis, ut supra diximus (n. 84) de Decretalibus authenticis. Imo in editionibus collectionis tridentinae continentur nonnullae adiectiones ex industria privata editorum introductae, veluti alle-

gationes S. Scripturae vel legum ecclesiasticarum ad calcem capitum doctrinalium, canonum dogmaticorum, et decretorum disciplinarium positae, omnia summaria capitum disciplinarium atque etiam capitum doctrinalium, si excipias rubricas capitum de iustif., de euchar., de poenit., et extrem. unct. et commun. sub utraque specie exaratas in ipso Concilio; porro istiusmodi adiectiones qualibet vi legali, ut patet, destituebantur. Denique hodie per publicationem novi Codicis fuit quoque abolita haec Tridentini collectio in iis quae disciplinam respiciunt.

101. Interpretatio. — Pius IV in *Const.*, qua Conc. Trid. promulgavit, severe et sub gravibus poenis prohibuit ne quis auderet ullos commentarios, glossas, annotationes, scholia ullumve omnino interpretationis genus super ipsius Concilii decretis edere, sed in obscuris S. Sedem esse adeundam; atque in hunc finem constituit Sacram Congregationem Concilii.

Prohibitio autem illa intelligebatur de commentariis aut interpretationibus perpetuis ad totum Concilium vel ad notabilem eius partem, minime autem ad locum particularem, quem aliquis data occasione allegaret et explicaret; ipsa vero prohibitio primis temporibus rigorosius urgebatur, ideoque fuerunt prohibitae et in librorum prohibitorum Indicem relatae collectiones a Barbosa et Gallemart adornatae, quibus continebantur, insimul coniunctae iuxta ordinem Concilii resolutiones S. C. C. et declarationes seu explanationes quae, data occasione, fuerant a Doctoribus expositae; sed postmodum ab hoc rigore recessum est, ideoque iam non fuerunt prohibitae Annotationes Card. De Luca ad Conc. Trid., nec Collectanea Baldassini, etc., imo a novo Indice Leonis XIII fuerunt expuncta opera Barbosa et Gallemart. Hodie etiam legaliter cessavit illa prohibitio interpretandi Concilium Tridentinum.

§ III. — De Collectionibus Conciliorum.

102. Prima tentamina (ita sunt dicenda) adornandi collectiones generales Conciliorum fuerunt opera saeculo decimo sexto et initio deci-

mi septimi evulgata a *Iacobo Merlin*, *Petro Crabbe*, *Laurentio Surio*, *Severo Binio* et *Iacobo Sirmond*.

103. Collectiones generales Conciliorum. — a) *Collectio regia parisiensis* edita anno 1644, constat vol. 37 fol.

b) *Sacrosancta Concilia a Philippo Labbeo et Gabriele Cossartio, S. J., cum duobus apparatusibus*, Parisiis, 1671-1672, vol. 17 (18), fol. a Balutio continuata Parisiis, 1683, 1 vol. fol., sed non expleta.

c) *Acta Conciliorum et Epistolae decretales ac Constitutiones Summorum Pontificum*, cur. *Joh. Harduin*, Parisiis, 1715, vol. 11 (12) in fol.

d) *Sacrosancta Concilia ad regiam editionem exacta, curante Nicolao Coleti*, Venetiis aa. 1728-1734, vol. 23 (25) fol. His adiunxit *Ioannes Dominicus Mansi: Supplementum ad Collectionem Conciliorum*, Luccae, aa. 1748-1752, vol. 6 fol.

e) Idem *Ioannes Dominicus Mansi*, e Congregatione Matris Dei et Archiepiscopus Lucensis, suscepit adornandum novum opus inscriptum: *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*. Florentiae, 1757-1769, tom. I-XIII; Venetiis, 1769-1798, tom. XIV-XXXI, quibus edita fuerunt Concilia usque ad annum 1440. *Recentissimam editionem* huius collectionis suscepit publicandam nostris diebus *Hubertus Welter*, editor *parisiensis*; is imo fovet animum et spem absolvendi opus relictum imperfectum a Mansi, per *continuationem* quae paratur ab Ill.mo et R.mo D. *Ludovico Petit*, Archiepiscopo Athenarum, e Congr. Augustinianorum ab Assumptione, et a *Ioanne Baptista Martin*, Sac. Prof. in Catholica Universitate Lugdunensi; cuius continuationis plura sunt iam edita volumina, et opus completum constabit 78 circiter voluminibus in folio.

f) *Collectio Lacensis*. Ita dicitur vulgariter opus cui titulus: *Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum recentiorum*, compositum a Patribus Societatis Iesu Collegii S. Mariae ad Lacum et editum Friburgi Brisg. a. 1870 seq. Constat 7 vol. in 4.º.

104. Collectiones particulares Conciliorum. — Collectiones superiori numero descriptae dicuntur generales eo quod complectantur totius orbis catholici Concilia, sive Oecumenica sive particularia (provincialia, etc.); sed insuper factae sunt aliae collectiones Conciliorum, quae dicuntur particulares eo quod contineant dumtaxat alicuius gentis, vel nationis Concilia. Ita pro Hispania habetur *Collectio maxima Conciliorum omnium Hispaniae et Novi Orbis*, ed. Jos. Saenz de Aguirre, O. S. B., postea Cardinali, Romae, 1693, vol. 4 fol.

105. Summae Conciliorum. — Denique publicatae etiam sunt nonnullae Summae Conciliorum, sic dictae quoniam continent, de regula generali, non acta Conciliorum sed maxime canones et decreta in compendium redacta.

§ IV. — *De Collectionibus**Acta continentibus Romanorum Pontificum.*

I. — Collectiones epistolarum ab antiquioribus Pontificibus datarum.

106. Ad hoc genus pertinent:

a) *Antonius ab Aquino*: "Epistolarum Decretalium Romanorum Pontificum (a Clemente I ad Gregorium VII) tria volumina, Romae, 1591 „

b) *Petrus Coustant*, monachus S. Benedicti ex Congr. S. Mauri: "Epistolae Romanorum Pontificum et quae ad eos scriptae sunt, a S. Clemente usque ad Innocentium III quotquot reperiri potuerunt. Tom. I ab anno Christi 67 ad annum 440 (Xystum III inclus.), Parisiis, 1721 „ — Nihil aliud publicavit. — Tamquam nova editio operis Petri Coustant aestimandus est alius liber publicatus sub titulo: "Pontificum Romanorum a S. Clemente I usque ad S. Leonem M. epistolae genuinae et quae ad eos scriptae sunt, quotquot hactenus reperiri potuerunt duobus voluminibus comprehensae. Ex recensione et cum notis Petri Coustantii et fratrum Balleriniorum curavit Carol. Traug. Gottl. Schoenemann. Tomus I continens epistolas a S. Clemente I usque ad S. Xystum III, Gottingae, 1796 „ — Alter tomus, qui continere debuisset epistolas S. Leonis I iuxta editionem Balleriniorum, non fuit publicatus.

c) *Epistolae S. Leonis Magni* (440-461), inter eius opera, maxime iuxta editionem fratrum Balleriniorum saec. decimo octavo.

d) *Andreas Thiel*: "Epistolae Pontificum Romanorum genuinae ab Hilario usque ad Hormisdam (461-523), Brunsbergae, 1868 „

II. — *De Bullariis.*

107. **Bullaria** nominantur collectiones generaliores, quibus continentur Constitutiones et Acta Romanorum Pontificum ordine chronologico disposita; in quorum tamen numero non includuntur leges pontificiae quae sive in Decreto Gratiani sive in collectionibus Decretalium iam habebantur. Et illo nomine insignantur a *Bullis*, quae sunt formae actorum pontificiorum inter omnes solemnissimae; attamen in Bullariis etiam Brevia et ceterorum generum acta pontificia colliguntur.

108. a) **Bullarium Cherubini**. — Prima collectio huius generis, quae prima vice et simpliciter fuit inscripta *Bullarium*, quasi collectio Bullarum, composita est Romae a Laertio Cheru-

bini, qui anno 1586 uno volumine publicavit Constitutiones Romanorum Pontificum a Gregorio VII ad Xystum V. Ipse Laertius deinde auxit opus suum, et anno 1617, Romae etiam publicavit novam Bullarii editionem tribus voluminibus contentam et complectentem Constitutiones pontificias a Leone I usque ad Paulum V. Tertia editio eiusdem Bullarii fuit curata Romae anno 1634 ab Angelo Maria Cherubini, filio Laertii et monacho Casinensi, qui et addidit quartum volumen. Denique anno 1672 quintum volumen Bullarii fuit editum a duobus fratribus Minoribus Angelo de Lantusca et Paulo de Roma.

109. b) **Magnum Bullarium Romanum.** — Hic titulus fuit appositus alii Constitutionum Pontificalium collectioni, quae a S. Leone Magno usque ad Benedictum XIII suos terminos protendebat, quaeque edita fuit Luxemburgi anno 1727, vol. 8 fol., quibus subsequentibus annis adiecta sunt alia 11 volumina continentia appendices et continuationem usque ad Benedictum XIV exclusive. Notatu dignum est hanc collectionem non mere Bullarium, sed *Bullarium Romanum* fuisse inscriptam, et cum deinceps alia Bullaria subsequentia fuerint etiam dicta Romana, ideo ut ab istis distinguatur, illud vocari solet *Bullarium Romanum Luxemburgense*.

110. c) Tertia collectio, vocata etiam *Bullarium Romanum*, imo quae sine alio addito solet ita significari, cuius tamen titulus completus erat: *Bullarum, Privilegiorum ac Diplomatum Romanorum Pontificum amplissima Collectio*, preparata fuit a Carolo Cocquelines et edita Romae a Hieronymo Mainardi ab anno 1739 usque ad 1748, vel pressius 1733-1762. Constat 14 tom. divis in 28 vol. fol., complectens Constitutiones à Leone I usque ad Clementem XII inclusive.

111. d) **Bullarium Benedicti XIV.** — Comprehendit Constitutiones huius Pontificis, et ipsius prima editio constat quatuor vol. fol., quorum primum, complectens sex priores annos Pontificatus, speciali mentione dignum est, quoniam fuit editum ab ipso Benedicto XIV et approbatum veluti authentica collectio,

quae valorem retinuit usque ad Benedictum XV; tamen non omnes Constitutiones erant leges universales, sed primitivum dumtaxat retinuerunt valorem (1).

112. e) Bullarii Romani Continuatio. — Fuit publicata Romae (aa. 1835-1857) ab Andrea Barberi et Alexandro Spetia, complectitur Constitutiones a Clemente XIII usque ad Pium VIII inclusive et constat vol. 18 in fol.

113. f) Novae editiones Bullarii Romani. — Primo loco commemoranda est nova editio Bullarii Romani a Leone I usque ad Clementem XIII, quae sub eodem titulo: *Bullarium, Privilegiorum ac Diplomatum Romanorum Pontificum amplissima collectio*, ac sub curis Aloisii Tomassetti publicata fuit Taurini, 1857-1872, vol. 24 fol. min. Solet haec editio vocari *Bullarium Taurinense*. — Pari ratione et prius tempore facta fuerat Prati in Typographia Aldina, 1842-1856, nova editio tum Bullarii Benedicti XIV, tum Bullarii Romani Continuationis usque ad Pium VIII, quae constat tom. 9 divisus in vol. 13 fol. min. — Ex his ergo duabus editionis, taurinensi scilicet et pratensi, quae sunt eiusdem molis quamvis dissimilium typorum, habetur completum Bullarium Romanum quod hodie existat.

114. Bullaria particularia. — Praeter Bullaria descripta, quae sunt generalia et cuiuslibet generis acta complectuntur, sunt plura alia Bullaria particularia, v. g., Bullaria plurium Ordinum religiosorum; Bullarium SS. Basilicae Vaticanae, Romae 1747, 3 vol. fol., Bullarium Pontificium S. C. de Propaganda Fide, quod hodie inscribitur Ius pontificium de Propaganda Fide (cfr. infra n. 121), et alia huiusmodi.

III. — De actis Gregorii XVI, Pii IX, Leonis XIII, Pii X.

115. a) Acta Gregorii XVI. — Sunt nonnulla dumtaxat acta selecta huius Pontificis quae ab Antonio Bernasconi fuerunt publicata Romae anno 1901, et continentur 4 vol. in 4.º mai.

(1) Recentius edita sunt: "Acta Benedicti XIV sive nondum sive sparsim edita nunc primum collecta cura *Raphaelis de Martinis* „, Neapoli, 1894-1895, vol. 2, fol. min.

116. b) **Acta Pii IX.** — Etiam haec sunt acta selecta, paucissima quidem si referantur ad plurima omnes genus acta quae a glorioso Pontifice data fuerunt. Dividuntur in duas partes et novem volumina in 4.º min.; prima pars septem voluminibus continet acta ecclesiastica, altera duobus acta civilia. Prodierunt Romae aa. 1854 seq.

117. c) **Acta Leonis XIII.** — Haec acta sunt maioris momenti quam praecedentia, tum ex eo quod complectantur integrum Leonis Pontificatum tum ex eo etiam quod edita fuerint quasi *officialiter* in Typographia Vaticana: revera tamen non erant collectio legalis seu authentica. Continentur 24 vol. in 4.º mai.; primum complectitur binos annos 1878-1879, alterum 1880-1881, tertium 1882-1883, deinde singula volumina singulis annis usque ad 1901 respondent, volumen autem XXII continet annos 1902-1903, sequitur volumen Indicis generalis, tandem habetur volumen minoris molis complectens *Conventiones* seu Concordata facta a Leone XIII usque ad annum 1893.

118. d) **Acta Pii X.** — Inceperunt publicari eadem ratione ac acta Leonis XIII, sed edita tantum sunt quinque volumina: I (1903-1904), II (1905), III (1906), IV (1907-1908, serie 1.^a), V (1907-1908, serie 2.^a). Postea cum iam haberetur *Commentarium Officiale S. Sedis*, ubi inseruntur acta illa pontificia, non fuerunt alia volumina Actorum publicata.

§. V. — *De collectionibus Decretorum Sacrarum Congregationum et Tribunalium Curiae Romanae.*

I. — *Collectiones Decretorum SS. Congregationum.*

119. **Collectiones Sacrae Congregationis Concilii.** — Quoad hanc Sacram Congregationem, imprimis recensenda est: a) Collectio dicta *Thesaurus Resolutionum Sacrae Congregationis Concilii*. Quae collectio, licet proprie authentica non esset, tamen erat aliquo modo *officialis*, quia eius editio typis impressa curabatur *ex officio* a Secretario Sacrae Congregationis. Prima idea huius Thesauri fuit concepta a Prospero Lambertini, tunc

Secretario S. C. C., postea Summo Pontifice Benedicto XIV: ipse incepit eam collectionem praeparare colligendo principaliores resolutiones ab anno 1718 a quo proinde incepit *Thesaurus*, licet ad calcem vol. XI, post decisiones anni 1739, habeantur veluti appendix aliquae resolutiones selectae a 1700 usque ad 1718. Priora volumina Thesauri singula continent plures annos, deinde singula singulis annis respondent; publicatio Thesauri cessavit anno 1908, et collectio completa constat 167 vol.

Sive ante sive post inceptum *Thesaurum* plures privatae collectiones decretorum huius S. C. fuerunt editae, utiliores autem sunt sequentes: **b)** *Zamboni*, Collectio Declarationum S. C. Card. Conc. Trid. Interp., Romae, 1812-1816, vol. 8, in 4.º; **c)** *Pallotini*, Collectio omnium conclusionum et resolutionum quae a S. C. Card. Conc. Trid. Interp. prodierunt 1564-1860, ordine alphabetico digesta, Romae, 1867-1893, vol. 17 in 4.º; **d)** *Muehlbauer*, Thesaurus resolutionum S. C. Concilii ordine alphabetico, Monachii, 1872; **e)** Causae selectae in S. C. Card. Conc. Trid. Inter. propositae per summaria precum ab a. 1823 usque ad a. 1869, collegerunt Christianus *Linge* et Petrus Alexander *Reuss*, Ratisbonae, 1871; **f)** *In editione Concilii Tridentini* curata a *Richter* et *Schulte*, ad singula capita subiunguntur plures selectae resolutiones S. C. Concilii, quae brevem et solidam collectionem formant.

120. Collectanea in usum Secretariae S. C. Episcoporum et Regularium. — Haec collectio, ita inscripta a suo auctore Andrea Bizzarri, tunc Secretario, deinde Cardinali Praefecto S. C. Episcoporum et Regularium, fuit collectio mere privata, continet aliqua dumtaxat selecta decreta huius Sacrae Congregationis; duas editiones habuit aa. 1863, 1886.

121. Collectiones S. C. de Propaganda Fide. — **a)** Acta Pontificia circa Congreg. de Prop. Fide data fuerunt primum Romae, 1641, edita sub titulo *Constitutiones Apostolicae Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*; dein, succrescentibus magis magisque pontificiis et ipsius Congregationis actis, collectio altera multoque amplior prodiit item Romae, 1775, inscripta *Bullarium Pontificium S. C. e Prop. Fide*, et iterum auctor edita fuit a. 1839. Denique cura ac studio *Raphaelis de Martinis* fuit Romae, 1888 et seq., hoc editum Bullarium, plurimum auctum et converso titulo in *Ius Pontificium de Propaganda Fide*. Divisa nunc est collectio in duas partes; prior, compectens septem vol. in 4.º mai., refert Constitutiones Romanorum Pontificum pro S. C. de Prop. Fide datas, posterior, uno dumtaxat seu octavo volumine, continet

aliqua selecta decreta eiusdem S. C. de Prop. Fide. b) Recensetur etiam veluti collectio huius S. Congregationis illa quae habet titulum: *Collectanea S. C. de Prop. Fide*, quia fuit edita ab ipsa S. Cong. in usum Missionariorum suorum, at continet decreta non solum eiusdem S. Cong. verum etiam plura alia Sancti Officii, S. C. Concilii, S. Rituum C., S. C. Indulgentiarum, etc.: prima editio publicata est uno volumine anno 1893 et disposita erat ordine quodam systematico, altera prodiit anno 1907, duobus voluminibus, et refert decreta ordine chronologico.

122. Collectiones S. C. Rituum. — Huius S. Cong. fuerant iam collecta decreta maiore vel minore amplitudine a diversis Auctoribus; at vero initio saeculi decimi noni composita fuit collectio studio Aloisii Gardellini, quae Romae fuit edita auctoritate ipsius S. R. C., proindeque renunciata authentica, nempe recognita tamquam genuina ab auctoritate publica; unde decreta in ea collectione deprehensa, tamquam vera decreta agnoscenda fuerunt, licet non omnibus vis legis universalis inesset, nam singula decreta retinebant propriam ac primitivam vim. Saeculo decimo nono decurrente factae sunt plures adiunctiones et novae editiones, semper authenticae, huius collectionis Gardellinianae.

Tandem ipso saeculo iam ad finem vertente, integra collectio fuit retractata ex auctoritate pariter S. R. C., et pluribus inductis mutationibus est in meliorem ordinem digesta, denique approbata a Leone XIII cum eodem ac prius caractere, et publicata anno 1898 et seq., quinque voluminibus in 4.º sub titulo: *Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum*; complectitur decreta usque ad annum 1899 inclusive.

Postmodum, anno 1912, adiectum est sextum volumen, quo complectuntur Decreta authentica ab anno 1900 ad annum 1911 inclusive. Haec collectio, cum generatim spectet leges liturgicas, quae fuerunt reservatae in novo codice, manere per se adhuc in vigore dicenda est, sed excipienda sunt decreta, saltem generalia, quae respiciunt materias non strictim liturgicas hodie sublatas a competentia S. R. C., v. g., applicationem Missae pro populo, quaestiones de praecedentia, etc.

123. Collectiones veteris S. C. Indulgentiarum. — Duae sunt collectiones ad hanc S. C. pertinentes: a) Prima dicebatur et erat revera authentica, eodem sensu ac collectio authentica S. R. C., et illius titulus est: *Decreta authentica S. C. Indulgentiis sacrisque reliquiis praepositae ab a. 1668 ad annum 1882, edita iussu et auctoritate SS. D. N. Leonis Papae XIII*; publicata est Ratisbonae, 1884. b) Altera collectio fuit privata, composita a P. Iosepho Schneider, S. J., sub titulo: *Rescripta authentica S. C. Indulgentiis sacrisque reliquiis praepositae, necnon summaria indulgentiarum*. Ratisbonae, 1885.

II. — Collectiones Decisionum S. R. Rotae.

124. Quoniam decisiones Rotae Romanae magnam obtinuerunt celebritatem et auctoritatem, ideo quamplures editae sunt collectiones huiusmodi decisionum. Inter eas praecipue enumerantur (1):

A) Prima series: collectiones veteres. — Ad hoc genus reducuntur collectiones quae vulgatae fuerunt sub titulis sequentibus:

a) *Decisiones novae collectae a Gulielmo Horborch*: pertinent ad aa. 1376-1381.

b) *Decisiones antiquae*, quae in Rota fuerunt latae anno 1375 et seq. et collectae fuerunt ab eodem *Gulielmo Horborch*, *Jacobo de Camplo*, *Bonaguida Cremonensi* et *Ioanne de Molendino*.

c) *Decisiones antiquiores* (aliquando etiam dictae *antiquissimae* aut *ultimae*), collectae per *Bernardum de Bisignetto* et *Ioannem de Molendino*; se referunt ad eosdem annos plus minusve ac novae et antiquae, sed non progrediuntur ultra annum 1377.

d) *Decisiones seu Dubia D. Thomae Fastoli*: in hac collectione decisiones sunt distributae per 36 causas, divisas in 65 dubia; prima causa refertur fuisse tractata in Rota anno 1336.

e) *Decisiones de Bellemera*, recollectae de anno 1374 et citra de anno 1375 et 1377. Patet decisiones harum quinque collectionum pertinere omnes ad idem fere tempus saeculi decimi quarti; at in editionibus solent ordine transcripto contineri.

f) *Decisiones seu conclusiones aureae*, quas collegit P. D. *Gulielmus Cassiodorus*; decurrunt ab anno 1514 ad 1525.

B) Secunda series: collectiones coram. — Ita appellantur collectiones peculiare quae continent decisiones in Rota definitae *coram* uno determinato Auditore, nempe, in quibus ille Auditor fuit Ponens seu

(1) Cfr. *Lega*, "in Praefat. ad S. R. R. Decisiones seu Sententias", vol. I.

Relator Turni, qui causam pertractavit: hae collectiones saepe edebantur ab ipso Auditore, cuius nomen praeseferebant, aliquando tamen et ab aliis. In hac serie possunt imprimis recenseri *Decisiones Ludovici Gómez*, quas ipse collegit ex tempore quo in Rota sedebat, nempe ab a. 1531 ad a. 1542; non tamen omnes decisiones a Gómez collectae, fuerunt coram ipso Gómez. Ideoque proprie series incipit a collectione *Decisionum coram Coccino*, qui fuit Rotae Decanus et in eadem sedit ab anno 1600 usque ad mensem ianuarium anni 1641, quo factus est Cardinalis. Postea, maxime saeculo XVII, plures aliae similes collectiones prodierunt, v. g., *coram Seraphino*, *coram Simonetta*, *coram Molines*, *coram Lancetta*, etc.

C) *Tertia series: collectiones posteriores.* — Ad hoc genus receduntur:

a) *Decisiones novissimae diversorum* pertinentes ad saeculum decimum sextum, collectae a *Prospero Farinacio*, et primum Romae editae anno 1589, Lugduni vero a. 1608 in quatuor voluminibus:

b) *Decisiones S. R. Rotae 327 criminum et testium probationem respicientes*, collectae a *Prospero Farinacio*, 1 vol. fol., Romae, 1615.

c) *Decisiones recentiores* (inter omnes collectiones celebrior); continentur 19 partibus distributis in 25 volumina fol. Tres priores partes et primum volumen partis quartae fuerunt collectae a *Prospero Farinacio*, aliae usque ad decimam quartam partem a *Paulo Rubeo*, ceterae a *J. Baptistae Compagno*. Si excipiamus in quatuor voluminibus editis a Farinacio nonnullas paucas decisiones quae sunt ab a. 1558 ad 1600, aliae omnes pertinent ad saeculum decimum septimum et pertingunt ad annum 1683. In commodiorem usum huius magnae collectionis, *Decisiones recentiores in compendium redactae* sunt ad modum indicis ordine alphabetico digesti per materias et tractatus, ac in 5 tomos distributae a nonnullis sociis Mediolanensis Athenaei.

d) *Decisiones nuperrimae* complectuntur 10 vol. fol., et selectae sunt ex eis quas Rota dedit intra aa. 1684-1706; accedit aliud volumen, appendicis nomine, ubi proferuntur decisiones quae in nuperrimis desunt; et habetur quoque Index generalis ad instar indicis recentiorum, sed non est completus.

e) *Decisiones volantes.* Ita vocantur decisiones ab anno 1706 usque ad annum 1870; non enim formant collectiones proprie dictas, sed ipsae decisiones, in suis foliis impressae prout a S. Tribunali edebantur, in volumina erant coacervatae.

D) *Quarta series: Decisiones noviter instauratae Rotae.* —

Ipsum Tribunal S. R. R., post eius instaurationem a Pio X factam, suscepit publicandas suas sententias in voluminibus collectas sub titulo: *S. Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae*. Primum volumen editum fuit a. 1912, et colligit decisiones quae prodierunt anno 1909; deinde sequuta sunt alia quatuor volumina respondentia annis 1910, 1911, 1912, 1913.

§ VI. — De ephemeridibus seu foliis periodicis.

125. Pro more temporum nostrorum editae sunt et adhuc eduntur plures ephemerides quae publicant acta canonica, maxime acta S. Sedis, quae proinde aliquali ratione haberi possunt ceu collectiones iuris canonici, in quibus recentiora iura possumus invenire. Earum ephemeridum praecipuae sunt:

- a) *Analecta Iuris Pontificii*. Romae, 1853 seq. Parisiis, 1869-1890.
- b) *Analecta Ecclesiastica*, quae fuit velut praecedentis continuatio. Romae, 1892-1911.
- c) *Acta S. Sedis*, quae ultimis annis fuerant a Romano Pontifice donata titulo *Ephemeridum authenticarum et officialium*, sed dumtaxat ad evulganda acta, non quod revera sub auctoritate Romani Pontificis ederentur. Romae, 1865-1908. Cum indice generali.
- d) *Acta Pontificia*. Romae, 1903 seq.
- e) *Monitore ecclesiastico*. Conversani, deinde Romae, 1876 seq.
- f) *Le canoniste contemporain*. Paris, 1878 seq.
- g) *Journal du droit canonique et de la jurisprudence canonique*. Paris, 1881 seq.
- h) *Archiv für kathol. Kirchenrecht* Innsbruck, 1857 seq. Mainz, 1861 seq.
- i) *Ilustración del Clero*. Madrid, 1906 seq.
- k) *Revista Agustiniuna*. Valladolid, circa 1875 seq.; postea, mutato nomine in *La Ciudad de Dios*, prodit S. Lorenzo de El Escorial.
- l) *Razón y Fe*. Madrid, 1902 seq.
- m) *España y América*. Madrid, 1903 seq.
- n) *La Ciencia Tomista*. Madrid, 1910 seq.

Sed maxime nunc sunt ab anno 1909 consulenda *Acta Apostolicae Sedis*, quae verum Commentarium officiale sunt Actorum quae promanant sive a Romano Pontifice sive a SS. Congregationibus.

ART. VI. — DE HISTORIA SCIENTIAE CANONICAE.

126. Historia litteraria iuris canonici hucusque dividebatur in tres epochas: prima a fundatione Ecclesiae usque ad Decretum Gratiani; secunda a Decreto Gratiani usque ad Concilium Tridentinum; tertia a Concilio Tridentino usque ad novum Codicem iuris canonici (1). Nos practicae rationi consulentes, ea quae in hac historia sunt praecipua, in sequenti art. adnotabimus.

§ I. — *A fundatione Ecclesiae usque ad Gratianum (saec. I-XII).*

127. Ius canonicum, quod est obiectum scientiae canonicae, exstitit ab initio Ecclesiae; nam Christus constituit ius divinum, Apostoli plures alias ordinationes adiecerunt, neque defuerunt in Ecclesia iam a primis temporibus aliae leges disciplinares atque laudabiles consuetudines. Et quidem omnes illae leges divinae, apostolicae et ecclesiasticae, traditiones quoque et consuetudines fuerunt cognitae christianis priorum saeculorum, maxime Ecclesiae Pastoribus qui earum observantiam debebant curare; sed illa cognitio neque subiective fuit scientifica, neque obiective methodo quadam scientifica sive in libris sive in scholis fuit exhibita.

128. Serius, compositis canonum collectionibus, cognitio iuris ecclesiastici et facilius potuit adquiri et perfectius obtineri, praecipue cum adornari coeperunt collectiones systematicae; at vero prout ipsae collectiones valde incompletae fuerunt et imperfectae, ita nonnisi initia et rudimenta scientiae canonicae adhuc habebantur.

129. Praeformatio scientificae tractationis iuris canonici fuit parata per Glossas, per tractatus speciales, per explanationem canonum in scholis theologicis.

Glossae, id est, breves verborum et sententiarum explicationes textui additae, apponebantur legibus in aliqua collectione canonum comprehensis: prima glossarum vestigia occurrunt saeculo nono ad collectionem hadrianam. Circa determinatas partes ecclesiasticae disciplinae fuerunt editi plures speciales tractatus a SS. Patribus et scriptoribus ecclesiasticis (2); at

(1) Wernz, I, 282; Lombardi, "Iuris Can. priv. Inst.", p. I, sect. III, c. 2.

(2) Cfr. v. g., *S. Cyprian.* († a. 258), "De cathol. Eccl. unitate"; *S. Ambros.* († a. 395), "De officiis ministrorum"; *S. Greg. Mag.* († a. 604), "Liber regulae pastoralis"; *S. Isidor.* († a. 636), "De ecclesiasticis officiis"; *Amalarium* († a. 837-851), "De officiis ecclesiasticis".

elaboratio systematica de universo iure canonico nondum proponebatur. Tandem fuit etiam usus inductus exponendi aliquali ratione canones ecclesiasticos in schola theologiae (1); sed illa quoque expositio nonnisi rudimentalis erat et imperfecta, nec scientia iuris canonici censebatur esse disciplina distincta a theologia dogmatica et morali (2).

§ II. — Gratianus eiusque discipuli (3) (saec. XII).

130. Gratianus, cum Bononiae doceret theologiam, applicuit suum animum speciali ratione ad illam suae disciplinae partem quae canones respiciebat. Fructus studii sui fuit famosum Decretum, opus inspicendum non solum ut collectio canonum, verum etiam tamquam primus tractatus scientificus totius iuris canonici; nam Gratianus suo libro non simpliciter colligit in unum canones omnes, usui Ecclesiae iuxta suum iudicium tunc inservientes, sed proponit quoque sua dicta sive doctrinas, quibus tradit plura iuris principia generalia, aperit sensum canonum, explicat eorum mutuum nexum, discordantiam inter ipsos tentat componere vel saltem determinat canones qui ex pluribus ad invicem contrariis deberent servari. At laudi meritoque Gratiani est praecipuetribuendum quod separatam scholam iuris canonici instituerit, ac scientiam canonicam effecerit peculiarem ac per se subsistentem disciplinam et ab aliis, praesertim a theologia dogmatica et morali, perfecte distinctam. Ipse enim suum Decretum tamquam librum textus separatim a theologia scholastica explicavit, et publicas super eo praelectiones habuit; statim vero nactus est plures discipulos et imitatores suae methodi: quare Gratianus, iure, pater dicitur scientiae seu disciplinae canonicae.

131. Discipuli et imitatores Gratiani dicti sunt *Decretistae*, et statim accesserunt cultoribus iuris romani; cuius studium paulo antea fuerat instauratum: ab istis mutuati sunt methodum et principia iuristica. Methodus autem in scholis tunc adhibita, sive a legistis sive decretistis, fuit stricta methodus exegetica; unde quemadmodum legistae legebant et explicabant collectiones Iustiniani secundum ordinem librorum, titu-

(1) "Inter ceteras Theologiae disciplinas, Sanctorum Patrum decreta et Conciliorum statuta non postremum occupant locum.... ordine placitandi ex legibus translato „ (In praef. cuiusdam Summae saec. XII).

(2) Wernz, l. c., nn. 284, 285.

(3) Cfr. Laurin, "Introd. in Corpus J. C.", § 30 seq.; Wernz, l. c. n. 286 seq.

lorum ac legum, ita decretistae textum Gratiani secundum ordinem etiam singulorum canonum secuti sunt.

Ex unione vero scholarum iuris civilis et iuris canonici formata est famosa Universitas Bononiensis, ad quam, ex omnibus Europae regionibus confluerunt magno numero studiosi pro iure addiscendo, ideo antonomastice dicta fuit *Universitas iuris*, atque ab ea serius in omnes alias Universitates studium iuris derivavit. Quamvis tamen canonistae arcto nexu iungerentur civilistis, non ideo ius canonicum ex ordine disciplinarum theologicarum est avulsum; imo etiam post Gratianum lectores Decreti, pariter ac theologi, *magistri* nuncupabantur, non *domini* vel *doctores* ut appellabantur antecessores iuris romani; at vero circa finem saeculi duodecimi canonistae, relicto nomine magistrorum solis theologis, ipsi quoque *Doctores (Decretorum)* vocati fuerunt.

Et quoniam eodem tempore fuit mos inductus ut scholares vacarent studio et iuris canonici et iuris romani atque in utraque facultate gradus academicos obtinerent, habiti sunt plures qui *doctores utriusque iuris* appellarentur et revera essent.

132. E praelectionibus seu, ut dicebantur, *lecturis*, super Decreto in Bononiensi Universitate habitis, cum illae deinceps scriptis mandarentur, plures libri canonici orti sunt. Opera praecipua inde scripta fuerunt:

a) *Glossae* ad Decretum Gratiani, quae etiam aliquando *glossulae* dicebantur: initio erant breves notulae, quas doctores iuris in ipsis exemplaribus Decreti scribebant ad voces et textus obscuriores et intellectu difficiliore, unde illi *glossatores Decreti* fuerunt dicti. Quae glossae primum inter lineas textus ponebantur, unde *glossae interlineares*, serius in margine collocabantur, unde *glossae marginales* appellatae sunt. Cum autem illae glossae multiplicarentur, et singuli glossatores non suas tantum sed etiam ex aliis glossatoribus receptas apposuerint, paulatim fuerunt formati complexus glossarum quae continuatim integrum Decretum explicabant: huiusmodi autem complexus glossarum dictus est *apparatus* Glossarum Decreti, vel etiam simpliciter *glossa* Decreti, glossa haec collective pro collectione glossarum accepta.

b) *Summae*: fuerunt breves quidam conspectus universi Decreti.

c) *Distinctiones*: dicebantur breves et systematicae exhibitiones conclusionum canonicarum sive regularum iuris, cum dictorum Gratiani et canonum ad eas spectantium allegatione, eorumque, in quantum opus erat, *explicatione*.

d) Interdum *Distinctiones* vocabantur etiam *Repetitiones*: at hae

potius dicuntur et sunt magis extensae et solidiores explicationes cuiusdam specialis legis ecclesiasticae.

e) *Quaestiones* sunt uberiores discussiones atque solutiones diversarum causarum canonicarum ad instar methodi servatae in secunda parte Decreti.

f) *Casus*: ita speciatim fuerunt vocatae solutiones causarum practicarum occurrentium.

g) *Brocarda* seu *Brocardae* dicebantur breves conclusiones seu summaria vel principia generalia ex textibus deducta, quae non raro fuerunt obiecta disputationum, neque semper certo ordine legali vel systematico sunt collecta.

h) *Notabilia*, *Apostillae*, *Reportationes*: fuerunt collectiones uberiorum conclusionum canonicarum secundum ordinem fontium atque praeformationes commentariorum, in quibus ordine systematico sub singulis titulis iuris doctrina canonica explicatur.

133. Inter decretistas praecipue sunt commemorandi:

Paucapalea, primus discipulus Gratiani, qui est auctor divisionis Decreti in distinctiones tam in prima quam in tertia parte atque in tractatu de poenitentia secundae partis; adiecit quoque Decreto integram distinctionem LXXIII et alios canones a Gratiano omissos, hodie *paleas* vocatos, et tandem composuit Glossas et *Summam Decreti*.

Rolandus Bandinellus, post *Paucapaleam* proximum locum in discipulis Gratiani tenuit, deinde fuit Cardinalis, et tandem Summus Pontifex sub nomine Alexandri III (1159-1181): opus eius est *Summa Decreti* quae inscribitur: *Stroma Rolandi*.

His accenserunt *Omnibonus*, *Rufinus*, *Stephanus Tornacensis*, *Joannes Faventinus*, *Simon de Bisiniano*, *Sicardus Cremonensis*, *Bazianus* qui primus fuit *Doctor utriusque iuris*, et *Huguccio*; qui omnes, ante finem saeculi duodecimi, Summas scripserunt.

E glossatoribus recensendi maxime sunt duo iam citati, *Bazianus* et *Huguccio* (hic habetur princeps omnium glossatorum Decreti); item *Joannes Semeca*, vulgo dictus *Teutonicus*, qui ante a. 1215 adornavit suum Apparatum, postmodum ab omnibus receptum atque inde dictum *Glossa ordinaria*, quam tamen denuo recensuit et reformavit circa a. 1245 Bartholomaeus Brixiensis.

Etiā ex doctoribus posteriorum temporum nonnulli extiterunt commentatores Gratiani: inter quos recensentur *Guido de Baysio*, qui inter annos 1296-1302 praeclarum commentarium exaravit, inscriptum *Rosarium Decreti*; et *Joannes de Turrecremata* (Torquemada), Cardinalis († 1468),

qui non solum egregium commentarium Decreti composuit, sed etiam ipsum Decretum in novum ordinem, videlicet collectioni Decretalium Gregorii IX accommodatum, digessit, dividendo illud in quinque libros, et hos subdividendo in partes et titulos.

§ III. — *Decretalistae a saeculo XIII ad saec. XVI* (1).

134. Sicut a Decreto Gratiani *Decretistae*, ita a collectionibus Decretalium vocati fuerunt *Decretalistae*, nempe, cultores earumdem Decretalium tam magistri quam studiosi. Publicae praelectiones in Universitate Bononiensi habitae fuerunt super quinque compilationibus antiquis; sed edito volumine Gregorii IX, iuxta praescriptum Pontificis in Const. *Rex Pacificus*, universi debuerunt in scholis uti sola compilatione gregoriana, quae pari ratione ac Decretum Gratiani et pari methodo exegetica obtinuit publicas *praelectiones ordinarias*. Et per longum quidem tempus primaria cathedra iuris canonici fuit reservata Decreto Gratiani; postmodum tamen pro maiori dignitate authenticae inhaerente collectioni Gregorii IX, haec primarias habuit partes. Collectiones autem Bonifacii VIII et Clementis V fuerunt quoque in scholis publice praelectae, sed duntaxat tamquam *libri extraordinarii*.

135. *Glossae*, pariter, ad collectiones Decretalium sunt exaratae; prae aliis suorum temporum fuerunt *glossatae* quinque *Compilationes antiquae*, sed multo magis id factum est de collectionibus authenticis, imprimis de collectione gregoriana. Auctor *glossae ordinariae* in hanc collectionem Gregorii IX fuit *Bernardus de Botone* († 1263); quae glossa, varijs additamentis ex novellis commentariis Joannis Andreae, desumptis, postea (id est, iam a. 1474) aucta est. Ad Sextum Bonifacii VIII et ad Clementinas *glossa ordinaria* fuit compilata a citato *Joanne Andrea*. Praeter *glossas*, alii plures libri super Decretalibus compositi sunt, prout factum erat de Gratiani Decreto; inde *Summae* vel *Breviariae*, *Distinctiones*, *Casus*, *Notabilia*, *Lecturae*, *Commentarii*, et alia huiusmodi. Hoc tempore coeperunt iam conscribi tractatus speciales de aliquo particulari argumento, v. g., de matrimonio, etc.

136. Saeculo decimo tertio Decretalistae, qui speciali sunt mentione digni, numerantur:

Bernardus Papiensis, Praepositus Capituli Papiensis, Episcopus Fa-

(1) *Wernz*, op. cit., I, 290° seq.

ventinus (1191-1198), tandem Episcopus Papiensis (1198-1213). Opera eius fuerunt: *Summa de matrimonio*, *Summa de electione*, *Summa Decretalium* (suae videlicet compilationis), *Casus Decretalium*.

Tancredus, qui fuit archidiaconus bononiensis et celeberrimus magister iuris canonici, habetur princeps omnium antiquorum Decretalistarum ante Gregorium IX († circa 1236). Scripsit: *Summa de matrimonio*, *Ordo iudiciarius*, *Apparatus seu Glossa* in primam, secundam ac tertiam compilationem.

S. Raymundus de Peñafor († 1275) non solum fuit compilator collectionis gregorianae, sed eius primus et optimus interpres, nam ipsius collectionis scripsit *Summam*.

Goffredus de Trano, Subdiaconus et Capellanus Gregorii IX, tandem Cardinalis († 1245), composuit quoque insignem *Summam Decretalium*.

Innocentius IV, ante Pontificatum *Sinibaldus Fliscus*, post Concilium Lugdunense I (1245), cum iam esset Pontifex, sed ut doctor privatus, exaravit notabilem *Apparatum* seu *Commentarium in quinque libros Decretalium Gregorii IX*.

Joannes de Deo, lusitanus. Floruit medio saeculo decimo tertio, et plura scripta reliquit, veluti *Liber Pastoralis*, *Liber Dispensationum*, *Summa super certis casibus Decretalium*, *Liber iudicum*, *Notabilia*, *Liber Distinctionum*, *Liber quaestionum*, etc.

Bernardus Parmensis de Botone († 1266), auctor *Glossae ordinariae* in Decretales Gregorii IX, scripsit insuper: *Casus longi* et *Summa* super titulis Decretalium.

Henricus de Segusia, citatus communiter sub nomine *Hostiensis*, quia fuit Cardinalis Hostiensis († 1271). Eius opera certo sunt: *Summa* quae dicitur *aurea* super titulis Decretalium, *Lectura in Decretales Gregorii IX*, *Lectura in Decretales Innocentii IV*.

Abbas antiquus, ita dictus ut distingueretur a posteriore Abbate, nempe Panormitano. Praecipuum opus eius fuit: *Lectura* sive *apparatus* ad Decretales Gregorii IX, scriptum inter 1261 et 1275; item *Lectura* in Const. Innocentii IV, *Distinctiones*.

Aegidius de Fuscariis († 1289). Opera: *Ordo iudiciarius*, *Lectura in Decretales*, *Quaestiones*, *Consilia*.

Gulielmus Durandus, proprie *Durantes* aut *Durantis*, qui cognominatur *Speculator* a celeberrimo suo opere: *Speculum iudiciale*, quod merito habetur optimus inter omnes antiquos tractatus de iudiciis. Composuit insuper *Rationale Divinorum Officiorum*, et mortuus est Episcopus Mimatensis († 1296).

137. Saeculo decimo quarto floruerunt:

Guido de Baysio († 1313), qui fuit Archidiaconus bononiensis, et ideo solet simpliciter citari: *Archidiaconus*. Scripsit *Rosarium Decreti* (inter 1296-1302), quod opus sequutus est *Apparatus* seu *Commentarius in Sextum*.

Guilielmus de Montelauduno († 1343) fuit auctor *Lecturae* super Sextum, *Lecturae* super Clementinas, et exaravit *Glossam* ad tres Extravagantes Joannis XXII.

Zenzelinus de Cassanis, canonicus Biterricensis, Papae Capellanus et Auditor causarum S. Palatii († 1350), composuit *Apparatum* ad 20 Extravagantes Joannis XXII.

Joannes Andreas († 1348), celeberrimus illorum temporum canonista, vir laicus, qui per plures annos Bononiae praesertim docuit, et fuit auctor plurium operum: *Glossa in Sextum*, *Glossa* seu *Apparatus in Clementinas*, *Novella* (commentaria) *in Sextum*, *Novella in Decretales Gregorii IX*, *Additiones ad Speculum iudiciale Guil. Durantis*.

Joannes Calderinus, discipulus et filius adoptivus Joannis Andreae, vir pariter laicus, ac dictus *Doctor decretorum famosissimus* († 1365). Composuit aliquos tractatus speciales, v. g., *De appellationibus*, *De interdicto*, etc.; scripsit insuper *Super Clementinas* et alia opera minoris momenti.

Joannes de Lignano, item laicus († 1383). Opera eius praecipua sunt: *Consilia*, *Repetitiones* et potissimum *Commentarius in Decretales Gregorii IX* et *Lectura super Clementinas*.

Aegidius Bellamera, Auditor Rotae († circa 1392). Collegit *Decisiones Rotae* aa. 1374-1377, et publicavit *Praelectiones in Decretalium libros*, item *in Clementinas*, et tractatum *De permutatione beneficiorum*.

Baldus de Ubaldis († 1400). Ex ipsius operibus canonicis, quae magnam auctoritatem consecuta sunt, eminent: *Lectura* super lib. I, II et III Decretalium, *Additiones ad Speculum iudiciale Durantis*, *De schismate* duo tractatus.

138. Ex saeculo decimo quinto celebriores decretalistae sunt:

Petrus de Ancarano († 1416): suo tempore fuit canonista et iurisconsultus celeberrimus totius Europae, proinde scripsit imprimis: *Consilia* et *Responsa* in gravissimis controversiis. Ex aliis eius operibus recensenda sunt: *Commentaria in Decretales*, *Lectura super Sextum*, *Lectura super Clementinas*.

Franciscus Zabarella vel *de Zabarellis*, Cardinalis († 1417). Scripsit *Repetitiones*, *Tractatus* (speciales); *Consilia*, *Quaestiones*, et praecipue

Commentaria in quinque libros Decretalium, et imprimis *Lectura super Clementinas*.

Antonius de Butrio († 1408 vel 1409). Opera eius canonica: *Commentaria in quinque libros Decretalium*, *Commentaria in Sextum*, *Repetitiones*, *Tractatus*, *Consilia*.

Dominicus de Sancto Geminiano, Auditor Camerae Apostolicae floruit circa annum 1410 et seq. Composuit: *Commentarius in libros Decretalium*, *Commentarius in Sextum* et alias consuetas elucubraciones canonicas.

Joannes ab Imola († 1436). Praeter: *Consilia*, *Repetitiones*, *Tractatus de appellationibus*, scripsit: *Commentarium* (incompletum) *in Decretales Gregorii IX*, *Commentarium in Sextum*, *Commentarium in Clementinas*.

Nicolaus de Tudeschis, dictus etiam *Abbas Siculus* vel *Modernus*, et simpliciter etiam *Panormitanus*, quia fuit Archiepiscopus Panormii, et Cardinalis Pseudopapae Felicis; fuit unus ex praeclarissimis canonistis medii aevi et plura opera scripsit ex quibus praecipua: *Lectura in Decretales*, *Lectura in Sextum*, *Lectura in Clementinas*, et praeterea *Consilia*, *Quaestiones*, *Repetitiones*.

Joannes Franciscus de Pavinis. Auditor Rotae, mortuus est post annum 1484. Collegit *Decisiones Rotae*, et scripsit explicationes *in regulas Cancellariae Apostolicae*, et tractatus speciales *de visitatione Episcoporum*, *de officio et potestate Capituli sede vacante*, *de decimis*, *de caritativo subsidio*.

139. Ex saeculo decimo sexto ante Concilium Tridentinum habentur sequentes maxime canonistae:

Felinus Sandeus, Episcopus Lucensis († 1503): nota sunt eius *in Decretales commentaria*.

Joannes Antonius de S. Georgio, qui solet vocari *Praepositus* sive *Praepositus Alexandrinus*, fuit Cardinalis et obiit a. 1509. Scripsit: *Tractatus super appellationibus*, *Commentaria super quartum Decretalium*, *Commentaria super Decretorum volumina*.

Dominicus Jacobatius, Cardinalis († 1528). Opus eius praecipuum est tractatus: *De Concilio*.

Philippus Decius († circa 1535): inter eius scripta canonica habentur *Commentarii in Decretales*.

Ludovicus Gómez, Auditor Rotae et Episcopus Sarnensis († 1553). Opera eius fuerunt: *Collectio decisionum Rotae*, *Commentaria in* (13 tantum) *Regulas Cancellariae Apostolicae*, *De reservationibus papalibus et legatorum*.

Augustinus Beroius († 1554). Scripsit *Commentaria super Decretales, Quaestiones, Consilia*.

Thomas Campegius († 1564). Scripsit plures tractatus, inter quos: *De auctoritate et potestate R. Pontificis in Eccl. Dei, De auctoritate Sacrorum Conciliorum, De residentia Pastorum, De pluralitate beneficiorum, De beneficiorum reservatione, De pensionibus, De unionibus Ecclesiarum, De coadiutore Episcoporum*.

§ IV. — *De canonistis epochae classicae (saec. XVI-XVIII)* (1).

140. *Epocham classicam* scientiae canonicae vocamus tempus a Concilio Tridentino usque ad finem saeculi decimi octavi; quoniam illis temporibus floruerunt et numero et merito plures insignes Doctores, qui scientiam iuris canonici magnopere illustrarunt; plurima eximia opera canonica fuerunt tunc scripta; in publicis universitatibus magno studio culta fuit scientia nostra. Huic epochae illud proprium est ut paulatim *pars historica* studii canonici maiori cura expoliretur.

In munere docendi — cum prius haberentur *plures scholae textus canonici*, nam praelectiones proprias et distinctas obtinebant Decretum Gratiani ac Collectio Gregorii IX, et quidem ordinarias, necnon Sextus bonifacianus et Clementinae, quandoque etiam Extravagantes saltem extraordinarias — a saeculo decimosexto *una schola textus* fere ubique praevaluit, in qua secundum ordinem Decretalium Gregorii IX tradebatur quidquid iuris canonici erat constitutum non solum in collectionibus Corporis, verum etiam in Concilio Tridentino, in Constitutionibus Romanorum Pontificum, in decretis Sacrarum Congregationum, etc.

Sed alia tunc introducta est *schola*, nimirum, *Institutionum Canonicarum*, ad tradenda elementa seu principia generalia iuris canonici. Inde etiam de toto systemate iuris Ecclesiae fuerunt scripti non solum tractatus maiores, sed et plures libri minores vel compendia; praesertim vero sunt exarati quamplurimi tractatus de argumentis specialibus.

Quoad methodum servatam tum in docendo tum in scribendo, Doctores scholae textus et Auctores maiorum tractatum de universo iure sequuti sunt generatim ipsum ordinem Decretalium, et quidem nonnulli retinuerunt adhuc methodum mere exegeticam et explicationem singulorum capitum,

(1) Cfr. *Wernz*, I, 314 seq.; *Doujat*, "Praenot. can.", lib. V, c. 8.

veluti Laymann, González, Fagnani, Passerini, Giralaldi, etc.; sed plures alii intra singulos titulos colligebant, ordine rationali, integram doctrinam ad illud argumentum spectantem, v. g., Engel, Pirhing, Reiffenstuel, Schmalzgrueber, etc.; nec defuerunt qui iam peculiarem systematicum ordinem adhiberent, ut Van Espen, Berardi, etc. In tradendis Institutionibus vel Compendiis Iuris pauci adhibuerunt adhuc ordinem legalem Decretalium, v. g., Vallensis, Maschat, Zallinger; at pro maiori numero scriptores sequuti sunt systema inductum a Lancelotto, praeter nonnullos qui peculiarem sibi ordinem delegerunt, veluti Cabassutius. Tractatus de speciali argumento liberiores pro lubitu auctoris ordinem retulerunt.

Hisce suppositis, recensemus breviter praecipuos scriptores, non omnes, nec eorum ipsorum, qui recensentur, opera omnia, ne in immensum crescat sermo.

141. *Scriptores qui ob canonicam eruditionem praecipui eminentur:*

Joannes Quintinus, gallus, presbyter Ord. Hospit. S. Joannis († 1561), plura traduxit ex graecis fontibus, v. g., *Canones Apostolorum cum scholiis Zonarae*, *syntagma Blastaris*, *Syn. Grangr.*, etc.; scripsit etiam alia opera, praecipue *Speculum Sacerdotis*, ubi adnotavit aliqua, quae ad emendandum Decretum Gratiani conferrent.

Carolus Molinaeus (du Moulin), gallus († 1568); scripsit *Commentaria in Philippi Decii ad ius pontificium libros*, et alia opera; sed praecipue incubuit edendis collectionibus Corporis iuris canonici cum suis notis, maxime vero satagit emendare Decretum Gratiani; at cum eius adnotationes seu *apostillae*, praesertim textui Decreti appositae, continerent plura iniuriosa in Sedem Apostolicam et Sanctos Patres, sunt in Indicem librorum prohibitorum, sicut opera illius omnia, relatae.

Franciscus Balduinus, gallus († 1572); multa exstant ab eo conscripta volumina, in quibus maxime operam dedit ut iurisprudentia cum historia et humanioribus litteris coniungeret, v. g., *Constantinus* seu de legibus ecclesiasticis et civilibus Constantini Imperatoris, *Leges et Edicta veterum Imperatorum de christianis*.

Antonius Demochares (de Mouchy), gallus († 1574); eius cura fuit facta triplex editio Corporis iuris canonici, et plura scripsit praesertim ad emendandum et explanandum Decretum Gratiani.

Antonius Contius, gallus († 1586), pariter curavit novam editionem Corporis iuris canonici, ubi in emendando Decreto Gratiani specialiter operam dedit, praesertim plura de indole spuria falsarum decretalium animadvertit.

Antonius Augustinus, hispanus († 1586); plura erudite scripsit, cuius opera iuridica praecipua sunt: *Emendationum et opinionum iuris civilis libri IV*, *De emendatione Gratiani dialogorum libri duo*, *Epitome iuris pontificii* in tres partes: de personis, de rebus, de iudiciis divisa; edidit quoque *Antiquae quatuor collectiones Decretalium* et *Canones poenitentiales*, utrumque opus cum eruditis ipsius notis.

Petrus Pithou, gallus († 1596), curavit meliorem quamdam editionem Corporis iuris canonici, quam a. 1585, Parisiis, publicare coepit cum Francisco fratre suo († 1621). Sed maxime notus est inter Patronos gallicanismi propter opusculum: *Les libertés de l'Eglise gallicane, redigées en 83 articles*, in Indicem relatum.

Renatus Choppin († 1606); quoad ius canonicum scripsit: *De sacra politia forensi libri tres*, et *Monasticon seu de iure coenobitarum libri duo*.

Edmundus Richer, gallus († 1631), antesignanus gallicanorum, cuius opera omnia relata sunt in Indicem; scripsit erudite, sed perverse, inter alia: *Vindiciae doctrinae maiorum scholae parisiensis contra defensores monarchiae et curiae romanae*, *De potestate ecclesiastica*, *De potestate Ecclesiae in rebus temporalibus*, *Histoire des conciles généraux*, *Traité des appellations comme d'abus*.

Innocentius Cironius, gallus; publicavit anno 1645: *Quinta antiqua compilatio Decretalium* cum notis; addidit *Paratitla in quinque libros Decretalium Gregorii IX*, et *Observationum in ius canonicum libri quinque*.

Joannes Morinus, gallus e Cong. Orat. (1591-1659). Scripsit: *Exercitationum ecclesiasticarum libri duo*, *Commentarius historicus de disciplina in administratione poenitentiae*, *Commentarius historicus ac dogmaticus de sacris Ecclesiae ordinationibus*.

Petrus de Marca, gallus ac gallicanismi fautor (1594-1662); opus eius praecipuum fuit: *De concordia sacerdotii et imperii et de libertatibus Ecclesiae gallicanae*, in Indicem relatum; scripsit alia opera, v. g., *De l'autorité ecclésiastique et séculière sur les mariages*, *Dissertationes posthumae*.

Joannes Launoy, gallus († 1678); plura opuscula erudite scripsit, v. g., *Explicata Ecclesiae traditio circa canonem "omnis utriusque sexus"*, *Regia in matrimonium potestas*; sed fere omnia, propter errores gallicanismi, sunt prohibita.

Christianus Lupus (de Wulf), belga, O. S. Augustini, (1611-1681), vir insignis eruditionis et singularis pietatis; praecipuum eius opus: *Synodorum generalium et provincialium statuta et canones cum notis et historicis dissertationibus*.

Ludovicus Thomassinus, gallus e Cong. Orat. (1619-1695), vir eruditissimus; magnum eius opus fuit: *Ancienne et nouvelle discipline de l'Eglise touchant les Bénéfices et les Bénéficiers* ab ipso auctore in latinum versa sub titulo: *Vetus et nova Ecclesiae disciplina circa Beneficia et Beneficiarios*; ex pluribus aliis iuris scriptis ad ius canonicum pertinent: *Dissertationes, commentarii, notae in Concilia generalia et particularia*, opus adhuc magna ex parte ineditum.

Stephanus Baluzius, gallus (1630-1718), plurima opera scripsit vel edidit; cum iure canonico cohaerent: *Notae ad Decretum Gratiani, Capitularia Regum Francorum, Supplementum* ad collectionem Conciliorum Labbei, etc.

Ludovicus Ellies Dupin, gallus, et gallicanus (1657-1719), cuius plura opera sunt in Indice; praecipue adnotanda sunt: *De antiqua Ecclesiae disciplina dissertationes historicae, Histoire du Concile de Trente, Essai historique sur la puissance des papes*.

Ludovicus du Mesnil, gallus, S. J. († 1727), scripsit opus insigne, quo nihil hac in re melius: *Doctrina et disciplina Ecclesiae ipsis verbis veterum monumentorum expressa*.

Edmundus Martene, gallus, Congr. benedict. S. Mauri († 1739), vir eruditissimus; pro re nostra speciatim recensenda sunt opera: *De antiquis Ecclesiae ritibus, De antiqua Ecclesiae disciplina, De antiquis ritibus Monachorum, Commentaria in regulam S. Benedicti*.

Th. Ruprecht, germanus, Serv. B. M. V. († 1763), cuius opus est: *Notae historicae univer. iur. can.*

Josephus Biner, germanus, S. J. († 1768) reliquit ponderosum opus (7 vol. in 4): *Apparatus eruditionis ad iurisprudentiam praesertim ecclesiasticam*.

Petrus Ballerini, italicus († 1769) scripsit alia egregia opera dogmatica, sed celebritatem maxime obtinuit propter eximiam editionem operum S. Leonis, quam curavit simul cum fratre *Hieronymo Ballerini* († 1781), et ad quam duo fratres adiunxerunt notabilissimum tractatum: *De antiquis tum editis tum ineditis collectionibus et collectoribus canonum usque ad Gratianum*.

Andreas Gallandi, italicus, Oratorii presbyter († 1779). Edidit opus valde utile: *De vetustis canonum collectionibus dissertationum sylloges*.

Marius Lupus (Lupi), italicus († 1789), praeter alias de antiquitatibus dissertationes, scripsit contra iansenistas pistorienses: *De parochis ante annum Christi millesimum*.

142. Commentatores iuris Decretalium, et Auctores operum maiorum de universo iure canonico, recensentur maxime sequentes:

Henricus Zoesius, belga († 1627): *Commentarii seu Praelectiones ad Decretales epistolas Gregorii IX.*

Paulus Laymann, germanus, S. J. (1575-1635), praeter Theologiam Moralem scripsit: *Ius canonicum sive Commentaria in libros Decret.*; exstant dumtaxat tria volumina, nam quartum et quintum incendio dicuntur fuisse destructa; edidit quoque: *Conclusiones canonicae de iurisdictione et foro competenti*, *Quaestiones canonicae de praelatorum ecclesiasticorum electione, institutione et potestate*, etc.

Augustinus Barbosa, lusitanus, Episcopus Ugentinus (1589-1649), eruditissimus et uberrimus scriptor, cuius opera complent 20 vol. in fol.; praecipua sunt: *Iuris ecclesiastici universi libri tres*, *Collectanea Doctorum in ius pontificium universum* (ad Decret. Grat. et ad omnes collect. Decretalium), *Collectanea Doctorum ad Conc. Trid.*, *De officio et potestate Episcopi*, *De officio et potestate Parochi*, *De Canonicis et Dignitatibus*, etc.

Emmanuel González Téllez, hispanus († 1649). Scripsit: *Commentaria perpetua in singulos textus quinque librorum Decretalium Gregorii IX*, opus egregium et plenum solida doctrina et ecclesiastica eruditione, forsan aliquando nimia ac non satis digesta.

Joannes Dartis, gallus († 1651); plura scripsit, imprimis *Commentaria in Decretum Gratiani*, deinde libros tres *de ordinibus et dignitatibus ecclesiasticis*, item *de Suburbicariis Regionibus et Ecclesiis* libros tres, et alia opuscula.

Henricus Vagnerèck, germanus, S. J. († 1664), edidit: *Commentarius exegeticus sacrorum canonum, seu expositio brevis et clara omnium pontificiarum decretalium* (omnium collectionum Decret. Corp. Iuris).

Ludovicus Engel, germanus, O. S. B. († 1674), cuius opus fuit: *Collegium universi iuris canonici*; scripsit praeterea: *Manuale parochorum*, quod existimatur praecipuum opus eius, *Forum competens*, *Privilegia monachorum*.

Petrus Maria Passerini de Sertula, italicus, O. P. (1594-1677); fecit *Commentaria in* (quin. lib.) *Sext. Decretal.*, et plura alia opera scripsit, ex quibus: *De electione canonica*, tract. celeberr.; *De hominum statibus et officiis*, praecipue de statu religioso; *Regulare Tribunal*, *De electione Summi Pont.*, *De indulgentiis*, etc.

Prosper Fagnani, italicus (1598-1678), Secretarius S. C. Concilii, ex

qua refert plura decreta in suo eximio opere: *Ius canonicum sive commentaria absolutissima in V libros Decretalium*.

Henricus Pirhing, germanus, S. J. (1606-1679). Opus eius inscribitur: *Ius canonicum in V libros decretalium distributum*; serius redactum est in compendium sub titulo: *Facilis et succinta ss. canonum doctrina*, et brevius dici solet: *Synopsis Pirhingiana*.

Antonius Dadinus Alteserra (Haute serre), gallus (1602-1682), scripsit: *Commentaria in Decretales Innocentii III*; *In libros Clementinarum Commentarii*, *Ecclesiasticae iurisdictionis vindiciae adversus tractatus de abusu*, *Asceticon sive originum rei monasticae libri decem*, *De fictionibus iuris tract. V*, etc.

Anacletus Reiffenstuel, germanus, Ord. Min. (1641-1703), scripsit Theologiam moralem, sed praecipue: *Ius canonicum universum iuxta titulos Decretalium cum tractatu de regulis iuris*, opus clarum et solidum ac eximium, cuius *compendiaria* editio prodiit Parisiis, a. 1853.

Ferdinandus Krimer, germanus, S. J. († 1703), scripsit: *Quaestiones canon. in V libros Decretalium*, opus nimis prolixum, sed satis clarum.

Petrus Laurenus, germanus, S. J. (1646-1723); ex operibus eius canonicis eminet: *Forum ecclesiasticum, in quo ius canonicum universum explanatur*; scripsit praeterea: *Forum beneficiale*, *Vicarius Episcopalis*.

Franciscus Schmier, germanus, O. S. B. († 1728), canonista praeclarus, qui scripsit: *Iurisprudentia canonico-civilis*, seu *Ius canonicum universum*, *Consultationes canonicae de coadiutoribus et coadiutoribus*, etc.

Zegerus Bernardus Van-Espen, belga (1646-1728), magna eruditione scripsit plura opera, inter quae eminet: *Ius ecclesiasticum universum*, sed fuit regalista et iansenismo addictus; quare omnia eius opera sunt in Indicem relata.

Franciscus Schmalzgrueber, germanus, S. J. (1663-1735), scripsit: *Ius ecclesiasticum universum seu Lucubrationes canonicae in V libros Decretalium*, opus perspicuum et completum, quod etiam redactum est in Compendium sub titulo: *Succinta sacr. canonum doctrina*; scripsit etiam *Consilia seu Responsa iuris*.

Placidus Boeckhn, germanus, O. S. B. († 1752), composuit: *Commentaria in ius canonicum universum*.

Carolus Sebastianus Berardi, italicus (1719-1768), exaravit: *Commentaria in ius eccles. universum*, *Institutiones iuris ecclesiastici*, et erudi-

tissimum opus: *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti*; aliquantulum regalismo indulget.

Ubaldo Giraldi, italus, Ord. Sch. P. († 1775); notum est opus eius: *Expositio iuris pontificii iuxta recentiore Ecclesiae disciplinam*; insuper edidit et adonavit tractatum Barbosae *De parocho*, item Institutiones canonicas Remigii Maschat, etc., item opus Thesauri *De poneis ecclesiasticis*.

143. Scripserunt opera compendiararia seu libros canonicarum Institutionum praesertim auctores qui sequuntur:

Joannes Paulus Lancelottus, italus (1522-1590), de quo iam diximus (n. 94, B, b).

Marcus Antonius Cucchus, italus, composuit. *Iuris canonici Institutiones*, duplici opere, unum *minores* alterum *maiores* vocans (Lugd., 1564 et 1574); probabiliter etiam edidit: *Pandectarum iuris canonici pentateuchus* (Patavii, 1594).

Gregorius Tolosanus (Pierre Gregoire), gallus (1540-1597), plura scripsit sed praecipue: *Iuris canonici seu pontificii partitiones* in quinque libros digestae.

Henricus Canisius, germanus (1548-1610); praecipuum opus ipsius fuit: *Summa iuris canonici*, et insuper scripsit: *Notae seu Commentarium in regulas iuris canonici*, *Praelectiones academicae de decimis, primitiis et oblationibus et de usuris*, etc.

Stephanus Daoiz, hispanus, canonicus pampilonensis († 1619), scripsit: *Iuris pontificii summa seu index copiosus*, praeter alium similem librum *Index iuris civilis*.

Andreas Vallensis (Del Vaulx), belga († 1636), edidit: *Paratitla sive summaria et methodica explicatio Decretalium Greg. IX*, insuper: *De beneficiis libri quatuor*.

Franciscus Zypaeus, belga († 1650), reliquit: *Iuris pontificii novi analytica enarratio*, et praeterea: *Consultationes canonicae*, *De iurisdictione ecclesiastica et civili*, etc.

Joannes Strein, germanus, S. J. (1581-1662), scripsit, praeter alia opera minora: *Summa iuris canonici*, opus satis amplum, perspicuum et practicum.

Joannes Cabassatius (Cabassut), gallus (1604-1685), presb. Orator. gall., cuius opus praecipuum, praxi bene accomodatum, inscribitur: *Iuris canonici theoria et praxis*; alia eius opera sunt: *Notitia ecclesiastica Conciliorum, canonum, veterumque Ecclesiae rituum*, *Traité de l'usure*.

Franciscus de Roye, gallus († 1686), composuit imprimis: *Canonici iuris Institutionum libri tres* (in Indicem relati); ac etiam: *De iure patronatus, et de iuribus honorificis in ecclesia, De missis dominicis, eorumque officio et potestate*.

Petrus Hallaeus (Halley), gallus († 1689), reliquit opus nitidum et eruditum: *Institutionum canonicarum libri IV*; deinde: *De censuris ecclesiasticis*, et alia opera minora.

Robertus Koenig, germanus, O. S. B. (1658-1713), scripsit opus concinnum et solidum: *Principia iuris canonici ad V libros Decretalium*.

Claudius Fleury, gallus († 1713), addictus gallicanismo, pro quo etiam scripsit; composuit maxime opera historica et denique: *Institutions au droit ecclésiastique*, latine *Institutiones iuris ecclesiastici*, opus in Indicem relatum.

Joannes Petrus Gilbert, gallus (1660-1736), composuit plura opera canonica, ex quibus duo praecipua: *Institutions ecclésiastiques*, et *Corpus iuris canonici per regulas naturali ordine dispositas*.

Remigius Maschat, bohemus, O. Sch. P. (1692-1747), publicavit opus concinnum et solidum sub titulo: *Cursus iuris canonici*, deinde editum a Giralaldi, mutato nomine: *Institutiones canonicae*.

Gregorius Zallwein, germanus, O. S. B. (1712-1766), publicavit opus valde bonum: *Principia iuris ecclesiastici universalis et particularis Germaniae*.

Franciscus Xaverius Zech, germanus, S. J. (1692-1778), edidit sub diversis titulis (*Praecognita iuris canonici, Hierarchia ecclesiastica, De iure rerum eccl., De iudiciis eccl., etc.*) sex volumina, quae simul formant egregium opus sub communi nomine: *Institutiones iuris ecclesiastici*; scripsit quoque alia opera minora magnae eruditionis.

Eusebius Amort, germanus, Can. reg. Later. (1692-1775), praeter opera moralia, scripsit etiam: *Elementa iuris canonici veteris et moderni*.

Joannes Bartoli, italicus, Episcopus Feltrensis, deinde Archiep. tit. Nazianzenus (1695-1776), hortante Benedicto XIV publicavit: *Institutiones iuris canonici*.

Carolus Gagliardi, italicus († 1778), scripsit: *Institutiones iuris canonici communis et neapolitani, De beneficiis ecclesiasticis, De iure patronatus*.

144. Plurimi fuere scriptores qui per hoc tempus composuerunt tractatus speciales de argumentis diversis; inter eos seligimus:

Petrus Rebuffus (Rebuffe), gallus (1487-1557), plura scripsit, ex quibus: *Praxis beneficiorum*, *De pacificis possessoribus*, *Tractatus nominationum*, *Tractatus concordatorum*.

Navarrus ita a patria dictus, seu *Martinus de Azpilcueta*, hispanus, canonicus regularis (1493-1586), vir praeclarissimus et eruditissimus; praecipuum eius opus est: *Manuale sive Enchiridion Confessariorum et Poenitentium*, *Consilia et Responsa iuxta ordinem Decretalium*, et plura specialia *Commentaria*.

Didacus Covarrubias, hispanus, Episcopus Civitatensis et Segovien-sis, ac destinatus Conchensis (1512-1577); plura opera scripsit soliditate et perspicuitate praestantia, quae duobus magnis voluminibus continentur, ex eis praecipua sunt: *Epitome de sponsalibus et matrimoniis*, *Variarum ex pontificio regio et caesareo iure resolutionum libri sex*, *Practicarum quaestionum liber singularis*, et plures tractatus ex-
getici.

Boetius Epo, in Frisia natus (1529-1599), scripsit: *De iure sacro vel principiorum iuris pontificii libri tres*, *Heroicarum et ecclesiasticarum quaestionum libri sex*, *Antiquitatum ecclesiasticarum syntagma*.

Flaminius Parisius, italus, Episcopus Bituntinus († 1603), inter alia scripsit: *De confidentia beneficii prohibita*, tractatus duo *de resignationibus beneficiorum et de residentia beneficii*.

Hieronymus González, hispanus († 1609), scripsit opus doctissimum: *Glossema sive Commentatio ad reg. VIII* (nunc IX) *Cancellariae, de reservatione mensium et alternativa Episcoporum*, in quo plura optima maxime de re beneficiaria habentur.

Emmanuel Rodrigues, lusitanus, Ord. Min. († 1613), praeter alia scripsit: *Quaestiones regulares et canonicae* (opus cuius habetur, *Compendium quaestionum regularium*, redactum a *Hieronymo Rodrigues*, fratris filio et eiusdem Ord.), *Nova collectio privilegiorum Regularium ab Urbano II usque ad Clementem VIII*.

Nicolaus García, hispanus († 1613), scripsit opus celeberrimum: *De beneficiis ecclesiasticis*.

Thomas Sánchez, hispanus, S. J. († 1616), quamvis praecipue adnumeretur theologis, tamen et ad canonistas pertinet propter eius absolutissimum opus: *De sancto matrimonii Sacramento*.

Franciscus Suárez, hispanus, S. J. († 1617), insignis et *Eximius* Doctor inter theologos, cuius tamen nonnulla opera maximo adiumento sunt canonistis, praesertim: *De legibus*, *De censuris*, *De virtute et statu religionis*, *Defensio Fidei catholicae*.

Ludovicus de Miranda, hispanus, Ord. Min., qui tum alia scripsit, tum praecipue: *Directorium seu Manuale Praelatorum Regularium*, Romae, 1609; *De sacris Monialibus*, Placentiae, 1616.

Erasmus Chokier, belga († 1617), scripsit tractatum: *De iurisdictione Ordinarii in exemptis*.

Basilius Pontius (Ponce de León), hispanus, O. S. A. († 1629), scripsit plura theologis utilia, canonistis inservit opus: *De Sacramento Matrimonii*.

Melchior Lotterius, germanus, publicavit aa. 1627 et 1629 optimum tractatum *De re beneficiaria cum decisionibus Rotae Romanae*.

Andreas Duval, gallus (1564-1638), acerrimus impugnator gallicanorum: Vigorii (contra quem scripsit: *De saprema Rom. Pont. in Ecclesia potestate* et *Tractatus de Summi Pontificis auctoritate*), et Edm. Richerii (contra quem: *Libelli de ecclesiastica et politica potestate elenchus pro suprema Rom. Pont. in Eccles. potestate*).

Laurentius de Peyrinis, italus, O. Minim. († 1648), plura scripsit de statu religioso, nempe: *Religiosus Subditus et Praelatus, Formularium Praelatorum Regularium, Privilegia Regularium*.

Franciscus Pellizzarius, italus, S. J. (1596-1651) edidit: *Manuale Regularium*, relatum in Indicem, et tractatum *De Monialibus* in Indicem paritèr relatum, sed postea correctum a P. Francisco Montano, S. I., Romae, 1775.

Carolus Antonius Thesaurus, italus, S. J. († 1655), de iure canonico scripsit opus valde utile: *De poenis ecclesiasticis*.

Joannes Bapt. de Lezana, hispanus, Ord. Carmel. († 1659), plura scripsit, sed ad ius pertinent: *Summa quaestionum regularium, Consulta varia theologica, iuridica et regularia*.

Franciscus Hallier, gallus, Episcopus Cabellicensis (1595-1659) acerrimus impugnator iansenistarum; opera eius praecipua sunt: *De electionibus et ordinationibus ex antiquo et novo Ecclesiae iure, De hierarchia ecclesiastica*.

Petrus Franciscus Tonduti, gallus († 1659); ex eo habemus duo opera: *De pensionibus ecclesiasticis, De praeventione iudiciali seu de contentione iurisdictionum*.

Joannes Ventriglia, italus, Episcopus Casertanus; edidit: *Tractatus de iurisdictione Archiepiscopi*, Neapoli, 1656; *Praxis rerum notabilium, praesertim fori ecclesiastici*, Neapoli, 1658.

Hyacinthus Donatus, italus, O. P. († 1661); opus eius magnum fuit: *Rerum regularium praxis resolutoria*.

Ascanius Tamburini, italicus, Ord. Vallumb. († 1666), scripsit: *De iure Abbatum et aliorum Praelatorum, De iure Abbatissarum et Monialium*.

Nicolaus Rodríguez de Fermosino, hispanus, Episcopus Asturicensis († 1669), scripsit plures tractatus, v. g., *De legibus ecclesiasticis, Super secundum librum Decretalium seu De iudiciis, De potestate Capituli sede vacante, De officiis et sacris Ecclesiae*, etc.; omnia eius opera constant 14 volum. fol.

Franciscus Bórdoni, italicus, ex Tert. Ord. Reg. S. Franc. († 1671), plura scripsit quae continentur sex volum. fol., ac praecipue: *Tractatus de professione regulari, Controversiae morales, Decisiones miscellaneae, Sacrum tribunal iudicum in causis sanctae fidei*.

Josephus Gibalin, gallus, S. J. (1592-1671), scripsit plura opera, ex quibus maxime notanda: *Scientia canonica et hieropolitica, De clausura regulari, De irregularitatibus*.

Thomas Delbene, italicus, theatinus († 1673), scripsit plures tractatus theologicos et morales, quoad ius vero notanda opera: *De immunitate et iurisdictione ecclesiastica, De officio Inquisitionis*.

Antonius a Spiritu Sancto, lusitanus, Ord. Carm. Excalc. († 1677), scripsit praeter alia: *Directorium Regularium*.

Joannes Baptista de Luca, italicus, S. R. E. Cardinalis (1614-1683), cum per plures annos functus fuisset munere advocati, de pluribus ac diversis materiis discursus composuerat, quos deinde simul iunxit ac publicavit sub titulo: *Theatrum veritatis et iustitiae*; praesertim notanda est eius: *Relatio Curiae romanae*, item *Adnotationes ad Concilium Tridentinum*; alia quoque opera minora scripsit.

Joannes Doviatus (Douiat), gallus († 1688), plura scripsit, notanter: *Praenotionum canonicarum libri quinque, Specimen iuris canonici apud gallos usu recepti, Histoire du droit canonique*.

Jacobus Pignatelli, italicus († circa 1690), edidit opus eximium: *Consultationes canonicae*, 12 vol. fol.

Hunoldus Plettemberg, germanus, S. J. († 1693), scripsit: *Introductio ad ius canonicum, Notitia Curiae romanae*.

Ioannes Carolus Antonelli, italicus, Episcopus Ferentinus († 1694), edidit plures tractatus: *De iuribus et oneribus clericorum, De regimine ecclesiae episcopalis, De loco legali, De tempore legali*, etc.

Vincentius de Iustis, italicus, circa a. 1700, publicavit classicum opus: *De dispensationibus matrimonialibus*.

Franciscus de Mostazo, hispanus, circa a. 1700, scripsit egregium opus: *De causis piis*.

Jacobus Wiestner, germanus, S. J. (1640-1709), publicavit: *Ius asy-
lorum, Alienatio canonica rerum temporalium, Disputaciones de ca-
nonicis impedimentis coniugorum, Institutiones canonicae*.

Franciscus Antonius Begnudelli Basso, tridentinus († 1713), edidit: *Bibliotheca iuris canonico-civilis practica*, opus utile pro praxi.

Franciscus Monacelli, italicus († 1715); opus eius inscribitur: *Formu-
larium legale practicum*.

Joannes Clericatus, italicus, († 1717), plura scripsit pro praxi eccle-
siastica, inter quae eminet opus: *Decisiones sacramentales theologiae,
canonicae et legales*.

Dominicus Ursaya, italicus, circa 1720, publicavit opera: *Discepta-
tiones ecclesiasticae una cum resolutionibus SS. Congregationum Pra-
ctica criminalis*.

Joannes Kugler, bohemus, S. J. (1654-1721), scripsit: *Tractatus
theologico-canonicus de matrimonio*.

Thomas Franciscus Rotarius, italicus barnabita; edidit anno 1721: *Theologia moralis Regularium*.

Franciscus Maria Pittonius, italicus, Episcopus Imeriae († 1721), scri-
psit: *Disceptationes ecclesiasticae, De controversiis patronorum*.

Joannes Baptista Riganti, italicus († 1735), scripsit opus celeberrimum: *Commentaria in Reg., Const. et Ordinat. Cancellariae Aposto-
licae*, item *De protonotariis apostolicis*.

Laurentius Virgilius de Nicollis, tridentinus († 1745), scripsit: *Praxis
canonica sive ius canonicum casibus explanatum*.

Vincentius Petra, italicus, S. R. E. Cardinalis (1662-1747), scripsit *Commentaria ad RR PP. Constitutiones*, item *De S Poenitentiaria Apostolica*.

Joannes Jacobus Scarfanti, italicus, (1674-1748), praeter alia opera scripsit: *Animadversiones ad Lucubrationes canonicales Francisci Cécopieri*, opus magni habitum.

Joannes Baptista Gatticus, italicus, Canon. reg. lateran. († 1754), edidit: *De oratoriis domesticis et usu altaris portalis*.

Benedictus XIV (Prosper Lambertini), italicus (1675-1758); opera eius canonica sunt classica, et maxime: *De servorum Dei beatificatione et eorum canonizatione, De synodo diocesana, Institutiones ecclesiasticae, Quaestiones canonicae et morales*. Magni etiam fiunt quae ad conventiones publicas pertinent.

Lucius Ferraris, italicus, Ord. Min. († circa 1760), cuius est opus notissimum: *Prompta bibliotheca iuridica, canonica, moralis*.

Christophorus Cosci, italus, edidit anno 1773 opus valde utile: *De separatione thori coniugalis*.

Franciscus Reclusius, italus, est auctor operum: *Tractatus de re parochiali*, Romae, 1773, item *Tractatus de concursu parochiali*.

Paulus Josephus Riegger (1705-1775) multum promovit febronianismum et josephinismum in Austria et scripsit perplura, e quibus notanda: *Introductio in universum ius canonicum*, *Institutiones iurisprudentiae ecclesiasticae*.

Martinus Gelbert, germanus, O. S. B. (1720-1793), plura scripsit de vario argumento: pro iure canonico agunt: *Principia theologiae canonicae quoad exteriorem Ecclesiae formam et gubernationem*, *De communione potestatis Eccles. inter summos Ecclesiae principes*, *Pontificem et Episcopos*, *De legitima ecclesiastica potestate circa sacra et profana*.

Dominicus Schram, O. S. B. († 1797), germanus scripsit: *Institutiones iuris ecclesiastici*, opus bonum et utile.

§ V. — *Recentiora tempora scientiae canonicae.*

145. His temporibus praeter scholam Textus et scholam Institutionum canonicarum, addita est tertia schola, a duabus illis distincta, videlicet *schola iuris Publici Ecclesiastici*. Quoad methodum docendi et scribendi fuit adhuc unus vel alter, v. g., De Angelis, Santi, etc., qui retinerent ordinem legalem Decretalium, exponendo doctrinam canonicam per singulos titulos Collectionis Gregori IX; sed plerique usurparunt ordinem systematicum, vel illum consuetum in quatuor libros de personis, de rebus, de iudiciis et de poenis (sic tamen ut singulos libros pro lubitu componerent), vel alium ab unoquoque scriptore pro suo ingenio inventum. Ex libris publicatis plures agunt de iure publico ecclesiastico, pauca sane fuerunt opera maiora universum ius enucleantia, plurima e converso compendia et institutiones, nec defuerunt scriptores qui specialia argumenta tractanda susciperent. Breviter recenseamus praecipuos auctores.

146. *In Italia:*

Josephus Ferrante (1754-1803), antecessor in Universitate Romana, reliquit: *Elementa iuris canonici*.

Joannes Devoti, Archiepiscopus Carthaginiensis (1744-1820), pariter docuit in Universitate Romana et scripsit eruditissimas et saepe editas *Institutiones canonicae*, suscepit etiam adornandum opus maius: *Ius ca-*

nonicum universum publicum et privatum, at imperfectum illud reliquit; alia minora etiam edidit.

Alexius Aurelius Pelliccia († 1822) scripsit opus valde eruditum: *De christianae Ecclesiae primae, mediae, novissimae politia*.

Franciscus Mercante (1770-1834) scripsit italice: *Compendio di diritto canonico*.

Carolus Latini († 1841) reliquit: *Iuris civilis, canonici et criminalis elementa ad usum Reatini Seminarii*.

Raphael Pecorelli († 1849) edidit: *Iuris ecclesiastici maxime privati Institutiones*.

Joannes Soglia, Card. Episcopus Auxemensis (1779-1855), concinnavit: *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, item *Institutiones iuris privati et publici ecclesiastici*, opus italice versum ab Abraham di Sancta Susanna sub titulo: *Istituzioni di diritto ecclesiastico pubblico e privato, antico, del medio evo e novissimo*, Napoli, 1869.

Joannes Nuytz († 1856), professor iuris can. in Universitate Taurinensi, nimis indulgens potestati regiae, edidit: *Iuris eccles. Institutiones, In ius ecclesiasticum universum tractationes*; utrumque opus est in Indicem relatum.

Antonius Cerciá, S. J. (1810-1865), scripsit: *Lezioni di diritto canonico pubblico e privato*.

Petrus Giovine edidit anno 1866: *Consultationes canonicae de dispensat. matrim.*

Josephus De Camillis († circa 1870), professor iuris canonici in Seminario Romano et in Collegio Urbano, reliquit: *Institutiones iuris can.*, pluries editas.

Septimius Vecchiotti († 1870), ex operibus Card. Soglia excerpisit: *Institutiones canonicae*, item tract. *De matrimonio*.

Josephus Ferrari († 1874) edidit: *Summa institutionum canonicarum, Theoria et praxis regiminis dioecesan, praesertim sede vacante*.

Camillus Tarquini, S. J., Cardinalis (1810-1874), scientia insignis et iuris consultissimus, reliquit opus solidum nitidumque: *Iuris ecclesiastici publici Institutiones*.

Franciscus Nardi (1810-1877) Auditor Rotae Romanae, deinde Secretarius S. C. Ep. et Reg., publici iuris fecit: *Elementi di diritto ecclesiastico*.

Philippus De Angelis († 1881), antecessor scholae textus in facultate iuridica Seminarium Romani, scripsit: *Praelectiones iuris canonici ad methodum Decretalium Gregorii IX*; morte praeventus non potuit opus perficere, quod absolutum deinde est a Nazareno Gentilini.

Franciscus Santi († 1885), professor item textus in Seminario Romano, composuit opus solidum et usui bene accommodatum: *Praelectiones iuris canonici iuxta ordinem Decretalium Gregorii IX*, novis curis postea editum a *Martino Leitner*.

Gulielmus Audisio (1802-1882) plura scripsit non plane aliena a doctrina accomodationis cum potestate civili; praecipua fuerunt: *Diritto pubblico della Chiesa e delle genti cristiane*, *Diplomazia ecclesiastica*, *Della società politica e religiosa nel secolo XIX*; hoc postremum opus prohibitum est ab Ecclesia, cui Auctor laudabiliter se subiecit.

Angelus Lucidi scripsit opus valde utile tunc temporis: *De visitatione sacrorum liminum*, tertio editum et correctum a. 1883 a *P. Josepho Schneider*, S. J., quarto a. 1889 a *Laurentio Lugari*, S. J.

Zephyrinus Zitelli († 1887) scripsit: *Enchiridion ad SS. disciplinarum cultores accommodatum* (continet canones Conc. Oecumen.), *De dispensationibus matrimonii*, *Apparatus seu compendium iuris eccles.*, rursus editum auctum et meliori ordine digestum a *Francisco Solieri*, 1907.

Thomas Salzano, O. P. (1807-1890), Archiep. Tit. Edessenus, praeter alia edidit *Lezioni di diritto canonico pubblico e privato*, item *Institutiones iuris canonici*.

Josephus d'Annibale († 1892), Cardinalis S. R. E., licet proprie pertineat ad Theologos moralistas, tamen eius *Summula theol. mor.* est quoque canonistis apprime utilis, quoniam plura iuridica et omnia sensu iuridico pertractat. Scripsit praeterea optimum *Commentarium in Const. Apost. Sedis*, vulgo *Rèatinum* vocatum.

Sebastianus Sanguineti, S. J. (1829-1893), scripsit opus breve et accuratum, pluries editum: *Iuris ecclesiastici Institutiones*.

Josephus Mansella edidit opus bonum et praxi accommodatum: *De causis matrimonialibus*, denuo recenter editum cura *Francisci Solieri*.

Felix Cavagnis (1841-1906), S. R. E. Cardinalis, tenuit in Seminario Romano tum scholam textus tum praecipue scholam Iuris Pub. Eccl., edidit egregium opus: *Institutiones iuris publici ecclesiastici*; item *Elementa iuris publici ecclesiastici*, *Nozioni di diritto pubblico, naturale e ecclesiastico*, et alia opera minora.

Carolus Lombardi († 1908), et ipse antecessor in scholis Seminarii Romani, primo tradidit *Institutiones*, deinde explanavit *textum*, scripsit: *Iuris canonici privati Institutiones*.

Aemilianus Manacorda, Episcopus Fossanensis († 1909), publicavit:

Specimen iuris et disciplinae eccles., duo vol., in quibus agit: *De praecipuis quae ad Episcopum pertinent*, et *De re beneficiaria*.

Marianus De Lucca, S. J., qui per plures annos docuit Romae in Universitate Gregoriana et publicavit: *Praelectionis iuris publici eccles.*, *Summa praelectionum in IV De Sponsalibus et Matrimonio*, *De iudiciis eccles. civilibus*.

Casimirus Gennari († 1914), S. R. E. Cardinalis, vir doctissimus et praeclari ingenii praeditus, ab anno 1876 usque ad mortem edidit egregias ephemerides *Il Monitore Ecclesiastico*, ubi primum discussit plurima dubia iuridica vel scripsit commentarios de variis disciplinae ecclesiasticae capitibus, inde excerpsit et separatim edidit plura opera, maxime *Consultazioni morali, canoniche e liturgiche*; *Quistioni morali canoniche e liturgiche*; *Sulla privazione del beneficio ecclesiastico e sul processo criminale dei chierici*.

Gulielmus Sebastianelli, et ipse professor textus in Seminario Romano, postea vero Decanus S. R. Rotae, scripsit *Praelectiones iuris canonici*, *De personis*, *De rebus*, *de iudiciis ecclesiasticis*, 1896 seq., nunc ed. 2.^a, 1905 seq.

Inter superstites recensentur:

Petrus Gasparri, S. R. E. Cardinalis, doctissimus canonista, et qui praecipue pondus Compilationis novi Codicis sustinuit; ipse publicaverat: *Tractatus canon. de matrimonio*, Parisiis, 1891, nunc ed. 3.^a, 1904; *Tractatus de S. Ordinatione*, Parisiis, 1893; *Tractatus de SS. Eucharistia*, Parisiis, 1897.

Michael Lega, item Card. S. R. E., olim professor textus in Athenaeo Seminarii Romani, deinde Decanus Rotae; concinnavit opus optimum *De iudiciis ecclesiasticis*, 1896 seq., nunc ed. 2.^a, 1910 seq.; redegit etiam *Compendium praelectionum de iudiciis eccles.*, 1906.

Adolphus Giobbio, pariter docuit per plures annos ius publicum ecclesiast. in scholis Pontificii Seminarii Romani, ac publicavit plura opera, ex quibus maxime notanda: *Lezioni di diplomazia ecclesiastica*, 1899 seq. (opus adhuc non completum); *I Concor-dati*, 1900.

Benedictus Oietti, professor textus canonici in Universitate Gregoriana, edidit: *Synopsis rerum moralium et iuris pontificii alphabetico ordine*, etc., nunc ed. 3.^a, 1909-1912; *In ius antepianum et pianum ex decreto "Ne temere"*, 1908; *De Romana Curia*, 1910.

Felix Cappello qui plura scripsit, praecipue: *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, 1907-1908; *De Curia Romana sede plena*, 1911, et

sede vacante, 1912; *De canonica Dioeceseos visitatione, de Relatione Dioecesana et de Visitatione SS. Liminum*, 1913 seq.

Franciscus Solieri, praeter aliorum opera noviter edita, scripsit: *Iuris publici ecclesiastici elementa*, Romae, 1900.

Jeremias Rossi edidit: *Ius publicum ecclesiasticum, Dissertationes*, 1896; *De impedimento impotentiae, De consensu matrimoniali*, etc.

Petrus Mocchegiani, Ord. Min., publicavit: *Collectio indulgentiarum theologicae, canonice ac historice digesta*, 1897; item: *Iurisprudentia ecclesiastica ad usum et commoditatem utriusque cleri* (continet tribus voluminibus praecipuos tractatus iuris canonici), 1904, 1905.

Henricus Maria Pezzani, scripsit: *Codex Sanctae catholicae romanae Ecclesiae*; ubi in forma articulorum seu canonum, ad modum qui nunc habetur in novo Codice, colligebat ius canonicum et adnotationibus illustrabat; insuper *Commentarium in Decretum "Ne temere"*, *In decisiones Sacrae Romanae Rotae Commentarium*, anno I, 1909, anno II, 1910.

Emmanuel Colomiatti composuit quoque in forma articulorum seu canonum cum adnotationibus et expositionibus: *Codex iuris pontificii seu canonici*, 9 vol. in 8; *Rubricae seu Summoria Codicis iuris pont.*, 1 vol.

Denique habentur sequentes Auctores Institutionum, quos afferimus summam:

Seraphinus De Santi, *Istituzioni di diritto canonico*, comparato con i codici del Regno d'Italia, con le leggi eversive dell'Asse ecclesiastico e con la Giurisprudenza nuovissima; *C. Galdi*, *Institutiones canonicae* ex anterioribus in compendium redactae; *Aloisius Gotelli*, *Istituzioni di diritto canonico*; *Dantes Munerati*, Proc. Gen. Salesianorum, *Iuris eccles. publici et privati elementa*; *Angelus Nasoni*, *Iuris canonici compendium* biennali scholae accommodatum; *Januarius Simeone*, *Lezioni di diritto canonico*; *Franciscus Barba*, *Il diritto pubblico eccles. secondo la mente di Leone XIII*, 2 vol.

147. In Gallia:

Dionysius Auguste Affre, Archiepiscopus Parisiensis († 1848), tria scripsit volumina canonistis utilia: *Traité de l'administration temporelle de paroisses, De la propriété des biens ecclésiastiques, De l'appel d'abus*.

Michael André, Vicarius Generalis Corisopitensis, edidit alia quoque opera iuridica, sed praecipue notus est ex opere: *Cours alphabétique et*

métodique de droit canon., cuius tertia editio facta a. 1860 videtur fuisse definitiva, iuxta quam aliae subsequentes prodierunt.

Andreas Dupin (1783-1865), cuius duo opera: *Manuel de droit public ecclésiastique français*, et *Libertés de l'Eglise gallicane*, cum essent principiis gallicanismi infecta, in Indicem sunt relata.

Joannes Lequeur (1796-1866), Vicarius Generalis Suessoniensis et Parisiensis; eius praecipuum opus: *Manuale compendium iuris canonici*, est pariter relatum in Indicem; composuit praeterea: *Synopsis iuris canonici secundum ordinem Institutionum I. Devoti per tabulas disposita*.

Thomas Gousset (1792-1866), Cardinalis Archiepiscopus Rhemensis, ex ipsius operibus ad ius spectant, *Exposition des principes du droit canonique*, et *Observations sur une mémoire adressée à l'épiscopat sur le titre: Sur la situation présente de l'Eglise gallicane, relativement au droit coutumier*.

Dominicus Bouix (1808-1871), qui latam celebritatem obtinuit, sub titulo: *Institutiones iuris canonici*, publicavit plures tractatus, videlicet: *De principiis iuris canonici*, *De Papa*, *De Curia Romana*, *De Concilio provinciali*, *De Episcopo*, *De Capitulis*, *De parcho*, *De iure regularium*, *De iure liturgico*, *De iudiciis etc.*

Franciscus Maupied († 1878) scripsit: *Iuris canonici universi compendium*, ed. Migne, 2 vol. in 4.º

D. Craisson († 1881), Vicarius Generalis Valentiniensis, plura scripsit opera solida et practica, maxime: *Manuale totius iuris canonici*, *Elementa iuris canonici*, *De la Sépulture ecclésiastique*.

Joannes Franciscus André (1809-1881), parochus, edidit: *Analyse du Corpus iuris canonici ou la somme theologique e pratique de tout le Droit canonique*, opus quod adhuc hodie magni habetur.

Eugenius Grandclaude († 1883) edidit; *Ius canonicum iuxta ordinem Decretalium*.

Eugenius Roquette (1817-1888) scripsit: *Institutiones iuris canonici publici et privati*, deinde *Institutiones iuris canonici*, auctore R. de M.

Adolphus Tardif (1824-1890) egregium opus publicavit: *Histoire des sources du droit canonique*.

Henricus Iosephus Icard († 1893), Superior Seminarii S. Sulpicii, edidit: *Praelectiones iuris canonici*, opus simplex, clarum, bonum.

A. Bonal, presbyter Societatis S. Sulpicii, composuit: *Institutiones canonicae*, 2 vol. in 12, Tolosae, 1884, opus pluries deinde editum.

Ludovicus Huguenin edidit a. 1887 librum: *Expositio methodica iuris canonici*, pluries recussum.

Michael Bargilliat composuit optimas: *Praelectiones iuris canonici*, 2 vol., iam in editione 30 nunc existentes.

A. Pillet auctor est operis: *Ius canonicum generale distributum in articulos*, Parisiis, 1890.

G. Deshayes publicavit: *Memento iuris ecclesiastici publici et privati*, Parisiis, 1895.

Thephany edidit: *Exposition du droit can.*, Parisiis, 1898.

Anselmus Tilloy scripsit: *Traité théologique et pratique de droit canonique*, 2 vol.

Duballet edidit, aliis cooperantibus, magnum opus, satis notum prae-
cipue in Gallia: *Cours complet du droit canonique et de jurisprudence canonique civile*, Parisiis, 1896 seq.

Seraphynus Many, presb. Societatis S. Sulpicii et nunc Auditor Ro-
manae Rotae, publicavit: *Praelectiones iuris canonici: De Missa*, 1903;
De locis Sacris, 1904; *De sacra ordinatione*, 1905.

Albertus Battandier edidit opus, cuius ed. 5 fuit a. 1911: *Guide canonique pour les instituts à vœux simplex*.

Augustus Boudinhon plura scripsit in *Canoniste contemporain*, et
speciatim edidit: *La nouvelle législation de l'Index*, *Le mariage reli-
gieux et le procès en nullité*, *Les ordinations anglicaines*, *Validité des
ordinationes anglicaines*.

G. Périés inter alia publicavit: *La procédure canonique moderne
dans les causes disciplinaires et criminelles*, *Commentaires de la Con-
stitution du Pape dans l'élection du son successeur*.

J. Wagner: *Dictionnaire de droit canonique et de sciences en con-
nexion avec le droit canon*.

148. In Hispania, Lusitania et America Latina:

Jesephus Pons, S. J. (1730-1816), plura opera reliquit, v. g. *De ra-
tione discendi ac docendi ius canonicum*, *De antiquitatibus iuris cano-
nici*, *De vita et honestate clericorum ex canonibus et Corpore iuris canon.*,
De materia et forma ss. ordinationum et nominatim presbyteratus.

Isidorus de la Pastora y Nieto, anno 1847, opus gallicum Michaelis
André, *Cours alphabétique*, etc. (n. 147), vertit, auxit et accommodavit
disciplinae canonicae Hispaniae sub titulo: *Diccionario de Derecho ca-
nónico*, quod pluries fuit deinde auctum et editum.

Hieronymus Villela de Castro-Taveres publicavit anno 1855, Recife
in Brasilia, opus scriptum: *Compendio de direito ecclesiastico*.

Justus Donoso († 1868), Episcopus primum S. Caroli Aneudiae, deinde
de Serena in republica Chilensi, scripsit: *Instituciones del derecho ca-*

nónico americano, quod opus denuo correctum fuit recenter editum a Carolo Silva Cotapos, Canonico S. Jacobi de Chile, nunc Episcopo Serenensi.

Franciscus Vigil († 1875), pseudo-canonista peruvianus, cuius opera fuerunt a Pio IX et a Sancto Officio damnata, et referuntur in Indice, fuerunt autem duo praecipua: *Defensa de la autoridad de los gobiernos y de los obispos contra las pretensiones de la Curia romana* et *Manual de derecho público eclesiástico para el uso de la juventud americana*. Contra hunc auctorem scripsit imprimis auctor sequens.

Petrus Gual, O. M., hispanus, qui tribus voluminibus Barcinone, 1852, edidit opus inscriptum: *El equilibrio entre las dos potestades*, o sea *Derechos de la Iglesia vindicados contra los ataques del Dr. Vigil*.

Regues, pariter Barcinone, anno 1868, publicavit: *Derechos de la Iglesia, del Estado y de la Familia*.

Augustinus Mauti scripsit: *Elementos de derecho público eclesiástico*, Quito, 1869.

Raphael Fernández Concha composuit duobus vol.: *Derecho público eclesiástico*, Santiago de Chile, 1872.

Emmanuel do Monte Rodrigues de Araujo scripsit: *Elementos do direito ecclesiastico publico e particular em relação á disciplina geral da Igreja e com applicação aos usos da Igreja do Brasil*, opus in Indicem 1 Jun. 1869 relatum donec corrigatur.

Antonius de Souza Monteiro scripsit: *Compendium iuris canon. accommod. stud. semin. Lusit.*, Conimbricae, 1876.

Franciscus Gómez Salazar, Episcopus Legioneasis, et Vincentius de la Fuente: hi duo scriptores simul ediderunt imprimis opus magni momenti; *Tratado teórico práctico de procedimientos eclesiásticos*, 4 vol., Matriti, 1868; deinde tamquam prioris operis supplementum: *Lecciones de disciplina eclesiástica*, 2-vol., Matriti, 1880. La Fuente solus publicaverat antea: *Ecclesiasticae disciplinae Lectiones ex Sacro Tridentino Concilio, necnon ex hispanis Synodis et Conventionibus*, 1 vol., Matriti, 1866. Similiter Gómez Salazar solus scripsit: *Instituciones de Derecho Canónico*, ed. 3.ª ab ipso auctore curata, Legione, 1892; item: *Manual eclesiástico*.

J. Aguirre edidit Matriti, 1871. *Curso de disciplina eclesiástica*.

Ex his qui postea scripserunt, dicemus breviter per genera librorum; et imprimis libros Institutionum composuerunt:

Josephus Calasanzius, Card. *Vives y Tutó* († 1913), qui plura Manualia ecclesiastica scripsit, ac inter ea: *Compendium iuris canonici*, Barcinone, 1882, deinde alias editum. Edidit quoque: *De dignitate et officiis Episcoporum et Praelatorum tractatus canonico-moralis*, Romae, 1900; *De iurisdictione in spiritualibus et temporalibus quam habent S. R. E. Cardinales in suis titulis et diaconiis etiam post Innocentianam Const. anni 1692*.

Marianus Aguilar, e Cong. Mission. Filior. Imm. Cordis B. M. V., conscripsit opus: *Scientiae iuridicae compendium*, ed. 1.ª, 1902; ed. 2.ª, 1904.

Andreas Munjón edidit: *Derecho eclesiástico general y español* Granatae, 1884.

Morales, cuius est opus: *Instituciones de Derecho canónico*, Matriti, 1895.

Petrus Golmayo scripsit: *Instituciones de Derecho canónico*.

Joannes Jesu y Castanera item habet: *Instituciones de Derecho canónico general y particular de España*.

Raymundus O' Callaghan scripsit: *Derecho canónico según el orden de las decretales de Gregorio IX*, 3 vol., in 4.º; item habet: *Práctica parroquial o método para gobernar bien una parroquia*.

J. M. Carramolino edidit: *Elementos de Derecho canónico con la disciplina particular de la Iglesia de España*.

J. M. Campos y Pulido, praeter alia: *Legislación y jurisprudencia canónica novísima y disciplina particular de España*, Matriti, 1914-1917, 3 vol.; *Las Capellanías colativas en España*, Granatae, 1910.

Carolus Silva Cotapos, praeter curam novae ed. operis Donoso, scripsit etiam: *Nociones de Derecho canónico*.

De iure publico scripserunt:

Ildephonsus Infante publicavit *Manual de Derecho público eclesiástico*.

Marqués de Olivart, praeter alia: *Del aspecto internacional en la Cuestión Romana*, Matriti, 1893.

Emmanuel de la Peña y Fernández edidit: *Ius publicum ecclesiasticum*, Hispali, 1900.

Pérez scripsit: *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, Tarracone, 1901.

Fridericus Roldán habet: *Ius publicum ecclesiasticum*.

Denique tractatus speciales publicarunt, aliis praetermissis:

Josephus Cudena y Eleta, Archiepiscopus Burgensis, qui edidit: *Tratado teórico práctico de procedimientos eclesiásticos en materia civil y criminal*, Matriti, 1894; *Proyecto de Código procesal canónico*, Matriti, 1895.

Antoninus López Peláez, Archiepiscopus Tarraconensis, plura scripsit, quoad nos praecipue: *El derecho español en sus relaciones con la Iglesia*, 1902; *La censura eclesiástica*, 1904; *Estudios canónicos*, 1906; *El presupuesto del clero*, 1910; *El derecho y la Iglesia*, ed. 4.ª, 1917.

M. Abella, plura de re civili, de canonica vero: *Manual de desamortización*, Matriti, 1897; *Manual del matrimonio civil y canónico*, 1889.

Joannes Baptista Ferreres, S. J., qui plura alia edidit, et plura scripsit ut canonista *Ephemeridis Razón y Fe*, unde postea collegit; *El impedimento de clandestinidad*; *Lo que debe hacerse y lo que hay que evitar en la celebración de las Misas manuales*; *Las religiosas según la disciplina vigente*; *Las Cofradías y Congregaciones eclesiásticas según la disciplina vigente*; *Los Esponsales y el Matrimonio según la novísima disciplina*; *La Curia romana según la novísima disciplina decretada por Pío X*.

Emmanuel de Arriandiaga, Cong. MM. FF. Imm. Cordis B. M. V., habet: *Sobre esponsales y matrimonios clandestinos*, Comentarios al Decreto "*Ne temere*", Matriti, 1909.

Felix Vicente, ex eadem Congr., publicavit: *Manual canónico sobre Institutos de votos simples*, Barcinone, 1910; *Recentia Instituta*, opus canonicum, Segoviae, 1916.

J. Aguilar Jiménez, praeter alia: *Nueva legislación sobre esponsales y matrimonio*, Matriti, 1909.

Amor Ruibal edidit optimum commentarium: *La amoción administrativa de los Párrocos*, 1912; *Esponsales y matrimonio*, 1913.

Franciscus Regis Planchet, mexicanus: *Procedimientos eclesiásticos en causas criminales y disciplinares con arreglo a lo decretado en el Concilio Plenario Latino-Americano*.

P. Romero scripsit: *Prodromus ad ius canonicum universum seu Prolegomena iuris canonici*.

L. Alier, praeter alia: *Manual para uso del clero español*, Barcinone, 1908.

J. M.ª Antequera, praeter alia: *La desamortización eclesiástica*, Matriti, 1885.

V. Aragón, *Colección de la Legislación necesaria para el desempeño de la cura parroquial*, 1894.

M. Arquer, praeter alia: *Novissima disciplina sobre esponsales y matrimonio*, Barcinone, 1910, cum *Suplemento*; *Los días festivos*, 1912.

J. Pellicer y Guiu, praeter alia: *Tratado teórico-práctico de Derecho civil, procesal, penal y administrativo para uso del clero*, Caesar-augustae, 2 vol., ed. 2.ª.

149. *In Anglia et America Nordica*:

Smith scripsit: *Elements of Ecclesiastical Law*, 3 vol., Neo Eboraci, 1890; item: *The new procedure in criminal and disciplinary causes for ecclesiastics in the United States*.

P. L. Makée edidit: *Institutiones iuris ecclesiastici tum publici tum privati*, Romae, 1898; et etiam: *Le droit social de l'Eglise et ses applications*.

Jos. N. Gignac habet: *Compendium iuris canonici ad usum cleri canadensis*, 1901.

A. Bachofen, O. S. B., scripsit: *Compendium iuris regularium*, Neo-Eboraci, 1903; *Summa iuris ecclesiastici publici*.

Ethelnedus L. Taurton publicavit: *The law of the Church*, *Cyclo-pedia pro iure can. pro iis qui anglice loquuntur*, Londini, 1906.

150. *In Belgio et Hollandia*:

F. P. Van de Burgt, canonicus ultraiectensis, scripsit clare et concinne opus: *Tractatus de matrimonio*, Sylvae Ducis, 1859; postea plures editiones habuit, quarum ultimam (1908) procuravit C. M. Schaepman.

Daris publicavit: *Praelectiones canonicae*, Leodii, 1872, 5 vol. in 8.º.

Henricus Joannes Feije († 1894), optimus canonista; notissimum est opus eius: *De impedimentis et dispensationibus*, pluries editum; alias quoque dissertationes de iure canonico scripsit.

P. J. B. De Herdt, notus praecipue ex operibus liturgicis, scripsit etiam opus canonicum: *Praxis Capitularis*, Lovanii, 1881, serius noviter editum.

Brabandère (de), Episcopus Brugensis († 1895), scripsit opus valde bonum: *Iuris canonico-civilis compendium*, Brugis, 1881, ed. 7.^a, 1903.

Julius de Becker, prof. lovaniensis, scripsit: *De sponsalibus et matrimonio praelect. canon.*, opus solidum iterum editum.

F. Piat, Ord. Capp., scripsit egregium opus: *Praelectiones iuris regularis*, 1888-1891; ed. 3.^a, 1905; quarum optimum *Compendium publi-*

cavit *Victorius ab Appeltern*, eiusdem Ord., 1903, rursus editum. *Pater Piat*, exaravit quoque bonum: *Commentarium in Const. Apost. Sedis*.

Angelus a Sacro Corde, Ord. Carm. Excalc., edidit: *Manuale iuris communis regularium et specialis Carmelitarum discalceatorum*, Gandae, 1899.

Petrus Bastien, O. S. B., praeter alia opuscula, scripsit praecipue: *Directoire canonique à l'usage des Congrégations à vœux simples*, 1904.

Arthurus Vermeersch, S. J., habet opus praecipuum inscriptum: *De religiosis Institutis et personis*, ed. 2.^a, 1907; *Supplementa et Monumenta* (ad tractatum); *Supplementa et Monumenta Periodica*, 9 vol.; item scripsit: *De prohibitione et censura librorum*, *De forma sponsalium et matrimonii post decretum "Ne temere"*, *De vocatione religiosa et sacerdotali*, *De casu Apostoli seu fidei privilegio*, etc.

Aloysius de Smet, habet optimum tractatum: *De sponsalibus et matrimonio*, ed. 3.^a, 1920; cuius versio est: *Les Fiançailles et le Mariage*.

151. In *Germania*, *Austria*, *Helvetia*, *Polonia*, etc.:

Antonius Schmidt, S. J. († 1805), plura scripsit ac praecipue: *Elementa iuris ecclesiastici*; et magnum opus: *Thesaurus iuris ecclesiastici, potissimum germani*.

Jacobus Ant. De Zallinger, tirolensis, S. J. (1735-1813), composuit: *Institutionum iuris naturalis et ecclesiastici publici libri V*; *Institutiones iuris ecclesiastici maxime privati, ordine Decretalium*, et alia opera; inter. Auct. praeclaros est adnumerandus.

A. Gamsjaeger, edidit: *Ius ecclesiasticum*, Heildelb., 1815.

Maurus Schenkl, O. S. B. (1749-1816), reliquit: *Institutiones iuris ecclesiastici*, opus saepe editum et correctum.

J. A. Sauter reliquit: *Fundamenta iuris ecclesiastici catholicorum*, 1805, 1825.

Franciscus Andreas Frey (1723-1829), acerrimus impugnator iosephinismi, scripsit plura et maxime: *Kritischer Kommentar über das Kirchenrecht*.

Andreas Müller concinnavit: *Lerikon des Kirchenrechts und der römisch katholischen Liturgie*, ed. 3.^a, Wurzburg, 1841.

Nicolaus Cherrier scripsit: *Enchiridion iuris ecclesiastici*, opus pluries editum, v. g., Pestini, 1895.

Ginzel, qui publicavit: *Handbuch des neuesten in Oesterreich geltenden Kirchenrechts*, Wien, 1857-1862, vol. 2.

Porubski edidit: *Ius ecclesiasticum catholicorum*, ed. 2.^a, Agriae, 1858.

Franciscus Michael Permaneder (1794-1862), praeter suam famosam *Bibliothecam putristicam*, composuit: *Handbuch des gemeingültigen katholischen Kirchenrechts mit steter Rücksicht auf Deutschland*; item: *Die Kirchliche Baulast*.

Slotwinski († 1863), scripsit: *Institutiones iuris ecclesiastici*, Cracoviae, 1839 seq.

Krasicki, Episcopus Wilnensis, publicavit: *Prawo kanoniczne krótko zebraue*, Wilnae, 1863.

Winkler, helvetus, edidit: *Lehrbuch des Kirchenrechts*, Luzern, 1862, 1878.

Theodorus Pachmann edidit: *Lehrbuch des Kirchenrechts*, Wien, 1863, 1886.

J. A. Schoepf publicavit: *Handbuch des kath. Kirchenrechts*, Schaffhausen, 1866.

Joannes Bangen (1823-1865) scripsit opus commodum et utile pro praxi, pluries editum: *Instructio practica de Sponsalibus et Matrimonio*; item: *Die Roemische Kurie*.

Carolus Ernestus Moy (1799-1867), inter alia scripsit: *Das Eherecht des Christen*, etc.; fuit etiam fundator ephemeridis: *Archiv für kath. Kirchenrecht*.

Franciscus Boeninghausen (1825-1867) edidit opus accuratum: *Tractatus iuridico-canonicus de irregularitatibus*.

Georgius Phillips (1804-1872), celeberrimus et copiosissimus scriptor, qui etiam plura de iure civili scripsit, quoad ius canonicum composuit imprimis duo opera nota ex versione gallica a Crouset facta: *Du Droit ecclésiastique dans ses sources*; edidit praeterea opus maximum: *Kirchenrecht*, 7 vol. opus incompletum et a Vering continuatum: item: *Lehrbuch des Kirchenrechts*, latine redditum ab eodem Vering sub titulo: *Compendium iuris ecclesiastici*; denique: *Die Dioezesansynode*.

Josephus Fessler (1813-1872), Episcopus S. Hippolyti et Secretarius Concilii Vaticani, praeter celebres *Institutiones Patrologiae*, edidit plures dissertationes canonicas, et opus maioris momenti: *Der kanonische Prozess*.

Conradus Franciscus Rosshirt (1793-1873) plurima opera canonistica conscripsit praesertim in lingua germanica, quorum praecipuum: *Lehrbuch des Kirchenrechts*.

Augustinus Theiner, Cong. Orat. (1804-1874), doctus praecipue in

historia ecclesiastica, de qua plura scripsit, ad ius canonicum praecipue spectant: *Disquisitiones criticae in praecipuas canonum et decretalium collectiones*.

Ferdinandus Walter (1794-1879) scripsit praecipue de iure civili, tamen bene meruit quoque de iure canonico propter opus: *Lehrbuch des Kirchenrechts*, pluries editum et in alias linguas etiam translatum.

Rittner exaravit opus inscriptum: *Prawo koscielne katolickie*, Leopoli, 1878-1879.

Joannes Rud. Kutschker, Card. Archiepiscopus Vindobonensis († 1881), scripsit: *Das Eherecht der kath. Kirche nach seiner Theorie und Praxis*; item: *Die gemischten Ehen von dem katholisch kirchlichen Standpunkt aus betrachtet*.

Fridericus Schulte, homo eruditissimus, sed qui misere a fide catholica anno 1870 defecit, plurima scripsit praecipue: *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts*, Giessae, 1863; *Geschichte der Quellen und Literatur des kanon. Rechts*, 3 vol., Stutgardiae, 1875, 1880.

Josephus Papp-Szilágyi edidit: *Enchiridion iuris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Magno Varadini, 1862-1880.

Hugo Laemmer scripsit: *Institutionen des kath. Kirchenrechts*, Friburgi, 1886-1892; item: *Zur Kodifikation des kanonischen Rechts*, ib. 1899.

J. Weber scripsit germanice: *Die kanon. Ehehindernisse samt Ehescheidung und Eheprozess*, ed. 4.^a, Friburgi, 1886; ed. 5.^a sub titulo: *Kathol. Eherecht* a *Josepho Schnitzer*, ib., 1898; item: *Catechismus iuris canonici*, opera simplicia et clara.

Rud. Scherer, prof. Vindobonensis, homo doctissimus, scripsit: *Handbuch des Kirchenrechts*, Lips., 1886 ad 1898.

Herm. Gerlach († 1886), edidit opus nitide scriptum et utile; *Lehrbuch des Kirchenrechts*.

Franciscus Jac. Sentis (1831-1887) scripsit: *De iure testamentorum a clericis saecularibus ordinandorum*; *Die Monarchia Sicula*; edidit etiam: *Clementis Papae VIII Decretales*.

Demkó publicavit: *Ius eccles. pecul. resp. habit. ad Hungariam, Agriae*, 1888.

Franciscus Laurin, prof. Vindobonensis, scripsit: *Der Zoelibat* (1880), et opus praeclarum et solidum: *Introductio in Corpus Iuris Can.*, 1889.

Simon Aichner, Episcopus Brixinensis deinde Archiepiscopus Theodosiopolensis, exaravit opus concinne et solide scriptum et iam decies editum: *Compendium iuris ecclesiastici*, Brixinae, 1862, 1905-

Josephus Hergenroether (1824-1890), celebris Cardinalis, qui plura scripsit, quoad ius vero: *Katholische Kirche und christlicher Staat*, etc.

Philippus Hergenroether († 1890), frater praecedentis, concinnavit: *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts; Die Appellationen nach dem Decretal-rechte*, et alia.

Matthaeus Jos. Binder (1822-1893), Episcopus S. Hippolyti, scripsit: *Praktisches Handbuch des kathol. Ehrechts*, item: *Addimenta ad Enchiridion iuris ecclesiastici*.

Josephus Freisen, praeter alia, scripsit opus valde eruditum: *Geschichte des kanonischen Ehrechts*, 1888 et 1893.

Fridericus Vering († 1896) scripsit alia etiam de iure civili, quoad nos habet: *Lehrbuch des kathol., orient. und protest. Kirchenrechts*, opus quod gallice versum est sub titulo: *Droit canon*.

Franciscus Quirinus Kober (1897) reliquit: *Kirchenbann, Suspension, Deposition und Degradation*, opera utilia et bona.

Fridericus Maassen (1823-1900) scripsit plura erudite, notus autem praecipue ex opere: *Geschichte der Quellen und der Literatur des kanonischen Rechts in Abendlande bis zum Ausgang des Mittelalters*, tom. I et unicus.

Josephus Hollweck, praeter alia, scripsit: *Die kirchlichen Strafgesetze*, Mogunt., 1899; *Das kirchliche Bücherverbot, Commentar zur Const. "Officiorum et munerum"*.

Gross habet: *Lehrbuch des kathol. Kirchenrechts*, Wien, 1896, 1900.

Isidorus Silbernagl († 1904) scripsit: *Lehrbuch des kathol. Kirchenrechts, Ehrecht der griech. Kirche*.

Philippus Schneider (1840-1906) edidit: *Fontes iuris ecclesiastici novissimi, Die Lehre von den Kirchenrechtsquellen*, opus nitide et concise compositum.

Franciscus Xaverius Wernz, S. J. († 1914), qui per plures annos docuit Romae in Universitate Gregoriana, reliquit opus iuris canonici principes inter recentiora: *Ius Decretalium*, plane egregium tum quoad historiam tum quoad explicationem doctrinae.

Franciscus Heiner, per plures annos Director Ephemeridis: *Archiv für kathol. Kirchenrecht*, ab anno 1908 Auditor S. R. Rotae, praeter alia, edidit: *Katholisches Kirchenrecht, Die kirchlichen Zensuren, Grundriss der kathol. Ehrechts, Der kirchliche Strafprozess*, quod est latine redditum ab *Arthuro Wymen* sub titulo: *De processu criminali ecclesiastico*.

M. Nassalski scripsit: *Formularium legale practicum in Paro-*

chorum, Vicariorum Foraneorum nec non in Curialium Episcopatum usum compositum.

Nicodemus Milasch habet: *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche.*

J. Haring scripsit: *Grundzüge des kathol. Kirchenrechts*; insuper: *Das neue Ehedekret "Ne temere"*.

Joannes Bap. Sägmüller composuit opus optimum: *Lehrbuch des kathol. Kirchenrechts*, Friburg, 1900, 1909.

Josephus Laurentius, S. J., edidit: *Institutiones iuris ecclesiastici*, Friburg., 1903, 1908.

Const. Joan. Vidmar, O. S. B., habet: *Compendium repetitorium iuris eccles.*, ed. 3.^a, Viennae, 1907.

Raphael Molitor, O. S. B., adumbravit: *Religiosi iuris capita selecta*, 1909.

Martinus Leitner, praeter curam edendi opus Francisci Santi, et praeter alia minora, scripsit: *Lehrbuch des kathol. Eherechts*, item: *Die Verlobung und Eheschliessungsform nach dem Dekrete "Ne temere"*.

Dominicus M. Prümmer, O. Pr., edidit de iure canonico: *Manuale iuris ecclesiastici*, tom. I, *De personis et rebus eccles. in genere*, tom. II, *Ius regularium speciale*; nunc ed. 2.^a, 1920, un. vol. gr.

PROOEMIUM

DE

IURE VIGENTI

152. Ratio huius tituli et Formula Professionis Fidei Catholicae nunc vigens. — Cum viderimus hucusque quot ac quantas subierit ius canonicum vicissitudines, praestat iam inquirere qualiter nunc sit determinatum ac stabile, et cum perspexerimus multitudinem et diversitatem canonicarum collectionum, scire tandem oportet quibus in sedibus hodie inveniatur contentum ius vigens; nostra enim non tam interest cognoscere ius quod olim fuerit quam ius impraesentiarum vim obtinens. Quo in explendo munere ingentem nobis attulit facilitatem providentissimum opus diebus nostris perfectum a Summis Pontificibus Pio X ac Benedicto XV; siquidem ius vigens, fere integrum, invenitur hodie collectum ac rationabiliter ordinatum in novo Codice canonum; et alii praeter Codicem fontes, unde haurire quoque debemus ius hodie vigens, commode referuntur ad eundem communem Codicem. Igitur in hoc titulo praecipue de novo Codice agendum est, simul autem perpenduntur ceterae vigentes leges extra Codicem sistentes.

Antequam vero opus aggrediamur catholicam fidem profiteri iuvat secundum formulam antiquiorem codicis initio praefixam.

PROFESSIO CATHOLICAE FIDEI.

Ego *N.* firma fide credo et profiteor et singula, quae continentur in symbolo Fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet: Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei Unigenitum. Et ex Patre natum, ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum, consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter

nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et Homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis, sub Pontio Pilato: passus, et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in caelum: sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos, et mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem: qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Et Unam, Sanctam, Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum. Et exspecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen.

Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem Ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector. Item sacram Scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto; nec eam unquam, nisi iuxta unanimem consensum Patrum, accipiam et interpretabor.

Profiteor quoque septem esse vere et proprie Sacramenta novae legis a Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis, necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam unctionem, Ordinem et Matrimonium; illaque gratiam conferre, et ex his Baptismum, Confirmationem et Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse.

Receptos quoque et approbatos Ecclesiae Catholicae ritus in supradictorum omnium Sacramentorum sollemni administratione recipio et admitto. — Omnia et singula quae de peccato originali et de iustificatione in sacrosancta Tridentina Synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio. — Profiteor pariter in Missa offerri Deo verum, proprium et propitiatorium Sacrificium pro vivis et defunctis; atque in sanctissimo Eucharistiae Sacra-

mento esse vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conversionem totius substantiae panis in Corpus, et totius substantiae vini in Sanguinem, quam conversionem Catholica Ecclesia Transsubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi.

Constanter teneo Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuvare. Similiter et Sanctos una cum Christo regnantes venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum Reliquias esse venerandas. Firmiter assero imagines Christi ac Deiparae semper Virginis, necnon aliorum Sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam.

Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse affirmo.

Sanctam, Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque Pontifici beati Petri Apostolorum Principis successori ac Iesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo ac iuro.

Cetera item omnia a sacris Canonibus et Oecumenicis Conciliis, ac praecipue a sacrosancta Tridentina Synodo et ab Oecumenico Concilio Vaticano tradita, definita ac declarata, praesertim de Romani Pontificis primatu et infallibili magisterio, indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque haereses quascumque ab Ecclesia damnatas et reiectas et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio et anathematizō. Hanc veram Catholicam Fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et veraciter teneo, eandem integram et inviolatam usque ad extremum vitae spiritum, constantissime, Deo adiuvante, retinere et confiteri, atque a meis subditis seu illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri et doceri et praedicari, quantum in me erit curaturum, ego idem *N.* spondeo, voveo ac iuro. Sic me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia.

Cap. I. — De Necessitate Novi Codicis (1).

153. Necessitatem novi Codicis patefacere idem est ac exponere multiplices causas quae novum legum canonicarum Codicem expostulabant. Hae causae in genere possunt imprimis recenseri omnes illae quae temporibus Gratiani, Gregorii IX ac Bonifacii VIII ansam dederunt notissimis Collectionibus adornandis, imo quae multo magis urgebant praesentis temporis aevo ad suadendum consilium edendi novam collectionem; ac praeterea illis causis accedebant plures aliae novae causae peculiare nostrorum temporum. — Singillatim vero possunt enumerari, saltem ut praecipuae, sequentes causae:

a) *Ingens multitudo legum*, quae talis erat ut haurire plenam doctrinam iuris canonici, non e rivulis, sed ex ipsis fontibus, impossibile fere esset, aut id pertentare non valerent nisi paucissimi, quibus, videlicet, et natura ad eiusmodi studia proclivis et otium et magna librorum copia favorem suppeditaret; nec minor aderat difficultas in illis qui causas ecclesiasticas pertractare aut definire deberent, nam inter molem legum immensam incerti pluries haerebant quemnam canonem essent applicaturi. Re sane vera, cumulus nostrarum legum coacervabatur fere ex omnibus canonibus, praeter divinos et apostolicos, quos condiderant vel ab ipsis primordiis Ecclesiae tum Romani Pontifices et diversa Curiae Romanae Officia, tum Sacra Concilia et ceteri ecclesiastici Legisla-tores; nec unquam fuerat hucusque facta ecclesiasticarum legum generalis ordinatio, quae abrogatas declararet omnes leges praecedentes; dumtaxat Gregorius IX et Bonifacius VIII excluserant Constitutiones et Decretales nonnullorum praedecessorum suorum, in respectivis collectionibus non comprehensas vel reservatas; ceterum, aliae prius constitutae leges non fuerant revocatae nisi illae quae vel expresse in casibus determinatis cessare iuberent-

(1) Cfr. Praefat. Emin. Card. P. Gasparri ad editiones novi Codicis.

tur vel ex contrarietate posteriorum legum tacite abolitae censendae essent. Merito igitur Episcopi Galliae in Postulatu ad Conc. Vatic. conclamabant: *Obruimur legibus*; et iuri nostro certe conveniebat id quod Titus Livius ius romanum iam suis temporibus esse affirmabat: *immensum aliarum super alia coacervatarum legum cumulum* (1).

b) *Confusa inordinatio ipsarum multiplicium legum*; non enim habebamus unum vel paucos determinatos codices, quibus congruenter immensam illam legum multitudinem inveniremus collectam; nam praeter sex collectiones Corporis iuris canonici, ceterae vagabantur dispersae per tot numero volumina Bullariorum, Actorum Concilii Tridentini et aliarum Synodorum, per collectiones decretorum Sacrarum Congregationum et Tribunalium, per opera diversorum auctorum, ephemerides et alios infinitos libros, qui nullam ad invicem servabant connexionem, nec ipsas leges ordine ullo determinato continebant. Imo in ipsis collectionibus, quae canones aliqua ratione coordinatos intendebant proponere, ordo satis erat imperfectus, nempe, vel chronologicus, ut in Bullariis, Actis Conciliorum, collectionibus Officiorum Sanctae Sedis, etc., vel systematicus quidem at mancus, ut in collectionibus Corporis iuris, praesertim in Decreto Gratiani.

c) *Ipsa forma*, qua pleraeque *leges* canonicae fuerant editae, est *minus apta, concinna et praecisa*; quoniam haud raro fovebatur prolixitas et amplitudo verborum, ac styli et pars dispositiva, quae sola vim legis proprie obtinet, saepissime, ne dicamus fere semper, involuta tot aliis partibus narrativis, expositivis, motivis continebatur, ut facile non esset illam ab istis discernere, vel saltem non nitide appareret vel breviter arriperetur ut in articulis codicum recenter a societatibus civilibus editorum. Veritatem istarum assertionum perspiciet statim quicumque perlegerit, v. g., Constitutiones Romanorum Pontificum, Decreta Conciliorum, plures decisiones Sacrarum Congregationum Romanarum vel ipsas Decretalium Collectiones.

(1) "Histor. ., III, c. 34.

d) *Plura capita* legum ecclesiasticarum in *externa et directa* eorum *forma, respiciebant casus particulares*, v. g., in Decretalibus Gregorii IX; ex ipsis tamen regula generalis seu lex communis eruienda erat, id vero studio privatorum relinquebatur, quod et arduum saepe efficiebatur et non carebat periculo, quum hominum ingenia privata saepe labantur vel abeant in diversa nec raro contraria placita. Atque ex adverso, non minus periculum ingruerat quod, scilicet, viri privati ex propria auctoritate vellent allegare vel urgere tanquam leges generaliter obligantes nonnulla decreta et resolutiones quae aliquando in ipsis collectionibus authenticis, v. g., Bullario Benedicti XIV, Decretis S. R. C. continebantur, et quae tamen rebus, locis vel personis dumtaxat particularibus pertinebant.

e) Hinc descendere necessario contingebat ut in legibus nostris *plura carerent omnino utilitate, plura nimiam similitudinem* inter se praeseferrent, *plura easdem res crebro repeterent*, vel *legem proprii nominis nullam* haberent; quae omnino saepe gravi impedimento erant ad studium, et praecipue ad usum ipsarum legum.

f) *Contrarias inter se plures leges extitisse* nihil mirum, non tam ex eo quod a diversis legislatoribus fuissent latae diversis locis, diversis temporibus diversisque de causis ac rerum conditionibus, quam praecipue e successione plurium legum posteriorum quae praecedentes corrigebant expresse vel adversabantur tacite, et tamen priores in fontibus conservabantur adhuc, quin saepe facilis esset negotii definire quousque leges posteriores abrogarent prioribus; eo vel magis quod legum correctio vel oppositio sit in iure odiosa, ac proinde non ultra limites certe definitos sit extendenda.

g) *Plurimae leges non vigebant amplius* eo quod abrogatae vel derogatae essent per leges subsequentes, vel per desuetudinem vel contrarium usum; aliae non paucae, cum prius fuissent conditae pro Ecclesia universali, postmodum de facto evaserant particulares pro aliquibus tantummodo locis, quia pro ceteris concor-

data, privilegia, dispensationes mutaverant ius, v. g., tituli de electione in collectionibus authenticis decretalium minutim determinabant formam, qua nominarent Episcopos capitula cathedralia, quae tamen iam non servabantur nisi in paucis Germaniae dioecesibus. Idem imo potius dicas de legibus ieiunii et abstinentiae, de observantia festorum et aliis similibus. Huiusmodi autem leges totaliter vel partialiter abolitae, cum adhuc exstarent in canonum collectionibus, maximam perturbationem mentibus studiosorum afferebant.

h) *Ius concordatarium*, licet per se particulare sit, quia conventiones a S. Sede cum singulis potestatibus civilibus inveniuntur, tamen in pluribus normam generalem constituerat quae sane ius commune aliqua ex parte immutabatur; unde congruebat legem illam generalem in verum ius universale convertere.

i) Saepe iuris cultores aut animarum curatores *ignorabant* utrum lex de hac re vel illa existeret, aut *dubitabant* an aliqua lex adhuc vigeret vel quo sensu accipienda esset, aut etiam casu quo scirent vel putarent legem existere, *nequibant eam facile invenire* inter tot diversa volumina quae nec in promptu habere saepe datum erat; et haec quidem eveniebant etiamsi ageretur de rebus maximi momenti et ad usum pertinentibus.

l) Aliquae leges nimium erant implicatae vel *in praxi difficiliores*, v. g., forma iudiciorum solemnium, et praesertim ratio pertractandi causas disciplinares et criminales clericorum; unde necesse fuit dari a S. C. Episcoporum et Regularium Instructionem 11 Junii 1880, in praedictis causis servandam; et generatim maxime oportebat illis implicatis et difficilioribus canonibus alios expeditiores substituere.

m) Nonnullae leges initio prudentissime latae, *mutatis deinde rerum temporumque conditionibus*, noxae evaserant vel minus conducibiles ad animarum salutem, aut ad exequendum difficiles aut observatu impossibiles vel difficillimae; erant proinde emendandae et nostris temporibus accommodandae, v. g., quae consti-

tutae leges erant de impedimentis consanguinitatis et affinitatis, de decreto *Tametsi*, de ieiunio et abstinencia. Et in genere, conditiones nostrorum temporum, quae valde differunt a conditionibus temporum quibus magna pars canonum condita fuerat, exigebant plures afferri immutationes legislationi ecclesiasticae, quae ita melius consuleret animarum saluti et fini Ecclesiae consequendo. Ipsi principaliores Codices, quibus leges nostrae continebantur, nimirum collectiones authenticae Decretalium, ante plura saecula fuerant exarati, et non poterant amplius hodiernis exigentiis respondere.

n) *De certis quibusdam capitibus* lex canonica omnino *si-
lebat*, et confugiendum erat vel ad ius romanum, vel ad ius singularum gentium, vel ad iurisprudentiam canonicam, vel ad consuetudines, vel ad doctorum sententiam; quae ratio agendi suis incommodis certe non carebat, vel sane melius est capita illa expressis legibus definiri.

o) Tandem *exemplum societatum civilium* hodiernarum, quae omnes sibi Codices ordinarum legum formaverant et quae optimos fructus inde collegerant pro regimine populorum, impellebat efficaciter Legislatorem ecclesiasticum ad similem extruendam nostrorum canonum collectionem.

Cap. II. — De origine et editione novi Codicis (1).

154. **Prodromi Codificationis.** — Ex recensitis causis patet evidenter canonicum ius fuisse ordinandum nova quadam ratione ad formam recentiorum codicum civilium. Id iam ab Ecclesia peragendum magnopere flagitaverant tum plures Episcopi in suis ad Concilium Vaticanum Postulatis (2), tum ante et post Vaticanum

(1) Cfr. cit. Praefat. Card. Gasparri.

(2) Cfr. ea apud collect. "Lacensem", vol. VII, col. 825, 840, 874, 879, 882, 889, 1.020; et apud Martin, "Omnium Concil. Vatic. documenta collect.", pag. 158 seq.; 178, 185, 186, 190, 202 seq.

Concilium illustres alii Praesules Ecclesiae iique non pauci etiam e S. R. E. Cardinalibus (1); id iam pertentaverant efficere studio privato nonnulli docti scriptores (2); id tandem, iam partialiter exequuti fuerant ipsi Romani Pontifices, v. g., Pius IX quoad censuras latae sententiae in Const. *Apostolicae Sedis*, Leo XIII quoad censuram et prohibitionem librorum in Const. *Officiorum et Munerum*; quoad vero congregationes religiosas votorum simplicium in Const. *Conditae a Christo*; Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium quoad modum oeconomice pertractandi causas disciplinares et criminales clericorum in cit. Instruct. 11 Junii 1880.

155. Codificatio a Pio X decreta. — Tandem Pius X, qui ante Pontificatum probe perspexerat quam praeclara Ecclesiae emolumenta ex canonibus recto ac lucido ordine digestis pervenire possent, arbitratus tempus iam esse tanti operis initia facere, convocavit haud semel, ineunte mense martio 1904, Cardinales in Urbe degentes ut eos de proposita re sententiam rogaret; iisque consilium probantibus, die 19 Martii 1904 dedit *Motu proprio* litteras *Arduum sane munus* (3), quibus decernebat Ecclesiae leges in unum Codicem redigendas; atque in hunc finem constituit Consilium sive, ut aiunt, Commissionem pontificiam ex nonnullis S. R. E. Cardinalibus constantem (4); eique adiunxit coetum Consultorum, delectum ex peritissimis Romanae Curiae Praelatis, ex egregiis cleri regularis sodalibus, ex aliis sacrarum discipli-

(1) *Motu proprio* Pii X *Arduum sane*.

(2) Commemorandi praecipue sunt: *Colomiatti*, "Codex iuris Pontificii", Taurini, 1888 seq.; *Pezzani*, "Codex sanctae Catholicae Romanae Ecclesiae", Romae, 1896 seq.; *Pillet*, "Ius canonicum generale distributum in articulos", Parisiis, 1890; *Deshayes*, "Memento iuris ecclesiastici publici et privati", Parisiis, 1892; *Hollweck*, "Die kirchlichen Strafgesetze", qui solum ius poenale canonicum redigerat in articulos sed adeo perfecta ratione ut, si integrum ius fuisset complexum, facilis strata iam fuisset via ad Codicem publicum canonicum redigendum.

(3) Cfr. "Acta S. Sedis", vol. XXXVI, pag. 549.

(4) Commissio fuit statim composita ex Cardinalibus Seraphino Vannutelli, Antonio Agliardi, Vincentio Vannutelli, Francisco Satolli, Mariano Ram-

narum cultoribus (1); deinde nominavit Secretarium seu ab actis Commissionis Cardinalium, et Praesidem coetus Consultorum, Illmum. ac Revmum D. Petrum Gasparri, tunc Archiep. tit. Caesa-

polla del Tindaro, Hieronymo M. Gotti, Dominico Ferrata, Francisco de Paula Cassetta, Francisco Desiderato Mathieu, Casimiro Gennari, Beniamino Cavicchioni, Raphael Merry del Val, Andrea Steinhuber, Francisco Segna, Josepho Calasancio Vives y Tutó et Felice Cavagnis. Haud ita multo post, quores celerius et expeditius procederet, aliud peculiare Consilium fuit institutum ex Cardinalibus Ferrata, Gennari, Cavicchioni, Vives et Cavagnis; et hi fuerunt Cardinales qui revera contulerunt opus Codici adparando, donec omnes quinque alius post alium, obierint; in quorum locum suffecti sunt Cardinales Vincentius Vannutelli, Caietanus De Lai, Sebastianus Martinelli, Basilius Pompili, Caietanus Bisleti, Gulielmus Van Rossum, Philippus Giustini et Michael Lega.

(1) Qui primi Consultores sunt nominati sequentes erant: Albertus Pillet, gallus, Praelatus residens in Curia; Alexius Lépicier, gallus, postea Prior Generalis Ordinis Servorum B. M. V.; Aloisius Veccia, italus, Secretarius S. C. de Propaganda Fide; Alphonsus Eschbach, gallus, Proc. Gen. Congreg. a Spiritu Sancto et Imm. Corde Mariae; Bernardinus Klumper, batavus, Ord. Minorum; Caietanus De Lai, italus, tunc Secretarius S. C. Concilii; Carolus Lombardi, italus, Professor iuris canonici in Athenaeo Seminarii Romani; Franciscus Xaverius Wernz, germanus, S. J., tunc Professor iuris canonici in Universitate Gregoriana; Gulielmus Sebastianelli, italus, Auditor Rotae et Professor iuris canonici in Seminario Romano; Gulielmus Van Rossum, batavus, e Cong. SS. Redemptoris; Laurentius Janssens, belga, O. S. B.; Maurus Kaiser, luxemburgensis, O. Praed.; Petrus Armengaudius Valenzuela, chilensis, Magister Generalis Ord. B. M. V. de Mercede; Philippus Giustini, italus, tunc Secretarius S. C. Episcop. et RR.; Pius de Langogne, gallus, ex Ord. Capp.; Thomas Esser, germanus, O. Praed. et Secretarius S. Cong. Indicis; Vincentius Fernández Villa, hispanus, O. S. A. (cfr. *Litt. Circul. Secret. Status ad omnes Episcopos 25 Martii 1904* apud *Acta S. Sedis*, vol. XXXVI, p. 603).

Quibus fere statim additi sunt: Illmi. ac Revmi. Praelati Curiae Joannes Befani, Auditor Rotae; Hermes Binzecher; Aloisius Budini, Subsecretarius S. C. Episc. et RR.; Petrus Checchi, Secretarius Vicariatus Urbis; Joannes Costa; Joannes De Montel, Auditor Rotae; Orestes Giorgi, tunc Auditor S. C. Episc., nunc S. R. E. Cardinalis; Josephus Latini, Promotor Fiscalis in S. O. et Professor iuris criminalis in Seminario Romano; Michael Lega, olim Professor iuris canonici in Seminario Romano, tunc Subsecretarius S. C. Concilii, nunc S. R. E. Cardinalis; Evaristus Lucidi; Joannes B. Lugari, tunc Assessor S. O., deinde Cardinalis; Dominicus Mannaioli; Benedictus Melata;

rien. et Secretarium S. C. Negotiorum Extraord.; totum simul opus, quod *Cancellariae* vocant, eidem Sacrae Congregationi, curam vero quaecumque occurrerent edendi, officinae typographicae

Josephus Nervegna, Substitutus S. C. Super Disciplina Regulari; Henricus M. Pezzani; Basilius Pompili; Augustus Sili; omnes itali, excepto De Montel, austriaco; item Revmi. PP. Claudius Benedetti, Congreg. SS. Redempt.; Januarius Bucceroni, S. J., Prof. theol. mor. in Univers. Greg.; Marianus De Lucca, S. J., Prof. iuris canon. in eadem Univ.; Albertus Lepidi, O. Praed., Magister S. Pal. Apost.; Josephus Noval, O. Praed. et Professor iuris can. in Collegio S. Thomae; Benedictus Oietti, S. J., Prof. iuris can. in Univ. Greg.; Dominicus Palmieri, S. J., Theologus Poenit. Apost.; omnes pariter itali, excepto P. Noval, hispano; denique Illmus. D. Comes Balthassar Capogrossi-Guarina, italus (cfr. *Acta S. Sedis*, l. cit.).

Posterioribus annis hic Coetus Consultorum constabat: Illmis. ac Revmis. DD. Francisco Do Rego Maia, Archiep. tit. Nicopolitano; Augusto Sili, Archiep. tit. Caesariensis; Dominico Taccone Galluci, Archiep. tit. Constantiensi, Hermete Binzecher; Oreste Giorgi, Secretario S. C. Concilii, nunc S. R. E. Cardinali; Josepho Latini; Evaristo Lucidi, nunc Secretario Supremi Tribunalis Signaturae Apost.; Seraphino Many, Sulpitiano, Auditore Rotae; Angelo Mariani, Promotore S. Fidei; Nicolao Marini, Secretario Signaturae Apost., nunc Cardinali S. R. E.; Maximo Massimi, Auditore Rotae, Prof. iuris romani in scholis Seminarii Romani; Benedicto Melata; Francisco Parrillo, Defensore vinculi in S. R. Rota; Henrico M. Pezzani; Alberto Pillet; Jeremia Rossi; Gulielmo Sebastianelli, Rotae Decano; Aloisio Sincero, Auditore Rotae; Jacobo Sole, Prof. iuris can. in Seminario Romano; Francisco Spolverini, Subdatario; Alexandro Verde, Secretario S. R. C.; omnibus quidem italibus, exceptis Do Rego, brasiliiano; Many et Pillet, gallis; Revmis. PP. Petro Bastien, belga, O. S. B.; Camillo Beccari, italo, S. J.; Claudio Benedetti; Januario Bucceroni; Alphonso Eschbach; Thoma Esser; Eustasio Esteban, hispano, O. S. A.; Vincentio Fernández Villa, hispano; Joachim a S. Simone Stock, hispano, Carmelitano Excalceato; Laurentio Janssens; Mauro Maria Kaiser; Bernardino Klumpel; Josepho Laurentius, germano, S. J.; Alexio M. Lépicier; Alberto Lepidi; Raphael Molitor, germano, O. S. B.; Josepho Noval, hispano, O. P.; Benedicto Oietti; Justiniano Seredi, hungaro, O. S. B.; Michael Sleutjes, batavo, Ord. Min.; Petro Vidal, hispano, S. J., Prof. iuris can. in Univ. Greg.; Philippo Maroto, C. M. F., Procuratore Generali Missionariorum Filiorum Cordis Mariae, professore iuris canonici in Seminario Romano, hispano; denique Illmis. DD. Advocatis Philippo Pacelli, Augustino Rolli, Carolo Santucci, italibus. — Praeter Consultores, ad operis confectionem alii complures, tum itali tum exteri canonistae ac theologi, titulo *Collaboratorum*, ac tum in Urbe tum extra Urbem degentes egregie adjuverunt.

vaticanae demandavit. Cum vero Petrus Gasparri promotus fuerit Cardinalis anno 1907, tunc ipse nominatus est *Ponens* sen *Relator* commissionis cardinalitiae, munus autem Secretarii exercebatur a Secretario S. C. Neg. EE. cum uno Assistente ex eadem S. C.; sed Cardinalis Gasparri retinuit semper et praesidentiam Consultorum, et directionem Codificationis, et praecipuum laborem ac onus totius operis, proinde quoque maximum prae omnibus aliis adeptus est meritum.

156. Invitatio, ad cooperandum redactioni Codicis, directa ad omnes Episcopos fuit per litteras circulares Secret. Status, datas die 25 Martii 1904 (1). Cum enim in ipso Motu proprio *Arduum sane* statueretur (§ IV): “Volumus autem universum Episcopatum, iuxta normas opportune tradendas, in gravissimum hoc opus conspirare atque concurrere „; ideo illis litteris significabatur mandatum Romani Pontificis ex quo singuli Archiepiscopi, auditis Suffraganeis suis et aliis, si qui essent, Ordinariis, qui Synodo Provinciali interesse deberent, quamprimum, id est non ultra quatuor menses a receptis litteris, Sanctae Sedi paucis referrent an et quatenus in viginti tunc iure canonico, sua eorumque sententia, immutatione vel emendatione aliqua prae ceteris indigerent. Praeterea singularum nationum Episcopis tributa est facultas mittendi Romam unum vel alium doctum virum inter Consultores adnumerandum; vel etiam designare unum ex Consultoribus Romae iam electis (quorum proinde catalogus litteris ipsis continebatur), eique sua desideria transmittere cum Consultorum coetu communicanda; vel tandem aliquem ex sua natione nominare, qui, licet extra Urbem commorans, per epistolam Consultoribus adiutricem operam aliqua ratione praestaret.

157. Invitatio ad Universitates studiorum facta est quoque die 6 Aprilis 1904 per litteras Ill.mi ac Rev.mi Petri Gasparri, Secretarii Commissionis pro Codice redigendo (1). Ape-

(1) Cfr. “Acta S. Sedis „, vol. XXXVI, pag. 603.

(2) Cfr. “Acta S. Sedis „, vol. XXXVII, pag. 130.

riebatur his litteris mens Romani Pontificis, qui exoptabat ut singulae studiorum Universitates in arduum gravissimumque opus concurrerent; mandabat, proinde, ut quamprimum referrentur scribenti Secretario quinam ex antecessoribus canonum in unaquaque Universitate et quasnam iuris canonici partes in articulos seu canones redigere parati essent, ut inter Collaboratores possent adnumerari. Innuebatur etiam ordo qui in redigendo Codice plus minusve erat servandus, seu nempe, praemissa parte generali complectente titulos *De summa Trinitate et Fide catholica*, *De Constitutionibus*, *De consuetudine*, *De rescriptis*, quinque haberentur libri: *De Personis*, *De Sacramentis*, *De rebus et locis sacris*, *De delictis et poenis*, *De iudiciis*; qui ordo, substantialiter, ut patet, congruens ordini Decretalium Gregorii IX, declarabatur non definitivus, sed subiectus immutationibus, prout revera mutatus fuit.

158. Elaboratio Codicis. — Omnibus hisce praedictis iam dispositis, exaratum est schema generale singulorum capitum seu partium in novo Codice comprehendendarum, eaque capita seu partes distributae fuerunt inter Consultores et Collaboratores, qui schemata specialia praepararent de unoquoque capite, v. g., de baptismo, de sepultura ecclesiastica, etc. Quodlibet schema praeparandum commissum est duobus Consultoribus seu Collaboratoribus, vel pro rei gravitate tribus aut quatuor; ita tamen ut alter nomen alterius vel aliorum ignoraret. Ut recte procederet elaboratio Codicis, quaedam lex propria condita erat et a Summo Pontifice die 11 Aprilis 1904 approbata, eaque praefiniebantur normae ad quas gravissimum explicaretur opus; in praefata enim lege propria generatim praescripta erant:

“I. Ut Codex eas tantummodo leges complecteretur quae disciplinam spectarent. Nihil tamen prohibebat quominus in Codice principia quaedam attingi possent ~~aut~~ deberent quae ad ius naturae vel ad ipsam Fidem referrentur.

II. Ut Consultor aliusve operis ordinator, Ecclesiae leges de disciplina, omissis obsoletis aut abrogatis, diligenter exquireret

ex Corpore iuris canonici, ex Concilio Tridentino, ex Actis Romanorum Pontificum et ex decretis Sacrarum Congregationum aut Tribunalium ecclesiasticorum; eas autem in *canones* redigeret, qui solam legum partem dispositivam continerent, quique possent, si expedire videretur, in paragraphos subdividi.

III. E documentis excerpta verba, quantum posset, fideliter referret, brevitati simul et perspicuitati studeret, alias eorundem documentorum partes rebus declarandis aptas adderet, paginis, volumine, editione accurate adnotatis.

IV. In re ad usum pertinenti inter varias Doctorum opiniones certam proponeret ac definitivam sententiam.

V. Si ius viciens esset immutandum aut novum inducendum, canonem quidem redigeret, admonens agi de immutatione, aut innovatione, cuius rationes breviter exhiberet.

VI. Latino sermone uteretur, eoque digno, quantum liceret, sacrarum maiestate legum, in iure romano tam expressa feliciter „

Dum Consultores et Collaboratores parabant schemata, sensim ad Sanctam Sedem perferebantur Episcoporum desiderata quae, in Consultorum commodum, uno volumine 300 paginarum typis impresso recepta sunt per materias distributa.

Vix in promptu schemata nonnulla sunt habita, inceperunt convenire Consultores, praeside Secretario Petro Gasparri, ad singulos schematum canones discutiendos. Quo expeditius negotium conficeretur, ex Consultoribus constituti sunt duo coetus, seu Commissiones (aliquando et tres fuerunt), qui separatim convenirent; sed quotiescumque pars aliqua Codicis potissima ad finem perducebatur, eius exemplar ad omnes aequae Consultores transmittabatur, ut si quis eorum aliquid animadversione dignum reperisset, id scripto significaret.

Peculiares coetus opus aggressi sunt die 13 Novembris 1904. Alter conveniebat feria quinta, alter die dominico uniuscuiusque hebdomadae. Praeses de singulis canonibus, in quolibet schemate typis exscripto propositis, Consultores alium ex alio sententiam.

rogabat, et singulorum vota is, qui ab actis erat, scribebat diligentissime. Praeses tunc ex variis schematibus, ratione habita votorum et sententiarum cuiusque Consultoris, iisque additis aut deletis quae sibi addenda delendave viderentur, unum novum schema conficiebat, ut cito typis exscriptum, posset statim a Consultoribus domi perpendi et insequenti hebdomada communiter disceptari. Et ita porro, donec Consultores de formula canonis componenda inter se consensissent. Quare in Codice nihil legitur quod quater aut quinquies, imo decies aut duodecies disceptatum non sit. Si non habebatur communis consensus, canon redigebatur vel ad sententiam maioris partis vel ad iuris constituti normam, subiecta tamen sententia vel minoris partis vel a iure constituto aliena. Schema, ita a peculiari coetu compositum, ad universos Consultores mittebatur, ut suam quisque sententiam scripto aperiret et ad Praesidem Gasparri, intra certum tempus mitteret.

De schemate ita praeparato et de Consultorum animadversionibus, quas antea Eminentissimus Gasparri perpendebat, Patres Cardinales Consilium Codificationis constituentes, bis saltem, referente eodem Cardinali Gasparri, cognoscebant suumque potestimum ferebant suffragium, quo canones censebantur approbati. Aliquando tamen si res inter Consultores vel Cardinales disceptata, videretur esse difficilioris solutionis, trans mittebatur ad Sacram Congregationem in ea materia competentem, quae suum sensum ea de re aperiret. Huiusmodi elaboratio Codicis se protendit ab anno 1904 ad annum 1914.

159. Transmissio partium Codicis elaboratarum ad Ecclesiae Praelatos, eorum responsiones et definitiva compositio. — Cum iam singulae partes Codicis a Consilio Cardinalium essent approbatae, Pius X praecepit ut de confecto opere exquireretur iudicium omnium Cardinalium et Episcoporum totius orbis catholici, item et sententia Praelatorum Regularium qui legitime ad Oecumenicum Concilium vocari solent; quo factum est ut quodammodo interventus Concilii Oecumenici in praeparando novo Codice canonum fuerit habitus.

In supradictum finem anno 1912 missi sunt, insimul uno volumine comprehensi, primus liber inscriptus *Normae Generales*, et secundus, cui titulus *De personis*; anno 1913 mittebantur duobus distinctis voluminibus liber tertius *De rebus*, et quartus *De delictis et poenis*; tandem liber quintus *De iudiciis ecclesiasticis* transmissus uno volumine est anno 1914. Cardinales, Episcopi et Praelati Regulares monebantur ut condicto tempore, nempe intra quatuor menses a receptis singulis voluminibus, eadem volumina remittere deberent ad S. Sedem, additis iis scripto animadversionibus, quas opportunas iudicassent. Interim tenebantur diligenter custodire secreto volumina praedicta, nec poterant ullo modo, verbo aut scripto, aliis referre ea quae in canonibus praescripta erant; poterant tamen sibi assumere unum vel duos viros in iure canonico peritos, eisque omnia patefacere, quo iuvarentur ad colligendas animadversiones.

Has autem animadversiones non singuli Episcopi debebant Romam transmittere, sed Metropolitani, collatis cum Episcopis Suffraganeis mutuis consiliis, omnium animadversiones per modum unius transmissuri erant. Atque ita factum est. Quae quidem animadversiones, postquam Cardinalis Gasparri eas rite expenderat, et ordinatim ad singulos canones in unum collegerat ac typis excudere fecerat, ad Cardinales Commissionis Codificatricis deferebantur, praetermissis Consultoribus, ut iidem Cardinales perpenderent an aliquid esset in canonibus immutandum; et plura reipsa in hac secunda recensione fuerunt immutata; v. g., liber *de iudiciis* quarto loco, liber autem *de delictis et poenis* quinto loco fuit amandatus.

Opus ergo fuit iterum a Cardinalibus absolutum mense Julio 1916. Tunc omnes quinque libri sunt uno volumine collecti ac typis exscripti, quasi iam definitive approbati; adhuc tamen volumen est transmissum ad ceteros Cardinales in Curia residentes, et ad Officia Sanctae Sedis, ut si quas rursus animadversiones iudicarent proponendas, id quamprimum facerent. Ex his animadversionibus atque ex aliis causis non paucae usque ad tempus

promulgationis inductae sunt in Codice mutationes, v. g., liber quartus habuit titulum definitivum *De processibus*.

160. Confirmatio pontificia et promulgatio Codicis. —

Interim Pius Papa X anno 1914 fuerat e vivis sublatus; Benedictus autem XV, successor eius, statim ac fuit in Pontificem assumptus, iussit ac deinde curavit ut labores Codificationis ad finem celerius perducerentur; et Beatissimus Pater in Consistorio 4 Decembris 1916 potuit iam Orbi catholico nuntiare opus completum esse, quantocius edendum; ipse demum novum totius canonici iuris Codicem in omnes suas partes recognovit, approbavit, ratum habuit, et die 28 Junii 1917 coram amplissimo coetu omnium Cardinalium in Urbe residentium, coram coetu Consultorum ac Collaboratorum Codificationis, coram pluribus aliis Prae-latis Romanae Curiae et Officialibus Dicasteriorum Sanctae Sedis, solemniter universae Ecclesiae promulgavit per Const. *Providentissima*, signatam die festo Pentecostes (27 Maii) anno 1917; voluit tamen ut ipsius Codicis praescripta vim obligandi habere non inciperent nisi a die Pentecostes anni proximi venturi, id est a die 19 Maii 1918.

Cap. III. — De forma et ordine novi Codicis.

161. Titulus. — Nova collectio canonum inscribitur: *Codex iuris canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*.

162. Divisio. — Initio Codicis inseruntur et Constitutio *Providentissima*, et Professio Catholicae Fidei iuxta vulgatam formulam Pii IV ac Pii IX. Ipse Codex dispertitus est generatim in quinque libros; singuli libri, primo excepto, dividuntur in partes, aliquando in sectiones, et omnes quinque libri partiuntur in titulos sub numerorum serie unicuique libro propria; plures tituli, non omnes, subdividuntur in capita, et aliqua capita in articulos: libris, partibus, sectionibus, titulis, capitibus, articulis praeponitur eorum singulis propria inscriptio vel rubrica. Intra

singulos titulos, capita vel articulos comprehenduntur plures canones, praeter nonnullos canones qui initio librorum, partium vel sectionum tanquam regulae generales proponuntur ante quemlibet titulum; omnes autem canones una continuata numerorum serie a principio Codicis ad finem prosequuntur et universim computantur 2:414; plures canones distributi sunt in paragraphos, aliqui etiam paragraphi in numeros.

In fine Codicis tamquam appendix adiciuntur sequentia documenta: I. Const. Pii X *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904. II. Const. Pii X *Commissum Nobis*, 20 Jan. 1904. III. Const. Leonis XIII *Praedecessores nostri* cum adiecta Instructione, 24 Maii 1882; hae tres Constitutiones electionem Romani Pontificis spectant. IV. Const. Benedicti XIV *Cum illud*, 14 Dec. 1742, de forma concursus ad Paroecias. V. Const. Benedicti XIV *Sacramentum Poenitentiae*, 1 Iunii 1741, de sollicitatione ad turpia in Confessione. VI. Ex Const. Pauli III *Altitudo*, 1 Jun. 1537. VII. Const. S. Pii V *Romani Pontificis*; 2 Aug. 1571. VIII. Const. Gregorii XIII *Populis*, 25 Jan. 1585: tres posteriores Constitutiones respiciunt matrimonia in infidelitate contracta a neo-conversis.

163. Generalis conspectus materiae quae in quinque libris Codicis invenitur contenta. — Liber primus est inscriptus: *Normae generales*, et revera est, pars generalis et introductoria Codicis; praeter aliquos initio canones praeliminares, qui valorem ac extensionem eiusdem Codicis determinant, continet titulos sex: *De legibus ecclesiasticis*, *De consuetudine*, *De temporis supputatione*, *De rescriptis*, *De privilegiis* et *De dispensationibus*.

Liber secundus est *De personis*, et dividitur in tres partes: *De clericis* cum duplici sectione *de clericis in genere* ac *de clericis in specie*, *De religiosis* et *De laicis*.

Liber tertius *De rebus* constat sex partibus: *De Sacramentis*, *De locis et temporibus sacris*, *De cultu divino*, *De magisterio ecclesiastico*, *De beneficiis aliisque institutis ecclesiasticis non collegialibus*, *De bonis Ecclesiae temporalibus*.

Liber quartus seu *De processibus* habet tres partes: et prima est *De iudiciis* bipartita in duplicem sectionem *de iudiciis in genere* et *de peculiaribus normis in certis quibusdam iudiciis servandis*, secunda pertractat *De causis beatificationis Servorum Dei et Canonizationis Beatorum*, tertia denique est *De modo procedendi in nonnullis expediendis negotiis vel sanctionibus poenalibus applicandis*.

Liber quintus tandem, qui agit *De delictis et poenis*, disperitur in tres partes: *De delictis*, *De poenis*, tum *in genere* (prima sectio), tum *in specie* (secunda sectio), et *Depoenis in singula delicta*.

164. Systema novi Codicis. — Ex dictis liquet novum Codicem legum ecclesiasticarum ordinatum esse sub quodam lucido ac rationali systemate, cuius partes logice distributae sunt atque inter se connexae. Quare haec nova collectio canonum multum praestat sub hac ratione ceteris omnibus collectionibus quae hucusque in Ecclesia extiterant. Systema vero quod tandem in novo Codice receptum fuit, non amplius respondet systemati Decretalium Gregorii IX, licet hoc fuerit substantialiter propositum initio Codificationis; sed proprie respondet systemati in Institutionibus canonicis communiter adhibito, cuius divisio est praeter Introductionem generalem, in quatuor generalia membra, quae complecti censentur universam ecclesiasticam legislationem; notum est autem systema Institutionum prae systemate Decretalium communiter fuisse habitum nitidius atque perfectius.

At in novo Codice id quod pluris aestimari debet, est forma qua singuli canones sunt compositi; etenim novus Codex non coacervat, sicut semper fecerant omnes praecedentes collectiones, documenta iam olim condita, ea retinendo in eorum primitiva forma et integritate plus minusve completa; sed leges ecclesiasticas reducit ad breviorē strictioremque formam articulorum; unde quantum utilitatis, efficaciae et commoditatis promanet sive ad usum forensem sive ad studium et cognitionem canonum, nemo est qui non videat.

Cap. IV. — De auctoritate novi Codicis.

165. In genere vis et auctoritas legalis, quae novo inest Codici, deducenda sane est ab Apostolica Constitutione eundem Codicem promulgante, et a nonnullis canonibus ipsius Codicis, praesertim a sex canonibus praeliminaribus quibus relatio novi Codicis cum legibus et iuribus hucusque vim obtinentibus determinatur. De his canonibus dicemus inferius; nunc autem oportet referre Constitutionis verba substantialia, quibus auctoritas tribuitur novo Codici. “ Tum demum, inquit Benedictus XV, novum totius canonici iuris Codicem, iam pridem in ipso Concilio Vaticano a pluribus Sacrorum Antistibus expetitur, et abhinc duodecim solidos annos inchoatum, in omnes suas partes recognovimus, approbavimus, ratum habuimus.

Itaque, invocato divinae gratiae auxilio, Beatorum Petri et Pauli Apostolorum auctoritate confisi, motu proprio, certa scientia atque Apostolicae, qua aucti sumus, potestatis plenitudine, Constitutione hac nostra, quam volumus perpetuo valituram, praesentem Codicem, sic ut digestus est, *promulgamus, vim legis posthac habere pro universa Ecclesia decernimus, iubemus*, vestraeque tradimus custodiae ac vigilantiae servandum... Non obstantibus quibuslibet ordinationibus, constitutionibus, privilegiis etiam speciali atque individua mentione dignis, necnon consuetudinibus etiam immemorialibus ceterisque contrariis quibusvis „

166. Auctoritas Codicis quoad totum complexum. — Haec nova collectio canonum est Codex:

a) *Authenticus, publicus, legalis*, cum plane habeatur a suprema auctoritate Ecclesiae comprobatus et promulgatus; omnes ergo leges quae continentur in eo, *sic ut digestus est*, sunt vere leges ecclesiasticae, omnes fuerunt approbatae a Benedicto XV; et nihil refert, quoad naturam ipsarum legum, an et quatenus ex veteribus aut alienis fontibus fuerint depromptae, nam omnes, stricte loquendo, sunt leges unius Benedicti XV, quae tantum valent quantum ipsas valere Pontifex decrevit.

b) *Universalis*, id est, *vim legis habet pro universa Ecclesia*; ergo nulla Codicis lex *per se* particularis dicenda est, sed omnes sunt universales.

c) *Unus*, seu nempe revera est una lex constans pluribus articulis, non plures leges relationem prioritatis et posterioritatis vel legislatorum diversitatis inter se habentes; omnes ergo articuli fruuntur eadem communi vi, nec *per se* potest inter eos haberi oppositio; quod si aliqua pugna inter unum et alterum Codicis articulum videretur esse, ad invicem eos componi oportet.

d) *Exclusivus*, quia novus Codex (c. 6) excludit seu abolitas declarat omnes priores leges et consuetudines, praeter eas quae in ipso Codice explicite vel implicite contineantur, vel sint iura, privilegia, consuetudines, leges, etc., quae in eodem Codice reservantur: sane in citato canone 6, in iis qui praecedunt et in aliis eiusdem Codicis expresse declarantur in vigore permanere ordinationes quaedam canonicae, de quibus mox dicemus. Codex ergo *non est absolute exclusivus* omnium aliarum legum ecclesiasticarum.

167. Auctoritas quarumdam partium Codicis:

a) *Singuli canones* vim habent obligandi tanquam verae et universales leges ecclesiasticae. Qui canones, cum fuerint compositi ad formam breviorum ac concinnium articulorum, dumtaxat parte dispositiva constant, non item parte narrativa, expositiva, motiva, ut accidere solebat in veteri iure; proinde integris canonibus agnoscendus est valor et natura verae legis. Si tamen in aliquo canone inveniretur pars, non stricte dispositiva, ea vim legis habere non esset dicenda, sed retinenda solummodo veluti medium interpretationis.

b) *Inscriptiones sive rubricae* librorum, partium, sectionum, titulorum, capitum, articulorum authenticae quidem sunt, utpote a Legislatore concinnatae, at vero cum nusquam exprimant sensum perfectum, sed designent tantummodo materiam sub rubrica comprehensam, nullo modo censendae sunt leges; possunt tamen inservire ad rectam alicuius canonis faciendam interpretationem quoniam ex textu rubricae determinari potest sensus alicuius verbi,

quod sub alia rubrica diversum aliquatenus sensum praeseferat; ita, v. g., verbum *Eligantur* in can. 399, verbum *Electiones* in can. 1.452, etc., non idem prorsus significant ac nomen *electio*, etc., in cc. 160, seq. Quare sicut in iure Decretalium valebat, ita quoque valere in novo Codice censenda est regula illa: *A rubro* (rubricae tituli, etc.), *ad nigrum* (textum canonum) *valet illatio*.

c) *Index* qui ad calcem Codicis habetur, non est nisi collectio rubricarum per totum Codicem sparsarum; igitur nihil amplius valet quam singulae rubricae singillatim spectatae (1).

d) Speciatim perpendenda sunt *octo Documenta* seu *Constitutiones Apostolicae*, quae integre vel saltem partialiter in fine Codicis extra ordinem canonum habentur.

Nulla tamen potest esse dubitatio quin et ipsa Documenta vim legis verae et universalis obtineant; imprimis ex eo quod ad Codicem pertinent eiusque sunt pars nec ab aliis partibus secernuntur in pontificia approbatione attingente integrum Codicem, *sic ut digestus est* (2); deinde ex eo quod omnes illae Constitutiones reservantur expresse in cc. 160, 241, 262, 459, § 4, 884 et 1.125, imo tres posteriores Constitutiones Pauli III, S. Pii V et Gregorii augentur vi in cit. c. 1.125, nam cum hucusque fuerint particulares nunc universales declarantur.

(1) Obiter adnotare oportet editionem officialem Codicis, publicatam in Actis Apostolicae Sedis, esse eam quae retineri debet authentica typica, in iudiciis et extra faciens plenam fidem, et praeferenda, excepto errore evidenti, omnibus aliis in casu discrepantiae. Iamvero in ea editione nullus alius index aut adnotatio continetur. Ergo praefatio, notae, index analyticus aliaeque huiusmodi quae fuerint aliis editionibus adiecta, sunt opus mere privatum, ac proinde valorem legalem non habent ullum.

(2) Simile exemplum desumi valet ex Sexto Bonifacii VIII, qui in fine post omnes titulos referebat 88 regulas iuris. Fuerunt ergo aliqui, v. g., *Schulte*, "Die Geschichte der Quellen", tom. II, p. 44; *Laurin*, "Introd. in Corpus iuris can.", § 118, in fine, qui dixerint eas regulas minime fuisse praeditas valore legali, eo quod de ipsis expressa mentio non fieret in *Const. Sacrosanctae*, qua textus fuit approbatus. At vero scite respondebat *Wernz*, "Ius Decr.", I, 247, non fuisse necessariam eam specialem commemorationem, nam illae regulae simul cum reliquis partibus Libri Sexti fuerunt promulgatae.

**Cap. V. — De ordinationibus canonicis extra Codicem
vigentibus in Ecclesia, deque earum vi et auctoritate.**

CAN. 1. Licet in Codice iuris canonici Ecclesiae quoque Orientalis disciplina saepe referatur, ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt.

2. Codex, plerumque, nihil decernit de ritibus et caeremoniis quas liturgici libri, ab Ecclesia Latina probati, servandas praecipunt in celebratione sacrosancti Missae sacrificii, in administratione Sacramentorum et Sacramentalium aliisque sacris paragendis. Quare omnes liturgicae leges vim suam retinent, nisi earum aliqua in Codice expresse corrigatur.

3. Codicis canones initas ab Apostolica Sede cum variis Nationibus conventiones nullatenus abrogant aut iis aliquid obrogant; eae idcirco perinde ac in praesens vigere pergent, contrariis huius Codicis praescriptis minime obstantibus.

4. Iura aliis quaesita, itemque privilegia atque indulta quae, ab Apostolica Sede ad haec usque tempora personis sive physicis sive moralibus concessa, in usu adhuc sunt nec revocata, integra manent, nisi huius Codicis canonibus expresse revocentur.

5. Vigentes in praesens contra horum statuta canonum consuetudines sive universales sive particulares, si quidem ipsis canonibus expresse *reprobentur*, tanquam iuris corruptelae corrigantur, licet sint immemorabiles, neve sinantur in posterum reviviscere; aliae, quae quidem centenariae sint et immemorabiles, tolerari poterunt, si Ordinarii pro locorum ac personarum adiunctis existiment eas prudenter submoveri non posse; ceterae suppressae habeantur, nisi expresse Codex aliud caveat.

6. Codex vigentem huc usque disciplinam plerumque retinet, licet opportunas immutationes afferat. Itaque:

1.º Leges quaelibet, sive universales sive particulares, praescriptis huius Codicis oppositae, abrogantur, nisi de particularibus legibus aliud expresse caveatur;

2.º Canones qui ius vetus ex integro referunt, ex veteris iuris auctoritate, atque ideo ex receptis apud probatos auctores interpretationibus, sunt aestimandi;

3.º Canones qui ex parte tantum cum veteri iure congruunt, qua congruunt, ex iure antiquo aestimandi sunt; qua discrepant, sunt ex sua ipsorum sententia diiudicandi;

4.º In dubio num aliquod canonum praescriptum cum veteri iure discrepet, a veteri iure non est recedendum;

5.º Quod ad poenas attinet, quarum in Codice nulla fit mentio, spirituales sint vel temporales, medicinales vel ut vocant, vindictivae, latae vel ferendae sententiae, eae tamquam abrogatae habeantur;

6.º Si qua ex ceteris disciplinaribus legibus quae usque adhuc vigerunt, nec explicitè nec implicite in Codice contineatur, ea vim omnem amississe dicenda est, nisi in probatis liturgicis libris reperiatur, aut lex sit iuris divini sive positivi sive naturalis.

7. Nomine Sedis Apostolicae vel Sanctae Sedis in hoc Codice veniunt non solum Romanus Pontifex, sed etiam, nisi ex rei natura vel sermonis contextu aliud appareat, Congregationes, Tribunalia, Officia, per quae idem Romanus Pontifex negotia Ecclesiae universae expedire solet.

168. A) Ius divinum sive naturale sive positivum. —

Hoc ius in Ecclesia viget certo certius et expresse agnoscitur in c. 6, n. 6.º; videbimus autem infra quomodo ius ipsum divinum.

sit habendum fons iuris canonici. Hic oportet dumtaxat monere nonnullas quidem leges iuris divini, tum naturalis tum positivi, contineri in Codice, v. g., in cc. 1.068, 100, 107, etc., regulariter tamen ius divinum extra Codicem permansisse. Hinc omnes canones dogmatici in Conciliis oecumenicis vel aliter ab Ecclesia definiti, cum sint declarationes iuris divini, non fuerunt quoad proprium valorem ullo modo per novum Codicem deminuti.

At non solum definitiones dogmaticae proprie dictae valent ut antea, verum etiam in vigore pergunt esse aliae ordinationes ecclesiasticae quae licet gradum definitionis dogmaticae non assequantur, tamen sunt *doctrinales*, seu nempe attingunt non disciplinam stricte sumptam, circa fidem et mores, sed ipsam doctrinam quamvis ceterum praxim respiciant: huc pertinent decreta Romanorum Pontificum, quae damnarunt propositiones sub diversis censuris, prohibuerunt libros aut doctrinas et alia huiusmodi constituerunt; item plures instructiones, responsiones, declarationes et decreta doctrinalia Sancti Officii, S. C. de Propaganda Fide, Sacrae Poenitentiariae, etc., denique Index librorum prohibitorum et alia decreta particularia S. C. Indicis libros prohibentis.

Haec omnia licet ad ius divinum stricte non pertineant, ad illud tamen reducuntur sub aliqua ratione, tanquam declarationes, determinationes, etc.; ac de cetero respiciunt doctrinam Ecclesiae, non proprie disciplinam. Iam novus Codex intendebat complecti leges dumtaxat disciplinares, ut colligitur ex prima regula legis propriae datae a Pio X pro Consultoribus aliisque operam praestituris in redigendo novo Codice (cfr. supra n. 158); et ipse Codex in c. 6, 6.º excludit seu abolitas declarat solas leges *disciplinares* in eo non comprehensas.

169. B) Vetus legislatio canonica in genere. — Haec legislatio iam cessasse, salvo exceptionibus dicendis, certo retinenda est, et in eius locum sufficitur novus Codex, qui proinde locum praecipuum in iure vigenti Ecclesiae, post ius divinum, obtinet. Cessatio autem veteris legislationis et suffectio novi Codicis evincitur nedum ex fine intento per novi Codicis compo-

sitionem sed praesertim ex toto c. 6; nam in n. 1.º abrogantur leges contrariae; in n. 5.º decernuntur abrogatae poenae, quarum in Codice nulla mentio fiat; maxime in n. 6.º declarantur vim amisisse ceterae leges disciplinares quae nec explicitè nec implicitè in Codice continentur.

Igitur nunc fons directus et proprius legum disciplinarium retinendus est novus Codex, minime vero antiqua legislatio. Attamen non fuit mens novi legislatoris veterem disciplinam delere aliamque prorsus novam inducere, potius voluit priorem disciplinam plerumque retinere, licet opportunas attulerit immutationes. Nova ergo legislatio est imprimis collectio in unum et ordinatio legum praeexistentium, iuxta causas quae redactionem Codicis determinarunt; insuper tamen perficit ac complet veterem legislationem per opportunas correctiones et adiunctiones. Ideoque:

a) Si vetus legislatio appareat esse contraria praescriptis novi Codicis, censenda est abrogata (c. 6, 1.º); et abrogantur quidem non solum leges universales, quae vel tacite per ipsam novarum legum universalium contrariarum inductionem satis abolitae fuissent, sed etiam, quod probe notandum est, leges particulares, quae expressam requirebant revocationem: nonnullae tamen leges particulares, etiam contrariae novis legibus Codicis, effugiunt abrogationem, si, nempe, de ipsis ita caveatur expresse in ipso Codice, prout mox de aliquibus videbimus.

b) Si legislatio vetus conveniat vel ex integro vel ex parte cum novis canonibus, quatenus convenit, non censetur esse absolute abrogata, sed potius, ut dicebamus, recollecta et ordinata in novo Codice (c. 6, 2.º, 3.º, 4.º); proinde valor canonum qui ius vetus ex integro referunt, aestimandus, dimetiendus ac interpretandus est, imprimis quidem ex verbis ipsorum canonum, sed deinde etiam ex veteris iuris auctoritate, atque ideo ex receptis apud probatos auctores interpretationibus; valor autem canonum qui ex parte tantum cum veteri iure congruunt, qua congruunt, aestimandus est quoque ex iure antiquo, iuxta praedicta; qua discrepant, ex sua ipsorum sententia est diiudicandus; discrepantia tamen debet

esse clara, et in dubio num aliquod canonum praescriptum cum veteri iure discrepet, a veteri iure non est recedendum. Hoc idem principium eo magis est urgendum si non sola discrepantia sed vera contrarietas esset definienda inter ius vetus et ius novum ad effectum c. 6, 1.º; siquidem correctio iurium, cum sit odiosa, non est praesumenda; quare si dubitetur de contrarietate, retinendum est ius novum veteri iuri non adversari. Patet igitur leges novi iuris accipere vim obligandi immediatae et proprie a novo Codice; antiquam vero legislationem non esse directe fontem auctoritatis legalis, sed tantum fontem interpretationis.

c) Novum ius poenale, rigore sumptum pro legibus determinantibus singulas poenas, strictius est accipiendum et interpretandum; nam eius valor dimetiendus venit proprie ex solis canonibus novi Codicis, non ex veteri iure; unde in c. 6, 5.º declarantur abrogatae quaelibet poenae, spirituales vel temporales, medicinales vel vindicativae, latae vel ferendae sententiae, quarum in Codice nulla fit mentio. Attamen si poenae statutae in novo Codice, existebant iam in praecedenti legislatione, nihil prohibet quominus recursus fiat ad veteres leges, ut plenius intelligatur sensus verborum novi Codicis, dummodo revera valor poenarum dimetiatur ex solis verbis novorum canonum.

d) Tandem etiam extra praedictam materiam poenalem, leges *universales* antiqui iuris, quamvis oppositae non essent praescriptis novi Codicis, si nec explicitae aut implicite contineantur in ipso Codice, nec pertineant ad eas ordinationes quae reservantur, ipsae vim omnem amisisse dicendae sunt, id est, non amplius vigere (c. 6, 6.º). Etenim novus Legislatur intendebat ordinare ex integro totam legislationis canonicae materiam; si quam ergo legem ipse neglexit, tam tacite abrogasse censendus est (cfr. c. 22). Haec abrogatio extendi nequit ad leges particulares et speciales, quoniam mens Legislatoris non fuit ordinare nisi legislationem universalem; et aliunde constat legem generalem nullatenus derogare legibus particularibus, nisi aliud in ipsa expresse caveatur (cit. c. 22; cfr. etiam c. 489).

Et vel in ipsa universali legislatione veteri quoad istam partem omissam, agnoscendus est saltem character fontis suppletorii; siquidem contingere potest ut in novo iure inveniantur lacunae, id est, defectus aliquarum legum, quae necessariae vel utilissimae essent, idque supponit c. 20; has autem lacunas certe suppleri oportet; si ergo in iure veteri inveniretur de illis rebus praescriptum aliquod, tunc illud esset assumendum, antequam ad alios fontes fieret recursus, retinendo fere ut illa vetus ordinatio canonica quasi per inadvertentiam non fuerit recepta in Codice qui intendebat universum ius canonicum perfecte ac complete colligere.

170. C) Ius non scriptum. — Consuetudines ac traditiones hucusque existentes, quae ius constituebant non scriptum, erant sane partes veteris legislationis; sed quoniam ipsae vestiuntur peculiaribus conditionibus, ideo earum valor relate ad novum ius specialiter erat definiendus. Codex tamen non loquitur (c. 5) nisi de *consuetudinibus* quae sint *contra ius novum*; at pro complemento doctrinae dicendum est quoque de ceteris. Ac praenotandum est praescriptiones canonis 5 respicere quidem consuetudines contrarias tum *universales*, tum *particulares*, praecipue tamen impetere consuetudines particulares, nam quoad consuetudines universales satis fuisset provisum per ea quae deinde statuuntur in c. 6 quoad veterem legislationem in genere. Ergo:

a) Consuetudines quae antea vigeabant, et nunc, appareant esse *contra novum ius*, possunt inveniri in triplici conditione: nam, aut *primo*, *reprobantur* expresse in canonibus novi Codicis, id est prohibentur tanquam corruptelae, et tunc, licet essent immemorales, non solum censentur abolitae, sed nec amplius possunt introduci; aut, *secundo*, sub aliqua ratione in ipso Codice *reservantur*, id est declarantur salvae, approbatae, permissae, toleratae, vel alia ratione de ipsis expresse cavet Codex, et tunc standum est ipsius Codicis praescriptis, sive tandem ipsae consuetudines sint immemorales, sive centenariae, sive ordinariae, iuxta determinationes tamen Codicis in singulis casibus; aut, *tertio*, Codex ipsas consuetudines nec reprobat nec approbat, et tunc distin-

guendum est an illae consuetudines contra ius novum sint centenariae aut immemorales, aut tantum ordinariae; nam centenariae et immemorales *tolerantur*, si Ordinarii pro locorum ac personarum adiunctis existiment eas prudenter submoveri non posse (quare, a sensu contrario, si prudenter submoveri possunt, sunt utique auferendae); ordinariae vero consuetudines sunt omnes indistincte *suppressae*.

b) Si consuetudines ante Codicem existentes, nunc sint *praeter novum ius*, hae vel universales erant vel particulares: priores, cum formarent ius commune tamquam pars veteris legislationis, debent subiici normis statutis in c. 6 quoad legislationem ipsam; nec enim in his consuetudinibus praeter ius existunt peculiares conditiones propter quas de consuetudinibus contra ius speciatim agit Legislator in c. 5; posteriores seu particulares conservantur, ut ius ipsum particulare cuius sunt pars, nam de ipsis Codex nihil statuit.

c) Denique consuetudines *iuxta novum ius* in suo vigore manere consentaneum est, cum ipsum ius magis roborent.

d) *Quid dicendum de traditionibus antiquis, praesertim de his quae ab Apostolis promanare existimantur?* Hoc videtur esse tenendum: si ipsae traditiones alicubi in Codice expresse immutentur, aut e converso, quod magis est, in eodem Codice referantur et confirmentur, aut contineantur in libris liturgicis, tunc praescripta Codicis aut librorum liturgicorum servanda sunt; si autem fingamus id quod parum est probabile, nimirum nihil de illis esse cautum in Codice aut in libris liturgicis, tamen et tunc adhuc eas traditiones vigere debemus censere, quia non est praesumendum Ecclesiam voluisse recedere ab eo quod in ipsa semper retentum fuit, nisi id Ecclesia manifestaverit expresse; praeterea nemo dicet cessasse ius apostolicum quod in Sacra Scriptura continetur (excepto casu quo expresse in novo Codice fuerit immutatum), licet de eo novus Codex nihil decernat; pari ergo ratione, cum parem habeat originem, ius apostolicum vel etiam vetustissimum ecclesiasticum, in traditione contentum, venerandum ac conservandum est.

171. **D) Ius liturgicum.** — Novus Codex non intendit ordinare ius liturgicum, quod videlicet decernit ritus ac caeremonias servandas in celebratione sacrosancti Missae Sacrificii, in administratione Sacramentorum et Sacramentalium aliisque sacris peragendis; sed illud generatim reliquit in eodem statu ac erat prius (c. 2, c. 6, 6.º). Id factum est tum propter maximam venerationem, qua Ecclesia prosequitur receptos ritus ac caeremonias cultus, unde difficilior et non sine maxima diligentia eas immutat; tum propter magnum numerum regularum liturgicarum res etiam minutissimas determinantium, quae ex una parte non potuissent absque magno labore et difficultate in novum ordinem reduci, atque ex alia nimium excrescere fecissent molem Codicis; tum denique propter specialem naturam ac characterem legum liturgicarum, satis diversum a characterem aliarum legum disciplinarium, quocirca hae cum illis in unum coniungi commode non potuissent.

Nisi ergo aliqua lex liturgica in Codice expresse corrigatur, omnes liturgicae leges vim suam, ut antea, retinent; quod si aliqua lex liturgica in ipso Codice contineatur et confirmetur, novum robur ea censenda est accepisse. Sub censu autem legum liturgicarum veniunt non solum rubricae vel alia praescripta Missalis, Breviarii aut ceterorum librorum proprie dictorum liturgicorum, verum etiam omnes Constitutiones Romanorum Pontificum sacram liturgiam respicientes, et similiter omnia decreta etiam generalia S. R. C. quae materiam stricte liturgicam attingant, non vero si respiciant materiam late liturgicam quae olim erat sub competentia eiusdem Sacrae Congregationis (cfr. supra n. 122); etenim Constitutiones illae et decreta ista intendunt rubricarum observantiam promovere, dubia declarare, vel alia ratione moderari ac determinare praescripta ipsarum rubricarum; ergo pariter in vigore conservata censenda sunt. Decreta autem particularia in proprio valore particulari, ut antea, manere palam evincuntur.

Quaenam vero est agnoscenda vis consuetudinibus in re liturgica? Si sint consuetudines iuxta vel praeter legem, ac legitime fuerint praescriptae, canonicum valorem obtinere censendae

sunt; nulla enim est ratio quare in materia liturgica denegetur consuetudini ea vis quae ipsi agnoscitur in aliis disciplinae ecclesiasticae materiis. Si sint consuetudines contra ius, tunc censemus applicandas esse illis easdem regulas, quas novus Codex statuit in genere de consuetudine; nam dicet nemo maiorem vim inesse legibus liturgicis quam praescriptis novi iuris; proinde quando consuetudines contrariae iuri liturgico fuerint reprobatae a legitima auctoritate, nihil valent etiamsi dicerentur esse immemorabiles (c. 5, c. 27, § 2); quando e converso fuerint a S. Sede approbatae vel saltem toleratae, utique sustinendae sunt (arg. c. 5); quando nec reprobatae nec approbatae aut toleratae expresse fuerint, tunc certe valere dicendae sunt consuetudines centenariae aut immemorabiles, quae in c. 27, § 1 agnoscuntur etiam contra legem ecclesiasticam quae clausulam contineant futuras consuetudines similiter prohibentem, non etiam reprobantem; quadragenariae autem valebunt contra alias leges liturgicas (cit. c. 27, § 1). Sane propter specialem characterem legum liturgicarum difficilius admittuntur et facilius prohibentur aut etiam reprobantur consuetudines contrariae, eodem modo ac olim tenebatur de Concilio Tridentino; at vero consuetudinis vis substantialiter eadem est agnoscenda in legibus liturgicis ac in ceteris ecclesiasticis canonibus, nec existit lex generalis quae reprobet quascumque consuetudines contrarias cuilibet legi liturgicae.

172. E) Ius constitutum a Dicasteriis Curiae Romanae, et nominatim stylus processualis Sancti Officii. — Novus Codex nihil speciatim cavet de iure hucusque inducto per decreta Sacrarum Congregationum, Tribunalium aut Officiorum Sanctae Sedis; dumtaxat in c. 1.555 reservat stylum proprium causarum ad Sanctum Officium pertinentium. Huiusmodi stylus nedum manet integer pro ipso Tribunali Congregationis Sancti Officii, verum etiam servandus declaratur in causis S. Officii a tribunalibus inferioribus, quae sequi debent normas ab eodem S. Officio traditas, v. g., praescriptiones et instructiones quae respiciunt causas sollicitationis ad turpia in confessione. Reliquum.

ergo ius, hisce potremis saeculis statutum praesertim a Sacris Congregationibus, definiendum est iuxta normas traditas in c. 6 quoad veterem legislationem in genere, cuius pars censendum est huiusmodi ius. Proinde decreta universalis seu generalia quae non fuerint recepta in novo Codice, licet non sint contraria praedictis canonibus eiusdem Codicis, non amplius vigere dicenda sunt; decreta vero particularia, quae non sint contraria praedictis canonibus, aut quae contineant privilegia, indulta, etc., in proprio valore manent ut prius iuxta praedictos cc. 4, 6.

173. F) Ius Ecclesiae Orientalis. — Hoc ius integrum per se manet, ut antea; quoniam novus Codex est sylloge legum pro una Ecclesia latina, et Romanus Pontifex non intendebat per novum Codicem ordinare ullatenus disciplinam Ecclesiarum Orientalium, aut impedire quonimodum Ecclesiae Orientales propriam cuiusque disciplinam, ut prius, sectarentur. Nec proinde statuta novi Codicis extenduntur ad Orientales, nisi de iis agatur quae ex ipsa rei natura etiam Orientales afficiunt (c. 1); id autem potest evenire multipliciter, praesertim:

a) Si in canone expresse aliquid statuatur pro orientalibus; ut in cc. 98, 257, 544 in fine; 804, 816, 819, etc.;

b) Si implicite praescriptum canonis comprehendat etiam orientales, quod maxime evenit si lex non tam sit praescriptum mere ecclesiasticum quam declaratio iuris divini, v. g., lex de sumendo viatico in periculo mortis;

c) Si agatur de canonibus dogmaticis aut de materia doctrinali iuxta praedicta in n. 168;

d) Si canon favores concedat, his namque favoribus frui quoque possunt orientales, ut de indulgentiis expresse declaravit S. Poenitentiarum die 7 Julii 1917 (*A. A. S.*, IX, 399);

e) Denique si disciplina Ecclesiae orientalis in aliqua re deficiat, potest equidem defectus suppleri ex iure latino; ac proinde, ut Corpus iuris canonici fuit hucusque ab orientalibus habitum in censu fontis suppletorii pro iure orientali (1), ita in posterum haberi potest novus Codex (cfr. *etiam infra dum de subiecto legis ecclesiasticae*).

(1) Cfr. *Papp. Szilagyi*, "Enchiridion iuris Eccl. orient. cath.", §§ 23, 55.

In ceteris orientales reguntur propria disciplina, quamvis haec contraria sit praescriptionibus novi Codicis. Quare ius orientalium est utique dicendum ius potius particulare, quia viget dumtaxat pro determinata parte Ecclesiae, imo ne unum quidem ius, commune omnibus Ecclesiis orientalibus, existit, sed singulae Ecclesiae reguntur proprio et ab aliis distincto iure; at certe particulare est diversa ratione ac iura intra Ecclesiam latinam particularia, quae subiiciuntur iuri universali seu generali a quo dependent; ius e converso orientale fere autonomum est: *fere* dictum est, quia reapse ius ipsum orientale non solum pendet a iure divino, sed etiam ab auctoritate Romani Pontificis et a nonnullis statutis generalibus quae a S. Sede pro ipsis orientalibus fuerunt sancita. Possent melius orientalia iura assimilari iuribus concordatariis; sed ius concordatarium est valde limitatum et solummodo determinat aliqua pauca capita disciplinae ecclesiasticae in aliqua natione, atque insuper pluribus connectitur cum iure communi; e contra ius orientale in unaquaque Ecclesia ordinat integram ipsius Ecclesiae disciplinam, et nonnisi paucis coniungitur cum iure universali Ecclesiae latinae. Unde revera ius orientale *sui generis* esse dicendum est.

174. G) Ius concordatarium. — Etiam hoc ius pergit vivere in eodem statu et conditione ac prius, nec ullatenus immutatur etiam per contraria praescripta canonum novi Codicis, quae decernuntur non abrogare inita ab Apostolica Sede cum variis nationibus conventiones, nec iis aliquid derogare (c. 3); sicut enim Concordata ineuntur a S. Sede in forma pactorum internationalium, ita ab eadem Sede non abrogantur aut immutantur nisi illis rationibus quibus revocantur aut mutationi subiiciuntur internationales conventiones. Igitur ius concordatarium est certe particulare, sed peculiarem induit characterem, ac inde non subiacet in ordine ad novum Codicem iisdem limitationibus ac alia iura particularia.

175. H) Iura quaesita, privilegia, indulta. — Ea, quae ab Apostolica Sede concessa fuerint ad haec usque tempora personis sive physicis sive moralibus, nec postea revocata, sed in usu adhuc sint, integra manent, etiamsi opponantur praescriptis Codicis, nisi

in aliquo canone ipsius Codicis expresse revocentur (c. 4). Haec tamen omnia improprium tantum ius dicuntur esse (cfr. 23), nec proprie ius vicens constituunt nisi pro determinatis personis.

176. 1) **Ius suppletorium.** — Lacuna seu defectus in novo Codice suppletur per veterem legislationem, per analogiam legum, per generalia iuris principia, per stylum et praxim Curiae Romanae, per iurisprudentiam canonicam, per sententias Doctorum, per ius civile, ad quod interdum remittit ipse Codex (c. 20), etc. Sed haec et alia similia non tam dicenda sunt formare ius vicens quam esse fontes, unde in defectu canonum seu iuris vicens de-sumi potest norma pro foro ecclesiastico; ac de eorum vi aliqua dicemus inferius.

TIT. I. — DE LEGIBUS ECCLESIASTICIS.

CAN. 8. § 1. Leges instituuntur, cum promulgantur.

§ 2. Lex non praesumitur personalis territorialis, nisi aliud constet.

9. Leges ab Apostolica Sede latae promulgantur per editionem in *Actorum Apostolicae Sedis commentario officiali*, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit praescriptus; et vim suam exerunt tantum expletis tribus mensibus a die qui *Actorum* numero appositus est, nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta.

10. Leges respiciunt futura, non praeterita, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur.

11. Irritantes aut inhabilitantes eae tantum leges habendae sunt, quibus aut actum esse nullum aut inhabilem esse personam expresse vel aequivalenter statuitur.

12. Legibus mere ecclesiasticis non tenentur qui baptismum non receperunt, nec baptizati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum aetatis annum nondum expleverunt, nisi aliud iure expresse caveatur.

13. § 1. Legibus generalibus te-

nentur ubique terrarum omnes pro quibus latae sunt.

§ 2. Legibus conditis pro peculiari territorio ii subiciuntur pro quibus latae sunt quique ibidem domicilium vel quasidomicilium habent et simul actu commorantur, firmo praescripto can. 14.

14. § 1. Peregrini:

1.º Non adstringuntur legibus particularibus sui territorii quandiu ab eo absunt, nisi aut earum transgressio in proprio territorio noceat, aut leges sint personales;

2.º Neque legibus territorii in quo versantur, iis exceptis quae ordini publico consulunt, vel actuum solemnium determinant;

3.º At legibus generalibus tenentur, etiamsi hae suo in territorio non vigeant, minime vero si in loco in quo versantur non obligent.

§ 2. Vagi obligantur legibus tam generalibus quam particularibus quae videntur in loco in quo versantur.

15. Leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio iuris non urgent; in dubio autem facti potest Ordinarius in eis dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus Romanus Pontifex dispensare solet.

16. § 1. Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur.

§ 2. Ignorantia vel error circa legem aut poenam aut circa factum proprium aut circa factum alienum notorium generatim non praesumitur; circa factum alienum non notorium praesumitur, donec contrarium probetur.

17. § 1. Leges authentice interpretatur legislator eiusve successor et is cui potestas interpretandi fuerit ab eisdem commissa

§ 2. Interpretatio authentica, per modum legis exhibita, eandem vim habet ac lex ipsa; et si verba legis in se certa declaret tantum, promulgatione non eget et valet retrorsum; si legem coarctet vel extendat aut dubiam explicet, non retrahitur et debet promulgari.

§ 3. Data autem per modum sententiae judicialis aut rescripti in re peculiari, vim legis non habet et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est.

18. Leges ecclesiasticae intelligendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam; quae si dubia et obscura manserit, ad locos Codicis parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias et ad mentem legislatoris est recurrendum.

19. Leges quae poenam statuunt, aut liberum iurium exercitium coarctant, aut exceptionem a lege continent, strictae subsunt interpretationi.

20. Si certa de re desit expressum praescriptum legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in similibus; a generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis; a stylo et praxi Curiae Romanae; a communi constantique sententia doctorum

21. Leges latae ad praecavendum periculum generale, urgent, etiamsi in casu peculiari periculum non adsit.

22. Lex posterior, a competenti auctoritate lata, obrogat priori, si id expresse edicat, aut sit illi directe contraria, aut totam de integro ordinet legis prioris materiam; sed firmo praescripto can. 6, n. 1, lex generalis nullatenus derogat locorum specialium et personarum singularium statutis, nisi aliud in ipsa expresse caveatur.

23. Indubio revocatio legis praesistentis non praesumitur, sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri possit, conciliandae.

24. Praecepta, singulis data, eos quibus dantur, ubique urgent, sed iudicialiter urgeri nequeunt et cessant resolutio iure praecipientis, nisi per legitimum documentum aut coram duobus testibus imposita fuerint.

Cap. I. — De natura legis ecclesiasticae.

ART. I. — DEFINITIO ET ELEMENTA LEGIS ECCLESIASTICAE.

177. **Notio legis.** — Lex quoad etymologiam derivatur a *ligando*, vel a *legendo*, vel ab *eligendo* iuxta diversa placita (1). Quoad rem potest sumi latiori sensu, et sic definitur a *S. Thoma*: "Lex quaedam regula est et mensura actuum secundum quam inducitur quis ad agendum vel ab agendo retrahitur" (2); seu, videlicet, est norma iuxta quam aliquid fieri debet; quae proinde potest convenire non solum hominibus verum etiam irrationabilibus et insensibilibus creaturis, nam unaquaeque

(1) Cfr. *Suárez*, "De Leg.", l. I, c. I, n. 5.

(2) 1.ª 2.^{ae}, q. 90, a. 1.

res habet suam regulam et mensuram iuxta quam operatur; proprio autem sensu lex est regula actuum moralium. Sensus latiore legis nos praetermittimus, quia non intendimus loqui de mensura quorumcumque actuum sed de regula actuum moralium sive humanorum quoad ipsorum bonitatem et rectitudinem (1). Imo quamvis definitiones legis, mox subiiciendae, applicari valeant quibuscumque legibus moralibus, nos tamen proprie loquimur de legibus quae respiciunt non quamlibet bonitatem aut honestatem sed rectitudinem proprie iuridicam (cfr. n. 3).

178. Definitio legis. — Cum plures circumferantur legis definitiones, seligimus ex illis tres quae melius videntur exprimere naturam legis, et unde aptius desumi possunt legis elementa.

Ergo *S. Thomás*, postquam explicaverat proprietates seu conditiones legis, definitionem colligit his verbis: “Quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata”, (2). — Similiter *Suárez* prius disputat de pluribus pertinentibus ad naturam legis, atque ex illis proponit hanc legis definitionem: “Lex est commune praeceptum, iustum, ac stabile, sufficienter promulgatum”, (3). — Tandem *D’Annibale* inquit: «Lex... breviter definitur: *Iustorum et iniustorum regula*; plenius: *Iussum legitimi principis propter bonum subditorum, commune, perpetuum, sufficienter promulgatum*”, (4).

179. Definitio canonis seu legis ecclesiasticae. — Propositae definitiones sine ullo negotio applicantur legi ecclesiasticae. Ita, iuxta primam, lex ecclesiastica definiri potest: “Ordinatio rationis, ad bonum commune Ecclesiae, ab eo qui communitatis ecclesiasticae curam habet, promulgata”, (5), et similiter aliae duae definitiones applicantur. Vel potest definitio afferri ex *Aichner*: “Ordinatio stabilis superioris ecclesiastici competentis fidelibus modo obligatorio imposita”, (6).

(1) *Suárez*, l. c., cap. 1.

(2) Loc. cit., a. 4.

(3) Loc. cit., c. 12, n. 2. in fine.

(4) “Summula Theol. Mor.”, part. I, n. 160.

(5) Cfr. *Wernz*, I, 89, II.

(6) “Compend. Iur. Eccl.”, § 207.

180. Elementa seu conditiones legis. — Ex prae habitis definitionibus, sex colliguntur esse legis necessaria elementa:

A) Quod sit *ordinatio*, id est, *praescriptio* aliqua, *praeceptum*, *iussum*, *mandatum* inducens obligationem seu moralem necessitatem agendi vel abstinendi ab actu; lex enim intelligitur esse vinculum morale, quo subditi ligantur ad aliquid. Ex hoc capite, lex differt a *consilio*, quod nullam per se inducit obligationem sed tantummodo suadet aliquid agendum vel omittendum; et praeterea necessario non debet procedere a Superiore qui auctoritate pollet. In eodem ac consilia substantiali censu habendi sunt alii actus, etiam Superiorum ecclesiasticorum, diversis nominibus appellati, v. g., *instructio*, *adhortatio pastoralis*, *monitum*, *regula*, *norma* et si quid aliud est simile.

“Regula et norma, inquit *Lacroix*, idem significant (ac lex et praeceptum); per hoc autem differt regula a lege et praecepto, quod de se non inducat obligationem, nam consilium est regula agendorum, nec tamen obligat; hinc omnis lex et praeceptum est regula, sed non omnis regula est lex aut praeceptum; omnis tamen regula stricte dicta intendit positionem actus, cuius est regula, uti etiam lex et praeceptum „ (1).

Notatu quoque digna sunt ea quae habentur a *Reiffenstuel*: “Lex consilii regulariter non est obligatoria, ut *can. quisquis 3*, *Cau. 14*, *quaest. 1*, ibi: *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi praeceptum, necessitas est servientis*, iuncta leg. *Ob haec verba ff. De his qui notantur infamia*, ibi: *Non enim qui exhortatur, mandatoris opera fungitur*. Et idem dicendum est de illis legibus quae directe quidpiam permittunt; quamquam, dum aliquid permittunt faciendum, simul indirecte praecipiant Iudicibus aliisque ne illud facientes impedian vel molestant. Fatendum est nihilominus quod Lex consilii in tribus casibus obliget: *Primo* quando accedit votum de servando consilio; ut fit in Religiosis voto solemni se adstringentibus ad observanda tria consilia evangelica, c. *cum ad monasterium*, de statu *Monach.*; quamquam hi voventes non obligentur vi canonis consulenti, sed ex vi voti sui. *Secundo*, et magis ad propositum, obligat Lex consilii, ne contemnatur, *can. quis autem dis. 10*. *Tertio* obligat quando Lex continet consilium reverentiae, arg. c. *ad aures*, iuncta *Glossa verb. consil.*, de aetat. et qualit. praeficiend. et cap. *Matthaeus 23*, de *Simoniam*, cum similibus. Dicitur autem: consi-

(1) “Theol. Moral. „, lib. I, n. 568.

lium reverentiae, quando materia consilii ex se est necessitativa, sed lex ob reverentiam eius cui loquitur, utitur verbo consultativo et non praeceptivo, prout fit in iuribus proxime citatis, ac etiam in *Clem. 1, de Testib.* ibi: *Reges et principes in Domino exhortantur...* Ubi Glossa inquit, quod licet haec exhortatio videatur consilium, est tamen reverentiae, cui necessario parendum est; et alibi Abbas in *cap. Canonum statuta, n. 4*, et Fagnanus *ibid.*, num: 97 h. t., cum aliis qui proinde distinguunt inter consilium perfectionis quod non obligat sub peccato, et inter consilium reverentiae, quod obligat „ (1).

Fagnanus autem prosequitur: “Caeterum his casibus obligatio non oritur ex consilio sed ex natura rei; nam verba hortatoria impropriantur quando subiecta materia est de praecepto, ut ex text. in c. *Rogo*, et ibi notat Glossa, *Cau. 11, quaest. 3*; et in c. 1 in verb. *Hortamur*, ubi glossa exponit, id est, praecipimus, *infra de testibus*, et sequitur Abbas in c. *Nam concupiscentiam, n. 3, infra hoc tit.* Vel certe, ut ait Dec. num. 21 verba hortatoria tunc non impropriantur, quia non est inconveniens aliquem adhortari ad illud quod *facere tenetur, c. Pervenit, dist. 84*, et ideo verbum *rogo* et verbum *hortamur* in locis praeallegatis proprie intelliguntur, et non inducunt praeceptum, sed per alia iura materia praecepta esse dicitur, ut ibi per eum. Hinc Sacra Congregatio Concilii alias declaravit Episcopos temporibus praeceptis in c. 1 verb. “*Eosdem interim admonet* „, sess. 23, teneri apud suam Cathedralem Ecclesiam residere nec satis esse ut in Dioecesi resideant; nam etsi decretum illud utatur verbo *admonet*, quod est consilii non praecepti, tamen obligatio residendi in Cathedra Ecclesia surgit ex dispositione antiquorum Canonum quos Tridentina Synodus ibi penitus non sustulit, sed tantum moderata est; nempe ex c. *Placuit. can. 7, quaest. 1*, et ex c. *Episcopus de consecr., distinct. 3^a, (2)*.

Itaque ubi praeceptum verum non est, obligatio proprie dicta non exsurgit.

Sed: a) quandoque verba materialiter sonant consilia, monita, adhortationes, instructiones, etc., formaliter autem continent leges aut praecepta, ideoque verbis nimium insistendum non est cum de mente Superioris constat; ita, v. g., Instructio *Inter ea data a S. Congregatione de Religiosis, 29 Iulii 1909 (A. A. S., I, 695)*, est verum Decretum, cum dicatur: “SSm̃s... haec decernere,

(1) Ad tit. “De const. „, X (1,2), nn. 158-160.

(2) Ad c. “Canonum statuta „, 1, X (1,2), nn. 100, 101.

statuere, et praescribere dignatus est „; pariter Instructio S. Officii, 13 Iulii 1916, super casuum conscientiae reservationibus (A. A. S., VIII, 317) data est sub vera obligatione.

b) Non raro Superiores ecclesiastici suis instructionibus, exhortationibus, monitis, etc., intendunt in mentem subditorum revocare ea quae praecepta sunt vel prohibita ex iure divino vel ecclesiastico, universali aut particulari; tunc illae instructiones, monita, etc., sane obligant; quod si obligatio non dicatur promanare ex praescripto Superioris, oritur certe ex iuribus praeexistentibus. Sub hac ratione censendae sunt obligatoriae plures Instructiones Sacrarum Congregationum, maxime S. Officii et Congr. de Prop. Fide.

c) Si nullo ex capite verum praeceptum aut obligatio exsurgat, tamen adhortationes, monita et alia huiusmodi acta Superiorum ecclesiasticorum nunquam sperni possunt, sed veneranda iugiter sunt, et de regula generali observanda, tamen citra obligationem.

B) Lex debet esse *rationabilis et iusta*; nulla quippe lex consistere potest nisi rationi sit consentanea; hinc a pluribus lex definitur: „ Recta agendorum ratio „ (1) si ad subditos referatur; „ recta ratio iubendi „ si spectetur in legislatore. At vero de his et aliis legis proprietatibus, singillatim dicemus in art. II.

C) Lex est *praeceptum commune*; unde in fr. 1, D. I, 3, dicitur: „ Lex est commune praeceptum..., communis reipublicae sponsio „; et fr. 8 eod.: „ Iura non in singulas personas sed generaliter constituuntur „. Duo autem designantur per hanc praecepti communionem, unum et praecipue subiectum immediatum legis quod est communitas seu multitudo hominum, alterum finis quod est bonum commune.

a) Quoad primum recepta est concorditer sententia, praeceptum uni vel alteri personae impositum non esse legem, sed illud dumtaxat quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehensis, vel saltem pro iis qui in aliqua communi-

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, l. cit., n. 23; *S. Alphons.* „ Homo Apost. „, tract. II, n. 1.

tate sunt eiusdem conditionis sive multi sive pauci sint numero, ut clerici, mercatores, etc.; imo ad hoc ut communitas sit subiectum legis debet esse perfecta, id est capax gubernii seu regiminis politici, v. g., Ecclesia universa, aliquod regnum seu natio, provincia ecclesiastica, dioecesis, religiones etiam votorum simplicium, quae possunt esse perfectae communitates, si perfectum regimen et unionem moralem habent: communitates vero imperfectae, quales sunt parochia aliqua, capitulum canonicorum, domus aliqua religiosa, confraternitas, familia quaedam, etc., non censetur capaces legis proprie dictae (1): ex hac ratione lex differt ab statutis seu regulis communitatum imperfectarum, et multo magis differt a praecepto simpliciter dicto, seu iusso singulari personae dato, a sententia iudiciali quae fertur inter personas privatas, etc.

b) Quoad secundum, pariter est certum leges ferendas esse propter bonum commune; nam sicut leges communitati imponuntur, ita propter bonum communitatis praecipue ferri debent, et contra omnem rectitudinem esset bonum commune ad privatum ordinare, seu totum ad partem propter ipsam referre; insuper potestas regendi, unde et ferendi leges, data est Principi non propter bonum ipsius vel aliorum privatorum sed propter bonum communitatis, ac proinde hoc bonum intendi debet in legibus ferendis. Bonum autem commune per leges obtineri potest dupliciter, scilicet: directe et indirecte.

Directe cum lex versatur circa materiam quae immediate prodest communitati licet postea redundet in bonum privatorum, v. g., leges de electione Praelatorum ecclesiasticorum, de iuribus et officiis quae pertinent ad Cardinales, Legatos, Episcopos, etc.

Indirecte quando materia legis immediate est aliquod bonum privatorum, v. g., leges de Sacramentorum receptione, de sanctificandis diebus festis, de pupillis et minoribus, etc. Attamen etiam in his casibus intenditur remote bonum commune quod ex illo bono privato redundat, et ratio quae primario, licet remote, in-

(1) Cfr. Suárez, l. cit., c. 6: Diverso sensu, ut patet, ac in Iure publico eccles., hic societates vel communitates dicuntur *perfectae* ac *imperfectae*.

tenditur a legislatore, est bonum commune; insuper illa materia boni privati non cadit sub lege, quatenus ad unam vel alteram personam tantum pertinet, sed quatenus spectat ad personas certae conditionis, ut ad minores, ad pauperes, etc. (1).

D) Lex debet esse praeceptum *firmum et stabile*, non transiens vel ad breve tempus constitutum, imo iuxta plures auctores, maxime antiquiores, debet esse *perpetuum*, ut ex definitionibus etiam sumitur. Perpetuitas tamen quae ab illis auctoribus tribuitur legi (utique humanae, nam haec leges divinas non respiciunt) non denotat quod ipsa lex debeat esse *aeterna*, nam ex diversis causis potest revocari a legitimo Superiore, vel cessare ab intrinseco; sed significat legem habere triplicem moralem perpetuitatem seu stabilitatem: prima est ex parte ferentis, quia non cessat illo in munere suo cessante, secunda ex parte subditorum ad quos fertur, quia non solum obligat praesentes qui vel nati sunt vel territorium incolunt cum lex fertur, sed etiam eorum successores vel denuo ibi habitantes; tertia ex parte ipsius legis, quae semel lata semper durat donec vel revocetur vel materia eius aut causa ita mutetur ut iusta esse desinat.

Ceterum, ipsi auctores fatebantur minime repugnare ut legislator, saltem supremus, si expresse hoc manifestaverit, vim et privilegia legis tribuat etiam ordinationibus temporaneis (2). Non pauci autem recentiores, attendentes usum iuris civilis, in quo passim leges vocantur quaelibet ordinationes, modo ab iis qui supremam potestatem legiferam detinent, solemniter prodeant, sive ad tempus sive in perpetuum ferantur, concludunt perpetuitatem stricte dictam non esse necessariam ad rationem legis, sed sufficere quamdam firmitatem vel stabilitatem (3). Etiam hac admissa doctrina, possumus cum antiquis distinguere leges ab ordinationibus transeuntibus vel ad breve tempus latis, et has vocare *praecepta communia, statuta, edicta, decreta*, etc.

(1) Suárez, l. cit., c. 7.

(2) Cfr. Suárez, loc. cit., c. 10.

(3) Cfr. Génicot, "Theol. Moral. Instit.", vol. I, n. 83.

E) *Auctor legis* debet esse *is qui curam communitatis habet*, nempe legitimus Superior praeditus publica potestate. Nemo dubitat auctorem legis debere frui aliqua potestate in eos quibus legem fert; nam lex est praeceptum obligans ad aliquid, qui autem supra alios nullam habet potestatem, eos obligare non potest. At vero non quaelibet potestas sufficit ad ferendam legem; etenim lex fertur in communitatem perfectam, cuius proinde legislator debet pollere auctoritate eidem communitati perfectae respondente.

Haec autem auctoritas non potest esse potestas quae dicitur privata seu oeconomica vel etiam dominativa, qualem habet pater in filium, maritus in uxorem, dominus in famulum, Superiorissa in moniales, parochus in parochianos, etc., nam ex huiusmodi privata potestate possunt quidem dari praecepta, at non ferri leges; sed debet esse potestas publica, quae dicitur potestas iurisdictionis seu politica, de se proportionata ad regendam communitatem perfectam. Imo nec omnis potestas iurisdictionis tribuit facultatem ferendi leges; si quidem omnis iudex, tam ordinarius quam delegatus, obtinet iurisdictionem, nec tamen, qua iudex, potest leges ferre; item nec Vicarius Generalis, nec Superiores religiosi exempti locales aut provinciales aut etiam generales, etc.: quocirca requiritur potestas iurisdictionis plena, seu primaria, seu sublimis, ut ab aliquibus vocatur (1). Quinam in Ecclesia obtineant potestatem ferendi leges, dicitur mox in art. III.

F) *Promulgata* lex debet esse, ad hoc ut possit obligare; quinimmo lex adhuc proprie non dicitur nec est, antequam promulgetur; quare decernit c. 8, § 1: "Leges instituuntur cum promulgantur". De promulgatione autem legum ecclesiasticarum, peculiariter agetur in subsequenti art. IV.

ART. II. — DE QUALITATIBUS LEGIS.

181. *Legis qualitates* enumerantur a S. Isidoro, et cum eo ab aliis communiter, hoc modo: "Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriae consuetudinem, loco temporique con-

(1) Cfr. *Suárez*, loc. cit., c. 8.

veniens, necessaria, utilis, manifesta quoque ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo sed pro communi utilitate conscripta „ (1). Ex his verbis S. Isidori colliguntur praeceptivae qualitates legis, et nonnullae aliae insuper adiciuntur. Pleraeque autem ex his qualitatibus simul exprimunt materiam sive obiectum legis.

182. Lex ergo debet esse:

A) *Honesta* seu *rationabilis* aut *rationi consentanea*, quae qualitas desumitur praecipue ratione materiae; ac significat non posse legibus praescribi inhonesta, iniqua, vel repugnantia rectae rationi aut legi divinae; sed ea dumtaxat quae secundum rectitudinem fieri possint. Hinc saepe dicitur obiectum legis debere esse bonum; quod probe est intelligendum: nam obiectum directum legis prohibentis est aliquod malum quod vetatur; item obiectum legum tolerantium sunt mala quae permittuntur; tandem leges possunt praecipere aut prohibere, iuxta diversos casus, ea quae per se indifferentia essent: semper tamen leges ferre sub iis distinctis rationibus, bonum, rectum, honestum est, et finis intentus est aliquod bonum; atque propterea obiectum legis potest dici generaliter esse bonum.

B) Lex sit *iusta*; quomodo autem haec iustitia legis intelligatur, tradit S. Thomas (2) quem explicat Suárez his verbis: “ Ut lex iuste feratur, tres virtutes iustitiae in illius forma cerni debent.

Prima est iustitia legalis, cuius est commune bonum intendere et consequenter iura communitati debita servare; at lex hunc finem praecipue intendere debet, ut ostensum est; debet ergo ferri iuste secundum legalem iustitiam, et hoc modo ait S. Thomas supra, debere legem esse iustam ex fine boni communis.

Secunda est iustitia commutativa, ad quam spectat ut legislator non plus praecipiat quam possit; quae iustitia est maxime necessaria ad valorem legis. Unde si princeps legem

(1) “ Etymolog. „, lib. II, c. 10, et lib. V, c. 2; et habentur etiam apud *Grat.*, c. 2, D. IV.

(2) 1. 2^{ae}, q. 96, a. 4.

ferat pro non sibi subditis (1), contra iustitiam commutativam peccat respectu illorum, etiam si actum de se honestum et utilem praecipiat. Et sic dixit D. Thomas requiri in lege iustitiam ex parte ferentis.

Tertia iustitia est distributiva quae etiam in lege requiritur, quia praecipiendo multitudini, quasi distribuit onus inter partes reipublicae in ordine ad bonum eius; et ideo necesse est ut in ea distributione servet aequalitatem proportionis quae ad iustitiam distributivam pertinet; et ideo iniusta erit lex si inaequaliter onera dispenset etiamsi res praecepta iniqua non sit (2). Et hoc modo dixit D. Thomas supra, in forma legis iustae requiri aequalitatem proportionis.

Unde etiam recte concludit, praeter iniquitatem ex parte materiae posse legem esse tripliciter iniustam, scilicet, vel ex fine privati commodi et non communis boni, vel ex parte agentis ac defectu potestatis, vel ex defectu formae seu iniustae distributionis „ (3).

C) Sit lex observatu *possibilis*, non solum physice ut evidens est, verum etiam moraliter, ita ut non praecipiat ea quae sunt nimis ardua, difficilia, gravia, onerosa, sed ea quae sunt viribus hominum ordinariis accommodata, uno verbo, lex aequa sit. Huc proinde reducuntur aliae qualitates prolatae a S. Isidoro: *secundum naturam, secundum patriae consuetudinem, loco temporique conveniens*; adeoque lex esse debet accommodata naturae et moribus hominum et consuetudini patriae, qualitati loci et temporis, etc. Unde actus heroici generatim non sunt obiectum legum humanarum; quoniam lex datur communitati, et sic debet esse proportionata viribus communibus, quas excedunt actus heroici. Excipiamus duo casus:

a) Si actum heroicum exigit bonum commune; sic Ecclesia praecipit ut parochus etiam cum gravi periculo infectionis administret sacramenta moribundis lue infectis;

(1) Aut a subditis exigit ea quae non pertinent ad finem societatis. Cfr. Cavagnis, „ Instit. Iuris publ. eccl. „, v. I, n. 75.

(2) „ Huc revoca si tot exceptiones duntur et exemptiones ut alii subditi graventur „, Ballerini-Palmieri, „ Opus theol.-mor. „, v. I, n. 237.

(3) „ De leg. „, lib. I, c. 9, n. 8.

b) Si quis libere amplexus est statum, qui actus heroicòs exigat; ita moniales obligantur ad perpetuam clausuram, missionarii ad suscipiendas missiones in locis barbarorum, etc.

D) Lex debet esse *necessaria vel saltem utilis* pro fine societatis obtinendo; secus non esset rationabilis ac iusta nec tenerentur subditi ad servandam legem; quia ratio ob quam socii tenentur societati actus suos praestare est consequutio finis, sed quod est omnino inutile non ducit ad finem. Quinimo lex quae prius fuerat utilis, si inutilis fiat, ipsa per se cessat. In dubio tamen praesumi debet lex iusta et utilis, quia *delictum et defectus non praesumuntur sed demonstrari debent*; unde in tali casu lex est in possessione (1). Utilitas autem legum non accipienda est mere privata, ut liquet ex praedictis, sed publica; et hinc ait S. Isidorus legem esse debere *nullo privato commodo, sed pro communi utilitate conscriptam*.

E) Lex *manifesta seu clara* sit, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat. Haec verba S. Isidori saepe referuntur ad manifestationem publicam vel promulgationem legis; sed magis pertinent ad hoc ut verba legis sint clara et perspicua, ne occasionem praebeant erroris aut tergiversationis, vel opinionum et interpretationum, ex quibus et fraudes et lites nasci solent. Sic autem haec qualitas requiritur maxime ad perfectionem legis, non est tamen de essentia, et vix potest diligentia humana adhiberi qua omnia excludantur dubia quae circa legis intelligentiam oriuntur (2).

183. Territoriales quoque sunt generatim leges ecclesiasticae, nam statuit c. 8, § 2: "Lex non praesumitur personalis sed territorialis nisi aliud constet". Iamvero *territoriales* seu *locales* dicuntur leges quae dependenter a territorio vel loco explicant suam vim et efficaciam, unde censentur immediate afficere territorium, eoque mediante personas; dicuntur vero *personales* seu *extraterritoriales* quae directe et immediate afficiunt personas independenter a quocumque territorio; unde leges territoriales

(1) *Ballerini-Palmieri*, l. c.

(2) *Suárez*, loc. cit., c. 11, n. 1.

explicant suam vim, saltem quoad singulas personas, intra determinatum territorium, leges vero personales sequuntur personas quocumque se conferant (1).

Leges utique semper dantur personis, et sub hac ratione omnes leges sunt personales; at vero aliquae leges attingunt personas quatenus subsistunt in territorio, aliae autem inhaerent personis in se ipsis, abstractione facta a territorio.

Per se leges natura sua territoriales non debent esse, seu territorialitas non est qualitas essentialis legum; nam leges natura sua non aliud exigunt nisi ut ferantur communitati perfectae; atqui possunt esse societates perfectae quae sint personales et careant territorio (2); istis igitur communitatibus leges non erunt territoriales; imo etiam leges communitatum territorialium sunt primario regula vel mensura actuum humanorum, qui exerceri possunt sine dependentia a territorio.

Quare potius ex causis extrinsecis leges habentur territoriales. Re vera territorium vel locus multipliciter exercet suum influxum in actus humanos ac proinde in leges, quae illos moderantur; praesertim vero limitatio ad certum et circumscriptum territorium, quo ut plurimum concluduntur communitates seu societates humanae, fuit causa unde leges obtinuerint characterem territorialem: nam ex una parte potestas publica iurisdictionis qua reguntur illae communitates, exerceri communiter nequit extra determinatum territorium societatis alicuius, ex alia homines fiunt subditi legislatorum generatim quoque per domicilium aut quasi domicilium in territorio, denique necessarium fuit providere ut vitarentur gravissimi conflictus seu incommoda quae possent exurgere si intra unum et idem territorium homines diversis legibus personalibus regerentur, ideoque peregrini obligantur aliquando ad leges territorii in quo versantur.

(1) Cfr. *Pacelli*, "La Personalità e la territorialità delle leggi"; ibi tradit: "È *personale* ed *estraterritoriale* la legge che vincola la persona del suddito dovunque, anche fuori del territorio. È invece *meramente territoriale* o *locale* quella legge che ha efficacia soltanto nei limiti del territorio," (pag. 10).

(2) Ait *Suárez*, loc. cit., c. 6, n. 11: "Inter has communitates quaedam dicuntur reales seu locales, quia certis terminis realibus seu localibus clauduntur, ut est civitas vel regnum; aliae vero dicuntur personales quia magis in personis quam in locis considerantur, ut est religio aliqua." — Communitates seu societates personales sunt quoque populi vel tribus nomades; et in Ecclesia habentur paroeciae quae dicuntur et sunt personales, imo dioeceses rituum orientalium sive in Oriente, sive, v. g., in America septentrionali potius personales quam territoriales agnoscendae sunt.

Attamen, etiam postquam ex dictis causis leges in societatibus territorialibus habitae sunt potius territoriales, nec omnes leges in eodem territorio afficiunt subditos dependenter a territorio nec excluduntur leges quae possint subditos obligare etiam extra territorium, nec peregrini in alieno territorio, ubi sistunt, prohibentur saepe agere secundum leges sui proprii Superioris; omnes autem huiusmodi leges censendae sunt personales. Sed denique verum est leges hodie in societatibus territorialibus censi ut plurimum territoriales; quare personales erunt dumtaxat leges, quas tales effecerit vel ipsa intrinseca rerum conditio vel voluntas legislatoris.

Aliquae leges dici possunt esse simul territoriales et personales, sed, ut patet, diversis tantum sub respectibus. Ita de cap. *Tametsi* scriptum fuit: "adaequata loquendo (legem tridentinam), localem et personalem esse in confesso est apud omnes. Quatenus localis, afficit territorium eosque, qui ibi matrimonio iungendi sunt, obligat; quatenus vero personalis est, obligat qui domicilium vel quaside domicilium habentes in loco ubi Tridentinum decretum promulgatum est et viget, in altero, ubi illud non viget, contrahere vellet," (1).

Eodem modo erant territoriales et personales leges particulares de reservatione peccatorum, nam non solum intra territorium vim exercebant, sed ex praescripto Const. Clementis X *Superna*, 21 Iul. 1670, urgebant etiam subditum qui in fraudem reservationis ad alienam dioecesim pro absolutione obtinenda migravisset. — Item territorialis censi potest lex quae iubet applicare missam pro populo diebus festis in propria ecclesia parochiali, sed si parochus in ea ecclesia illam non applicaverit, tamen tenetur eam applicare ubicumque inveniatur. In his casibus lex censenda est continere veluti duplex praescriptum seu obligationem, unam territorialem, aliam personalem.

Sed aliis quoque modis lex potest esse quasi mixta, nempe sub diversis respectibus territorialis et personalis. Nam lex aliqua potest statuere aliquid praestandum in determinato loco vel territorio, et sub hac ratione vel, si ita dicamus, *quoad observantiam* est territorialis, nam effectus legis obtinetur in aliquo determi-

(1) Instr. S. O., 14 Dec. 1859.

nato loco; sed persona quae adstringitur illius legis vinculo, potest obligari etiamsi fuerit extra illud territorium, unde lex quoad *ipsam obligationem* in se est personalis. Ita leges reales, seu quae disponunt de rebus, v. g., de reparatione ecclesiarum, sunt territoriales *quoad observantiam*, quia debent adimpleri in determinato loco, ubi res consistunt; sed illi qui obligantur ex ipsis rebus, tenentur *quoad obligationem* adimplendae legis, quamvis versentur extra illud rerum territorium. Similiter leges quae statuunt residentiam beneficiatorum in determinato loco vel adsistentiam ad determinatum chorum sunt territoriales *quoad observantiam*, quia adimpleri debent in loco determinato, sed ille qui non legitime abierit e loco *tenetur, ubicumque inveniatur*, ad repetendum locum.

Pariter leges, quae per se essent *personales* et *observari* possent aut deberent *in quolibet loco*, possunt dispensari quoad aliquem locum et tunc illae leges *quoad dispensationem* sunt territoriales, et urgent in omnibus aliis locis extra loca quae fruuntur dispensatione: hoc evenire potest quoad leges universales quae respiciunt observantiam festorum, ieiunium et abstinentiam, etc.

Patet distinctionem legum in territoriales seu locales et personales seu extraterritoriales obtinere praecipue locum in legibus particularibus; nam leges universales, cum obligent in universo orbe, viderentur hoc ipso dici debere omnes personales. Revera illa distinctio fuit inventa pro statutis, seu legibus municipiorum aut provinciarum, quae distinguebantur in personalia et localia seu territorialia. Attamen applicari potest etiam legibus Ecclesiae universalibus, quae sub multiplici respectu possunt esse territoriales, ut mox videbimus. Imo vero applicanda est, quia c. 8, § 2, loquitur indiscriminatim de legibus Ecclesiae, quin appareat vim illius canonis restringi ad leges particulares (1).

(1) In schemate Codicis typis exscripti anno 1912, clausula afficiens divisionem legum in territoriales et personales, respiciebat potius solas leges particulares, nam continebatur c. 12 ita praescribente: "Peregrini non adstrin-

Ecclesia utique universa non habet territorium determinatum, quae potius censenda est communitas seu societas personalis; tamen est in territorio et distribuitur in plura territoria, et singuli fideles habent domicilium aut quasi-domicilium in territorio determinato: inde nil mirum si plures leges etiam universales, in propria vi explicanda, dependent a territorio vel territoriales sunt. Id ipsum proportionaliter asseverari potest de aliis societatibus personalibus minoribus, v. g., de institutis religiosis.

Igitur inter Ecclesiae leges universales constat esse *personales*:

a) Leges quae declarant ius divinum, quod nulli determinato loco aut territorio est adstrictum;

b) Leges quae afficiunt communitates personales, salvo monito iam insinuato et melius adhuc explicando;

c) Leges quae determinant statum, habilitatem et capacitatem, uno verbo qualitates personarum, v. g., quae respiciunt aetatem, maioritatem, irregularitates, impedimenta, etc. (1);

d) Leges quae dicuntur rituales, videlicet quae dependent a diversis ritibus christianorum, nam ritus est qualitas personalis; sic sacerdos graecus celebrans in ecclesia latina tenetur sequi ritum graecum, e converso sacerdos latinus celebrans in ecclesia graeca debet adhibere ritum latinum (cfr. c. 816); hoc principium non est adeo rigidum ut suas non patiatur exceptiones (cfr. c. 886);

e) Leges quae continent obligationes personales, v. g., obli-

guntur legibus particularibus sui territorii a quo absunt, nisi earum transgressio in patria noceat aut leges sint personales; *lex autem praesumitur territorialis, nisi aliud constet*; c. vero 7, qui erat generalis, referebat haec verba dumtaxat: *Leges instituuntur cum promulgantur* „.

In schemate vero iam correcto et typis impresso a. 1914, clausula illa fuit translata veluti § 2, c. 8, ubi hodie habetur, sed exprimebatur hac ratione: „Lex non praesumitur territorialis sed personalis, nisi aliud constet „, forsitan habita ratione legum universalium, quae censebantur potius esse personales. Sed denique clausula fuit promulgata ut nunc est. Ex quibus satis clare videtur § 2, c. 8 applicandum esse legibus Ecclesiae et particularibus et universalibus.

(1) *D'Annibale*, „Summula „, I, n. 119, inquit: „Quia status personarum unus et constans ubique esse debet, leges huiusmodi haerent civi *prout leprocuti*, atque illum sequuntur ubique gentium „.

gationes communes clericorum, veluti recitatio horarum canonicarum, obligatio parochi applicandi Missam pro populo, obligationes recipiendi Sacramenta, veluti communionem paschalem, Viaticum, etc., obligatio audiendi Missam in diebus festis, etc.

E contra aliae leges universales habent *characterem territorialem*; ita:

a) Leges reales, quae respiciunt res in determinato loco consistentes; tunc effectus legis obtinendus est in illo loco vel territorio, licet forsitan aliae personae quae legibus adstringuntur non inveniuntur in illo loco; huc reducuntur, v. g., praescriptiones de visitanda aliqua ecclesia, de praestandis vel obtinendis a patrono in ecclesia patronata, de sepulturis, de foundationibus piis, de bonis ecclesiasticis, etc.;

b) Leges quae determinant obligationem faciendi aliqua in determinato loco, v. g., obligatio clericorum assistendi choro, obligatio fidelium (seu potius hodie suasio) recipiendi communionem paschalem in propria parochia, etc.;

c) Leges quae respiciunt obligationes pastorales, v. g., Episcoporum, Parochorum, exercendas intra limites proprii territorii;

d) Leges quae respiciunt ordinem publicum, unde quis subiicitur Praelatis in territorio non proprio quoties agatur de ordine publico servando, etc.

e) Leges quae respiciunt solemnitates actuum, competentiam tribunalium, formas iudiciorum, nam etiam non subditi possunt aut debent eas leges implere in territorio, ubi sistunt, coram Praelatis aut Officialibus non suis et iuxta determinationes peculiares illius territorii, etc.;

f) Leges quae licet universales sint et ubique vigeant, tamen quoad singulos vim suam explicant determinato territorio, v. g., parochus intra suum territorium valide assistit matrimonio quorumcumque, etiam non subditorum, e converso extra proprium territorium valide non assistit matrimonio etiam suorum subditorum;

g) Leges quae licet sint universales, fuerunt pro nonnullis territoriis dispensatae, aliqua ratione efficiuntur territoriales (cfr. c. 14,

§ 3). — Haec ergo ita sunt, si constat leges territoriales aut personales; nec adeo difficulter constare potest plures leges universales esse personales.

Quid ergo si non constaret, seu nempe haberetur dubium an aliqua lex universalis sit personalis an territorialis? — Applicandus est c. 8, § 2: "Lex non praesumitur personalis sed territorialis"; quia principium est generale pro quibuscumque legibus Ecclesiae, unde etiam pro universalibus; praeterea favorabilior est lex territorialis, quae vim explicat dumtaxat in aliquo territorio, quam personalis, quae cum in casu proposito sit universalis obligaret ubique: ergo tenendum est in dubio id quod minimum fuerit.

At certe axioma c. 8, § 2 plenius obtinet applicationem in legibus particularibus, quae natura sua potius sunt territoriales, cum dentur pro subditis alicuius determinati territorii. Non excluduntur tamen leges particulares Ecclesiae quae sint personales, ut constat ex c. 14, § 11, 1.º; ideo habendae sunt leges personales:

a) Leges quae constituentur pro communitate personali, v. g., quae ferantur in Capitulo Generali alicuius Ordinis religiosi; tamen si darentur pro determinata provincia Ordinis, aut respuiceret res, loca, domus, etc., essent territoriales saltem pro singulis; item si circa aliquas leges totius Ordinis concederentur dispensationes territoriales, tunc leges sub hoc respectu acquirerent characterem territorialem.

b) Leges quae dentur a S. Sede pro subditis alicuius provinciae, dioecesis, etc., ita tamen ut eos obligent etiam extra proprium territorium; talis erat olim Const. Clemen. X *Superna* iam commemorata; ita hodie quoque lex quae obligat Episcopos, Canonicos et alios choro adstrictos ad recitandum ubicumque horas canonicas iuxta Kalendarium suae dioecesis a S. Sede approbatum veluti legem particularem pro illa diocesi.

c) Leges quae respiciunt statum et qualitates personarum, ut si aliquis episcopus praescriberet ne ullus suus subditus tonsuram clericalem recipiat ante annum decimum octavum aetatis.

d) Leges quae imponunt obligationes personales, ut si episcopus statueret omnes clericos debere quotidie recitare Rosarium B. M. V.

e) Leges quibus episcopus declaraverit velle suos subditos adstringi etiam extra propriam dioecesim, v. g., ne adeant theatra, ne legant librum ab ipso episcopo prohibitum, etc.; id enim posse hodie ab episcopo fieri omnino tenendum est, ut infra n. 200 patebit.

E converso possunt esse aliae leges ita stricte territoriales, quamvis particulares, ut obligent non solum subditos, sed etiam quoscumque alios constitutos intra territorium, ut dicetur expressius infra n. 201. -- Ceterae omnes leges, de quibus non constet esse personales sensu praefato, praesumuntur esse territoriales, ita ut obligent solos subditos et hos dumtaxat intra territorium.

184. Lex non respicit retro. — Quo axiomate alia innuitur legis qualitas, quod videlicet ipsa lex *generatim* non se extendat ad negotia praeterita vel adhuc pendentia sed tantum ad futura: "quia materia alicuius regulae non est effectus iam factus, nam ad illum nihil conferre potest; lex autem est regula actus; ergo non potest habere pro materia actum praeteritum," (1) vel negotium adhuc pendens quod aequiparatur negotio praeterito. *Generatim* diximus; quoniam imprimis excipiendae sunt leges declaratoriae, quae nimirum non condunt novum ius, sed declarant quid secundum aliud antiquius ius fieri debeat, ut si Romanus Pontifex in sua constitutione dicat *Declaramus*; tunc enim potius quam lex nova, est veteris legis interpretatio declaratoria; cum ergo lex iam existeret, potuit esse regula et mensura actuum positorum ante declarationem. Haec tamen conclusio, ab antiquis doctoribus tradita, restringenda est hodie ad limites c. 17, § 2, si nempe agatur de legis non dubiae declaratione; secus etiam lex declarativa prioris legis dubiae non retrahitur; eoque minus applicatur actibus praeteritis lex non pure declarativa, sed habens admixtum aliquid legis constitutivae, ut si Pontifex dicat: *declaramus ac statuimus*; tunc enim saltem quantum ad id quod

(1) Cfr. Suárez, "De leg.", I, c. 14, n. 1.

additur, lex ad futura dumtaxat extenditur. Praesertim ergo, inspicienda est alia principii generalis exceptio, nempe si legislator speciatim caveat de praeteritis; ita enim constituit c. 10: "Leges respiciunt futura, non praeterita, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur", (1).

Haec autem exceptio ita intelligenda est ut quoad ipsos actus praeteritos lex nequeat retraheri, fuerunt enim iam positi, sed quoad illos actuum ipsorum effectus de quibus potest disponere legislator: igitur quoad primum legis effectum, qui est obligatio, nequit lex valere retrorsum, seu leges mere praecipientes aut prohibentes nequeunt respicere actus praeteritos, quia si illi facti sunt sine culpa non poterunt reddi culpabiles propter legem postea datam. — Unde illa exceptio potest habere locum:

a) Quoad effectum poenae, seu in legibus poenalibus quae possunt extendi ad praeteritas legis transgressiones dummodo revera praecesserit violatio iuris iam antiquitus constituti sine poena, vel iuris divini; si enim nulla legis violatio praecesserit, actus non est poena dignus; quando vero praecesserit violatio, ea semper puniri potest; quod si poena non erat determinata, sicut potest infligi particulariter per sententiam Superioris ecclesiastici (c. 2, 222), ita potest statui generaliter per legem.

b) Quoad effectus irrationis seu annulationis, i. e., in legibus irritantibus vel rescindentibus; potest enim lex posterior annullare seu rescindere actus prius valide positos, quia non est minor vis legis quam vis sententiae iudicialis, constat autem posse irritari per sententiam actum prius valide positum, ergo etiam per legem possunt irritari actus praeteriti; debent tamen actus esse irritabiles ex auctoritate humana, nam si invalidatio repugnat iuri divino, v. g., quoad matrimonium christianorum consummatum,

(1) Id quod iam vigeat iure romano iuxta, c. 7, C. I, 14: "Leges et constitutiones futuris certum est dare formam negotiis, non ad facta praeterita revocari; nisi nominatim et de praeterito tempore et adhuc pendebant negotiis cautum sit"; item in iure Decretalium (c. 13, X, I, 2): "cum leges et constitutiones futuris certum sit dare formam negotiis non ad praeterita facta trahi; nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur",.

tunc certe nequeunt rescindi; item intentio legis debet esse manifesta, quia princeps iure quaesito neminem privare censetur nisi id aperte exprimat.

c) Denique quoad effectum inhabilitationis, seu in legibus inhabilitantibus aut inducentibus irregularitates, impedimenta, etc.; aliquis enim potest per sententiam declarari inhabilis etiam sine ulla culpa; ergo per legem quoque possunt reddi inhabiles, irregulares, etc., omnes qui posuerint aliquem actum sive culpabilem sive inculpabilem; etenim ex una parte inhabilitas non est poena proprie dicta nec privat iure quaesito, sed exhibet impedimentum quo quis a iuribus adquirendis arcetur, ex alia inducitur propter bonum publicum, etsi privatos respiciat.

185. Vis legum ecclesiasticarum quoad actus internos. — Hic certa ab incertis secernamus. Distinguendi sunt prae primis actus *meri interni*, qui cum actibus externis non coniunguntur ullo modo, ut sunt cogitationes, meditationes, et alia huiusmodi; et *actus mixti* seu actus interni qui cum externis coniunguntur; hi autem duplicis sunt generis: actus interni *cum externis per accidens* coniuncti qui ab actu externo per se necessario non requiruntur sed cum eo coniunguntur extrinsece per voluntatem operantis, v. g., intentio audiendi Missam vel recitandi Rosarium pro conversione peccatorum, intentio turpis lucri in administrandis Sacramentis; et actus interni *cum externis per se* coniuncti qui videlicet ad actum externum ex ipso actu externo necessarii sunt, idque a) vel *essentialiter et quasi physice et natura sua*, quia sunt veluti *pars* aut *causa* externi actus, quales sunt omnes actus intellectus et voluntatis qui actum externum reddunt humanum, v. g., attentio et applicatio animi ad studium si Superior praecipiat studere, voluntas ieiunandi si ieiunium praecipiat, propositum faciendi id quod prohibetur, etc.; b) vel *moraliter*, quia requiruntur aut veluti *forma* ad esse morale actus externi, v. g., intentio seu voluntas in contractibus ineundis, in iuramentis emittendis, in delictis perpetrandis, in conficiendis Sacramentis, quae non censentur subsistere sine voluntate agentis vel ministri, aut veluti *conditio*, v. g., attentio necessaria ad audiendam Missam vel ad recitandum Divinum Officium, dolor in confessione, etc.

Actus interni qui solum *per accidens* coniunguntur cum externis, habendi sunt in eodem censu ac actus mere interni, quoniam nequeunt prohiberi aut praecipiri eadem simul lege cum actibus externis, siquidem cum istis non habent necessariam connexionem, sed deberent separatim.

praecipi aut prohiberi ex alia distincta lege, ac proinde praeciperentur aut prohiberentur directe quatenus ipsi sunt in se actus interni. — Actus vero interni qui *per se* coniunguntur cum externis, cadere censentur sub lege dupliciter, id est, aut directe aut indirecte; *directe* si ipse actus internus in se praecipitur aut prohibeatur, *indirecte* si praecipitur aut prohibeatur actus externus cum quo internus coniungitur, tunc enim ea ipsa lege censetur praeceptus aut prohibitus ipse internus actus. — Denique ab actibus internis vel mixtis distinguendi omnino sunt actus externi occulti, etiam prorsus occulti, ita ut in iudicio probari nulla ratione valeant; hi enim actus certissime cadunt sub lege humana quia natura sua sunt cognoscibiles ac iudicabiles per auctoritatem socialem, per accidens autem est quod non cognoscantur; unde, v. g., censurae latae sententiae incurruntur etiam propter delictum occultum.

Iam: a) receptum est apud omnes *legem humanam*, etiam civilem eoque vel magis ecclesiasticam posse attingere actus internos coniunctos *per se* cum externis; quoniam actus externi praecipuntur aut prohibentur prout vere humani et integri debent esse; unde simul attinguntur omnia illa quae physice vel moraliter necessaria sunt ad integritatem actus. Hinc Ecclesia praecipit *dignam* communionem paschalem et damnata est ab Innocentio XI propositio: "Praecepto communionis annuae satisfi per sacrilegam Domini manducationem"; praecipit *fructuosam* susceptionem poenitentiae; potestas civilis praecipit internam intentionem in faciendo iuramento, etc.

^a Hi actus interni cum externis necessario coniuncti, secundum alios etiam lege ecclesiastica solum *indirecte*, secundum alios vero, non solum lege ecclesiastica sed etiam lege civili *directe* praecipuntur, (1).

b) Receptum pariter est *legem civilem* non posse praecipere *actus pure internos* quippe qui ad finem societatis mere temporalem nihil conferunt; hinc etiam de facto auctoritas civilis suis legibus aut praeceptis nunquam respicit actus internos.

c) Constat praeterea Ecclesiam posse attingere actus mere internos in his casibus: 1.º in fore interno; hinc S. Poenitentiaria et confessarii non solum iudicant et puniunt actus internos, sed

(1) *Noldin*, "De princip. Theol. Mor.", n. 138.

possunt etiam imponere actus mere internos, v. g., pias meditationes. — 2.º Ecclesia interpretari potest et determinare ius divinum naturale aut positivum quod versatur circa actus internos, v. g., quoties actus virtutum theologalium sunt eliciendi, quoties ab animarum pastoribus Missae sacrificium pro populo applicandum sit, item promulgat leges dogmaticas quae intellectus assensum requirunt. — 3.º Item praescribere potest actus mere internos tanquam conditionem ad gratiam obtinendam, v. g., meditationem ad lucrandas indulgentias Viae Crucis, Rosarium, etc. — 4.º Superiores religiosi possunt iniungere suis subditis actus internos ratione voti obedientiae quo se superioribus ipsi subditi etiam relate ad hos actus se subiecerunt, v. g., orationem mentalem, examen conscientiae, etc. (c. 595), item applicationem Missae ad normam constitutionum (1).

d) Acriter controvertitur utrum Ecclesia possit praecipere aut prohibere actus mere internos. Plerique negant (2), quia docent actus mere internos lege humana directe attingi non posse, actus vere internos cum externis necessario coniunctos solum indirecte praecipere aut prohibere; alii plures, hodie praesertim (3), affirmant et docent legislatorem ecclesiasticum directe posse praecipere aut prohibere non solum actus mixtos sed etiam actus mere internos.

Rationes negantium sunt hae praecipue: 1.º In sacris litteris cogitationes et effectus cordis videntur reservari soli Deo. 2.º Innocentius III aiebat (c. 34, X, V, 3); "Nobis datum est de manifestis tantum iudicare". 3.º Lex est norma et regula pro communitate perfecta, unde debet esse eidem communitati proportionata; Ecclesia autem est com-

(1) S. C. de Religiosis, 3 Maii 1914, apud A. A. S., VI, 281.

(2) S. Thomas, 1.ª, 2.^{ae}, q. 91, a. 4; Suárez, "De leg.", co. 12, 13; Benedictus XIV, "De syn. dioec.", l. IX, c. 4, n. 4; S. Alphonsus, "Theol. Mor.", l. I, n. 100; et cum eis communiter theologi et canonistae.

(3) Nonnulli veteres citati a Suárez; Sylvius, "Comment. in Summam Theolog.", 1.ª, 2.^{ae}, q. 91, a. 4; Elbel, "Theol. Mor. de leg.", n. 332; Holzmann, "Theol. Mor. de leg.", n. 314; Devoti, "Ius. can. univ.", v. II, l. I, t. 2, § 3; Sebastianelli, "De personis", n. 50; Ballerini-Palmieri, "Opus...", n. 308 sq.; Lehmkühl, "Theol. Mor.", v. I, n. 221; Noldin, "De princip.", n. 138; et praesertim Bouquillon, "Theol. Mor. fun.", n. 141

munitas externa, visibilis, publica, et regitur per actus externos; unde hi dumtaxat actus externi possunt attingi per leges. 4.º Potestas legifera non potest latius se extendere quam potestas iudicialis et punitiva, secus leges efficaciter urgeri non possent; sed actus mere interni nequeunt ab Ecclesia in foro externo iudicari et puniri; ergo nec praecipi aut prohiberi.

Rationes affirmantium sunt potissimum sequentes:

1.º Ecclesia potest praecipere ea omnia, quae possunt conferre ad finem ipsius efficaciter obtinendum; sed actus mere interni possunt aliquando valde conferre ad finem Ecclesiae quae est societas quidem visibilis, sed spiritualis pariter ac supernaturalis.

2.º Potestas Ecclesiae patet quam maxime, et fuit beato Petro commissa absque limite (*quodcumque ligaveris.....*); unde Ecclesia, praeter bonum commune fidelium, curat etiam in foro externo bonum et sanctificationem singulorum; atque adeo habentur leges de festis et ieiuniis servandis, quae respiciunt directe bonum privatum; item censurae, cum sint poenae medicinales, pertinent ad bonum singulorum, etc. Iam vero, bonum et sanctificatio singulorum saepe efficacius promovetur per actus internos.

3.º Non repugnat intrinsece quod potestas ecclesiastica fori externi attingat actus mere internos; ita Ecclesia ex potestate iurisdictionis externa dispensat super votis Deo emissis quae sunt actus proprie interni, iubet applicationem Missae faciendam per sacerdotem determinato die, quo certe ex iure divino non tenetur, etc.; quare ergo non posset per legem attingere alios actus mere internos, qui saltem aliquando essent valde convenientes ad bonum ipsius Ecclesiae? (1).

4.º Etiam si Ecclesiae non posset iudicare et punire actus mere internos, non ideo esset illi deneganda potestas legifera circa eosdem actus internos: nam distinguenda est potestas mere directiva a potestate directiva simul et coactiva, potestas autem legifera est per se potestas directiva quae exerceri potest etiam sine coactiva, nec inutilis esset in Ecclesia, quia illae leges obligarent in conscientia sicut obligant leges censurarum in foro interno (2). Sed insuper falsum est Ecclesiam non posse iudicare et punire transgressionem illarum legum quae versantur circa actus internos; id enim praestare potest per poenas latae sententiae. Denique argumentum nimium probat, quia Ecclesia non potest modo ab illis auctoribus intento iudicare et punire omissionem actus interni qui

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. 13, n. 11.

(2) Leges civiles sane obligant clericos sed tantum quoad vim directivam, non quoad vim coactivam propter fori privilegium.

necessario coniungitur cum externo, v. g., interna attentio necessaria ad audiendam Missam, imo idem dicendum videtur de actibus omnino occultis.

5. Ecclesia reapse habet praeceptos vel prohibitos nonnullos actus mere internos. Antiqui Doctores iam afferebant ex decretalibus nonnulla exempla (1), v. g., in Clem. I, § 4, V, 3, excommunicabantur inquisitores qui ex odio, gratia, amore, intentione lucri aut commodi temporalis, contra iustitiam et conscientiam omittebant procedere contra aliquem in causa fidei; adducebant quoque leges quae censuras ferunt contra facientes hoc vel illud *scienter*, *temere*, etc. Recentiores autem afferunt exempla rubricarum Missae quae praescribunt in commemoratione tam vivorum quam mortuorum mente tantum eorum memoriam habere, et similiter post sumptionem Corporis Christi aliquantulum in meditatione SS. Sacramenti quiescere; item iuxta cc. 125, 126, 1.001, clerici tenentur vacare orationi mentali, discussioni conscientiae, exercitiis spiritualibus, etc.

Quoad praxim parum refert quatenus ex duabus sententiis teneatur, nam qui negant Ecclesiae illam potestatem tamen concedunt ipsam Ecclesiam posse praecipere aut prohibere quoscumque actus etiam internos qui necessarij aut valde convenientes fuerint ad finem Ecclesiae, quique proinde censerentur esse coniuncti cum actibus externis; auctores vero illam facultatem Ecclesiae agnoscentes, non eam extendunt ad quoslibet actus internos, sed ad eos tantummodo qui inserviant ad finem Ecclesiae obtinendum. Commodius tamen omnia explicantur in sententia quae agnoscit Ecclesiae potestatem praeciipiendi actus mere internos, dum auctores alterius sententiae coguntur proferre varias exceptiones, distinctiones aut declarationes aliqualem redolentes subtilitatem.

Nec recusanda facile sunt praecepta aut leges sub praetextu quod respiciant actus mere internos; etenim Superiores primo habent in suum favorem sententiam affirmantem, deinde actus qui videantur mere interni poterunt demonstrari coniuncti cum actibus externis, tandem in dubio utrum Superiores excedant suam potestatem, eorum praecepta servanda sunt.

ART. III. — DE AUCTORE LEGIS ECCLESIASTICAE.

186.. Hic nonnisi breviter attingemus legislatores qui *hodie* in Ecclesia ius possunt constituere, inferius enim peculiariter agemus de fontibus iuris canonici seu de iis qui legum ecclesiasticarum auctores fuerunt vel esse hodie possunt. Sunt ergo:

(1) Cfr. *Suárez*, l. c., n. 2; *Devoti*, l. c.

a) *Summus Pontifex*, qui ex plenitudine potestatis a Christo accepta leges condit pro universa Ecclesia et pro qualibet parte eius, nempe constituere potest ius sive universale aut generale sive particulare aut speciale.

b) *Concilium oecumenicum*, legitime celebratum et a Romano Pontifice confirmatum; pollet legitima potestate tum pro Ecclesia universa tum etiam pro Ecclesiae partibus.

c) *Sacrae Romanae Congregationes et alia Sanctae Sedis Officia* participant etiam aliquantulum potestatem legislativam et, servatis legitimis praescriptis, ius aut leges condunt praeditas non raro vi universali, sed maxime vi particulari.

d) *Concilia particularia*, i. e., *Plenaria* plurium provinciarum vel *Provincialia* unius ecclesiasticae provinciae, valent pro respectivo territorio quascumque leges, intra limites potestatis episcopalis, condere.

e) *Episcopi* in propria dioecesi veras leges possunt ferre tum in Synodo, tum extra Synodum; quae leges possunt esse cuiuscumque generis, praeceptivae aut prohibentes, poenales, irritantes aut inhabilitantes, territoriales aut personales, etc.: excipe si in aliqua materia praescripta sit a iure communi limitatio quaedam, v. g., in impedimentis dirimentibus matrimonialibus, in legibus liturgicis, etc. — Episcopis hac in re sunt aequiparandi *Praelati nullius* cum territorio separato, *Vicarii* et *Praefecti Apostolici*, *Administratores Apostolici permanentes constituti*.

f) *Religiones exemptae* virorum habent etiam potestatem legislativam in ordine ad proprios subditos. — Sed generatim nulla persona singularis, etiam Superior Generalis, potest leges proprie dictas condere; ex Capitulis autem religiosis nonnisi *Capitula generalia* solent illam legiferam potestatem exercere; Capitula vero provincialia eoque minus alia inferiora, nisi speciatim in aliqua religione eandem potestatem habeant tributam, possunt dumtaxat condere ordinationes quasdam aut statuta quae non censentur esse verae leges.

ART. IV. — DE PROMULGATIONE LEGUM ECCLESIASTICARUM.

187. Notio. — Promulgatio definitur: “intimatio seu denuntiatio legis a legislatore communitati facta „; seu est publicatio, manifestatio, externa propositio legis facta communitati authentice, nempe auctoritate legislatoris (id est, vel ab ipso legislatore vel ab alio de illius mandato) et cum aliqua solemnitate secundum modum statutum, ad effectus legis inducendos.

Promulgatio differt a *divulgatione* quae est transmissio qua lex iam promulgata diffunditur ad subditos, quaeque diversis modis, etiam privatis, fieri potest. Differt quoque a *notitia*, quae est legis cognitio, ponens aliquid subiectivum in subditis, nam notitia legis nondum promulgata non inducit obligationem; et, e converso, lex iam promulgata potest ignorari ab aliquibus subditis et tamen ipsa habet in se, seu in actu primo, vim obligandi omnes, imo etiam in actu secundo producit quoad ignorantes nonnullos effectus dum nonnisi cognita alios effectus in actu secundo producit.

188. Necessitas. — Promulgatio requiritur necessario ad leges ecclesiasticas, sicut ad quaslibet alias leges humanas, adeo ut nullus canon absque promulgatione censeatur habere valorem nec ullam inducere obligationem. Quod pluribus modis declaratur:

a) Lex est regula et mensura pro actibus subditorum; at huiusmodi regula nequit efficax esse nisi a subditis valeat certo cognosci tanquam norma obligatoria ex voluntate legislatoris promanans; debet ergo ipsis subditis authentice publicari, videl. promulgari.

b) Lex non potest subditos obligare nisi fuerit ipsis intimata, prout citatio iudicialis non obligat nisi rite intimetur; lex autem intimatur per promulgationem.

c) Lex est commune praeceptum quod fertur directe non in singulos sed in communitatem; proinde debet intimari seu proponi modo ipsi communitati proportionato; hic autem modus debet esse publicus seu aliquialiter sollemnis, qui appellatur promulgatio.

d) Lex est praeceptum principis, prout ipse est persona publica, ergo debet proponere legem modo publico, quod tunc facit quando legem promulgat; alius si privatim loquatur, nondum loquitur ut princeps est, et ideo non sufficit ad constituendam legem nec ad obligandos subditos.

e) Denique hic fuit mos semper et ubique a legislatoribus servatus ut ipsi non intenderent subditos suis legibus adstringi, nisi eisdem leges promulgassent; quae unanimis agendi ratio satis ostendit necessitatem promulgationis legum.

Porro haec necessitas promulgationis urget etiam quoad leges irritantes. In his prima fronte promulgatio non videretur necessaria, quia eius necessitas desumitur ex eo quod subditi nequeunt efficaciter obligari ad leges nisi possint eas cognoscere, dum constat effectum legis irritantis urgeri etiam contra ignorantes. Attamen, licet vera sit haec differentia inter diversos effectus legis, quod obligatio legis obtineatur in actu secundo per notitiam ipsius, irritatio autem legis in actu secundo non fit per applicationem conscientiae seu notitiae; sed in actu primo omnes effectus legis pendent ex tali intimatione seu authentica et publica legis propositione ut constare possit subditis de existentia et de vi legis, quae semper etiam quoad effectum irritationis debet esse generalis regula actionum humanarum; proinde necessarium est ut homines sciunt quomodo possint aut debeant actiones suas ponere ut validae sint; alioquin infinita incommoda in communitate sequerentur.

Denique plures Auctores docuerunt promulgationem in quibuscumque legibus adeo esse necessariam ut ipsa sit habenda tamquam elementum essenziale intrinsecum ac constitutivum ipsius legis; nam, aiebant, lex non est simplex voluntas legislatoris quocumque modo externe manifestata, aliter vel ipsa interna voluntas iubendi in legislatore existens esset iam lex dicenda; sed est voluntas legislatoris *publica*, nempe communitati publice intimata, sive proposita tamquam regula seu norma agendi; iam vero lex efficitur regula publica per promulgationem; ergo lex per promulgationem constituitur seu efficitur proprie lex: prius dici potius debet propositum legis. Huic sententiae videretur favere c. 8, § 1, qui absolute enuntiat principium: "Leges instituuntur cum promulgantur".

Tamen Auctores communius tradiderunt, et hodie etiam possumus tenere, aliam sententiam, ex qua promulgatio est quidem elementum essenziale seu omnino necessarium, ita ut leges ante promulgationem non

conseantur existere nec ullam obtinere vim, sed est elementum extrinsecum, quasi conditio sine qua non, minime autem pars constitutiva legis: quia promulgatio in se ipsa non est norma agendi pro subditis, sed duntaxat manifestatio seu propositio aut intimatio normae facta subditis, sine qua lex seu norma nequit vim suam explicare, imo nec in suo esse adhuc produci.

189. Modus promulgationis. — Ex natura rei non est determinatus ullus modus promulgationis; sufficit enim quilibet etiam simplicissimus actus ex quo sufficienter appareat legislatoris voluntas intimandi legem, et unde legis notitia saltem pedetentim ad integram moraliter communitatem devenire possit: maior autem determinatio in tali modo pendet ab expressa voluntate legislatoris, vel inducitur per consuetudinem, aut observantiam usurpatam a legislatore ipso. Si ergo dicatur promulgationem debere esse actum solemnem et publicum, huiusmodi solemnitas et publicatio non consistit in pompa et strepitu, sed in eo quod actus promulgationis intelligatur procedere a legislatore non tamquam a persona privata et ratione privata sed tamquam persona publica et actu natura sua publico et authentico. Attamen ut consulatur dignitati legislatoris et ut vitentur dubia et incommoda quae possent in communitate oboriri ex actu promulgationis ad minimos, ut aiunt, terminos reducto, expedit ut modus promulgationis secumferat aliquam gravem et notoriam solemnitate (1).

Hinc faciliter hodie expeditur quaestio olim satis vexata, utrum videlicet sufficiat legem in uno promulgari loco an in pluribus locis sit promulganda, ut obliget omnes subditos: disserte autem dubium proponebatur utrum leges pontificiae Romae tantum promulgatae obligarent ubique, an essent in singulis provinciis promulgandae.

Sane ex rei natura sufficit legem ita promulgari ut moraliter valeat per totum territorium communitatis divulgari; id autem certo valet obtineri etiamsi lex in uno tantum loco promulgetur. Deinde impossibile esset determinari loca in quibus lex esset promulganda; nam si dicatur

(1) Cfr. Const. Pii X, *Promulgandi*, 28 Sept. 1903, § Recentius.

necessarium esse atque sufficiens ut lex promulgetur in singulis provinciis, quo fundamento id dicitur?, quare necessitas illa non extenderetur et ad singulas dioeceses, et ad singulas civitates, et ad singula oppida, et ad singulas domus? Rationes vero quae petebantur ex positivo iure romano aut canonico, ex antiquo more, etc., rem minime evincebant et hodie multo minus evincerent.

Nihil tamen impedit quominus aliquando legislator propter gravitatem rei statuatur ut leges valeant dumtaxat in locis ubi fuerint speciatim promulgatae, ut praescripsit Conc. Trid. de capite *Tametsi*. Item licet aliquis determinatus modus habeatur iam constitutus ut servetur generatim in promulgandis legibus, potest legislator in casu particulari peculiarem modum promulgationis adhibere dummodo clare ac expresse voluntatem suam patefaciat; ita decretum *Ne temere* 2 Aug. 1907 fuit promulgatum per transmissionem ad locorum Ordinarios. Denique aliquando iubetur iterata legis promulgatio aut relectio, v. g., quoad cit. decretum *Tametsi*, quoad plures Constitutiones et Decreta statis diebus legenda a regularibus, etc.; tunc iteratio promulgationis vel relectio legum non tendit ad inducendam sed ad firmandam vim ipsarum legum.

190. Promulgatio legum episcopalium. — Sub hoc censu comprehenduntur leges non solum ab Episcopis, sed etiam a quolibet alio, praeter Sanctam Sedem, legislatore ecclesiastico latae. Iam vero de his legibus promulgandis nihil decernit ius canonicum, sed modus promulgationis determinandus relinquitur expresse ipsis legislatoribus. Cfr. pro legibus Conciliorum c. 291, § 1; pro legibus stricte episcopalibus c. 335, § 2.

191. Promulgatio legum a Sancta Sede latarum. — Veteri aeo Romani Pontifices mittebant suas Constitutiones et Decreta in plures provincias, et mos erat ut in singulis dioecesibus vel saltem in singulis provinciis promulgarentur. Hac de causa consueverunt Pontifices suarum epistolarum plura exemplaria conficere quorum primum habebatur ut typus authenticus et originalis, ac servabatur in archivio pontificio, alia erant transumpta vel transcriptiones authenticae quae vocabantur *litterae a pari*.

vel a paribus (id est originali conformes) et mittebantur opera presbyterorum, diaconorum, acolythorum.

Non semper tamen omnibus Episcopis dabantur illae epistolae; saepe enim Vicariis Apostolicis aut Primatibus aut etiam Metropolitanis inscribebantur, qui, postea deberent transmittere ad Episcopos sibi obnoxios. Progressu temporis cautum fuit ut nonnullae leges pontificiae promulgarentur in Conciliis provincialibus aut nationalibus ad id coactis. Collectiones authenticas Decretalium Romani Pontifices promulgarunt per transmissionem ad studiorum Universitates. Denique saeculo XIII ad finem labente invecta fuit ratio promulgandi leges pontificias per affixionem earum in frequentioribus Urbis locis: hunc modum primus adhibuit Martinus IV, cum Imperatorem Michaellem Paleologum anathemate percussit; eo pariter usus est Bonifacius VIII contra Philippum Pulchrum, et deinde fuit generatim retentus a Summis Pontificibus.

Loca illa frequentiora Urbis, quibus leges promulgandae affigebantur, fuerunt saltem posterioribus saeculis acies campi Florae, Cancellaria Apostolica, Curia Innocentiana (ubi habebantur tribunalia pontificia), valvae Basilicarum Lateranensis et Vaticanae. Hic autem modus in desuetudinem abiit post annum 1870, et tunc nulla alia fiebat promulgatio nisi ea quae consistebat in editione authentica actorum S. Sedis ac vulgatione eorum in Officiis Curiae Romanae. Tandem Pius X Constit. *Promulgandi* iam citata edixit ac constituit ut a die 1 Ianuari 1909 modus promulgationis legum a S. Sede latarum haberetur per insertionem in Commentarium Officiale, edendum sub titulo *Acta Apostolicae Sedis*. Patet ergo modum promulgandi leges pontificias usque ad Pium X non fuisse determinatum per leges scriptas, sed per mores ac usum Romanorum Pontificum.

Hodie leges ab Apostolica Sede latae promulantur per editionem in *Actorum Apostolicae Sedis Commentario Officiali*, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit praescriptus (c. 9). Non ergo sufficit insertio legis in Actis Apostolicae Sedis, sed requiritur ipsorum Actorum editio seu aliqualis in vulgus publicatio (1). Editio Actorum censetur esse facta die cui numerus ipsorum Actorum appositus fuerit, quare ad rationem promulgationis non attenditur dies quo forsitan actum seu lex ipsa referat esse data. Hic modus promulgationis est hodie suffi-

(1) Id evincitur ex ipso verbo *editionis* et ex Const. *Promulgandi*.

ciens pariterque necessarius, nisi aliter fuerit a S. Sede provi-
sum (1); quare si lex quaedam pontificia evulgaretur alio modo,
sine *expressa* cautione de promulgatione, nulla esset, nec obli-
garet. Sub nomine Apostolicae Sedis veniunt, ut patet, non solum
Romanus Pontifex, sed etiam Sacrae Romanae Congregationes
Tribunalia et Officia (c. 7) (2). Hac ratione promulgandae sunt
nedum leges novae quae ferantur sed etiam authenticae interpre-
tationes legum conditarum quae promulgatione indigent iuxta c. 17.

192. Vacatio legum ecclesiasticarum. — Vacatio legum
nuncupatur congruum temporis spatium inter diem promulgationis
et diem quo lex suum effectum incipit producere, concessum a
legislatore ut subditi possint interim legem cognoscere. Hucusque
multum fuit disceptatum an et quomodo vacatio locum haberet
in legibus ecclesiasticis. Et plures quidem docuerunt leges eccle-
siasticas saltem universales nonnisi post duos menses valere;
hanc regulam alii restringebant ad forum internum, vel ad leges
poenales aut leges irritantes; canonistae vero generatim tene-
bant quamlibet legem ecclesiasticam, non solum inferiorum Prae-
latorum, sed etiam ipsius Sanctae Sedis, statim post promulga-
tionem vim ligandi per se habere, nisi expresse legislator de lon-
giore vel breviori vacatione caveret (3). Hodie aperte determinata
est in novo Codice vacatio legum ecclesiasticarum. Porro distin-
guendum est inter leges a S. Sede latas et leges ab inferioribus
legislatoribus promanantes. Legis prioris generis iuxta c. 9 vim
suam generatim exserunt expletis tribus mensibus a die promul-
gationis; qui, ut iam fuit dictum (n. praec.), est dies numero
Actorum Apostolicae Sedis appositus, videl. vacatio legum pon-
tificiarum extenditur ad tres menses. Ipse dies promulgationis, quia
eius initium coincidit cum termino a quo incipiunt tres menses,

(1) Cit. Const. *Promulgandi*.

(2) Cfr. etiam Const. *Promulgandi*.

(3) Cfr. *Wernz*, I, n. 101.

computatur ad explendam numerationem (c. 34, § 3, 2°); tres vero menses sumuntur prout sunt in calendario, quia in hoc c. 9 assignatur dies a quo tres menses incipere debent, ac censentur expleti recurrente post tertium mensem initio diei eiusdem numeri ac fuit dies promulgationis (c. 34, § 3, 1.º et 2.º); v. g., si lex promulgata fuit die octava Februarii, incipiet valere die octava Maii. Haec lex applicatur sive in foro interno sive in foro externo, non solum legibus praecipientibus aut prohibentibus, sed etiam poenalibus, irritantibus, inhabilitantibus et aliis quibuscumque, excepto duplici casu in c. 9 adnotato. Prima exceptio respicit leges, quae respuunt vacationem cum ex natura rei illico ligent: hae autem sunt declarationes iuris divini et omnes leges dogmaticae seu quae respiciunt doctrinam fidei et morum; sunt pariter interpretationes quae declarent verba legis in se certa. Altera exceptio respicit casum quo in ipsa lege brevior vel longior vacatio *specialiter* et *expresse* fuerit. statuta, quia tunc standum est legi ipsi, et planum est.

Quoad leges Conciliorum particularium vacatio legum potest a Concilii Patribus concedi vel non; et ad brevius vel longius tempus iuxta locorum ac rerum condiciones (c. 221, § 1, c.).

Leges episcopales statim a promulgatione obligare incipiunt, nisi in peculiari casu aliud expresse caveatur in ipsis legibus (c. 335, § 2); quare generatim non habent vacationem; potest tamen Episcopus in peculiari casu eam vacationem ex rationabili causa constituere breviorē vel longiorē, prout ipse melius iudicaverit.

193. Acceptatio seu receptio legum ecclesiasticarum, ex parte fidelium nullo modo requiritur ut leges ipsae valeant explicare plenam suam vim et efficaciam. Ex natura intrinseca legis, conditio illa non requiritur, imo potius est contraria rationi legis; nam de ratione legis est ut habeat vim obligandi subditos, si autem penderet ex acceptatione subditorum, iam non tam ipsa obligaret quam ipsi subditi voluntarie se submitterent legi. Unde

etiam quoad leges civiles damnata fuit ab Alexandro VII haec propositio: *Populus non peccat etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.*

Si ergo aliquando leges non obligant absque populi acceptatione, hoc eveniet vel *ex defectu potestatis* in Principe, qui nequit leges condere, populo non consentiente; vel *ex benignitate* legislatoris, qui non intendit subditos obligare legi nisi saltem a maiori parte populi acceptetur (1). Iamvero in Ecclesia potestas Praelatorum nullo modo pendet a populo fidelium, nec constat ipsos Praelatos velle leges ferre sub conditione acceptationis subditorum, imo potius constat oppositum, velle nempe eos obligare ante quamlibet acceptationem. Attamen non est subditis interdictum, si ageretur de lege quae rationabiliter appareret nimis rigida vel dura, supplicationem vel remonstrationem adversus latam legem Praelatis cum debita reverentia proponere et interim legis executionem suspendere, dummodo stent denique ultimae Praelatorum decisioni. Id maxime potest habere locum quoad leges universales, si pro aliqua regione viderentur non esse accommodatae: tunc non simplices fideles, sed Episcopi possent executionem legum suspendere et *statim* recurrere ad Summum Pontificem (cfr. c. 5, X, I, 3; c. 1, I, 2 in VI).

Denique contingere potest ut reapse aliqua lex a plebe christiana non acceptetur, id est, non observetur nec in usum deducatur, tunc sane lex post congruum tempus non obligabit; at non vero ex eo quod vis legis pendeat ab acceptatione populi, sed ex eo quod lex cessabit per desuetudinem seu contrariam consuetudinem.

Cap. II. — De subiecto legis ecclesiasticae

194. Notio seu de subiecto legis in genere. — Subiectum legis dicitur non solum is qui *actualiter* (actu secundo) ad ipsam servandam obligatur, sed etiam ille qui *habitualiter* (actu primo)

(1) Cfr. Suárez, "De leg.", l. I, c. 11, n. 5; l. III, c. 19; l. IV, c. 16.

legi subiacet. Qui legis subiectum non est eo quod nec habitualiter ipsi subest, dicitur *lege non teneri* et potest contra ipsam prorsus libere operari: qui agit contra legem qua actualiter seu *obligatione perfecta* (1), ut aiunt, tenetur, eam *formaliter* violat; qui legi habitualiter tantum seu *obligatione imperfecta* alligatus est, dicitur a lege excusari (2), et si contra ipsam agit, legem non *formaliter* violat sed quidem *materialiter*. Hinc iniuriam legi facit, licet ipse lege non teneatur, qui aliquem legi subiectum incitat ut legem, etsi *materialiter* tantum, transgrediatur (3).

195. De subiecto legis in specie. — Subiectum uniuscuiusque legis sunt subditi legislatoris pro quibus lex lata est. Itaque:

A) Subiectum legis divinae: a) Legi divinae naturali omnes homines, nullo excepto, subiacent (4). Infantes, et habitualiter amentes *actu primo* ipsa ligantur, proinde incitari non valent ut contra eam operentur; *actu secundo*, quia expertes rationis, non obligantur, unde *materialiter* tantum, non *formaliter*, legem naturalem, transgredi possunt. b) Legi *divino-positivae* pariter omnes homines tenentur; unde, e. g., si pueri ante septennium peccatum commiserint, illud confiteri debent, etc. Attamen qui baptismum non receperunt illis legibus divino-positivis quae bap-

(1) Noldin, "Summa Theol. mor.", I. n. 142.

(2) Cfr. Prümmer, "Man. theol. mor.", I, n. 185: "Scite animadvertit S. Alphonsus (*Theol. Mor.*, l. I, n. 153) aliud esse *ad legem non teneri* et aliud *a lege excusari*. Qui ad legem non tenetur seu — quod idem est — qui legi non subiicitur, libere et absolute agere potest, quin ullo modo curet de lege. E contra qui a lege solum excusatur, ordinarie debet legem observare, sed propter circumstantias extraordinarias hic et nunc non peccat agendo contra legem „.

(3) Cfr. Lehmkuhl, "Theol. mor.", I, n. 225: "nam ipsa illa actio obiective sumpta in legis subiecto pertinet ad res moraliter malas, atque ita qui alterum ad eam utcumque inducit, ipse rem malam voluntario amplectitur „.

(4) Hinc merito ait Aichner: "infideles iuri divino-naturali tantum (?) subsunt, omnesque eorum actus qui a iure naturali prohibentur ab Ecclesia reprobantur vel prorsus irriti habentur quoties illos ad forum ecclesiasticum deduci contingit „, "Compend. iur. eccl.", § 208, 2.

tismum supponunt, e. g., quae respiciunt receptionem aliorum sacramentorum, proprie non tenentur, usque dum baptismum recipiant (1).

B) Subiectum legis ecclesiasticae. — Legibus *mere* ecclesiasticis, *genera in* et *per se* non tenentur neque in actu primo, nisi fideles qui has tres condiciones insimul habeant: 1.º Baptismum validum (2), 2.º sufficientem usum rationis, 3.º septennium completum ad normas iuris (cc. 12, 87). Hinc subiectum legum ecclesiasticarum *non sunt*: **a)** Infideles omnes, etsi catechumeni sint (3). **b)** Amentes, idiotae, et alii omnes qui *habitualiter* (4) sufficienti usu rationis non gaudent. **c)** Infantes ante septennium completum, etsi usum rationis habeant. E contra *sunt* verum subiectum legum, etsi *actu* ipsis non teneantur: **a)** Ebrii et dormientes; **b)** Amentes temporales qui lucida habent intervalla; **c)** Monomaniaci, nisi contra eas proprie insaniant (5).

Diximus *legibus mere ecclesiasticis*, quia illis legibus ecclesiasticis quae interpretationem vel determinationem iuris divini continent, actu primo omnes fideles tenentur, actu vero secundo omnes qui sufficienti usu rationis gaudent. — Diximus *generatim*, quia quoad baptizatos qui ante septennium usum rationis adepti sunt, si *expresse* in iure caveatur, etsi lex sit *mere ecclesiastica*, ipsa certe tenentur (c. 12) (6). — Diximus, tandem, *per se*, quia *per accidens* aliquando etiam infideles ligari possunt legibus ecclesiasticis; scil., quotiescumque relationem ineunt cum

(1) *Noldin*, o. c., I, 144, 2.

(2) Non sufficit baptismus invalidus simpliciter nec putativus. Cfr. *Wernz*, I, n. 103, not. 81.

(3) Cfr. *Wernz*, l. c., n. 103, not. 78, 82.

(4) Etsi non *perpetuo* ab infantia amentes fuerint; sufficit quod habitualiter ratione careant, "quia homines habitualiter rationis usu carentes rationali et stabili regula dirigi non possunt ad communem societatis finem". Cfr. *Bucceroni*, "Inst. theol. mor.", I, 193; *D'Annibale*, "Summula", I, n. 204; *Wernz*, I, 103.

(5) *D'Annibale*, I, n. 204, not. 33.

(6) V. g., pueri qui ante septennium, ob rationis usum iam adquisitum, ad primam communionem admissi fuerint, tenentur duplici praecepto annuae confessionis et communionis. (Pont. Comm., 3 Ian. 1918).

aliqua persona baptizata (1). Sic, e. g., paganus contrahere cupiens matrimonium cum muliere christiana, tenetur observare legem ecclesiasticam circa impedimentum disparitatis cultus (c. 1.070, § 1) et circa formam matrimonii (c. 1.099, § 1, 2.º): quod si formam non observet, aut dispensationem ab impedimento non obtineat, invalidum erit matrimonium.

196. Quaestiones. — 1.^a *An excommunicati, haeretici, schismatici teneantur legibus ecclesiasticis?* — Hi omnes legibus ecclesiasticis *per se* tenentur quia plene auctoritati Ecclesiae subsumunt (2), nec est cur ex suo delicto commodum reportare debeant; *per accidens* tamen ab aliquibus legibus excusantur, quatenus vel expresse dispensantur, vel quosdam actus ponere prohibentur in quibus aliquae leges consistunt (3), vel serio conici potest Ecclesiam ipsos obligare non intendisse.

In particulari quoad haereticos et schismaticos haec certa sunt: (4): a) Ecclesia, donec contrarium clare et expresse constet, ipsos obligare semper intendit legibus quae ad bonum commune ordinantur, ut sunt leges irritantes (e. g., circa impedimenta matrimonialia), inhabilitantes, generales quae respiciunt delicta et poenas, leges praeceptivae universales circa actiones humanas (5).

• Casus expressae dispensationis quoad leges irritantes habetur in c. 1.099, § 2, ubi ex disciplina inducta a decreto *Ne temere* acatholici

(1) Cfr. *Prümmer*, l. c., n. 187.

(2) *Conc. Trid.*, sess. 7, c. 8 *de bapt.* Cfr. *Wernz*, I, 103, not. 78. Per baptismum homines fiunt Ecclesiae membra ac subditi. Per haeresim, schisma, aut censuram iuribus quidem privantur at ab officiis non liberantur (c. 87).

(3) Sic excommunicatus non tenetur praecepto audiendi Sacram diebus festis, quia prohibetur divinis officiis participare (c. 2.259, § 2). Animadvertite tamen quod si negligat absolutionem petere et ex hac ratione praeceptum huiusmodi diu non adimpleat, et praecipue si praeceptum communionis paschalis, quod in ius divinum certe transfertur, adimplere non valeat, Moralistae ipsum de lethali damnant. Cfr. *Lehmkuhl*, v. II, n. 1.138; *Busquet*. "Thesaur. confes.", n. 889.

(4) Si excommunicati sint, at non haeretici vel schismatici, si excipias ea quae ponere non valent, ceteris ligantur.

(5) *Bucceroni*, I, n. 194

baptizati qui in haeresi, schismate, infidelitate, etc., nati vel ab infanti aetate educati sunt, si cum acatholicis contrahere velint, formae matrimonii non tenentur.

b) Certum pariter est legibus quae respiciunt singulorum sanctificationem obligari apostatas, haereticos et schismaticos in Ecclesia catholica natos *et* educatos vel ad ipsam conversos, qui postea personali delicto ab ea defecerunt. Illos vero, qui in haeresi vel schismate nati sunt et educati (1), *probabile* (2) est non teneri huiusmodi legibus, quae immediate et directe ad sanctificationem animarum spectant; e. g., leges de sanctificatione festorum, de ieiunio, etc. (3).

“ Ex eo tamen quod haeretici hisce legibus non teneantur, non licet inferre catholicos eis legum violationem suadere vel iniungere posse, quia Ecclesia non permittit ut a catholicis ad agendum contra legem inducantur „ (4).

2.^a *An legislator teneatur propriis legibus?* a) Si potestas legislativa ad *collegium* pertineat, singuli collegiatores legibus a collegio datis omnino tenentur, quia collegium reapse su-

(1) Imo ex paritate rationis, ni fallimur, idem dicendum est si in Ecclesia nascantur vel baptizentur, sed postea ex parentum defectione in haeresi vel schismate prorsus educentur, ita ut absit delictum personale.

(2) Haec mitior opinio, etsi, ut arguit *Wernz* (v. I, n. 103, not. 80), fundamentum expressum non habeat in textibus iuris, tamen commendatur et auctoritate Doctorum et argumentis quae afferuntur. Cfr. *De Angelis*, “ Praelect. Iuris can. „, l. I, tit. II, n. 13; *Lehmkuhl*, I, n. 228, 3; *Marc*, I, n. 198; *Noldin*, I, n. 144; *Bouquillon*, “ Theol. mor. fund. „, ed. 3.^a, n. 154, 4; *Bucceroni* (ed. 6.^a), I, n. 194; *Prümmer*, I, n. 186; *Busquet*, n. 54; *Pruner*, “ Lerhbuch d. Moralthologie „, n. 105; *Sebastianelli*, “ Praelect. Iuris can. „, I, 56; *Génicot*, I, n. 94, 3.º, et “ Casus consc. „, I, 22. Indirectam quodammodo confirmationem obtinuit huiusmodi sententia ex admissa, per decretum *Ne temere* et Codicem, dispensatione a forma matrimonii pro acatholicis.

(3) Hoc maxime valet si agatur de secta iam a longo tempore constituta, ita ut in foro externo bona fides possit supponi, at extendi pariter valet ad sectam non ita pridem ortam, dummodo iam praesumatur quaedam Ecclesiae tolerantia quoad singulos homines sectae addictos.

(4) *Noldin*, l. c. Hanc limitationem omnes admittunt. Cfr. *Lehmkuhl*, *Prümmer*, *Marc*, etc.

perius est, particulares vero legislatores subditi existunt. Sic Episcopi tenentur legibus Concilii Generalis et Provincialis, item Superiores religiosi legibus Capitulorum, etc. Excipe tamen Romanum Pontificem quoad leges Concilii Oecumenici, quia non solum membrum Concilii, sed caput est ipso Concilio superius; proindeque eius legibus non tenetur (1). — **b)** Legislator singularis suis legibus non tenetur *quoad vim coactivam*, sub poena, quia *nemo vetare sibi aut praecipere quidquam potest* (f. 51 *De Recept. qui arbit.*), ac proinde nec successor tenebitur; *quoad vim directivam* vel praeceptivam, sub culpa, non *directe* et vi suae legis, sed *indirecte* ex honestate (2) teneri potest, quoad leges quae ipsius conditioni et personae sunt accommodatae (3).

3.^a *An pueri teneantur legibus ecclesiasticis?* — Nunc ex Codice expedita res est:

A) Pueri ante septennium completum: **a)** non tenentur *generatim* legibus ecclesiasticis etsi usu rationi certo certius gaudeant; **b)** *si usum rationis certe habeant* tenentur illis legibus ecclesiasticis quae ipsis *expresse* in iure applicantur, et illis pariter (4) quae interpretationem vel determinationem iuris divini continent, e. g., praecepto confessionis annuae (c. 906) et communionis paschalis (cc. 859, § 1; 860; cit. Pont. Comm., 3 Jan. 1918), recipiendi sacramenta in periculo mortis (cc. 854, § 2; 940; etc.).

B) Pueri post expletum septennium tenentur legibus eccle-

(1) Cfr. Wernz, I, n. 106, et not. 91.

(2) D'Annibale, I, 204, not. 30: "Quod si propter exemplum tenetur (vi *directiva*, non *coactiva*), caritas, non lex, eum tenet,; et sub levi tenet (S. Alphons., I, n. 154).

(3) Wernz, I, 106; Noldin, I, 145, etc.

(4) Etsi de pueris mentionem, ex hypothesi, non facerent. Generatim pueris applicantur ante septennium tantum illae leges quae interpretationem et determinationem iuris divini continent. Potest tamen Ecclesia et alias ipsis applicare. Item regulariter in legibus quae iuris divini determinationes vere sunt, curam iam habet legislator puerorum mentionem faciendi, proindeque *practice* duo membra quae hic sub **b)** distinguimus, confundentur; tamen rectius distingui debent.

siasticis quae eorum aetati conveniunt, e. g., praecepto audiendi sacrum, servandi abstinentioniam non vero ieiunium, etc.: id tamen si usu rationis polleant, qui ceterum usus in dubio (1) praesumitur (c. 88, § 3).

C) *Impuberes* omnes non tenentur poenis latae sententiae (c. 2.230).

197. De subiecto legis ecclesiasticae generalis. — Postquam diximus de subiecto legis ecclesiasticae in genere, agendum nunc est speciatim de subiecto diversarum legum, et primo de subiecto legum generalium.

Hae leges dicuntur *generales* quae ad universam Ecclesiam ordinantur, ita ut vel omnes fideles comprehendant vel genus quoddam personarum in ipsa, e. g., clericos, religiosos, etc. (2). Subiectum ergo legum generalium sunt in universa Ecclesia omnes quo quibus stabiliuntur, seu: "Legibus generalibus tenentur ubique terrarum omnes pro quibus latae sunt „ (c. 13, § 1). Quod ita intelligendum est ut dicamus omnes quidem teneri legibus generalibus quae ad ipsos pertinent, sed iuxta naturam uniuscuiusque legis, i. e., legibus generalibus *personalibus* omnes pro quibus latae sunt tenentur et in omni loco (3); legibus generalibus, quae sint *territoriales*, omnes quidem tenentur ad quos pertinent sed intra limites territorii proprii. Quod vero dari possint et dentur leges generales vere territoriales ex supra (n. 183) dictis satis constat.

198. Quomodo Orientales subiecti sint legibus ecclesiasticis generalibus. — In ordine ad subiectum legum ecclesiasticarum, peculiariter inspicienda est conditio fidelium catholicorum qui pertinent ad ritus orientales; hi enim, iuxta doctrinam

(1) Iuxta regulas tamen a Moralistis traditas.

(2) Cfr. ea quae prius, n. 24 e) diximus de divisione iuris.

(3) Nisi adsit in loco ubi sunt dispensatio vel consuetudo contraria, quia quoad hoc leges generales, ut postea dicemus, etsi personales sint aequiparantur territorialibus.

hodie communiter receptam (1), non ligantur de regula ordinaria legibus disciplinaribus etiam universalibus, sed reguntur sola disciplina pro ritu proprio statuta. Imo Constitutiones Romanorum Pontificum uni ex diversis ritibus datae *alios* ritus non obligant sine expressa extensione per Sedem Apostolicam facta (2). Leges ergo disciplinares pro Orientalibus censendae sunt generatim *personales*, quare eos sequuntur quocumque se conforunt; ius vero Latinorum, etiam universale, Orientales generatim non afficit etiam cum isti versantur in territorio Latinorum, ideoque censendi sunt

(1) Prima fundamenta huius doctrinae habentur iam in veteri praxi utriusque Ecclesiae, occidentalis et orientalis, et in pluribus actis Romanorum Pontificum ad Orientales (cfr. *Papp-Szilagyi*, "Enchiridion", etc., Praefatio et § 5; *Albitius*, "De inconstantia in fide", c. XXX, n. 317, sq.; speciatim cfr. c. 6, X, III, 42); sed qui primus eam doctrinam clare exposuit ac tenuit, fuit *Azor* (*Instit. Moral.*, part. 1, lib. V, c. 11, § Septimo quaeritur), quem non pauci deinde sequuti fuerunt (cfr. *Verricelli*, "De Apostolicis Missionibus", tract. III, q. 83); tunc tamen ipsa dumtaxat velut opinio habebatur. Die 4 Iulii 1631 in Congregatione particulari de Propag. Fide doctrina fuit recepta (cfr. *Bened. XIV*, Const. *Allatae sunt*, 26 Iulii 1755, § 44; "De Canoniz. SS.", lib. I, c. 38, n. 15; "De Ritibus", c. ult. de regimine italo-graecorum; cfr. *Collect. de S. C. de Prop. Fid.*, ed. 2.^a n. 395, ubi continetur Const. *Allatae sunt*, et maxime not. ad cit. § 44).

Etiam post votum huius Congregationis particularis, illa doctrina non fuit ut indubia habita (cfr. *Verricelli*, l. c.; *Albitius*, o.c., c. X, n. 35). Laudatio doctrinae saepius facta a Benedicto XIV etiam in suis Const. Apost. eam divulgavit eique favorem conciliavit et magnam auctoritatem. Denique ipsa S. Sedis in suis ad Orientales actis illam doctrinam practice probavit. Exemplā huius generis nobiliora sunt: Const. Clem. VIII, 31 Aug. 1595 (cfr. "Collect.", n. 176 in not.); Const. Benedicti XIV, *Etsi pastoralis*, 26 Maii 1742 (Collect., n. 338); cit. Const. *Allatae sunt*; Litt. Encycl. S. C. de Prop. Fid., 1 Nov. 1882 (Collect. n. 1.882); Decretum *Ne temere*, et maxime Declar. S. C. C. ad illud decretum, dat. 1 Febr. 1908 (*Act. S. Sedis*, vol. LXI, pp. 80, 108); Const. Pii X, *Ea semper fuit*, 14 Iun. 1907 (*Act. S. Sedis*, vol. LXI, p. 3); Decretum S. C. de Prop. Fid., 17 Aug. 1914 (*A. A. S.*, VI, 458) pro ruthenis Civitatum foederatarum Americae Septen.; Decretum S. C. de Prop. Fid., 18 Aug. 1913 (*A. A. S.*, V, 393) pro ruthenis Ditionis Canadensis. Denique veluti sigillum confirmatorium isti doctrinae imposuit novus Codex, dum in c. 1 declaravit Ecclesiam Orientalem non adstringi eiusdem Codicis praescriptis.

(2) *Benedictus XIV*, Const. "Etsi Pastoralis", § VIII, n. 24; *Papp-Szilagyi*, op. cit., § 23, 55.

ab eo iure exempti ad modum quo Regulares sunt exempti a legibus episcopalibus constitutis in territorio ubi commorantur.

Sed quo melius pateat conditio illa legalis Orientalium, sequentia animadvertantur:

A) Plures sunt leges ecclesiasticae quae pari modo vigent in utraque Ecclesia, occidentali et orientali, cum ab eodem principio communi habuerint ortum. Huius generis sunt; **a)** leges divinae, **b)** leges apostolicae, **c)** plures leges ab utraque Ecclesia primis saeculis simul constitutae aut saltem pariter receptae, v. g., quae latae fuerint in octo primis Conciliis oecumenicis, quatenus adhuc vigeant in una et altera Ecclesia: revera Azor (l. c.) suam doctrinam proposuit quoad disciplinam Latinorum inductam post schisma Ecclesiae orientalis.

B) Recentius autem ius occidentale, signanter ius inductum a Novo Codice, generatim non afficit Orientales (cfr. supra n. 173). Idemque tenendum est quoad leges etiam universales quae in posterum ferantur a S. Sede.

C) Tamen sive quoad ius constitutum, sive quoad novas leges S. Sedis, aliquando Orientales erunt habendi ut subiecti legibus ecclesiasticis latinis. Hoc patet ex ipso can. 1. Praecipui casus subiectionis recensendi sunt sequentes: **a)** leges quae sunt declarationes iuris divini; **b)** leges dogmaticae et quae ad doctrinam fidei et morum referuntur (cfr. Collect. S. C. de Prop. Fid., n. 1.640); **c)** leges quae pro ipsis peculiariter fuerint datae a S. Sede; **d)** leges favorabiles, ut expresse declaratum est de indulgentiis (*A. A. S.*, IX, 399), dummodo non agatur de iis quae repugnant legibus liturgicis rituum orientalium: ideo sacerdotes orientales nequeunt celebrare tres Missas in die Commemorationis Omnium Defunctorum (*A. A. S.*, VIII, 104); **e)** leges stricte territoriales, v. g., leges reales: unde si Orientales inter Latinos commorantes voluerint eligere sepulturam in aliqua ecclesia Latinorum, tenentur sequi leges statutas pro illa electione in novo Codice; **f)** leges quae respiciant ordinem publicum, ac proinde: **a)** leges poenales, **b)** leges quarum transgressio po-

tuerit esse damno vel scandalo latinis inter quos orientales conversantur; c) leges statuentes ordinem iudiciorum agendorum ab orientalibus in tribunali latino; g) leges etiam particulares quae in aliquo loco fuerint specialiter constitutae pro orientalibus, vel quae expresse declarentur comprehendere quoque orientales, etc.; h) leges quae determinant actuum solemnia; i) denique ius latinum semper potest esse fons subsidiarius pro Ecclesia orientali.

199. De subiecto legis ecclesiasticae particularis. —

Dicuntur hic leges *particulares*, iuxta mentem Codicis, illae quae conduntur pro particulari territorio; quare respiciunt personas non universae Ecclesiae, sed alicuius determinati territorii, sive omnes sive aliquod earum genus (1).

De subiecto harum legum decernit c. 13, § 2: "Legibus conditis pro peculiari territorio ii subiiciuntur pro quibus latae sunt, quique ibidem domicilium vel quasi-domicilium habent et simul actu commorantur, firmo c. 14 „.

Huiusmodi principium, quod ex infra dicendis circa peregrinos et vagos plenius declarabitur, directe respicit leges *territoriales*, nam reapse leges particulares communius sunt territoriales, et de ipsis praecipue tenet praesumptio inducta c. 8, § 2 (cfr. n. 183); ideo ut quis subiiciatur his legibus, praeter alias conditiones generales, requiritur ut sit *subditus* legislatoris particularis et *intra territorium actu commoretur*; at vero c. 13, § 2 non excludit leges particulares personales, imo eas supponit cum salvet et firmet praescriptum c. 14, ubi expresse mentio fit (§ 1, 1.º) de legibus personalibus particularibus. Ideo subiectum legum particularium complete definitur his regulis:

a) Quaelibet lex particularis obligat eos ad quos pertinet, qui ex domicilio vel quasi-domicilio subditi sint ecclesiasticae auctoritatis constitutae in loco pro quo lata est, non vero illos, generatim, qui obiter in loco peregrinantur, salvo exceptio-

(1) Cfr. tamen quae diximus n. 24 e).

nibus infra ex c. 14, § 1, 2.º dicendis, quia hi proprie ibi subditi non sunt, nec ad illam dioecesim vel provinciam, etc., pertinent (1).

b) Leges particulares *territoriales* obligant eos qui domicilium vel quasi domicilium habent in loco pro quo lex data est *et simul* ibi actu commorantur. Inde fit ut discedentibus a territorio statim pro ipsis suspendatur obligatio legis.

c) Leges particulares *personales* obligant eos qui domicilium vel quasi-domicilium in loco obtinent pro quo leges datae fuerunt, etsi ibi actu non commorentur.

Quaenam leges particulares censendae sint *personales*, supra (n. 188) vidimus. Hic alia quaestio occurrit pertractanda quoad leges particulares personales, quae alicuius momenti esse potest quoad proximum.

200. *An Ordinarii locorum possint veras leges particulares condere quae personales sint, et extra territorium proinde obligent?* — In iure quod antecessit publicationi Codicis, communissima erat sententia Doctorum negantium Ordinariis locorum potestatem ferendi leges personales, quae subditos extra territorium obligarent (2). Arguebant ex capite 2 (I, 2) in VI, ubi dixit Bonifacius VIII: "Statuto Episcopi, quo in omnes qui furtum commiserunt excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius, furtum extra dioecesim committentes, minime ligari noscuntur *quum extra territorium ius dicenti non pareatur impune* „ Hanc praescriptionem quae directe respiciebat leges poenales, ex paritate rationis, nempe ex defectu iurisdictionis extra territorium, Doctores, iam a Joanne Andrea (3), ad omnes alias leges extenderunt. Tamen, quoniam appli-

(1) Cfr. *S. Alphons.*: "Theol. Mor.", I, n. 157 (156).

(2) Cfr. *Suárez*, "De leg.", l. III, c. XXXII, n. 3; *Reiffenstuel*, I, tit. II, n. 265; *D'Annibale*, I, 205 et not. 42; *Wernz*, I, 105; *Pacelli*, op. cit., p. 7, 11-13.

(3) Ait enim Glossa ab ipso, ut supra diximus (n. 137) redacta: "Quod statutum Episcopi extra suam dioecesim subditum non ligat „ Ante Bonifacium VIII doctrina contraria obtinebat saltem apud aliquos; aiebat *Abbas Antiquus* in suo opere "Lectura super quinque libros Decretalium „ ad caput *A nobis* 71, de sent. excomm. (V. 31), n. 1: *Statutum generale Episcopi* subditos tantum ligat. Et intellige istam sententiam tenere *etiamsi subditus extra dioecesim furtum committat*; secus autem si dixisset: quisquis furtum commiserit in mea dioecesi; quia tunc subditus extra dioecesim minime ligaretur „

catio absoluta et illimitata huiusmodi doctrinae originem practice disset-pluribus incommodis, fuit ipsa non paucis exceptionibus temperata (1).

Nunc vero ex iure novi Codicis illa potestas ferendi leges personales agnoscenda est Ordinariis locorum. Nam tota vis prohibitionis nitebatur decretali bonifaciana, quae amplius non viget; principium autem: *extra territorium ius dicenti impune non paretur*, vim illam *ex se* non habet. Etenim in iure romano, unde fuit desumpta (fr. 20, D. II, 1), regula illa respiciebat non potestatem legislativam sed potestatem magistratuum iudicalem et administrativam, quae prohibebatur exerceri extra limites propriae iurisdictionis determinate assignatos, atque insuper afficiebat non subditos, qui essent extra territorium, sed directe magistratus ipsos qui extra proprium territorium versarentur (cfr. *Pacelli*, pp. 3-5). E converso dicitur in c. 201, § 3: "Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem iurisdictionis voluntariam seu non iudicalem quis exercere potest etiam in proprium commodum, aut extra territorium existens *aut in subditum e territorio absentem* „.

Planum est potestatem legislativam pertinere ad iurisdictionem voluntariam ipsamque in subditum e territorio absentem exerceri per leges personales; aliunde neque ex natura rei neque ex iure expresso excluduntur ipsae personales leges: non ex natura rei ut vidimus supra (n. 183) et facile ab omnibus admittitur (2); non ex iure expresso, nulli enim in Codice invenitur ad limites territorii circumscripta Ordinariorum potestas legislativa quoad suos subditos. Imo ex c. 8, § 2, et c. 14, § 1, 1.º, qui sine distinctione respiciunt *leges particulares personales*, argumentum positivum desumi potest Codicem reapse supponere ipsas non solum a pontificia sed ab episcopali etiam auctoritate oriri posse (3). Praeterea, subditus etiam extra territorium semper manet Episcopi subditus dum non mutaverit domicilium, potest igitur manere quoque ligatus legibus sui territorii, quae ipsum territorium directe non afficiunt (4).

(1) Audiatur *Pacelli*, in o. c., p. 8: "Ciò nondimeno, ad evitare (sebbene soltanto in parte) gl'inconvenienti che derivano da un'applicazione troppo assoluta di quel principio, i Dottori furono dalla necessità stessa delle cose costretti ad introdurre varie limitazioni e restrizioni di quel principio, per giustificare le quali dovettero ricorrere a delle costruzioni giuridiche e a delle finzioni di diritto non sempre felici „.

(2) Cfr. *Wernz*, I, 107, not. 95 (ed. 3.^a); *Pacelli*, pp. 11-16.

(3) Cfr. ea quae diximus supra (n. 183).

(4) Cfr. *Pacelli*, p. 16: reapse etiam in disciplina antiqua subditus extra territorium ligabatur aliquando legibus sui territorii.

Plane inutile forsitan non erit argumenta innuere quae suadere videbantur convenientiam admittendi in Ordinariis facultatem ferendi veras leges personales. Iis, aliisque argumentis legislator adductus est ad aufe-
rendam limitationem bonificianam:

a) Ordinarius poterat iuxta communem sententiam (1) non tantum *praeceptum personale* imponere quod subditum extra territorium obligaret, sed etiam imponere *praeceptum generale* quod pariter omnes subditos pro quibus ferebatur extra territorium tenebat. Hoc admissio nulla pretiosa ratio reddi valet cur, si necessitas id ferat, Ordinarius huiusmodi commune praeceptum nequeat perpetuum delarare, et ipsum in legem convertere. Ideoque aliqui, ut D'Annibale (2), qui ideam territorialitatis potestatis particularis ex integro, insistendo capiti Bonifacii VIII, defendebant, logice negabant Ordinarium posse non tantum legem aut praeceptum commune, sed nec etiam praeceptum personale dare, quod extra territorium obliget.

b) De facto ad perfectum subditorum regimen utile non raro, imo moraliter necessarium erit quod Ordinarius sive in Synodo sive extra Synodum ferre valeat ordinationes de se perpetuas quae extra territorium, clericos praecipue, teneant, e. g.: *prohibitiones* de adeundis certis spectaculis, de legendis determinatis libris vel ephemeridibus, fovendis quibusdam operibus; vel, e contrario, *praecepta* sacramenta recipiendi vel certa opera pia faciendi et alia centum.

c) Ex huiusmodi potestate legislativa quae ad subditos, ubicumque sint, extendatur, nulla perturbatio sequitur iurisdictionum; melius explicantur infinitae exceptiones et fictiones iuris ad quas auctores confugere debuerunt, ipsa negata, ut plus minusve explicare possent illa omnia quae vel ius certum vel practicae necessitates exigebant (3).

201. De peregrinis et vagis quoad leges. — *Peregrinus*, ut propria sede melius explicabitur, ille dicitur qui extra locum proprii domicilii vel quasi-domicilii versatur; *vagus* qui nullibi domicilium vel quasi-domicilium habet. — Iam, ut clare pateat de peregrinorum et vagorum subiectione ad leges ecclesiasticas, re-

(1) Cfr. Wernz, I, 138, et not. 225; Suárez, "De censuris", disp. V, n. 18; Pirhing, "Ius. can.", I, tit. II, n. 61; Bonacina, "De censuris", disp. I, q. I, punct. XI, n. 2, 14, 15; Laymann, "De censuris", IV, 6; S. Alphon., "Theol. mor.", VII, 23; D'Annibale, I, 249, not. 5.

(2) "Summ.", n. 249, not. 6, ubi allegat *Salmanticenses*, *Sayrum*, *Avila*, *Enriquez*, *Roncaglia*, *Diana*, etc.

(3) Cfr. *Pacelli*, pp. 17-20.

colamus oportet neminem censi subiectum legibus nisi, praeter condiciones generales n. 195 commemoratas, hae quoque adfuerint; **A)** Quod sit subditus legislatoris; **B)** Quod versetur in territorio, si leges sint territoriales; **C)** Si leges sint personales, quod ipsae vigeant in territorio ubi quis actualiter commoratur.

I. *Peregrini*: **A)** Ex prima conditione peregrini cum non fiant *absolute* et *generatim* subditi Ordinarii loci ubi actualiter commorantur, non adstringuntur legibus particularibus territorii in quo versantur (c. 14, § 1, 2.º).

Absolute et *generatim* diximus, quia quoad aliqua Ordinario loci vere subduntur, ac proinde in his rebus tenentur eiusdem Ordinarii legibus. Res seu materiae in quibus peregrini subduntur Ordinario loci et tenentur legibus particularibus sunt: **a)** Quae ordini publico consulunt; et sic peregrini tenentur legibus quae ad delicta sese referunt, quia ratione delicti fiunt subditi (c. 1566, §§ 1, 2; 1565, § 1), ne delicta impunita maneant et ordo publicus loci facile turbetur; legibus quarum transgressio in loco damnum afferrent par vel simile ac damnum illatum ab incola transgressore, v. g., quae regulent importationem vel exportationem mercium, usum armorum et alia huiusmodi; legibus ex quarum violatione scandalum oriretur, etc. **b)** Quae actuum solemniam determinant; sic contractus, iudicia, testamenta, quae ut in loco valeant ad locales leges accommodari debent: in his viget axiomata: *locus regit actum* (1). **c)** Quae versantur circa res in territorio sitas. **d)** Quae pro peregrinis, qua talibus, latae sunt (2). **e)** Quae respiciunt ea omnia in quibus peregrini sortiuntur forum in loco, quia pari passu haec procedunt: forum sortiri et legibus, quae de re illa in territorio vigent, subesse (3). **f)** Tan-

(1) Cfr. *Wernz*, I, 107, not. 96.

(2) Veluti si Episcopus constituat condiciones servandas in sua Dioecesi a Sacerdotibus extradioecesanis qui velint Missam celebrare. Sane qui habet potestatem in aliquo territorio potest determinare condiciones sub quibus consentiet peregrinòs manere vel agere in sua ditione; nisi ergo velint peregrini has condiciones servare, nequeunt ibi manere vel agere.

(3) Cfr. *Aichner*, o, c., § 208, not. 5.

dem peregrini frui possunt legibus favorabilibus territorii in quo versantur.

B) Ex altera conditione, peregrini non adstringuntur legibus particularibus sui territorii, quandiu ab eo absunt, si leges territoriales sint, etsi hac intentione evadendi legem, a territorio exeant. E contra, adstringuntur legibus proprii territorii: **a)** si leges sint personales, vel, **b)** etsi sint territoriales, si earum transgressio in *proprio territorio noceat* (c. 14, § 1, 1.º). Nocet vero in proprio territorio transgressio earum legum quae dici possunt territoriales quoad observantiam, sed sunt personales quoad obligationem, e. g., leges residentiae, adsistendi Synodo vel Concilio, revertendi intra determinatum tempus ad propria (1): tunc peregrini censentur moraliter seu iuridice praesentes. **c)** Ex paritate rationis, peregrini nec etiam tenentur extra limites territorii assignati, legibus generalibus territorialibus, i. e., eis legibus quae omnes quidem obligant sed unumquemque intra limites proprii territorii.

C) Tandem, ex tertia conditione peregrini tenentur legibus generalibus etsi in proprio territorio non vigeant; non tenentur, si in territorio ubi actualiter commorantur non obligant (2).

(1) Hae leges formaliter *personales* sunt, ac proinde sequuntur subiectum velut umbra corpus; tamen quia antiquitus non de facili admittebantur leges, particulares personales, et praeterea hae leges dici possunt sensu allato territoriales, Canonistae ad explicandam obligationem, aiebant in his casibus ex fictione iuris peregrinum considerari veluti praesentem, quia non iure sed facto tantum aberat, inde *iuridice* transgressio in proprio loco censebatur commissa. Cfr. *Wernz*, I, 107; *Zallinger*, l. I, t. II, nn. 152, 153; *D'Annibale*, I, 205 et not. 47.

(2) Hae leges generales intelliguntur esse illae quae vel in sua observantia non penderent per se ab aliquo territorio, nempe essent personales, vel saltem, si in sua observantia penderent a territorio, afficerent intra quodlibet territorium eos omnes qui ibidem commorantur, v. g., praesentia parochi vel Ordinarii locorum ad validatatem matrimonii contrahendi exigitur quoad omnes qui in locis determinatis velint contrahere. Si vero ageretur de legibus, utique generalibus, quae tamen obligant singulos quoad observantiam intra limites proprii territorii, tunc illae leges fiunt particulares pro singulis, unde quoad peregrinos attendendae sunt regulae datae pro legibus particularibus, ut mox diximus **B) c)**.

Horum ratio in eo est quod dispensationem, consuetudines et privilegia quibus leges generales cessant pro aliquibus locis, existimantur esse territorialia: ac proinde iis, qui extra territorium vagantur, non prosunt; intra territorium vero, ex benignitate iuris, etiam iis, qui ibi peregrinantur, extenditur participatio (c. 14, § 1, 1.º).

II. *Vagi*: Hi fiunt subditi Ordinariis vel parochis locorum ubi actu commorantur (c. 94, § 2) (1). Ideo ex conditione prima **A**) obligantur ad leges particulares vigentes in loco ubi versantur (2); sed ex conditione secunda **B**) simul et ex prima **A**) statim ac e territorio exeunt, nullis amplius legibus eiusdem territorii tenentur; tandem ex conditione tertia **C**) adstringuntur legibus generalibus quae in loco vigeant.

202. Scholion. — Pro totius materiae complemento haec addere iuvabit: **a**) Dispensationes vel privilegia personalia ubique prosunt, nam non aliter ac leges personales et praecepta, personam sequuntur. **b**) Lex quae semel in uno loco adimpleta est, non amplius obligat, etsi agatur de lege communi quae in territorio ad quod quis deinde pergit, tunc cum ibi permaneat, obligare incipiat. **c**) Qui territorium proprium, ubi aliqua lex particularis iam tenet, relinquit antequam tempus finiatur in quo lex utiliter adimpleri potest, in legem non peccat; e contra est, si tempus utile antequam exeat transierit (3).

(1) Hucusque disputabatur inter Auctores: cfr. *D'Annibale*, I, 86, not. 42; *Alberti*, "De domicilio", n. 9, III. Quoad aliqua tamen certa erat affirmativa sententia, ut omnes admittebant, licet modo diverso explicarent: cfr. *Aertnys*, I, n. 117, q. 2.^a.

(2) Prius non conveniebant Doctores; plures negabant vagos teneri legibus particularibus loci ubi sunt: cfr. *Lessius*, "De iust. et iur.", l. 4, c. 2, dub. 7, n. 40; *Laymann*, "Theol. Moral.", l. 1, tract. 4, c. 12 n. 7; *S. Alphonsus*, I, 156 et "Hom. Apost.", n. 41; *Aertnys*, I, 167, q. 1.ª; *Ballerini-Palmieri*, I, 361 sq.; *Bucceroni*, I, 199; *Busquet*, n. 54, V; et inter canonistas *Fichler*, lib. I, tit. II; n. 54; *Schmalzgrueber*, lib. I, tit. II, n. 42; *Wernz*, I, 107. Alii tamen cum *Suárez*, "De leg.", lib. III, c. XXXIII, n. 9; *Soto*, In IV Sent., dist. 18, q. 4; *Sánchez*, "Op. mor.", lib. I, c. 12, n. 23, etc., docebant vagos legibus particularibus loci adstringi: cfr. *Prümmer*, I, 198; *Noldin*, I, 150; *Aertnys*, I, 167.

(3) Cfr. de his Moralistas, e. g., *Noldin*, I, 149, 150; *Busquet*, 54, 55; *Aertnys*, I, 168.

Cap.III.—De obligatione et aliis effectibus legis ecclesiasticae.

ART. I. — DE OBLIGATIONE IN GENERE.

203. Notio. — Plures numerantur legis virtutes seu effectus (1); sed omnium caput et radix est *obligatio*, quae definiri generatim potest: “necessitas quaedam moralis, exorta ab ipsa lege, ita vel aliter operandi ut quis agat honeste, h. e., citra culpam et poenam incurrendam „ (2).

204. Divisio. — Obligatio legis plures accipit divisiones:

a) Ex *modo* quo obligatio inducitur et ex *obiecto* circa quod lex versatur distingui potest obligatio *positiva* quae oritur ex lege praecipiente et versatur circa positionem alicuius actus, et obligatio *negativa* quae oritur ex lege prohibente vel permittente et versatur circa omissiones actus. Hinc profluit divisio tum legis in *positivam* et *negativam* prout positivam vel negativam producit obligationem, tum peccatorum seu violationum legum in peccata *omissionis* et *commissionis* prout aliquis deficit in adimplenda obligatione *positiva* vel *negativa* (3).

b) Ex *obiecto* in quod non praecise lex, sed obligatio directe cadit, distinguuntur obligatio *ad culpam*, *ad poenam*, *ad culpam et poenam*. Dicitur obligatio *ad culpam* illa quae directe respicit legis adimpletionem seu observantiam, ita ut qui huiusmodi obligationi subiaceat, teneatur in *conscientia* illa exsequi quae lex iubet; e contra lex dicitur obligare *ad poenam* quando obligatio conscientiae, quae in omni lege inveniri debet, non cadit in ea quae lex praescribit sed in poenam statutam adversus violatores, ita ut quis teneatur ad legis observantiam *sub poena* (4), ad poenam vero, non observata lege, sub culpa

(1) Aiebat *Modestinus* (fr. 7, D. I, 3): “Legis virtus haec est: impedire, vetare, permittere, punire „ Cfr. *S. Thomas*, 2.ª 2.^{ae}, q. 92, a. 2; *Suárez*, I, c. XV, n. 1. In nostro iure poni solent *prohibitio*, *praescriptio*, *irritatio*, *permissio*, *poena* uti effectus legis. Cfr. *Wernz*, I, 109.

(2) Cfr. *Bucceroni*, I, 202; *Suárez*, I, c., c. XIV, 3.

(3) Cfr. *Suárez*, I, c., c. XV, n. 2.

(4) *Sub poena*, i. e., si nolit incurrere poenam, non *sub culpa*, ita ut violata lege non peccet.

seu in conscientia. Tandem obligatio erit ad *culpam et poenam* si ad utrumque extenditur, scil., ad observandam legem, et ad poenam subeundam, si lex non observetur. Lex quae obligat ad culpam dicitur *praeceptiva*, quae obligat ad poenam tantum *poenalis* seu *mere poenalis*, quae ad culpam et poenam *praeceptiva simul et poenalis* seu *mixta*.

c) Relate ad *gravitatem*, obligatio erit *levis* vel *gravis* prout sub reatu gravis noxae aut levis tantum lex adstringat. Haec divisio applicari potest tam ad leges quae ad *culpam*, quam ad eas quae ad *poenam*, sensu explicato, obligant; tamen ordinario in praxi legibus ad *culpam* obligantibus solet applicari.

d) Obligatio ad poenam de facto subeundam potest vel *immediate* oriri ab ipsa lege, quod accidit in poenis latae sententiae, vel *mediate* per sententiam iudicis, scil. in poenis, sic dictis, ferendae sententiae.

e) Tandem obligatio dicitur *directe* promanare a lege quatenus eos attingit ad quos dirigitur, *indirecte* si non eos ad quos dirigitur sed alios afficit, ne ipsos turbent in usu eorum, quae lex (favorabilis vel permissiva) concessit.

205. Obligatio est proximus, essentialis et adaequatus effectus legis ecclesiasticae. — Dicitur in primis effectus *proximus* legis, quia obligatio immediate per legem producitur, et sic distinguitur ab aliis effectibus remotis quos per se lex non facit, sed *vel* statuit ut per hominem fiant, e. g., punitio quae non semper a lege immediate oritur, *vel* intendit, etsi ad ipsos totaliter et simpliciter non cogat (1).

Est etiam obligatio effectus *essentialis* legum, quia omnis lex, eo quod talis est (2), obligare ad aliquid debet et quidem in con-

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. XIV, n. 1, ubi ait ad rem: "Alius vero effectus esse potest magis remotus, quia licet sit intentus a legislatore, lex tamen nec illum per se facit nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid eius, ut est moralis bonitas subditi „

(2) *Omnis lex* dicimus, igitur etiam *permissiva, poenalis, favorabilis*, ut ex dicendis magis patebit. *Eo*, addimus, *quod talis est*, et sic differt a *consilio, exhortatione, instructione*, etc., et in hoc convenit cum praecepto. Cfr. n. 180 A) et Suárez, l. c., nn. 1, 3, 9.

scientia (1). Tandem appellatur obligatio effectus *adaequatus* legis, quia etsi alii effectus legis etiam existant, a lege oriuntur media obligatione et haberi possunt velut ipsius obligationis consequentiae ac determinationes (2).

206. Criteria ad dignoscendum quam specie obligationis lex teneat, an scil. gravi vel levi, ad culpam vel ad poenam, etc., quatenus aliis in locis tractari proprius non debeant (3), hic exponenda veniunt. In primis nulla difficultas adest quoad obligationem positivam et negativam, directam vel indirectam, quia immediate patet ex contextu legis de quam harum obligationum agatur. Non adeo facile cognosci semper potest, an agatur de obligatione ad culpam vel de obligatione ad poenam, de gravi vel de levi. Igitur hae regulae stabiliendae sunt:

A) Quoad obligationem ad culpam vel poenam:

a) Ordinario leges ecclesiasticae obligare solent ad culpam et ad poenam, i. e., debent in conscientia observari, et si non observentur adest poena quae in conscientia luenda est (4). An vero in concreto solum ad culpam obligent, vel solum ad poenam, vel ad culpam et poenam pendet ex voluntate legislatoris.

b) Voluntas legislatoris quandoque expresse declaratur, ut accidit pro determinatis regulis vel constitutionibus Ordinum religiosorum quae pronuntiantur leges poenales, et tunc nulla difficultas; quandoque vero non expresse sed tantum aequivalenter, et non raro nullo modo ex textu legis constat natura obligationis. Pro his casibus serviunt sequentes regulae.

(1) Cfr. *Suárez*, l. c., n. 2; *Prümmer*, o. c., I, 205, qui in nota 5. ait: "Nullam legem ecclesiasticam *qua talem*, in conscientia obligare docuerunt plures haeretici „, ut *Waldenses*, *Wicleffitae*, *Lutherus* (*De captiv. Babylon.*, c. de bapt.), *Calvinus* (*Inst.*, l. 4, c. 10) et ex catholicis *Gerson*, qui audet dicere: "Omissio horarum canonicarum, transgressio ieiuniorum ecclesiasticorum et generaliter omnium statutorum et regularum et canonum nunquam est peccatum mortale nisi pro quanto divinae legi praeceptivae dissonans invenitur; et ita quantum lex aliqua habet admixtum de lege divina praeceptiva, *tantundem et non amplius* est eius transgressio mortaliter vitiosa „ (*Tract. de vita spirituali animae*, lect. 4, coroll. 4).

(2) *Suárez*, l. c., c. XIV, n. 1; c. XV, n. 2.

(3) Sic in tractatu de poenis sermo erit de poenis latae et ferendae sententiae, seu de obligatione quae immediate vel mediate (respectu subditi) oritur. In articulo sequenti agemus de lege permittente et de obligatione directa et indirecta, etc.

(4) Fere semper adest sanctio determinata vel indeterminata (cfr. 2.195, § 1; 2.217; § 1, 1.º) vel a Superiore saltem adiungitur (c. 2.222).

c) *Ex verbis et textu legis*: 1.º Si lex contineat verba praeceptiva, *ordinarie* (1) erit praeceptiva; si sint ~~more~~ assertiva, *ordinarie* erit pure poenalis. 2.º Si tantum poenam praescribit, quin iubeat proprie id quod sub poena vetat vel ordinat, erit poenalis, si praecepta et poenam imponit, erit mixta. 3.º Si nulla poena imponitur, habenda est ut praeceptiva.

d) *Ex obiecto et fine legis*: Si agitur de re gravi, de determinatione legis naturalis, de fine magni momenti qui necessario consequi debet et consequi vix potest sine obligatione ad culpam, e. g., quia poena inefficax esset, in re vigilantiae difficulter obnoxia, etc., tunc erit praeceptiva. E contra si sufficiat ad finem consequendum obligatio ad poenam, et agitur de re minoris momenti, lex habenda est ut poenalis.

e) *Ex poena imposita*: 1.º Si poena sit *gravis et spiritualis*, certe lex est praeceptiva, quia haec poena sine culpa imponi nequit. 2.º Si sit ordinis temporalis et gravior videatur quam ipsa natura legis de se ferret, ita ut omnis proportio desit inter culpam quae violando legem admitteretur et poenam quae imponitur, lex haberi potest ut poenalis (2). Hoc potius in iure civili locum habere solet, sed absolute et in nostro iure potest evenire.

f) *Ex interpretatione* usuali ac doctrinali constare etiam potest an lex sit poenalis vel praeceptiva, imo ex consuetudine legitime praescripta lex fieri potest poenalis si praeceptiva erat et e converso.

B) *Quoad obligationem gravem et levem*. — Facile patebit an obligatio legis ad culpam vel ad poenam gravis vel levis sit ex his regulis:

a) Legislator *non potest* rem quae undequaque levis est sive ex obiecto, sive ex fine, sive ex circumstantiis sub gravi praecipere; e contrario est si res, etsi ex obiecto sit levis, gravis evadat vel ex fine vel ex circumstantiis. Hinc: 1.º si legislator materiae levi adiungat gravem obligationem, quia materia levis talem obligationem non sustinet, lex non valet, nisi pro levi obligatione; 2.º poena gravis spiritualis sustineri non potest pro lege quae sub levi obligat, et eum *de se* non tenet qui leviter in legem delinquit, alioquin sub gravi obligantem; 3.º pariter si *culpa iuridica*, cui adiungitur poena, levis sit, adimpletio gravis poenae non nisi sub levi tenet.

b) Legislator materiam gravem *potest* sub gravi praecipere; non tamen *debet*, sed optime valet levem obligationem adnectere legi cuius materia quavis ratione gravis sit (3). Inde ut lex sub gravi obliget duo requiruntur scil., et materia gravis et intentio legislatoris sub gravi obligandi.

c) Ad iudicandum de materiae gravitate attendenda moraliter

(1) Cfr. Noldin, I, 161, 2 d).

(2) Cfr. Noldin, l. c., e); Bucciaroni, I, 228, p. 193.

(3) Quod prudenter fit, si finis legis sufficienter obtineatur, adiuncta obligatione tantum levi.

sunt obiectum seu natura rei praeceptae, finis legis et circumstantiae.

d) Quoad intentionem legislatoris: a) *in genere* notandum est praesumptionem vigere in dubio, ipsum in materia gravi sub gravi obligare velle, ita ut pro ipsa standum sit, donec contrarium demonstretur (1), et e converso in materia levi.

b) *In particulari* intentio legislatoris dum clare non exprimatur, deduci potest: 1.º *ex verbis* et *formulis* quibus utitur, quae si gravitatem prae se ferant gravis videbitur obligatio; e. g., si dicat obligationem imponere *in virtute sanctae obedientiae, sub intimatione divini iudicii, districte, severe*, etc.; 2.º *ex gravitae poenae* adiunctae spiritualis et etiam temporalis, si constat legem esse praeceptivam, deduci potest gravitas obligationis; 3.º *ex fine* legis, qui sine gravi obligatione nequeat obtineri; 4.º *ex circumstantiis* quae videantur gravem obligationem requirere ut subditi legi obediant; et tandem 5.º *ex interpretatione* usuali vel doctrinali argui potest gravitas vel, e converso, levitas obligationis.

207. Elementa obligationis. — Legis obligatio plura secumfert *explicite* vel *implicite*, ex quibus velut ex elementis integratur:

A) Lex *explicite* obligat ad sui *observantiam*. Haec est essentialis et explicita legis efficacia, quae alias obligationes in se virtualiter continet.

B) *Implicite* obligat ad ea omnia quae considerari possunt ut media *ordinaria* et *proxime* necessaria ad observantiam legis: ad media *extraordinaria* non tenemur, nec ac media quae remote necessaria sunt. *Hinc* implicite lex obligat: a) ad sui *cognitionem*, quia cognitio est medium praeivium immediate necessarium, ut lex observari possit. Haec cognitio proportionalis esse debet statui et conditioni personae: et sane cognitio seu scientia legum, quae in laico exquisita et extraordinaria videretur, in sacerdote vix sufficeret. Unde merito potuit Coelestinus Papa statuere: "Nulli sacerdotum liceat canones ignorare," (c. 4, D. 38); b) ad alia media *externa* vel *interna* adhibenda sine quibus lex adimpleri non poterit, dum ordinaria sint et lex proxime instet. Sic sacerdos qui recitationi Breviarii tenetur, librum Breviarii sibi debet procurare; c) ad removenda *impedimenta* vel *pericula* quae *proxime* impossibilem redderent legis observantiam, vel periculo violationis exponerent.

(1) Unde optime ait *Noldin*, I, 162: "sicut necesse non est ut legislator explicite intendat obligationem in conscientia imponere, ut lex in conscientia obliget, ita necesse non est ut explicite intendat obligationem gravem imponere ut lex sub gravi obliget; sicut enim intentio obligandi in ipso usu potestatis legiferae contineri censetur, pari modo legislator materiam gravem generatim etiam sub gravi iniungere velle praesumitur."

208. De modo adimplendi legem. — Breviter hac de re agimus, quia sermo inferius redibit et ceterum Moralistic relinquitur copiosior huius materiae expositionem. His regulis omnia complectimur.

A) Quoad actum internum:

a) Plus requiritur ad legis impletionem, pro qua verus actus humanus necessarius est, quam ad legis non transgressionem, ad quam sufficit materialiter id quod a lege vetatur non agere. Sic, e. g., amens legem nequit adimplere, quia est incapax actus humani, sed nihilominus non transgreditur legem. Pariter qui *coacte* nihil manducat die ieiunii, quia scilicet nullo cibo habet, quamvis desideret manducare, non quidem transgreditur legem ieiunii, quia revera nihil manducat, sed nec implet legem ieiunii, quia coacte abstinere a cibis contra suam voluntatem (1).

b) Ad impletionem legis non requiritur: 1.º quod opus praescriptum fiat in statu gratiae, nisi status gratiae ad substantiam operis pertineat, ut accidit in praeceptis confessionis annuae, communionis paschalis, etc.; 2.º quod fiat ex habitu virtutis vel ex fine a legislatore intento, iuxta axioma: "finis praecepti non cadit sub praecepto"; 3.º dummodo scienter et voluntarie quis ponat actum praescriptum, nec etiam requiritur intentio satisfaciendi praecepto, nisi obligatio ex propria et sola voluntate agentis oriatur, ut in voto vel promissione accidit; imo, si quis sponte opus praeceptum exsequatur, etsi cum expressa voluntate non satisfaciendi obligationi a lege impositae, tamen posito actu legem adimplet.

B) Quoad opus externum:

a) *Obligationi negativae* fit satis, opus prohibitum simpliciter omittendo, nec contrariam voluntatem fovendo; *obligationi positivae* per positionem deliberatam operis praecepti, prout in lege continetur (2).

b) Si opus praescriptum sit *personale*, impleri debet ab ipso in quem cadit obligatio; si opus praeceptum sit *reale*, potest per alium praestari.

c) Qui *integram* legem adimplere non valet, si materia sit *indivisibilis* ad nihil tenetur; si materia praecepta sit *divisibilis* tenetur ad partem, si in parte, quam observare potest, *ratio salvatur ob quam praeceptum datum est*.

d) *Eodem actu* adimpleri possunt plura praecepta quae inter se diversa sint *materialiter* tantum, *non formaliter*, i. e., quae etsi plura sint, tamen versantur circa eandem rem vel idem opus, ex ratione non adeo cuilibet praecepto propria ac peculiari ut non possit una censi cum ratione aliorum praeceptorum. Quando in concreto praecepta hoc

(1) Cfr. *Prümmer*, I, 221.

(2) Cfr. *Bucceroni*, I, 213.

sensu una dici possint *formaliter*, ex mente legislatoris erui debet, prout in ipsa lege vel aliis authenticis manifestationibus constet. vel ex interpretatione usuali aut doctrinali.

e) *Eodem tempore* pluribus praeceptis satisfieri potest diversis operibus, si opera inter se compatible sint quae se invicem non impediunt, et legislator id non prohibuerit.

f) Lex adimpleri potest ac debet: 1.º *Intra tempus determinatum a lege*. 2.º Nihil interest quo praecise momento intra spatium temporis designati lex adimpleatur; tamen qui *lege iam urgente* praevidet postea impedimentum sibi obventurum, tenetur, dum potest, legem adimplere, nisi sciat adhuc, perdurante tempore obligationis, a lege exemptum fore. 3.º Si tempus pro lege adimplenda determinatum sit ad *finiendam obligationem*, transacto tempore lex non amplius obligat; si ad *urgendam obligationem*, obligatio perdurat.

ART. II. — DE OBLIGATIONE IN SPECIE (1).

§ 1. — *De obligatione legis praeceptivae et prohibitivae.*

209. Notiones. — Imperium seu praeceptum, unde lex praeceptiva, aequivocum nomen est: interdum enim significat quasi genus commune ad negativum et affirmativum preceptum, quomodo diximus in definitione legis esse *praeceptum commune*; aliquando vero sumitur pro affirmativo praecepto, et sic distinguitur a prohibitione. Praeceptum seu lex praeceptiva, quatenus differt a prohibitione vel lege prohibitiva, est lex quae imponit positionem alicuius actus; lex vero prohibitiva est illa quae omissionem actus praescribit. Lex praeceptiva solet etiam *affirmativa* seu *positiva* appellari, et prohibitiva nuncupatur communiter *negativa* (2).

210. Regulae. — His paucis regulis doctrina canonistarum et theologorum ad rem pertinens perstringi potest:

1.ª Huiusmodi effectus legis, imperare seu praecipere et vetare seu prohibere, comprehenduntur sub obligatione legis. Ra-

(1) Agimus in hoc articulo de obligatione aliquarum legum specialium, quae peculiare characteres praeseferunt.

(2) Cfr. *Suárez*, o. c., I, c. XV, nn. 1, 2, 3.

tio distinctionis petitur et ex modo quo inducitur obligatio et ex obiecto circa quod versatur.

2.ª Lex praeceptiva seu affirmativa pro obiecto proximo habet positionem actus; actus vero qui iubetur debet esse vel de se bonus vel indifferens, quatenus expediens communitati, et hac ratione bonus. Lex prohibitiva seu negativa pro obiecto proximo habet omissionem alicuius actus; ipse vero actus qui vetatur debet esse vel de se malus vel hic et nunc communitati non expediens. Contra legem affirmativam peccatur *omissione*, contra negativam *commissione*.

3.^a Lex affirmativa obligat *semper* sed *non pro semper*, i. e., ex quo lata est tenet quandiu perdurat, non tamen cogit ad ea quae iubet singulis momentis operanda, sed tantum temporibus designatis. Lex negativa obligat *semper* et *pro semper*, i. e., a momento quo data fuit non licet agere ea quae in lege vetantur.

§ II. — De obligatione legis in praesumptione fundatae.

2II. Notiones. — Praesumptio est rei incertae probabilis (1) coniectura ex circumstantiis cum re vel facto frequenter connexis (c. 1.825, § 1).

“ Dicitur *praesumptio*, quia ante omnes alias probationes aliquid ex adiunctis pro vero assumitur „ (2); appellatur *coniectura*, “ ideo praesumptio non dicitur earum rerum quae apparent ex naturali ac necessaria connexionem inter causam et effectum; v. c., coisse quae peperit „ (3).

Praesumptio:

a) *Ex auctoritate qua fit*, alia est *iuris* quae a lege statuitur, alia *hominis* quae a iudice vel a viro prudenti formatur quin in lege sit expressa (c. 1.825, § 1).

b) Praesumptio *iuris ex firmitate* quam obtinet, distinguitur in praesumptionem *iuris simpliciter* et in praesumptionem *iuris*

(1) Praesumere est opinari, ait *D'Annibale*, I, 208 ex *Voet*, 22, 3, 14.

(2) *Noldin*, I, 169.

(3) *D'Annibale*, l. c., not. 60.

et de iure (c. 1.825) prout contra ipsam probatio *directa* admittitur, vel prout admittitur *indirecta* probatio tantum, i. e. adversus factum quod est fundamentum praesumptionis (c. 1.826).

c) Praesumptio (*hominis*) *ex gradu certitudinis*, i. e., quo censetur ad certitudinem accedere, est *levis, gravis, gravissima* seu vehemens, prout indicia sint levia, gravia vel gravissima et maior et magis necessaria adsit connexio inter ipsa (indicia) et factum quod ex ipsis arguitur seu praesumitur.

d) Praesumptio tandem, *ex obiecto* circa quod versatur, alia appellatur praesumptio *periculi communis*, alia praesumptio *facti particularis*. Prima adest quando lex praesumit in quibusdam circumstantiis existere communiter periculum peccati vel fraudis, et ideo ex hac praesumptione ad vitandum hoc commune periculum, aliquid iubet vel vetat, e. g., lex quae vetat lectionem quorundam librorum, vel matrimonia mixta, fundatur in praesumptione periculi communis perversionis pro legentibus, pro coniuge et prole respective; lex quae iubet proclamationes fieri ante matrimonium, quae irritat professionem religiosam ante decimum sextum annum, fundatur in praesumptione imminenti periculi fraudum quae occultando impedimenta vel iuvenes decipiendi, etc., faciliter adesse possunt. Secunda habetur quando legislator ex eo, quod ordinario accidere solet, pro vero accipit aliquod factum, etsi in casu particulari probari nequeat, et in hac praesumptione fundat legem, e. g., baptismus dubius in ordine ad matrimonium habetur ut validus; pater infantis censetur is quem nuptiae demonstrant; ut baptizatus habetur filius christianorum qui inter christianos adolevit. His factis, quae vera praesumuntur, legislator applicat regulas quae in similibus casibus, reapse veris, non praesumptione fundatis, vigent (1).

212. Regulae iuris, quae pro obligatione legis fundatae in praesumptione periculi communis vel facti particularis vigent, hae sunt:

(1) Vide alia exempla apud Suárez, l. III, c. XXIII, nn. 2, 4.

1.ª Lex quae in praesumptione periculi communis fundatur obligat, etsi in casu particulari periculum revera non sit (c. 21).

Ratio est, quia lex non cessat, ut infra dicitur, nisi finis adaequate cesset: quo in casu hoc certe non verificatur, quia finis huiusmodi legis est vitare periculum commune; iam commune periculum efficaciter et certo vitari nequit si absolute et pro omnibus lex non urgeret. Et sane unusquisque facile sibi persuaderet periculum pro se non adesse, ex quo, ut patet, finis legis plane frustraretur. Inde etsi librum prohibitum pro te reapse non ferat periculum perversionis, illum tamen legere non potes sine dispensatione; pariter etsi certo sciatur impedimentum non adesse ad matrimonium, obligat lex bannorum (1).

2.^a Lex fundata in praesumptione facti, si factum non sustineatur, in *foro externo* obligat, usquedum falsitas asserti facti probata sit; *in foro autem interno*, nullatenus obligat (2).

In foro externo praesumptio pro veritate sumitur donec contrarium probetur; in foro interno "praesumptio cedit veritati". Lucta igitur existere potest inter forum internum et externum (3); imo haec lucta usque adeo procedere potest ut subditus in foro externo cogatur vel cum censuris ad operandum iuxta praesumptionem, quin tamen ipse, sub peccato, obedire possit. Sic in casu matrimonii in foro externo valido coniux cogi potest ad hoc ut cum altero coniuge cohabitaret et cum ipso ut coniugem se gerat, qui nihilominus, si certo scit matrimonium esse putativum, nullatenus matrimonio uti potest.

3.^a Ad discernendum utrum lex fundetur in praesumptione periculi communis vel facti, attendenda sunt materia et verba legis, usus, atque interpretatio doctorum (4).

§ III. — De obligatione legis fundatae in fictione iuris.

213. Praenotiones. — A) "Fictio iuris est legis adversus veritatem, in re possibili, ex iusta causa, dispositio" (Alciatus). Habetur quando ius ad inducendum ex iusta causa aliquem

(1) Cfr. Suárez, l. III, c. XXIII, n. 5, ubi hanc doctrinam argute et solide pro more ab obiectionibus vindicat; Reiffenstuel, l. I, tit. II, nn. 168-173.

(2) Suárez, l. c., n. 6.

(3) Quando obedientia exigitur in foro externo. Cfr. Reiffenstuel, l. c., n. 174.

(4) Cfr. Suárez, l. c., n. 7.

effectum iuridicum aequitati naturali conformem, aliquid supponit seu fingit et pro veritate accipit, quod revera non est, sed optime esse potuisset physice et moraliter.

B) *Legem fundari* in fictione iuris significat legislatorem facta fictione legem tulisse, non aliter fere ac si id quod finxit reapse verum esset.

Exemplis res illustranda est. Canonici qui legitime absunt a choro *finguntur* praesentes et ut tales distributiones lucrantur; foetus conceptus *fingitur* natus quoties de eius commodis agitur, et, ut natus, in his est capax iurium; filius legitimatus per subsequens matrimonium, *fingitur* in matrimonio natus, et inde prorsus equiparatur filii legitimis; heres *fingitur* una persona cum defuncto et eius iura exercet atque obligationes sustinet; in matrimonio putativo, in facie ecclesia celebrato, filii *finguntur* ex matrimonio valido nati et legitime habentur; tandem per *fictionem iuris* dispensatio in radice efficit ut matrimonium validum ab initio habeatur (1).

C) Fictio iuris omnino differt a praesumptione iuris, nec confundi cum ipsa potest. Et sane:

a) Fictio iuris assumitur in *casu certo et contra veritatem cognitam* ad aliquem effectum consequendum naturali aequitati conformem; e contra praesumptio adhibetur in casu dubio, iuxta id quod probabile videtur, ad veritatem investigandam.

b) Contra praesumptionem admittitur probatio in contrarium, directa vel indirecta, et, probatione obtenta, praesumptio locum cedit veritati; e contra fictio iuris non admittit probationem in contrarium.

c) Praesumptio est species probationis, non item fictio iuris.

d) Datur praesumptio *hominis* et ex adverso nequit dari fictio *nisi a iure*.

e) Praesumptio una potest aliam adversari, et tunc probabilior alteram perimit; fictiones mutuo non adversantur.

f) Praesumptiones possunt plures simul concurrere, non vero fictiones.

g) Praesumptio potest extendi de persona ad personam, non vero fictio.

h) Praesumptio versatur circa ea quae sunt facti; fictio circa ea quae sunt facti et iuris (2).

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, I, tit. I, nn. 177, 180; *D'Annibale*, I, 208, not. 65; *Prümmer*, I, 220; *Bouquillon*, "Theol. mor. fund.", n. 175.

(2) Cfr. *Reiffenstuel*, l. c., nn. 181-184.

214. Quomodo obliget lex fundata in fictione iuris. —

Leges fundatae in fictione iuris sunt iustae, quia aequitati naturali conformes, et obligant *semper* tam in foro externo quam in foro interno (1).

215. Regulae, quibus fictio iuris subiicitur, hae sunt. —

1.^a Fictio non habet locum nisi in casibus a iure expressis, et ideo nequit ad alios casus trahi, e. g., “ratihabitio mandato aequiparatur”, ex fictione iuris in negotiis civilibus; perperam applicaretur axioma in poenalibus.

2.^a Non debet plus operari fictio in casu ficto quam veritas in casu vero. Sic, e. g., ratihabitio etiam in civilibus nequit operari quod mandatum expressum non valeret; nasciturus pro nato non habetur si postea vivus et vitalis non nascatur.

3.^a Fictio iuris in casibus fictis, prout in iure exprimuntur, idem fere operatur quod veritas in casu vero. Nota tamen quod ius non omnimode aequiparare solet casum fictum casui vero. Sic canonicus legitime absens praesens fingitur ad lucrandas distributiones quotidianas, non vero ad lucrandas alias distributiones *inter praesentes* dictas.

4.^a Fictio non valet ultra id quod est expressum in lege. Ita, e. g., defuncti et heredis una est persona quoad iura et obligationes, non tamen quoad alia; sic heres legata a defuncto instituta revocare nequit.

5.^a Fictio non trahitur ad illa quae sunt impossibilia secundum naturam (2).

6.^a Fictio interpretationem strictam recipit (3).

(1) Cfr. *Reiffensuel*, l. c., n. 185; *D'Annibale*, l. c.

(2) Ordinarie ita solet fieri, sed non nimis rigide hoc est applicandum, uti antiqui iuriconsulti romani, e. g., in adoptione faciebant. Cfr. *Ferrini*, “*Pandette*”, n. 275, e); *Bonfante*, “*Istituzioni*”, § 48. Alibi de hac re loquemur.

(3) Cfr. *Reiffensuel*, l. c., nn. 187-196; *D'Annibale*, l. c.; *Schmalzgrueber*, l. II, tit. XXIII, n. 3.

ART. III. — DE ALIIS EFFECTIBUS LEGIS.

216. Praeter obligationem alii effectus legis numerantur, videlicet: permissio, punitio, et irritatio seu inhabilitatio. Agimus ergo nunc de legibus permittentibus, poenalibus et irritantibus qua talibus.

§ I. — *De lege permittente.*

217. **Praenotiones.** — Permissio potest esse *facti*, si quis valens aliquid impedire, id vel non faciat vel nolit facere: quomodo Deus peccata permittit; et *iuris*, si legislator aliquid nec vetat nec iubet: et hac ratione Deus peccata non permittit, quia omnia prohibet et commissa punit. Nos hic agimus de permissione quatenus est effectus legis, ideoque non de permissione *facti*, sed de permissione *iuris*. Haec autem *iuris* permissio, iterum duplex est: *negativa* quae significat meram negationem praecepti vel prohibitionis, et *positiva* qua aliquid per legem expresse permittitur, et de hac praecise loquimur (1).

218. **Regulae.** — Quoad legem permissivam in nostro iure hae regulae stabiliri possunt:

1.^a Lex permissiva in abstracto versari potest circa actus malos, circa actus indifferentes et etiam circa actus bonos. In legislatione ecclesiastica non dantur leges *disserte* et *positive* permittentes rem turpem vel inhonestam; neque id videretur fini iuris canonici consentaneum (2).

2.^a Lex permissiva quae versatur circa actus malos super quibus dispensare nequit, aut de facto non dispensat, ius ad ipsos faciendos non tribuit, sed ex una parte concedit securitatem impunitatis pro iis qui tales actus ponunt, et ex alia, pro ceteris, imponit obligationem priores non turbandi in illis actibus exercendis.

(1) Suárez, l. I, c. XV, n. 4.

(2) Suárez, l. c., c. XVI, n. 5: *Negative* plura sunt peccata quae permittuntur aut non puniuntur iure canonico; sed permissio *negativa* non est effectus legis ut patet; Wernz, I, 111.

3.ª Lex *permissiva* quae versatur circa actus indifferentes in se, vel malos tantum ex iure positivo (quia prohibitos) — et circa hos actus est simul *dispensativa* (1) — non solum imponit aliis obligationem hos actus non impediendi, sed verum ius ad illos exercendos tribuit.

4.^a Lex etiam *permissiva* dicitur quae versatur circa actum alias bonum. Hae leges permissivae vel specialem favorem expresse concedunt (2), vel si agatur de actu communi, qui omnibus licet, ius quoddam speciale ad ipsum tribuunt. Appellantur permissivae huiusmodi leges quatenus illos, ad quos diriguntur, obligatio non tenet illis utendi; sunt tamen verae leges, quia alios ligant ut ius concessum recognoscant et usum non turbent (3).

5.^a Lex *permittens*, quatenus talis proprie est, reducit ad leges prohibentes quia aliam obligationem non imponit nisi *prohibitionem* ceteris datam non impediendi usum eorum quae permittuntur (4).

§ II. — De lege poenali.

219. **Notiones.** — Lex *poenalis* in genere dicitur illa quae poenam irrogat transgressoribus, et contraponitur legi mere *praeceptivae*, quae sanctione extrinseca caret (5). — Lex poenalis

(1) Wernz, I, 111: "Legibus permittentibus maxime adnumerari possunt *privilegia* contra sanctiones iuris communis concessa, quibus quod illicitum fuisset licitum efficitur „.

(2) Privilegia et leges favorabiles supra et praeter ius.

(3) Suárez, l. c., c. XV, n. 6: "Nam quando permissio dicitur de actu alias bono non solum non prohibet illum; sed etiam cum sit bonus dat positivam facultatem, seu licentiam vel ius aliquod ad illud. Idem contingit in exemplo posito ab Isidoro; cum lex dicit: *Vir fortis petat praemium* non solum negative permittit, sed dat illi speciale ius ad postulandum tale praemium et ad laborandum in spe illius, in virtute virtualis promissionis eiusdem legis. Atque hoc modo lex concedens favorem, quando non praecipit illum acceptare sed liberum relinquit illi renuntiare, *permissiva* dicitur iuxta modum loquendi Isidori; quamvis non tantum negative disponat, sed aliquid positive concedat „.

(4) Cfr. Cavagnis, "Inst. iuris. pub. eccl. „, I, n. 99; Suárez, l. c., c. XV, n. 6; XIV, nn. 3, 5.

(5) Cfr. Wernz, I, nn. 50, 89; Massimi, "Interpretatio Gali et Iustiniani „: Divisiones iuris ex parte sanctionis. Irritatio potest etiam in poenam dari.

potest esse *mere poenulis* et *mixta*. Lex appellatur mere poenalis si *directe* et *immediate* non obligat sub culpa, sed sub poena tantum. Lex poenalis mixta nuncupatur quae sub culpa et sub poena obligat.

De legibus poenalibus generatim in libro V agemus; hic tantum complenda sunt quae diximus, dum de obligatione legis in genere sermo erat (1), quoad leges poenales.

220. Existentia legis poenalis. — *Regulae*: 1.^a Doctrina hodie communissima et certa (2) tenet leges poenales non solum in iure civili sed etiam in iure canonico dari posse et ipsas de facto dari.

Et sane: **a)** qui potest magis potest et minus; non videretur inde cur legislator qui *ad culpam* obligare potest, si sufficiat ad bonum sociale obligare *tantum* ad poenam, id praestare non posset; **b)** nec dici valet legem quae ad poenam in conscientia obligat veram legem non esse, quia etsi reapse ad essentiam legis pertineat ut in conscientia obliget, nequaquam legi essenziale est quod ad haec vel alia obliget, sed ad arbitrium legislatoris. Iam vero lex mere poenalis certe obligat in conscientia, et ideo vera lex est dicenda, etsi obligatio non cadat in actum a lege propositum sed in poenam; **c)** verum est ad poenam requiri culpam, non vero necessario requiritur culpa *moralis* sed sufficit culpa *iuridica*, quod maxime valet si poena non *stricte* sit talis sed *late*, nam in hoc casu sufficit, ut iure inferatur, aequa ac rationabilis causa.

2.^a In iure canonico difficilius inveniuntur leges mere poenales, quae certe abundant in iure civili. Allegari possunt ut exempla regulae et constitutiones aliquorum Ordinum religiosorum, quae

(1) Proprie agendum esset de poena quatenus ab obligatione differt et est effectus specialis legis, sed omnes quaestiones quae poenam respiciunt melius in lib. V exponuntur.

(2) Cfr. Wernz, I, n. 112, not. 122, et Noldin, I, n. 164, 2, ubi argumenta recenter a Koch in ephemeride: "Tübinger Theol. Quartalschrift", a. 1898, p. 655 sq.; 1900, p. 204 sq.; 1902, p. 575, allegata breviter et clare refellunt.

cum habeant rationem verae legis, tamen ex expressa declaratione non ad culpam sed ad poenam obligant (1).

3.^a An leges sint mere poenales vel praeceptivae vel mixtae, dependet ex voluntate legislatoris, qui tamen arbitrio suo nequit omnes leges mere poenales facere, sed pro natura rei praeceptae et fine legis eam praeceptivam et mixtam facere tenetur (2).

221. Natura legis poenalis. — *Regulae* ita paucis formulari possunt:

1.^a Quia omnis lex in conscientia obligat, regula vel norma quae aliquam poenam quidem imponit, sed non in conscientia seu ad culpam obligantem, *lex poenalis* dici non potest, sed vocatur iuxta casus *statutum*, *ordinatio*, *lex directiva*, *suadens*, *consulens* (3). Hoc sensu admitti potest non dari *legem* mere seu *totaliter* poenalem.

2.^a *Lex poenalis* proprie dicta obligat *directe* et *immediate* ad actum ponendum sub *poena*, quae respondet culpae *iuridicae*, non *culpae morali*. *Indirecte* obligat *sub culpa morali* ad acceptandam poenam iustam a Superiore datam ob *admissam culpam iuridicam*.

“ Si transgressor legis pure poenalis *renuit acceptare poenam iustam* (peccat), cum hoc sit manifesta inobedientia imo et rebellio contra legittimum superiorem, quod profecto est peccatum. Praeterea si transgressor legis nec etiam in conscientia teneretur acceptare iustam poenam, lex poenalis careret omni sanctione morali et esset nihil aliud quam mera

(1) Cfr. inter alios Wernz, I, 112, qui praeterea affert Conc. Tolet., a. 1355, c. 1: *Ne onerentur culpae pondere ex transgressione constitutionum provincialium fideles, sacro approbante Concilio ordinamus, quod constitutiones provinciales praedecessorum nostrorum et quae in futurum condentur, nisi aliter in condendis fuerit ordinatum, non ad culpam sed ad poenam tantum earumdem obligant transgressores.*

(2) *Prümmer*, l. c., n. 210.

(3) Cfr. *Bucceroni*, I, 227, p. 192; *Prümmer*, l. c., n. 210. E. g., si agatur de aliquo statuto, cuius unica sanctio sit privatio alicuius boni ad quod subiectum ius non habet. Ita Superiores non raro aliqua ordinant vel disponent vel mandant et illis qui ordinationi, etc., obsequuntur praemium concedunt; alios privant aliquo commodo non debito; haec statuta non sunt leges poenales.

coactio externa; quod quidem videtur absonum. *Caietanus* (*Comm.*, in 2.^a 2.^{ae}, q. 186, a. 9), quidem videtur contrarium docere dicens: "Sicut non peccat (religiosus) frangendo silentium, ita non peccat omitendo poenam taxatam et impositam „.

Ratio autem pro hac sententia allata videtur esse potius speciosa quam solida. En ratio: si transgressio in operando, i. e., in frangendo silentio excusaretur a culpa, non autem omissio poenitentiae impositae, iam lex ista non esset universaliter poenalis, sed partialiter tantum, scilicet, esset poenalis respectu agendorum; esset autem moralis respectu poenae patiendae. Ad quam rationem respondetur nullum inconueniens sequi, si lex poenalis reapse in hoc sensu vocetur partialiter, i. e., indirecte moralis; concedimus enim etiam legem pure poenalem inducere *obligationem moralem indirecto modo*.

Sin autem nec ipsa poena iuste imposita transgressori obligaret nisi iterum sub sola poena, haberetur processus in infinitum; ipsa vero lex poenalis revera nullam sanctionem haberet; vel, ut dicit *Billuart* (*De leg.*, diss. 4, a. 4): "Si nulla esset obligatio neque ad actum neque ad poenam, non foret proprie lex, de cuius ratione est, quod obliget, sed foret salutare monitum aut exhortatio vel consilium de eo quod expediret in communitate „ (1).

3.^a *Obligatio in conscientia* relata ad legem vere poenalem *disiunctiva* est: ligamur autem vel ad ponendum actum vel, si nolumus actum ponere, ad subeundam poenam (2).

4.^a Quoad ius vero, in foro externo non semper affirmari potest obligationem esse mere *disiunctivam*, sed revera saepe *iuridica* obligatio *absoluta* est; ideo si violetur, adest vera *culpa iuridica*, cui *vera poena* etiam respondet. Quando a iure obligatio *disiunctive* ponitur, acceptatio partis, ex qua lex dicitur violata,

(1) *Prümmer*, I, 211.

(2) Reapse non adest obligatio *absoluta, in conscientia*, ad neutrum ex his; sed adest obligatio in conscientia *hypothetica* ad alterutrum, ita ut si ego nolim aut non possim adimplere poenam, puta quia pecunia quae ad mulctam solvendam requiritur egeo, vel ad solvenda debita vel ad alendos parentes, teneor legem servare; et e contra si nolim legem servare aut non possim, cogor in conscientiae poenae subiici. Cfr. *D'Annibale*, I, 207 et not. 54; *Noldin*, I, 164; *Bucceroni*, n. 227, p. 191; *Wernz*, I, 112, not. 122.

caret culpa iuridica, unde relativa impositio alterius partis disiunctionis vix habet rationem poenae (1).

§ III. — De lege irritante et inhabilitante.

222. Lex irritans illa dicitur quae invalidos reddit seu nullius valoris actus qui aliter ex iure naturae, et ex principiis generalibus iuris positivi divini vel humani, validi essent (2).

Lex irritans est vera lex et obligat in conscientia non quidem ad omittendum actum, sed ad habendum eum ut invalidum. In hoc differt a lege praecipiente ordinaria (3), quae actus reddit illicitos, per se tamen non *invalidos*, dum lex irritans reddit actus invalidos per se non *illicitos*.

223. Lex inhabilitans est quaedam species legis irritantis, cum qua in effectu invalidationis convenit etsi quadantenus in

(1) Hinc optime *Prümmer*, l. c., 209; cum *Billuart*, et *Koch*, definit legem poenalem "illam quae quidem vere praecipit aliquid faciendum omittendumve et transgressoribus legis minatur poenam, sed non vult ligari sub *culpa morali*. Sola culpa *iuridica* statuitur, et deinde punitur. In hoc sensu quam plures leges poenales modernae sunt pure poenales. Sic in exemplo allato de machina automovente, legislator non dicit: Estis liberi: aut nimia celeritas vitetur aut mulcta solvatur. E contra statuit: Nimia celeritas istius machinae omnino vitetur propter magna incommoda secus oritura, si quis autem nihilominus nimia vectus celeritate deprehensus fuerit, solvito mulctam pecuniariam „

Quod applicari potest omnibus aliis legibus poenalibus et maxime ecclesiasticis, e. g., constitutionibus religiosorum quae *iuridice* non sunt leges disiunctivae sed *absolutae*, etsi in conscientia obligatio sit tantum in acceptance poenae. Tamen adesse possunt aliae leges poenales minoris momenti, quae etiam *iuridice* obligationem disiunctivam imponunt (*aut... aut*). Tunc minus proprie vocantur poenales. Revera: si etiam iuridice prorsus liberum sit unam vel aliam partem legis eligere, non aderit *culpa iuridica* in non eligenda contraria, ac proinde huius impositio in tantum dici potest poena in quantum sit magis onerosa quam prior.

(2) *D'Annibale*, I. 209, not. 1. Si ex iure naturae vel ex principiis generalibus iuris positivi divini vel humani actus sunt invalidi, dicuntur potius actus *infecti* vel ex se *nulli*.

(3) *Ordinaria* dicimus, quia etiam lex irritans reducit tandem aliquando ad praecipientes et obligat ad habendos uti nullos actus, ita ut contra ipsam agere habendo uti validos actus irritos illicitum sit.

modo quo ipsa obtinetur differat. Sane lex inhabilitans non afficit directe actus veluti lex irritans, sed immediate in *personam* dirigitur, quam incapacem reddit ad quosdam valide actus efficiendos.

224. Divisiones. — *Lex irritans*: 1.º *Ex efficacia* quam habet, potest esse *moralis* et *civilis*. *Moralis* dicitur ea ex qua actus spoliatur valore quem ex iure naturae habent: *civilis* (1) si actus privatur non valore qui ex iure naturae procedit, sed positivo quem ipse in foro externo obtinet.

Huic divisioni similis, etsi prorsus non identica, est alia cuius membra haec sunt: irritatio *quoad forum internum*, irritatio *quoad forum externum*, Dicitur *quoad forum internum* illa quae pro ipso etiam effectum producit; irritatio *quoad forum externum* e contra est illa quae actum in foro interno validum relinquit, etsi in foro externo ipse annulletur seu eius validitas non recognoscatur. Irritatio *moralis* semper effectum habet in foro interno, ut patet: ipse actus *in se* invalidus fit, igitur nulla ratione haberi potest ut validus. Leges ecclesiasticae hanc irritationem *per se* producant.

Irritatio *civilis*, sensu explicato, effectum non producit in foro interno, quia actus naturaliter permanet validus, sed tantum in foro externo. Adesse tamen potest vera obligatio conscientiae recognoscendi, intra limites fori externi, irritationem civilem. Haec applicari possunt nostro iuri quatenus irritatio in foro externo valida, *per accidens* in casu particulari vim non habet, sive quia lex fundatur praesumptione facti quod non adest, sive quia legitima excusatio vel epikeia fiat quae in foro interno liberat a lege; et, e contrario, etiamsi irritatio ex dispensatione in foro externo non teneat, quidem vero in foro interno eo quod dispensatio sit invalida (2).

2.º *Ex modo* quo effectus producitur, distinguitur lex quae actus ipsa irritat, et lex quae ipsa proprie non irritat sed rescin-

(1) Animadvertite quod *civilis* hic contraponitur *moralis*, at non dicimus leges irritantes auctoritatis laicae esse semper *civiles* sensu explicato; possunt enim esse *morales*.

(2) Ex his patet has divisiones non sumi *ex parte obligationis*, sed *ex parte effectus*. Sane omnis lex irritans, etiam *civilis* et *quoad forum externum*, obligat in conscientia ad id quod iubet, i. e., ad habendos actus ut invalidos ad normam et intra limites praecepti, saltem post sententiam iudicis. A doctrina in textu expressa dissentire non videtur *Bucceroni*, I, 223, p. 187.

dibiles actus declarat. Lex quae ipsa actus irritat, potest irrationem ita ferre ut *ipso facto* absque ullo interventu iudicis incuratur, vel ita ex adverso ut a iudice debeat *applicari* per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam. Si irritatio ipso facto vel post sententiam mere declaratoriam incuratur, dicitur *lata* (a lege, scil.); si vero lex statuit irrationem per sententiam iudicis condemnatoriam decerni debere, dicitur irritatio *ferenda* seu ferendae sententiae.

Lex irritans ferendae sententiae confundenda non est cum lege quae actus rescindibiles declarat. In priore casu namque irritatio iam est in lege statuta, et sententia iudicis tantum ipsam applicat; in altero lex *rescindibilitatem* actus pronuntiat, quae rescindibilitas transit in actualem irrationem per sententiam iudicis ad instantiam partis generalissime. Leges quae actus *rescindibiles* declarant, ad bonum privatum directe et primario ordinari solent; aliae leges irritantes magis ordinarie ad bonum publicum, inde non ad instantiam partis sed ex officio applicari debent (cc. 103, § 2; 1.684-1.689) (1).

3.º Ratione *liceitatis* actus qui irritatur, lex potest esse *pure irritans* vel *irritans-prohibens* prout irritat tantum vel irritat et simul prohibet irritum actum ponere.

4.º Ratione *finis* distingui valet lex *irritans simpliciter*, et lex *irritans-poenalis*. Lex *irritans-poenalis* illa est quae conditur praecise in poenam delicti; sic beneficiatus negligens in recitatione divini officii in poenam non facit fructus suos. Non semper imo nec frequenter irritatio habet rationem poenae, sed ordinatur ad bonum commune vel particulare promovendum, quod, si actus quidam validi essent, detrimentum caperet.

5.º Ratione *modi* quo irritatio obtinetur, potest esse *directa*, *indirecta* et *inhabilitans*. Vocatur irritatio *directa* illa qua aliquis actus absolute et immediate declaratur nullus. *Indirecta* seu *ex*

(1) Cfr. D'Annibale, I, 210, not. 3; Wernz, I, 110; Bucceroni, I, 223; Noldin, I, 166, 2, b), qui tamen applicare videtur hanc divisionem latae et ferendae sententiae tantum irrationi morali; Prümmer, I, 213. Actus qui irrationi ferendae sententiae subiiciuntur vocari possunt *rescindibiles* dum irritatio ipsis non applicetur.

defectu formae appellatur illa quae quasi *ex consequenti* resultat, eo quod legislator aliquid constituit veluti ad substantiam vel integritatem actus necessarium; ex cuius omissione, ut planum est, irritatio sequitur.

Complexus conditionum quae ad aliquem actum requiruntur dicitur *forma*. Forma potest esse *intrinseca*, si est inseparabilis ab actu cui dat veluti *speciem*, e. g., quod actus fiat coram persona publica, ut puta in matrimonio coram p̄rocho et testibus, vel instrumento authentico conscribatur, etc., et *extrinseca*, si actum non proprie constituere sed integrare seu complere intelligitur, e. g., beneplacitum apostolicum pro alienationibus bonorum ecclesiasticorum, etc. Forma intrinseca proprius appellatur *forma*, extrinseca vero *solemnitas* vel *solemnia* actus (1).

Legem inhabilitantem prius definivimus.

6.º Tandem lex irritans fundari potest *praesumptione periculi communis* et *praesumptione facti*.

225. Regulae iuris. — Doctrinam canonicam quoad leges irritantes his regulis comprehendimus:

A) Quoad existentiam:

1.^a Irritantes aut inhabilitantes hae tantum leges habendae sunt quibus aut actum esse nullum aut inhabilem esse personam expresse vel aequivalenter statuitur (c. 11). Inde fit quod irritatio in nostro iure non praesumitur adnexa omni legi prohibenti, sed *per se* et certo probanda est (c. 15); alioquin non tenet. Generatim et absolute nunquam fuit applicata in iure canonico contraria regula iuris romani (2), quae, etsi in VI reciperetur (3),

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 213; *Bucceroni*, I, 223, p. 187. Actus vocatur *infectus* quando invalidatur ex defectu formae. *irritus* si propter omissionem solemnium. Sed etiam promiscue accipiuntur et actus *irritus* vel *infectus* dicitur ex *inhabilitate*.

(2) Fr. 5, C. I, 14 "hoc est, ut ea quae fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia sed pro infectis habeantur: licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit *inutile esse debere quod factum est* „.

(3) R. J. 65, in VI: "Quae contra ius fiunt debent pro infectis haberi „. Cfr. quoad ius civile *D'Annibale*, I, 210, not. 3; *Suárez*, l. c., l. V, c. 28, et quoad ius canonicum item *Suárez*, l. c., c. 29, nn. 4, 5; *Wernz*, I, 110; *D'Annibale*, l. c., not. 4; *Reiffenstuel*, I, tit. II, n. 245 seq.

restrictivae interpretationi subiecta est (1). Ita ut haec alia potius obtineret: *multa fieri prohibentur, quae, si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem* (2).

2.ª a) *Expresse* irritatio vel inhabilitatio constat quando aptis verbis sancitur, *aequivalenter* quando determinantur forma aut solemnia quibus actus perfici debent vel conditiones quae ad capacitatem habendam sive recuperandam requiruntur. b) Animadvertendum tamen est, quod sive in forma vel solemnibus, sive in conditionibus requisitis a iure, distinguere debet id quod est *substantiale* (forma vel conditiones substantiales) et id quod est *accidentale* (forma, etc., accidentales). Si forma vel conditiones substantiales negligantur, actus erit invalidus; non vero si negligantur accidentaliter solemnia vel conditiones (3).

B) Quoad valorem et obligationem actus:

3.^a a) Lex irritans ecclesiastica (4) et obligat et actum ipsum reddit nullum in utraque foro, ita ut actus qui invalidus declaratur, *naturaliter* etiam deveniat nullus et effectum non producat (5). b) Immo lex irritans ecclesiastica, si vere urgeat, effectum in foro interno producit, licet in foro externo non constet vel constare nequeat aut iudex non constare definiat de existentia casus cui lex irritans applicatur; e. g., etsi impedimentum di-

(1) Cfr. praeter citatos *Foebeo*, Franciscus Anton., S. J., "De regulis iuris", Venetiis, 1735, p. 208, 209; *Benedictus XIV*, "De Syn.", l. XII, c. V, n. 3; *Suárez*, l. c., c. XXVII, n. 6 et c. XXIX; *Reiffenstuel*, "De regulis iuris", in 6.º.

(2) C. 16, X, III, 31.

(3) Cfr. *Suárez*, op. c., l. V, c. XXXI, n. 2-12; XXXII, nn. 1, 6-8; *D'Annibale*, I, 213, not. 9. Regulae a Suárez, l. c., datae ad cognoscendum utrum forma sit substantialis vel accidentaliter verae sunt etsi indeterminatae, quia revera iudicium multum dependet a circumstantiis particularibus, quae vix possunt ad regulam reduci, quaeque in praxi facile ostendunt de qua forma agatur. Ideo non immoramur.

(4) Quoad obligationem et effectus legis civilis irritantis cfr. *Suárez*, l. c., cc. XXVIII, XXX, XXXII, nn. 4, 5; *D'Annibale*, I, 209-216; *Prümmer*, I, 215, 288; *Bucceroni*, I, 223, etc.

(5) Cfr. *Prümmer*, l. c.; *Bucceroni*, l. c.; *Noldin*, I, 168, 1, 2; *Wernz*, I, 110.

rimens sit omnino occultum, tamen, si vere existit, nullum reddit matrimonium.

4.ª Possunt etiam *per accidens* adesse casus in quibus lex irritans, quae in foro externo urgeri possit, in foro interno non obliget nec effectum habeat; scilicet: **a)** si fundetur lex *praesumptione facti*, et factum non subsistat; e contra est, si fundetur *praesumptione periculi communis*, quamvis in casu omnis fraus abesset (1); **b)** si lex irritans sit simul et primario poenalis atque adsit legitima excusatio a poena iuxta inferius dicenda; **d)** si lex irritans *in commodum privatorum* immediata data sit, et in casu absit damnum. In huiusmodi casibus, licet conditiones praefatae nequeant in foro externo demonstrari, prossunt tamen in foro interno: si vero in foro externo legitime demonstrantur, etiam in hoc foro prodesse poterunt.

5.^a **a)** Lex *irritans prohibens* obligat et ad vitandum actum et ad habendum ipsum ut nullum, si illicite vel quavis ratione ponatur: lex *pure irritans* obligat tantum ad agnoscendam nullitatem actus. **b)** In iure nostro ut lex irritans sit etiam prohibens, requiritur *expressa declaratio*, nisi actus invalide gestus turpis vel quavis de causa *illicitus* evadat (2).

6.^a **a)** Lex irritans in iure canonico necessario et essentialiter *non est poenalis*, sed rationem verae poenae etiam habere potest (3). Si ergo certo constet aliquam legem irritantem esse poenalem, applicari ipsi debent regulae legis poenalis quoad excusationem seu cessationem obligationis, etc. **b)** Ad discernendum in casu particulari an lex irritans sit poenalis, eadem regulae fere appli-

(1) Quoad legem irritantem-poenalem omnes admittunt vigere etiam hanc distinctionem, quae alias in abstracto locum habere posse vix negari potest; discernere vero quando lex in concreto una vel alia praesumptione nitatur, difficile est.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 215, not. 14-16; *Wernz*, I, 110; *Suárez*, op. c., l. V, c. XX; *Reffenstuel*, I, tit. II, n. 251 seq.; *Bucceroni*, I, 224.

(3) Cfr. *Wernz*, I, 110; *Suárez*, l. c., c. XIX.

candae ac prius pro discernendis legibus praeceptivis et poenalibus, gravibus et levibus diximus (1).

7.ª a) Lex irritans *latae sententiae* actus reddit nullos ipso iure, ante vel post sententiam *declaratoriam*. Huiusmodi sententia declaratoria retrotrahitur, etiam in lege irritante poenali, ad primum momentum in quo actus positus fuerat, ita ut habeatur tanquam ab initio invalidus, qui proinde nullum ius, effectum vel emolumentum producere potest. — Lex irritans *ferendae sententiae*, et pariter illa quae reddit actus rescindibiles, actualem irritationem non operantur nisi postquam iudex rescissionem vel irritationem pronuntiavit. Actus interea validi sunt et suos effectus producant (2).

b) Sunt praeterea aliae leges quae ad irritantes plus minusve accedunt, scilicet, quae denegant actionem in foro externo et illae quae dicuntur *constitutivae iuris*. Prioris iustae sunt et obligant, sed *ordinario* intactam relinquunt obligationem naturalem, ideoque nequaquam praesumitur in casibus particularibus haec obligatio naturalis fuisse sublata nisi expresse constet et manifestissimum sit (3). — Leges *constitutivae iuris* appellantur quae ius aliquod constituunt ex integro et conferunt, e. g., leges quae tribuunt vocem activam vel passivam vel quae agnoscunt canonicis ius ad distributiones chorales. Iura quae ex his legibus promanant, si quando, v. g., denegantur ob delictum, et similiter si ad terminos legis iura concessa non prosequuntur, vel quomodocumque dispositiones in concessione stabilitae non observantur, ipsa iura in utroque foro pereunt (4).

c) An lex irritans si latae vel ferendae sententiae, ex verbis legislatoris eruendum est iuxta regulas quae pro poenis statuuntur. Praeterea ex natura rei constat, habendas esse leges irritantes latae sententiae eas quae proponunt vel determinant nullitates ex

(1) Cfr. Suárez, l. c., et c. XXVI, n. 3.

(2) Cfr. Suárez, c. XXVIII, n. 7; c. XXXII, n. 5; cc. XXI, XXII, XXIX, n. 6; Wernz, I, 110; D'Annibale, I, 109 seq.; Reiffenstuel, I, tit. II, nn. 239-244.

(3) Cfr. D'Annibale, I, 206 et not. 51, 52; Bucciaroni, I, 226.

(4) Cfr. D'Annibale, I, 206 et not. 53; Bucciaroni, I, 226.

iure naturali certo vel probabiliter ortas, itemque illas quae actus respiciunt qui rescindi non possunt semel ac valide positi sunt, ut puta *matrimonium* (1).

8.^a a) Lex *inhabilitans* ecclesiastica obligat et effectum producit in utroque foro. Lex *inhabilitans proprie* talis actus reddit nullos, *improprie* dicta, scilicet, quae concedit *restitutionem in integrum*, reddit actus rescindibiles (2). b) An lex *inhabilitans* sit lata vel ferenda, *inhabilitans-prohibens* vel simpliciter talis, poenalis vel minus, ex iisdem regulis deducitur quae pro legibus irritantibus ordinariis dantur. Effectus in his diversis casibus similes omnino sunt ac pro correlativis legis irritantis diximus (3).

ART. IV. — DE EXCUSATIONE AB OBLIGATIONE
ET ALIIS EFFECTIBUS LEGIS.

226 Praenotiones. — Manente ipsa lege potest eius obligatio cessare; quaelibet autem cessatio obligationis legis, dum ipsa lex permanet, vocatur *excusatio late sumpta*. Proprius et stricte loquendo distinguuntur *excusatio* et causae excusantes, ab *exemptione* et causis eximentibus. Disputatio circa *excusationem* et *exemptionem* absolvitur in concreto, dicendo de ipsarum causis. Causae igitur *eximentes* seu *extrahentes* ab obligatione legis illae dicuntur quae subditum prorsus liberant a dominio legis. Causae *excusantes* seu *impedientes* eae dicuntur, quae hominem, subditum legis remanentem, ab eius implezione liberant.

§ I. — De *exemptione a lege seu de causis extrahentibus*.

227. Causae extrahentes hae numerantur: 1.ª Extrahit *materialiter* a legis dominio et inde ab eius obligatione liberat,

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. XXVI, 2.

(2) Huiusmodi leges reduci possunt ad *inhabilitantes*, quia reapse ratione personarum, quibus haec restitutio conceditur, actus firmi non sunt. Alio sensu dici possunt *improprie inhabilitantes* illae leges quae statuunt *impedimenta impedientia*, v. g., irregularitates.

(3) Quoad interpretationem et cessationem obligationis legis irritantis propriis locis agemus.

egressus a territorio. Ex superius dictis iam patet vis egressus a territorio quoad deobligationem a lege; scil.: a) Si exeundo a territorio amittitur domicilium vel quasi domicilium, tunc omnes leges tam personales quam territoriales, in loco vel pro subditis loco vigentes, cessant respectu exeuntis, eo quod ipse desinat absolute esse subditus. b) Si vero quis egrediens e territorio, domicilium vel quasi-domicilium ibi retinet, pro ipso, dum extra est, omnino suspenditur obligatio earum legum quae territoriales sunt, sive sint generales sive particulares; at non suspenditur obligatio legum personalium.

2.^a Extrahit, aliquo modo etiam *materialiter*, a dominio legis *lapsus temporis praefixi* ad finiendam obligationem, non vero si ad urgendam obligationem tempus praefixum est.

3.^a Extrahit *formaliter* a lege *exemptio* proprie dicta, quae per privilegium contra legem obtinetur, et *fere dispensatio*. Exemptio ex privilegio, confundenda non est cum mera *non comprehensione* in lege vel exceptione ab ipsa. Sane qui non comprehenduntur in lege, proprie loquendo eximi non possunt a lege; exemptio proprie dicta existit quando illi, qui comprehenduntur vel per se comprehenderentur in lege, ex speciali favore a dominio legis subtrahuntur, ita ut nec habitualiter ipsi subsint. Dispensatio extrahit a dominio actuali legis, at non absolute a dominio habituali, ac proinde sub hoc aspectu iam ad causas impediētes accedit.

228. **Licetne ponere causas a lege extrahentes?** — Quaestio versatur circa egressum a territorio et circa exemptionem proprie dictam, nam de dispensatione suo loco agemus et quoad lapsum temporis praefixi iam patet licitum per se non esse huiusmodi causam extrahentem voluntarie ponere.

Licet ergo ponere causas extrahentes etiam *directe*, i. e., cum intentione se subtrahendi a lege, et *proxime*, i. e., etsi lex post breve tempus urgere incipiat, imo etsi lex iam urgeat, priusquam tempus utile ad adimplendam legem finiatur. Hinc optime quis potest exire a territorio legis ut a lege se liberet, privilegia sibi procu-

rare vel officia in quibus immunitate gaudebit. Ratio est, quia scil. lex obligat subditos quandiu subditi sunt (vel subiecti legis); ut subditi (vel subiecti) maneant non obligat; et ne alio discedant, quasi adscriptitii, ne vetare quidem potest (1). Excipe tamen legem superiorem universalem, quae optime vetare potest ne ab uno ad aliud territorium quis fugiat in fraudem alicuius legis particularis. Haec lex universalis omnes obligat (2).

§ II. — *De excusatione proprie dicta et causis excusantibus.*

229. Causae excusantes ad *ignorantiam* et *impotentiam* reducuntur. Ignorantia potest provenire vel ex obscuritate sive incertitudine legis aut facti, vel ex defectu in subiecto posito, et potest tunc esse vincibilis vel invincibilis. Impotentia est physica vel moralis, et plures casus habet. De singulis his breviter est agendum.

230. A) Dubium. — Ignorantia, quae ex obscuritate obiecti provenit, practici momenti non est nisi res obiective dubia sit.

Igitur de *dubio* primum agimus. Dubium ex obiecto circa quod versatur est iuris vel facti. *Dubium iuris* habetur cum certo non constat de existentia, vi et comprehensione, aut cessatione legis; *dubium facti*, si non constat de existentia vel circumstantiis alicuius facti particularis.

Dubium in iure et quoad leges, quos habeat effectus, ferunt hae regulae:

1.^a Leges *canonicae*, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio iuris non urgent (c. 15). Dubium debet esse positivum et fun-

(1) *D'Annibale*, I, 182, cfr. etiam *Noldin*, I, 178, 1; *Bucceroni* I, 220.

(2) Cfr. *Prümmer*, I, 237. Antiquitus hoc obtinebat praecipue duobus casibus, scil. in matrimonii celebratione et in casibus reservatis. In his nullatenus licebat ad aliud territorium pergere ubi forma tridentina non obtinebat, vel ubi reservatio non vigeat in fraudem legis, v. g., ea intentione ut ab his legibus quis sese liberaret. Hodie contrarium tenet. Cfr. c. 900, 3.º. In iure civili dantur huiusmodi leges; sic, e. g.: adesse solet lex prohibens ne iuvenis qui iam adscribendus est servitio militari e patria exeat.

datum; at nihilo refert an versetur circa existentiam, vim, vel permanentiam legis. Pro foro externo *dubium*, ut iuvare possit, debet demonstrari si sufficienter non constet de ipso.

2.^a In dubio facti potest Ordinarius in eis (legibus) dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus R. Pontifex dispensare solet (c. 16). Dispensatio, in foro externo saltem (1), necessaria est pro casibus in quibus theologi moralistae non conveniunt an lex obliget (2), et vel ad cautelam datur vel saltem ne opiniones Moralistarum praeiudicentur (3).

231. B) Ignorantia et error. — De his breviter, quia sermo iterum redibit. Interea has tene regulas:

1.^a a) Ignorantia *invincibilis* legis excusat tum a legis obligatione tum a poena: idem valet de inadvertentia vel oblivione inculpabili. b) Ignorantia *invincibilis solius poenae*, adnexae legi, non excusat a culpa, neque ordinario a poena: excipe si haec sit ecclesiastica censura. c) Ignorantia *invincibilis* nunquam excusat ab irritatione, si lex sit *pure* irritans; excusat ab irritatione, *certo* si sit poenalis *primario* et ignorantia excusat a culpa; si sit tantum *secundario* poenalis, *certo* non excusat. Disputatur vero an excuset si irritatio sit quidem et *primario* poenalis; sed ignorantia non excusat a culpa quia non versatur nisi circa poenam. In hoc casu quaestio recidit in priorem quae sub d) tetigimus, et alii negant, quia est poena extraordinaria, at opinio communior affirmat quod incurratur (4).

(1) Pro foro interno, Moralistarum probabiles sententias sequi possumus.

(2) Si enim Moralistae communiter admittant in casu legem ex dubio facti non obligare, e. g., si certo constet legem adimpletam fuisse, sed *dubium* positivum sit an recte adimpletionis factum positivum fuerit, non est cur dispensatio petatur.

(3) Prout ad valorem vel ad liceitatem dispensatio necessaria (hypothetice) sit.

(4) Cfr. Noldin, I, 168, 3; Bucceroni, I, 225: Sententia negans defenditur inter alios a Sánchez, "De Matr.", l. IX, disp. XXXII, n. 17; Schmalzgrueber, l. V, tit. XXXVII, n. 105; Ballerini-Palmieri, I, 316, 317, etc. Sententia affirmans est Suárez, op. c., l. V, c. XXII, n. 5; Sal-manticensium, tract. XI, c. I, n. 78; D'Annibale, I, 216, et., etc. Cfr. etiam Wernz, I, 110 et not. 120.

2.ª Ignorantia *vincibilis* non excusat a culpa, ut patet, neque ab irritatione, nec *generatim* a poena. Excusat vero a censura ecclesiastica si in *scienter, temerario, praesumentes* lata sit, neque agatur de ignorantia affectata.

3.ª Ignorantia ut in foro externo excuset, si a iure non praesumatur, aliquo modo probari debet, imò et sufficienter demonstrari, si contraria praesumptio vigeat. Iam ignorantia vel error circa legem aut poenam aut circa factum proprium vel alienum notorium, *generatim* non praesumitur: circa factum alienum non notorium, praesumitur donec contrarium probetur (c. 16, § 2).

232. C) Impotentia. — Impotentia est physica aut moralis. Vocatur impotentia *moralis* grave damnum quod per accidens cum observatione legis coniungitur.

1.^a Impotentia *physica* excusat, ut patet, ab obligatione legis et a poena, non vero ab irritatione nisi haec sit primario poenalis.

2.^a Impotentia *moralis*: a) nunquam excusat a lege naturali *negativa*; b) a lege *affirmativa* naturali et a positiva divina vel humana cuiusque generis excusat, dummodo: 1.º incommodum sit grave ac proportionatum gravitati legis violandae, et 2.º violatio non vertatur in damnum commune, in extremum damnum spirituale alicuius hominis particularis, in odium vel contemptum fidei, religionis, Dei, etc, etc., c) excusat a poena et inde etiam ab irritatione quando haec est primario poenalis; d) ab irritatione, quae non sit primario poenalis, excusat certo impotentia moralis communis, an vero excuset impotentia moralis privata disputatur et probabilius negandum est, nisi irritatio statuta sit directo in commodum privatorum (1).

3.^a Ad impotentiam reducitur *concursum duarum legum* quarum alterutra tantum servari potest. Leges enim ad invicem se habent ut iura et officia, quorum fortius vincit debilius (2). Quaenam vero lex in casu servanda est? Quae gravior sit, id est

(1) Cfr. Noldin, I, 168, 4; Ballerini-Palmieri, I, 318 seq.; Bucceroni, I, 225.

(2) Cfr. Lombardi, "Instit. jur. can.", I, p. 63.

maioris momenti. Si utraque fere paris gravitatis esse videatur, lex naturalis praeferri debet legi positivo-divinae, et haec legi humanae; si vero utraque lex ad idem genus legum pertinet, *primo loco* parendum est illi quae ad bonum commune spirituale, postea illi quae ad bonum singulorum et in his ei, quae ad iustitiam sese refert, prius quam illi quae ad caritatem (1).

233. An liceat ponere causas excusantes seu impediētes? — a) *Directe* non licet ponere causas proxime vel remote impediētes observationem legis. b) *Indirecte* non licet ponere causas *proxime* impediētes legis observantiam sine rationabili causa quae sit proportionate gravis gravitati legis violandae: licet vero ponere causas *remote* legis adimpletionem impediētes sine ulla limitatione.

Haec omnia satis apte reducit Prümmer (2) ad regulas *de voluntario indirecto*: "Etenim hic ponitur causa ex qua sequitur duplex effectus: alter bonus, alter malus. Bonus effectus est ille, qui intenditur, malus effectus est impossibilitas observandi legem. Tunc igitur licet huiusmodi causam impediētem apponere, quando finis est bonus et ratio proportionate gravis adest. Quatenus autem ratio sit proportionate gravis, indicandum est ex gravitate legis transgrediendae et ex utilitate coniuncta cum hac transgressionem. Sic e. g., aliquis opifex qui per totam hebdomadam laborare debet in officina malesana, potest aliquando die dominica mane excursionem facere in silvas ad vires reficiendas etsi inde non possit assistere Missae dominicali; e contra homini diviti eadem excursio cum omissione Missae non liceret, quia non ita indiget ea, aut illam alio die facere potest „

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 177 et not. 1-4. Ibi in nota (1) haec habet quoad iudicium de maiori gravitate legis. " Verum quae sit ex duabus legibus gravior plerumque aestimari debet ex re praesenti: interdum vero pendet ex usu et receptis moribus. Ut ecce morituro licet, etsi non ieiuno, communicare; sacerdoti non ieiuno utrum liceat celebrare ad communicandum morituro non satis convenit, at celebrare in azymis Graeco, in fermentato Latino certe huius rei causa non licet „

(2) *Prümmer*, I, 257.

Cap. IV. — De interpretatione legis.

234. Praenotiones. — Interpretatio legis necessaria est ob duplicem causam: 1.º quia lex obscura est, nec constat de mente legislatoris; 2.º quia dubium oriri potest num lex se extendat ad casus *extraordinarios* forte non praevisos a legislatore. In primo casu obtinet locum *interpretatio simplex*; in altero *epikeia*. De utraque agemus (1).

ART. I. — DE SIMPLICI INTERPRETATIONE.

235. Definitio. — Interpretatio est: *genuini sensus legis declaratio* (explicatio, explanatio, expositio, manifestatio).

Natura ergo interpretationis in eo proprie stat ut sit genuina legis explicatio iuxta mentem vel voluntatem legislatoris, i. e., iuxta eum sensum qui a legislatore in ferenda lege fuit intentus, quique in ipsa lege invenitur contentus iam ab initio; eo enim tota interpretatio tendit ut voluntas legislatoris, quam habuit dum legem condebat, quaeratur et determinetur. Quocirca interpretatio proprie dicta nihil novi per se statuit, sed tantum manifestat id quod in lege iam erat. Hinc: 1.º Interpretatio supponit legem esse, saltem aliquatenus, obscuram et ambiguam; etenim si verba legis prorsus et absolute clara essent, nulla indigerent explicatione. Attamen hodie, insistendo vestigiis novi Codicis (c. 17, § 2), admittenda est *vera* interpretatio, quae verba legis in se certa declaret tantum, ut statim dicemus. 2.º Interpretatio proprie dicta per se nec extendit legem ad casus nequaquam intentos a legislatore, nec excludit casum ullum ab ipso legislatore revera intentum. Tamen inter species interpretationis recoluntur etiam interpretatio *extensiva* et interpretatio *restrictiva*; de his dicemus mox.

236. Divisio. — Interpretatio legum triplicem divisionem recipit: **A)** *ratione fontis* (seu auctoris); **B)** *ratione effectus*; **C)** *ratione modi seu subsidii* in interpretatione adhibendi.

A) Ratione fontis: a) alia est *authentica*, quae fit a superiore auctoritate pollente, et potest esse *generalis* vel *particularis*; generalis heic dicitur quae eandem vim habet ac ipsa lex, unde afficit personas vel res pro quibus lata est lex; particularis quae datur per modum sententiae iudicialis vel rescripti peculiaris

(1) Prümmer, "Theol. Moral.", I, 226.

(c. 17, §§ 2, 3); alia est *usualis*, quae fit per consuetudinem (c. 29); **c)** alia est *doctrinalis*, quae fit a Doctoribus in scientia iuris versatis.

B) *Ratione effectus*, quem producit, dividitur; **a)** in interpretationem *mere declaratoriam*, quae verba legis in se certa declarat tantum (c. 17, § 2); **b)** in *proprie declarativam* quae verba legis *vere* dubia et obscura declarat; **c)** in *extensivam* quae progreditur ad casus in verbis legis non contentos (cfr. c. 614, ubi omnes religiosi utriusque sexus, etiam novitii, intelliguntur esse clerici quoad privilegia); **d)** in *restrictivam*, quae legem coarctat, casus intra verba legis contentos subtrahendo (cfr. c. 2.227, § 2, ex quo desumitur norma ad faciendam interpretationem restrictivam in legibus poenalibus).

Ad hanc divisionem plura sunt adnotanda:

1.º Interpretatio *mere declarativa* ea est quae sensum verborum legis non *proprie* dubium et incertum, sed subobscurum explicat per alias voces et sententias clariores: haec interpretatio a Doctoribus vocabatur *minus propria interpretatio*, *simplex declaratio*, *interpretatio mere declarativa* vel etiam *interpretatio grammaticalis* sive *litteralis*: nunc ipsa interpretatio dicenda est *propria*, utpote in canonibus admissa, sed *late* non *stricte* sumpto nomine interpretationis.

2.^a Interpretatio *declarativa*, ea praesertim quae *proprie* est talis, dividitur in *latam* et *strictam*. Prior est ea in qua verba accipiuntur secundum totam et plenam eorum significationem; posterior ea est qua verba accipiuntur secundum rigorosam et magis praecisam eorum significationem: in utraque verba accipiuntur secundum eorum significationem *propriam*, at in prima secundum *ampliores*, in altera secundum *breviorem* significationem. Ita verbum *filius* in lata interpretatione comprehendit etiam filios adoptivos, in stricta solos filios genitos; dictio *populus christianus* late includit etiam clericos et religiosos, stricte solos laicos; vox *clerus* late dicitur de omnibus tonsuratis sive saecularibus sive religiosis, stricte de saecularibus tantum; *religiosi* late vocantur etiam novitii, stricte soli professi.

3.º Merito asserunt communiter Doctores in facienda interpretatione mentem legislatoris praesertim quaerendam esse nec solis verbis nimium esse insistendum; at vero mens legislatoris quae investigatur, verbis legis (considerato eorum contextu, obiecto, fine, ceterisque adiun-

etis) debet contineri, nam mens legislatoris per verba manifestatur; ideo mens legislatoris quae verbis *nulla ratione* continetur, per se non est attendenda. Ideoque interpretatio extensiva et restrictiva, prout definita est, nonnisi *impropria* est interpretatio. "At per modestiam quamdam etiam illa explicatio legis vocatur interpretatio, quae secundum proprietatem verborum data non est, sed aliquam *mutationem* legis habet admixtam (declaramus, et statuimus), sive *per extensionem ultra proprium* sensum verborum ab initio in lege non contentum, sive *per restrictionem* infra verborum sensum „ (1). Diximus tamen *prout definita est*; etenim in facienda legis interpretatione, ut salvetur mens legislatoris, verba improprianda sunt, nempe explicanda veniunt per improprietatem ipsorum verborum, ita ut, iuxta diversos casus, verba vel extendenda sint ultra proprietatem verborum vel e contra restringenda citra verborum proprietatem. Id autem contingit cum alias verba in propria significatione accepta supponerent imprudentiam vel iniustitiam in legislatore vel ipsam legem inutilem aut absurdam redderent; tunc enim ad huiusmodi incommoda vitanda debemus verba producere etiam ad casus qui verbis legis non contineantur, vel e converso subducere casus iuxta sonitum verborum contentos in ipsis verbis. Interpretatio igitur, quae in praedictis casibus fiat, potest appellari iuxta casus *improprie extensiva* vel *restrictiva*, nam reapse est dumtaxat ac proprie declarativa; interpretatio autem quae communiter et proprie intelligitur extensiva vel restrictiva est illa quam in divisione **B**) definivimus (2).

4.º Hinc intelligitur quid sit et qualis aestimanda veniat interpretatio *comprehensiva*. Nam haec in genere est illa interpretatio, quae totum id quod lege continetur iuxta mentem legislatoris, amplectitur. Jamvero plures Doctores, praesertim recentiores, quamlibet interpretationem declarativam dicunt etiam comprehensivam, seu iuxta ipsos idem est interpretatio comprehensiva ac declarativa (3); et congruunt quidem nomina, quia in interpretatione declarativa explicatur sensus legis qui est *comprehensus* sub verbis, nec egredimur e limitibus verborum.

At vero alii (4) aliter rem explicant; distinguunt enim extensionem legis (et interpretationem extensivam) in *puram* seu *proprie dictam* extensionem, et *improprie dictam* extensionem, iuxta ea quae mox dice-

(1) Wernz, I, 128, II.

(2) Cfr. Suárez, lib. VI, cc. II-V, praesertim: c. II, nn. 2, 6; c. V, nn. 1, 2, 3; D'Annibale, I, 186.

(3) Cfr., e. g., Wernz, I, 128, II

(4) Inter alios cfr. Suárez, c. III, n. 8; Reiffenstuel, I, tit. II, n. 371, 372; Sebastianelli, "De personis", n. 53.

bamus in 3.º Igitur pro his Doctoribus interpretatio *comprehensiva* est illa quae *improprie* dicitur *extensiva*; si enim *ob solam paritatem* vel *similitudinem rationis* lex ab uno casu extenditur ad alium casum, neque in verbis legis expressum neque in mente legislatoris comprehensum, interpretatio vocatur *extensiva proprie ac pure dicta*; si autem *ob identitatem rationis* lex extenditur ex uno in alium casum non quidem in verbis legis expressum at in mente legislatoris comprehensum (1), tunc interpretatio nuncupatur *extensiva improprie dicta* sive *comprehensiva*.

C) *Ratione modi vel subsidii*. — Ex hoc capite multiplex recensetur interpretatio, quamvis revera non fiat vera divisio interpretationis, sed potius insinuentur media quibus ad perfectam interpretationem pervenitur. — Est igitur interpretatio: a) *grammaticalis*, quae a terminis seu verbis legis non egreditur, sed tantum declarat id quod obscurum in verbis legis irrepperit (est proinde *declarativa*); b) *logica*, quae e terminis legis egreditur tum per ampliationem tum per restrictionem verborum (interpretatio *extensiva* et *restrictiva*); c) *historica*, quae sensum legis determinat praecipue ex subsidiis historicis; d) *systematica*, quae fit ex comparatione et connexione totius systematis iuridici, i. e., totius legislationis ecclesiasticae; quare haec interpretatio investigat sensum legis per comparationem ad locos parallelos, ad leges datas in casibus similibus vel contrariis, ad generalia iuris principia, ad stylum et praxim ecclesiasticam, ad communem constantemque sententiam doctorum. Et haec quidem systematica interpretatio fieri dicitur non solum cum applicatur ad aliquam determinatam legem explicandam (c. 18); sed etiam cum certa de re desit expressum praescriptum legis sive generalis sive particularis, tunc enim norma ex illis principiis, nisi agatur de poenis applicandis, sumenda est (c. 20), atque speciali nomine haec interpretatio vocatur *analogica*, quia fit per analogiam legum;

(1) Hoc ultimum apprime notandum est; quoniam si ille casus non demonstraretur esse comprehensus in lege, tunc nec ob identitatem rationis fieri posset interpretatio comprehensiva seu improprie extensiva. (Cfr. Suárez, l. c., c. III, n. 8 seq.).

quae si sumatur ex dispositionibus latis in casibus analogis, dicitur fieri *per analogiam legalem*, si ex generalibus iuris principiis dicitur facta *per analogiam iuridicam*.

237. Quinam valeant leges interpretari. — A) Leges *authentice* interpretatur legislator, eius successor, superior competenti iurisdictione praeditus, et is cui potestas interpretandi fuerit ab iisdem commissa (c. 17, § 1). Hinc:

a) *Romanus Pontifex*, ex praerogativa infallibilitatis sibi divinitus concessa et pro plenitudine suae iurisdictionis, non solum iuris canonici sive humani sed etiam *divini* in Ecclesia est authenticus interpres.

b) *SS. RR. Congregationes* possunt secundum propriam competentiam interpretari leges vel decreta, exceptis Codicis canonibus, interpretatione *authentica* sive generali sive particulari, salva R. Pontificis approbatione.

c) *Commissio* seu Consilium a Benedicto XV institutum ad novi Codicis canones interpretandos, cui *uni* ius est Codicis canones interpretandi (1).

d) *Tribunalia S. R. Rotae et Signaturae Apostolicae* (2) possunt interpretari leges vel decreta ecclesiastica interpretatione utique *authentica* sed *particulari* tantum, ita nempe ut ius faciant inter partes in causa (3).

e) *Episcopi* possunt quoque suas leges vel suorum praedecessorum authentice interpretari. Patriarchae vel Primates vel Metropolitae iurisdictione ad interpretandas leges Episcoporum suarum provinciarum *per se* non gaudent (4). Interdum vero in Conciliis provincialibus datur facultas interpretandi conciliaria decreta aut soli Metropolitae aut cum consilio vel consensu suffraganeorum, salva semper auctoritate Sedis Apostolicae.

(1) *Motu Proprio* Bened. XV, 15 Sep. 1917 (cfr. A. A. S., vol. IX, p. 483).

(2) *S. R. Poenitentiarium* R. R. Congregationibus in potestate interpretandi intra suam competentiam equiparari censemus.

(3) Cfr. A. A. S., vol. III, pag. 99.

(4) *Wernz*, I, 139.

f) Denique *ludicibus* ecclesiasticis inest potestas interpretandi ius ad decidendas causas *particulares*.

B) Interpretatio *usualis* ea est, ut diximus, quae moribus oritur et consuetudine firmatur; unde auctor huius interpretationis proprie est populus. Multum quidem valet interpretatio ex usu desumpta ad legis obligationem praescribendam, et interdum talis esse potest ut authentica sit, et pro lege habenda, si nempe legitime sit praescripta: haec assertio communis et certa est, ut constat ex c. 29, qui dicit: "consuetudo est optima legum interpretres". Postea redibit sermo de consuetudine, sed iam nunc praelibare oportet non aliam nisi consuetudinem quae est *secundum ius* posse vere interpretari legem; consuetudinem autem quae est *contra* legem iam non interpretari sed abolere legem. Accedit autem ad interpretationem usualement, interpretatio *iudicialis* quae nititur pluribus et conformibus tribunalium, maxime supremorum, sententiis, quaeque proprio nomine vocatur *iurisprudentia* (1).

C) *Doctrinalis* interpretatio iuris canonici per se cuilibet privato est permissa iuxta regulas infra exponendas, nisi aliud legislator caveat: et tantum valet quantum valent rationes quibus nititur; nisi communis et constans fuerit, eo enim in casu imitatur usualement, atque in ipsa aestimanda attendenda est regula a Paulo iuriconsulto tradita: *minime sunt mutanda quae interpretationem certam semper habuerunt* (2).

238. Vis et efficacia interpretationis principiiis sequentibus definitur:

a) Interpretatio *mere declarativa*, quae authentica fuerit et generalis, promulgatione non eget, et valet retrorsum (c. 17, § 2).

b) Interpretatio vero *proprie dicta declarativa, restrictiva*, et *extensiva* si *authentica* sit et *generalis*, debet promulgari et non retrahitur, quasi nova enim lex est (ib.).

(1) Fr. 38, D. I, 2.

(2) Fr. 23, D. I, 3.

c) Interpretatio *authentica particularis* per modum sententiae vel rescripti data vim legis non habet, et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est (c. 17, § 3).

d) Interpretatio *usualis*, si legitime praescripta, vim legis habet et non indiget expressa legislatoris promulgatione nec approbatione.

e) Interpretatio *doctrinalis* quamvis de se vim legis non habeat, quia non procedit a potestate iurisdictionis, sed a scientia et iudicio prudentum, nihilominus magnam inducit probabilitatem, et si in alicuius legis intelligentia *omnes interpretes* conveniant, humanam certitudinem faciunt, et regulariter loquendo etiam inducent obligationem servandi legem et utendi illa in praxi iuxta talem interpretationem. At ubi variae DD. sunt interpretationes, iuxta pondus rationum et DD. auctoritatem iudicandum est (1).

239. Amplitudo potestatis interpretandi in singulis interpretibus. — a) Interpretationem declarativam, extensivam et restrictivam facere possunt ipse legislator, successor et superior; delegatus vero tantum iuxta potestatem interpretandi sibi commissam. (c. 17, § 1). Hinc R. Pontifex, SS. RR. Congregationes ac S. R. Poenitentiaria, et Episcopi, interpretationes omnes intra suam competentiam facere possunt iuxta praedicta; Commissio vero interpretando Codici instituta nonnisi interpretationes declarativas facere potest. b) Tribunalia S. R. Rotae, Signaturae Apostolicae ceteraque alia tribunalia sive collegialia sive singularia, scil., iudices, tantum declarativam interpretationem facere possunt, secundum ius enim iudicare debent. c) Doctores interpretes particulares interpretationem declarativam (vel ad summum comprehensivam, scil. in aequiparatis, in correlativis et in con nexis) facere possunt, minime vero *extensivam* nec *restrictivam*, quia usurparent quodammodo officium legislatoris (2). d) Qui-

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. I, n. 6.

(2) Cfr. D'Annibale, I, 188.

libet, maxime iudices et Praelati, possunt ac debent facere interpretationem analogicam de qua in c. 20.

240. Regulae servandae in interpretatione (1). —

1.ª Primum omnium perpendenda sunt verba legis, quae sumenda sunt secundum propriam significationem usu communi receptam, nisi aliud suadeat subiecta materia, ait enim c. 18: "Leges ecclesiasticae intelligendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam". Quare si verba sensum clarum et perfectum habent, illis standum est; eo enim in casu voluntatem legislatoris manifestant. — Hinc orta sunt illa axiomata: *Verba clara non admittunt interpretationem nec voluntatis coniecturam*; — *Verba generalia generaliter sunt intelligenda*; *Ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus*; — *Indefinita locutio aequivalet universali*; unde verbum, e. g., *si quis* tam masculos quam feminas complectitur (2).

Si vero verba legis in propria significatione accepta imprudentiam vel iniustitiam in legislatore supponerent vel inutilem ipsam legem reddant nisi ad alios casus producantur, adhibetur interpretatio *extensiva improprie dicta*, seu extenditur lex ad casus etsi in verbis non contentos, in quibus eadem est ratio (3); id obtinet praesertim in correlativis, in aequiparatis, in connexis,

(1) Sequentes regulae praecipue servandae sunt in interpretatione *doctrinali*; nihilominus servire possunt pro aliis interpretationibus, et illis uti potest ipse legislator.

(2) Fr. 1, D. de V. S., L. 16.

(3) Causa ergo ad faciendam interpretationem improprie extensivam (vel improprie restrictivam) est identitas rationis. Non ergo sufficit similitudo aut paritas (cfr. *Suárez*, l. c., c. III, n. 4 seq.); imo nec quaelibet identitas sufficit, sed tantum si constiterit rationem illam esse *adaequatam, identicam* et *unicam* quae movit animum legislatoris (*Suárez*, l. c., n. 13 seq.; *D'Annibale*, I, 186; *Bucceroni*, I, 177): praesertim vero id locum habet cum alias iniquum vel absurdum aliquid sequeretur, nam si nihil absurdum sequatur vel nisi sententia legislatoris aliunde appareat manifesta, nec liceret illam improprie extensivam facere interpretationem (*D'Annibale*, l. c., n. 35).

Hinc constat quomodo intelligendae sunt regulae: *De similibus idem est iudicium*; — *Ubi eadem est ratio, ibi eadem debet esse iuris dispositio*; — *Ratio legis est anima legis*; nempe, nisi clare appareat iuxta praedicta legislatorem voluisse lege comprehendere etiam aliquos casus verbis legis non

in contentis (1); e contra, si verba legis iniustitiam vel imprudentiam contineant eo quod nimis sonant, improprianda sunt seu adhibenda erit *restrictiva* interpretatio (2).

2.^a Quod si perpensis verbis, sensus legis non pateat, eo quod expressos, similitudo, paritas vel etiam identitas rationis non sufficit ut lex ad illos casus extendatur; quoniam lex proprie est voluntas legislatoris, ratio vero legis non est lex nec rationes per se faciunt ius, sed iuvant duntaxat ad cognoscendam mentem, i. e., voluntatem legislatoris. Etiam si in diversis casibus existat similis, par aut eadem quoque ratio, legislator pro uno potest aliquid statuere vel concedere quod non pro alio, vel quia non vult vel quia non expedit omnia praecipere, aut prohibere, irritare, concedere. Eo vel magis quod nonnunquam rationes legis non satis aptae sunt (cfr. *D'Annibale*, I, 188; *Bucceroni*, I, 177). Maxime extensio etiam ob eandem, imo ob gravio rem rationem, fieri nequit in legibus poenalibus. (c. 2.219, § 3).

(1) a) *In correlativis*, ut sunt vir et uxor, sponsus et sponsa, emptor et venditor; quare si lex concedit marito divortium a thoro ob adulterium uxoris, etiam uxor eo iure gaudet ob adulterium viri; si sponsa olim liberabatur a sponsalibus ob longam absentiam sponsi, hic pariter ob sponsae absentiam; si prohibeatur venditio seu alienatio bonorum ecclesiasticorum, prohibetur quoque emptio.

b) *In aequiparatis*, veluti libera collatio, electio, postulatio, praesentatio in beneficiis ecclesiasticis; ova et lacticia in abstinencia; minorennis et Ecclesia quoad privilegia; ergo si dignior est eligendus, dignior est quoque postulandus; si ova permittuntur, etiam lacticia, etc.

c) *In connexis*, quorum nempe unum sine alio stare non potest; quare ille cui causa instruenda committitur, potest partes cogere ad comparendum.

d) *In contentis*, quorum unum aliud continet; sic ille qui potest testamentum facere, etiam potest legata relinquere; quibus matrimonium prohibetur, sponsalia quoque sunt prohibita; cui datum est in votis dispensare vel carnes edere in quadragesima, eo magis potest illa commutare et lacticia vesci (*D'Annibale*, I, 186, not. 36; *Bucceroni*, I, 177). Attamen huiusmodi extensio fieri posse intelligitur quoad ea in quibus termini sunt correlativi, etc., non vero quod alia, videl., cum identitas rationis locum non habuerit eo quod assignari valeat rationis disparitas; nam, v. g., plura conveniunt marito quae non conveniunt uxori. Unde ab hac extensione in correlativis, in aequiparatis, in connexis excipiuntur quoque ea quae sunt odiosa vel quae exorbitant a iure, nisi, et in his odiosis et exorbitantibus aliud ferat constans omnium DD. interpretatio; et nisi agatur de contentis, nam quod tribuitur parti, necessario esttribuendum toti quod illam partem continet; unde poenae statutae contra haereticos, vi sua tenent apostatas qui et ipsi haeretici sunt; poenis contra bigamos subiacent trigami, etc. (*D'Annibale*, *Bucceroni*, l. c.).

(2) *Busquet*, C. M. F., "Thesaurus Conf. .", n. 65.

verba dubia sint et obscura, aut plus aut minus videantur dicere quam legislator voluit, sensum legis sive voluntatem legislatoris certe sufficienter non manifestant, unde ad locos iuris parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias et ad mentem legislatoris est recurrendum (c. 18). Hinc proponitur regula: *Interpretatio menti potius quam verbis legis convenire debet*, desumitur ex canone *Humanae aures*, 11, c. XXII, q. 5: "Non debet aliquis verba (utique nude) considerare sed voluntatem et intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni „; hinc etiam reg. 88 iuris in VI: "Certum est quod is committat in legem qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem „.

Mens vero legislatoris colligitur (1): a) *Ex materia* sive ex objecto legis. Unde leges quae poenam statuunt, aut liberum iurium exercitium coarctant, aut exceptionem a lege continent, strictae subsunt interpretationi. Hinc hae regulae ortae sunt: "Odia restringi, et favores convenit ampliari „ (R. I., 15 in VI); "In poenis benignior est interpretatio facienda „ (R. I., 49 n. VI); "In obscuris minimum est sequendum „ (R. I., 30 in VI); "In contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficiis plenissima interpretatio facienda est „ (c. 16, X, *D. V. S.*, V, 40). b) *Ex ratione legis*, si de ea certo constet, v. g., ex ipso legis tenore, si apta et adaequata sit, et unica et positiva, non tantum generalis et negativa. Quo principio innituntur regulae: "Ubi eadem est ratio, ibi eadem debet esse iuris dispositio „; "De similibus idem est iudicium „. At ratio legis non est lex (cfr. praedicta in not. 3.^a ad 1.^a). c) *Ex comparatione et connexion*e totius legislationis canonicae; nempe a legibus latis in similibus, a generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis, a stylo et praxi R. Curiae, a communi constantique sententia DD. (c. 20).

3.^a "Non censetur plus de priori lege mutatum quam est expressum in posteriori „. Correctio enim legum, utpote odiosa, non est facile praesumenda (c. 23): sed "expedit concordare iura

(1) Cfr. *Wernz*, I, 131.

iuribus, et eorum correctiones evitare „ (1). Hinc regula 34 in VI: „Generi per speciem derogatur „, i. e., lex specialis posterior legi generali derogat: non autem, viceversa, lex generalis posterior derogat legi speciali anteriori, nisi hoc specialiter expresse et clare statuatur (c. 22).

4.^a Si certa de re desit expressum praescriptum legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus datis in similibus, a generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis, a stylo et praxi Curiae Romanae, a communi constantique sententia DD. (c. 20).

ART. II. — DE EPIKEIA.

241. Definitio. — Epikeia est benigna et aequa interpretatio non ipsius legis, sed mentis legislatoris, qui praesumitur legem latam in aliquo casu particulari extraordinario suspendere (2).

Epikeia revocari solet ad interpretationem, sed ab ea differt duobus: a) Quod interpretatio quaerit mentem legislatoris in lege contentam, epikeia mentem legislatoris quae est potius extra legem; b) quod interpretatio statuit regulam generalem omnibus casibus applicabilem, epikeia respicit casum particularem.

242. Regulae pro usu epikeiae. — 1.^a Occurrit usus epikeiae, cum ratio legis cessat contrarie; quod quidem dupliciter contingit, ait Ballerini (3): vel quia in eo casu observatio legis evaderet mala, ut si velles pro audienda Missa derelinquere aegrotum tuo auxilio omnino indigentem, vel quia observatio legis evadit impossibilis moraliter: et in hac hypothesis non intendit legislator velle obligare, est enim proprietas legis ut sit de re possibili. Addit Suárez (4) ulterius locum esse epikeiae si ex circumstantiis iudicari merito potest legislatorem, etsi potuerit, noluisse tamen in certo casu obligare. Munus enim epikeiae est, praetermissis verbis legis, intentionem legislatoris sequi, ut ait S. Tho-

(1) C. 29, I, 6 in VI.

(2) *Prümmer*, I, 231.

(3) *Ballerini-Palmieri*, I, 471.

(4) L. c., lib. VI, c. VII, n. 11.

mas (1). Et ita tres modi sunt utendi epikeia: *primus* ut caveamus aliquid iniquum, *alter* ut vitemus acerbam et iniustam obligationem qualis esset de re moraliter impossibili, *tertius* propter coniectatam legislatoris voluntatem.

2.^a Epikeia non potest adhiberi, si Superior qui dispensationem legis concedere valet, facile adiri queat. Et hoc planum est: etenim epikeia periculis plena est, cum homo in propria causa cito in benigniorem partem inclinare soleat. Ait *D'Annibale* (2): “Epikeia hodie vix locum habere potest in foro externo: in foro interno autem non parti relinquenda est, sed in aestimatione boni viri esse debet, et tunc solam, cum non licet adire legislatorem sine incommodo gravi. Et tunc cessat legis obligatio, si certo vel saltem probabiliter iudicatur legislatorem noluisse illum casum sub lege comprehendi”.

243. Daturne epikeia in legibus irritantibus? — Communiter loquendo non datur. Ait enim Suárez: “negatur enim aequiparatio inter prohibitionem et irrationem, quia prohibitio natura sua admittit excusationem vel ignorantiae vel moralis impotentiae, et ideo in casu morali frequenter cessat: nam (si quis recte consideret) fere in omni interpretatione legis per epikeiam moralis quaedam impotentia intervenit. Irratio vero non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem vel potestatem subditi, sed potius inducit impotentiam quamdam, vel inhabilitatem in illo, ipso etiam invito, quae per solam excusationem auferri non potest. Deinde in legibus simpliciter praecipientibus vel prohibentibus, non est tam necessaria ad commune bonum uniformitas in observatione legis, quin moraliter possit saepe expedire non observare legem; in legibus autem imponentibus formam substantialem vel inducentibus inhabilitatem magis necessaria est uniformitas, quia ordinarie sunt graviores, et in earum transgressione est maius periculum; et ideo magis expedit bono communi, quod inviolabiliter serventur, quam quod in uno vel alio casu aliquod incommodum vitetur” (3). *Nihilominus* dicendum

(1) “Sum. Theol.”, 2.ª 2.^{ae}, q. 120, a. 1.

(2) Loc. cit., n. 187.

(3) Suárez, l. c., l. V, c. XXIII, n. 4.

est dari etiam epikeiam in legibus irritantibus saltem in sequentibus casibus: 1.º si lex irritans data sit in favorem tantum *privatum*, e. g., minorum qui in speciali casu in gravius incommodum verteretur, quia in hoc casu irritatio legis non est absoluta sed conditionalis (1); 2.º si ex observatione legis irritantis in aliquo loco damnum commune sequatur, tunc irritatio legis illo in loco censetur suspendi ex benigna mentis legislatoris interpretatione (2); 3.º in legibus irritantibus *ferendae sententiae* et eo magis in legibus rescindibilibus, tunc enim cum actus sit validus, licet fortasse prohibeatur fieri, non est mirum quod per epikeiam possit licite fieri; quoad validitatem tamen actus, deinde standum erit sententiae iudicis.

Cap. V. — De cessatione legis.

244. Praenotandum. — Lex ipsa cessare potest: 1.º Ab intrinseco per cessationem finis; 2.º ab extrinseco per revocationem Superioris; 3.º per contrariam consuetudinem seu meram desuetudinem.

245. Primus modus cessandae legis: propter cessationem finis. — **A)** Finis et lex *proprie* cessat pro communitate; potest autem cessare finis (vel ratio vel causa) legis: 1.º *adaequate*, i. e., quoad omnes fines legis, vel *inadaequate* quoad aliquem finem tantum; 2.º finis cessare potest *totaliter* i. e., pro omnibus partibus vel articulis legis, vel *partialiter*, i. e., pro aliquo articulo; 3.º cessare potest finis *contrarie*, nempe quando propter mutationem materiae vel rerum seu circumstantiarum fit ut evadat iniustum vel quomodocumque turpe servare legem vel ut impossibilis evadat moraliter eius observatio vel saltem prorsus inutilis respectu boni communis; vel *negative*, si in tota materia iam non inveniatur ea ratio, ob quam lex condita fuit: licet adhuc materia mala non sit, nec impossibilis nec inutilis (3); 4.º cessare

(1) *Idem*, *ibid.*

(2) *Ballerini-Palmieri*, I, 318.

(3) *Suárez*,^o l. c., l. VI, c. IX, n. 2.

potest finis *universaliter*, i. e., quoad omnes subditos aut saltem quoad maiorem civium partem, vel *particulariter*, i. e., pro aliquo individuo.

B) His positis, *en regulae*:

a) Cessante fine legis *inadequate* tantum, numquam cessat lex nec pro communitate nec pro individuis singularibus.

b) Cessante vero fine *adequate* et *contrarie*, sive totaliter sive partialiter, pro communitate, lex cessat vel quoad omnem partem, vel quoad illos articulos qui inutiles vel iniusti vel impossibiles evaserunt.

c) Cessante fine *adequate, sed negative*, sive totaliter sive partialiter pro communitate, an cesset lex in hoc casu, non omnes prorsus DD. conveniunt (1); *communior* quidem sententia est, legem et tunc per se cessare, cum finis generatim, h. e., pro ipsa communitate cesset: quam communem sententiam refert Suárez (2) et Laymann (3). Ratio est, quia, ut ait S. Thomas (4), cessante causa cessat effectus; et quemadmodum lex ab initio non subsistit, si absque ratione lata sit, ita etiam postea desinit, desinente ratione eius: quandoquidem tunc eius observatio inutilis atque supervacanea esse incipit.

At vero si haec est ratio, locus esse potest distinctioni adhibitae a Suárez (5). Scil. monet hic eximius doctor, materiam legis aliam et aliam esse posse. Aliquando enim est res *per se honesta*, in aliqua virtutum specie, ut ieiunium, oratio, etc.: aliquando vero est res *per se indifferens*, assumpta ad certum finem assequendum. Quo posito, ait: cum materia est per se honesta, etiam cessante *adequate extrinseco fine* propter quem ea materia praecepta est, non cessat per se lex: quia adhuc servari potest, quippe quae utilis est adhuc, possibilis et bona, atque

(1) *Ballerini*, I, n. 462.

(2) *Suárez*, l. c., l. VI, c. IX, n. 6.

(3) *Laymann*, "De leg.", c. 21, n. 3.

(4) *S. Thomas*, 1.ª 2.^{ae}, q. 109, a. 4, ad 3.

(5) L. c., nn. 9-11.

finis intrinsecus, qui adhuc manet, et ipse intentus fuisse a legislatore dicendus est. Si vero etiam intrinsecus finis cessaret, h. e., desineret materia esse actus virtutis, possibilis, utilis; tunc cessaret eo ipso lex: sed patet quod tunc finis non solum *negative*, sed etiam *contrarie* cessaret. Si autem materia praecepta est quid per se indifferens, cessante adaequate fine, cessat eo ipso lex: cum solum propter eum finem posset ea res esse materia legis vel certe fuerit materia huius legis. In his duobus ultimis casibus non requiritur declaratio principis, sed satis est notorietas facti, quod finis cessaverit.

d) Cessante fine legis adaequate et *contrarie* sive totaliter sive partialiter pro aliquo subdito tantum, cessant ipsa lex vel legis articuli pro illo individuo, vel proprius dicendum cum D'Annibale (1) non cessare legem, sed cessare in eo casu *legis obligationem*, propterea quod habetur causa *excusans* a lege, quae servari nequit sine incommodo gravi.

e) Si finis legis cesset adaequate sed *negative* tantum pro aliquibus subditis, tunc lex non cessat. Ita sententia in praxi tenenda (2). Ratio est quia secus nervus disciplinae laxaretur, hallucinationibus periculosus lata porta aperiretur, et bonum commune laederetur.

246. Secundus modus cessandae legis est per revocationem Superioris. — A) Haec revocatio fieri potest per *abrogationem*, *derogationem*, *obrogationem* et *subrogationem*. *Abrogatio* dicitur *totalis* legis revocatio directe a competenti Superiore facta. *Derogatio* est *partialis* legis revocatio. *Subrogatio* vero vocatur *additio* ad legem iam existentem. *Obrogatio* habetur, si lege *contraria* lex tollitur.

B) *Quinam possunt revocare leges?* — Leges revocare possunt: a) *Ipse legislator*. Omnis (enim) res per quascumque causas nascitur per easdem dissolvitur (3). Potestas tamen subalterna

(1) D'Annibale, I, n. 180.

(2) Prümmer, I, n. 271.

(3) R. 1.^a, I, in Decr. Greg. IX.

non potest revocare leges a se latas, si fuerint a R. Pontifice confirmatae in *forma specifica*, quia accedente auctoritate Apostolica pontificiae leges evadunt. **b) Eius successor**, quia parem cum antecessore potestatem habet (1). Unde R. Pontifex et Concilium oecumenicum abrogare possunt leges Ecclesiae universales licet antiquissimas, modo originem non habeant in iure divino sive naturali, sive positivo. **c) Eius superior**, quia habet universaliorem iurisdictionem, et “in toto partem non est dubium contineri”, (2). Unde R. Pontifex abrogare et irritare potest quas-cumque leges ecclesiasticas, a quocumque Praelato statutas.

C) Qualis et quotuplex sit revocatio. — **a)** Debet esse revocatio: 1.º *iusta*. Equidem *valida* erit quaelibet abrogatio legis ab eo qui potestatem habet leges revocandi: nam obligatio legis pendet a legislatoris voluntate. Non tamen erit *licita* nisi adstante causa *iusta* (3), quae ad bonum commune pertineat. Secus enim princeps ad destructionem *abuteretur* ea iurisdictione quae ipsi commissae est ad regendos subditos per leges iustas et societati convenientes (4). 2.º *Clara et certa*, in dubio etenim revocatio legis praeexistentis non praesumitur, sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri possit, conciliandae (c. 23).

b) Revocatio ex parte modi potest esse *expressa* vel *tacita*: 1.º *Expressa* quando fit per verba manifesta et clara, e. g., abrogamus, derogamus, uti in can. 6, 1.º, vel per clausulas abrogatorias vel derogatorias quae plures in iure nostro inveniuntur sed hae praecipue adhibentur: *contrariis quibuscumque non obstantibus; contrariis quibilibet, etiam speciali mentione dignis, minime obstantibus; contrariis quibuscumque, etiam specialissima mentione dignis, minime obstantibus*. 2.º *Tacita* fit revo-

(1) C. 20, X, “De elect.”, I, 6.

(2) R. 80, I, in VI.

(3) Cfr. S. Thom.. 1.^a 2.^{ae}, q. 97, a. 2.

(4) Cfr. Bargilliat, “Praellect. J. C.”, tom. I, nn. 90, 91.

catio, quando datur nova lex priori directe contraria vel quando lex posterior totam de integro ordinet legis prioris materiam (c. 22). *Hinc corollaria:* 1.º Lex generalis posterior legem generalem priorem sibi directe contrariam omnino abrogat, etiamsi prioris legis in posteriori expressa mentio non fiat (1). 2.º Eodem modo lex *specialis* prior tollitur lege speciali posteriori directe contraria. 3.º Lex specialis prior (e. g., locorum specialium et personarum singularium statuta) non aufertur subsequenti lege generali nisi aliud in ipsa expresse caveatur, quoniam generi per speciem derogatur, multoque magis lex specialis posterior derogat priori legi generali (2). Quae omnia praedicta can. 22 confirman-
 tur.

247. Tertius modus revocandi legem fit per consuetudinem contrariam vel per meram desuetudinem. —

A) Posse leges vi consuetudinis contrariae seu desuetudinis ex integro vel ex parte revocari aut vim suam amittere, iure quoque nostro receptum est (c. 27). Et merito, nam leges propter necessitatem et utilitatem instituuntur, porro si quae ex ipsis per diuturnum temporis spatium non servetur, probabilis praesumptio est eam suo fine excidisse vel saltem utilius esse ut in futurum non urgeatur. Unde prudenter agit legislator si populi mores approbans eum ab onere legis servandae solvit (3).

B) De effectu consuetudinis contra legem in particulari.

a) Generatim certum est, legem abrogari posse per consuetudinem, prout clare habetur in can. supra citato. Ratio est, quia eadem est vis consuetudinis, ac legis. Igitur, sicut lex posterior abrogat priorem legem contrariam, ita et consuetudo, modo rationabilis sit, et legitime per annos quadraginta continuos et completos praescripta. **b)** Certum est per nullam consuetudinem derogari posse legi naturali: quia hoc ius est immutabile. **c)** Certum est

(1) C. 1, "De const. in VI", 1, 2.

(2) C. 1, X, 1, 3. Cfr. Wernz, I, 118.

(3) Cfr. Lombardi, o. c., I, p. 67.

non posse consuetudinem praevalere adversum ius positivum divinum. **d)** Consuetudo potest in aliquo casu abrogare legem solum quoad poenam, relicta obligatione quoad culpam et vicissim. **e)** Potest etiam consuetudo abrogare legem irritantem, v. g., quae praescribit formam substantialem actus vel certas personas ad contrahendum vel ad eligendum inhabiles esse facit. **f)** Potest denique consuetudo abrogare etiam legem prohibentem futuras consuetudines, dummodo sit rationabilis et centenaria aut immemorialis. **g)** Nulla autem consuetudo quae in iure nostro expresse reprobatur potest legem ecclesiasticam abrogare: talis enim consuetudo non est rationabilis (c. 28).

TIT. II. — DE CONSUETUDINE.

CAN. 25. Consuetudo in Ecclesia vim legis a consensu competentis Superioris ecclesiastici unice obtinet

26. Communitas quae legis ecclesiasticae saltem recipiendae capax est, potest consuetudinem inducere quae vim legis obtineat.

27. § 1. Iuri divino sive naturali sive positivo nulla consuetudo potest aliquatenus derogare; sed neque iuri ecclesiastico praeiudicium affert, nisi fuerit rationabilis et legitime per annos quadraginta continuos et completos praescripta; contra legem vero ecclesiasticam quae clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem, sola praescribere potest rationabilis consuetudo centenaria aut immemorabilis.

§ 2. Consuetudo quae in iure expresse reprobatur, non est rationabilis.

27. Consuetudo praeter legem, quae scienter a communitate cum animo se obligandi servata sit, legem inducit, si pariter fuerit rationabilis et legitime per annos quadraginta continuos et completos praescripta.

29. Consuetudo est optima legum interpretis.

30. Firmo praescripto can. 5, consuetudo contra legem vel praeter legem per contrariam consuetudinem aut legem revocatur; sed, ni expressam de iisdem mentionem fecerit, lex non revocat consuetudines centenarias aut immemorabiles, nec lex generalis consuetudines particulares.

248. **Notio.** — Consuetudo *morem*, *usum* significat; et modo nudum factum seu actuum similium frequentiam demonstrat: modo ius quod ex facto oritur: inde habetur *consuetudo facti* vel *materialis*, et *consuetudo iuris* vel *formalis*: haec profluit ex illa (1). Si duplex ista significatio applicetur populo seu com-

(1) Cfr. D'Annibale, I, n. 245.

munitati, consuetudo *materialiter* seu *causaliter* recepta, non est nisi diuturnus usus vel frequentia actuum similium a populo vel saltem a maiore eius parte libere facta (1). Consuetudo autem prout ius est sive consuetudo formalis definitur: “ ius non scriptum diuturnis populi moribus cum aliquo legislatoris consensu introductum „ (2).

249. Explicatio. — Ut melius consuetudinis natura pateat, iuvat notare differentias ipsam inter: **a)** et *ius scriptum* seu legem; haec enim et a voluntate legislatoris iam ab initio procedit, et plerumque scriptis, et promulgatione indiget: consuetudo, e contra, moribus populi continetur initio (3), nec indiget promulgatione; — **b)** et *ius traditum* quod non ex usu, sed ex Christi aut Apostolorum aut Ecclesiae institutione ortum fuit, et usu tantum conservatum est, et usque ad nos pervenit per testimonium plurium generationum non interruptum; consuetudo e converso, est ius inductum usu et moribus populi; at nihil obstat ius natum a consuetudine, servari et transmitti per traditionem; — **c)** et *praescriptionem* nam: 1.º consuetudo facit ius legale, praescriptio dat ius dominii vel quasi-dominii; 2.º ad consuetudinem requiritur usus populi, ad praescriptionem usus personae privatae sufficit, nisi res praescribenda a com-

(1) Cfr. *Wernz*, I, n. 187.

(2) Cfr. *Busquet*, n. 80. Iustinianus, § 9, I. I, 2, ait “ sine scripto ius venit quod usus approbavit, nam diuturni mores consensu utentium comprobati, legem imitantur „. Quibus in verbis non spernenda definitio consuetudinis habetur, nam tum elementum materiale (*diuturni mores*), tum elementum formale (*consensus utentium*) innuuntur, simul ac valor iuridicus (*legem imitantur*). *Gratianus* (c. 5, D. I) cum *S. Isidoro* (*Etymol.*, lib. V, c. 3) definit: “ ius quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex „; quae definitio dum ab aliis ut obscura et incompleta carpitur, nam tantum ad consuetudinem praeter legem videtur applicanda (cfr. *De Angelis*, lib I, tit. IV, n. 1); ab aliis optima praedicatur, “ nam lex potest deficere quantum ad claritatem, et tunc supplet consuetudo iuxta legem; vel quantum ad *universalitatem* seu extensionem et tunc supplet consuetudo praeter legem „ (cfr. *Prümmer*, op. cit., I, n. 272).

(3) Dicimus *initio*, nam possunt postea scriptis consuetudines mandari. Ait *D'Annibale*, l. c., not. 1: “ dicitur (consuetudo) *sine scriptis*, non quod scribi non soleat; sed quia necesse non sit scripto eam comprehendere „.

munitate adquiri debeat; 3.º ad consuetudinem propriam et legalem requiritur consensus principis contra quem quodammodo inducitur; ad praescriptionem non requiritur consensus illius contra quem praescribitur; hinc 4.º ut notat Glossa, nec titulus nec bona fides in consuetudine requiruntur, secus ac in praescriptione (1); — d) et *observantiam*, quae potius refertur ad modum quo aliquod institutum iuridicum servatum est; consuetudo autem respicit causam seu originem instituti; praeterea observantia pertinet non solum ad leges ut consuetudo, sed et ad usum rescriptorum et privilegiorum, ad contractus, ad testamenta, legata, fideicommissa et ad quaelibet alia instituta iuridica; denique in legibus non datur nisi observantia secundum ius, consuetudo vero est etiam praeter aut contra ius; — e) et *stylum Curiae*: hic est “modus pertractandi negotia in dicasteriis ecclesiasticis”. Stylus Curiae etsi quandoque induci valeat moribus utentium, id est, officialium qui in negotiis ecclesiasticis expediendis versantur, quo in casu esset vera consuetudo; potest nihilominus, et plerumque fit, induci a Superiore videl. a Praefecto Cardinali, vel ab Episcopo in Curia dioecesana, vel etiam a Summo Pontifice (2); praeterea, stylus Curiae potius continet conditiones quibus poni debent actus, consuetudo vero, ius moribus introductum (3). Plura ex his amplius evolvuntur infra dum de fontibus iuris non scripti.

250. Divisio. — Consuetudo multipliciter partitur: a) ratione *ambitus*, dividitur in *universalem* seu generalissimam, quae viget in universa Ecclesia; *generalem*, quae in tota aliqua provincia; et *specialem* quae in aliis societatibus minoribus viget, dummodo

(1) Cfr. Suárez, op. cit., lib. VII, c. 1.

(2) Sic Leo XIII iniunxit ut non concederetur oratorium privatum sine praeviis testimonialibus; pariter Pius X ut in Brevibus apponeretur clausula concedens facultatem administrandi sacram communionem in oratoriis privatis.

(3) Wernz, l. c., n. 187, II, lit. c., quem videtur sequi Prümmer, l. c., n. 3, stylum curiae restringit ad *formam procedendi* tribunalium in causis ecclesiasticis. Sed hoc, ni fallimur, minus accurate, nam etiam alia Dicasteria, nempe, Congregationes et Officia, habent suum stylum. Notum est opus *Theodori Amydenii* “De officio et iurisdictione Datarii necnon de Stylo Datariae”, in quo auctor (c. 38, n. 6) stylum communem esse et Palatio et Datariae et Cancellariae et Signaturae et demum universae Curiae supponit.

hae sint capaces legum (1); **b)** ratione *fints*, consuetudo potest esse; *secundum, contra* et *praeter* legem; prout hanc illa firmat, infirmat vel supplet; **c)** ratione *modi* quo inducitur: consuetudo est *iudicialis* (2) vel *extraiudicialis*; secundum quod in tribunalibus vel simpliciter in moribus populi locum obtinet; **d)** tandem, ratione *temporis* seu durationis, consuetudo vocatur *ordinaria* sive longi temporis, quae, nempe iam a quadraginta annis viget; *centenaria*, sive longissimi temporis quae iam a centum; et *immemorialis*, sive temporis immemoriabilis, cuius initii memoria non exstat.

251. Evolutio historica consuetudinis. — A) Apud omnes populos primus iuris fons *consuetudo* (mores, usus) fuit, ut historia et inductio iuridica abunde demonstrant (3). In iure romano praesertim, tam ante ius scriptum (4) quam post Legem XII tab., consuetudinem, vim legis parem habuisse, res omnino certa videtur (5). Unde non solum consuetudines *iuxta* et *praeter* legem in laudato iure admittebantur, verum etiam consuetudo *contra* legem omnino in usum veniebat (6). Sed de huius vi, in iure iustiniano, non adeo clare constat; nam dum Iulianus (fr. 32, D. I, 3) adserit esse receptum *ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*; Constantinus (c. 2, C. VIII, 52) (53), ait: *consuetudinis ususque*

(1) Alii addunt consuetudinem *specialissimam*, quae nempe inter personas privatas vel apud societates legum incapaces inducitur: quae tamen pressius dicenda est *privilegium* acquisitum per praescriptionem quod dat iura aliqua subiectiva (Cfr. Wernz, l. c., n. 187, II, lit. a.).

(2) Quando haec consuetudo iudicialis refertur ad modum uniformem procedendi est pars styli Curiae, qui tunc dici valet iudicialis: quando vero refertur ad uniformitatem sententiarum dicitur *auctoritas rerum similiter iudicarum* seu communis *iurisprudentia*.

(3) Cfr. Massimi, "Introd.", part. II, sect. I; "Interpret.", Proleg., § 2, III.

(4) "Instit.", §§ 9-10, I, 2.

(5) Fr. 32, D. I, 3.

(6) "Instit.", § 11, I, 2.

longaevi non vilis auctoritatis est: verum non usque adeo sui valitura momento ut rationem vincat aut legem (1).

B) In Ecclesia, appellatio ad consuetudines ususque maiorum frequenter occurrit (2). Hinc consuetudines iuxta et praeter legem in primis compilationibus admittuntur. At Gratianus, postquam in c. 4, D. XI, praefatam Constantini legem refert, negat in seq. dicto consuetudinem, particularem saltem, sustinendam esse contra legem, quamvis in dicto post c. 3, D. IV asserat leges vel canones moribus abrogari posse, sacris *canonibus* praeiudicium afferre. E contra, glossatores Magistri generatim admiserunt etiam particularem, *debitis ornatam conditionibus*, posse quamlibet legem iuris positivi abrogare. Quam doctrinam canonizatam invenies apud Gregorium IX, c. 11, I, 4. Adhuc nihilominus plures quaestiones, capitali soluta, exortae, manserunt v. g., de tempore ad praescriptionem consuetudinis necessario, de conditionibus, de necessitate absentiae erroris (3), et praecipue famosa de possibilitate consuetudinis contra Concilii Tridentini decreta.

Quae hodie absolutae sunt ex novi Codicis canonibus, quos breviter exponendos arripimus, in quibus, et classica consuetudinis partitio, nempe *iuxta, contra et praeter* legem sustinetur et pro uniuscuiusque valore normae adsignantur (4).

252. Requisita ad consuetudinem. — Ut ius consuetudinarium oriatur, plures conditiones requiruntur quae ad quatuor capita commode revocari possunt, videl.: *ad superiorem, ad subiectum, ad obiectum, ad tempus*.

(1) Ad conciliandam hanc constitutionem cum aliis textibus iuris et praecipue cum supra dicto fr. 32, acrior quam rei momentum exigebat accensa est disputatio; opinio verisimilior defendit constitutionem referri ad consuetudines praeexistentes legibus ipsis contrariis. Cfr. *Ferrini*, "Manuale di Pandette", c. II, nn. 16-17.

(2) In baptismi haereticorum controversia, utraque pars ad traditiones et consuetudines recurrebat (*Wernz*, l. c., n. 187, III, not. 45; cfr. praeterea cc. 3, 5, 7, D. XI).

(3) Cfr. *Suárez*, l. c., c. VIII, nn. 1, 7; c. XVIII, n. 12.

(4) In iure civili hodierno vis consuetudinis omnino pendet a lege quam identidem *explicat* vel *supplet*, numquam vero *derogat* aut vincit (Cfr. Cod. Hisp., arts. 5, 6; Cod. Ital., art. 48; Cod. Austr., § 10, etc. etc.) Solus Codex Imperii Germ. videtur admittere in consuetudine eandem ac in lege vim. Cfr. *Filomusi-Guelfi*, "Enciclopedia Giuridica", § 32.

A) Ex parte *Superioris* requiritur *consensus* qui, cum sit vera causa formalis consuetudinis, ipse solus, in nostro iure, valet dare consuetudini vim legis (c. 25). Ratio est quia in Ecclesia *tota* legis ferendae potestas est apud Superiores, quin nec minima quidem pars eiusdem potestatis sit apud christianam plebem (1). Iam, consensus legislatoris dicitur *expressus* quando dissertis verbis vel factis adprobat consuetudinem; appellatur *tacitus* seu *interpretativus* quando sciens *et* potens reprobare, tacet; denique, consensus vocatur *legalis* quando lex ipsa concedit ut possint consuetudines oriri. Petitur ergo ex his tribus generibus consensus quodnam ad inducendam consuetudinem sufficiat. Hodierni auctores communissime docent, unumquemque ex istis tribus consensibus revera existentem sufficere ad legitimam consuetudinem stabiliendam. Et profecto de consensu expresso et tacito non est qui dubitet: de consensu vero legali neque etiam est valida ratio dubitandi, nam certe supremus legislator, potest generaliter et antecedenter approbare consuetudines sive praeter, sive contra ius, certis conditionibus praeditas. Quod factum apparet non solum in iure Decretalium, c. 11, X, I, 4; verum etiam in cc. 25, 27, 28 novi Codicis clare admittitur quidam consensus legalis pro consuetudinibus quae in posterum poterunt oriri, dummodo in ipso Codice non reprobentur.

D) *Subiectum* capax inducendi consuetudines est non persona singularis physica, nec familia, sed tantum communitas, nec quaelibet, at ea tantum quae saltem recipere ecclesiasticam legem valeat (c. 26), nempe sit perfecta, e. g., provincia ecclesiastica,

(1) Ex hoc apparet differentia inter consuetudinem in iure romano et in iure canonico. In primo, consensus populi firmat consuetudinem eo quod populus sit *verus legislator*: in altero, e contra, unus legislator est princeps, qui, ideo, solus potest firmare consuetudinem et ipsi vim legis dare. Unde corrumpit fundamentum theoriae quam Schulte et cum eo Schola Historica conantur applicare iuri canonico ex quorum sententia, ad inducendam consuetudinem in disciplina ecclesiastica; *nullus consensus legislatoris requiritur*, sed sufficit *usus populi*. Cfr. Wernz, l. c., n. 188; Suárez, l. c., cap. VII.

dioecesis, religio etiam votorum simplicium, non vero capitulum cathedrale, monasterium, etc.

Ad hoc autem ut communitas aliqua perfecta inducat consuetudinem, requiritur ut eius actus: **a)** procedant a tota communitate vel saltem maiore eius parte, quia consuetudo induci debet tacito populi consensu, populus autem censetur esse saltem maior pars communitatis; **b)** ponantur a personis habilibus et capacibus legis; unde amentes et infantes et omnes illi qui legibus non tenentur, nequeunt suis moribus legem abrogare aut novam constituere; **c)** actus sint frequentes; **d)** uniformes; **e)** publici; **f)** liberi et spontanei; qui nimirum non proveniant ex vi aut metu gravi, nec ex errore aut ignorantia de lege quadam supposita; **g)** denique exercitati cum animo sese obligandi si de introducenda consuetudine praeter ius agatur, aut cum animo sese saltem subducendi obligationi contrariae si consuetudo contra ius sit inducenda (1).

C) Obiectum seu materia consuetudinis debet esse rationalis eo modo quo materia legis. Sic ex defectu huius conditionis nequit introduci consuetudo: **a)** quae est contra ius divinum sive naturale sive positivum (c. 27); **b)** quae in iure expresse reprobetur (c. 22, § 2); **c)** quae disrumpat nervum disciplinae ecclesiasticae; **d)** quae esset peccatorum occasio, aut utilitati communi vel sanae rationi manifeste adversetur. Contra legem vero quae clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem nequit praescribere consuetudo ordinaria, sed sola rationalis consuetudo centenaria aut immemorialis (c. 27, § 1).

D) Tempus: Consuetudo materialis nullo modo ius pariet nisi fuerit legitime *praescripta*, h. e., per aliquod determinatum temporis spatium continuata. Porro ut aliqua consuetudo non prohibita, dicatur praescripta, praeter alias conditiones, requiritur, ut saltem per *quadraginta* annos continuos et completos vigeat; si talis

(2) Cfr. *Ballerini*, "Op. mor.", I, 267, 268; *Wernz*, I, 190.

consuetudo *prohibeatur* in iure, ut tandem aliquando possit vim legalem acquirere, requiritur spatium *centum* annorum vel tempus *immemoriale* (c. 27, § 1, 28); demum consuetudo quae a iure *reprobatur* numquam praescribere potest (c. 27, § 2).

253. Vis seu effectus consuetudinis. — Consuetudo legitime praescripta habet vim legis iuxta naturam consuetudinis; i. e., si consuetudo sit iuxta legem, *firmat* ipsam et authentice interpretatur, “est enim optima legum interpret,” (c. 29); si consuetudo sit contra legem, vel eam prorsus abrogat, quando nempe est ei omnino contraria, vel derogat quando in parte tantum; si fuerit tandem praeter legem, novam obligationem moralem inducit iuxta sensum et ambitum ipsius consuetudinis (1).

254. Cessatio consuetudinis. — Evenire potest: **A)** ex causis internis (cessatio finis, mutatio materiae, etc.) de quibus praeter dicta agentes de cessatione legis nihil addendum est (cfr. n. 245), et **B)** ex causis externis videl., per desuetudinem seu consuetudinem contrariam et per legem (c. 30): **a)** Eodem modo quo lex, ut diximus, abrogatur vel derogatur per desuetudinem vel consuetudinem contrariam, abrogatur vel derogatur consuetudo per aliam consuetudinem contrariam vel simpliciter per desuetudinem. In hoc nulla potest esse difficultas; **b)** at forsitan erit difficultas in cessatione consuetudinis per legem facta: unde has tibi regulas habe: 1.^a Consuetudo generalis ordinaria tollitur tum per legem generalem, etsi de ipsa nullam mentionem faciat, tum per legem particularem in his in quibus haec sit illi contraria; 2.^a Consuetudines centenariae et immemorales non tolluntur per legem contrariam, nisi de eis fiat expressa mentio (c. 30); 3.^a Consuetudines particulares tolluntur per legem particularem ipsis contrariam, sed non per legem generalem nisi de ipsis expressam mentionem faciat (c. 30); 4.^a Ceterum ad tollendas

(1). *S. Thom.*, 1.^a 2.^{ae}, q. XCVII, a. 3, ad 3 ait: Consuetudo et habet vim legis (praeter legem) et legem abolet (contra legem) et est legum interpretatrix (iuxta legem).

consuetudines particulares sufficit clausula “non obstante quacumque consuetudine”; ad centenarias et immemorales haec: “non obstante quacumque consuetudine in contrarium etiam centenaria vel immemorali”; 5.^a Tandem, notare iuvat cum Prümmer: “Iuxta modernam disciplinam formulae derogatoriae novis legibus subnexae solent habere maiorem efficaciam quam antiquis temporibus. Quare hodie vix ulla consuetudo contraria sustinetur, si lex posterior clare et certe contrarium statuerit”, (1).

TIT. III. — DE TEMPORIS SUPPUTATIONE [IN LEGIBUS AC IN ALIIS ORDINATIONIBUS ECCLESIASTICIS] (2).

CAN. 31. Salvis legibus liturgicis, tempus, nisi aliud expresse caveatur, supputetur ad normam canonum qui sequuntur.

32. § 1. Dies constat 24 horis continuo supputandis a media nocte, hebdomada 7 diebus.

§ 2. In iure nomine mensis venit spatium 30, anni vero spatium 365 dierum, nisi mensis et annus dicantur sumendi prout sunt in calendario.

33. § 1. In supputandis horis diei standum est communi loci usui; sed in privata Missae celebratione, in privata horarum canonicarum recitatione, in sacra communione recipienda et in ieiunii vel abstinentiae lege servanda, licet alia sit usualis loci supputatio, potest quis sequi loci tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale sive aliud extraordinarium.

§ 2. Quod attinet ad tempus ur-

gendi contractuum obligationes, servetur, nisi aliter expressa pactione conventum fuerit, praescriptum iuris civilis in territorio vigentis.

34. § 1. Si mensis et annus designentur proprio nomine vel aequivalenter, ex. gr., *menſe februario, anno proxime futuro*, sumantur prout sunt in calendario.

§ 2. Si terminus *a quo* nec explicite nec implicite assignetur, ex. gr., *suspensio a Missae celebratione per mensem aut duos annos, tres in anno vacationum menses*, etc., tempus supputetur de momento ad momentum; et si tempus sit continuum, ut in allato primo exemplo, menses et anni sumantur prout sunt in calendario; si intermissum, hebdomada intelligatur 7 dierum, mensis 30, annus 365.

§ 3. Si tempus constet uno vel pluribus mensibus aut annis, una vel pluribus hebdomadibus aut tandem plu-

(1) Prümmer, l. c., n. 278.

(2) Haec ad solas leges non pertinent, et a Codice traduntur haec in titulo distincto et proprio; sed ea subnecti possent interpretationi legum, quoniam reapse canones de temporis supputatione sunt totidem regulae ad recte interpretandas praescriptiones tempus respicientes in legibus et aliis ecclesiasticis ordinationibus. Ceterum et ea quae dicta fuerunt de interpretatione conveniunt non solum legibus, sed et privilegiis, rescriptis, etc.

ribus diebus, et terminus *a quo* explicite vel implicite assignetur:

1.º Menses et anni sumantur prout sunt in calendario;

2.º Si terminus *a quo* coincidat cum initio diei, ex. gr., *duo vacationum menses a die 15 augusti*, primus dies ad explendam numerationem computetur et tempus finiatur incipiente ultimo die eiusdem numeri;

3.º Si terminus *a quo* non coincidat cum initio diei, ex. gr., *decimus quartus aetatis annus, annus novitiatus, octiduum a vacatione sedis episcopalis, decendium ad appellandum*, etc., primus dies ne computetur et tempus finiatur expleto ultimo die eiusdem numeri;

4.º Quod si mensis die eiusdem

numeri careat, ex. gr., *unus mensis a die 30 ianuarii*, tunc pro diverso casu tempus finiatur incipiente vel expleto ultimo die mensis;

5.º Si agatur de actibus eiusdem generis statis temporis renovandis, ex. gr., *triennium ad professionem perpetuam post temporariam, triennium aliudve temporis spatium ad electionem renovandam*, etc., tempus finitur eodem recurrente die quo incepit, sed novus actus per integrum eundem diem poni potest.

35. Tempus utile illud intelligitur quod pro exercitio aut prosecutione sui iuris ita alicui competit ut ignorant aut agere non valenti non currat; continuum, quod nullam patitur interruptionem.

255. Vis regularum in Codice statutarum pro temporis supputatione. —

Hae regulae omnino sunt generales, iisque determinatur ratio seu modus supputandi tempus in omni negotio, quod spectet ad ius canonicum. Unde quotiescumque tempus inveniatur statutum in legibus ecclesiasticis, in privilegiis, in rescriptis, in sententiis iudicialibus, in praeceptis vel qualibet alia ordinatione canonica, in quibuscumque actis potestatis ecclesiasticae aut in ceteris rebus ad forum Ecclesiae pertinentibus, tunc mensuram illius temporis, terminos in incipiendo vel explendo tempore, aliaque ad temporis supputationem spectantia, debemus accipere ad normam canonum, h. t., quod patet ex c. 31. — Attamen et ipsae regulae non sunt absolutae, id est intelliguntur servandae, *nisi aliud expresse caveatur* (ibid.); quare non solum Princeps supremus in Ecclesia, verum etiam legislatores inferiores in suis legibus ferendis, omnes obtinentes ecclesiasticam iurisdictionem, sive ordinariam sive delegatam, in regimine exercendo vel in iudiciis pertractandis, Superior quilibet in suis ordinationibus constituendis, imo et privati in actibus et rebus, quae ab eorum pendent voluntate, et dummodo nemo istorum contradicat aliis legum generalium statutis, possunt tempus aliter supputandum definire.

Insuper ex eiusdem Codicis praescriptionibus specialis ratio supputandi habetur: a) *in rebus liturgicis*, quae mensurandae sunt iuxta leges liturgicas (c. 31); b) *in contractibus*, quorum tempora supputantur imprimis iuxta voluntatem et conventiones ipsorum paciscentium, atque illa voluntate et conventionibus deficientibus, iuxta leges vigentes in territoriis, ubi fuerit initus contractus (c. 33, § 2); c) *in materia indulgentiarum*, Codex enim propria sede tradit peculiares regulas, quibus tempus pro indulgentiis determinatur (cfr. cc. 921, 922, 923, 931).

256. Notiones. — Tempus mensuratur horis, diebus, hebdomadis, mensibus, annis. *Hora* est vigesima quarta pars diei, seu unaquaeque ex viginti quatuor partibus in quas habetur dies divisus. *Dies* aliquando opponitur nocti, tunc autem est spatium temporis a solis ortu usque ad occasum vocaturque aliquando dies *artificialis* sive *civilis*; at in iure magis accipitur dies prout comprehendit etiam noctem ac dicitur *naturalis* sive *vulgaris* (1), atque ita est spatium temporis a media nocte ad mediam noctem decurrentis (c. 32, § 1) (2). — *Hebdomada* est spatium septem dierum (ib.). — *Mensis* est spatium triginta *circiter* dierum; nam numerus dierum in vulgato calendario non invenitur aequaliter singulis mensibus distributus, sed dies mensium possunt esse 31, 30, 29, 28; in iure tamen, si mensis proferatur, nec sumendus praecise fuerit prout in calendario, intelligitur esse spatium 30 dierum (c. 32, § 2). — *Annus* constat 365 diebus; nisi fuerit bissextilis, tunc enim constat 366. Cum autem in iure annus simpliciter proferatur, nec statuatur sumendus ut in calendario, intelligitur semper esse 365 dierum (ib.).

(1) Cfr. *Antonelli*, "De temp. legali", lib. I, c. III, nn. 27 seq.

(2) In fr. 8, D. II, 12 aiebat *Paulus*: "More romano dies a media nocte incipit et sequentis noctis media parte finitur; itaque quidquid in his viginti quatuor horis (id est duabus dimidiatis noctibus et luce media) actum est perinde est quasi quavis hora lucis actum esset... Moribus aliorum populorum numerabatur ab uno ad alium solis ortum, vel ab occasu ad occasum, vel a meridie ad meridiem. (Cfr. *Antonelli*, l. c., n. 30).

257. Regulae generales pro temporis supputatione:

1.^a *Tempus computatur physice, non moraliter*; quare heic non datur parvitas materiae, nec fit locus regulae *minimum pro nihilo reputatur*; itaque etsi momentum temporis desit aut praeterierit, computabitur (1).

Regula habet applicationem in pluribus materiis, v. g., in ieiunio naturali a media nocte ante communionem, in abstinencia a carnibus ex media nocte ad mediam noctem, in obligatione ieiunandi ab anno vigesimo primo completo, in impedimento aetatis ad recipiendos sacros ordines, ad emittendam professionem religiosam, ad ineundum matrimonium, etc. In his ergo, si tempus nondum advenerit, nequit opus paulo antea, etsi minimo momento, fieri; si tempus iam est expletum, nequimus opus nec ad momentum prosequi. Ratio est, quia in his quae natura aut iure aut hominis voluntate definita sunt, non est morali aestimationi locus (2). Quare hora praeteriisse intelligitur, cum primus horologii ictus sequentem denunciat, seu horam primum nunciet, seu horae quadrantes (3). Momentum tamen, quo dies vel hora incipit aut desinit, non mathematice accipiendum est, sed physice, nimirum ex horologiis bene regulatis (4); imo inter horologia dissonantia licet eorum quodlibet sequi, dummodo horologium non sit de illis quae ut plurimum errant, vel alias de errore non constet (5).

2.^a *Temporis initium et complementum* necesse non est ut coincidat cum initio et complemento horarum, dierum, hebdomadarum, mensium, annorum, prout huiusmodi tempora more consueto computantur; sed potest tempus incipere et expleri quolibet momento horae, qualibet hora diei, quolibet die hebdomadae, mensis, vel anni.

Sic tempus trium mensium quod incipiat die 17 mensis Maii expletur die 17 Augusti, et ita porro.

(1) Cfr. *S. Alph.*, VI, 282; *La Croix*, "Theol. Mor.", lib. I, n. 582; *D'Annibale*, I, 39.

(2) *D'Annibale*, l. c.; *De Iustis*, "De Dispens.", lib. III, c. VIII, n. 17; *S. Alph.*, VI, 800.

(3) *D'Annibale*, l. c.

(4) *La Croix*, l. c., n. 584.

(5) *S. Alph.*, VI, 232.

3.^a *Tempora dicuntur computata aliquando ad momenta temporum sive de momento ad momentum, aliquando ad dies sive de die in diem* (1).

Iam: **A)** in prima supputandi ratione tempus intelligitur incipere ab uno intra diem momento vel hora determinata diei, hebdomadae, mensis, anni, quodcumque vel quaecumque ipsa fuerit, atque absolvitur adveniente eodem praecise momento vel hora subsequentis diei. Ita, v. g., si imponatur poena suspensionis ad sex menses, et poenae expiatio incipiat dimidia hora decima matutina diei 14 Februarii, finietur adveniente eadem dimidia decima hora matutina diei 14 Augusti (cfr. c. 34, § 2).

B) In altera supputandi ratione tempus incipit a media parte sequentis noctis; unde potius dies inspiciuntur et computantur quam momenta vel horae; id autem dupliciter obtinet; vel **a)** quod terminus *a quo* non alligetur vel alligari nequeat ad determinatum momentum seu horam intra diem, ideoque initium temporis censeatur coincidere cum initio diei; vel **b)** quod terminus *a quo* sit utique positus in determinato momento vel hora diei, at tempus computari non incipiat nisi a media nocte, id est initio diei proxime insequentis; cfr. c. 34, § 3, 2.º et 3.º (2).

4.^a Dies termini a quo, seu primus dies temporis, quandoque computatur ad explendam numerationem, quandoque non computatur in numero.

Olim receptum erat tamquam principium generale: "Dies termini (a quo) non computatur in termino"; sed principium illud intelligebatur

(1) Fr. 134, D. L., 16; Decr. S. C. de Relig. *Cum propositae*, 3 Maii 1914 (Cfr. A. A. S., VI, 229), ubi computatio de momento ad momentum potius nuncupatur *de hora in horam*; Sánchez, "De Matr.", lib. II, disp. XXIV n. 16; *D'Annibale*, l. c., ubi computationem ad momenta vocat factam *naturaliter*, computationem vero ad dies *civiliter*.

(2) Hucusque alio modo supputatio ad dies poterat obtinere, quod videlicet terminus *a quo* poneretur quidem intra diem aliquo momento vel hora determinata, sed dies illa, quamvis revera esset manca, computaretur ut integra quasi terminus a quo coincidisset cum initio diei (vide fr. 134, D. L., 16; fr. 5, D. XXVIII, 1; cfr. etiam *Arriandiaga* in *Ilustración del Clero*, 1911 p. 230 seq.). At hodie hic posterior modus non obtinet, quia, ut mox videbimus in reg. 5, tempora debent esse semper completa et integra.

regulariter, quare plures admittebat limitationes (1). Hodie res videtur ita esse definienda:

A) Si supputatio temporis fiat de momento ad momentum, tunc dies termini computatur, ut liquet, siquidem tempus currit ab ipso momento ponendi terminum.

B) Si temporis supputatio fiat ad dies, tunc: a) computatur dies termini, quando ipse terminus *a quo* coincidat cum initio diei; b) non computatur, quando terminus *a quo* non coincidat cum initio diei: haec clare exprimuntur in c. 34, § 3, 2.º, 3.º.

5.^a Tempora (dies, mensis, annus, etc.) debent semper esse completa sive ex parte ante, sive ex parte post; ideoque nec primum numeri tempus (v. g., dies), si mancum fuerit, accipietur unquam pro integro, nec ultimum numeri tempus (dies, mensis, annus) si dumtaxat inceptum, haberi potest pro completo.

Olim utrumque poterat obtinere; obtinebat autem cum in favorem, secus cum in odium vergeret (2). Hodie, e contra, utrumque videtur semper exclusum; nam;

(1) Cfr. *Antonelli*, lib. III, c. 2; *D'Annibale*, l. c.

(2) Uterque casus favoris exprimitur in fr. 5; D. XXVIII, 1: "Utrum autem excessisse debeat quis quartum decimum annum, ut testamentum facere possit; an sufficit complisse? Propone aliquem kalendis Ianuarii natum, testamentum ipso natali suo fecisse quarto decimo anno: an valeat testamentum? Dico valere. Plus arbitror, etiamsi pridie kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum, iam enim complere videtur annum quartumdecimum, ut Marciano videtur „ Vide etiam fr. 134, D. L., 16. — E contra in casu odii; ita in fr. 1, D. II, 11: "Vicena millia passuum in singulos dies dinumerari Praetor iubet, praeter eum diem quo cautum promittitur, et in quem sistere in iudicium oportet; iam sane talis itineris dinumeratio neutri litigatorum onerosa est „ Vide etiam fr. 3, § 3, D. IV, 4; fr. 6, D. XLIV, 7.

Quam regulam in iure canonico receperunt plures saltem Doctores eamque exprimebant vulgari principio: "Dies incepta habetur pro completa in favorabilibus, non autem in odiosis „ (cf. *Antonelli*, lib. IV, c. 1); hinc si computatio fieret ad dies, non de momento ad momentum, et casus foret in quo dies termini *a quo* computaretur in termino, ipsa dies, licet manca, habebatur pro integra; praecipue autem in fine temporum, ut puta mensium vel annorum, dies ultima incepta habebatur in favorabilibus pro completa; quare, v. g., concedebatur ut quis ad tonsuram valeret promoveri *ultima die* septennii

A) Vel supputatio fit de momento ad momentum, et tunc planum est tempora debere esse omnino completa;

B) Vel supputatio fit ad dies; quo in casu: a) pro termino *a quo*, si ipse non coincidat cum initio diei, iubet c. 34, § 3, 3.º ut supputatio incipiat a media nocte diei insequentis, ideoque primus dies mancus non computatur seu nequit haberi pro integro; b) pro termino *ad quem*, idem c. 34, § 3, 2.º et 3.º clare exprimit non censeri tempus finitum nisi omnes dies, qui sunt in número, revera expleti et transacti prorsus fuerint.

Eamdem regulam esse quoque ad menses et annos extendendam patet

completi dumtaxat *inchoata*, ad Episcopatum *ultima die* trigesimi anni exacti etiam *inchoata* (cfr. *Pirhing*, lib. I, tit. XI, n. 12; *Wernz*, II, 113); item ut sponsalia celebrari possent *ultima die inchoata* anni decimiquarti in masculis, duodecimi in feminis (cfr. *Sánchez*, "De Matr.", lib. I, disp. XIV, n. 4; lib. VII, disp. CIV, nn. 2, 3; *Pirhing*, lib. IV, tit. II, n. 2; *Bened. XIV*, "Quaest. can.", 197); e contra in odiosis, unde, v. g., dilationes concessae in iudiciis ita *generatim* computabantur ut in numero dierum concessorum non computaretur dies ipsius factae concessionis, postremus vero dies dilationum deberet esse completus ita ut sufficeret ultimo momento diei comparere (cfr. *De Angelis*, tom. ult., tit. VIII, n. 9; *Wernz*, V, 338).

Porro haec ita intelligebantur ut quoties leges designarent tempus conflatum ex pluribus diebus vel mensibus vel annis, hi dies, menses et anni deberent esse completi eo sensu quod non liceret praetermittere vel unum integrum diem, mensem aut annum; ideoque reiciebatur communiter sententia eorum qui permittebant contrahere, v. g., matrimonium duobus vel tribus diebus ante completum decimumquartum annum (cfr. *Sánchez*, *Pirhing*, *Bened. XIV*, II, cc.; *Schmalzgrueber*, lib. IV, tit. II, n. 59; *Gasparri*, "De matr.", n. 549, etc.). Imo quoad annos tenebant omnes Doctores annum ultimum inceptum, saltem regulariter, non haberi pro completo (*Antonelli* l. c., n. 7), et concedebant solummodo ut liceret agere ab anno incepto si lex usurparet verba *annum attigerit*, vel alia similia, ut in aetate praescripta a Tridentino pro sacris ordinibus recipiendis.

Quin etiam in iure canonico tendentia potius inclinabat ut omnia tempora statuta deberent esse prorsus et absolute completa, unde in nonnullis inducta est computatio de momento ad momentum ut in anno novitiatus iuxta Concilium Tridentinum (cf. inter alios *Reiffenstuel*, lib. III, tit. XXXI, n. 94 seq.); atque eo devenerunt graves etiam Doctores ut regulam: "Dies incepta in favorabilibus habetur pro completa", non admitterent, v. g., in matrimonio (cfr. *Wernz*, IV, nn. 314, 321; *Gasparri*, l. c.), sed exigent, tempora semper omnino completa. Et haec quidem tendentia praevaluit in novo Codice.

ex eo quod novus Codex in casibus, ubi aliquod poterat exurgere dubium, accurate exprimit menses aut annos requisitos accipiendos esse integros, plenos, completos (cc. 12, 27, 28, 88, 504, 539, 555, § 1, 1.º, 2.º; 975, 1.067, etc.); quod si aliquando voluit concedere ut ab ipso initio anni liceret iam agere, expresse dixit annum inceptum (c. 1.254, § 2), tunc autem idem est ac si dixisset annum praecedentem omnino completum: igitur, si aliquando profert simpliciter annos (cc. 331, § 1, 2.º; 367, 524, etc.), utique eos retinere debemus esse accipiendos completos. Quae sane norma computandi rationabilior est, nam tempus revera nequit dici transactum vel decursum, nisi quoad omnes suas partes fuerit omnino completum (1)

6.^a Menses et anni aliquando dicuntur sumi prout sunt in calendario, vel, iuxta aliorum modum loquendi, prout currunt; aliquando *mensis* intelligitur *constare 30, annus vero 365 diebus*. Prima ratio supputandi adhibetur si tempus fuerit continuum, altera si intermissum (c. 34).

Porro: **A)** quoad menses: **a)** in primo casu, dies mensis, quota fuerit in termino a quo incipit tempus, tota erit in termino ad quem finitur; v. g., si mensis inceperit die 10 Augusti, explebitur die 10 Septembris; unde evenire potest ut pro diversitate mensium, ille mensis obtineat 31 dies aut 30 aut 29 aut 28. **b)** In altero casu numerus diei in mense, quo explebitur tempus, esse poterit imo revera generatim erit inferior vel superior numero diei mensis a quo tempus inceperit; nam pendebit a diebus qui intermittantur inter diem *a quo* et diem *ad quem* tempus decurrat; imo licet tempus esset continuum, idipsum contingere posset, ut cuique patet.

B) Quoad annos: **a)** differentia haberi potest tantummodo in anno bissexto; etenim tunc, si annus debeat sumi ut in calendario, et tempus debeat esse continuum, constabit 366 diebus, secus 365. **b)** extra annum vero bissextilem, annus semper erit 365 dierum sive dicatur sumendus prout in calendario sive non.

7.^a Tempora minora (hebdomada, dies, hora) semper aequalia sunt; ideo pro eis non adnotatur ista differentia quae habetur in

(1) Obiectio, quae peti posset ex c. 34, § 3, 5.º, dissolvitur ex iis quae adnotabimus infra (n. 259, B d), in explicando illo canonis commate.

mensibus et annis; et ipsa tempora possunt semper dici sumpta prout sunt in calendario.

Sed potest adnotari quaedam differentia quae desumatur vel ex tempore continuo quo nempe dies subsequuntur immediate unus post alium vel ex tempore intermisso sive interrupto, quo unus vel plures dies separantur ab aliis per aliquos interpositos dies. Iamvero cum a iure conceditur tempus quod esse valeat intermissum, hebdomada semper intelligitur esse complexus septem dierum, etiam non immediate ad invicem subsequentium; quindecim, v. g., dies intelligitur summa ipsorum dierum, etiamsi terminus a quo distet a termino ad quem per longius temporis spatium.

258. Regulae speciales ad supputandas horas:

1.^a *Supputatio horarum pro effectibus canonicis generatim dimetienda est iuxta communem usum in unoquoque loco: quare diversa in diversis locis esse potest (c. 33, § 1).*

Iamvero: A) Diversitas, iuxta diversitatem locorum, in horis supputandis, contingere solet maxime quoad tria: a) *Quoad momentum diei, ex quo prima hora computanda incipiat*; nam more romano, hodie fere ubique servato, prima hora ponitur, ut diximus, statim post mediam noctem; at nunc quoque, ut olim fuerunt, esse possunt loca in quibus prima hora desumatur, vel ab ortu solis, vel ab occasu ut non ita pridem Romae et in Italia, vel a meridie, vel ab alio tempore; atque adeo hisce nostris annis, dum bellum ferveret, tempore aestivo in pluribus nationibus prima hora incepta est una hora ante mediam noctem.

b) *Quoad causam quae assumatur veluti principium moderandi supputationem horarum*, quaeque frequentior nunc est, sic dictum *meridianum alicuius loci*. Ex diversitate huius causae vel principii distinguitur multiplex tempus aut ratio supputandi horas. Videlicet tempus dicitur *locale* quod dimetitur in singulis locis iuxta meridianum unicuique loco proprium; dicitur autem *legale* quod mensuratur, immediate revera iuxta praescriptum legis vel decreti lati ab auctoritate publica locorum, sed in facto nunc etiam desumitur ex mensura alicuius meridiani pluribus locis communis. Rursus tempus locale dividitur in verum et medium; *verum* illud quod adamussim. commensuratur ad meridianum, et non est astronomice aequale idemque singulis diebus, sed aliquantisper quamvis levissime differt ex uno in alium diem; *medium* illud quod aequa-

liter singulis diebus in viginti quatuor horas distribuitur. Item tempus legale potest esse duplex, regionale et extraordinarium; *regionale* dicitur illud quod idem est pro omnibus locis alicuius regionis sive territorii, v. g., pro una natione vel pro pluribus simul nationibus, quod sane metiri solet, ita conventione statuente et deinde lege ad singula loca extendente, iuxta unum determinatum meridianum in illo territorio situm; *extraordinarium* vero illud appellatur quod a lege vel decreto statuitur commensurandum iuxta peculiarem causam seu principium extra consuetudinem, v. g., per anticipationem unius horae ad tempus locale vel regionale, unde hoc quoque tempus tandem ex mensura alicuius meridiani pendebit. Praeter haec quatuor genera temporum, quintum etiam aliquando dari potest, nempe *usuale*; nam tempus usuale est illud quod dimetitur iuxta communem loci usum, quod quidem generatim erit idem cum tempore locali vel legali, at potest etiam differre (1).

c) *Quoad unam vel plures series horarum intra diem eundem*; potest enim haberi una series 24 horarum; vel duplex 12 horarum series, antemeridiana et postmeridiana; vel quadruplex 6 horarum series, ut hodie quoque a nonnullis Romae horologiis percurritur.

B) Usus appellatur communis eo quod communiter a maiori saltem parte communitatis de more observetur; origo tamen seu determinatio ipsius usus promanare valet non solum ex moribus aut consuetudine populorum, sed etiam ex lege vel decreto publico, ex conventione vel ex quacumque alia causa.

- C) Idem usus communis, quoad horas diei supputandas; in c. 33, § 1, imponitur seu praescribitur servandus generatim in negotiis ecclesiasticis, nec aliud tempus est adhibendum, nisi id esprime caveatur (c. 31) et salvis etiam quatuor exceptionibus de quibus mox. At si ad brevem durationem constituatur ex peculiari causa tempus extraordinarium, quis videtur sequi posse in quibuscumque negotiis, saltem in iis quae privatim agantur, vel hoc tempus extraordinarium, quod pro tunc revera adhibetur in communi usu, vel stabile tempus usuale, quod ex illo brevi intervallo nec sublatum nec suspensum proprie est censendum.

(1) Ita, reapse tempus usuale quod olim Romae mensurabatur incipiendo a sonitu campanarum vespertino pro salutatione *Angelus Domini*, etc., diversum fuisset a quibuscumque supra definitis temporibus localibus aut legalibus; nam in his supputatio et initium horarum non variatur intra paucos dies, dum illo usuali tempore romano initium primae horae per unum quadrantem variabatur singulis decem aut quindecim diebus.

2.^a Quatuor excipiuntur casus sive materiae ecclesiasticae, in quibus necessitas non urget servandi in horarum supputatione communem usum loci; sed licet pro uniuscuiusque lubitu unum ex quinque temporibus adhibere (c. 33, § 1).

A) Casus recensentur sequentes: a) *privata Missae celebratio*, quae fieri potest ab una hora ante auroram usque ad unam horam post meridiem; b) *privata horarum canonicarum recitatio*, quae adstringit quotidie a media nocte ad mediam noctem, quaeque solvi *debet* vel *potest* distinctis horis diei pro distinctis Officii Divini partibus; c) *sacra communio recipienda*, quae exigit ieiunium naturale a media nocte praecedente; d) *lex ieiunii et abstinentiae servanda*, quae pro unoquoque die clauditur duabus mediis noctibus.

B) In horis ergo supputandis ad relatos effectus istorum quatuor casuum, quislibet eligere potest unum vel alterum inter quinque tempora. Ea sunt: a) *usuale*; b) *verum*; c) *medium*; d) *regionale*; e) *extraordinarium*. Et licet modo unum sequi, modo aliud; sive altero die unum, altero die aliud; sive etiam in prima materia unum, in secunda, tertia, quarta aliud, etc.; dummodo tamen *unicus actus* non urgeatur ad duas simul materias vel effectus obtinendos, quorum unus et alter diversum tempus exigent; prout theologi moralistae dicunt non licere simul uti duplici probabilitate non existentiae duplicis praecepti, cum certa est alterutrius transgressio (1): ita media nocte inter feriam sextam et sabbatum, si iuxta unum tempus hora duodecima iam fuerit elapsa, iuxta aliud vero tempus nondum sit expleta, minime liceret cuipiam carnes manducare quasi iam esset ille in sabbato, et deinde ad communionem accedere quasi in sabbato non manducasset.

259. Regulae speciales ad supputandos dies, hebdomadas, menses et annos:

1.^a *Si menses et anni determinate designentur, semper sumi debent prout sunt in calendario*; designantur autem determinate vel proprio nomine, v. g., *mense februario, anno 1917*, vel aequivalenter, v. g., *tertio, sexto, nono, duodecimo mense in singulis annis* (reg. 9 Cancell.), *anno proxime futuro*, etc. (c. 34,

(1) Cfr., v. g., *Bucceroni*, I, 128; *Genicot*, I, 81.

§ 1). *Hebdomadae quoque et dies possunt determinate designari, v. g. hebdomada sancta, dies festus SS. Petri et Pauli*; at vero quia ista tempora minora semper sumuntur prout sunt in calendario (supra n. 257, reg. 7.^a), ideo necesse non fuit hic illa exprimi.

2.^a Si tempus constet uno vel pluribus diebus aut hebdomadis aut mensibus aut annis, nec ipsa tempora (dies, etc.), designentur proprio nomine sive aequivalenti modo; tunc duplex casus evenire potest, *quod nimirum saltem terminus, a quo tempus incipiat, assignetur vel explicite*, v. g., a die 15 Augusti, *vel implicite*, v. g., annus novitiatus ab habitu suscepto; aut *quod nullo modo assignetur terminus a quo*. Igitur:

A) *Si terminus a quo nec explicite nec implicite assignetur*, sed in genere dumtaxat dicatur, v. g., suspensio a Missae celebratione per mensem aut duos annos, tres in anno vacationum menses, etc., tunc ille terminus a quo ex alia distincta causa vel principio, etiam, v. g., ex libera privatorum voluntate determinabitur, et *tempus supputabitur de momento ad momentum* (c. 34, § 2), id est a momento vel hora determinata per illam distinctam causam ad aequale momentum vel horam in die termini *ad quem*, iuxta ea quae tradita fuerunt supra (n. 257, reg. 3.^a). Sed in hac eadem hypothesis adhuc est distinguendus duplex casus: a) *si tempus sit continuum*, v. g., suspensio ad tres menses vel ad annum, *tunc menses et anni sumendi veniunt prout sunt in calendario*; b) *si tempus sit intermissum*, ut esse potest in tribus vacationum mensibus, *hebdomada intelligitur 7 dierum, mensis 30, annus 365* (c. 34, § 2).

B) *Si terminus a quo explicite vel implicite assignetur, tunc menses et anni sumuntur prout sunt in calendario* (c. 34, § 3, 1°), *dies vero semper incipit a media nocte et finitur ad mediam noctem*, nempe computatio fit ad dies, sed sub sequentibus particularibus determinationibus:

a) *Si terminus a quo coincadat cum initio diei, eo quod*

aliud in die momentum vel hora non fuerit assignata vel assignari nequeat, *primus dies ad explendam numerationem computatur et tempus finitur incipiente ultimo die eiusdem numeri* (c. 34, § 3, 2°); e. g., *duo vacationum menses a die 15 Augusti* decurrunt a media nocte qua incipit dies 15 Augusti ad mediam noctem qua incipit dies 15 Octobris (qua terminat dies 14 Octobris).

b) *Si terminus a quo non coincidat cum initio diei*, sed ponatur aliquo momento vel hora determinata intra diem, e. g., *decimus quartus aetatis annus, annus novitiatus, octiduum a vacatione Sedis episcopalis, decendium ad appellandum*, etc. (in his enim et similibus factum, ex quo tempus enascitur, necessario ponitur intra diem); tunc *primus dies*, in quo factum contingit, *non computatur, sed tempus* computari incipit a media nocte insequente *et finitur expleto ultimo die eiusdem numeri* ac fuit dies quo positum est factum, id est finitur ad mediam noctem qua expletur ille ultimus dies (c. 34, § 3, 3°). Veluti si novitiatus ineatur die 15 Augusti 1917, ille ipse dies non computabitur, sed annus decurrit ab incipiente die 16 Augusti, et finitur expleto ad mediam noctem die 15 Augusti anno insequente 1918, ita ut professio emitti nequeat nisi iam incepto die 16 Augusti.

c) *Si mensis*, quo finitur tempus, *careat die eiusdem numeri*, ex quo in primo mense inceptum est tempus, *tunc pro diverso casu tempus finitur incipiente vel expleto ultimo die mensis*, *incipiente* si terminus a quo coincidit cum initio primi diei, *expleto* si terminus a quo non ita coincidat (c. 34, § 3, 4°). Quare si, v. g., conceduntur duo menses vacationum a die 31 Decembris, tempus finietur incipiente die 28 Februarii, id est statim ac transierit dies 27 Februarii; e contra si in iudicio concedatur dilatio unius mensis a die 31 Octobris, tempus finietur expleto die 30 Novembris.

d) *Si agatur de actibus eiusdem generis statis temporibus renovandis*, e. g., triennium ad professionem perpetuam post tem-

rere dies temporis utilis, superveniat novum impedimentum agendi quod duraverit saltem per notabilem partem alicuius diei, hic dies expungendus est a numero dierum pro tempore utili concessorum, et alius dies est addendus in termino ad quem.

TIT. IV. — DE RESCRIPTIS
[ALIISQUE ORDINATIONIBUS ECCLESIASTICIS
QUAE VERAM
SEU PLENAM RATIONEM LEGIS NON OBTINENT].

CAN. 86. § 1. Rescripta tum Sedis Apostolicae tum aliorum Ordinariorum impetrari libere possunt ab omnibus qui expresse non prohibentur.

§ 2. Gratiae et dispensationes omne genus a Sede Apostolica concessae etiam censura irretitis validae sunt, salvo praescripto can. 2265, § 2, 2275, n. 8, 2283.

37. Rescriptum impetrari potest pro alio etiam praeter eius assensum; et licet ipse possit gratia per rescriptum concessa non uti, rescriptum tamen valet ante eius acceptationem, nisi aliud ex appositis clausulis appareat.

38. Rescripta quibus gratia conceditur sine interfecto exsecutore, effectum habent a momento quo datae sunt litterae; cetera a tempore executionis.

39. Conditiones in rescriptis tunc tantum essentiales pro eorundem validitate censentur, cum per particulas *si, dummodo*, vel aliam eiusdem significationis exprimuntur.

40. In omnibus rescriptis subintelligenda est, etsi non expressa, conditio: *Si preces veritate nitantur*, salvo praescripto can. 45, 1054.

41. In rescriptis quorum nullus est exsecutor, preces veritate nitantur oportet tempore quo rescriptum datum est; in ceteris tempore executionis.

42. § 1. Reticentia veri, seu subreptio, in precibus non obstat quominus rescriptum vim habeat ratumque sit, dummodo expressa fuerint quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda.

§ 2. Nec obstat expositio falsi, seu obreptio, dummodo vel unica causa proposita vel ex pluribus propositis una saltem motiva vera sit.

§ 3. Vitium obreptionis vel subreptionis in una tantum parte rescripti aliam non infirmat, si una simul plures gratiae per rescriptum concedantur.

43. Gratia ab una Sacra Congregatione vel Officio Romanae Curiae denegata, invalide ab alia Sacra Congregatione vel Officio aut a loci Ordinario, etsi potestatem habente, conceditur sine assensu Sacrae Congregationis vel Officii quocum vel quibuscum agi coeptum fuit, salvo iure S. Poenitentiariae pro foro interno.

44. § 1. Nemo gratiam a proprio Ordinario denegatam ab alio Ordinario petat, nulla facta denegationis mentione; facta autem mentione, Ordinarius gratiam ne concedat, nisi habitis a priore Ordinario denegationis rationibus.

§ 2. Gratia a Vicario Generali denegata et postea, nulla facta huius denegationis mentione, ab Episcopo impetrata, invalida est; gratia autem

ab Episcopo denegata nequit valide, etiam facta denegationis mentione, a Vicario Generali, non consentiente Episcopo, impetrari.

45. Cum rescriptis ad preces aliquis impetratis apponitur clausula: *Motu proprio*, valent quidem ea, si in precibus reticeatur veritas alioquin necessario exprimenda, non tamen si falsa causa finalis eaque unica proponatur, salvo praescripto can. 1.054.

46. Rescripta etiam *Motu proprio* concessa personae de iure communi inhabili ad consequendam gratiam de qua agitur, itemque edita contra aliquis loci legitimam consuetudinem vel statutum peculiare, vel contra ius alteri iam quaesitum, non sustinentur, nisi expressa derogatoria clausula rescripto apponatur.

47. Rescripta non fiunt irrita ob errorem in nomine personae cui vel a qua conceduntur, aut loci in quo ipsa moratur, aut rei de qua agitur, dummodo, iudicio Ordinarii, nulla sit de ipsa persona vel re dubitatio.

48. § 1. Si contingat ut de una eademque re duo rescripta inter se contraria impetrentur, peculiare, in iis quae peculiariter exprimuntur, praevalet generali.

§ 2. Si sint aequae peculiaris aut generalis, prius tempore praevalet posteriori, nisi in altero fiat expressa mentio de priore, aut nisi prior impetrator dolo vel notabili negligentia suo rescripto usus non fuerit.

§ 3. Quod si eodem die fuerint concessa nec liqueat uter prior impetraverit, utrumque irritum est, et, si res ferat, rursus ad eum qui rescripta dedit, est recurrendum.

49. Rescripta intelligenda sunt secundum propriam verborum significationem et communem loquendi usum, nec debent ad casus alios praeter expressos extendi.

50. In dubio, rescripta quae ad lites referuntur, vel iura aliis quaesita laedunt, vel adversantur legi in commodum privatorum, vel denique impetrata fuerunt ad beneficii ecclesiastici assecutionem, strictam inter-

pretationem recipiunt; cetera omnia latam.

51. Rescriptum Sedis Apostolicae in quo nullus datur exsecutor, tunc tantum debet Ordinario impetrantis praesentari, cum id in eisdem litteris praecipitur, aut de rebus agitur publicis, aut comprobare conditione quasdam oportet.

52. Rescripta, quorum praesentationi nullum est definitum tempus, possunt exsecutori exhiberi quovis tempore, modo absit fraus et dolus.

53. Rescripti exsecutor invalide munere suo fungitur, antequam litteras receperit earumque authenticitatem et integritatem recognoverit, nisi praevia earundem notitia ad eum fuerit auctoritate rescribentis transmissa.

54. § 1. Si in rescripto committatur merum executionis ministerium, executio rescripto denegari non potest, nisi aut manifeste pateat rescriptum vitio subreptionis aut obreptionis nullum esse, aut in rescripto apponantur conditiones quas exsecutori constet non esse impletas, aut qui rescriptum impetravit adeo, iudicio exsecutoris, videatur indignus ut aliorum offensioni futura sit gratiae concessio; quod ultimum si accidat, exsecutor, intermissa executione, statim ea de re certiore faciat rescribentem.

§ 2. Quod si in rescripto concessio gratiae exsecutori committatur, ipsius est pro suo prudenti arbitrio et conscientia gratiam concedere vel denegare.

55. Exsecutor procedere debet ad mandati normam, et nisi condiciones essentielles in litteris appositae impleverit ac substantialem procedendi formam servaverit, irrita est executio.

56. Executio rescriptorum quae forum externum respiciunt, scripto facienda est.

57. § 1. Rescriptorum exsecutor potest alium pro suo prudenti arbitrio sibi substituere, nisi substitutio prohibita fuerit, aut substituti persona praefinita.

§ 2. Si tamen fuerit electa indu-

stria personae, exsecutori non licet alteri committere, nisi actus praepartorios.

58. Rescripta quaelibet executioni mandari possunt etiam ab exsecutoris successore in dignitate vel officio, nisi fuerit electa industria personae.

59. § 1. Exsecutori fas est, si quoquo modo in rescriptorum executione erraverit, iterum eadem executioni mandare.

§ 2. Quod attinent ad taxas pro rescriptorum executioni, servetur praescriptum can. 1.057, § 1.

60. § 1. Rescriptum, per peculiarrem Superioris actum revocatum, perdurat usque dum revocatio ei, qui illud obtinuit, significetur.

§ 2. Per legen contrariam nulla rescripta revocantur, nisi aliud in ipsa lege caveatur, aut lex lata sit a Superiore ipsius rescribentis.

61. Per Apostolicae Sedis aut dioecesis vacationem nullum eiusdem Sedis Apostolicae aut Ordinarii rescriptum perimitur, nisi aliud ex additis clausulis appareat, aut rescriptum contineat potestatem alicui factam concedendi gratiam peculiaribus personis in eodem expressis, et res adhuc integra sit.

62. Si rescriptum contineat non simplicem gratiam, sed privilegium vel dispensationem, servantur insuper praescripta canonum qui sequuntur.

Cap. I. — De praeceptis, statutis, decretis et edictis.

ART. I. — DE PRAECEPTIS.

261. **Notio.** — *Praeceptum*, de quo nunc agimus, potest definiri: "iussum vel mandatum legitimi Superioris datum subdito in casu particulari," (1). Casus intelligitur esse particularis dupliciter, vel quia nempe praeeptum datur *personis singularibus* (2) aut uni tantum, aut pluribus particularibus, vel quia datur toti Communitati perfectae at in casu particulari, videl. non stabiliter sed transeunter. Unde praeeptum solet quoque definiri: "iussum datum singulis vel datum communitati in casu particulari,".

262. **Relatio praeepti ad legem.** — Patet praeeptum convenire cum lege in eo quod ipsum sit pariter *iussum*, *imperium* Superioris, *non consilium*, *non adhortatio*; hinc, eodem

(1) Praeeptum comparari potest dispensationi, quae est relaxatio vinculi legum in casibus particularibus.

(2) Sub nomine personarum singularium hic intelliguntur singuli homines individui, verum eis accensendae sunt quoque communitates imperfectae.

modo ac lex, adstringit subditum ad aliquid, seu imponit obligationem. Differt autem a lege praeceptum, ex eo quod lex sit praeceptum seu iussum *commune*, praeceptum vero sit iussum *particulare*.

Sunt et alia quibus praeceptum et lex conveniunt vel differunt:

A) Conveniunt: a) tam praecepti quam legis auctor debet esse *aliquis Superior* praeditus vera potestate in eos quibus iussum inferitur; b) subiectum praecepti et legis debet esse *subditus* illius qui iubet c) praeceptum sicut lex etiam *invito* potest imponi (1); d) praeceptum suo modo, habeat necesse est praecipuas saltem legis qualitates; quare sit *honestum; iustum; possibile seu aequum*, quod tamen minime impedit quominus aliquando sit *severum* vel *forte; utile*, quia onus est, et onus inutile nec iustum nec aequum est; e) praeceptum etiam debet esse sua ratione *promulgatum*, nempe intimatum subditis.

B) Differunt: a) *ratione Superioris praecipientis*, nam lex, ut vidimus, nequit ferri nisi ab eo qui polleat potestate iurisdictionis; praeceptum autem dari potest a quocumque Superiore qui in alios sit praeditus auctoritate cuiuscumque generis, sive sit potestas iurisdictionis tam plena quam minus plena, sive sit iurisdictio fori externi aut fori interni, sive sit potestas oeconomica vel dominativa, etc.; b) *ratione subditorum* quibus lex aut praeceptum datur, lex enim est semper ad communitatem perfectam modo stabili lata; praeceptum datur maxime singulis, vel etiam communitatibus imperfectis; quando vero imponitur communitati perfectae fit dumtaxat transeunter; c) *ratione finis*, etenim finis legis semper est bonum commune; finis vero praecepti potest esse etiam bonum privatum, nedum bonum subditi, sed bonum quoque praecipientis; d) *ratione qualitatum* vel potius *materiae*, siquidem praeceptum facilius extenditur ad actus heroicos, praeteritos, internos; e) *ratione extensionis quoad locum*, quia leges praesumuntur esse *territoriales*, et afficientes directe territorium; praecepta e converso, censentur esse *personalia* ac directe ligare personas, ideoque dicuntur ossibus haerere et sequi subditos ubique; f) *ra-*

(1) Ex his tribus capitibus differunt lex simul et preceptum ab eo contractu qui *mandatum* audit; siquidem mandatum hoc sensu acceptum non supponit necessario *subordinationem* subditi ad Superiorem cum fieri inter aequales optime valeat; porro mandatarius *libere* acceptat mandatum mandantis.

stria personae, exsecutori non licet alteri committere, nisi actus praeparatorios.

58. Rescripta quaelibet executioni mandari possunt etiam ab exsecutoris successore in dignitate vel officio, nisi fuerit electa industria personae.

59. § 1. Exsecutori fas est, si quoquo modo in rescriptorum executione erraverit, iterum eadem executioni mandare.

§ 2. Quod attinent ad taxas pro rescriptorum executioni, servetur praescriptum can. 1.057, § 1.

60. § 1. Rescriptum, per peculiarem Superioris actum revocatum, perdurat usque dum revocatio ei, qui illud obtinuit, significetur.

§ 2. Per legen contrariam nulla rescripta revocantur, nisi aliud in ipsa lege caveatur, aut lex lata sit a Superiore ipsius rescribentis.

61. Per Apostolicae Sedis aut diocesis vacationem nullum eiusdem Sedis Apostolicae aut Ordinarii rescriptum perimitur, nisi aliud ex additis clausulis appareat, aut rescriptum contineat potestatem alicui factam concedendi gratiam peculiaribus personis in eodem expressis, et res adhuc integra sit.

62. Si rescriptum contineat non simplicem gratiam, sed privilegium vel dispensationem, servantur insuper praescripta canonum qui sequuntur.

Cap. I. — De praeceptis, statutis, decretis et edictis.

ART. I. — DE PRAECEPTIS.

261. Notio. — *Praeceptum*, de quo nunc agimus, potest definiri: "iussum vel mandatum legitimi Superioris datum subdito in casu particulari", (1). Casus intelligitur esse particularis dupliciter, vel quia nempe praeeptum datur *personis singularibus* (2) aut uni tantum, aut pluribus particularibus, vel quia datur toti Communitati perfectae at in casu particulari, videl. non stabiliter sed transeunter. Unde praeeptum solet quoque definiri: "iussum datum singulis vel datum communitati in casu particulari",.

262. Relatio praeepti ad legem. — Patet praeeptum convenire cum lege in eo quod ipsum sit pariter *iussum*, *imperium* Superioris, *non consilium*, *non adhortatio*; hinc, eodem

(1) Praeeptum comparari potest dispensationi, quae est relaxatio vinculi legum in casibus particularibus.

(2) Sub nomine personarum singularium hic intelliguntur singuli homines individui, verum eis accensendae sunt quoque communitates imperfectae.

modo ac lex, adstringit subditum ad aliquid, seu imponit obligationem. Differt autem a lege praeceptum, ex eo quod lex sit praeceptum seu iussum *commune*, praeceptum vero sit iussum *particulare*.

Sunt et alia quibus praeceptum et lex conveniunt vel differunt:

A) Conveniunt: a) tam praecepti quam legis auctor debet esse *aliquis Superior* praeditus vera potestate in eos quibus iussum inferitur; b) subiectum praecepti et legis debet esse *subditus* illius qui iubet c) praeceptum sicut lex etiam *invito* potest imponi (1); d) praeceptum suo modo, habeat necesse est praecipuas saltem legis qualitates; quare sit *honestum*; *iustum*; *possibile seu aequum*, quod tamen minime impedit quominus aliquando sit *severum* vel *forte*; *utile*, quia onus est. et onus inutile nec iustum nec aequum est; e) praeceptum etiam debet esse sua ratione *promulgatum*, nempe intimatum subditis.

B) Differunt: a) *ratione Superioris praecipientis*, nam lex, ut vidimus, nequit ferri nisi ab eo qui polleat potestate iurisdictionis; praeceptum autem dari potest a quocumque Superiore qui in alios sit praeditus auctoritate cuiuscumque generis, sive sit potestas iurisdictionis tam plena quam minus plena, sive sit iurisdicatio fori externi aut fori interni, sive sit potestas oeconomica vel dominativa, etc.; b) *ratione subditorum* quibus lex aut praeceptum datur, lex enim est semper ad communitatem perfectam modo stabili lata; praeceptum datur maxime singulis, vel etiam communitatibus imperfectis; quando vero imponitur communitati perfectae fit dumtaxat transeunter; c) *ratione finis*, etenim finis legis semper est bonum commune; finis vero praecepti potest esse etiam bonum privatum, nedum bonum subditi, sed bonum quoque praecipientis; d) *ratione qualitatum* vel potius *materiae*, siquidem praeceptum facilius extenditur ad actus heroicos, praeteritos, internos; e) *ratione extensionis quoad locum*, quia leges praesumuntur esse *territoriales*, et afficientes directe territorium; praecepta e converso, censentur esse *personalia* ac directe ligare personas, ideoque dicuntur ossibus haerere et sequi subditos ubique; f) *ra-*

(1) Ex his tribus capitibus differunt lex simul et preceptum ab eo contractu qui *mandatum* audit; siquidem mandatum hoc sensu acceptum non supponit necessario *subordinationem* subditi ad Superiorem cum fieri inter aequales optime valeat; porro mandatarius *libere* acceptat mandatum mandantis.

tionē durationis quoad tempus, quoniam leges sunt *permanentes* et durant resolutio quoque iure legislatoris, dum praecepta frequentius sunt *transitoria* et cessant resolutio iure praecipientis.

263. Divisio. — Multipliciter ex diversis capitibus praecepta dividi possunt, sed a Doctoribus praecipue attenditur divisio praecepti in *particulare* et *generale*: primum quod vocari posset *individuale* aut *strictē personale*, est illud quod imponitur singularibus personis (1): alterum, quod *sociale* etiam vocatur, est illud quod communitati vel societati perfectae datur in casu particulari (2).

264. Potestas praecipendi seu auctor praecepti. — Ut iam est significatum, gaudent potestate praecipendi omnes qui quamlibet auctoritatem in alios obtinent.

Hinc possunt dare praecepta ecclesiastica: a) Quilibet legislator ecclesiasticus, nam potestas praecipendi in potestate ferendi leges veluti pars in toto continetur, qui enim valet omnes subditos atque in perpetuum obligare, multo magis valebit obligare singulos, aut etiam omnes transeunter. b) Omnes qui in foro externo iurisdictionis tum ordinariae tum delegatae potestatem habent, ac vel solam administrativam (gubernativam), v. g., Vicarius Generalis, Superiores Religiosorum qui privilegio exemptionis gaudent; vel solam iudicialem, v. g., Officialis, iudex delegatus, quoniam sine potestate praecipendi quonam pacto gubernarentur aut regerentur subditi, vel cogerentur partes ad compa-

(1) Strictius particulare est praeceptum quod uni tantum personae imponitur; sed particulare quoque audiret etiamsi daretur pluribus simul, at ut singulis.

(2) Ita intelligi solet praeceptum commune; sed et praeceptum datum *toti* alicui *imperfectae* communitati potest quadantenus vocari etiam commune: saltem potest haberi ut medium genus inter praeceptum particulare proprie dictum, et praeceptum proprie commune. Praecepta communia, ea praesertim proprie dicta, vocari solent *statuta* (cfr. *Ballerini-Palmieri*, I, 239; *Noldin*, "De principiis", n. 107) vel *edicta*, *decreta*, etc. (cfr. *D'Annibale*, I, 162, not. 15).

rendum, agendum, etc., in iudiciis? c) Illi, qui iurisdictione ecclesiastica fori interni pollent, in ipso foro interno praecepta subditis imponere posse non est dubium. d) Sunt qui in Ecclesia obtinent quamdam potestatem regendi non certe stricte publicam sed nec omnino privatam, veluti parochi, qui praeter iurisdictionem fori interni gaudent etiam potestate externa oeconomica ad regendam parochiam: hi sane possunt dare praecepta etiam in foro externo. e) Illi qui potestatem dominativam vel quasi socialem obtinent ad regendam communitatem seu societatem imperfectam: quales sunt Superiores et Superiorissae Institutuum religiosorum non exemptorum, vel communitatum absque votis constitutarum, Rectores Seminariorum aut Collegiorum ecclesiasticorum, etc.; hi omnes praecepta ecclesiastica suis subditis intra limites suae potestatis dare possunt (1). f) Denique praecepta imponere possunt illi qui in alios hanc consequuti sunt potestatem ex istorum voto, iuramento, promissione, pacto, etc.: singuli, ut patet, iubere possunt iuxta vim et extensionem voti, etc.

265. Finis praeceptorum. — Superiores suis praeceptis frequenter intendunt bonum privatum seu singulorum. Attamen et bonum commune non raro est finis praeceptorum: sane praecepta generalia intendunt bonum commune eadem ratione ac leges: praeterea ex praeceptis particularibus saepe redundat *indirecte* bonum commune, causa, v. g., vitandi vel reparandi scandali publici, ut si aliquis clericus iubeatur eiicere concubinam publice notam. At cum praecepta imprimis dentur personis singularibus, finis eorum debet esse maxime bonum privatum; et quia in Ecclesia potestas tribuitur Superioribus non in proprium commodum

(1) Maritus, pater, herus, praediti sunt potestate dominativa ad praecipendum respective uxori, filiis, famuliis; at eorum praecepta potius ad ordinem naturalem quam ad ordinem ecclesiasticum pertinent.

sed in utilitatem subditorum, debet esse bonum non praecipientium sed obedientium (1).

266. Vis et efficacia praeceptorum quoad locum seu territorium. — In can. 24 decernitur: "Praecepta singulis data, eos quibus dantur, ubique urgent, sed iudicialiter urgeri nequeunt et cessant resolutio iure praecipientis, nisi per legitimum documentum aut coram duobus testibus imposita fuerint „.

Probe tamen animadvertatur in canone non fieri verbum nisi de praeceptis datis personae singulari. Sed aliunde est hodie tenendum certum principium generale: id est praecepta quaelibet censi personalia, seu alligata non esse determinato territorio vel loco, nisi contrarium evidenter appareat.

Ratio in genere, quae principium traditum illustrat, ita prosequi valet. Leges praesumuntur territoriales, prout supra fuit dictum, non ex natura praecepti in illis contenti, sed ex causis extrinsecis et fere ex conventionem ita communiter recepta; iam illae causae non adeo urgent pro simplici praecepto, nec proinde ad praecepta fuit illa conventio extensa, quin e contrario fuit communiter receptum contrarium principium, quod, videl., praecepta censenda essent extraterritorialia. Id autem minime impedit quin aliqua determinata praecepta ex peculiaribus causis circumscribantur ad certum locum vel territorium. Igitur praecepta, secus ac leges, non praesumuntur territorialia sed personalia, nisi contrarium constet.

Enucleatius autem rem proponamus:

a) Praecepta quae iubentur a Superiore cuius potestas nulli alligatur territorio, v. g., a Superiore religioso, vel quae dentur vi voti, promissionis, etc., pariter independentis a territorio, absque dubio erunt personalia, nisi ab ipso praecipiente limitentur ad locum vel territorium determinatum vel dentur ex causa peculiari alicuius loci vel territorii.

B) Praecepta, quae a S. Sede promanent, obligant similiter in quo-

(1) In ordine naturali et civili non excluditur casus in quo finis praeceptorum sit directe et proprie commodum et utilitas personae praecipientis, v. g., heri, at in ordine ecclesiastico, etiam quando subiectum seu materia proxima alicuius praecepti sit bonum Superioris, ratio praecipienda desumenda est vel ex bono communitatis vel ex bono subditorum.

libet loco, non solum si dentur personis singularibus, sed quamvis universalia ipsa fuerint, quia rationes pro territorialitate legum universalium huc nequeunt referri; potest tamen constare vel ab expressa declaratione ipsius S. Sedis vel ab aliis causis aliquod praeceptum sive universale, sive generale pro aliqua parte Ecclesiae, sive individuale non obligare nisi determinate ad locum vel territorium.

c) Maius dubium esse potest quoad praecepta provenientia ex Superioribus habentibus iurisdictionem in territorio limitato, praecipue ex Episcopis. Porro hucusque Doctores circa rem hanc non conveniebant, et licet ab eis quaestio maxime expenderetur in ordine ad incurrendam poenam, v. g., censuram praecepto forte adnexam, tamen rationes et conclusiones ab ipsis traditae pariter applicabantur quibuslibet praeceptis. Ergo communior et probabilior opinio agnoscebat praeceptis seu, ut aiebant, sententiis ab Episcopo vel ab alio territoriali Praelato latis vim personalem seu extraterritorialem nedum quoad effectum obligationis ad culpam, verum etiam quoad effectum incurrendi poenam in casu transgressionis (1); non deerant tament plures et graves Auctores qui abnuebant illis praeceptis vim extraterritorialem praesertim quoad effectus poenales (2). Communis vero opinio tribuebat eam vim extraterritorialem, etiam poenalem, non solum praeceptis particularibus, verum praeceptis quoque generalibus, seu datis, ut aiebant, per sententiam generalem, nempe impositis toti communitati perfectae transeunter; nam illi Doctores tenebant sola statuta seu leges particulares, v. g., dioecesananas esse territoriales seu afficere subditos ratione territorii ex praescripto, c. 2, I, 2 in VI; praecepta vero quaecumque etiam generalia, esse personalia seu afficere directe personas, indeque eas vel discedentes e territorio sequi; atque, ut aiebat Suárez: *Ratio generalis vel particularis (praecepti) non variat iurisdictionem aut potestatem* (3).

Quid ergo hodie tenendum? — De praeceptis particularibus

(1) Cfr. Suárez, "De censuris", disp. V, sect. V; Pirhing, "Ius can.", lib. I, tit. II, n. LIX; Loymann, "De cens.", IV, 6; Bonacina, "De cens.", disp. I, q. I, punct. XI, nn. 14-15; S. Alphonsus, "Theol. Mor.", lib. VII, n. 28; Wernz, I, 135, in not. 225.

(2) Haec opinio S. Alphonso probabilis visa est, opposita probabilior (l. c., ubi afferuntur DD. veteres pro sententia negante); strenue eam sententiam negantem defendit D'Annibale, I, 149, quem probabat Lega, "De delictis et poenis", ed. 2.ª, p. 109, not. 1.

(3) Cfr. Suárez, l. c., n. 18.

nullum potest remanere dubium ea, licet data a Superioribus vel Prae-
latis territorialibus, esse personalia, i. e., obligare per se etiam extra
territorium et quoad culpam et quoad poenam forte adnexam, nam c. 24.
indiscriminatim loquitur, nec proinde indicenda est distinctio praecepto-
rum, quoad vim obligandi ubique, vel ex parte praecipientium, vel ex
parte effectuum eisdem praeceptis adnexorum. Si tamen Praelatus prae-
cipiens expresse vel tacite restrinxerit sua praecepta ad locum vel terri-
torium tunc quidem non valent extra, sed hoc erit non ex defectu pote-
statis at ex defectu voluntatis.

De praeceptis autem generalibus idem generatim iudicium
est ferendum, scil., ea censenda esse personalia, cum contrarium non
appareat; si enim hucusque communius fuit ipsis agnita qualitas extra-
territorialitatis, non est cur hodie, dum ad ipsas veras leges dioecesan-
as extensus est in pluribus casibus character extraterritorialis, velimus illum
in praeceptis diminuere. Equidem facilius de his generalibus praeceptis
quam de particularibus poterit constare qualitas territorialis sive ex vo-
luntate expressa Praelatorum praecipientium, sive ex natura rerum prae-
ceptorum, sive ex causis ansam iubendi praebentibus; at vero hoc certo
debet demonstrari, secus praecepta semper praesumentur esse personalia.
non territorialia.

**267. Efficacia praeceptorum quoad ordinem iudicia-
rium.** — Ex eodem can. 24 forma, qua forte imponantur prae-
cepta, inducit eorumdem praeceptorum differentiam in ordine ad
iudiciale efficaciam. Nam si praecepta dantur omnino privatim,
ea nequeunt urgeri iudicialiter: si vero imponantur *authentice*,
formaliter et quasi publice, i. e.; aut per legitimum documen-
tum aut coram duobus testibus, tunc ipsa praecepta possunt ur-
geri in iudicio. Quare si, v. g., Episcopus privatim dumtaxat
monuerit clericum non residentem eique imposuerit praeceptum
revertendi, nequit deinde illam monitionem et praeceptum invo-
care ad declarandam beneficii a clerico obtenti vacationem; si vero
monitionem vel praeceptum authentice dedisset, poterit illam pri-
vationem declarare. Item si Superior regularis praecipiat subditum
etiam in virtute sanctae obedientiae at privatim, nequit postea
inobedientiam subditi urgere tamquam delictum ad dimissionem:

sed debuisset in hunc effectum imponere tale praeceptum forma legali. Attamen ea praecepta, quae non fuerunt data formaliter sed privatim, minime dicenda sunt exercere vim suam *in for tantum interno*; nam possunt ad *forum externum* extraiudiciallem pertinere; quocirca eorum transgressiones puniri etiam possunt in foro externo, per poenas tamen quae ordinem iudicarium ad earum inflectionem non requirant.

268. Vis praeceptorum quoad tempus seu durationem.

Nemo dubitat characterem transitorietatis vel temporaneae durationis convenire generatim praeceptis, sicut e converso characterem stabilitatis vel perpetuitatis magis proprium esse legibus: tamen posse dari praecepta stabilia indubium est hodie. Utriusque assertionis veritas desumitur ex can. 24 qui statuit: “Praecepta singulis data... cessant resolutio iure praecipientis nisi per legitimum documentum aut coram duobus testibus imposita fuerint”. Dispositio canonis respicit directe praecepta particularia stricte dicta seu individualia; at regula ibi contenta perpendi valet quoad alia quoque praecepta.

Singillatim consideremus:

A) *Praecepta stricte particularia seu individualia*, quae nimirum singulis dantur. — Ex canonis enunciatione claret praeceptum individuale generatim resolvi seu cessari, resolutio iure, i. e. potestate praecipientis, quolibet modo cessante. Imo hucusque Doctores communiter docebant istud praeceptum esse *veluti natura sua* transitorium et debere corrui. si prius non iam cessasset, saltem corrui. Superiore, quia censebantur huiusmodi praecepta sequi potestatem Superioris tamquam umbra corpus; unde aliqui rigidiores, veluti D’Annibale, addebant ut, suspensa potestate Superioris, praeceptum, ab eo datum, interim quoque suspenderetur (1).

Concedebant tamen hi Doctores praeceptum aliquando perdurare etiam post cessationem Superioris praecipientis in munere; id autem contingere posse diversis ex causis:

(1) Cfr. Suárez, “De leg.”, lib. I, c. X, nn. 8-11; “De censur.”, disp. V, sect. V; Lehmkühl, t. I, n. 146; D’Annibale, I, n. 249.

a) Si praeceptum non habeat tractum successivum, sed iam plene obtineat suum effectum, non cessat praeceptum quoad illum effectum obtentum, etiam cessante potestate superioris praecipientis; v. g., si superior religiosus iusserit subditum transire de una in aliam domum, subditus in nova domo manere tenetur, etiam postquam ille superior in munere cessaverit; item si ex quodam praecepto Episcopi clericus incurrat censuram vel ab officio remotionem, mortuo Episcopo censura non tollitur, nec clericus redire potest ad munus.

b) Similiter si praeceptum contineatur in aliqua sententia iudiciali, v. g., si iudex imposuerit sua sententia praeceptum aliquid peragendi, restituendi, etc., vel subeundi aliquam poenam ad annum, biennium, etc., certe non cessat praeceptum nondum adimpletum, etiamsi interim cessaverit potestas iudicis, quoniam sententiae iudiciales sunt natura sua perpetuae.

c) Similiter admittebant ipsi Doctores esse in potestate superioris ecclesiastici determinare tempus certum alicuius praecepti, v. g., ad sex menses, ad annum, etc.; tunc vero non cessare praeceptum usque ad complementum temporis praefixi, licet interim cesset potestas superioris praecipientis: imo concedebant ut si expresse superior voluisset ac decrevisset ut praeceptum deberet perdurare etiam post ipsius mortem vel cessationem in munere, subditus obligaretur etiam resolutio iure superioris; nam, aiebat ipse D'Annibale, si superior ecclesiasticus id universis lata lege imponere potest, eo magis singulis poterit (1).

Idipsum videtur confirmari ex eo quod Praelati ecclesiastici non raro in suis iniunctionibus apponant clausulam: *Ad beneplacitum Sedis*, distinctam ab alia; *Ad beneplacitum nostrum*, qua praeceptum censetur datum ad tempus durationis in munere superioris; denique constat Romanos Pontifices saepe apposuisse suis praeceptis clausulam ut valerent etiam post ipsorum mortem, id quod facere non potuissent si praecepta deberent veluti natura sua cessare resolutio iure praecipientis (2). Ulterius doctrina communis non procedebat; sed fuerunt iam ultimis temporibus nonnulli graves Auctores (3) qui tenebant vim praeceptorum extendi ultra tempus potestatis superioris praecipientis, si *saltem* haec tres condiciones haberentur, nempe 1.ª quod superior fuerit instructus non sola potestate dominativa sed vera iurisdictione in foro externo;

(1) Cfr. Suárez, "De leg. .", I, c. X, n. 10; D'Annibale, I, n. 249, not. 9.

(2) Suárez, "De cens. .", disp. III, sect. IV, nn. 11, 12; Wernz, I, 135.

(3) Cfr. Lega, l. c., n. 79 sq.; Wernz, l. c.

2.ª quod praeceptum a superiore daretur non tamquam a patre, intendente dumtaxat bonum internum subditi, sed tamquam a magistratu ecclesiastico intendente etiam bonum regimen externum; quod 3.^a denique praeceptum ipsum daretur non forma mere privata, sed forma aliquatenus publica vel solemni, v. g., coram Cancellario, coram testibus, in scriptis, etc. Rationes huius assertionis praecipuae erant; *prima*, quia illa praecepta pertinent ad bonum regimen dioecesis, quod non pendet a persona Titii vel Caii superioris, sed ab ipsa potestate regendi quae non cessat nec mutatur ex cessatione vel mutatione Praelatorum; *secunda*, quia nonnulla praecepta adeo evidenter exigunt durationem perennem ad bonum regimen ipsius subditi, ut nulla appareat ratio ob quam debeant a sublata potestate superioris praecipientis, v. g., si clerico prohibetur frequentare domum vel cauponam etiam extra dioecesim. His suppositis, videamus:

Quousque hodie se protendant huiusmodi praecepta stricte particularia? — Canon 24 non aliquid exprimit aut circa qualitatem superiorum praecipientium, aut circa differentiam ipsorum praeceptorum, sed decernit solummodo formam servandam in dando praecepto; ergo idem iudicium est ferendum circa quoslibet superiores praecipientes et circa praecepta quaecumque, et sola forma praecepti inspicienda est. Igitur omnes illos casus, in quibus hucusque doctrina communis iam admittebat durationem praeceptorum etiam post cessationem potestatis superioris qui praecipit, debemus hodie in tota eorum amplitudine sustinere; in casu autem quo superior definiverit expresse tempus certum et determinatum, vel expressam declaraverit suam voluntatem obligandi subditum etiam post cessationem in munere, deberet, *saltem ad cautelam*, adhibere formam hodie statutam in canone, aliter subditus forsitan invocando defectum formae eluderet vim praecepti. Sed praeterea quandocumque superior in dando praecepto usus fuerit forma in canone praescripta, i. e., praeceptum tulerit in scriptis aut coram duobus testibus, *illud praeceptum est perenne atque non cessat resoluta potestate praecipientis, nisi res quae praecepto continetur sit per se transiens*. Eo vel magis censenda sunt habere stabilitatem et perennitatem ea praecepta quae a superiore dantur utique personae singulari, aut non intuitu ipsius personae sed intuitu muneris vel officii ab ipsa persona exerciti; veluti si Episcopus in visitatione pastoralis praescribat aliquas ordinationes servandas a parochis in bonum parochiae; tunc enim non solum ipse parochus debet eas ordinationes servare etiam post cessationem Praelati in munere episcopali, sed identidem debent eas servare parochi successores.

B) *Praecepta data communitatibus imperfectis.* — Superiores obtinentes potestatem oeconomicam aut dominativam aut derivantem ex voto, etc., possunt imponere praecepta non solum singulis individuis pertinentibus ad communitatem imperfectam sub ipsis superioribus constitutam, verum etiam integrae communitati, vel parti communitatis. Iam haec praecepta, — nisi aliter colligatur expresse vel tacite vel ex ipsa re praescripta, quae transiens sit, vel ex voluntate superioris praecipientis vel ex motivo praecipiendo vel ex aliis causis peculiaribus, — censenda sunt stabilia, i. e., non cessare mortuo superiore praecipiente vel amoto vel alia ratione cessante in munere; etenim ex una parte in istis praeceptis necessario semper servabitur forma praescripta in can. 24, quia vel dabuntur in scriptis vel saltem publice coram duobus testibus vel tota communitate vel parte aut sectione communitatis, ex alia erunt ad bonum communitatis quod non pendet a persona Petri vel Pauli superioris, sed ab ipsa potestate in se, quae perennis est. Quod si huiusmodi communitatibus imperfectis talia praecepta imponuntur aliquando ab altiore superiore in eas veram iurisdictionis potestatem obtinente, v. g., ab Episcopo, firmiorem adhuc stabilitatem indubitanter habebunt.

C) *Praecepta generalia.* quae nempe imponuntur communitati perfectae in casu particulari, transitoria vel ad breve tempus esse necessario est amittendum ex natura ipsorum praeceptorum; si enim essent perpetua vel saltem stabilia non amplius vocarentur praecepta, sed agnoscenda essent ut verae leges.

ART. II. — DE STATUTIS.

269. *Multiplex significatio nominis.* — *Statuere* idem in genere est ac decernere, praescribere, sancire, constabilire aliquid. In iure romano *statuere* imprimis spectabat ad magistratus et iudices (fr. 1, D. II, 2); quare statutum idem erat ac sententia vel decretum magistratum (1); at deinde significatio nominis extensa est ad designandas quoque leges, unde et Constitutiones Principum seu Imperatorum appellatae fuerunt quoque *statuta* (c. 1, C. VII, 13).

In iure canonico nomen *statutum* obtinuit amplissimam significationem, eoque appellabantur leges et ordinationes conditae quibusbilibet com-

(1) Fr. 46, D. L. 16: "Pronuntiatum et statutum idem potest; promiscue enim et pronuntiasse et statuissse solemus dicere eos qui ius habent cognoscendi „

munitatibus tum perfectis tum imperfectis, ita ut assumeretur *statutum* eodem longissimo sensu ac *lex*, *constitutio*, *constitutum* (1); atque adeo leges ecclesiasticae vocatae fuerunt aliquando statuta ecclesiastica (2), leges pariter civiles dicebantur in *nostro iure* statuta laicorum (3); hocque nomen *statutum* applicabatur sive legibus pontificiis, etiam generalibus (4), sive legibus Conciliorum (5), sive legibus Praelatorum inferiorum maxime Episcoporum (6), sive denique ordinationibus tum Capitulorum ecclesiasticorum (7) tum Universitatum, Collegiorum aut aliarum communitatum imperfectarum (8); denique ordinationes legislatorum non perpetuae sed temporaneae aut transeuntes, i. e., praecepta sic dicta communia, nuncupabantur etiam statuta (9).

(1) Conveniunt praesertim verba *statutum*, *constitutum*, *constitutio*, quae non solum in ipsa vi nominis idem fere sonant, nam constituere est simul statuere, constitutio et constitutum est commune statutum, sed etiam eadem vi significandi pollent, cum fere semper id quod vocaretur statutum, posset pariter dici constitutio aut constitutum et e converso. Attamen in propria et stricta significatione differunt aliquatenus, ut patebit ex his quae nunc dicemus de statutis et ex illis quae postea adiungemus loquendo de Constitutionibus Romanorum Pontificum.

(2) Ita in c. 1, § 1, D. XX dicitur: "Illa quae diximus, sanctorum Patrum *statuta*, quae apud nos canonum nomine praetulantur,"; et in c. 1, X, I, 2: "Canonum *statuta* custodiantur ab omnibus,".

(3) Cfr. c. 1, D. XCVI; cc. 7 et 10, X, I, 2, etc.; unde desumptum fuit principium canonicum: "Leges seu *statuta* laicorum in materia ecclesiastica lata non obligant personas aut bona Ecclesiae," (cfr. *González*, ad cit. c. 7, X, I, 2).

(4) "Et nunquam mea *statuta*, sed apostolica, ut essent semper firmata et custodita, perfeci," (Epist. IV *Liberii*, apud *Coustant*, "Epist. RR. PP.," col. 425). "Et quanquam *statuta* sedis apostolicae vel canonum venerabilia definita, nulli sacerdotum Domini ignorare sit liberum," (Epist. I, *Siricii* ad *Himer. Tarrac.* apud *Coustant*, col. 637). Cfr. etiam in VI, *Bonifacii VIII*, sequentia capita: c. 11, I, 3; c. 22, I, 6; c. 1, prope finem, II, 15; cc. 15 et 20, V, 2; c. 13, V, 11.

(5) "Porro canonum alii sunt decreta Pontificum, alii *statuta* Conciliorum," (Grat. post. c. 2, D. III).

(6) Cfr. c. 10, X, I, 30; c. 31, X, V, 40; cc. 1 et 2, I, 2 in VI.

(7) Cfr. cc. 6, 8, 9, 12, X, I, 2; c. 9, X, I, 4; c. 25, X, III, 5; c. 32, X, V, 40; c. 2, V, 12 in VI.

(8) Cfr. c. 11, X, I, 2; c. 1, I, 2 in VI.

(9) *Ballerini-Palmieri*, I, 239, haec habet: "Lex praeterea differt ab *statuto*, per hoc maxime quod lex ex intentione legislatoris debeat esse per-

270. Notio propria statutorum in genere. — Quae diximus numero praecedenti vera quidem sunt: at vero sensu quasi proprio et peculiari *statuta* vocabantur leges seu ordinationes particulares, videl. illae quae pertinerent ad societates minores sub alia societate maiori tamquam partes sub toto constitutas; quare leges stricte censebantur esse ordinationes generales pertinentes ad societatem maiorem, ceterae vero ordinationes societatum minorum existimabantur esse leges lato dumtaxat sensu et vocabantur *statuta*. Unde passim a Doctoribus *statuta* definiebantur fere hoc modo: "Decreta inferiorum Principum, civitatum aut populorum dicuntur *statuta* „ (1). "Statutum dicitur illud quod fertur a Principe inferiore vel a populo subdito Principi „ (2). Hoc igitur sensu generico *statutum* est ius peculiare (particulare, speciale) distinctum a iure communi (universali, generali); ideo statutum concipitur per comparisonem ad ius commune; unde pro diversa ratione et mensura, ampliore vel restrictiore, qua sumatur ius commune, diversa quoque erit significatio vel amplitudo nomini statutorum tribuenda (cfr. supra n. 20). Sed in hac ipsa propria statutorum significatione duplex invenitur acceptio: una quidem *lata*, qua leges quaelibet particulares dicuntur *statuta*, altera vero *stricta*, qua maxime *statuta* vocantur ordinationes communitatum imperfectarum, quae vera legifera potestate carent.

271. Statuta ecclesiastica. — Lato sensu in Ecclesia omnes leges particulares seu speciales, etiamsi verae leges sint et latae fuerint ab eo qui veram potestatem legiferam particularem obtinet, v. g., ab Episcopis vel Ordine religioso exempto, vocari

petua; simplex statutum e contrario sit temporaneum. Quando itaque, v. g., Pontifex praecipit personis ecclesiasticis ut pro bono publico certis annis aliquid persolvant ex redditibus suis civili Principi, tale praeceptum licet universale, non est proprie lex sed simplex statutum. Idem dicito quando princeps seu magistratus civilis diversa decreta edit pro quopiam tempore determinato, v. g., tempore belli, tempore bacchanalium, etc. „

(1) *Ferraris*, "Biblioth. „, v. *Lex*, art. I, n. 3.

(2) *Bonacina*, "Theol. Mor. „, tract. de leg., proem.

possunt *statuta*; et revera ita aliquando vocatae fuerunt et adhuc vocantur: quo sensu adhibebatur et adhibetur quoque verbum *Constitutiones*. Ita leges episcopales vocabantur a Bonifacio VIII (1) *statuta*; et hodie adhuc leges ab Episcopis in Synodo dioecesana latae nuncupantur *constitutiones synodales, statuta synodalia*.

Pressius tamen vel strictiori ac magis proprio sensu, prout olim in iure civili appellabantur *statuta* ordinationes civitatum, municipiorum et aliarum communitatum imperfectarum potestate legifera destitutarum (cfr. supra n. 20); ita etiam in Ecclesia dicebantur et dicuntur *statuta* vel *constitutiones* ordinationes communitatum seu societatum quae non pollent auctoritate ferendi sibi leges, sed tantum ex potestate *sociali, oeconomica, dominativa*, possunt aliquas ordinationes vel regulas statuere, quales sunt Congregationes religiosas non exemptae, Capitula canonicorum, Confraternitates, etc.

In his autem societatibus vel communitatibus attendendae sunt imprimis ordinationes fundamentales, quae nempe determinant organizationem seu constitutionem earundem societatum et praecipuas ac generales regulas regiminis ipsarum; huiusmodi ordinationes fundamentales vocantur quoque *statuta* (v. g., Confraternitatum, Capitulorum, etc.); sed frequentius nominantur *constitutiones* (v. g., constitutiones capitulares, constitutiones Institutorum religiosorum), et aliquando etiam *regulae*, praesertim in Familiis religiosis. Tales ordinationes fundamentales decernuntur utique ab ipsis societatibus vel communitatibus, sed indigent confirmatione Praelatorum ecclesiasticorum iurisdictio-

(1) C. 2, I, 2 in VI: "*Statuto* Episcopi quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius furtum extra ipsius dioecesim committentes minime ligari noscuntur, cum extra territorium ius dicenti non paretur impune „ Hinc apud Doctores distinctio iam tradita inter statutum seu legem episcopalem, quae censebatur esse territorialis, et praeceptum tam particulare quam generale (sententiam generalem) quod retinebatur personale.

nalium (v. g., Episcopi quoad statuta capitularia, Confraternitatum, et etiam Congregationum religiosarum iuris dioecesani, vel ipsius S. Sedis quoad constitutiones religionum iuris pontificii); quare nullum est dubium has fundamentales ordinationes per se perpetuas vel permanentes esse, sicut leges; imo de constitutionibus Congregationum religiosarum iuris pontificii a S. Sede approbatis dubitari potest an sint censendae verae leges pontificiae pro singulis Institutis latae. Praeter has fundamentales ordinationes sive regulas, possunt ab istis societatibus aliae insuper ordinationes sive dispositiones magis particulares adiici pro tota communitate vel pro eius parte vel sectione; potestas vero constituendi has ordinationes non censetur residere in singulis superioribus ipsarum communitatum, sed in comitiis aut capitulis quae ad normam constitutionum vel statutorum fundamentalium celebranda sunt. Quae ordinationes magis particulares vocantur quidem aliquando etiam *statuta*, sed potius dici solent *decreta*, *ordinationes*, *dispositiones*, *praescriptiones*, *deliberationes*, etc. Habendae autem sunt istae ordinationes non tamquam conventiones sociorum, sed tamquam verae praescriptiones permanentes ex potestate sociali vel dominativa illarum societatum propria, vel existimari queunt praecepta generalia omnibus sociis, vel saltem eorum parti, data ab auctoritate sociali; si enim talia generalia praecepta imponi possunt a superioribus singularibus, multo magis possunt imponi ab istarum societatum comitiis sive capitulis quae representant auctoritatem supremam et totalem in societatibus ipsis, maiorem proinde quam sit potestas superiorum singulorum (1). Denique huiusmodi ordinationes capitu-

(1) Imo in Religionibus exemptis capitula, saltem generalia, praedita sunt vera potestate legifera, et eorum deliberationes sunt verae leges ecclesiasticae; capitula vero provincialia et eo magis localia seu singularum domuum solent ea legislativa potestate carere, et proinde eorum deliberationes sive decreta potius habenda sunt tanquam statuta vim obtinentia ex potestate dominativa.

lares sunt perpetuae seu stabiles, non transitoriae quae durare debeant dumtaxat usque ad celebrationem novi capituli vel comitii, quia maior vis inest, ut diximus, his ordinationibus capitularibus quam quibuslibet praeceptis Superiorum singulorum; his autem agnovimus perennitatem; praeterea, illae ordinationes vim suam hauriunt ex plena potestate ipsarum societatum, quae, utpote personae morales, per se sunt stabiles et perpetuae (1).

ART. III. — DE DECRETIS.

272. Primaeva et propria significatio nominis. — *Decernere* est aliquid resolvere, definire, decidere, constituere, maxime praemissa deliberatione vel cognita et disceptata causa sive quaestione. Unde per se nomen posset convenire actis etiam ordinis legislativi et iudicarij; attamen generatim non fuit usurpatum nisi in actis regiminis, seu ordinis, ut hodie dicitur, executivi aut administrativi.

Cumprimis in iure romano *decreta* erant ordinationes, iussa, provisiones, concessionis, etc., quae promanabant non ex potestate legislativa, nec ex iurisdictione vel potestate iudiciali, sed ex imperio potestative, nempe ex functione publicae auctoritatis, quae hodie vocatur gubernativa seu executiva; *decernere* autem et *decretum* praesertim dicebantur id quod statuebatur deliberatione praemissa vel causa sive quaestione cognita (2). Hoc ergo munus exercebant omnes ii qui de imperio aut potestate erant aliqua ratione participes; ita Pontifices (3), Principes

(1) In Normis S. C. Episcoporum et Regularium (art. 250) deliberationes Capitulorum etiam generalium dicuntur durare tantum usque ad novum capitulum generale; at talis norma non innititur natura intrinseca earundem deliberationum sed potius doctrina hucusque tradita communiter circa vim et durationem praeceptorum; quare non est applicanda nisi illis Institutis religiosis, quorum constitutiones eam regulam ex Normis receperunt.

(2) Fr. 1, § 1, D. I, 4; fr. 9, § 1, D. I, 16; fr. 2 et 7, § 1. D. XXVI, 3; fr. 81, D. XXXVI, 1; fr. 3, § 8, D. XXXVII, 1; fr. 71, D. L., 17; cfr. *Calvin.*, "Lexic. iurid."; et *Vicat.*, "Vocabul. utriusque iuris", ad vv. *Decernere*, *Decreta*, *Decretum*.

(3) Fr. 8, D. XI, 7.

i. e. Imperatores (1), Senatus (2), Consules, Proconsules et Praesides (3), civitates et decuriones civitatum aut municipiorum, seu melius ordines, i. e. collegia decurionum vel magistratuum municipalium qui formabant curiam civitatum aut municipiorum (4); sed imprimis id pertinuit ad Praetores aliosque magistratus qui exercebant iurisdictionem (5), hi enim participabant quoque imperium (ac ex eo *decernebant* et ferebant *decreta*) maxime in exercenda iurisdictione voluntaria; suis enim decretis (6) mittebant in possessiones bonorum, dabant tutores, concedebant restitutionem in integrum, imperabant stipulationes sic dictas praetorias, statuebant interdicta (7). Principes seu Imperatores non solum potiebantur imperio, ut ex ipso eorum nomine constat, sed obtinebant quoque munus ac auctoritatem magistratuum iudicialium; quare et decreta ipsi ferebant, ut diximus: imo vocabantur decreta sententiae iudiciales latae ab Imperatoribus in suis cognitionibus extra ordinem, seu in causis quas ipsi immediate extra consuetum ordinem iudiciorum definiebant. ac in quibus potius ordine et forma gubernativa seu administrativa procedebant (8).

In iure canonico nomen *decretum* conservavit sane praefatum priorem

(1) § 6; l. I, 2; fr. 7, D. I, 1; fr. 1, D. I, 4; fr. 1, D. IV, 6; fr. 28, D. V, 2; fr. 25, § 16, D. V, 3.

(2) Fr. 32, § 24, D. XXIV, 1; fr. 17, § 1, D. L. 1.

(3) Fr. 9, § 1, D. I, 16; fr. 3, D. IV, 4; fr. 16, D. XXVII, 1; c. 2, C. V, 70.

(4) Fr. 36, D. L, 1; cc. 1 et 2, C. X. 46; rub. tit, D, L, 9; fr. 30, D. III, 5.

(5) Passim in Dig., v. g., fr. 26, § 6, D. IV, 6; fr. 26, D. XXVI, 5; fr. 3, § 8, D. XXXVII, 1.

(6) Decreta proinde differebant a sententiis iudicialibus, quibus ex iurisdictione definiebantur lites, quamvis et ipsa decreta aliquando sententiae dicerentur.

(7) Interdicta erant iussa seu mandata a praetore inter duos contententes statuta quibus vel aliquid fieri iuberent (et tunc vocabantur *decreta*, nomine ita strictius sumpto) vel aliquid fieri prohiberent, (quo in casu dicebantur *interdicta* strictiori sensu) (Cfr *Gai*, "Instit.", IV, 139, 140).

(8) Sane *Theophilus*, "Institutionum graeca paraphrasis", ad § 6, lib. I, tit. 2, inquit: "Quid est autem decretum? Sententia principis inter duas partes apud eum litigantes lata....; dicitur vero decretum a decernendo, id est dispicere, cum enim proprio iudicio rem consideraverit, quod sibi iustum videtur pronuntiat", (versio *Ferrini*, Berolini, 1884). Etiam hodie decisiones causarum quas Sacrae Romanae Congregationes ordine seu forma administrativa definiunt, potius quam sententiae nuncupantur *decreta*.

sensum; at fuit etiam ad alias significationes, ordinis quoque legislativi extensum, ut mox subiiciemus.

Iure civili recentiori appellantur pariter *decreta* (vel etiam *ordinationes*, *regulamenta*, etc.), praescriptiones, iussiones, provisiones, concessionem aliaque huiusmodi emanata ab eis qui potestatem gubernativam seu administrativam exercent, veluti Rex aut Praeses Status tanquam caput supremum ipsius gubernativae potestatis, Ministri, Gubernatores aut Praefecti provinciarum, Syndici municipales, etc. Re sane vera omnes isti ferunt decreta ex quadam participata legislativa potestate, ius enim dandi decreta praesertim generalia, non recte intelligitur nisi censeatur esse quaedam potestatis legiferae pars; at vero ipsa functio etiam in ferendis decretis vocatur executiva sive gubernativa, et ipsa decreta nec existimantur esse verae leges nec pollent ea auctoritate et firmitate quae legibus agnoscitur.

273. Multiplex significatio nominis in iure canonico. — *Decretum* in iure nostro nomen est cui plures ac diversae tributae sunt significationes: a) Vocata fuerunt decreta, iuxta primaeavam significationem vocis, acta regiminis ecclesiastici quae leges aut sententias iudiciales non essent. b) Decreta quoque dicebantur, mandata aut provisiones iudicum citra sententias iudiciales. c) In ordine legislativo decreta appellabantur leges pontificiae quatenus distinctae essent a legibus conciliaribus (1). d) Inter leges pontificias decreta erant acta Romani Pontificis data motu proprio et opponebantur decretalibus, ut melius patebit infra, dum agemus de Constitutionibus Romanorum Pontificum. e) In legibus conciliaribus facta est maxime postremis temporibus distinctio inter *canones* et *decreta*: illi designabant leges et definitiones dogmaticas, haec leges et statuta disciplinaria (2). f) Tandem *Decretum* appellabatur quoque aliqua magna canonum collectio, quo nomine insignitae sunt praesertim collectiones Burchardi, Ivonis ac Gratiani (cfr. supra nn. 66, 67, 69).

274. Hodierna significatio ecclesiastica. — Nunc quoque

(1) "Porro canonum alii sunt *decreta* Pontificum, alii statuta Conciliorum," (Dict. Grat. post. c. 2, D. III). "*Decretis* ergo Romanorum Pontificum et sacris canonibus Conciliorum ecclesiastica negotia, ut supra monstratum est, terminantur," (Grat., init. D. XXI).

(2) Cfr. praesertim Conc. Trid.

nomen *decretum* conservat vim suam in triplici canonico ordine: legislativo, processuali, et executivo seu administrativo.

A) In ordine legislativo *decreta* vocantur: **a)** Leges disciplinares Conciliorum, eoque nomine utuntur non solum Concilia oecumenica verum etiam Concilia particularia (patriarchalia, plenaria, nationalia, provincialia), sed ab eo abstinere Synodi dioecessanae, quarum leges solent nuncupari *statuta* sive *constitutiones* (cfr. n. 270); **b)** Saepe *decreta* etiam dicuntur ordinationes seu deliberationes comitiorum quae celebrantur a communitatibus seu societatibus imperfectis (cfr. ibid.); **c)** Praecepta illa, quae dicebantur olim generalia, nunc aliquando inscribuntur *decreta* (cfr. n. 263, not. 2).

B) In ordine processuali *decreta* audiunt ordinationes, iussiones, mandata, etc., quae a iudicibus in decursu iudiciorum feruntur, quaeque nomen ac vim sententiarum non obtinent.

C) At vero hodie *stricto sensu decreta* vocantur illae ordinationes sive praescriptiones ecclesiasticae quae promanant ex potestate iurisdictionis administrativae seu gubernativae. Quare etiam acta Romani Pontificis quae ex sua potestate gubernativa proveniant dici possent *decreta*; id tamen in usu non est ut infra videbimus: e converso omnia acta SS. Congregationum, aut Officiorum S. Sedis, quorum maxime propria est potestas gubernativa, dicuntur *decreta*; ut ex dicendis constabit. Pariter ordinationes ab Episcopis vel aliis Praelatis ecclesiasticis datae in vim potestatis gubernativae sive administrativae ipsis competentis, dicuntur *decreta*; atque eadem denominatione sunt appellandae ordinationes factae a Vicariis Generalibus vel ab aliis qui eandem potestatem gubernativam participant.

275. Vis decretorum. — Decreta, sensu stricto intellecta, possunt esse particularia et generalia, prout dentur personis particularibus tam physicis quam moralibus, vel toti communitati, v. g. universae Ecclesiae, Dioecesi, aut saltem alicui districtui intra Dioecesim, etc. Iam decreta particularia possunt aequiparari

praeceptis, privilegiis, etc.; ac proinde similiter ac de iis iudicare debemus. Decreta vero generalia potius accedunt ad statuta, imo ad leges; ac proinde non solum obligant omnes sed etiam per se stabilia ac perpetua sunt habenda.

ART. IV. — DE EDICTIS.

276. Origo et evolutio nominis. — *Edicere* significat palam seu publice dicere, notum facere, promulgare; unde apud romanos fuerunt *edicta* vocata ea quae populo communicabantur sive voce, ut primitus factum est, unde origo vocabuli —, sive scripto ut deinde communiter eveniebat, et nunc significationi nominis magis congruit. Proclamationes vero ad populum fiebant ab his omnibus qui auctoritate publica quoquo modo fruebantur, eisque communicationibus vel iussa dabantur vel nota fiebant populo ea quae ipsius intererant; sed imprimis fuerunt magistratus, iurisdictione pollentes, qui edicendi ius exercuerunt. Hi sane ad diversos casus quotidie emergentes valebant proponere edicta quae *repentina* appellabantur; sed praesertim edicta vocabantur formulae scriptae ab eisdem propositae initio sui muneris, quibus declarabant ac definiebant quod ius de quaque re essent dicturi et quomodo dicturi essent; quae edicta dicebantur *perpetua*, non quod semper manere in posterum deberent, sed quod toto tempore muneris pro unoquoque magistratu durabant. Inter omnia edicta celeberrimum fuit *edictum Praetoris urbani*, antonomastice *Edictum* nuncupatum, quod singulis annis singuli Praetores, annuatim sibi invicem succedentes, proposuerunt; donec Imperator Hadrianus, usus opera Salvii Juliani, edictum perpetuum Praetoris stabiliter ordinavit et definivit; hoc est famosum edictum cuius mentio in iure romano passim occurrit. — Inter fontes iuris romani non infimum obtinebant locum edicta Praetorum. — Jus edicendi transiit quoque ad Imperatores; imo eorum edicta, nisi aliud constaret, habebantur stricte perpetua et generalia pro toto Imperio, et erant verae leges; quare nomen edictorum imperialium conveniebat imprimis Principum constitutionibus legem in perpetuum latam continentibus. Aiunt Institutiones Iustiniani (§ 6, I, 2): "Quodcumque ergo Imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel *edicto praecepit*, legem esse constat," (cfr. etiam fr. I, § 1, D. I, 4). Gratianus quoque noster (c. 4, D. II) ex S. Isidoro (1)

(1) "Etymol.", lib. V, c. 13.

inquit: "Constitutio vel *Edictum* est quod tantum Rex vel Imperator constituit vel edicit",.

277. Edicta in iure canonico. — Nomen *edictum* in iure nostro servavit praecipue suam magis propriam significationem, illudque fuit adhibitum et adhibetur maxime in sensu processuali. Unde appellantur *edicta* imprimis acta iudicialia quae continent citationes publicas (quae proinde etiam dicuntur *citationes edictales* vel *per edictum* factae), quibus ad comparendum vocantur vel unus vel plures communiter quois citatio privata vel personalis fieri nequeat; nota fiunt haec edicta vel per affixionem in locis publicis vel per insertionem in ephemeridibus, maxime officialibus, v. g., in Actis Apostolicae Sedis. — Nuncupantur etiam edicta invitationes ad comparendum factae communiter ad omnes interesse habentes in aliquo negotio administrativo vel gubernativo, v. g., ad omnes qui ius patronatus in aliquo beneficio habere praetendant, ad omnes qui aliquid velint opponere contra electionem factam, etc. — Item usurpatur hoc nomen ad significandas proclamationes, nullum praeceptum continentes, quibus aliquando plebi christianae fiunt nota ea quae illius intersunt cognoscere. — Rarius adhibetur nomen edicti in materia legislativa, eoque minus ad designandas leges generales et perpetuas, licet quandoque id factum sit; Romani autem Pontifices nonnulla acta legislativa pertinentia ad regimen suae ditionis temporalis solebant vocare edicta. — Denique nonnumquam edicta inscribuntur ordinationes transeunter sive temporanee datae a superioribus ecclesiasticis, videlicet sunt praecepta olim dicta communia (cfr. n, 263, not. 2).

Cap. II. — De Rescriptis.

ART. I. — DE NATURA RESCRIPTORUM.

278. Notio et divisiones. — A) Rescriptum, si nomen inspicimus, est “responsum scripto datum”: formaliter vero, “responsum *principis* scripto datum”: denique in iure ecclesiastico rescriptum est “responsum Romani Pontificis vel aliorum Ordinariorum scripto datum” (c. 36, § 1) (1).

Rescriptum distinguitur ab *Oraculo*, quia hoc viva voce datur; a *Constitutione*, qua lex generalis conditur, dum e contra rescriptum particularium negotia respicit; a *Decreto*, hoc enim motu proprio fit; a *Decretali*, quae est species quaedam rescriptorum, unde rescriptum tamquam genus latius patet quam decretalis, nam rescripto et ius declaratur et favores conceduntur, decretalis epistola vero, ad declarationem iuris potius restringitur (2).

B) Rescripta multifariam distinguuntur:

a) Ratione *rescribentis*, sunt *pontificia* et *ordinaria*, prout a Romano Pontifice vel ab aliis Ordinariis conceduntur (c. 36).

b) Ratione *materiae*, dividuntur in rescripta *gratiae*, rescripta *iustitiae*, et rescripta *mixta*; quatenus vel simplicem favorem *cum contentione iudiciali non connexum*, vel provisionem ad

(1) Etsi *rescripta* dici valuissent responsa Ordinariorum scripto data, tamen, fere tantum ad *pontificia* hoc nomen adhiberi solebat hucusque; nunc vero Codex expresse respicit *rescripta Ordinariorum*.

(2) Wernz, I, n. 149, II, scribit: “a *Decretali* quae saepe *motu proprio* supremi principis, non semper ad *consultationem* alicuius conceditur.” Sed contra stat glossa ad dict. Grat., dist. III. voc. *Omnes* quae dicit: “Decretalis epistola dicitur, quam constituit Papa vel solus vel cum Cardinalibus ad *consultationem* alicuius”, et contraponit *Decreto* quod non fit ad alicuius *consultationem*, sed *motu proprio* Papae. Item glossa ad Bullam *Rex Pacificus*, voc. *Constitutiones*, ait: “constitutio est quam Princeps (Papa) facit *motu proprio*, decretalis epistola quando respondet ad *consultationem*.”

lites seu *ad administrationem iustitiae pertinentem*, vel denique *utrumque* continent (1).

c) Ratione *formae*, rescripta dantur vel *in forma gratiosa* seu gratiae factae, si iam ipsemet rescribens gratiam concedit, vel *in forma commissoria* seu gratiae faciendae, si princeps alii gratiam concedendam committit. Adhuc haec commissio est *necessaria* vel *libera*, quatenus commissarius teneatur gratiam concedere, supposita precum veritate, vel ei liberum relinquatur pro arbitrio indulgere gratiam aut denegare (c. 54).

d) Ratione *modi* quo conceduntur, alia rescripta dicuntur *data motu proprio*, alia *ad instantiam* seu ad *preces*: sunt rescripta motu proprio ea quibus haec clausula *motu proprio* apposita est; rescripta ad instantiam seu ad preces illa in quibus deest clausula ista (c. 45) (2).

e) Denique ratione *effectus*, rescripta pòssunt esse: 1) *generalia*, quae respiciunt omnes alicuius generis casus, v. g., omnes personas alicuius loci, omnes causas inter duos dirimendas, etc., et *specialia*, quae tantum ad certas personas vel causas referuntur; 2) *secundum, contra* et *praeter* ius prout rescribuntur ad urgendam iuris observantiam, vel ad concedendum aliquid contra ius commune, vel tandem ad statuendum aliquid non a iure definitum.

(1) Wernz, l. c., III, lit. a; D'Annibale, l. c., n. 236.

(2) Haec distinctio iam vigeat iure veteri (cfr., v. g., Reiffenstuel, lib. I, tit. III, nn. 7 et 202; D'Annibale, I, n. 222, not. 1), et innitebatur c. 23, III, 6 in VI maxime postremis verbis capituli: "Motu quoque proprio tunc solum gratia fieri censeatur, cum hoc expresse cautum fuerit in eadem". Quoniam de rescriptis id est de responsis agitur, patet in rescriptis etiam motu proprio praecessisse instantiam sive preces, sed Princeps per illam clausulam significat se non ex precibus, at ex sua liberalitate et benevolentia, quasi spontanee vel motu proprio egisse, quare idem est ac si revera instantia non praecessisset et Princeps solo motu proprio processisset. Attamen *Motus proprius* strictius dicitur actus Superioris ecclesiastici qui omnino sponte agit, non rogatus; unde habetur distinctio (supra n. praec. notata) inter rescriptum et decretum.

279. Evolutio historica. — Imperatores Romani, tam privatorum quam magistratuum quaesitis usi sunt scriptis respondere, unde nomen *rescriptorum* (1). — Ita pariter Romani Pontifices, iam inde a saec. IV, consultationibus seu relationibus tum privatorum fidelium quam Episcoporum seu Praelatorum, *rescriptis consuevere* dare responsa (2). Institutis beneficiis horumque reservationibus multiplicatis. invalescente praeterea usu delegandi causas iudiciales auctisque in dies formalitatibus processuum ecclesiasticorum, dubia consultationesve innumera ad S. Sedem sunt delata. Hinc iam ab Alexandro III (1159-1180) frequentissima rescripta devenere. — Titulus *De rescriptis*, invenitur in prima compilatione Bernardi papiensis (1189-1191), qui titulus utique cultior et perfectior ex subsidio iuris Romanorum in posterioribus compilationibus et authenticis collectionibus constanter retinetur. Theoria et praxis rescriptorum non parvam acceperunt perfectionem a Regulis Cancellariae Apostolicae saec. XIV editis. Tandem, non paucis capitibus Decretalium resecatis, quae potius iam ad historiam pertinere videbantur, titulus celebris *De rescriptis* e tertio in quartum locum translatus et aliquantulum mutatus in novissimo Codice retinetur.

280. Subiectum rescriptorum. — a) *Activum* seu qui dat rescriptum est in genere Princeps ecclesiasticus; in particulari, Papa, Ordinarius (c. 36, § 1); b) *Passivum* seu qui recipere possunt, sunt omnes subditi rescribentis qui expresse non prohibentur (ibid.) (3).

Hodie ex benigniore disciplina (4) *omnes*, etiam censura ir-

(1) Rescriptum ad privatos signabatur in ipso supplici libello et vocabatur *subscriptio*; ad magistratus autem mittebantur *epistolae* (cfr. *Massimi*, "Introd. ", part. II, sect. III, c. IV). In iure nostro, responsiones Pontificum Romanorum illas formas, licet diverso sensu, imitari videntur in *rescriptis* et *epistolis decretalibus*.

(2) *Wernz*, l. c., IV.

(3) *Wernz*, l. c., n. 151, I.

(4) Ex iure Decretalium, sub poena nullitatis prohibebantur rescripta impetrare: 1.º *falsi* et *revocati procuratores*; 2.º *haeretici* ac *schismatici*; 3.º *excommunicati* excommunicatione maiori nisi in causa excommunicationis, et appellationis ad suam defensionem (cfr. *Wernz*, l. c., n. 151, II; *Aguilar*, pp. 34-35). Pius X, permisit ut omnes, *nominatim excommunicatis et a S. Sede pariter nominatim poena suspensionis a divinis mulctatis exceptis*,

restiti, quodcumque gratiarum seu dispensationum genus *valide et licite* a Sede A. petere et recipere possunt; tamen ut *excommunicati, suspensi et personaliter interdicti* queant *post latam sententiam* (antea proinde possunt) sive condemnatoriam, sive declaratoriam censurae, gratiam aliquam a S. Sede obtinere, opus est ut in rescripto concessionis ipsius censurae fiat mentio (ibid., § 2).

Quaeritur: An valeat rescriptum pro alio praeter eius assensum impetratum? — Quod iam stylo Curiae Romanae vigeat, minime quidem obstante c. 28, X, 3, I, novissimo iure sancitum est, nempe: "rescriptum impetrari quis potest pro alio etiam praeter eius assensum"; et licet concessionarius liber sit gratia per rescriptum concessa utendi, hoc nihilominus valet ante acceptionem, ni aliud in ipsius clausulis declaretur (c. 37).

281. Forma rescriptorum. — Idem est ac complexus solemnitatum quae vel ex iuris praescriptione vel ex Curiae stylo servari debent in exarandis rescriptis. Duplex est huiusmodi forma, alia *interna*, quae appellatur etiam rescripti *tenor*, alia *externa*. Forma interna ea est quae resultat ex triplici parte, qua rescriptum censetur constare, nempe: **a) narrativa**, in qua summatim referuntur adiuncta factorum ex supplicii libello sive precibus oratoris desumpta; **b) motiva** seu *doctrinalis*, quae responsi rationes exhibet; **c) dispositiva**, in qua exprimitur iuris declaratio vel, ut plurimum, concessio alicuius gratiae cum apposis servandis conditionibus (1). Forma externa est illa quae refertur ad

valide recipere a S. Sede quodcumque genus gratiarum vel dispensationum (cfr. Ordo servandus in Sacris Cong., Trib., Offic. Romanae Curiae, part. II, c. III, art. I, n. 6). Tandem novus Codex *nullos* proprie excipit; at excommunicati, suspensi et personaliter interdicti a quocumque Superiore, post sententiam sive declaratoriam sive condemnatoriam, nequeunt ullam gratiam, et quidem pontificiam valide consequi nisi conditionate, id est nisi in pontificio rescripto de censura mentio fiat (cfr. cc. 2265, § 2; 2275, n. 3.º; 2283).

(1) Cfr. *Wernz*, I, 152. Olim rigidius quam nunc is mos servabatur ut clare et distincte appareret in rescriptis illa triplex pars respondens triplici parti precum seu libelli supplicis, videlicet *narrationi, causarum allegationi,*

diversos modos seu formas, quibus acta ecclesiastica exarantur, v. g., forma Bullae vel Brevis vel simplicis rescripti.

ART. II. — DE VI RESCRIPTORUM, ID EST, DE VALORE, PRAELATIONE ET INTERPRETATIONE.

282. Generalia de valore rescriptorum. — Plura conferunt ad rescriptorem valorem; sed non sunt omnia hic singillatim perpendenda. Alia quidem sunt elementa communia requisita in genere ad actum valorem, ideo in aliis sedibus commodius traduntur. Huc etiam pertinent tres conditiones, quae in c. 46 peculiariter statuuntur in ordine ad rescripta motu proprio, de quibus proinde mox in n. 285 distinctius agemus; sed quae, ut patet, ex ipso c. 46 generalia sunt pro quolibet rescripto, nempeabilitas personae ad consequendam gratiam, de qua agitur, non repugnantia legitimis alicuius loci consuetudinibus vel peculiaribus statutis, et praeservatio iuris alteri iam quaesiti. Item alia sane elementa peculiaria rescriptorum ad eorundem valorem concurrunt, sed cum habeant indolem et momentum speciale, separatim expenduntur, v. g., ea quae respiciunt auctoritatem concedendi rescripta, subiectum rescriptorum, executionem, durationem, etc.

Igitur specialiter in hoc puncto, de valore rescriptorum exponuntur haec tria: 1.º tempus a quo incipiunt valere rescripta, 2.º conditiones ex quibus pendet rescriptorum valor; 3.º vis seu valor specialis rescriptorum motu proprio.

283. Tempus quo incipiunt valere rescripta. — Quoad hunc effectum, duplex dies seu tempus a veteribus canonistis (1) distinguebatur: a) *dies* seu *tempus datae* sive *expeditae*, nempe dies, vel tempus in rescripto adnotatum, quo Princeps rescriptum concedit; b) dies seu tempus *praesentatae*, nempe, quo rescripta praesentantur exsecutoribus. Regula vero ab illis tradita hoc continebat quod rescripta gratiae concessa in forma gratiosa incipe-

supplicationi. Hodie pars narrativa saepe restringitur ad nomina Oratorum, Dioecesis aut Ordinis religiosi, etc.; pars motiva saepe omittitur, aut vix adumbratur, pars vero dispositiva est etiam nunc, prout fuit semper, praecipua in rescripto (cfr. *Lombardi*, "Iuris Can. priv. Inst.", tom. I, pag. 92).

(1) Cfr., v. g., *Santi*, lib. I, tit. III, n. 18; *Wernz*, I, 155, II.

rent valere ab ipso die *datae*, rescripta vero gratiae concessa in forma commissoria, et rescripta iustitiae valent a die *praesentatae*. Hodie substantialiter eadem regula constituitur in c. 38 qui ait: "Rescripta quibus gratia conceditur sine interiecto exsecutore, effectum habent a momento quo datae sunt litterae; cetera a tempore executionis „. Unde: 1.º Rescripta in forma gratiosa valent a die datae; igitur si favor concedatur ad tempus determinatum, v. g., ad triennium, tempus computandum est a die in rescripto signata. 2.º Rescripta vero concessa in forma commissoria valent a die praesentatae, vel melius, ut canon accurate exprimit, a die seu tempore executionis, nam contingere potest ut rescriptum exsecutori praesentetur uno die et nonnisi alio die detur executioni; haec igitur ultima dies praecisse est attendenda; unde si rescriptum datum fuerit ad tempus, hoc non incipit currere nisi a die quo rescriptum tandem executioni sit demandatum, servatis insuper regulis de temporis supputatione. 3.º Rescripta iustitiae requirunt natura sua exsecutorem nempe *iudicem*, cui dirimenda lis pertinet, ideo incipiunt valere a die quo exhibita fuerint iudici (1).

284. Conditiones requisitae ad validitatem rescriptorum. — Valor rescriptorum pendet ex iis tantum conditionibus quae essentiales censentur, minime vero ex aliis quae retineantur accidentales. Noscendum est igitur imprimis generale principium quo discriminantur conditiones essentiales ab accidentalibus; deinde videndum est singillatim de duabus peculiaribus conditionibus essentialibus, quibus in iure adnectitur speciale momentum practicum.

I. *Conditiones essentiales in genere.* — Intelliguntur esse

(1) Forsan aliquando etiam in rescripto iustitiae concedi continget gratiam minoris momenti in favorem unius partis independenter ab alia parte et a iudice; tunc autem erit in forma gratiosa, et hinc producet suum effectum a die datae. Id tamen generatim non eveniet, quoniam ea quae sunt ad lites, perficienda sunt in tribunali.

illae quae adeo existimantur necessariae ut illis deficientibus vel non servatis corruat valor rescriptorum, et actus inde forsitan positus viribus prorsus careat. E contra conditiones accidentales eae sunt, quibus omissis vel deficientibus, rescriptum adhuc sustinetur, et actus inde positus, licet forte illicitus, adhuc tamen agnoscitur esse validus.

Iamvero in c. 39 statuitur principium generale quo definiantur conditiones habendae tamquam essentiales, nempe illae dumtaxat conditiones, rescriptis appositae, esse censentur essentiales quae exprimantur forma conditionali per particulas *si*, *dummodo* vel aliam eiusdem significationis, aut etiam alia forma quae ad conditionalem reducatur seu sit tacite conditionalis, v. g., quae exprimitur per ablativum absolutum (1) vel per alium modum dicendi quae exprimat ea sine quibus aliquid obtineri non valet, ut si enumerentur opera iniuncta ad lucrandas indulgentias: in his omnibus casibus clausulae rescriptis appositae habent rationem *verae conditionis*, ideo conditiones essentiales aliquando nuncupantur simpliciter *conditiones*. — E contra conditiones accidentales continentur in clausulis exprimentibus tantummodo monitionem, instructionem, onus, praeceptum, ideoque sunt in forma indicativa, subiunctiva, imperativa: quae istae conditiones accidentales, cum non contineant *veram conditionem*, dicuntur *conditiones impropriae dictae, conditiones instructivae*, etc.: ad has quoque conditiones accidentales reducuntur clausulae quae licet exprimantur forma conditionali, ablativo absoluto, etc., continent dumtaxat id quod iam ex ipsa natura rei, de qua agitur aut ex iure esset praestandum; tunc enim clausulae illud commemorando non intendunt nisi in memoriam revocare atque urgere obligationem aliunde provenientem (2).

(1) Cfr. *De Justis*, "De dispens. matr.", lib. I, c. VII, n. 197; *D'Annibale*, III, n. 500.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, n. 41, not. 33; *Bucceroni*, I, 286.

II. *Duae conditiones essentielles specialiter perpendendae.* — Sunt hae duae conditiones: **A)** veritas precum; **B)** non prius habita ab alio Superiore denegatio rescripti.

A) *Veritas precum*, quae forma conditionali exprimitur: *Si preces veritate nitantur, si vera sint exposita*, etc. Circa hanc conditionem quatuor sunt considerata: **a)** vis eius in genere; **b)** tempus quo veritas debet adesse; **c)** vitia opposita veritati, ex quibus perit valor rescriptorum; **d)** modus quo haec vitia obstant validitati

a) *Vis huius conditionis in genere.* — Tanta est ut ipsa conditio subintelligatur apposita omnibus rescriptis, quamvis non fuerit expressa (c. 40). Habentur tamen duae exceptiones, una est in rescriptis motu proprio, de quibus mox (c. 45); alia in dispensationibus matrimonialibus ab impedimento minori, in quibus etiam defectus veritatis precum non irritat rescriptum (c. 1504).

b) *Tempus, quo preces debent niti veritate.* — Similis hic habetur regula ac ea quae dicta est pro tempore quo incipiunt valere rescripta. Nam c. 41 statuit: “In rescriptis quorum nullus est exsecutor, preces veritate nitantur oportet tempore quo rescriptum datum est: in ceteris tempore executionis”; id est si rescripta dantur in forma gratiosa, veritas adesse debet tempore quo Superior ecclesiasticus gratiam concedit; si vero dentur in forma commissoria, tunc sufficit ut veritas adsit tempore quo perficitur executio, licet forsitan deficeret tempore concessionis (1).

(1) Doctrina quae hucusque hac de re tradebatur, ita perstringitur a *D'Annibale*, I, 239: “Causa tunc adesse debet cum rescribitur. Itaque si tunc desit, nihil prodest si forte subeat petitionis tempore, aut si post gratiam expeditam supervenerit; vel si id quod reticendum non fuit, supervenerit post eam petitam. Et ex diverso, si tunc subsit, nihil oberit si forte ante defuerat, vel postea cessaverit (*hoc tamen in postremo casu, forsitan ex cessatione causae, cessabit rescriptum; sed id non pertinet ad tempus quo incipiunt rescripta valere*). Et haec expedita sunt, si rescriptum fuerit in forma gratiosa; sed si rescriptum est in forma commissoria, quaestionis est quo

c) *Vitia, quae adversantur veritati precum*, enumerantur hodie praecipue tria: 1.º subreptio; 2.º obreptio; 3.º error in nominibus.

1.º *Subreptio* est reticentia veri, nempe silentium in precibus circa ea quae essent exprimenda. Hoc vitium, ut obstat validitati rescriptorum, cadat necesse est in *substantialia* exprimenda, minime vero nocet si in *accidentalibus* tantum ceciderit. Substantialia exprimenda hodie ex c. 42, § 1 definiuntur esse illa quae de stylo Curiae, apostolicae vel ordinariae iuxta casus, sunt manifestanda; dummodo ergo ea fuerint expressa in precibus, valor rescripti sustinetur. Quatenus vero de stylo Curiae requirantur ut substantialia exprimenda, definiendum est ex singulis Curiis atque ex singulis negotiorum generibus; etenim stylus potest variari in diversis Curiis aut etiam in eadem Curia circa diversa genera negotiorum.

2.º *Obreptio* est expositio falsi, nominatim circa causas in precibus adductas pro gratia obtinenda. Ex his causis nonnullae dicuntur *motivae* (aut primariae, aut principales, aut finales), eae videlicet quae movent seu determinant animum rescribentis ad concedendum rescriptum; aliae dicuntur *impulsivae*, quae nempe faciliorem dumtaxat reddunt concessionem rescripti, id est impellunt, excitant, iuvant ad determinandum animum rescribentis, sed quae solae non illum moverent, non deciderent. Tamen aliquando plures simul causae impulsivae proponuntur, quarum singulae non moverent animum, omnes autem coniunctae mo-

tempore causa subesse debeat; utrum eo quo Superior mandat eam concedi, an eo quo conceditur a delegato, an utroque tempore subesse debeat. Quaestio mihi haec est, quo tempore gratia concedi videatur: et profecto tunc concedi videtur, cum delegatus eam concedit nomine delegantis: seu is hunc voluntarium exsequutorem fecerit, quod planum est; seu necessarium, quod est verius, quia non concedit sed concedi iubet, et tunc cum conceditur, ipse *revera* eam concedit, non delegatus. Ergo explosa in utroque casu tum priori sententia, quae et a iure et a ratione aliena est; tum posteriori quae magis verborum subtilitate nititur, et nunc absoluta esse videtur; secunda et aequior et iuri convenientior est „

vent, ideo omnes illae simul impulsivae causae dicuntur aequivalere uni causae motivae (1).

Iamvero ad validitatem rescripti sufficit ut vel una causa motiva sit vera; ideo obreptio non vitiat rescriptum si aut unica causa proposita aut ex pluribus propositis una saltem motiva vera sit (c. 42, § 2). Si ergo proponatur unica causa motiva, haec vera necessario esse debet; si adducantur plures causae motivae, non obstat obreptio in aliquibus earum, dummodo una saltem remaneat vera. Quoad causas impulsivas, obreptio non officit, modo concurrat aliqua causa motiva; si vero rescribens moveatur ex solis causis impulsivis, tunc obreptio vel in una earum vitiat rescriptum, quia omnes simul concurrere debent ad efformandam unam motivam.

3.º *Error in nominibus.* — Contingere potest hic error in nomine (et cognomine) personarum tum concedentis tum obtinentis rescriptum, in nomine locorum quibus personae ipsae morantur, in nomine rerum de quibus agitur. Iam error in his nominibus tunc solum obstat valori rescriptorum cum de persona vel re nequeat constare; nam si iudicio Ordinarii nulla sit de persona vel re dubitatio, rescriptum sustinetur (c. 47). Iudicium ergo in his casibus non pendet a privatis, sed dubium est dirimendum ab Ordinario vel loci in quo est adhibendum rescriptum; vel personarum si agatur de Ordinariis non territorialibus, nempe de Superioribus religiosis exemptis; id locum habet non solum in re-

(1) Haec distinctio causarum fuit inventa ut melius intelligeretur alia distinctio quam continebat, c. 20, X, I, 3 (*difficile et famosum caput et est clavis totius tituli*, summ. cit. cap.), nempe si Papa, cognita subreptione vel obreptione precum, rescriptum non concessisset aut concessisset; nam si non concessisset, censebatur agi de iis quae animam Papae movebant (causis motivis), si concessisset, magis intelligebatur agi de iis quae faciliorem dumtaxat reddebant concessionem (causis impulsivis). Caput illud quidem directe respiciebat rescripta iustitiae; sed distinctio inter causas motivas et impulsivas fuit applicata quoque, imo praecipue, rescriptis gratiae.

scriptis eorundem Ordinariorum, sed etiam in rescriptis aliorum vel etiam Sanctae Sedis (1).

d) *Modus quo haec vitia obstant rescriptorum validitati.*

1.º Nunc in novo Codice nulla fit distinctio inter malam et bonam fidem seu *dolum* (fraudem, malitiam) et *ignorantiam* (simplicitatem) unde proveniat subreptio, obreptio vel error in nominibus (2); proinde in quibuslibet rescriptis si quis etiam ex ignorantia vel simplicitate non expresserit substantialia, aut allegaverit unicam falsam causam, aut erraverit in nominibus cum hic error officit, rescriptum erit invalidum; e converso licet aliquis consulto et mala fide omiserit exprimere accidentalialia, aut allegaverit falsa, manente tamen una saltem causa motiva vera, aut erraverit in nominibus dummodo de persona vel re constet, valor rescriptorum non ideo nutat. Attamen differentia inter subreptionem proveniente ex dolo et proveniente ex ignorantia vel simplicitate, adhuc conservatur in novo Codice pro duobus casibus, nempe in dispensatione irregularitatum (c. 991, § 1) et in absolutione censurarum (c. 2.249, § 2).

2.º Invaliditas rescriptorum, cum preces veritate non nitantur,

(1) Hucusque error in nominibus non vitiabat rescriptum, si illa falsa denominatio seu demonstratio respiciebat tantum qualitatem personae, loci, etc., etc., dummodo de ipsa persona, loco, re constaret; sed vitiabat quidem rescriptum, si error respiciebat ipsam personam, locum, rem, etiamsi de persona, loco, re constaret (cfr. *Pirhing*, lib. I, tit. III, n. CXIII seq.; cfr. tamen *D'Annibale*, III, 499, not. 4).

(2) Hucusque fiebat distinctio inter dolum et ignorantiam; et dolus quidem, si caderet non in mere accidentalialia sed in substantialia, quaecumque ista fuerint, semper reddebat invalidum rescriptum, quamvis Papa cognita rei veritate rescriptum concessisset, ac proinde quamvis dolus caderet solummodo in causas impulsivas quae censebantur pertinere ad substantialia. Si vero ignorantia esset causa vitiorum, tunc admittebatur distinctio inter causas motivas et impulsivas, ita ut falsitas proveniens ex ignorantia vitiaret rescriptum si caderet in causas motivas, minime vero si in causas impulsivas (cfr. *Santi*, lib. I, tit. III, n. 11; *Sebastianelli*, "De personis", numero 71).

exurgit ipso iure, nec expectanda est aliorum oppositio sive exceptio; nam novus Codex ex istis vitiis commemorat simpliciter invaliditatem non annulationem, vel rescripta dicit invalida, non invalidanda (1).

3.º Vitia haec si cadant in unam tantum partem rescripti, quod plures contineat partes seu plures concedat simul gratias, non infirmat nisi partem illam, nec invaliditas est ad alias partes extendenda (c. 42, § 3) (2).

4.º Praeter vitia recensita, quae olim vocabantur intrinseca, aderant et alia vitia quae vocabantur extrinseca; erant videlicet ea quae desumebantur ex defectibus formae extrinsecae, v. g., defectus in consuetis solemnitatibus Bullarum, Brevium, etc.; error crassus latinitatis, rasura in loco substantiali et suspecto, etc.; haec si contingerent, reddebant rescriptum non solum suspectum sed etiam invalidum (3). Hodie, cum de istis vitiis extrinsecis nulla mentio fiat in Codice, retinenda ipsa sunt, quando in rescriptis occurrerint, non tamquam causa invaliditatis per se, sed tamquam causa suspicandi de falsitate litterarum seu documentorum aut tamquam medium demonstrandi documenta illa non esse authentica, ac proinde rescriptum non existere.

(1) Hactenus rescripta dicebantur esse invalida aliquando ipso iure, aliquando ope exceptionis. Nonnulli distinguebant immediate inter rescripta gratiae, et rescripta iustitiae; illa retinebantur invalida ipso iure, haec ope exceptionis (cfr. *Wernz*, I, 153). Alii rem proponebant hoc modo: quaelibet rescripta gratiae sunt quidem invalida ipso iure, ut apud omnes in confesso est: sed in rescriptis iustitiae distinguendum vitium proveniens ex dolo et vitium proveniens ex ignorantia: primum reddit rescriptum ipso iure, alterum ope exceptionis invalidum (cfr. *Sebastianelli*, l. c., n. 72). Haec omnia hodie sunt antiquata.

(2) Etiam hic inducebatur distinctio inter dolum et ignorantiam; si vitium proveniret ex dolo, rescriptum erat invalidum quoad omnes partes, licet dolus caderet in unam tantum partem, nam ex c. 20, X, I, 3 dolosi nullum ex litteris commodum debebant consequi; si autem vitium provenerit ex ignorantia, tunc nonnisi partem, in quam cadebat, dicebatur infirmare (*Santi et Sebastianelli*, ll. cc.

(3) Cfr. *Wernz*, l. c.

B) *Non habita prius ab alio Superiore denegatio rescripti.*—

Est alia conditio dicenda quoque, ita in genere, *essentialis* in rescriptis; quoniam si non semper, saepius ab ea pendet valor rescriptorum. Etiam haec conditio tacite inest rescripto, licet non exprimatur. Ac procedit quandoque sane per modum subreptionis, ut si gratia, denegata a Vicario Generali, petatur ab Episcopo nulla facta mentione denegationis; sed alias independens est a subreptione, nec sufficit manifestare denegationem ut rescriptum possit valide obtineri; est ergo conditio diversa ab ea quae ex veritate precum desumitur, et habet locum non tantum in rescriptis, sed et in oraculis vivae vocis. Et separatim venit inspicienda: a) *vis repulsae latae a S. Sede*; b) *vis denegationis Ordinariorum*.

a) Quoad denegationem datam a S. Sede habetur in c. 43 haec regula; Gratia, quae fuerit denegata ab una Sacra Congregatione vel Officio Romanae Curiae, nequit postea, sine eiusdem assensu, concedi valide ab alio S. Sedis Dicasterio vel ab Ordinario etsi potestatem habente (1).

Ubi adnotandum est:— 1.º Regula nullatenus attingit ipsum Romanum Pontificem, cuius potestas non est aliquo modo subiicienda inferioribus; ideo si quis post repulsam alicuius Sacrae Congregationis vel Officii Romanae Curiae vel Ordinarii vel alterius cuiuscumque, velit recurrere immediate ad personam Summi Pontificis, nedum id potest facere liberrime, sed nec tenetur facere mentionem denegationis; saepe tamen minus recte operabitur qui ita se gerat, ac praeterea Romanus Pontifex non solet concedere gratias illas quae communiter expediuntur in Sacris Congregationibus aut pertinent ad Ordinariorum competentiam; denique

(1) Haec regula iam continebatur in Const. Innoc. XII *Ut occurratur* 4 Jun. 1692, qua erat cautum ne quis, sub poena nullitatis, preces in materia gratiae vel iustitiae alicui ex Sacris Congregationibus oblatas et reiectas denuo alii Sacrae Congregationi proponeret. Retenta fuit quoque a Pio X in reformatione Curiae Romanae anno 1908 peracta, quamvis abrogata censeretur iurium seu competentiae cumulatio inter Officia Sanctae Sedis (cfr. "Norm. pecul.", c. I, n. 2). Et eadem ratione nunc in Codice retinetur.

quamvis praecedens denegatio alterius Superioris non sit materia subreptionis quoad ipsum Romanum Pontificem, tamen subreptio ex aliis capitibus irrepere potest etiam rescriptis immediate a Romano Pontifice concessis (1). — 2.º Nec in hac regula comprehenditur Sacra Poenitentiaria (c. 43 in fine), quae sive sciens sive ignara gratiae prius denegatae in foro externo, ipsa potest in foro interno procedere (2).

3.º Regula procedit inter duo Romanae Curiae Officia vel Congregationes pariter circum eandem gratiam elargiendam competentes, nam si unum vel aliud Dicasterium esset incompetens, res extra quaestionem versaretur. Quomodo autem id possit nunc evenire cum Sanctae Sedis Officiorum competentia non sit cumulativa, explicatur ex eo praesertim quod in peculiaribus casibus dubitationi, aut errori, aut cuilibet alii rerum eventui locum esse contingat.

4.º Regula eo vel magis urget si, post repulsam habitam in Curia Romana, velit quis recurrere ad Ordinarium loci in eadem re praeditum facultatibus sive ordinariis ex munere sive obtentis per delegationem Sanctae Sedis. Potuisset ille ad Ordinarium prius efficaciter recurrere, at supposita denegatione Curiae Romanae idipsum amplius facere nequit. Hoc sane non ex natura rei petitur, sed ex positiva legis dispositione; nam per se inferioris potestas non est adempta nec restricta per dene-

(1) Si e contra Romanus Pontifex denegasset gratiam, *invalidè* fieret deinde recursus ad Officia S. Sedis vel ad Ordinarium; etenim, licet ex rei natura denegatio auctoritatis maioris non tollat nec impediatur auctoritatem inferiorem (cfr. *D'Annibale*, I, 77 et 226); sed absonum hodie foret ut denegatio unius Sacrae Congregationis habeat vim invalidandi subsequentem concessionem alterius Sacrae Congregationis vel Ordinarii, item ut denegatio Episcopi invalidet concessionem postea factam a Vicario Generali, et e converso denegatio Romani Pontificis non haberet vim invalidandi concessionem postmodum factam ab inferioribus.

(2) Nequit, e contra, fieri ut praecedente repulsa Sacrae Poenitentiariae in foro interno, deinde Sacra quaedam Congregatio valeat in foro externo *circa rem eandem* providere, id quod evenire posset in dispensandis occultis irregularitatibus aut impedimentis matrimonialibus, in absolvendis censuris, etc. Ratio diversitatis ex eo pendet quod concessio facta a Sacra Poenitentiaria, post denegationem Sacrarum Congregationum, nullum influxum directe habeat quoad forum externum; e contra si post denegationem Sacrae Poenitentiariae, gratia valide concederetur a Sacris Congregationibus, ea extenderetur quoque ad forum internum, in quo Sacra Poenitentiaria forsitan dederit repulsam ob rationes non allegabiles in foro externo.

gationem Superioris, ut tenebat communis sententia Doctorum (1) et hodie confirmatur ex cc. 204, 1.048.

5.º At nullo iure est prohibitum quominus quis post denegationem Ordinarii recurrat ad Sanctam Sedem, praetermissa mentione denegationis; nam potestas Superioris per se non pendet ab inferiore nec ius hac de re quidquam statuit; et quamvis haec agendi ratio posset aliquando aditum incommodis aperire, non ideo restringenda est auctoritas Sanctae Sedis, et aliunde his incommodis oriundis obstat duplex praxis Officiorum Curiae Romanae, altera ut preces supplicationum non attendantur sine praevia Ordinarii informatione, altera ut, quando gratia quaedam concedi valet ab Ordinario, generatim detur responsio: *orator recurrat ad Ordinarium*.

b) In c. 44 expeditur casus quo, post denegatam gratiam a proprio Ordinario, quis recurrat ad alium Ordinarium eadem facultate praeditum.

Hic nomine Ordinariorum recensendi sunt Ordinarii locorum, Superiores religiosi exempti, ac etiam Legati Sanctae Sedis, qui praediti sunt pluribus facultatibus ad gratias concedendas. Ceteri Superiores, v. g., Congregationum religiosarum non exemptarum, in hoc censu non computantur; at regula in hoc canone statuta convenienter ut norma agendi quoad illos quoque servabitur.

Cum vero dicimus hic Ordinarios, non intelligimus eos, pro canonis effectū, agere debere ex potestate ordinaria, nam etsi egerint ex facultatibus delegatis idem tenendum est, cum canon intendat designare gradum hierarchicum Superiorum, sed non definiat qua ipsi egerint potestate. Iam hisce suppositis, canon in duplici distincto paragrapho considerat: primo casum duorum Ordinariorum inter se aequalium pro ratione gratiae concedendae, secundo speciatim casum emergentem inter Episcopum et Vicarium generalem Episcopo ipsi subordinatum.

Primus ergo paragraphus iniungit duo praecepta; unum petentibus, ne videlicet gratiam a *proprio* Ordinario denegatam petant ab alio Ordinario, nulla facta denegationis mentione; alterum secundo Ordinario, ne gratiam concedat quin habeat a priori Ordinario denegationis rationes.

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 77 et 226; *Bucceroni*, I, 284.

At plura sunt animadvertenda: 1.º Casus inter duos Ordinarios multipliciter evenire potest; veluti si quis habeat duos vel plures Ordinarios proprios ratione duplicis domicilii, aut ratione domicilii et quasi domicilii, etc.; si duo pertinentes ad diversas dioeceses petant dispensationem super impedimentis matrimonialibus; si quis recurrat prius ad proprium Ordinarium, deinde ad Legatum Apostolicum; si aliquis religiosus post repulsam habitam a proprio Superiore recurrat ad Ordinarium loci, etc. 2.º Regula seu lex constituta in hoc paragrapho est mere praeceptiva, non irritans, ita ut nec ad subreptionem reducat; ergo sive unum sive alterum sive utrumque praeceptum negligatur, rescriptum non est invalidum; quandoquidem ex natura rei valet gratia, prius negata ab uno Superiore, deinde concessa ab alio eiusdem auctoritatis; erit tamen rescriptum illicitum, utpote datum contra legum praescripta. 3.º Praecepta huius canonis urgent in casu quo prior Ordinarius qui denegavit gratiam, fuit Ordinarius *proprius* supplicantis, qui deinde recurrit ad alium Ordinarium sive proprium sive non proprium: at non urgent in casu contrario, si nempe prima petitio fuit directa ad Ordinarium non proprium, secunda ad proprium; id enim canon minime prescribit. 4.º Nec urgent in casu quo prior supplicatio facta fuisset praedecessori in munere, posterior successor; nam hic canon respicit diversitatem non personarum sed sedium. 5.º Denique multo minus urgent, si idem Ordinarius prius gratiam denegaverit, postea rei immemor concesserit; etenim ad *aliu*m Ordinarium non fit recursus (1).

Secundus paragraphus perpendit casum inter Episcopum et *suu*m Vicarium generalem, ac statuit: 1.º Si prior petitio fuit directa ad Vicarium generalem, et ab eo fuerit denegata, nemo prohibetur recurrere ad Episcopum pro eadem gratia obtinenda; at debet exprimere repulsam Vicarii Generalis, secus habebitur rescriptum ut subreptitium et invalidum: in Episcopo sane non deficit potestas, at ius ipsum praesumit deficere illi voluntatem. 2.º Si e contra Episcopus prior denegavit gratiam, Vicarius Generalis nequit iam eam gratiam concedere absque Episcopi consensu, etiamsi in precibus facta fuerit mentio denegationis; quia ius in isto casu censetur tollere a Vicario Generali potestatem.

(1) Cfr. *Bucceroni*, l. c.

285. Peculiaris vis rescriptorum “ Motu proprio „ concessorum. — Haec rescripta, licet praecesserit instantia sive preces, censentur concedi non ad instantiam vel preces, sed ex benevolentia Romani Pontificis vel Ordinarii; ideo peculiari vi pol-
 lent, quae in hoc consistit: 1.º Illa clausula *Motu proprio* appo-
 sita rescriptis purgat complete vitium subreptionis (c. 45). 2.º Non
 sanat proprie loquendo obreptionem (ibid.), aut nempe sanat il-
 lam obreptionem quae non obstat validitati cuiuslibet rescripti,
 minime vero sanat obreptionem quae invalidat rescripta; ideo si
 afferatur unica causa finalis seu motiva, eaque sit falsa, etiam
 rescriptum motu proprio concessum vitatur; eoque vel magis
 vitabitur, si adducantur plures causae motivae, et omnes sint
 falsae: excipitur tamen casus matrimonialis super impedimento
 minori iuxta c. 1.054. Ergo ut valeat rescriptum motu proprio
 concessum, saltem una causa motiva debet esse vera, ut accidit
 in omnibus rescriptis. Ratio differentiae inter subreptionem et
 obreptionem quoad rescripta motu proprio in eo est quod subre-
 ptio nequeat intelligi dum Superior censetur non rogatus rescri-
 bere, optime e contra intelligatur obreptio quia Superior potuit
 ex falsa causa decipi (1). 3.º Clausula *Motu proprio* in rescri-
 ptis non sanat inhabilitatem personae ad gratiam de qua agitur,
 nisi aliud exprimatur saltem per clausulas generales (c. 46): nam
 rescriptum intendit concedere gratiam personae habili, non tri-
 buere habilitatem, nisi et ipsaabilitas fuerit obiectum supplica-
 tionis ut in dispensationibus matrimonialibus. Ideo si Romanus
 Pontifex, etiam motu proprio, conferat beneficium ecclesiasticum
 personae inhabili, collatio est invalida, nisi Romanus Pontifex
 cognoscens inhabilitatem, dispensaverit super ea. 4.º Nec valet
 rescriptum *Motu proprio* concessum contra alicuius loci legitimam
 consuetudinem vel statutum particulare, nisi adiungatur clausula
 derogatoria saltem generalis (c. 46); quia rescribens censetur

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 240.

ignorare tales consuetudines atque statuta, nec eis intendit derogare, nisi id caveat expresse (arg. cc. 22 et 30; cfr. quoque c. 19, X, I, 3; c. 1, I, 2 in VI). E contra quando dantur rescripta contra ius commune, Superior, apprime noscens illud, censetur eidem derogare, etiamsi nihil expresse dicat. 5.º Tandem rescripta etiam motu proprio concessa contra ius alteri quaesitum, non sustinentur nisi illius iuris mentio expressa habeatur saltem per clausulas derogatorias generales (c. 46); quia vel ipse Romanus Pontifex numquam intendit tollere ius alteri quaesitum, nisi aperte id manifestet (cfr. cc. 4 et 10, I, 3 in VI, et praesertim reg. Cancel. 18 *de non tollendo ius quaesitum*).

286. Praevalidentia inter plura rescripta simul concurrentia. —

Potest contingere ut de una eademque re impetrentur duo vel plura rescripta inter se contraria, ita ut omnia simul adhiberi nequeant; videndum ergo est quodnam ex eis rescriptis praevaleat alii vel aliis. Et distinguendus est duplex casus: **A)** Utrum ex duobus rescriptis unum sit generale, aliud peculiare. **B)** An utrumque rescriptum sit aequale aut generale aut peculiare.

A) In concursu rescripti generalis cum rescripto peculiari habemus in c. 48, § 1 regulam ut debeat praevalere peculiare in iis quae peculiariter exprimuntur, firmo quoad alia rescripto generali.

Ita, scilicet, actus viribus sustinentur quantum possibile est, nam rescriptum peculiare valet pro caso peculiari, rescriptum vero generale sustinetur pro omnibus aliis casibus praeter casum exceptum in rescripto peculiari. Praeterea si praecedat rescriptum generale ac subsequatur peculiare, intrat regula iuris 34 in VI: *generi per speciem derogatur*; si, e converso, praecedat rescriptum peculiare, sequatur generale, tunc rescribens praesumitur non voluisse per rescriptum generale auferre ius in priore peculiari concessum, nisi expresse de eo caveat, ad modum quo lex generalis non abrogat priores leges particulares nisi de eis expressam fecerit mentionem.

B) Si rescripta opposita fuerint inter se aequalia, quia utrumque est aut generale aut peculiare, generatim praevalet illud

quod prius fuerit obtentum (c. 48, § 2) iuxta regulam iuris 54 in VI: *Qui prior est tempore potior est iure*, ac insuper rescribens praesumitur concessisse secundum rescriptum quoniam memor non fuit prioris iam concessi, alias non concessisset, ut dicebatur in c. 12, X, I, 29.

Sed ut clarius res perspiciatur, distincte videndum est: a) Quodnam rescriptum dicatur prius, quodnam posterius. b) Quomodo valeat regula prioritatis dum de ipsa prioritatem constat. c) Quid tenendum quando discerni nequeat prioritas rescriptorum.

a) Prioritas ergo rescriptorum determinatur a prioritatem impetrationis seu concessionis, nempe a die datae qua rescribit principalis concessor; etenim hic non est attendendum tempus quo incipiunt valere rescripta, sed tempus quo fuerint impetrata seu concessa, ut patet ex contextu canonis, et ex communi Doctorum sententia hucusque habita (1). Revera: 1.º nullum dubium esse potest quoad rescripta concessa in forma gratiosa, in quibus inspicitur duntaxat dies datae. 2.º Sed nec dubium esse debet quoad rescripta impetrata in forma commissoria necessaria; quoniam reapse concessio iam incipit a die datae et perficitur die praesentatae; praeterea rescriptum in forma commissoria necessaria tribuit quoddam quasi ius ad rem (id est gratiam ab exsecutore obtinendam) (2), cui iuri per secundum rescriptum non censendus est derogare rescribens, nisi illud expresse caveat. 3.º Imo, quamvis agatur de rescriptis concessis in forma commissoria voluntaria, idem tenendum est; tum quia rationes generales de prioritatem temporis et de voluntatis defectu in rescribente possunt huc etiam aptari; tum quia licet in casu commissionis voluntariae non tribuatur verum ius ad rem (3), tamen aliquale ius prioritatis videtur esse agnoscendum; tum denique quia id erui videtur ex c. 206 aiente: "Pluribus successive delegatis, ille negotium expedire debet cuius mandatum antea est nec posteriore rescripto expresse abrogatum fuit".

At vero sicut haec omnia apparent esse conformia iuri veteri, ita etiam conformis eidem veteri iuri esse videtur exceptio quaedam (4); ut

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, lib. I, tit. III, nn. 80-118.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 222.

(3) *D'Annibale*, ibid.

(4) Cfr. *Reiffenstuel*, l. c., n. 99.

nimirum si agatur de rescriptis concessis in forma commissoria, et illud quod fuit secundo impetratum, fuerit primo nedum mandatum exsequutioni, sed etiam produxerit plene iam suum effectum et dederit veluti possessionem gratiae concessae, tunc idem rescriptum praeferendum est alteri prius impetrato, seu nempe immutato ordine prioritatis, censeatur esse prius quod secundo loco fuit impetratum, posterius illud quod primo loco (cfr. c. 12, I, 3 in VI).

b) Dum ergo constat seu definita est prioritas unius rescripti, adhuc est subdistinguendum (c. 48, § 2); nam si in posteriore rescripto nulla fiat mentio prioris, tunc praevallet prius rescriptum, seu tenet regula data de prioritatem temporis, siquidem obtinent plene rationes mox allatae; si vero in altero rescripto fiat expressa mentio prioris, tunc prius rescriptum censetur revocatum per posterius, vel potius suspensum in concursu posterioris (1), quod proinde debet priori praevalere. Imo etiamsi nulla fiat mentio prioris in posteriore, tamen aliquando secundum praevallet primo, in casu nempe quo prior impetrator dolo vel notabili negligentia suo rescripto usus non fuerit: quando autem dolus vel notabilis negligentia censeatur adfuisse, determinandum est arbitrio boni viri, et praesertim iudicis aut Praelati ecclesiastici, ut iam hucusque tenebatur pro rescriptis gratiae (2), nec expectandum est tempus unius anni, ut olim erat pro rescriptis iustitiae (3).

c) Si non liqueat, uter impetrator fuerit prior in impetrando, tunc generatim utrumque rescriptum est censendum veluti irritum (c. 48, § 3). Id saepius eveniet cum duo vel plura rescripta eodem die fuerint concessa, seu referant eandem diem datae; tamen etiam tunc forsitan erit possibile determinare prioritatem con-

(1) Etiam in hoc casu, et multo magis in aliis casibus praevalentiae, non debet dici annullatum rescriptum quod constringitur cedere alteri; nam extra casum praevalentiae, conservat suam vim et potest suum effectum producere.

(2) *Reiffenstuel*, l. c., n. 66.

(3) *Reiffenstuel*, l. c., n. 88.

cessionis, quo in casu urget rursus regula prioritatis in tempore iuxta § 2 canonis. Sin vero prioritas nullo modo liqueat, non potest unum rescriptum alii praevalere; unde si res nequeat iterum referri ad rescribentem, inutilia erunt rescripta, saltem dum simul concurrant; quod si res ferat, iterum ad rescribentem recurrendum est, ut rem definiat. Si autem diversi fuerint rescribentes, iique aequales in potestate concedendi, v. g., duo Ordinarii, tunc res deferatur ad communem Superiorem, v. g., ad Romanum Pontificem; si vero unus rescribens, puta Romanus Pontifex vel etiam Legatus Apostolicus, fuerit iam aliis, ut Episcopo, superior, tunc sine ullo recurso agnoscatur praevalentia rescripti concessi a Superiore (cfr. cc. 12 et 31, III, 4 in VI).

287. Interpretatio rescriptorum. — Quae sint servanda in rescriptis interpretandis, continent regulae sequentes:

1.^a Munus interpretationis in rescriptis non est aliud quam declarare sensum verborum, nec ideo rescripta possunt ad casus alios praeter expressos extendi; brevius interpretatio in rescriptis nonnisi declarativa est, minime vero extensiva nec proinde restrictiva (c. 49; cfr. etiam c. 6, I, 3 in VI; c. 27, III, 4 in VI). Ratio quia rescripta dantur ad personas, res, causas particulares, quarum peculiaris conditio aliis nequit attribui (cfr. c. 9, X, V, 33, et reg. iuris 74 et 78 in VI).

2.^a Ut fit in legum interpretatione, ita hic etiam praeprimis sunt verba attendenda, et intelligenda secundum propriam verborum significationem et communem loquendi usum (c. 49); nec nisi ad vitandum absurdum, inutilitatem rescripti, imprudentiam vel iniustitiam rescribentis, etc., licet umquam verba impropriare.

3.^a Si verba sint perspicua, res facile expeditur; at in casu dubii, opus est distinctione inter latam et strictam interpretationem. Lata interpretatio adhibetur quandocumque non iniungitur facienda interpretatio stricta. Casus vero strictae interpretationis quoad rescripta definiuntur in Codice (c. 50), scilicet: a) In omnibus rescriptis iustitiae seu ad lites, quia haec rescripta sunt

odiosa parti colliganti, et saepe detrahunt iurisdictioni Ordinariorum. **b)** In iis quae laedunt iura aliis quaesita, cum sint prorsus odiosa. **c)** In rescriptis quae adversantur legibus, seu derogant iuri communi in commodum privatorum, v. g., quae concedunt dispensationes vel privilegia contra ius; nam recessus a iure communi censetur esse odiosus, unde reg. iuris 28 in VI: "Quae a iure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda „. **d)** In rescriptis, quibus fiunt concessionem beneficiorum ecclesiasticorum; haec enim beneficia impetrare sapit ambitionem vel importunitatem.

ART. III. — DE EXECUTIONE ET DURATIONE RESCRIPTORUM.

288. Executio rescriptorum. — **A)** Hac in re oportet imprimis distinguere rescripta, quae conceduntur in forma gratiosa, ab iis quae dantur in forma commissoria. Illa, utpote continentia gratiam iam plene factam, executorem suapte natura non postulant; ideo per se nulli sunt praesentanda. Aliquando tamen ea Ordinario impetrantis necesse est praesentare; quod evenit maxime tribus casibus in c. 51 decretis: **a)** Cum id in ipso rescripto praecipitur, et planum est. **b)** Cum agitur de rebus publicis, cuius generis sunt indulgentiae communiter impertitae (c. 919) aliaque huiusmodi. **c)** Cum oportet comprobare conditiones quasdam, ut loci decorem in sacellis privatis (c. 1.195) (1).

B) Alia rescripta, quae videlicet conceduntur in forma commissoria, indigent exsecutore. Qui, ut iam novimus, potest esse vel necessarius vel voluntarius. *Exsecutor necessarius*, qui et simpliciter exsecutor audit, ille est, cui rescribens in rescripto *man-*

(1) Cfr. *Pii X*, "De Romana Curia Norm. pecul. „, c. III, a. I, n. 4. Conc. Trid. (c. 5, sess. XXII, *de Ref.*) statuerat ut dispensationes in forma gratiosa concessae deberent exhiberi Ordinariis pro recognitione; at haec praescriptio in uso iam non erat, ex eo forsitan quod dispensationes solerent concedi in forma commissoria.

dat seu *imperat* executionem facere, cui nimirum committitur, ut dici solet, merum ministerium; *exsecutor voluntarius*, qui melius vocaretur *delegatus*, est ille, cui tribuitur potius *facultas* exsequendi, seu committitur ipsa concessio gratiae (1).

C) Novus Codex nihil expresse decernit de qualitate personarum, quibus committenda est executio rescriptorum; unde in arbitrio rescribentis est executores quos voluerit designare.

Olim executores pontificiorum iustitiae rescriptorum debebant esse clerici vel dignitate ecclesiastica pediti, vel personatum obtinentes, vel canonici Ecclesiarum cathedralium (c. 11, I, 3 in VI), non proinde canonici Ecclesiarum collegiatarum; qui praeterea, iuxta Conc. Trid. (c. 10, sess. XXV, *de reform.*), fuissent in synodo dioecesano designati seu electi *iudices synodales*, aut extra synodum ab Episcopo ex facultate apostolica nominati *iudices prosynodales*. Executores vero pontificiorum gratiae rescriptorum in foro externo solebant esse Praelati ecclesiastici potestate iurisdictionis in ipso foro externo, praediti, veluti Episcopi, Vicarii generales aut capitulares, Superiores regulares etiam locales, etc.; in foro vero interno erant doctores sacrae theologiae vel sacrorum canonum vel confessarii regulares privilegiati vel personae ecclesiasticae alias idoneae.

Recentioribus temporibus ex decreto S. O. 20 Februarii 1888 innovante praescriptionem iam a Conc. Trid. latam, c. 5, (sess. XXII, *de re-*

(1) Quomodo inter se differant executores necessarii et voluntarii explicat *D'Annibale*, I, 222, not. 5: "Itaque si rescripserit (v. c. Ordinario), *dispenses, absolvas*, gratia facta intelligitur (seu *constituit necessarium exsecutorem*), nam iubet; etsi adiecerit conditionem (*Reiff.*, I, 3, 257), puta, si R. P. dispensaverit in impedimento mixtae religionis, *dummodo sponsi promiserint se ministellum non adituros*, vel ei mandaverit Seium, *renunciata pensione*, in beneficio instituere: tametsi addiderit, *pro tuo arbitrio et conscientia* (Ex S. C. C., 6 Dec. 1846), quippe haec clausula inscribitur urbanitatis et reverentiae causa (cfr. *Trombetta*, "Praxeos", etc., cap. VI, § 3). Contra, faciendam accipimus (seu *constitutum voluntarium exsecutorem*), si ei, cui mandavit, nihil iusserit, sed negotium remiserit *arbitrio et voluntati eius* (Ex LL., 8, 9, *De O. Praes.*; *S. Alph.*, I, App. II, n. 13); puta si dixerit, *dispenses, absolvas, si expedire iudicaveris*, aut ei remiserit preces *cum facultatibus necessariis et opportunis* (*Bizzarri*, "Collectanea", etc., p. 666) „

form)., dispensationes matrimoniales committendae ad executionem erant Ordinariis locorum; unde factum est ut rescripta pontificia omnia in foro externo committerentur exsequenda generatim Ordinariis locorum, vel si ageretur de religiosis Superiori Generali. Rescripta autem Sacrae Poenitentiariae pro foro interno solebant postremo tempore committi executioni alicuius Confessarii ex approbatis ab Ordinario. Et haec est praxis quae hodie retinetur in Curia Romana.

D) Quae de executione rescriptorum statuuntur in novo Codice respiciunt praesertim modum servandum in exsequendis rescriptis; quare definiunt munus seu officium executorum; ea vero continentur his regulis:

a) Ad executionem imprimis necessario est praesentatio rescriptorum facienda executori; quae praesentatio de regula fit ab eo qui rescriptum obtinuit. Tempus autem praesentationis non est in iure definitum; unde possunt rescripta executori exhiberi quovis tempore, modo absit fraus et dolus (c. 52).

b) Executor nihil potest *valide* agere antequam autographas litteras sive rescriptum non solum receperit, verum etiam earum authenticitatem et integritatem recognoverit; ideo etsi certissime sciat per telegraphum sive alia ratione commissionem sibi fuisse factam, vel litteras iam missas, aut etiam exemplum earum acceperit, non potest ullo modo procedere (1). Si aliquando ergo

(1) Hucusque invaliditas executionis erat certa ex c. 12, X, II, 28 in rescriptis iustitiae; sed quoad rescripta gratiae non certo constabat nisi pro dispensationibus matrimonialibus; nam S. O. 24 Aug. 1892 ad dubium: "Se sia valida una dispensa matrimoniale eseguita dall'Ordinario dietro l'avviso telegrafico, prima di avere ricevuto il documento autentico della grazia concessa"; respondit: "Negative, nisi notitia telegraphica transmissa fuerit ex officio, auctoritate S. Sedis"; pro ceteris vero gratiae rescriptis nullus iuris textus adducebatur praeter cit. c. 12, X, II, 28, quod respiciebat rescripta iustitiae; inde *D'Annibale*, I, 241, not. 36, tenebat non esse inquietandos eos, qui si periculum esset in mora, rescriptum exsequerentur ex sola notitia per telegraphum habita. Prohibitum tamen erat tam pro Curia Romana quam pro Curiis dioecesanis admittere, de regula ordinaria, supplicationes per telegraphum (*Litt. Encycl. Secr. Stat.*, 10 Dec. 1891).

urgeat necessitas exsequendi rescriptum ante litterarum receptionem, tunc necesse est ut ad exsecutorem praevia litterarum notitia transmittatur ex rescribentis auctoritate (c. 53).

c) Acceptis et recognitis litteris exsecutor debet, ut aiunt, verificare preces, seu explorare an vera sint exposita in precibus; si tamen aliunde sibi constat de veritate precum, non est cur amplius inquirat. Inquisitio autem, etiam in foro externo, nonnisi summaria et extraiudicialis esse debet, dummodo fuerit sufficiens ad executionem rationabiliter et tuta conscientia ferendam. Ac in foro interno fides oratori habenda est (1).

d) Quibus praestitis exsecutor ferat executionis decretum. Si exsecutor sit necessarius, nequit generatim denegare rescripti executionem; excipitur tamen triplex casus: 1.º Si manifeste pateat rescriptum vitio subreptionis aut obreptionis nullum esse. 2.º Si in rescripto apponantur conditiones, quas exsecutori constet non esse impletas. 3.º Si is qui rescriptum impetravit, adeo, iudicio exsecutoris, videatur indignus ut aliorum offensioni futura sit gratiae concessio: in hoc postremo casu exsecutor potest ac debet suspendere executionem et statim ea de re certiozem facere rescribentem (c. 54, § 1). Si verò exsecutor fuerit voluntarius, ipsius est pro suo prudenti arbitrio et conscientia gratiam concedere vel denegare (c. 54, § 2); verum sine aliqua iusta causa gratiam denegare, non esset aequum.

e) Exsecutor non potest excedere limites mandati; sed debet procedere iuxta normam sibi statutam in rescripto; omnia servare quae in eodem rescripto praeciipiuntur; ea concedere quae a rescribente conceduntur; non plus, ut patet; nec etiam minus quia est exsecutor, nisi fuerit voluntarius. Nisi conditiones *essentiales* in litteris appositas impleverit, ac *substantialem* procedendi formam servaverit, irrita est executio; nisi vero alias conditiones,

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 241; *Bucceroni*, I, 285.

quamvis non essentielles, aut praecepta iniuncta observaverit, aget illicite (c. 55).

f) Forma executionis rescriptorum in foro externo debet ordinarie esse scripta; at vero scriptura non praecipitur ut forma substantialis, et ideo etiam viva voce, per telegraphum, etc., est valida executio. In foro interno valet executio quacumque forma facta; ordinario autem viva voce est facienda.

g) Quilibet executor potest aliis committere actus praeparatorios executionis, v. g., recognoscere authenticitatem et integritatem litterarum, comprobare veritatem precum, audire partes vel testes, etc. Imo executores sive voluntarii sive necessarii (1), etiam quoad ferendum decretum executionis, ac proinde quoad totum negotium, possunt alium pro suo prudenti arbitrio sibi substituere; excipiendus est tamen duplex casus: 1.º Si substitutio prohibita fuerit. 2.º Si fuerit electa industria personae; in his duobus casibus non licet aliis committere nisi actus praeparatorios (c. 57). Substitutus autem nequit rursus nominare alterum substitutum, quia subdelegatus nequit subdelegare, nisi id expresse concessum fuerit (cfr. c. 199, § 5). Denique si commissio executionis fuit demandata alicui constituto in dignitate vel officio,

(1) Olim erat interdicta huiusmodi substitutio; quare executor, exceptis actibus praeparatoriis, tenebatur agere per seipsum (cfr. *D'Annibale*, l. c.); id quod maxime verum habebatur pro executoribus necessariis, nam merum ministerium non poterat delegari. Si commissio facta esset Ordinario, tunc executio fieri posse dicebatur tum ab Episcopo tum a Vicario Generali; sed cum dabatur commissio Episcopo, nequibat exsequi Vicarius Generalis, prout e converso si commissio erat directa Vicario Generali, non poterat Episcopus praestare executionem (cfr. *Santi*, lib. I, tit. III, n. 29). At vero decretum S. O. 20 Febr. 1888 statuit ut dispensationes matrimoniales, unde et alia rescripta, committerentur exsequenda Ordinariis, ac proinde executio fieri posset tum ab Episcopo, tum a Vicario Generali, tum a Vicario Capitulari, vel a successore, poterat etiam delegari alius Ordinarius, etc. Imo licet commissio esset inscripta *Episcopo*, censebatur tamen data Ordinario iuxta sensum praefatum (S. O. 5 Sept. 1900).

exsecutio fieri potest a successore nisi constet commissionem priori fuisse factam ex industria personae (c. 58).

h) Si exsecutor quoquo modo erraverit in rescriptorum executione, potest corrigere suum errorem et iterum eadem rescripta executioni mandare (c. 59, § 1).

i) Quoad taxas, quae pro rescriptorum executione peti possunt, standum est elencho taxarum praefinitarum in concilio provinciali aut conventu Episcoporum provinciae et a S. Sede approbatarum (c. 1.507), vel iis concessionibus quae hac de re Ordinarius obtinuerit ab ipsa S. Sede (cc. 59, § 2 et 1.056).

289. Duratio rescriptorum. — Rescripta de se sunt perpetua; at possunt cessare pluribus modis:

- a) Lapsu temporis, pro quo rescriptum datum fuit.
- b) Impleta conditione resolutoria.
- c) Morte impetrantis, si gratia concessa sit personalis.
- d) Renuntiatione impetrantis, si agatur de rebus in commodum privatum ipsius concessis.
- e) Morte exsecutoris ante executionem eventae, si electa fuerit persona mere privata, aut industria personae; nam cum designatur exsecutor aliquis in dignitate vel officio constitutus et non sit electa industria personae, tunc executio fieri potest a successore, ut diximus. Imo et in aliis casibus proprie rescriptum non cessat, sed impetrandus novus exsecutor.

f) Revocatione facta vel a rescribente vel a Superiore ipsius rescribentis; quae revocatio fieri potest duplici modo: 1.º Per peculiarem actum rescribentis aut eius Superioris; tunc autem revocatio effectum non obtinet, donec intimetur ei qui obtinuit rescriptum; hoc vero interim censetur subsistere (c. 60, § 1). 2.º Per legem contrariam, quae tamen expresse revocet rescripta contraria, alias lex tacite non censetur revocare rescripta particularia; vel quae sit lex lata a Superiore ipsius rescribentis; v. g., si lex feratur a Romano Pontifice revocat rescripta contraria data ab Ordinariis (c. 60, § 2).

g) Resoluto iure rescribentis seu vacatione Apostolicae Sedis quoad rescripta pontificia, vel vacatione dioecesis quoad rescripta Ordinariorum, at vero cessatio rescriptorum ex hac causa habet tantum locum: 1.º Si in rescripto apponantur clausulae temporaneae, v. g., *ad beneplacitum nostrum, donec voluero*, etc., minime vero si dicatur: *ad beneplacitum Sedis, donec revocavero*, etc. 2.º Si rescriptum fuit in forma commissoria voluntaria concessum in favorem peculiarium personarum in eodem rescripto expressarum, et res sit adhuc integra, id est rescriptum nondum fuerit ullo modo datum executioni, videlicet nullus actus preparatorius ad executionem fuerit adhuc positus (c. 61).

Nota bene: Haec quae diximus de cessatione rescriptorum, melius patebunt ex iis quae sumus dicturi de cessatione privilegiorum et dispensationum, in quibus maxime locum habet. Ceterum c. 62 monet, ut in rescriptis, quae contineant privilegium vel dispensationem, servanda sint quoque ea quae statuuntur in titulis de privilegiis et dispensationibus.

TIT. V. — DE PRIVILEGIIS.

CAN. 63. § 1. Privilegia acquiri possunt non solum per directam concessionem competentis auctoritatis et per communicationem, sed etiam per legitimam consuetudinem aut praescriptionem.

§ 2. Possessio centenaria vel immemorabilis inducit praesumptionem concessi privilegii.

64. Per communicationem privilegiorum, etiam in forma aequae principalis, ea tantum privilegia impertita censentur, quae directe, perpetuo et sine speciali relatione ad certum locum aut rem aut personam concessa fuerant primo privilegiario, habita etiam ratione capacitatis subiecti, cui fit communicatio.

65. Cum privilegia acquiruntur per communicationem in forma accessoria, augentur, imminuuntur vel amittuntur ipso facto, si forte augentur,

imminuantur vel cessent in principali privilegiario; secus si aquirantur per communicationem in forma aequae principalis.

66. § 1. Facultates habituales quae conceduntur vel in perpetuum vel ad praefinitum tempus aut certum numerum casuum, accensentur privilegiis praeter ius.

§ 2. Nisi in earum concessione electa fuerit industria personae aut aliud expresse cantum sit, facultates habituales, Episcopo aliisque de quibus in can. 198, § 1 ab Apostolica Sede concessae, non evanescunt, resoluto iure Ordinarii cui concessae sunt, etiamsi ipse eas exsequi coeperit, sed transeunt ad Ordinarios qui ipsi in regimine succedunt; item concessae Episcopo competunt quoque Vicario Generali.

§ 3. Concessa facultas secundum fert

alias quoque potestates quae ad illius usum sunt necessariae; quare in facultate dispensandi includitur etiam potestas absolvendi a poenis ecclesiasticis, si quae forte obstant, sed ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae.

67. Privilegium ex ipsius tenore aestimandum est, nec licet illud extendere aut restringere.

68. In dubio privilegia interpretanda sunt ad normam can. 50; sed ea semper adhibenda interpretatio, ut privilegio aucti aliquam ex indulgentia concedentis videantur gratiam consecuti.

69. Nemo cogitur uti privilegio in sui dumtaxat favorem concesso, nisi alio ex capite exsurgat obligatio.

70. Privilegium, nisi aliud constet, censendum est perpetuum.

71. Per legem generalem revocantur privilegia in hoc Codice contenta; ad cetera quod attinet, servetur praescriptum can. 60.

72. § 1. Privilegia cessant per renuntiationem a competente Superiore acceptatam.

§ 2. Privilegio in sui tantum favorem constituto quaevis persona privata renuntiare potest.

§ 3. Concesso alicui communitati, dignitati locove renuntiare privatis personis non licet.

§ 4. Nec ipsi communitati seu coeui integrum est renuntiare privilegio sibi dato per modum legis, vel si renuntiatio cedat in Ecclesiae aliorumve praeiudicium.

73. Resoluto iure concedentis, privilegia non extinguuntur, nisi data fuerint cum clausula: *ad beneplacitum nostrum*, vel alia aequipollenti.

74. Privilegium personale personam sequitur et cum ipsa extinguitur.

75. Privilegia realia cessant per absolutum rei vel loci interitum; privilegia vero localia, si locus intra quinquaginta annos restituatur, reviviscunt.

76. Per non usum vel per usum contrarium privilegia aliis haud onerosa non cessant; quae vero in aliorum gravamen cedunt, amittuntur, si accedat legitima praescriptio vel tacita renuntiatio.

77. Cessat quoque privilegium, si temporis progressu rerum adiuncta sic, iudicio Superioris, immutentur ut noxium evaserit, aut eius usus illicitus fiat; item elapso tempore vel expleto numero casuum pro quibus privilegium fuit concessum, firmo praescripto can. 207, § 2.

78. Qui abutitur potestate sibi ex privilegio permissa, privilegio ipso privari meretur; et Ordinarius Sanctam Sedem monere ne omittat, si quis privilegio ab eadem concesso graviter abutatur.

79. Quamvis privilegia, oretenus a Sancta Sede obtenta, ipsi petenti in foro conscientiae suffragentur, nemo tamen potest cuiusvis privilegii usum adversus quemquam in foro externo vindicare, nisi privilegium ipsum sibi concessum esse legitime evincat.

Cap. I. — De notione et divisione privilegii.

290. Notio privilegii in genere. — *Privilegium*, ex nomine sonat idem ac *priva lex*, privata vel singularis lex, quasi lex data singulis, nam veteres *priva dixerunt quae nos singula dicimus* (1); hinc quoque Gratianus (c. 3, D. III) ex S. Isidoro (2)

(1) *A. Gell.*, "Noct. Att.", X, 20.

(2) "Etymol.", V, c. 19.

aiebat: "Privilegia sunt leges privatorum, quasi privatae leges; nam privilegium inde dictum quod in privato feratur". Igitur privilegium stricte non est lex, sed provisio quaedam, atque ideo scripsit Cicero: "In privatos homines leges ferri noluerunt, id est privilegium" (1). Et olim sive in sensum favorabilem sive in odiosum accipiebatur vox; quare privilegium intelligebatur etiam lex aut provisio contra privatum aliquem data, ut illa Clodii de exilio Ciceronis, imo a Cicerone ipso fere in malam partem accipitur, a posterioribus autem ponitur etiam pro lege in favorem vel commodum alicuius lata, immunitate, beneficio Principis (2) et tandem nonnisi in favorabilem sensum fuit accepta.

Quocirca privilegium intelligitur esse ius, lex, provisio quaedam in gratiam, favorem, beneficium alicuius instituta; est ergo quid a lege seu a iure communi secedens, tum quod ius commune respicit non singulos sed communitatem, tum quod ea quae lege communi continentur et conceduntur, non solent proprie dici gratiae, beneficia vel favores, sed potius iura; unde apparet quoque privilegium debere *aliquid concedere speciale* ultra ius commune, quia secluso hoc effectu privilegium nihil proprium et peculiare haberet quo distingueretur a lege seu iure communi (cfr. c. 4, C. XXVI, q. 2; dict. Grat., § 2, post c. 16, C. XXV, q. 1; c. 25, X, de V. S., V, 40, ubi legitur: "Cum privilegium sit lex privata..... nec esset privata nisi aliquid specialiter indulgeret"). Et hoc est privilegium stricte dictum: quod iam in iure romano obtinebat, licet nomen in hoc sensu minus adhiberetur, quoniam favores singulares seu privati potius nominabantur ea "quae specialiter quibusdam concessa sunt", (c. 3, § 1, C. I, 14) vel ad summum "privilegia privata", (c. 4, C. Th. XV, 3); provisiones autem, quibus illi singulares favores continebantur erant ex numero imperialium constitutionum quae *personales* appellabantur (cfr. § 6, I. I, 2; fr. 1, § 2, D. I, 4).

Privilegia in iure romano (3) magis vocabantur concessioniones quaedam, factae quidem a legibus ipsis generalibus sed quae ex una parte specialem rationem beneficii, praerogativae aut favoris habebant et ex alia perti-

(1) "De leg.", III, 19.

(2) *Forcellini*, "Lexicon", v. *Privilegium*.

(3) Cfr. *Ferrini*, "Manuale di Pandette", n. 9.

nebant ad peculiare genus negotiorum, rerum, personarum, qualia erant privilegia seu beneficia restitutionis in integrum, inventarii, divisionis, praelationis in creditis, etc., privilegia dotis, fisci, scholarum, urbis constantinopolitanae, etc., privilegia minorum, mulierum, militum, creditorum, etc. Ipsae quoque leges, praefata beneficia concedentes, dicebantur privilegia, et distinguebantur a iure communi (fr. 30, § 2, D. XXVII, 1; fr. 15, D. XXVIII, 6; Vatic. fragm., 152), id est, a legibus seu regulis iuris ordinarie et communiter servandis: erant proinde leges ad ius singulare pertinentes (cfr. supra, n. 24, E, c), unde et istae leges et beneficia ab eis concessa nuncupantur quoque *iura singularia* (1).

In iure etiam canonico utrumque genus privilegiorum existit, at e converso nomen et ratio privilegii, ut ex n. subsequenti patebit, convenit imprimis favoribus alicui personae particulari, physicae vel morali, concessis.

291. Definitio privilegii in iure canonico. — Privilegium iure nostro sumi potest stricte et late, et iterum utroque modo efficienter et subiective.

A) *Privilegium stricte sumptum*: a) in sensu efficienti est lex privata, seu provisio quaedam Superioris ecclesiastici, concedens alicui specialem favorem sive beneficium; brevius dicitur: lex privata favorabilis; b) in sensu subiectivo privilegium est favor ille specialis per legem seu provisionem quamdam concessus, vel, aliis verbis, est favor aut ius speciale permanens a Superiore ecclesiastico in gratiam concessum.

Dicitur autem privilegium: 1.º *lex privata*, quo significatur illud proprie dictam legem non esse; quoniam leges non dantur privatis quibusdam sed communitati perfectae qua tali, et insuper obligatione adstringunt illos quibus feruntur; privilegia e contra nec dantur communitati perfectae qua tali nec *per se* inducunt obligationem eis quibus dantur.

Per se dicimus privilegia non inducere privilegiatis obligationem: nam haec ex alio capite potest exsurgere (c. 69), imo in

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 217.

c. 72. § 4 inspicitur *privilegium* communitati *datum per modum legis* seu praecepti, illud nempe privilegium quod secum fert necessitatem seu obligationem utendi ipso, quodque locum obtinet si Superior ecclesiasticus, concedens alicui Communitati privilegium quoddam, *simul imponat* aut verbis manifestis aut modo ipso concessionis onus agendi vel non agendi iuxta tenorem privilegii, v. gr., si S. Sedes in approbandis Constitutionibus alicuius Instituti vel Monasterii, quae sane per modum legis dantur, concedat per privilegium formam electionis simpliciore forma in iure communi praescripta, tunc electiones illius Instituti vel Monasterii iuxta formam in Constitutionibus approbatam faciendae sunt et non aliter.

Generatim tamen privilegia non dantur per modum legis, sed per modum facultatis: attamen omne privilegium esse lex aliquo modo dicitur, tum quia est aliquod stabile, non in actu mere transeunti situm: tum quia privilegiato est norma quaedam agendi, tum maxime quia omnibus aliis imponit veram obligationem non turbandi privilegiatum in usu favoris concessi. At vero etiam ex hac ultima causa privilegium nonnisi improprio sensu et quasi per similitudinem appellatur lex, etenim obligatio non turbandi privilegiatum proprie oritur ex principio iuris naturalis quod iubet neminem esse turbandum in usu iuris et facultatis legitime acquisitae, privilegium autem est dumtaxat illius iuris et facultatis titulus et fons legitimus.

Quare privilegium cum vera lex minime sit: a) nec indiget promulgatione, sed quoad alios etiam, ne ipsi privilegiatum in usu privilegii impedian, sufficit et requiritur certa intimatio ipsius a privilegiato facta per authentica instrumenta vel aliam aequivalentem probationem (1); b) e converso privilegium generatim non inducit effectum suum sine privilegiati acceptione (2), quia regulariter "invito beneficium non

(1) Cfr. Suárez, "De leg.", l. VIII, c. XXIV; Wernz, I, 160, III.

(2) Superior ecclesiasticus *de iure* posset concedere privilegia quae ante omnem notitiam vel acceptionem privilegiati haberent vim et valorem, et *de facto* aliquot favores ita concessit; sed generatim beneficia, gratiae, favores non censetur *de facto* vim suam exercere ante acceptionem illorum quibus conceduntur (cfr. D'Annibale, I, 223, 224).

datur,, (fr. 69, de R. l., D. L, 17); at petitio pro acceptatione est, et si per procuratorem petatur, sufficit ut per eum acceptetur (1); c) privilegium est aliquid non iuris sed facti, quod tum legislator tum iudex praesumuntur ignorare; ideo legislator per leges generales tacite non abrogat aut derogat privilegiis; iudicialiter si quis uti velit privilegio, necesse est ut alleget et probet ipsum (2).

Privilegium dicitur: 2.º lex privata..... *alicui concedens*....., etc.; quia aliquid speciale concedit non omnibus, sed alicui vel aliquibus privatis, quatenus sunt partes superioris societatis: i. e., concedit uni vel nonnullis personis singularibus; aut cuidam personae morali, v. g., Collegio, Seminario, Monasterio; aut etiam societati vel communitati perfectae, at non qua tali, sed qua parti totius Ecclesiae, v. g., Ordini religioso; aut alicui dignitati, loco, rei, etc.

Privilegium tandem dicitur: 3.º concedere *specialem favorem* seu beneficium, scil. favor non debet iam contineri in lege seu in iure communiter omnibus constituto, sed debet esse *contra ius* vel saltem *praeter ius*: quandoquidem favor *secundum ius* nihil speciale addit (3). Illud autem ius, in Ecclesia omnibus communiter constitutum, potest esse vel

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. XXV; Wernz, l. c., IV; Bucceroni, "Theol. or.", I, 249.

(2) Cfr. Reiffenstuel, lib. V, tit. XXXIII, nn. 11 et 128; D'Annibale, I, 227, not. 1.

(3) Proinde si aliquando in legibus vel in provisionibus particularibus concedantur expressè ea quae de iure communi iam competere (conferri, v. g., possunt c. 7, X, I, 38; c. un. X, I, 39 et nonnulla privilegia regularium), non dicuntur dari privilegia proprie dicta, sed dumtaxat declarationes quaedam iuris communis vel naturalis quae fiunt ad maiorem securitatem, confirmationem et auctoritatem, ad vitanda dubia, tollendos scrupulos, pacandas conscientias, compescendos adversarios.

Attamen ea esse inutilia non debemus dicere: e contra aliquem favorem continent et quadam ratione appellari possunt privilegia, prout revera appellantur in communi modo loquendi Doctorum et in usu Religionum. Sane concessio specialis et expressa pluris aestimatur quam generalis aliunde iam habita; ipsamet declaratio dubiè addit aliquam certitudinem non solum practicam sed etiam speculativam quae multum confert ad recte operandum sine remorsu vel gravamine conscientiae; tandem additur specialis admonitio Superioris ecclesiastici ut servetur aliquibus ipsum commune ius, ac proinde accedit specialis auctoritas et protectio eiusdem ecclesiastici Superioris (cfr. Suárez, lib. VIII, c. 1, nn. 6, 7; Wernz, I, 158, not. 12).

generale, cuius respectu habentur privilegia pontificia, vel *particulare* ad cuius comparationem pertinent privilegia, v. g., ab Episcopo concessio contra leges dioecesanæ.

B) *Privilegium late sumptum*: — a) *Efficienter* est aliqua lex: proprie quidem talis, sed singularis, quæ nempe aliquid speciale gratiose constituit in favorem alicuius generis personarum, rerum aut negotiorum, ac proinde continet favorabilem exceptionem a regulis iuris ordinariæ et communiter servandis (cfr. n. 24, E, c). Huiusmodi lex quod speciale quoddam beneficium concedat, et a iure communi aliquatenus recedat, cum sit ius singulare, obtinet nomen et rationem *privilegii*; at eo quod sit lex vere ac proprie dicta, communitati seu omnibus in communi, non dumtaxat aliquibus privatis, constituta, *late* solummodo *privilegium* nuncupatur. — b) *Subiective* in hoc sensu privilegium dicitur beneficium seu favor ille specialis concessus in prædicta lege singulari: aliis nominibus privilegia huius generis dicuntur *privilegia legis*, *prærogativæ*, *iura singularia* (1); et talia censentur in iure generali, privilegia communia clericorum (cc. 119-123), Cardinalium (c. 239), Episcoporum (c. 349), Vicariorum generalium (c. 370), Vicariorum capitularium (c. 430), Regularium (c. 615), etc.; locorum sacrorum (cc. 1.160, 1.179); rerum ad Sedem Apostolicam pertinentium pro præscriptione (c. 1.511, § 1), etc., privilegium sic dictum paulinum (c. 1.120), facultates quaedam ab ipso iure concessæ, v. g., dispensandi in quibusdam irregularitatibus (c. 990), in impedimentis matrimonialibus urgente mortis periculo (cc. 1.043, 1.044), dispensandi vel absolvendi a quibusdam poenis (cc. 2.237, 2.252, 2.254), restitutiones in integrum (c. 1.687), etc.; in iure particulari, v. g., dioecesano possunt haberi quoque peculiæ concessiones a legibus episcopalibus factæ in favorem alicuius generis personarum, puta parochorum, et alia huiusmodi quæ *privilegia* etiam dicuntur.

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 218.

Privilegia late sumpta, utpote verae leges, indigent promulgatione, sed non acceptatione; quinimmo neque requiritur scientia eorum quibus conceduntur, ut hi valide eis utantur (1); itemque, prout aliae leges, ita etiam hae sunt perpetuae et renuntiatione non cessant (2). At vero de horum privilegiorum interpretatione et usu, renuntiatione et revocatione distinctius in sequentibus nonnulla dicuntur.

Haec privilegia dicebantur olim *clausa in Corpore iuris* et distinguebantur ab aliis, quae vocabantur *extra Corpus iuris* (3). Corpus iuris significabat universum complexum legum ecclesiasticarum vere talium; quare *privilegia extra Corpus iuris* intelligebantur esse ea quae per privatam legem seu provisionem aut indultum, v. g., per rescriptum, concedebantur a Superiore ecclesiastico, videl., censebantur talia esse privilegia stricte dicta. Etiam hodie divisio haec privilegiorum innuitur in c. 71, iuxta quem *alia privilegia sunt in Codice contenta, alia extra Codicem existentia*: sed revera intelligenda sunt in eodem sensu, seu nempe illa sunt privilegia late sumpta, haec privilegia stricte accepta.

292. Differentiae inter privilegium et alia similia instituta iuridica:

A) *Privilegium differt a lege communi*: nam a) lex immediate tendit ad bonum commune; privilegium vero stricte sumptum ad bonum privatum alicuius personae, loci, collegii vel communitatis; late sumptum ad bonum peculiare alicuius generis personarum, rerum, etc. b) Per legem constituitur ius commune: privilegium recedit a iure communi. c) Lex semper obligat subditos ad sui observantiam: privilegium autem non semper cogit ad eo utendum. d) Lex semper requirit promulgationem: non item privilegium, nisi fuerit late sumptum.

B) *Differt a dispensatione*: nam a) haec legi semper adversatur et ideo vulnus legis appellatur; privilegium autem non semper est contra ius. b) Etiam privilegia contra ius differunt a dispensatione quoniam

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. XXV (XXVI), n. 16.

(2) Cfr. D'Annibale, I, 217-222, Bucceroni, I, 249.

(3) Cfr. Reiffenstuel, lib. V, tit. XXXIII, n. 10.

permanentem et stabiliter dantur, dispensatio vero censetur esse potius aliquid transiens: attamen cum sint privilegia etiam temporanea, et e converso nonnullae dispensationes habeant characterem permanentem, imo et perpetuum, aliquando erit difficile statuere an concessa fuerit dispensatio, an privilegium contra ius, et forsitan indifferenter appellabitur uno vel alio nomine. c) Dispensatio aliquando liberat ab impedimento vel defectu, v. g., irregularitate, ut dispensatus possit agere iuxta ius commune; privilegium dat facultatem agendi contra vel praeter ius commune. d) Dispensatio saepe ad *unum tantum actum* contra legem datur; sed privilegium respicit potius stabilem *facultatem* exercendi plures similes actus.

c) *Differt a gratia* seu beneficio tanquam species a genere; nam licet omne privilegium sit gratia, non omnis gratia est privilegium, v. g., absolutio ab excommunicatione incursa.

d) *Differt a rescripto*: nam: a) hoc semper scripto, illud quandoque viva voce conceditur. b) Privilegium quod scripto datur, non semper expeditur per rescriptum; si autem concedatur per rescriptum, tunc privilegium est id quod rescripto continetur. c) Rescriptis plura alia praeter privilegia, v. g., dispensationes, interpretationes legum, decisiones causarum, etc., expediuntur (1).

293. **Divisiones.** — In explicanda definitione privilegii iam tetigimus tres illius divisiones:

a) In *privilegium stricte et late* sumptum.
b) In privilegium datum *per modum legis* et datum *per modum facultatis*.

c) In privilegium *contentum in Codice* seu in iure communi et *existens extra Codicem* seu commune ius. Praeterea distinguuntur privilegia:

d) In *personale* et *reale*; personale illud quod fertur directe et immediate in personam ratione sui; reale quod conceditur directe et immediate alicui rei, v. g., loco, muneri, dignitati, etc. Omnia quidem privilegia ultimatim respiciunt utilitatem seu

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. II, nn. 5 seq; Aguilar, C. M. F., "Instit. I. C.", ed. 2.ª, pag. 39.

bonum personarum, sed nonnulla adhaerent immediate personis, alia directe rebus unde in personas redundant.

Personalialia dicuntur imprimis et magis stricte quae dantur individuae personae physicae, et appellantur *singulariter personalia*; deinde personalia censentur quoque ea quae alicui generi personarum, v. g., Cardinalibus, patronis, conceduntur, et nuncupantur *communiter personalia*: denique talia etiam sunt quae alicui corpori seu personae morali, v. g., communitati vel ordini religioso dantur et possunt vocari *corporalia* (1). Similiter realia distinguuntur in *localia* si locis, *muneralia* si muneribus, officiis vel dignitatibus, *proprie realia* si aliis rebus conceduntur. Privilegia singulariter personalia non egrediuntur personas ac cum eis desinunt nec transeunt ad successores; privilegia vero realia, corporalia et communiter personalia, de se nisi ad tempus conceduntur, sunt perpetua vel subsistunt dum res, locus, munus, persona moralis, genus personarum non pereunt, et transeunt ad omnes successores in eadem re, dignitate, etc. Ut definiatur an privilegium sit personale an vero reale plura sunt attendenda, nimirum: verba ipsa privilegii, materia circa quam versatur, ratio seu causa concessionis, qualitas personae, cuius respectu fit concessio, etc.; si autem omnibus perpensis dubium adhuc remanet, privilegium favorabile censendum est reale, e contra odiosum habendum est personale (2).

e) Dividitur insuper privilegium in *favorabile*, quod favorem privilegium concedit sine alterius gravamine, *odiosum* quod alteri praeiudicium affert.

f) In *affirmativum* et *negativum*, prout concedit facultatem agendi vel ius omittendi aliquid.

g) In *gratiosum*, *remunerativum* et *onerosum*; gratiosum est illud quod datur ex mera liberalitate concedentis sine praevisis

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, l. c., nn. 12-15; *Ballerini*, "Op. mor.", I, 473.

(2) Cfr. *Suárez*, l. c., c. III; *Reiffenstuel*, l. c., n. 16.

meritis privilegiati; remuneratorium quod conceditur intuitu meritorum vel ob gratitudinem, ad merita remuneranda; onerosum quod datur ex iustitia, nempe intuitu oneris a privato assumpti vel assumendi ob bonum publicum, ut olim principes concedebant vectigalia quaedam propter mutuam pecuniam datam reipublicae, vel ius exigendi tributum a transeuntibus propter stratam aut refectam viam, erectum pontem, etc.; et Ecclesia concedebat decimas propter pecuniam vel servitium habitum aut elargiebatur plures favores iis qui sacris expeditionibus bellicis nomen dabant, etc.: hodie habentur privilegia onerosa in Bulla Cruciatæ quæ sumi debet soluta taxa vel eleemosina, in Concordatis, quibus accedere videtur iubilationis indultum concessum ad normam c. 422.

h) In *purum et conventionale*; illud est quod sine pacto et reciproca conventa obligatione conceditur; hoc est quod interveniente huiusmodi conventionem et reciproca obligatione datur, qualia sunt hodie imprimis privilegia concordatorum. Privilegium onerosum erit saepius simul conventionale.

i) In *absolutum, conditionale et modale*, prout nulla imposita conditione vel modo aut sub conditione aliqua vel sub modo conceduntur.

l) In concessum *motu proprio*, si hae voces in concessione adhibeantur; et *ad instantiam*, si propter preces et absque illa clausula concedatur.

m) In *adquisitum primo et per se aut per directam concessionem*, quod datur sine respectu ad privilegium prius alteri concessum; et *adquisitum ad instar* seu per *communicationem*, quod alicui datur eum in modum quo alteri concessum est: hoc autem esse potest vel aequè principaliter sive pariformiter, si independentè ab alio subsistit eiusque non sequitur vices; vel *accessorie* seu *minus principaliter*, si sequitur vices alterius, unde eo crescente vel imminuto crescit vel minuit, et eo pereunte perit.

n) In *scriptum et non scriptum*; illud obtinetur litteris; istud acquiritur aut oretenus aut per consuetudinem seu prescriptionem.

o) In *temporale* et *perpetuum*, prout subsistit tempore limitato vel absque temporis limitatione: primum obtinet locum pluribus causis, aut quia conceditur ad tempus determinatum, v. g., ad septennium, aut quia conceditur ad vitam alicuius personae physicae, aut datur sub conditione, quae lapsu temporis finitur, aut quia conceditur cum clausula *ad beneplacitum meum, donec vixero*, etc.; alterum habebitur si adhaereat personae morali vel rei de se perpetuae et concedatur absque ulla limitatione. "Privilegium nisi aliud constet, censendum est perpetuum," (c. 70); ergo ut dicatur esse temporale, demonstranda est limitatio.

p) In *privatum*, seu datum intuitu boni privati, et *commune* seu datum intuitu boni communis. Prius est quod respicit directe bonum singulorum, vel quia conceditur uni privatae personae; vel si extendatur ad plures, etiam ad universos qui efformant aliquem coetum vel communitatem, quia in usu attenditur commodum singulorum ita ut pertinentes ad coetum aut communitatem inspiciantur non ut partes coetus vel communitatis, sed ut singuli sunt. Posterius est quod respicit directe bonum totius coetus vel communitatis, bonum autem singulorum tantummodo indirecte quatenus videl. sunt partes communitatis. Priori privilegio renuntiare licet singulis, cum distinctione tamen; nam si agatur de privilegio singulariter personali, licet personae renuntiare absolute quoad ipsum privilegium, si vero agatur de privilegio communiter personali, corporali aut reali, licet singulis renuntiare non proprie ipsi privilegio, sed commodò sibi ex privilegio obvenienti. Posteriori privilegio non licet singulis ullo modo renuntiare.

q) In privilegium *contra ius*, quod legi derogat, ut privilegium oratorii privati; et praeter *ius*, quo mera gratia praeter legem conceditur, v. g., facultas absolvendi a reservatis.

294. *Facultates*. — Privilegiis praeter ius accensentur sic dictae *facultates*, appellatae quandoque etiam *indulta*. *Facultas* hoc sensu definitur in genere potestas, quam alicui Superior

ecclesiasticus concedit, agendi aliquid quod per se ad ipsum Superiorem pertineret vel esset lege ipsius Superioris prohibitum. Facultates conceduntur vel a S. Sede, vel a Episcopis vel a Superioribus religiosis; hinc divisio facultatum in *papales, episcopales* et *Superiorum religiosorum*. Dantur vero vel Ordinariis locorum, vel Superioribus religiosis vel simplicibus Sacerdotibus vel quibuslibet fidelibus. Inserviunt autem vel pro foro externo vel pro interno sive sacramentali sive conscientiae. *

Materia, quam continent, potest esse: a) iurisdictio in foro externo aut interno (facultates *iurisdictionales*), v. g., absolvendi a censuris vel peccatis, dispensandi super praeceptis Ecclesiae, votis, irregularitatibus, impedimentis matrimonialibus, etc.; b) *gratia* vel *licentia* aliquid licite aut valide faciendi quod alias fuisset illicitum, imo forte invalidum; v. g., legendi libros prohibitos, vescendi carnes, acquirendi indulgentias, benedicendi pia obiecta, imponendi scapularia, binandi Missam, alienandi bona ecclesiastica, etc.; c) *concessio* vel *dispensatio ad cautelam*, ut quis sine scrupulis possit procedere animo *tuto*.

Praesertim considerata est divisio facultatum in *generales* seu *habituales* et *particulares* (1); priores sunt illae quae conceduntur vel in perpetuum vel ad praefinitum tempus sine limitatione casuum vel ad certum numerum casuum; posteriores vero sunt eae quae dantur ad unum casum particularem (c. 66, § 1).

Facultates habituales concessae Ordinariis, etiam religiosis exemptis, nisi in earum concessione electa fuerit industria personae aut aliud expresse cautum sit, non evanescent resolutio iure Ordinarii cui concessae sunt, etiamsi ipse eas exequi coeperit, sed transeunt ad Ordinarios qui ipsi in regimine succedunt; idem concessae Episcopo competunt quoque Vicario Generali (c. 66, § 2). Haec ita sunt intelligenda ut praefatae facultates censeantur concessae semper Ordinario, etiamsi in concessione inscribantur

(1) Wernz, I, 163.

forsan Episcopo, vel etiam Petro, v. g., Episcopo vel qualibet alia ratione, dummodo contrarium certo non constet. Omnia ista illustrantur ex decretis a S. O. datis olim, praesertim 20 febr. 1888; 24 nov. 1897; 20 april., 22 iun., 14 dec. 1898; 3 maii, 20 dec. 1899; 8 sept. 1900.

De aliis Superioribus, quorum hic mentio non fit, v. g., de Superioribus religiosorum non exemptorum, videntur haec statuenda: si facultates concessae fuerint ipsis sub nomine dignitatis, v. g., Superiori Generali talis Congregationis religiosae, tunc facultates censendae sunt reales non personales, ac proinde transeunt ad successores et ad vicarios Superiorum in casu quo eorum vicibus fungantur, atque ita in praxi communiter servatur; sin vero facultates concedantur Superioribus, expresso eorum nomine proprio simul cum dignitate, v. g., Martino Superiori Generali, etc., tunc censendae sunt personales et competunt ipsi soli Superiori, imo dumtaxat munere eius perdurante: attamen quamvis nomen proprium fuerit expressum, forsan constabit facultatem fuisse concessam non personae sed dignitati, ac proinde realem esse habendam. Denique quaelibet "concessa facultas secumfert alias quoque facultates quae ad illius usum sunt necessariae; quare in facultate dispensandi includitur etiam potestas absolvendi a poenis ecclesiasticis, si quae forte obstant, sed ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae," (c. 66, § 3).

Cap. II. — De auctore, subiecto, obiecto et adquisitione privilegiorum.

295. **Auctor privilegii ecclesiastici.** — Omnis et solus legislator ecclesiasticus potest concedere privilegia in materia suae potestati legislativae subiecta; nam privilegium induit aliqualem saltem rationem legis, ergo requirit in conferente potestatem quamdam legislativam; id maxime patet si privilegium fuerit contra legem, quia tunc eximit ab obligatione legis, quod nemo facere potest nisi qui habet potestatem in legem.

In foro ecclesiastico praecipuum momentum habent privilegia pontificia; ideo in Ecclesia auctor privilegiorum maxime censetur esse Romanus Pontifex, imo ipse solus potest concedere privilegia contra ius commune universale; exercet autem potestatem in concedendis privilegiis aut per se ipsum aut per Officia Curiae Romanae aut etiam per delegatos. — Alii etiam legislatores ecclesiastici intra limites suae competentiae possunt privilegia dare, at nunquam *contra ius* universale aut contra legem alterius legislatoris superioris, v. g., Episcopi nequeunt concedere privilegia contra leges Concilii plenarii aut provincialis; ergo haec privilegia concessa a legislatoribus inferioribus debent necessario esse *praeter ius* commune universale (nam *secundum ius* privilegia non dantur); praecipue tamen considerantur respectu iuris seu legis uniuscuiusque legislatoris propriae, contra quam vel praeter quam ipse legislator privilegia concedit. Privilegia ab istis legislatoribus inferioribus concessa saepe efficaciam non obtinebunt nisi intra ipsorum legislatorum territoria, nec urgeri possunt nisi contra personas illis subditas; non repugnat tamen ut nonnulla privilegia, v. g., episcopalia, valeant quoque extra dioecesim quin ab aliquo impediri possint privilegiati in usu privilegiorum; ita indulgentias ab Episcopo concessas lucrari possunt subditi extra territorium (c. 927); item si Episcopus concederet Vicariis foraneis insignia quaedam in habitu ecclesiastico tanquam propria eorum muneri deferenda, ipsi Vicarii non prohiberentur ea deferre etiam extra dioecesim.

Ad validitatem concessionis privilegiorum, dummodo aliunde nihil obstat, non requiritur iusta causa; requiritur tamen ad licetatem, alias legislator prudenter non aget.

296. Subiectum privilegii. — a) Privilegia *contra ius* solis subditis concedi possunt; nam haec privilegia concedunt exemptionem a lege, quapropter supponunt obligationem ex lege lata in eo, qui privilegio donandus est; sed obligatio legis tantum veris subditis a legislatore imponi potest; ergo etiam soli subdit

acquirendae exemptionis vel dispensationis a lege sunt capaces. Quibus subditis merito adnumerantur illi, qui in aliquo territorio quoad certas saltem leges ab ipsis observandas subditis aequiparantur (1). b) Privilegia *praeter ius* per concessionem legislatoris etiam a *non subditis* adquiri possunt, dummodo agatur de *materia legislatori* sive collatori privilegii *subiecta*, et de qua eidem competat potestas proprios subditos cogendi, ne privilegiatum in usu privilegii impedian. Ratio est quia haec privilegia non semper ac necessario sunt actus iurisdictionis, sed actus merae facultatis et quasi donatio (2).

297. Obiectum privilegii, debet esse generatim materia quae legis ecclesiasticae *capax sit*, atque generales condiciones ad legem requisitas habeat. Praeterea, ut patet ex ipsa definitione privilegii, materia debet continere specialem quemdam favorem seu gratiam (c. 68). Qui favor insuper non debet consistere in mero quodam facto transeunte, sed in permanente quadam facultate; privilegium enim participat rationem legis (3).

298. Acquisitio privilegii. — Privilegia adquiri possunt non solum per *directam concessionem* competentis auctoritatis et per *communicationem*, sed etiam per *legitimam consuetudinem* aut *praescriptionem* (c. 63, § 1):

A) Praecipuus ergo modus quo privilegia obtinentur est per *directam concessionem*. Superioris ecclesiastici primo et directe alicui factam, sive motu proprio sive ad preces; sive per scripturam, sive vivae vocis oraculo. Quamvis privilegia *oretenus* a S. Sede obtenta, ipsi petenti in *foro conscientiae* suffragentur, nemo tamen potest cuiusvis privilegii usum adversus quemquam in *foro externo* vindicare, nisi privilegium sibi concessum esse legitime evincat (c. 79).

(1) Suárez, "De leg.", l. VIII, c. IX.

(2) Cfr. Wernz, I, 159, II; Bucceroni, I, 252.

(3) Cfr. Wernz, l. c., n. 160.

B) Secundus modus acquirendi privilegia est *per communicationem*, qui vocatur etiam *per concessionem ad instar* aut *per extensionem*, nempe modus ille quo privilegium uni iam concessum ad alterum quoque ex superioris ecclesiastici ordinatione porrigitur. Haec communicatio est duplicis generis; una quae dicitur fieri *in forma aequae principali* (principali, pariformi, absoluta, plena, perfecta, a nonnullis speciatim nominata per concessionem ad instar) locum obtinet cum sumpto velut exemplo a concessione alicui prius facta, idem privilegium alteri conceditur, ut in ipso habeatur ceu si primum concederetur, ac independens sit a primo privilegio alteri concesso; alia, quae vocatur facta *in forma accessoria* (minus principali, relativa, imperfecta, a nonnullis speciatim appellata per extensionem) verificatur cum privilegium uni concessum communicatur alteri tanquam aggregato ad priorem, unde ab ipso quoque dependenter: prima forma communicationis a pluribus saeculis obtinuit inter Ordines regulares; altera forma ea est qua, v. g., privilegia regularium communicantur monialibus eiusdem Ordinis, domesticis et familiaribus eorumdem regularium, vel qua privilegia concessa alicui archiconfraternitati extenduntur ad confraternitates eidem aggregatas.

Iam in novo Codice duae regulae statuuntur circa hunc modum acquirendi privilegia per communicationem. *Prima* continetur c. 64, ex qua non omnia privilegia possunt acquiri per communicationem, siquidem excluduntur a communicatione etiam in forma principali facta: **a)** ea quae iam in alio habentur per communicationem, sed debent esse *directe* concessa primo a quo sumitur communicatio; **b)** privilegia temporanea, nam debent esse *perpetuo* concessa primo privilegiario; **c)** ea quae concessa fuerunt primo privilegiario propter specialem causam desumptam ex aliquo loco, puta determinata ecclesia, vel re vel persona, e. g., ex sancto aliquo Fundatore; unde Officia et Missae de quibusdam Sanctis qui uni Ordini religioso concedebantur, non erant aliis communicata (cfr. decr. S. R. C., Urbis et Orbis 29 martii 1706); **d)** ea

quae repugnant capacitati subiecti cui fit communicatio; unde, v. g., nequeunt extendi ad Observantes et Capuccinos ea privilegia quae supponunt capacitatem acquirendi bona, ad Excalceatos ea quae proprio Instituto contradicerent, etc. *Secunda* regula continetur in c. 65, unde habetur distinctio inter privilegia communicata in forma accessoria et ea communicata in forma aequae principali: priora sequuntur omnes vicissitudines, quas privilegia subeunt in primo et principali privilegiario, nempe augentur, minuuntur vel amittuntur ipso facto si forte augeantur, imminuantur vel cessent in principali privilegiario; posteriora nullis istis vicissitudinibus sunt subiecta, sed semel acquisita subsistunt tanquam si obtenta fuissent per directam concessionem.

C) Tertius modus acquirendi privilegia est *per consuetudinem* aut *praescriptionem*. Hic modus ex eo demonstratur quod consuetudo potest inducere vel novam legem priori contrariam (consuetudo contra legem) vel novam legem prius nullo modo existentem (consuetudo praeter legem); sed privilegium habet quamdam rationem legis imo est quid minus quam vera ac proprie dicta lex; ergo multo magis potest induci per consuetudinem. Item per praescriptionem adquiruntur nonnulla iura quae habent rationem privilegii, v. g., iurisdictio etiam episcopalis, suffragia in electionibus, etc. (1). Ideo Codex expresse agnoscit hunc modum, imo adiungit: "Possessio centenaria vel immemorabilis inducit praesumptionem concessi privilegii," (c. 63 § 2°).

(1) Cfr. c. 8, C. IX, q. 3; c. 9, X, I, 31; c. 13, X, II, 1; c. 13, X, II, 2; cc. 4, 18, X, II, 26; c. 26, X, V, 40.

Cap III. — De interpretatione, usu et cessatione privilegiorum.

299. Interpretationis privilegiorum regulae:

1.^a Solemne est pragmaticorum effatum; *privilegium tantum valere quantum sonat* (1), unde ex ipsius tenore aestimandum est nec licet illud aut extendere aut restringere (c. 67); recipit ergo interpretationem declarativam.

2.^a In dubio, privilegia quae ad lites referuntur, vel iura aliis quaesita laedunt, vel adversantur legi in commodum privatorum, vel denique impetrata fuerunt ad beneficii ecclesiastici assecutionem, *strictam* recipiunt interpretationem; cetera omnia *latam* (c. 50).

3.^a In omni casu ea adhibenda est interpretatio, ut privilegio aucti aliquam ex indulgentia concedentis videantur gratiam consecuti (c. 68), nempe privilegium numquam censendum est inutile (2).

4.^a Privilegium, nisi aliud constet censendum est *perpetuum* (c. 70).

5.^a In interpretatione privilegiorum facienda, sedulo quoque prae oculis habenda est regula 74 iuris in VI: "Quod alicui gratiose conceditur trahi non debet ab aliis in exemplum"; item regula 78 (ibid.). "In argumentum trahi nequeunt quae propter necessitatem aliquando concessa sunt". Privilegia enim, si sint stricte sumpta, accedunt iuribus singularibus; si late sumpta, sunt iura simplicia, in quibus non fit productio ad consequentias seu de casu ad casum; ut enim rectissime tradebat Alexander III: "Temerarium est et indignum, aliquem sibi sua auctoritate praesumere quod Romana Ecclesia alicui, certa ratione inspecta, singularibus voluit beneficiis indulgere" (3).

(1) Cfr., v. g., c. 9, V, 7, in VI; Suárez, l. VIII, c. XXVII, 1, Laymann, XIII, 7.

(2) C. 2, X, III, 36; c. 30, X, V, 33; c. 25 in fin, X, V, 40.

(3) Cfr. c. 9, X, V, 33.

300. Usus privilegii. — In definiendo usu privilegii, duplex ipsius aspectus est attendendus, unus quoad ipsum privilegiatum, alter quoad ceteros alios: Iam **A)** *in ordine ad privilegiatum*, effectus privilegii est tribuere ius seu facultatem utendi privilegio ipso; **B)** *in ordine ad alios*, effectus privilegii est imponere obligationem non turbandi privilegiatum in usu privilegii.

A) Igitur privilegiatus: **a)** *Potest* uti privilegio secundum tenorem et rectam interpretationem privilegii; sed nequit excedere limites concessionis. Singillatim quoad *tempus* quo usus privilegiorum validus vel saltem licitus sit, imprimis attendenda sunt quae supra (n. 291) innuimus de acceptatione et notitia privilegiorum; in specie vero attendatur oportet an privilegium sit datum ad certum tantum tempus, an absolute et sine temporis limitatione (1). Item quoad *locum*, duo praecipue sunt perpendenda, nempe Superior qui concessit privilegium, an sit Romanus Pontifex vel inferior legislator, et qualitas ipsius privilegii an sit territorialis vel personalis. Nam privilegia a S. Sede concessa, nisi determinata fuerint, ex voluntate ipsius S. Sedis, ad territorium limitatum, ut evenit, v. g., generatim pro indulto Oratorii privati, habebunt ubique validum et licitum usum. Privilegia autem concessa ab inferiori Praelato erunt saepius territorialia, nec extra territorium concedentis valebunt; at possunt esse quoque personalia, et tunc adhiberi etiam extra territorium (2).

b) Privilegiatus ipse generatim *non cogitur* uti privilegio vi ipsius tantum privilegii; potest tamen obligatio ex alio capite exsurgere (c. 69), quare hic distinctione opus est. Nam si agatur de privilegiis communibus, nempe concessis propter bonum commune (cfr. supra n. 293, p), ea quoad usum non pendent ab arbitrio singulorum privilegiatorum sed omnino applicari debent; ita clericus nequit renuntiare sed tenetur uti privilegio canonis

(1) Cfr. *Suárez*, l. c., cc. V, XXV; *Vernz*, I, 161.

(2) Cfr. *Suárez*, l. c., c. XXVI.

aut fori, religiosus privilegio exemptionis. Si privilegia sint privata, adhuc subdistinguendum est an sint realia, concessa nempe dignitati, loco, alterive rei, item corporalia, item personalia communiter, an sint singulariter personalia (cfr. supra n. 293, d); nam quoad ea quae non sunt singulariter personalia, nequit privilegiatus indeterminate valedicere usui eorundem privilegiorum, quia non potest eis renuntiare; at potest singulis in casibus, nisi aliunde exurgat obligatio utendi, abstinere a commodo sibi obveniente. Si denique privilegia sint singulariter personalia, tunc per se tenet principium quod *ordinarie et per se* usus privilegii non sit obligatorius; dicit enim reg. 61 in VI: "Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum"; *per accidens* tamen potest exsurgere obligatio ex alio capite, ut ecce si usus denegatio noceret bono publico, vel etiam vergeret in alicuius privati iniuriam, v. g., si Sacerdos habens facultatem absolvendi a reservatis nollet ea uti in favorem poenitentis qui apud eum iam fuit sua peccata confessus, vel si iuxta probabiliorum (1) sententiam, non paucis tamen contradicentibus (2), actus aliunde praeceptus fit ex privilegio licitus qui antea non erat, v. g., auditio Missae tempore interdicti, vel removetur impedimentum in eo, v. g., qui cum alias nequiret egredi ad audiendam Missam die festivo, fruitur indulto Oratorii privati.

B) Quoad alios potest haberi dubium utrum valeant aliquando impedire usum privilegiorum; hoc autem evenire generatim non potest nisi in concursu duorum vel plurium privilegiorum; tunc enim possunt sibi invicem adversari; ideo inspicendum est quodnam privilegium alii praevaleat. Iam: a) si concurrant duo privilegia unum generale, et alterum speciale, hoc praevalet in his quae peculiariter conceduntur, nam generi per speciem dero-

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. XXIII, n. 6 et sq.; Schmalzgrueber, lib. V, tit. XXXIII, n. 97; Wernz, I, 161.

(2) Cfr. inter alios Bucceroni, "Cas. Consc.", XXI, 1; Noldin, "De princ.", n. 195.

gatur; excipe si privilegium generale habeat clausulam derogatoriam privilegiorum specialium, quia tunc privilegium speciale censetur abrogatum in concursu cum generali. **b)** Si utrumque privilegium sit generale vel utrumque speciale, inspiciendum est utrum unum fuerit magis absolutum vel dignius vel a maiori potestate concessum vel denique quamlibet habeat conditionem, unde praevalere possit alteri. **c)** Ceteris paribus potest attendi tempus, ita ut applicetur principium: “*qui prior est tempore*, vel quoad acquisitionem vel quoad usum privilegii, *potior est iure*.” **d)** Tandem si privilegia sint undequaque aequalia, unus privilegiatus in usu sui privilegi contra alium pariter privilegiatum non impeditur (1).

301. Cessatio privilegiorum. — In hoc puncto tenenda est regula generalis quod privilegium pariter ac lex, cuius naturam imitatur, *de se* censendum est perpetuum (c. 70); potest tamen cessare, sed de cessatione necesse est ut positive constet. Cessat autem privilegium pluribus modis:

A) *Per revocationem* factam a concedente vel ab eius successore vel ab eius superiore. Revocatio, ut licita sit, debet fieri semper ex iuxta causam, quae requiritur etiam in revocandis privilegiis *gratiosis*; sed gravior sit oportet in revocandis privilegiis *remuneratoriis*; denique ut non solum licite sed etiam valide revocentur privilegia *onerosa*, et praecipue *conventionalia*, exigitur causa publica, et ut accedat *compensatio* necesse est, si privilegium fuerit acquisitum ex titulo vere oneroso.

Duobus autem modis fieri potest revocatio privilegiorum, iuxta c. 71:

a) *Per legem contrariam*, ex qua revocatio privilegii, sicut revocatio legis, est *tacita* vel *expressa*; tacita fit solis verbis legis contrariae; expressa fit vel per manifestam determinationem privilegiorum quae declarantur revocata, vel per clausulas quae

(1) Cfr. Suárez, l. c., c. XXIII.

eamdem revocationem contineant, v. g., *non obstantibus privilegiis, non obstantibus quibuscumque privilegiis, etiam speciali mentione vel specialissima mentione dignis*. Circa expressam revocationem nulla difficultas adest; revocatio autem tacita sequitur easdem regulas ac in legibus; ideo per legem generalem contrariam revocantur privilegia contenta in Codice (c. 71) vel universaliter in iure generali; et idem proportionaliter est tenendum de legibus, v. g., Episcoporum quoad privilegia episcopalia; at non revocantur privilegia particularia aut specialia, nisi lex fuerit lata a Superiore Praelati concedentis (c. 60, § 2): ita si Romanus Pontifex dedit legem contrariam privilegiis concessis ab Episcopo, etiam tacite revocantur ea privilegia episcopalia.

b) *Per peculiarem actum seu provisionem Superioris*, et tunc revocatio non obtinet effectum, donec ipsa significetur, i. e., intimetur ei qui privilegio fruebatur (c. 60, § 2).

B) *Per renuntiationem* a competente Superiore acceptatam (c. 72, § 1); quare renuntiatio effectum non obtinet, donec fuerit a Superiore acceptata. — Privilegiis singulariter personalibus, renuntiare quis libere potest (ib., § 2); aliis privilegiis personalibus, corporalibus aut realibus renuntiare nemini licet (ib., § 3). Personae morales possunt renuntiare privilegiis sibi concessis per modum facultatis, quia pro ipsis censentur esse singulariter personalia et privata, nisi renuntiatio cederet in Ecclesiae aliorumve praeiudicium; at renuntiare nequeunt privilegiis sibi datis per modum legis (ib., § 4).

C) *Ipso facto* privilegia cessant pluribus rationibus: a) *Resoluto iure* sive auctoritate concedentis per mortem, etc., si privilegia data fuerint cum clausula: *ad beneplacitum nostrum* vel alia aequivalenti, quod fieri non solet frequentius; quare privilegia non cessant etiamsi cessare contingat auctoritas concedentis (c. 73). b) *Per mortem personae* cessat privilegium singulariter personale, quod personam sequitur et cum ipsa extinguitur (c. 74). c) *Per interitum rei vel loci* absolutum sine spe reaedificationis

cessant privilegia realia; at vero privilegia localia, si locus intra quinquaginta annos restituatur, reviviscunt (c. 75), interim censentur esse suspensa.

d) *Per cessationem causae finalis*, non quidem *negative* dumtaxat, sed *contrarie* et positive: qui sane modus ita explicatur in c. 77: "Cessat quoque privilegium, si temporis progressu rerum adiuncta sic, *iudicio Superioris*, immutentur ut noxium evaserit aut eius usus illicitus fiat"; ac bene notetur rem esse definiendam non iudicio privato sed iudicio Superioris. Si vero haec omnia minime concurrant, privilegium non cessat, quamvis etiam in perpetuum *negative* causa cessaverit, quia privilegium adhuc est utile, et est beneficium Principis quod decet esse mansurum; v. g., si privilegium oratorii privati *absolute*, nempe non adiecta conditione *durante causa*, concedatur infirmo vel personae in dignitate constitutae, non cessat etiamsi infirmus convalescit vel privilegiatus amiserit dignitatem.

e) *Per lapsum temporis* cessat privilegium ad tempus concessum (c. 77). f) *Expleto numero* casuum pro quibus privilegium fuit concessum (ibid.). At vero si potestas fuerit concessa pro foro interno, ac per inadvertentiam ponatur actus, elapso iam tempore vel exhausto casuum numero, ipse actus validus est (c. 207, § 2). g) *Per non impletam conditionem* sub qua erat datum.

D) *Per non usum* aut *per usum contrarium*. *Non usum* locum habet in privilegiis affirmativis, dum quis omittit ponere actus quos vi privilegii ponere potuisset; *usus contrarius* obtinet in privilegiis negativis, si quis egerit id quod vi privilegii potuisset omittere. Insuper hic distinguenda sunt privilegia mere favorabilia, et privilegia odiosa seu aliis onerosa (supra n. 293 e).

Iam privilegia *favorabilia* affirmativa minime cessant per non usum; nec privilegia favorabilia negativa per usum contrarium, quia ex non usu vel ex usu contrario argui nequit *tacita* privilegii *renuntiatio*, cum usus privilegii sit prorsus liber, *prae-*

sumptione vero, quae in favorabilibus locum non habet, huiusmodi privilegia tolli nequeunt, cum insuper nemini positivum onus imponant (c. 76). At vero privilegia *odiosa*, si affirmativa sint, amitti possunt per non usum; negativa autem per usum contrarium (ibid.); requiritur tamen ut accedat vel legitima praescriptio omnibus statutis conditionibus ornata, vel tacita renuntiatio, quae colligatur ex modo agendi, quem tenuit privilegiatus, nempe si in privilegiis affirmativis non usus fuerit liber, occasione oblata et potestate privilegiati non impedita, in privilegiis vero negativis si a privilegiato libere ponatur actus privilegio directe et totaliter contrarius, v. g., sine protestatione salvatoria iuris (1).

E) *Per abusum*. Nam "qui abutitur potestate sibi ex privilegio permissa, privilegio ipso privari meretur; et Ordinarius Sanctam Sedem monere ne omittat, si quis privilegio ab eadem concesso graviter abutatur" (c. 78). Requiritur ergo gravis abusus; atque insuper solus abusus non tollit privilegium, sed accedat necesse est decretum Superioris aut sententia iudicis.

TIT. VI. — DE DISPENSATIONIBUS.

CAN. 80. Dispensatio, seu legis in casu speciali relaxatio, concedi potest a conditore legis, ab eius successore vel Superiore, necnon ab illo cui iidem facultatem dispensandi concesserint.

81. A generalibus Ecclesiae legibus Ordinarii infra Romanum Pontificem dispensare nequeunt, ne in casu quidem peculiari, nisi haec potestas eisdem fuerit explicite vel implicite concessa, aut nisi difficilis sit recursus ad Sanctam Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni, et de dispen-

satione agatur quae a Sede Apostolica concedi solet

82. Episcopi alique locorum Ordinarii dispensare valent in legibus dioecesanis, et in legibus Concilii provincialis ac plenarii ad normam can. 291, § 2, non vero in legibus quas speciatim tulerit Romanus Pontifex pro illo peculiari territorio, nisi ad normam can. 81.

83. Parochi nec a lege generali nec a lege peculiari dispensare valent, nisi haec potestas expresse eisdem concessa sit.

(1) Cfr. *Wernz*, I, 162, III.

84. § 1. A lege ecclesiastica ne dispenseetur sine iusta et rationabili causa, habita ratione gravitatis legis a qua dispensatur; alias dispensatio ab inferiore data illicita et invalida est.

§ 2. Dispensatio in dubio de sufficientia causae licite petitur et potest licite et valide concedi.

85. Strictae subest interpretationi non solum dispensatio ad normam can. 50, sed ipsamet facultas dispensandi ad certum casum concessa.

86. Dispensatio quae tractum habet successivum, cessat iisdem modis quibus privilegium, nec non certa ac totali cessatione causae motivae.

302. Definitio. — Dispensatio est: *legis relaxatio in casu speciali a competente Superiore ex iusta et rationabili causa facta* (cc. 80, 84). Casus specialis in dispensatione haberi potest vel quia conceditur alicui personae particulari tam physicae quam morali, vel quia conceditur toti communitati perfectae pro uno actu vel pro certo tempore. Effectus igitur dispensationis est auferre vel suspendere obligationem legis in casibus particularibus. Dispensatio est actus iurisdictionis et non dominationis.

Ex definitione dispensationis deducitur quod ipsa differat: a) *ab epikeia* quippe quae non fiat a superiore legitimo, sed ab ipso subdito iudicante aliquem actum non comprehendi sub lege; b) *a licentia* quae est facultas per quam revera non relaxatur obligatio legis, sed conceditur optio, ut fiat iuxta modum a lege praescriptum; et latius patet quam dispensatio, datur enim licentia praesumpta non item dispensatio; c) *a declaratione*, qua Superior vel alius homo doctus declarat, in aliquo determinato casu legem non obligare; ad declarationem requiritur scientia; ad dispensationem praecipue requiritur iurisdictio; d) *ab absolute* quae respicit non leges solvendas, sed peccata vel censuras auferendas; quam ob rem absolutio est secundum intentionem legis, dispensatio vero est contra legem; illa est actus iustitiae quae vere poenitentibus denegari nequit absque iniuria, et est favorabilis, haec est actus gratiae ad quam verum ius non habetur, ac est odiosa; e) *a privilegio* ut supra iam est dictum (n. 292, B).

303. Divisio. — Dispensatio dividitur: 1.º In *totalem* et *partialem*, prout a tota lege solvit vel a parte solum. 2.º In *neces-*

striam, quae, ob gravitatem causae, petenti negari non debet; et *liberam* quae causam habet ut concedatur, non vero cogentem. 3.º In *expressam* et *tacitam*; prior fit per verba vel signa manifesta, posterior est quae ex aliquo facto vel ex mente Superioris colligitur. 4.º In *unicam* et *multiplicem*; dispensatio unica ea est quae relaxat unicum vinculum legis, nempe quae datur pro unico actu, cuius effectus cum obtineatur, vinculum legis est iam absolute relaxatum, v. g., dispensatio ab irregularitate, a voto castitatis, ab horis canonicis *hodie* recitandis, etc.; dispensatio multiplex est ea quae debet relaxare multiplex vinculum legis, eo quod nempe vinculum ipsum, licet quoad unum actum seu effectum fuerit relaxatum, successive renascitur, v. g., dispensatio a ieiunio propter causam infirmitatis, vel ab horis canonicis propter studia, item dispensatio super residentia concessa ad tres annos vel in perpetuum, etc. (1). 5.º In dispensationem *ad tempus*, *ad diem* vel *durante causa*, et *in perpetuum*; prima datur ad tempus determinatum, v. g., ad annum; altera dum persistit aliqua causa, v. g., infirmitas; tertia sine ulla temporis limitatione (2). 6.º In *absolutam*, *conditionalem*, et *modalem*, prout simpliciter vel sub conditione vel sub modo data sit. 7.º In *personalem* et *localem*, prout personis immediate, vel loco alicui conceditur. 8.º In *validam* et *invalidam* prout effectum intentum revera producit vel non. 9.º In *licitam* et *illicitam*, prout causa sit *certo* (vel saltem probabiliter) iusta et rationabilis, vel non (c. 84).

304. Auctor dispensationis. — Relaxatio a lege ecclesiastica concedi potest aut ex potestate *propria* ab eo, qui legem tulit, eius successore, vel eius Superiore, aut potestate *derivata*, quam ipse legislator, eius successor vel Superior inferiori alicui concessit iure ordinario vel delegato exercendam (c. 80) (3). *Hinc*:

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 230.

(2) Cfr. *id.*, *ibid.*

(3) *Wernz*, I, n. 122.

I. *Romanus Pontifex* dispensare potest: a) potestate *propria* in omnibus legibus ecclesiasticis tum generalibus tum peculiaribus, sive latae sint a concilio sive ab alio pontifice sive ab apostolis; b) potestate *vicaria* in quibusdam legibus divinis, in quibus scilicet obligatio iuris divini a voluntate humana dependet, ut in votis, in iuramentis, in matrimonio rato non consummato et in professione religiosa. In aliis autem legibus divinis solum voluntatem Supremi legislatoris interpretari seu declarare potest (1).

II. *Episcopi aliique locorum Ordinarii* infra Romanum Pontificem: A) *Nequeunt dispensare*: a) a *generalibus* Ecclesiae legibus, ne in casu quidem peculiari, nisi haec potestas eisdem fuerit explicite (c. 990, 1.245, 1.043, 1.045, 2.237) vel implicite concessa, aut nisi difficilis sit recursus ad Sanctam Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni, et de dispensatione agatur quae a Sede Apostolica concedi solet (c. 81); b) nec dispensare valent in legibus quas *speciatim* tulerit Romanus Pontifex pro illo peculiari territorio (c. 82), nisi ad normam supra dictam (c. 81). B) *Dispensare valent*: a) in legibus dioecesanis, *absolute*; b) in legibus Concilii provincialis ac plenarii (c. 82) in *casibus particularibus* et iusta de causa (c. 201, § 2); c) in *dubio facti*, dummodo agatur de legibus in quibus Romanus Pontifex dispensare solet, possunt in *omnibus legibus* ecclesiasticis, etiam irritantibus et inhabilitantibus, dispensare (c. 15): diximus in *dubio facti*, quia in *dubio iuris* non urgent leges.

III. *Parochi* nec a lege generali nec a lege peculiari dispensare valent, nisi haec potestas *expresse* eisdem concessa sit. Haec vero potestas *expresse* ipsis conceditur in c. 1.245 ubi dicitur: "Non solum Ordinarii locorum, sed etiam *parochi*, in casibus *singularibus* (id est singulis et toties quoties) (2) iustaque de causa, possunt subiectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum, itemque de observantia abstinentiae et ieiunii vel etiam utriusque dispensare." Cfr. etiam c. 1.044 ubi *urgente mortis periculo* conceditur parochi, qui matrimonio assistit ad normam c. 1.098, n. 2, potestas dispensandi tum super forma in matrimonii celebratione servanda, tum super omnibus et singulis impedimentis iuris ecclesiastici, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, exceptis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio,

(1) Noldin, "De princ.", n. 182.

(2) S. Alphón., I, 190; III, 288.

propriis subditos ubique commorantes et omnes in proprio territorio actu degentes, remoto scandalo, et si dispensatio concedatur super cultus disparitate aut mixta religione, praestitis consuetis cautionibus (c. 1.043; cfr. etiam c. 1.045, § 3).

IV. *Superiores in religione clericali exempta* eandem dispensandi potestatem habent *ad modum parochi*, quod attinet ad personas de quibus in c. 514, § 1, in ordine ad observantiam festorum, ieiunii et abstinentiae (c. 1.245, § 3).

V. *Confessarii omnes* gaudent facultate dispensandi in irregularitatibus omnibus ex delicto occulto provenientibus, ea excepta de qua in c. 985, n. 4, aliave deducta ad forum iudiciale, in casibus occultis urgentioribus in quibus Ordinarius adiri nequeat et periculum imminet gravis damni vel infamiae, sed ad hoc dumtaxat ut poenitens ordines iam susceptos exercere licite valeat (c. 990, § 2; cfr. etiam cc. 1.044 et 1.045, § 3).

VI. *Simplex sacerdos* qui matrimonio assistit habet potestatem dispensandi in casibus cc. 1.044 et 1.045, § 3, contemplatis.

305. Subiectum dispensationis.— Sunt omnes ii, qui aliquo saltem modo subditi sunt iurisdictioni dispensantis. Dispensatio enim, ut supra dictum, est actus iurisdictionis, quae exerceri nequit nisi in subditos (c. 201); id est in *incolas* sive in proprio territorio, sive extra versentur (1), in *advenas*, quandiu in eo territorio quasi domicilium foveant (2), in *vagos* quandiu in eo versantur, et in *peregrinos* quoad leges ecclesiae universalis, nam legibus propriae dioecesis vel territorii ubi versantur ipsi non tenentur (c. 14) (3). Demum ipse Superior atque is qui ex eius commissione potestatem *generalem* dispensandi habet, *secum ipse* tum indirecte tum etiam directe dispensare potest; nam dispensatio est actus iurisdictionis *voluntariae*, quae *distinctionem* personarum non necessario requirit (c. 251, § 3) (4). Si tamen dispensandi facultas in solo tribunali *poenitentiae* exercenda concessa

(1) *S. Alphons.*, VII, 81.

(2) Ex declarat. S. U., 22 Nov. 1865.

(3) *D'Annibale*, I, n. 232.

(4) *Wernz*, I, n. 123; *Noldin*, "De princ.", I, n. 184.

fuerit, tum profecto dispensans secum ipso dispensare non valet, quia nemo potest esse sui ipsius iudex in tribunali poenitentiae (1).

306. Conditiones ad dispensationem requisitae. — Iuxta Conc. Trid. (2) tres conditiones ad *legitimam* dispensationem requirebantur, quae manent in vigore in novo Codice: **A) sufficiens causa**; **B) cognitio istius causae**; **C) gratuita concessio dispensationis**.

A) Causa sufficiens dispensationis. — Solent distingui causae *internae* et *externae*, causae *motivae* seu *finales* et *impulsivae*. Causae *internae* oriuntur ex difficultate ipsius legis observandae in casu peculiari. e. g., difficultas recitandi divinum officium ob visus debilitatem. Causae *externae* oriuntur non ex ipsa lege, sed ex bono communi, cui magis consulitur si in hoc casu particulari dispensatio legis conceditur: tales causae sunt, e. g., dignitas dispensantis et petentis, huius benevolentia erga Ecclesiam, etc. Causae *motivae seu finales* vocantur illae quae per se solas sufficiunt ad obtinendam dispensationem: solent etiam vocari *canonicae*, quia ius canonicum illas ut sufficientes admittit. Causae *impulsivae* illae sunt, quae quidem solae non sufficiunt, sed tamen adiuvant ad dispensationem obtinendam.

Principia: I. Qui potestate *propria* dispensat etiam sine causa *valide* dispensare potest, quia obligatio legis tota ab eius voluntate dependet; qui autem potestate *vicaria* dispensat, sine iusta causa *valide* dispensare nequit: Superior enim non censetur concedere inferiori facultatem dispensandi sine iusta causa.

II. Ad *licite* dispensandum semper requiritur *causa* aut certo aut saltem probabiliter sufficiens (c. 84). Qui potestate *propria* sine causa dispensat, committit vitium acceptionis personarum; qui autem potestate *vicaria* sine causa dispensat, abutitur potestate sibi concessa. In dubio vero de sufficientia causae dispensatio *licite* petitur et potest licite et valide concedi (c. 84, § 2). Causa autem ad licite dispensandum requisita non est necessario *tanta*, quae iam ex seipsa a legis observatione excuset (c. 2.205). Sufficit ea causa, quae omnibus circumstantiis legis et personae consideratis, dignoscitur rationi conveniens, ita ut ex dispensatione concessa bonum commune non laedatur et bonum personae dispensatae augeatur.

(5) *Prümmer*, "Manuale Theol. mor.", I, n. 250.

(6) Sess. 25, c. 18, *de ref.*

Solent numerari tres causae legitimae dispensandi, nempe: *necessitas, caritas, utilitas* (communis vel privata).

III. Ut *valida* sit dispensatio, requiritur ut in precibus expressa fuerint quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda (c. 42, § 1; firmo praescripto c. 45) et unica *causa* proposita vel ex pluribus propositis una saltem *motiva* vera sit (firmo praescripto c. 1.054), tempore quo *datur dispensatio*, si haec fiat nullo exsecutore interposito; vel in ceteris *tempore executionis* (c. 41).

B) *Cognitio causae dispensationis*. — Non solum adesse debet sufficiens causa, sed etiam illa debet cognosci a dispensatore et ab exsecutore, quippe qui secus irrationabiliter agerent; quare cognitio causae manet obligatoria, sed si desit, dispensatio non irritatur (1).

C) *Gratuitas dispensationis*. — Esset pura et putida simonia, si pro ipsa dispensatione aliquid materiale tamquam merces exigeretur (2). Unde excepta *modica* aliqua praestatione ex titulo expensarum cancellariae in dispensationibus pro *non pauperibus*, locorum Ordinarii eorumve officiales, *reprobata* quavis contraria consuetudine, nequeunt, occasione concessae dispensationis, emolumentum ullum exigere, nisi haec facultas a Sancta Sede expresse eis data fuerit; et si exigerint, tenentur ad restitutionem (c. 1.056).

307. Interpretatio dispensationis. — *Stricte* subest interpretationi non solum ipsa dispensatio ad normam c. 50, sed ipsamet facultas dispensandi ad *certum casum* concessa (c. 85); facultas vero dispensandi *generaliter* data sive ordinaria sive delegata ad universitatem causarum, cum sit favorabilis et praeter ius concessa, *latam* admittit interpretationem (c. 200, § 1).

308. Cessatio dispensationis. — Dispensatio quae pro unico actu conceditur cessare non potest semel ac effectus fuerit obtentus; ergo cessatio dispensationis refertur ad eam quae aliquo modo habeat tractum successivum, vel quia est unica et effectum nondum obtinuit, vel quia est multiplex nempe ad plures actus, vel ad diem, vel in perpetuum. Iam Codex statuit duplicem modum

(1) Suárez, l. c., VI, c. 17, n. 11; S. Alphons., l. I, n. 181; Wernz, I, 124.

(2) Prümmer, "Theol. mor.", I, n. 254.

quo cessare potest haec dispensatio habens tractum successivum, id est: 1.º, iisdem modis quibus cessat privilegium; 2.º, certa ac totali cessatione causae motivae. At vero rem aliquantulum distinctius proponamus. Cessare igitur potest obtenta dispensatio:

309. A) *Ex parte dispensantis*: a) per revocationem; b) aliquando per eius mortem, aut in munere cessationem.

a) *Per revocationem*. Quae revocatio a proprio legislatore facta, dummodo dispensatio revocationis capax sit, etiam sine iusta causa, *valida* sed *illicita* est. Quodsi dispensatio a delegato ad particularem dispensationem etiam ex iusta causa revocetur, huiusmodi revocatio est nulla et irrita (1); nam in delegato post *concessam* dispensationem potestas delegata omnino est extincta (c. 207). At si inferior Praelatus ex iure ordinario sive ex delegatione ad universitatem causarum dispensationem in lege Superioris concessit et ex *iusta* causa revocavit, *valida* est revocatio, quia potestas illa dispensandi post actum concessionis factae non fuit sublata; *invalida* vero dicenda est revocatio dispensationis, si ab eodem Praelato inferiore absque iusta causa fiat; etenim Superior ad istam revocationem non censetur dedisse facultatem (2).

b) *Per mortem dispensantis aut cessationem in munere* cessat dispensatio, si concessa fuerit per formulas sequentes aut similes: *ad beneplacitum nostrum, ad arbitrium nostrum, donec voluero*; in quibuslibet aliis casibus ac proinde generatim, dispensatio non cessat etiam resolutio iure concedentis (c. 73).

B) *Ex parte dispensati cessat dispensatio*: a) *Per renunciationem*, si insuper in iis obligationibus quae ex lege, non ex voluntate nostra (uti in votis et iuramentis) initium et statum capiunt, renuntiatio a Superiore ecclesiastico competente *acceptetur*, et renuntiatione non laedatur ius communitatis aut tertiae personae. Sic, e. g., sponsus, qui obtinuit dispensationem super impedimento matrimonii, non potest renuntiare illi, si inde detrimentum causaretur sponsae.

b) *Dispensatio territorialis* cessat si quis egressus est e territorio; e contra *dispensatio personalis* sequitur personam, ubicumque ea fuerit.

c) *Per non usum* minime cessat dispensatio quae aliis *non sit onerosa*, quia non usus potest consistere cum intentione postea utendi dis-

(1) C. 38, X, I, 29.

(2) *D'Annibale*, I, n. 77, not. 55, n. 235; *Suárez*, l. c., l. VIII, c. 37. n. 10, 16; *Wernz*, I, 126.

pensatione, praescriptio autem hic locum non habet; unde si quis dispensatus fuit a lege abstinenciae, sed nihilominus per plures menses abstinuit ab esu carnum, potest postea, subsistente causa, iterum uti dispensatione. At dispensatio quae aliis *onerosa sit*, cessat per non usum, si accedat legitima praescriptio vel tacita renunciatio.

C) *Ex parte causae finalis seu motivae* cessat dispensatio si habeat *tractum successivum* et simul cesset *certo* ac *totaliter* causa motiva; non vero cessat dispensatio, quae *absolute* concessa est, nempe cuius effectus est *indivisibilis* et statim totaliter obtinetur. Sat communiter moderni (1) autores docent dispensationes super impedimenta et super irregularitates concedi *modo absoluto*, ac proinde dispensationem remanere validam, si ante usum dispensationis causa finalis cessaverit, dummodo revera extiterit tempore ipsius *concessionis* vel *executionis* iuxta dicta n. 285; e. g., Berta obtinuit dispensationem super impedimento consanguinitatis ad legitimandam prolem susceptam; tempore, quo concessa est dispensatio, proles vivebat, sed mortua est ante matrimonium contrahendum; nihilominus dispensatio concessa valet.

TIT. VII. [ADDITICIUS]. DE FONTIBUS IURIS CANONICI.

Cap. I. — De notione et divisione fontium.

310. Notio in genere. — Fons in sensu proprio est locus, principium seu origo, unde aqua profluit: quare in sensu translato iuridice fons est origo, principium vel causa unde ius oritur. Igitur fontes iuris canonici non sunt nisi origines iuris canonici, principia seu causae unde profluit ius canonicum. Qui hodie solent dici *fontes* iuris canonici, olim magis dicebantur principia (2).

311. Genera fontium. — Hi fontes sive principia in iure canonico possunt tripliciter (3) distinguere: a) *Fontes existentiae* seu

(1) Cfr. *Lehmkuhl*, I, n. 268; *Noldin*. "De Princ.", n. 189; *Prümmer*, "Theol. mor.", I, n. 261.

(2) Cfr. *Zallinger*, "Instit. iuris eccl., lib. subsid.", cap. II.

(3) Cfr. *Zallinger*, l. c., § XI seq.

existendi, quibus nempe existit vel accipit existentiam ipsum ius canonicum: sunt ergo causae efficientes unde ius canonicum promanavit et promanat quoad suam existentiam, quae ius produxerunt et adhuc producunt ipsi tribuendo existentiam; ac proinde sunt auctores legum ecclesiasticarum, legislatores qui in Ecclesia fuerunt et sunt, v. g., Christus Dominus, Romanus Pontifex, Concilia, Episcopi, etc.

b) *Fontes essentiae* sive *essendi* qui vocantur etiam *fontes constitutivi*; sunt diversa genera legum ex quibus veluti partibus ius resultat seu componitur quoad suum esse et integritatem; ius enim dicimus complexum legum. Ita ius romanum privatum dicebatur esse collectum ex praeceptis naturalibus, gentium et civilibus (cfr. § 4, I. I, 1; fr. 1, § 2, D. I, 1); hoc autem ius romanum civile stricte dictum constabat aut ex scripto aut sine scripto, scriptum autem veluti fontes habebat leges, plebiscita, senatus consulta, Principum placita seu constitutiones, magistratum edicta, responsa prudentum id est iurisconsultorum (cfr. § 3, I. I, 2; fr. 7, D. I, 2). Nos vero in iure nostro fontes constitutivos numeramus praecepta iuris divini tam naturalis quam positivi, leges ab Apostolis constitutas, constitutiones Romanorum Pontificum, canones et decreta Conciliorum, traditiones, consuetudines, etc.

c) Tandem *fontes cognitionis* vel *cognoscendi* vel *fontes depositarii* similiter dicti, quibus olim peculiariter tribuebatur nomen fontium (1); sunt principia unde nos haurimus cognitionem iuris canonici, sunt media unde ius nobis promanat quoad cognitionem, sunt documenta, instrumenta, codices, libri, collectiones iuris, uno verbo, loca seu topica seu sedes, in quibus ius ipsum invenitur contentum, et unde nos desumimus ius sive leges, ac ex quibus veluti locis canonicis haurimus momenta iuris, argumenta et rationes ad demonstrandam iuris doctrinam. Ita iuris divini

(1) Cfr. *Zallinger*, l. c., § XIV.

positivi fontes sunt Scriptura Sacra et Traditio; iuris pontificii fontes sunt collectiones decretalium, bullaria, acta Romanorum Pontificum, etc.; fontes iuris conciliaris sunt collectiones Conciliorum, fontes iuris concordatarii sunt conventiones variae inter S. Sedem et potestates saeculares, etc.

312. Tria ista genera fontium distinguuntur logice ut proposuimus; practice vero non multum interest an unum ab alio genere discriminetur. Ita imprimis Auctores recentes (1) non solent distinguere nisi duplex genus fontium, scilicet *fontes existendi* (vel essendi, nam promiscue loquuntur) et *fontes cognoscendi*, illos vocant etiam fontes *constitutivos*, istos *depositarios*, et aliquando illos fontes obiectivos sive materiales, istos subiectivos seu formales (2); priores definiunt illos unde ius promanat seu constituitur quoad suum esse, posteriores eos unde ius profluit nobis quoad sui cognitionem.

Nonnulli tamen ex his Auctoribus licet supremam quidem divisionem fontium proponant bipartitam in fontes constitutivos iuris et fontes cognitionis iuris, rursus dividunt primum membrum in fontes constitutivos stricte, id est, efficienter dictos, et fontes constitutivos late seu formaliter tales: a) sensu strictu vel efficienter sunt fontes constitutivi iuris omnes qui potestatem habent condendi ius, nempe legislatores; b) sensu autem lato vel formaliter sunt iuris fontes constitutivi diversae formae vel genera legum, quae spectari possunt veluti actus legislatorum formaliter constituentes ipsum ius, aut veluti effectus promanantes ex legislatorum potestate, in quibus formaliter ius continetur, sunt enim ipsum ius.

Plures Doctores communiter non distinguunt has duas species, ex ea forsitan ratione quod genera seu formae legum diversificantur iuxta diversitatem legislatorum, unde in idem recidit diversitas legum ac diversitas legislatorum: ita Deus condidit ius divinum, Apostoli ius apostolicum, Pontifices ius pontificium, Concilia ius conciliare et ita porro. Aut si aliquando unus Legislator producat diversa genera vel formas legum, ipse dici valet unus *materialiter* legislator, *formaliter* vero multiplex,

(1) Cfr., g. 1., Wernz, I, 77.

(2) Cfr. v. g., Vidmar, "Compend. repetit. iuris eccles. ", nn. 3, 6 seq., 17 seq. Non oportet has denominationes magni facere, nam quae ab aliis uno sensu, ab aliis sensu diverso accipiuntur, ut ex dicendis quoque patebit.

qui iuxta diversos modos agendi producit diversa genera legum: ita Deus ut auctor naturae est legislator iuris naturalis, ut auctor revelationis est legislator iuris divini positivi; item legislatores ecclesiastici, si directe ferant legem condunt ius scriptum, si praebeant consensum moribus et usibus populorum, condunt ius non scriptum seu ius consuetudinarium. Licet igitur asserere tot esse genera diversa legum quot sunt legislatores formaliter diversi; inde evenit ut apud Auctores qui nonnisi unum genus fontium constitutivorum recensent, licet hi fontes definiantur esse legislatores, dein ut fontes existendi enumerentur ius naturale, ius pontificium, ius consuetudinarium, etc., quae potius sunt genera legum.

Imo idem fere usu evenit de fontibus iuris cognoscendi; nam si quaeramus, v. g., unde desumatur vel comprobetur aliqua regula canonica vel principium iuris vel resolutio alicuius controversiae, etc., respondemus non solum *ex Sacra Scriptura, ex Collectionibus Decretalium, ex libris liturgicis, ex novo Codice*, etc., qui vere sunt fontes cognoscendi, sed solemus etiam dicere *ex iure naturali vel divino, ex iure communi vel particulari, ex iure consuetudinario*, etc., qui magis sunt fontes essendi (1). Practice igitur faciliter sumimus unum genus fontium pro alio.

Hinc intelligitur quomodo ad quaestionem: *quinam habendus sit fons primarius iuris ecclesiastici*, alii respondent fontem primarium esse Deum vel Christum; alii ius divinum, alii Sacram Scripturam, omnes autem intendant unam eandemque rem significare. Hinc patet etiam quomodo in tradendis fontibus iuris canonici permisceantur genera fontium: ita, v. g., Bouix in tractatu de Principiis iuris canonici inscribit partem secundam: "De causa efficienti seu de fontibus iuris canonici"; deinde in sect. 1^a, c. V. inquit: "Fontes scilicet canonici iuris recenseri solent octo: Scriptura sacra, seu Verbum Dei scriptum, Verbum Dei non scriptum seu traditio, ius ab Apostolis sancitum, sententiae Patrum, decreta summorum Pontificum, Concilia oecumenica, Romanae Cardinalium Congregationes et consuetudo"; ita similiter Prümmer (*Manuale iuris eccl.*, lib. I, c. II) explicat ut fontes existendi iuris ecclesiastici universalis ius naturale, Sacram Scripturam, traditionem, consuetudinem, constitutiones summorum Pontificum, decreta Romanarum Congregationum, Concilia oecumenica.

(1) Verum quidem est in libris scholasticis sub titulo de fontibus cognoscendi agi praecipue de collectionibus iuris canonici quae per diversa tempora prodierunt; at vero tunc potius quam explicare naturam et munus fontium cognoscendi, traditur *historia* fontium cognoscendi seu *historia legislationis*.

313. Alia minoris momenti genera fontium, praeter illa tria recensita, haberi possunt sequentia: a) *Fontes materiales* aut *exemplares*: ita vocari possunt principia quaedam, regulariter leges alterius qualitatis, unde Ecclesia assumpsit veluti materiam suarum legum, vel ad quorum exemplum et imitationem ipsa Ecclesia nonnullas condidit suas leges: hoc sensu ius sive lex mosaica, ius romanum, ius germanicum, etc., dicuntur esse fontes iuris canonici, quia ex eis vel ad eorum exemplum fuerunt plura in Ecclesia ordinata et constituta. b) *Fontes suppletorii* aut *supplementarii*: hoc nomine designantur illa principia unde, Ecclesia ita praescribente, posset suppleri defectus legislationis ecclesiasticae, atque adeo si circa rem aliquam vel negotium exortum non haberetur canon expressus, fieri deberet recursus ad praefata principia: ad hoc genus pertinuerunt sententiae vel scripta Sanctorum Patrum et ius romanum, nam ex eis erat supplendus defectus legum canonicarum. Ut vero principium aliquod sit habendum tamquam fons etiam suppletorius canonici iuris, necesse est Ecclesia id statuatur; etenim per se nulla regula potest habere vim legis in Ecclesia nisi auctoritate Dei vel ipsius Ecclesiae id fuerit statutum. In hoc puncto hodie maxime attendendus c. 20; de iure autem civili singillatim dicemus inferius. c) *Fontes interpretationis*: sic appellari possunt omnia principia et media, unde habemus subsidium ad rectam faciendam interpretationem: in his nobilem locum obtinent doctores vel ita dicti interpretes iuris canonici, sed hodie ut fons interpretationis praecipue est inspicienda vetus legislatio canonica, iuxta ea quae diximus n. 169. d) *Fontes adminiculares*: hoc genus fontium constituitur ex omnibus illis mediis et auxiliis unde possumus accipere adiumentum in iure canonico, v. g., philosophia, historia sacra et profana, cognitio linguarum, etc. Cfr. n. 27, C.

314. Divisiones fontium. — a) Alii sunt *fontes iuris divini*, alii *fontes iuris humani*, prout nempe designant legislatorem aut ius divinum (naturale et positivum) vel legislatores aut leges mere ecclesiasticas. b) Sunt *fontes iuris scripti* et *fontes iuris non scripti*: priores sunt qui revera ius proponunt adhibita scriptura, posteriores qui referunt ius sine scripto: ad hoc alterum genus reducuntur ius naturale (quod per se non est scriptum), ius traditum sive traditio, ius consuetudinarium seu consuetudo, stylus Curiae, observantia, iurisprudentia, auctoritas Sanctorum Patrum et Doctorum, etc.: reliqui fontes sunt iuris scripti.

c) Distinguuntur *fontes iuris universalis* (generalis, etc.) et *fontes iuris particularis* (specialis, etc.); illi respiciunt aut continent ius universale, isti ius particulare. d) Dividuntur *fontes* in *primarios* et *secundarios*. Fons primarius absolute loquendo unus est, nempe solus Deus et ius divinum; legislatores et leges humanae sunt fontes secundarii; at sensu relativo in Ecclesia Romanus Pontifex potest dici fons primarius iuris canonici, ceteri vero legislatores fontes secundarii. e) Tandem fontes iuris canonici, possunt distingui in *fontes proprios* seu *proprie dictos*, et *fontes adventicios* sive *subsidiarios*; illi dicuntur qui verum ius canonicum directe producunt aut continent, hi autem qui producunt aut continent iura vel principia quae per se carent vi in foro ecclesiastico, tamen in quibusdam casibus per modum supplementi vel subsidii possunt afferri in iure canonico; huc praecipue reducuntur ius vetus divinum, ius civile, auctoritas iuris peritorum seu cultorum scientiarum iuridicarum, philosophorum, historicorum, etc.

Cap. II. — De fontibus iuris divini.

ART. I. — DE IURE NATURALI, UT FONTE IURIS CANONICI.

315. Inter fontes constitutivos iuris canonici primo sane loco recensendum est ius naturale (1).

Haec assertio significat imprimis: a) nonnullas leges, quae sunt pars iuris canonici, promanare, id est fuisse desumptas ex praeceptis iuris naturalis, seu esse nihil aliud quam ipsa praecepta iuris naturalis ex quibus definitur vel ordinatur aliqua materia religiosa, pertinens nempe ad religionem, ac magis praecise nunc ad Ecclesiam et ad ius ecclesiasticum: hoc sensu, v. g., nonnulla impedimenta matrimonialia in Ecclesia et in iure cano-

(1) Cfr. *Soglia*, "Instit. iuris pub. eccl.", Praenot. in ius eccl., §§ 39 et 40; *Aichner*, "Compend. iuris eccl.", § 12; *Wernz*, I, 81.

nico existentia dicuntur esse iuris naturalis (cfr., e. g., c. 1.068). Leges ergo iuris naturalis, quae respiciunt materiam religiosam, sunt pariter dicendae verae leges ecclesiasticae, quia ad Ecclesiam nunc pertinet, et sunt immutabiles sicut aliae leges iuris naturalis, ac proinde nullo modo valent ab Ecclesia corrigi, abrogari, dispensari, etc. Sub hac ergo ratione ius naturale est proprissime fons iuris canonici, quoniam ex iure naturae nonnullae leges profluunt ad ius canonicum constituendum.

316. Sed et aliis rationibus minus propriis dicendum ius naturale fons esse canonici iuris, nimirum: **b)** Quatenus praecepta iuris naturalis generalia sive communia, v. g., *pacta servanda esse, nemini iniuriam esse irrogandam, reo concedendam esse iustam defensionem*, etc., debent in Ecclesia et in iure canonico servari eodem prorsus modo ac in qualibet rerum conditione, sub qua homo inspiciatur, hisque legibus naturalibus subiiciuntur in Ecclesia non solum fideles privati verum etiam Superiores auctoritate publica instructi, quare dicitur Ecclesia universa sive docens et regens sive discens et obediens esse iuri naturali subiecta; iam complexus legum, cui subiicitur universa quaedam societas, certe fontibus iuris illius societatis est adnumerandus. **c)** Ius naturale inspiciendum est veluti fundamentum, stirps et norma iuris canonici non secus ac cuiuslibet alterius iuris; unde legislatores ecclesiastici nihil unquam statuere possunt contra ius naturae; hinc nova ratio ex qua ius naturale dicatur fons canonici iuris. **d)** Non paucae leges canonicae, ab auctoritate ecclesiastica latae, censentur ex iure naturali descendere tamquam ex fonte, eo quod sint veluti determinationes alicuius generalioris legis naturalis; ita praescriptiones Ecclesiae quae determinant modum subveniendae honestae clericorum sustentationis, ipsis debitae naturali iure. **e)** Supposita ac probata maxime per positivam Christi voluntatem existentia alicuius institutionis ecclesiasticae, arguimus statim ex principiis et legibus iuris naturalis ad determinandas condiciones quae ex natura rei debent institutioni illi convenire; quod maxime locum obtinet in iure publico ecclesiastico, nam supposita, v. g., demonstratione perfectionis socialis iuridicae, quae a Christo fuit Ecclesiae attributa, iam ex principiis iuris naturalis vindicamus Ecclesiae iura omnia quae natura sua competunt societati iuridice perfectae, veluti potestas legifera, iudicialis, coactiva, etc. **f)** Ubi singulae leges ecclesiasticae sunt declarandae seu interpretandae, et evolvendae aut applicandae, frequens est

usus iuris naturalis, quoniam ex eo tamquam ex fonte interpretationis ostendi debet sensus earum, mutua ad invicem connexio, ratio qua singulis casibus debeant accommodari. g) Denique contra impugnatores legum ecclesiasticarum recursum habemus ad ius naturale, ut possimus earum iustitiam, aequitatem, rationabilitatem defendere.

317. Hinc ius naturae et ius Ecclesiae positivum mutuo sese compenetrant, quemadmodum in theologia dogmatica fides et ratio operam sibi mutuam ferunt; unde oritur frequens applicatio iuris naturae in pertractatione iuris ecclesiastici. Attamen ab errore protestantium cavendum est qui asserebant omnia iura in Ecclesia potissimum ex iure aut ex lege naturae esse definienda, ipsam Ecclesiae constitutionem a iure naturali esse repetendam; nam contra est, nos minime ex solo naturae iure possumus deducere integrum systema iuris ecclesiastici, cum et ipsa Ecclesia habeat originem supernaturalem, et maior pars legum ecclesiasticarum fuerint positive ab Ecclesia constitutae. Recte igitur monet Soglia: "Duo in usu iuris naturali errores vitandi sunt; alter eorum, qui argumenta iuris naturalis ab ecclesiastica iurisprudencia ita remouent ac si utraque disciplina sibi esset adversa; alter eorum qui plus aequo rationi tribuunt, dum omnia indiscriminatim ex naturali iure definiunt," (1).

ART. II. — DE IURE DIVINO POSITIVO VETERE TAMQUAM FONTE IURIS CANONICI.

318. Ius divinum vetus, quod continetur maxime in Sacris antiqui Testamenti Scripturis, fons iuris canonici non est dicendum sensu proprio (2); nam foedus antiquum post mortem Christi cessavit, proinde leges Veteris Testamenti, quatenus tales, nullam per se vim obtinent in Ecclesia; imo observantia illorum veterum praeceptorum, retenta quasi adhuc esset obligatoria in vim legis mosaicae, debuit repetitis sanctionibus Ecclesiae proscribi ac reprobari: ita Innocentius III (c. un., X, III, 47) declaravit mulieres non posse arceri post partum ab ingressu templi intra dies

(1) Op. cit.; § 40.

(2) Agimus, ut patet, de praeceptis agendorum, non de lege credendorum seu dogmatibus (cfr. n. 16).

purificationis in lege mosaica constitutos; et recentioribus adhuc temporibus Ecclesia non semel reprobavit ritum circumcisionis apud nonnullos populos servatum tamquam ex religione obligatorium (cfr. decr. S. O. 20 iun. 1866). Si ergo aliqua praecepta iuris veteris nunc etiam vigorem in Ecclesia habeant, obligatio ex alio fonte promanat, nimirum vel ex iure naturali, ut praecepta moralia, vel ex iure divino positivo novo, nam Christus plura confirmavit in Evangelio, v. g., praeceptum charitatis, praecepta de unitate et indissolubilitate matrimonii, de diligendis parentibus, de non occidendo, de non moechando, de non furando, etc. Item “Ecclesia Apostolorum vestigiis insistens, ex praeceptis caeremonialibus nonnullos ritus adoptavit, qui divino cultui plus decoris afferunt, cuiusmodi sunt templorum dedicatio, sacrae vestes, thus, lampades, cantus, et alia eiusdem generis (*aqua lustralis*); ex iudicialibus vero depromsit *cap. I de homicidio, cap. I et II de adulterio et stupro; cap. I de furtis, cap. I, II, III, IV, et V, de iniuriis et alia huiusmodi* „ (1) “Similiter Ecclesiae catholicae constitutio in multis similis est societati religiosae mosaicae A. T., et proinde initia plurium institutorum Ecclesiae quaerenda sunt in scriptis V. T., prout, v. g., ordo ministrorum hierarchicus, privilegia sacerdotum, irregularitates, immunitates (*oblationes primitiarum, decimae*, etc.). Igitur etiam hic regula valet: In vetere Testamento novum latet, in novo vetus patet „ (2).

319. Hinc patet quo sensu ius divinum vetus possit aliquatenus censi fons iuris canonici. Videlicet: a) Dici valet fons *materialis* vel *exemplaris* vel *typicus*, quatenus Ecclesia ad plures leges suas condendas suscepit materiam et exemplum a iure divino veteri, quod hac ratione habendum est ceu typus legum ecclesiasticarum, sicut generatim ea quae in antiquo foedere evenerunt dicuntur esse figura et typus novi Testamenti. b) In nonnullis etiam rebus ecclesiasticis, praesertim in cultu di-

(1) *Soglia*, l. c., § 16.

(2) *Aichner*, “Compend. iur. eccl.,” § 9, n. 1.

vino exercendo, ea quae habebantur a Deo praescripta in veteri lege, possunt in Ecclesia haberi ut norma, licet expresse lege ecclesiastica non fuerint recepta, nisi iam alia norma determinata habeatur praescripta; et sub hac ratione ius vetus dicatur esse fons *supplementarius* iuris canonici. c) Sensu accommodatio sicut vetus Scriptura applicatur et extenditur ad plura quae sensu proprio non continentur, ita etiam ad ius canonicum, quatenus nempe argumenta convenientiae ex veteri Testamento deprompta non parum valent ad multa ecclesiasticae iurisprudentiae capita illustranda et amplius confirmanda, vel etiam ad similes leges ferendas (1); hoc sensu lex vetus adnumeranda est inter *fontes cognoscendi* ius canonicum. Innocentius III praesertim habuit in deliciis usum sensus accommodatio V. T. ad solvenda dubia sibi proposita et confirmandas leges a se latas: cfr., v. g., cap. 13, X, IV, 17; c. 24, X, V, 1, ubi exorditur: "Qualiter et quando debeat Praelatus procedere ad inquirendum et puniendum subditorum excessus, ex auctoritatibus Veteris et Novi Testamenti colligitur evidenter, ex quibus postea processerunt canonicae sanctiones,," d) Similiter vetus Testamentum haberi potest ut *fons interpretationis* in iure canonico, nam ex illo possumus declarare sensum plurium legum ecclesiasticarum et plures quaestiones et casus practicos enodare. e) *Fons defensionis* pro iure canonico inspiciendum est ius divinum vetus; nam plures leges Ecclesiae, si fuerint ab adversariis impugnatae, facili negotio demonstrabuntur esse rectae vel convenientes, vel Ecclesiam non errasse neque promovisse superstitionem aut inanem cultum, siquidem olim a Deo in veteri lege fuerant eadem vel similes leges constitutae (2).

ART. III. — DE IURE DIVINO NOVO, FONTE IURIS CANONICI.

320. Hoc divinum ius positivum novum, quod in novi Testamenti Scripturis ac in Traditione continetur, proprissimo sensu est dicendus fons iuris canonici, imo inquit *Soglia*: "Iuris ecclesiastici et publici et privati fons primus et praecipuus est novum Testamentum," (3). "Sane, prosequitur *Zallinger*, quae ad ius

(1) Cfr. *Soglia*, l. c.

(2) Cfr. *Zallinger*, l. c., n. LXXIII.

(3) *Soglia*, l. c., § 17.

publicum ecclesiasticum pertinent de fundatione Ecclesiae, de institutione potestatis hierarchicae, de sacro imperio Apostolis atque imprimis S. Petro a Christo collato, de gesto ab iisdem imperio circa res omnes ad religionem et Ecclesiae gubernationem spectantes, cunctisque imperii sacri partibus seu functionibus obitis, nempe potestate inspectoria, legislatoria, et executiva..., ea ex sacris Scripturis novi Testamenti luculenter exposui in Instit. iuris ecclesiastici publici... De iure privato vix tractari quidquam potest quin idem ex sacris litteris erui, confirmari et illustrari queat „ (1), v. g., de Sacramentis, praesertim de Eucharistia et Matrimonio (2). Igitur ius divinum novum agnoscendum est: 1.º ut *verus ac proprius fons constitutivus* iuris canonici.

321. Sed praeterea aliis sensibus fons censi etiam potest.

Ita: 2.º Plures leges ecclesiasticae humanae sunt inspiciendae ut determinationes iuris divini, v. g., circa applicationem Missae pro populo, circa residentiam Pastorum, circa confessionem et communionem annuam, etc.; et sub hac ratione ius divinum novum forsán valeret appellari iuris canonici fons *materialis, exemplaris* aut typicus. 3.º Item in novo Testamento praeter leges a Christo Rege latas, quae constituunt verum ius, habetur doctrina divina circa fidem et mores a Divino Magistro tradita: iam sensu accommodatitio, tamquam e *fonte cognitionis* possumus etiam ex hac doctrina colligere argumenta ad condendas novas leges vel ad confirmandas leges latas, ut non semel quoque fecit Innocentius III (cfr. c. 40, X, I, 6). Item, ut supra diximus de V. T., etiam N. T. potest haberi 4.º ut *fons interpretationis*, et 5.º ut *fons defensionis* legum ecclesiasticarum.

322. *Notandum* est, ut vitetur quilibet error, ius divinum non contineri solum in Scripturis novi Testamenti; nam sicut aliqua pars divinae doctrinae, ita etiam, imo magis, nonnullae leges a Christo latae continentur in *Traditione*. Sicut e converso non omnes leges quae continentur in libris novi Testamenti pertinent ad ius divinum, sed earum quaedam ad ius apostolicum, fuerunt etenim ab Apostolis constitutae. “Evan-

(1) *Zallinger*, l. c., n. LXI.

(2) Cfr. quoque *Aichner*, l. c., § 9, n. 2.

gelia, inquit Soglia, nonnisi doctrinam ipsius Christi continent, sed reliqui novi Testamenti libri praecepta tum divina tum apostolica continentur „ (1).

Cap. III. — De iure apostolico.

323. Notio. — Ius apostolicum significat complexum legum et institutorum ecclesiasticorum quae originem ducunt ab Apostolis. Etenim fuisse a Christo concessam omnibus et singulis Apostolis potestatem ferendi leges, est apud omnes compertum; licet in explicanda natura et extensione huius potestatis non omnes Doctores conveniant (2); sed quidquid fuerit, certum est leges latas ab uno Apostolo, v. g., a S. Paulo vigere in universa Ecclesia. Et constat quidem Apostolos exercuisse potestatem illam non solum collegialiter ac veluti in Concilio (cfr. „Act. Apost. „, c. XV), verum etiam singillatim: ex his legibus latis per singulos Apostolos notissimae sunt nobis leges S. Pauli (cfr. v. g., I Cor., VII, 12; XI, 4 seq., 17, 28; XIV, 34; I Tim., II, 1, 2, 12; III; Tit., I, 5 seq.). Praeter has leges scriptas, quae certissime agnoscuntur esse ab Apostolis constitutae, plura alia instituta iuridica in Ecclesia ex traditione tribuuntur origini apostolicae. In genere ad discernendam huiusmodi apostolicam originem legum aut institutorum christianorum valet regula S. Augustini: „Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis constitutum sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur „ (3).

324. Character seu natura. — Ius apostolicum, ut patet, hic intelligimus illud quod est mere apostolicum, quodque fuit ab Apostolis constitutum propria auctoritate, quae fuit utique di-

(1) *Soglia*, l. c., § 18.

(2) Cfr. *Suárez*, „De Leg. „, l. IV, c. III; *Wernz*, I, 91; *Cavagnis*, „Inst. iuris pub. eccles. „, part. prim. gen., lib. secund., n. 6.

(3) *S. August.*, „De baptism. contra Donatist. „, l. II, c. 7 et l. IV, c. 24.

vinitus recepta, sed quae in se est humana, ut nunc censetur esse auctoritas Romani Pontificis. Non ergo veniunt sub nomine et sensu iuris apostolici leges illae et christiana instituta quae fuerunt ab ipso Christo inducta et quae postmodum ex mandato eiusdem Christi per Apostolos mundo universo praedicata; vel etiam promulgata, ut tradunt nonnulli de Sacramento Extremae Unctionis divinitus quidem instituto sed per Apostolum Jacobum promulgato (Jac., V, 14); et item de privilegio sic dicto paulino (I Cor., VII, 15) multum disputant Auctores (1) utrum Paulus fuerit privilegii a Christo instituti dumtaxat promulgator, an illius verus institutor, seu utrum ipsum privilegium sit iuris divini an apostolici. Illa ergo omnia quae fuerunt divinitus constituta, seu quorum Apostoli fuerunt dumtaxat praedicatores vel ad summum promulgatores, non pertinent ad ius apostolicum sed ad ius divinum.

Quae distinctio inter praecepta divina et apostolica, licet omnia pariter per Apostolos fuerint nobis deducta, apertissime significata est a S. Paulo (I Cor., VII), nam v. 10 inquit: *Praecipio non ego, sed Dominus* (cfr. et XI, 23), et v. 12 subiungit: *Ceteris ego dico, non Dominus* (cfr. et XI, 28). "Si vero, inquit Soglia, regula certa petatur, qua instituta divina ab apostolicis internosci possint, haec generatim tenenda est, nimirum, quae in epistolis et reliquis Apostolorum libris continentur, omnia et singula pro divinis habenda sunt, nisi ex verbis aut ex subiecta materia luculenter appareat, eadem ab Apostolis tamquam Ecclesiarum Rectoribus profecta esse. Primum itaque verba considerata sunt ut videamus an Apostolus suo an Christi nomine locutus sit. Si nihil certum ex verbis cognosci possit, tunc subiecta materia spectari debet: si enim quod traditur ad fidem vel mores pertineat, vel eiusmodi sit, ut humanam potestatem superet, veluti Sacramentorum institutio, divinum erit et immutabile, si vero

(1) Cfr. pro ceteris Wernz, IV, 702, not. 60.

ad disciplinam spectet, non temere apostolicum institutum esse dixeris „ (1).

Porro magnum discrimen interest utrum institutum aliquod dicamus esse iuris divini vel apostolici; si enim pertineat ad ius divinum, nulli dispensationi proprie dictae, aut abrogationi vel mutationi potest esse obnoxium; si vero tribuamus institutioni apostolicae, tunc illud est accensendum iuri humano et mere ecclesiastico, unde subiectum erit cessationi, immutationi, dispensationi, etc., prout ceterae partes legum mere ecclesiasticarum. Ita lex abstinence a sanguine et suffocato, ritus immersionis in baptismo, usus diaconissarum et alia plura quae fuerant ab Apostolis constituta, mutatis conditionibus rerum et temporum, in desuetudinem abierunt, vel alii ritus moresque in eorum locum substituit fuerunt. “ Sic etiam, prosequitur Soglia (l. c.), Pontifices, e. g., in aliquibus irregularitatibus dispensant, quamvis quae sunt de irregularitatibus constitutae leges ex epistolis S. Pauli potissimum proficiantur. Sed Episcopi eadem apostolica instituta immutandi aut relaxandi potestate omnino carent; quandoquidem apostolica instituta ad generalem Ecclesiae disciplinam pertinent „.

325. Ubinam contineatur ius apostolicum. — Hoc ius partim est scriptum et continetur in Actis Apostolorum et Epistolis Canonicis, partim est non scriptum et continetur Traditione.

Ad ius scriptum nonnulli (2) referunt imprimis electionem S. Mathiae (“ Act. Apost. „, I. 15) quasi nempe tunc suo exemplo constituissent Apostolos electiones canonicas fieri aliquando posse per sortes; sed dicendum est potius tunc Apostolos nullum ius constituisse, sed actum dumtaxat posuisse, quem ex peculiaribus rationibus illa forma expleverunt: ceterum nunc electio canonica per sortes prohibita est in iure, et ipsi Apostoli reliquas postmo-

(1) *Soglia*, l. c., § 18.

(2) De his et sequentibus vide *Bouix*, “ De princip. iuris can. „, part. II, sect. I, c. 3.

dum electiones, veluti septem Diaconorum, non commiserunt sorti. Item referunt ad hoc ius apostolicum ordinationem septem Diaconorum; at illud institutum est divinum, non mere apostolicum. Proprie ius scriptum apostolicum habetur in decretis Conc. Hierosolym., quod refertur in Actis Apost. (c. XV), licet ibi etiam nonnulla, quae sunt definita, pertineant ad ius divinum; item plures leges apostolicae continentur in Epistola S. Pauli (cfr. supra n. 323).

In traditione pariter nobis transmissa sunt plura instituta quae ad originem apostolicam referuntur, v. g., formula fidei sic dicta Symbolum Apostolorum, diversae formae administrandi baptismum, ieiunium quadragesimae ac quatuor temporum, usus non celebrandi divina mysteria duobus postremis diebus Hebdomadae Sanctae, tempus celebrandi Pascha Resurrectionis, celebratio diei dominicae loco sabbati (licet iuxta alios hoc ultimum pertineat ad Traditionem divinam), etc. Tributae olim quoque fuerunt Apostolis quaedam iuris collectiones, quas tamen diximus (n. 40) ad Apostolos non pertinere, licet forsitan aliqui canones in eis collectionibus continerentur qui ex Apostolis promanassent.

Cap. IV. — De iure pontificio, videlicet de Romano Pontifice et Apostolica Sede, iuris fonte.

ART. I. — SEDES APOSTOLICA INSPECTA TANQUAM FONS IURIS CANONICI.

326. Praenotandum. — Romanus Pontifex est qui proprie a Christo acceptam habet supremam potestatem regendi Ecclesiam in eaque ius condendi; sed quoniam ipse solus nequit omnia per se agere, plures secum assumit coadiutores, quibuscum tanquam caput cum membris Sanctam et Apostolicam Sedem constituit. Etenim ex c. 7 "nomine Sedis Apostolicae vel Sanctae Sedes... veniunt non solum Romanus Pontifex, sed etiam, nisi ex

rei natura vel sermonis contextu aliud appareat Congregationes, Tribunalia, Officia, per quae idem Romanus Pontifex negotia Ecclesiae expedire solet „ Tota potestas est utique Romani Pontificis, et ab eo in omnes alios derivat, sed acta plurima Sanctae Sedis quibus ius inducitur, non ab ipso Romano Pontifice immediate promanant, sed a Dicasteriis Romanae Curiae; quod probe notandum est, nam ut ex dicendis patebit, alia est vis actorum quae immediate ab ipso Romano Pontifice procedunt, alia eorum quae ab organis A. Sedis eduntur. Iam igitur, dum loquimur de iure pontificio et de Constitutionibus RR. Pontificum, denominationes sumimus lato sensu, ita ut intelligamus quaelibet S. Sedis acta.

327. An et qualiter Sedes Apostolica sit fons iuris canonici. — Ius divinum, seu Christus condens suam Ecclesiam, nonnisi supremas ac fundamentales duxit lineas legislationis seu iuris quo ipsa Ecclesia regeretur; Apostoli paucas alias addiderunt. Ampliorem explicationem illius legislationis eiusque accommodationem diversis temporibus, locis ac gentibus Christus evolvendam et perficiendam reliquit potestati legiferae qua Ecclesiam suam ditavit. Iam subiectum huius legislativae potestatis, non unicum quidem, at certe praecipuum, summum, universale, imo plenitudinem in eadem potestate obtinens est Romanus Pontifex, Vicarius Christi in terris, caput totius Ecclesiae, et primatu iurisdictionis insignitus. Unde sequitur Romanum Pontificem ac Sanctam Sedem esse non solum inconcussum fundamentum ac centrum totius legislationis, verum etiam esse fontem primum, ordinarium ac perennem iuris ecclesiastici quod in dies evolvitur.

Hoc praesertim tenendum est si loquamur de iure canonico stricte dicto, id est universali; nam, praetermissa consuetudine et aliis fontibus iuris non scripti, qui parum influunt in evolvendo iure generali, Concilium oecumenicum est utique fons iuris universalis scripti, attamen rarissime tantummodo celebratur; imo vel ipsum Concilium oecumenicum fons est iuris canonici non

adaequata distinctus (1) a Romano Pontifice, cum in eodem Concilio si non unicas saltem praecipuas partes obtineat idem Romanus Pontifex, e contra Concilium oecumenicum sine Romano Pontifice nihil iuris valet constituere. At vero Romanus Pontifex et Sedes Apostolica est fons iuris non solum generalis, verum etiam fons iuris particularis; potest enim ferre leges pro aliquo territorio particulari vel pro aliquo speciali genere personarum; imo Apostolica Sedes inducit non solum ius canonicum magis proprie dictum, per leges veras, sed et ius canonicum minus proprie dictum per rescripta, privilegia et alia huiusmodi (cfr. n. 23).

328. Brevis conspectus historicus de qualitate fontis iuris in Apostolica Sede. — Hoc munus iuris condendi exercuit Sancta Sedes vel ab ipsis primordiis Ecclesiae; exemplo inter alia sunt epistola S. Clementis I ad Corinthios (circ. a. 95); Victoris I decisio in controversia de Paschate (a. 195); Stephani I responsio de baptismo haereticorum (a. 255); Dionysii I definitio de doctrina Dionysii Alexandrini circa mysterium SS. Trinitatis (259-268). Obtenta pace Ecclesiae, multo latius patuit pontificia dignitas in explicando iuris canonici magisterio (2). — Atque ma-

(1) Inadaequata sane Concilium oecumenicum est fons iuris distinctus a Romano Pontifice solo; quia reapse aliud est quod Romanus Pontifex ipse solus extra Concilium ferat legem aliquam, aliud est quod Romanus Pontifex, et Episcopi cum eo simul tanquam veri legislatores, communem legem in Concilio statuunt.

(2) S. Hieronymus aiebat (epist. 110, n. 91): "Cum in chartis ecclesiasticis iuvarem Damasum, romanae urbis Episcopum, et orientis occidentisque synodis consultationibus responderem," — Celebris est Epistola Papae Siricii ad Himerium Tarraconensem. — Innocentius I ad Patres Concilii Milevitani scribebat: "Diligenter et congrue apostolica consulitis arcana... super anxius rebus quae sit tenenda sententia: antiquae scilicet regulae formam secuti, quam toto semper ab orbe mecum nostis esse servatam, scientes quod per omnes provincias de apostolico fonte petentibus responsa semper emanent," — Bonifacius I pariter scripsit: "Institutio universalis nascentis Ecclesiae de Beati Petri sumpsit honore principium; in quo regimen eius et summa consistit. Ex eius enim fonte ecclesiastica disciplina per omnes ecclesias, religionis iam crescente cultura, manavit," — Et Leo I (in epist. 4) ad Episcopos per Campaniam, Picenum, Tusciam et universas provincias con-

iora semper successione temporum suscepit incrementa exercitium pontificiae legislativae auctoritatis, donec supremum ut ita dicamus auctoritatis fastigium attigit saeculis XII et XIII sub magnis illis legislatoribus, praesertim Alexandro III, Innocentio III, Gregorio IX, Innocentio IV, Bonifacio VIII.

Quod fastigium postmodum semper retinuit ac hodie retinet Apostolica Sedes, quinimmo novis continuis splendoribus illustravit. Quod ita intelligendum est, non quasi auctoritas legislativa Romani Pontificis potuerit quoad seipsam in dies crescere: etenim iam ab initio fuit in se completa et perfecta eodem modo ac est hodie; sed quoad exercitium diversimode diversis temporibus sese explicavit; et historia constat primis Ecclesiae temporibus ob persecutiones et alias condiciones rerum non potuisse auctoritatem Romanorum Pontificum libere evolvi; sequentibus vero saeculis singulas Ecclesiae partes fuisse gubernatas iuribus seu legibus maxime particularibus ac propriis quas Episcopi partium illarum vel condebant praesertim coadunati in Conciliis provincialibus, regionalibus, nationalibus, vel ex aliis Ecclesiis vicinioribus assumebant, vel etiam a Romanis Pontificibus accipiebant per epistolas ipsis Episcopis peculiariter datas; ius autem quoddam generale seu universale, ac maxime ex auctoritate Romani Pontificis constitutum, nondum existerat nisi quoad nonnulla generalia principia. Unde temporibus illis Concilia fuerunt etiam ordinarius ac iugis fons iuris canonici; quin etiam *quoad exercitium* potestatis abundantiores tunc rivulos legum ecclesiasticarum deducebant ipsa Concilia quam Apostolica Romani Pontificis Sedes, ut patet ex collectionibus antiquioribus canonum, ubi vel unice vel saltem praecipue habebantur canones Conciliorum. Post saeculum IX invenimus iam iuris nostri collectiones eaque fere mensura comprehendere et canones Conciliorum et decreta Romanorum Pontificum, quod vel in ipso

stitutos aiebat: "Omnia decretalia constituta tam beatae recordationis Innocentii quam omnium decessorum nostrorum, quae de ecclesiasticis ordinibus et canonum sunt promulgata disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri debere mandamus ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari"; item (in epist. 10) ad Episc. per provinc. Vienn. constitutos: "Nobiscum itaque vestra fraternitas recognoscat apostolicam sedem pro sui reverentia a vestrae etiam provinciae sacerdotibus, innumeris relationibus esse consultam et per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo poscebat, appellationem causarum, aut retractata aut confirmata fuisse iudicia."

Gratiani Decreto observare licet. A temporibus autem Gratiani habitum iam fuit verum ac completum ius commune universale, partim desumptum ex ipso Decreto, partim ex Decretalibus Romanorum Pontificum, quae tunc, ineunte praesertim Alexandro III, suum nactae fuerunt splendorem.

Exinde autem Sancta Sedes non iam solum quoad dignitatem, quam semper obtinuerat, verum etiam quoad exercitium, fuit et hodie est praecipuus, ordinarius, ac perennis fons iuris ecclesiastici ac praesertim generalis. et ius canonicum revera quoad maximam partem constat legibus pontificiis, adeo ut vel ius pontificium quoque nominetur.

ART. II. — DE POTESTATE LEGIFERA ROMANI PONTIFICIS.

329. Ratio articuli. — Licet per iudicalem potestatem et magis adhuc per administrativam Romanus Pontifex ius aliqua ratione condat; at huiusmodi munus praestat imprimis per legislativam potestatem; ideo de ipsa singillatim est agendum.

330. Existentia. — Non defuerunt aliqui, ut protestantes, qui aperte denegarent Romano Pontifici veram potestatem legiferam, praesertim in Ecclesiam universalem. Febronius autem uni Concilio oecumenico tribuebat veram legis ferendae potestatem pro universa Ecclesia; Papae autem in eo dumtaxat casu, quo difficile esset congregare Concilium oecumenicum, concedebat facultatem condendi leges generales, easque toti Ecclesiae proponendi observandas, non ante tamen vim habituras quam communi consensu fuerint receptae. Plures Gallicani non solum defendebant superioritatem Concilii oecumenici prae Papa, verum etiam docebant leges a Romano Pontifice latas extra Concilium, non inducere obligationem antequam acceptarentur saltem ab Episcopis.

Necesse non est hic immorari in demonstranda legislativa potestate Romani Pontificis, quam eidem luculenter evincunt theologi ex S. Scriptura, ex Traditione, ex auctoritate Conciliorum, SS. Patrum et Doctorum, ex argumentis multiplicis generis (1). Nobis illa potestas breviter patet: a) Ex indole primatus iurisdictionis Romano Pontifici competentis, atque ex natura regiminis monarchici in Ecclesia; quod enim Romanus Pontifex habeat primatum iurisdictionis in universam Ecclesiam, quodque sit caput et supremus hierarchica totius Ecclesiae, est

(1) Cfr. *Bouix*, "De principiis", part. II, sect. II.

dogma fidei: iam qui habet iurisdictionem plenam et supremam in aliqua societate perfecta, is certe habet potestatem legiferam in ambitu eiusdem societatis, ita ut omnes socii parere suis legibus debeant. b) Ex praxi Ecclesiae, quae ut vidimus (n. 328) docet Pontifices iam ab antiquissimis temporibus et ab ipso religionis christiane exordio iugiter ac constanter exercuisse potestatem legislativam, suisque decretis asseruisse parendi obligationem, hancque potestatem revera ipsis Pontificibus ab Ecclesia fuisse semper agnitam (1).

331. Character seu indoles. — Haec legislativa potestas R. Pontificis est plena et suprema, absoluta et stricte monarchica, nec ullo iure humano limitata sed omnino independens. Quare nulla ratione pendet a consensu vel consilio alterius humanae potestatis; non a Concilio oecumenico, non a Collegio Cardinalium, non a coetu Episcoporum (2) multoque minus a plebe christiana aut a principum saecularium placito; quare Romanus Pontifex in legibus ecclesiasticis valide ac licite condendis liber omnino est ac independens.

Limites invenit dumtaxat in iure divino, naturali nempe aut positivo, in quo sane Romanus Pontifex dispensationes proprie dictas concedere nequit, eoque minus leges condere illi oppositas; hinc etiam non potest suis legibus attingere obiecta quae sub aliqua ratione ad finem Ecclesiae non pertineant, unde nequit leges mere civiles ferre aut de rebus temporalibus disponere nisi indirecte, quatenus videlicet inserviunt Ecclesiae fini. Atque ex ipso fine Ecclesiae, ex mansueta indole religionis christinae, ex singulari natura et constitutione Ecclesiae quae in pluribus differt a societate civili, ex diversitate causarum, personarum, locorum ac temporum Romanus Pontifex debet singulis vicibus dimetiri

(1) Cfr. *Phillips*, "De droit eccl. dans ses princip. génér.", § 149.

(2) In facto tamen Romani Pontifices, ut prudenter agerent, in gravissimis quaestionibus convocarunt Concilia Oecumenica; et antiquitus ad graviora etiam negotia coadunabant Concilia romana, ad gravia audiebant Presbyterium (*Phillips*, l. c.); medio aevo celebrabant etiam quotidie Consistorium; hodie consulunt Cardinales, SS. Congregationes, etc.

necessitatem aut opportunitatem ferendarum aut immutandarum legum, nec agere certe potest in destructionem Ecclesiae sed in aedificationem, nec quidquam statuere absque iusta causa, quae ceterum nisi contrarium manifeste constiterit, semper praesumenda est.

Leges dogmaticae a Romanis Pontificibus ex cathedra definitae, gaudent dono infallibilitatis; leges vero disciplinares non sunt stricte infallibiles nec necessario erunt semper opportunae aut optimaе (id quod praecipue evenire potest si non immediate ab ipso Romano Pontifice, sed ab Officiis S. Sedis prodeant) “ tamen, nunquam accedit neque unquam fiet ut lex disciplinaris *rectae fidei* et *bonis moribus* opposita a Romano Pontifice *universae Ecclesiae* promulgetur. Nam etiamsi supremus gradus prudentiae Romanis Pontificibus in legibus disciplinariis condendis nullibi est promissus, tamen certe ea gaudet infallibilitate qua gaudet Ecclesia in legibus universalibus de disciplina „ (1).

Denique monendum est vim iuris in legibus et actibus pontificiis contineri dumtaxat in eorum parte *dispositiva*, non autem in parte *narrativa* aut *motiva* seu exprimente causas praecipiendo vel decidendo; nam historia et ratio legis non sunt lex; possunt tamen inservire ad legis interpretationem.

332. Amplitudo seu extensio. — In potestate legislativa Romani Pontificis continentur: 1.º Ius ferendi novas leges. — 2.º Ius interpretandi quaslibet leges ecclesiasticas etiam divinas. — 3.º Ius legum iam conditarum vigorem tuendi, vel ut aiunt canones urgendi; quare ipsi Romani Pontifices sese appellant custodes, defensores ac vindices canonum. — 4.º Ius abrogandi, derogandi et quomodolibet immutandi leges prius a qualibet auctoritate mere humana constitutas; unde potest Romanus Pontifex leges ferre contra suorum praedecessorum statuta disciplinaria, contra ius commune antiquitate venerandum et a Conciliis oecu-

(1) Wernz, I, 139.

menicis et vel ab ipsis Apostolis constitutum; contra quodlibet ius particulare, v. g., nationale; contra quaslibet consuetudines etiam universales et antiquissimas aut immemorales; contra privilegia cuiuscumque generis; imo saltem ex iuxta et proportionata causa etiam contra iura quaesita, quae a Romano Pontifice ex plenitudine suae potestatis possunt tolli (1). — 5.º Ius concedendi dispensationes, indulta, privilegia etiam contra legem, etc. — 6.º Ius ferendi leges et alia praestandi non solum pro fidelium coetu universo vel pro toto Ecclesiae territorio; sed etiam pro aliquo speciali coetu personarum aut pro particulari territorio, v. g., pro aliqua natione, provincia ecclesiastica, dioecesi, etc., cum Romanus Pontifex iurisdictionem immediatam ordinariam habeat non solum in universam Ecclesiam, verum etiam in singulas eius partes. Etenim leges dogmaticae sunt necessario universales et communes, quia sunt declarationes iuris divini; leges vero disciplinares robur suum obtinent et vim suam explicant in eo sensu et intra limites ad quos ex voluntate Romani Pontificis restringuntur, unde si nullam habeant limitationem, censentur esse communes et obligant universam Ecclesiam; si autem determinantur sub aliqua ratione, erunt particulares et obligabunt solummodo territorium et personas quibus dantur.

Id multo magis tenendum est de actis pontificiis quae non sint verae leges, sed dispositiones respicientes peculiaria negotia aut privatas personas, v. g., rescripta, sententiae iudiciales, etc.; quae acta per se non faciunt ius generale, potest tamen Romanus Pontifex mentem suam sufficienter uno vel alio modo exprimere

(1) Attamen iura quaesita de facto non censentur sublata nisi aperte expressa clausula id in lege vel dispositione pontificia caveatur, ut colligitur ex reg. 18 Canc. *de non tollendo ius quaesitum* et ex cc. 4 et 46. Similiter possunt esse leges, consuetudines aut privilegia, quae vel praescriptione generali iuris vel ex peculiaribus clausulis quibus ipsa sunt munita nonnisi sub determinatis conditionibus censeantur esse sublata per contrarias leges pontificias; tunc autem id est adscribendum non defectui potestatis, sed voluntatis Pontificis.

ut ad totam extendantur Ecclesiam, et tunc, supposita legitima promulgatione, efficientur leges universales.

Aliqua vero possunt esse acta, quae formaliter sint particularia, utpote data personis determinatis, v. g., responsum datum alicui Episcopo consulenti, sed aequipollenter sint habenda universalialia, quia respiciunt materiam communem toti Ecclesiae, v. g., interpretationem alicuius legis generalis; tunc ergo rescriptum licet datum Episcopo, si in Actis Apostolicae Sedis inseratur, habendum est ut legitime promulgatum pro tota Ecclesia, et in ea omnes obligabit.

333. Exercitium. — Potestas legislativa Romani Pontificis non semper exercetur immediate ab ipso Summo Pontifice; sed magis ordinarie nostris temporibus, praesertim quoad minores eius functiones, Papa solet uti opera SS. Congregationum, Tribunalium aut Officiorum S. Sedis (Cfr. Const. Pii X *Promulgandi* 28 Sept. 1908, ac Mot. prop. Bened. XV 15 Sept. 1917).

ART. III. — DE DIVERSIS GENERIBUS ACTORUM ROMANI PONTIFICIS ET SANCTAE SEDIS.

§ 1. — *Divisiones generales actorum S. Sedis ac denominationes olim usitatae.*

334. Divisiones generales. — **A)** Omnia acta pontificia vocantur nomine generico *Constitutiones Romanorum Pontificum*; at quoniam praesertim hodie plura acta eduntur non immediate ab ipso Romano Pontifice sed a Dicasteriis Curiae Romanae, ideo pressius appellantur **a)** *Constitutiones apostolicae* illa acta quae prodeunt nomine ipsius Romani Pontificis. **b)** *Decreta* dicuntur acta Dicasteriorum Romanae Curiae.

B) Acta quaedam sunt *dogmatica* vel *doctrinalia*, quae respiciunt fidem ac mores sub ratione doctrinali; alia sunt *disciplinaria*, quae pertinent ad regimen practicum Ecclesiae ac fidelium.

C) Quaedam acta S. Sedis sunt *provisiones particulares*, quae nimirum spectant materias vel causas particulares, personas privatas, loca par-

ticalaria, etc.; alia sunt *ordinationes communes* sive *generales*, quae pertinent ad Ecclesiam universalem regendam.

Accuratus vero distinguitur triplex genus actorum S. Sedis seu decretorum (nam divisio praecipue convenit actis SS. Congregationum), nempe: a) Nonnulla decreta sunt *formaliter particularia*, quae nempe dantur pro locis vel personis particularibus, et respiciunt materias vel causas particulares, ut generatim sunt rescripta, privilegia, dispensationes; b) Alia sunt *formaliter generalia*, quae videlicet dantur Ecclesiae universae, et formam per se generalem expressis verbis continent: apparent aliquando inscripta *Urbis et Orbis*. c) Alia tandem sunt *aequipolenter generalia*, quae nempe ratione *formae*, aut locorum vel personarum quibus dantur essent particularia, at ratione *effectus* habent vim universalem, quia nempe materia, quam respiciunt decreta est generalis; quod venit praecipue in interpretationibus seu responsionibus ad dubia circa legem aliquam vel decretum generale; tunc enim licet acta pontificia inscribantur, v. g., alicui diocesi particulari, eo quod fuerit Episcopus illius dioceseos qui dubia proposuit, tamen materia est generalis, unde et responsum censendum est generale, ac vim habet obligandi universaliter.

Sed hodie ut decreta illa obligent generaliter, necesse est ut promulgentur in Commentario officiali *Actorum. Ap. Sedis*; siquidem decreta ipsa sunt verae leges, et quidem universales, quae vim obligandi obtinere nequeunt sine promulgatione; quod si non promulgentur, habenda erunt illa decreta ut *formaliter particularia*, ac proinde obligabunt illos duntaxat, quibus fuerunt data. Excipe tamen si aliquando interpretationes seu responsiones ad dubia declarent solummodo verba legis certa; quia tunc non indigent promulgatione ut possint obligare tanquam leges (c. 17, § 2), unde ex sola responsione censenda sunt *decreta equipolenter generalia* (1).

335. Vetustiores denominationes actorum S. Sedis. — Aevo antiquo acta pontificia inveniuntur denominata multiplici appellatione: atque adeo inscribuntur *Romani Pontificis* vel *Sedis Apostolicae Epistolae, Litterae, Constitutiones aut Constituta aut Statuta, Dogmata, Decreta, Decretalia vel Decretales Epistolae*, aut simpliciter *Decretalia* vel

(1) Cfr. de his omnibus Bouix, "De Curia Romana", part. III, sect. II, prop. IV; Wernz, I, 144, 145; Ephemer. Liturg., VI, 127; Solans-Casanueva, "Manual litúrgico", n. 14.

Decretales, Edicta, Interdicta, Mandata, Auctoritates, Sanctiones, Sententiae, Responsa, Monita, Regulae, etc.

Genera diversa actorum pontificalium erant *Commonitoria*, vel *commonitoriae Litterae, Epistolae synodicae, Epistolae a pari, Epistolae familiares, paschales, tractoriae vel tractatoriae, denuntiativae, declarativae; Epistolae clericales, diaconales, episcopales seu enthronisticae, etc.*; de quibus singillatim agere nimis esset longum (1).

336. Genera actorum pontificalium in aevo medio. — Duae praecipuae divisiones tunc attendebantur: **A) Decreta et Decretales** (epistolae). **B) Constitutiones et rescripta.**

A) Decreta et Decretales. — Per se idem essent Decretum et Decretalis (epistola); nam Decretalis est epistola continens aliquod decretum; atque adeo apud Gratianum acta pontificia cuiuslibet generis promiscue vocantur Decreta sive Epistolae decretales vel etiam simpliciter *Decretales* seu *decretalia* (cfr., v. g., dicta (Grat. post c. 2, D. III et DD. XIX et XX, et init. D. XXI). Postea tamen inducta est distinctio ita ut: **a) Decreta** dicerentur esse acta pontificia data a Romano Pontifice motu proprio, id est sponte ac nullo rogante. **b) Decretales** vero intelligerentur esse acta pontificia data ad aliorum rogaionem. Ita Glossa (ad dict. Grat. init. D. III, v. *omnes*) aiebat: "Decretum dicitur quod Papa statuit de consilio Cardinalium suorum ad nullius consultationem; Decretalis epistola dicitur quam constituit Papa vel solus vel cum Cardinalibus ad consultationem alicuius," (2).

B) Constitutio antiquitus idem erat ac lex (3); Constitutio ergo pontificia intelligebatur esse lex a Pontifice lata; *Rescriptum* autem erat responsum Romani Pontificis scripto datum in causis particularibus (4). Hoc sensu accipiebantur in Collectionibus Decretalium duo tituli *De Constitutionibus* et *De Rescriptis*, unde dicebantur unus titulus agere de iure generali, alius de iure particulari, licet revera titulus *de Const.* generalior esset et respiceret omnes leges etiam particulares. Stricto

(1) Cfr. *Phillips*, op. cit., §§ 149, 150; *Zallinger*, "Lib. sub. ", § 84 seq.

(2) Cfr. *Laurin*, "Introd. in Corp. Iuris Can. ", § 11.

(3) Apud Gratianum (c. 3, D. I): "Lex est constitutio scripta"; ergo constitutio hoc sensu latius patebat quam lex, erat idem ac ius, et comprehendebat etiam mores seu consuetudines quae potuissent definiri: "constitutiones non scriptae"; frequentius tamen constitutio sumebatur pro iure scripto, pariter ac *lex*.

(4) Cfr. *Wernz*, I, 187, not 5.

vero: a) *Constitutio* pontificia erat actum pontificiū datum motu proprio. b) *Rescriptum* erat responsum scripto datum a Romano Pontifice ad supplicationem, relationem vel consultationem alicuius. Unde substantialiter haec secunda distinctio actorum conveniebat cum prima, seu Constitutio fere idem erat ac. Decretum. Rescriptum vero fere idem erat ac Decretalis: revera Constitutiones ac Decretales inveniuntur contrapositae eodem sensu ac Decretum et Decretalis; hinc Glossa (ad Bullam *Rex pacificus*, v. *Constitutiones*) admonebat: “*Constitutio* est quam Princeps (Papa) facit proprio motu; *Decretalis epistola*, quando respondet ad consultationem.” Igitur tum Decretales tum Rescripta erant responsa Romani Pontificis, sed ea responsa dicebantur potius Decretales quando dabantur ad consultationem seu erant responsiones ad dubia; vocabantur potius Rescripta quando dabantur ad supplicationem seu continebant gratiarum concessionem.

§ 2. — *Genera actorum Sanctae Sedis tempore nostro.*

337. Multipliciter hodie distinguuntur et denominantur acta pontificia; sed maxime ita ut sequitur:

A) Constitutiones. — Hodie nomen hoc quoad acta pontificia sumitur largissimo, largo et stricto sensu: a) Largissimo sensu vocantur *Constitutiones* omnia acta S. Sedis (cfr. supra n. 334). b) Largo sensu appellantur *Constitutiones* quaelibet acta pontificia quae promanant immediate ab ipso Romano Pontifice vel eduntur eius nomine (1); hoc sensu dicitur, v. g., Bullarium Benedicti XIV continere Constitutiones huius Pontificis, nempe acta cuiuscumque generis edita ab eo. c) Stricto sensu *Constitutiones* dicuntur ea acta pontificia, quae: 1.º eduntur nomine Pontificis seu promanant immediate ab ipso; 2.º dantur motu proprio; 3.º et

(1) Haec significatio desumpta est a iure romano, quo acta Principum, id est Imperatorum, vocabantur *Constitutiones* (Cfr. *Massimi*, “Introd. in Gai et Iustiniani Institut., part. II, sect. III, c. IV); ideo etiam in c. 4, D. II, apud Gratianum dicebatur: “*Constitutio* est quod Rex vel Imperator constituit”, proinde sumebatur pro lege a supremo Principe lata, ac inter nos a Romano Pontifice

in forma solenni Bullae (1); 4.º denique versantur circa graviora negotia, et generatim statuunt aliquid permanentiter pro tota Ecclesia vel aliqua eius nobili parte; maxime hoc genere actorum promulgantur a Romano Pontifice leges quas ipse decernit, approbat Concordata, definit dogmata fidei, etc.; v. g., *Constitutio Ineffabilis Deus* 8 Dec. 1854 de definitione dogmatica Immaculatae Conceptionis; *Constitutiones dogmaticae Concilii Vaticani*; *Const. Apostolicae Sedis* 11 Oct. 1869 de censuris latae sententiae; *Const. Officiorum et munerum* 25 Jan. 1897 de prohibitione et censura librorum; *Const. Sapienti consilio* 29 Iun. 1908 de Curia Romana; *Const. Providentissima* 27 Maii 1917, qua promulgatus est novus Codex, etc.

Speciatim notandae sunt *Constitutiones dogmaticae*, quibus definiuntur dogmata, etenim gaudent infallibilitate et immutabiles omnino sunt, sicut ius et doctrina divina quam infallibiliter declarant. Possunt tamen esse Constitutiones (vel acta pontificia alterius generis) doctrinales quae tradant et explicent doctrinam catholicam, sed non contineant definitionem dogmaticam proprie dictam; tunc istae Constitutiones eo gradu infallibilitatis et immutabilitatis non gaudent quo Constitutiones strictae dogmaticae.

B) Motus proprii, seu *acta Motu proprio inscripta*: a) Lato sensu ita nunc vocantur acta pontificia quae non ad aliorum instantiam, sed *motu proprio*, sponte, et propria Pontificis scientia et voluntate dicuntur data; etiamsi forte praecesserint subditorum preces, at tunc non censentur data ex motivo precum; quare acta huiusmodi sunt ea quae olim dicebantur *decreta*. b) Strictiori sensu vocantur *Motus proprii* illa acta quae a Romano Pontifice dantur *motu proprio* et sponte, sed forma actorum non est sollemnis Litterarum Apostolicarum, Bullae, Brevis, est nempe forma simplicior decreti; generatim quoque respiciunt negotia non adeo

(1) Constitutiones, quamvis Bullae revera sint, at non dantur in Cancellaria sed in Secretaria Status: debent tamen in Cancellaria registrari.

gravioris momenti et adhibentur magis communiter in negotiis ordinis administrativi.

Plura acta *Motu proprio* edita fuerunt a Pio X et eduntur quoque a Benedicto XV; v. g., *Motu proprio Seminaria clericorum* 4 Nov. 1915, quo nova conditur S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus; *Motu proprio Alloquentes* 25 Mart. 1917 de attribuenda S. Officio censura librorum et Poenitentiariae Apostolicae concessione Indulgentiarum; *Motu proprio Cum iuris canonici* 15 Sept. 1917, quo Commissio instituitur ad Codicis canones authentice interpretandos. Generatim in Motibus propriis materia legislativa proprie dicta haud continetur; sed quia omnia tandem pendent a voluntate Romani Pontificis, aliquando leges possunt quodam *Motu proprio* contineri; ita, v. g., in *Motu proprio* Pii X *Inter pastoralis officii* 8 Dec. 1903 de Musica sacra et in *Motu proprio* eiusdem Pontificis *Sacrorum Antistitum* 1 Sept. 1910 contra modernistas.

C) Litterae Apostolicae. — a) Sensu lato inscribuntur ita acta quae dantur in forma sollemnis epistolae per Bullas aut Brevia, sive dentur *motu proprio* sive ad instantiam; unde sub hoc censu comprehenduntur etiam Constitutiones. b) Sensu stricto sunt illae Litterae quae praefata forma dantur, generatim non *motu proprio*, et respiciunt negotia ordinis gubernativi sive administrativi: unde quoad formam conveniunt, partim saltem, cum Constitutionibus, quoad materiam vero cum Motibus propriis.

Et quoniam, ut diximus, dari possunt vel in forma Bullae vel in forma Brevis, hinc duplex genus harum Apostolicarum Litterarum: 1.º *Litterae Apostolicae sub plumbo*, quae dantur in forma Bullae ex iussu Romani Pontificis, ex actis Sacri Consistorii, ex decreto S. Congregationis Consistorialis, etc.; v. g., circa canonizationem alicuius Beati, circa collationem tituli cardinalitii, circa erectionem, divisionem, immutationem ecclesiasticarum provinciarum, vel dioeceseum, circa collationem dignitatis episcopaliis, etc. 2.º *Litterae simpliciter Apostolicae* quandoque dictae *sub annulo Piscatoris*, quae nempe dantur in forma Brevis ex decreto S. Congregationis de Sacramentis, S. C. Concilii, S. C. de

Propaganda, S. C. Rituum, S. Poenitentiariae, Secretariae Status, etc. v. g., circa indulta Oratorii privati, circa elevationem Confraternitatis ad gradum Archiconfraternitatis, erectionem Vicariatus vel Praefecturae Apostolicae, concessionem insignium alicui Capitulo cathedrali, Beatificationem Servorum Dei, concessionem tituli Basilicae, concessionem Indulgentiarum, concessionem titulorum nobiliarium, etc.

D) Epistolae seu Litterae Pontificiae. — **a)** Lato sensu fere omnia acta pontificia possent hoc nomine designari, quia reapse dantur in forma epistolae vel litterarum. **b)** Speciatim ita dicuntur ea acta quae non continent ordinationes praescriptivas sive decreta, sed sunt simplices Epistolae vel Litterae, quibus vel exponitur doctrina catholica, vel mittitur instructio aliqua, vel Romanus Pontifex salutatur, adhortatur, commonet, reprobatur, exprimit sensus congratulationis, benevolentiae, laetitiae, gratitudinis, etc.

Quae acta: 1.º si ordinentur ad omnes Episcopos et Ordinarios communionem habentes cum Sede Apostolica, vel saltem ad eorum partem notabilem, v. g., unius vel plurium nationum, et procedant ab ipso Romano Pontifice, maxime initio Pontificatus, nuncupantur *Epistolae* vel *Litterae Encyclicae*.

2.º Si acta similia procedant a SS. Congregationibus vel Officiis S. Sedis, vocantur potius *Epistolae* seu *Litterae Circulares*, licet et aliquando vocentur *Encyclicae*.

3.º Si dentur ad unum vel paucos Episcopos vel ad alios fideles, et procedant sive a Romano Pontifice sive ab Officiis S. Sedis, dicuntur simpliciter *Epistolae* vel *Litterae*. In his ergo Epistolis Apostolica Sedes non fungitur officio Legislatoris aut Gubernatoris, sed potius Doctoris, Magistri, Patris, etc. Celebriores sunt Encyclicae Pii IX, Leonis XIII, Pii X. Unde in eis generatim non statuuntur leges aut decreta: excipe si Romanus Pontifex aliter voluerit, prout fecit, v. g., Pius X in Encyclicis de modernistarum doctrinis, de christiana doctrina tradenda, etc.

Huiusmodi Epistolae, quando dantur ab ipso Romano Pontifice, exarantur a Secretario Brevium ad Principes et a Secretario Litterarum Latinarum.

E) Decreta. — a) Lato sensu ita possent vocari omnia acta pontificia circa regimen Ecclesiae, praesertim in ordine gubernativo seu administrativo. At vero haec acta si procedant ab ipso Romano Pontifice, sortiuntur hodie alia nomina (constitutiones, motus proprii, litterae apostolicae, etc.). b) Stricto sensu hodie veniunt nomine decretorum omnia acta SS. Congregationum et Officiorum, atque etiam Tribunalium (si non fuerint sententiae iudiciales); et praesertim ea quae respiciunt ordinem administrativum, sed decreta vocantur etiam acta legislativa Dicasteriorum (cfr. n. 334). c) Strictiori sensu decreta appellantur ea acta quae a Dicasteriis Romanae Curiae dantur *motu proprio*: possunt esse particularia, si respiciant particulares personas, loca, causas; aut generalia si respiciant Ecclesiam universam.

F) Instructiones. — Proprie loquendo sunt acta quae non continent praescriptiones seu ordinationes obligatorias, sed potius explicationes doctrinales, normas seu regulas directivas, monita, commendationes, etc., v. g., plures Instructiones S. Officii, S. C. de Propaganda Fide, S. Poenitentiariae, etc. Sunt tamen plura alia acta, quae inscribuntur Instructiones, sed tamen continent, saltem quoad partem, ordinationes praescriptivas (cfr. n. 180, A, a).

G) Rescripta. — Sunt responsa scripto data. Cfr. supra *De rescriptis*. Nihil refert utrum dentur in forma Bullae, aut Brevis, aut simplicis Rescripti, aut alia ratione, dummodo sint responsiones ad instantiam; quare plures Litterae Apostolicae, praesertim quae dantur in forma Brevis, sunt mera rescripta.

H) Privilegia, Facultates, Dispensationes, etc. — Sufficiant dicta supra *De privilegiis et dispensationibus*.

I) Declarationes. — Sunt interpretationes iuris prius constituti, seu responsiones ad dubia.

L) Decisiones, resolutiones, sententiae. — Sunt pro-

nuntiationes vel definitiones causarum in controversiis agitis inter partes, quae ius inter ipsas solas partes faciunt. Vocantur proprie *sententiae*, si pronuntiantur a Tribunalibus vel ab aliis qui exercent potestatem stricte iudicalem; nuncupantur vero *resolutiones*, si causae definiantur per viam administrativam sive oeconomicam.

M) Mandata seu praecepta. Cfr. supra *De praeceptis*.

ART IV. — DE DIVERSIS FORMIS ACTORUM PONTIFICALIUM
SEU SANCTAE SEDIS.

338. Forma qua prodeunt acta Sedis Apostolicae, generatim est epistola scripta; at vero istae epistolae vel Litterae admittunt diversas formas; huc reducuntur Bullae, Brevia, simplices Epistolae vel Litterae, simplicia Rescripta. Aliquando forma est scripta, non tamen forma epistolae, sed forma *Decreti* vel *Statuti*. Tandem et *viva voce* potest aliquod negotium expediri per simplex *Oraculum*. Iam de singulis.

A) Bullae. — Forma Bullarum est solemnissima; atque hoc nomine appellantur Litterae pontificiae apertae (quae ideo aliquando vocantur *Litterae patentes*), quae exarantur in forma solemnium cum stylo ampliori et magnifico, cum multis clausulis et magno apparatu verborum. Characteres vero sive solemnitates, quae propriae bullarum habentur, sunt sequentes: a) Primarius et magis essentialis character est praedicta *ratio solemnior scribendi*. b) Bullae dantur pro *negotiis et rebus maioris momenti*. c) *Sigillum* generatim est plumbeum, ac censetur esse proprium harum Litterarum (1). Huiusmodi si-

(1) Revera nomen *bullae* prius significabat ipsum plumbeum sigillum aut numisma, et ab eo denominatio fuit extensa ad litteras seu documenta, quibus apponebatur idem sigillum (cfr. *Du Cange*, "Glossarium med. et inf. latinitatis", v. *Bulla*; *Forcellini*, "Lexicon", v. *Bulla*).

gillum est quoddam numisma, generatim plumbeum (1) quod litteris appenditur per filum sericum aut cannabinum, atque occludi solebat in quadam capsula. Ipsum plumbum vel numisma ex anverso refert sculptas et per crucem latinam separatas imagines, nempe capita, S. Petri a sinistris, et S. Pauli a dextris; subter eis autem apponuntur initiales litterae S. P. E. - S. P. A.; ex anverso sigillum habet inscriptum solum nomen (aliquoties ipsa effigies) Pontificis regnantis (2). Hic usus, appendendi numismata plumbea bullis, fuit aliquatenus immutatus a Leone XIII ex Motu proprio 29 Dec. 1878, quo iussit ut plumbeum sigillum apponeretur solummodo Bullis maioris momenti; in ceteris autem minoris momenti bullis adhiberetur pro sigillo impressio rubri attramenti super membranam, referens pariter capita SS. Apostolorum Petri et Pauli per crucem divisa, subter quibus habeantur litterae S. P. - S. P., supra vero inscriptum nomen Pontificis circumdans ipsa capita Apostolorum; haec autem impressio vel sigillum apponitur in parte inferiori sinistra bullarum (3).

d) *Litterae vel characteres*, in modo scribendi bullas, erant olim gothici seu teutonici (dicti etiam gallici aut longobardici, et vulgo quoque bullatici), illi nempe qui in usu habebantur tempore quo Sancta Sedes Avenione fuit, quique scribebantur continue sine commate, sine puncto vel aliis signis orthographicis, sine diphthongo, etc.; at vero Leo XIII cit. Motu proprio 29 Dec. 1878

(1) Ferraro numisma fuit aureum; tunc autem ipsum documentum dicebatur *Bulla aurea*. Romani Pontifices non usi sunt bullis aureis fere nisi in diplomatibus quibus electiones imperatorum confirmabant (cfr. *Petra*, ⁴⁴ Comm. in Cons. RR. PP., „ Proem., § I, n 12).

(2) Si Pontifex est iam quidem electus, at nondum incoronatus, et dedit Bullam (quod tamen facere non solet), numisma plumbeum non continet ex reverso nomen Pontificis, sed refert tantum ex anverso imagines Apostolorum; tunc autem *Bulla* dicitur *dimidiata* (*Petra*, l. c., § II, n. 7 et 45.)

(3) Hodie sigillum plumbeum adhibetur in bullis quae per Cancellariam (et Secretariam Status) expediuntur; sigillum autem rubri attramenti est in usu pro bullis quae expediuntur in Dataria.

decrevit ut in posterum bullae scriberentur caractere et modo ordinario latino et ita hodie servatur.

e) *Materia*, in qua bullae scribuntur, fuit papyrus usque ad medium saec. XI; deinceps et hodie quoque est pergamena seu membrana animalium, praesertim ovium, crassa, rubida, vel subobscura, ampla seu magna, rectangula horizontalis, nisi bulla ob prolixitatem constet pluribus foliis ad modum fascicoli compositis, tunc enim singula folia vel membranae habent formam rectangulam verticalem; bullae scribuntur in una tantum facie pergamenae, nisi constent fasciculo plurium foliorum quae tunc ex utraque facie recipiunt scripturam.

f) *Idioma*, quo bullae exarantur est latinum; olim tamen quando Papa mittebat aliquam bullam ad Ecclesiam orientalem, utebatur lingua graeca illis partibus universaliori (1); bulla autem concepta idiomate vulgari esset suspecta, nisi aperte de voluntate Papae constaret (2).

g) Bullae censentur esse datae ab ipso Romano Pontifice, eiusque nomine prodeunt; ideo referunt *in principio nomen Pontificis*, v. g., *Benedictus* sine numero, sed cum addito *Episcopus Servus Servorum Dei*.

h) Bullae *clauduntur* cum appositione dati, alias datae, in qua post annotatum locum (*Romae apud S. Petrum*) praecedit annus, subsequitur dies cum mense et subiungitur in fine enumeratio anni Pontificatus. Porro distinguenda est computatio annorum et dierum. Anni computantur iuxta aeram vulgarem christianam, sed olim initium singulorum annorum ducebatur a die Incarnationis Dominicae, hoc est a die 25 mensis Martii (3);

(1) Cfr. *Petra*, l. c., § III, n. 24.

(2) *Petra*, ibid., n. 28.

(3) Per se igitur initium anni debuisset anticipari novem mensibus; at contra erat, ut posticiparetur tribus mensibus, ita ut verus calculus annorum non desumeretur reapse ab Incarnatione Dominica, sed ab anno completo post Incarnationem (Cfr. Card., *De Luca*, "Theatr. Verit. et iust.", De

Pius autem Papa X in ordinatione Curiae Romanae 29 Jul. 1908 praescripsit ut in posterum ducatur initium anni a Kalendis Ianuarii (1). Dies prius computabantur more romano per Kalendas, Nonas et Idus, hodie vero assumitur vulgaris computatio (2).

i) Bullae, quamvis editae nomine Pontificis, generatim ab eo non *subscribuntur* (3); sed vel a solo Cardinali Cancellario cum aliis Officialibus Cancellariae; vel a Cardinali Cancellario et a Cardinali Praefecto illius Congregationis, cui competit negotium in Bulla comprehensum; vel, si agitur de Constitutionibus, a Cardinali Secretario Status et a Cardinali Cancellario vel Praefecto competentis Congregationis.

l) *Locus seu officium* proprium et ordinarium conficiendi et

pension., disc. XXVI, n. 8; et *Petra*, l. c., § III, n. 14). Ideo Bullae, quae dabantur tribus prioribus mensibus anni iuxta computationem vulgarem, referebant adhuc annum praecedentem, ut adnotat Card. De Luca (l. c.) de quadam bulla referente datam 11 Ian. 1574, quae revera fuit 11 Ian. 1575; et pariter Constitut. *Officiorum ac munerum*, quae fuit edita die 23 Ian. 1897 refert datam anno Incarnationis Dominicae 1896, VIII Kal. Februar. (Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. IX, part. II, p. 254, et *Analecta ecclesiastica*, vol. V, p. 8: male igitur *Acta S. Sedis*, vol. XXIX, p. 400, corrigendo scripserunt 1897).

(1) Quare nunc bullae quae per viam regularem ordinariam Cancellariae expediuntur, quales sunt litterae Apostolicae sub Plumbo, non amplius, post Pii X praescriptionem, componunt datum *anno Incarnationis Dominicae vel ab Incarnatione Dominica*, sed simpliciter *anno Domini*. At vero in Constitutionibus, quae per Bullas dantur, adhuc conservata est dictio *anno Incarnationis Dominicae*, si excipias duas postremas Benedicti XV Constitutiones *Incrumentum* 10 Aug. 1915, et *Providentissima* 27 Maii 1917, quibus peculiari ratione appositum est datum.

(2) Ita, statim post reformationem Curiae a Pio X decretam, factum est in Litteris Apostolicis sub plumbo; in Constitutionibus vero mos computandi per Kalendas, etc., retentus est usque ad annum 1913 (cfr. "Acta A. S.", IV, pp. 22 et 617; V, p. 300).

(3) Excipe Bullas dictas *Consistoriales* quae sunt Constitutiones de rebus gravissimis, v. g. de canonizatione Beatorum, quae censentur datas in Consistorio et subscribuntur a Papa et ab omnibus Cardinalibus in Curia adstantibus; quae Bullae solent etiam praeferre alterum sigillum ad formam crucis.

expediendi Bullas est Cancellaria Apostolica; attamen Constitutiones componuntur et expediuntur a Secretaria Status et dumtaxat registrantur in Cancellaria, item iuxta praescriptum Const. *Sapienti consilio* Pii X de reformatione Curiae, in Dataria conficiuntur et expediuntur Bullae pro collatione beneficiorum non consistorialium Apostolicae Sedi reservatorum.

B) Brevia. — Sunt Litterae Apostolicae quae dantur in forma minus solemnī quam Bullae; nam ideo sunt inventa, ideoque vocata Brevia, ut conficerentur brevius et summatim in negotiis non adeo gravis momenti. Solemnitates ergo Brevium propriae, quibus ipsa discriminantur praecipue a Bullis, sequentia habentur: **a)** Scribuntur *stylo planiori et simpliciore*. **b)** Dantur in *negotiis minoris momenti*. **c)** *Sigillum* est quoddam signum, quod dicitur annulus Piscatoris, et imprimitur cera rubra super pergamenam, referens S. Petrum in navi extrahentem e mari retia, **d)** *Litterae vel characteres* semper adhibiti sunt latini, ordinarii, nitidi, elegantes et intelligibiles. **e)** *Materia* est etiam pergamena seu membrana, at tenuis, alba, minus lata, oblonga. **f)** *Idioma* quoque generatim est latinum, at potest aliquando esse vulgare. **g)** Brevia pariter prodeunt nomine Pontificis, et *incipiunt a nomine ipsius* cum addito *Papa* et *numero*, v. g., *Benedictus Papa XV* vel *Benedictus PP. XV*. **h)** *Datum* in Brevibus refertur secundum ordinariam computationem; primo diem et mensem, postea annum aerae christianae vulgaris, tandem annum Pontificatus. **i)** Brevia si alicuius momenti sint, *subsignantur* a Cardinale Secretario Status; sin minus, pro eo Cardinali subscribuntur a Cancellario Brevium. **l)** *Locus* conficiendi et expediendi Brevia est semper Cancellaria Brevium, ad quam mittitur decretum seu rescriptum concessionis in aliqua forsan Congregatione vel Officio datum.

C) Simples Epistolae vel Litterae. — Ex parte formae vocantur hoc nomine illae Litterae Apostolicae quae non continent solemnitates bullarum aut brevium, sed adhibent consuetum modum et stylum scribendi et dantur in charta communi. Si

prodeant ab ipso Pontifice, exarantur a Secretario Litterarum Latinarum, et referunt subscriptionem eiusdem Pontificis hoc modo: *Benedictus PP. XV*; sin autem ab aliquo Dicasterio S. Sedis dentur, scribuntur a respectiva Secretaria, et subscribuntur a Cardinali Praefecto et a Secretario Congregationis, etc.

D) Simplicia Rescripta. — Ita quoad formam vocantur acta quae magis communiter a Dicasteriis Curiae Romanae in charta communi expediuntur ac referunt non unum continuatum contextum (1), sed duplicem distinctam partem: a) Primam, quae continet saltem summam instantiam supplicantium, propositionem dubiorum, uno verbo eas quae vocantur *preces*, ac incipit a salutatione directa ad ipsum Pontificem per verba: *Beatissime Pater* vel alia similia. b) Alteram partem quae est responsio a rescribente Dicasterio data (2), ubi exprimuntur concessionem gratiarum, solutiones dubiorum, etc. Omnibus rescriptis adiiciuntur duae solemnitates ad eorum authenticitatem necessariae: 1.º *duplex subscriptio*, altera Cardinalis qui praesidet Dicasterio, nuncupatus communiter Praefectus; altera unius Praelati Dicasterii, qui ge-

(1) Probe notandum hic nos agere de forma actorum, non de substantia, nam quoad substantiam acta plura quae sunt rescripta utpote responsiones, dantur in forma Brevis aut etiam Bullae. Item quod dicimus simplicia rescripta contineri duplici distincta parte, id accipiat de magis ordinaria ratione agendi, siquidem aliquando ipsa rescripta simplicia unicuique referunt contextum, sed tunc quoad formam pertinent potius ad simplices epistolas vel melius ad decreta.

(2) *Preces* licet exhibeantur Secretariis Dicasteriorum semper diriguntur ad ipsum Papam; at responsiones dantur a Dicasteriis quae agunt nomine Pontificis. Attamen bene notanda est differentia casuum; nam si Dicasterium rescribat ex potestate iam habitualiter ipsi competenti, responsio incipit a verbis: *Sacra Congregatio utendo facultatibus sibi a SSmmo. D. N. Benedicto concessis, etc.*, vel *Vigore facultatum, etc.*, *Sacra Congregatio....* Si vero casus excedat potestatem ordinariam Dicasteriorum, tunc necesse est ipsum Pontificem adiri, qui gratiam concedat, et responsio incipit: *Ex audientia Sanctissimi diei..., Sanctissimus.... audita relatione.... benigne concessit, aut commisit, etc., vel SSmus.... in audientia.... concessit...*

neratim est primus magis ordinarie vocatus *Secretarius* (1); 2.º *sigillum*, referens, iuxta Dicasteria diversa, figuras ac inscriptiones diversas (2).

E) Decreta. — Attenta forma inscribuntur huiusmodi denominatione, acta illa pontificia, quae praecisam formam epistolae non exprimunt, sed generali ratione loquuntur aliquid statuendo, praecipiendo, etc. Hac forma concipitur *Motus proprius* ab ipso emanans Pontifice, item acta Dicasteriorum quae non sunt responsiones, sed motu proprio dantur, et *decreta* strictius audiunt, etc.

F) Oracula vivae vocis. — In genere ita dicuntur concessionem, declarationes, provisiones, decisiones, etc., datae ore tenus, sine scriptura ulla. Communiter perpenduntur oracula vivae vocis ab ipso Romano Pontifice data, sed nihil impedit quominus dentur etiam a Dicasteriis Romanae Curiae; ideo c. 79 loquitur in genere de privilegiis ore tenus a S. Sede obtentis (3).

Duplex genus oraculorum videtur esse distinguendum, imprimis in ordine ad ipsum Romanum Pontificem: a) Nonnulla nonnisi improprie *oracula* appellantur; sunt nempe ea mandata, provisiones, approbationes, etc., quas a Summo Pontifice in audientia papali recipiunt Cardinales praesides vel Officiales Dicasteriorum de iis quae ad eorum officium pertinent, quasque

(1) Si Cardinalis Praefectus nequeat subscribere, fit prima subscriptio ab alio Cardinali eiusdem Congregationis vel a primo Praelato Dicasterii; item pro Secretario saepe subscribit secundo loco Subsecretarius vel Officialis alius etiam minor. Imo sunt nonnulla rescripta quae iam ordinario subscribuntur ab uno Praelato et ab alio Officiali; at aliquando, extraordinaria prorsus ratione, ab uno duntaxat Praelato. In Sancto Officio frequentissime rescripta et alia acta subscribuntur a solo Notario.

(2) Quandoque, olim praesertim, est sigillum Cardinalis Praesidis; sed communiter, maxime hodie, est sigillum ipsius Dicasterii.

(3) Hinc etiam monitum S. R. C. edidit (cfr. A. A. S., IV, 84) quo cavet "nullius roboris esse *rescripta, responsa ad dubia, concessionem, declarationem, cuiuscumque generis privilegia, commentaria*, nomine ipsius S. Congregationis evulgata, nisi prout de iure subsignata fuerint, etc.", quae nempe ut patet, censeantur esse ore tenus data vel sine scriptura authentica.

deinde referunt in scriptis; etenim dum aliquis Cardinalis vel Officialis Curiae Romanae accedit ad Pontificem, ut cum eo conferat de iis quae proprium munus spectant, resolutiones non ab ipso Papa scribuntur manu propria, sed oretenus manifestantur; at a Cardinali vel Officiali breviter adnotantur, postmodum vero in decretis, rescriptis, etc., per consuetas formulas exprimuntur. Idem dicito de iis quae apud sacra Dicasteria resolvuntur, vel in plena Congregatione, vel in Congressu vel alias, atque in scriptis adnotantur a Secretario sive quodam alio Dicasterii Officiali. Haec omnia igitur oretenus prodeunt a Romano Pontifice vel ab iis qui auctoritatem suam illo modo exercent, et quadantenus appellari possunt *oracula vivae vocis*; sed nec intelliguntur esse, nec veniunt censu illarum provisionum quae oracula proprie nominantur. In illis siquidem Cardinales, Secretarius et alii Officiales se habent ad modum Notariorum, qui testimonium authenticum scripto reddunt de rebus gestis, visis aut auditis; eorumque proinde testimonium, licet proveniat ab uno tantum teste, plenam gignit fidem et probationem (1).

b) Alia sunt quae *oracula vivae vocis* sensu proprio veniunt, ea nimirum quae continent concessiones, declarationes, etc., a Romano Pontifice vel etiam a Romanis Dicasteriis sive eorum Officialibus facta personis privatis in favorem ipsarum aut etiam aliarum, vel factas quidem Cardinalibus sive aliis Ministris Sedis Apostolicae, at tamquam privatis, scilicet in rebus quae ad proprium munus eorum non spectant (2).

(1) Hinc Urbanus VIII, cum die 20 Dec. 1631 revocasset omnia vivae vocis oracula etiam ea quae concessa fuissent ad instantiam imperatoris vel regum, aut manu quorumcumque Cardinalium firmata; deinde 11 Apr. 1635 declaravit in ea revocatione non comprehendi Officiales seu Ministri Sedis Apostolicae, qui cum Romano Pontifice pertractant negotia diversa ad eorum munus spectantia, quibusque Pontifex ipse oraculo vivae vocis committit plura facienda, gerenda vel executioni demandanda (cfr. *Ferraris*, Bibliotheca, etc., v. *Oracula vivae vocis*, n. 9).

(2) Olim plurima similia vivae vocis oracula fuerant concessa a Romanis Pontificibus, at cum eorum usus gravissimis incommodis ortum dedisset, fuerunt

De vi oraculorum huiusmodi proprie dictorum maxime quaeritur. Per se autem idem esset valor provisionum vivae vocis oraculo factarum ac vis illarum quae fiunt per scripta documenta; ad essentiam enim et substantiam provisionis non requiritur scriptura (1). Sed quoniam in foro externo graves abusus induci possent praetextu talium oraculorum, expressa fuit per canones differentia hac de re inter forum internum et forum externum.

Igitur in foro interno, seu melius quoad effectus fori interni, nemo qui certus sit de obtento a S. Sede privilegio, gratia, dispensatione, facultate, etc., prohibetur ea uti concessione. Sed in foro externo, id est, quoad effectus fori externi, nemo pariter potest usum eorum oraculorum adversus quemquam urgere aut vindicare, nisi oraculum ipsum sibi concessum esse legitime evincat (2). Oracula igitur vivae vocis possunt etiam externe deduci in usum, etiamsi non probentur, dum nihil adversus ea quisquam opponat; at si, v. g., Ordinarius loci exigat rationem de modo agendi, et non demonstrato oraculo pontificio interdicat istius usum in propria dioecesi, non amplius quis uti potest oraculo; praesertim autem nemo potest in vim oraculorum vivae vocis onus quoddam aliis imponere vel quidquam ab eis exigere nisi adducta legitima probatione concessionis; denique qui in processibus velit pro se allegare oraculum, illud probare cogitur. Unde autem desumenda est legitima probatio oraculi vivae vocis? Ex quolibet probationis legitimo fonte: v. g., ex testibus, ex titulo praescriptionis in usu eorundem oraculorum, etc., et maxime quidem ex genuinis et authenticis documentis. Qua in re notandum

prius revocata a Gregorio XV die 2 Julii 1622, exceptis concessis ad supplicationem regum vel manu Cardinalium firmatis, postea nec istis quidem exceptis ab Urbano VIII die 20 Dec. 1631 (*Ferraris*, l. c., nn. 7 et 8).

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, lib. V, tit. XXXIII, n. 150; *Ferraris*, l. c., n. 5.

(2) Deducitur duplex statuta regula tum ex disciplina veteri tum ex c. 79 quod loquitur sane de privilegiis, at idem valet pro quocumque vivae vocis oraculo, nam dispositio canonis innititur conditione naturali rerum.

est peculiare privilegium Cardinalium qui fidem faciunt in foro externo de oraculo pontificio testantibus (c. 239, § 1, 17°); sufficit ergo dictum aut testimonium *unius* Cardinalis de oraculo quodam vivae vocis, ut ipsum oraculum censeatur legitime probatum, ac proinde scriptura alicuius Cardinalis, qui fidem facit de oraculo pontificio, habenda est ut documentum authenticum (1). Nullus tamen alius praeter Cardinales, solus potest verbo aut scripto plenam facere fidem de iis oraculis proprie dictis (2).

ART. V. — DE DECRETIS DICASTERIORUM CURIAE ROMANAE.

339. Notiones. — A) Omnia acta Dicasteriorum Sanctae Sedis, ut iam novimus (n. 334), *decreta* appellantur, quo nomine distinguuntur ab ipsius R. Pontificis actis. At non unius generis sunt ipsa decreta, nam possunt esse: a) *instructiones*; b) *simplicia praecepta*; c) *rescripta*; d) *declarationes*; e) *decisiones* seu *resolutiones*; f) tandem *decreta stricte dicta*, quae motu proprio dantur, et dividuntur *in particularia* et *generalia*.

B) Licet ea, quae nunc sumus dicturi, valeant plus minusve applicari omnibus S. Sedis Dicasteriis, imprimis tamen huc referendae sunt: a) Sacrae Congregationes, quae latiori gaudent potestate. Sacris Congregationibus aliquatenus accedunt duae Car-

(1) Sub hac ratione potest conservari divisio ab antiquis scriptoribus proposita, ex qua dicuntur *authentica* ea vivae vocis oracula, quae valent probari ex documento authentico, quod nempe reddatur a Cardinali vel ex alia legitima ratione fiat authenticum; *non authentica* alia oracula, quae non innitantur authenticis documentis (cfr. *Ferraris*, l. c., n. 2).

(2) Doctores antiqui innixi cit. Urbani VIII Const. 11 Apr. 1635, recensabant utique plures alios Officiales et Ministros, qui pariter ac Cardinales dicebantur posse reddere testimonium authenticum de oraculis pontificiis (cfr. *Ferraris*, l. c., nn. 10 et sq.); sed videtur esse manifesta commixtio inter oracula improprie dicta, et oracula proprie dicta: de illis utique possunt facere fidem omnes illi Officiales, ac de his privilegium faciendi fidem est proprium Cardinalibus.

dinalium Commissiones; 1.º Pontificia Commissio de re biblica, nam eius sententiae ex praescripto Pii X (1) pollent eadem vi ac decreta Sacrarum Congregationum ad doctrinam pertinentia. 2.º Commissio instituta ad interpretandas leges Novi Codicis, cuius munera pertinent ad declarandum et ordinandum Codicem ipsum. b) Ex Tribunalibus, in eodem censu ac Sacrae Congregationes habenda est S. Poenitentiaria; licet enim, attenta praesertim eius organizatione et eius fine, non sit dicenda Sacra Congregatio, tamen quoad effectum iuris constituendi in rebus fori interni videtur habere eandem potestatem ac vim quam habent in rebus fori externi Sacrae Congregationes. Non in eadem conditione inveniuntur S. R. Rotae et Tribunal Signaturae, quae habent magis determinatum munus iudiciale. c) Ex Officiis, Secretaria Status videtur posse huc aliquatenus revocari quoad effectum iuris constituendi. Dataria vero imperfectiori ratione, eoque minus cetera Officia, quae vel silent, ut Camera Apostolica, vel incumbunt dumtaxat muneribus conficiendi et expediendi Litteras Apostolicas.

340. Auctoritas seu functiones potestatis publicae. — His principiis videtur determinata ea auctoritas quae competit recensitis Dicasteriis.

A) Natura sua, omnia Curiae Romanae Dicasteria etiam Sacrae Congregationes, sunt primario suprema ecclesiastica organa regiminis, seu pertinent ad ordinem executivum (gubernativum, administrativum), quae proinde incumbunt vel maxime curandae, urgendae, moderandae legum ecclesiasticarum observantiae et executioni (2). Pro huiusmodi fine obtinendo possunt non solum pertractare et definire casus particulares quotidie emergentes, verum etiam praecepta imponere, instructiones edere, nova condere decreta, etc. Quae acta profecto magis communiter sunt

(1) Motu proprio 18 Nov. 1907 (cfr. *Acta S. Sedis*, XL, 723).

(2) Cfr. Motu proprio Bened. XV diei 15 Sept. 1917 (*A. A. S.*, IX, 483).

particularia; at nihil prohibet quominus sint etiam generalia et universam Ecclesiam respiciant (1). Etenim ipsa romana suprema Dicasteria non sunt equidem adaequate equiparanda Ministeriis Statuum civilium, sed quoad plura sane illis respondent; quare sicut publica Ministeria, imo et Gubernatores ac Praefecti provinciarum, etc., in Statibus civilibus edere possunt regulamenta, decreta, ordinationes quoque generales ad bonum regimen publicum, ad ducendas in executionem leges constitutas, ita similis aut etiam maior potestas ferendi decreta formaliter generalia non est sacris romanis Dicasteriis detrectanda: et revera huiusmodi potestas ab illis frequenter exercetur, ut est apprime notum ex praxi quotidiana.

Ipsa vero decreta generalia sunt praecipue iuxta leges canonicas ad earum observantiam fovendam et urgendam; sed possunt quoque esse praeter leges ad ordinandam rem aliquam in canonibus non satis determinatam; quin et aliquando etiam contra leges, quibus partim saltem derogatur, ut experientia pariter docet et id posse fieri colligitur ex aliquali legislativa potestate, quae, ut mox videbimus, est sacris Dicasteriis agnoscenda (2). Nec miretur quisquam tam amplam potestatem Sacris Congregationis competere, quoniam ipsae agunt nomine et auctoritate Supremi Principis; insuper nihil grave aut extraordinarium agere possunt nisi R. Pontifici fuerit prius significatum, nec resolutiones, in gravibus negotiis vim habent nisi ab eodem Pontifice obtineant approbationem (c. 244).

B) Potestas proprie iudicialis competit Tribunalibus, quae sententias proferunt stricte dictas; Sacrae autem Congregationes (3)

(1) Cfr., v. g., Decretum S. C. Consistorialis 28 Jun. 1917 (*Acta A. S.*, IX, 328), quo normae pro sacra Praedicatione decernuntur in executionem eorum quae Bened. XV praestituerat per Litteras Encyclicas 15 Junii 1917 (*A. A. S.*, IX, 305).

(2) Idipsum supponitur in Motu proprio Bened. XV die 15 Sept. 1917, n. III.

(3) Veram tamen et proprie dictam potestatem iudicalem exercet S. Of-

et Officia carent hodie ea iudiciali potestate; sed possunt oeconomicè vel administrative causas pertractare et controversias dirimere per suas decisiones quae ius inter partes constituunt.

C) Tandem *aliqualis potestas legislativa* non est deneganda imprimis Sacris Congregationibus. Id patet multiplici ex capite: a) Dicasteria tamquam organa administrativa valent, ut diximus, edere decreta etiam formaliter generalia; iam potestas edendi decreta, ac maxime generalia, est participatio legiferae potestatis, ut quoad Ministeria civilia tenent quoque tractatores civilis iuris: revera decretis generalibus nullum deest elementum verarum legum. b) Generalia Decreta SS. CC. ex communi Ecclesiae sensu fuerunt semper ac maxime hodie sunt recepta et observata tamquam verae leges stricte obligantes; eorumque observantiam exigunt, adhibitis quoque poenis, ipsae SS. Congregationes. c) Olim iam certo et indubitanter agnoscebatur (1) competentia legislativa nonnullarum SS. Congregationum: id, quin loquamur de Sancto Officio, constabat pro Congr. Concilii ex Const. Sixti V *Immensa* 22 Januari 1587 (2); pro Congr. de Prop. Fide ex decreto eiusdem S. Congr. 30 Jul. 1652 a Summo Pont. approbato (3); pro Congr. Rituum ex eiusdem decreto 23 Maii 1846

ficium in causis Fidei, et S. R. C. in causis Beatificationis et Canonizationis Servorum Dei.

(1) Cfr. *Bouix*, "De principiis", part. II, sect. V; *Lega*, "De iudiciis", vol. II, nn. 291, 292, 293; *Wernz*, I, 144, not. 40.

(2) "Habeat itidem Congregatio (Concilii) auctoritatem promovendi reformationem cleri et populi, nedum in Urbe, sed etiam in universo christiano orbe, in his quae pertinent ad divinum cultum propagandum, devotionem excitandam, et mores christiani populi ad praescriptum eiusdem Concilii componendos".

(3) Cfr. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 119 ubi habetur: "S. C. de Prop. Fide 30 Iulii 1652 (Congr. Gen. coram SSmo.)... SSmus. D. N. (Innocentius X) confirmavit decretum S. M. Urbani VIII, videlicet quod decreta S. Congregationis Generalis de Prop. Fide, quotiescumque sint a Praefecto eiusdem firmata a Secretario subscripta et sigillo munita, vim et valorem habeant Constitutionis Apostolicae, ac ab omnibus et singulis inviolabiliter serventur".

confirmato a Pio IX 17 Jul. 1846 (1). Iam nullo modo constat eam potestatem fuisse sublatam a RR. PP., qui e contra potius in dies augent auctoritatem sacrorum Dicasteriorum. Igitur illae Sacrae Congregationes praefatam legislativam potestatem conservant. At hodie omnes Romanae Congregationes imo et alia Dicasteria censentur esse in omnibus aequiparata. Ergo pariter omnibus competit auctoritas legum ferendarum. d) Ipsi Romani Pontifices clare tribuunt Sacriis Dicasteriis hanc legislativam potestatem (2). e) Denique constat de facto Sacras Congregationes plura edidisse decreta, quibus aperte inest ratio et vis legum; iam ipsae non sunt dicendae potestatem usurpasse sibi non competentem, nec Romani Pontifices abusum huiusmodi tolerassent.

D) Tamen ea potestas legifera, Sacris Dicasteriis agnoscenda, nequit dici *absoluta* et *plenaria*, sed potius *limitata* et *imperfecta*. Quod patet: a) ex eo quod Dicasteria ipsa non sunt primario corpora legislativa, sed organa regiminis; b) nullum documentum pontificium affertur ubi huiusmodi plena et absoluta potestas legifera concedatur; c) legislativa Romani Pontificis

(1) Cfr. Collect. auth. S. R. C., n. 2916: "An Decreta a S. R. C. emanata et responsiones quaecumque ab ipsa propositis dubiis formiter editae, eandem habeant auctoritatem ac si immediate ab ipso Summo Pontifice promanarent quamvis nulla facta fuerit de iisdem relatio Sanctitati Suae. S. R. C. ... rescribendum censuit: *Affirmative*, Atque ita rescripsit. Die 23 Maii 1846 ...

(2) Quod maxime evincitur ex tribus recentioribus documentis: a) *Normae peculiare*s ad Const. *Sapienti Consilio* Pii X statuunt (c. II, n. 1) reservata esse Congregationi plenariae Cardinalium "acta omnia publici ordinis atque communis, sive praeceptiones ea sint sive praescriptiones"; iamvero praescriptiones ordinis publici atque communis sunt certe leges — b) In Const. *Promulgandi* 29 Sept. 1908 ipse Pius X aiebat: "Recentius, Sacrarum praesertim Congregationum opera, quibus Romani Pontifices ad leges iam latas declarandas aut ad novas constituendas utebantur, etc.," — c) Benedictus XV in Motu proprio *Cum iuris* 15 Sept 1917 monet quidem ut Sacrae Romanae Congregationes, in posterum non multiplicent nova decreta generalia, sed agnoscit potestatem ferendi aliquando ea decreta, quae ex toto contextu apparent esse verae leges, nam sunt Codici inserenda et possunt esse praeter leges, imo et contra leges in eodem Codice contentas.

potestas plena et absoluta non est delegabilis; hinc non potuit Sacris Congregationibus communicari (1). Quare in rebus gravioris momenti ferre leges aperte novas, aut etiam leges iam conditas prorsus abrogare, censenda est praerogativa propria et exclusiva solius Pontificis supremi: nec Sacrae Congregationes id valent ex propria competentia efficere; aliquando tamen et id ipsum faciunt habito a Papa mandato speciali.

341. Iura particularia legislativa. — Quae competunt Sacris Dicasteriis, unde eiusdem legiferae potestatis existentia magis confirmatur, sunt sequentia: **a)** Dispensationes, pro sua quodque competentia, concedere in quibuscumque legibus ecclesiasticis; nonnullae tamen gravissimae dispensationes reservantur ipsi Romano Pontifici. **b)** Gratias, indulta, privilegia, etc., non solum praeter legem sed et contra legem tribuere. **c)** Leges conditas interpretari, non solum declarative, verum etiam extensive aut restrictive; nam si possunt leges ferre praeter vel contra ius constitutum, multo magis valent illud producere aut coarctari. Tamen si agatur de canonibus novi Codicis, eos interpretari proprie ad Sacras Congregationes non pertinet, quia est negotium reservatum speciali novae Commissioni; poterunt tamen suam sententiam mittere ad Commissionem eandem, imo in rebus maioris momenti tenetur Commissio eam sententiam a Sacris Congregationibus exquirere (2). **d)** In rebus levioris momenti etiam nova decreta vel leges ferre. **e)** Pariter in iisdem rebus non gravioribus leges iam conditas corrigere, derogare aut etiam abrogare. **f)** In rebus maioris momenti Sacra Dicasteria nequeunt propria auctoritate novas leges ferre aut abrogare leges iam conditas; at vero saepe id munus exercent ex potestate sibi specialiter in casibus particularibus facta per Romanum Pontificem.

342. Conditiones a Dicasteriis servandae in exercitio

(1) Cfr. *Wernz*, I, 92, III.

(2) Cit. Motu proprio 15 Sept. 1917.

suae potestatis, maxime legislativae. — 1.º Nihil grave aut extraordinarium agere, nisi illud fuerit prius Romano Pontifici significatum (c. 244, § 1). 2.º Subiicere approbationi et confirmationi Pontificis resolutiones, decreta, etc., nisi agatur de rebus pro quibus iam speciales facultates sint tributae, nempe rebus minoris momenti et ordinis privati (c. cit., § 2). Confirmatio autem quae hic inspicitur non est ea quae dicitur data in forma specifica, ex qua actum cessat esse illius Dicasterii unde promanavit, et efficitur proprium ipsius Papae; sed ea data in forma communi, quae relinquit adhuc actum in suo esse et tamquam a Dicasterio vim substantialem habens, cui tantum accidentaliter vis accedit ex pontificia confirmatione. Hinc acta Dicasteriorum in forma communi confirmata non sunt infallibilia nec obtinent supremum gradum roboris ac firmitatis, qui est proprius ipsius Supremi Pontificis. 3.º Si acta non indigeant promulgatione, debent saltem prae se ferre authenticitatis signa, nempe sigillum et subscriptiones. 4.º Si fuerint decreta administrativa ordinis publici et communis, aut responsiones ad dubia generalia, aut instructiones communes, etc., ut valeant obligare generaliter, necessario promulganda sunt in Actis Apostolicae Sedis. 5.º Si fuerint nova Decreta generalia, quae respiciant proprie legislativum ordinem, non solum debent in Commentario officiali promulgari, sed ferenda quoque sunt ad Commissionem Codicis ut in canones redigantur et ipsi Codici inserantur.

343. Valor iuridicus decretorum prodeuntium a Dicasteriis Apostolicae Sedis. — A) *Instructiones* proprie tales non habent per se vim praecepti, sed praebent normam directivam ad quam in casibus particularibus suam agendi rationem gerant subditi. Cfr. tamen supradicta n. 180, A.

B) *Praecepta particularia, rescripta continentia dispensationes aut privilegia*, etc., sunt acta omnino particularia; ideoque ius generale non inducunt sed afficiunt dumtaxat personas, loca, res pro quibus dantur. At vero modus uniformis procedendi in

casibus similibus repetitis potest gignere quemdam stylum Curiae, unde regula generalis iuris desumatur.

C) *Sententiae iudiciales* in Tribunalibus et *decisiones seu resolutiones* causarum particularium in aliis Dicasteriis dicuntur quoque facere ius solummodo inter partes. Unde notum principium: *Res inter alios acta nobis nec prodesse nec obesse debet*. Etenim sententiae ac decisiones multum pendent a peculiaribus circumstantiis facti in casu particulari concurrentibus, quae aliis casibus non applicantur. Non ergo sufficit allegare unam vel alteram resolutionem in casibus similibus, ut res definita censeatur. Id tamen minime prohibet quominus ex his resolutionibus particularibus deduci valeat argumentum a simili dictum; et cum hic agatur de supremis et apostolicis Dicasteriis, resolutiones, ab eis prolatae, semper possunt normam agendi praebere inferioribus Curii et Tribunalibus. Quin etiam ex uniformi et constanti ratione iudicandi, tempore convenienti continuata, enascitur iurisprudentia istorum supremorum Tribunalium; quae obligatoria censenda est.

D) *Declarationes*, quae ius constitutum interpretantur, sunt triplicis generis: a) *Formaliter omnino particulares*, quae nempe continentur in sententia vel decisione lata pro causa particulari, vel in quodam particulari rescripto, vel in responsione ad dubium quid sit tenendum *in casu*, vel generatim in actis quae respiciunt casus particulares, quibus illa declaratio adnectitur. Huiusmodi declarationes seu interpretationes, quamvis iuridicae et authenticae, utpote datae a Superiore legitimo, tamen non constituunt ius generale, sed faciunt dumtaxat ius pro illis partibus quibus dantur; etenim proprie loquendo illae declarationes non sunt reapse nisi applicationes legum ad casum quemdam particularem, quae proprie, sicut ipsae sententiae, decisiones vel acta quibus illae continentur, multum pendent a circumstantiis facti particularibus. Quae doctrina confirmatur ex responsione S. C. Consistorialis 11 Februarii 1911 ad IV. (A. A. S., III, 99), quo sacris Tribunalibus agnoscitur facultas faciendi in casibus particularibus interpretationes authen-

ticas, quae tamen ius non nisi inter partes faciant. Attamen fortius adhuc argumentum ex his declarationibus sumi valet quam ex decisionibus; et pariter enasci potest vera iurisprudentia ex pluribus uniformibus ac constanter similibus interpretationibus particularibus.

b) Aliae declarationes sunt *aequipollenter generales*, quae videlicet continentur in actis datis ad instantiam alicuius personae particularis vel inscriptis pro loco particulari, sed quae sunt responsiones generales ad dubia generaliter proposita. Hae declarationes, ut patet ex dictis (n. 334, C, c) habent ex se vim generalem; quare, si sint interpretationes legis in se certae, obligant omnes etiam sine promulgatione; si autem fuerint interpretationes declarativae legum dubiarum aut extensivae vel restrictivae, tunc indigent promulgatione ut possint omnes obligare; quod si illa promulgatio non sequatur, tamen ut declarationes particulares faciunt ius pro illis quibus sunt datae. c) Tandem aliae declarationes sunt *interpretationes formaliter generales*, quoniam non solum dubia et responsiones sunt generales, sed ipsa acta formam generalem induunt. Quoad has declarationes nullum esse potest dubium quin obligent omnes—cum fuerint legitime promulgatae; ante promulgationem non obligant quemquam, quia nulli dantur peculiariter (1).

(1) Circa has maxime declarationes, praesertim particulares, versabatur controversia olim satis agitata inter Doctores (Cfr. *Bouix* et *Lega*, ll. cc. et *Wernz*, I, 146, IV), quae generalius exprimebatur de valore decretorum seu resolutionum Sacrarum Congregationum, et pressius S. C. Concilii quae peculiarem facultatem habebat pro interpretandis decretis disciplinaribus Concilii Tridentini. Et triplex praecipue habita fuit sententia:

a) Nonnulli negabant inesse vim legis universalis quibuslibet declarationibus particularibus, etiam illis continentibus responsiones ad dubia generalia, imo et ipsis declarationibus generalibus datis sola auctoritate S. Congregationum; omnibus his declarationibus non agnoscebant nisi magnam auctoritatem doctrinalem, quae ut norma prudenter adhiberetur; ut autem accederet declarationibus illis vis legis universalis exigebant ut assumerentur a Romano Pontifice et suo nomine legitime promulgarentur universae Ecclesiae.

E) *Decreta* quae dantur *Motu proprio* a Dicasteriis Curiae Romanae. Ea possunt esse: **a)** *particularia*, quae nempe respiciunt personas, loca, causa, etc., maiori vel minori ambitu, at semper particulari, comprehensas; ipsa decreta, ut patet, respiciunt tantum personas, etc., quibus dantur, nec ad alios per se extenduntur; ad summum possunt argumentum a simili praebere vel ex repetitione uniformi et constanti originem tribuere stylo Curiae. **b)** Alia sunt *decreta generalia*, quae nempe a Sacris Dicasteriis generaliter feruntur sive ex propria competentia sive in casu necessario ex speciali auctoritate vel mandato Romani Pontificis: haec decreta sine dubio obligant quoscumque, sicut leges generales. Debent utique Sacra Dicasteria prout in aliis, maxime in his actis, observare conditiones praescriptas ad validitatem et legitimitatem actuum; sed hac de re Dicasteria ipsa sunt sollicita, imo generatim in suis actis exprimunt fuisse illas conditiones servatas; attamen subditi, nisi aliter evidenter constaret, tenentur earum observantiam, licet non expressam, supponere, nec possunt detrectare obedientiam decretis praetextu inobservantiae conditionum.

F) *Decreta doctrinalia*. — Haec singillatim perpendenda sunt, quia specialem induunt naturam. Ipsa feruntur imprimis a Sancto Officio circa res fidei et morum; lata fuerunt pariter a S. Congregatione Indicis, dum, tamquam subsidiaria S. Officii, exstitit ab eo separata, et olim quoque ferebantur a S. C. de Propaganda Fide pro suis Missionariis; eduntur a Commissione biblica circa doctrinam Sacrarum Scripturarum; publicantur etiam a S. Poenitentiaria in re morali practica; et eandem rationem

b) Alii omnino e converso tribuebant vim legis universalis quibuslibet declarationibus dummodo essent genuinae, licet essent particulares vel continerentur etiam in resolutionibus vel rescriptis particularibus, et quamvis non essent solemniter promulgatae.

c) Tandem alii distinguebant inter interpretationes *extensivas* et interpretationes *declarativas* seu *comprehensivas*; quoad priores conveniebant cum fautoribus primae sententiae, quoad posteriores cum fautoribus secundae.

attingunt nonnulla decreta S. C. de Seminariis et Studiorum Universitatibus.

Acta doctrinalia Sacrarum Congregationum aliquando eduntur tamquam Instructiones, Normae, etc.: quo in casu de illis est idem tenendum ac diximus in genere de Instructionibus, Normis, etc.; sed alia sunt vera praecepta, vel prohibitiones aut damnationes doctrinarum et tunc habent vim legis et imponunt obligationem. Praeterea in his decretis doctrinalibus obligatoriis adhuc est distinguenda ratio disciplinaris et ratio strictae doctrinalis. Prior, quin ipsam doctrinam in se directe attingat, respicit externam agendi rationem circa doctrinam aliquam, librorum, etc., ne, v. g., illa doctrina publice doceatur, ne liber edatur aut legatur, sive praeceptum aut prohibitio detur causa ipsius doctrinae, sive causa prudentiae aut alterius rationis extrinsecae, v. g., ut scandala vitentur, ut dissidia tollantur, etc.: in his casibus praecepta vel prohibitiones decretorum doctrinalium sunt reapse disciplinares et obligant eodem modo ac decreta mere disciplinaria. Altera ratio, nempe strictae doctrinalis, est ea quae respicit doctrinam qua talem, et eam vel definit, declarat, aut praecipit, vel damnat aut prohibet; et sub hac ratione decreta dicuntur proprie doctrinalia. Iam ista decreta sive responsa doctrinalia Sacrarum Congregationum, si a Romano Pontifice vel non approbentur, vel dumtaxat in forma communi confirmentur, remanent acta ipsarum Congregationum propria, et non efficiuntur acta strictae papalia; ac proinde non sunt umquam habenda tamquam definitiones ex cathedra, neque infallibilia aut irreformabilia (praerogativa enim infallibilitatis delegari aut communicari nequit a Romano Pontifice) neque obtinent supremam illam vim et auctoritatem quae propria omnino est ipsius Romani Pontificis; unde eis non debetur assensus *fidei divinae*, qui propter auctoritatem Dei revelantis praestatur, nec assensus *fidei ecclesiasticae*, qui debetur auctoritati infallibili et omnino supremae.

Verum nec etiam sufficit assensus *solius obsequiosi silentii*,

sed debetur *verus assensus internus et externus*: assensus autem internus non debet esse absolutus et summus, sed *conditionatus* et *prudentialis*, qui praebetur assertis quae a legitima auctoritate doctrinali proponuntur et magnam obtinent auctoritatem propter prudentiam et sapientiam illorum qui etiam ex commissione Romani Pontificis eas proferunt sententias; assensus autem externus exigit religiosam quoque subiectionem et abstensionem ab impugnantibus verbo aut scripto doctrinis praescriptis vel defendendis doctrinis damnatis sive prohibitis; nam qui secus ageret, notam tum detrectatae obedientiae, tum temeritatis non effugeret, scandalo offenderet, nec culpa gravi careret (1). Si tamen in aliquo casu *extraordinario* docti catholici censerent graves rationes contra decretum doctrinale datum existere, possent *privatim* ac reverenter eas Sanctae Sedi proponere, dummodo parati essent ultimo eius decisioni acquiescere. Quando autem Romanus Pontifex illa decreta doctrinalia confirmet in forma specifica, tum ea sua efficit, eisque tribuit supremum gradum auctoritatis, imo, suppositis necessariis dogmaticis notis, etiam infallibilitatem et irreformabilitatem (2).

G) Tandem habentur quaedam acta sive doctrinalia sive disciplinaria non stricte Sacris Dicasteriis tribuenda, quoniam reapse eduntur proprio nomine ab ipso Romano Pontifice, sed in eis partem praeparatoriam habent Dicasteria, quorum deliberatio seu consultatio praecedat, v. g., in damnandis doctrinis vel prohibendis libris, in beatificatione et canonizatione decernenda, in aliis gravioribus negotiis disciplinariis definiendis, etc. Tunc ipse Romanus Pontifex dicit procedere ex *Sacrae Congregationis con-*

(1) Cfr. Motu proprio Pii X 18 Nov. 1907.

(2) De vi decretorum doctrinalium, quae a SS. CC. prodeunt, vide inter canonistas *De Angelis*, lib. I, tit. XXXI, n. 10; *Santi*, eod. lib. et tit., n. 70; *Wernz*, I, 143; inter theologos, v. g., *Blanch*, C. M. F., "Theol. Gen.", n. 452; *De Groot*, "Summa Apolog", q. XVI, a. VIII; *Tanqueray*, "Synopsis Theol. Dogm. fundam.", nn. 861, 862.

sulto, auditis Cardinalium et Consultorum suffragiis, etc. Acta huiusmodi vim et auctoritatem certe non accipiunt a praecedente deliberatione seu consulto Sacrarum Congregationum, sed a potestate Romani Pontificis, qui praecedentem deliberationem Congregationis facit suam; attamen ipsa deliberatio vel consultum Sacrorum Dicasteriorum potest inservire ad melius interpretandam et perpendendam vim illorum actorum pontificalium, quoniam pars motiva seu rationes statuendi desumuntur ex illa praecedenti deliberatione vel consulto.

344. Verus ac proprie dictus fons iuris canonici sunt agnoscenda Sacra Dicasteria Apostolicae Sedis, eorumque decreta. Dicasteria enim, ut ex dictis patet, multiplici ratione ius condunt, proinde sunt *veri fontes existendi*; eorumque decreta constituunt ius canonicum tam generale quam particulare (stricte aut late sumptum) et sive proprie dictum sive improprium vel minus proprium (cfr. n. 23), unde sunt habenda ceu *veri fontes essendi*.

Cap. V. — De Conciliis, quatenus sunt fontes iuris canonici.

345. Conciliorum brevis notio. — Concilia sunt congregationes vel conventus Sacrorum Antistitum ad negotia ecclesiastica tractanda et definienda rite ac legitime celebrati. Concilia possunt esse oecumenica, plenaria et provincialia (cfr. cc. 222 seq., 281 seq.), sed pro re nostra sufficiat distinguere inter concilia generalia seu oecumenica et particularia seu topica (1). De caeteris quae ad concilia in se spectata pertinent suis locis agemus.

346. Canones et decreta Conciliorum. — Decisiones ac praescriptiones in Conciliis ex Patrum voto firmatae olim vocabantur omnes indiscriminatim *canones*, sive ad dogma sive ad disciplinam spectarent. Sed a tempore Concilii Constantiensis facta fuit distinctio inter leges dogmaticas, quae retinuerunt nomen

(1) Synodus diocesana nec est, nec vocatur Concilium.

canonum et leges disciplinares, quae appellatae sunt *decreta*. Si Romanus Pontifex praesidet personaliter Concilio oecumenico, decisiones publicantur per Constitutiones ab ipso Pontifice cum clausula "sacro approbante Concilio". Quae denominationes usurpatae quoque fuerunt a Conciliis Tridentino et Vaticano. Novus Codex (cc. 227, 291) commemorat identidem decreta Conciliorum, sed videtur inspicere praecipue leges disciplinares.

347. Concilia eorumque decreta sunt veri fontes iuris canonici. — Nam quae sunt in legitimis Conciliis statuta semper in Ecclesia fuerunt habita et hodie habentur ut verae leges ecclesiasticae, eos omnes obligantes quibus dantur. Id breviter ex sequentibus demonstratur: a) Apostoli simul convenerunt et communi consilio nonnulla statuerunt; de iis autem postmodum scribebant: "Visum est enim Spiritui Sancto et nobis nihil ultra *imponere* vobis oneris quam haec necessaria" (Act., 15).

b) Usus fuit semper ac praxis numquam interrupta iam a primis temporibus ut in Ecclesia fuerint plura celebrata concilia, quae controversias fidei definierunt, innumeros canones atque decreta tulerunt, et alia identidem praestiterunt ad ius canonicum pertinentia, imo per plura saecula magis ordinarius fons legum ecclesiasticarum habitus est in Conciliis. Iam Ecclesia non potuit errare in ista iugiter exercenda potestate Conciliorum, nec Romani Pontifices hunc usum reprobarunt, cum e contra "omnia Concilia per Romanae Ecclesiae auctoritatem et facta sint et robur acceperint" (c. 4, X, I, 6).

c) Maxima semper et ubique reverentia fuerunt Concilia venerata et recepta, etiam ab ipsis Romanis Pontificibus (cfr. c. 5, Can. XXV, q. 2; cc. 1, 2, 3, D. XV; cc. 5, 8, 14, D. XVI).

d) Quin iam ab initio invenitur constitutum praeceptum de celebrandis conciliis provincialibus, primum bis in anno (cc. 2, 4, 7, 15, D. XVIII), deinde semel saltem in anno (cc. 7 et 16 ead.), postmodum quolibet triennio (Conc. Trid., sess. XXIV, c. 2 de ref.), et hodie ex novo Codice (c. 283) vicesimo saltem quoque anno.

e) De potestate legifera Conciliorum oecumenicorum non est unquam dubitatum; cum sit eis coniuncta auctoritas Romani Pontificis et ipsa Concilia repraesentent universam Ecclesiam eiusque supremam et plenam potestatem; sed de Conciliis particularibus proposita fuerunt haec dubia: "I. Utrum Episcopi in Concilio sive plenario, sive provinciali legitime coadunati vera potestate legislativa potiri censeantur. II. Utrum decreta Conciliorum, sive plenariorum, sive provincialium a S. Sede in forma communi sive specifica confirmata vel approbata vel saltem recognita, omnimoda vi careant, nisi in statuta dioecesana iam fuerint incorporata, et quidem tantum valeant in quantum sic fuerint incorporata? „ Sanctum vero Officium 10 Sept. 1896 respondit: *Ad I affirmative. — Ad II negative.*

348. Potestas vel auctoritas Conciliorum. — In hoc puncto distinguendum est apprimè inter Concilia oecumenica et Concilia particularia.

A) Concilium oecumenicum legitime celebratum et confirmatum, cum repraesentet Ecclesiam universam eiusque auctoritatem, pollet magisterii ac iurisdictionis potestate suprema, plena et universali quoad omnes materias, loca et personas ecclesiasticas (c. 228, § 1).

Potest igitur tractare et resolvere fidei morumque quaestiones ac ferre leges dogmaticas eodem modo ac Romanus Pontifex; eiusdem definitiones sunt etiam infallibiles, nam iudicium omnium Episcoporum, qui cum Romano Pontifice consentiunt, iudicium est Ecclesiae, quae neque fallere, neque falli potest. Insuper condere valet leges disciplinares de qualibet materia ecclesiastica, eaque decreta habenda sunt etiam sancta, ad universam extenduntur Ecclesiam et ab omnibus servanda sunt, si generaliter fuerint data. Praeterea nequit sane Concilium oecumenicum, sicut ipse Papa, corrigere definitiones dogmaticas a praecedentibus Conciliis vel a Romano Pontifice proclamatas; sed e converso res omnes disciplinares iuris ecclesiastici humani sunt omnino subiectae

auctoritati Conciliorum oecumenicorum, quae proinde habent potestatem abrogandi, corrigendi, declarandi, etc., leges quascumque etiam universales, sive ab aliis Conciliis, sive a Romano Pontifice praecedenter latas. Denique potestas Conciliorum oecumenicorum est utique principaliter legislativa, sed est quoque iudicialis et gubernativa; et olim quidem in ipsis Conciliis plures causae, veluti depositiones Episcoporum exercebantur, plura quoque negotia ordinis administrativi, etiam Ecclesiis particularibus pertinentes ordinabantur. Recentius tamen Concilia generalia non fuerunt solita attingere nisi materias legislativas.

B) Concilia particularia olim discutiebant quoque materias et causas fidei (1); sed "eorum iudicia probabilem fidem faciebant, non vero certam et falli nesciam. Ubi vero auctoritate Summi Pontificis confirmabantur, tunc certam et infallibilem, ut aiunt, auctoritatem consequabantur. Itaque eadem decreta vix edita ad Summum Pontificem probanda mittebantur, quod ostendit Thomassinus diss. IX in Concilia. Sic errores Helvidii, Pelagii et Priscilliani in conciliis provincialibus Thelensi, Africanis et Toletano condemnati sunt, et eorundem Conciliorum irreformabile iudicium habitum est postquam confirmatio Apostolicae Sedis accessit" (2). Si quando definitiones dogmaticae Conciliorum particularium non fuerunt ita expresse a Romano Pontifice confirmatae, tamen supremum gradum auctoritatis et infallibilitatis potuerunt obtinere ex tacita eiusdem Pontificis approbatione et ex acceptatione totius catholicae Ecclesiae.

Hodie Concilia provincialia plerumque non solent causas fidei pertractare (3). Praecipuum vero munus Conciliorum particularium fuit semper et nunc est statuere decreta disciplinaria: huiusmodi autem decreta nequeunt ferri contra ius constitutum a superiore

(1) Cfr. *Bened. XIV*, "De Syn.", lib. XIII, c. III; *Devoti*, "Ius. can. univ.", Proleg., c. XV, § 12.

(2) *Soglia*, op. cit., § 38.

(3) *Bened. XIV*, l. c., n. 3.

auctoritate, v. g., a Romano Pontifice vel a Concilio superioris ordinis; quare nihil possunt attentare *contra ius commune* vel disponere de iis quae superiori potestati reservata sint; sed debent esse aut *praeter ius commune* aut maxime *iuxta ius commune* ad promovendam executionem ipsius communis iuris. Quatenam sit materia ordinaria determinanda in legibus horum Conciliorum declaratur in c. 290. Vis ac extensio earumdem legum circumscribitur ad territorium et personas quae subiacent auctoritati Praelatorum, qui ad haec Concilia celebranda ius habent concurrendi (c. 291, § 2); unde ista Concilia non sunt nisi iuris particularis fons legalis. Denique olim potestas quoque iudicialis et administrativa exercebatur in Conciliis particularibus, nec hodie esset eis duplex illa potestas absolute deneganda; sola tamen potestas legislativa est in eorum usu.

349. Subiectum auctoritatis in Conciliis. — Potestas Conciliorum residet in coetu seu Collegio Praelatorum adstantium; nec censetur ad singulos eorum singillatim pertinere, sed ad omnes simul tamquam ad corpus constitutum sub uno capite, v. g., Romano Pontifice vel eius Legatis in Concilio oecumenico, Legato pariter Apostolico in plenario, Metropolitano in provinciali Concilio. Unde vel ipsis Conciliis oecumenicis cum immediata Romani Pontificis assistentia celebratis, potestas conciliaris residet non in solo Pontifice, sed etiam in Episcopis, qui cum Pontifice tamquam membra cum capite unum corpus efficiunt; nec ipsi Episcopi habendi sunt veluti meri consiliarii Romani Pontificis, sed sunt veri iudices in causis fidei et veri legislatores in causis disciplinaribus, ideo unusquisque eorum signat: *Definiens subscripsi*.

Unde consequitur Concilium oecumenicum esse in Ecclesia alterum subiectum supremae auctoritatis a Romano Pontifice *vere* distinctum, non tamen *adaequate* quasi duo subiecta sic inter se divisa ut unum non includat alterum, sed utique *inadaequate*, quatenus in Concilio non est solus Romanus Pontifex, sed simul

cum eo Episcopi; ideoque Concilium ipsum est habendum tamquam distinctus fons et causa efficiens iuris canonici. Itidem in Concilio particulari subiectum auctoritatis est coetus vel collegium Praelatorum, nec censenda est mera coadunatio Pastorum convenientium ut simul provideant singulis Ecclesiis unicuique propriis; e contra efficiunt verum corpus, vel persona moralis distincta a singulorum personalitate. Unde potestas Concilii particularis non est existimanda quasi additio quaedam arithmetica iurisdictionis singulorum Praelatorum, seu mera summa iurium a singulis adductorum; sed est quaedam auctoritas superior auctoritate singulorum Praelatorum a Romano Pontifice derivata, cuius subiectum sunt quidem singuli Pastores, at non separatim, sed omnes simul coniuncti. Hinc leges Conciliorum particularium obligant quoque singulos Episcopos aliosque Praelatos Concilio intervenientes, nec post Concilium abrogari possunt a singulis Pastoribus, imo nec proprie declarari aut dispensari nisi in casibus particularibus ex concessione a iure facta (c. 291, § 2).

Cap. VI. — De fontibus iuris non scripti.

ART. I. — DE IURE NATURALI (remissive).

350. Ius naturale profecto est fons iuris non scripti, quia nobis infunditur sine scriptura; at quoniam de eo satis diximus (n. 315 seq.), nihil amplius addendum.

ART. II. — DE IURE TRADITO SEU DE TRADITIONIBUS.

351. *Notio traditionis.* — In Ecclesia catholica *Traditio* est testimonium antiquum de doctrina vel institutione aliqua christiana, initio Ecclesiae tradita non in scriptis sed verbo tenus: "Vocatur autem doctrina non scripta, ait Bellarminus (1), non quia nusquam

(1) "De Verbo Dei non scripto", c. 2.

scripta est, sed quia non est scripta a primo auctore. Exemplo sit baptismus parvulorum. Parvulos esse baptizandos, vocatur traditio apostolica non scripta, quia non invenitur hoc scriptum in ullo apostolico libro, tametsi scriptum est in libris fere omnium Patrum „.

352. Traditio materialis et traditio formalis. — In traditione potest distingui *materia* et *forma*. „ *Materia* traditionis sunt ipsa dogmata, facta divina vel humana, institutiones rituum vel functionum, iura a maioribus ad nos transmissa; *forma* vero sita est in testimonio, professione, usu, exercitatione talis dogmatis vel ritus vel iuris sive in tota serie mediorum quibus dogmata illa, iura. etc., ab initio viva voce tradita ad nos propagata sunt (1). Hinc distinctio traditionis in materialem et formalem. *Traditio materialis* est ipsa doctrina vel institutio in Ecclesia stabilita, quae a primis auctoribus verbo tantum non scripto fuit inducta; *traditio formalis* est testimonium ipsum ore plerumque vel etiam scriptis transmissum de facto antiquo (doctrina vel iure).

353. Ius traditum. — Hinc iam colligitur quid tandem veniat nomine iuris traditi, quod nimirum est ea pars traditionis materialis quae continet non doctrinam, sed institutionem aut disciplinam ecclesiasticam. Ius ergo traditum nihil est aliud quam ius legale immediate imperio alicuius competentis legislatoris ecclesiastici expressis verbis, at sine scriptura, antiquitus, nempe primis Ecclesiae temporibus, constitutum et per testimonium fidelium, mores populi christiani praximque Ecclesiae ad nos transmissum. Et stricto quidem sensu ius traditum designat legem ac praeceptum; sed eidem iuri accensentur quoque nonnullae traditiones seu potius institutiones ecclesiasticae, quae saltem ab initio vim verarum legum ecclesiasticarum non habuerunt aut nonnisi postea consecutae sunt, imo forte numquam obtinuerunt, v. g., praxis se signandi signo crucis. Ius traditum, ut ex praedictis colligitur,

(1) Wernz, I, 198. Cfr. quoque Zallinger, op. cit., § XXXVI.

differt a iure consuetudinario; nam ius traditum oritur immediate ab ipso legislatore per proprium et expressum praeceptum et per promulgationem oretenus factam; ius autem consuetudinarium oritur a populo suis moribus et factis illud inducente, et quamvis exigit quoque legislatoris consensum, hic non est nisi legalis vel ad summum tacitus (1).

354. Praestantia traditionum. — Maximi momenti habenda est traditio non solum quantum ad dogmata, ut ponderant theologi, sed etiam quantum ad ius et disciplinam, quia iam inde a fundatione Ecclesiae plurima praecepta verbo potius quam scripto fuerunt fidelibus imperata (2).

355. Divisio traditionum. — Sunt: a) *Divinae*, quae Deum auctorem habent; quaeque solent subdividi in *simpliciter vel mere divinas*, nempe oretenus ab ipso Christo traditas et *divino-apostolicas*, quas videlicet Spiritus Sanctus Apostolis dictavit (cfr. Conc. Trid., sess. IV, decr. de Can. Scrip.; Conc. Vat., const. de fid. cath., c. 2, § 3). b) *Mere apostolicae* sunt illae quae respiciunt legem vel saltem institutionem ab ipsis Apostolis propria auctoritate sine scripto inductam (cfr. supra, nn. 323 seq.). c) *Ecclesiasticae* sunt quaedam leges vel institutiones antiquissimae ab immediatis Apostolorum Successoribus vel a primis Ecclesiae Pastoribus introductae, neque per scriptum promulgatae, quae vocantur etiam *traditiones paternae, ac veterum regulae*, v. g., baptismus parvulorum, signum crucis, benedictio aquae baptismatis, benedictio et impositio cinerum, observantia abstinentiae a carnibus et ovis, solemnitates quorundam festorum, etc. (cfr. c. 5, D. XI).

356. Vis traditionum. — Traditiones divinae, quoniam ad ius ipsum divinum pertinent, nulli potestati humanae sunt obnoxiae, et manent semper immutabiles. Traditiones autem sive apostolicae,

(1) Cfr. Wernz, I, 185, I.

(2) Cfr. Zallinger, l. c., § XXXIX seq.; Wernz, I, 185, III.

sive ecclesiasticae per se sunt partes iuris humani, at cum iure divino cohaerent arctissimo nexu; proinde sunt utique obnoxiae potestati Ecclesiae et mutari possunt, at non de facili mutantur, potius e contra in maxima habentur veneratione. “ Ceterum, inquit Soglia (1), ad internoscendas *divinas* traditiones ab *humanis* tum ipsa traditionis materia inspicienda, tum SS. Patrum imprimisque Ecclesiae sententia exquirenda. Hinc quatuor regulae traduntur, videlicet: I. Traditio divina est, si eius materia ad fidem pertinet, quia fides solum Deum auctorem habet. II. Pariter traditio divina est, si sit earum rerum, quae humanam potestatem superant, qualis, e. g., est materia et forma Sacramentorum, quia Sacramenta a solo Deo institui potuerunt. III. Sic etiam traditio divina est, si quod praecipit aut statuit, id consentientes inter se Patres, tanquam oretenus a Christo vel a Spiritu Sancto dictatum, Apostolos tradidisse testentur, aut id generatim affirmant, ad praeceptum divinum, sive ad divinam institutionem pertinere; quandoquidem SS. Patres sunt legitimi testes divinarum traditionum. IV. Quidquid denique Ecclesia tanquam divinitus traditum observat aut docet, nec in S. Litteris exstat, minime dubitandum est, quin sit divinae traditionitribuendum; neque enim Ecclesia catholica hisce in rebus errare potest „.

357. Testes et fontes seu monumenta traditionis. — Imprimis ipsa Ecclesia docens est dicenda testis traditionis, nam aliquando sua auctoritate et magisterio nos certiores facit de traditionibus illis; alias fides, mores et praxes populi christiani continent in se traditiones aliquas; sed communissime testes traditionum sunt Sancti Patres et scriptores ecclesiastici qui nobis antiquarum traditionum notitiam conservarunt et transmiserunt. Fontes autem seu monumenta traditionum sunt omnia illa documenta, libri ac generatim media unde materia traditionis cognoscitur atque transmittitur, v. g., symbola et publicae fidei pro-

(1) Op. cit., § 20.

fessiones, acta et decreta Conciliorum, opera SS. Patrum, acta martyrum, et confessorum, libri liturgici et sacramentaria, libri poenitentiales, collectiones canonum, historia et archaeologia ecclesiastica, imo non raro ipsorum haereticorum et hostium religionis christianae opera (1).

ART. III. — DE CONSUETUDINE, OBSERVANTIA.

STYLO ET IURISPRUDENTIA.

358. Praenotandum. — Haec quatuor simul coniunguntur eo quod non parvam inter se ferant affinitatem et analogiam, quamvis aliunde revera non sint unum idemque, sed unum ab alio differat, ut ex dicendis patebit.

§ I. — *Consuetudo* (remiss. ad titul. proprium).

§ II. — *Observantia*.

359. Notio. — Observantia est idem ac usus, et definiri in genere potest: *Repetitio actuum similium circa quamlibet rem*. Est nempe modus consuetus, uniformis ac constans, agendi vel non agendi in aliqua re vel negotio. Unde observantia latius patet quam consuetudo; nam observantia est usus qui potest exerceri circa quamcumque rem vel negotium, consuetudo autem est usus qui versatur circa leges et ius; ideo omnis consuetudo est sane aliquis usus vel observantia, at e converso non omnis usus vel observantia est consuetudo. Et tripliciter differt observantia a consuetudine: a) *ratione subiecti*; nam subiectum consuetudinis est populus vel communitas legis capax; obiectum vero observantiae est quaelibet persona physica vel moralis, imperfecta vel perfecta; b) *ratione obiecti*; consuetudo enim versatur circa ius vel legem firmandam, inducendam, tollendam; observantia versatur circa rem cuiuslibet generis; c) *ratione causae sive actuum*, quibus utraque inducitur; siquidem consuetudo requirit *frequentiam* actuum similium, observantia vero postulat dumtaxat repetitionem, frequentem vel non, actuum similium. Sed convenit observantia cum consuetudine maxime in duobus, *primo*, quia

(1) Wernz, I, 198.

utraque est usus quidem seu modus uniformis et plus minusve diuturnus agendi; *secundo*, quia utraque pariter esse potest facti et iuris, ut iam diximus.

360. Divisiones. — Praecipuae sunt sequentes: **A)** Alia est *observantia facti*, seu ipsa repetitio actuum similium; alia est *observantia iuris*, videlicet ius circa rem aliquam promanans ex illa actuum repetitione. — **B)** Observantia potest esse: **a)** *affirmativa*, quae consistit in uniformi modo aliquid positive agendi; **b)** *negativa*, quae resultat ex omissione actuum, nempe ex uniformi modo aliquid non agendi; unde observantia dicitur etiam ea quae est non observantia; et vim habet quoque observantia illa quae ex non facto resultat non secus ac illa quae ex facto resultat (1). — **C)** Observantia dividitur praecipue in *interpretativam* et *praescriptivam*: **a)** illa est quae versatur circa res dubias vel obscuras, seu est modus agendi vel non agendi constans et uniformis in illis rebus quae dubietatem vel obscuritatem aliquam prae se ferunt; **b)** haec est modus uniformis et constans agendi vel non agendi contra legem vel statutum, contra conventiones, pacta, testamenta, et in genere contra ius quodlibet etiam privatum (2).

361. Vis et efficacia. — Qualiscumque observantia vel usus est plurimum attendendus in qualibet re, et iura determinationem accipiunt ex immediata praecedenti observantia (3). Sed praecipue attenditur observantia quoad duos effectus interpretationis, et praescriptionis, iuxta divisionem tertio loco statutam.

Observantia igitur interpretativa potest respicere seu habere locum quoad leges vel statuta (et tunc est idem ac consuetudo secundum ius vel interpretatio usualis); quoad rescripta, indulta, privilegia et alia similia acta iurisdictionis ecclesiasticae; quoad contractus et negotia privata; quoad testamenta et legata; quoad beneficia, pensiones, etc. "Iamvero inquit S. R. Rota (4) neminem latet quanta sit vis observantiae in interpretandis statutis, constitutionibus et praesertim in contractibus.... Unde etiam in iurisprudentia canonica et praesertim in S. Rota dictum est observantiam esse optimam et fidelem cuiuscumque dispositionis inter-

(1) Cfr. S. R. Rot., decis. 389, n. 16, part. 9, tom. 2 recent.; decis. 127, n. 20 et decis. 130, n. 23, part. 12 recent.; decis. 520, n. 14, part. 13 recent.

(2) Cfr. *De Luca*, Theatr., De Benef., disc. LVIII, n. 6, et alibi pluries.

(3) S. R. Rot., decis. 459, n. 42, part. 9, tom. 2.

(4) S. R. Rot., coram *Sebastianelli*, 7 iun. 1913 (*A. A. S.*, V, 505-506).

pretem, imo eam esse reginam interpretationum, et tollere omnes dubitationes, in contractibus praesertim intelligendis „:

Et quoniam haec observantia non procedit per modum praescriptionis sed per modum declarationis, id est per modum consuetudinis iuxta legem, per modum interpretationis usualis, ideo non debent in ea requiri conditiones, tempus, etc., praescriptionis, sed sufficit ut aliquali ratione et aliquali tempore convenienti sit continuata (1). Sed observantia interpretativa non cadit in ea quae sunt clara, nam ea quae sunt clara non indigent interpretatione; quod praecipue habet locum si ius resistat illi observantiae et maxime si observantia sit contra ea quae in legis dispositione, conventionem, etc., sunt clara; tunc enim cessat observantia interpretativa et intrat observantia praescriptiva.

Haec autem observantia praescriptiva, ut patet ex nomine, procedit per modum consuetudinis contra legem et per modum praescriptionis; quare in ea debent inveniri omnia requisita ad inducendam consuetudinem contra legem vel ad praescriptionem firmandam.

§ III. — *Stylus Curiae.*

362. Notio. — Stylus in sensu magis stricto est usus vel modus scribendi usitatus; latius assumitur etiam pro vel modo loquendi, vel agendi, et tunc fere est idem ac observantia. In hoc ergo sensu latiori stylus potest ad quemlibet pertinere; at in iure nostro accipitur speciatim pro usu et modo agendi in Curiis ecclesiasticis, et dicitur etiam *praxis Curiae*. Sub hac ratione proponitur definitio sequens: “Stylus vel praxis Curiae non est nisi modus vel ratio procedendi in Curia quadam ecclesiastica, nempe usus et modus consuetus quo solet procedere aliqua Curia ecclesiastica in pertractandis et definiendis causis et negotiis „.

Stylus habet quamdam analogiam cum consuetudine, nam est quidam modus consuetus pertractandi negotia, unde etiam aliquando vocatur consuetudo Curiae. Sed proprie loquendo non est idem: etenim 1.º subiectum consuetudinis est quaedam multitudo populi; subiectum autem styli est Curia aliqua; 2.º consuetudo est ius moribus introductum; stylus potius videtur esse complexus regularum et conditionum servandarum in gestiendis negotiis apud aliquam Curiam, ac proinde non semper est ius vel lex proprie sumpta; 3.º consuetudo inducitur moribus utentium;

(4) S. R. Rot., ibid.

stylus autem aliquando seu partim inducitur ex usu, observantia vel consuetudine. sed potest aliis pluribus modis induci, v. g., vel per leges scriptas (1) aut statuta seu regulamenta Curiae constituta vel a Superiore ecclesiastico, ut a Romano Pontifice pro Curia Romana (2) aut ab Episcopo pro Curia dioecesis; vel per praeceptum sive mandatum in re aliqua peculiari ab eodem Superiore datum, per ordinationes factas a Praeside ipsius Curiae, ut a Cardinali Praefecto in Sacris Romanis Congregationibus, a Vicario Generali in curiis dioecesis; per consilium habitum inter officiales Curiae, etc.

Potest autem inspicere stylus vel modus procedendi non solum quoad integram aliquam Curiam, sed etiam quod singulas mansiones vel officia Curiae, v. g., in Curia romana quoad singulas Congregationes, quoad S. Rotam, quoad Cancellariam, Datariam, etc.; ideo dicitur etiam, v. g., quod stylus unius Notarii potest differre ab stylo alterius Notarii (3).

363. Divisio. — **A)** Sicut consuetudo et observantia, ita stylus potest esse: **a)** *facti*, et tunc est ipse usus vel praxis Curiae; **b)** *iuris*, nempe leges, regulae iuridicae, iura et officia, quae sub obligatione enascuntur ab illa praxi vel modo consueto agendi in Curia (4).

B) Dividitur stylus in *stylum Curiae Romanae*, et stylum aliarum Curiarum: in iure canonico praecipue attenditur stylus et praxis Curiae Romanae.

C) Stylus potest esse *iudicialis* et *extraiudicialis*; ille est modus procedendi in Tribunalibus, hic est modus procedendi in Officiis Curiae praesertim gubernativis.

364. Vis styli Curiae. — Stylus, praesertim Curiae Romanae, est aliquo modo fons iuris, quatenus obligat inferiores ac subditos (5), et signanter est attendendus in his casibus qui sequuntur: **a)** Quoad negotia quae in Curia debeant pertractari, nam qui ad Curiam recurrat, ac in ea tractet aliquod negotium, debet utique observare regulas, solemnitates, constitutas in modo procedendi apud Curiam. — **b)** Delegati debent procedere iuxta stylum delegantis: id praecipue servandum est a Delegatis

(1) Huc pertinent vel ipsa Constit. Pii X *Sapientis Consilio* et praesertim *Normae* adiunctae pro ordinatione Curiae Romanae.

(2) Huius generis sunt *Regulae servandae* tum in *S. R. Rota*, tum in *Signatura Apostolica*.

(3) Cfr. *Amyden.*, "De stylo Datariae", c. 38, nn. 22, 23.

(4) Cfr. *Suárez*, "De Leg.", lib. VII, c. V, nn. 3, 4.

(5) Cfr. *Amyden.*, l. c., nn. 7 seq.

S. Sedis, qui in usu, v. g., facultatum a S. Sede obtentarum tenentur observare solemnitates et praescribere conditiones eadem ratione ac solet facere S. Sedes in concedendis privilegiis, dispensationibus, etc. (1). — c) Si agatur de interpretandis actis et documentis quae a Curia procedunt, debent prae oculis haberi regulae quas Curia sequitur in expediendis negotiis, actis, etc., et iuxta illas regulas sunt acta, etc., interpretanda. — d) Si deficiat certa dispositio legum ecclesiasticarum in aliquo genere, recurrendum est tamquam ad fontem suppletorium iuris ad stylum Curiae; et de stylo Curiae Romanae id expresse iubetur in novo Codice (c. 20).

365. Firmitas et duratio styli. — In ea parte, quae fuerit inducta a legibus et statutis, stylus Curiae est firmus ac stabilis eodem modo ac ipsae leges et statuta; sed quoad alias partes quae ex praescriptis particularibus Superioris ecclesiastici vel Praesidis Curiae, ex consilio Officialium, ex more et usu agendi, etc., stylus de facili potest variari, ita ut ad mutationem Superiorum, Praesidum, Officialium, etc., frequenter mutetur, et sub hac ratione stylus dicitur esse modo albus, modo niger; unde posterior et vicens stylus attendendus et probandus est (2).

§ IV. — *De Iurisprudentia.*

366. Notio. — Iurisprudentiae nomine aliquando venit ipsa iuris scientia vel cognitio imprimis practica (n. 5). Ast hic alio sensu inspicitur, quatenus videlicet est praxis tribunalium et iudicum. Sed huiusmodi praxis potest considerari in duobus, nempe: a) in modo usitato, quo solent procedere Tribunalia in ordinandis et agitandis processibus; b) in constanti uniformitate sententiarum iudicialium: sub prima ratione praxis illa tribunalium non est nisi stylus Curiae in Tribunalibus seu est stylus iudicialis (n. 363); sub altera ratione praxis tribunalium dicitur iurisprudentia (3) — Haec igitur definiri potest: *Constans uniformitas sententiarum quae in tribunalibus feruntur circa genus aliquod causarum*; seu constans et uniformis ratio decidendi causas vel edendi sententias iudiciales in aliquo causarum genere. Nempe ubi plures succes-

(1) Cfr. Wernz, I, 163, IX.

(2) Cfr. Amyden., l. c., nn. 39 seq.

(3) Nostri scriptores solebant hanc etiam secundum praxim vocare stylum iudicarium (cfr. Suárez, l. c.); ideo distinguebant stylum iudicalem in *stylum ordinatorium* (qui est stylus iudicialis proprie dictus) et *stylum decisorium* (quem nos vocamus iurisprudentiam); cfr. Amyden., l. c., nn. 16 seq.

sive decisiones vel sententiae iudiciales in aliquo tribunali sunt uniformes, quoniam iudices constanter et uniformiter suum protulerunt iudicium, applicando determinatas leges, vel interpretando canonem aliquem in determinato sensu, sequendo doctrinam aliquam vel principium iuridicum, exurgit ea quae *iurisprudentia* vocatur. Ipsa in iure romano appellabatur *auctoritas rerum similiter iudicaturum*.

367. Iurisprudentia ut fons iuris canonici. — Magna semper agnita est vis iurisprudentiae, sed ut obliget debet esse legitime praescripta. Antequam praescribatur, una vel plures similes sententiae possunt valida etiam argumenta praebere, ut diximus loquendo de decretis Dicasteriorum Curiae Romanae (cfr. n. 343, C, D), at vero iurisprudentia nondum vim legis obtinuit. Post numerum adaequatum sententiarum uniformium, post decursum legitimum temporis spatium, post alias conditiones, quae solent requiri in praescribenda consuetudine, observantia, stylo, etc., iurisprudentia erit firma et nasciscetur suum plenum valorem. Qui valor, si agatur de sententiis Tribunalium supremorum, ac iure nostro de sententiis et decisionibus Dicasteriorum Curiae Romanae, dicitur communiter (3) esse huiusmodi ut non solum in Tribunali, unde profuit iurisprudentia, sed etiam in tribunalibus inferioribus obliget, ita ut ius faciat quoad omnes, et eam iurisprudentiam sequi *teneantur* iudices inferiores. Fatendum tamen est nos in iure canonico non adhuc habere regulas iuridicas bene definitas hac de re, ut solent hodie haberi in iurisprudentia civili.

ART. IV. — DE AUCTORITATE SANCTORUM PATRUM ET DOCTORUM
IN IURE CANONICO, UT FONTE IURIS NOSTRI.

§ I. — *De Sanctis Patribus quoad ius canonicum.*

368. Principium generale. — Sancti Patres, licet sint praeclariore ecclesiastici viri antiquiores, eminenti doctrina et insigni vitae sanctitate fulgentes, tamen per se non essent habendi in censu fontium iuris canonici, quoniam ad leges et iura ecclesiastica inducenda nec doctrina eminens, nec sanctitas sufficit, sed potestas legifera requiri-

(3) Cfr. *Werns*, I, 146, II.

tur (1); attamen scriptis SS. Patrum, etsi per se vim legalem non habeant, non parva tamen inest etiam pro iure canonico auctoritas; unde olim Sancti Patres et eorum scripta recensebantur inter praecipuos fontes iuris canonici. Quomodo autem id obtinuerit, breviter est aperiendum.

369. Sancti Patres ut fontes interpretationis et quodammodo constitutionis in iure canonico. — Sancti Patres possunt maxime inspicere: a) In ordine ad ius divinum. b) In ordine ad ius traditum. — a) Quoad primum sunt genuini interpretes doctrinae sacrae et iuris divini, et unanimis eorum sententia habenda est etiam in iure nostro veluti regula certa et infallibilis, unde obligatoria quoad omnes: si sententia non fuerit uniformis, non obtinebit illum supremum valorem, sed maioris aut minoris momenti semper erit. b) Quoad ius traditum, sive divinum sive humanum, Sancti Patres authentici sunt testes traditionum; ac proinde eorum sententia, si unanimes, est omnino retinenda, secus maiorem vel minorem auctoritatem obtinebit. Sub hac ergo ratione Sancti Patres sunt quodammodo veri fontes iuris canonici, non quasi ius ex propria eorum auctoritate induceretur, nam illud reapse promanat a Deo, ab Apostolis, etc.; sed quatenus eorum testimonium est authenticum et fide publica munitum et quod nobis immediate pandit et suo modo imponit praeceptum aut prohibitionem. Igitur Sancti Patres proprie sunt fontes cognoscendi et interpretandi ius canonicum, sed quodammodo fontes etiam, unde quoad nos *existit* et *est* ipsum canonicum ius, quia sine testimonio Patrum nobis nec esset cognitum nec inde obligatorium.

370. Sancti Patres ut fontes materiales et suppletorii in iure canonico. — Sub his duabus rationibus sententiae Sanctorum Patrum olim notabilem valorem obtinuerunt, quem hodie iam non amplius conservant: 1.º Plures sententiae, desumptae ex operibus Patrum, tamquam ex fonte materiali, fuerunt tamquam canones recepti, et hinc fuerunt verae leges robor suum in foro ecclesiastico exercentes, et ius vere canonicum constituentes (2).

Duo tamen monenda sunt: a) Robor et vim legis obtinebant prae-

(1) Si aliquis Sanctus Pater obtinuit potestatem legislativam, quia fuit, v. g., Papa vel Episcopus, tunc sane potuit iura condere, sed iam non inspicitur ut est Sanctus Pater.

(2) Ex hac praecipue ratione Sancti Patres eorumque scripta enumerantur inter fontes, unde originem desumpserant plures canonicae leges.

fatae sententiae non ex auctoritate Patrum ipsorum, sed ex potestate Ecclesiae eas sententias approbante tamquam leges, ac proinde ipsas canonizante, nempe vim canonum tribuente. b) Non omnes sententiae Patrum quae in collectionibus canonum habebantur insertae erant censendae verae leges, sed illae tantummodo quae continerentur in collectionibus publicis, nempe auctoritate ecclesiastica probatis; nam si in collectione privata reciperentur ex sola industria auctoris, tunc per se non erant leges, sed normae tantum agendi vel ius suppletorium eodem modo ac essent licet in collectione receptae non fuissent. Quoad huiusmodi praxim colligendi sententias Patrum in syllogis canonum, novimus id in Oriente Joannem Scholasticum primum fecisse, deinde auctoritate Concilii Trullani et Nicaeni II, etc., firmatum et ampliatum esse; in Occidente autem Regino videtur fuisse primus qui saeculo decimo ineunte hunc morem est sequutus, quem imitati sunt Burchardus, Ivo, et alii. In Decreto Gratiani plures sententiae Patrum tamquam canones proponuntur, et in ipsa collectione authentica Gregorii IX frequenter illae sententiae occurrunt ubi verae ac propriae leges erant.

2.º Scripta SS. Patrum, maxime praecipuorum, designata fuerunt ab ipsis Romanis Pontificibus, ac in primis a S. Leone IV (cfr. c. 1, D. XX) tamquam fons suppletorius iuris canonici, ad quem haberetur recursus casu quo alia regula canonica expresse non haberetur constituta.

3.º Post novum Codicem utraque ratio et fontis materialis et fontis suppletorii in scriptis Sanctorum Patrum cessavit, quoniam nec inter articulos Codicis habentur proprie loquendo sententiae Patrum, nec eorum opera recensentur (c. 20) inter fontes supplementarios iuris canonici. Remanet tamen adhuc SS. Patrum auctoritas tamquam fons interpretativus et quodammodo constitutivus ut n. superiori dictum est; insuper ipsa eorum auctoritas coniungenda est cum auctoritate Doctorum, prout in n. sequenti, etenim Sancti Patres habendi sunt in censu Doctorum iuris, quemadmodum Severus Sulpitius (l. 2) iurisconsultum appellavit S. Athanasium.

§ II. — *De Doctoribus iuris canonici.*

371. Doctores sive Interpretes iuris canonici potestate legislativa ecclesiastica non sunt equidem instructi; quare inter fontes existendi aut constitutivos recensendi non sunt. Sed tamquam fons interpretationis est magni valoris in iure nostro auctoritas illorum Doctorum: hoc vel ex eo patet quod praeter interpretationem authenticam et usualementem admit-

titur etiam a nostro iure interpretatio doctrinalis; nam ubi lex ambigua est, dubium expellitur vel maxime ex doctrina peritorum; ideo in ipsa Curia Romana magni habentur celebriores inter nostros iuris interpretes. Si ergo communis est intelligentia Doctorum circa vim alicuius ecclesiasticae legis, *generatim* ea sententia tenenda est, ac in praxi servanda; quando vero Doctores in unam sententiam non conveniunt, tunc singulorum auctoritas et doctrina, pariter ac rationes adductae, perpendendae sunt. — Alia insuper ratione Doctores sunt censendi fontes iuris canonici, ad modum nempe supplementi; ideo ad eorum auctoritatem et doctrinam est recurrendum, cum certa de re nullum sit expressum legis praescriptum: inter hos autem fontes suppletorios iuris, qui c. 20 recensentur, Doctores postremum occupant locum.

Cap. VII. — De fontibus iuris particularis.

372. In genere. — Nonnulli ex his fontibus sunt origo iuris proprie dicti, nempe verarum legum, ideoque proprio sensu appellantur fontes iuris particularis; alii causa dumtaxat existunt iuris minus proprie dicti, seu ordinationum quae plenam legis rationem non habent, ideo pariter iuris fontes sensu minus proprio habendi sunt. Inter ipsos fontes proprie dictos quidam sunt primario causae iuris generalis, sed producere possunt etiam ius particulare; quidam e converso non nisi iuris particularis sunt auctores. De singulis nunc brevissime; quoniam alibi de ipsis verbum vel iam factum est vel in sequentibus faciendum.

373. Fontes iuris particularis, qui primario legibus generalibus condendis incumbunt. — Tres huiusmodi fontes recensentur: a) Romanus Pontifex et cum eo Dicasteria Sedis Apostolicae. b) Concilia oecumenica. c) Ius non scriptum cum omnibus suis principiis; possunt enim sane esse particulares traditiones, consuetudines, observantiae, styli Curiarum, iurisprudentiae. De duobus ultimis nihil aliud addendum; de Sede Apostolica sunt nonnulla alia adicienda his quae n. 332, 6.º inuimus.

Age iam, Romanus Pontifex et Dicasteria Curiae Romanae

sunt fontes iuris particularis praecipue isto triplici modo: 1.º concedendo privilegia generalia pro tota aliqua ditione vel regno, ut est *Bulla* sic dicta (nam hodie per Breve conceditur, ut videre est in *A. A. S.*, VIII, 549, 557) *Cruciatae* pro Hispania et Lusitania; 2.º statuendo aliquas leges, decreta vel statuta pro determinato peculiari territorio; 3.º maxime per *Concordata*. Nam haec si referantur ad utramque potestatem paciscentem, sunt mutuae conventiones; sin vero inspiciantur in ordine ad subditos utriusque potestatis, sunt verae leges peculiares pro illo regno vel statu, cuius Princeps cum Romano Pontifice pactum inivit. Sunt ergo *Concordata* sub hoc posteriori respectu complexus quidam legum, quibus pro determinata quadam natione vel regno ordinantur nonnulla ecclesiastica negotia, quibusque subiiciuntur personae ac res ecclesiasticae in praedicta natione regnove. Huiusmodi particulare ius, constitutum ex *Concordatis*, abrogat omnes leges, etiam communes, et consuetudines sive generales sive particulares contrarias; minime vero quoad cetera ius commune per *Concordatum* tollitur, imo potius restituitur et confirmatur; ita quidem ut ius commune tamquam principale, ius vero pactitium seu secundarium considerari oporteat. Ipsum vero ius concordatarium non abrogatur per subsequentes leges etiam communes, quamvis munitae fuerint clausulis amplissimis, praeterquam quod si de ipso *Concordato* specifica et nominalis mentio fieret (cfr. etiam hac de re c. 3).

Concordata revera inducunt per se ius particulare; quoniam tamen in *Concordatis* ultima aetate initis habentur plura re et saepe etiam verbis communia pluribus nationibus, imo forsane etiam omnibus *Concordatis*, ideo ius concordatarium, quoad nonnulla, proxime accedit ad ius commune seu de facto est commune, exhibetque non parva ex parte disciplinam nunc in Ecclesia vigentem; imo in novo Codice fuerunt nonnulla ex *Concordatis* recepta, atque adeo in verum ius commune transierunt.

374. Fontes solius iuris particularis. — Sunt: a) *Concilia*

particularia, de quibus vide n. 345. seq.; b) Episcopi et alii Praelati obtinentes iurisdictionem quasi episcopalem (cfr. n. 186, e); c) Religiones exemptae (ibid., f).

Episcopi et alii Praelati sunt fontes iuris particularis pluribus modis: 1.º In Synodo Diocesana. 2.º Extra Synodum ferendo leges proprie dictas. 3.º Condendo statuta, decreta, edicta, etc., etiam generalia pro toto territorio sibi subiecto. 4.º Confirmando statuta Capitulorum, Confraternitatum, etc. 5.º Interpretando ius dioecesanum. 6.º Concedendo privilegia, dispensationes et alia rescripta. 7.º Tamquam iudices faciunt ius inter partes per sententias iudiciales; et ita porro.

375. Fontes minus proprii quoad ius particulare. — In hoc censu numerantur: a) Cardinales quoad suos titulos. b) Legati Sanctae Sedis in proprio territorio. c) Vicarii Capitulares. d) Vicarii Generales. Hi omnes, exceptis Vicariis Generalibus, olim potuerunt condere leges proprie dictas, hodie non amplius possunt; sed valent ferre ordinationes quasdam, decreta, edicta, praecepta communia, etc., et alia praestare quae ad functionem regiminis seu potestatis administrativae spectant.

Cap. VIII. — De iure civili, tamquam fonte iuris canonici.

ART. I. — DE IURE CIVILI QUOAD IUS CANONICUM IN GENERE.

§ I. — *Ius civile ut fons existentiae et essentiae iuris canonici.*

376. Praenotio. — Agere de iure civili tamquam de iuridico fonte existendi ac essendi quoad ius canonicum, idem est ac quaerere de vi et efficacia legum civilium in iure et foro ecclesiastico. Iam apprime oportet distinguere inter leges a potestate civili latis de rebus et negotiis ecclesiasticis et leges civiles quae de rebus mere civilibus disponunt. Quid de illis, quid de istis sit tenendum, regulae sequentes definiunt.

377. A) Vis legum civilium de rebus ecclesiasticis latarum. — 1.º Cum Ecclesia sit societas *perfecta* et *suprema*, quae

nulla ratione a societate civili dependet, eius res ac negotia nequaquam possunt definiri auctoritate potestatis civilis. Hinc legislatores civiles nequeunt *ex se* et *iure proprio* leges ferre in causis ecclesiasticis, ideoque fontibus existendi iuris canonici adnumerari non possunt; nec leges civiles de rebus ecclesiasticis latae valorem ullum *per se* habent in foro ecclesiastico (immo nec in ipso foro civili, quia sunt leges substantialiter invalidae), unde non sunt habendae tamquam veri fontes essendi in iure canonico (1). Merito igitur Ecclesia leges civiles de rebus potestati ecclesiasticae subiectis latas semper reiecit, et *per se* nullas declaravit, utpote constitutas ab auctoritate incompetenti, licet illae forsitan ex optima intentione procederent, ac in favorem ipsius Ecclesiae vergerent (cf. cc. 7 et 10, X, I, 2, et omnes canonistas ad ipsa citt. cc.) (2).

2.º Nihil tamen prohibet quominus Ecclesia in aliqua re ordinanda, quae intra suam competentiam est, morem gerat auctoritati civili et praecipue quod ex postfacto leges, incompetenter ab ipsa civili potestate de rebus ecclesiasticis latas, admittat et suo assensu multiplici ratione ac diverso gradu suas faciat.

3.º Sane, quandoque Ecclesia: a) *Absolute* leges civiles de rebus ecclesiasticis latas, sive *expresse*, dissertis nempe verbis, sive *tacite*, factis scilicet, approbat et confirmat (3). Tunc leges huiusmodi fiunt veri canones ecclesiastici generales vel particulares prout approbantur vel recipiuntur pro universa Ecclesia vel pro aliqua provincia ecclesiastica. Haec confirmatio appellatur ex

(1) Cfr. *Zallinger*, l. c., cap. XI, § CLXII; *Devoti*, "Ius can.", v. I, c. XV, § 18; *Phillips*, "Du droit eccles. dans ses princip.", § CXLVIII; *De Luca*, "Prael. Iuris can.", v. I, n. 26; *Cavagnis*, "Inst. Iuris pub.", I, nn. 408, 4, 413; *Wernz*, v. I, n. 195 et not. 116.

(2) Cfr. *Zallinger*, l. c., § CLXXXIV sqq.; *Wernz*, l. c., not. 117 et 119.

(3) Cfr. *Suárez*, "De legibus", l. IV, c. XI, nn. 9, 10; *Wernz*, v. I, n. 195, not. 118.

iure antiquo *canonizatio*, unde leges ita confirmatae leges *canonizatae*, inter canones scilicet receptae, nuncupabantur (1).

b) Alias non *absolute* et *formaliter* approbat Ecclesia leges civiles de rebus ecclesiasticis sed vel tantum *tolerat* seu *permittit* (2), ut actus ab his legibus impositi, quatenus intrinsece mali non sunt, ponantur, vel *hypothetice* et datis omnibus, *plus minus* approbat, i. e., per viam concessionis, indulti, sanctionis et ne maiora mala obveniant, non solum expresse permittit ut hae leges observentur, sed etiam sua auctoritate ex rationibus hisce indirectis imponit (3); in huiusmodi casibus non dicitur Ecclesia leges civiles canonizare vel facere suas.

c) Tandem aliae leges civiles de rébus ecclesiasticis disponentes, quae ab Ecclesia fuerunt reprobatae, nullo calculo habentur in foro ecclesiastico.

378. B) Vis legum civilium quoad ius canonicum, si de rebus temporalibus fuerint constitutae. — 1.º Planum est auctoritatem civilem plene competentem esse, et fontem proinde iuris, quoad negotia ordinis temporalis. Hinc quoad nos descendit: a) quod si Ecclesia vel personae ecclesiasticae ab auctoritate saeculari quaedam officia, feuda, dignitates vel magistratus habent, in his legislatoribus civilibus subsunt (4); b) quod in illis rebus quae ordinis temporalis per se sunt, sed antiquitus Ecclesiae competeabant ex iure humano civili vel canonico, nunc revo-

(1) Exempla harum legum sic canonizatarum habes apud Suárez, l. c., et apud Benedictum XIV. "De Syn.", lib. IX, c. X. De hac re cf. insuper, D'Annibale, I, 201, not. 14; De Luca, v. I, n. 28; Lombardi, v. I, p. 45, III; Wernz, I, 195.

(2) Cfr. Wernz, I, n. 195, et not. 120.

(3) Sive quoad futurum, sive etiam quoad praeteritum actus vi illarum legum positos sanando.

(4) Cfr. Wernz, l. c., III, qui subiungit: "Hinc vel ipso tempore meriti aevi Ecclesia iudicia de feudis regni vel imperii a viris ecclesiasticis forte possessis suo foro non reservavit, sed Curiae parium, sive foro saeculari reliquit"; c. 6, X, II, 2.

cato et obsoleto illo antiquo iure, pariter personae ecclesiasticae tenentur legibus civilibus (1).

2.° Quoad negotia civilia, quoad illa quae mixti fori dicuntur (cc. 1.553, § 2, 1.554) et pariter quoad res mixtas sub aspectu temporali, Ecclesia dum haec ad forum ecclesiasticum quoquò modo perveniunt, recognoscit id quod ad normas suarum legum ab auctoritate civili legitime gestum est.

3.° Imo Ecclesia *generatim* recognoscit etiam pro effectibus canonicis, ut melius in tractatu sequenti declarabitur, illa quae ex facto vel ex iure, per legem civilem inducto, procedunt, in re principaliter civili. Sic, e. g., quoad adoptionem, quoad tutelam et curam, quoad patriam potestatem in genere, quoad domicilium in concreto determinandum eorum qui subsunt patriae vel alii potestati, etc. Hinc ille est pater adoptivus, tutor, curator, etc., etiam quoad effectus canonicos, qui uti talis in foro civili constitutus est. *Generatim* diximus, quia quandoque regulae essentielles iuris canonici impediunt quominus recognosci possit quoad nostrum forum id quod lex civilis operata est; sic, e. g., tutor haereticus vel infidelis, uti patet, in pluribus reiicietur in nostro iure.

Sub his tribus respectibus ius civile dici potest fons subsidarius iuris canonici. Sed est alius, scilicet:

4.° Legislatores saecularis quatenus felicitatem temporalem subordinatam felicitati aeternae persequi debet, optime potest adiuvari vel confirmare suis legibus observantiam legum ecclesiasticarum et pluribus modis ius canonicum fovere ac defendere, adhibitis etiam poenis pro illis qui societati nocent et eius temporali bono et paci attentant ex iniuriis contra religionem, quae

(1) Puta in causis *civilibus* clericorum, e. g., in testamentis, pactis, etc. Idem ferme dici potest de causis *criminalibus*, quae ex privilegio fori reservantur tribunali ecclesiastico, respectu scilicet illorum locorum, ubi huiusmodi privilegio ex parte, quatenus fundatur iure humano legitime derogatum est. Quoad haec ibi leges civiles vigent: cfr. *Wernz*, l. c., not. 131, 133.

optimum et certum praesidium est prosperitatis etiam temporalis. In his tamen legibus edendis et in aliis exequendis, quae ab auctoritate ecclesiastica ipsi committantur, legislator civilis *ne noceat*, debet operari sub dependentia auctoritatis ecclesiasticae, ad quam pertinet iudicium eorum ferre, quae ad finem supernaturalem quoquo modo conducunt (1).

§ II. — *Ius civile ut fons materialis, exemplaris, suppletorius iuris canonici.*

379. A) Fons materialis et exemplaris iuris canonici habendum est revera ius civile. — Et quoad factum, nemo certe inficiari potest, ius civile, romanum praecipue, et etiam germanicum, plura elementa obtulisse ad ius nostrum efficiendum; imo aliqua instituta iuridica ex integro vel fere in iure canonico ad exemplum iuris romanorum conformata sunt (2). Hinc ius civile merito dicitur fons materialis et exemplaris iuris nostri (3).

380. B) Ius civile romanum ceu fons suppletorius iuris canonici. — Item certum est ius romanum, non tantum elementa

(1) *Cavagnis*, I, n. 497, 498, 502 sqq.; *De Luca*, I, n. 27; *Zallinger*, l. c., § CLXIX; *Suárez*, l. III, c. XI, n. 8.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 201, not. 13; *Soglia*, § 44; *Wernz*, I, 195 et not. 123-126. Exempla habes in ordine iudiciario, domicilio, contractibus, cognitione legali, impedimentis matrimonialibus, beneficio competentiae pro clericis, iuramento credulitatis, etc. Cum materia haec sit *communis* vel huiusmodi leges sint perfecte applicabiles iuri canonico pro negotiis spiritualibus, Ecclesia suscepit quod prudenter constitutum fuerat in iure civili.

(3) Omnes casus, in quibus ius civile dicitur fons iuris canonici, tandem reduci debent ad huiusmodi conceptus fontis, scilicet materialis vel exemplaris. Et sane cum auctoritas civilis incompetens sit in nostro iure, nonnisi materiam vel exemplar legi canonicae conficiendae afferre potest. Tamen quando lex civilis, prout iacet, vel fere, canonizatur seu elevatur ad forum ecclesiasticum, casus refertur ad fontes existendi, quia lex civilis veluti causa instrumentalis est, qua legislator ecclesiasticus iuridicos effectus legis obti-

praestitisse vel exempla ad leges canonicas constituendas, sed praeterea munus gessisse veri fontis suppletorii. Receptum namque fuerat in iure canonico ut quando de aliqua re in legislatione ecclesiastica regula certa et clara deerat, ipsa ex iure civili romano communi accipi deberet.

Haec regula paulatim efformata est exemplo Romanorum Pontificum, qui de facto ad ius civile, tacentibus de aliqua re canonibus, recurrere solebant et ipsorum commendationibus expressis. Lucius III (a. 1181) Episcopo Patavino iudici delegato in controversia exorta inter duas ecclesias ob cuiusdam capellae aedificationem cum ipsi *dubium videretur utrum canonico procedi posset iudicio, cum nihil de nunciatione novi operis esset in canonibus definitum*, ita rescripsit: *Sicut humanae leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum Principum constitutionibus adiuvantur* (c. 1, X, V, 32). Ubi Glossa ad verbum *adiuvantur* haec habet: *In causa ecclesiastica leges possumus allegare, ut si canones deficient possit iudicari secundum leges*. Et Abbas in idem caput num. 3 inquit: *Causa Ecclesiae debet decidi per ius civile in defectu canonum*. Hinc sententia contra leges civiles vel sacros canones ab iudice ecclesiastico lata ipso iure nulla est, ut habetur in c. 1 de sentent. et re iudicata: *Sententia contra leges canonumve prolata, licet non sit appellatione suspensa, non potest tamen subsistere ipso iure* (1).

381. C) Recentius ius civile, quatenus fons suppletorius iuris canonici ante novum Codicem. — Ius civile, veluti fons suppletorius iuris canonici vixit hucusque, scilicet ante publicationem novi Codicis; tamen quo pedetentim magis ac magis expoliebatur ius canonicum, eo minus ad ius civile recurrendum

net. E contra quum ipse legislator ecclesiasticus legem ex se proponit et condit, etsi elementa et ideam ex iure civili sumat, hoc consideratur tantum veluti causa seu fons materialis et lex dicitur non *canonizata*, sed *canonica simpliciter*.

(1) *Soglia*, I, § 43; praeterea *Benedictus XIV*, "De Syn.", l. IX, c. XI; *Ferraris*, V. Ius, n. 35-36 et additiones, n. 19; *De Luca*, I, n. 28; *Devoti*, "Ius can.", I, c. XV, § 18, *Bouix*, "De iudic. eccles.", I, p. 192; *Santi*, l. III, tit. XXXII, n. 1; *Wernz*, l. c., et not. 128.

erat, ita ut iam in fine exiguus huius fontis suppletorii usus remaneret (1). Aliunde ius romanum vim suam legalem amiserat, ac eius loco suffecti sunt Codices civiles hodierni. Hic inter moderniores canonistas quaestio movebatur, certe non adeo parvi momenti, nempe: an quod prius dicebatur de iure civili romano communi, posset nunc applicari codicibus iuris civilis vigentis in unaquaque natione, proindeque an lacunae legislationis canonicae possent iam suppleri non ex iure romano, sed ex patrio? Certe nulla declaratio aderat, quae hanc rem definiret vel quoquo modo illustraret. Poterant fortasse allegari consuetudines particulares et leges item particulares, quae permittebant recursum ad ius civile vigens (2), nequaquam vero consuetudo aut lex generalis. Aliqui tamen, duce clariss. D'Annibale (3), ex rationibus et fine antiquae legis arguentes, ita ipsam *interpretabantur* ut statuerent pro iure romano nunc intelligendum esse ius civile hodiernum. Melius tamen alii cum Wernz (4), opinionem a D'Annibale prolatam quoad *legem ferendam et consuetudines particulares inducendas* esse attentione dignam concedebant, at negabant *in iure condito* solidum habere fundamentum.

(1) Cfr. Wernz, I, l. c., ubi additur: "nisi excipias titulos libri I et II, Decretalium *de iudiciis* atque titulos libri I et III *de pactis*. Verum in istis quoque titulis propter immutatam Ecclesiae disciplinam non pauca pristinam utilitatem amiserunt „

(2) Haec consuetudo quoad processus ordinandos, etc., in Hispania obtinuerat. Cf. Aguilar, "Inst. Iuris Can.", lib. III, tit. prael; Salazar-La-fuente, "Lecciones de discipl. ecles.", lecc. XLI, XLII; Wernz, I, 195, not. 127.

(3) D'Annibale, I, 201, not. 13. — Hanc sententiam sine limitatione recentissime S. R. R. recepisce videtur in causa *Biturgen. Locationis* (27 Apr. 1917), A. A. S., IX, p. 549-550, nn. 22, 23.

(4) Wernz, I, 195 et not. 130, ubi rationes a D'Annibale allatas ad trutinam revocat; Lombardi, "Annalecta Eccles.", v. XI, p. 161, et Inst. v. J, p. 46, 47.

§ III. — *Ius civile ut fons interpretationis in iure canonico.*

382. 1.º Ius civile est dicendum optimus fons interpretationis in iure canonico, quoad illa praecipue quae ex ipso iure civili quavis ratione deriventur, scilicet, sive *materialiter*, quoad aliqua elementa, sive *exemplariter*, quoad ideam generalem legis vel instituti alicuius iuridici, sive *ex integro* in iis in quibus canonizatum est ius civile (1).

2.º Hoc applicatur non tantum quoad leges singulas et instituta particularia sed etiam quoad principia generalia et regulas iuris, quae pluries ex iure civili descendunt (2).

3.º Et tandem generatim dici potest validum subsidium ac fontem interpretationis pro nostro iure inveniri in civili iurisprudentia et historica iuris evolutione, ex quibus non raro canonica instituta mirifice illustrantur, eo quod criteria et opiniones, ex quibus ortum habuerunt vel immutationes nacta sunt, in lucem ponantur.

ART. II. — DE IURE CIVILI SPECIATIM QUOAD NOVUM CODICEM.

383. Valor, quem in iure canonico obtinet hodie ius civile, ita videtur definiendus: 1.º Respectu Codicis, ius civile antiquum romanum vel commune dici potest sensu explicato fons *materialis*, *exemplaris*, aut *constitutivus*, quoad ea quae in novo Codice ex anteriore iure retenta sunt, quaeque ex iure romano, etc., vere originem repetebant.

2.º Quoad vero elementa recentiora et nova, quae in nostro iure inducta sunt ex iure civili, et quoad ea quae ex ipso corrigenda fuerunt, non ad antiquum ius romanum, sed ad hodiernum ius vigens recursus factus est.

3.º Hinc ius civile vigens fons evasit iuris canonici diversis rationibus, scilicet: a) *materialiter*, quatenus elementa quaedam

(1) Cf. Zallinger, l. c., § CLXX; D'Annibale, I, 201; Aichner, op. cit., § 5.

(2) Scitum est regulas iuris in 6.º, ab antecessore romani iuris Dino de Rossonibus compositas, ex regulis romani iuris fuisse desumptas.

ex ipso desumpta sunt ad nostras leges componendas; b) *exemplariter*, quatenus aliqua ordinata sunt ad imitationem eorum quae in iure civili vigent; c) *efficienter ac constitutive*, quatenus in diversis materiis Codex nullam legem propriam statuit, sed expresse ad ius civile nationale remittit, ita ut ipsum canonizet, id est, pro negotiis ecclesiasticis veluti legem canonicam assumat (1).

384. Sed quaeritur insuper an hodie post publicationem Codicis, ius civile sive antiquum, sive hodiernum, possit revera considerari, tamquam fons *suppletorius* iuris canonici, ita ut deficiente hypothetice de aliqua re norma seu lege in iure canonico, liceat (2) recursus ad ius civile? *Negative* respondendum est; siquidem ut liceat ad ius civile recurrere, necessaria per se est expressa concessio seu ordinatio Ecclesiae (3), huiusmodi autem praescriptio seu concessio in Codice non invenitur, igitur regula antiqua censenda est abrogata. Ad lacunas implendas, si quae sint (4), non amplius ad ius civile, sed in posterum recurrendum erit ad veterem legislationem canonicam, et ad topica in can. 20 designata, scilicet: ad leges latas in similibus, seu ad analogiam iuridicam; ad generalia principia iuris, seu ad analogiam legalem, aequitate tamen canonica duce; ad stylum et praxim Curiae Romanae in Congregationibus, Tribunalibus, et Officiis (5); ad communem et constantem sententiam Doctorum.

(1) Cf. cc. 1.080, 1.508, 1.513, § 2; 1.519, § 2; 1.520, § 1; 1.523, 2.º, 1.527 1.529, 1.926, 1.930.

(2) Iudicibus, e. g., sine conventionem inter partes. Partes utique convenire possunt in eo quod controversia resolvatur ex regulis iuris civilis.

(3) Cf. *Wernz*, I, 195.

(4) Non adeo faciliter inveniuntur in posterum huiusmodi lacunae, cum ius canonicum iam adeo sit perfectum.

(5) Nomine Curiae Romanae, Congregationes, Officia et Tribunalia veniunt; nomine vero *styli* et *praxis* indicantur et modus procedendi et iurisprudentia, ut melius constat ex dictis supra. Hinc necessarium non fuit addere canonici post verba, *a stylo et praxi Curiae Romanae* haec alia *et a serie uniformi sententiarum iudicialium* ut proponebatur, quia iam in prioribus posteriora latebant.

385. Inde fit: a) quod in huiusmodi can. 20 ubi dicitur: *norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in similibus*, haec intelligenda sunt de legislatione canonica, non vero de civili, i. e., norma sumenda est a legibus latis in similibus in legislatione canonica, non vero a similibus legislationis civilis. Verba huius canonis 20, quae immediate sequuntur, nempe “norma sumenda est... *a generalibus iuris principiiis cum aequitate canonica servatis*”, accipienda sunt de principiis generalissimis utrique iuri communibus et de iis regulis generalibus, quae nostrae legislationis sunt propria, non vero de illis quae quovis modo peculiares sunt iuris civilis. Adversus hanc interpretationem difficultatem facere non possunt illa quae adduntur *cum aequitate canonica servatis*, quae etiam plene vera sunt et opportuna, si priora intelligantur *exclusive* de principiis iuris canonici. Et sane principia generalia et abstracta etiam iuris nostri ad casum applicari nequeunt, nisi apprime omnibus perpensis et quadantenus temperato ex aequitate rigore iuris. Si tamen haec verba intelligere lubet etiam de iure civili, scilicet quoad illa principia generalia, quae ad ius nostrum accommodari possunt, sine gravi difficultate admitti potest, dummodo tamen de principiis vere generalibus agatur. Sed hoc etiam admissio, adhuc *proprie* loquendo ius civile fons suppletorius dici nequit, quia huiusmodi denominatio tunc solum stricte applicatur, quando non tantum principia et criteria generalia, sed normae determinatae et concretae sumuntur.

b) Quod nisi adsit lex particularis *legitime* et *expresse* concedens vel consuetudo rite praescripta et non abolita ad normam Codicis, non potest amplius recurri ad ius civile romanum vel hodiernum extra casus, iuxta dicta, in Codice determinatos. Sic, e. g., iudex, nisi partes ultro consentiant, alias formalitates imponere non potest, praeter eas quae in iure canonico vigenti continentur.

ART. III. — DE IURE CIVILI CEU FONTE SUBSIDIARIO IURIS CANONICI
SEU DE STUDIO IURIS CIVILIS APUD CANONISTAS FOVENDO.

386. Ex dictis iam abunde patet quantum ad peritiorem cognitionem iuris nostri proficiat studium iuris civilis sive antiqui, sive etiam hodierni. Plurimae sunt in iure canonico, praesertim in libro IV Codicis (II Decret.) quae vix aut ne vix quidem ille penetrare potest qui iuris civilis omnino sit ieiunus (1). Hoc intellige etiam de iure civili hodierno vel vigenti, ut ex superius dictis satis patet. Sane historicam evolutionem iuris nostri, vim et potestatem plurimarum legum quae nunc tenent, connexionem institutorum plane nullus arripere sufficienter valet, qui iuris hodierni non sit mediocriter saltem peritus. — Cave igitur credas exaggerate prolata fuisse illa effata veterum classicorum canonistarum, quae adeo necessarium ad nostrum ius apprime callendum ius civile praedictarunt. *Legista sine canonibus parum valet, canonista sine legibus nihil*, aiebat *Fagnanus* eiusque sententiae antiqui canonistae omnes et principes inter recentiores libenter subscribebant ac subscribunt (2).

387. Utilitatem et necessitatem iuris civilis addiscendi pro canonista sic breviter explicat Aichner (3): "Ius canonicum scite a cl. Philipps annulus nuncupatur quo ius civile cum theologia connectitur. Sicut enim iuris civilis peritus canonum notitia carere nequit, ita nec canonistae ius profanum negligere licet. Quod ex obvia consideratione patet. *Primo* canonistam in iurisprudencia publica universali versatum esse oportet. Undenam enim modos loquendi iuridicos addiscet nisi ex institutionibus iuris civilis? Quomodo leges canonicas rite intelliget recte-

(1) Cfr. *De Luca*, I, n. 29, IV: "Adde totum libr. II Decret. (IV Codicis) non posse explicari, neque generatim nomenclaturam quam appellant iuridicam penitus intelligi nisi ad ius civile recurratur."

(2) *Fagnanus*, ad c. *Super Specula*, n. 80; *Lancellotti*, "Proem. Inst.", *Reiffenstuel*, "Proem.", § 15, n. 226; *Pirhing*, tit. "De Const.", n. 81; *Maschat*, "Proleg.", n. 28; *De Luca*, l. c., qui plures alios allegat; *D'Annibale*, I, n. 16, ubi ait: "... quid autem Canonista valet sine iure civili? Omnino nihil: huic igitur iuri nullatenus operam dare et Theologum Moralem se polliceri, desipere est." Cf. pag. 444, not. 3: cf. etiam cit. sentent. S. R. Rotae.

(3) "Compendium iuris eccles.", § 5, n. 2.

que interpretabitur, si ingenium *iuridice* excultum non habet? Quomodo denique in praxi et tribunalibus suam doctrinam exercebit, nisi prima iuris civilis elementa caluerit? *Secundo* in specie iurisprudentia tum Romana, tum Germanica canonistae necessaria est quia utraque arcto nexu cum iure Ecclesiae cohaeret. Quippe cum Ecclesia per imperium romanum primo diffusa esset, Ecclesiae leges et Romanorum ius mutuo sese per plura saecula compenetrarunt, complures insuper leges civiles in ius ecclesiasticum transsumptae sunt, utrumque demum ius in publicis acādemiiis explanatum est. Hinc ingens *utriusque iuris* commercium et frequens apud canonistas ad ius civile Romanum recursus „ Unde addit in nota: “ Satis notum est illud: Ecclesia vivit lege Romana „.

388. Ideo in romanis studiorum Universitatibus vel ex integro et complete traditur ius romanum cum hodierno iure nationali etiam comparatum (1), vel elementa saltem et institutiones ipsius sufficienter diffusa impertiuntur, additis praeterea quaestionibus quae directius intersunt (2). Quod hodie maxime post Codicem praestandum erit et necessario quoad ea in quibus Codex ad ius civile remittit. Inde merito, iubente ipso Romano Pontifice Benedicto XV, qui et Doctor est utriusque iuris, fuit restituta necessitas laureae doctoralis in utroque iure pro Auditoribus S. R. Rotae (c. 1598, § 2) (3).

(1) Sic fit in Scholis Pontificii Seminarii Romani et in Collegio internationali ad Scetum. Anselmum.

(2) Ita in Collegio Angelico et in Universitate Gregoriana.

(3) Hinc etiam in Athenaeo Pontificii Seminarii Romani antiquus honor repristinatus est facultati civilis iuris ex iam decreta nova eiusdem ordinatione.

LIBER SECUNDUS

DE PERSONIS

TRACTATUS PRAEVIUS SEU INTRODUCTORIUS

De personis in genere.

389. In hoc tractatu ad normam Codicis, atque illa quae hic habent cc. 87-107 sobrie completendo, ea generatim exponuntur quae communia sunt vel omnibus personis, vel illis quae continentur sub aliquo ipsarum personarum genere supremo. Communia vero esse intelligimus aut *proprio et stricto sensu*, si omnibus et singulis personis vel absolute vel alicuius generis convenient, aut *latiori sensu* si pluribus personis diversis rationibus applicentur. Igitur illa fere omnia quae respectu personarum in iure frequenter occurrunt, in hoc tractatu introductorio commode distributa inveniuntur.

CAN. 87. Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum iuribus et officiis, nisi, ad iura quod attinet, obstet obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura.

88. §. 1. Persona quae vicesimum primum aetatis annum explevit, maior est; infra hanc aetatem minor.

§ 2. Minor, si masculus, censetur pubes a decimoquarto, si femina, a duodecimo anno completo.

§ 3. Impubes, ante plenum septennium, dicitur infans seu puer vel par-

vulus et censetur non sui compos; expleto autem septennio, usum rationis habere praesumitur. Infanti assimilantur quotquot usu rationis sunt habitu destituti.

89. Persona maior plenum habet suorum iurium exercitium; minor in exercitio suorum iurium potestati parentum vel tutorum obnoxia manet, iis exceptis in quibus ius minores a patria potestate exemptos habet.

90. § 1. Locus originis filii, etiam neophiti, est ille in quo, cum filius natus est, domicilium, aut, in defectu

domicilii, quasi-domicilium habebat pater vel, si filius sit illegitimus aut postumus, mater.

§ 2. Si agatur de filio vagorum, locus originis est ipsemet navitatis locus; si de exposito, est locus in quo inventus fuit.

91. Persona dicitur: *incola*, in loco ubi domicilium, *advena* in loco ubi quasi-domicilium habet; *peregrinus*, si versetur extra domicilium et quasi-domicilium quod adhuc retinet; *vagus*, si nullibi domicilium habeat vel quasi-domicilium.

92. § 1. Domicilium acquiritur commoratione in aliqua paroecia aut quasi-paroecia, aut saltem in dioecesi, vicariatu apostolico, praefectura apostolica, quae commoratio vel coniuncta sit cum animo ibi perpetuo manendi, si nihil inde avocet, vel sit protracta ad decennium completum.

§ 2. Quasi-domicilium acquiritur commoratione uti supra, quae vel coniuncta sit cum animo ibi manendi saltem ad maiorem anni partem, si nihil inde avocet, vel sit reapse protracta ad maiorem anni partem.

§ 3. Domicilium vel quasi-domicilium in paroecia vel quasi-paroecia dicitur *paroeciale*; in dioecesi, vicariatu, praefectura, non autem in paroecia vel quasi-paroecia, *dioecesanum*.

93. § 1. Uxor, a viro legitime non separata, necessario retinet domicilium viri sui; amens, domicilium curatoris; minor, domicilium illius cuius potestati subicitur.

§ 2. Minor infantia egressus potest quasi-domicilium proprium obtinere; item uxor a viro legitime non separata, legitime autem separata etiam domicilium.

94. § 1. Sive per domicilium sive per quasi-domicilium suum quisque parochum et Ordinarium sortitur.

§ 2. Proprius vagi parochus vel Ordinarius est parochus vel Ordinarius loci in quo vagus actu commoratur.

§ 3. Illorum quoque qui non habent nisi dioecesanum domicilium vel

quasi-domicilium parochus proprius est parochus loci in quo actu commoratur.

95. Domicilium et quasi-domicilium amittitur discessione a loco cum animo non revertendi, salvo praescripto can. 93.

96. § 1. Consanguinitas computatur per lineas et gradus.

§ 2. In linea recta, tot sunt gradus quot generationes, seu quot personae stipite dempto.

§ 3. In linea obliqua, si tractus uterque sit aequalis, tot sunt gradus quot generationes in uno tractu lineae: si duo tractus sint inaequales, tot gradus quot generationes in tractu longiore.

97. § 1. Affinitas oritur ex matrimonio valido sive rato tantum sive rato et consummato.

§ 2. Viget inter virum dumtaxat et consanguineos mulieris, itemque mulierem inter et viros consanguineos.

§ 3. Ita computantur ut qui sunt consanguinei viri, iidem in eadem linea et gradu sint affines mulieris, et vice versa.

98. § 1. Inter varios catholicos ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptizatus fuit, nisi forte baptismus a ritus alieni ministro vel fraude collatus fuit, vel ob gravem necessitatem, cum sacerdos proprii ritus praesto esse non potuit, vel ex dispensatione apostolica, cum facultas data fuit ut quis certo quodam ritu baptizaretur, quin tamen eidem adscriptus maneret.

§ 2. Clerici nullo modo inducere praesumant sive latinos ad orientalem, sive orientales ad latinum ritum assumendum.

§ 3. Nemini licet sine venia Apostolicae Sedis ad alium ritum transire, aut, post legitimum transitum, ad pristinum reverti.

§ 4. Integrum est mulieri diversi ritus ad ritum viri in matrimonio ineundo vel eo durante, transire, matrimonio autem soluto, resumendi pro-

prii ritus libera est potestas, nisi iure particulari aliud cautum sit.

§ 5. Mos quamvis diuturnus, sacrae Synaxis ritu alieno suscipiendae non secumfert ritus mutationem.

99. In Ecclesia, praeter personas physicas, sunt etiam personae morales, publica auctoritate constitutae, quae distinguuntur in personas morales collegiales et non collegiales, ut ecclesiae, Seminaria, beneficia, etc.

100. § 1. Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personae rationem habent ex ipsa ordinatione divina; ceterae inferiores personae morales in Ecclesia eam sortiuntur, sive ex ipso iuris praescripto sive ex speciali competentis Superioris ecclesiastici concessione data per formale decretum ad finem religiosum vel caritativum.

§ 2. Persona moralis collegialis constitui non potest, nisi ex tribus saltem personis physicis.

§ 3. Personae morales sive collegiales sive non collegiales minoribus aequiparantur.

101. § 1. Circa actus personarum moralium collegialium:

1.º Nisi aliud expresse iure communi aut particulari statutum fuerit, id vim iuris habet, quod, demptis suffragiis nullis, placuerit parti absolute maiori eorum qui suffragia ferunt, aut, post duo inefficacia scrutinia, parti relative maiori in tertio scrutinio; quod si suffragia aequalia fuerint, post tertium scrutinium praeses suo voto paritatem dirimat aut, si agatur de electionibus et praeses suo voto paritatem dirimere nolit, electus habeatur senior ordine vel prima professione vel aetate;

2.º Quod autem omnes, uti singulos, tangit, ab omnibus probari debet.

§ 2. Si de actibus personarum moralium non collegialium agatur, servantur particularia statuta ac normae iuris communis, quae easdem personas respiciunt.

102. § 1. Persona moralis, natura sua, perpetua est; extinguitur tamen

si a legitima auctoritate supprimatur, vel si per centum annorum spatium esse desierit.

§ 2. Si vel unum ex personae moralis collegialis membris supersit, ius omnium in illud recidit,

103. § 1. Actus, quos persona sive physica sive moralis ponit ex vi extrinseca, cui resisti non possit, pro infectis habentur.

§ 2. Actus positi ex metu gravi et iniuste incusso vel ex dolo, valent, nisi aliud iure caveatur; sed possunt ad normam can. 1684-1689 per iudicis sententiam rescindi, sive ad petitionem partis laesae sive ex officio.

104. Error actum irritum reddit, si versetur circa id quod constituit substantiam actus vel recidat in conditionem *sine qua non*; secus actus valet, nisi aliud iure caveatur; sed in contractibus error locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris.

105. Cum ius statuit Superiorem ad agendum indigere consensu vel consilio aliquarum personarum:

1.º Si consensus exigatur, Superior contra earundem votum invalide agit; si consilium tantum, per verba, ex. gr.: *de consilio consultorum*, vel *audito Capitulo, parrocho*, etc., satis est ad valide agendum ut Superior illas personas audiat; quamvis autem nulla obligatione teneatur ad eorum votum, etsi concors, accedendi, multum tamen, si plures audiendae sint personae, concordibus earundem suffragiis deferat, nec ab eisdem, sine praevallenti ratione, suo iudicio aestimanda, discedat;

2.º Si requiratur consensus, vel consilium non unius tantum vel alterius personae, sed plurium simul, eae personae legitime convocentur, salvo praescripto can. 162, § 4, et mentem suam manifestent; Superior autem pro sua prudentia ac negotiorum gravitate potest eas adigere ad iusiurandum de secreto servando praestandum;

3.º Omnes de consensu vel consilio requisiti debent ea qua par est reverentia, fide ac sinceritate sententiam suam aperire.

106. Circa praecedentiam inter varias personas seu physicas seu morales, servantur normae quae sequuntur, salvis normis specialibus quae suis in locis traduntur:

1.º Qui alius personam gerit, ex eadem obtinet praecedentiam; sed qui in Conciliis aliisque similibus conventibus procuratorio nomine intersunt, sedent post illos eiusdem gradus qui intersunt nomine proprio;

2.º Cui est auctoritas in personas sive physicas sive morales, eidem ius est praecedentiae supra illas;

3.º Inter diversas personas ecclesiasticas quarum nulla habeat in alias auctoritatem: qui ad gradum potiorum pertinent, praecedunt eis qui sunt inferioris gradus; inter eiusdem gradus personas sed non eiusdem ordinis, qui altiorem ordinem tenet, praecedit iis qui in inferiore sunt positi; si denique ad eundem gradum pertineant eundemque ordinem habeant, praecedit qui prius est promotus ad gradum; si eodem tempore promoti sint, senior ordinatione, nisi iunior ordinatus fuerit a Romano Pontifice; et si eodem tempore ordinem receperint, senior aetate;

4.º In praecedentia diversitas ritus non attenditur;

5.º Inter varias personas morales eiusdem speciei et gradus, illa praecedit quae est in pacifica quasi possessione praecedentiae et si de hoc non constet, quae prius in loco, ubi quaestio oritur, instituta est; inter sodales vero alicuius collegii, ius praecedentiae determinetur ex propriis legitimis constitutionibus; secus ex legitima consuetudine; qua deficiente, ex praescripto iuris communis:

6.º Loci Ordinarii est in sua dioecesi statuere praecedentias inter suos subditos, ratione habita principiorum iuris communis, legitimarum dioecesis consuetudinum et munerum ipsis commissorum; et omnes de praecedentia controversias, etiam inter exemptos quatenus ii collegialiter cum aliis procedant, componere in casibus urgentioribus, remota omni appellatione in suspensivo, sed sine praeiudicio iuris uniuscuiusque;

7.º Circa personas quae ad Domum pontificalem pertinent, praecedentia moderanda est secundum peculiaris privilegia, regulas et traditiones eiusdem pontificiae Domus.

107. Ex divina institutione sunt in Ecclesia *clerici* a *laicis* distincti, licet non omnes clerici sint divinae institutionis; utrique autem possunt esse *religiosi*.

TIT. I. — OMNIBUS PERSONIS COMMUNIA.

Cap. I. — Natura personae et divisio generalis personarum

(cc. 87, 88, 89).

ART. I. — NATURA PERSONAE (c. 87).

390. Notiones. — a) Persona *philosophice* dicitur "naturae rationalis individua substantia" (1); *iuridice* personam appellamus subiectum capax iurium et officiorum (2); *canonice* persona est subiectum capax sustinendi in se officia et obtinendi iura ecclesiastica (3).

Personalitas seu *capacitas iuridica* est illa qualitas ex qua homo *persona* in iure fit, et a romanis *caput* appellabatur, unde *caput habere* dicebatur de illo qui in romana republica capacitatem iuridicam obtinebat, et *capitis diminutionem* pati de illo qui iuridicam capacitatem vel integre (*capitis diminutio maxima*) vel ex parte (*capitis diminutio media aut minima*) amittebat.

b) *Personalitas* (seu *capacitas iuridica*) alia *completa* est seu *plena*, alia *incompleta* seu *minus plena*. *Personalitate completa* is gaudere dicitur qui non solum officiis ligatur, sed etiam omnibus iuribus fruitur quae eidem *pro diversa eius conditione* a legibus, apud nos a canonibus recognoscuntur. *Incompletam* capacitatem possidet qui omnibus officiis *ex se* tenetur, sed iuribus partim saltem caret.

(1) Haec est praecipua et fundamentalis significatio. De aliis minoribus significationibus ab hodiernis saepe usurpatis; cfr. *Willens*, "Institutiones philos.", Treviris, 1906, v. II, p. 413, V.

(2) *Personae* nomen prius adoptatum fuit in disciplinis iuridicis quam in philosophicis; cfr. *Filomusi Guelfi*, "Enciclop. Giurid.", ed. 6.^a Napoli, 1910, § 44, nota 2.^a. Hinc dicebant romani *homo est vocabulum naturae*, *persona est vocabulum iuris*, et personam definiebant: *persona est homo statu civili praeditus*; cfr. *V. Lilla*, "Manuale di filosofia del diritto", Milano, 1903, p. 72.

(3) Cfr. *Wernz*, "Ius. Decret.", II, n. 2, not. 16.

391. Regulae seu principia iuris. -- A) Quoad personam in genere.

a) *In societate naturali.* — *Ex iure naturae* omnis homo est iuridica persona, iurium et officiorum capax et ut talis recognosci debet quoad ea saltem iura quae immediate ex humana personalitate profluunt. *Iure positivo* ante Christum non omnis homo ut persona in iure recognoscebatur; nam *servi*, fere non aliter ac bruta animalia vel aliae quaelibet res, habebantur ut merum obiectum alieni iuris vel domini. Post Christum (1) vero homo paulatim coepit uti subiectum aliquorum saltem iurium considerari, donec influxu religionis christianae eo ventum est ut apud omnes gentes cultas leges plene recognoscerent personalitatem iuridicam hominis, etiam extranei, quoad iura quae naturalia seu essentialia dicuntur (2).

b) *In societate supernaturali.* — Ut per se patet, homo *vis solius naturae* personalitatem habere non potest respectu societatis supernaturalis. Principium quo homo iuridicam capacitatem acquirit in Ecclesia, societate supernaturali, ac in ipsa persona constituitur cum omnibus christianorum iuribus et officiis est *baptisma* (c. 87).

Et sane per baptismum veluti per ianuam ingreditur homo in hanc domum Patris-familias quae est Ecclesia, et inde ecclesiasticae auctoritatis fit subditus et christianorum conditionis particeps. Qui baptismum non receperunt foris sunt (3) et de eis ad Ecclesiam, nisi ex principiis indirectis, quatenus scilicet societas perfecta est et iure divino catholica, iudicare non pertinet.

Hinc: 1.º Infideles, et stricte loquendo etiam cathecumeni,

(1) Cfr. *Talamo*, "Il concetto della schiavitù da Aristotile ai dottori scolastici", Roma, 1908.

(2) Imo Codices moderni quoad *omnia iura civilia* paritatem admittunt inter proprios subditos et extraneos et solum *iura politica* reservant subditis: cfr. *Filomusi-Guelfi*, o. c., p. 187, cum notis.

(3) 1 Cor., V, 12.

personalitate in nostro iure non gaudent, nec Ecclesiae *directe* subduntur: 2.º E contra omnes qui baptismo ornati sunt, etsi haeretici, schismatici aut apostatae sint, Ecclesiae utique catholicae, quia una ipsa est vera Christi Ecclesia, plene subsunt et personae in nostro iure merito vocantur.

392. B) Quoad personalitatem completam vel incompletam. — Ut personalitas completa in nostro iure habeatur, requiritur praeter *baptismum*, *communione ecclesiasticae* ut aiunt *participatio* per veram catholicae fidei professionem ac obedientiam sub legitimis pastoribus, et tandem *immunitas ab ecclesiastica censura*. Recepto igitur valido baptismo, tria adesse vel advenire possunt, quae personalitatem incompletam reddant, scilicet: 1.º *haeresis*, ex qua rumpitur unio in fide; 2.º *schisma*, quo quis separatur ab unitate regiminis, et 3.º *censura*, qua fidelis iurium spiritualium usu ob delicta commissa privatur.

Sicut antiquitus in romano iure is tantum *caput* plene dicebatur habere et Romanorum iuri integre communicari qui *liber*, *civis*, et *sui iuris* erat, nec sufficiens censebatur liberum esse non servum, aut *civitate* donari et non tantum v. g. *latinitate* si tamen alieno iuri etsi liber et civis romanus tandem quis subiiciebatur (1); ita pariter non sufficit in nostro iure ad plenam personalitatem liberum esse in Christo (2) per baptismum et civem esse catholicae Ecclesiae, nec procul peregrinari uti haeretici et schismatici, sed praeterea necessarium est vinculis censurarum nullo modo subiectum esse.

ART. II. — DIVISIO PERSONARUM GENERALISSIMA (cc. 88, 89).

393. a) Persona in iure nostro generalissime dividitur in *physicam* et *moralem* (c. 99). Persona *physica*, quam alii *naturalem* appellant (3), est homo singularis. Persona *moralis*, lato

(1) *Massimi*, "Interpretatio Gai et Iustiniani Institutionum", Cryptae-ferratae, 1917. Pars 1.^a, cap. II, p. 24; cap. III, p. 31.

(2) *Galat.*, IV, 31.

(3) *Cavagnis*, "Instit. Iuris publici Prooilegom.", n. 14.

quidem, proprio tamen sensu, definiri potest cum D'Annibale (1) ad sensum Codicis (c. 99): "quidquid iuris acquirendi exercendique lege capax habetur, sive pluribus personis singularibus constet (*corporà*) ceu Capitula cathedralium, Monasteria, Civitates, Collegia; seu minus, uti hospitalia, beneficia ecclesiastica, etc. (*universitates bonorum*)".

b) Igitur personae morales, videlicet eae quae *auctoritate publica constitutae* sunt, duplicis generis habentur: *collegiales*, quibus aliqui reservant nomen personarum moralium (2) et non *collegiales*, quae a recentioribus potius *iuridicae* seu *fictitiae* (3) appellantur, ut a personis physicis et moralibus collegialibus distinguant, quas merito *veras* nuncupant (4).

Persona est subiectum iuris, unde tot debent esse species personarum quot habeantur *specifice* diversa subiecta iuris. Iam aliqua iura possidentur et exercentur a singulis individuís qua talibus, alia habentur et exercentur a pluribus simul quatenus in unum consociatis, alia denique non a personis veris siye in unum coadunatis sive singularibus, sed ab institutis seu entibus iuridicis ex sese stantibus, quin alicui verae personae adhaereant. His entibus seu institutis *utili fictione* (5) ius tamquam personas considerat et iuridicam capacitatem attribuit.

c) Ad personam moralem collegialem accedit persona quam

(1) D'Annibale, "Sum.", I, 43.

(2) Cavagnis, l. c.; Solieri, "Iuris pub. elementa", Romae, Pustet, 1900, n. 20. Ideo diximus acceptionem illam personae moralis, qua definitur "persona publica auctoritate constituta", et comprehendit personas collegiales et non collegiales, etsi propriam, *latam* esse, *strictè* nomen personae moralis reservari posse personae collegiali.

(3) Filomusi-Guelfi, "Encic. Giur.", § 47, p. 200 sqq.; Cavagnis, l. c., n. 15; Solieri, n. 20.

(4) Hinc non adeo placent quae, l. c., addit cl. D'Annibale: "Dicuntur morales quia non reipsa constant sed fictione iuris". Haec vera sunt de persona morali *non collegiali* seu *fictitia*, non adeo de persona *moralis collegiali*.

(5) Ad hoc scilicet ut nulli personae adhaerendo vitam habeant firmiter et longiorem, ut postea melius explicabitur.

vocant *collectivam*. Persona collectiva illa est, quae ex pluribus personis physicis resultat, quae in unum ita coadunantur ut ius societati competens non sit nisi summa iurium singulorum sociorum quae in communi exercentur. Differt a persona morali proprie dicta, quia in hac ius collegio competens est distinctum a iuribus singulorum sociorum: In omni societate ex unione sociorum saltem persona collectiva resultare debet, igitur ad hanc personalitatem constituendam necessaria non est concessio auctoritatis publicae (1).

Cap. II. — De actibus personarum (c. 153, 104).

394. 1. Ea quae hic tradentur generatim omnibus personis tam physicis quam moralibus applicantur. Ad hoc tamen ut recte applicatio fiat personis moralibus, ea prae oculis habenda sunt quae postea tit. III dicentur circa ipsarum modum operandi.

2. Ut actus personarum iure constant, eos humanos esse oportet, i. e., a principio intrinseco procedentes, scienter ac libere. Moralistas ac Philosophiae morales cultoribus horum elementorum explicationem relinquendo, hic ad normam Codicis ac pro instituto nostro, de iis tantum agimus ex quibus actus personarum ita vitiantur ut a iure, quatenus humani, totaliter vel saltem partialiter recognosci non possint. Haec vitia actus sunt *violentia* ex qua actus a principio extrinseco procedunt, *metus* ex quo non libere, *dolus* et *error* ex quibus non scienter.

ART. I. — DE VIOLENTIA (c. 103, § 1).

395. **Notiones.** — a) *Violentia* sive vis est maioris rei impetus cui resisti non potest (fr. 2, D. IV, 2); et *violentum* id dicitur quod provenit a principio extrinseco repugnante eo qui vim patitur.

b) Vis potest esse *absoluta* et *relativa* vel secundum quid. Absoluta habetur quando is cui inferitur "resistit quantum potest ac proinde omnino invite patitur". Relativa vel secundum quid "duplici sensu acci-

(1) Quod tamen nequaquam excludit interventum auctoritatis ad permittendam ipsam formationem societatis. De natura personae collectivae infra agimus in tit. III.

pitur: a) secundum alios enim habetur quando patiens vim illatam repellere aut saltem minuere potest, sed id non facit; b) secundum alios habetur quando patiens vim illatam repellere non potest, sed nec omnino invite patitur „ (1).

c) Per vim aufertur non libertas *interna*, vis enim in actus a voluntate elicitos exerceri non potest, sed *externa*, quia in actus a voluntate imperatos tantum exerceri valet.

396. Regulae iuris. — A) Pro violentia absoluta: a) Actus, quos persona sive physica sive moralis ponit vi extrinseca cui resisti non possit, pro infectis habentur, i. e., sunt ipso iure invalidi (c. 103, § 1), et si contra ius sint, non imputantur (c. 2.205, § 1).

b) Sufficit, in foro externo, quod vi vere resisti non possit, ac proinde quod resistantia inutilis evadat, ad hoc ut regula applicetur, nisi *externe* pateat quod violentia acceptatur.

B) Pro violentia relativa: a) Si vim passus attentis omnibus resistere potuisset, actus validi sunt; et si contra ius egerit, actus imputabiles censentur; quia dum non resistit, cum possit, consentire videtur.

b) In praxi tamen frequenter his actibus, quia metu commixtis (2), applicari poterit regula de metu gravi et iniusto, ad obtinendam actionem rescissoriam; et quoad actus contra ius, imputabilitas minuitur pro gradu resistantiae (c. 2.199).

ART. II. — DE METU (c. 103, § 2).

397. Notiones et Divisiones. — A) Metus communiter definitur: instantis vel futuri periculi causa, mentis trepidatio (fr. 1, D. IV, 2).

B) Multipliciter dividitur metus: a) Ratione *quantitatis* est *gravis* et *levis*, prout malum quod timetur grave sit aut leve. Metus dicitur

(1) Noldin, I, 57; D'Annibale, I, 138, nota 11. Animadvertit quod conceptus allatus, vis *absolute* et *secundum quid*, non convenit cum eo quod D'Annibale hic reprobatur.

(2) Cfr. Prümmer, „Man. Theol. Mor.“: I, 66, Coroll. 2; Wernz, IV, n. 261; Gasparri, „De Matrimonio“, II, 926.

absolute gravis, si revera tale sit malum quod timetur, et appellari solet *metus qui cadit in virum constantem*; et *relative gravis* si malum seu periculum quod timetur in se leve sit, sed grave respectu personae in quam cadit, cuique ideo gravem producit mentis trepidationem. Metus *reverentialis* ille est, quo quis timet ne offensos vel indignatos habeat parentes vel superiores. **b)** Ratione *originis* metus dicitur *ab intrinseco* si causa unde procedit ab ipso homine timente sumitur, puta a morbo iam contracto, a consideratione gehennae; metus *ab extrinseco* potest provenire vel a causa necessaria, a tempestate, e. g., vel a causa libera, ab incursione inimici puta. Metus qui a causa necessaria procedit potius, ut bene notat Lehmkühl (1), metui ab intrinseco aequiparatur (2). **c)** Ratione *iuris quo incutitur* metus qui procedit a causa libera dicitur *iuste incussus* seu *iustus* cum infertur ex iusta causa et servato iuris ordine, i. e., qui metum incutit ius habet metum incutiendi ut consensum quem exigere potest ita demum excutiat, puta princeps vel pater qui poenas minatur ut subditum vel filium a malo avertat. *Iniustus* seu *iniuste incussus* metus dicitur cum vel infertur ex causa iniusta (*iniustus quoad substantiam*) vel non servato ordine iuris (*iniustus quoad modum*) (3). Metum iniuste incussum distinguebant etiam auctores in metum ad *extorquendum consensum directum* vel minus (4).

(1) Lehmkühl, I, 84

(2) Ideo alii, ut Prümmer, I, 68 ita distinguunt: metus *ab intrinseco* est ille qui oritur a causa homini intrinseca aut a causa naturali seu necessaria, metus vero *ab extrinseco* qui a causa libera infertur. *D'Annibale*, I, n. 138 et not. 15, 16 vocat metum *ab intrinseco* qui ex re ipsa procedit, veluti si nauta metuat naufragium, reus poenam, viator latronum incursus, *ab extrinseco* cum alius infert metum ad consensum extorquendum, ut puta si quis stricto ense me cogat. Si metus directus non esset ad extorquendum consensum, iuxta *D'Annibale*, ut bene infert *Noldin* (I, 55), non diceretur *ab extrinseco* etsi esset a causa libera.

(3) *D'Annibale*, I, n. 158, qui in nota 16 exemplum affert: "Quamobrem si Titius, v. c., cogat Seium officio iudicis filiam quam vi superavit dotare aut ducere *iustus* metus erit; sin *ipse* minis eum cogit ut aut nubat aut dotet, erit *iniustus quoad modum*; sin ut ducat erit *quoad substantiam* iniustus „

(4) Iure antiquo cfr. *Prümmer*, I, 70; *Lehmkühl*, I, 1267. Nunc Codex aliis formulis utitur et vix applicationem iam habet illa divisio.

398. Regulae iuris. — 1.^a Metus gravis absolute vel relative, dum vere in casu gravis probetur, etsi non adeo processerit ut rationis usum perturbaverit, si sit *ab extrinseco et iniuste incussus*, hos effectus producit: a) in casibus specialibus in iure expressis reddit actus ipso facto invalidos.

Casus hi fere numerantur. 1.º Suffragium *in electionibus* est nullum si elector metu gravi aut dolo directe vel indirecte, adactus fuerit ad eligendam certam personam aut pares disiunctive (c. 169, § 1, 1.º). 2.º Renuntiatio officii ex metu gravi *iniuste incusso* est irrita ipso iure (c. 185). 3.º Receptio obligationum quae ordini sacro sunt adnexae nulla est si ordinatio metu gravi suscepta fuit (c. 214, § 1). 4.º Invalide ad novitiatum admittuntur qui vi metu gravi inducti ingrediuntur vel quos Superior eodem modo inductus recipit (c. 542, 1.º). 5.º Est nulla professio religiosa vi aut metu gravi aut dolo emissa (c. 572, § 1, 4.º). 6.º Est invalidum matrimonium initum ob vim vel metum gravem *ab extrinseco et iniuste incussum*, a quo ut quis se liberet eligere cogatur matrimonium (c. 1.087, § 1 et 2). 7.º Parochus vel Ordinarius invalide matrimonio assistunt si vi aut metu gravi constricti requirant, excipiantque contrahentium consensum (c. 1.095, § 1, 3.º); inde matrimonium in casu erit invalidum (c. 1.094). 8.º Votum metu gravi et *iniusto* emissum ipso iure nullum est (c. 1.307, § 3). 9.º Poenae remissio vi aut metu gravi extorta ipso iure irrita est (c. 2.238).

b) In aliis casibus, actus ex metu *gravi atque iniuste incusso* positi, valent quidem, sed possunt ad normam cc. 1.684-1.689, per iudicis sententiam rescindi, sive ad petitionem partis lesae sive ex officio (c. 105, § 2), et si is qui metum intulit urgeat actus vel contractus executionem, parti laesae competit *exceptio metus* (c. 1.686).

2.^a Metus gravis, etiam relative tantum, sive ab extrinseco sit, sive ab intrinseco excusat a legibus ecclesiasticis sensu prius explicato et delictum contra ipsas *plerumque* tollit; si vero actus sit intrinsece malus aut vergat in contemptum fidei vel ecclesiasticae auctoritatis vel in animarum damnum, minuit delictum sed non tollit (c. 2.205). Quando metus gravis delictum tollit, eximit

a poenis sive latae sive ferendae sententiae, etiam pro foro externo si metus convenienter demonstretur (c. 2.218). Si vero delictum vergat in contemptum fidei aut ecclesiae auctoritatis vel in publicum animarum damnum a poenis *latae sententiae* non liberat metus (c. 2.229, § 3, 3.º), est tamen etiam in his casibus causa minuens pro poenis *ferendae sententiae* (cc. 2.205, § 3; 2.218, § 1; 2.229).

3.^a Metus reverentialis (1) si accipitur pro confusione et molestia quam inferior patitur ob solam indignationem Superioris, *levis* ordinario reputatur; ac proinde nisi ex circumstantiis personae probetur *relative gravis*, sequitur regulam metus levis; si vero indignatio Superioris alia mala fert pro subdito, uti diuturnam increpationem, duriorem tractationem, privationem bonorum, *gravis* erit.

4.^a Metus undequaque levis in foro externo vix attenditur, nisi forsitan in delictis ut circumstantia minuens (2): supponitur in actionem influxum aut nullum aut fere nullum habuisse.

399. **Scholion.** — Ut omnia quae ad metum sese-referunt compleamus haec adiungimus: a) Quando metus usum rationis perturbat reddit actus ipso facto nullos, ut patet. b) Metus quando non perturbat usum rationis reddit actus voluntarios *simpliciter*, involuntarios *secundum quid*. c) An in contractibus et maxime in professione religiosa et matrimonio reddat actus nullos ipso iure naturae vel potius iure positivo disputatur (3). d) Metus iniustus ut reddat actus nullos vel rescindibiles debet esse iniustus *quoad substantiam* (4). Metus iniustus *quoad modum*, scilicet incussus vel extra ordinem, vel minando illa quae inferre non licet, dummodo id quod exigitur iure debeatur, etsi iniuriam contineat

(1) Noldin, l. c.; D'Annibale, I, 138, not. 16; Prümmer, I, 68.

(2) Metus levis iniustus, incussus ad extorquendum consensum, nullos reddit contractus gratuitos iuxta aliquos: cfr. Lehmkühl, I, 1268.

(3) Gasparri, "De Matrimonio," (ed. 3.ª), v. II, nn. 933-935; Wernz, IV, n. 266; Suárez, "De Religione," tr. VII, l. VI, c. IV, nn. 4-1; Lehmkühl, I, n. 2169.

(4) D'Annibale, III, 445, nota 19.

non infirmat actum (1). e) Quoad contractus vero attendenda est legislatio civilis propriae nationis ad quam Codex remittit, quamque pro fidelibus respectivis firmat in his quae iuri naturali divino vel canonico contraria non sunt (c. 1.529).

ART. III. — DE DOLO (c. 103, § 2).

400. Notiones. — a) Dolus in poenalibus definiri solet: *deliberatum propositum delinquendi* seu *deliberata voluntas violandi legem* (c. 2.200, § 1) (2). In civilibus dolus dicitur *deliberatum propositum alteri nocendi*, seu uti aiebat Labeo, *omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita* (fr. 1, § 2, D. IV, 3) (3).

b) Dolus duplex est: *causam dans*, si scilicet circumventio ex dolo orta, fuit causa ponendi actum, ita ut ipsa non interveniente actus positus non esset; *incidens*, cum dolus non fuit causa actus qui sine ipso etiam positus fuisset; extitit tamen ratio ut *his conditionibus* minus favorabilibus, poneretur.

401. Regulae. — 1.^a Actus ex dolo positi, qui errorem substantialem non generavit, valent generaliter nisi aliud in iure caveatur (c. 103, § 2).

2.^a Ius invalidat actus ex dolo ortos iisdem fere casibus ac irritos decernit illos qui ex metu procedunt, scilicet: 1.º Suffra-

(1) *D'Annibale*, l. c.; *Gasparri*, "De Matr.", n. 950; alii aliter sentiunt: *Wernz*, IV, 265, not. 23.

(2) De hoc dolo agetur dum de delictis et poenis.

(3) *Bonfante*, "Istituzioni di diritto Romano", § 31: "Questa parola appartiene per noi alla lingua giuridica. La lingua popolare non ha un termine corrispondente: inganno, frode, non esprimono lo stato subiettivo e intenzionale dell'agente. Ma i romani che avevano la parola, per distinguere il dolo giuridico che ha necessariamente caratteri più gravi da quelle malizie più semplici in uso nel commercio quotidiano, come le lodi esagerate della propria merce che sono tanto naturali quanto è naturale farvi la tara, e da quelle adoperate per un lecito fine, usano aggiungergli l'epiteto *malus*... Unde distinguebant *dolum malum* a *dolo* non tali. In iure canonico dolus semper malus intelligitur. Ideo locutiones in prioribus editionibus Codicis usitatae *dolo malo*, etc., optime correptae sunt in editione promulgata.

gium ex dolo datum in electionibus (c. 169, § 1, 1.º). 2.º Renuntiatio officii (c. 185). 3.º Ingressus in novitiatum (c. 542, 1.º). 4.º Professio religiosa (c. 572, § 1, 4.º).

3.^a Actus ex dolo positi qui ipso iure invalidi non sunt, possunt per iudicis sententiam rescindi, sive ad petitionem partis laesae sive ex officio (c. 103, § 2), ad normam (cc. 1.684-1.689), descriptam. Si dolus sit *causam dans*, actus penitus rescinditur; si vero *incidens*, iusta negotii exsecutio fieri ita debet ut dolum passus indemnis reddatur. Pariter si is qui dolum patravit urgeat actus vel contractus executionem, parti laesae seu deceptae competit *exceptio doli* (c. 1.686).

ART. IV. — DE ERRORE ET IGNORANTIA (c. 104).

402. **Notiones et divisiones.** — A) Error est *falsum de aliqua re iudicium*. Differt ab ignorantia, quae non ad iudicia sed ad ideas pertinet, et est *cognitionis carentia de aliqua re*, nempe quam quis scire potuit ac debuit (1); nihilominus promiscue accipiuntur (2) error et ignorantia (c. 2.202, § 3). Ignorantia mater est erroris et vix in praxi datur actus in quo error ignorantiam non comitetur (3).

Advertentia est actus quo mens ad aliquid attendit; carentia vero huius attentionis *inadvertentia* dicitur. “Inadvertentia differt ab ignorantia eo quod est privatio cognitionis actualis, dum *ignorantia* communiter sumitur pro privatione cognitionis *habitualis*. Unde ubicumque est ignorantia, ibi etiam est inadvertentia, sed non e contra (4).

B) a) *Ratione obiecti* error et ignorantia est *iuris* vel *facti*. Vocatur ignorantia vel error iuris quando versatur circa existentiam, naturam vel extensionem legis aut iuris, *facti* quando versatur circa factum seu rem, aut circumstantiam facti vel rei. Sic qui ignorat adesse vel credit non adesse legem generalem quae iubet abstinentiam feriis sextis laborat

(1) Alii definiunt ignorantiam: *carentia scientiae in subiecto capaci* et dividunt in *negativam* et *positivam* quatenus est carentia scientiae *indebitae* aut *debitae*. Ignorantia negativa vocatur *nescientia*. Cfr. *Busquet*, n. 7.

(2) *D'Annibale*, I, 132.

(3) *Lehmkuhl*, I, 79.

(4) *Prümmer*, I, 35.

errore vel ignorantia *iuris*. qui vero dies confundit et sumit feriam quintam pro sexta: errat in *facto*.

Ignorantiam poenae, qua quis caret cognitione sanctionis contra delictum comminatae. alii revocant ad ignorantiam *iuris*, scilicet decernentis poenam pro delicto; alii ad ignorantiam *facti*, scilicet connexionis poenae cum tali delicto; alii tandem ut tertiam ignorantiae speciem recensent (1).

b) Error *iuris* (2) quoad actus nostros vel alienos qui nos tangunt duplex est: *substantialis* et *accidentalis*. Error *substantialis* ille dicitur qui versatur circa substantiam rei, i. e., circa illa quae *objective* rem vel actum componunt (c. 1.082) aut etiam circa illa quae *subjective* veluti elementa essentialia considerantur, ita ut ipsius existentiae de facto *tamquam conditioni sine qua non* alligetur consensus. In casibus contrariis est *accidentalis*. Error *facti* quoad hos actus pariter est *substantialis*, ut puta si versatur *circa personam* cum qua contrahitur vel circa qualitatem quae in errore circa personam fere redundat; et *accidentalis*, si circa qualitatem quae non redundat in substantiam.

c) *Ratione subjecti* est *invincibilis* vel *vincibilis* quatenus adhibita morali diligentia, ea scilicet quam prudentes homines pro rei gravitate adhibere solent, vinci nequit, aut vinci valet et debet.

Ignorantia *vincibilis* dividitur in *simpliciter vincibilem*, *crassam* vel *supinam*, et *affectatam* (3). Ignorantia dicitur *simpliciter vincibilis* quando aliqua adhibita fuit diligentia at non sufficiens. Haec potest esse *levis* vel *gravis* prout defectus diligentiae grave vel leve peccatum constituat. Ignorantia *crassa* vel *supina* illa est in qua negligentia excessiva vel summa fuit (4) ita ut vel nulla vel exigua admodum diligentia

(1) Noldin, I, 49: *Theoretice* ad ignorantiam *iuris* reducitur, *practice* ut tertia species distingui potest quando agitur de poena extraordinaria quia peculiaris quaestio fit an ignorata hac poena ipsa incurratur. (Ballerini-Pulmieri. "Opus Theol. Mor.", ed. 3.^a, v. I, n. 44). Distingue ignorantiam *legis poenalis* ab ignorantia poenae. Potest enim ignorari vel lex quae aliquid sub poena iubet vel vetat, vel cognita lege ignorari aut ipsam sanctionem habere determinatam aut quanam in concreto ipsa sit.

(2) Cfr. *C. Civ. Ital.*, art. 1.109.

(3) Vel gradatim, si mavis cum Noldin (I, 49, 3), divide ignorantiam *vincibilem* in *affectatam* et *non affectatam*, et hanc in *simpliciter vincibilem* et *crassam* seu *supinam*.

(4) Sánchez, "In Dec.", I, 16, 17 et "De Matrimonio", l. 9, d. 32, nn. 32, 33, rationem huius divisionis in ignorantiam *vincibilem simpliciter*

adhibita fuerit. *Affectata* est ignorantia quam data opera quis studiose intendit ut liberius peccet (1).

d) *Ratione voluntatis* est *antecedens* si praecedat omnem actum voluntatis, ac proinde nullo modo est voluntaria, est tamen causa volendi seu faciendi id quod non fieret si scientia adesset. *Concomitans* quae praecedat omnem actum voluntatis, ac proinde non est volita sed est invincibilis, et in hoc convenit cum antecedenti, a qua differt quia concomitans non est causa actionis: actio ponitur comitante ignorantia, de eius puta illicite, sed non ex hac ignorantia, quia talis adest in operante animus ut, etsi sciret actionem esse illicitam, pari ratione poneret. *Consequens* est quae consequitur ex aliquo actu voluntatis, quae ipsam

et ignorantiam *crassam vel supinam* desumit ex *gradu negligentiae*. "Contra Suárez, ait D'Annibale, I, 132, nota 45, eam *ex obiecto* aestimandam putat, ideoque vincibilem dicit quae versatur in re levi; latam, crassam, supinam quae in re gravi versatur. Quamobrem in Sanctii sententia utraque potest esse seu levis seu gravis, in sententia Suaresii vincibilis leve semper; lata, crassa, supina semper mortale peccatum est. Haec (Suaresii scilicet) communior (Laym., IV, 5); sed prior et verborum metaphoris et utrique iuri est longe convenientior. Etenim iure civili, crassa ignorantia ea dicitur quae in supinum hominem cadit (L, 15, *De C. E*) eique opponitur inquisitio *scrupulosa* (L, 6, *De iur. et fact. ign.*); iure autem canonico ignorantia vincibilis (non crassa aut supina) excusat ab irregularitatibus ex delicto (c. 1 *De Ordin. ab Episc. qui requunt.*) et a censuris (c. 2, *De Const.* in VI.), quae materiam semper gravem desiderant. Sententiam Sánchez acceptamus (c. 2.229), attamen adnotanda haec duo veniunt. *Primum* est quod etsi reapse ignorantia crassa levis dicenda sit in materia levi, gravis in materia gravi, ut recenter etiam Prümmer (I, 42) animadvertit, tamen ordinario ignorantia crassa vix apud nos applicatur nisi in materia gravi. Imo, *secundum*, in materia gravi, contra ac Suárez aiebat (*De censuris*, IV, 10, 10) designat ignorantiam graviolem ac culpabiliorem, quam gravis ordinaria, ideo, ut melius exponemus in tractatu de poenis, excusat ignorantia *graviter culpabilis* a censuris latae sententiae, cum ignorantia *crassa* non excusat. Cfr. *Ballerini-Palmieri*, I, n. 40; VII, nn. 98, 99; *Busquet*, "Thes.", n. 7; *Aertnys*, I, n. 25, et alios qui rem hic non definiunt ut *Lehmkuhl*, I, 75; *Noldin*, I, 49; *Bucceroni*, I, n. 50, p. 41; *Genicot* (I, 17); sed in tractatu de censuris hanc ultimam distinctionem ut probabilem saltem admittunt. Cfr. *Lehmkuhl*, II, n. 1.108; *Genicot*, II, 570, etc. Nunc ex c. 2.229, § 3, sententia Sánchez certa videretur.

(1) Cfr. *Bouquillon*, "Theol. Mor. fund.", n. 164, ubi optime distinguit affectus unde ignorantia affectata procedere valet.

ignorantiam vultu directe vel indirecte. Confunditur cum ignorantia *vincibili*, eritque *culpabilis* si adest obligatio ipsam depellendi (1).

C) Inadvertentia pluribus modis dividitur quos hic non refert enumerare. "Ignorantiae invincibili aequiparatur inadvertentia, quippe brevis ignorantia est eodemque iure metitur; quod velim ne excidat," (2). Hoc pro poenalibus expresso iure sancitum est (c. 2.202, § 2); pro civilibus et in foro externo inadvertentia culpa purgari debet, ut admitti possit.

403. Regulae iuris. — B) In genere:

1.^a Ignorantia vel error vel inadvertentia invincibilis et inculpabilis in se et in causa, si vel a iure praesumatur vel alioquin legitime ac rite probetur, in nostro iure *generatim* liberat a culpa et poena vel aliis damnosis effectibus.

Generatim diximus nam adsunt exceptiones, scilicet: a) Ignorantia, error vel inadvertentia non excusat a legibus inhabilitantibus vel irritantibus. Proinde actus contra has leges positi deficiente aliquo elemento ab illis legibus requisito, etsi ex invincibili ignorantia, errore vel inadvertentia, sunt prorsus invalidi (c. 16, § 1). Si tamen irritatio vel inhabilitas sit lata in poenam, tunc cum culpa in errore vel ignorantia vel oblivione non adfuit, non tenet irritatio vel inhabilitas. — b) Quandoque etiam *practice* ignorantia inculpabilis non excusat, quia praesumptio culpabilitatis in foro externo est iuris et de iure, adeo ut non admittatur allegatio iustificationis. Accidit in poenis minoris momenti, quae *transgressionibus* adiiiciuntur (3).

2.^a Ignorantia, etc., *generatim* circa factum proprium non praesumitur, praesumitur vero ignorantia, etc., circa factum alienum (4) (c. 16, § 2).

(1) *Busquet*, n. 7; *Prümmer*, I, 43, 44, ubi animadvertit ignorantiam concomitantem proprie loquendo non talem dici respectu voluntatis; sed respectu exterioris actionis. Inde, addimus, logice melius duplex divisio fieret, scilicet *antecedens*, *consequens* et iterum *antecedens efficax* vel *inefficax* seu merè *concomitans* prout esset vel minus causa actionis.

(2) *D'Annibale*, I, 132 et nota 46.

(3) De transgressionibus agimus expresse in lib. V.

(4) Hic venit regula 13.^a iuris in VI: *ignorantia facti, non iuris excusat*, et illud iuris civilis: *Regula est, iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere*, fg. 9, D. XXII, 6.

Exceptiones dantur quoad utramque partem. I. In primis quoad factum proprium non tenet contraria praesumptio, at faciliter admittitur probatio allegatae ignorantiae his in casibus:

a) Si factum est valde antiquum et non magni momenti, quia obli-
vio horum facile est ab omni culpa et negligentiae labe immunis.

b) Si factum, etsi non antiquum, sit obscurum aut minimi mo-
menti.

c) Si agitur de homine multis negotiis implicato vel de eo qui in
extremis agebatur, aut aliquantulum perturbatus erat.

II. Quoad alterum ignorantia, etc., non praesumitur et contrarium
debet probari: a) Si factum alienum fuerit publicum vel notorium
(c. 16, § 2). *Quid enim* ait Ulpianus, *si omnes in civitate sciant quod*
ille solus ignorat (fr. 9, Dig. XXII, 6). — b) Si quis tenebatur ex
officio alienum factum scire sic, e. g., qui inidoneum eligunt, allegare
non possunt ignorantiam, quia tenebantur qualitates eligendi inquirere.
Pariter ait regula iuris 10.^a: *Non potest esse pastoris excusatio si*
lupus oves comedat et pastor nesciat (1).

3.^a Ignorantia vel error circa ius (2), i. e., circa leges vel
poenas (c. 16, § 2) *generatim* non praesumitur, ac proinde ad
iustificandum actum qui asseritur ex ignorantia iuris non culpa-
bili positum fuisse, probari debet ignorantiam adfuisse reapse et
inculpabilem esse (c. 16, § 2).

Generatim dicitur quia ex doctrina in iure canonico recepta, cui non
videtur derogatum esse, ignorantia iuris praesumebatur vel facilius ad-
mittebatur his in casibus. a) Pro *omnibus*, quando ius non est omnino
certum sed quadantenus ambiguum vel obscurum, disputationibus doctorum
rationabiliter obnoxium. b) Pro *minoribus, rusticis, militibus*, et aliquando
etiam *pro mulieribus* faciliter admittebatur probabilis ignorantia iuris.
c) *In casu dubii* praesumitur iuris ignorantia quando agitur *de damno*

(1) Cfr. *Barbosa*, "ad hanc regulam iuris", nn. 20, 21; *Foebeo*, S. J.
"De regulis Iuris canonici", Venetiis, 1735, pp. 123, 124, n. 5; *Reiffenstuel*,
"ad Reg. XIII in VI", nn. 11, 12, 19; *Biner*, "Apparatus", p. 1.^a, c. 2,
q. V, n. 18.

(2) Positivum, scilicet in nostro casu contra ius canonicum. Ignorantia
vel error circa ius naturale, nisi forte quoad remotiores conclusiones, non
admittitur unquam in adultis, c. 12, C. I, q. 4; *Foebeo*, l. c., p. 128.

avertendo, sic nemo impeditur rem vindicare quam suam errore iuris nesciebat esse; minime vero quando agitur *de lucro captando*, puta si quis possessor ex ignorantia iuris aliqua ad praescriptionem necessaria omittit, ignorantia ei non prodest (1).

404. B) In specie:

4.^a *Quoad delicta*. — a) Violatio legis ignoratae nullatenus imputatur si ignorantia fuerit inculpabilis, et ut talis probatur iuxta regulas generales; secus imputabilitas minuitur plus minusve pro ignorantiae ipsius culpabilitate (c. 2.202, § 1). — b) Ignorantia solius poenae imputabilitatem delicti non tollit sed aliquantum minuit (ib., § 2). — c) Quae de ignorantia statuuntur valent quoque de inadvertentia et errore (ib. § 3).

5.^a *Quoad poenas*. — a) Ignorantia *affectata* sive legis poenalis sive solius poenae nunquam excusat a poenis latae sententiae (c. 2.229, § 1). — b) Ignorantia *crassa et alia quaelibet ignorantia praeter affectatam* excusat a poenis latae sententiae si in lege poena sancitur contra illos qui *praesumpserint, ausi fuerint, scienter, studiose, temerario, consulto* egerint (ib. § 2). — c) Ignorantia *crassa vel supina* non excusat ab ulla poena latae sententiae quae verba dicta non habeat (ib. § 3, 1.º). — d) Ignorantia *omnis*, etsi graviter culpabilis, si non fuerit *crassa vel supina*, excusat a poenis medicinalibus, non vero a vindicativis (ib. § 3, 1.º) (2).

6.^a *Quoad actus nostros vel contractus*. — a) Error, actus personarum *ex se* irritos reddit si sit *substantialis*, vel quatenus versetur circa id quod substantiam actus constituit *objective*, vel quatenus in id cadit quod *subiective* ita essenziale creditur ab agente, ut *de facto* deveniat *conditio sine qua non* adest eius consensus (3). b) Error *accidentalis* (4) actum irritum *ex se* non reddit, potest tamen reddere ex iuris dispositione (c. 104) (5). c) Error *accidentalis*, quando actus ex ipso positi valent,

(1) *Reiffenstuel*, "ad Reg. XIII in VI.", nn. 15, 21, 22; *Biner*, "Apparatus", etc., p. 1^a, c. 2, q. V, nn. 17, 19 seq.; *Foebeo*, "De Regulis iuris", p. 126, nn. 10, 11; *Barbosa*, "ad hanc regulam iuris", nn. 26, 27.

(2) Iure civili generatim non solet admitti ut excusatio ignorantia legis poenalis, "C. Civ. Ital.", art. 44.

(3) Quando error *objective* sit *substantialis* determinatur melius in casibus particularibus. Error quando ex eo actum vel contractum irritat quod versatur circa *conditionem sine qua non*, *objective accidentalis* esse potest et *substantialis* dicitur hoc sensu quod destruit contractum.

(4) Id est circa rem quae *objective* *accidentalis* sit contractui vel actui.

(5) Exempla afferri haec possunt: 1.º Omnes casus qui, etsi error esset

locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris (c. 104). Actio rescissoria his casibus admittitur: 1.º In erroribus qui ex dolo procedunt, ut iam vidimus (c. 1.684, § 1). — 2.º In contractibus mere gratuitis factis in utilitatem eorum qui errorem causerunt (1). — 3.º In contractibus operosis quando laesio est enormis. Laesio enormis ad normam c. 1.684, § 2, illa dicitur quae dimidium veri valoris rei superat. Haec actio intra biennium exerceri debet (cc. 1.684-168).

Cap. III. — De sede personarum (cc. 90-95).

405. In hoc capitulo de personis in ordine ad locum agetur. Huius rei momentum in iure magnum est, et omnibus personis ea quae dicenda sunt iuxta modum applicantur. Ex loco personae omnes ad immediatos superiores referuntur, legibus his vel illis tenentur, privilegiis gaudent aut oneribus subduntur, etc.

2. Dupliciter personae quoad locum considerantur, scilicet, quoad locum originis, quoad locum habitationis.

ART. I. — DE LOCO ORIGINIS (c. 90).

406. Notiones. — a) Locus originis dicitur locus unde persona oriunda est. Confundi non debet cum *domicilio originis* (2), quod tunc habetur quando ibi, ubi persona originem habuit, domicilium obtinet vel conservat. Sane *locus originis*, ut patet, relinqui aut mutari non potest, optime vero derelinqui valet *domicilium* originis (3).

b) Locus originis in iure momentum habet praecipue pro personis physicis, de quibus praesertim loquimur: in fine articuli breviter dicemus de personis moralibus.

accidentalis quia *dolo* inductus, invalidantur. — 2.º Error circa conditionem servilem relate ad matrimonium (c. 1.083, § 2, 2.º) — 3.º Error circa qualitatem, qui dat causat contractui, etc., in aliquibus casibus.

(1) Si error causam dedit contractui. Cfr. *Lehmkuhl*, I, 1.262.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, n. 82, 83 et nota 10; *Ogetti*, "Synopsis", v. *Domicilium*, n. 1.876.

(3) Unde minus clare *Alberti* (*De domicilio ecclesiastico*, etc. Romae, Pustet, 1908, p. 4, n. 5): "Ex quibus patet domicilium originis acquiri sola nativitate. Numquam vero amittitur, etsi alio in loco domicilium habitationis figatur."

c) Locum originis non materialiter intelligimus, sed *iuridice*, i. e., non praecise significat locum ubi quis naturaliter de facto natus est, sed illum ubi ad normam iuris nasci debuit. Uterque locus coincidere utique solet, at non semper idem est. Cuius en ratio: filius quoad locum ex principio generali iuris (1) parentes sequitur, et parentes ibi intelliguntur existere quoad graviora ubi iuridicam habitationem habent, quin locus accidentaliter habitationis consideretur, nisi in defectu iuridicae, sive domicilium sit sive quasi-domicilium.

407. Regulae pro personis physicis. — Regulae ad determinandum locum iuridicum originis in diversis casibus hae sunt: 1.^a Si filius sit *legitimus et non posthumus*, i. e., non editus post mortem patris, tunc locus originis filii *etiam neophiti* (2) est ille in quo, quum filius natus est, domicilium aut in defectu domicilii quasi-domicilium (3) habebat *pater* (c. 90, § 1). 2.^a Si filius sit *illegitimus*, et etiam, si etsi legitimus *posthumus* sit, quia pater nescitur iuridice in primo casu (4), et non est in secundo, attenditur ad matrem; et ideo locus originis filii in utroque casu est locus domicilii aut in defectu domicilii quasi-domicilium *matris* (c. 90, § 1). 3.^a Si parentes sunt *vagi*, attenditur in omni casu ad locum nativitatis (c. 90, § 2). 4.^a Si filius *expositus* est, quia nec pater nec mater sciuntur, et nec locus nativitatis certo constare solet, locus originis est locus ubi filius derelictus inventus est (c. 90, § 2).

Quaeritur: 1° Quid si locus originis nescitur? Attendebatur iure antiquo locus baptismi, qui recipiebatur pro loco originis; idem nunc dicendum videtur ex legitima praesumptione ac principiis iuris genera-

(1) De quo latius in art. II.

(2) Qui baptizatus erat in aetate adulta domicilium originis iure antiquo censebatur habere etiam in loco ubi baptismum receperat. Ita Paulus II in bulla *Cupientes Iudaeos*, et Clemens XI in c. *Propagandae*. Cfr. *Alberti*, "De domic. eccl.", p. 4; *D'Annibale*, I, 82 et nota 4.

(3) Igitur si filius nascitur in loco quasi-domicilii, locus originis tamen erit domicilii locus si domicilium alibi habetur.

(4) Quia is tantum habetur pater quoad effectus iuridicos, maxime si favorabiles sunt, "quem iustae nuptiae demonstrant".

libus (c. 6, 2.º 4.º). 2.º Quid de filio adoptivo? “Iure *communi* filius adoptionis nanciscitur originem Patris adoptantis quoad in familia eius remanet (c. 6, *De Senator.*) Non item, si quid opinor, ex NN. LL. (V, § 51, n. 33, (1). In novo Codice haec quaestio non tangitur; unde regulae generales, ex quibus filius sequitur quoad originem parentes naturales, iuxta dicta, exceptionem in casu pati non videntur, ideoque potius credimus adoptatum sequi respectu originis patrem naturalem, non adoptivum.

408. Effectus originis in iure hi sunt: a) Ex loco originis parochum proprium sortitur quis quoad baptismum (c. 738). Simul cum domicilio facit episcopum proprium relate ad ordines (c. 956). — b) Momentum habere potest origo ad privilegia quaedam, quae diversis nationibus earumque membris conceduntur. — c) Tandem *originis locus* solet esse vel converti in *domicilium originis*: hoc *domicilium originis* numquam praesumitur quis deseruisse nisi *evidenter* appareat, etsi aliud domicilium alibi sibi constituerit.

409. Origo quoad personas morales. — a) Originis locus quoad personas morales semper pariter solet esse *domicilium originis*. — b) Locus originis pro religionibus ordinarie etiam solet esse locus *domus-principis*, quae praerogativa dignitatis prae aliis fruitur, residentia supremi moderatoris ut plurimum initio saltem est, et nomen praebere solet Institutis saltem hodiernis, apud S. Congregationem Religiosorum (2). — c) Pro aliis personis moralibus, collegialibus, praecipue, *locus originis* primi collegii vel pii operis a quibus alia similia procedunt pariter ac pro religionibus convertitur in *locum domicilii* pro collegio vel domu principe. Hae priores domus vel societates faciliter elevari solent saltem ad quemdam primatum honoris supra alias similes quae ab illis procedunt (3).

(1) *D'Annibale*, I, 83, not. 6; cf. etiam *Alberti*, l. c., p. 4, c.

(2) Cfr. *Bizzarri* (Collectanea 2.^a, ed. 1885, p. 808 seqq.).

(3) Archiconfraternitates vel archisodalitia, etc., fiunt et aliis iuribus vel honoribus decorantur.

ART. II. — DE LOCO HABITATIONIS (cc. 91-95).

410. **Notiones.** — A) *In genere.* Persona dicitur *incola* in loco seu respectu loci ubi domicilium habet: *advena* in loco ubi quasi-domicilium habet (c. 91); *peregrinus*, si versetur extra domicilium vel quasi-domicilium, quod adhuc retinet, quoad locum in quo actualiter est; *vagus*, si nullibi domicilium habeat vel quasi-domicilium (c. 91). De his omnibus gradatim agimus.

B) *In specie.* — I. De *incolis* et *advenis* seu de *domicilio* et *quasi-domicilio*. — 1. *Domicilium* est: locus permanentis commorationis; et plenius ad sensum Codicis: locus ubi quis commoratur cum animo ibi perpetuo morandi si nihil avocet *vel* ubi quis a decem annis completis commoratur etsi ille animus non adsit (c. 92, § 1). *Quasi-domicilium* est locus ubi quis inhabitat cum animo ibi manendi saltem ad maiorem partem anni si nihil inde avocet, *vel etiam* locus ubi reapse quis a sex mensibus completis, i. e., per maiorem anni partem iam inhabitat (c. 92, § 2). Appellatur *quasi-domicilium*, quia quoad plures effectus vero domicilio aequiparatur.

2. *Species* domicilii et quasi-domicilii. Domicilium est: a) *Paroeciale* (1) aut quasi *paroeciale* si commoratio in paroecia aut quasi-paroecia habeatur; *dioecesanum* si quis commoretur quidem in dioecesi, vicariatu, praefectura, non autem in paroecia vel quasi-paroecia, aut quia hinc inde vagatur intra limites dioecesis, etc., aut quia etsi in loco determinato praefecturae aut vicariatus moretur, in ipsis praefectura vel vicariatu quasi-paroeciae non sunt (c. 216, § 2). — b) *Personale* seu proprium illud appellari potest quod persona sibi ipsi obtinet; *mutuum* nuncupari potest quod persona alieni iuris quoquo modo ab illa cui subicitur mutatur (c. 93, § 1). — c) *Necessarium* seu *legale* (2) et *liberum* seu vo-

(1) Locus domicilii *iure civili* sumitur pro municipio, *iure canonico* vero pro paroecia "quippe ex domicilio illic (iure civili) munerum, hic (iure canonico) sacramentorum participes efficitur", (*D'Annibale*, I, 83, not. 8).

(2) Domicilium *necessarium* seu *legale* illud dicitur quod ex legis dispositione sequi necesse est ratione vinculi cum alia persona, aut ratione officii residentiam requirentis, aut poenae luendae causa. Casus domicilii *legalis* sunt: a) Uxor sequitur domicilium mariti donec separetur legitime vel alias nuptias ineat. b) Filius subiectus patriae potestati sequitur domicilium patris, quo deficiente, matris vel illius cuius potestati subditur. c) Tutelae subditus domicilium tutoris. d) Religiosus censetur habere domicilium in loco monasterii ubi actualiter degit. e) Qui habet munus perpetuum seu beneficium

luntarium, prout mutari aut derelinqui potest vel minus: domicilium *personale* solet esse liberum *nisi* poena impositum sit pro relegatis aut reclusis (c. 671, 2.º, sqq.; 2.298, 8.º), *vel* adnexum officio, e. g., beneficio residentiali, donec officium non deseratur; idem dic de quasi-domicilio (1); mutuatum ordinario necessarium erit. — d) *Individuale* quod personis physicis, *iuridicum* quod personis moralibus competit (c. 1.560, 2.º, 3.º): haec divisio etiam quasi-domicilio applicari potest saltem pro personis collegialibus. — e) *Simplex* seu unicum et *duplex*, prout ipsa persona physica vel moralis duo simul habeat domicilia vel quasi-domicilia; siquidem ex novo Codice tam duo domicilia, quam duo quasi-domicilia, vel etiam domicilium cum quasi-domicilio simul in una persona dari possunt: sufficit ut ea adimpleantur quae praescripta sunt ad adquirendum domicilium vel quasi-domicilium, nec ab ipsis recedatur cum animo non revertendi.

II. *De peregrinis*. — Peregrinus nostro iure dicitur qui versatur extra domicilium et quasi-domicilium, *quod adhuc retinet*, respectu eius loci ubi actu et obiter commoratur (c. 91).

“Peregrini qui antiquitus *hostes* dicebantur cum alia esset eius nominis vis, non ita accipiendi sunt in iure romano ut homines simpliciter externi. Primitus peregrini dicti sunt ii qui cum romanis foedere iuncti essent; postea ii qui romanis subditi essent,” (2). Hi, etsi Romae subditi, nulla ratione romanorum iure participabant, sed iure gentium utebantur vel suis legibus et moribus.

III. *De vagis*. — Qui neque in loco ubi est, nec alibi domicilium vel quasi-domicilium habet, appellatur *vagus* (c. 91). Hinc qui relinquit suum domicilium, dum quaerit quo se conferat, dum petit locum destinatum ad novum domicilium, dum sedem figit, *vagus* est (3). Vagantia

residentiale, ibi habet domicilium ubi munus exercet aut beneficium possidet. f) Qui poenae luendae causa perpetuo relegatus fuit, in loco ubi est relegatus domicilium fovet. *Alberti*, op. cit., p. 9-11.

(1) Quasi-domicilium *legale* habetur proportionaliter fere in iisdem casibus; sic uxor, filius non emancipatus, pupillus, religiosus in aliud monasterium ad tempus missus, qui officium ad maiorem anni partem duraturum exercet, qui ad tempus recluditur, etc., obtinet quasi-domicilium *legale* seu necessarium.

(2) *Massimi*, “Interpretatio Gai, etc.,” pp. 27, 28; *Girard Longo*, “Manuale Elem. di Dir. Rom,” p. 123.

(3) Nisi intra eandem dioecesim haec fiant et perduto domicilio parocchiali retineatur dioecesanum. Cfr. *D'Annibale*, I, 85 et nota 26.

in iure odiosa habetur; quia pastores proprias oves cognoscere debent, ad quod certas habere pro posse convenit. E contra domicilium et quasi-domicilium favore iuris gaudent (1); unde in dubio pro ipsi standum est.

411. Regulae. — I. Circa acquisitionem et amissionem domicilii:

1.^a *Quoad domicilium personale seu proprium.* — a) Omnis persona sui iuris, physica sit vel moralis, proprium sibi obtinere potest domicilium, nisi poena prohibeatur (2). b) Domicilium *proprium acquiritur*: 1.º Statim ac quis in aliquo loco commorari incipiat cum animo ibi perpetuo manendi si nihil avocet (3). 2.º *Post completum decennium* a commoratione si deest ille permanendi animus (c. 92, § 1) (4). 3.º Si agatur de domicilio proprio

(1) Hinc novus Codex ambitum domicilii et quasi-domicilii pluribus modis explicat, ex. gr.: 1.º Ex admissione *generali* domicilii et quasi-domicilii *diocesani*; 2.º Ex recognitione *absoluta* domicilii post 10 annos commorationis, et quasi-domicilii post sex menses; 3.º Ex *illimitata* admissione principii quod domicilium et quasi-domicilium non amittatur nisi ex discessione a loco cum animo non revertendi.

(2) "Unicuique autem ius est ubicumque maluerit domicilium eoque magis quasi-domicilium constituere, ideoque etiamsi videatur id facere in fraudem alicuius aut legis, quia *nemo in fraudem agit qui iure suo utitur* „ *D'Annibale*, I, 85; *Sarzana*, "Manuale di Diritto costituzionale della Chiesa cattolica, etc.", n. 220.

(3) In hac prima specie domicilii adsunt et adesse debent illa duo quae prius auctores requirebant ad acquirendum domicilium, scilicet *factum* et *animus*. *Factum* est mera *residentia*, nam in iure canonico necessarium non est ad acquirendum domicilium ut domus ematur vel conducatur aut bona ibi transferantur; sufficit quoad *factum*, *residentia*. *Animus*, requirebatur praeterea ad domicilium in aliquo loco acquirendum, ibidem perpetuo manendi si nihil avocabat. Voluntas manendi in aliquo loco non sufficiebat ad domicilium acquirendum si subiciebatur *conditioni suspensivae*. Hinc qui aliquo se transfert etiam novo iure cum intentione ibidem perpetuo manendi sub conditione *si ibidem nuptias inire potest*, donec de facto nuptias init et conditio purificatur domicilium ibi non contrahit.

(4) In hac ergo specie domicilii *animus* non attenditur vel, si mavis, iure tunc inest.

legali seu necessario, ipsum acquiritur simul ac quis officio vel qualitate ad normas iuris induitur cui a lege domicilium in determinato loco adiungitur. **c)** Domicilium *proprium amittitur*: 1.º discessione a loco cum animo non redeundi (c. 95); 2.º domicilium legale proprium amittitur simul ac cessat officium vel factum cui lex domicilium adiungebat; nihil tamen prohibet quod postea convertatur in *voluntarium* et sub hac ratione in eodem loco continuetur domicilium.

2.^a *Domicilium non proprium*. — Personae alieno iure subiectae nequeunt sibi *proprium* domicilium obtinere, nec *mutuum* suo arbitrio relinquere, sed omnino sequuntur eum cuius iuri subduntur; sic: 1.º Uxor retinet necessario domicilium viri sui, nisi ab ipso *legitime* separata sit, quo in casu domicilium proprium habere potest. 2.º Amens retinet domicilium curatoris sui. 3.º Minor vero domicilium parentum vel tutorum quorum potestati subiicitur (c. 93-95) (1).

412. II. Circa acquisitionem et amissionem quasi-domicilii. — 1.^a **a)** Omnes personae physicae sui iuris possunt sibi et suis obtinere quasi-domicilium, imo **b)** ex personis, quae alieno iuri subduntur, quasi-domicilio proprio gaudere valent: 1.º Minor infantia egressus. 2.º Uxor a viro etiam illegitime separata. **c)** Non valent infantes et, ut videtur, nec etiam amentes (c. 92, § 3). **d)** Personae morales etiam quasi-domicilium habere possunt, puta monasterium vi dissolutum quod ad requisitum tempus alibi commoretur, ibi quasi-domicilium obtinebit. 2.^a Quasi-domicilium quis

(1) Hoc domicilium, ut iam adnotavimus, legale seu necessarium est. Domicilium legale sive proprium sit sive mutuum ab alio, postquam cessat factum cui a lege adnectitur, converti potest in domicilium voluntarium proprium. Non solum *potest* sed *praesumitur* quod de facto sub hoc novo titulo in eodem loco domicilium retineatur donec contrarium probetur. Sic, e. g., uxor, mortuo marito, retinet domicilium matrimonii donec aliud acquirat (cfr. "C. c. Ital.", art. 18); filius-familias postquam maior factus est, etsi alibi degat et proprium quasi-domicilium habeat, donec contrarium probetur et domicilium parentum non renunciet, ipsum retinere censetur. *Alberti*, op. cit., n. 9, not. 2; n. 10, not. 1.

acquirat pro se et pro aliis qui iure suo forsitan subduntur: a) *Statim* ac in aliquo loco habitare incipit cum intentione ibi manendi per maiorem anni partem, si nihil avocet. b) *Post realem* commorationem per maiorem anni partem, etsi animus ibi continuandi deficiat (1). 3.^a Quasi-domicilium amittitur: a) Pro his qui *proprio* donantur, discessione a loco cum animo non revertendi (c. 95). b) Qui *mutuatum* habent prorsus eum a quo mutantur sequuntur.

413. Quaestiones. — 1.^a An duo quasi-domicilia simul ipsa persona possidere possit? Iure antiquo auctores generatim et merito negabant (2), ex Codice affirmandum esse certo videtur. Et sane quasi-domicilium tunc tantum amittitur cum quis ab ipso recedit cum animo non revertendi (c. 95). Si quis ergo acquisito in loco aliquo quasi-domicilio ad alium locum se conferat ut ibi per maiorem anni partem commoretur cum animo tamen postea ad priorem locum revertendi, hoc in loco certe quasi-domicilium conservat (c. 95), in illo vero acquirit ex can. 92, § 2 (3). Animadvertit tamen quod animus revertendi, ad hoc ut primum quasi-domicilium conservari possit, debet esse certus ac determinatus et pro foro externo aliquo modo constare debet, alioquin si nulla ratione pateat animus revertendi, merito praesumetur ipsum non adesse.

Quaestio. — 2.^a An hi qui ex iuris concessione proprium quasi-domicilium obtinere possunt etsi alieno iuri subdantur, retinere possint, vel retinere debeant simul quasi-domicilium illius cuius iuri subiecti sunt? Quod *possint* ex quaestione praecedenti iam patet. Imo et in iure antiquo, etsi communiter auctores negabant admitti posse duo quasi-do-

(1) *Alberti*, p. 7, nota. Pariter ac de domicilio acquirendo diximus, in prima specie *factum* et *animus* adest, in secunda deficit *animus* vel ius post sex menses adesse fingit.

(2) *D'Annibale*, I, 84, n. 23; *Alberti*, op. cit., p. 8; *Ojetti*, "Synopsis", v. *Domicilium*, n. 1.882. Concedebant domicilium cum quasi-domicilio consistere posse.

(3) Confirmatur ex redactione canonis 95 in ultima editione Codicis. In prioribus namque ita redactus erat: *Domicilium et quasi-domicilium amittitur discessione a loco cum animo non revertendi salvo praescripto canone 7* (cui nunc respondet canon 95): QUASI-DOMICILIUM AUTEM AMITTITUR QUOQUE DISCESSIONE A LOCO PER SEX MENSES COMPLETOS, NON OBSTANTE REVERTENDI ANIMO. Ex quo patet amissionem quasi-domicilii aequiparatam esse amissioni domicilii.

micilia simul pro eadem persona, excipiebant hunc casum, i. e., quando agebatur de quasi-domicilio *legali* concurrente cum quasi-domicilio *voluntario* (1). Quod vero *debeant* ex hoc probatur quod omnino sequuntur ex dispositione iuris illum sub cuius potestate sunt; praeterea addendum est quod in favorem ipsorum vertitur haec facultas retinendi quasi-domicilium parentis vel tutoris, etc., insimul cum proprio.

414 III. Circa probationem domicilii vel quasi-domicilii.

— 1^a Ut domicilium vel quasi-domicilium vere acquiratur, de ipso constare debet in foro externo. 2^a Quando nudum factum ius requirit ad acquirendum domicilium vel quasi-domicilium, i. e., post decennium realis commorationis quoad domicilium, post sex menses quoad quasi-domicilium, de hoc dumtaxat facto constare debet; constat vero sicut de aliis quibuslibet factis. 3^a Quando praeterea iuris requirit *animum*, scilicet ad acquirendum *statim* domicilium vel quasi-domicilium, de eius existentia constare debet etiam in foro externo. 4^a Pluribus modis animus probari potest, puta: a) ex *iuris praesumptionibus*; sic, ex. gr., asportatio maioris partis bonorum, aedificatio vel emptio domus ad eam habitandam ut praesumptio habetur animi manendi in loco perpetuo (2); habitatio in loco per mensem, ut praesumptio accipitur animi ad maiorem partem anni in eodem loco permanendi (3); b) ex *obieto vel fine* ob quem in aliquo loco commoratio statuitur, si scilicet secum ferat necessario animum ibidem permanendi perpetuo vel ad maiorem partem anni; sic qui Urbem petit studiorum causa vel professionis exercendae vel famulatus, ad maiorem anni partem certo ibidem permanere velle ostendit; c) Tandem *iuramento, testibus* et alijs centum.

(1). "Nemo tamen duobus in locis (ne in eadem quidem urbe) quasi-domicilium habere potest. excepto casu, quo alterum sit *voluntarium* et alterum *legale*, prout accidere potest relate ad minores, etc.", *Alberti*, o. c., p. 8.

(2) Cfr. Const. *Speculatores* Innocentii XII.

(3) Cfr. *Bened. XI V* in litt. *Paucis abhinc hebdomadis* 19 Martii 1758 ad Archiep. Goanum.

415. *Effectus iuridici.* — A) *Domicilii et quasi-domicilii.* 1.º *In genere.* a) Sive per domicilium sive per quasi-domicilium suum quisque parochum et Ordinarium sortitur (c. 94, § 1) (1). b) Pro his qui domicilium vel quasi-domicilium habent *paroeciale* vel *quasi-paroeciale*, Ordinarius *proprius* (vel quasi parochus) habetur is in cuius paroecia vel quasi paroecia) domicilium vel quasi-domicilium situm est; pro illis vero qui non habent nisi domicilium vel quasi-domicilium *dioecesanum*, parochus proprius est parochus loci in quo actu commorantur, scilicet quoad parochum, intra dioecesim, aequiparantur vagis (c. 94, § 3). — 2.º *In specie.* Adsunt in iure casus speciales in quibus ad effectum sortiendi proprium Ordinarium vel parochum *non requiritur* quasi-domicilium vel domicilium, alii in quibus *non sufficit* quasi-domicilium sed requiritur domicilium, et tandem alii in quibus *non sufficit* domicilium ordinarium, *sed requiritur* domicilium qualificatum. Exempla afferamus: a) *Non requiritur* quasi-domicilium, sed sufficit minor commoratio, *menstrua* scilicet, ut parochus vel Ordinarius non solum valide sed et licite matrimoniis tamquam proprii assistant (c. 1097). b) *Non sufficit* quasi-domicilium, sed requiritur domicilium ut Episcopum proprium sortiatur quis quoad ordines. In aliis casibus domicilium, si adest, praefertur quasi-domicilio, puta ad determinandum locum et inde Ordinarium originis (c. 90, § 1) (2). c) *Non sufficit* domicilium ordinarium, sed requiritur domicilium qualificatum (3) ad Episcopum proprium habendum quoad ordines (c. 956).

3.º *Domicilium vel quasi-domicilium iuridicum.* — Personae morales tam domicilium quam quasi-domicilium obtinere valent et ex eis pariter Ordinarium et parochum proprium sortiuntur. Eadem persona moralis potest optime plura domicilia vel quasi-domicilia possidere, non fere aliter ac diximus de personis physicis.

416. B) *Effectus peregrinitatis.* — 1.º Quoad leges prius vidimus

(1) Qui duo domicilia vel quasi-domicilia habet aut domicilium et quasi-domicilium, tot parochos et Ordinarios, si in diversa dioecesi sint domicilia, etc., habet. Eis prout malit, uti valet et nihil prohibet quominus hoc vel illud (etsi actu in sua paroecia vel dioecesi non degat) eligere possit. Cfr. *D'Annibale*, I, 85, nôt. 31; *Alberti*, p. 19.

(2) Adest etiam casus contrarius, in quo quasi-domicilium praefertur domicilio: "Qui in urbe ab anno commoratur ius habet declinandi forum Ordinarii et instandi ut coram Urbis tribunalibus citetur," (c. 1562, § 1).

(3) Id est coniunctum origini vel saltem speciali ratione demonstratum.

(c. 14, § 1, 1.º, 2.º, 3.º). — 2.º Peregrinus in loco ubi peregrinatur Ordinarium vel parochum proprium non obtinet, sed illum proprii domicilii vel quasi domicilii retinet. — 3.º Etsi hoc verum sit, tamen peregrinis convenienter provisum est pro casibus in quibus Ordinarius et parochus proprius ipsis succurrere non possunt, aut non velint, ob distantiam, etc. Igitur parochus vel Ordinarius loci ubi actualiter peregrini commorantur, etsi proprii non sint, plures potestates quoad ipsos habent, scilicet: a) Peregrini baptizari possunt a parocho loci, si a proprio sine mora et facile non valeant (c. 738, § 2). b) Confirmari pariter possunt extra dioecesim ab Ordinario loci, nisi proprius Ordinarius expresse vetuerit (c. 783, § 1) (1). — c) Communionem etiam paschalem (c. 859, § 5), et viaticum in casu infirmitatis a parocho loci recipere valent peregrini (c. 848), item confessionem sine ulla limitatione facere valent non solum apud parochum, sed etiam apud quemlibet confessorem approbatum (c. 874, § 1), et si extra dioecesim propriam sint, a reservatis a quolibet confessario absolvuntur (c. 900, 3.º). d) Parochus loci peregrinis extremam unctionem etiam administrat (c. 938, § 2) (2). e) Tandem peregrini a parocho loci sepultura ecclesiastica donari possunt, si ad propriam paroeciam pedestri itinere commodè transferri non possunt (c. 1.218, § 1). — 4.º Pariter *ordini publico* providetur peregrinos subiiciendo Ordinario loci in illis quae *bonum publicum* directe tangunt. Hinc peregrini: a) Non solum hac ratione legibus ad hunc finem, ordinis publici, latis tenentur, sed etiam b) Ordinario loci subiiciuntur *ratione delicti* in eius territorio commissi, et inde ab ipso Ordinario in iudicium vocari possunt etsi a loco iam discesserint (c. 1.566, § 1, 2), et poenis respondentibus mulctari (c. 2.226, § 1) (3).

417. C) *Effectus vagantiae*. — 1.º Quoad leges vidimus (c. 14, § 2).

(1) *D'Annibale*, II, 282, not. 13; *Alberti*, op. cit., pag. 21, n. 12.

(2) *Exceptis casibus de quibus*, cc. 397, n. 3, 514.

(3) In hoc canone § 1 dicitur: "Poenae adnexae legi aut praecepto obnoxius est, qui lege aut praecepto tenetur, nisi expresse eximatur". Hinc peregrini ab Ordinario loci puniri possunt ob violationem earum legum quibus subiiciuntur, id est legum communium aut particularium in illis casibus in quibus his ligantur. Poenae imponendae ob violationem legum communium eae esse debent, quae in iure communi imponuntur et non possunt ipsis imponi poenae particulares quae forsan in aliquo territorio adiunguntur, nisi diiudicari possit ipsos ex rationibus indirectis huic legi poenali particulari obligari (Cfr. *Alberti*, op. cit., p. 56).

2.º Ne vagus acephalus sit, statuitur hoc principium: "Proprius vagi parochus vel Ordinarius est parochus vel Ordinarius loci in quo vagus actu commoratur," (c. 94, § 2), ubi notares velim quod particula *vel* subiicitur pro *et* quando in aliquo territorio parochiae vel quasi-parochiae habentur, ita ut sensus sit quod Ordinarius loci proprius Ordinarius, parochus vero est vago proprius parochus. Igitur omnia eis respectu vagi competunt quae parochis et Ordinariis propriis competunt respectu eorum qui domicilium vel quasi-domicilium habent in eorum territorio.

TIT. II. — DE PERSONIS PHYSICIS

Cap. I. — Personae physicae "in se".

ART. I. — QUOD CORPUS.

(Tria considerantur: *nativitas, sexus, morbus et mors*).

§ 1. — *Nativitas*.

418. **Notiones.** — a) *Fetus nondum editus seu abortivus*. Homo antequam ex utero matris edatur vel iam editus, sed ante tempus, *fetus* dicitur. Fetus iam editus si in eis conditionibus versetur ut vivere possit, *vitalis* vel *maturus* appellatur, alioquin *non vitalis* seu *abortivus*. An fetus statim a conceptione anima rationali informetur disputant philosophi (1). Hi qui negant determinare non valent quò tempore unio inter animam et corpus verificatur. Ecclesia his stantibus disputationibus tutiores et favorabiliores pro tempore opiniones ut fundamentum suae legislationis

(1) Antiqui scholastici communius cum S. Thoma (*Contra gent.*, II, c. 89) aiebant animam rationalem uniri corpori cum organismus fere completus apparet et humanam formam ostendit. Antequam anima rationalis corpori adveniat successive ipsum informatur, anima vegetativa prius, ac deinde sensitiva. Haec opinio S. Thomae quoad hanc successionem formarum ab aliquibus etiam hodie sustinetur (cfr. *Mercier*, "Psychologie", v. II, n. 278, ed. 8.^a; *Hugon*, "Cursus Philos. Thom.", v. I, c. XIX; *Willens*, op. c., v. II, p. 439), at contraria B. Alberti M. longe probabilior est et nunc communis (cfr. *D'Annibale*, I, 28, not. 1; *Antonelli*, "Medicina pastoralis", v. I, c. XIX; *Willens*, op. c., v. II, p. 435). Hinc antiqua divisio fetus *animati* et *inanimati* obsoleta nunc est.

posuit. — **b)** *Homo natus*. Ex forma quam exhibet, *homo* dicitur, scilicet si humana forma gaudeat; *monstrum*, si contra humani generis formam editus est; *ostentum*, si membra sunt ampliata vel diminuta.

419. *Regulae iuris*. — **A)** *Quoad fetus*. 1.^a Fetus a momento conceptionis practice ut homo considerari debet. Igitur: **a)** in utero matris baptizari *potest*, et *debet* in casu necessitatis propter periculum mortis (c. 746, § 1); fetus abortivus semper baptizandus est, si certo vivit *absolute*, alioquin *sub conditione* (c. 747); **b)** pariter ab initio conceptionis pro omni fetu tam masculini generis quam feminini (1) ius ad vitam defendit Ecclesia gravibus sancitis poenis contra procurantes abortum (c. 2.350, § 1); **c)** pluribus resolutionibus et receptis doctrinis moralistarum circa obligationes matris quoad baptismum fetus iam a momento conceptionis, hoc ipsum confirmatur (2).

2.^a Fetus in utero matris existens *pro nato* habetur *quoties de eius commodis* agitur. Ecclesia adoptavit huiusmodi iuris romani evolutioris (3) principium, etiam quoad iura quae immediate non nisi homini iam nato competere (4). Requiritur tamen,

(1) Plurimi antiquiores philosophi post Aristotelem (*Hist. Animal.*, I, VII, c. 3) tenebant fetum animari in maribus post 40 dies a conceptione, in feminis vero non nisi post 80 dies. Haec opinio ab omnibus nunc derelicta est, quia fundamento prorsus caret. Ante Const. *Apostolicae Sedis* pro interpretatione excommunicationis contra delictum abortus patranes et post ipsam Const. pro interpretatione irregularitatis ex eodem delicto provenientes, adhuc haec antiqua opinio practicae utilitatis erat. Et sane poenae sanciebantur contra procurantes abortum fetus *animati*, proindeque non comprehendebantur qui abortum ante 40 dies a conceptione, vel ante 80 si agebatur de fetu feminei sexus, procurabant. Const. *Apostolicae Sedis* quoad excommunicationem generaliter dixit ipsam incurrere *Procurantes abortum effectum secuto*, quae formula nunc etiam adhibetur quoad irregularitatem (c. 985, 4.º), proindeque cuilibet distinctioni in hoc casu, sicuti in priore, actum iam est (c. 2.350, § 1).

(2) *Noldin*, III, 69-71; S. O. 25 Iul. 1895; Prop. 34 Innoc. XI, etc.

(3) *Massimi*, "Interp. Gai, etc.", p. 17.

(4) Sic donationes admittuntur erga ipsos, item successio ab intestato vel ex testamento ipsis competere potest, utputa quoad ius patronatus et alia, missa pro ipsis applicari potest.

Placeholder

Placeholder

si de iuribus transferendis agatur, ut *vivus* nascatur (1) et ex codicibus modernis pluribus, *vitalis* etiam, i. e. post 180 diem a conceptione et *perfecte* nasci debet.

B) *Quoad recens natos*. 3.^a *Nunc* (2) tam *monstra* quam *ostenta*, *iure nostro* (c. 748) hominibus prorsus aequiparantur (3).

§ 2. — *Sexus*.

420. Ex sexu homines *mares* sunt vel *feminae*, nec dantur veri *hermaphroditi*, ut antiqui putabant (4).

Regulae iuris.— 1.^a *In genere*. “Utrorumque, marium scilicet ac feminarum, eadem fere conditio est et verbum masculini generis etiam feminas continet „ (5). — “Dixi *fere*, quia in his quae prudentiae et dignitatis sunt deterior, in his quae infirmitatis melior est conditio feminarum „ (6). — 2.^a *In specie*. a) Ex iure divino mulieres arcentur ab ordinibus sacris et iure ecclesiastico ab aliis qui ab Ecclesia instituti sunt (c. 968). Pariter *certe* iure ecclesiastico ac *probabiliter* etiam divino obtinere prohibentur iurisdictionem ecclesiasticam (c. 118). Item nullatenus sese immiscere possunt cultui publico, etsi confraternitatibus sint adscriptae (7)

(1) L. 129, *De V. S.*; Cod. civ. *Hisp.*, art. 30; Id. *Germ.*, § 725, 2; Id. *Ital.*, art. 724, 2; Id. *Aust.*, § 138; *L'Annibale*, I, 28, notae 7, 8.

(2) Non ita prius: “Ostenta hominibus accensentur, monstra non item, nisi forte caput humanum habeant „. *D'Annibale*, l. c., n. 29 et nota 10; *Rit. Rom.*, “De baptiz. parv. „, n. 19.

(3) Cfr. etiam Cod. civ. *Hisp.*, art. 30.

(4) Fr. 10, D., *de statu hom.*, I, 5: “Quaeritur hermaphroditum cui comparemus. Et magis puto eius sexum aestimandum qui in eo praevallet „. *Antonelli*, op. cit., I, cap. XX, p. 201 seq.

(5) “Verbum hoc *si quis* tam masculos quam feminas complectitur „ (fr. 1 D. L., 16); pro religiosis expresse sancitur in c. 480.

(6) *D'Annibale*, l. c., I, 29 et nota 12; *Maynz*, “Cours de Droit Romain „ (ed. 4.^a), I, § 13.

(7) Deducitur certe ex citato canone, sed in priore Codicis editione expressius et clarius dicebatur: “Mulieres, etsi confraternitatibus adscriptae,

(c. 709, § 2). **b)** Sexus non minuit delictum, est tamen ratio temperandae quodammodo poenae (c. 2.218, § 1). **c)** Possunt contrahere, sepulturam sibi eligere (c. 1.253, § 2), obligationibus sese ligare et limitationes iuris in his et aliis rebus non *ex sexu*, sed *ex statu* dependent: sic mulier matrimonio ligata a marito dependet quoad contractus et obligationes (1) contrahendas, quoad domicilium (c. 93, § 1), etc.

§. 3. — *Morbi et mors.*

421. Notiones. — **A) Morbi:** **a)** Morbus est "habitus cuiusque corporis contra naturam quae eius usum facit deteriorem," (2). **b)** Morbus generatim sumptus potest esse *levis, gravis, gravissimus* pro incommodo quod affert et periculo mortis aut gravioris morbi quod secum fert: gravitas accipitur semper in subiecto de quo agitur et in dubio ex communiter contingentibus. Ratione durationis est *temporalis* seu *incidens* et *perpetuus* vel *chronicus*. "Verum est *morbum* esse temporalem corporis infirmitatem, *vitium* vero perpetuum corporis impedimentum," (fr. 102, § 2, Dig. I, 16). Praesertim dicitur "*vitium* cum partes corporis inter se dissident ex quo pravitas membrorum, distortio, deformitas," (3). In dubio *morbum*, donec contrarium constet, praesumitur esse temporalem nisi ex vitio, i. e., prava dispositione aut laesione membrorum procedat.

B) Mors. — **a)** Quoad mortem possumus distinguere in primis *periculum* et *articulum* mortis. *Periculum mortis* significat "illud verum discrimen in quo cum quis constitutus est ipsum et superesse et succumbere posse, utrumque probabile est," (4). Nihil *generatim* in iure interest an periculum immineat *ab intrinseco* ex morbo vel *ab extrinseco*, ex

partem habere nequeunt in cultu publico,". Forsan lex aliquantulum temperata est, ne ab aliquibus mulieres prohibeantur quae proprie sacris ministris reservata non sunt, nec indecorum videtur quod a mulieribus fiant, uti mos fert. Ceterum servandae sunt leges liturgicae quoad cantum mulierum, etc. (Cfr. etiam cc. 1.264, 1.262, § 2).

(1) Eius vota firma non sunt nisi ex voluntate mariti, qui ea irritare potest etiam directe. *D'Annibale*, III, 205 et nota 12, 13.

(2) *Aul. Gellius* (IV, 2, ex Labeone).

(3) *Cicer.*, "Tusc. quaest.", IV, 13.

(4) *D'Annibale*, I, 38.

bello puta vel navigatione, operatione chirurgica, etc. *Articulus mortis* dicitur punctum seu momentum mortis, moraliter tamen sumptum (1).

b) Mors *apparens* est vel *vera*. Mors *apparens* dicitur quando ordinaria signa vitae cessant, etsi adhuc vita permaneat. **c)** Praesumptio mortis est incertae mortis probabilis coniectura (c. 1.825), et potest esse *iuris* vel *hominis* prout a iure admittitur vel a superiore vel iudice ex adiunctis coniicitur.

422. A) Regulae iuris quoad morbos. — 1.^a *In genere.*

a) Quoad leges positivas et alias similes obligationes ad hoc ut morbus sit causa excusans ab impletione legis ecclesiasticae *positivae* (2) debet esse proportionate gravis respectu gravitatis legis. Gravitatis legis accipitur ex obiecto et fine, at cognoscitur ex poena, ex interpretatione doctorum et ex aliis adiunctis. Gravitatis infirmitatis *absolute* et *relative* est dimetienda, ex periculo et etiam ex incommodo quod affert. **b)** Quoad delicta et poenas. Delictum infirmitas non minuit, nisi quatenus usum rationis perturbat vel extenuat (c. 2.201, § 3, 4). Poenae dum perdurat morbus, si temporales praecipue sint et ipsum agravarent, ex humanitate temperantur. **c)** Cum quis morbo affectus est, morbus possidet, proindeque usque dum moraliter de sanitate constet, ut infirmus se gerere potest.

2.^a *In particulari.* **a)** Pro lege ieiunii et abstinentiae, pro praecepto audiendi sacrum, pro recitatione officii divini, etc., adeundi sunt moralistae, quia regulae in iure speciales non habentur. **b)** Pro ieiunio naturali quoad Eucharistiam in casu infirmitatis haec statuta sunt: 1.º Viaticum recipi potest, ipso non servato, sine ulla limitatione (cc. 854, § 1, 864). 2.º Qui a mense decumbunt sine certa spe ut cito convalescant, semel aut bis in hebdomada possunt recipere SS. Eucharistiam, etsi aliquid medicinae vel

(1) *Ottorino Paniganti*, "Dizionario etimologico", h. v.

(2) Non loquitur de lege naturali, nec de divina positiva ut tali, de quibus moralistas consule, sed de canonica et quidem *positiva*, non de *negativa*.

alimentum per modum potus sumpserint (c. 858). c) Cessat reservatio casuum pro infirmis qui e domo egredi non valent (c. 900, § 1).

3.^a *Vitia organica influxum in iure habent*: a) Quoad matrimonium, quia impotentia *antecedens* et *perpetua* absoluta vel relativa sive ex parte viri sive ex parte mulieris invalidat matrimonium (c. 1068). b) Quoad ordinationem et exercitium ordinis, quia irregulares sunt ex defectu "corpore vitiiati qui *secure* propter debilitatem vel *decenter* propter deformitatem altaris ministerio defungi non valeant. Ad impediendum tamen exercitium ordinis iam legitime recepti gravior requiritur defectus, neque ob hunc defectum prohibentur actus qui rite poni possunt," (c. 984, 2.º). c) Iure particulari corpore vitiiati a religionibus, si notabile vitium sit, excludi solent.

423. B) *Regulae iuris quoad mortis periculum et articulum*. — 1.^a *Periculum* et *articulus* mortis in iure canonico *plerumque*, et praesertim cum agitur de sacramentis administrandis et recipiendis, promiscue accipiuntur (1). 2.^a *Periculum mortis* quoad aliquos effectus latius patet quam pro aliis, ut statim dicimus; imo, *nisi expresse limitetur*, extenditur ad periculum sive internum sive externum. 3.^a *Periculum mortis* non sufficit quoad aliqua, sed requiritur *articulus mortis*, utputa pro danda et lucranda benedictione apostolica moribundis (2). 4.^a "Hoc amplius, si quis versetur in periculo incidendi in perpetuam amentiam vel in ea rerum conditione versetur ut deinceps copiam confessarii probabiliter non sit habiturus, perinde habetur (quoad poenitentiam) ac si versaretur in articulo mortis," (3).

5.^a Effectus in particulari: 1.º *Quoad sacramenta in periculo mortis*. a) *Baptismus* infanti conferri *potest* etiam in utero matris (c. 746), ac *debet* statim ac periculum adest iuxta regulas alibi tradendas. Adultus vero, etsi instructus non sit, sub condi-

(1) *D'Annibale*, I, 38.

(2) *D'Annibale*, l. c.; *Lehmkuhl*, II, 709.

(3) *D'Annibale*, l. c.

tionibus proprio loco tradendis, *debet* baptizari (c. 752, § 2, 3). Tandem in casu necessitatis baptismus *valide* et *licite* a quolibet administrari potest (c. 741, 742, § 2). b) *Confirmatio* etiam ante septennium, ubique conferri potest in periculo mortis (c. 788). c) *SS. Eucharistia* per modum viatici *semel* conferri debet, *pluries* potest omnibus (c. 864), etiam pueris, dum sciant Corpus Christi distinguere a communi cibo, illudque reverenter adorare (c. 854). Si periculum urget administrari potest etiam a diacono (c. 845, § 2). d) *Poenitentia* ab omnibus sacerdotibus *valide* semper administratur moribundis, etiamsi nullam habeant facultatem et sint excommunicati, haeretici, suspensi, etc. (c. 882); *licite* etiam, nisi agatur de absolvendo complice in peccato turpi, quo in casu tantum si adsit necessitas, licite absolutio datur (c. 884). Imo quilibet sacerdos moribundos *valide* et *licite*, iuxta dicta, absolvit ab omnibus peccatis et censuris quantumvis reservatis et notoriis, salva tamen obligatione, si agitur de reservatis ab homine vel specialissimo modo, recurrenti, si convalescerint, ad ferentem censuram vel ad habentem facultatem absolvendi, ut melius proprio loco explicabitur (c. 2.252). e) *Extrema-Unctio* praeberi non potest nisi illis qui ob infirmitatem vel senium in periculo mortis versantur. Illicite et invalide conferretur illis qui in periculo mortis *ab extrinseco* versantur, puta morte damnatis, etc. (c. 940, § 1). Formula breviori et unica unctione fieri potest si mors urget (c. 947, § 1). f) *Matrimonium*. In periculo mortis nulla alia probatio requiritur de idoneitate ad licitum et validum matrimonium contrahendum, quando contraria non adsunt indicia, praeter iurata affirmationem contrahentium se baptizatos esse et nullo detineri impedimento (c. 1.019). Urgente periculo mortis, sive ab Ordinario (c. 1.043), sive a paroco, vel ab alio sacerdote rite adsistenti matrimonio, et etiam a confessario pro foro conscientiae quando Ordinarius recurri non potest, dispensatio concedi valet circa formam matrimonii et circa impedimenta omnia, exceptis presbyteratus ordine et affinitate in linea recta (c. 1.043, 1.044).

Valet matrimonium coram duobus testibus celebratum si parochus, Ordinarius, vel eorum delegatus sine gravi incommodo adiri nequeant (c. 1.098).

2.º *Quoad alia.* — a) *Benedictio apostolica* dari tantum *debet* cum periculum mortis est ab intrinseco et *potest* dari post Extremam Unctionem etsi mors nondum urgeat; sed lucratur indulgentia ipsi adnexa proprie in ipso articulo mortis. b) Sunt et aliae indulgentiae quae in articulo mortis lucrantur si adsint requisitae conditiones, etsi actus ob quos conceduntur prius etiam dum quis valet fiant (1).

424. c) *Regulae quoad mortis praesumptionem et probationem.* — 1.^a Iure civili is qui ignoratur ubi sit et an vivat, mortuus praesumitur si vel *centum annos* excesserit, vel *triginta annos* transierint postquam officio iudicis absens declaratus fuit (2). 2.^a Haec regula quoad primam partem in iure canonico recepta fuit et a nostris tribunalibus et doctoribus is mortuus praesumitur, si de eius vita nihil sciatur, qui *centum annos* excesserit (3). 3.^a Quoad praesumptionem mortis ex dilatata absentia in iure canonico unica et generalis regula non fuit admissa; sed ex diversis circumstantiis in casibus particularibus diversimode coniciebatur (4), et maior vel minor lapsus temporis

(1) Cfr. *Lehmkuhl*, II, 709, 710.

(2) *D'Annibale*, I, 37, qui allegat (nota 19), *Cod. Germ.*, § 120, e *Ital.*, art. 36. Vide etiam *Hisp.*, art. 191 seq. ubi post 90 annos a nativitate mors praesumitur. Hac ipsa aetate ut verissimilis mors a S. R. R. etiam habetur. (Dec. 385, n. 15, pars 4.^a, t. 2.º, *Recent.*).

(3) *De Iustis*, "De Disp. matrim.", II, XI, 2; *S. R. R.*, passim. cfr. dec. 690, n. 4, pars 1.^a; dec. 235, n. 2; dec. 403, n. 2; pars. 3.^a, etc.

(4) Sic, e. g., *De Iustis* (l. c.), ait: "imo quamvis in aliis mortuus praesumatur ille de quo per *viginti annos* post discessum non fuit habita notitia, ut bene Rota coram d. Cavaliero, d. dec. 344, n. 3, nihilominus in matrimonio, etc.". In dec. 546, part. 19, t. 2.º: a) admittitur praesumptio mortis per quinquennium absentiae ad effectum admittendi agnatos absentis ad successionem, ex regula in iure romano recepta: b) per 40 annos absentiae

requirebatur. 4.^a Praesumptio mortis quoad matrimonii dissolutionem pronuntiandam, non sufficit sed requiritur vera probatio quae ex *sola absentia*, qualiscunque illa sit, non attingitur (1).

5.^a Probatio mortis quando iure exigitur multipliciter fieri potest, scilicet: **a)** per testimonium authenticum auctoritatis ecclesiasticae (2) et, si hoc haberi non possit, etiam civilis (3); **b)** quando documentum haberi nequit per duos testes iuratos qui deponant de facto proprio et concordēs sint quoad rem et substantiales circumstantias; **c)** etiam quando plena probatio attingi non potest, admittitur *semiplena* si aliis adminiculis, indiciis, etc., roboretur; **d)** imo admittitur directa probatio per famam, indicia, praesumptiones, si insimul coniungendo moralem certitudinem mortis conferant (4).

425. D) Regulae quoad mortem apparentem et veram. —

1.^a *Mors apparens*: **a)** Cum apud viros doctos ac vere peritos (5)

maxime comprobatur praesumptio mortis. Circumstantiae vero quae has praesumptiones roborant ibi plures numerantur.

(1) Cfr. Instructiones S. O.: 21 Augusti 1670 iussu Clementis X et alia a. 1868 (A. A. S., v. VI (1870), p. 436 seq., 442 seq., speciatim, p. 438, n. 1); S. C. Sacr., 12 Martii 1910; A. A. S., v. II, p. 196; *De Iustis*, l. c.; *Gasparri*, "De Matrim.", v. I, nn. 723, 724; *Wernz*, v. IV, n. 721; *Lehmlkuhl*, v. II, n. 971; *Noldin*, v. III, n. 583.

(2) Ex registris parociae vel xenodochii, ex partita libri confratrum ad quos spectat mortuos sepelire, et aliis eiusmodi documentis ab Ordinario vel parrocho confici potest testimonium authenticum mortis.

(3) Puta ex regestis militiae, civitatis, etc., confectum a competenti auctoritate. Cfr. Inst. cit. S. O. 1868, n. 2 et S. R.R. passim. Cfr. "S. R. Romanae Decis. Rec. in comp. redactae", Mediolani, 1731, vol. III, p. 503, 504.

(4) Inst. cit. S. O. 1868, nn. 3-11; Inst. S. C. de Prop. Fide. a. 1883 ad Ordinarios Foederat. Stat. Americ. Sept., n. 43 (cfr. Collect. S. C. de Prop. Fide. Romae, 1907, v. II, n. 1587 et etiam 1588); S. C. Sacram. pluries (A. A. S., v. II, p. 196 seq.; v. III, p. 26; v. VII, p. 40, 235, 476; v. VIII, p. 151; v. IX, p. 120).

(5) Cfr. *Ferreres*, S. J., "La muerte real y la muerte aparente", ed. 4.^a, hisp., et 2.^a ital. a Doct. *Geniesse*, e 3.^a hisp., versa et pluribus aucta (Romae, 1907) (art. II et III P. Ferrer., et App. II et III Doct. *Geniesse*).

satis constet saepe, imo et *saepissime* (1), mortem apparentem seu statum quem vocant *vitae latentis* per aliquod temporis spatium (2) antecedere mortem veram, infirmi qui sunt apparenter mortui, usque dum probabiliter hic status perdurat, habendi sunt, quoad omnia, uti vere viventes sensibus destituti (3) (c. 1.213).
b) Hinc quoad baptismum administrandum sive agatur de infantibus sive de adultis, et quoad *absolutionem sacramentalem* vel *extremam-unctionem* conferendam, eadem regulae servandae sunt ac pro iis qui sensibus destituuntur et in periculo versantur (4).

2.^a *Mors vera.* **a)** *Quoad personalitatem.* Christianus morte, in Ecclesia militanti personalitate exiit, remanent tamen et in iure effectum habere pergunt actus qui vita durante ad normas iuris posuit, maxime vero ultimae eius voluntates (cc. 1.513, 1.517).
b) *Quoad corpus.* Corpus ab anima iam separatum, quod *cadaver* audit, considerari debet non proprie ut subiectum iuris, sed ut obiectum circa quod aliorum iura ac praecipue officia exerceri possunt vel debent (5). *Iura* quoad cadaveris funera et sepulturam exercentur, iuxta casus, a parrocho proprio, a superioribus religionis, etc.; quoad cadaveris vero quasi-dominium et quasi possessionem, ex quibus ius vigilantiae, custodiae, translationis exurgere possunt, ea iura exercentur a propria familia vel persona morali, cui loco familiae defunctus erat aggregatus. *Officia* erga cadavera, quae iam lege naturae dictante, omnibus fere populis cultis sacra fuerunt (6), christiana fide melius declarata, iustificata et confirmata sunt ex dogmate resurrectionis carnis et ex fidei doctrinis

(1) *Ibid.*, l. c.; Antonelli, "Medicina Pastor", ed. 3.^a, v. II, n. 920-978.

(2) Geniesse, op. cit., App. I.

(3) Rit. Rom., tit. VI, n. 3.

(4) P. Ferreres, op. cit., pars. 4.^a, cap. III; et alii omnes moralistae propriis locis.

(5) Salvatore M. Brandi, S. J., *Il cadavere umano, sua filosofia e sua giurisprudenza*, Roma, 1899, art. III, p. 13 seq.

(6) Pro iure romano. Cfr. Girard Longo, "Manuale elementare", p. 255 b) 256 et notae; Ferrini, "Pandette", 2.^a ed., 1904, nn. 212, 213.

circa dignitatem corporis quod sacramentis sanctificatur, instrumentum est bonorum operum et templum Spiritus Sancti (1). Omnes venerationem et obsequium praestare debent cadaveribus et locis ubi cadavera requiescunt. Hinc 1.º Fidelium defunctorum corpora sepelienda sunt, reprobata eorum crematione (c. 1.201, § 1), nec voluntati defuncti parendum est si hanc cremationem ordinavit (§ 2). 2.º Praeterea corpora fidelium, qui in poenam sepultura ecclesiastica non privantur, in loco speciali benedictione sacro sepeliendi sunt, iustis funeribus in Ecclesia prius persolutis (c. 1.239, § 3). 3.º Ius canonicum hanc debitam venerationem cadaveribus et sepulchris sancit. Nemini licet cadavera sine venia Ordinarii exhumare (c. 1.214, § 1) et gravibus poenis mulctantur qui sepulchra vel coemeteria violare audent (cc. 2.328, 2.329) (2). — c) *Quoad animam.* Animae fidelium qui in Christo pie occubuerunt, suffragiis, sacrificiis (c. 809) ac indulgentiis iuvare possunt (c. 913, 2.º), et pariter suis orationibus ac intercessionibus ipsae nos adiuvant.

ART. II. — QUOAD AETATEM (cc. 88, 89, etc.).

In iure tres praecipue distinguuntur aetatis gradus *infantia*, *minor* et *maior aetas*.

426. Notiones. — **A)** *Infantia.* *Infans*, qui etiam *parvulus* vel *puer* appellatur (c. 88, § 3; 745, § 2, 1.º; 854, § 1), *etymologice* qui fari nescit, *natura* qui nondum sui compos est, *iure* vero is dicitur qui septennium adhuc non *complevit*, etsi rationis usum de facto habeat. Et sane ante completum septennium ius omnes censet non sui compotes et probationem in contrarium non admittit; expleto septennio e contra,

(1) 1 Cor., VI, 19; Conc. Trid., sess. XXV, "De invocatione, veneratione et reliquiis sanctorum", etc.

(2) Pariter moderni codices poenales iniurias cadaveribus et sepulchris illatas punire solent. Cfr. C. It., art. 143, 144; C. Hisp., art. 349, 350, 355, 596, etc.

usus rationis a iure praesumitur et contrarium, etsi verum sit, probari debet ut admitti possit.

B) *Minor et maior aetas* diversimode penes nos accipitur: a) *Minor* re ille dicitur qui *ad negotia civilis vitae* adhuc immaturus est, *iure nostro* talis censetur qui vicesimum primum aetatis annum nondum explevit, qui vero vicesimum primum aetatis annum superavit *maior* dicitur (c. 88, § 1). b) *Minor aetas* *pubertate* partitur; qui infra sunt *impuberes*, qui supra *puberes* vocantur. Pubertas est capacitas generandi, unde *puberes* re illi dicuntur qui liberis procreandis idonei sunt, *impuberes* qui adhuc incapaces sunt. *In iure* "minor si masculus censetur *pubes* a decimo quarto, si femina a duodecimo anno completo"; ante hanc aetatem *impuberes* respective habentur (c. 88, § 2).

Observandum est quod nunc in nostro Codice *pubertas* non significat nec capacitatem physicam, nec capacitatem *iuridicam* (1) matrimonium contrahendi, quia matrimonium reapse ante decimum sextum annum completum vir, ante decimum quartum completum mulier inire non possunt (c. 1.067, § 1), sed generatim habenda est uti naturalis partitio minoris aetatis ex potentia ad generationem plus minus late sumpta, quam aliarum facultatum evolutio comitatur, quaeque alios plures effectus in iure habet.

C) *Impuberes* ab auctoribus distinguuntur in *proximos infantiae*, et *proximos pubertati*, prout huic vel illi proximiores sunt, quod computatur ex annis ab infantia ad pubertatem utrinque divisus, tam pro viris quam pro feminis.

D) *Senes* iure nostro dicuntur, etsi bene valeant, qui sexagesimum annum aetatis *ingressi sunt*, tam pro viris quam pro feminis (c. 1.254, § 2).

E) Praeter eos qui proprie et primario minores, infantes, etc., appellantur, alii etiam sunt quibus *per iuris assimilationem*, ut minores vel infantes habentur: a) *Minoribus* aequiparantur personae morales sive collegiales sive non collegiales (c. 100, § 3). b) *Infantibus* assimilantur quotquot usu rationis sunt habitu destituti (c. 88, § 3).

427. A) Regulae circa effectus iuridicos infantiae. —

1.^a Infantes non tenentur legibus *mere ecclesiasticis* licet rationis usum assequuti sint, nisi aliud iure caveatur (c. 12). Tenentur, si usum rationis habeant, illis legibus *quae interpretationem iuris*

(1) I. e.: "Praesumptionem ex iure physicae capacitatis generandi ex qua matrimonium quis contrahere valet.,."

divini continent, uti e. g., praecepto recipiendi Eucharistiam in periculo mortis (c. 854, § 2). 2.^a Recipere possunt sacramenta baptismi et confirmationis antequam rationis usum habeant (cc. 745, 788); Eucharistiam in periculo mortis, si sciant Corpus Christi a communi cibo discernere illudque reverenter adorare (c. 854, § 2), extra periculum mortis plenior cognitio requiritur (§ 3); alia sacramenta poenitentiae et extremae unctionis recipere possunt si habeant usum rationis (cc. 940, 941). 3.^a Infantes incapaces doli habentur ac proinde et poenae, etsi habeant usum rationis (c. 2.201, § 1).

428. B) Effectus iuridici minoritatis. — I. *Communes omnibus minoribus.* — 1.^a Persona minor in exercitio suorum iurium potestati parentum vel tutorum obnoxia manet, iis exceptis in quibus ius minores a patria potestate exemptos habet (cc. 89, 1.648, § 1, 2): gaudet scilicet iuribus, sed ne eis male uti vel abuti valeat, in eorum usu parentibus subest vel tutoribus. Plures exceptiones sive iure nostro sive iure civili communiter admittuntur. Et sane: 1.º *Iure nostro*: a) *quoad electionem status* si de matrimonio agatur consuli debent et attendi parentes vel tutores, filius tamen et minor absolute eis non subditur hac in re (c. 1.034), si vero de religione capessenda vel clericatu amplectendo agatur, iuxta casus, consulendi vel minus erunt (1); b) *quoad actionem in iudicio* generatim circa res spirituales et cum spiritualibus connexas si minores usum rationis assequuti sint, agere et respondere possunt sine patris vel tutoris consensu (c. 1.648, § 3); c) *quoad quasi-domicilium*, minores, ut superius diximus, possunt proprium quasi-domicilium obtinere (c. 93).

2.º *Iure civili communi* (2) minores conditionem suam meliorem utique facere possunt, deteriore non possunt. Unde qui cum eis contrahit obligatur naturaliter et civiliter, ipsi vero naturaliter tantum obligantur,

(1) Exemplis Sanctorum et doctrina recepta moralistarum comprobatur.

(2) In quo moderni Codices innituntur generatim, quodque iure canonico recipitur.

nisi lex obligationem etiam naturalem legitime sustulerit. Obligatio naturalis civilis fit, si restitutionem in integrum, debito tempore, non petierint.

2.^a Minor aetas est causa excusans in delictis et inde in poenis, et eo maior quo magis ad infantiam accedit (c. 2.204).

II. **Effectus iuridici impubertatis.** — His regulis continentur: 1.^a Impuberes tenentur legibus ecclesiasticis si sufficienti rationis usu gaudent (c. 12), quod praesumitur in dubio (c. 88, § 3). 2.^a Omnes impuberes sunt capaces peccandi, et ipsi infantiae proximi, doli, relate ad delictum, incapaces *absolute* non habentur (c. 2.201, § 1); sed eo magis recognoscitur adesse excusationis causa, quo magis ad infantiam accedunt (c. 2.204). 3.^a Poenis latae sententiae non subiacent impuberes *omnes* (c. 2.230), sed quia doli capaces, subiacere possunt poenis ferendae sententiae. Tamen, iubente canone 2.230, potius punctionibus educativis quam censuris, aliisve poenis gravioribus vindicativis, corrigi debent.

III. **Effectus iuridici pubertatis.** — Sub his regulis comprehenduntur: 1.^a Puberes incurrunt poenas latae sententiae (c. 2.230). 2.^a In rebus spiritualibus et cum spiritualibus connexis possunt agere in iudicio per ipsos sine patre aut tutore vel procuratore (c. 1.648, § 3). 3.^a Mulier decimo quarto anno completo, vir decimo sexto pariter completo, capaces habentur validi matrimonii (c. 1.067, § 1). 4.^a Minores post pubertatem possunt religionem ingredi (c. 555, § 1, 1.º), professionem temporaneam facere (c. 573), vota reservata emittere (c. 1.039), etc.

429. **C) Effectus iuridici maioritatis.** — Hisce regulis definiuntur: 1.^a Persona maior plenum habet suorum iurium exercitium (c. 89), id est, iis iuribus quae sive lege generali, sive speciali ipsi competunt, pro lubitu uti valet, iuxta terminos ipsius legis. 2.^a Quaedam graviores obligationes vel onera ut ieiunium (c. 1.254, § 2) et susceptio definitiva status, cui a iure adiungitur votum castitatis perfectae, tantum maioribus permittuntur vel imponuntur (cc. 573; 975).

430. D) Effectus iuridici senectutis. — Hisce regulis explicantur: 1.^a Ab *incepto* sexagesimo anno senes legi ieiunii, etsi bene valeant, non adstringuntur (c. 1.254, § 2). 2.^a Quoad delicta et poenas, senectus generatim *ex se* in delictum non influit, est tamen causa excusans quoad poenas (c. 2.218, § 1). 3.^a Seniores, quandoque progrediente aetate, arcentur a quibusdam muneribus, ne eorum pondere opprimi videantur.

ART. III.— QUOAD RATIONIS USUM (cc. 88, 89).

431. Notiones. — **A)** Duplex genus distingui potest eorum qui ratione non utuntur scilicet: *primum* est eorum qui ipso *habitualiter* carent, *alterum* eorum qui gaudent utique habitualiter usu rationis, sed *actu* et *incidenter*, dum haec vel alia operantur, illo expertes sunt.

B) In priore genere duplex iterum adest categoria: aliqui rationis usum *nondum* assequuti sunt, alii vero *postquam* assequuti fuerant, amiserunt. **a)** *In prima categoria* sunt infantes (*natura*) de quibus iam diximus, et alii omnes qui infantibus ob diversas causas sunt similes, nempe: *idiotae*, qui radicali impotentia laborant ad vitam rationalem; *imbecilles*, qui incompletam evolutionem facultatum obtinuerunt ex causis internis (1); *surdi-muti*, qui simul *coeci* sunt, a nativitate (2); *surdi-muti* a nativitate, quatenus instructione carent. **b)** *In secunda categoria* numerantur *amentes*, qui usu rationis quoad omnia habitualiter carent (3); *dementes* seu *monomaniatici*, qui usu rationis carent *habitualiter* quoad aliquam seriem idearum (4). Tam *amentia* quam *dementia* potest esse

(1) *Latini*, Prof. iuris criminalis in Sem. Rom., “Elementa iuris criminalis,” (folia lytograph.), p. 126.

(2) “Quos idiotas vocant,” ait *D’Annibale*, I, 30, sed *idiotismus* etiam ex aliis causis provenire potest, puta ex cerebri laesione.

(3) In amentia antiqui distinguebant duas species, *quietam* scilicet et agitatam quam *furorem*, seu alienationem furoris, vocabant. “Amentia enim est genus quod sub se duas saltem species complectitur, nimirum alienationem furoris, ut legitur in cit. capite (*Dilectus*, 24, *de sponsalibus et matrimoniiis*) et insaniam quietam.” Cfr. S. Romanae Rotae decisiones seu sententiae (a. 1909), vol. I, decis. XIX, p. 165, n. 2 (Romae, 1912). Idem in iure romano ex quo nostri. Cfr. *Maynz*, op. cit. (ed. 4.^a), p. 416, nota 8.

(4) Cfr. Decisiones S. R. R., 1909 (decis. X, p. 87); *D’Annibale*, I, 31.

absoluta seu *perfecta*, ita ut lumen rationis quoad omnia vel quoad aliquam seriem idearum *penitus* extinguatur, vel *imperfecta* si tantum obnubiletur. In utroque casu haberi possunt *lucida intervalla*, in quibus apparenter saltem, hi amentes et dementes fere homines undequaque normales apparent.

C) In altero genere, eorum scilicet qui usu rationis *habitu* gaudent, *actu*, ex aliquo impedimento superveniente, carent, plures casus etiam distingui possunt. Nos hic tantum de duobus agimus: de *ebrietate* et de *somno*.

D) Ebrietas (1) *ex parte voluntatis*, potest esse *accidentalis* si praeter voluntatem accidit, *voluntaria* si sciens volens quis in eam incidat. Haec dicitur *simpliciter voluntaria* si una alterave vice contrahitur, *habitualis* si saepe ex habitu, *affectata* tandem si intenditur expresse eo fine ut per ipsam aliquid vitetur, puta adimpletio obligationis dato tempore, vel agatur securius puta crimen, vel aliquid obtineatur. *Ex parte intellectus*, cuius impedit usum, est *perfecta* si ipsum penitus offuscatur, *imperfecta* si tantum plus minus perturbatur.

E) Somnus duplex est: *naturalis* et *artificialis*. Artificialis pluribus modis produci potest: hypnotismo, magnetismo animali, etc. (2). Somnus naturalis *culpabilis* in causa esse potest, artificialis etiam *affectatus*, eodem sensu ac pro ebrietate diximus.

432. **Regulae.** — Duplicis generis sunt aliae *ad factum* pertinent, aliae *ad ius*. *Priores* determinant generatim quonam gradu in casibus dubiis diversae personae usu rationis fruuntur quoad effectos iuridicos, *posteriores* decernunt quinam hi iuridici effectus sint, qui ex maiore vel minore privatione usus rationis sequuntur.

A) **Regulae quae factum respiciunt.** — 1.^a a) *Idiotae* et hi qui *surdi-muti et coeci* (3) sunt a nativitate et pariter *imbecilles* (4) infantibus aequiparantur. b) Quoad *surdos* et *mutos* a

(1) Ebrietatem latissime accipimus, nec interest ex qua causa procedat.

(2) Pariter late haec accipimus, nec de causa vel methodo adhibita solliciti hic sumus.

(3) *D'Annibale*, I, 30.

(4) Qui absolute tales sunt, ita ut gradum minimum evolutionis quae in hominibus ratione compotibus invenitur non attingant. Alioquin pro gradu imbecillitatis diiudicandum est.

nativitate, si instructione *scientifica* (1) donantur, pro gradu instructionis hominibus normalibus *theoretice* aequiparari possunt; *practice* tamen iure variis modis ipsis favetur, sive in civilibus, sive in poenalibus (2). Quoad *surdos et mutos a nativitate* qui instructione carent, certum est eos cognoscere non posse nec ea quae pertinent *ad fidem*, nec ea quae *ad ius positivum*, proindeque quoad illa infantibus assimilantur: respectu rerum quae *ad ius natura'e* pertinent *communius* affirmatur ipsos posse etsi imperfecte illa cognoscere ac proinde peccati, contractus, matrimonii capaces habentur (3).

2.^a a) Qui ex amentia, dementia vel alia qualibet ratione in statu sunt in quo vel nullus, vel non completus usus rationis haberi potest, praesumitur ipso rationis usu habitualiter vel absolute non gaudere, vel non perfecte gaudere iuxta casus (4). b) Qui habitualiter caret usu rationis, praesumitur caruisse etiam quoad actum determinatum de quo quaeritur, donec contrarium certo constet et probetur (5). c) Imo in casu amentiae completae habitualis, haec probatio contraria *in poenalibus* non admittitur vel non nisi difficulter, quia nec lucida intervalla accipi valent

(1) I. e., illa quae *methodice* fit a viris peritis. *Domestica* instructio parum efficax esse solet, attamen quatenus scientificam imitetur ipsi aequiparari debere dubium non est. In mentem autem revocandum est quod instructio non praesupponitur, sed est probanda, sive quoad existentiam, sive quoad gradum, maxime in odiosis.

(2) Quia semper dubium de instructione remanere potest et praeterea ex humanitate ipsis suisque rebus parcendum est.

(3) "Haec sententia congruit iure civili. (L. 5, *De acquir. haered.*; C. It., 340), quo *inhabilibus* aequiparantur (L. 10, C. "De Testam."; C. Aust., 275; Ital., 340, 786); et forte etiam canonico quo matrimonium contrahere permittuntur ex CC. 23, 25; *De Spon.*, ibique *González*, quibus matrimoniis contrahendis capaces habeantur). Coeci a nativitate quoad negotia sua contrahenda vel distrahenda iure nostro aequiparantur surdis et mutis,, (Codex It., 340); *D'Annibale*, I, 30.

(4) S. R. R. Decis. seu Sent. (1909) (dec. XIX, n. 6).

(5) Ibid., l. c., lucida intervalla minime praesumuntur.

tamquam probatio sanae mentis (c. 2.201, § 2). In *civilibus*, maxime favore amentis, facilius contraria probatio admitti potest (1). Dementes amentibus aequiparantur in illis in quibus insaniunt. d) Qui usu rationis e contra gaudet, semper praesumitur in actu particulari ex ipso operatum fuisse donec contrarium probetur.

433. B) Regulae quae ad ius sese referunt. — I. *De iis qui habitualiter ratione carent* (2). — 1.^a *In genere* ipsi aequiparantur infantibus, imo ea quae infantibus competere possunt quatenus usu rationis gaudeant, his non competunt (c. 88, § 3). — 2.^a *In specie. Quoad personalitatem:* Carentia usus rationis personalitatem in iure non extinguit, nec ipsam reddit *incompletam*, veluti de censura aut haeresi diximus. Non privat ullo modo beneficiis aut privilegiis quae actum proprium non requirunt (3), non tollit iura, sed suspendit exercitium eorum quae mere personalia sunt et per alium exerceri non possunt, cetera vero per tutorem vel curatorem exercentur (4). — 3.^a *Quoad obligationes:* a) Legibus ecclesiasticis non subsunt (c. 12). b) Obligationes validas nec contrahere, nec per sese suscipere possunt. — 4.^a *Quoad delicta et poenas* praesumuntur incapaces doli ac proinde poenae (c. 2.201, § 2). — 5.^a *Quoad sacramenta:* a) Infantes (natura) et ab infantia complete amentes possunt *valide* sine ulla intentione cuius incapaces sunt, quamque supplet Ecclesia quatuor sacramenta *baptismum* scilicet *confirmationem*, *eucharistiam* et *ordinem* recipere; *licite* nunc tantum baptismum et confirmationem, prius etiam eucharistiam recipiebant. b) Ii, qui inciderunt in amentiam post adeptum usum rationis, dicta quatuor sacramenta

(1) *D'Annibal*, I, 31, et nota 17.

(2) Haec applicantur amentibus et dementibus, proportionem tamen servata et pro iis in quibus isti sanam mentem non habent.

(3) Puta oratorium privatum et alia huiusmodi. Aliis muneribus quae actum proprium requirunt, uti officium pastorale, etc., ipso facto non privantur sed ob bonum publicum privandi sunt.

(4) Ut postea videbimus, est unus ex casibus in quibus ius maiores curatori subicit.

et extremam-unctionem (c. 943) *valide* recipiunt ex intentione habituali implicita faciendi ea quae ad salutem necessaria sunt, *licite* vero in casu necessitatis sacramenta necessaria (1). Sacramentum matrimonii certum est eos valide recipere non posse, poenitentiam vero nonnisi sub conditione in periculo mortis (2).

II. *De iis qui actu carent usu rationis.* — 1.^a *Quoad obligationes:* a) Actualis carentia usus rationis a legibus excusat, quatenus culpabilis in causa non sit, et lex si praevideatur impedimentum, adimpleri prius vel post non potuisset. b) Obligationes in se suscipere non potest qui actu caret usu rationis. — 2.^a *Quoad delicta et poenas:* a) Quoad delictum in se stat canon 2201, § 1: "Delicti sunt incapaces qui actu carent usu rationis". b) Quoad delictum in causa stat § 3 eiusdem canonis, in quo omnes hypotheses comprehenduntur. "Delictum in ebrietate *voluntaria* commissum aliqua imputabilitate non vacat, sed ea minor est quam cum idem delictum committitur ab eo qui sui plene compos est, nisi tamen ebrietas apposite ad delictum patrandum vel excusandum quaesita sit (*affectata*); violata autem lege in ebrietate involuntaria (*accidentali*), imputabilitas exulat omnino si ebrietas usum rationis adimat ex toto, minuitur si ex parte tantum. Idem dicatur de aliis similibus mentis perturbationibus", ex somno naturali vel artificiali, ex momentanea hallucinatione, etc. c) Quoad poenas *latae sententiae* haec simplex regula viget: ebrietas vel perturbatio mentis, licet causae excusantes fuerint, si tamen culpabilitatem non tollant, a poenis latae sententiae non liberant et e contrario (c. 2.229). d) Quoad poenas *ferendae sententiae* sunt semper causae excusantes et iustificantes si, iuxta dicta, delictum

(1) Etiam Eucharistia ipsis *probabilius* ministrari potest, *probabiliter* etiam *debet* non obstantibus verbis Ritualis: *Amentibus communicare non licet* (tit. IV, c. I, n. 10), quae de aliis communionibus, non de Viatico intelligi valent. Necesse tamen est, ut per se patet, quod requisitae condiciones adsint. Cfr. *Noldin*, III, n. 184 e.

(2) *Noldin*, III, 41, 4 b.

in se et in causa excludunt. — 3.^a *Quoad sacramenta*: Ebrii, dormientes, a sensibus destituti, se habent quoad sacramenta sicut illi qui in amentiam inciderunt post adeptum usum rationis (1).

Cap. II. — Personae quoad familiam (cc. 93, etc.).

434. Societas familiaris exurgit ex viro et uxore, parentibus ac liberis. Ius praeterea naturam imitatum est et per institutum *adoptionis* quamdam iuridicam paternitatem et filiationem finxit; pariter ne filii minores parentibus orbat, vel extra patriam potestatem ubicumque constituti auxilio destituerentur, *tutores* et *curatores* creavit. In pluribus iuris partibus notiones generales his de rebus occurrunt, quae igitur insimul cum generalioribus iuris principiis hic tradendae sunt.

ART. I. — DE VIRO ET UXORE.

435. *Notiones*. — a) *Mas* sive *masculus*, *foemina* sexum tantum indicant et non statum nisi ex adiunctis aliud constet (2); *vir*, *mulier* indifferenter applicantur ad significandum sexum tantum vel etiam statum matrimonii. — *Maritus* dicitur vir matrimonio iunctus, cui respondet ex parte foeminae *uxor*. *Sponsus*, *spōsa* stricte loquendo ii dicuntur qui promissionem de futuro matrimonio, *sponsalia*, alter alteri invicem dederunt; late, sed frequenter, appellantur qui matrimonio iam sunt copulati (3). *Coniux* tam maritum quam uxorem designare potest: *coniuges* utrumque simul indicat. b) Qui a vinculo matrimoniali actuali liberi sunt generali vocabulo dicuntur *coelibes* (4), qui vero ex morte coniugis liber evadit, donec novas ineat nuptias, *viduus*, *vidua* vocatur (5). c) *Virgo*

(1) In ipsis requiritur ad valide suscipienda sacramenta *intentio* saltem *habitualis implicita*. Cfr. *Noldin*, II, 41, 4.

(2) *Homo* est nomen genericum et complectitur utrumque sexum, sed frequentius usurpatur pro maribus.

(3) Quia matrimonium *sponsalia de praesenti* etiam vocatur. Hoc sensu sumitur passim in S. Scriptura, et in fontibus iuris.

(4) Sunt et alia vocabula ad signandum statum liberum sive in viro sive in foemina. *Coelebs* dicitur de eo qui sine coniugio est sive aliquando sive numquam matrimonium inierit.

(5) Si vero novas nuptias contrahunt non absolute *vidui* vocantur, sed respectu anterioris coniugis.

dupliciter accipitur *theologice* et *canonice*: *theologice* is virgo dicitur, vir (1) sive mulier, qui carnis integritatem conservat et voluntatem habet abstinendi in perpetuum ab omnibus venereis delectationibus licitis sive illicitis; *canonice* virgo dicitur mulier quae claustrum virginale inviolatum servavit, quidquid sit an perfectam castitatem interne ac externe servaverit, necne. De claustro virginali inviolato quaeritur mulier dum solemniter ut virgo consecratur (2). "An autem quae involuntarie oppressa est, virgo adhuc in sensu ecclesiastico haberi debeat, non una sententia est," (3).

436. *Regulae iuris*. — 1.^a Ex iure divino naturali et positivo *vir est caput uxoris*, quae ideo illius potestati (4) in omnibus subiicitur quoad matrimonium, i. e., ad communem vitae consuetudinem ac res domesticas; attamen uxor socia viri est, non serva (5). 2.^a Iure canonico haec subiectio quoad plura specialiter sancitur, scilicet: a) *quoad domicilium*, uxor dum legitime a viro separata non est, eius domicilium retinet (c. 93); b) *quoad vota*, in probabiliori sententia (6) quae nunc ex verbis Codicis acceptanda videretur (c. 1.312, § 1), vir potest ex dominativa potestate quam in uxorem habet eius vota *directe* irritare (7); c) *quoad contractus*, ius canonicum admittit regulas iuris civilis uniuscuiusque nationis (c. 1.529), ex quibus generatim, ut statim dicimus, uxor sine auctoritate mariti obligationem contrahere non valet.

(1) Sic Apocalypsis (XIV, 4) loquitur de viris qui virginitatis meritum habent et coronam.

(2) Cfr. *Pontificale Rom.* pars 1.^a: "De benedictione et consecratione virginis."

(3) Cfr. *Ojetti*, "Synopsis", v. *Virginitas*, n. 1.403.

(4) Gen., III, 16; 1 Petr., III, 1, 6; Cor., XIV, 34; Eph., V, 24.

(5) Ephes., V, 25; Petr., III, 7.

(6) Talis habebatur a S. Alphonso et a pluribus aliis, quos videsis apud *Lehmkuhl*, I, 607.

(7) Cfr. tamen *Prümmer*, II, 418. Rationes ibi allegatae vi certe non carent, et carpere non auderemus eum qui verba, alioquin generalia, Codicis intra ambitum potestatis maritalis contineret.

3.^a Iure civili quid uxori sine marito non liceat ita breviter exponit clariss. *D'Annibale*: "non potest (et haec ex NN. LL. sunt introducta) nisi eo praesente vel sine eius in scriptis consensu: 1.º, res suas immobiles donare (ne filiis quidem suis), alienare, pignori dare, sortes exigere, mutuum accipere, fideiussiones interponere; nec 2.º, de his iudicio agere vel sine eo conveniri; nec 3.º, negotia alterius gerenda suscipere. Attamen nulla eget viri vel alterius auctoritate, mulier viro interdicto, vel poenam anno longiorem expiante, vel absente; nec mulier quae mercaturam exercet, vel separata officio iudicis sine culpa sua. Qui cum nupta de his contrahit iniussu viri (cum eo opus est) obligatur mulieri naturaliter et civiliter; sed et mulier ei obligatur; at mulieri et quibuslibet eius successoribus, imo et viro, constante matrimonio, et fortasse etiam creditoribus datur in integrum restitutio „ (1).

4.^a Iure canonico uxor sine marito potest: a) Quasi-domicilium proprium obtinere, si a viro etsi illegitime separata sit; si vero separatio est legitima, etiam domicilium proprium obtinet (c. 93, § 1, 2). b) Mulier in iudicio sine marito agere semper valet (c. 1.646 sqq.). c) Mulier independenter a marito sepulturam sibi eligere potest (c. 1.223, § 2); si vero non elegerit, cum viro sepelitur (c. 1.229, § 2). d) Pariter mulier independenter a marito ius patronatus quod ipsi competat (c. 1.456) et alia iura spiritualia exercet.

5.^a a) Uxor aequale ac maritus ius habet quoad bona matrimonii (c. 1.111). b) Nisi iure speciali aliter cautum sit, uxor quoad canonicos effectus particeps efficitur status mariti (c. 1.112). c) Uxor *indirecte* irritare potest vota mariti (c. 1.312, § 2). d) Neque maritus, nisi uxore consentiente, neque haec nisi ille consentiat possunt religionem ingredi. e) Maritus pariter non potest ordines imo nec primam tonsuram recipere sine uxoris consensu. Excipe casum in quo legitime obtineatur divortium perpetuum a thoro et habitatione, tunc etenim pars innocens, sine

(1) *D'Annibale*, I, 48 ex Codicibus *Italico*, *Gallico*, *Austriaco*, etc. quibus consonat Codex *Hispanicus*, art. 60-66 etc.

coniugis assensu, servatis de iure servandis, poterit religionem ingredi vel ordines recipere.

6.^a Attamen ius vetat nunc generatim his qui matrimonio iuncti sunt: **a)** Religionem ingredi, adeo ut in ea *valide* recipi non possint (c. 542, 1.º). **b)** Virum vivente uxore ordines recipere (c. 987, 2.º).

7.^a *De viduis.* — **a)** Vidua honores et nomen retinet mariti dum in suo statu fideliter permanet (1); **b)** acquirere potest proprium domicilium, non tamen praesumitur mutasse domicilium mariti, donec contrarium appareat. Attamen etiamsi non mutet domicilium, hoc iam *personale* est, et pro lubitu ab ipsa derelinqui potest; **c)** *iure communi* (2) non prohibetur vidua religionem ingredi, et viduus ordines recipere aut religionem ingredi: si religionem ingrediantur a nullo officio, etiam ex altioribus, excluduntur.

8.^a *De secundis nuptiis.* — **a)** Licet casta viduitas honorabilior sit, secundae tamen et posteriores nuptiae validae et licitae sunt (c. 1.142). **b)** Viduus tamen ex secundis nuptiis irregularis est *ex defectu*, quia bigamus, ad ordines suscipiendos (c. 984, 4.º). **c)** Mulier, cui semel benedictio solemnis data est, nequit in subsequentibus nuptiis eam iterum accipere (c. 1.143).

9.^a *De virgine.* — **a)** Virgines in Ecclesia magno habentur honore et nuptis ac viduis praeferuntur (3). **b)** Ecclesia sollemni benedictione ac consecratione, quae ritus ordinationis quadantenus imitantur, virgines Deo dicat ac consecrat (4).

(1) Ita etiam iure civili. Cfr. C. Hisp., art. 64; It., 131, etc. Hoc sensu et in favorabilibus viduitas non perditur ob ingressum in monasterium (S. R. R. passim).

(2) Iure Normarum (art. 61, 8.º) sine dispensatione pontificia viduae in institutis mulierum recipi non poterant. In ultima editione Codicis sublatum est hoc impedimentum et quidem prudenter, quia regula generalis contraria nimis lata videbatur.

(3) Conc. Trid., sess. XIV, "De Sacramento matrim.", c. 10.

(4) Pont. Rom., l. c.

ART. II. — DE PARENTIBUS ET LIBERIS.

437. **Notiones.** — A) *Parentes* stricte intelliguntur pater et mater, latius et in horum defectu, generatim omnes adscendentes (1). *Liberiorum* nomine veniunt filii eorumque descendentes (2).

B) *Filii* dicuntur qui in primo gradu sunt lineae rectae descendentes. Plures filiorum species distinguuntur et hic enumerandae veniunt. a) In primis filius *naturalis* seu *corporalis* distinguendus est a filio *adoptivo* seu *legali*, ille carnali generatione, hic ex fictione iuris habetur. b) Filii *naturales* seu *corporales* sunt *legitimi* seu *iusti*, si ex matrimonio vero vel *putativo* nati sint, cuius usum Ecclesia solemniter non interdixit (c. 1.114); *illegitimi* seu *vulgo quaesiti*, si ex fornicatione procreati sint. c) Filius *illegitimus* dicitur *simpliciter illegitimus* vel *naturalis* (3), si extra matrimonium habitus est a personis inter quas tempore conceptionis aut nativitatis vel tempore intermedio, matrimonium existere potuisset; appellatur *spureus* (4) si ortus est a parentibus qui impedimento *dirimente* ligabantur toto tempore a conceptione usque ad nativitatem; nuncupatur *nefandus* seu *nefarius* qui originem ducit a parentibus consanguineis vel affinibus sed in linea recta, *incestuosus* si ex consanguineis vel affinibus sed in linea obliqua; *sacrilegus* est filius cuius parentes uterque vel alteruter obstricti sunt voto solenni castitatis, ex professione religiosa vel ex ordine sacro; *adulterinus* tandem

(1) Fr. 51, D. L., 16; sed fr. 10, § 7, D. XXXVIII, 10 non illimitate sed usque ad *tritavum* denominationem extendit; S. R. R. tripliciter hoc nomen acceptum esse dicit scilicet *strictissime* et sic *parentes* intelliguntur adscendentes utriusque sexus, *stricte* nomine *parentum* comprehenduntur omnes *agnati*, *large* vero veniunt sub hoc nomine non solum *agnati* sed et *cognati*. In nostro iure *nunc*, significatio, de qua in textu loquimur, applicationem tantum habet. Cfr. cc. 750, § 2, 2.º, "Si parentes, idest, pater, mater, avus, avia...., desint,, 1.113; 765 4.º, etc.

(2), *D'Annibale*, I, 49.

(3) *Naturalis*, priore acceptione, contraponitur *adoptivo* et comprehendit tam filium legitimum quam illegitimum; *altera* contraponitur filio legitimo, ut species quaedam in genere filiorum qui legitimi non sunt. Alii satis communiter distinguunt filios *legitimos* et *naturales*, filios *naturales simpliciter* seu *illegitimos* et filios *legitimos tantum*, ita appellant filios adoptivos. Cfr. *D'Annibale*, I, 49; *Bucceroni*, I, 663; *Wernz*, IV, 618.

(4) Iure civili omnis illegitimus vocatur *spureus*. Iure nostro ut in textu *spureus* ab *illegitimo simpliciter* distinguitur. *Adulterinus*, *sacrilegus*, *nefarius*, *incestuosus* sunt species *spureorum*.

vocatur filius qui extra matrimonium natus est ab iis quorum saltem unus vinculo matrimoniali ligabatur (1).

C) Filii *illegitimi* diversis modis in nostro iure et quoad effectus canonicos *legitimari* possunt. Tres praecipui modi recensentur, scilicet: *subsequens matrimonium* parentum, *rescriptum Summi Pontificis*, et *legitimitas a iure*.

438. *Regulae*. — A) *Quoad legitimos et illegitimos*: 1.^a Legitimi sunt filii concepti aut nati ex matrimonio *valido* vel *putativo*, nisi parentibus ob solemnem professionem religiosam unius vel utriusque, vel ob susceptum ordinem sacrum prohibitus fuerit *tempore conceptionis* usus matrimonii antea contracti (c. 1.114). In hoc casu, etsi matrimonium sit validum, filii quoad effectus canonicos, nisi convenienter legimentur, habentur ut illegitimi. — 2.^a Illegitimitas non praesumitur sed probanda est (2). Mater per se (3) semper est certa, pater is est quem iustae nuptiae demonstrant, donec *evidentibus* argumentis contrarium probetur (c. 1.115, § 1). — 3.^a Ad hoc ut filii legitimi *praesumi* possint, necesse est ut nati sint, saltem, post sex menses a die celebrati matrimonii, vel intra decem menses (4) a die dissolutae vitae coniugalis (5) (c. 1.115, § 2).

(1) Cfr. *Wernz*, IV, 678, 679.

(2) Et non sufficit ut admittatur quod mater fuerit adultera et ipsa asserat, etiam in hora mortis et iuramento, filium adulterinum esse, nisi reapse indiciis *probet*. Cfr. *Bucceroni*, I, 663. Tamen quoad *expositos* ex communiter contingentibus contra eorum legitimitatem gravis militat praesumptio. "Quare ne deficiant in probatione legitimorum natalium si ad *statum clericalem* promoventur, saltem ad cautelam, dispensandi vel legitimandi sunt," *Wernz*, IV, n. 685.

(3) Et nihil refert quod in casibus particularibus ignoretur.

(4) Hae regulae iam iure romano receptae (fr. 12, Dig. I, 5; fr. 29, Dig. XXVII, 2; fr. 3, §§ 11, 12, Dig. XXVIII, 16), etiam hodiernis codicibus admittuntur, e. g., *C. It.*, art. 161.; *C. Gall.*, art. 315; *C. Hisp.*, art. 208; *C. Germ.*, §§. 1.592, 1.717; *C. Aust.*, art. 188, 113, etc. Exceptiones harum regularum, ut admitti possint, *certo* probari debent.

(5) Haec regula refertur ad filios *legitimos*, non ad filios *legitimatos* per subsequens matrimonium. Hi etsi immediate post matrimonium nascentur, legitimi fiunt vi matrimonii celebrati.

B) Quoad legitimatos. — 4.^a Per subsequens parentum matrimonium sive verum, sive convalidatum, etiam non consummatum, *ipso facto* legitima efficitur proles, dummodo parentes habiles extiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis vel praegnationis vel nativitatis (c. 1.116) (1). — 5.^a Legitimatio per subsequens matrimonium perfectissima est et filii ita legitimati, ad effectus canonicos quod attinet, in omnibus aequiparantur legitimis nisi aliud expresse cautum fuerit (c. 1.117), ut puta quoad elevationem ad Cardinalatum (c. 232, § 2, 1.º) et ad Episcopatum (c. 331, § 1, 1.º), ad quam ex citatis canonibus non sufficit huiusmodi legitimatio. — 6.^a Legitimatio etiam fieri potest per rescriptum Romani Pontificis. Haec legitimationis forma, *ordinario* (2) ad effectus canonicos vim tantum habet, et extendi potest non solum ad filios simpliciter illegitimos, sed etiam ad *spureos* (3). Ad iudicandum de vi et extensione huius legitimationis in concreto rescriptum attendendum est. Applicatur huiusmodi legitimatio in convalidatione vel sanatione in radice matrimonii et etiam in dispensatione impedimenti dirimentis, quae in casibus particularibus a Romano Pontifice conceduntur. — 7.^a Huic legitimationi accedit, etsi cum ipsa non confundatur, *legitimatio a iure* concessa. Scilicet, ex dispensatione super impedimento dirimenti data sive ex potestate ordinaria sive ex potestate delegata *per indultum generale* (4), conceditur quoque *eo ipso* legitimatio prolis, si qua ex iis cum quibus dispensatur iam nata vel

(1) Haec legitimatio ergo non extenditur ad spureos. Admittitur etiam generatim iure civili hodierno. Cfr. *C. It.*, art. 194; *C. Gall.*, art. 331; *C. Hisp.*, art. 120; *C. Aust.*, § 161; *Cod. Germ.*, § 1.119

(2) Ita probabilior sententia tenet. In casu *extraordinario* vi potestatis indirectae ob bonum publicum legitimatio canonica etiam effectus civiles habere potest. Cfr. *Wernz*, IV, n. 687.

(3) Iuxta terminos scilicet concessionis: in hoc differt a legitimatione per subsequens matrimonium.

(4) Idem dici non potest si dispensatio obtinetur per rescriptum particulare.

concepta fuerit, excepta tamen adulterina et sacrilega (c. 1.051). Haec legitimatio non est proprie legitimatio per subsequens matrimonium, ut patet (1); sed quoad effectus ipsi, ut videtur, equiparanda est. — 8^a Praeter hos modos *completæ* legitimatōis “ potest auferri macula et incapacitas ex illegitimis natalibus, quoad certos tantum effectus, maiori minorive ambitu circumscriptos, sive stabili quodam *privilegio*, v. g., solemni professione quoad ordines sacros (c. 984, 1.º), non vero ad praelaturas, etiam in religione, concessio (c. 504), sive *speciali dispensatione*, v. g., ab Episcopo data illegitimo, recipiendi tonsuram et quatuor ordines minores vel beneficium quoddam simplex, vel a Romano Pontifice concessa ad Ordines sacros vel beneficia curata. Huiusmodi *dispensationes* sunt strictae interpretationis, neque extendi possunt ad casum in dispensatione non expressum, atque *verae legitimatōes* reputari nequeunt ” (2).

9.^a *Iure civili* hodierno fere eadem vigent, sive quoad filios legitimos et illegitimos, sive quoad legitimatōnem (3).

439. Effectus iuridici. — **A)** *Quoad obligationes inter parentes et liberos*: Parentes gravissima obligatione tenentur proles educationem tum religiosam et moralem tum physicam et civilem pro viribus curandi et etiam temporali eorum bono providendi (c. 1.113). Complexus iurium quibus ad has obligationes adimplendas parentes erga liberos fruuntur *patria potestas* vocatur; iis iuribus filiorum obligationes respondent (4).

B) *Quoad filios illegitimos.* a) Illegitimi *in iure canonico* sunt irregulares *ex defectu* (c. 984, 1.º) (5), et vel a seminariis

(1) Quia parentes optime potuerunt esse inhabiles ad matrimonium contrahendum, etiam quando proles nata iam fuerat.

(2) *Wernz*, IV, 688.

(3) *Wernz*, IV, 689; *D'Annibale*, I, 49, 50, 51, 52; *Bucceroni*, I, n. 663, p. 488-491.

(4) Alia require apud Moralistas et propriis locis.

(5) In *iure civili* legitimi ab illegitimis distant quoad iura successionis praecipue.

excluduntur si rite non sint legitimati (c. 1.363). **b)** Pariter, etiam legitimati, excluduntur a cardinalatu (c. 232, § 2, 1.º) et episcopatu (c. 331, § 1, 1.º). **c)** In religionibus votorum simplicium *ex iure particulari* solent excludi illegitimi non legitimati (1). Si ex dispensatione pontificia admittebantur, in ipso rescritto solebat ipsis praecludi via ad officia maiora, iuxta alibi dicenda; ab Ordinibus vero, et ex *iure communi* ab aliis etiam religionibus illegitimi non excluduntur, imo, ut innuimus, per professionem solemnem sanatur irregularitas quoad ordines sacros, non tamen fiunt vere legitimi. **d)** In omnibus religionibus *nunc ex iure communi* illegitimi non rite legitimati non possunt ad munus Superiorum Maiorum eligi (c. 504).

ART. III. — DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS.

440. Notiones. — **A)** Iis qui propter aetatem vel animi aut corporis vitium se suaque tueri nequeunt, si sub patria potestate non sint (2), datur tutor aut curator: inde *tutela* vel *cura* (3). Est igitur in genere *tutela* et *cura* (4), ut voces iam insinuare videntur, quaedam *protectio* seu *defensio* a iure iis personis concessa quae auxilio quodam speciali indigent (5).

B) Tutela definiebatur a Servio Sulpicio romano iurisconsulto, sub finem Reipublicae († a. 43 a. Chr.): “Tutela est vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum (eaque) qui (quaeve) propter aetatem (vel sexum) (6) se defendere nequit, iure civili data ac permissa” (fr. 1, Dig. XXVI, 1; Inst. I. I, 13, 1). Tutela *iure romano* initio duplex

(1) “Normae”, art. 61, 1.º

(2) Quia alioquin parentes sunt defensores et protectores, ut patet. Cfr. *Ferrini*, “Pandette”, n. 746. Haec remedia iuris supplent tantum, aliquo modo, defectum patriae potestatis.

(3) Cfr. *D’Annibale*, I, 58.

(4) *Cura* vocatur etiam *curatio* vel *curatela*.

(5) Cfr. *Wernz*, V, n. 245, nota 16.

(6) Ex interpolatione haec sublata esse in definitione serviana ex hoc fere certo constat quod tempore Servii plene vigeat tutela mulierum. Cfr. *Massimi*, o. c., p. 59; *Ferrini*, “Pandette”, n. 746, p. 920, nota.

fuerat, scilicet, impuberum, quae incepta pubertate cessabat, et mulierum quae perpetua erat. Haec tutela mulierum, aetatis iam perfectae, quia nulla *pretiosa* ratione (1) fundata, decursu temporis paulatim evanuit.

C) Cura ad imitationem tutelae adinventata fuit, ut illis succurreretur qui nec patriae potestati nec tutelae subiecti erant, quique ob aetatem adhuc immaturam, scilicet a pubertate usque ad maiorem aetatem, sive aliis de causis suis negotiis providere convenienter non poterant. Tutela et cura pari passu evolutae sunt (2) et fere in omnibus conveniunt.

Potissimae differentiae inter utramque hae sunt: a) Tutela succurrit certae incapacitati (mulierum nempe iure classico et) impuberum; cura vero indefinitis incapacitatibus fere, ut videbimus, quia datur multiplex species curatorum. b) Tutor defensionem et protectionem suam erga pupillum exercebat duobus modis, scilicet: 1.º Eius loco *operando* per *negotiorum gestionem*, quando pupillus *incapax* operandi erat, puta in infantia, vel impeditus erat vel aberat. 2.º Cum ipso pupillo *cooperando* quando hic nonnisi ex parte incapax habebatur, puta quando *proximus erat pubertati* (3): tutor cooperabatur pupillo per *auctoritatis interpositionem* qua *auctor fiebat* operationis pupilli, i. e., *augebat* eius capacitatem ut actus ab ipso factus consistere posset (4). Curatores vero nunquam habuerunt has duas potestates *simul*, sed in cura prodigorum et insanorum exercebant *negotiorum gestionem* (5), in cura vero

(1) Iam ita Gaius aiebat (I, 190).

(2) Ortae sunt ut ius quoddam agnatis competens ut impedirent pupillum vel curae subiectum (prodigum vel furiosum) bona familiae disperdere; deinde factae sunt *munus* quoddam publicum ad bonum pupilli et curae subiecti magis respiciens.

(3) Cfr. *Massimi*, o. c., p. 60. Infantes sunt *absolute incapaces* actus iuridici, *proximi pubertati* certe *in parte capaces* sunt, *proximi vero infantiae* antiquitus accedebant ad infantes, iure vero posteriori accedunt ad *proximos pubertati*. Esse partim incapaces, partim capaces ita debet intelligi ut dicamus illos posse per se solos ponere omnes actus quibus conditio sua melior fit, non vero illos quibus fit deterior. Ad hos, non ad illos, egent auctoritate tutoris. Inde sine tutore possunt *creditores* non vero *debitores* fieri.

(4) Haec *auctoritatis interpositio*, iure romano, fieri non poterat nisi praesente pupillo, et certis solemnitatibus perficiebatur. *Auctorne fis?* interrogabatur tutor, *auctor fio* respondebat. Aucta capacitate pupilli *ipse* dominium adquirebat et creditor vel debitor reddebatur.

(5) *Massimi*, op. cit., p. 68.

minorum, non *negotiorum gestionem* nec proprie *auctoritatis interpositionem*, sed *consensum*, qui consensus aequivalebat quidem quoad effectum *interpositioni auctoritatis*, quia actum minoris confirmabat, sed ab illa differebat quatenus *consensus* nulla determinata forma, nec in praesentia et insimul cum actu minoris sed etiam ante vel post, et in *determinatis* tantum casibus praestari debebat. c) Tutores *principaliter* dabantur personis, scilicet mulieribus vel impuberibus, *secundario* rebus; curatores, e contra, saltem in primaevo et genuino conceptu *principaliter* rebus dabantur et *secundario* personis (1).

D) *Iure hodierno* vel absolute nihil differt tutela a cura ut in *Codice Hispanico* (2) vel aliis criteriis ac in iure romano et communi, ab invicem differunt. Sic in Codicibus Italico et Gallico (3): a) sub *tutela* sunt: 1.º, minores non emancipati, et 2.º, interdicti administratione bonorum; b) sub *cura*: 1.º, minores emancipati; 2.º, maiores *inhabiles* declarati vel ob defectum mentis, vel ob prodigalitem, vel quia surdi muti sunt, vel coeci a nativitate.

E) Species tutelae et curae: a) *Ratione personarum* quae *tutelae* subduntur, iure *antiquo romano* distinguebatur tutela impuberum ac tutela mulierum, iure posteriori remanet tantum tutela impuberum. Personae quae *curae* subiacent sunt diversae, scilicet in iure romano *minores*, *prodigi*, *furiosi*, etc.; in iure hodierno *minores emancipati*, *inhabiles declarati*, etc., unde diversae curationis species (4). b) *Ratione*

(1) Cfr. Wernz, V, n. 245, nota 16; *Ballerini-Palmieri*, v. III, n. 954, et melius *Ferrini*, "Pandette", n. 767: "Nel suo concetto genuino la cura implica gestione del patrimonio (c. 8, C. 5, 4): il curatore non ha per ufficio di integrare la capacità personale di altra persona ma di amministrarne i beni; donde si comprende come possa esservi un curatore di un patrimonio che non ha soggetto attualmente determinato o che è stato tolto al suo soggetto per destinarlo alla soddisfazione de' creditori, ecc. Il carattere genuino della *cura* si smarrisce alquanto rispetto alla più recente configurazione della *cura minorum*, la quale ha una decisa tendenza ad assimilarsi alla tutela e non è che un prodromo della estensione della tutela medesima fino ai termini della minorità", quod iure moderno receptum est.

(2) Cfr. "C. Hisp.", tit. IX, *De la tutela*, art. 199, 200 sqq.; *P. Aguilar*, C. M. F., "Compendio de derecho civil español", ed. 2.ª, tit. VIII, *De la tutela*.

(3) *C. Ital.*, art. 241, 314, 339, 340; *C. Gall.*, art. 398, 482, 505, 513.

(4) Cura *furiosi* et *prodigi* in lege XII Tabularum iam apparet, *curae minorum* originem dedit lex Plaetoria (a. 191 a. Chr.). Cfr. *Bonfante*, § 75; *Ferrini*, "Pandette", n. 768 sqq., 772 sqq.

originis tutela dividitur in *testamentariam*, *legitimam* et *dativam*, prout tutor nominatur testamento a parentibus, vel a lege designatur, vel datur a magistratu, aut, in iure hodierno, etiam a consilio familiae. Haec divisio curae applicari posset, quia decursu temporis in iure extitit cura *legitima*, *testamentaria* et *dativa* (1); praevaluit tamen cura *dativa* quia legitima in desuetudinem abiit et curator etiam testamenti designatus a magistratu debet confirmari.

441. **Regulae iuris.** — A) *Iure canonico*: 1.^a Quoad *effectus civiles* quatenus ipsi influxum in nostro iure habere possunt Ecclesia recognoscit actus tutorum et curatorum, qui ad normas iuris civilis regionis, nominati sunt et operantur. 2.^a Quoad *effectus canonicos* ii etiam *generatim* habentur legitimi tutores et curatores qui ad normas iuris civilis uniuscuiusque nationis constituti sunt (2). 3.^a Sunt tamen casus in quibus Auctoritas ecclesiastica ad normas iuris generales vel speciales non recognoscit quoad *effectus canonicos* tutores et curatores a lege civili datos; et quatenus absolute necessarii non sunt ab illis praescindit (3), si vero requirantur a canonibus vel iure exigere possint, tunc magistratus vel iudex ecclesiasticus alios tutores vel curatores nominat. 4.^a In designandis tutoribus vel curatoribus Superior ecclesiasticus, servatis generalibus canonum praescriptionibus (4) et deficientibus

(1) In iure romano cura *prodigorum* et *furiosorum* initio ex lege XII Tabularum certe erat *legitima*, iure posteriori facta est *dativa*, iure iustitiano, ut videtur, habebatur, uti pro tutela, cura *testamentaria* et successive cura *legitima* et *dativa*. Bonfante, § 75. Pro cura *minorum* aliter res se habent. Admissa fuit cura *testamentaria* et *dativa* non vero *legitima*, et ipse curator testamento datus a magistratu debuit confirmari. Pro iure hodierno vide regulas in textu, B b). Cfr., l. c., Massimi, Bonfante, Ferrini.

(2) Ex verbis Codicis pluribus locis arguitur, ut puta cc. 750, 1456 et ex generali directione actualis legislationis canonicae.

(3) Ut puta quando ipse Codex iam praevidet casum et alios qui tutores suppleant designat, cf. cc. 766, 4.º; 795, 4.º, etc.

(4) Scilicet de qualitatibus personarum ad actus ecclesiasticos exercendos, etc.

in nostro iure normis particularibus, ad regulas iuris civilis prudenter, iuxta casus, confugiet (1).

5.^a In concreto hi casus praecipue considerari debent: a) Quando tutor vel curator non est catholicus, vel indignus est, vel alicui poenae subiacet, excommunicationi puta vel infamiae iuris, qua vetatur actus ecclesiasticos ponere, admitti non potest ad hos actus pro pupillo, etc., ponendos (c. 1.456). Tamen recognoscuntur non solum effectus civiles ex actibus huiusmodi tutoris vel curatoris provenientes, sed etiam illi effectus canonici qui vel sine actu positivo tutoris, etc., sequuntur (2) vel ex actibus ipsi non prohibitis. b) Si tutores vel curatores utique digni sunt, sed *iudex* ecclesiasticus existimat ipsorum iura in conflictu esse cum iuribus pupilli aut curae subiecti; pariter si tutores, etc., nimis distent, ita ut nonnisi difficulter ipsis uti posset, tunc ipse iudex ecclesiasticus *curatorem* nominat qui pro pupillis, minoribus, etc., stet in iudicio (c. 1.648, § 2). c) In causis spiritualibus minores *sine consensu* tutorum vel curatorum agere possunt, sed si decimum quartum aetatis annum non expleverint, tunc non possunt agere per seipsos sed per tutorem ab Ordinario datum, vel etiam per procuratorem a se Ordinarii auctoritate constitutum (c. 1.648, § 3). d) Ut *curator* ab auctoritate civili alicui datus a iudice ecclesiastico admittatur, debet accedere consensus Ordinarii proprii illius cui datus est (c. 1.651, § 1): Ordinarius potest quoque alium *curatorem* constituere pro foro ecclesiastico, si omnibus mature perpensis id statuendum esse, prudenter iudicaverit (c. 1.651, § 2).

(1) Nominando puta *protutorem*, qui tutoris loco agat, si *protutor* aptus sit: sequendo ordinem legitimae tutelae ita ut si primus a lege designatus admitti non possit, ad secundum confugiat; consulendo *consilium familiae*, etc.

(2) Puta contractus a tutore etiam indigno initi recognoscuntur, pupillus sequetur quoad domicilium etiam quoad effectus canonicos tutorem, etsi alioquin acatholicus sit.

442. B) *Iure civili hodierno* (1). — 6.^a *Quibus modis tutela vel cura deferatur*: a) *In genere* tutela tribus modis deferri potest: *testamento* (2) scilicet, *lege* si testamentum deficit vel effectum caret, *vocatione* a consilio familiae aut a magistratu facta, quavis ratione deficientibus his qui a lege vocantur. *In genere* dicimus, quia non pro singulis casibus hi tres modi admittuntur (3), ut videbimus. Tamen si adest tutor *testamentarius*, praefertur legitimo, *legitimus* dativo (4). b) *In specie*: I. *Tutela minorum* (5) testamento, lege (6), consilio familiari (7), vel magistratu (8) deferatur.

II. *Tutela interdictorum et amentium* deferatur *primo* (9) lege, *postea* testamento etiam deferri posset (10), tandem consilio familiae vel iudice vel tribunali (11).

(1) Pro iure romano sufficiant notiones prius expositae. Cetera in operibus allegatis vel similibus require.

(2) Aut per actum publicum coram notario factum (*C. Ital.*, art. 242).

(3) Nec omnibus qui ad tutelam legitimam, puta, vocantur, Codices concedunt tutorem testamentarium dare, sed aliquibus tantum, scilicet generatim *patri* et *matri*. Hi tutorem testamentarium nominare possunt cum ad ipsos tutela pervenit et hi qui ab ipsis nominati sunt, inferius vocatum a lege excludunt (*C. Hisp.*, art. 206, etc.).

(4) Ex dicendis confirmabitur. Cfr. *C. Hisp.*, art. 204, 210, 231.

(5) *C. Ital.*, art. 242, 244; *C. Gall.*, art. 402; *C. Aust.*, § 199; *C. Germ.*, §§ 1.774, 1.787; *C. Hisp.*, art. 204.

(6) Lex ipsa deferit in *C. Hisp.* hoc ordine: avo *paterno*; avo *materno*; aviae *paternae*, aviae *maternae*, *maiori* e fratribus germanis (masculini sexus); *maiori* et fratribus masculini sexus sed unius vinculi tantum, art. 211; in *C. Ital.*: avo *paterno*, avo *materno*, postea electio transit ad consilium familiae, art. 244, 245. Cfr. *Filomusi-Guelfi*, op. cit., § 94, p. 428, nota 3; in *C. Aust.*: avo *paterno*, avo *materno*; aviae *paternae*; ceteris proximioribus consanguineis masculini sexus, § 198, etc.

(7) Ita in *CC. Hisp.*, art. 231; *Ital.*, art. 245; *Gall.*, 405.

(8) In *C. Aust.*, a iudice, § 199; in *Germ.*, a tribunali tutelari, § 1.774, 1.787.

(9) Et exercetur *C. Ital.* a *coniuge* non separato, a *patre*, a *matre*, et in horum defectu si parens qui ultimo vixit testamento tutorem non dedit eligitur a consilio familiae, art. 330; in *C. Hisp.*, a *coniuge*, *patre*, *matre*, *filiis*, *avis*, *fratribus* et *sororibus* non nuptis germanis prius, postea illis unius vinculi masculini sexus, et tandem feminini, art. 220, 230.

(10) Id est cum patri vel matri per ordinem deferatur in testamento, tutorem nominare possunt qui alios sequenter excludit.

(11) Cfr. nota 4.^a

III. *Cura vel tutela minorum emancipatorum*; si emancipatio a genitoribus conceditur, *lege* ipsis cura defertur, patri scilicet vel matri emancipanti (1); si concedatur a consilio familiae ei reservatur tutoris vel curatoris electio. Si vero emancipatio matrimonio fiat, cura defertur *patri*, postea *matri*, denique ei qui a consilio familiae (vel tutelae) (2) eligitur (3); si vero agatur de muliere nupta, cura vel tutela exercetur a marito aut a tutore vel curatore mariti; et si agatur de vidua, eadem regulae sequuntur ac de viro diximus (4).

IV. *Cura inhabilitatorum* defertur personae a familiae vel tutelae consilio electae (5).

7.^a *Personae quae a tutelis exercendis excluduntur vel eximuntur*. Aliqui pluribus de causis (6) a lege *inhabiles* habentur ad tutelae exercendas, alii excusantur (7) vel possunt dispensari (8) ab obligatione tutelae vel curae gerendi.

8.^a *Constitutio*. Tutor unus esse debet sive pro unoquoque (9) sive

(1) *C. Ital.*, art. 314.

(2) Ita in *Codice Ital.*, vocatur consilium familiae pro illegitimis, art. 261.

(3) *C. Ital.*, art. 315; *C. Hisp.*, art. 317, 59, 50, 3.^a

(4) *C. Ital.*, art. 315; *C. Hisp.*, art. 317, 50, 3.^a; 59.

(5) *C. Ital.*, art. 339. Iure *hispanico* prodigi tutela lege defertur *patri* vel *matri*; avo *paterno* vel *materno*; *maiori* e filiis masculini sexus qui emancipatus sit (art. 229); *surdi et muti* aequiparantur *amentibus* (art. 220); et his ut nota 9 pag. 514 diximus quoad tutelam legitimam *interdicti* aequales sunt (art. 230).

(6) Ut puta incapaces vel inhabiles sunt: tutelae subiecti, qui poenae corporali subiacent, remoti ab alia tutela, damnati ob quaedam delicta ut furtum, scandalum publicum, etc. *C. Hisp.*, art. 237, 238; *C. Ital.*, art. 268, 269: Inter incapaces iure *hispanico* habentur *los religiosos profesos*.

(7) *C. Hisp.*, art. 244, 245 ubi nota quod excusantur a tutelis (et curis) seu protutelis (244, 3.º): *Los Arzobispos y Obispos* (7.º), *Los eclesiásticos que tengan curas de almas*; *C. Ital.*, art. 272. Rationes ad excusationem sunt munera publica quae exercentur, etc.

(8) Ita distinguit *C. Ital.* et ius ad dispensationem obtinendam concedit art. 273 illis qui in aliis legislationibus excusari *ipso iure* solent, si velint, puta iis qui infirmitate, laborant qui quandam aetatem superarunt, qui aliam tutelam exercent, milites qui actu serviunt, etc. Ipso iure tantum dispensati sunt illi qui exercent munera publica sublimiora.

(9) *C. Hisp.*, art. 201, 208-210.

pro omnibus filiis (1), eique adiungitur, ab eo qui tutorem nominat vel a consilio familiae, *protutor* ad hoc ut iura minoris tueatur, tutorem vigilet in praecipuis actibus ipsi adsistat, ipsum suppleat praesertim si litigat cum minore (2). Utrique operam praestat, utrumque invigilat, utriusque graviores resolutiones confirmat *consilium familiae* (3), vel *tutela* (4). Curatores plures esse possunt pro diversis rebus particulatibus, at vero cum tutorum loco habeantur, singulares etiam sunt et a consilio familiae vel tutela coadiuvantur (5).

9.^a *Iura et obligationes tutoris vel curatoris.* — I. Iura. — a) Tutor gaudet quoad *minorem* (6) quadantenus iuribus quae patriae potestati attribuntur; curam gerit personae, ad eius educationem, instructionem, alimentationem attendit et ipsum repraesentat in omnibus (7). — b) Tutor *administratoris* mandato defungitur et omnia *per se* recte gerit quae intra administrationis fines continentur (8), at ea peragere *per sese* non valet quae fines administrationis excedunt, utputa sortes exigere vel collocare, pecuniam mutuo accipere, haereditates absolvere, repudiare vel adire (sine beneficio inventarii), agere in iudicio de his quae sunt extra causam administrationis, etc. Ad haec et alia his similia eget auctori-

(1) *C. Ital.*, art. 246.

(2) *C. Hisp.*, art. 201, 233, 236; *C. Ital.*, art. 264-267; *C. Gall.*, art. 420, etc.

(3) *Consilium familiae* cuius prima delineamenta in iure consuetudinario gallico inveniuntur, in codice gallico ordinatum fuit et postea in aliis legislationibus successive receptum est. Viget in *Gallia, Hispania, Italia, Lusitania, Belgio*, etc. In Codice Imperii Germanici fuit etiam admissum (*Familienrat*), sed debet eius constitutio a patre vel matre ordinari, aut a cognatis vel tutore requiri et a iudice probari (*C. Germ.*, §§ 1.858, 1.859); si stabiliaur legitime, aequiparatur tribunali pupillari (§ 1.872). *Filomusi-Guelfi*, op. cit., § 94, p. 431, not. 2; *CC. Hisp.*, art. 295-312; *Ital.*, art. 249-263; *Gall.*, art. 420.

(4) Cfr. nota 6 pag. praec.

(5) *C. Ital.*, art. 339, 248. Iure hispanico, ut prius diximus, omnes vocantur *tutores*.

(6) Non vero quoad alios qui tutela vel curae subiacent. *C. Hisp.*, art. 224, 229, etc.

(7) *C. Hisp.*, art. 263, 264, 269, 1.º, 2.º, 3.º; *C. Ital.*, art. 277, 280; *Ballerini-Palmieri*, III, n. 956.

(8) *D'Annibale*, I, 58, not. 4; *C. Hisp.*, art. 264 seq.; *C. Ital.*, art. 277, 296, 318; *C. Gall.*, art. 450, 457, 481; *C. Aust.*, §§ 188, 243.

tate determinata (1) consilii familiae vel tutelae ex iuxta causa et legitime data (2).

II. *Officia.* — a) *Quoad personam*, debet ad eius sustentationem, etc., attendere iuxta minoris conditionem et parentum vel consilii familiae dispositiones. — b) *Quoad bona* in primis omnia ad quae tutela extenditur sub inventario rite facto ad normam legis accipit (3); debet cautionem praestare ad tutum reddendum tutelae exitum (4), nisi a lege (5) vel a consilio familiae (6) dispensetur; bona tutor debet ita administrare veluti diligens pater-familias faceret, ex obligatione iustitiae (7); singulis annis rationes administrationis consilio familiae reddere debet, nisi sit consanguineus in linea recta (8), et in fine tutelae, generalis totius suae gestionis (9). — c) Tandem omnes alias obligationes adimplere debet quae a lege ei imponuntur circa convocationem et authorizationem consilii familiae, interventum protutoris, etc, (10), et de damnis ob negligentiam sive in administratione sive in legum adimplentione respondet (11). “Cu-

(1) *C. Hisp.*, art. 270; *C. Ital.*, art. 297.

(2) *C. Hisp.*, art. 269, 274; *C. Ital.*, art. 296; *C. Gall.*, art. 482; *C. Aust.* § 233. Imo in aliquibus legislationibus ad quosdam actus graviore e. g., ad alienationes, transactiones, compromissiones in arbitros, rerum pignorationes, etc., resolutiones consilii familiae debent a tribunali vel magistratu confirmari. *C. Ital.*, art. 301; *C. Gall.*, art. 457; *C. Aust.*, § 482.

(3) *C. Hisp.*, art. 264, 3.º; 265, 266; *C. Ital.*, art. 281 seq., 284; *C. Gall.* art. 451, coram protutore fieri debet et duobus testibus saltem.

(4) *C. Hisp.*, art. 252; *C. Ital.*, 292-294.

(5) *C. Hisp.*, art. 260 (pro patre, matre, avis, tutore testamentario si a patre vel matre dispensetur, etc.); *C. Ital.*, art. 292 (pro avo paterno et materno). Cautio hypothecaria vel pignoratitia generatim requiritur a CC. citatis, art. 253, 292 respective.

(6) *C. Ital.*, art. 292.

(7) *C. Hisp.*, art. 264, 4.º; *C. Gall.*, art. 450; *Ballerini-Palmieri*, III, 958, et CLXIV, scilicet obligatio iustitiae ex quasi-contractu, in acceptatione tutelae contento, provenit.

(8) *C. Hisp.*, art. 279; *C. Ital.*, art. 303, 304.

(9) *C. Hisp.*, art. 281-286; *C. Ital.*, art. 302-305, 308; *C. Gall.*, art. 464, 470. A rationibus generalibus reddendis nullus tutor excusatur. Hae rationes generales redduntur vel ei qui in tutela succedit, coram protutore et approbante consilio familiae (*C. Ital.*, art. 306), vel minori qui maior evasit coram protutore vel alio eius loco (*C. Ital.*, art. 307).

(10) *C. Hisp.*, art. 264, 5.º, 6.º

(11) *C. Hisp.*, art. 273.

rator, quatenus a tutore differt, *adsistentiam* et veluti *auctoritatem* praestat ei qui sub cura est, (1); quatenus cum tutore confunditur eisdem obligationibus ligatur.

1.^a *Iura et obligationes minoris*, etc. — I. *Iura* respondent obligationibus tutoris, nec sunt in specie enumeranda. Adversus tutorem, minori actiones finita tutela conceduntur, ut de damnis quavis ratione ex dolo vel culpa obventis, ipse resarciatur (2).

II. *Officia*. Respondent iuribus tutoris et legum dispositionibus, et ita optime exponuntur a clariss. D'Annibale (3), quem paulo complemus: "Qui sub tutela est nihil prorsus gerere, agere potest.," Qui sub cura, is, auctore curatore, siquidem est minor emancipatus, permittitur sortes exigere, et iudicio agere (4); sin est maior renuntiatus inhabilis (5), vel a nativitate aut surdus et mutus, aut caecus, omnia prorsus, auctore curatore, facere agere potest (6). Quae autem ex iure geruntur, sive a tutore, sive auctore curatore, non revocantur, licet noxia his qui sub tutela vel cura sunt aut fuerunt (7); et contra, revocari possunt quae utiliter

(1) D'Annibale, I, 33; C. Ital., art. 318, 339, 342.

(2) C. Hisp., art. 273, 287, etc.; C. Ital., art. 309. Iure *hispanico* haec actiones, et pariter actiones tutoris adversum minorem ratione tutelae *quinquennio* post finitam tutelam praescribuntur, iure *italico* *decennio* a maiore aetate vel morte tutelae subiecto computando, et excluditur actio "pel pagamento del residuo risultante dal conto definitivo".

(3) D'Annibale, I, 58 (bis).

(4) C. Ital., art. 318; C. Gall., 482; C. Hisp., art. 317. Id est, potest per sese omnes actus qui ad simplicem administrationem referuntur, ad alios actus eget adsistentia.

(5) Id est, qui prodigus declaratus est, aut est caecus vel surdus et mutus a nativitate, et iure *italico* qui mentis infirmitatem patitur non tamen adeo gravem ut aequiparetur amenti, et prorsus interdici debeat.

(6) C. Gall., art. 513; C. Ital., art. 339; C. Aust., § 269; C. Hisp., art. 221; in sententia in qua prodigalitas declaratur, actus in particulari determinari debent qui prodigo non licent quique a curatore eius nomine exerceri debent, et illi in quibus consilium familiae intervenire debeat. Idem, art. 218, pro surdis et mutis.

(7) Ita in iure *italico*, art. 1.304; *gallico*, art. 1.314, 1.450; in iure *hispanico* admittitur restitutio in integrum pro illis contractibus qui tutores (curatores) sine consilio familiae inire possunt si laesio quartam valoris partem excedat (art. 1.291, 1.299). Ius commune et canonicum magis minoribus favebant.

gesta sunt sed non ex iure (1). Tutori autem vel procuratori cedi nequeunt actiones quas alius forte habet adversus eum qui sub tutela est; nec ipsi bona eius utcumque emere possunt, nec sine consulto familiae ea conducere (2). Amplius: quandiu rationes dispunctae non fuerint, inter tutorem et eum qui sub tutela fuit nulla conventio valet (3); nec si quid is tutori testamento reliquerit, tutor capit, licet ille post dispunctas rationes mortem obierit (4).

11.^a Tutela et cura iure hodierno cessant: — I.^o, *ex parte tutoris* vel curatoris, ex eius remotione, excusatione vel dispensatione, aut morte (5); — II.º, *ex parte eius* qui tutelae vel curae est subiectus, tutela vel cura *ipso iure* cessant ex maiore aetate, ex adoptione, ex morte; ex *iudicis decreto*, cum causa cessat quae interdictioni vel inhabilitatis declarationi et inde tutelae vel curae originem dederat (6); — III.º, *ipsa re*, si tutor vel curator testamento datus est *sub conditione* vel *ad diem*, his impletis cessat.

443. Effectus iuridici. — In nostro iure hi praecipue effectus tutelae et curae assignantur: 1.º *Quoad domicilium*. Minor sequitur domicilium eius cuius potestati subiicitur, proindeque tutoris vel curatoris, si illorum potestati est subiectus. *Amens* sequitur domicilium curatoris sui. Alii tutelae (7) vel curae subiecti, qui minores vel amentes non sunt, puta interdicti, surdi-muti, caeci a nativitate, *proprio* gaudere possunt domicilio. Quoad *quasi-domicilium* iam prius diximus minores infantia egressos posse proprium obtinere, non vero amentes possunt, ut videtur (c. 93).

2.º *Quoad sacramenta*. — a) *Baptismus* extra periculum

(1) *C. Ital.*, art. 1300, et *D'Annibale*, l. c., nota 9, *C. Hisp.*, art. 1.263, 1.020, 1.302, 1.304.

(2) *C. Hisp.*, art. 275, 4.º; 1.459, 1.º; *C. Ital.*, art. 900, 1.457, § 2; *C. Gall.* art. 450, 156, § 2.

(3) *C. Ital.*, art. 307, § 1; *C. Gall.*, art. 907.

(4) *C. Ital.*, art. 769; *C. Gall.*, art. 907.

(5) *C. Hisp.*, art. 238, 244; *C. Ital.*, art. 269, 270, 268, 269, 276.

(6) *C. Ital.*, art. 338, 342; *C. Gall.*, art. 512, 514; *C. Hisp.*, art. 278.

(7) Tutelae iure hodierno, ut vidimus, non solum minores subiecti sunt sed etiam alii.

mortis infanti (c. 745, § 2) infidelium *licite* conceditur, si tutores aut unus saltem eorum consentiat (c. 750, § 1). — **b)** Patrinus baptismi (c. 765, 4.º) et confirmationis (c. 795, 4.º) a baptizando vel confirmando, ab eius parentibus aut a tutoribus designatur. — **c)** Tutores loco parentum iudicant una cum confessario de sufficienti dispositione puerorum ad primam communionem (c. 854, § 4).

3.º *Quoad vota et iuramenta*. — Tutores qui dominativam quamdam potestatem in pupillos impuberes habent, quia loco parentum sunt, possunt ad normam c. 1.312, § 1 ex recepta doctrina moralistarum vota et iuramenta promissoria eorum (c. 1.320) directe irritare (1).

4.º *Quoad ius patronatus*. — *Minores* ius patronatus per parentes aut per tutores exercent, quod si parentes aut tutores acatholici sunt, ius-patronatus interim suspensum manet (c. 1.456).

5.º *Quoad iudicia*. — Pro *minoribus* et ijs qui usu destituti sunt rationis, agere et respondere tenentur eorum parentes aut tutores vel curatores (c. 1.648, § 1). Bonis interdicti et ii qui minus firmæ mentis sunt stare in iudicio per se ipsi possunt tantummodo ut de propriis delictis respondeant, aut ad praescriptum iudicis, in ceteris agere et respondere debent per suos curatores (c. 1.650).

6.º *Quoad contractus*. — Ius canonicum recognoscit regulas iuris civilis (c. 1.529).

Cap. III. — Personae quoad necessitudinem (cc. 96, 97).

444. *Notiones*. — Necessitudo generatim definiri potest: *Propinquitās personarum natura aut iure constituta*. Triplicis speciei est: *naturalis*, *iuridica* ordinis spiritualis, *iuridica* ordinis temporalis. Prima natura ipsa fundatur, etsi quoad remotiores determinationes a iure etiam dependeat; aliae iure prorsus constant, ad prioris exemplum constitutae, in duplici ordine spirituali et temporali.

(1) *Prümmer*, II, n. 417.

ART. I. — NECESSITUDO NATURALIS.

Necessitudo naturalis ex matrimonio vel concubitu ducit originem: et dividitur in *consanguinitatem* (c. 96) et *affinitatem* (c. 97): huic proxime accedit *publica honestas* quae ideo vocatur etiam *quasi-affinitas* (1).

§ 1. — *Consanguinitas*.

445. **Notiones.** — **A)** *Consanguinitas* (συγγένεια φυσική), quae etiam *parentela* vel *cognatio carnalis* dicitur, est illud vinculum seu relatio moralis intercedens inter personas ab eodem stipite *propinquo* per carnalem propagationem descendentes (2). *Consanguinei* igitur dicuntur, qui sive licite sive illite ab eodem stipite veniunt.

B) Dividitur: **a)** in *legitimam* et *illegitimam*, prout iustis nuptiis nititur aut ex fornicatione procedit; **b)** *plenam*, si coniunctio fiat in utroque parente, *minus plenam* si in alterutro. Fratres qui utrumque parentem communem habent *germani* appellantur, qui patrem tantum *consanguinei*, qui matrem *uterini*; **c)** *agnatitia* dicitur consanguinitas si coniunctio fit per mares (*agnati*), *cognatitia* si fiat per feminas (*cognati*); **d)** *simplex* quando coniunctio fit in uno *stipite communi* et una tantum via, *multiplex* quando coniunctio fit in duplici aut multiplici communi stipite.

3. Ut accurate haec propinquitas carnalis metiri possit distinguimus: *stipitem*, *lineas*, et *gradus* consanguinitatis. **a)** *Stipes* est illa persona a qua veluti a radice communi reliqui consanguinei procedunt et in qua primo uniuntur. **b)** *Linea* est ordinata series personarum consanguinitate coniunctarum, quae ab uno stipite descendunt. Potest esse *recta* et *obliqua* seu *collateralis*. *Recta* dicitur quae continet eas personas e quibus una ab altera originem ducit. Unica est, sed si computatio a genitis ad genitores fiat, *ascendens* appellatur, si vero a genito-

(1) *D'Annibale*, III, 434; *Bucceroni*, IV, 1.014.

(2) *S. Thomas*, I. I, IV, "Sent.", art. 1; *Wernz*, IV, n. 407. Diximus ab eodem stipite *propinquo*, quia quo maior distantia est ab stipite, eo minus vinculum stringit, et ius ultra certum gradum non considerat. Sic nostrum. ius usque ad 4.um gradum, ius civile *italicum* usque ad 10.um computi civilis (art. 48), *hispanicum* usque ad 6.um (art. 955) attendunt.

ribus ad genitos, *descendens* dicitur. *Obliqua* (vel *transversa*, *lateralis*) nuncupatur series personarum quae ab uno stipite communi sed non ab invicem ducunt originem. Potest esse *aequalis* vel *inaequalis*, prout personae de quibus agitur aequè distent vel diverso gradu a communi stipite. c) *Gradus* est mensura distantiae inter personas in eadem linea consanguinitatis, i. e., generationes inter unam et aliam personam intercedentes.

446. **Regulae.** — 1.^a *In iure canonico* “consanguinitas computatur per lineas et gradus” (c. 96, § 1). 2.^a Computatio gradus ita fit: **A)** “*In linea recta* tot sunt gradus quot generationes, seu quot personae stipite dempto” (§ 2) (1). **B)** *In linea obliqua*: **a)** “Si tractus uterque sit aequalis, tot sunt gradus quot generationes in uno tractu lineae” (§ 3): sic fratres, nostro iure, in primo gradu sunt lineae collateralis; filii fratrum in secundo, et ita porro; **b)** “si duo tractus sunt inaequales, tot gradus quot generationes in tractu longiore” (§ 3): sic frater patris cum huius filio in secundo gradu est, in tertio cum nepote. Hanc rationem computandi mutuavit ius canonicum a iure germanico.

Iure civili romano et hodierno computatio eodem modo fit pro linea collateralis ac pro linea recta, i. e.: *Tot sunt gradus quot generationes in utroque tractu*, seu *quot personae dempto stipite*. Accuratius forsan ita consanguinitas mensuratur, dum ex utraque parte attenditur; sed in nostro iure nisi gradus propinquior sit primus, non solet adeo attendi et ideo ex longiori tractu denominatio fit; unde venit axioma: *Gradus remotior trahit ad se propinquiorem* (2). Quando ex iure vel ex stylo Curiae exprimi debet etiam gradus ex breviori tractu, nominando gradu remotiori additur ita gradus proximior: *in tertio* (gradus remotior) *cum primo* vel *attingente primum* (gradus proximior).

3.^a Consanguinitas toties multiplicatur (3) quoties communis

(1) Sic *filius* uno gradu, *nepos* duobus, tribus *pronepos* distat a *patre*, *avo*, *proavo*, quia *una*, *duae*, *tres* sunt generationes et *duae*, *tres*, *quatuor* personae respective, i. e., tot quot generationes si una, stipes scilicet, ut fert regula, dematur.

(2) *D'Annibale*, I, n. 61, nota 6.

(3) Tantum respicit matrimonium et hic ad complementum ponimus.

stipes multiplicetur (c. 1.076, § 2), quod accidit quando maiores sponsorum inter sese matrimonia contraxerunt: puta si duo fratres unius familiae cum duabus sororibus alius familiae, contrahant, horum filii duplici consanguinitatis impedimento in secundo gradu vinciuntur, quia stipes communis duplex est, scilicet avi paterni et materni. Etiam evenit si unus vir in uxores successive assumat duas seu plures consanguineas. (1).

§ II. — *Affinitas et publica honestas.*

447. **Notiones.** — A) *Affinitas* (αφφεινεια) a) Est vinculum quoddam propinquitatis inter unum coniugem et cognationem seu parentelam alterius coniugis (2). b) Relictis aliis divisionibus, quae ad historiam iuris iam pertinent, e. g.; affinitas ex copula *licita* et *illicita*; nunc practicae utilitatis haec tantum remanet: affinitas *simplex* et *multiplex*. c) Etiam in affinitate, sicut in consanguinitate, *stipes*, *linea* et *gradus* distinguuntur. *Stipes* seu causa et principium affinitatis sunt ipsi contrahentes matrimonium, i. e., vir mulieri et mulier viro, quia quilibet alii auctor est huiusmodi cum propriis consanguineis propinquitatis. *Linea* et *gradus* accomodantur affinitati, non ratione sui, sed consanguinitatis alterius partis, ad quam plene aptatur, uti regula 2.^a dicemus. Inde possumus distinguere etiam affinitatem *rectam* (ascendentem vel descendentem) et *collateralē*.

B) *Publica honestas*, est propinquitas ad modum affinitatis orta ex matrimonio invalido ac ex publico et notorio concubinato; hae siquidem coniunctiones, licet non sint vera matrimonia, imitantur tamen matrimonium, unde ex eis nascitur propinquitas, affinitatem imitata, inter

Abrogatus est alius modus consanguinitatis multiplicis qui prius obtinebat scilicet *quoties per diversam lineam communis idem stipes attingitur*. In prioribus codicis editionibus conservabatur h. canone 96, § 4, qui nunc est suppressus. Cfr. etiam, c. 1.076, § 2.

(1) Wernz, IV, n. 408, 4; Lehmkühl, II, 986, N. b., 2; D'Annibale I, 63.

(2) Wernz, IV, n. 427. Uti videbimus, nunc ad affinitatem *non requiritur* copula carnalis in matrimonio, *nec sufficit* extra matrimonium. Igitur conceptus affinitatis *saltem practice* valde mutatus fuit.

utramvis partem coniunctam et alterius partis consanguineos. Quoad stipitem, lineam et gradum honestas publica in omnibus convenit cum affinitate.

448. Regulae. — In iure vigenti hae sunt: **A) Pro affinitate:**

1.^a Affinitas oritur ex matrimonio valido, sive rato tantum sive rato et consummato (c. 97, § 1). Inde fit quod non oriatur: **a)** Ex copula illicita; **b)** nec etiam ex matrimonio putativo; e contra, **c)** oritur ex matrimonio rato: in his omnibus ius vetus immutatum est. Quoad ultimum tamen nota quod potius translatum est ad impedimentum affinitatis id quod prius sub impedimento publicae honestatis expresse comprehendebatur. 2.^a “Viget inter virum dumtaxat et consanguineos mulieris itemque mulierem inter et viri consanguineos,” (c. 97, § 2). Quod receptum principium ita etiam exprimitur “Affinitas affinitatem non parit,” id est consanguineus viri qui mulieri est affinis, affinis non est ad consanguineum mulieris. 3.^a “Ita computatur, ut qui sunt consanguinei viri iidem in eadem linea et gradu sint affines mulieri et vice versa,” (c. 97, § 3). 4.^a Affinitatis impedimentum relate ad matrimonium multiplicatur: **a)** Quoties multiplicetur impedimentum consanguinitatis a quo procedit (multiplicatio numerica). **b)** Iterato successive matrimonio cum consanguineo coniugis defuncti (multiplicatio specifica) (c. 1.077).

B) Pro publica honestate. — 1.^a Honestas publica, etiamsi quoad ipsam eius naturam nequeat vere dici in novo iure transformatam, sed quoad causas, unde nascitur, fuit fere ex integro commutata. Nam olim nascebatur ex sponsalibus validis et certis, ex matrimonio rato valido, ac ex matrimonio invalido ob aliquod dirimens impedimentum; at non oriebatur ex matrimonio invalido ob defectum consensus, nec ex matrimonio civili utique invalido, nec probabilius ex quolibet alio clandestino matrimonio invalido (1). Nunc vero enascitur ex quocumque matrimonio in-

(1) *D'Annibale et Bucceroni*, ll. cc. supra n. 444.

valido sive consummato sive non, ac ex publico et notorio concubinato (c. 1.078) ac proinde quoque ex matrimonio iure civili, sive istud quis censeat matrimonium invalidum sive publicum et notorium concubinatum. — 2.^a Quatenus publica honestas inspicatur ut dirimens impedimentum matrimonii, nunc ex novo iure (c. cit.) nuptias dirimit dumtaxat in primo et secundo gradu lineae rectae inter virum et consanguineas mulieris, ac vice versa.

ART. II. — NECESSITUDO IURIDICA (cc. 1.079, 768, 797, 1.059, 1.080).

449. Necessitudo *iuridica* illa dicitur quae iure inducta est ex quadam analogia cum necessitudine naturali. Duplex est, ordinis spiritualis quae *cognatio spiritualis* nuncupatur, et ordinis temporalis quae *cognatio legalis* appellari solet.

§ 1. — *Cognatio spiritualis.*

450. — **Notiones.** — a) Cognatio spiritualis est propinquitas personarum orta ex collatione et susceptione tum baptismi, tum confirmationis.

Iure canonico inducta est ad instar cognationis naturalis. Sane, quia baptismus est generatio spiritualis et confirmatio veluti complementum baptismi, congruum visum est, ut magis foveretur veneratio erga huiusmodi mysteria vitae spiritualis, et mutua reverentia inter eos qui mysteria ipsa complebant, iuridice sancire relationem seu propinquitatem spirituales quae intercedere videtur inter ministrum, qui est velut pater spiritualis, sponsores qui huius paternitatis quadantenus participant (*patrini*) ac baptizatos seu confirmatos qui sunt veluti filii spirituales, horumque parentes carnales, quorum opus illi perfecerunt (*compadres*).

b) Pluribus modis cognatio spiritualis dividitur scil.: 1.º Ratione *originis* in cognationem ex baptismo ortam et cognationem ortam ex confirmatione. 2.º Ratione *extensionis* in paternitatem et compaternitatem. *Paternitas* est cognatio quae existit inter patres spirituales, i. e., baptizantem aut confirmantem patrilosque baptismi vel confirmationis, et filium spirituales, nempe baptizatum aut confirmatum respective. *Compaternitas* erat cognatio spiritualis intercedens inter patres spirituales et parentes carnales baptizati vel confirmati. 3.º Ratione *numeri* cognatio est *una* vel *multiplex*, prout vinculum sit unum vel multiplex.

c) Iure vetustiori plures casus habebantur cognationis spiritualis praeter dictos. Scilicet aderat *paternitas indirecta* inter uxorem baptizantis vel confirmantis et patrini ac confirmatum vel baptizatum; *com-paternitas indirecta* inter parentes baptizati vel confirmati et uxorem baptizantis vel confirmantis aut patrini; *fraternitas* inter filios carnales baptizantis et patrini ac baptizatum vel confirmatum (1).

Conc. Trid. (2) haec omnia abolevit et valde limitavit cognationem spiritualem, ita ut ex baptismo et confirmatione validis tantum oriretur et induceretur inter baptizantem, confirmantem, patrinum et baptizatum, confirmatum eiusque parentes naturales (legitimos vel minus) (3), non vero adoptivos (4). In novo Codice auditis votis Episcoporum (5) magis magisque limitatus est ambitus cognationis spiritualis quoad effectus iuridicos.

451. Regulae iuris. — 1.^a Cognatio spiritualis induci potest, si requisita adsint, ex valido baptismo etiam privato, et ex confirmatione.

2.^a Non inducitur: a) ex adsistentia patrini in supplendis coeremoniis baptismi solemnisi (c. 762, § 2); b) ex baptismo dubio vel iterato sub conditione nisi quis in utroque baptismo fuerit patrinus (c. 763, § 2) vel, ex paritate rationis, utrumque baptismum administraverit.

3.^a In iure novo ad normam Codicis: a) *ex baptismo* spiritualem cognationem contrahunt minister valide baptizans et patrinus valide adsistens cum *baptizato* tantum (c. 768); b) *ex confirmatione* oritur cognatio spiritualis inter confirmatum et

(1) Cfr. c. 1, IV, 3 in 6.º; c. 1, § 3, C. XXX, q. 4; c. 2, 3, C. XXX, q. 3; et c. 7, IV, X; II; Wernz, IV, 484, not. 5 et 6.

(2) Sess. XXIV, c. 2 de reform. *matrim.*

(3) Noti sunt claudicantes versus:

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes;
Confirmans, confirmatus, confirmatique parentes;
Levans, levatus, levatique parentes.

(4) Cfr. Wernz, IV, 787 et not.

(5) Cfr. Wernz, IV, 485, not. 32, 33.

patrinum qui valide adsistit (c. 797), et non amplius cum eius parentibus, ut in iure praecedenti.

4.^a a) Multiplex cognatio spiritualis eiusdem speciei hodie ex Codice nequit oriri, quia, ut diximus, non contrahitur cognatio inter patrilinos et parentes baptizati. b) In iure anteriore locum habebat in cognatione spirituali compaternitas, quando ad invicem alter alterius prolem suscipiebat in baptismo vel tenebat in confirmatione; non vero si unus et ipse plures filios eiusdem personae tenebat in baptismo vel confirmatione. c) In iure vigenti cum absolute vetitum non sit munera patrini fungi in baptismo et confirmatione eiusdem personae (c. 796, 1.º), vincula cognationis spiritualis augeri possunt quatenus etsi diversae speciei sint, in eadem persona terminantur, non vero proprie multiplicari.

452. **Effectus iuridici.** — a) *Paternitas spiritualis*, quae efficit ut patrinus praecipue, tam baptismi quam confirmationis, ex suscepto munere educationem christianam et exemplarem vitam spiritualis filii, diligenter curare debeat (cc. 769, 797) (1). — b) *Impedimentum ad matrimonium.* Ex novo Codice tantum contrahunt impedimentum baptizans et patrinus *baptismi* cum baptizato (c. 768).

§ 2. — *Cognatio legalis.*

453. **Notiones.** — a) Necessitudo seu cognatio legalis est propinquitas personarum quae ex legitima adoptione oritur. Adoptio est actus legitimus per quem is qui natura non est assumitur in filium vel nepotem, seu “personae extraneae in filium vel nepotem vel deinceps legitima assumptio” (2). Ex hac assumptione ius statuit inter adoptantem et adoptatum iuridicas relationes iis similes quae inter patrem et filios naturales intercedunt.

b) Adoptio in iure romano duplex erat, scil: *adrogatio* qua persona

(1) Cfr. *Wernz*, IV, 499.

(2) *S. Thom.* in 4 Sent., dist. 42, q. 2, art. 1 (Suppl., q. 57, art. 1).

sui iuris seu pater-familias (1) ab alio suscipiebatur in filium vel nepotem; et adoptio *simpliciter* sive *in specie* (Inst., I, 11), qua filius familias (2), i. e., persona alieni iuris, in filium nepotemve adsciscebatur. Adoptio *simplex* iu iure iustiniano dividitur in *plenam* et *minus plenam* (3). Adoptio *plena* est antiqua adoptio iuris anteiustiniani, scilicet illa per quam filius familias adoptatus, ingrediendo in familiam adoptantis, ita eius iuris fiebat particeps ut simul relinqueret propriam familiam et omnibus iuribus quae in ea obtinebat valediceret. Adoptio *minus plena* illa dicitur per quam adoptatus, iura successionis ab intestato respectu adoptantis acquirit, at non egreditur e propria familia et ideo potestati proprii patris-familias manet subiectus et omnia iura in propria familia conservat.

Adoptio *plena* locum habet in iure iustiniano tantum *per exceptionem* scilicet cum quis ascendenti suo paterno vel materno in cuius potestate non est datur in adoptionem (4). Adoptio *minus plena* est ordinaria, quae omnibus aliis casibus obtinet. Haec divisio adoptionis in plenam et minus plenam a canonistis et moralistis aliter accipitur. *Plena* seu *perfecta* "est adoptio vel personae sui iuris (adrogatio) vel personae alieni iuris facta

(1) Cfr. *Ulpianus*, fr. 195, § 2, Dig. L. 16. "Pater autem familias appellatur qui in domo dominium habet, recteque hoc nomine appellatur quamvis filium non habeat, non enim solum personam eius sed et ius demonstramus, denique et pupillum patrem familias appellamus,," I. e., sumitur pater sensu antiquiore quo non *parentem* sed *dominum* significabat. Hoc sensu dicebatur *Pater* Jupiter, *Pater* Aeneas, *Patres* (et) *Conscripti*, *parricidium* (occissio patris-familias, personae scilicet sui iuris qui illi societati politicae familiae praeerat).

(2) Ita dicebatur etsi plures iam filios generasset et centenarius fuisset si patri-familias suberat. Cfr. *Bonfante*, "Istituzioni", § 47 et notae.

(3) Antiqua *adrogatio* in iure iustiniano eadem fere permanet, nec confundi potest cum *adoptione plena*. Cfr. *Maynz*, op. c., § 328; *Puchta*, "Institut.", § CCLXXXIII; *Bonfante*, § 48 (in fine).

(4) *Massimi*, op. c., p 50 ait: "Ratio innovati iuris haec fuit; ne filius adoptatus omnem hereditatem perderet. Quod in iure anteiustiniano facile evenire poterat. Etenim si mortuo patre naturali, filius emancipatus esset a patre adoptivo nihil habuisset nisi ius successionis inter cognatos patris sui. In adoptione autem quae ab ascendente fiat etiam in casu emancipationis ius cognationis retinetur. Quamquam fieri optime potest ut hoc cognationis ius minoris sit momenti ac illud quod egrediens e familia is amisit,," Cfr. *Bonfante*. § 48; *Gasparri*, "De Matrim.", I, n. 855, nota.

ab ascendente paterno seu materno ex Principis rescripto, qua adoptatus ita transit in potestatem et familiam adoptantis ut perinde ac filius naturalis ac legitimus fiat eius haeres necessarius tam ab intestato quam ex testamento „; *imperfecta* seu *minus plena* est „adoptio personae alieni iuris ab extraneo, qua adoptatus nec eximitur a familia et potestate patris naturalis, nec transit in familiam et potestatem adoptantis, sed eidem ab intestato succedit licet praeteriri possit in testamento „ (1).

In iure civili hodierno potest etiam distinguere in *perfectam* et *imperfectam*. Adoptio *perfecta* illa est per quam adoptatus liberatur a patria potestate parentum et constituitur sub patria potestate adoptantis quin tamen alia iura, ut puta successionis, alimentorum, etc., perdat in familia naturali. Haec adoptio admittitur in aliquibus Codicibus, puta *Hispanico* et *Austriaco* et similis est adoptioni *planae* iuris iustiniani (2). Adoptio *imperfecta* illa dici potest quae generatim in recentioribus legislationibus admittitur, per quam adoptatus non egreditur ullo modo propria familia et tantum iura successionis acquirit respectu adoptantis; is vero non obtinet patriam potestatem circa adoptatum, sed ipso tantummodo ligatur cognatione legali, quae aliquos effectus quoad matrimonium habet. Haec adoptio in omnibus fere adoptioni iuris iustiniani convenit.

c) Cognatio legalis quae ex adoptione oritur triplicem speciem habet, scilicet: *paternitatem*, *fraternitatem* et *affinitatem*. Appellatur *paternitas*, cognatio legalis lineae rectae quae viget inter adoptantem et adoptatum eiusque descendentes. *Fraternitas* dicitur cognatio legalis lineae transversae, quae adest inter adoptatum et filios naturales-legitimos adoptantis (3). *Affinitas* tandem nuncupatur cognatio legalis intercedens inter adoptantem et uxorem adoptati, atque adoptatum et uxorem adoptantis (4).

454. Regulae iuris. — 1.º In iure canonico non adest peculiaris legislatio circa conditiones et formam adoptionis, sed illa

(1) Gasparri, „De Matrim. „, I, n. 856. Cfr. *D'Annibale*, I, 51, nota 34; *Wernz*, IV, 468; *Ballerini-Palmieri*, VI, 627-631, etc.

(2) Cfr. infra dicenda.

(3) Iure antiquo addebatur limitatio: donec hi sub patria potestate manerent. Quoad ius canonicum *nunc* attendenda est in qualibet regione peculiaris legislatio.

(4) Cfr. *D'Annibale*, I, 65, not. 21, 23; *Wernz*, IV, 468.

recognoscitur valida quoad effectus canonicos, quae rite ad normas legum civilium *uniuscuiusque nationis*, et non amplius iuris communis, perfecta fuit. (cc. 1.059, 1.080) (1).

2.^a In iure civili hodierno generatim adoptio admittitur (2), et, paucis exceptis, fere ad exemplum iuris communis regulata est.

3.^a In particulari, ita doctrina, quae ex praecipuis Codicibus eruitur paucis, enucleari potest: **A) Adoptare potest**: a) Persona utriusque sexus (3) quae tempore adoptionis non habeat descendentes legitimos nec legitimos (4); quae b) iam *absolute* altiore aetate agit (5) et *relative* ita adoptandum aetate superat ut *iuridice* eius parens esse potuerit (6); quae tandem c) bona fama iuridice cognita gaudet et pleno usu iurium civilium fruitur (7).

(1) Hucusque *iure communi* regebatur adoptio in nostro iure. "Cognatio legalis, aiebat *D'Annibale* (I, 65), oritur ex adoptione, quae iure canonico ex iure communi aestimatur tota „ Cfr. etiam *S. C. de P. F.*, 14 Ian. 1802 (Collect., n. 661, ed. 2^a): *Benedictus XIV*, "De Syn.", IX, 15. Hinc disputationes et dubia inter doctores an adoptio huius vel illius codicis cum adoptione iuris communis conveniret necne, indeque ex ipsa canonici effectus sequerentur. Cfr. *D'Annibale*, l. c.; *Wernz*, IV, 472; *Gasparri*, "De matrim.", I, 864, sqq.

(2) Cfr. *CC. Hisp.* (art. 173 sqq.), *Ital.* (202 sqq., *Gall.*, 343 sqq.), *Germ.* (§ 1741 sqq.), *Austr.* (§ 179 sqq.), *Helv.* (§ 264 sqq.), *Russiac.* (§ 145 sqq.), *Japon.* (§ 837, sqq.). Cfr. *Filomusi-Guelfi*, o. c., § 92, p. 422, not. 1; *Gury Ferreres*, (ed. 7.^a, 1915), v. II, n. 807, quoad codices Americae-latinae; *Buceroni*, v. IV, n. 1.011; *Wernz*, IV, 480.

(3) Cfr. *CC. Hisp.* (art. 173), *Ital.* (art. 202), *Gall.* (art. 313), etc. Iure romano non concedebatur facultas adoptandi mulieribus, nisi iure novo in quo admissa fuit "in solatium filiorum amissorum species quaedam adoptionis pro mulieribus „ Cfr. *Bonfante*, § 48; *Massimi*, p. 49.

(4) Ne aliter a matrimonio ex adoptione retrahatur. Aetas quae requiritur est, e g., in *Cod. Hisp.*, 45 annorum (art. 173), in *C. Ital.*, 50 an. (art. 202), in *C. Gall.* 50 an. (art. 343), etc.

(5) In iure romano adoptans superare debet adoptatum 18 annis et eadem regula viget in iure italico (art. 202). In Codicibus *Hisp.* et *Gall.* superioritas aetatis est 15 annorum (art. 173 et 202 respective). Quoad ius romanum regula sancita est a Iustiniano. Cfr. *Bonfante*, § 48.

(6) *C. Hisp.*, art. 173; *C. Gall.*, art. 355; *C. Ital.*, art. 215, 3.º.

(7) *C. Hisp.*, art. 174, 1.º; *C. Austr.*, § 179. Cfr. *Ballerini-Palmieri*, VI, n. 640, quoad ius canonicum.

Denegatur adoptandi facultas: 1.º *Absolute*, iis qui requisitas conditiones non habent, et in aliquibus legislationibus etiam personis ecclesiasticis (1). 2.º *Relative*, praeter casum dictum eius qui in ordine ad aliquem adoptandum sufficientem aetatem non habet, prohibetur adoptare active *tutor* respectu pupilli usquedum rationes tutelae reddat et ipsae definitive approbentur (2).

B) *Adoptari potest* qui a) aetate 15 vel 18 annis inferior est adoptandi (3), et b) maior 18 annorum est (4), nec c) ab alio praeter conjugem illius qui nunc adoptare vult prius est adoptatus (5) et d) tandem filius non est extra matrimonium natus (6), eius qui adoptare praetendit (6).

C) *Ad adoptionem perficiendam* exigitur: a) Si adoptans est matrimonio ligatus consensus alterius coniugis (7), imò quandoque consensus parentum adoptantis si adhuc vivant (8). b) Consensus adoptati (9) qui

(1) Ne forte scilicet eum adoptet ne rationes reddat. *C. Hisp.*, art. 174 3.º; *C. Ital.*, art. 207, etc.

(2) Cfr. nota 6, pag. 430.

(3) *C. Ital.*, art. 296; *C. Gall.*, non admittit ante maiorem aetatem. In iure *Hisp.* admittit minoris adoptio sine limitatione, sed adoptato datur potestas impugnandi adoptionem quando ad maiorem aetatem perveniat, intra quatuor annos, art. 189.

(4) *C. Hisp.*, art. 174; *C. Ital.*, art. 204; *G. Gall.*, art. 344.

(5) *C. Ital.*, art. 205. Cfr. *Gianturco*, "Istituzioni di diritto civ. italiano", § 27: "b) che non sia figlio naturale semplice (cui può soccorrere la legittimazione) e tanto meno incestuoso o adulterino dell'adottante.", *Ballerini-Palmieri*, ait v. IV, n. 636: "Egregie *C. Ital.* filios extra matrimonium natos non posse ab eorum genitoribus adoptari", art. 205. Huius tam utilis institutionis oblitus est *C. Gall.*, item *Hisp.*

(6) Codex Gallicus praeterea alia exigit: "Facultas adoptandi exerceri nequit nisi erga eam personam cui in minoritate exsistenti, per sex annos saltem subsidia tributa fuerint et cura impensa absque interruptione; aut erga eam personam quae adoptantem a morte servaverit sive in bello, sive a flammis aut fluctibus eum eripiens", ex art. 345. Cfr. *Ballerini-Palmieri*, VI, n. 636.

(7) *C. Ital.*, art. 208; *C. Gall.*, art. 344; *C. Hisp.*, art. 174, 4.º

(8) Ita *C. ital.* ex iure romano.

(9) *C. Ital.*, art. 208, pro omnibus casibus requirit consensum; *C. Gall.*, art. 346, requirit, si adoptandus non explevit 25 annos, alioquin tantum consilium; *C. Hisp.*, art. 178, pro minoribus tantum requirit, consensum eorum qui pro matrimonio praebere debuissent.

etiam debet obtinere consensum vel saltem consilium suorum parentum (1) vel consilii familiae vel tutorum (2) iuxta casus:

D) *Forma adoptionis* haec est: consensus praestatur coram magistratu (iudice) oretenus vel in documento authentico quod ipsi exhibetur. Iudex audita declaratione vel accepto documento, informationes capit, audit adoptandum (3), omnia defert promotori fiscali qui totam rem et ipse examinat, et tandem si conditiones adsint et adoptio expediens appareat, magistratus vel declarat adoptionem factam vel consensum tribuit et per scripturam (4) perficitur.

E) *Adoptio perpetua* est nec revocari potest per mutuum consensum nec per ingratitudinem filii adoptivi, nec per adventum filiorum legitimorum (5).

455. Effectus iuridici. — A) In iure canonico:

a) *Quoad matrimonium.* — Qui lege civili uniuscuiusque nationis inhabiles ad nuptias inter se ineundas habentur *ob cognitionem legalem* ex adoptione ortam, nequeunt pariter ex iure canonico inter se valide contrahere (c. 1.080); et qui illicite contrahere ex iure civili, item et canonico prohibentur (c. 1.059).

b) *Quoad patriam potestatem.* — Pro illis legislationibus civilibus in quibus recognoscitur patria potestas in adoptantibus respectu eorum qui adoptati sunt, ius canonicum non solum quatenus ipsum refert hoc pro effectibus civilibus admittit, sed etiam pro canonicis non aliter fere ac de tutoribus diximus (6).

(1) Scilicet si minores sint et parentes non habeant, requiritur consensus consilii familiae (vel tutelae). *C. Ital.*, art. 209; *C. Hisp.*, art. 178 (ubi etiam praevidetur casus incapacitatis).

(2) *C. Hisp.*, art. 178, si adoptandus est in maiore aetate; cfr. tamen E.(njuiciamiento) C.(ivil), art. 1.828; *C. Ital.*, art. 208; *C. Gall.*, art. 346.

(3) *C. Hisp.*, E. C., art. 1.827, limitationem ponit iuri hispanico conformem, in quo admittitur adoptio minorum etiam impuberum, scilicet audiri debet si ipse adoptandus sit septennio maior.

(4) *C. Gall.*, art. 353 sqq.; *C. Ital.*, 213 sqq.; *C. Hisp.*, 178, 179.

(5) Cfr. *Ballerini-Palmieri*, VI, n. 636; *Gianturco*, op. cit., § 27.

(6) *C. Hisp.*, art. 154, 177; *C. Austr.*, § 181, 183, 184; *C. Germ.*, § 1.757, 1765; *Ballerini-Palmieri*, VI, 636; *Wernz*, IV, 427, not. 57. Contra est in aliis codicibus, e. g., *Ital.*, art. 210, 212, et *Gall.*, 348, 344.

c) *Quoad legitimationem*. — Adoptatus in iure civili a die adoptionis habetur ut filius legitimus eius qui eum adoptavit (1). Haec legitimitas ex adoptione obtenta, non sufficit filiis naturalibus quoad effectus canonicos, i. e., non supplet legitimitatem natalium nec veram legitimationem. Inde si adoptati sint irregulares, excluduntur (iure particulari) a Religionibus, etc.

B) In iure civili. Cum ius canonicum hac in re innitatur civili, interest hoc cognoscere quoad ea quae maioris momenti sunt et *generatim* recepta:

I. *Effectus personales*: a) Adoptatus accipit nomen familiare adoptantis eiusque titulos nobiliarios, et proprio nomini, scilicet eius familiae naturalis, addit (2). b) Adoptatus debet honorem et reverentiam adoptanti, ideo eius consensu eget ad matrimonium contrahendum, etc. (3), et praeterea in aliquibus legislationibus patriae potestati adoptantis subicitur (4). c) Adoptio est impedimentum matrimonio et ex eo nuptiae invalidae habentur: 1.º inter adoptantem et adoptatum huiusque descendentes (5) (*paternitas legalis*); 2.º inter adoptatum et filios legitimos adoptantis (6), qui post adoptionem nascentur (7) et inter filios adoptivos eiusdem personae (8) (*fraternitas legalis*); 3.º inter adoptatum ac coniugem adoptantis (9) ac vicissim inter adoptantem et coniugem adoptati (10) (*affinitas legalis*). d) Adoptans curat de educatione et instructione adoptati (11).

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 52.

(2) *CC. Ital.*, art. 210; *Gall.*, art. 347; *Hisp.*, art. 175; *Germ.*, § 1758; *Austr.*, §§ 182-183; cfr. *Wernz*, l. c., not. 57.

(3) *CC. Ital.*, art. 63, 66; *Hisp.*, 46.

(4) Cfr. not. 4.

(5) *C. Hisp.*, art. 84, 5.º

(6) *C. Gall.*, art. 348; *C. Ital.*, art. 60; *C. Germ.*, § 1762.

(7) *C. Hisp.*, art. 84, 6.º

(8) *CC. Gall., Ital.*, aa. cc.; *Hisp.* (art. 84, 6.º), non habent hanc limitationem. Iure romano dicebatur impedimentum vigere quoad illos qui sub patria potestate sint constituti. Cfr. *Wernz*, IV, n. 473, II et not. 58.º

(9) *CC. Ital., Gall.*, aa. cc. In iure romano ac inde in canonico disputabatur. Cfr. *Wernz*, IV, 473, III, not. 59.

(10) *CC. Hisp.*, art. 84, 5.º; *Ital.*, art. 60; *Gall.*, art. 348.

(11) *CC. Ital.*, art. 211; *Hisp.*, art. 164, 165.

II. *Effectus patrimoniales.* — a) Adest inter adoptatum et adoptantem mutua obligatio ad alimenta (1). b) Quoad iura successoria adoptatus habere solet (2) erga adoptantem eadem iura ac filii legitimi vel legitimi (3) non vero e contrario (4).

Cap. IV. — Personae physicae quoad Ritus (c. 98).

456. — *Notiones.* — Ritus, quoad vocabulum idem valet ac caeremonia, collective etiam sumitur pro complexu caeremoniarum quae methodum seu rationem particularem efformant in cultu exercendo (5). Inde, ex hac ultima significatione, ritus etiam sumitur pro *persona morali* ex iis omnibus constituta qui iure his caeremoniis utantur. Nunc hoc sensu accipimus, sed Codicis vestigia calcantes agimus non de persona morali, de qua in sequenti capitulo sermo erit, sed de personis physicis relate ad ipsam, i. e., in casu, de ingressu seu de aggregatione ad aliquem Ritus, et de transitu ad alium priore relicto.

457. *Regulae iuris.* — A) *Quoad aggregationem.* 1.^a Aggregatio ad Ritus fit per Baptismum in eodem recepto. "Inter varios catholicos Ritus ad illum quis pertinet cuius caeremoniis baptizatus fuit," (c. 98, § 1). — Quoad vero haereticos et schismaticos pertinet, qui ad Ecclesiae sinum redeunt, permittendum censuit Sac. Congregatio, ut orientales Ritus qui magis eis placuerit amplectantur, (6). Si vero baptismus repeti debet, etsi electio eis concedatur, tenet tamen principium, ita ut ad eum Ritus pertineant in quo denuo baptizati sunt. — 3.^a *Exceptiones:* Baptismus in aliquo Ritu, aggregationem ad eundem non inducit, his tribus casibus: a) Si forte baptismus a ministro Ritus alieni

(1) *CC Hispl.*, art. 176; *Ital.*; art. 211.

(2) Non igitur semper ita est. Sic iure hispanico (art. 177) adoptatus nulla iura successoria acquirit respectu adoptantis nisi in documento quo adoptio perfecta est, libere adoptans sibi imposuerit nominandi heredem adoptatum.

(3) *C Ital.*, art. 210, 735, 737.

(4) *C. Ital.*, art. cit., et *Gianjurco*, l. c.; *C. Hisp.*, art. 177.

(5) Priore sensu dicimus *S. Rituum C.*, secundo loquimur de ritu latino, graeco, armeno, syro, mozarabico et ita porro.

(6) *S. C. de P. F.*, 20 Nov. 1838 (Ius Pontif. de P. F., pars 2.^a, p. 503).

ab illo, in quo debuerat baptizari, fuit *fraude* personae collatus, vel etiam si ad preces parentum a ritus alieni ministro fuit baptizata proles, pertinebit haec ad ritum de quo c. 756 (1); **b)** item si collatus fuit a ministro alieni Ritus *ob gravem necessitatem*, cum minister proprii Ritus praesto esse non potuit; **c)** ex *dispensatione apostolica*, cum facultas data fuit ut quis certo Ritu baptizaretur, quin tamen eidem adscriptus maneret.

Quaestio. — In his casibus cui Ritui censetur quis aggregatus? Illi in quo baptizari debuerat, nisi hae circumstantiae adfuerint. Iam vero baptismus fieri debet in Ritu quem parentes sequuntur (c. 756, § 1), et in casu diversitatis, si alter parentum pertineat ad Ritum latinum, alter ad orientalem, proles Ritu patris baptizari debet, nisi aliud iure speciali cautum sit (§ 2); si vero unus tantum sit catholicus, proles huius Ritu baptizanda est (§ 3).

B) Quoad transitum. — 4.^a Huiusmodi transitus in iure valde odiosus habetur, maxime si agatur de transitu a latino ad orientalem Ritum et versa vice. Inde praecipitur quod “ Clerici nullo modo inducere praesumant nec latinos ad orientalem nec orientales ad latinum Ritum assumendum „ (c. 98, § 2). 5.^a Ritus non relinquatur, nisi dum alius assumitur. 6.^a Ad transitum faciendum requiritur venia A. Sedis ex regula generalissima: “ Nemini liceat absque venia A. Sedis ad alium Ritum transire aut post legitimum transitum ad pristinum reverti „ (c. 98, § 3). *Excipe* mulierem matrimonio iunctam sub his legibus: **a)** “ Integrum est mulieri diversi Ritus ad Ritum viri in matrimonio ineundo vel eo durante transire; **b)** matrimonio soluto resumendi proprii Ritus libera est potestas, nisi iure particulari aliud cautum sit „ (c. 98, § 4) (2). Ex quo consequitur; **c)** quod facta mutatione matrimonio durante, iuxta regulam generalem, transitus non licet. 7.^a Mos, quamvis diuturnus, sacrae Synaxis ritu alieno suscipiendae non secumfert Ritus mutationem (c. 98, § 5).

(1) Comm. int. Cod. 16 Oct. 1919, *ad Dub. 11* (Act. A. S., XI, 478).

(2) Cfr. A. A. S., V. (1913), p. 393-399. “ De Ruthenis in Amer. Sept. „ art. 39 et etiam art. 37 et 41.

TIT. III. — DE PERSONIS MORALIBUS (cc. 99-101).

Cap. I. — Notio et divisio personae moralis.

458. Notio. — Subiectum iuris, cum persona singularis et physica immediate non est, *persona moralis* in Codice nostro nuncupatur. Definiri potest: ens iuridicum, publica auctoritate formaliter constitutum, independenter a personis singularibus ex iuris concessione subsistens, atque capacitate iuris acquirendi exercendique donatum (cc. 99, 687, 708). Dicimus *ens iuridicum*, ut personam moralem quae iure constat distinguamus a persona physica quae ex sese existit et a iure tantum recognoscitur, et a persona collectiva quae in facto potius quam in iure consistit. Addimus *auctoritate publica formaliter constitutum*, quia in Ecclesia, quae est societas supernaturalis, privatae personae constituere non valent personam moralem, sed ad ipsam constituendam opus est decreto publicae auctoritatis (1), secus ac ex iure naturae pro civili societate accidit (2), ac in nostro iure pro personis col-

(1) Cfr. *Cavagnis*, "Institutiones iuris publici ecclesiastici", ed. 4.^a, vol. III, n. 363: "Et quidquid sit in ordine naturali, de quo infra, certum est id non posse fieri in Ecclesia: quia personalitates in Ecclesia, cum sint ei homogeneae, sunt supernaturales. Iamvero ad id quod est supernaturale homo non habet proportionem per se, sed eam accipit a Deo, facto positivo sive immediate sive mediate. Duas autem constituit Deus personas supernaturales, personam moralem supernaturalem perfectam seu Ecclesiam et personas physicas imperfectas; in baptismo enim constituit seu elevat personas physicas tantum, quae personae physicae limitantur ad eam potestatem quae refertur ad bonum spirituale singulorum sub Ecclesiae regimine. Boni autem publici religiosi omnis cura data est ipsi Ecclesiae. Hinc persona moralis in Ecclesia distincta ab individuis, tantum ex facto Ecclesiae derivare potest. E contra persona collectiva, quia verae adsunt personae physicae elevatae ad ordinem supernaturalem, quae mutua coniunctione efficiunt collectionem pro utilitate singulorum .."

(2) Cfr. *Cavagnis*, l. c., n. 377. In iure romano haec potestas individuis recognoscebatur. Cfr. *Bonfante*, "Istituzioni", § 19: "Non occorre invece per diritto romano riconoscimento espresso della corporazione da parte dello

lectivis (c. 708) (1). *Independenter a personis singularibus ex iuris concessione subsistens*, non solum quatenus personae singulares non sufficiunt ad ipsam constituendam aut conservandam, sed etiam quatenus vel ipsa persona moralis collegialis, etsi membra deficiant, iure existere pergit (c. 102). Tandem clauditur definitio *atque capacitate iuris acquirendi exercendique donatum*, i. e., vera et plena personalitate omnino distincta ab illa quam socii in persona morali collegiali vel administratores in non collegiali habent. Inde potest sive per actus inter vivos sive per testamentum acquirere, contractus inire, stare in iudicio, etc., etc.

459. Divisiones. — a) Ratione *originis* persona moralis potest esse *iuris divini* et *iuris humani*, prout immediate ex divina ordinatione procedit vel ex auctoritate ecclesiastica. Persona iuris humani dicitur *a iure* existere si personalitatis concessio fit ex praescripto seu auctoritate iuris, *ab homine* si ex decreto superioris competentis (2) (c. 100, § 1).

b) Ratione *suae naturae* et constitutionis, persona moralis dividitur

Stato. Quando si parla di permissione, con ciò si allude agli scopi in generale (*causae*) che sono positivamente determinati dalle leggi „ Cfr. etiam *Ferrini*, „ *Pandette* „, n. 73, pgs. 99, 100. Quandoque ob rationes politicas praevia auctorizatio requisita fuit, sed ut optime ait *Ferrini*, l. c.: „ E inutile quasi avvertire che tale autorizzazione non è punto un conferimento di personalità giuridica, una erezione in ente morale; essa non ha altro significato che di togliere ogni ostacolo per ragione politica. Si noti anzi come anche un *collegium illicitum*, finchè non sia ravvisato tale e quindi disciolto, ha una giuridica esistenza. L'averne proprietà, diritti, etc., è una conseguenza diretta, *proprium est* dell'essere un *collegium*. La questione politica è se un dato collegium debba esistere „ (fr. 1, pr. D., 3, 4). In iure hodierno communiter nisi interveniente statu haec potestas in privatis personis non admittitur (cfr. *Filomusi Guelfi*, op. cit., § 47, pag. 201, 210; C. *Hisp.*, art. 35, 39, 746; C. *Ital.*, art. 2, 4, 33; C. *Germ.*, §§ 21-29, 54).

(1) Cfr. *Cavagnis*, l. c., n. 363. Pariter est in iure civili. In utroque iure requiritur tantum approbatio respectivae auctoritatis (c. 708; C. *Hisp. Com.*, art. 116, 119; Cod. *Ital. Com.*, art. 98, etc.). *Filomusi Guelfi*, l. c., pag. 210, not. 6.

(2) Sic, e. g., Collegium Card., Capitulum cathedrale, Seminarium dioecesanum, etc., a iure personalitatem habent; particulares confraternitates, nosocomia, hospitia, etc., ab homine.

in *collegialem* (1) et *non collegialem* (2) (c. 99). Persona moralis collegialis illa dicitur quae ex pluribus personis singularibus constat in unum corpus coadunatis, uti capitula, confraternitates, religiones, etc. Persona moralis non collegialis est illa quae exurgit non ex personis singularibus, sed ex determinatis rebus quae ad aliquem finem destinantur quibus in favorem eorum ad quos ordinantur, etc., ius personalitatem attribuit, i. e., considerat uti subiectum iuris, puta seminaria, nosocomia, ecclesiae, beneficia (c. 1.489 sqq.) Persona *collegialis* ex diversitate personarum quibus componitur est clericalis, religiosa (vel quasi-religiosa) (3), et laicalis prout clericis, religiosis (vel quasi-religiosis) qua talibus, aut simplicibus fidelibus et etiam clericis, sed non qua tales sed qua fideles sunt, respective constat (4).

c) *Ex relatione ad personas iuris naturalis*, persona moralis est *totaliter vera, mixta fictione iuris, ficta*. Persona *totaliter vera* illa diceretur cui ius positivum nihil adderet, sed ipsam, prout ex iure naturae oritur, relinqueret; ita ut in concreto, si agatur de societate civili, in qua, ut diximus, per se ex iure naturae personae privatae personam moralem constituere possunt, constitutam personam *tantum recognosceret*; si vero agatur de Ecclesia, societatem ab individuis formatam ita approbaret, ut quin veram personalitatem moralem, prout haec in iure est constituta, tribueret, tamen elevaret ad ordinem supernaturalem et ecclesiasticum naturalem, facultatem individuorum constituendi personam moralem, proindeque collegium ita constitutum et approbatum non ut meram personam collectivam consideraret.

Persona *mixta fictione iuris*, illa est quam ius proprie personam moralem appellat. Merito dicitur haec persona non esse totaliter vera sed mixta fictione iuris, quia reapse non tantum recognoscitur vel elevatur ad ordinem iuridicum ecclesiasticum persona moralis naturalis aut factum

(1) Generali nomine vocantur *corpora* vel *collegia* (Cfr. D'Annibale, I, n. 43). In iure romano dicuntur etiam *universitas, ordo, societas, sodalitas* (Bonfante, o. p., § 18).

(2) Generali appellatione *causae piae* dicuntur (Cfr. Cavagnis, v. III, n. 364 sqq.; *Filomusi-Guelfi*, § 47, p. 205, not. 4; *Bonfante*, § 18).

(3) Possumus ita appellare, quia Religiones imitantur huiusmodi societates (c. 673, § 1) et religiosorum iure fere reguntur (cc. 673-681).

(4) Sane clerici ex iure communi nomen dare possunt cuilibet ex diversis speciebus associationum laicalium; religiosi servatis servandis etiam omnibus (c. 693, § 4), exceptis, dum in religione permanent, tertiis ordinibus saecularibus (c. 704, § 2).

associationis a privatis constitutae, sed ad hoc ut resultet figura personae moralis, prout a iure describitur, plura alia addi et fingi debent quae nullum in re fundamentum habent (1). Persona totaliter *ficta* seu *fictitia* illa est quae a iure omnino creatur. Ita appellatur persona non collegialis, ut prius iam notavimus.

Ut haec plenius ac penitius intelligantur conceptus personae moralis naturalis, quatenus differt a personâ collectiva, et notionem personae moralis quae in iure constituto viget ad invicem comparamus. Persona moralis in iure naturali sive in sua generica notione significat societatem cuius ius distinctum est a iure singulorum, scil. quae constituit subiectum iuridicum diversum a membris quibus componitur; inde differt a persona collectiva in qua non congregatio ipsa, sed personae qua coadunantur sunt verum subieciū iurium. Persona moralis naturalis ad bonum commune sociorum, eorum saltem qui in societate perseverant, dirigitur, ita ut praescindere non possit ab omnibus membris *simul* sumptis, quia fine et subiecto careret (2), potest tamen a pluribus praescindere, donec societas vere (moraliter) perseveret, quia singuli, dum collegium ingrediuntur, in favorem omnium iura sua vel bona aut cooperationem ita afferunt sive promittunt ut his rebus vel iuribus reapse quae personae singulares, expolientur. — E contra, in iure constituto, persona moralis ita est conformata ut, omissis aliis, ius sociale non modo distinctum sit a iure singulorum (3) sed insuper subsistat independentē a sociis, etiam *simul* sumptis, et proinde eis deficientibus, subsistat titulus personae moralis, eique adhaereant eiusdem iura et bona, quae non fiunt nullius. Ita evenit, e. g., si deficient omnino membra alicuius Capituli vel Communitatis (4).

(1) Quia tantum ex iure existunt; tamen ius optimas habuit rationes ad haec fingenda.

(2) *Fine*, quia societas a privatis constituta ad bonum commune ordinari debet; *subiecto*, quia socii ipsam constituunt.

(3) Hoc etiam accidit in personis moralibus veris.

(4) *Cavagnis*, v. III, n. 377, qui haec addit: Hanc personam dicimus moralem sed partim veram, partim fictione iuris constantem. Ius enim proprie abstractum ab omnibus personis naturalibus non subsistit. Ex quo sequitur talem personam non posse derivare a iure privatorum, quia excederet eos a quibus causam haberet et contra ipsorum quoque voluntatem postea subsisteret. Insuper cum sit persona quaedam de se perpetua, oportet habeat perpetuam existentiam; eam autem vel habet per se ex iure naturae vel ex iure divino positivo vel participatam; per se non habet; ab individuīs nequit

Haec practica utilitate non carent. Etenim: 1.º nihil repugnat quod etsi Ecclesia alicui associationi personalitatem iuridicam completam, quae in iure describitur, non tribuat, quoad aliqua tamen recognoscat in ea veram personalitatem moralem sed imperfectam, seu ad quasdam determinatas res circumscriptam: 2.º non adeo facile concludi potest associationes quae in nostro iure personalitate iuridica ad sensum Codicis non gaudent, esse meras personas collectivae (1).

d) *Ratione relationis ad societatem perfectam est publica et privata.* Pluribus acceptionibus haec verba sumuntur et personis moralibus applicari etiam possunt: 1.º Aliquo sensu omnis persona moralis est *publica* quatenus non privatorum ope, sed ab auctoritate publica constituitur ac eius concessione existit. Ita persona publica contraponeretur in nostro iure personae collectivae, quae *privata* merito ex eo dici potest quod a privatis originem ducit (2). — 2.º Propriori acceptione illa persona dicitur *publica* quae ad bonum sociale seu publicum ordinatur, *privata* quae ad bonum singulorum (3). 3.º Stricto sensu illa persona moralis dicitur *publica* quae immediate et formaliter partem constituit societatis perfectae vel ad ipsam directe refertur, e. g., Sedes Apostolica, SS. Congregationes, dioeceses, religiones exemptae, etc.; *privata* quae refertur non immediate ad societatem perfectam, sed ad aliam imperfectam vel ad eam quae immediate partem constituit societatis perfectae. Inde fit ut personae publicae, si collegiales sint, regantur auctoritate publica, i. e., potestate iurisdictionis quam a capite societatis participant; personae privatae, qua tales, non reguntur a propriis supe-

participari; ergo habet vel a societate civili vel ab ecclesiastica, prout uni vel alteri fuerit homogenea. Et sic subiectum ultimum iuris eius proprie sunt adhuc personae verae, i. e., quae componunt maiorem societatem a qua firmitatem suam, a propriis individuis independentem, recipit.

(1) Haec melius declarabuntur cum de associationibus in particulari agatur. Similis quaestio adest in iure civili, disputatur enim quam personalitate gaudeant aliquae societates, ut puta commerciales, quae ad personas proprie dictas morales reduci non possunt. Et satis probatur opinio qua gradus quidam inferiores personalitatis moralis admittuntur; ac proinde sine alio dici non potest vera persona collectivae, quae inde demonstratur persona moralis perfecta ad sensum iuris. Cfr. *Filomusi-Guelfi*, l. c. p. 207, n. 4.

(2) Cfr. *Lombardi*, op. cit., p. 484-485. Hoc sensu dicebatur in prioribus Codicis editionibus (ed. 1912, c. 533. § 1): "Fidelium associationes sunt *publicae* si ab ecclesia publico decreto fuerint legitime erectae, secus *privatae*."

(3) Cfr. *Filomusi-Guelfi*, o. c., p. 205, n. 2.

rioribus auctoritate publica sed privata (dominativa), a superiore vero illius societatis maioris, ad quam referuntur ut eius partes, quidem auctoritate publica reguntur; sic domus religiosa non exempta a proprio superiore potestate dominativa, ab episcopo dioecesis potestate iurisdictionis gubernatur. Personae publicae non collegiales sunt vel organa auctoritatis publicae vel quaedam eius personificationes, puta Sedes A., Sedes episcopalis, etc. 4.º Personis publicis accedunt illae personae morales quae, etsi quatenus societates generice sumptae, subsint alicui maiori societati imperfectae, tamen *qua tales* nonnisi supremae auctoritati societatis perfectae subduntur. Ex hac et aliis rationibus quae proprio loco, exponuntur, religiones iuris pontificii personae publicae dicuntur (1).

Cap. II. — Natura iuridica personae moralis (c. 100).

460. I. Ortus. — Utraque species personarum moralium, collegialium scilicet et non collegialium, possunt iure *divino* et iure *ecclesiastico* procedere: "Catholica Ecclesia (persona moralis collegialis) et Apostolica Sedes (non collegialis), moralis personae rationem habent ex ipsa ordinatione divina," (c. 100, § 1). Hae autem personae morales quae iure divino oriuntur, ipso divino iure reguntur, nec proinde subiiciuntur regulis, quas mox explicabimus. Aliae omnes personae morales in nostro iure non existunt, nisi ex concessione auctoritatis ecclesiasticae, ad normam c. 100, § 1: "ceterae inferiores personae morales eam (personae moralis rationem) sortiuntur sive ex ipso iuris praescripto (*a iure*) sive a speciali competentis Superioris ecclesiastici concessione data per formale decretum ad finem religiosum vel caritativum," (*ab homine*).

Idcirco: A) ad habendam in iure nostro veram personalitatem moralem *non sufficit*: a) factum consociationis vel foundationis alicuius pii operis etsi finis in utroque casu religiosus sit vel caritativus, si non accedat formale erectionis decretum; b) concessio personalitatis moralis ab auctoritate civili quoad ius civile facta;

(1) Cfr. *Filomusi-Guelfi*, l. c., p. 203-205, not. 1.

nam inde persona moralis civilis recognoscitur ut talis etiam in iure ecclesiastico, sed non ut persona moralis ecclesiastica; c) simplex approbatio auctoritatis ecclesiasticae, quae etiam pro constitutione personae collectivae requiritur.

B) Et, e contra, *necessarium* est: a) quod finis ad quem collegium vel causa pia ordinatur sit religiosus vel caritativus, i. e., vel supernaturalis vel ex motivo supernaturali ductus (1); b) quod personalitatis moralis concessio expressa sit vel in iure vel in formali decreto superioris ecclesiastici competentis. Non tamen necessarium est ad hoc ut societati vel causae piae intelligatur concessa personalitas, ut ipsa concessio in Codice vel in decreto Superioris dissertis verbis exprimatur, sed sufficit aequivalentibus verbis eam decernere ut si, e. g., *collegium*, etc., *erigere*, *fundare*, *constituere* ad normam iuris; c) quoad personas morales collegiales insuper requiruntur saltem tres personae physicae, ut ex ipsis constitui possint (c. 100, § 2) (2).

461. Qui superiores possunt personas morales constituere?

Concessio personalitatis moralis est actus iurisdictionis in foro externo, i. e. actus publicae potestatis quae ordinem publicum tangit. Igitur in primis Superiores qui iurisdictionem fori externi non habent, certe personas morales constituere non possunt; nihil tamen prohibet quominus illi possint domus vel societates erigere ad normas canonum, quibus ius personalitatem concedat, vel quod ex delegatione ipsi etiam directe personas morales constituere valeant. Non sufficit praeterea quaelibet iurisdictio fori externi, sed requiritur iurisdictio episcopalis vel quasi-episcopalis.

Nec etiam omnes qui hac gaudent iurisdictione quamlibet personam moralem possunt erigere, sed normae iuris in specie attendendae sunt. Sic A) *personae morales collegiales*: — a) *clericales*, si sint capitula

(1) Ideo associationibus vel foundationibus ecclesiasticis adnumerari non possunt illae quae ex *philantropia* procedunt (Cfr. Wernz, III, n. 195; Cavagnis, III, n. 365).

(2) Tres saltem personae requiruntur, quia alioquin maioritas in suffragatione obtineri non posset, ac proinde nec collegium valeret suos actus collegiales exercere (cfr. fr. 85, D. L., 16; Ferrini, n. 75; Bonfante, § 19).

cathedralia vel collegialia a S. Sede eriguntur (c. 392); si sint communitates simplicium beneficiarum, vel associationes sacerdotales dioecesanæ ad exemplum confraternitatum vel piarum unionum eriguntur ab Ordinario, sed non a Vicario Generali sine mandato speciali, nec a Vicario Capitulari (c. 686, §§ 2, 4); — **b)** *religiosae* vel *quasi-religiosae* (c. 674), quæ sint Congregationes iuris dioecesani, prævia consultatione S. Sedis, eriguntur ab Episcopo, et nullo modo possunt constitui a Vicario Capitulari vel Vicario Generali (c. 482, § 1); Ordines vero regulares, Congregationes monasteriorum, Religiones iuris pontificii, provinciæ in Religionibus pontificiis a S. Sede tantum erigi possunt (cc. 488, 3.º; 494, § 1); domus vero constituuntur a propriis superioribus religiosorum, sed prævio beneplacito apostolico pro religionibus exemptis et pro omnibus in locis S. C. de P. subiectis, prævia venia Ordinarii loci ubi domus stabilitur pro congregationibus iuris pontificii, et *etiam* Ordinarii loci ubi est domus princeps pro religionibus iuris dioecesani, quando in alia dioecesi velint domum stabilire (cc. 497, § 1; 495, § 1); — **c)** *laicales* possunt a R. Pontifice vel Ordinario loci constitui (c. 686, § 1), non vero a Vicario Generali sine mandato speciali, nec a Vicario Capitulari (ibid., § 4); — **d)** *ex privilegio apostolico* aliis competere potest (c. 686, § 2; 690, § 2), etiam excluso Ordinario loci, cuius tamen venia semper prærequiritur ad validitatem erectionis, nisi aliud in ipso privilegio cautum sit (c. 686, § 3).

B) *Personæ non collegiales*: **a)** R. Pontifex erigit beneficia consistorialia (c. 1.414, § 1) et dignitates in capitulis prima vice etiam constituit (c. 394, § 2); — **b)** Ordinarius loci, etiam Vicarius Capitularis in proprio territorio erigit beneficia non consistorialia (c. 1.414, § 2). Vicarius Generalis non potest erigere nisi ex peculiari mandato (ibid., § 3); item loca sacra, ecclesias, oratoria, coemeteria; sed Vicarius Generalis eget mandato speciali (cc. 1.155, § 1; 1.162, § 1); ad quemlibet Ordinarium, unde etiam ad Vicarium Capitularem et Generalem pariter pertinet pia opera, hospitalia, orphanotrophia aliaque similia erigere, et ipsis moralem personalitatem tribuere (c. 1.489, § 1); — **c)** Religiosi omnes, ad Constitutionum normam, officia religiosa interna valent constituere, quibus ius agnoscat personalitatem moralem; religiosi exempti possunt in propriis ecclesiis, etiam paroecialibus, acceptare et constituere pias fundationes (c. 1.550); ad ecclesias vero aut publica oratoria erigenda religiosi omnes indigent venia Ordinarii loci (cc. 497, § 2; 1.162, § 4) cui earum eorumque consecratio est semper reservata (c. 1.155, § 1), imo etiam simplex benedictio in ecclesiis religionum non exemptarum aut laicalium, minime vero

in ecclesiis religionum clericalium exemptarum, nam in his benedictio pertinet ad proprios Superiores maiores (c. 1.156); denique religiosi etiam possunt, sed cum Ordinarii loci consensu, constituere pia opera, scholas, hospitia, etc. (cc. 497, § 3; 1.487, § 1), at vero huiusmodi opera pia saepe non inducunt naturam personae moralis propriae ac per se stantis, quia adhaerent religioni vel communitati alicui determinatae (cfr. c. 1.491, § 2).

462. II. Iura et officia. — De his sufficiat duas generales regulas innuere: 1.^a Ea omnia persona moralis habere potest quae ex iure valent personis competere, salvis limitationibus expressis in iure et iis quae ex sua natura solis personis physicis conveniunt. Inde persona moralis potest acquirere et possidere bona patrimonialia, eaque administrare; potest frui iuribus, v. g., patronatus ad beneficia; potest contrahere et sese obligare, agere, et respondere in iudicio; potest, si collegialis sit, admittere et dimittere socios; potest denique agere omnia quae ad proprium finem spectant (cc. 691, 531, etc.). Observare tamen debet dispositiones canonum quae horum iurium exercitium moderantur.

2.^a Personae morales tam collegiales quam non collegiales quoad exercitium suorum iurium et quoad iuris favores aequiparantur minoribus (c. 100, § 3).

463. III. Duratio et extinctio. — Exprimitur his regulis: **A)** persona moralis natura sua perpetua est (c. 102, § 1); sive *collegialis*, quia non sequitur conditionem singulorum membrorum, quibus deficientibus societas existere pergit; sive *non collegialis*, quia unice a fine, quem persequitur, et a mediis, quibus ad ipsum gaudet, dependet. Imo quoad personam moralem collegialem, si vel unum ex membris supersit, ius omnium in illud recidit (c. 102, § 2):

B) Tamen persona moralis extinguitur: **a)** si a legitima auctoritate supprimatur; **b)** si per centum annorum spatium esse desierit (1). Igitur quando persona moralis collegialis caret membris,

(1) Hoc etiam valet de persona morali *non collegiali*; etsi scilicet eius

antequam centum anni compleantur, societas *iure* existit, sed *facto* dormit propter deficientem conditionem ad eius vitae exercitium necessariam; unde fit ut collegium statim ac membra ipsi legitime adscribantur, eo ipso reviviscat cum suis iuribus et privilegiis quin novo erectionis decreto egeat.

464. Quis potest personas morales suppressere? — A) Ex principio generali ille potest suppressere personas morales qui eas erigere valet; in concreto vero qui de facto erexit, eius successor, vel Superior ad normas canonum ius supprimendi habet. Sic: a) associationes laicales ob graves causas, et salvo iure recursus ad Sedem Apostolicam, suppressere potest Ordinarius loci, si ipse vel eius decessor erexit (1); sola Sancta Sedes suppressere potest associationes ab ipsa erectas (c. 699); b) pariter diversas personas morales religiosas illi possunt suppressere qui erigere valent ad normam cc. 498, 494, § 1; c) idem dic de beneficiis, ecclesiarum, etc., suppressione.

B) Huic generali principio plures limitationes, ex diversis causis directis vel indirectis (2), appositae sunt, ex g.: a) *opera pia*, ut hospitalia et similia suppressi nequeunt vel uniri vel in alios a fundatione usus converti sine venia S. Sedis (c. 1.494); b) instituta religiosa diocesana, etsi unica domu constant, una S. Sedes suppressere valet (c. 493); c) beneficia iuris patronatus, nisi patronus consentiat, solum a S. Sede suppressi possunt (c. 1.470, 2.º).

vita nullatenus exerceatur ex defectione puta rectorum vel administratorum, iuridice tamen haec persona permanet usque dum saeculum non compleatur.

(1) Imo etiam illas suppressere potest, quas religiosi ex indulto apostolico, *de consensu tamen Ordinarii loci*, erigunt (c. 699, § 1); illas vero, quas religiosi exempti in suis ecclesiis, *sine Ordinarii consensu*, ex privilegio apostolico erigunt, Ordinarii suppressere non possunt, sed suppressere eas valent ipsi Superiores religionum ad normam privilegiorum. An vero religiosi qui consensu Ordinarii indigent ad erigendas suas associationes, possint eas suppressere, disputari potest, at saltem id sine consensu Ordinarii, ut videtur, facere non poterunt.

(2) Ut puta, quia suppressio secum fert laesionem iuris quaesiti, vel importat dispositionem bonorum ecclesiasticorum vacantium, aut mutationem ultimarum voluntatum, quae ab Ordinariis fieri non possunt, et alia huiusmodi.

Cap. III. — Actus personarum moralium (c. 101).

465. Praenotandum. — Distinguendi sunt actus personarum moralium collegialium ab actibus personarum moralium non collegialium; ipsi vero actus personarum collegialium esse possunt vel non collegiales vel collegiales.

466. Actus non collegiales personarum moralium collegialium. — Persona collegialis non semper agit collegialiter, sed plures actus pro eadem collegiali persona exercentur a Superioribus, Administratoribus vel aliis, nomine sane personae collegialis, at vero singulatim agentibus. Iis actibus, ut legitimi agnoscantur, applicanda proportionaliter est regula statuta hic in c. 101, § 2, pro actibus personarum non collegialium, ut videlicet Superiores et alii debeant agere iuxta normas iuris communis, quae personas collegiales respiciunt; insuper attendant necesse est ea quae decernuntur in c. 105 de consilio vel consensu aliquando exquirendo.

467. Actus collegiales personarum moralium collegialium. — Hoc censu veniunt actus qui a persona morali exercentur collegialiter, id est de communi consilio eorum qui in collegio (persona morali collegiali) ius habent suffragii; ipsi autem quandoque sunt omnes socii collegium constituentes, quandoque non omnes, sed plures maiori vel minori numero qui vice et nomine omnium agunt.

A) Iamvero *elementum essentielle*, necessario semper requisitum, ac per se solum sufficiens, ut huiusmodi actus collegiales sint legitimi, est communis suffragatio seu collatio suffragiorum ex illis receptorum, qui votum, ut aiunt, sive vocem (activam) in collegio obtinent. — Ad votum ferendum, sunt aliqua ratione invitandi illi ex suffragatoribus qui debent et volunt et possunt commode (c. 42, X, I, 6) ad suffragationem concurrere, ceteri possunt praetermitti; si autem unus ex suffragatoribus in casu habilibus praetermittatur et negligatur, actus sustinetur, sed ad

eius instantiam et servatis praescriptionibus c. 162, § 2, rescindi debet; quod si ex ipsis habilibus plures quam tertia pars neglecti fuerint, actus est ipso iure nullus, nisi tamen quamvis non invitati suffragium de facto tulerint (1). Quando vero aliquo modo praecesserit invitatio, deinde nihil refert utrum invitati concurrant ad suffragium omnes vel ex eis nonnulli dumtaxat; nam actus expletur per vota eorum qui de facto tulerunt suffragium.

B) *Effectus autem suffragationis*, seu id quod vim iuris habet ex suffragatione, uno verbo, decisio aut resolutio negotii accipitur et determinatur actusque completur iuxta regulas sequentes:

I. *In rebus communitatem vel socios communiter afficientibus.* 1.^a Prae primis inspiciendum est an iure communi quoad genus quoddam negotiorum, an iure particulari quoad aliqua vel omnia negotia, quidquam peculiariter statutum fuerit, id enim servandum est; ita in electione Romani Pontificis duae tertiae partes suffragiorum requiruntur (Const. *Vacante Sede Apostolica*, n. 57).

2.^a In aliis casibus id tenendum est quod, demptis suffragiis nullis, placuerit parti absolute maiori eorum qui suffragium ferunt. Suffragia ergo nulla (2) computari non debent; atque ex suffragiis

(1) Hae regulae in c. 162, §§ 2, 3, 4, directe statuuntur pro electionibus nihil tamen impedit quominus innixi paritate rationis et auctoritate Doctorum (ad tit. Decret. *De his quae fiunt a maiori parte Capituli*, X, III, 11; v. g., *Reiffenstuel*, nn. 12, 14, 15, 31; *Santi*, nn. 4, 5, 6) producamus eas ad quaelibet negotia. Sane de contemptu unius vel paucorum dicebatur in c. 36, X, I, 6 quod "plus in talibus consueverit contemptus unius obesse quam multorum contradictio in praesenti", de contemptu vero plurium quam tertia pars, evidens est quod collegium non censeatur sufficienter representari nisi saltem binae tertiae partes suffragatorum concurrant ad suffragandum.

(2) Suffragium potest esse nullum pluribus ex causis, e. g., quia fuit datum ab inhabili (cfr. c. 167); vel datum indigno aut inidoneo (c. 170); vel non liberum, determinatum, etc. (c. 169); vel datum absenti in casibus quibus id fieri nequit (c. 163); vel non sufficienter expressum, maxime si schedula alba mittatur, etc.

validis requiritur maioritas absoluta, id est numerus qui excedat medietatem votorum, sufficit tamen quilibet excessus, etiam dimidii voti supra medietatem, v. g., septem vota ex tredecim (1). Haec regula obtinet in primo et altero scrutinio vel suffragatione efficaci.

3.^a Si duo priora scrutinia vel suffragationes fuerint inefficaces, tunc in tertia id iuris obtinet quod placuerit parti relative maiori; nempe sufficit ea maioritas quae dicitur relativa, quia sumitur non absolute quoad numerum omnium suffragatorum, sed relative ad alios qui aliter suffragium minori numero tulerunt; v. g., si in electione peragenda ex decem electoribus quatuor ferant suffragia pro Titio, tres pro Caio, duo pro Sempronio, unus pro Maevio, non habetur maioritas absoluta quae deberet esse sex votorum, maioritas vero relativa est ea quatuor votorum quae habetur pro Titio.

4.^a Si in tertio scrutinio non habeatur maioritas ulla etiam relativa, sed vota quae maiorem numerum exhibent fuerint aequalia in favorem vel duorum vel plurium, tunc praeses suo voto paritatem dirimat, nempe quasi adiungendo alterum votum faciat maioritatem. Intelligitur hic facultas, non obligatio dirimendi, veluti si dixisset: *dirimere valeat*, nam non apparet imposita praesidi necessitas dirimendi: id si agatur de electionibus patet ex iis quae subiunguntur in canone; si agatur de negotiis non est ratio cur constringamus praesidem ad dirimendam paritatem. Ergo in electionibus si suffragia tertii scrutini fuerint aequalia et praeses suo voto paritatem derimere noluerit, electus habendus est senior ordine vel prima professione vel aetate (2). Unde patet

(1) Ex iure Decretalium nedum maior pars requirebatur sed etiam sanior; ita non sufficeret quod maior pars aliquid decerneret nisi illa etiam esset sanior, nec e contra quod sanior pars decerneret nisi etiam esset unde debebat esse simul pars maior et sanior. Aderant tamen exceptiones et ceterum pars maior praesumebatur esse quoque sanior nisi contrarium appareret. Hodie in novo iure non inspicitur nisi maior pars.

(2) In Codicis schemate, a. 1912 (lib. II, c. 14) et aa. 1914 et 1916 c. 101), dicebatur: "electus habeatur senior sacerdotio vel prima professione vel aetate."

numquam in electionibus posse fieri quantum scrutinium, siquidem res tertio scrutinio absolvatur necesse est. In negotiis vero definiendis, post tertium scrutinium, quo habita fuerit suffragiorum paritas, si praeses nolit rem dirimere, negotium potest relinqui insolutum; at nulla videtur esse difficultas quominus alia successiva scrutinia vel suffragationes pertententur ad obtinendam maioritatem saltem relativam, id enim nullibi apparet prohibitum.

II. *In negotiis quae omnes uti singulos tangunt.* — Quoad haec negotia resolvenda, unica regula statuitur in c. 101, § 1, 2.º; nimirum nihil habere potest vim iuris nisi id quod ab omnibus probetur, seu non sufficit quaelibet maiortas etiam plurium votorum, nam requiritur omnium suffragatorum conspiratio, id est unanimitas.

Haec regula iam existebat authentice Decretalium iure, erat scilicet regula 29 iuris in VI, expressa his verbis: "Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari. Novus Codex, ut claritati consuleret, adiunxit: *uti singulos*, atque ita regulam complevit: "Quod autem omnes, uti singulos, tangit, ab omnibus probari debet". Sunt enim nonnulla quae vel tangunt personam moralem collectivam tamquam quid totum, non vero personas sociorum, vel socios quidem tangunt at in communi, seu quatenus sunt universi tamquam partes collegii; alia vero tangunt socios singulariter inspectos, nempe competunt singulis iure quasi proprio et singulari, non iure collegii vel communitatis, videlicet competunt eis non ea ratione quod sint partes seu membra collegii, vel si competunt eo quod ad collegium pertineant, non tamen eos afficiunt tamquam partes

prout respective agitur de clericis saecularibus, de religiosis, de laicis. Igitur unicum pro unoquoque generum personarum aderat criterium quo paritas suffragiorum dirimeretur; nunc vero statutum est triplex successivum criterium pro quolibet genere personarum iuxta casus applicandum; ita ut in quorumcumque electionibus, si paritas habeatur in tertio scrutinio, praevaleat senior ordine; si ordo rem dirimere nequeat quia agitur de laicis vel quia inter clericos aequalia suffragia obtinentes prioritas ordinis discerni nequeat, attendatur prioritas in prima professione quando nempe est religiosorum electio; si nec primum nec alterum criterium possit applicari, tunc rem dirimit maior aetas.

quae debent vel possint ad bonum totius corporis concurrere sed tamquam individuos quorum unusquisque habeat favorem vel onus sibi proprium (1). Exempla rerum, quae tangunt socios uti singulos afferuntur a Doctoribus; v. g.: 1.º quoties agitur de remissione iuris proprii et individualis quemadmodum verificatur in casu compromissi ad electionem vel ad aliud negotium exercendum (cfr. c. 172); 2.º quoties agitur de suscipienda obligatione prorsus voluntaria et indebita, sive obligatio haec omnibus ac singulis imponi velit, sive imponi velit uni aut aliquibus sociis, v. g., contribuendi in aliquo pio opere libero (2).

468. Alia elementa possunt haberi in actibus collegialibus personarum moralium collegialium, quae licet non censeantur semper necessaria nec absolute essentialia, tamen requiruntur vel regulariter et ordinario, vel saltem aliquando. Sunt autem huiusmodi elementa maxime sequentia:

I. *Coadunatio seu congregatio suffragatorum ad explendum communiter actum.* — De iure generali videtur semper praecepta huiusmodi congregatio in casibus quibus, iuxta commune ius ipsum, actus personarum moralium debeant esse collegiales (cfr. cc. 105, 2.º; 162 et alios mox citandos); sed ex iuribus aut privilegiis particularibus possunt quandoque illi actus expleri per vota collata ab eis qui iure suffragii pro talibus actibus gaudeant licet non convenerint; ita nonnullae electiones religiosorum fiunt ab absentibus per schedulas scriptas. Modus tamen ordinarius revera est ut suffragatores simul congregentur atque ita communiter expleant actum collegialem. Huiusmodi coadunationes in iure canonico diversis nominibus appellantur, e. g., *conventus*, *coetus*, *capitula*, *congregationes*, *comitia*, etc. (3); circa ipsas congregationes confer regulas iuris communis in cc. 160-182;

(1) Cfr. *Fagnanus*, ad c. 1, X, III, 11; *Pirhing*, eod. tit., nn. VIII et IX; *Santi*, eod. tit., nn. 6 et 7.

(2) *Santi*, l. c.; cfr. etiam *De Herd*, "Praxis Capit.", XXXII, § 22.

(3) Possent huc aliquo modo etiam Concilia revocari; at Concilia in iure canonico specialem naturam induunt, et de ipsis peculiariter suo loco agitur.

411; 506-507, 697. In his autem duo sunt maxime perpendenda, nempe convocatio et celebratio (1).

A) Convocatio. — Ut legitima sit, plura requiruntur: **a)** Debet praecedere celebrationem conventus seu capituli: excipe si illi, qui convenire deberent, iam ex alia causa invenirentur congregati. **b)** Nequit fieri antequam negotium resolvendum iam pertractari secundum ius valeat; unde convocatio ad electionem ante officii vacationem nullum habet iuridicum effectum (c. 162, § 5); **c)** Convocatio debet fieri ab eo, cui ius commune vel particulare hanc potestatem tribuat, qui regulariter erit praeses aut principalis rector collegii, vel si is deficiat, eius substitutus (c. 162, § 1). **d)** Modus convocandi imprimis distinguendus est quando agitur de de coetu ordinario et frequenter statis iam temporibus habendo, et quando agitur de coetu extraordinario non frequenter statis determinatis temporibus habendo: in primo casu non requiritur convocatio specialis, sed sufficit ea generalis, quae iam ex determinatione temporum semel pro semper censetur esse facta; in altero casu requiritur convocatio specialis (c. 411). Deinde convocatio facienda est iuxta regulas in singulis casibus vel pro singulis personis moralibus statutas, v. g., per litteras circulares, per sonum campanae, etc.; aliquando sufficit ut fiat in communi, aliquando debet esse personalis, tunc autem valet si fiat vel in loco domicilii aut quasi-domicilii vel in loco commorationis (c. 162, § 1); et ita porro. **e)** Quoad locum, quo debeant suffragatores convenire, vel est iam determinatus ab statutis vel determinatur ab eo qui convocat. **f)** Idem dic quoad tempus. **g)** Convocandi sunt omnes de collegio qui iure suffragii gaudent, quique debeant, velint, et possint commode accedere ad conventum celebrandum. In hoc autem casu, quo actus collegialis exercendus est per legitimam suffragatorum congregationem, ea quae n. praec.

(1) De his omnibus cfr. DD. ad tit. "De his quae fiunt a maiori parte Capituli", X, III, 11; cfr. etiam *De Herdt*, "Praxis Capit.", toto, cap. XXXII.

diximus de invitatione in genere, applicanda sunt speciatim ad convocationem in his quae respiciunt neglectum aut contemptum unius vel plurium. Qui autem ad conventus vel capitula legitime fuerint convocati, generatim habent ius et obligationem assistendi, at vero, dari possunt causae ex quibus impediuntur quominus accedant, vel ex quibus ipsi voluntarie suo iuri renuntient.

B) Celebratio. -- a) Modus incipiendi, prosequendi, absolvendi Capitulum determinatur in legibus et statutis particularibus.

b) Quot numero suffragatores debeant esse praesentes, ut ad celebrationem capituli vel conventus legitime valeant procedere, ita in genere communiter a canonistis definitur. Nempe vel Capitulum convocatum est legitime convocatione generali vel speciali, vel sine praecedenti convocatione coadunatum est Capitulum. In primo casu illi qui convenerunt, quocumque numero sint, etiamsi sit minor pars suffragatorum, poterunt celebrare conventum et absolvere negotia, absentes vero censentur uti contumaces, adeoque privantur pro illa vice iure suffragii edendi. In altero casu necesse est ut saltem conveniant binae tertiae partes suffragatorum; nisi complementum negotii urgeat et periculum sit in mora, nam tunc minor pars debet vocare alios, qui si non accedant, praesentes possunt decernere de negotio; nequeunt enim praesentes iure suo privari ob aliorum negligentiam.

c) Quinam possint conventibus intervenire, et praesertim quinam habeant, ut dicitur, vocem seu votum (ius suffragii) in Capitulo; quisnam debeat esse praeses et dirigere actiones capitulares; quae res et negotia sint proponenda ac definienda in unoquoque conventu; quinam possint et quomodo res particulares deliberandas proponere Capitulo; haec et alia ad coetus huiusmodi pertinentia nequeunt regulis iuridicis generalibus determinari, sed inspicienda et attendenda sunt natura uniuscuiusque collegii, cuius comitia celebrantur, negotia diversi generis pertractanda, et praesertim statuta, regulae, constitutiones aut leges particulares, quibus illa omnia determinari solent.

d) Resolutioni negotiorum praemittenda generatim est matura eorum deliberatio et discussio inter praesentes communiter facta.

e) Res et negotia resolvuntur per vota suffragatorum praesentium, et aliquando etiam absentium, si nempe hi iure fruuntur mittendi suum votum per epistolam aut constituendi procuratorem; saepe tamen vota per litteras aut per procuratorem excluduntur (c. 163). Absentes vero suffragatores, qui nequeant aut nolint votum mittere, imo etiam praesentes qui manentes in loco se a suffragando abstineant vel e loco exeant et redire nolint, etiamsi protestentur et appellent, non sunt computandi in numero suffragiorum ex quibus decisio alicuius negotii capitur; deducenda pariter sunt vota invalida.

f) Numerus votorum validorum ex quibus res vel negotium aliquod censeatur resolutum, determinandus est iuxta regulas n. praec., I, II traditas.

II. *Praevium examen et disceptatio rerum aut negotiorum definiendorum.* — Requiritur generatim non solum quando res pertractantur in legitima congregatione, ut, mox vidimus, sed etiam quamvis actus collegialis sit explendus sine conventu suffragatorum. Attamen nonnulla negotia, praesertim minoris momenti, possunt, sine praevia deliberatione, statim proponi ac resolvi.

III. *Modus seu forma ferendi suffragium.* — Saepe statutum est ut suffragatio compleatur per vota in scriptis data aut per vota secreta et alia huiusmodi; de regula tamen generali non habetur ulla praescripta forma suffragandi; quare suffragationes fieri possunt aut debent iuxta requisita in aliquo determinato rerum genere, e. g., in electione canonica (cc. 171, 172), iuxta particularia statuta, laudabiles consuetudines, etc.

IV. *Confirmatio.* — Aliquando invenitur statuta necessitas obtinendi a Superiore ecclesiastico confirmationem actus collegialis; at vero generatim actus collegiales censentur completi per vota eorum qui iure suffragii gaudent.

469. Actus personarum non collegialium. — Si de actibus personarum moralium non collegialium agatur, servantur particularia statuta ac normae iuris communis quae easdem personas respiciunt. Intra limites statutorum et regularum iuris communis Rectores et Amministratores harum personarum ipsas legitime repraesentant (cc. 101, § 2; 1.649, 1.653).

In specie confer, e. g., pro seminariis cc. 1.352-1.371; pro ecclesiis et locis piis cc. 1.521-1.528; pro beneficiis cc. 1.476-1.488; pro hospitalibus et piis operibus cc. 1489-1494.

Cap. IV. — De actibus Superiorum, qui personas morales regunt (c. 105).

470. Praenotationes. — a) Hic sub nomine Superiorum possent intelligi quicumque exercent munus quoddam, v. g., Administratorum, ad personas morales spectans; sed maxime intelliguntur Praesides aut Rectores principales personarum earundem.

b) Superiores, in rebus ordinariis et non adeo gravis momenti generatim agunt ipsi soli; at pro rebus arduis et momentosis solent ad latus habere quosdam alios maiori vel minori numero viros (aut mulieres iuxta casus) consilii dono ac regendi dexterritate praeditos, vel saltem tenentur audire sententiam vel votum aliquarum personarum.

c) Horum consiliariorum (ita in genere eos vocamus) sententiam exquirere Superiores aliquando non tenentur ullo modo, ut in praedictis rebus ordinariis; alias ex prudentiae virtute suadentur aut obligantur eorum exquirere sententiam; nonnumquam denique in gravioribus casibus a iure communi vel statuto peculiari determinatis tenentur omnino ad eam sententiam exquirendam, cum nempe ius statuit Superiorem ad agendum indigere consensu vel consilio aliquarum personarum.

d) His in rebus consensus dicitur sententia Consultorum vel aliarum personarum quam Superior tenetur non solum exquirere

sed etiam amplecti et sequi in agendo; consilium vero est sententia quam Superior tenetur equidem exquirere et audire, non vero in agendo tenere ac sequi.

e) Quinam sint casus determinati in quibus Superior debet petere consilium vel obtinere consensum suorum Consiliariorum, statuitur in propriis sedibus; hic investigandum dumtaxat venit quomodo Superior se gerere debeat in utraque hypothesi.

471. Regulae circa vim consensus vel consilii requisiti.

1.^a Si consensus aliquarum personarum exigatur, Superior invalide agit, sive negligat exquirere votum, sive, exposito voto, egerit contra ipsum. — 2.^a Si consilium tantum exigatur per verba, e. g., *de consilio consultorum, vel audito Capitulo, parrocho*, satis est ad valide agendum ut Superior illas personas audiat. Inde fit ut *ad valorem actus* requiratur sane consilium petere et legitime excipere, non vero requiratur agere iuxta consilium ipsum, nam etiam actus consilio contrarius suis viribus hac de ratione non caret. Quamvis autem Superior nulla obligatione iuridica teneatur accedendi ad votum solius consilii, etsi concors, multum tamen, si plures audiendae sunt personae, concordibus eorundem suffragiis deferat, nec ab eisdem, sine praevalenti ratione, suo iudicio aestimanda, discedat.

472. In requirendo consilio vel consensu Superior quare ratione se gerere debeat. — 1.º Si requiratur consensus vel consilium unius tantum vel alterius personae, quolibet modo obtineri potest, oretenus vel scripto, directe ab ipso Superiore vel per intermediam personam, etc. 2.º Si exquirendus sit consensus aut consilium plurium simul personarum, quae corpus morale constituent vel ad modum corporis morales ordinatae sunt, v. g., Capitulum Cathedrale, dioecesanum Consilium administratorum, Consilia Superiorum religiosorum tam maiorum quam minorum, etc., tunc illae personae legitime convocandae sunt, salvo tamen casu quo licet non convocatae, nihilominus conventui seu adunationi interfuerint vel alias suum consensum vel consilium potuerint

manifestare (1). Si in convocazione vel invitatione ad ferendum votum, fuit vel unus neglectus, is agere potest de contemptu et petere rescissionem actus; si neglecti fuerint plures quam tertia pars, actus est ipso iure invalidus iuxta praedicta n. 467. 3.º Personae legitime congregatae aut invitatae ita debent a Superiore audiri ut ipsae mentem suam legitime quoque manifestent, nempe oretenus aut in scriptis, palam coram aliis, vel per secreta suffragia, iuxta praestitum ordinem, libere, etc., secundum diversos casus et regulas vel analogias iuris (2). 4.º Superior pro sua prudentia ac negotiorum gravitate potest adigere personas, a quibus consensum vel consilium exquirat, ad iusiurandum de secreto servando praestandum. Secretum semper debet servari, at iuramentum de illo servando secreto defertur dumtaxat in negotiis gravioribus iuxta Superioris prudentiam.

473. Munus personarum in praestando consensu vel dando consilio. — Omnes illi qui de consensu vel consilio fuerunt requisiti, observent necesse est ea omnia quae iure communi vel particulari sint praescripta ad huiusmodi actus exercendos; et speciatim debent ea, qua par est reverentia, fide ac sinceritate sententiam suam aperire.

Cap. V. — De personis collectivis.

474. Notio et divisiones. — a) Persona *collectiva*, ut saepe innuimus, illa dicitur in qua ius societatis non est nisi summa iurium singulorum sociorum, quae singulorum nomine in communi exercentur. Inde fit ut

(1) Ex modo loquendi canonis in hoc loco profecto eruitur consensum vel consilium esse generatim proferendum in legitima personarum consentientium vel consulentium adunatione cum Superiore; at vero non inde videntur omnino exclusi casus in quibus ad normam statutorum particularium vel legitime praescriptarum consuetudinum et maxime specialium indultorum non liceat votum ab absentibus omnibus vel aliquibus personis transmitti ad Superiores (cfr. ea quae supra nn. 467, 468 dicta fuerunt).

(2) In Codicis schemate, a. 1912, dicebatur: "actus viribus caret nisi eae personae legitime fuerint convocatae et mentem suam manifestaverint *per secreta suffragia*". Textus correctus est ad instantiam Episcoporum.

persona collectiva subiectum iuris non constituat a sociis realiter diversum. Ex ipso facto, quo plures pacto uniuntur, exurgit persona collectiva et nullus ex sociis, dum in commune iura vel bona confert, ad finem consequendum ipsis formaliter in aliorum favorem privatur (1).

b) Persona collectiva dividi potest: 1.º *ratione finis* in *civilem* et *ecclesiasticam*, prout ad finem humanum cum approbatione auctoritatis civilis vel ad finem supernaturalem dirigitur cum approbatione auctoritatis ecclesiasticae; 2.º *ratione personarum* quibus componitur, persona collectiva ecclesiastica est *physica vel moralis*, prout ex personis singularibus vel moralibus constat. Scilicet non tantum inter se uniri possunt personae physicae, sed etiam et optime personae morales tam collegiales quam non collegiales, puta opera pia possunt inter se foedus inire ad aliquem determinatum finem, ita ut vera persona collectiva et non nova persona moralis exurgat; 3.º pariter prout personae, singulares vel morales, ex quibus persona collectiva constat, sunt sacerdotales vel clericales, religiosas vel laicales, persona collectiva respective etiam talis appellatur.

475. *Natura iuridica.* — a) Personae collectivae in iure canonico non sunt verae personae morales (c. 708); ac possunt ab individuis particularibus vel a personis moralibus ex sese constitui; adesse tamen debet approbatio *auctoritatis ecclesiasticae* (cc. 686, § 1; 708); aliter valorem publicum nullum habent, sed ad summum valorem mere privatum.

b) Associationes, quae personae collectivae tantum rationem induunt et ab auctoritate ecclesiastica non nisi meram approbationem obtinuerunt, bona temporalia communia possidere non possunt (c. 691, § 1). Item ex eadem ratione nec alia possidere possunt quae personae ipsi collectivae insint et non directe sociis. Si tamen ex iure (c. 708) vel ex concessione peculiari habent nonnulla quae directe a sociis non possideantur v. g., indulgentias concessas, *quoad haec* considerari non possunt ut personae collectivae. *Quoad haec* diximus, quia etiam concessio personalitatis moralis imperfectae in ecclesia ab auctoritate publica fit et ultra limites concessionis extendi non valet.

c) Bona igitur, si quae huiusmodi personae in communi habeant, considerari debent ut ad eos qui illa erogaverunt pertinentia, donec ad finem ad quem data sunt expendantur. Interea persona collectiva ea detinet et administrat nomine eius qui donationem fecit. Inde cessante persona collectiva, bona inter socios dividuntur, prout ad singulos per-

(1) *Solieri*, "Iuris pub. eccl. Elementa", n. 20.

tinēt, illa vero quae a determinatis personis non sociis data sunt, essent istis per se restituenda ut de illis iterum ad primum finem disponant; si vero id fieri quavis ratione non possit, Ordinarii qui piarum voluntatum executores sunt, de iis bonis ad mentem donantium disponere debent (c. 1.515, § 1).

d) Persona collectiva disiungi potest voluntate sociorum, ex ipsorum morte vel recessu destruitur (1); ex praescripto superioris cuius consensus ad ipsam constituendam requiritur, dissolvi potest.

476. **Modus operandi.** — Regulae pro personis moralibus constitutae ordinarie servandae sunt etsi rigore iuris non obligent istas personas collectivās; observari vero debent regulae pro diversis personis collectivis constitutae.

TIT. IV — DE ORDINE INTER DIVERSAS PERSONAS SERVANDO SEU DE IURE PRAECEDENTIAE (c. 106).

Cap. I. — De ordine inter personas físicas (c. 106. 1.º, 4.º).

477. **Notiones.** — a) Praecedentia, quae est maioris reverentiae et perfectioris honoris significatio, correspondet *maioritati* (2) seu excellentiae quam persona quae illa fruitur in nostro iure censetur habere. b) Hic tantum traduntur generalia criteria iuris quae pro omnibus personis vigent; ius peculiare seu determinationes magis immediatae pro singulis gradibus hierarchiae in diversis partibus Codicis inveniuntur (3). c) Principia quibus ordo praecedentiae nititur sunt duplicis speciei, scil.: alia sunt *personalia* seu *propria*, quae fundantur in *maioritate* seu *excellētia* personis quae praecedentiae iure gaudent inhaerente, alia

(1) Si videlicet non remaneant ii qui ad societatem quamlibet constituendam requiruntur. Igitur in persona collectiva locum non habent regulae iure constitutae (c. 102) pro persona morali; unde si unus ex sociis tantum remaneat, iura personae collectivae in eo non firmanur.

(2) Ita dicebatur in Iure Decretalium. Cfr. *Wernz*, II, n. 160.

(3) Ita pro Episcopis in dioecesi c. 347, pro religiosis c. 491, § 1, 2, pro associationibus laicorum c. 701, etc.

non personalia sed *mutuata* quae praecedentiam tribuunt non ratione personalis excellentiae, sed eius cuius locum ex repraesentatione quis tenet.

In particulari: **A)** Criteria seu principia *personalia* haec sunt: **a)** Attenditur ad *auctoritatem* qua quis gaudet. **b)** Ad *gradum, ordinem, tempus* promotionis ad gradum vel ordinem, *personam promoventem* ad ordinem si est Romanus Pontifex, *aetatem*. **c)** Ad *quasi-possessionem*, praescriptas *consuetudines*, et *leges* particulares. **B)** Criterium seu principium *non personale* etsi plures formas induit unum est, scil., *repraesentationis*, ex quo qui alterius personam quoquo modo repraesentat ex ipsa praecedentiam obtinet. **C)** Non attenditur hic ad diversitatem ritus (l. c., 4.º) nec ad personam propriam dum quis aliam superiorem repraesentat (1). **D)** Personae physicae sunt vel morales: nunc de personis physicis, et in capite sequenti de moralibus.

478. Regulae. — A) Ex primo principio repraesentationis:
 1.^a “ Qui alterius personam gerit ex eadem obtinet praecedentiam „ (c. 106, 1.º), etsi ipse subditus vel inferior aliis sit, si repraesentationem abstrahas. Sic Legatus R. Pontificis, etsi Episcopus non sit nec iurisdictionem habeat, omnibus aliis etiam Episcopis, non vero Cardinalibus, nisi et ipse Cardinalis sit, *ex iure expresso*, praeest. 2.^a “ Attamen qui in Conciliis aliisque similibus conventionibus *procuratorio nomine* intersunt sedent post illos eiusdem gradus qui intersunt nomine proprio „ (c. 106, 1.º) (2): sic, e. g., qui Cardinalem vel Archiepiscopum ad suffragandum ex procuratore agit, Episcopos praecedit quia est superioris gradus; qui vero Episcopum alios Episcopos eodem (3) iure suffragii gaudentes

(1) Nisi forsitan uti criterium ultimum suppletivum.

(2) Ratio huius est, quia procuratio uti imperfecta repraesentatio haberi debet.

(3) Quid si gaudeant diverso iure suffragii, consultivo scilicet et deliberativo respective? Videretur quod hic qui deliberativo voto gaudet praecedere debeat his qui consultivo tantum, quia hic non gaudet iurisdictione, gaudet ille utique delegata et ex ea suffragium profert.

subsequitur, et ita porro. 3.^a Ut ex dictis patet, principium repraesentationis *absolute* praecedentiae ordinem non statuit, sed determinat illum ipsum locum *intra gradum* competere repraesentanti qui repraesentato competeret. Qualis vero hic locus esse debeat ex sequentibus absolutis principiis cognoscet.

B) *Ex principiis personis particularibus propriis.* — 4.^a Prima radix praecipua praecedentiae est auctoritas. "Cui est auctoritas in personas sive physicas sive morales eidem ius est praecedentiae supra illas „ (c. 106, 2.º), etsi ordine, gradu vel quavis alia ratione aut dignitate hae praecellant. Auctoritas etiam illis competit quibus proprie iurisdictio non est, puta parochi respectu coadiutorum, superiori congregationis respectu suorum subditorum, etc. 5.^a Quando ex hoc principio ius praecedentiae statui non potest, id est "inter diversas personas ecclesiasticas quarum nulla habet in alias auctoritatem „, haec alia criteria successive attenduntur. 6.^a *Primum*: Qui ad gradum potiorum pertinent praecedunt eis qui sunt inferioris gradus „ (l. c.): gradus intellige in hierarchia iurisdictionis (1). 7.^a *Secundum*: Inter eiusdem gradus personas, sed non eiusdem ordinis, qui altiorum ordinem tenet praecedunt iis qui in inferiore sunt positi „. — Ordo potest dupliciter sumi. Proprie et *strictè* est "ritus sacer quo confertur spiritualis potestas in ordine ad Eucharistiam „; quo sensu septem (vel octo) distinguuntur ordines et inde personarum classes, scilicet: *Ostiarii, Lectores, Exorcistae, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes, Episcopi*. Latius possumus intelligere ordinem uti differentiam quae maiorem vel relative inferioritatem sapit a iure recognitam, quaeque gradum non constituit, quia nullatenus ad iurisdictionem ratio praecedentiae referri potest. 8.^a *Tertium*: Inter personas quae "ad eundem gradum pertineant eundemque ordinem habeant praecedunt qui

(1) Proprie et reductive seu *late* sumpta, quatenus comprehendit participationes graduum, qui proprie tales dicuntur. Sic intelliges cur Canonici, Archipresbyteri, Parochi praecedentia gaudeant super alios clericos.

prius est promotus ad gradum „. 9.^a *Quartum*: Inter eos qui “eodem tempore promoti sint (ad gradum) senior in ordinatione, nisi iunior ordinatus fuerit a Romano Pontifice „. 10.^a *Quintum*: Inter eos qui “eodem tempore ordinem receperunt, senior aetate „.

Cap. II. — De ordine inter personas morales (c. 106, 5.º).

479. Notiones. — a) Eaedem fere sunt ac pro personis physicis diximus. b) Principia repraesentationis et principium auctoritatis sunt communia personis physicis et moralibus, ut patet. Hinc si persona moralis iurisdictionem seu auctoritatem in alias sive physicas sive morales exerceret vel personam superiorem repraesentaret, subiectis vel alias repraesentato inferioribus praecederet.

480. Regulae iuris. — **A) Quoad personas morales inter sese:** 1.^a Personae morales superioris *speciei* praecedunt illis quae inferioris *speciei* sunt, uti, e. g., clericorum, religiosorum; religiosorum, laicorum personis respective praecedunt. 2.^a Personae morales superioris *gradus*, intra eandem speciem, illis qui inferioris *gradus* sunt praecedunt: ut puta in *specie* personarum clericalium Capitula cathedralia collegiatis, collegiata illis simplicium beneficiatorum; in *specie* religiosorum monachi praecedunt regularibus, regulares religiosi votorum simplicium, etc. 3.^a “Inter varias personas morales eiusdem speciei et gradus illa praecedit quae est in pacifica quasi-possessione praecedentiae „. 4.^a “Et si de hoc non constet, quae prius in loco ubi quaestio oritur instituta est „.

B) Quoad sodales personae moralis inter se. — 5.^a “Inter sodales vero alicuius collegii ius praecedentiae determinetur: a) ex propriis legitimis constitutionibus; b) secus ex legitima consuetudine, qua deficiente; c) ex praescripto iuris communis „.

Cap. III. — Ordinator et iudex praecedentiae (c. 106, 6.º, 7.º).

481. § 1. Ordinator. — “Loci Ordinarii est in sua dioecesi statuere praecedentias inter suos subditos, ratione habita (1.º) ad principia iuris communis, (2.º) ad legitimas dioecesis consuetudines, (3.º) ad munera ipsis commissa „ (c. cit.).

§ 2. **Iudex.** — Loci Ordinarii est: **a)** “Omnes de praecedentia controversias etiam inter exemptos, *quatenus ii collegialiter cum aliis procedant*, componere *in casibus urgentioribus*, remota omni appellatione in suspensivo, sed sine praeiudicio iuris uniuscuiusque „ **b)** Igitur Episcopus potest controversias hac in re quoad non exemptos semper resolvere, quoad vero exemptos tantum si respiciat controversias ortas quatenus collegialiter cum exemptis vel non exemptis procedunt. **c)** Pro exemptis tantum in casibus urgentioribus; pro aliis sibi subditis sine limitatione, ut patet. **d)** Remota appellatione in suspensivo, non tamen in devolutivo.

482. Scholion. — Quoad domum pontificalem n. 7.º statuitur: “Circa personas quae ad Domum pontificalem pertinent, praecedentia moderanda est secundum peculiaria privilegia, regulas et traditiones eiusdem pontificiae Domus „.

TRACTATUS DE PERSONIS IN PARTICULARI

483. **Divisio personarum** (c. 107). — Ordinatione divina Ecclesia est societas *inaequalis* (1) in qua proinde duplex genus personarum est prae primis distinguendum, eorum scilicet qui praesunt, et *clerici* appellantur, ac eorum qui subsunt, et *laici* communi vocabulo nuncupari solent.

Pariter Ecclesia est societas *organica* (2), in qua ii qui praesunt inter sese ordinati sunt ita ut hierarchiam quamdam constituent. Haec hierarchia quoad gradus fundamentales, qui illam constituunt essentialiter, Deum habent immediatum auctorem, quoad alios vero, qui illam complent et ultimo perficiunt, nititur iure canonico (c. 107).

Inter laicos et clericos media sedet alia species personarum ad quam utrique pertinere possunt, *religiosorum* nempe. *Religiosi* (3) dicuntur qui Deo specialiter per professionem publi-

(1) Cfr. Conc. Trid., sess. XXII, "De Sacram. Ord.", cap. 4, c. 4; Cavagnis, "Inst. Iuris publ.", I, nn. 49, 50.

(2) Cfr. Cavagnis, op. cit., I, n. 54.

(3) In iure Decretalium dicebantur *regulares*, nunc vero *religiosi* communiori vocabulo, cui amplior significatio etiam respondet, ut melius suo loco dicetur.

cam vótorum simplicium vel solemnum consecrantur. Religiosi *formaliter* clerici non sunt (1), tamen a *laicis* segregati, clericorum iuribus, officiis et privilegiis quadantenus participant et *ad ipsos accedentes* tértiam categoriam personarum ex iure positivo inducunt.

Triplex ergo est divisio personarum in nostro iure, ac proinde tripartitus etiam erit, prout in Codice, huiusmodi tractatus de personis in specie. In parte prima agitur de clericis (cc. 108-486), in altera de religiosis (cc. 487-681), in tertia de laicis (cc. 682-725).

PARS PRIMA. — DE CLERICIS

SECTIO PRIMA. — De clericis in genere (cc. 108-124).

TITULUS INTRODUCTORIUS (cc. 108-110).

CAN. 108. § 1. Qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram mancipati sunt, clerici dicuntur.

§ 2. Non sunt omnes in eodem gradu, sed inter eos sacra hierarchia est in qua alii aliis subordinantur.

§ 3. Ex divina institutione sacra hierarchia ratione ordinis constat Episcopis, presbyteris et ministris; ratione iurisdictionis, pontificatu supremo et episcopatu subordinato; ex Ecclesiae autem institutione alii quoque gradus accessere.

109. Qui in ecclesiasticam hierarchiam cooptantur, non ex populi vel potestatis saecularis consensu aut vo-

catione adleguntur, sed in gradibus potestatis ordinis constituuntur sacra ordinatione; in supremo pontificatu, ipsomet iure divino, adimpleta conditione legitimae electionis eiusdemque acceptationis, in reliquis gradibus iurisdictionis, canonica missione.

110. Quamvis Praelati titulo, honoris causa, a Sede Apostolica etiam nonnulli clerici donentur sine ulla iurisdictione, proprio tamen nomine Praelati in iure dicuntur clerici sive saeculares sive religiosi qui iurisdictionem ordinariam in foro externo obtinent.

(1) Possunt tamen esse clerici, ut patet; et si maior pars religiosorum clerici sint ad sacerdotium destinati, exurgit sic dicta *religio clericalis* (c. 488, 4.º).

Cap. I. — Notiones generales.

484. Clerici. — Clerus a voce graeca κληρος, quae latine sortem seu hereditatem significat, ortum ducit (1). Clerus in nostro iure significat classem seu statum eorum qui in Ecclesia optimam partem seu sortem consequuti sunt et aliis praesunt: qui ad huiusmodi statum pertinent dicuntur *clerici* (κληρικοί). Clericis ex adverso ponuntur laici (λαϊκοί), quo nomine ducto ex graeca voce λαός, plebs latine (2), ii designantur qui in Ecclesia subsunt et plebem seu populum christianum constituunt.

Secernitur quis a fidelium plebe atque adscribitur statui *clericali* per tonsuram. Hinc in Codice statuitur: "Qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram mancipati sunt, clerici dicuntur", (c. 108, § 1). Laici igitur sunt omnes qui tonsura carent, etsi religiosi (c. 107); *clerici* vero propria appellatione dicuntur qui tonsura ornantur, quicumque sint.

In antiquo iure *latiore significatione* clerici seu personae ecclesiasticae in favorabilibus dicebantur illi omnes, qui etsi formaliter laici essent, tamen religionem professi fuerant vel aliquam consecrationem acceperant, ita ut ad instar religiosorum publice divino servitio mancipati fuerant: in novo Codice hi etiam clericis quoad privilegia aequiparantur et hoc sensu per aequiparationem clerici dici possunt (cc. 614, 680). *Strictiore sensu* atque in odiosis sub voce *clerici* in antiquo iure non comprehendebantur *Episcopi, Dignitates, atque Canonici Dignitatibus aequiparati, et Religiosi* (3): in novo iure hoc non videtur admissum; igitur nisi in casibus determinate expressis (4) veniunt etiam in

(1) C. 7, C. XXI, q. 1; cfr. Wernz, II, 11, not. 22; Aichner, § 61, not. 1.^a (ed. 10.^a); Laurentius, "Inst. Iur. eccl.", § 20, n. 50, not. 5-6.

(2) Cfr. Wernz, l. c., n. 9, not. 6.

(3) Cfr. Wernz, II, n. 174, II; D'Annibale, I, n. 88, not. 2, 3, 4.

(4) Cfr. cc. 2.227, § 2; 1.401, etc.

odiosis sub nomine *clerici* omnes qui tonsuram receperunt, etsi qualibet dignitate fulgeant vel religiosi pariter sint.

485. Praelati proprio nomine in iure vocantur clerici, sive saeculares sive religiosi, qui iurisdictionem ordinariam in foro externo obtinent (c. 110). Indè haec facile concluduntur: **a)** Quod praelati proprio nomine dici non possint qui clerici non sint, etsi habeant iurisdictionem ordinariam, puta Superiores religionum laicalium qui privilegio exemptionis fruuntur. **b)** Pariter quod praelati dici non possint qui potestate iurisdictionis in foro externo *delegata* etsi ad universitatem causarum, vel ordinaria sed in foro interno gaudent. E contra: **c)** Praelati dicuntur ii qui gaudent potestate vicaria, quia haec ex Codice (1) est species ordinariae (c. 197, § 2). **d)** Quoad religiosos exemptos nihil refert dum clerici sint et gaudeant iurisdictione ordinaria in foro externo, an religiosi simpliciter sint vel regulares.

Praelati latiore significatione dicuntur etiam clerici qui a S. Sede hoc titulo honoris causa decorantur, etsi non habeant iurisdictionem. De his, cum de Curia Romana sermo erit, agemus.

486. Notio et divisio hierarchiae. — **a)** Clerici non sunt omnes in eodem gradu, sed inter eos *sacra hierarchia* est in qua alii aliis subordinantur (c. 108, § 2). Hierarchia, *ἱεραρχία*, latine idem valet ac sacer principatus et *generatim* definiri potest: "Potestas a Christo suis Apostolis et successoribus tributa ut Ecclesiam regant et divinae religionis mysteria in ea celebrent atque distribuant," (2), diversimode participata.

Haec potestas in concreto considerata, quatenus diversis modis et gradibus participabilis est, quandoque *objective* accipitur et significat potestatem ipsam in pluribus personis et diversis gradibus de facto participatam; quandoque vero *subiective*,

(1) Prius disputabatur ut infra videbimus. Sunt ergo Praelati Vicarius Generalis, Vicarius Capitularis, Vicarius (proprie talis) regularis, etc.

(2) *Devoti*, "Inst. Can.", l. I, tit. I, § 4; *Wernz*, II, n. 2.^a

et exprimit "collectionem personarum, quibus ex certo ordine et distinctis atque subordinatis gradibus illa potestas competit" (1).

b) Hierarchia generice et fundamentaliter sumpta, i. e., potestas ecclesiastica, duplex est, ordinis et iurisdictionis (2). Potestas ordinis est illa pars potestatis ecclesiasticae quae versatur circa res sacras supernaturales conficiendas et administrandas. Huiusmodi res sacrae continentur in Ecclesiae sacrificio, sacramentis et sacramentalibus; igitur in particulari potestas ordinis generatim illa est quae directe refertur ad sacrificium, sacramenta et sacramentalia conficienda et administranda (3). Potestas iurisdictionis, quae *iurisdictio* simpliciter etiam dicitur, est in nostro iure potestas publica regendi fideles in ordine ad salutem aeternam.

Pariter hierarchia in concreto considerata prout diversis gradibus participari potest, duplex est, *ordinis* et *iurisdictionis*. Et sane tam in potestate ordinis quam in potestate iurisdictionis diversi gradus distinguuntur et separatim participari possunt. Hi gradus ordinis et iurisdictionis alii ex iure divino procedunt et constituunt hierarchiam iuris divini, alii ab Ecclesia inducti sunt et constituunt hierarchiam iuris humani. In specie ex divina institutione sacra hierarchia ratione ordinis constat episcopis, pre-

(1) Cfr. Wernz, II, 2, qui alias significationes et originem vocis (not. 6) diligenter pro more adnotat; Lombardi, "Inst.", I, p. 180.

(2) Alii tertiam speciem potestatis addiderunt scilicet potestatem *magisterii*, sed potestas magisterii reducitur ad potestatem iurisdictionis et non nisi ratione utilitatis practicae in expositione materiae usurpari posset. Sic Codex in priore redactione aiebat (c. 195, § 1): "*Ex divina institutione est in Ecclesia potestas ordinis et potestas iurisdictionis ac magisterii*"; sed in Codice, prout fuit approbatus, nunc c. 196 respondens praedicto c. 195, omisit illam primam paragraphum ac sustinuit dumtaxat paragraphum alteram in qua non exprimitur nisi potestas iurisdictionis; hac ratione praecclusus est aditus erroribus de quibus Wernz (II, 3, I et not. 23-26).

(3) Cfr. Gasparri, "De sacra ordin.", I, n. 2; II, n. 1.137 sqq.; Wernz, II, n. 3.

sbyteris et ministris, ratione iurisdictionis pontificatu supremo et episcopatu subordinato (c. 108, § 3); ceteri gradus ex iure ecclesiastico procedunt.

487. Characteres et proprietates generales utriusque potestatis et hierarchiae ad invicem comparatae. — Ut notio expoliatur unius et alterius potestatis, et accurate ad invicem distinguantur, haec sunt perpendenda:

a) *Natura.* — Potestas ordinis est quaedam vis et auctoritas spiritualis et supernaturalis ad sacra peragenda, quae: 1.º obtinetur non ex deputatione seu missione aliorum, sed vi ritus sacri operantis ex opere operato; 2.º continet in se characterem indelebilem, 3.º quoad validitatem suorum actuum non pendet a qualibet humana potestate, sed cum existit valide semper operatur. His maxime tribus determinatur peculiaris natura potestatis ordinis; eaque natura convenit imprimis potestati ordinis quae ex iure divino descendit, sed invenitur pariter in potestate ordinis quae ex iure ecclesiastico fuit inducta; nam haec licet absolute penderet a potestate iurisdictionali Ecclesiae et potuisset aliter ab Ecclesia institui, tamen de facto est constituta ad perfectam imitationem potestatis ordinis ex iure divino ortae. — Potestas vero iurisdictionis est etiam vis et auctoritas spiritualis et supernaturalis ad publicum regimen fidelium: at 1.º obtinetur per legitimam deputationem vel missionem; 2.º non insignitur indelebili characterem; 3.º non solum quoad liceitatem, sed quoad ipsorum actuum validitatem a superiori potestate pendet.

b) *Obiectum.* — Potestatis ordinis obiectum est sacra facere et exercere; atque adeo directe respicit hominum sanctificationem excolendam; obiectum potestatis iurisdictionis directe est regere fideles in ordine ad salutem aeternam, unde mediate respicit pariter hominum sanctificationem, qui ita reguntur ut adimplentes praecepta salvi fiant.

c) *Titulus et adquisitio.* — Imprimis pro utraque potestate ex c. 109 tenendum est eos qui in ecclesiasticam hierarchiam

cooptantur non ex populi aut saecularis potestatis consensu aut vocatione adlegi; ideoque numquam est tanquam legitimus et sufficiens titulus agnoscendus solius populi consensus et electio vel consensus auctoritatis civilis, sed requiritur semper interven-tus auctoritatis ecclesiasticae. — Deinde singillatim: 1.º Potestas ordinis acquiritur unico dumtaxat titulo nempe, sacra ordi-natione, quae agit tanquam sacramentum ex opere operato; unde ea rite peracta, quamvis forsitan illegitime, ordo confertur infallanter; e converso, si defectus substantialis in sacra ordi-nationem irrepserit, licet bona prorsus fide, nequit ex sola humana auctoritate suppleri nec ordinis effectus obtineri, sed ordinatio repetenda est. 2.º Iurisdictio acquiritur, veluti ex legitimo ti-tulo, sive deputatione rite peracta, ut in supremo Pon-tifice, cui ipsomet iure divino tribuitur adimpleta conditione legi-timae electionis eiusdemque acceptationis; sive canonica mis-sione, i. e., legitimo superioris mandato, ut in reliquis gradibus iurisdictionis. Ipse valor huius canonicae missionis pendet a po-estate et legibus Ecclesiae; eiusdem defectus, etiam substantiales, possunt ab ipsa Ecclesia suppleri. Hinc alia differentia exurgit inter utriusque potestatis acquisitionem; quod nimirum 3.º pote-stas ordinis nunquam acquiri valeat praescriptione vel diuturno usu, e contra potestas iurisdictionis aliquando obtinetur, servatis conditionibus ab Ecclesia statutis, ex praescriptione et usu diu-urno.

d) *Conservatio et amissio.* — Potestas ordinis, quae innititur cha-ractere indelebili, semel acquisita nec auferri vel restringi nec limitari nec amitti unquam potest; potestas autem iurisdictionis, postquam est obtenta, subiicitur, excepto supremo Pontificatu, auctoritati Ecclesiae quae eam restringere vel etiam auferre valet; est amissibilis, et potest, non exceptu supremo Pontificatu, renuntiari.

e) *Exercitium.* — Potestas ordinis in suo valido exercitio est omnino independens; ac semper etiam quoad non subditos, con-

tradicante licet Ecclesia, valide exercetur, dummodo conditiones a iure divino statutae servantur; potestas e contra iurisdictionis quoad validum exercitium pendet a potestate et voluntate Ecclesiae, nonnisi cum subditis generatim exerceri valet, et servandi sunt etiam limites ac conditiones loci, temporis, etc. Quoad licitum tamen exercitium nedum potestas iurisdictionis, sed potestas quoque ordinis subiicitur auctoritati Ecclesiae, quae proinde usum utriusque potestatis potest ampliare vel restringere.

f) *Subiectum*. — Non idem semper est subiectum utriusque potestatis, quae proinde est ab invicem separabilis; nam plures sunt clerici qui insigniuntur ordinis potestate et tamen iurisdictione carent, imo potest quis esse constitutus in supremo gradu hierarchiae ordinis at sine iurisdictione, ut sunt Episcopi titulares; e converso etiam laicus qui nec tonsuram recepit potest extraordinarie iurisdictione pollere, imo et in Romanum Pontificem eligi atque adeo supremam iurisdictionem obtinere, licet statim esset ordinibus augendus. Item gradus utriusque hierarchiae sunt ad invicem diversi nec in subiecto necessario coniunguntur. Attamen verum est quod subiectum ordinarium potestatis iurisdictionis nequit esse nisi clericus saltem tonsura initiatus; et quod plures sunt in Ecclesia ii qui simul utramque obtinent potestatem; et quod illi qui plenitudinem ordinis nacti sunt, videlicet Episcopi, de regula ordinaria commissam simul habent iurisdictionem.

g) *Honor*. — Potestas iurisdictionis praeeminentiae prima radix habetur et, quod caput est, veram superioritatem tribuit. Potestas ordinis utique maioritatem tribuit et excellentiam, sed non superioritatem.

Cap. II. — De potestate et hierarchia ordinis speciatim.

488. *Divisiones potestatis ordinis*. — a) Potestas ordinis rescipit ad cultum divinum et ad sanctificationem animarum, ideo logice dispescitur in *liturgicam et sacramentalem*. "Illa refertur *principaliter* ad cultum divinum et *secundario* ad sanctificationem hominum, v. g., pote-

stas celebrandi sacrificium missae. Altera primario operatur sanctificationem hominum et *secundario* dirigitur ad cultum divinum, v. g., potestas administrandi sacramentum baptismi, (1). Item potestas ordinis alia est *stricte* talis quae ordini sacro a Christo vel ab Ecclesia necessario alligata est, uti potestas conficiendi Eucharistiam quae iure divino sacerdotis est, vel consecrandi calices quae humano iure ad Episcopos pertinet; et alia *late* quae vel nullo modo, uti potestas conficiendi matrimonium, vel non privative *ordini sacro* coniungitur, uti facultas valide baptizandi. c) Tandem potestas ordinis *completa* est vel *incompleta*. Completa reperitur in episcopis omnibus, quia ratione potestatis ordinis, episcopi, non excepto Romano Pontifice, inter sese non differunt. Incompleta in aliis gradibus qui plus minusve plenitudinem potestatis participant.

489. De gradibus potestatis ordinis. — Ordo tripliciter sumitur a) pro *sacra ordinatione*, pro ritu scilicet quo relativa potestas conferitur; b) pro potestate seu effectu sacrae ordinationis (2); et c) tandem *ordo* (vel *ordines*) gradus ipsos in quibus hierarchia ordinis distributa est significat. SuffICIENTER pro nunc egimus de potestate ordinis; restat ut de singulis ordinibus seu gradibus hierarchiae ordinis dicamus, relictis his tamen quae ad *ordinationem* proprius pertinent pro libro III.

Ordines dividuntur: a) In *hierarchicos stricte* dictos seu sacramentales et non sacramentales. Sacramentales illi sunt qui iure divino certo nituntur, cum in S. Scriptura occurrant et per sacramenta conferantur: sunt Episcopatus, Presbyteratus et Diaconatus. Alii omnes statuti sunt ab Ecclesia, et ritus, quibus conferuntur, sacramenta dici non possunt. b) In *Sacros* vel *Maiores* et *Minores*. Ordines *sacri* vel *maiores* (3) (c. 949) dicuntur illi quibus lex continentiae, obligatio horas canonicas recitandi, et officium permanendi in statu clericali adnexa sunt. Praeter tres ordines sacramentales etiam Subdiaconatus in Ecclesia latina a saeculo XI vel XII inter ordines maiores numeratur. In Ecclesiis orientalibus neque semper neque ab omnibus Subdiaconatus habitus est aut habetur ut ordo maior. Alii ordines, exceptis his quatuor (Episcopatu, Presbyte-

(1) Wernz, II, n. 3, II.

(2) Sub hoc duplici sensu definitur a theologis ordo: Ritus sacer quo confertur specialis potestas circa sacra, seu in ordine ad Eucharistiam.

(3) Appellantur *sacri* quia ministerio altaris inserviando vel magis immediate destinati sunt, *maiores* ex gravioribus obligationibus, iuribus, privilegiis quae maioritatem et excellentiam ipsis super alios tribuunt.

ratu, Diaconatu et Subdiaconatu) in utraque Ecclesia occidentali et orientali, minores sunt seu non sacri.

490. De unoquoque gradu hierarchiae ordinis in particulari.

— I. *Tonsura*. Ad hierarchiam ordinis fit ingressus per tonsuram (c. 108, § 1). Tonsura certe non est theologicæ ordo: quia nullam potestatem confert, sed ad hierarchiam ordinis reductive pertinet uti præparatio (1), habilitatio (2) ad ordines recipiendos. Hac ratione *canonice* in iure sub nomine ordinis generatim (3) venit (c. 950). Definiri potest: Ritus sacer quo fidelis, mas, baptizatus et confirmatus, specialiter Deo dicatur et ab statu laicali ad clericalem transfertur ut sese ad ordines disponat. Consistit in Ecclesia latina in tonsione capillorum in vertice capitis et superpellicii traditione cum adiuncta respondentis verborum forma. Effectus tonsurae in eo stant quod tonsuratus fit vere clericus et communibus inde clericorum iuribus, privilegiis et obligationibus fit particeps.

II. *Ordines minores*. — Quatuor ordines minores in Ecclesia latina iam a medio saeculo tertio numerantur: *Ostiariatus*, *Lectoratus*, *Exorcistatus*, *Acolythatus*.

A) Singuli ordines ita describuntur: 1.º *Ostiariatus*, est ordo minor quo confertur specialis potestas ex officio convocandi fideles ad sacrificium et cultum, aperiendi et claudendi ianuas Ecclesiae, admittendi dignos et indignos excludendi. Modus collationis, fit per traditionem clavium (materia) cum forma verborum praescripta.

2.º *Lectoratus*, est ordo minor quo confertur potestas legendi ex officio in Ecclesia ex pulpitu verbum Dei, psalmos vel lectiones, populum catechizandi in rebus fidei. Modus collationis consistit in traditione codicis (materia) in quo lectiones continentur (Missalis, Breviarii aut Scripturae) sub congrua verborum forma.

3.º *Exorcistatus*, est ordo minor quo confertur specialis potestas ex officio et vi muneris (4) eiiciendi daemones, mediis exorcismis ab Ecclesia statutis, e corporibus baptizatorum vel catechumenorum. Quoad modum collationis hic ordo confertur per traditionem libri exorcismorum seu Missalis vel Pontificalis verbis praescriptis.

(1) *Cath. Rom.*, "De sacr. ord.", n. 13: quae fit per segregationem a communi laicorum statu et deputationem ad cultum divinum.

(2) Non ad valorem sed ad meliorem dispositionem.

(3) "Nisi aliud ex natura rei vel ex contextu verborum eruatur," (c. cit. 950).

(4) Ut ab iis distinguatur qui vi gratiae gratis datae id efficiunt.

4.* *Acolythatus*, est ordo minor quo tribuitur specialis potestas inserviendi ex officio subdiacono in Missa solemni, accendendi et deferendi cereos, praeparandi et illi porrigendi ampullas vini et aquae. Hic ordo confertur per candelabri cum cereo extincto, et urceoli vacui traditionem (duplex materia) cum respondententi (duplici) forma.

B) Quoad praxim adnota: a) Exorcistatus *licite* non valet exerceri nisi ex expressa et peculiari licentia Episcopi (c. 1.151, § 1), quae concedi non debet nisi sacerdoti cum debitis cautelis (§ 2). b) Ceterae aliae functiones quae ex *officio* et *vi receptae potestatis* in minoribus ordinatis competunt, hodie, in defectu saltem ipsorum, a laicis licite possunt ex Ecclesiae permissione peragi. Quod ex clericorum penuria conceditur et nullatenus tollit illas functiones specialem publicam et sacram destinationem convenienter requirere, ac proinde inutiles non reddit Ordines minores, qui praeterea gradatim clericos ad maiores disponunt.

C) *Effectus*. — Praeter potestates singulis proprias, de quibus in definitionibus diximus (etsi Ordines minores sacramenta iuxta communiter hodie receptam doctrinam dici nequeant, ac proinde *ex opere operato* gratiam non conferant), tanquam *sacramentalia* ex precibus Ecclesiae gratias actuales quasi-ex opere operato conferunt. — Ab Ecclesia dispositi sunt ad instar veri sacramenti ordinis, ita ut veluti quasi-characterem imprimant et nunquam iterari possint (1).

III. *Ordines maiores*. — Tres numerantur Ordines maiores (c. 949), per quos veluti per gradus ascenditur ad ordinem maximum Episcopatus, qui culmen attingit potestatis ordinis. Sunt vero huiusmodi tres ordines, ut prius etiam diximus: *Subdiaconatus* et *Diaconatus*, ordines ministrorum, et *Presbyteratus*.

A) De his et de Episcopatu singillatim, sed breviter dicimus:

1.º *Subdiaconatus*, est ordo sacer seu maior tribuens potestatem materiam Eucharistici Sacrificii praeparandi, calicem et patenam diacono offerendi, sacerdoti sacra solemniter celebranti aquam fundendi, epistolam in Missa cantata legendi et sacra linteamina abluendi. — Confertur per instrumentorum (scil. calicis vacui consecrati (probabilius) cum patena pariter consecrata et vacua) traditionem (materia proxima) cum prescripta forma (2).

2.º *Diaconatus*, est ordo sacer et hierarchicus, quo potestas confer-

(1) Cfr. *Gasparri*, II, n. 1.156-1.160.

(2) Cfr. *Tanqueray*, "Synopsis Theol. Dog.", III, n. 36, p. 610, ed. 10^a; *Devoti*, "Inst.", lib. I, tit. II, n. XXVIII et nota 2.^a

tur ex officio in Missa solemnī presbytero assistendi, Evangelium solemniter cantandi, verbum Dei praedicandi, baptismum solemnē et communionem administrandi in casibus extraordinariis. — Confertur per physicam manuum impositionem et traditionem libri Evangeliorum (duplex materia) cum respondentibus verbis.

3.º *Presbyteratus* est ordo sacer et hierarchicus quo confertur specialis potestas consecrandi et administrandi corpus et sanguinem Christi, missas offerendi, peccata remittendi et alia sacramenta quae episcopalem characterem non requirunt conficiendi et conferendi, populum instruendi et ipsi variis modis sive rebus benedicendi. — Confertur per traditionem physicam instrumentorum, scil. calicis consecrati cum vino et patenae consecratae cum pane triticeo, et per manuum impositionem cum respondentibus formis.

4.º *Episcopatus*, est ordo sacer et hierarchicus quo tribuitur specialis potestas conferendi ordines omnes, administrandi sacramentum confirmationis ut ordinarius minister, plura sacramentalia et benedictiones conficiendi atque consecrationes omnes quae sacrum chrisma requirunt. — Confertur per manuum et libri Evangeliorum impositionem cum praescriptis verbis.

B) *Effectus*. — Praeter effectus singulis propriis, de quibus in singulorum definitionibus adnotavimus, hi uti omnibus quatuor communes adnumerandi sunt:

1.º *Qua ordines maiores*. — Secum ferunt obligationes castitatis perfectae, horarum canonicarum recitationis, et permansionis in statu clericali.

2.º *Qua ordines sacramentales*. — Tria saltem de quibus certo constat sacramenta esse, nam subdiaconatum probabilius negatur esse sacramentum, gratiam conferunt sanctificantem et sacramentalem et characterem imprimunt.

491. *Conditio seu status iuridicus clericorum*. — Hi qui ordinis hierarchiae inveniuntur aggregati, nempe clerici, habent propriam personalitatem seu, nempe, conditionem aut statum iuridicum peculiarem, qui maxime tribus constat elementis. Haec autem censenda veniunt tanquam consecratoria ordinationis, ipsaque sunt: a) adscriptio alicui dioecesi vel religioni; b) iura et privilegia clericorum; c) obligationes clericorum. De quibus tribus elementis singillatim agit Codex tribus prioribus titulis, qui in sequentibus exponuntur.

TIT. I. — DE CLERICORUM ADSRIPTIONE ALICUI
DIOECESI (cc. 111-117).

CAN. 111. § 1. Quemlibet clericum oportet esse vel alicui dioecesi vel alicui religioni adscriptum, ita ut clerici vagi nullatenus admittantur.

§ 2. Per receptionem primae tonsurae clericus adscribitur seu, ut aiunt *incardinatur* dioecesi pro cuius servitio promotus fuit.

112. Praeter casus de quibus in can. 114, § 2, ut clericus alienae dioecesi valide incardinetur, a suo Ordinario obtinere debet litteras ab eodem subscriptas excardinationis perpetuae et absolutae; et ab Ordinario alienae dioecesis litteras ab eodem subscriptas incardinationis pariter perpetuae et absolutae.

113. Excardinationem et incardinationem concedere nequit Vicarius Generalis sine mandato speciali, nec Vicarius Capitularis, nisi post annum a vacatione sedis episcopalis et cum consensu Capituli.

114. Habet r excardinatio et incardinatio, si ab Ordinario alienae dioecesis clericus beneficium residentiale obtinuerit cum consensu sui Ordinarii in scriptis dato, vel cum licentia ab eodem in scriptis concessa et dioecesi discedendi in perpetuum.

115. Etiam per professionem reli-

giosam quis a propria dioecesi excardinatur, ad normam can. 585.

116. Excardinatio fieri nequit sine iustis causis, et effectum non sortitur, nisi incardinatione secuta in alia dioecesi. cuius Ordinarius de eadem priorem Ordinarium quantocius certiores reddat.

117. Ad incardinationem alieni clerici Ordinarius ne deveniat, nisi:

1.º Necessitas aut utilitas dioecesis id exigat, et salvis iuris praescriptis circa canonicum ordinationis titulum;

2.º Ex legitimo documento sibi constiterit de obtenta legitima excardinatione, et habuerit praeterea a Curia dimittente, sub secreto, si opus sit, de clericis natalibus, vita, moribus ac studiis opportuna testimonia, maxime si agatur de incardinandis clericis diversae linguae et nationis; Ordinario autem dimittens, graviter onerata eius conscientia advigilare debet ut testimonia sint veritati conformia;

3.º Clericus iureiurando coram eodem Ordinario eiusve delegato declaraverit se in perpetuum novae dioecesis servitio velle addici ad normam sacrorum canonum.

492. Notiones. — a) In genere *adscriptio canonica*, de qua hic sermo habetur, est quaedam specialis aggregatio et unio vel clericorum alicui dioecesi vel religiosorum alicui religioni facta.

Dicitur *specialis* aggregatio, quoniam omnes fideles sive clerici, sive laici aggregantur alicui dioecesi per domicilium aut quasi-domicilium, unde fiunt subditi Ordinariorum; sed clerici et religiosi, praeter istam aggregationem communem, obtinent aliam sibi peculiarem, quae vocatur hic generaliter *adscriptio*. Effectus huius adscriptionis est maxime duplex: 1.º Arctius et firmitus vinculum quo clerici ligantur suae dioecesi, reli-

giosi suae religioni; unde illam deserere clerici, hanc religiosi, pro suo lubitu nequeunt. 2.º Maior dependentia et subiectio clericorum Ordinario dioecesis, et religiosorum Superioribus religionis.

b) Duplex, ut patet ex iam dictis, distinguitur canonica adscriptio; prima est clericorum adscriptio alicui dioecesi, speciali nomine appellata *incardinatio*, ut melius statim videbimus; altera religiosorum adscriptio propriae religioni, quae generale nomen adscriptionis retinet, nisi quis maluerit ut *professio religiosa* nominetur. Prima est propria solis clericis; altera convenit sive clericis sive laicis, nam utrique esse possunt religiosi (c. 107).

c) In hoc titulo directe inspicitur sola incardinatio seu clericorum adscriptio alicui dioecesi, ut refert ipsa rubrica; religiosorum autem adscriptio suae religioni remittitur ad tractatum *De religiosis*, et hic tangitur solummodo in § 1, c. 111, quo clericis omnibus tam saecularibus quam religiosis iniungitur necessitas adscriptionis vel alicui dioecesi vel alicui religioni.

493. Necessitas canonicae adscriptionis pro quibuscumque clericis. — Possunt optime dari laici qui vagi sint, i. e., qui nullum habeant domicilium vel quasi-domicilium paroeciale aut dioecesanum (cc. 91, 94, § 2, etc.); sed inter clericos vagi dari nequeunt. “Quemlibet clericum oportet esse vel alicui dioecesi vel alicui religioni adscriptum, ita ut clerici vagi nullatenus admittantur,” (c. 111, § 1).

Inde fit: 1.º quod presenti legislatione (1) non dantur nec dari possunt clerici *acephali*, qui *qua clerici* (2) et pro gradu, quem in hierarchia obtinent, Superioribus immediatis, independenter etiam a loco ubi actualiter commorentur, non subsint; scil. si saeculares sint, Praelatis saecularibus, qui Ordinarii sunt dioecesis cui adscribuntur; si religiosi exempti, Praelatis propriae religionis; si non exempti, Praelatis

(1) In antiqua legislatione, etsi principium etiam admitteretur, ut constat ex documentis allegatis in nota ad c. 111, § 1, tamen aliqui casus fingi poterant in quibus reapse clericus *acephalus* de facto esset.

(2) *Qua clerici*; nulla enim difficultas est si qua fideles considerentur, quia ex c. 94, § 2, nec vagi sunt acephali, sed uti propriis Ordinario et parrocho subiciuntur Ordinario et parrocho loci.

saecularibus dioecesis ubi degunt, et propriis Superioribus religiosis. 2.º Quod clericus saecularis eo ipso quod fit clericus, i. e., per receptionem primae tonsurae, adscribitur seu, ut aiunt, *incardinetur* dioecesi pro cuius servitio promotus fuit (c. 111, § 2); religiosus vero si per tonsuram fiat clericus, non adscribitur alicui dioecesi, sed debet iam esse per validam professionem vere suae religioni adscriptus (cc. 567, § 2; 574, 964).

494. Notio et species incardinationis et excardinationis. — Incardinatio est actus quo clericus alicui *dioecesi* adscribitur. Ex adverso excardinatio est actus quo clericus a priore dioecesi separatur sive ut aliam recipiat sive ut in religione professionem perpetuam simplicem vel solemnem emittat (cc. 115, 585). Incardinatio et excardinatio (1) potest esse *expressa* et *tacita*, prout ab homine per aliquem actum formalem aut virtualem inducitur vel e contra ipso facto ex iuris dispositione exurgit. Expressa dispesci solet in *formalem* et *virtualem*. Incardinatio *formalis* illa dicitur quae per illum actum perficitur qui ad hunc effectum incardinationis *directe* ordinatus est, ita ut nullum alium finem in iure habeat; haec incardinatio omnibus conditionibus et requisitis adornari debet, quae a iure pro incardinatione ut sic requisita exiguntur (2). *Virtualis* illa incardinatio appellari potest quae resultat ex aliquo actu qui alios effectus praeter incardinationem habet, et hanc non *directe* et immediate, sed *indirecte* vel mediate inducit, vel saltem condiciones requisitas pro formali non necessario exigit, e. g., collatio tonsurae, beneficii, emissio professionis religiosae, admissio religiosi saecularizati, etc. (3).

(1) Quod de incardinatione dicimus etiam intellige de excardinatione.

(2) *Formalis* igitur duplici ratione appellari potest: ex *fine* et ex *forma*.

(3) Religiosorum clericorum adscriptio suae religioni nequit proprie incardinatio appellari, vel ad summum vocari posset incardinatio aequivalens aut improprie dicta, sicut recessus a religione posset ita aequivalens aut impropria excardinatio nuncupari. Sane illa religiosorum adscriptio et recessus a religione non sunt vere incardinatio nec excardinatio, quae tantum dioecesim aliquam respiciunt, unde in illa adscriptione et recessu non sunt

495. Quibus modis incardinatio fiat. — A) Incardinatio *expressa* fit pluribus modis, ut ex dictis conici potest: a) Per actum formalem incardinationis, i. e., per actum qui ad incarnationem complendam ordinatur. Consistit essentialiter in admissione perpetua et absoluta scripto facta et subscripta ab Ordinario, per quam clericus alicuius dioecesis ab ipsa excardinatus inter clericos alterius dioecesis suscipitur.

b) Per actum virtualem, i. e., qui alium effectum directe habet, ita ut per se et formaliter incardinatio non sit sed incardinationem ferat. Triplex casus distingui potest, nempe: 1.º *Receptio primae tonsurae*, qua clericus saecularis incardinatur illi dioecesi pro cuius servitio promotus est (c. 111, § 2) (1).

2.º *Collatio beneficii residentialis*, unde ad normam c. 114 clericus saecularis incardinatur illi dioecesi in qua beneficium situm est. "Habetur excardinatio et incardinatio si ab Ordinario alienae dioecesis beneficium residentiale obtinuerit cum consensu sui Ordinarii scriptis dato, vel cum licentia ab eodem in scriptis concessa a dioecesi discedendi in perpetuum," (c. 114).

3.º Tandem receptio *religiosi clerici*, qui vel ad propriam dioecesim non amissam redit (cc. 575, 641. § 1); vel amissa pro-

servandae regulae et solemnitates incardinationis et excardinationis; sed tamen pro clericis religiosis aequivalet incardinationi sub pluribus respectibus: quatenus nempe per ipsam clerici religiosi vagi non sunt, sicuti nec clerici saeculares per incardinationem (c. 111, § 2): quatenus adscriptio religioni fert excardinationem non aliter fieri ac incardinatio in dioecesi perficit excardinationem, et fieri nequit excardinatio quin subsequatur incardinatio.

(1) Tonsura et ordines minores, saltem quoad incardinationem et excardinationem pro clericis religiosis nihil faciunt, quia possunt recipi etiam ab iis qui professionem temporalem tantum emisissent (c. 964. 3.º), qui proinde ex c. 585 propriam dioecesim adhuc non perdunt. Nisi malimus dicere quod incardinantur propriae dioecesi quam retinent, sed obstat c. 111, § 2, ut videtur, quia certe non pro eius servitio sunt ordinati. Quid de illis religionibus quae ex privilegio etiam ordines maiores conferre possunt ante professionem perpetuam, suo loco dicemus.

pria dioecesi, religionem relinquit, sive in hoc casu receptio statim fiat pure et simpliciter, sive post aliquod tempus experimenti (c. 641, § 2); Episcopus religiosum recipiens ipsum propriae dioecesi incardinat (c. 641, § 2, 112).

B) Incardinationis *tacitae* habetur unicus casus; si nempe Ordinarius, vel melius Episcopus, religiosos propria dioecesi carentes, qui religionem relinquunt, non absolute et simpliciter ac statim, sed *pro experimento* ad triennium recipit et deinde expleto triennio, prorogat tempus ad aliud triennium, tunc sexennio transacto, religiosus nisi antea dimissus fuerit, ipso facto dioecesi manet incardinatus (c. 641, § 2).

496. Quibus modis fiat excardinatio. — A) Excardinatio formalis habetur per actum qui directe ad hunc effectum complendum, et non ad alium destinatur: hic actus contineat oportet dimissionem clerici perpetuam et absolutam a propria dioecesi, factam et subscriptam ab Ordinario, ut ipse clericus alienae dioecesi incardinetur. Formalis excardinatio, prout etiam respondens formalis incardinatio, viget tantummodo pro clericis saecularibus, qui de una ad aliam dioecesim transeunt; non autem (bene notetur) pro religiosis saecularizatis aut dimissis, qui a religione ad aliquam dioecesim transeunt ut in ipsa recipiantur.

B) Excardinatio virtualis completur duplici modo: a) *Collatione beneficii residentialis* in aliena dioecesi obtenti; inde enim sequitur excardinatio a propria dioecesi (c. 114). b) *Professione religiosa perpetua* sive simplici sive solemni religiosus excardinatur a propria dioecesi (c. 115) (1).

497. Requisita ad valorem et liceitatem excardinationis et incardinationis. — A) *Quoad excardinationem*: a) *Ad valorem* excardinationis haec requiruntur; 1.º Excardinatio ordinatur ad incardinationem, ita ut non valeat nec effectum sortia-

(1) Excardinationis tacitae nullus videtur in iure casus contemplatus.

tur nisi incardinatione sequuta (c. 116). Ratio est in promptu: alioquin ad tempus quod intercesserit inter excardinationem et incardinationem haberentur clerici vagi seu acephali. Hoc applicatur excardinationi tam formali quam virtuali: sic, e. g., usque dum beneficium conferatur, licentia discedendi in perpetuum a dioecesi, etc., effectum non habet.

2.º Excardinatio quae incardinationem praecedat debet esse formalis quando ordinatur ad incardinationem formalem, aliis in casibus sufficit esse virtualis (cc. 112, 114).

3.º Excardinatio formalis ad valorem fieri debet ad normam c. 112. "Praeter casus de quibus in c. 114 (casus incardinationis virtualis ex collatione beneficii) et in c. 641, § 2 (casus incardinationis virtualis per receptionem religiosi saecularizati) ut clericus alienae dioecesi incardinetur, a suo Ordinario obtinere debet litteras subscriptas excardinationis perpetuae et absolutae". Huiusmodi ergo formalis excardinatio fit per documentum, ab Ordinario subscriptum, quo perpetuo et absolute clericus a dioecesi separatur.

4.º Excardinatio virtualis ad valorem fit ad normam c. 115 pro excardinatione ex collatione beneficii; quoad illam vero quae ex professione religiosa provenit servandae sunt regulae stabilitae in tractatu de Religiosis. Excardinatio virtualis ex collatione beneficii requirit consensum Ordinarii scripto datum ad recipiendum beneficium vel licentiam ab eodem scripto concessam abscedendi e dioecesi in perpetuum (1).

b) *Ad licentiam*. — 1.º Requiritur iusta causa. "Excardinatio nequit sine iuxta causa fieri" (c. 116). 2.º Ordinarius dimittens debet testimonium reddere de virtute, de vita et moribus excardinati, et oneratur eius conscientia si testimonium non respondeat veritati (c. 117, 2.º).

(1) Disputari potest an ex his verbis excludatur licentia *conditionata*, ita, e. g., ut imponatur obligatio redeundi ad priorem dioecesim si beneficio valedicat, etc.

B) Quoad incardinationem. — n) Ad valorem haec requiruntur: 1.º Excardinatio antea legitime peracta iuxta dicta (c. 112); ita ut si deficiant ea quae ad valorem excardinationis requiruntur, incardinatio quae subsequitur sit invalida. 2.º In incardinatione *formali* clericus incardinandus debet ab Ordinario cuius dioecesi incardinato obtinere litteras ab eodem subscriptas incardinationis perpetuae et absolutae (c. 112). In incardinatione virtuali sufficit valida collatio, ad normas iuris, beneficii residentialis, valida susceptio primae tonsurae vel legitima susceptio religiosi dimissi vel saecularizati, observato c. 241, § 2 et conditionibus forsitan in rescripto saecularizationis vel dimissionis impositis.

b) *Ad liceitatem* incardinationis requiruntur: 1.º Necessitas aut utilitas dioecesis et observatio eorum quae circa titulum canonicum ordinationis praescribuntur (c. 117, 1.º). 2.º Ordinarius nequit incardinationem licite peragere, nisi prius "ex legitimo documento sibi constiterit de obtenta legitima excardinatione", (c. 117, 2.º). Praevia excardinatio requiritur ad valorem incardinationis, documentum vero excardinationis peractae, ad liceitatem incardinationis, est exhibendum. 3.º Pariter Ordinarius nequit procedere ad incardinationem nisi prius habuerit a Curia dimittente, sub secreto, si opus sit, de clerici natalibus, vita et moribus ac studiis opportuna testimonia, maxime si agitur de incardinandis clericis diversae linguae vel nationis (c. 117, 2.º). 4.º Clericus iureiurando coram Ordinario vel eius delegato debet declarare se in perpetuum novae dioecesis velle servitio addici ad normam sacrorum canonum (c. 117, 3.º). 5.º Incardinatione facta, Ordinarius incardinans priorem Ordinarium quantocitius reddat certorem (c. 116) (1).

498. A quibus excardinatio et incardinatio fieri valeant

(1) Haec proprie incardinationi formali applicantur; aliis iuxta modum possunt applicari.

(c. 113). — 1.º Ordinarii omnes Episcopi et Praelati nullius possunt incardinationem et excardinationem iuxta dicta concedere. 2.º Nequit Vicarius Generalis sine mandato speciali valide eas concedere (c. 113); agitur enim de re graviore quam dimissorias concedere, quod utique ei denegatur (c. 958, § 1, 2.º). 3.º “Nec Vicarius Capitularis (potest) nisi post annum a vacatione Sedis episcopalis et cum consensu Capituli”. Notetur quod hoc etiam pro incardinatione valet, secus ac hucusque aliqui doctores tenebant (c. 113). Haec valent de incardinatione et excardinatione formali; de virtuali et aequivalenti suis locis dicendum est (1).

499. Effectus. — Excardinatus amittit omnino antiquam dioecesim, et novae per incardinationem adscribitur. Novus Ordinarius fit proprius quoad omnia ad sensum sacrorum canonum.

TIT. II. — DE IURIBUS ET PRIVILEGIIS CLERICORUM (cc. 118-123).

CAN. 118. Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac pensiones ecclesiasticas obtinere.

119. Omnes fideles debent clericis, pro diversis eorum gradibus et muneribus reverentiam, seque sacrilegii delicto commaculant, si quando clericis realem iniuriam intulerint.

120. § 1. Clerici in omnibus causis sive contentiosis sive criminalibus apud iudicem ecclesiasticum conveniri debent, nisi aliter pro locis particularibus legitime provisum fuerit.

§ 2. Patres Cardinales, Legati Sedis Apostolicae; Episcopi etiam titulares, Abbates vel Praelati *nullius*, maiores religionum iuris pontificii Su-

periores et officiales maiores Romanae Curiae, ob negotia ad ipsorum munus pertinentia, apud iudicem laicum conveniri nequeunt sine venia Sedis Apostolicae; ceteri privilegio fori gaudentes, sine venia Ordinarii loci in quo causa peragitur; quam tamen licentiam Ordinarius, praesertim cum actor est laicus, ne denegat sine iusta et gravi causa, tum maxime cum controversiae inter partes componendae frustra operam dederit.

§ 3. Si nihilominus ab eo qui nullam praehabuerit veniam, conveniantur, possunt, ratione necessitatis, ad vitanda maiora mala comparere, certiorem tamen facto Superiore a quo venia obtenta non fuit.

(1) I. e., quis possit dimissorias ad tonsuram concedere, admittere religiosum ad professionem, conferre beneficium residentiale, recipere religiosum dimissum vel saecularizatum, etc.

121. Clerici omnes a servitio militari, a muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis immunes sunt.

122. Clericis qui creditoribus satisfacere coguntur, salva sint quae ad honestam sui sustentationem, prudenti ecclesiastici iudicis arbitrio, sunt necessaria, firma tamen eorum obligatione creditoribus quamprimum satisfaciendi.

123. Memoratis privilegiis clericus renuntiare nequit; sed eadem amittit, si ad statum laicalem reducatur aut privatione perpetua iuris deferendi habitum ecclesiasticum plectatur, ad normam can. 213, § 1; 2304; recuperat vero, si haec poena remittatur aut ipse rursus inter clericos admittatur.

500. Notiones. — a) *Iura* clericorum intelliguntur facultates morales inviolabiles (iura subiective, cfr. n. 7), clericis, *quatalibus vi sui status*, competentes, aliquid agendi, omittendi, exigendi, etc.

b) *Privilegia* clericorum sunt peculiare favores clericis a iure communi attributi ob eorum status dignitatem atque excellentiam; et nominatim quatuor recensentur, videlicet *privilegia canonis, fori, exemptionis, competentiae*. Hi favores dicendi sunt privilegia, proprio quidem, at non stricto, sed lato sensu (cfr. n. 291).

c) Privilegia clericorum possent utique appellari etiam *iura*, quia profecto concedunt facultatem ad aliquid; sed quoniam habent specialem rationem favoris distinguuntur a iuribus vel ad summum dicuntur *iura singularia*. Similiter et iura possent quodammodo appellari *privilegia*, quia favorem etiam concedunt; favor tamen huiusmodi non est singularis, ideoque sensu proprio non est privilegium. Recte proinde rubrica huius tituli distincte scripta habetur: *De iuribus et privilegiis clericorum*; quare de illis et de his distincte est agendum.

Cap. I. — De iuribus clericorum.

501. Iura in genere. — Praecipua sunt tria, quae continentur in c. 118, nempe: 1.º potestas ordinis; 2.º potestas iurisdictionis; 3.º aptitudo ad beneficia et pensiones ecclesiasticas. Sed insuper et alia habentur nimirum; 4.º maioritas et ius ad reve-

rentiam et obedientiam fidelium, quod tangitur in c. 119; 5.º alia iura honorifica circa praecedentiam, honoratiorem locum in ecclesiis, nomina et titulos honoris, habitum proprium et sacras vestes.

502. Ius clericorum quoad potestatem ordinis. — “Soli clerici possunt potestatem ordinis obtinere,, (c. 118); igitur potestas ordinis veluti ius proprium clericorum agnoscenda est. Sane:

A) Omnes clerici habendi sunt tamquam insigniti aliqua ordinis potestate: simpliciter tonsurati nullam revera obtinent actu potestatem ordinis, sed habent iam capacitatem seu dispositionem proximam (non remotam sicut laici) ad illam obtinendam, et sunt iam vere incorporati hierarchiae ordinis; ceteri clerici obtinent etiam actu mensuram aliquam eiusdem potestatis, licet non sit in omnibus aequalis, sed minor aut maior pro gradu hierarchiae in quo inveniuntur constituti.

Quaenam sit pars potestatis ordinis singulis hierarchiae gradibus competens, dictum est supra (n. 490). Hic tria generatim considerata sunt: a) Nemo qui non sit iam clericus, nempe saltem tonsuratus, potest *licite* adquirere actu potestatem ordinis seu recipere ordinationem, imo nec quis *licite* promovetur ad ordinem superiorem, nisi iam inferiorem possideat; quod si aliquis sit consecrandus episcopus, iuxta probabiliorem sententiam, praehabere debet, etiam quoad validitatem consecrationis, sacerdotium. Inde consequitur ordinem inferiorem, non prius receptum, generatim contineri quidem eminenter in ordine superiore recepto, veluti ordines minores in diaconatu et potestatem diaconi in presbyteratu; sed non *formaliter vel aequivalenter*, ideoque ordinatio praetermissa supplenda est. Potestas autem sacerdotalis non prius recepta, minime tribui potest iuxta dicta in consecratione episcopali. Similiter ordines infra diaconatum non indubitanter semper eminenter continentur in nobiliori ordine inferiori, v. g., ordo exorcistatus si omissus fuerit, in ordine subdiaconatus (1); et in Ecclesia quidem latina potestas subdiaconi, potestas acolythi, et ita de ceteris minoribus, licet una altera nobilior sit, tamen videntur distinctae inter se, nec inferior in superiore inclusa, quia omnes eae potestates derivaverunt singulae e potestate ministeriali, non vero una *ex alia* (2); in Ecclesia vero graeca subdiaconatus videtur continere

(1) Wernz, I, 158, V.

(2) Cfr. Gasparri, “De sacra ord.,” nn. 496, 1.146.

eminenter potestatem acolythatus et ostiariatus, at non exorcistatus et lectoratus (1).

b) Singuli clerici potestatem ordinis, quam in ordinatione obtinuerunt, unicuique gradui respondentem, possident tamquam sibi propriam et eam facultatem habitualement, non mere transeuntem, quinimmo et indelebiter personae adhaerentem nec unquam amissibilem; eamque pro valore actuum possunt semper et ubique exercere independenter a quacumque humana potestate; denique perficere dicuntur *vi ordinis* seu *muneris* vel *ex officio* et quasi *iure proprio* functiones sacras suo ordini assignatas.

c) Exercitium licitum potestati ordinis subiacet potestati Ecclesiae; ideoque potest in clericis plus minusve ampliari vel restringi, imo et suspendi, non solum temporaliter sed etiam permanenter et quasi perpetuo, v. g., usus exorcismorum in exorcistis. E converso functiones nonnullae sacrae, quae per se pertinent ad ordinem aliquem superiorem, committuntur quandoquidem exercendae clericis in ordine inferiori constitutis; at vero id non fit nisi dispensative, nimirum vel transeunter et veluti ad actum, quo modo clerici minores, aut etiam simplex tonsuratus, possunt in Missa solemni munus subdiaconi exercere, dummodo adsit saltem rationabilis causa, sine manipulo ministrent et nonnulla omittant quae subdiaconis proprie talibus censentur reservata (cfr. S. R. C., 14 Mart. 1906, Decr. auth., n. 4.181), possunt quoque simplices clerici aut subdiaconi obtinere facultatem concionandi in casibus singularibus (c. 1342, § 1); vel si facultates habituales concedantur, v. g., presbyteris ad nonnullas benedictiones aut etiam consecrationes, episcopali ordini proprias, peragendas, sive ad sacramentum confirmationis ministrandum, sive ad conferendos etiam ordines infra diaconatum, illae functiones sacrae ab eis sacerdotibus exercentur tamquam a ministro extraordinario, et non iure proprio nec ex officio.

B) Illis qui laici sunt nec primam tonsuram receperunt, nullo modo competit ordinis potestas. Ipsi profecto valent, nisi aliquo detineantur impedimento vel irregularitate ingredi hierarchiam ordinis et hac ratione potestatem obtinere; sed dum laici sunt: a) nequeunt, ut mox diximus, recipere ordines minores; b) licet ipsi laici sint veri ministri in sacramento matrimonii, atque in casu necessitatis possint etiam baptismum tamquam extraordinarii ministri, conferre, sed neutrum sacramentum ex potestate ordinis administrant; non illud, quia matrimonium nunquam

(1) Cfr. *Benedict. XIV*, Const. *Etsi pastoralis*, 26 Maii 1742, § VII, nn. VI, VII.

ex potestate ordinis administratur, eius enim ministri sunt ipsi contrahentes; nec hoc, quia baptismus confertur quidem ex potestate ordinis quando a clericis ministratur, sed non requirit necessario ordinis potestatem, ideoque valet a laicis ministrari; c) Ecclesia denique permittit quidem ut plures, non tamen omnes, functiones ordinum minorum exerceantur a laicis (1); at vero in his sane clerici praeferri debent laicis, et praeterea ipsi laici talia ministeria exercentes, non agunt ex potestate ordinis, sed ex mera concessione Ecclesiae, quae sicut instituit ex iure humano ordines et functiones huiusmodi, ita potest etiam non clericis eas exercendas committere. Laici ergo nullam unquam obtinent ordinis potestatem.

503. Ius clericorum quoad potestatem iurisdictionis. —

Etiam potestas iurisdictionis censetur esse ius proprium clericorum; nam ipsi sunt qui ordinario eam possunt obtinere (c. 118). Quae tamen probe sunt intelligenda; etenim vel tonsura clericalis tribuit iam iuridicam capacitatem obtinendi iurisdictionem, sed *actu* ipsam non confert; quia ad actualem iurisdictionem habendam, non sufficit tonsura, imo nec quilibet ordo; requiritur enim vel *concessio officii ecclesiastici*, cui adnexa sit iurdictio, vel *specialis delegatio*, in quibus *missio canonica* consistit, quae est *unus* titulus sufficiens ad actualem iurisdictionem obtinendam (c. 109). Etiam *laicis* viris (2) concedi aliquando potest *vera et stricte dicta iurdictio*, etiam habitualis; at non tamquam sibi propria nec ex iure ordinario, sed tantummodo ex delegatione a

(1) Hic mos iam ante Concilium Tridentinum fuerat inductus. Sancta Synodus voluit eum evellere, ideoque praescripsit (c. 17, sess. XXIII de reform.) ut ministeria et functiones ordinum a diaconatu ad ostiariatum non nisi per constitutos in dictis ordinibus exercerentur; et dumtaxat permisit ut si ministeriis quatuor ordinum minorum exercendis clerici caelibes praesto non essent, suffici potuissent coniugati vitae probatae, dummodo non bigami, ad ea omnia obeunda idonei et qui tonsuram et habitum clericalem in ecclesia gestarent. At vero res intentionibus Concilii non prospere cesserunt, imo usus laicorum in his functionibus exercendis ampliatus est in dies et firmatus.

(2) Mulieribus iurdictio nequit concedi, sed an hoc ex iure divino promanet, an ex ecclesiastico, vetus disputatio est, de qua suo loco.

Romano Pontifice facta et iure extraordinario quasi dispensative. Haec sufficiant; nam de iurisdictionis potestate in seq. tit. IV distinctius agemus.

504. Potestas obtinendi beneficia et pensiones ecclesiasticas. — *De iure* solis clericis competit beneficia et pensiones ecclesiasticas obtinere (c. 118), quia huiusmodi res officium sacrum consequuntur a quo laici sunt exclusi. *Dispensative* ex privilegio beneficia quandoque obtinere possunt personae ecclesiasticae quae proprie clerici non sunt: ita in iure antiquo (1) religiosi non clerici, praesertim in Ordinibus militaribus et equestribus, beneficia proprie dicta obtinebant; quod quidem ius ad modum privilegii etiam nunc post Codicem manebit. Imo Summus Pontifex de absoluta et plena sua auctoritate posset quibuslibet laicis beneficia ecclesiastica concedere, et eo vel magis pensiones. Denique laici possunt quoque percipere aliquando fructus vel redditus aliquos ecclesiasticos propter officium quoddam non sacrum sed mere ecclesiasticum, v. g., propter servitium et custodiam ecclesiarum, propter organi pulsationem, vel etiam sine quolibet officio propter aliam iustam causam; at vero illae retributiones non veniunt proprie nomine pensionum, sed vocantur potius praestimonia vel alio modo.

505. Ius ad reverentiam et obedientiam fidelium. — Clerici per assumptionem in statum clericalem obtinent prae aliis fidelibus maiorem dignitatem, excellentiam et praeeminentiam, quae etiam simpliciter *maioritas* nuncupatur; etenim status clericalis dignior et superior est statu simplicium fidelium; et quo altior est gradus vel munus alicuius clerici eo maiorem dignitatem et superioritatem prae aliis consequitur. Inde procedit ius clericorum ad reverentiam et venerationem fidelium, qui debent clericis, pro diversis eorum gradibus, et muneribus reverentiam exhibere (c. 119); ideoque eo maiora debent esse venerationis

(1) Cfr. *García*, "De benef.", p. I, c. II, n. 4, et c. IV.

signa quo in clericis superior est gradus ordinis vel nobilius munus. Nec solum praeeminentia status clericalis illam fidelium reverentiam erga clericos postulat, verum etiam sanctitas eiusdem status, sublimitas ordinum receptorum, et altitudo clericalium officiorum docendi, sanctificandi et regendi fideles ipsos.

Clerici ordinum superiorum reverentiam diversis gradibus proportionatam habere debent etiam ab aliis inferiorum ordinum clericis; etenim canon exigit reverentiam clericis praestandam non solum a laicis, sed ab omnibus indistincte fidelibus. Quod si clerici non solum ordinibus sint insigniti, sed iurisdictione quoque aut potestate dominativa, tunc obtinent perfectam et strictiorem maioritatem et veram superioritatem, non solum maiorem dignitatem et praecellentiam; unde a fidelibus sibi subiectis possunt, praeter reverentiam, exigere obedientiam; et fideles tenentur eam reverentiam et obedientiam praestare quae sit diversis gradibus proportionata, nam maior debet esse reverentia et obedientia praestanda Romano Pontifici quam Episcopis, et his quam Parochis, et ita porro.

506. Iura honorifica clericorum. — Ex ipsa dignitate et maioritate clericorum consequuntur nonnulli honores ipsis clericis reservati. Praecipua ex istis honorificiis iuribus sunt:

A) Praecedentia. — Inter clericos diversi gradus vel diversi ordinis habetur etiam ius praecedentiae iuxta regulas alibi statutas (cfr. cc. 106, 491), non tamen de hoc clericorum iure hic instituitur sermo; sed nunc agimus de clericis comparative ad laicos. Regula autem generalis in hoc puncto est ut clericus habeat praecedentiam supra laicos, nam status clericorum praeminet laicorum statui. Verumtamen nonnulla sunt notatu digna:

a) Haec praecedentia clericorum supra laicos inspicitur maxime in rebus et in actibus ecclesiasticis, v. g., si clerici et laici simul conveniant in locis sacris, in processionibus, in conventibus ecclesiasticis; at vero attendenda quoque est in civili consortio et in actibus profanis, quamvis profecto in re et actu civili plures

saepe interveniunt causae ex quibus clerici etiam altioris dignitatis coguntur laicis cedere locum. **b)** Inspicienda sunt privilegia forsitan ab Ecclesia ipsa concessa aut laudabiles consuetudines, vi quarum nonnulli laici possunt habere praecedentiam supra clericos. **c)** Ratio habenda est maioris vel minoris dignitatis ipsorum clericorum; nam, v. g., Romanus Pontifex nulli et nullibi locum cedere debet, et ita gradatim et proportionaliter dicendum est de Cardinalibus, Episcopis et aliis in principali munere ecclesiastico constitutis; contra vero clerici inferiores facilius possunt aut debent praecedentiam laicis cedere. **d)** Ex adverso consideranda est dignitas nonnullorum laicorum; nam principibus, v. g., supremis et forsitan aliis magnatibus locum cedunt ipsi Episcopi et vel alii in dignitate ecclesiastica superepiscopali constituti; Concilium tamen Tridentinum (sess. XXV, c. 17 de reform.) graviter monet Episcopos ne cum regum ministris, regulis et baronibus in ecclesia et extra indecenti quadam demissione se gerant, et veluti inferiores ministri altaris nimis indigne loco cedant.

B) *Locus proprius et honorabilior in Ecclesia.* — Presbyterium, et similiter chorus licet fuerit a presbyterio separatus, est locus reservatus solis clericis; nec ullus laicus, etiam supremus princeps, potest ibi stare, eoque minus sedere (1); unde si patroni beneficiorum fruantur iure dignioris sedis in ecclesia, ea extra presbyterium semper est collocanda (c. 1.455, 3.º). Duplex tamen exceptio habetur: **a)** Si ius strictum clericorum alicubi tolerantia quadam emollitum sit (2); attamen haec tolerantia non de facili admittitur, e converso saepissime hac in re fuerunt ab Ecclesia reprobati mores et consuetudines inductae (cfr. plura decr. S. R. C., et praesertim nn. 802, 1.593 et 1.777 Decr. auth.). **b)** Laici si quandoque exerceant ministeria minorum ordinum, vel aliter functionibus ecclesiasticis inserviant, possunt accedere ad altare et in presbyterio manere.

(1) Cfr. canonistas, v. g., *González*, ad c. 1, X, III, 1.

(2) *Wernz*, I, 162, I, et not. 32.

C) *Tituli honorifici*. — Clerici graduum inferiorum nullo speciali titulo solent honestari, nisi nominibus unicuique ordini propriis; Sacerdotibus autem iam titulus *Reverendi* vel *Reverentiae* communiter tribuitur; et praesertim altiores ordines peculiaribus titulis, pro maioritate graduum, honorantur.

D) *Habitus distinctus*. — Clericis non solum officium, verum etiam ius inest deferendi proprios habitus qui a laicis nequaquam usurpari possunt. Ipsae ordinariae vestes clericorum pro communi vitae conversatione differunt a laicorum indumentis; praeterea in ecclesia et functionibus ecclesiasticis clerici ius proprium habent induendi sacras vestes multiplicis generis pro diversitate ordinum diversas; unde vel ipsi tonsurati possunt superpelliceo induti ecclesiis servire et ad sacram communionem recipiendam accedere. Aliquando tamen permissum est laicis habitum clericalem deferre, si nempe ipsi fuerint seminarii alumni vel ad ordines aspirantes, aut servitium in ecclesia praestent vel extra eam in aliquo ministerio ecclesiastico partem habeant (c. 683). E contra clerici aliquando in poenam privantur iure deferendi habitum ecclesiasticum istiusque poenae usus valde ampliatus est in novo Codice (cfr. cc. 213, 2,298, 9.º et 11.º; 2,300, 2,304, 2,305, etc.).

E) *Praestatio iuramenti tacto pectore*. — Hic quoque est peculiaris honor seu praerogativa, non quidem omnibus clericis sed sacerdotibus propria; quod videlicet iusiurandum praestent tacto pectore coram Evangeliiis propositis, dum ceteri fideles id praestare teneantur tacto Evangeliorum libro. Quod certe servatur in iudiciis, prout sancit c. 1622, § 1; nam aliis in casibus sacerdotes pariter Evangeliiis tactis solent iurare.

Cap. II. — De Privilegiis (cc. 2.343, 120-123).

ART. I. — DE PRIVILEGIO CANONIS (cc. 119, 2.343).

507. Definitio. — Privilegium canonis est speciale praesidium quo ius canonicum clericos contra quasdam (1) iniurias *reales*, scilicet contra violentas manuum iniectioes defendit, gravibus sancitis poenis contra illos qui ita ipsas offendere auderent.

508. Origo ac historica evolutio huius privilegii. — a) Vocatur privilegium *canonis* (2), quia in canone 15 conc. Lateranensis II (a. 1139 sub Innoc. II) *Si quis suadente diabolo* (Grat., c. 29, CXVII, q. 4) pro universali Ecclesia constitutum est. — Ante Innocentium II inveniuntur particulares concessioness huiusmodi privilegii (3). Saeculo IX, conc. romanum, a. 862 sub Nicolao I celebratum, in can. 14, contra eos, qui in *Episcopos* manus admovent, excommunicationem sanxit ipso facto incurrendam. — Urbanus II in particulari concilio Lateranensi, a. 1097 habito, can. 6, excommunicationem fulminavit contra eos qui violentas manus in monachos vel clericos iniicerent. Innocentius II in concilio Claramontano, a. 1130, can. 10, eandem poenam sancivit contra omnes violatores clericorum et monachorum. — Ipse Pontifex in concilio Rhemensi, a. 1131, c. 13, canonem “Si quis suadente diabolo”, promulgavit, qui postea pro universa ecclesia in conc. Lateranensi II, a. 1139, approbatus est (c. 15). b) Ex Innocentio II excommunicatio erat latae sententiae (4) et comprehendebat tantum *percussores*, Alexander III extendit ad *mandantes* (c. 6, X, V, 39), Innocentius III ad *non prohibentes* (5) (c. 47 eodem), Bonifacius VIII ad *ratum habentes* (c. 23, V, 11 in VI),

(1) Non contra omnes: aliae iniuriae reales contra violentes privilegium fori et exemptionis vel in genere, ex c. 2.325 puniuntur (cfr. c. 119).

(2) Etiam dicebatur *privilegium simpliciter* vel *excommunicatio canonis* (cf. *Wernz*, II, n. 163).

(3) Prima vestigia seu prodromi huius privilegii vide apud *Wernz*, l. c.

(4) Ita communi interpretatione est illa poena recepta, licet ex verbis canonis potuisset haberi ferendae sententiae.

(5) Ait superscriptio huius capituli: “Excommunicatus est dolose permittens clericum percuti ex quo poterat prohibere et non prohibuit.”

Martinus V *notorios* percussores clericorum de facto fecit vitandos (1). Pius IX in casu iniuriae contra clericos episcopis inferiores reduxit extensionem excommunicationis ad terminos conc. Lateranensis, ita ut tantum *percussores* (2) comprehenderet; in casu autem iniuriae contra Legatos et Nuntios, Episcopos, Archiepiscopos, Patriarchas, Cardinales, excommunicationi subiiciebantur etiam *mandantes, ratum habentes, auxilium vel favorem praestantes*: in priori casu excommunicatio erat *simpliciter reservata R. P.*, in altero *speciali modo* eidem R. P. reservata (Const. *Apostolicae Sedis*, n. II, inter simpl. reserv., n. V, inter spec. modo reserv.). Quoad personas vero quae privilegio fruebantur, Bonifacius VIII (cap. un. de cler. coniug, III, 2, in VI) noluit privilegio comprehendi clericos bigamos, item coniugatos qui habitum et tonsuram non ferrent, clericos iaculatores, buffones qui per annum exercerent huiusmodi ignominiosam artem et eos qui tertio moniti non resipuerunt. His addidit Clemens V (cap. un. de vit. et hon. cleric., III, 1, in Clem.) clericos qui artes viles macellariorum, carnificum, etc., exercerent sub iisdem conditionibus (3).

509. Disciplina hodierna a Codice inducta. — A) Hoc privilegio *gaudent*: Clerici omnes et utriusque sexus religiosi (c. 2.343, § 4). **a)** Sub nomine clericorum veniunt omnes qui primam tonsuram receperunt etsi officio et beneficio careant, vel suspensi, irregulares aut censurati sint, vel etiam depositi (c. 2.303, § 1). **b)** Nomine religiosorum veniunt omnes qui ad aliquam religionem pertinent (c. 488, 1.º), etsi in ipsa tantum vota temporalia, elapso tamen tempore renovanda, emittantur (c. cit.), vel religio sit iuris dioecesani (c. 488, 3.º); item sodales illarum societatum quae religiones quoad vitam communem, etc., imitantur, etsi vota non

(1) His scilicet non concessit beneficium aliis excommunicatis non denuntiatis seu toleratis ab ipso concessum.

(2) Ita tenet sententia communis et probabilissima quae innititur verbis legis tam *absolute* spectatis quam *comparate* sive cum altero casu excommunicationis speciali modo reservatae, sive cum aliis locis parallelis. Cf. *Ball-Palm.*, VII, 299; *Genicot*, II, 594; *Busquet*, 898, II; *Moccheggiani*, "Iurispr. eccl.", vol. II, n. 252 et generaliter auctores omnes.

(3) Cf. *Wernz*, II, 164, 165 d.

habeant (c. 680). Ut religiosi habentur *novitii* (1) (cc. 567, § 1; 614) et a fortiori professi votorum simplicium temporalium et fratres laici (c. 614).

B) *Non gaudent*: a) Qui perpetuo privati sunt iure deferendi habitum ecclesiasticum (c. 2.304, § 2). b) Clerici qui quavis de causa ad statum laicalem transierunt (c. 213, § 1), scilicet quilibet clerici ex degradatione verbali vel reali in poenam delicti (c. 2.305); clerici minores pluribus aliis rationibus, ut puta, eo quod nuptias ineunt, militiam amplectuntur, etc. (cc. 132, § 2; 136, § 3; 141, § 2). c) Religiosi, qua tales (2), qui obtento saecularizationis indulto vel alia ratione statum religiosum deseruerunt, imo et absolute si ex dimissione ad saeculum redierunt cum haberent tantum ordines minores, quia ipso facto dimissionis ad statum laicalem reducuntur (cc. 648, 669, § 2).

510. Poena adversus violentes privilegium canonis. —

Diversae poenae statutae sunt pro maiori vel minori dignitate, qua clericus qui percutitur fulget; eas recenset c. 2.343 quas suo loco exponemus. Hic dumtaxat quaerimus: **A)** Quinam huiusmodi poenas incurrunt? Omnes qui violentas manus iniiciunt in clericos vel religiosos utriusque sexus, quavis auctoritate fulgentes (c. 2.227, § 2) (3), item *mandantes, cooperatores physici, cooperatores morales et auxilium praebentes*, quando sine eorum opera delictum perpetrari non potuisset; ad normas generales iuris (cc. 2.209, §§ 1-3; 2.251).

(1) Negat *Pighi*, "Cursus theol. mor.", III, n. 549, not. 68, edit. 2.^a, Veronae, 1918 et opuscul. "Censurae sententiae latae", n. 70, not. 68. Arguit ex c. 614 sed adstant et c. 567, § 1, et c. 119 qui est fundamentum privilegii canonis; hoc enim licet partim in poena consistit, late est interpretandum (cf. notam ad c. 119, allegatio c. 2.343, *Cod. cum notis*).

(2) Si vero *clerici* sunt, *qua clerici* gaudere pergent privilegia, nisi ut statim dicimus *minores* sint et *per dimissionem* a religione egrediantur.

(3) Excipiuntur igitur tantum S. R. E. Cardinales, qui cum expresse non nominentur ex regula in citato canone sancita non comprehenduntur hac lege poenali.

B) *Quaer.* Quanam condiciones requirantur ad has poenas incurrendas? — a) Ex parte *personae contra quam* actio iniuriosa committitur requiritur ut sit clericus, religiosus, etc., qui actu gaudet privilegio, ut patet. — b) Ex parte *personae quae* violentas iniicit manus, requiritur ut ad normas iuris lege hac poenali teneatur: sic poenas latae sententiae non incurrunt *impuberes* (c. 2.230); nullas vero poenas Cardinales (c. 2.227, § 2). — c) Ex parte *actionis* quae crimen constituit, requiritur ut ad sensum iuris ipsa venire possit sub illis verbis *violentas manus iniicere*. Iam haec verba a conc. Lateranensi usitata latam interpretationem semper receperunt in doctrina canonica et significant omnem actionem *violentam* non casualem, etsi forsan culpabilem, nec *mere moralem*, per vim praecepti puta, *externam, graviter iniuriosam* etsi non graviter laedentem, quae *factis* non *tantum verbis* perficitur et offendit *corpus, libertatem* aut *dignitatem* (1). — d) Ex parte *agentis* requiritur et sufficit ea quae necessaria sunt ut existat delictum grave in genere et hoc delictum in concreto. Inde est quod sufficiat actio iniuriosa gravis *plene imputabilis* facta clerico et *ut tali* cognito (2).

C) *Quaer.* — Quanam possunt absolvere a censuris vel remit-

(1) Cf. Wernz, II, 165, III; *Moccheggiani*, l. c., n. 238-240. Sic *laedit corpus* qui percutit, vulnerat, venenum propinat ex quo nocumentum de facto sequitur, qui causa est ut clericus se praecipitet, etc.; *laedit libertatem* qui clericum in carcerem detrudit; *laedit dignitatem* qui clericum conspuat, eius vestes lacerat, luto deturpat, etc.

(2) Non requiritur proinde *intentio iniuriosa*, sic poenas incurrit qui ex accepta pecunia, ex ira, etc., percutit; nec *ausus temerarius* aut dolus quoquo modo qualificatus; sufficit peccatum grave. Non excusat *ignorantia poenae*, excusat quidem *ignorantia qualitatis personae* sive quoad poenam, sive quoad gradus poenae. Non excusat ultronea acceptatio iniuriae ex parte clerici, nisi quatenus ex ipsa acceptatione ratio iniuriae destruat. Excusant a poenis omnia illa quae ius tribuunt ad actionem iniuriosam ponendam. Sic qui clericum percutit ob iustam defensionem vitae vel pudicitiae propriae vel alienae vel ob erumpentem indignationem ex eo quod ipsum invenerit cum uxore, matre, vel sorore vel filia vel ob correptionis causam intra limites potestatis suae, poenas non incurrit.

tere poenas ob violatum privilegium canonis? Require in tractatu de poenis, nam hodie non adsunt illae speciales regulae quae iure anteriori pro absolvendis huiusmodi censuris, etc., existebant. Hoc etiam valet pro religiosis, qui nisi speciale privilegium probent, quod ad normas iuris hodierni permaneat, regulis generalibus subiacent (1).

511. Comparatio cum iure antiquo. — Praeter ea quae insinuata fuerunt (n. 507) in exponenda evolutione historica huius privilegii, tene sequentia:

A) Quoad eos qui privilegio gaudent. Ius antiquum *generatim* retinetur; at *partim* extenditur, ad eos scilicet qui communiter vivunt etsi religiosa vota non habeant (2), *partim* limitatur, ita ut ex iure hodierno *certe*, ut videtur, ad eos eremitas, quicumque sint, qui congregationem non efformant, privilegium non porrigatur, uti prius sub certis conditionibus tenebatur (3).

B) Quoad conditiones requisitas ad conservandum privilegium.

Notanda venit dumtaxat immutatio facta quoad clericos coniugatos; nam prius ex iure decretalium (cap. un. de clericis coniugatis, III, 2 in VI°), privilegium retinebant clerici coniugati qui cum *una* et *virgine* contraxerant, si habitum praeterea et tonsuram deferebant. Concilium Tridentinum (sess. XXIII, c. 6 de reform.) alias conditiones insuper addidit ad retinendum, non privilegium canonis, sed privilegium fori (4); ideo diversae erant conditiones requisitae ad diversa privilegia clericalia et ea retinere poterant, si conditiones observabant clerici coniugati. Nunc vero eadem conditiones pro omnibus privilegiis requiruntur; et clerici coniugati nullum privilegium retinent, quia ipso facto quod nuptias contrahunt ad statum laicalem descendunt in Ecclesia latina (c. 132, § 2).

C) Quoad actionem qua privilegium violatur. — Nihil, ut videtur, immutatum est; sublata tamen fuit illa sacramentalis formula *suadente*

(1) Quenam fuerint privilegia Regularium hac de re videsis apud *Moccheggiani*, "Iurisp. eccles.", II, p. 142, n. 268-285; *Wernz*, II, 165.

(2) Antiquitus affirmabatur *de tertiariis* et aliis, si communiter vivebant sed cum votis, ut videtur: cf. *Moccheggiani*, l. c., n. 246; *Wernz*, II, 165.

(3) Scilicet si ab Episcopo habitum receperant et sub eius obedientia alicui ecclesiae inserviebant. Cf. *Moccheggiani*, l. c., n. 245.

(4) Cf. *Bened XIV*, "de Syn.", l. XII, c. 2, n. 2; *Wernz*, II, 165, not. 82; *Moccheggiani*, II, n. 248.

diabolo, forsitan ne erroris occasionem praeberet ac si gravior dolus requireretur quam necessarius ut haberetur verum ordinarium delictum (1).

D) *Quoad poenam*. — In antiquo iure ex Const. Apostolicae Sedis erat excommunicatio *speciali modo* reservata, si percussus erat Cardinalis, Legatus, Episcopus, etc.; *simpliciter reservata* si alius clericus. Nihil dicebatur quoad percussores R. P. — In priore casu poena extendebatur ad mandantes, ratum habentes, favorem, etc., praestantes, non vero in altero (2). Hodie quatenus sint poenae diversae, iam innuimus (n. 510).

E) *Quoad absolutionem poenae*. — a) Excommunicatio erat reservata, ut diximus, R. P. *specialiter* in primo casu, *simpliciter* in secundo. Excipiebantur tamen *ibi* casus in quibus iure communi vel privilegio permittebatur ut Episcopus vel alius absolveret.

b) *Legati a latere*, quoad omnes, a die quo a Romana Curia proficiscebantur ad diem quem regressus; *Legati missi* quoad eos qui ad provinciam legationis suae pertinebant, dum in ea permanerent, poterant absolvere ab excommunicatione incursa ob quamlibet percussione *levem, gravem, enormem* etsi publica esset (3); *Legati nati* habebant eandem potestatem ac Episcopi.

c) *Episcopus* poterat absolvere excommunicationem incursam ob percussione clericum in his casibus: 1.º Vi potestatis *ordinariae*, si ageretur de percussione *levi*, etsi alias esset *publica et ad forum contentiosum deducta*: haec potestas, utpote *ordinaria*, extendebatur ad Vicarium generalem et capitularem et ad Praelatos habentes iurisdictionem quasi episcopalem (4). 2.º Vi potestatis *delegatae a iure* ex capite *Liceat* poterat Episcopus absolvere pro foro interno, si agebatur de percussione *gravi vel enormi*, dummodo esset *occulta*, non notoria, et non deducta.

(1) Cf. *Pighi*, "Theol. mor.", III, n. 484.

(2) Cf. *Wernz*, VI, 366, I, II.

(3) Percussio *levis* illa dicitur, quae, etsi in genere iniuriae et culpa gravis sit, in genere percussione gravitatem non attingit, sic, e. g., leves percussiones sunt quae fiunt pugno, palma, manu, pede, digito, baculo, quae percussione permanens signum vix reliquerunt nec effusionem sanguinis producant. *Gravis* vel *mediocris* dicitur media inter *levem* et *enormem* et est illa, qua capillorum copia evellatur, sanguinis copia effunditur, fit sugillatio carnis, etc. *Enormis* quae etiam *gravissima* vel *atrox* dicebatur est magna vulneratio, magna sanguinis effusio, membri abscissio, etc. Gravis in enormem, levis in gravem transire poterat diversis de causis ex persona quae percutiebatur, ex tempore, ex loco, etc.

(4) Cf. *Moccheggiani*, II, n. 260, 261.

ad forum contentiosum (1). 3.º *Vi potestatis ordinariae* poterat absolvere, etiam si agebatur de percussione *publica gravi* vel *enormi* in aliquibus casibus speciatim in iure determinatis, scilicet *quoad impuberes* (2), *moniales* et *feminas* omnes, quoad personas, quae *sui iuris non erant*, illas quae *legitime impeditae* erant ab itinere romano vél a recursu ad Legatum Pontificis.

d) *Regulares*: in iis distinguendae sunt potestates quae *a iure communi* procedebant et quae *a privilegiis*: 1.º *Ex iure communi* triplex casus distinguendus: *Primus*, si percussus esset eiusdem ordinis ac percutiens tunc quilibet superior, etiam *localis* (3), poterat absolvere; nisi ageretur de percussione *enormi*, nam tunc esset recurrendum *vi iuris communis* ad S. Sedem vel Legatum. *Secundus*, si percussus esset diversae religionis, absolvebat pariter superior percutientis, sed de consensu superioris percussi; pariter nisi percussio fuerit *enormis*. *Tertius*, si percussus esset clericus saecularis; si vero percussio esset *levis*, absolutio ab Episcopo fieri debebat de consensu superioris regularis (4). 2.º *Ex privilegiis* fere omnes Praelati regulares poterant in omnibus casibus absolvere suos subditos. Imo aliqui cum S. Alphonso censebant huiusmodi privilegia esse generalia seu communia omnibus Praelatis regularibus (5).

ART. II. — DE PRIVILEGIO FORI (cc. 120, 1.553, § 1, 3.º; 2.198, 2.341).

512. Praenotiones. — Quoniam privilegium fori pertinet ad ecclesiasticam immunitatem, oportet nonnulla de ipsa immunitate praemittere: **A)** Immunitas ecclesiastica in genere est “ius quo personae, res, loca Ecclesiae a *communi onere* eximuntur”; sed hic pressius inspicitur immunitas seu exemptio ab onere et auctoritate potestatis civilis. Haec immunitas dividitur in *personalem*,

(1) In hoc casu erat reservata Pontifici vel habentibus ab ipso facultatem.

(2) Ex Const. *Apostolicae Sedis* impuberes probabilissime non amplius hanc censuram incurrabant.

(3) Cf. *Wernz*, II, 165 f), et *Moccheggiani*, qui tandem cum Schmalzgrueber idem admittere videtur, II. n. 269.

(4) Et etiam a Praelato regulari de consensu Episcopi.

(5) Cfr. *Moccheggiani*, l. c., n. 272, sqq.

localem et *realem* prout respicit personas, res, loca ecclesiastica. Hic agitur de immunitate *personali* quo nomine generatim complectuntur privilegia *fori* et *exemptionis* sive a legibus civilibus, sive ad oneribus vel servitiis communibus (1). De immunitate *reali* et *locali* suis locis in libro III pertractatur.

B) Origo iuridica immunitatis ecclesiasticae. — Vexata quaestio de origine iuridica (2) immunitatis ecclesiasticae, praecipue personalis, hic est breviter perpendenda, quia ad plane intelligendam vim privilegii *fori* et pariter privilegii *exemptionis*, id est necessarium. — Quatuor sunt opiniones praecipuae circa *iuridicam* originem immunitatis:

a) *Prima* affirmat immunitatem originem ducere ex concessione auctoritatis civilis. Rationes quibus antiqui regalistae et quidam neoterici (3) hanc sententiam defendunt hae fere sunt: 1.^a *Ratio theoretica*. Admittitur quidem independentia Ecclesiae a civili potestate in iis quae ad propriam sphaeram pertinent, at prorsus non concipitur curiam clericorum, qui cives sunt, in rebus civilibus, sub aspectu temporali, nisi ex concessione auctoritatis civilis, ab ipsa sint independentes. 2.^a *Ratio historica*. De facto Ecclesia nonnisi concessione auctoritatis civilis hanc immunitatem umquam habuit, et perfecte scimus evolutionem immunitatis ex successivis Principum privilegiis.

b) *Altera* opinio tenet immunitatem ex iure divino procedere, eo quod ad ius divinum pertinet quod inferiores (laici) superiores (clericos) iudicare et dominari non valeant. Iam vero clerici iure divino expresso sunt superiores laicis. Idipsum confirmatur ex historia antiqua omnium populorum, in quibus generatim receptum erat nonnisi a propriis tribunalibus sacerdotes iudicari posse (4).

c) *Tertia* opinio profitetur immunitatem ecclesiasticam oriri quidem ex iure humano, at non civili sed ecclesiastico. Quod iure divino immunitas non nitatur demonstrant fautores huius sententiae: 1.º Ex eo quod

(1) Cf. *De Angelis*, III, tit. XLIX; *Wernz*, II, 166; *Cavagnis*, II, 152 sqq.; *Aichner*, p. 243 sqq.; *Moccheggiani*, II, 196, sqq.

(2) Origo *iuridica* confundenda non est cum origine *historica*. Origo *iuridica* est ratio seu principium ex quo immunitas subsistit.

(3) Cf. Breve *Multiplices* (10 Junii 1851), quo errores danmantur sacerdotis peruviani Franc. Vigil; *Aichner*; l. c., p. 245; *Wernz*, III, 166, etc.; *Cavagnis*, l. c., n. 162

(4) Cf. *Cavagnis*, l. c., 163; *Wernz*, l. c.

de praedicta immunitate in fontibus revelationis nihil inveniatur. 2.º Ex eo quod non urgeat illa ratio de superioritate clericorum ad asserendum hoc privilegium, quia clerici superiores sunt qua tales, non vero qua homines et qua cives; ideo qua cives subsunt auctoritatis civilis legibus; unde ex superioritate quoad spiritualia non evincitur immunitas clericorum quoad haec temporalia in quibus inferiores sunt. 3.º Ex eo quod Ecclesia quoad hoc privilegium saepe leges tulit, dispensavit, mitigavit privilegii rigorem. Ergo praefata immunitas non derivat ex iure divino, quod nullo modo est subiectum Ecclesiae mutationibus. — Quod vero ipsa immunitas non procedat ex iure humano civili, probant ex definitionibus Ecclesiae, quae in prop. 30 Syllabi illam doctrinam damnavit; atque ex refutatione argumentorum primae sententiae; nam falsum est non adesse respectum superioris ordinis, ex quo Ecclesia vi suae potestatis indirectae circa temporalia, nequeat hac de re ferre leges; facta vero allegata ab adversariis, respiciunt originem *historicam* immunitatum (1), non iuridicam, de qua hic quaeritur.

d) *Quarta* opinio duas praecedentes amice componit et ait immunitates generice sumptas fundamentum habere in iure divino (2), formaliter tamen ab Ecclesia procedere, ut Conc. Lat. V, sess. IX, et Conc. Trid., sess. XXV, c. 20 de ref., aperte affirmare videntur. Rationes secundae ac tertiae sententiae in hanc quartam conspirant. Hac posteriore sententia omnia commode explicantur; cur nempe Ecclesia mutationes disciplinares hac de re induxerit, cur tamen fundamentaliter immunitatem retinuerit, cur denique in his immunitatibus proprium ius et auctoritatem exercere censuerit, non aliena iura usurpare.

c) *Consectaria*. — Ex dictis triplex colligitur consecrarium: a) Cum immunitates ecclesiasticae fundamentaliter a iure divino procedant, consequitur Romanum Pontificem non posse illas quoad omnia abrogare (3); potest eas plus minusve restringere, in eis dispensare, et a fortiori infractiones earum non punire vel tolerare. b) Ipsi clerici nequeunt immunitati ecclesiasticae renuntiare, quia non ipsis qua personis particularibus conceditur, sed qua clericis, et non est iuris privati sed publici "quod privatorum factis mutari non potest, imo et iure divino fundatur". c) Hinc

(1) Cfr. *Wernz*, II, 167; *Bianchi*, "Polizia esteriore della Chiesa", lib. IV, cap. III, § III.

(2) C. 4, "Quamquam", III, 20 in VI (Bonifacius VIII). Cf. documenta diligenter allegata in notis (2, 3) ad c. 120, in edit. Codicis annotati.

(3) *Santi*. lib. II, tit. II, n. 29.

quaestio enodatur de vi consuetudinis contrariae immunitatibus ecclesiasticis, v. g., privilegio fori aut privilegio exemptionis. Auctores respondebant, iuxta opiniones quas profitebantur circa iuridicam originem immunitatis (1). Opinio probabilior etiam post Motum proprium Pii X *Quantavis diligentia* 9 Oct. 1911 admittebat vim consuetudinis contrariae huiusmodi privilegiis saltem quoad eas determinationes, quae iuris ecclesiastici merito considerari possunt, et dummodo salva sit substantia horum privilegiorum quae ad ius divinum pertinere videtur. Respectu novi iuris idem tenendum est, at consuetudo debet normis generalibus accommodari (2).

513. Notio privilegii fori. (3). — Est privilegium seu favor specialis quo clerici in omnibus causis, sive contentiosis, sive criminalibus apud iudicem ecclesiasticum conveniri debent, nisi aliter pro locis particularibus legitime provisum fuerit (c. 120). Et privilegium in eo proprie consistit quod clerici nequeant apud tribunal civile conveniri, etiam *in causis mere temporalibus*, quae secluso privilegio per se ad competentiam iudicum laicorum pertinerent, sive illae causae sint criminales, sive mere civiles; nam in causis spiritualibus et circa iura et res ecclesiasticas planum est clericos non posse conveniri coram iudice laico, imo nec ipsi laici possunt in his causis trahi ad tribunalia civilia, cum non ex privilegio, sed ex iure ipso causae huiusmodi sint in foro ecclesiastico pertractandae.

514. Quinam fori privilegio gaudeant. — Clerici omnes, religiosi et his aequiparati, prout de privilegio canonis diximus (cc. 120, 614, 680, 1.533, § 13). Excipe: 1.º Clerici ac religiosi illorum locorum pro quibus aliter legitime provisum fuerit per

(1) Qui originem e. g., huiusmodi privilegiorum quoad omnia in iure divino formaliter ponunt, hi quamlibet respuunt consuetudinem contrariam, qui vero in iuris civilis concessione vel absolute in iure humano, admittunt posse dari quoad omnia contrariae consuetudines, etiam universales, ita ut privilegia posent totaliter abrogari.

(2) Cfr. *Wernz*, VI, 336, not. 26.

(3) De historica evolutione huius privilegii agemus in libro IV de processibus, dum expendemus forum privilegiatum clericorum.

concordata vel alias concessionones vel ubi contraria consuetudo vim habens ad normam iuris vigeat. 2.º Illi qui amiserunt privilegia clericalia. 3.º Illi qui ex legitima ecclesiasticae auctoritatis licentia conveniuntur apud iudices saeculares, ut in n. sequenti habetur.

515. 'Vis huius privilegii. — A) Clerici aliaeque personae ecclesiasticae privilegio fori gaudent in omnibus causis saecularibus, in quibus non expressa facta sit exceptio. Quare huiusmodi privilegium comprehendit causas civiles et criminales, quaestiones terminandas in petitorio et in possessorio, sententiam ferendam et illius exequutionem, actiones reales atque personales (1).

At non comprehenduntur seu habentur exceptae a privilegio fori: a) Causae in quibus clericus est actor et velit agere contra laicum in re temporali, tunc enim clericus potest ac debet adire tribunal civile, cui laicus est subiectus; nam actor sequitur forum rei, neque haec regula admittit exceptionem pro clericis vi privilegii fori.

b) Causae reconventionales; si nimirum clericus tamquam actor convenit laicum coram tribunali civili in aliqua causa, potest vicissim a laico in alia causa tamquam reus reconveniri coram eodem civili tribunali. Hic tamen plura sunt adnotanda: nam 1.º exceptio proposita admittitur ab omnibus (2), si reconventio fiat in causa civili vel criminali civiliter acta per modum exceptionis, seu adhibeatur a laico tamquam defensio contra clericum; 2.º satis communiter et valde probabiliter illa exceptio admittitur (3), contradicentibus tamen aliis (4), etiam in ipsis causis civilibus aut criminalibus civiliter actis, licet reconventio non proponatur a laico per modum exceptionis sed per modum actionis; 3.º non habet locum illa exceptio in causis criminalibus criminaliter actis, ita ut in his causis reconventio nequeat a laico

(1) *Wernz*, V, 300.

(2) *Pirhing*, lib. II, tit. IV, n. XI.

(3) *Reiffenstuel*, lib. II, tit. IV, n. 23 seq.

(4) *Pirhing*, l. c., n. IX.

adhiberi contra clericum etiam per modum exceptionis vel defensionis.

c) Causae quae respiciunt res gestas ante susceptum clericatum vel ante ingressum in religionem. Hic etiam necessariae sunt distinctiones: 1.º Si res adhuc sit integra, ita ut quis fiat clericus vel religiosus antequam ullo modo fuerit citatus aut in causa civili ex causa initi contractus, aut in causa criminali ex causa patrati criminis, tunc clericus aut religiosus defenditur privilegio, et nequit conveniri coram iudice saeculari. 2.º Si res non sit amplius integra, eo quod causa iam incoepa erat ante clericatum vel ingressum ad religionem, tunc distinguendae iterum sunt causae civiles a criminalibus; nam in illis iudex saecularis potest causam prosecui usque ad sententiam definitivam, imo usque ad sententiae exequutionem, dummodo haec fiat in bonis non in persona clerici vel religiosi: in criminalibus autem causis, aut quis post commissum crimen assumit statum clericalem vel religiosum *sine fraude*, et tunc gaudet privilegio fori, adeo ut non possit a laicorum potestate desuper iudicari et puniri, aut illum assumit *in fraudem*, ut nimirum sic iudicis saecularis forum declinet, et tunc ipse potest a iudice laico desuper iudicari ac in bonis non in persona puniri (1).

B) Ut clericus autem vel religiosus valeat privilegio fori defendi, requiritur insuper: a) ut conveniatur tamquam reus, non si citetur veluti testis aut peritus; nam verba *conveniri* (c. 120), *ad iudicem laicum trahi* (c. 2.341) in Codice nunc adhibita non videntur in recta eorum significatione applicari posse testibus, sed solis reis (2); b) ut conveniantur tamquam suo nomine rei, non

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, lib. II, tit. II, n. 262 seq.

(2) In eodem sensu videbatur doctrina recepta (cfr. *D'Annibale*, "Summula", vol. I, n. 390, VIII, et Comment. in Const. Apost. Sedis ad c. *Cogentes*) ante Pii X Motum proprium *Quantavis diligentia* 9 Oct. 1911; sed hoc edito Motu proprio, Card. Gennari in ephemeride *Il Monitore*, vol. XXIII, p. 506, contendit non posse clericum etiam ut testem citari coram iudice laico, ac proinde censuram incurri ab eo qui ita clericum in foro laicorum

si citentur quasi tutores, curatores, fideiussores, procuratores aliorum (1); c) ut non convenientur de auctoritatis ecclesiasticae venia.

C) Auctoritas competens ad hanc licentiam concedendam est: 1.º *Apostolica Sedes* si agatur de conveniendis apud iudicem laicum Patribus Cardinalibus, Legatis Sedis Apostolicae, Episcopis etiam titularibus, Abbatibus vel Praelatis *nullius*, supremis religionum iuris pontificii Superioribus, Officialibus maioribus Romanae Curiae ob negotia ad ipsorum munus pertinentia. 2.º *Ordinarius loci* in quo causa peragitur pro conveniendis ceteris qui privilegio fori gaudent, etsi ipsi sint religiosi exempti cuiusvis gradus, etiam superiores *maiores* (c. 120, § 2). Ordinarius hanc licentiam praesertim cum actor est laicus, ne deneget sine iusta et gravi causa, tum maxime cum controversiae inter partes componendae frustra operam dederit (c. 120, § 2). 3.º Si nihilominus ab eo qui nullam praehabuerit veniam convenientur, possunt ratione necessitatis ad evitanda mala maiora comparere, certiore tamen facto Superiore a quo venia obtenta non fuit (c. 120, § 3), i. e., S. Sede vel Ordinario iuxta casus.

516. Poena adversus violantes privilegium fori. — Imprimis, qui hoc privilegium violant, iniuriam realem inferunt personis Deo sacris, seque delicto sacrilegii commaculant (c. 119 cum nota). Contra huiusmodi delictum habentur poenae in canonibus statutae, quae diversae sunt pro diversitate et gradu persona-

adesse cogeret; aliter opinati sunt *Ferreres* apud *Razón y Fe*, vol. XXXII, p. 100, et *Vermeersch*, "Periodica", VI, p. 107. Paulo post *Il Monitore* (vol. XXIV, p. 4) publicavit responsum Sancti Officii, quo declarabatur non licere sub censura lata Motu proprio Pii X se constituere partem civilem in causa criminali contra personam ecclesiasticam, aut clericos veluti testes citare apud forum laicale in causis sive civilibus sive criminalibus; at cum huiusmodi responsum non fuerit publicatum in *Actis Apost. Sedis*, res mansit adhuc dubia (cfr. *Wernz*, VI, n. 336, not. 25; *Versmeersch*, VI, p. 228; *Ferreres* apud *Razón y Fe*, v. XXXIV, p. 223, et "Comp. Theol. Mor.", II, 792, VII; *Busquet*, "Thesaurus", n. 897, VII).

(1) Cfr. *D'Annibale*, II, cc.

rum, quarum privilegium violatur: eas poenas vide in c. 2.341. Has poenas incurrunt quicumque contra praescriptum c. 120 ausi fuerint ad iudicem laicum trahere aliquem ex privilegiatis; ac proinde: 1.º legislatores et alii magistratus principales, qui lege vel imperio cogunt iudicem ad trahendum ad suum tribunal clericos aut religiosos; 2.º ipsi iudices et alii ministri tribunalium laicorum qui non coacti lege vel imperio obligent privilegiatum aliquem ad comparendum; 3.º quilibet privati, mares aut feminae, qui convenient clericum aut religiosum coram iudice laico; 4.º mandantes, cooperatores, etc., ad normam cc. 2.209, §§ 1 et 3; 2.251.

Conditiones ad poenam incurrendam, praeter generales, speciatim sunt: a) Ut conveniatur privilegiatus coram vero iudice seu tribunali iudiciali, non vero si conveniatur coram magistratu vera potestate iudiciali minime instructo, v. g., coram syndicis, gubernatoribus, etc.

b) Ut conveniatur veri iudicii subeundi causa, non si alia de ratione, v. g., ut iudex ei de plano aliquid praecipiat, vel eum corripiat, admoneat, etc.

c) Ut de facto clericus aut religiosus ad tribunal comparuerit, nam si effectus citationis non sequatur, poena non incurritur.

517. Comparatio cum iure vetere. — A) Quoad subiectum privilegii. Non aliud hic est dicendum nisi illud quod de privilegio canonis supra innuimus, videlicet expresse fuisse comprehensos in privilegio sodales communitatum sine votis, qui aequiparantur religiosi; et, e converso, fuisse a privilegio exclusos eremitas.

B) Quoad conditiones requisitas ad fruendum privilegio. — Nunc pro privilegio fori nullae speciales requiruntur conditiones, sed illae tantum quae pro aliis clericalibus privilegiis requiruntur.

Olim habebantur sequentes speciales conditiones: a) Pro quibuscumque clericis, etiam ordinum minorum, requirebatur: 1.º ut non essent degradati et traditi brachio saeculari; 2.º ut non essent committentes vel mandantes crimen assassinii; nam hi communiter numerabantur inter eos qui privilegium fori ipso facto amittebant; 3.º ut non sese

immiscerent enormitatibus ex quibus incurreretur infamia; id saltem si absque habitu et tonsura se immiscerent; 4.º ut histrioniam non exercerent; nam si quis per integrum annum exercuisset artem illam ignominiosam, ipso iure privatus exstebat omni privilegio clericali; si autem tempore brevior, et tertio monitus non resipuisset, tunc saltem per sententiam amittebat omne privilegium clericale. — **b)** Pro clericis minoristis aut tonsuratis non coniugatis requirebatur disiunctive: aut 1.º beneficium ecclesiasticum habere; aut 2.º clericalem habitum et tonsuram deferentes, alicui ecclesiae ex mandato Episcopi inservire, vel in seminario clericorum aut in aliqua schola vel universitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad minores ordines suscipiendos versari. — **c)** Pro clerico coniugato requirebatur: 1.º ex praescripto Bonifacii VIII (c. un., III, 2, in VI), ut non esset bigamus, sed coniunctus cum una et quidem virgine et deferret tonsuram et habitum clericalem; 2.º ex Consilio Tridentino (c. 6, sess. XXIII de reform.) ut insuper alicuius ecclesiae servitio vel ministerio ab Episcopo deputatus, eidem ecclesiae serviret vel ministraret.

C) *Quoad licentiam auctoritatis ecclesiasticae pro conveniendis clericis coram iudice saeculari.* — Olim Praelati inferiores non poterant hanc licentiam unquam concedere sed solus Papa, qui eam in casibus particularibus non solebat concedere sed ad summum pro aliqua ditione in quibusdam per privilegium relaxabat rigorem privilegii, vel ad vitanda maiora mala tolerabat quosdam auctoritatis abusus (1). Sed cum recentiore aevo aliquando propria iura contra clericos efficaciter nequirent urgeri nisi apud iudices laicos, Sanctum Officium die 23 Jan. 1886 concessit ut Ordinarii possent concedere veniam ad conveniendos in forum laicorum clericos Episcopo inferiores, at reservavit Romano Pontifici potestatem ad concedendam illam veniam pro Episcopis conveniendis. Et hoc ius fuit in novo Codice receptum et expolitum (c. 120).

D) *Quoad poenas.* — Diversi generis et sub diversis conditionibus fuerunt constitutae poenae: **a)** ant. const. Apost. Sedis; **b)** in ipsa Constitutione et in decretis ad eam datis; **c)** in Motu proprio Pii X *Quantavis diligentia*. At vero de his agemus cum de poenis hodie in novo Codice constitutis.

(1) Cfr. Wernz, V, 298.

ART. III. — DE PRIVILEGIO EXEMPTIONIS (c. 121).

518. Notio. — Exemptio hic est privilegium (1) quo "clerici omnes a servitio militari, a muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis immunes sunt," (c. 121).

519. Historia. — Sub imperatoribus christianis a Constantino et deinceps, clerici, sicut iam prius sacerdotes gentiles, exempti sunt ab oneribus et servitiis personalibus communiter aliis civibus impositis (2), ex. gr. a servitio militari. ab obligatione suscipiendi munus magistratus civilis, exercendi tutelam vel curam aut alia officia clericis incongrua (3). Haec fuerunt recognita et conservata a principibus christianis medio aevo, et plus minusve usque ad finem saeculi xviii retenta (4); postea leges civiles satis generaliter noluerunt hanc exemptionem, saltem plene. agnoscere. Ecclesia iustas principum concessionem firmavit et alias praeterea sua adiecit auctoritate; postea conservationem immunitatum personalium acriter defendit in Concilio Tridentino, et pro viribus etiam in recentioribus Concordatis, hodie quoque, licet in pluribus benigniter cesserit aut toleraverit, pergit tamen fundamentalia defendere, ut patet ex pluribus documentis Pii IX, Leonis XIII, Pii X, et tandem ex novo Codice (5).

520. Disciplina vicens. — A) Qui gaudent hoc privilegio. Idem ac de ceteris est iam dictum, nempe clerici omnes (c. 121);

(1) Appellatur quoque *privilegium immunitatis*, *privilegium servitiorum*, etc. De eo cfr. *Wernz*, II. 166; *Cavagnis*, II, n. 155; *Moccheggiani*, II, n. 199; *Aichner*, pag. 246, b) (ed. 10^a).

(2) Cfr. Constantini M. Const. 31 Oct. 313, et cc. 1, 2, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 24, 40, Cod. Theod., XVI, 2; cc. 1, 2 (cum auth. Frid. II), Cod., I, 3; *Wernz*, II, 167, not. 120, 121.

(3) Cfr. *Ferrini*, "Pandette", nn. 748, 754, etc.

(4) Cfr. *Thomassin*, "Vetus et nova discip.", part III, lib. I, c. XXXIII seq.; *Wernz*, et *Aichner*, II. cc.

(5) Cfr. antiquam legislationem in notis ad c. 121. Quoad hodiernas legislationes in diversis populis cfr. *Aichner*, pp. 246, 247; *Laurentius*, "Institutiones", n. 106; *Ilustración del Clero*, vol. IX, p. 167 seq.; *Scuola Cattolica*, aa. 1916-1917, II Clero negli eserciti (Bernareggi).

religiosi, etiam novitii (cc. 614, 567) et ii qui ad instar religiosorum in communi vivunt (c. 680).

B) In quo privilegium iuridice consistat. — Per se olim privilegium exemptionis reddebat clericos immunes a quibuscumque oneribus sive *personalibus*, quae decori status clericalis non congruerent, sive *realibus*. Hodie restringitur ad munera et officia personalia. Et in c. 121 enumerantur:

a) Servitium militare. — Hoc privilegium (seu exemptio a militari servitio praestando competit non solum clericis iam tonsura initiatis, sed etiam iis qui in seminariis sub cura et directione Ecclesiae ad sacerdotium educantur (1).

b) Alia munera et officia aliena a statu clericali. — Quae nam haec sint, non est expresse determinatum, nam e conditionibus temporum et locorum res valde pendet; at possunt sequentia recenseri inhaerendo vestigiis antiqui iuris: 1.º Officia iudicis in causis profanis, iurati, magistratus civilis, gubernatoris, syndici et in genere omnia munera quae secum ferunt iurisdictionem laicalem; quare clericus non potest cogi ad illa munera acceptanda, nec ea debet acceptare sine speciali venia. 2.º Tutela, cura, publica administratio vel aliud quodcumque officium cui sit adnexa obligatio rationum reddendarum apud tribunalia laicorum. 3.º Omnia illa officia et munera quae iure canonico clericis vetita sunt ut indecora vel statuti clericali parum convenientia.

c) Iure vetere ex hoc privilegio clerici reddebantur quoque immunes, ut diximus, a praestandis oneribus realibus, id est a tributis solvendis (2). Sed iam fere ubique per contrarias consuetudines, per concordata, per privilegia, etc., exemptio hac in re

(1) Cfr. *Wernz*, II, 168.

(2) Haec exemptio respiciebat bona clericorum patrimonialia vel quomodocumque civilia; nam quoad bona ecclesiastica, v. g., beneficia, bona causarum piarum, etc., haec iure suo, non privilegio, exempta a tributis et erant et etiam nunc debent esse.

fuerat abolita (1). Ideo etiam in Const. *Apost. Sedis* censurae adversus violentes hanc partem immunitatis clericorum sublatae fuerunt. Nunc etiam in novo Codice ius vetus non amplius retinetur, ac proinde clerici hac in re aliis civibus aequiparantur (2).

521. Poenae. — Nulla determinata poena est in Codice constituta adversus violentes hoc privilegium; possunt applicari illae poenae quibus sacrilegium in genere puniendum est (c. 2.325).

ART. IV. — DE PRIVILEGIO COMPETENTIAE (c. 122).

522. Notio. — Est privilegium quo clericus ob debita non soluta nec imprimis potest excommunicari aut incarcerari, sed nec etiam obligatur cedere bonis et eis privari quae ad honestam sui sustentationem prudenti ecclesiastici iudicis arbitrio sunt necessaria (c. 122).

523. Historia. — Originem ducit ex capite *Odoardus* (c. 3, X, de solut., III, 23) quo statuebatur clericum, qui solvere debita non posset, non esse excommunicandum. Hoc caput ita *practice* (3) fuit interpretatum ut clericus qua talis pronunciaretur liber ab iis molestiis quae ob debita afferri ipsi potuissent uti incarceratio, cessio bonorum, etc. Inde applicatum fuit clericis antiquum privilegium, *competentiae* dictum, quod iure romano certis categoriis personarum recognoscebatur (4).

524. Disciplina vicens. — I. *Qui gaudent.* Clerici et religiosi, etc., ut in praecedentibus diximus, qui debitis onerantur,

(1) Cfr. *Wernz*, III, 146, II; *De Angelis*, lib. III, tit. XLIX, n. 4.

(2) At vero manere debet semper integrum privilegium competentiae.

(3) Cfr. *Wernz*, II, 170.

(4) Iure romano beneficium *competentiae* agnoscebatur: a) parentibus, fratribus, liberis inter se; b) sociis; c) marito quoad restitutionem dotis; d) uxori si ipsa conveniatur a marito ex dotis promissione; e) patronis eorumque filiis respectu libertorum; f) donatoribus; g) debitori qui fecit cessionem bonorum, etc. Cfr. *Girard-Longo*, "Man. elem. di Diritto Rom.", p. 1.048, not. 1; *Vidal* (P. Petrus, S. J.), "Institut. Iuris civ. Rom.", Prati, 1917, p. 502, n. 525, etc.

dummodo ad sensum antiqui iuris: 1.º Debita mala fide aut ex negotiatione illicita, ex delicto vel quasi-delicto non contraxerint, sed ex contractu. 2.º Debita recognoscant ac reapse sine fraude et dolo incapaces sint ad solvendum. 3.º Cautionem iuratoriam (tantum) praestent de debitis integre solvendis quando de facto ipsi possint.

II. *Character iuridicus huius privilegii.* — 1.º Huiusmodi privilegium nullatenus extinguit debita sed suspendit tantum solutionem quoad illam partem bonorum (1) quae clerico necessaria sunt ad honestam sustentationem quaeque cedere non debet. 2.º Praeterea ex ipso clericus ob sua debita nullis molestiis personalibus affici potest. 3.º Hoc privilegium tantum allegari potest quando clericus impetitur *actione personali*, non vero si *actione reali* scilicet quando actor vindicat rem suam (2). Sane res clamat ad dominum et iuvare non potest privilegium ad aliena retinenda. Haec omnia ex can. 122 plene confirmantur: "Clericis qui *creditoribus* satisfacere coguntur salva sint quae ad honestam sui sustentationem prudenti ecclesiastici iudicis arbitrio sunt necessaria, firma tamen eorundem obligatione *creditoribus* quam primum satisfaciendi".

III. *Poenae speciales* non adsunt adversus violantes hoc privilegium, sed clerico quiolvere cogitur datur exceptio privilegii contra creditorem et etiam restitutio in integrum vel alia iuris remedia si ex iis quae ad sui sustentationem necessaria sunt indebite solvit.

525. *Comparatio ad anteriorem legislationem.* — *Quaestiones:* 1.^a Retinentur antiquae conditiones ad fruendum hoc privilegio, e. g., bona fides sive in contrahendo sive in invocando privilegio, cautio iuratoria, recognitio debitorum, etc.? Affirmative, ut censem ex can. 6,

(1) In quibus etiam comprehenduntur redditus ex *titulo ordinationis* provenientibus etsi titulus sit patrimonium (S. C. C. 5 Febr. 1604).

(2) Quam clericus quavis ratione, puta ex deposito habebat. Igitur non iuvat privilegium adversum *ius in re*, sed tantum contra *ius ad rem*.

2.º, et quia alioquin abusus facile enasci possent quos ius certe defendere non valet.

2.^a Character iuridicus integre conservatur? Affirmative, ut ex verbis canonis deducitur qui de *creditoribus* loquitur (1).

ART. V. — DE PRIVILEGIORUM CLERICALIUM ACQUISITIONE,
CONSERVATIONE VEL RECUPERATIONE (c. 123).

526. Acquisitio. — Nihil speciatim occurrit dicendum de *acquisitione*, nam eo ipso quod quis clericus, religiosus, etc., iuxta dicta, evadit per primam tonsuram aut per primum ingressum in *verum* novitiatum (2), privilegia clericalia acquirit.

527. Amissio privilegiorum. — Ex duobus considerari potest, scilicet: ex *renuntiatione* et ex *privatione*.

A) Renuntiatio. — Huiusmodi privilegiis clericus renunciare nequit (c. 123) quia non in favorem personae qua talis, sed qua clericus est, propter honorem scilicet status clericalis et *per legem* communem cui personae particulares obsistere non valent, concessa sunt.

B) Privatio. — Hodie omnia privilegia clericalia ex iisdem causis per privationem amittuntur, scilicet: **a)** Si clericus vel religiosus ad statum laicalem reducatur. Quomodo autem et quibus de causis clericus vel religiosus ad statum laicalem reducatur,

(1) In iure civili non raro et partim saltem recognoscitur hoc privilegium competentiae. Cfr. *Aichner*, § 70, p. 244 et notae 14, 15: *Wernz*, II, 171 et notae.

(2) Igitur non gaudent privilegiis qui in postulatu sunt vel in aliis collegiis praeparatoriis. — An vero ii gaudeant qui ad novitiatum admittuntur in societatibus quae religiones imitantur?, disputari potest. Si textibus Codicis insistamus potius videretur negandum, quia nullibi hoc privilegium religiosorum ipsis conceditur, quod novitii aequiparentur quoad gratias et privilegia professis seu veris membris. Tamen quia haec privilegia late sunt interpretanda et etiam novitii membra societatis dici possunt, et tandem quia in iure anteriore etiam novitii Congregationum privilegiis gaudebant, etc., affirmari potest, nisi forsitan pro poenis evitandis.

infra suis locis dicemus (cc. 213, § 2; 640, 648, etc.). b) Si clericus plectatur privatione perpetua iuris deferendi habitum ecclesiasticum (c. 2304) (1).

528. Recuperatio. — Privilegia perditā recuperantur ex causis illis contrariis quibus amittuntur, scilicet: a) Si rursus ille, qui ad statum laicalem redactus vel degradatus erat, inter clericos recipiatur vel ad suum gradum admittatur. Pariter si religiosus saecularizatus, etc., iterum recipiatur (c. 123) b) Si poena privationis perpetuae iuris deferendi habitum ecclesiasticum remittatur (c. 123).

TIT. III. — DE OBLIGATIONIBUS CLERICORUM

(cc. 124-144).

CAN. 124. Clerici debent sanctionem prae laicis vitam interiorē et exteriorē ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere.

125. Cūrent locorum Ordinarii:

1.º Ut clerici omnes poenitentiae sacramento frequenter conscientiae maculas eluant;

2.º Ut iidem quotidie orationi mentali per aliquod tempus incumbant, sanctissimum Sacramentum visitent, Deiparam Virgineṃ mariano rosario colant, conscientiam suam discutiant.

126. Omnes sacerdotes saeculares debent tertio saltem quoque anno spiritualibus exercitiis, per tempus a proprio Ordinario determinandum, in pia aliqua religiosave domo ab eodem designata vacare; neque ab eis quisquam eximatur, nisi in casu, particulari, iusta de causa ac de expressa eiusdem Ordinarii licentia.

127. Omnes clerici, praesertim vero presbyteri, speciali obligatione tenentur suo quisque Ordinario reverentiam et obedientiam exhibendi.

128. Quoties et quandiu in iudicio proprii Ordinarii exigit Ecclesiae necessitas, ac nisi legitimum impedimentum excuset, suscipiendum est clericis ac fideliter implendum munus quod ipsis fuerit ab Episcopo commissum.

129. Clerici studia, praesertim sacra, recepto sacerdotio, ne intermittant; et in sacris disciplinis solidam illam doctrinam a maioribus traditam et communiter ab Ecclesia receptam sectentur, devitantes profanas vocum novitates et falsi nominis scientiam.

130. § 1. Expleto studiorum curriculum, sacerdotes omnes, etsi beneficium paroeciale aut canonicale consecuti, nisi ab Ordinario loci ob iustam causam fuerint exempti, examen singulis annis saltem per integrum triennium in diversis sacrarum scientiarum disciplinis, antea opportune designatis, subeant secundum modum ab eodem Ordinario determinandum.

§ 2. In collatione officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum ratio ha-

(1) Id est, si deponatur et tamen non dederit emendationis signa, sed scandalum dare pergat et monitus non respiscat, Ordinarius potest eum perpetuo privare iure deferendi habitum ecclesiasticum.

beatur eorum qui, ceteris paribus, in memoratis periculis magis praestiterunt.

131. § 1. In civitate episcopali et in singulis vicariatibus foraneis saepius in anno, diebus arbitrio Ordinarii loci praestituendis, conventus habeantur, quos *collationes* seu *conferentias* vocant, de re morali et liturgica; quibus addi possunt aliae exercitationes, quas Ordinarius opportunas indicaverit ad scientiam et pietatem clericorum promovendam.

§ 2. Si conventus haberi difficile sit, resolutae quaestiones scriptae mittantur, secundum normas ab Ordinario statuendas.

§ 3. Conventui interesse, aut, deficiente conventu, scriptam casuum solutionem mittere debent, nisi a loci Ordinario exemptionem antea expresse obtinuerint, tum omnes sacerdotes saeculares, tum religiosi licet exempti curam animarum habentes et etiam, si collatio in eorum domibus non habeatur, alii religiosi qui facultatem audiendi confessiones ab Ordinario obtinuerunt.

132. § 1. Clerici in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arcentur et servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint, salvo praescripto can. 214, § 1.

§ 2. Clerici minores possunt quidem nuptias inire, sed, nisi matrimonium fuerit nullum vi aut metu eisdem incusso, ipso iure e statu clericali decidunt.

§ 3. Coniugatus qui sine dispensatione apostolica ordines maiores, licet bona fide, suscepit, ab eorundem ordinum exercitio prohibetur.

133. § 1. Caveant clerici ne mulieres, de quibus suspicio esse possit, apud se retineant aut quoquo modo frequentent.

§ 2. Eisdem licet cum illis tantum mulieribus cohabitare in quibus naturale foedus nihil mali permittit suspicari, quales sunt mater soror, amita et huiusmodi, aut a quibus spectata morum honestas, cum proveciore ae-

tate coniuncta, omnem suspicionem amoveat.

§ 3. Iudicium an retinere vel frequentare mulieres, etiam illas in quas communiter suspicio non cadit, in peculiari aliquo casu scandalo esse possit aut incontinentiae afferre periculum, ad Ordinarium loci pertinet, cuius est clericos ab hac retentione vel frequentatione prohibere.

§ 4. Contumaces praesumuntur concubinarii.

134. Consuetudo vitae communis inter clericos laudanda ac suadenda est, eaque, ubi viget, quantum fieri potest servanda.

135. Clerici in maioribus ordinibus constituti, exceptis iis de quibus in can. 213, 214, tenentur obligatione quotidie horas canonicas integre recitandi secundum proprios et probatos liturgicos libros.

136. § 1. Omnes clerici decentem habitum ecclesiasticum, secundum legitimas locorum consuetudines et Ordinarii loci praescripta, deferant, tonsuram seu coronam clericalem, nisi recepti populorum mores aliter ferant, gestent, et capillorum simplicem cultum adhibeant.

§ 2. Annulo ne utantur, nisi id ipsis a iure aut apostolico privilegio sit concessum.

§ 3. Clerici minores qui propria auctoritate sine legitima causa habitum ecclesiasticum et tonsuram dimiserint, nec, ab Ordinario moniti, sese intra mensem emendaverint, ipso iure e statu clericali decidunt.

137. A fideiubendo, etiam de bonis propriis, clericus prohibetur, inconstituto loci Ordinario.

138. Clerici ab iis omnibus quae statum suum dedecent, prorsus absterneant: indecoras artes ne exercent; aleatoriis ludis, pecunia exposita, ne vacent; arma ne gestent, nisi quando iusta timendi causa subsit; venationi ne indulgeant, clamorosam autem nunquam exercent; tabernas aliaque similia loca, sine necessitate aut alia iusta causa ab Ordinario loci probata, ne ingrediantur.

139. § 1. Ea etiam quae, licet non indecora, a clericali tamen statu aliena sunt, vitent.

§ 2. Sine apostolico indulto medicinam vel chirurgiam ne exercent; tabelliones seu publicos notarios, nisi in Curia ecclesiastica, ne agant; officia publica quae exercitium laicalis iurisdictionis vel administrationis secumferunt, ne assumant.

§ 3. Sine licentia sui Ordinarii ne ineant gestiones bonorum ad laicos pertinentium aut officia saecularia quae secumferant onus reddendarum rationum; procuratoris aut advocati munus ne exercent, nisi in tribunali ecclesiastico, aut in civili quando agitur de causa propria aut suae ecclesiae; in laicali iudicio criminali, gravem personalem poenam prosequente, nullam partem habeant, ne testimonium quidem sine necessitate ferentes.

§ 4. Senatorum aut oratorum legibus ferendis quos *deputatos* vocant, munus ne sollicitent neve acceptent sine licentia Sanctae Sedis in locis ubi pontificia prohibitio intercesserit; idem ne attentent aliis in locis sine licentia tum sui Ordinarii, tum Ordinarii loci in quo electio facienda est.

140. Spectaculis, choreis et pompis quae eos dedecent, vel quibus clericos

interesse scandalo sit, praesertim in publicis theatris, ne intersint.

142. § 1. Saecularem militiam ne capessant voluntarii, nisi cum sui Ordinarii licentia, ut citius liberi evadant, id fecerint; neve intestinis bellis et ordinis publici perturbationibus opem quoquo modo ferant.

§ 2. Clericus minor qui contra praescriptum § 1 sponte sua militiae nomen dederit, ipso iure e statu clericali decedit.

142. Prohibentur clerici per se vel per alios negotiationem aut mercatutam exercere sive in propriam sive in aliorum utilitatem.

143. Clerici, licet beneficium aut officium residentiale non habeant, a sua tamen dioecesi per notabile tempus sine licentia saltem praesumpta Ordinarii proprii ne discedant.

144. Qui cum licentia sui Ordinarii in aliam dioecesim transierit, suae dioecesi manens incardinatus, revocari potest iusta de causa et naturali aequitate servata; et etiam Ordinarius alienae dioecesis potest ex iusta causa eidem denegare licentiam ulterioris commorationis in proprio territorio, nisi beneficium eidem contulerit.

Cap. I. — Praenotiones.

529. Notiones, divisiones et suprema principia.

A) Postquam de privilegiis clericorum dictum fuit, recte cum Codice ad eorum obligationes pertractandas fit gradus. Plures certe sunt huiusmodi obligationes, omnes tamen ex ipsa status clericalis natura ac sanctitate veluti consecraria ex principio rite promanant. Sane clerici, licet *formaliter* in statu perfectionis non sint (1), “debent sanctiorem prae laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisque virtute et recte factis excellere” (c. 124); et eo magis quo ad Episcopatum, qui est status perfectionis acquisitae, accedunt.

(1) Cfr. *S. Thom.*, “Sum. Theol.”, 2.^a 2.^{ae}, q. 84; *Wernz*, II, 174 et not. 8.

B) Sanctitas, quam clerici colere tenentur, *interna* est vel *externa*: de *interna* directe Ascetae et Theologi morales disputant, nos de *externa proprius*, ac de *interna* quatenus cum *externa* arcte coniungitur, quam *mixtam* vocant.

C) Obligationes particulares quibus ius hanc duplicem sanctitatem exercere iubet, aliae sunt *positivae* quae scilicet aliquid agendum imponunt, aliae *negativae* quae aliquid vetant. Prius de positivis agimus, quae ab antiquis sub titulo *de vita et honestate clericorum* comprehendebantur; postea de *negativis* seu de *negotiis saecularibus clericis prohibitis*, ut ipsi antiqui dicebant (1).

D) Iam si obligationes *positivas*, de quibus primo agendum est, *ex obiecto* circa quod versantur perpendamus, ad triplex genus reduci possunt. Aliquae nempe spectant ad pietatis exercitia, vitae puritatem, et proximi aedificationem (cc. 125, 126, 132-136); aliae ad disciplinam et obedientiam (cc. 127, 128, 143, 144), aliae demum ad doctrinam (cc. 129-131). *Negativae* autem, ex ratione qua vim suam exercent, pariter triplicis generis sunt: aliqua vetantur quia *periculosa* (c. 137), alia quia *indecora* (c. 138), alia tandem quia etsi de se honesta et decora a clericis tamen *aliena* sunt (cc. 139-142).

E) Huiusmodi obligationibus clericalibus ligantur: a) *clerici* omnes ab infimo tonsurato ad S. R. E. Cardinales, nullo excepto: igitur hic vox clericus latissime patet absque ulla limitatione, huiusmodi enim obligationes, quia non odia sed favorem continent statuti clericali, ad cuius honorem et sanctitatem ordinantur, non stricte ut poenae, sed plene sunt interpretandae (2). In casibus tamen particularibus, quoad singulas scilicet obligationes, verba legis perpendi debent diligenter; quia non omnes obligationes ad omnes clericos extenduntur, sed aliquae ad maiores tantum, aliae ad clericos saeculares non ad clericos religiosos, etc. b) *Religiosi* omnes (c. 592) et his aequiparati qui in communi vivunt (c. 679) tenentur pariter obligationibus contentis cc. 124-142, "nisi ex contextu sermonis vel rei natura aliud constet," (cc. citt.).

F) Unde alia naturalis divisio exurgit harum obligationum: scilicet quae omnes clericos, saeculares pariter ac religiosos obligant, ab iis discernuntur quae dumtaxat clericos saeculares vel omnes vel maiores tantum iuxta casus tenent. De singulis expresse notavimus quinam sit earum ambitus.

(1) Cfr. *Wernz*, II, 174, I, II.

(2) Cfr. *Wernz*, II, 175.

G) Ad interpretationem huius partis Codicis iuvamur et antiquo iure et doctrina veterum canonistarum, quoad ea praecipue quae mutationem passa non sunt, et comparatione cum locis aliqua ratione parallelis sive in tractatu de poenis (cfr. cc. 2.358, 2.359, 2.371, 2.376, 2.388, etc.), sive in tractatu de religiosis (cc. 592, sqq.), et seminariis (c. 1.367, etc.).

Cap. II. — De obligationibus positivis (cc. 124-131, 143, 144).

530. Triplici articulo omnia, quae ad obligationes positivas respiciunt, concluduntur. In primo de iis quae ad pietatem et sanctitatem spectant agemus, in altero de iis quae ad obedientiam et disciplinam pertinent, in tertio tandem de iis quae ad scientiam seu doctrinam conservandam et augendam ordinata sunt.

ART. I. — DE OBLIGATIONIBUS PIETATEM ET SANCTITATEM SPECTANTIBUS.

531. Triplicem item paragraphum hic articulus continet: primus amplectitur quae ad pietatem erga Deum proprius sese referunt (c. 125, 126, 135), alter vero quae ad vitae honestatem (132-134), tertius denique quae ad externam sanctitatem et decorem (c. 136).

§ I. — De pietate clericorum.

532. Principium quod canone 124 statuitur, de sanctiori vita interiori qua clerici prae laicis fulgere debent in iis quae ad pietatis subsidia pertinent, his dispositionibus evolvitur.

A) *Quoad Sacramenta* (c. 125, 1.º). — a) Curent locorum Ordinarii ut clerici omnes poenitentiae sacramento frequenter conscientiae maculas eluant (c. 125, 1.º). Haec dispositio directe *locorum Ordinarios* respicit, *indirecte* autem clericos ipsos. Non comprehendit religiosos nec proprie clericos seminaristas, qui omnes *expressiori* canone reguntur (cc. 595, § 1, 3.º; 1.367, 2.º). Quibus mediis locorum Ordinarii id curare possint, et qua frequentia *clerici saeculares* adigi debeant ut Sacramentum poeni-

tentiae recipiant legislator consulto (1) non determinat, sed prudentiae cuiusque Ordinarii relinquit. **b)** Quoad receptionem SS. Eucharistiae hic nihil praescribitur, sed adest non tantum c. 863 pro omnibus fidelibus commendans communionem frequentem imo quotidianam, sed etiam c. 805 qui ait: "Sacerdotes omnes obligatione tenentur sacrum litandi pluries per annum; curet autem Episcopus vel Superior religiosus ut iidem saltem singulis diebus dominicis aliisque festis de praecepto divinis operentur", — Cfr. pro religiosis c. 595, § 2, 4; et pro seminaristis c. 1.367, 2.º

533. B) Quoad alias exercitationes pietatis (c. 125, 2.º). — Cura debet esse Ordinariorum ut omnes sui clerici vacent quotidie nonnullis pietatis exercitationibus; ex quibus in canone innuuntur sequentes: **a)** Oratio mentalis seu meditatio per aliquod tempus. **b)** Visitatio Sanctissimi Sacramenti. **c)** Recitatio Rosarii marialis. **d)** Examen conscientiae. Non prohibentur Ordinarii alias etiam addere. Haec clericos saeculares respiciunt; pro religiosis adsunt praeter proprias Constitutiones praescripta c. 595; pro seminaristis extat c. 1.367. Animadvertendum has dispositiones non esse meras asceticas commendationes esto *auctoritative* prolatas, sed veram ferunt pro Ordinariis obligationem adlaborandi ut in praxim ipsae reapse deducantur et praeterea inter alia criterium praebent ad diiudicandum quoad provisiones beneficiorum et aliorum munerum de maiore vel minore merito ac dignitate clericorum.

534. C) Quoad exercitia spiritualia (c. 126). — Recessus spiritualis per aliquos dies tertio saltem quoque anno peragendus

(1) Consulto diximus quia non pauci ut magis determinaretur haec dispositio postulabant (*Observationes EE.*, ad c. 34). — *Clerici saeculares* item diximus, nam pro religiosis et pro clericis seminaristis expresse dicitur: "Curent Episcopi ut alumni Seminarii...: 2.º Semel saltem in hebdomada ad sacramentum poenitentiae accedant", (c. 1.367, 2.º). — "Curent Superiores ut omnes religiosi...: 3.º Ad poenitentiae sacramentum semel saltem in hebdomada accedant", (c. 595, § 1, 3.º).

est ab omnibus sacerdotibus saecularibus; quae canonis dispositio non meram commendationem, sed verum continet praeceptum. Circa huiusmodi praescriptionem haec veniunt animadvertenda: a) Hoc praecepto ligantur sacerdotes, quicumque sint, etiam Canonici et Dignitates, non alii clerici inferiores (1); sacerdotes *saeculares* non religiosi et his aequiparati pro quibus est lex gravior (cc. 595, § 1, 1.º; 679, § 1). Stricte non videntur obligati Episcopi, nec alii Praelati iurisdictione gaudentes, hi enim simpliciter sacerdotes saeculares non appellantur. b) Exercitia imponuntur “tertio *saltem* quoque anno”; inde optime potest Ordinarius annua exercitia suis sacerdotibus et etiam aliis clericis imponere, ut pluribus locis laudabiliter fit. c) Duratio exercitiorum in Codice approbato non determinatur (2), ne daretur locus magnis incommodis quae pro quibusdam locis oriri possent ex regula generali determinata; nec tamen tempus durationis relinquitur arbitrio singulorum, sed est a proprio Ordinario determinandum. d) Exercitia fieri debent in pia aliqua religiosae domo convenienter ab eodem Ordinario designata. e) Dispensationes non nisi ab Ordinario, pro casu particulari, ex iusta causa dari possunt, et debent esse expressae.

535. D) Quoad recitationem horarum canonicarum (c. 135).

— I. *Notio.* Horae canonicae dicuntur quaedam preces ex S. Scriptura et Sanctorum Patrum scriptis praecipue desumptae, quae per certas horas diei ac noctis distributae, ab Ecclesia suo nomine tam clericis quam religiosis dicendae imponuntur.

(1) Isti clerici inferiores non tenentur ad exercitia *vi huius canonis*; sed pro seminaristis c. 1367, 4.º praescribit exercitia annua, eademque lex optime ab Episcopo extenderetur ab aliis clericis minores licet non sint seminaristae.

(2) In priore redactione dicebatur *per quinque solidos diei*. Quoad tempus observari etiam potest quod necesse absolute non est pro sacerdotibus ut omnes dies praescripti sint continui ut pro seminaristis (c. 1367, 4.º) expresse statuitur.

II. Certe recitatio horarum canonicarum ad pietatis exercitationem, ad orationem scilicet vocalem reducitur; at ex gravitate obligationis qua ad ipsam clerici tenentur, ex intrinseca dignitate ac praestantia qua huiusmodi canonicae preces fulgent, et praecipue quia partem efformant liturgiae sacrae, ideoque publicae sunt et nomine Ecclesiae, *qua publicae*, persolvi a clericis debent, separatim et paulo latius de ipsis agimus. Omittimus tamen quaestiones quae ad Moralistas et Liturgistas proprius pertinent.

III. Huiusmodi preces dicuntur *horae canonicae* eo quod pro diversis *horis* a *canonibus* imponuntur; appellantur *officium divinum* ex earum dignitate; *psalterium*, quia pars praecipua ex psalmis davidicis componitur; *synopsis* vel *collecta*, quia fideles et clerici ad ipsas persolvendas congregabantur; *breviarium* denique ex libro in quo continentur, eo quod a Gregorio VII notabiliter breviores factae (1).

IV. *Historia.* a) Septem sunt horae canonicae quae paulatim in Ecclesia ortae fuerunt. Huiusmodi numero circulus orationis canonicae eo completus habebatur quod ad rem applicabatur textus Davidis: "Septies in die laudem dixi tibi," (Psal. CXVIII, 164).

Iam a tempore Apostolorum horis *tertia*, *sexta* et *nona* preces fundebantur (2) et non multo post a primis christianis communiter orationes fiebant *matutinae* et *vespertinae*. — His additae sunt in coenobiis Mesopotamiae, saeculo saltem IV, ad exemplum Domini *qui erat pernoctans in oratione Dei* (Luc., VI, 12) et iuxta verbum Davidis dicentis *media nocte surgebam ad confitendum tibi* orationes nocturnae. — *nocturna* — quibus accesserunt primo mane preces *matutinae*, quae etiam *laudes* appellatae sunt (3). — Postea ad finem saeculi IV cum nimis longum videretur spatium interpositum inter *Laudes* et *Tertiam*, interiecta fuit primum in monasterio *Bethlehem* hora quae dicta fuit *Prima* (4). *Completorium* fuit separatum a *Vesperis* ad hoc ut inserviret ad preces se-

(1) Cfr. *Veneroni*, "Manuale di Liturgia", n. 2 et 5.

(2) *Act. Apost.*, II, 15; *Tertullianus*, "De orat.", cc. XXIII-XXV (P. L., I, 1191-1193); *Clemens Alex.*, "Stromata", l. VII, c. VIII (Patr. Gr., IX, 456-457).

(3) Cfr. *Bandot*, "Il Breviario Romano. — Origine e storia", p. 17 (edic. italica, 1909, Desclée, Roma).

(4) Cfr. *P. Pargoire*, "Prime et Complies", *Revue d'Histoire et de Litter. religieuses*, 1898, p. 281 sqq.

rotinas quae antequam decumberent fundere solebant monachi (1). Ita septem horae canonicae fuerunt divisae, scilicet *Nocturnorum* cum *Laudibus*, *Prima*, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Vesperarum* ac *Completorium*.

b) *Obligatio publice recitandi horas canonicas* initio monachis limitata erat, postea saeculo quinto et sexto etiam clericis saecularibus extensa fuit. Saeculo octavo publica recitatio divini officii conservatur in ecclesiis, sed fit maxime propria canonicorum in communi viventium. Dissoluta vita communi clericorum, recitatio publica officii restricta fuit ad ecclesias cathedrales, collegiatas ac conventuales; at remansit utique pro *omnibus clericis* obligatio recitationis privatae. Saeculo decimo tertio huiusmodi limitata fuit ad clericos *maiores* et *beneficiatos*. Haec obligatio magis *consuetudine* nitebatur quam *lege scripta universali*. Lex universalis scripta pro beneficiatis primum habetur in Conc. Lateranensi V (sess. IX), ubi publicata fuit Const. *Supernae* Leonis X (5 Maii 1514), quae confirmat pro *beneficiatis* existentem et novis poenis urget. S. Pius V semel ac iterum idipsum confirmavit. Pro clericis *maioribus* non *beneficiatis* hucusque obligatio *consuetudine* nitebatur; nam schema Concilii Vaticani (Tit. *De vita et honestate clericorum* c. II), in quo expresse haec obligatio continebatur, non transiit in legem (2). Nunc vero in novo Codice huic defectui fuit convenienter provisum.

V. *Obligatio recitandi Horas canonicas*. — a) In Ecclesia Occidentali ad horas canonicas recitandas obligantur: 1.º Clerici omnes in maioribus ordinibus constituti, etiamsi excommunicati vel suspensi fuerint; obligatio incipit ab hora canonica, quae respondet tempori ordinationis subdiaconalis; incumbit quotidie et integrum Divinum Officium est persolvendum nisi gravis causa a totali vel partiali recitatione excuset; fieri debet recitatio secundum proprios et probatos liturgicos libros; sufficit tamen recitatio privata nisi aliunde obligatio publicae recitationis quibusdam clericis incumbat (c. 135). — 2.º Beneficiati omnes, etiamsi non sint in maioribus ordinibus constituti (c. 1.475, § 1). — 3.º Religiosi

(1) Nomen *Completorii* in regula S. Benedicti prius usitatum fuit (c. XVI). Cfr. "Commentaire sur la Règle de Saint-Benoit", par l'Abbé de Solesmes, 2.^a edit. (Paris, 1913), ch. XVI, p. 195, 198 sqq.

(2) Cfr. *Wernz*, II, 194.

omnes utriusque sexus professi ad chorum addicti, sed qui professionem simplicem dumtaxat emiserunt non tenentur nisi ad recitationem choralem, solemniter autem professi obligantur etiam ad recitationem privatam (c. 610) (1).

b) *In Ecclesia Orientali* licet nulla lege expressa adigantur clerici ad recitationem Officii Divini, sed apud orientales etiam invaluit laudabilis consuetudo, quae quidem vim legis habet, ex qua subiiciuntur obligationi et praecepto recitandi horas canonicas, *more propriae nationis*, generatim omnes clerici in sacro ordine constituti (Bened. XIV, Const. *Eo quamvis tempore*, 4 Maii 1747, §§ 44 et 45).

c) Etsi ordines maiores receperint, *non tenentur* ad recitationem Officii Divini: 1.º Qui a clericali statu ad laicalem redacti sunt (cc. 135 et 213, § 1). 2.º Qui metu gravi coacti ordinem sacrum receperunt, nec deinde expresse vel tacite ratum habuerunt (2).

VI. *Modus adimplendi obligationem.* — Adeundi sunt theologi et liturgistae.

VII. *Poenae contra negligentes obligationem.* — Exponuntur propriis locis.

§ II. — *Vitae honestas seu morum gravitas.*

536. Praenotandum. — Hic huiusmodi verba stricte accipimus et aliis omissis quae in tractatibus canonicis, maxime in elementaribus, absolute necessaria non sunt, tantum agimus de coelibatu, de cohabitatione ac consuetudine cum mulieribus, ac de vita communi (cc. 132-134).

(1) Cfr. *Piacenza*, "Regul. pro recit. Div. offic.", apud *Ephem. Liturg.*, XXXI, (1917), p. 4 sqq.

(2) De iis qui ante canonicam aetatem ordines sacros receperint cum dolo vel sine dolo dicemus nonnulla in subs. tit. VI.

I. — De coelibatu (c. 192).

537. Notio generalis. — Est obligatio, quam clerici ex lege ecclesiastica habent, abstinendi a matrimonio, et si matrimonio iuncti sint ab eius usu, et servandi castitatem perfectam, voto confirmatam.

Per legem huiusmodi *directe iubetur* castitas perfecta, et quatenus huic opponuntur vel eam labefactari possunt, matrimonium vel usus matrimonii, periculosae cohabitationes et familiaritates. Agitur de obligatione directo et primario positiva, unde merito hic de ipsa disserimus.

538. Fundamenta huius disciplinae. — **A)** Ecclesia hanc obligationem clericis imposuit quia status virginitatis et coelibatus, iuxta doctrinam catholicam, honestus est et possibilis, et statu coniugali praestantior (Con. Trid., sess. XXIV, can. 9). — **B)** Quae cum ita sint: **a)** Dignitati et excellentiae sacerdotii N. T., quod non carnali generatione propagatur ut illud V. T., sed spirituali vocatione eligitur, quodque non victimas temporales offert sed agnum immaculatum immolat, maxime convenit huiusmodi status. "Quod si iam in veteri testamento sacerdotes dum in templo officiis suis fungerentur a matrimonio abstinuerunt, quanto magis sacerdotibus novi illius et purissimi sacrificii eucharistici convenit?", (1). **b)** Praeterea officia sacerdotii Novae Legis talia sunt et adeo gravia et vere totum hominem absorbent ita ut non sine damno sustinerent illam divisionem quam teste D. Paulo (I Cor., VII, 32, 33) matrimonium et familiae cura producit. **c)** Ideo non nisi difficulter clerici coniugati etiam in maximis periculis omnibus praesto esse possent posthabitis affectibus carnalibus. **d)** Si clericus universus esset coniugatus, lata pateret via dilapidationis bonorum ecclesiasticorum, ansa daretur hereditariis successionibus in officiis ecclesiasticis, etc. (2).

539. Historia disciplinae coelibatus. — **a)** In sacris Litteris continentia, sive a matrimonio contrahendo sive ab usu matrimonii contracti, uti virtutis exercitium et actus perfectionis describitur (3) ac commendatur. Exemplum Christi et Apostolorum, praestantia vitae continentis.

(1) Wernz, II, 197.

(2) Cfr. Wernz, II, 197, II; Aichner, § 75, p. 261-262 cum notis; Laurin, "Der Coelibat der Geistlichen", Wien., 1880, p. 27-60.

(3) Cfr. Matth., XIX, 12; I Cor., VII, 32; VIII, 25, 26.

et reverentia sacri cultus liturgici exercendi (1), originem dederunt primo *consuetudini*, quae saltem circa finem saeculi III vim legis obtinuit, postea vero *legi expressae* seu scriptae coelibatus.

b) In *Ecclesia Occidentali* prima lex particularis expressa quam cognoscimus est c. 33 Concilii Illiberitani Hispaniae (circa an. 300-306) (2), cui aliae leges generales, iam illo saeculo a. 385 in notissima epistola Siricii Papae ad Himerium Episcopum Tarraconensem (cc. 3, 4, D. LXXXII) et initio saeculi sequentis (aa. 404-405) in epistolis Innocentii I ad Victorium Rothom. (c. 4, D. XXXI) et ad Episcopum Tolosanum (c. 2, D. LXXXII) accesserunt. Hae leges continent tam prohibitionem novarum nuptiarum quam usum earum quae ante ordinum receptionem legitime contractae fuerant.

c) Haec lex quae initio *Episcopos, Presbyteros et Diaconos* comprehendebat (3), generatim *Subdiaconis* applicata iam videtur tempore S. Leonis I (440-461) (4).

d) Sequentibus saeculis a pluribus Pontificibus urgeri ac renovari debuit coelibatus lex. e. g., a Gregorio I (a. 551), Nicolao I (a. 864), Benedicto VIII (a. 1022), Leone IX (a. 1054), Nicolao II (a. 1059), Alexandro II (a. 1063), Gregorio VII (a. 1074) (5).

e) Concilium Lateranense II (a. 1139) matrimonia a clericis maioribus contra legem et obligationem coelibatus attentata invalida esse (6), et Bonifacius VIII promissionem in ordinatione factam hac de re inter vota solemnia esse numeranda declaravit (7). Concilium Tridentinum hanc doctrinam expresse confirmavit (sess. XXIV, c. 9 de sacr. matr.).

(1) Cfr. Exod., XIX, 5; Lev., X, 9; XII, 3; c. 3, 5, X, III, 3; *Aichner*, i. c., p. 262 not; *Laurentius*, op. cit., n. 119.

(2) "Placuit id totum prohiberi episcopis presbyteris et diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio abstinere se a coniugibus suis et non generare filios, quicumque vero fecerit ab honore clericatus exterminetur ..."

(3) Cfr. Canonem Concilii Illiberitani, ubi aequivalenter, et can. 25 Conc. Carthaginensis ubi expressis verbis comprehenduntur.

(4) Epistola ad Anastasium Thesal., a. 446 (c. 1, D. XXXII; ubi uti notat *Wernz* (II, 198, I) iam supponit existentiam obligationis (non vero praecise ex lege promanantis) pro subdiaconis et ex ea arguit ad urgendam pro superioribus

(5) Cfr. c. 1, D. XXVIII; c. 4, D. XXXII; c. 5 ead.; c. 15, D. LXXXI; c. 16 ead., etc.

(6) Canon 7 (cfr. c. 40, C XXVII, q. 1).

(7) C. un., III, 15 in VI. Hac ergo ratione, etsi alia non adfuisset, matrimonium foret nullum. Cfr. *Wernz*, l. c., n. 200.

f) Ecclesia ad maiorem firmitatem et efficaciam legis de coelibatu voluit ut a suis clericis confirmaretur, non aliter ac obedientia canonica, promissione iurata. Haec iurata promissio characterem voti habet et initio a solis presbyteris et diaconis fiebat, postea etiam a subdiaconis (1). Paulatim praxis introducta est ut haec promissio non expresse fieret, sed tacite, ita ut ad exemplum tacitae promissionis quae certis actibus in iure antiquo continebatur, etiam in ipsa receptione ordinis maioris esset implicita. Quae praxis nunc etiam obtinet (2).

g) In *Ecclesia Orientali* antiquitus eadem fuit praxis ac in Ecclesia Latina (3), ita ut post receptos ordines maiores non liceret matrimonium contrahere (4). Imo, teste S. Epiphanio (5), in aliquibus locis severior disciplina iam saeculo IV vigeat quam in Ecclesia Latina in eodem tempore. Tamen saeculis IV, V et VI mitior disciplina paulatim introducta fuit et praevaluit, ita ut in Concilio Trullano (a. 692) tandem definitivam sanctionem obtineret. Haec disciplina ita paucis declarari potest: 1.º Veritum est subdiaconis, diaconis, presbyteris post receptos ordines matrimonium contrahere, i. e., primas vel secundas nuptias inire. 2.º Licet vero matrimonio ante ordines susceptos contracto post ordinationem uti (c. 6, cfr. c. 7, D. XXXII). 3.º Oportet eos qui divino altari assident in sanctorum tractandorum tempore continentes omnino esse (c. 48). 4.º Eis qui ad episcopatum promoti sunt non licet nec matrimonium contrahere nec contracto uti, sed eorum uxores in monasterium ingredi debent (c. 48) (6).

h) Haec disciplina retinetur etiam *generatim* apud Ecclesiam catholicam orientalem (7), et a Benedicto XIV in sua const. *Etsi pastoralis*

(1) Cfr. legislationem apud Wernz, l. c., n. 199, *Scholion*, 1.

(2) Wernz, l. c., n. 199; Aichner, p. 263.

(3) Cfr. *Constitutiones Apostolicas*, et *Canones Apostolicos*, c. 27 (vel 25); Pitra, "Iuris ecclesiastici Graec. Hist. et Mon.", I, 325.

(4) Testimonium reddidit huius consuetudinis ipse Paphnutius qui in Conc. Nicaeno sese opposuit legi generali de coelibatu, sed recognovit praxim illam tunc adfuisse non permittendi matrimonium iis qui coelibes ordinati fuerant: cfr. *Hefele*, „Konziliengeschichte“, I, § 43 et c. 8, D. XXVIII ubi refertur c. 10 Conc., l. c., in quo indirecte hoc ipsum confirmatur.

(5) Adversus haereses, LIX, c. 4 (Pat. Gr. XLI, 1.024).

(6) Cfr. Papp. Szilagyi, "Enchiridion iuris ecclesiastici orientalis cathol.", 2.ª ed., Varadini, 1880, p. 192; Laurentius, l. c., p. 119; Wernz, II, 198, II.

(7) Dantur scilicet exceptiones; sic, e. g., Synodus *Sciafensis* Syrorum,

(26 maii 1742) pro italo-graecis fuit admissa. Disputatum fuit an matrimonium contra prohibitionem Concilii Trullani post sacros Ordines contractum sit validum necne: opinio certa et tenenda affirmat tale matrimonium non tantum illicitum verum etiam invalidum esse (1).

540. Disciplina vicens in Ecclesia Latina. — A) Quoad clericos maiores: a) Clerici in maioribus ordinibus constituti nuptias nec licite (c. 132, § 1) nec valide (c. 1.072) contrahere possunt. Si vero post matrimonium contractum ad ordines admittantur, omnino ipsius matrimonii usus eis vetatur (c. 132, § 1). (*pars negativa*). b) Praeterea ipsi clerici maiores omnes ita “servandae castitatis obligatione tenentur (*pars positiva*) ut contra eandem facientes sacrilegii quoque rei sint,” (c. 132, § 1). Excipitur tantum ille qui metu gravi ordines suscepit nec postea remoto metu eos ratos habuit (cc. 132, § 1; 214, § 1). c) *Ratio iuridica*. Obligationes ex coelibatu promanantes non habent originem in iure divino sed in iure ecclesiastico, ita ut *directe* et *immediate* ex ipsa lege procedant *et* aequè principaliter ex voto solemni quod ex Ecclesiae praescripto ordinationi in maioribus ordinibus, ut diximus, accedit. Inde fit ut si quis ex ignorantia vel ex dolo votum solemne implicitum (2) quod ab Ecclesia praescribitur expresse nolit emittere, tamen obligationem coelibatus et castitatis perfectae (3) clausula irritante munitam certe contrahit, vi legis ecclesiasticae, a qua, quia irritans est, ignorantia non excusat (c. 16, § 1) (4).

a. 1888 omnibus in posterum ordinandis coelibatus legem imposuit. Pariter sacerdotibus graeco-ruthenis (S. C. de Prop. Fide, 15 Jun. 1891) et aliis cuiusque ritus (1892) qui ministerium exercent in America Septentrionali praescriptus est coelibatus dum ibi sunt.

(1) Cfr. *Wernz*, II, 201; *Aichner*, p. 264.

(2) Cfr. *Wernz*, II, 201, II.

(3) Votum est castitatis perfectae; inde sequitur praescriptum, c. 132, § 1.

(4) In Ecclesia Orientali non adest huiusmodi votum implicitum et solemne, proinde nullitas matrimonii solum ex lege ecclesiastica repeti debet. Cfr. *Wernz*, l. c., *Scholion*.

B) Quoad clericos minores. — Clerici minores possunt quidem nuptias inire, sed ex disciplina a Codice inducta (1), nisi matrimonium fuerit nullum ex vi aut metu iniuste eisdem incusso (2) ipso iure a statu clericali decidunt (c. 132, § 2).

C) Coniugati quoad ordines. — **a)** Coniugati impediuntur a receptione ordinum dum uxorem habent (c. 987, 2.º). **b)** Si ex dispensatione apostolica ordines maiores recipiunt, emittunt votum castitatis pariter ac alii clerici et lege ecclesiastica ac religionis vinculo omnino ab usu contracti matrimonii prohibentur, ita ut illegitimi iure canonico habeantur filii post ordines susceptos geniti (c. 1.114). **c)** Si ordines maiores sine dispensatione apostolica, licet bona fide, susceperunt ab eorumdem exercitio prohibentur (c. 132, § 3).

541. Dispensatio coelibatus in clericis maioribus. —

1.º Lex ecclesiastica praecipiens coelibatum et matrimonium annullans, a R. P. dispensari potest in casu particulari *valide* etiam sine causa (3). 2.º *Votum* castitatis perpetuae ordini maiori adnexum R. P. *valide* cum causa dispensare potest, *invalidè* sine causa proportionata dispensaret. 3.º Solemnitas huiusmodi voti, ex qua, ita disponente Ecclesia, matrimonium contra ipsum attentatum nullum est, *valide* etiam sine causa, a R. P. dispensari potest ita ut matrimonium etsi illicitum esset validum. 4.º Ecclesia, urgente periculo mortis, dispensat obligationem coelibatus pro dia-

(1) Antiquo iure non ita erat. Sane non tantum veri clerici permanebant, sed servatis conditionibus etiam privilegia clericalia conservabant.

(2) Si fuerit nullum quavis alia de causa ex consanguinitate, e. g., vel ex impotentia, clericus reapse decedit ab statu clericali ex solo attentato matrimonio.

(3) Quam tamen in votis Ecclesiae sit firmam servare legem coelibatus in clericis maioribus lucet hisce verbis Epistolae *Multiplies quidem* Benedicti XV, die 12 Martii 1919, ad Ioa. S. R. E. Card. Csernoch, archiep. Strigoniens., occasione abolitionis coelibatus a quibusdam sacerdotibus schismaticis Hungariae propositae: "... alte vehementerque denuntient Episcopi *nullam prorsus ab Apostolica Sede de sacerdotalis continentiae lege permitti posse quæstionem*" (Act. A. S., XI, 123).

conis et subdiaconis qui matrimonium attentarunt, ad consulendum conscientiae sive ipsorum sive alius partis et ad legitimandam prolem quae forte adsit (c. 1.043). Non dispensat per se in casu degradationis (c. 213), nisi ex metu, etc., ordines recepti fuerint (c. 214).

II. — De consuetudine ac habitatione cum mulieribus (c. 133).

542. Postquam de coelibatu egimus nunc cum Codice de iis loquendum est quibus clericorum castitas labefactari potest aut eorum fama hac in re detrimentum capere.

543. **Notiones.** — Caveant clerici ne mulieres, de quibus suspicio esse potest, apud se retineant aut quoquo modo frequentent (c. 133, § 1^a). Prohibetur igitur *cohabitatio* et *familiaritas* cum mulieribus suspectis. *Cohabitatio* est commoratio et conversatio personarum in una domo sub eodem tecto (1). Frequentatio et familiaritas seu consuetudo tot tantisque modis haberi potest ut facile definiri non valeat; inde merito in Codice dicitur *quoquo modo frequentent*. Tamen requirit semper, ut fert verbum, repetitionem seu *frequentiam* illorum actuum quibus periculosa familiaritas manifestatur et generatim etiam ut aliquo modo adsit physica praesentia in eodem loco, ita ut difficilius haec ad commercium per épistolas referri possit.

544. **Historia.** — Initio Apostoli (Cor., IX, 5-6), more iudaico (Luc., VIII, 3), ad res domesticas opera piarum mulierum usi sunt.

(1) Hinc proprie non adest figura *cohabitationis* si in diversis habitant contiguationibus eiusdem domus inter se non communicatis. Adesset vero si domus physice sit diversa sed adsit interna communicatio inter duas domus ita ut moraliter unam domum constituant. In quibusdam casibus difficile erit determinare an vere et proprie dicta *cohabitatio* sit. Haec prudenter moralibus criteriis sunt diiudicanda: ceterum adest iudex, Ordinarius. Praeterea cohabitatio proprie intelligitur si clericus directe cum mulieribus habitet, non adeo si cum aliis quibus mulieres adiicientur ita, e. g., non intelligitur proprie cohabitare clericus quoad ad hanc rem cum pedisequis familiae apud quam commoratur.

Tamen iam S. Paulus Timotheum monet ut viduas adolescentiores devitet (1 Timoth., V, 11, 13). Primis saeculis hic usus adhibendi ad res domesticas mulieres Deo devotas retentus fuit; et huiusmodi mulieres quae cum clericis vivebant, quasque "per quamdam speciem pietatis sibi in filias vel sorores vel matres spirituales asciscebant domique retinebant, dicebantur *agapetae* (*ἀγαπῆται*) vel *synisactae* (*συνεισακταί*, scil. *παρθέναι*) vel subintroductae virgines. At quae spiritu coepta sunt, facile in carne consummantur „ (1).

Inde Ecclesiae SS. Patres ob graves abusus saepe adversum huiusmodi consuetudines conclamarunt, et Concilia diversa (2) illam repudiarunt. In concilio Illiberitano hic canon constitutus est: *Episcopus vel quilibet alius clericus aut sororem aut filiam virginem dicatam Deo tantum secum habeant, extraneam nequaquam habere placuit* (c. 27). Et in concilio Nicaeno (a. 325) omnino prohibetur clericis cohabitatio cum *subintroductis* et tantum permittitur cum *matre, sorore, amita* vel *talibus personis idoneis* (3) quae omnem suspicionem effugiant. Concilium Carthaginense III (a. 397) haec paulo extendit, et iubet "cum omnibus omnino clericis extraneae feminae non cohabitent sed solae matres, aviae et materterae, amitae, sorores et filiae fratrum et sororum...". Alia e contra Concilia omnem prorsus cohabitationem cum quibusvis feminis prohibuerunt (4). Haec diversa canonum statuta ita interpretati sunt Doctores ut ex eadem ratione, scilicet inexistencia rationabilis suspicionis, permissiones canonum ad omnes consanguineas primi et secundi gradus extenderent, imo et ad affines cuiusvis aetatis et etiam ad eas quae, etsi extraneae, aetatis essent satis provectae (40 annorum) et recognitae honestatis. Si tamen in particularibus casibus, non obstante foedere sanguinis, affinitate vel aetate, suspicio *generatim* propter populi corruptos mores vel ob conditiones determinatae personae aderat, tunc Ordinariis et

(1) Wernz, II, 205.

(2) Cfr. Wernz, II, 205; Aichner, p. 252.

(3) C. 3 Concilii; c. 16, D. XXXII. Cfr. Santi, III, III, n. 2.

(4) Adsunt in Collect. Greg. IX, cc. 1 et 9, X, II, 2, quae contradictionem inter se continere videntur. Sane in capite 1 refertur c. 3 Conc. Nannetensis in quo omnis cohabitatio etiam cum consanguineis prohibetur; dum in cap. 9, Innoc. III, illam permittit cum personis "in quibus naturale foedus nihil permittit saevi criminis suspicari". Optime commentatores cum Benedicto XIV tenent in cap. 9 regulam contineri, in cap. 1 extraordinariam quandam exceptionem. Cfr. Benedictus XIV, "De Syn.", l. XI, c. IV, n. 7; Wernz, II, 205; Santi, lib. III, tit. II, n. 2.

Conciliis particularibus facultas recognoscebatur severiores regulas statuendi (1).

545. Disciplina vigens. — His breviter perstringi potest:

A) Vetatur familiaritas et cohabitatio non cum omnibus mulieribus sed tantum cum mulieribus *de quibus suspicio esse potest*. Hac de causa excederet Ordinarius si ex regula generali et sine alia causa prohiberet omnem cohabitationem cum feminis. Sane irrationabilis foret suspicio adeo absoluta. Hac lege et sequentibus tenentur clerici omnes, pariter Praelati et Episcopi. Tenentur etiam *religiosi* quatenus ipsis applicari potest sive cohabitatio sive familiaritas (cfr. cc. 597-607).

B) Mulieres *iure* non suspectas, nisi adsit specialis causa suspicionis de qua infra, clericus apud se retinere potest vel ipsas per se sine nota frequentare. Quoniam mulieres *iure* praesumantur suspectae vel minus, expresse determinatum est: **a)** A iure non praesumuntur suspectae, ita ut contrarium debeat probari:

1.º " Illae in quibus naturale foedus nihil mali permittit suspicari quales sunt mater, soror, amita et huiusmodi „ ut puta matertera, consobrina et in genere illae quae clerico de quo agitur in linea recta vel collateralis primo vel secundo gradu coniunctae sunt (2).

Quid quoad affines primi vel secundi gradus, debent ne considerari ut suspectae? — Codex, sicut antiquae leges, silet. At vero doctores ita leges, quae in Codice reproducentur, interpretati sunt ut etiam admitteretur tamquam licita cohabitatio cum affinibus primi vel secundi gradus dummodo illae essent personae quibus reverentia deberetur (3).

(1) Cfr. *Wernz, Santi, Aichner*, II. cc.

(2) Non tamen admittitur cohabitatio clerici coniugati, qui ad Ordines sacros debita dispensatione promotus est, cum uxore sua. In Ecclesia Orientali non admittitur pariter cohabitatio episcopi uxorati cum propria uxore, imo nec cum qualibet alia muliere etsi consanguinea. Cfr. *Wernz*, II, 206.

(3) Cfr. *Benedictus XIV*, "Inst. eccl.", 83; *Pirhing*, I. III, t. II, n. 2.

Tamen prudenter adnotandum est quod illa praesumptio quae consanguineae secundi gradus et praecipue affines habentur eo ipso ut non suspectae, debilior sit ac proinde facilius admitti potest probatio quae ipsam elidat.

b) *Non habentur identidem suspectae* illae in quibus adest spectata morum honestas cum provectiori aetate coniuncta (c. 133, § 2). Quatenus aetas reputari debeat provectior, *iure generali* definitum non est; at *communiter* aetas *canonica* quadraginta annorum ut provectior habetur. Ceterum est Ordinariorum attentis circumstantiis locorum, in Synodis vel in Conciliis provincialibus hanc aetatem vel paulo reducere vel latius extendere (1).

c) Ceterae omnes mulieres, i. e., quae consanguineae non sunt vel affines aut illae quae provectiorem aetatem non habent, etsi alias honestae imo et sanctae sint, *iure* praesumuntur suspectae quoad effectum cohabitationis et frequentationis.

C) Iudicium an retinere vel frequentare mulieres, etiam illas in quas communiter suspicio non cadit, in peculiari aliquo casu scandalo esse possint aut referre periculum: a) Ad Ordinarium loci pertinet, cuius est clericos ab hac retentione vel frequentatione prohibere (c. 133, § 3). b) Item ad Ordinarium loci vel ad Concilium provinciale pertinet in concreto magis determinare pro adiunctis disciplinam generalem de hac re, regulas statuendo sive quoad cohabitationem sive quoad familiaritatem non solum pro sacerdotibus propriis sed etiam pro extraneis qui in dioecesi vel provincia commorantur. c) Sic optime posset Ordinarius vel Concilium provinciale non solum, ut diximus, aetatem canonicam altiore exigi in mulieribus extraneis ut puta 45 vel 50 annorum, sed etiam limitare vel prohibere cohabitationem cum affinibus,

Wernz, II, 205; Santi, l. c. Atque ex paritate rationis admittere possumus cum iisdem Doctoribus ut pedissequae, v. g., famulae personarum consanguinearum vel affinium commorentur in domibus clericorum sed in remotis cubiculis.

(1) Wernz, l. c., et not. 289, 290.

aut praecipue praecipere ut ancillae, quae a clericis in servitium suscipiendae sunt, ipsi Ordinario prius communicentur ut de ipsarum conditionibus ferat iudicium (1); pariter requirere aetatem canonicam in pedisequis consanguineorum aut affinium vel in consanguineis ipsis alicuius clerici cum duo simul commorantur, e. g., parochus et coadiutor. d) Li qui in hac re praeceptis Ordinarii contumaciter resistunt praesumuntur concubinarii (c. 133, § 4). Praeceptum vel monitum Ordinarii versari potest sive in urgendis praescriptionibus iuris communis vel particularis sive etiam in determinando ad normam § 3 casu particulari quo aderit periculum vel timendum est scandalum ex cohabitatione vel familiaritate cum mulieribus generatim de iure non exceptis (2).

III. — De vita communi (c. 184).

546. Consuetudo vitae communis inter clericos laudanda et suadenda est, eaque ubi viget quantum fieri possit servanda. Sane ex ipsa, praeter alia, honestas vitae et sanctitas sacerdotalis mire fovetur et pericula facilius devitantur quibus cohabitatio cum personis saecularibus scatet (3).

§ III. — De iis quae ad externam sanctitatem et decorem spectant (c. 136).

547. Vitae sanctitas, in clericis, non tantum interiorem hominem componere debet, sed etiam exterius manifestetur oportet. Hinc aliquae praescriptiones in iure continentur quae habitum, tonsuram et ornatum corporis respiciunt quaeque ad hoc ordinantur

(1) *Benedictus XIV*, "De Syn. dioec.", l. XI, c. 4, et Inst. 83; *Aichner*, l. c., p. 252.

(2) De concubinato clericorum agimus in propria sede ubi de delictis et poenis.

(3) Praeter documenta historica ad hunc canonem allegata in Codice cfr. Const. *Credite Nobis* ab Innoc. XI datam die 7 Junii 1680.

ut interna animi comitas et temperantia in his exterioribus eluceat. Habitus ecclesiasticus inspicere potest in sacris vestibus, et in consuetudo habitu vitae civilis: de hoc maxime nunc agimus.

548. Vestes sacrae in ministeriis ecclesiasticis adhibendae originem ducunt ab iis quibus primis saeculis Romae cives honesti dum in publicum prodirent utebantur (1). Quae sint, qualiter componi debeant, in libris liturgicis require (2).

549. Habitus ecclesiasticus in historica evolutione. — Initio habitus clericorum non distinguebatur ab habitu laicorum. Postea cum barbari quae saeculo IV et V Imperium Romanum irruerunt antiquas vestes longiores a Romanis usitatas in breviores converterunt, clerici antiquo usu retento paulatim habitum proprium obtinuerunt a communi laicorum diverso (3). Hic habitus saeculis sequentibus uti clericorum distinctivus, iussus est retineri et per prohibitiones in Conciliis Lateranensi IV (1215), in Viennensi (1312), modo saltem negativo, plus minusve determinatus est (4). De facto his prohibitionibus vestis longa et clausa nigri coloris vel saltem nigricans apud omnes fere obtinuit. Conc. Tridentinum hac in re nihil immutavit, sed renovatis praeceptis et sanctionibus quoad obligationem ferendi habitum ecclesiasticum, eius determinationem particulariorem Ordinariis reliquit (sess. XXIV, cap. VII). Sixtus V in sua const. *Cum sacrosanctam* (9 Ian. 1589) habitum *talarem* pro omnibus locis expresse imposuit; tamen haec constitutio absolute apud omnes recepta, non est vel nequaquam retenta fuit (5). Hinc habitus

(1) Cfr. *Naval*, C. M. F., "Curso breve de Arqueologia y Bellas Artes", Madrid, 1918, part. II, secc. III, cap. II. Cfr. etiam *Wernz*, II, 176.

(2) Cfr. *Solans-Casanueva*, "Manual litúrgico", n. 69 seq.; *Braun*, "Die liturgische Gewandung", Freiburg (Herder), 1909; *Veneroni*, "Man. per lo studio della S. Liturg.", Pavia, 1915 (ed. 4.ª), v. I, p. 185 seq.; *Berlin*, "Catechismo liturg.", Rovigo, 1915 (ed. 3.ª), v. I, p. 203, seq.

(3) Saeculis V, VI, VII. Cfr. *Sebastianelli*, I, p. 23; *Santi*, III, t. I, n. 26, 27; *Wernz*, II, 176.

(4) Quatenus vetitae sunt vestes apertae, partitae, virgatae, viridis vel rubri coloris, variis ordinamentis intextae, nimis breves, nimis longae, etc. Cfr. c. 15, X, III, 1 et c. 2, III, 1 in Clement. Inde e contrario vestis satis longa, clausa, subobscura, adoptata est.

(5) Cfr. *Bened. XIV*, "Ins. eccl.", 21, 34, 71; *Santi*, l. c., nn. 29-31; *Wernz*, II, nn. 175, 176.

ex recentiori etiam legislatione non nisi ad normam Conc. Tridentini est determinatus. Nihil est quod immoremur circa antiquiorem legislationem relate ad tonsuram, rasuram, cultum barbae et capillorum (1).

550. Disciplina vicens ex Codice. — A) Omnes clerici decentem habitum ecclesiasticum secundum legitimas locorum consuetudines et Ordinarii loci praescripta, deferant. Tonsuram seu coronam clericalem, nisi recepti mores populorum aliter ferant, gestent et capillorum simplicem cultum adhibeant. Hae praescriptiones tenent omnes clericos etiam simplices tonsuratos, non vero religiosos nisi illa ultima dispositio quae ad capillorum cultum alludit: sane quoad habitum adest lex propria (c. 586) generalis et quoad tonsuram lex generalis religiosos qua tales non respicit et non raro Constitutiones severius eam imponunt ac determinant. Ordinarius quoad habitum dispositiones seu ordinationes emanare valet quibus stare debent non solum clerici proprii sed etiam extranei, si habitualiter vel ad longum tempus in dioecesi degant (2). E converso, clerici etiam extra patriam nequeunt dimittere clericalem habitum et tonsuram absque venia Superioris ac ex causa proportionata. Quoad tonsuram et cultum capillorum mores regionum consulendi sunt; quadantenus, intra limites tamen gravitatis clericalis, indulgeri ipsis potest. Barbam nutrire clericis non permittitur nisi pro locis missionum (3).

(1) Cfr. *Wernz*, II, 178-180.

(2) Habitus clericalis iuxta leges etiam liturgicas (Rit. cel. Missae, I) a Codice expresse imponitur pro Missae celebratione, c. 811, § 1.

(3) In Codice nihil de hac re expresse dicitur. Attamen non videtur ullo modo ab antiquis et confirmatis consuetudinibus esse recedendum. Cfr. *Jeremich*, "Il nuovo Codice di Diritto canonico", Venezia, 1917, p. 31; *Santi*, l. c. n. 36; *Wernz*, II, 179, 180. — Serius, Episcopo Wratislaviensi sciscitanti: *An Codice I. C. data sit quibuscumque clericis saecularibus libertas gestandi barbam, et, respective, an Episcopis competat prohibitionem hucusque vigentem in suo robore sustinere pro dioecesibus suis*, S. C. Concilii 10 Ian. 1920 rescripsit: *Negative ad primum, affirmative ad secundum* (cfr. Wratislaviens. et aliarum, *Licentiae gestandi barbam*, Act. A. S., XII, 43-47).

B) Annulo ne utantur clerici nisi id ipsis a iure aut apostolico privilegio sit concessum (c. cit., § 2). Annulus a iure concessus est Cardinalibus et Episcopis, Abbatibus et Praelatis nullius (c. 325), Abbatibus simplicibus (c. 625), Doctoribus (c. 1.378). Ex privilegio plures alii habere possunt et so'ent annulum; ita canonici, parochi, etc. Adnotandum est etiam illos qui iure vel privilegio gestare annulum possunt, illum intra Missam non posse retinere, nisi agatur de Cardinalibus, Episcopis, Abbatibus benedictis, aut expresse in indulto concessionis eius usus in Missa celebranda permittatur (c. 811, § 2) (1).

551. Poena adversus clericos dimittentes habitum et tonsuram. — Clerici minores qui propria auctoritate sine legitima causa habitum ecclesiasticum et tonsuram dimiserint nec ab Ordinario moniti, sese intra mensem emmendaverint, ipso iure e statu clericali decidunt (c. cit., § 3). Clerici vero maiores gravibus poenis puniuntur ad normam c. 2.379.

ART. II. — DE OBLIGATIONIBUS QUAE AD OBEDIENTIAM
ET DISCIPLINAM PERTINENT (CC. 127, 128, 143, 144).

§ I. — *De reverentia et obedientia
proprio Ordinario exhibenda.*

552. Reverentia et obedientia in genere. — Duo hic veniunt consideranda, natura nempe et extensio huius reverentiae et obedientiae.

a) Notio et ratio iuridic. — Omnes clerici, qua subditi et membra hierarchiae ecclesiasticae, pariter religiosi non exempti (2), *speciatim* vero presbyteri ex solemni promissione, quam in rece-

(1) Cfr. *Ojetti*, Synopsis, v. *Annulus*; *Wernz*, II, 177, V; *Santi*, I. c., n. 38.

(2) Religiosi exempti, nisi in casibus a iure exceptis, Ordinariis non subsunt.

ptione ordinis sacerdotalis emittunt, tenentur proprio Ordinario reverentiam et obedientiam exhibere (c. 127). Haec sollemnis promissio (1) proprie votum non est ut obedientia religiosorum, sed confirmatio ex fidelitate illius obedientiae quae ex iure divino et canonibus ecclesiasticis debebatur (2).

b) *Extensio.* — Generatim ad ea omnia se extendit *pro clericis* quae Ordinarius in bonum et utilitatem dioecesis pro cuius servitio illi ordinati sunt, iubeat legitime. Ordinarius autem quaeque legitime iubet, dummodo ad animarum curam et bonum ordinentur et sacros canones non offendat. Scilicet, ambitus potestatis Ordinarii et respondentis officii in clericis eousque se porrigit quousque finis, ex quo oritur, moraliter sese extendit; et insuper praeter hos nullos alios habet limites nisi superioris auctoritatis ordinationes. Inde fit quod necessaria non sit expressa concessio canonum ut Ordinarii hoc vel illud imponere possint, sed a contrario omnia possunt intra illorum fines, quae canones non vetant (3). Quoad religiosos vero satis accurate in iure definita est potestas Ordinariorum et obligationes diversarum religionum erga ipsos, ut suo loco videbimus.

553. Reverentia et obedientia in specie. — *Quoties et quandiu* iudicio Ordinarii, non clerici, cui tamen recursus patet si gravatum se sentiat, id exigat, Ecclesiae necessitas moraliter

(1) Cfr. Pontificale Rom. in ordinatione presb. "Promittis mihi et successoribus meis obedientiam et reverentiam „. "Promitto „.

(2) Est igitur promissio facta homini quae obligat e fidelitate. Cfr. *Wernz*, 150, 192; *Bargilliat*, I, n. 609 b).

(3) Primum schema Codicis post verba quae in editione legali habentur addebat: "eique parendi fideliter in omnibus quae ipse ad normam sacrorum canonum praeceperit „. Haec ideo sublata sunt quia poterant ita intelligi ut viderentur limitare potestatem Ordinariorum ad ea de quibus sermo in canonibus erat ac proinde restringere absolutam promissionem obedientiae quae in ordinatione continetur et practice innumeris dubiis et tricis ansam dare circa plura quae certe intra finem ad quem obedientia promittitur cadunt, quaeque opportunum ne dicam necessarium est ut libere Ordinari imponere possint.

sumpta (1) ac nisi legitimum excuset impedimentum, suscipiendum est clericis, etiam iis qui titulo patrimonii ordinati sunt, et fideliter implendum munus quod ipsis ab Episcopo fuerit impositum (c. 128).

Hinc facile concludes: a) Ordinarius *quoties et quandiu* Ecclesiae necessitas moraliter accepta, ac proinde non extrema nec levis sed notabilis ac relative gravis exigit, potest clericos obligare ad acceptanda munera. Agitur ergo de necessitate late quidem sumptā, sed non de maiori utilitate (2) quae semper allegari potest et arbitrio Ordinarii ansam dare posset. Pro his qui titulo servitii Ecclesiae ordinati sunt potestas Ordinarii latius patet. b) Iudicium tam de Ecclesiae necessitate quam de existentia legitimi impedimenti pertinet ad Ordinarium, salvo iure recursus. Legitima impedimenta vel ordinis physici sunt ut adversa valetudo, vel moralis, ut odium populi, pericula animae, etc. (3). c) *Munus* latissime patet, ita ut sub hoc nomine veniant non solum officia paroecialia et ea quae ad servitium Ecclesiae directe pertinent, sed alia centum, ut puta capellani, vel confessarii monialium vel domus hospitalis, officium docendi in Seminario vel ipsum spiritualiter regendi, officium docendi pueros doctrinam christianam, etc. Huiusmodi munera imponi valent, quatenus necessarium est, etiam illis qui alia officia vel beneficia habent dummodo cum his compatibilia sint (4). d) Ordinarius certe potest congruis et propor-

(1) In primo schemate dicebatur *vera Ecclesiae necessitas*. Sublatum prudenter fuit verbum *vera* ne conceptus necessitatis strictius acciperetur.

(2) Propositio ab aliquibus facta ut post verba Ecclesiae *necessitas* adderetur vel *utilitas*, vel *evidens utilitas* recepta non fuit ne occasionem praeberet arbitrio. In medio virtus.

(3) Certe de legitimo impedimento, ut in texto dicimus, Ordinarius iudicare debet. Tamen hoc additum non fuit in canone, ut suggerebatur, ne perperam intelligeretur iudicium Ordinarii prorsus libere exerceri posse. Iudicium huiusmodi in concreto omnia perpendere debet atque illustrari ex iurisprudentia canonica et Doctorum interpretationibus.

(4) Si incompatibilia sunt, ut puta si canonico cura temporalis paroeciae a cathedrali longe distanti committi velit, tunc Ordinarius *absolute* im-

tionatis poenis ac censuris coercere iuxta regulas generales iuris eos qui obedientiam canonicam ipsi denegent (1).

§ II. — *De residentia* (cc. 143, 144).

554. Praenotandum. — Obligatio communis residentiae omnibus clericis incumbens, ex obedientiae officio promanare videtur (2), igitur hic de ipsa agimus. Residentiae vero obligatio quae ex *peculiari* munere vel beneficio promanat, suis locis distincte perpenditur.

555. Notio residentiae. — Residentia in genere est commotio assidua et laboriosa intra terminos loci quibus obedientiae aut muneris lege claudimur. Residentia secum fert seu exigit non tantum materiale et passivam praesentiam in determinato loco vel intra determinatos limites, sed etiam, si clerico residentiae subiecto munus aliquod de facto commissum est, executionem seu fidelem ipsius adimpletionem (3). Ex obligatione residentiae clericus vetatur a propria dioecesi discedere, tenetur ad dioecesim regredi cum a proprio Ordinario revocatur positive vel cum licentia abeundi non amplius gaudet, item cum legitime ab Ordinario alienae dioecesis ipsi venia denegatur ibi remanendi nec alium locum quo pergat habet. De his omnibus specialiter agimus.

556. Discensus a dioecesi. — A) Clerici omnes saeculares

nere non potest nisi obtineat veniam S. C. C. quae quandoque concessa est ita exigentibus adiunctis.

(1) Non solum igitur eos qui *munus* iuxta dicta legitime impositum detrectant, sed generatim omnes qui obedire renunt cum ea quae ex iure praecipi possunt rite praecipiantur. Ideo ne limitate fieret eorum interpretatio, sublata sunt verba quibus in primo schemate hic canon claudebatur "ad quod obeundum (munus) ab eodem cogi possunt obedientiae praecepto adhibitivae, si oporteat, censuris".

(2) Non aliter fere ac clausura pro religiosis. In beneficiatis, parochis, etc., adest praeterea obligatio ad residentiam ex iustitia vi officii.

(3) Si munus clerico commissum non fuerit, tunc materiali praesentiae in loco residentia addit obligationem praesto adessendi et paratum sese invenire di omnibus quae Superior legitime praecipere velit.

non tantum sacerdotes, etsi beneficium aut officium residentiale non habeant, ut puta quia ordinati sunt titulo patrimonii, vel alia quavis de causa, a sua tamen dioecesi per notabile tempus, sine licentia saltem praesumpta Ordinarii proprii ne discedant (c. 143). Igitur clerici omnes ex officio obedientiae erga proprium Ordinarium cui ius certe est in promptu eos habere, ut in bonum dioecesis ipsis quolibet temporis momento uti possit, residere tenentur intra limites *saltem* (1) dioeceseos, ita ut nisi per breve tempus sine licentia non valeant discedere.

B) Quodnam tempus in casu censendum sit breve seu non notabile (c. cit.), intra quod clerici, qui nulla alia residentiae lege graviori ligantur, abesse possunt sine licentia? Quia id iure determinatum non est, optime posset Ordinarius vel Concilium provinciale id definire. Si definitio non adsit, in *casu* saltem tempus intra mensem, ut videtur, *non notabile* censi potest (2).

C) Quoad licentiam, quae ad legitime discedendum requiritur, haec adnotanda sunt: **a)** Ad sensum canonis requiritur licentia *praesumpta* saltem semper ac tempus, quo clericus extra dioecesim permanere intendit, sit notabile iuxta dicta. **b)** Licentia rationaliter praesumi potest, pro clericis inferioribus et aliis qui munere nullatenus ad residentiam coguntur, quando non solum non adest specialis prohibitio sed insimul nulla adest ratio accidentalis ex qua coniici possit pro dioecesi vel loco ubi commoratur actualem praesentiam iuvamento esse vel fore. Sic, e. g., temporibus sacris, in casu carentiae aliorum clericorum, occasione sacrarum missionum ad confessiones, etc., difficilius praesumi potest licentia Ordinariorum; facilius tempore vacationum, ut patet.

c) Non sufficit licentia praesumpta sed requiritur *expressa*,

(1) *Saltem* dicimus, scilicet si non adest ex alia ratione magis determinatus locus residentiae.

(2) Argui potest ex ipsa natura huius obligationis moraliter sumpta et ex responsionibus Ordinariorum circa hanc rem dum schema Codicis examinabant.

vel *tacita* saltem, in his casibus: 1.º Quando clericus habitualiter in alia dioecesi commorari intendit (c. 144). 2.º Quando adest specialis prohibitio vel alias prudens ex adiunctis eruitur dubium de contraria voluntate Superioris: in hoc casu licentia *irrationabiliter* praesumeretur, ut patet (1). 3.º Tandem *practice* cum agitur de absentia satis protracta fere semper ac expressa *commode* obtineri potest. *Practice* diximus, nam per se a iure ut sufficiens admittitur licentia praesumpta; tamen in praxi merito Ordinarius in hoc casu exigere censeretur licentiam expressam ita ut aliquantulum vacillaret licentia praesumpta (2).

D) a) Ordinarius retinere *potest* in propria dioecesi non tantum illos qui titulo beneficii vel servitii ecclesiae ordinati sunt, sed etiam alios qui titulo patrimonii. b) Clericis, quos iure suo utens in propria dioecesi retinere vult, *debet* ipse de honesta sustentatione providere. Si vero id praestare non valeat, tunc tenetur ipsis concedere licentiam abeundi saltem usque dum convenienter providere possit. c) Absque rationabili causa, dum ipse eis non egeat, Ordinarius licentiam abeundi denegare non debet (3).

557. Revocatio ad propriam dioecesim. — a) Clericus qui de licentia sui Ordinarii in aliam dioecesim transierit, suae dioecesi manens incardinatus (4), revocari potest iusta causa et naturali aequitate servata (c. 144). Ratio est, ut patet, quia prima dioecesis dominium supra huiusmodi clericum non perdidit.

(1) Nec ordinarie fieri debet recursus ad illam quam clericus cogitare potest licentiam praesumptam *de iure* in abstracto, veluti si dicat: *Superior si foret rationalis, concederet*; sed praesumptam *de facto*, i. e., *Superior qui de hac re ita iudicare solet, concederet*. Hoc intellige nisi ignoretur in aliqua re criterium personale Ordinarii.

(2) Ita hanc rem Ordinarii intellexerunt ut arguitur ex responsionibus ad Codicem.

(3) Tamen animadvertite quod causa rationalis et sufficiens adesset ad denegandam licentiam abeundi, si absentia periculo esset clerico. Si iniuste clericus censet se in dioecesi ab Ordinario retineri, ipsi clerico licebit suas querelas aperire Sanctae Sedi.

(4) Cfr. ea quae diximus de incardinatione.

Attamen-actus huiusmodi dominii nequit quoad exercitium separari ab aequitate canonica. Proinde Ordinarius proprius nonnisi iusta causa licentiam abessendi revocare potest et praeterea tenetur proportionaliter ad officium quod in alia dioecesi exercebat et ad reliquas circumstantias personae, clerico revocato sufficienter providere. b) A fortiori eum revocare posset Ordinarius qui *sine debita licentia expressa* e dioecesi habitualiter ad aliam dioecesim transierit etsi officium vel forsitan beneficium ibi obtinuerit. In hoc casu, de iure ab Ordinario clericus revocari potest, etsi in propria dioecesi necessarius non sit, dum ille licentiam abeundi legitime non petierit, et ad normam eorum quae n. praecedenti diximus, Ordinarius vel concedat licentiam vel aliter ipsi provideat (1).

558. Remissio ad propriam dioecesim (c. 144). — Ordinarius alienae diocesis potest ex iusta causa denegare clerico licentiam ulterioris commorationis in propriae diocesis territorio, nisi beneficium eidem contulerit (2).

ART. III. — DE OBLIGATIONIBUS AD DOCTRINAM CONSERVANDAM
ET AUGENDAM ORDINATIS (cc. 129-131).

559. Triplici hoc canone triplex subsidium clericis exhibetur et imponitur ad hoc ut scientiam, quam ipsi in studiorum curriculo acquisiverunt, possint conservare et complere, scilicet studium (c. 129), examina (c. 130), collationes (c. 131).

(1) In prioribus schematibus praeparatoriis Codicis hic casus expresse contemplabatur: "Qui vero inscio vel invito Ordinario a sua dioecesi discesserit potest ab eodem in dioecesim revocari, adhibitis etiam censuris, etsi in aliqua dioecesi officium vel beneficium aliquod obtinuerit; tenetur tamen Ordinarius eius congruae sustentationi providendi," (Sch., I, 1912, c. 51, § 3). In editione promulgata haec omissa sunt quia iam in prima parte actualis can. 144 satis hic casus continebatur implicitus.

(2) Sane si beneficium quod contulit fuit residentiale, at sine licentia in scriptis proprii Ordinarii, clericus non incardinatur dioecesi in qua beneficium accepit (c. 114). In hoc casu beneficiatus nequit ad arbitrium Ordinarii in cuius dioecesi beneficium possidet ad propriam dioecesim remitti, sed observandae sunt regulae pro privatione beneficii.

560. Studium. — Clerici studia, praesertim sacra, recepto sacerdotio ne intermittant et in sacris disciplinis solidam illam doctrinam a maioribus traditam et communiter ab Ecclesia receptam sectentur, devitantes profanas vocum novitates et falsi nominis scientiam (1) (c. 129).

Haec praescriptio sacerdotes respicit (2) tam saeculares quam religiosos et non tantum obligationem imponit studii per totam vitam non intermittendi post receptos ordines, sed etiam innuit quibus disciplinis sacerdotes *praesertim* vacare debeant, sacris scilicet, et quae doctrina in his retinenda sit: Studia et disciplinae quae sacra non sunt coli optime possunt, *secundario* tamen, a sacerdotibus, neque de doctrina quam in ipsis, sacerdotes sequantur, dummodo fidem et mores non tangat, *directe* (3) sollicitum est ius nostrum.

561. Examina. — **A) Obligatio et ratio subeundi examina.**
Ait canon: "Expleto studiorum curriculo sacerdotes (4) omnes *saeculares* (5) etsi beneficium paroeciale aut canonicale consecuti, nisi ab Ordinario loci ob iustam causam fuerint exempti, examen singulis annis *saltem* per *integrum* triennium in diversis sacrarum scientiarum disciplinis, antea opportune designatis, subeant secundum modum ab eodem Ordinario determinandum „.

Ad huiusmodi praescriptionem novam in iure generali (6) plene decla-

(1) I Tim., VI, 20.

(2) Tamen per rationabilem extensionem eis etiam applicaretur qui quavis de causa expleto studiorum curriculo et receptis ordinibus maioribus sacerdotium per aliquod tempus differunt.

(3) *Indirecte* utique sub diversis respectibus, uti patebit cum de censura librorum sermo erit.

(4) Quae in nota 2.^a diximus imo et maiori ratione forsan, huic praescriptioni applicari possent.

(5) Pro religiosis adest lex propria gravior c. 590.

(6) In iure particulari cum fructu haec examina vigeant apud plures provincias. Sic, e. g., ait *Jeremich* (Il nuovo Codice di diritto canonico, p. 50) "questi esami... furono da parecchi anni introdotti nella provincia ecclesiastica lombarda quand'era segretario delle Conferenze Episcopali il Vescovo di Mantova Mons. Giuseppe Sarto, e poi in altre diocesi dell'Italia... „.

randam aliqua adnotanda sunt: a) Obiectum examinum constituere debent *diversae disciplinae sacrarum scientiarum*. Haec *primario* intelligi debent de illis disciplinis quae directe et ex obiecto circa quod versantur sacrae sunt, e. g., de Theologia dogmatica, morali et pastorali, ascetica et mystica (1), de sacra liturgia et iure canonico, de historia ecclesiastica. *Secundario* ad illas etiam disciplinas porrigi possunt, quae etsi ecclesiasticae proprio vocabulo (2) per se ex obiecto sacrae non sint; *ecclesiasticae* proprio vocabulo, et sacrae latiori sensu appellantur, quatenus sunt veluti praeparatio et fundamentum ad scientias stricte sacras, e. g., disciplinae philosophicae et lingua latina.

b). Nulla adesse potest difficultas circa *personas* ad quas huiusmodi obligatio extenditur. Ipsa scilicet tenentur omnes omnino sacerdotes saeculares nisi ab Ordinario *ob iustam causam* fuerint exempti. Causa ad dispensationem debet igitur esse *iusta*, non praecise *gravis* (3). Relinquitur iudicanda iudicio Episcopi: tamen *demonstrative* aliquae causae allegari possunt quae rationabiliter dispensationi locum darent; v. g., qui sacram theologiam vel ius canonicum vel philosophiam scholasticam docent, uti pro religiosis praescribitur c. 590, merito *dispensarentur* (4). Item omnes illi qui diversis causis intra annum aliud examen de disciplinis sacris superarunt, maxime si in materia huius, illae praecisae disciplinae comprehendebantur circa quas versari etiam debet examen ordinarium. Sic, e. g., qui lauream in S. Theologia consequuntur vel in Iure Canonico, qui concursum ad beneficium vel ad officium aut cathedram subeunt, etc., facile dispensari valent (5).

(1) Merito aliqui Episcopi in suis animadversionibus ad schema Codicis enixe hanc ecclesiasticam disciplinam uti admodum clericis necessariam commendabant.

(2) Cfr. cc. 1.364-1.366, 589, etc.

(3) Hoc verbum, in prioribus schematibus Codicis adhibitum, sublatum fuit ad instantiam Episcoporum, ne ansam praeberet rigidioribus interpretationibus et dubiis.

(4) Arguimus ex parallelismo inter huiusmodi canones et *a fortiori* quia canon pro religiosis gravior est.

(5) B. N. quod sacerdotes novensiles utriusque cleri ad Universitates laicas frequentandas destinati ad normam Decreti S. C. Cons., 30 Apr. 1919, minime eximantur ab examinibus a cc. 130 et 590 praescriptis, quin potius eadem subire vel strictius iubeantur, ne, profanarum scientiarum studio abrepti, ecclesiastica studia praetereant (S. C. Cons. decr. cit.; cfr. *Act. A. S.*, X, 237, 238).

c) *Tempus* clare et accurate determinatur, et pariter *numerus* designatur huiusmodi examinum. In triennio integre sumpto postquam curriculum studiorum finitum fuit, et sacerdotium receptum, tria examina haberi debent, scilicet: in fine primi anni primum examen, alterum in fine secundi anni, tertium denique cum triennium completur. Ordinarius optime potest hanc legem generalem pro sua prudentia aggravare imponendo annualia pericula non tantum per triennium sed per quinquennium ut pro religiosis est ordinatum (c. 590), vel ultra (1).

d) *Modus et aliae circumstantiae*, quia lex generalis in hac re difficilis admodum esset, relinquuntur determinationi Ordinarii. Tantum praescribitur quod disciplinae, super quibus examen versari debet, opportune designentur.

B) Valor examinum. — In collatione officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum ratio habeatur eorum qui, ceteris paribus, in memoratis periculis magis praestiterunt (c. 130, § 2).

562. Collationes ecclesiasticae. — a) Earum obligatio et obiectum exprimuntur ita: In civitate episcopali, i. e., in capite dioeceseos vel abbatiae, et in territorio singulis vicariatibus foraneis assignato saepius in anno, diebus arbitrio Ordinarii loci praestituendis, conventus habeantur quos *collationes* seu *conferentias* vocant de re morali et liturgica, quibus addi possunt aliae exercitationes, quas Ordinarius opportunas iudicaverit ad scientiam et pietatem clericorum promovendam (c. 131, § 1).

b) Modus supplendi conventus in casibus extraordinariis continetur in § 2 qui statuit: "Si conventus haberi difficile sit sive ob magnam distantiam, sive ob incommoditatem itineris, tum aliquae quaestiones scripto proponantur quae resolutae mitti debent secundum normas ab Ordinario statuendas „.

c) Tandem in § 3 declarantur illi qui subiiciuntur huic oneri. Conventui interesse, aut deficiente conventu scriptam casuum solutionem mittere debent, nisi ab loci Ordinario exemptionem

(1) In prioribus schematibus ad *quinquennium* porrigebatur obligatio communis horum examinum. Postea ut tempus minimum *triennium* fuit definitum, sed vigilanter additum fuit illud verbum *saltem*.

antea expresse obtinuerint, tum omnes sacerdotes saeculares, nullo per se excepto etsi dignitas vel canonicus sit; tum religiosi, licet exempti, curam animarum habentes; et etiam, si collatio in eorum domibus non haheat, alii religiosi qui facultatem audiendi confessiones ab Ordinario obtinuerunt (§ 3).

d) *Quaestiones*. — 1.^a Quoties in anno huiusmodi collationes fieri debent? *Saepius* dicitur in lege, quod verbum, moraliter sumptum, semel fere in mense significare *saltem* videretur (1).

2.^a Qua de causa Ordinarius dispensationes concedere potest? In lege nihil statuitur directe aut indirecte, relinquatur ergo plenae discretioni Ordinarii (2).

3.^a Quomodo scire potest Ordinarius an vere habeantur collationes in domibus religiosis? Stare potest declarationi Superioris religiosi (3).

Cap. III. — De obligationibus negativis (137-142).

563. Ex iis quae clericis prohibentur aliqua prohibentur quia periculosa (c. 137), alia quia indecora (c. 138), alia demum quia aliena a statu clericali (c. 139) etsi per se nec indecora sint nec periculosa. De omnibus singulatim agimus.

ART. I. — DE IIS QUAE VETANTUR QUATENUS PERICULOSA ET INDECORA SUNT (cc. 137-138).

§ I. — *De periculosus* (c. 137).

564. A *fidei iubendo* etiam de bonis propriis clericus prohibetur, inconsulto loci Ordinario (c. 137).

(1) Ceterum Ordinarius attentis loci circumstantiis potest ita per annum collationes distribuere ut commoditati sacerdotum plene consulat. Huiusmodi collationes optime hic in Urbe distributae sunt a mense Novembri ad mensem Iulium ita ut *duodecim* collationes *morales* habeantur ad quas adistere obligatorium est pro confessariis; et pariter *duodecim* liturgicae quibus adiungitur brevis sermo super officiis vel virtutibus sacerdotalibus.

(2) Occupationes urgentiores, recognita peritia in disciplinis sacris, exercitium docendi maxime si has disciplinas profiteantur, etc.

(3) Has cleri collationes post S. Vincentium a Paulo enixe promovit V. Antonius M. Claret, Fundator noster, qui hac de re egregie scripsit.

Fideiussio est contractus quo quis alienam obligationem in se suscipit, si debitor principalis non solvat. Prohibetur clerico fideiussio *non absolute sed conditionate*, scilicet sine licentia Ordinarii; si tamen fideiussio inconsulto Episcopo fiat certe valida est (1); tamen adimpleri non posset, nisi salvo privilegio competentiae. Huiusmodi prohibitio extenditur ad omnes clericos saeculares; pro religiosis adsunt leges graviores. Ratio huius praescriptionis est quia fideiussiones ferunt periculum alienationis patrimonii, quod clericis in sacris non licet sine venia Episcopi; pro aliis vero clericis in re, quae graves obligationes inducit, merito coguntur Episcopum consulere. Iure antiquo absolute vetita erat sub poena degradationis seu depositionis *frequens* fideiussio; *nisi pietas urgeret*, addebat glossa. Nunc haec poena non viget et termini prohibitionis, ut diximus, stant.

§ II. — *De indecoris* (c. 138).

565. Clerici ab iis omnibus, quae etsi per se honesta sint, statum suum dedecent prorsus abstineant ne clericalis dignitas vilescat. In particulari: **A) *Indecoras artes ne exerceant.*** Quenam artes in concreto indecorae habendae sunt, plus minus ex aestimatione populorum dimetiendum est. Generatim officia macellariorum et tabernariorum seu cauponum et his similia (2) apud omnes ut vilia habentur et indecora. Labor corporalis ex se statui clericali non repugnat, nisi ex adiunctis vilis reputetur. Ordinarii possunt aliquas occupationes determinare quae suis clericis non convenientes appareant (3).

B) *Aleatoriis ludibus pecunia exposita ne vacent.* — Si vero *pure aleatorii* non sint, pecunia quae exponitur parva admodum

(1) Cfr. *Giraldi*, "Expositio Iuris Pont.", lib. III, tit. XXII, sect. 465.

(2) Cfr. *Wernz*, II, 213, 214.

(3) Cfr. *Laurentius*, n. 114.a).

sit, et honestae recreationis causa fiat, quin modus excedatur, ludus vetitus non censetur (1).

C) *Arma ne gestent, nisi aliquando iusta timendi causa subsit.* — Praeterea in gestandis armis, clerici etiam iustis dispositionibus auctoritatis civilis subsunt.

D) *Venationi ne indulgeant, clamorosam autem numquam exercent.* — Venatio duplex (2) est, *quieta* et *clamorosa*. Quieta illa dicitur quae etsi cum canibus et armis sine magno strepitu fit et adversus feras minores dirigitur. Clamorosa illa est quae multis coadunatis personis, canibus et armis, magno strepitu, ita ut imaginem praeseferat parvi belli, adversus feras maiores ordinatur. Iam, omissis antiquis opinionibus (3) circa venationis liceitatem pro clericis, quae nunc obsoetae iam sunt, ex Codice haec duo constant: a) Venatio clamorosa absolute clericis vetita est, ita ut ipsi numquam eam exercere licite valeant. b) Quoad venationem quietam, seu pacificam potius excessus et nimia frequentia prohibetur. "Venationi ne indulgeant," dicitur et haec verba ex adverso ponuntur aliis quae clamorosam respiciunt et absolute prohibent. Hinc non licet clericis saepe saepius venationi vacare, non censetur tamen ex lege generali illicitum semel aut iterum quandoque. Locorum Ordinarii et Concilia Provincialia possunt iustis de causis omnem venationem prohibere (4).

E) *Tabernas aliaque similia loca sine necessitate aut alia iusta causa ab Ordinario loci probata ne ingrediantur.*

Huiusmodi praescriptiones tam clericos omnes quam religiosos comprehendunt. Ordinarii locorum et Concilia particularia opportune quoad

(1) Cfr. Aichner, p. 258.

(2) Ne de arenaria loquamur quae ad rem non pertinet et ad quam aliqui confugiebant (cfr. Sebastianelli, I, n. 43), ut sustinerent de hac ferarum in arena venatione intelligendas esse canonum prohibitiones.

(3) Cfr. Benedictus XIV, "De Syn.," l. XI, c. X, n. 8; Wernz, II, 214 v.; Sebastianelli, I, 43.

(4) Aichner, p. 259, not. 17, 18.

applicationem debent haec generaliora praescripta determinare, et optime possunt, intra limites tamen a iurisprudencia canonica admissos (1), pro adiunctis, eorum rigorem augere et exequutionem opportunis sanctionibus urgere.

ART. II. — DE HIS QUAE VETANTUR QUATENUS A CLERICIS ALIENA SUNT (cc. 139-142).

§ I. — *In genere.*

566. “Ea omnia quae, licet non indecora, a clericali tamen statu aliena sunt, vitentur,” (c. 139, § 1). “Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus,” (2), quae aliena sunt a ministerio sacro clericis proprio et eos et mundanos redderent et impedirent quominus officiis proprii ministerii quae totum hominem absorbere debent, convenienter satisfacerent (3).

Aliena censentur ea omnia quae cum necessaria non sint pro honesta vita gerenda, minus conveniunt ministerio ecclesiastico et ipsum directe vel indirecte impediunt. Uno verbo vocantur negotia saecularia (4). Ea huiusmodi primo paragrapho canonis 139 generatim proponuntur; in sequentibus vero de aliquibus determinate agitur. Hinc Ordinarius et Concilium Provinciale poterit, pro adiunctis, ea omnia quae aliena videantur a clericali statu et propriis clericis impedimento sunt ad ministerium altaris vel ad clericalem sanctitatem, quatenus in paragraphis et canonibus sequentibus non satis determinentur, ex hac generali regula primae paragraphi accurate definire et imponere (5).

(1) Sic excederet Ordinarius qui omnes prorsus ludos etiam innocentes et decoros prohiberet et pariter si poenis gravioribus quam res ferat imponeret ob transgressionem in his rebus (cfr. *Bened.* XIV, “De Syn.,” l. XI, c. X; *Wernz*, II, 214; III; *Sebastianelli*, I, 22).

(2) 2 Tim., II, 4.

(3) Cfr. *Aichner*, § 73; *Wernz*, II, 221.

(4) Cfr. tit. 50, l. III. Decretalium Gregori IX: “Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant.”

(5) Sic, e. gr., regulari potest interventus cleri in negotiis politicis, pro adiunctis nationis et temporum circumstantiis et alia huiusmodi; cfr. *Aichner*, l. c.; *Wernz*, II, 226; *Santi-Leitner*, III, tit. 50, n. 4.

§ II. — *In specie de iis quae clericis sine venia non licent.*

567. I. Sine *Apostolico indulto* sequentia clericis vetita sunt (c. 139, § 2): **A) Medicinam vel chirurgiam exercere:** a) His verbis prohibetur praesertim *exercitium* artis medicae et chirurgicae ex professo et ad quaestum, *maxime* si chirurgia cum adustione et incisione fiat (1). Non vetatur adistentia proprie dicta, etiam scientificè praestita infirmis (2); nec indirectus vel accidentalis usus cognitionum in arte *medica* (3) dum sacrum ministerium exercetur; nec, ut videtur, magis proprium ac directum artis medicae exercitium limitate ad personas propriae familiae vel communitatis; nec medicinae vulgaris aut parum complicatae (4) moderatus et gratuitus usus, qui per consilia et suggestiones fit, et in parvis vicis praesertim inservire solet ad fiduciam et amorem propriis parochis, missionariis, etc., conciliandos.

b) Haec prohibitio ita explicata, *nunc certo* (5) omnes clericos et religiosos comprehendit etiam eos qui in missionibus degunt vel artem medicam ante ordinationem aut professionem exercebant.

c) Indultum apostolicum requiritur ad exercendam ordinario et ex professo artem huiusmodi. Ad casum vero si agatur de medicina vel parva chirurgia et necessitas urgeat, sufficit licentia Ordinarii, imo et rationabiliter licentia praesumitur, quando expresse obtineri nequit (6). Pro religiosis laicis vel pro mulieribus,

(1) *Wernz*, II, n. 222, III et not. 82.

(2) Praesertim propriis. Quoad alienos ex modo vel alia ratione posset sacerdotibus incongrua esse huiusmodi adistentia.

(3) Etiam in *chirurgica*, dummodo non fiant adustiones vel incisiones periculosae.

(4) *Naturismi* vel *Kneippismi*, *Homoeopathiae*, etc. Quoad hanc tamen cfr. *Aichner*, § 73, 1 a) et nota 12 et *Wernz*, l. c., not. 85.

(5) Quoad ius antiquum cfr. *Wernz*, l. c.; *Bened.* XIV "De Syn.", l. XIII, c. X.

(6) Cfr. *Wernz*, l. c.

qui ad curam infirmorum ex Instituto ordinantur praeter ea quae in a) diximus, in Instituti approbatione ea iam concessa videntur quae ad medicinam et parvam chirurgiam sese referunt et ab ipsis fieri solent; quoad magnam chirurgiam egent venia Sedis apostolicae (1). Huiusmodi indulta apostolica facile conceduntur pro locis missionum, sed duae conditiones apponi solent, scilicet quod sine quaestu fiat et sine adustione vel incissione. Haec ultima limitatio, quoad clericos saltem, talis esse censetur propter periculum irregularitatis (c. 985, 6.), ut si expresse non dispensetur tacite semper insit (2).

B) Tabelliones seu publicos notarios nisi in Curia ecclesiastica, ne agant. — Iure antiquo haec prohibitio respiciebat tantum regulares et clericos in sacris constitutos, et per se *generatim* (3) extendebatur non solum ad causas in foro civili actas, sed etiam in foro ecclesiastico. Ex recentiori praxi tamen admissi sunt clerici omnes ad tabellionatum in foro ecclesiastico. Ex iure, quod nunc indicitur, haec praxis non solum confirmatur ita ut iam clerici omnes notarii in foro ecclesiastico esse possint, sed praeterea clerici praeferuntur laicis (c. 375, § 3), imo et quandoque debent esse sacerdotes, exclusis clericis inferioribus. Sic sacerdotes sint oportet cancellarius in Curiis dioecesanis (c. 372, § 1, 3), protonotarii apostolici, notarius adiunctus et cancellarius in S. R. C. pro causis sanctorum (c. 2.017), notarii in causis criminalibus clericorum (c. 375, § 2).

Quoad forum civile, ut patet, antiqua prohibitio retinetur et *extenditur* ad omnes clericos. Religiosi huiusmodi praescriptionibus tenentur, imo et in aliquibus casibus prohibentur etiam hoc munere fungi in causis ecclesiasticis (c. 2.014).

C) Officia publica quae exercitium laicalis iurisdictionis vel

(1) Cfr. *Bollario del Ordine di S. Giovanni di Dio*, n. 348 et nota p. 271, Roma, 1905.

(2) Cfr. *Bollario cit.*, nn. 347-53; *Santi-Leitner*, III, 50, n. 1.

(3) Cfr. *Wernz*, II, 225, II.

administrationis secumferunt ne assumant. — Inde omnes clerici et religiosi ex novo iure sine venia S. Sedis, quae prius tantum pro Episcopis et Praelatis ecclesiasticis (1) requirebatur, nequeunt munera vel officia publica exercere quae iurisdictionem proprie dictam, sive contentiosam, sive exequutivam aut legislativam personalem secumferant, et pariter illa quae administrationem seu potestatem administrativam important. Igitur non licet clericis et religiosis fungi munere praesidis Reipublicae vel Gubernii, ministri, gubernatoris seu praefecti, iudicis, magistratus, operum piarum laicalium praesidis, thesaurarii et alia huiusmodi (2). Non vetantur his verbis officia et munera quae meram consultationem ferunt (3).

568. II. *Sine venia proprii Ordinarii* clericis non licet (c. 139, § 3) (4):

A) Gestiones bonorum ad laicos pertinentium inire aut officia saecularia privata exercere (5), quae secumferant onus reddendarum rationum. Hac de causa vetita censi debent tutela et cura saltem extraneorum (6) et aliae administrationes et depósitosa iudiciaria, etc. Haec a fortiori religiosis applicari debent, ut patet. In prohibitionē, ut ferunt verba, non comprehenduntur administrationes bonorum ecclesiasticorum.

(1) Wernz, II, 225, VI.

(2) In prioribus schematibus Codicis dicebatur *quae exercitium laicalis iurisdictionis secumferunt*. Ad petitionem Episcoporum et maiorem rei claritatem, additum fuit verbum *administrationis*, unde, ut alia omittamus, id quod in textu dicimus, deducitur.

(3) Ita nisi adsit specialis prohibitio S. Sedis vel Ordinarii licet officium consilarii civitatum vel provinciarum exercere.

(4) Quoad licentias habendas, de quibus in Décr. *Docente Apostolo*, 11 nov. 1910, recurrendum est ad Ordinarium proprium (Comm. int. Cod. 2-3 Jun. 1918, Act. A. S., 1918, X, 344).

(5) De publicis egimus in praecedentibus (c. 139, § 2).

(6) Quoad *cognatos* et alias personas ab antiquo iure exceptas admitti etiam nunc potest tutela vel cura *legitima* in clericis saecularibus, non vero in Episcopis et religiosis. Hoc intellige nisi leges particulares graviore sint (cfr. Wernz, II, 225, III).

B) Procuratoris aut advocati munus exercere clerici nequeunt in foro civili, nisi in his duobus casibus, scil. si agitur de causa propria vel de causa propriae ecclesiae. Causa dicitur *propria* sive pertineat ad ipsam personam clerici directe et immediate, sive etiam, ut credimus (1), si ad personam suae familiae. *Propria* ecclesiae illa dicitur, in qua clericus officium vel beneficium possidet. Quoad tribunalia ecclesiastica, ex Codice (2), omnibus clericis licet munera procuratoris vel advocati, servatis servandis, exercere. Pro religiosis adest lex gravior (1.657, § 3).

C) In laicali (3) iudicio criminali gravem (4) personalem poenam prosequente nullam partem habere possunt, ut puta consilium vel auxilium praebendo vel favorem, *auctoritative* interessendo, nec testimonium ferre valent, nisi instante necessitate morali, ut si aliquid pro reo allegare possunt, vel coactione auctoritatis laicalis.

569. III. *Sine venia Apostolicae Sedis vel Ordinarii iuxta casus non licent sequentia* (c. 139, § 4):

Senatorum aut oratorum legibus ferendis, quos *deputatos* vocant, munus ne sollicitent neve acceptent sine licentia Sanctae Sedis in locis ubi pontificia prohibitio intercesserit, ut puta in Bosnia-Herzegovina, in Italia, etc. (5). Pro aliis locis clerici hoc munus ne attentent sine licentia tum sui Ordinarii tum Ordinarii loci in quo electio facienda est.

In dubiis an licentia sit necessaria, attendendum est an collegium huiusmodi senatorum vel *deputatorum* habeant necne facultatem legislativam. In casu affirmativo, certe veniunt sub praescripto canonis; in casu negativo, per se necessaria non esset

(1) Ad sensum antiqui iuris (cfr. Wernz, II, 225, I). Non vero licet amplius in causis *miserabilium personarum*, quae verba ne abusibus locum darent, sublata sunt.

(2) Cfr. cc. 1.657, 1.658.

(3) Igitur in ecclesiastico vetitum non est.

(4) *Gravis* poena quatenus sit moraliter distinguendum est. Ipsa legislatio civilis poterit generatim haberi ut criterium.

(5) Cfr. Legislationem allegatam in nota ad c. 139, § 4.

ex hoc canone (1) venia Ordinarii. Tamen *practice* sive ex prohibitionibus particularibus, sive ex declaratione et applicatione ad casus concretos regulae generalis in prima paragrapho huius canonis statutae, sive ex aliquali necessaria dispensatione residentiae (2) vel alicuius officii, etc., vix non semper ad quodlibet horum munerum acceptandum, ut puta consiliarii provincialis vel municipalis, erit necessaria proprii Ordinarii venia.

§ III. — *De iis quae clericis absolute vetantur* (cc. 140-142).

570. Spectacula. — Non licet clericis omnibus, etiam minoribus, nec religiosis interesse spectaculis, choreis, pompis quae eos dedecent, vel quibus interesse scandalo sit, praesertim si haec publicis in theatris fiant (c. 140). A fortiori prohibitum est quod ipsi clerici choreas ducant, histriones agant, ludricas artes exercent vel simili quavis ratione dignitatem et sanctitatem in his, quae ab statu clericali prorsus aliena et remotissima sunt, abiiciant (3). Quatenus in particulari spectacula et pompae ex iis, quae in unaquaque regione usitantur, clericos dedeant et praecipue quibus interesse scandalo esse valeat, Ordinarium et Concilium Provincialis erit determinare. Pluribus in locis absolute et sine distinctione vetantur clerici interesse publicis theatris (4), cinematographis (5), equorum cursibus et taurorum agitationi (6)

(1) Ex legibus particularibus et quatenus secum ferre possent haec munera onus administrationis, etc., alii canones forsitan applicari merito deberent.

(2) Quia extra propriam residentiam comitia fiunt, etc.

(3) Cfr. antiq. legislat. in not. ad c. 140, quibus adde declarationem S. C. Consistorialis, 10 Dec. 1917 (*A. A. S.*, 1918, pag. 17).

(4) Quia hodie communissime spectacula theatrale sunt huiusmodi ut dedeant clericos, et fere semper scandalum oriretur ex clericorum assistentia.

(5) Romae vetitum est clericis et religiosis decreto Vicariatus Urbis, 15 Iulii 1909 (*A. A. S.*, I, 600).

(6) Cfr. *Conc. Baltim.* III, tit. II, n. 79; *Wernz*, II, 219, not. 19; *Buceroni*, III, 180.

aliisque circentibus ludis. De theatris privatis quae non sint profana (1) non valent praedicta.

571. Militia voluntaria. — Prohibentur clerici et religiosi militiam saecularem voluntarie capessere (c. 141, § 1): excipitur casus in quo id cum Ordinarii licentia faciant ut citius liberi evadant (2). Clericus minor qui huic praecepto contradicat, sponte dans nomen militiae, ipso iure ab statu clericali decedit (c. 141, § 2). Pariter vetitum est clericis et religiosis opem quoquo modo ferre intestinis bellis et ordinis publici perturbationibus (3).

572. Negotiatio. — Tandem clerici prohibentur, et maiori ratione religiosi, per se vel alios negotiationem aut mercaturam exercere sive in propriam sive in aliorum utilitatem (c. 142).

I. Ut vis et ambitus huius prohibitionis bene perpendatur, aliquae notiones declarandae sunt. *Negotiatio* vel mercatura generatim definitur: "permutatio pecuniae aut mercium lucri causa". Iam negotiatio **A**) potest esse *domestica* seu *oeconomica*, *lucrativa*, *politica* ex fine ad quem dirigitur; **B**) fieri valet immediate per se ipsum, vel per alios, relate ad obiectum cuius fit permutatio; tandem **C**) versari potest circa pecuniam, circa opera, circa merces.

A) *Negotiatio*: **a)** *Domestica* seu *oeconomica* illa dicitur quae fit ratione curae in propria familia vel in aliqua administratione gerendis. Fiunt emptiones non directo lucri causa, sed ad subveniendum necessitati vel utilitati propriae familiae, sed postea res emptae utpote superfluae vel quavis alia honesta ratione pretio maiori quam tempore emptionis denuo venduntur (4). **b)** *Nego-*

(1) Etsi non semper et exclusive repraesententur sacra.

(2) Ita persaepe, v. g., iuxta legem gallicam, bono clericorum consulitur.

(3) Non tamen inde vetatur legitimus et aliquando omnino necessarius cleri interventus in rebus politicis et socialibus. Ideo ne verba: intestinis bellis et *politicis contentiōnibus*, quae in primo schemate Codicis legebantur, ansam praeberent erroribus et insectationibus perversorum, mutata sunt in ea quae hodie in c. 141 leguntur.

(4) *Wernz*, II, 217.

tiatio *lucrativa* est ea quae fit *directo* lucri causa et duplex est: 1.º *artificialis* si res empta priusquam vendatur vel propria opera vel per operarios aut conductos famulos immutetur; 2.º *lucrativa* stricte dicta seu *quaestuosa* quando res emuntur ea intentione ut carius sine ulla immutatione vendantur. c) *Politica* est illa qua quis pro magna communitate, ut puta pro statu, pro civitate, pro exercitu, pro missione, etc., ea quae necessaria sunt emit.

B) Negotiatio fieri valet: a) *per se ipsum* immediate et directe; b) *per alios* qua procuratores, administratores vel quolibet alio modo larvatas vices gerentes. Pariter ordinari potest ad lucrum proprium vel ad lucrum alienum, i. e., fieri potest pro se vel pro aliis.

C) Ex obiectis quae commutantur, ut in definitione innuebamus, negotiatio versari potest circa merces, circa opera, circa pecuniam. Negotiatio pecuniae specialiter dicitur *cambium*, quod dispescitur in *manuale* (seu minutum), in *locale* et *temporale* (seu fictum, obliquum vel siccum, ut dicitur). a) *Cambium manuale* est commutatio pecuniae praesentis alicuius formae cum pecunia alius formae, aurum, e. g., pro argento. b) *Cambium locale* est permutatio pecuniae absentis cum praesenti: campsor accipit hic pecunias, *camporario* alio in loco restituendas (1). *Cambium manuale* et *locale* referuntur ad *cambium reale* quod contraponitur *cambio temporali* (seu ficto). c) Hoc habetur quum fingitur pecunia tradenda alteri de loco in locum transvehenda ut sic possit aliquid pro translatione exigi (2).

(1) Cfr. *Bucceroni*, II, n. 1.176 "Generatim ille qui in pecunia negotiatur et lucrum quaerit *argentarius* appellatur. Ille autem a quo petitur *cambium* vocatur *campsor*, ille qui petit *camporario*. Emolumentum illud quod campsor percipit ex permutatione pecuniae cum pecunia, *aggio* vulgo appellatur „

(2) Cfr. *D'Annibale*, II, 474; *Bucceroni*, II, n. 1.176, 1.177; *Oietti*, "Synopsis „, v. "Cambium „. *Fingitur* ergo adesse *cambium reale* ut aliquid percipiatur. Nunc huiusmodi *cambium* in usu non est. Illicitum est, nisi quod accipitur, ratione mutui accipiatur.

II. *Disciplina vigens.* — Prohibentur clerici et religiosi (1) per se vel per alios negotiationem aut mercaturam exercere non tantum in propriam sed etiam in aliorum utilitatem. Ut recte intelligatur principium canonis disserte enucleanda est negotiatio quae his verbis prohibetur. Igitur:

A) Non prohibetur: **a)** negotiatio domestica seu oeconomica quae ad bonam domus administrationem ordinatur, et non tantum licet sed etiam obligatoria dici potest quodammodo pro iis clericis qui curam propriae domus vel administrationem beneficii, etc., gerunt; **b)** nec negotiatio lucrativa *artificialis improprie dicta*, quae tunc habetur quando res quas clericus ex patrimonio possidet per se aut etiam per alios conductos famulos immutat ut inde vendat (2); **c)** nec negotiatio lucrativa *artificialis proprie dicta*, quando res emptae quae postea carius venduntur clericus non aliena opera sed propria, per seipsum immutat (3).

B) Sub prohibitione cadunt: **a)** negotiatio lucrativa *artificialis proprie dicta*, quando res emptae quae carius venduntur non propria opera, sed opera famulorum pretio conductorum seu opificum commutantur. Hinc clericis non licet praedia conducere et per alios colere, opificia seu fabricas, ut aiunt, construere ad industriam exercendam (4); **b)** negotiatio lucrativa *quaestuosa* omnis, sive permutationes fiant mercium sive pecuniae per cambium cuiusque speciei (5); **c)** negotiatio *politica*, quae etiam *ordinario*

(1) Tam privati quam Superiores et qui eorum nomine agunt.

(2) Tamen non nimis late haec intelligenda sunt. Sic, e. g., clericus qui oves possidet non ad lanam texendam fabricam construere posset, nisi forte alias convenienter vendere illam non valeret.

(3) Alia ratione forsitan hanc negotiationem exercere non licebit, scilicet si ars, qua res immutentur, indecora sit.

(4) Sane haec negotiatio accedit ad quaestuosam.

(5) Rationes prohibitionis sunt: **a)** quia haec negotiatio contra monitum Apostoli (2 Tim. II, 4) nimis clericum negotiis saecularibus implicaret; **b)** pigritiam et avaritiam foveret; et **c)** ad illicitos quaestus facile viam sterneret. Adde quod invidiam et aversionem plebis adversus clericos concitare posset,

clericis vetita est, quia etsi in ipsa vera ratio negotiationis non adsit, cum res carius non vendantur, nec in lucrum privatum cedat, tamen aliena est ab statu clericali (c. 139, § 1).

C) Negotiationes quae iuxta dicta vetantur exerceri nequeunt nec per se nec per alios, nec in proprium lucrum nec in lucrum aliorum, qualibet ratione (1).

III. *Quaestiones speciales:*

1.^a *An liceat clericis actiones vel obligationes emere societatum industrialium vel commercialium?* — Valde vexata fuit huiusmodi quaestio et nemo non videt quanti momenti in hodierna organizatione oeconomica sit. Ut clare rem definiamus, imprimis ea quae ab omnibus fere admittuntur et admitti debent distinguenda accurate sunt ab iis quae ante Codicem disputabantur.

a) Certum apud omnes est, clericum licite posse *obligationes* (2) ex industrialibus vel commercialibus societatibus cuiusque generis emere dummodo honestae sint. Sane agitur *de mutuo* cum convenienti lucro seu interesse his societatibus faciendo. Iam hoc mutuum prorsus aequiparari debet illis quae Statui ex acquisitione titulorum vel privatis quovis modo fiunt. Si haec mutua, ad normam regularum moralium facta, appellare velis negotiationem, reducentur ad negotiationem oeconomicam.

b) Pariter certum est non licere ad hoc emere obligationes, et idem valet de actionibus, ut postea carius vendantur: esset

et mores clericorum ex divitiis, quas in hominibus pareret alias satis liberis, corrumpere posset.

(1) Cfr. *Oietti*, "Synopsis", v. *Negotiatio*. Antiquitus negotiatio per alios non prohibebatur, prohibitionis auctor fuit Benedictus XIV sua Const. *Apostolicae* (25 Febr. 1741) confirmata a Clemente XIII in Const. *Cum primum* (27 Sept. 1759).

(2) *Obligationes* sunt tituli ad emolumentum quoddam determinatum percipiendum ex pecunia societati alicui mutuo data: per *obligationem* quis evadit societatis creditor non socius. *Actiones* sunt tituli quibus propter pecuniam in societatem collatam ius acquiritur ad variabile proportionatum emolumentum: per *actiones* quis fit *socius* at non necessario *administrator*, quod bene notandum est. Cfr. *Bucceroni*, III, n. 182.

vera et propria negotiatio quaestuosa (1). Licet tamen eas obligationes vel actiones quae, ut pecunia fructuose collocaretur, emptae sunt, postea superveniente honesta ratione vel quia superfluae sunt, carius vendere, quia etiam hoc recidit in negotiationem oeconomicam.

c) Communiter admittitur licere *actiones* accipere societatum *industrialium*; earum saltem quae negotiationem impropriad seu artificialem, ad sensum iuris, non exercent (2).

d) Quid vero quoad *actiones* aliarum societatum *industrialium* et praecipue quoad *actiones* societatum *commercialium*? Disputatur inter auctores (3). Nobis opinio *theoretice* longe probabilior et *practice* certa est quae affirmat absolute licere clericis *per se*, sive agatur de societate constituenda sive de constituta, de societate *industriali* vel de *commerciali*, *actiones* quaslibet accipere dummodo: 1.º finis societatis sit honestus et pariter honestis rationibus ad conferendam hac ratione pecuniam clericus adducatur; 2.º non adsit specialis prohibitio generalis vel particularis et clericus paratus semper sit stare praeceptis Ecclesiae; 3.º neque immediate per se, neque mediate per alium qui eius vices gerat, clericus in negotiorum societatis gestione quoquo modo interveniat, proindeque nec adsistat congregationi sociorum in qua negotia ordinantur et rationes redduntur.

(1) S. U. I., 15 Apr. 1885 et 17 Nov. 1875.

(2) Cfr. *Wernz.* II, 219, qui distinguit societates *industriales* sensu stricto in quibus non adest ulla commutatio materiae. e. g., societates *ferroviarum* vel *fofinarum*, ab illis in quibus res immutantur, e. g., *fabrica chartae*. Pro prioribus egregius canonista concedit, pro posteribus negat, quia cum in ipsis res emptae per conductos operarios immutantur adesse videntur ea quae requiruntur ad negotiationem improprie dictam, quae certe vetita est, ut diximus. Alii sine distinctione communiter admittunt pro omnibus societatibus *industrialibus*.

(3) Tenent opinionem affirmantem inter alios *Bucceroni* (III, 182); *Genicot* (II, 41, IX); *Aertnys* (I, V, n. 99); *Busquet* (n. 527, IV); *Gury-Ferreres* (II, 105); *Bargilliat* (I, 391); *Sanguinetti* (n. 220); *Mocchegiani* (I, 1585). Alii negant ut *Wernz*, l. c.; *Brabandere* (Iuris. can. comp., n. 554); *Villada* (Casus, v. III, p. 66 sqq.); *Lehmkuhl*, I, 774.

Sane in his non invenitur negotiatio vetita, quae illa est in qua clericus efficaciter influit in negotiationem. Revera si conditiones requisitae observantur nequaquam dici potest quod clericus per se vel per aliam personam negotiationem exerceat. Non *per se*, ut patet, quia nullo modo intervenit in gerendis negotiis (1); non *per alios*, quia administratores non proprie *eius mandato* vel *eius nomine* agunt. Qui actiones emit, *practice* quoad influxum in negotiationem vix differt ab eo qui obligationes accipit. Unica differentia *practice* in eo est quod *actionarius*, quia periculis sese exponit et respondet de damnis, ex adverso etiam fruitur maiore proportionem ex proventibus. *Obligationarius*, periculis caret ac eius lucrum quo certius est eo minus est.

Ex novo Codice quoad praesentem quaestionem duo sunt notanda: 1.um *Directe* in Codice non tangitur huiusmodi quaestio, *indirecte* tamen ex principiis generalibus practice solvi potest. In casu merito dubitatur an prohibitio emendi actiones societatum commercialium et industrialium contineatur necne in regula generali can. 142 statuta. Agitur ergo de lege hac in re dubia dubio iuris, ideoque non tenet ex can. 15. 2.um Animadvertite quod non ex oblivione vel casu sed *intento* ea quae ad hanc quaestionem pertinebant quaeque in prioribus schematibus usque ad definitionem continebantur, omissa sunt. In secunda paragrapho quam hic canon habebat dicebatur: *Licet tamen clericis obligationes vel actiones societatum industrialium vel commercialium aut arcarum publicae utilitati inservientium emere, dummodo eae societates nullum habeant propositum finem illicitum vel quomodolibet suspectum neque clerici iisdem actionibus aut obligationibus negotiationem exerceant*. Haec *implicite*, ut ex dictis iam patet, sufficienter continentur in actuali canone (2); *expli-*

(1) Ideo non liceret ex eis societatibus actiones sumere in quibus clericus cogeretur hanc administrationem per se exercere vel per alios.

(2) Confirmatur ex editione Codicis annotata, in qua omnes resolutiones

cite melius et opportunius hac ratione exprimenda non erant, quia agitur de re quae multum dependet ex circumstantiis locorum, nempe quae etsi generatim et per se licita sit, per accidens periculosa est, atque ideo facilius visum est forsitan quod abusus possibiles corrigerentur per leges particulares, si in Codice illimitata libertas non consignabatur. Haec agendi ratio conformis est anteriori iurisprudentiae Ecclesiae quae noluit rem absolute radicitus et in abstracto definire, sed prudenter prout tempora ferre et exigere videbantur paulatim laxiores habenas relaxavit.

2.^a *Quaenam causae excusarent legitime ab hac lege et quomodo?*

a) *Necessitas propria* (1) *vel propriae familiae* excusat clericum ab hac lege; sed nisi periculum sit in mora etiam in hoc casu petenda est necessaria licentia vel a S. Sede, si tempus suppetat, vel ab Ordinario in casibus urgentioribus (2). Haec licentia concedi solet cum necessitas vera est, ut subveniri possit, dummodo negotiatio fiat sine dedecore status clericalis. Etiam pro necessitate futura si iam instet, conceditur donec *certa et gravis* sit (3).

b) *Utilitas quae in necessitatem recidit.* Habetur cum sine magno damno negotiatio interrumpi non potest. Sic cum clericus per hereditatem vel alio modo dominus evadit alicuius negotii cuius intermissio grave nocumentum afferret ipsi, facile licentia

quae pro hac quaestione allegari solent et in schematibus anterioribus pro secunda paragrapho allegantur, nunc in unica citatione huius Canonis continentur.

(1) Sic a S. C. de Prop. Fidē conceditur haec facultas illis qui ordinati sunt titulo misionis, si oblationes deficiant (S. C. de P. F., 23 Nov. 1665; Inst. S. O., 1 Martii 1784, in Collect., nn. 336, 2.121).

(2) Tamen aliqui affirmant quod nulla venia necessaria sit, si negotiatio fiat ad comparanda sibi necessaria *vitae* et non tantum *statui* (Bucceroni, III, n. 182).

(3) Clem. XIII, *Cum primum*, 17 Sept. 1759. Cfr. Coll. S. C. de Prop. Fid., n. 336, p. 118.

conceditur ad hoc ut negotiatio continuari possit. Sed imponitur ut si fieri valeat per alios negotiatio geratur, et quantocius, moraliter, in alium transferatur (1).

c) Negotiatio *politica* clericis tantum permittitur in casu necessitatis, si caritas vel pietas urgeant: ut puta tempore famis vel pestis. In hoc etiam casu adesse debet, si possibile sit, declaratio Ordinarii qui necessitatem vere existere confirmet (2).

3.^a *Quaenam sunt poenae adversus clericos negotiatores?*
— Require in tractatū de delictis et poenis.

TIT. IV. — DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS [DE POTESTATE IURISDICTIONIS] (cc. 145-195).

Cap. praeliminare. — De potestate et hierarchia iurisdictionis in particulari (3) (cc. 145, 146).

CAN. 145. § 1. Officium ecclesiasticum lato sensu est quodlibet munus quod in spiritualem finem legitime exercetur; stricto autem sensu est munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum conferendum, aliquam saltem secumferens participationem ecclesiasticae potes-

tatis sive ordinis sive iurisdictionis.

§ 2. In iure officium ecclesiasticum accipitur strictu sensu, nisi aliud ex contextu sermonis appareat.

146. De beneficialibus officiis in specie, praeter canones qui sequuntur, custodiantur insuper praescripta canone 1409 seqq.

(1) "Verum ex receptis moribus si clericus in negotiis patri huiusmodi successerit una cum fratribus ea per alios exercere permittitur". *Bucceroni*, l. c.

(2) *Wernz*, II, n. 219, II.

(3) Hucusque de his egimus quae utrique potestati ac hierarchiae ordinis et iurisdictionis communia sunt (tit. prael., cap. I); de potestate ac hierarchia ordinis (tit. prael., cap. II); de illis quae ordinationem consequi intelliguntur, servato ordine Codicis, scil. de adscriptione clericorum alicui dioecesi (tit. I), de iuribus ac privilegiis (tit. II) et tandem de obligationibus clericalibus (tit. III). Nunc vero, servato pariter ordine Codicis, de potestate ac hierarchia iurisdictionis est dicendum.

Art. I. — DE POTESTATE IURISDICTIONIS.

§ 1. — *Natura, divisiones et subiectum potestatis iurisdictionis.*

573. Natura iurisdictionis. — Hoc verbum *iurisdictio* vi sua potestatem *iuris dicendi* seu iudicalem significare videtur, et hoc sensu accipiebatur veteri Romanorum iure (1). In iure no-

(1) Cfr. *Girard*, Man. cit., p. 988, not. 5; *Bonfante*, "Storia del diritto romano", 2.^a ed. (Milano, 1909), p. 188-190, 284, 462; *Vidal*, "Inst. iuris civ. rom.", n. 156; *Digesto italiano*, v. *Giurisdizione civile*, v. XII, p. 775 sqq.; *Sanguineti*, "Iuris eccl. Inst.", p. 233-235. Iurisdictionis appellabatur potestas iudicialis in rebus civilibus. Distincte separata fuit ab *imperio* de quo statim, ex Praetoris urbani creatione cui integre commissa fuit haec potestas dum a Consulibus arcebatur. Iurisdictionis dividebatur in *voluntariam* et *contentiosam*. Dicebatur iurisdictionis *voluntaria* potestas ad assistendi legis actioni seu processui ficto per quem aliquis effectus iuridicus obtinebatur, puta cessione in iure, emancipationi, adoptioni et aliis huiusmodi. Iurisdictionis *contentiosa* vocabatur potestas in magistratu exercendi seu conficiendi processum iudicalem verum et proprie dictum vel aliis id commitendi.

Imperium erat potestas suprema, i. e., superioribus magistratibus competens. Initio hoc nomine integra potestas publica comprehendebatur. Decursu temporis limitata fuit extensio huius vocis prout potestas superiorum magistratuum etiam gradatim limitabatur et alias acceptiones recepit. Potestas suprema deminuta, comparative ad illam qua reges fruebantur, prout domi, i. e., intra urbem exercebatur, appellata fuit *imperium domi*, et contraponabatur *imperio militiae* quod latius patebat. Distinguebatur etiam *imperium mixtum* et *merum*. *Imperium merum* erat potestas iudicandi in causis criminalibus et poenas, etiam graviores, executioni mandandi. *Imperium mixtum* cum iurisdictione seu *cui iurisdictionis inest*, est ius magistratui competens aliqua imponendi quoad causas civiles sine forma processus. Vi huiusmodi imperii praetor haec quatuor poterat iuris remedia exercere: *interdicta*, *missiones in possessionem*, *restitutiones in integrum*, *stipulationes praetorias*. Dicitur etiam alio sensu modica coercitio quae potestati iurisdictionis inesse necesse est ut vere efficax sit.

Potestas sensu specifico adhibebatur etiam, praeterquam quod in sensu generali, sub quo etiam imperium vel iurisdictionem, etc., significare potest. Sub altero respectu dicit Paulus (fr. 215 D. L., 16): "Potestatis verbo plura significantur: in persona magistratuum imperium; in persona liberorum patria potestas; in persona servi dominium, etc.", Sensu specifico contraponitur imperio. Scilicet adhibetur in iure publico aetatis liberae reipublicae ad desi-

stro canonico ac in iure communi (1) vocabulum iurisdictionis ex se uno non contrahitur ad aliquam speciem potestatis publicae significandam, sed in genere *omnem publicam potestatem* designat quae ad regimen subditorum, legitimae auctoritati competit. — Intra hoc genus publicae potestatis plures species, ut notum est (2) comprehenduntur, et omnes illi iurisdictione gaudere dicuntur qui aliquam harum potestatum participant. Ut in concreto sciatur quando iurisdictionis ad hanc vel illam speciem publicae potestatis significandam contrahitur, verba concessionis attendenda sunt et praecipue regulae iuris.

Hoc sensu iurisdictionis definiri iam solet a tempore iuris communis: *Potestas publica circa regimen aliorum* (3). Iurisdictionis ecclesiastica vero dicitur *potestas publica legitimi superioris, a Christo vel ab Ecclesia per canonicam missionem concessa, regendi baptizatos in ordine ad salutem aeternam*.

gnandas illas facultates seu functiones auxiliares quae a supremis magistratibus, quibus imperium competit, ablatae sunt. Audiatur clarissimus Bonfante (o. c., p. 188): "Anzitutto il vocabolo *potestas* secondo il consueto processo della terminologia romana si restrinse a designare tecnicamente la potestà, scèvra d'impero militare, delle antiche funzioni ausiliari staccate dalla magistratura suprema, mentre a designare la potestà più energica della magistratura suprema con impero militare e pieno diritto di *coercitio* si usa precisamente l'oscuro termine *imperium*. Si distinsero così i magistrati *cum imperio*, consoli, dittatori, pretori, et magistrati *cum potestate*, censori, questori, edili „ Huiusmodi notiones, quae pluribus locis nostri iuris occurrunt exponere necesse fuit, ut in decursu tractationis facilius intelligantur ea quae ad peniticrem institutorum cognitionem necessaria sunt.

(1) Cfr. *Lega*, "De iudiciis", I, n. 40; *Sanguineti*, "Iuris eccl. Inst.", (ed. 4.^a), p. 280 sqq.; *Wernz*, II, n. 3, not. 19; *D'Annibale*, I, 71 et not. 1. In iure hodierno *iurisdictionis* accipitur pro potestate et competentia in re iudiciali. Cfr. C. Hisp. E. C., art. 1.811, etc.; C. Ital. Proc. civ., art. 778 sqq., etc.; *Digesto Ital.*, v. XII, v. *Giurisdizione civile*, cap. I, p. 775.

(2) *Legifera* scil. *iudicialis*, *coercitiva*. Loco huius ultimae recentiores ponunt *executivam* quam dividunt in *gubernativam* et *administrativam*; sed cfr. *Wernz*, II, 3 d). Hoc ex parte obiecti, sub aliis respectibus etiam distinguitur in plures species potestatis publicae, ut infra dicemus.

(3) Cfr. *Lega*, l. c.; *D'Annibale*, I, 21.

Appellatur: a) In primis *potestas publica*: potestas est genus supremum et in hoc convenit cum aliis potestatibus privatis, e. g., quam habet maritus in uxorem, pater in filios, dominus in servum, tutor in pupillum; potestas *publica* est genus proximum et in hoc convenit cum potestate ordinis et differt a potestate privata, *dominativa, seu oeconomica*, quae in societate imperfecta regenda versatur, sive per naturalem originem proveniat ut patria potestas, sive ex natura, accedente contractu sicut mariti in uxorem, sive ex solo contractu ut heri in famulum, quod spectat potestas illa quae per votum obedientiae confertur ei cui obedientia spondetur (1).

b) Potestas publica *ad regimen aliorum*, et in hoc differt a potestate ordinis uti suo loco (nn. 486, 487) vidimus. c) Haec potestas publica confertur *legitimis superioribus*, scilicet iis qui vera ratione superiores dicuntur, quia potestas ordinis tribuit quidem maiorem, non vero strictam superioritatem, quae iis competit qui iurisdictione dominantur. d) Confertur a *Christo* immediate si agitur de Romano Pontifice (cc. 109, 219), ab *Ecclesia per canonicam missionem* si sermo sit de gradibus inferioribus.

e) Additur in definitione *regendi baptizatos*: potestas regendi, omnes potestates in se continet, quibus fideles ad finem quavis ratione diriguntur; hinc in iurisdictione comprehenduntur potestates legislativa, iudicialis, coercitiva, executiva sive quoad gubernationem sive quoad administrationem; imo et pro natura et fine societatis ecclesiasticae, quae directe et per se curam habet etiam de bono individuorum, ut talium, in potestate iurisdictionis comprehenditur non solum potestas *fori externi*, quae primario ad bonum societatis ordinatur et individua non nisi ut membra et partes sunt societatis respicit, sed etiam potestas *fori interni* quae tota est ad bonum singulorum qua talium. *Baptizati* sunt subiectum passivum iurisdictionis ecclesiasticae: sane potestas ecclesiastica proprie et per se non extenditur ad *non baptizatos*: e contra omnes omnino et plene attingit qui baptismum receperunt etsi haeretici sint vel schismatici. f) Tandem clauditur definitio *in ordine ad salutem aeternam*: salus aeterna est finis ultimus; vita christiana, uti medium ad illum, est finis proximus; ex hoc duplici fine ambitus iurisdictionis ecclesiasticae definitur: quae ad hos fines *directe* necessaria sunt, i. e., spiritualia et

(1) *Laurentius*, o. c., n. 38. Cfr. *S. Th.*, 2.ª 2ae, q. LVIII, art. 7, ad 2 et 3; *Suárez*, "De leg.", lib. I, c. VIII, n. 5.

spiritualibus necessario coniuncta, ecclesiasticae iurisdictioni directe subiacent; alia mere temporalia, indirecte tantum.

574. Divisiones. — Ex quinque praecipue capitibus iurisdictio in nostro iure partitur.

a) *Ratione fori* seu ambitus in quo versatur, dividitur in iurisdictionem *fori interni* et *fori externi*: iurisdictio fori interni seu conscientiae duplex est, prout intra sacramentum poenitentiae (forum internum sacramentale) vel extra sacramentum (forum internum non sacramentale seu conscientiae simpliciter) exercetur.

b) *Ratione modi* quo exercetur potestas fori externi (1) dividitur in contentiosam et voluntariam, prout forma iudiciali vel sine forma iudicii exercetur.

c) *Ratione extensionis* est *universalis* et *particularis*: haec universalitas vel particularitas attendi potest ex parte locorum, temporum, obiectorum seu materiae circa quam versatur, et personarum ad quas extenditur; pariter sumi potest, praecipue ex parte obiectorum, *sensu relativo*, et *sensu absoluto*: relative considerata, iurisdictio, quae particularis est, quatenus ad aliquod genus negotiorum limitatur, dici in sua sphaera potest universalis, si non est ad casus particulares aliqua ratione in concreto determinatos circumscripta, sed omnia negotia intra illud genus amplectitur: iurisdictio particularis, hoc sensu relativo accepta, dicitur *ad universalitatem causarum* et contrapōnitur illi quae ad negotia in concreto determinata restringitur.

d) *Ratione tituli* seu fundamenti, quo innititur, potest esse *ordinaria* si ipso iure adnexa est officio, proindeque habito legitime officio exercetur, iure proprio; et *delegata* quae non ex officio habetur, sed ex commissione personae facta (c. 197, § 1). Ordinaria est *propria*, cum non tantum iure proprio ex officio

(1) Ita res est, sed postea cum de regulis uniuscuiusque potestatum harum tit. V loquimur, haec divisio seu generalis divisio iurisdictionis a nobis accipitur, eo quod potestas fori interni prorsus potestati voluntariae aequiparatur.

habetur, sed etiam proprio nomine exercetur; *vicaria*, cum ex officio quidem habetur at alieno nomine exercetur (c. 197, § 2).

Delegata multipliciter dividitur sive ex parte *delegantis* sive *ex re delegata*, sive ex *delegatione* ipsa. Ex *delegante* momentum in iure habent hae divisiones: potestas delegata a *iure* et *ab homine*, et quoad hanc delegata a *supremo principe*, ab *Ordinario*, a *delegato* quae dicitur *subdelegata*. Ex *re delegata*, praeter alias, notanda est divisio quam superius innuimus, scil. iurisdictionis *ad universalitatem causarum* et *ad negotia particularia*; pariter animadvertendum est praecipue quoad hoc ultimum membrum, ut delegari possit *totum negotium*, *pars negotii* (e. g., in iudicio examen testium, instructio processus), et *mera executio* seu ut dicitur *nudum ministerium*. Ex *delegatione*, plures fingi possunt hypotheses, quae alias satis clarae sunt, ut ecce iurdictio esse potest *conditionalis*, *absoluta*; *temporalis*, *sine limitatione temporis*, et alia id genus.

e) *Ratione originis* seu valoris tituli quo innititur, iurdictio potest esse *vera* et *apparens* seu *falsa*: vera illa est quae reapse existit, vel *directe* quatenus fundatur titulo vero, vel *indirecte* quatenus etsi non fundetur vero et ex se valido titulo, tamen ob bonum commune ab Ecclesia suppletur; falsa et apparens quae non existit, quia nec titulus est verus nec eam Ecclesia in casu supplet. Regulae iuris quoad has species iurisdictionis in sequenti tit. V ad normam Codicis exhibentur.

575. Subiectum iurisdictionis. — Iuxta canonum statuta, soli clerici possunt obtinere ecclesiasticam iurisdictionem (c. 118); quare *pleno et ordinario iure* subiectum capax iurisdictionis ecclesiasticae est solus clericus fruens completa personalitate ecclesiastica (nn. 390, 391); non vero mulieres, laici, censurati, schismatici, haeretici, qui ad summum imperfecta et extraordinaria ratione possunt aliquando obtinere iurisdictionem ecclesiasticam, eiusque subiectum evadere. Imo nec quilibet clericus, puta simplex tonsuratus, omnium graduum iurisdictionis ad normam iuris

est immediate capax; quoniam ex praescripto iuris aliquando praerequiritur ordo sacer ad iurisdictionem ordinariam obtinendam (cc. 232, 331, 367, 434, 453).

576. Quaeritur peculiariter de nonnullis personarum generibus an et quomodo esse valeant iurisdictionis ecclesiasticae subiectum:

A) Infideles. — Quidam auctores (1) tenuerunt non esse omnino improbabile quod homo non baptizatus sit, ex solo iure divino, capax habendae ecclesiasticae iurisdictionis, ac proinde queat ex commissione Romani Pontificis eam obtinere; quia ex iure divino aliqua spiritualis potestas in bonum Ecclesiae videtur competere etiam infidelibus, ut patet in baptismo qui valide confertur etiam a non baptizato. Sed contrarium, saltem ut probabilius, alii docuerunt (2); nam qui nondum est membrum Ecclesiae visibilis, non videtur posse in ea spiritualem iurisdictionem exercere. Et revera non legitur umquam talem potestatem infidelibus fuisse concessam a Summo Pontifice.

B) Mulieres. — Ex iure canonico inhabiles sunt mulieres ad iurisdictionem ecclesiasticam obtinendam, ut constat apud omnes, ita ut nec *dispensative* ipsis ea potestas unquam, etiam a Romano Pontifice, *hodie* concedatur; quod si olim extiterunt quaedam privilegia pontificia mulieribus concessa, quae exercitium, saltem externum, iurisdictionis prae se ferebant, nunc ea omnia sunt prorsus abolita (3).

(1) *Ugolinus*, "De cens. ", rub. 1, c. 2, § 9; *Pellizzarius*, "De monial. ", c. 10, n. 118.

(2) *Suárez*, "De cens. ", disp. 2, sect. 3, n. 8; *La Croix*, lib. VII, n. 19; *Krimer*, "Quaest. can. ", n. 1.655, *Wernz*, VI, 149.

(3) Cfr. *González*, ad c. 12, X. I, 33; *De Angelis*, eod. tit., n. 2; *Santi*, eod., n. 9. Constat revera fuisse olim a Romano Pontifice non solum concessum mulieribus exercitium aliquod iurisdictionis, verum etiam data privilegia perpetua ex quibus nonnullae Abbatissae et Priorissae obtinebant quasiaelaturam cum potestate praeterquam in proprias moniales, in clerum quoque et populum. Ita in Hispania Abbatissa de las Huelgas prope Burgos,

Sed quaeritur insuper utrum ex ipso iure divino mulieres sint incapaces ecclesiasticae iurisdictionis ita ut nec ipse Romanus Pontifex possit eam iurisdictionem mulieribus unquam concedere. Qua in re duplex habetur Doctorum sententia: *prima* docet mulieres revera esse inhabiles ad iurisdictionis potestatem sicut inhabiles sunt ad potestatem ordinis; quae sententia temporibus recentioribus fuit communior et habita ut probabilior (1); innititur autem eo praecipuo argumento quod mulieres non sint capaces recipiendae potestatis clavium, ad quam pertinet iurdictio; et explicat historica facta concessionum pontificalium vel ex eo quod mulieres, praesertim Abbatissae relatae, ponerent dumtaxat exercitium externum, at iurdictio reapse exerceretur ab ipso Romano Pontifice; vel ex eo quod illae deberent iurisdictionem exercere per clericum Vicarium constitutum; vel tandem ex eo quod omnes illi actus censerentur emanati ex quadam potestate oeconomica vel civili, non ex potestate iurisdictionis proprie dictae.

Altera sententia contendit incapacitatem mulierum ad iurisdictionem esse de solo iure canonico, nam illae iure divino essent habiles sicut laici viri; eaque sententia recepta est a pluribus et gravioribus Auctoribus maxime inter veteres (2) et dicitur esse satis probabilis (3), imo

ita in Italia Abbatissa Conversani (cfr. *Bizzarri*, Collectanea in causa *Castellana* seu *Nullius provinciae Barensis*, 22 Iun. 1708 et 19 Iul. 1709), ita in Gallia et in Germania plures aliae, ut illa quae refertur in c. 12, X. I, 33. Iam huiusmodi Abbatissae poterant praecipere, gubernare, corrigere delinquentes subditos etiam per poenas, suspendere clericos, conferre beneficia et instituere praesentatos a patronis, approbare confessarios, etc.; sed non poterant ferre leges, nec censuras, saltem excommunicationem, similiter nequebant praedicare, nec proprias moniales benedicere, eoque minus ipsarum confessiones in criminibus audire (cfr. c. 12, X. I, 33; c. 10, X. V, 38; *Tamburini*, "De iure abbatissarum", disp. XXXII).

(1) Cfr. *Salmanticenses*, tract. X, c. 1, nn. 48-50; *S. Alphonsus*, VII, 12; *D'Annibale*, I, 29, not. 14.

(2) Ita *Paludanus*, in IV, dist. 19, q. 2, a. 1; *Navarrus*, cons. 73 de sent. excomm.; *Ugolinus*, "De cens.", c. 2, § 7, n. 5; *Laymann*, lib. I, tract. 5, c. 2, nn. 3-4; *Castropaolo*, p. 4, n. 5; *Pellizzarius*, "De monial.", c. 10, n. 118 seq.; *Bonacina*, "De cens.", disp. I, q. 1, punct. 2, n. 4, et "De Leg.", disp. I, q. 1, punct. 6, n. 35; *Schmalzgrueber*, lib. V, tit. XXXIX, n. 16; *Krimm*, "Quaest. can.", n. 1.654; *Wernz*, VI, 140; pariter in hanc sententiam inclinant *Sotus*, in IV, dist. 20, q. 1, n. 4; *Suárez*, "De cens.", disp. 2, sect. 3, n. 7.

(3) *Salmanticenses*, l. c., n. 47.

probabilior (1), verior (2) et communis (3). Pro ea sequentes rationes afferuntur: a) mulieres ex iure naturali non sunt incapaces regendi homines per potestatem publicam, unde possunt esse reginae, etc., ideoque si non possent obtinere iurisdictionem ecclesiasticam, hoc esset inductum per positivam Christi voluntatem, de qua nullibi constat; b) quod mulieres nequeant obtinere potestatem clavium, id verum est quoad potestatem ordinis ut patet ex perpetua Ecclesiae praxi, sed quoad iurisdictionis potestatem non affertur ullum ius, maxime divinum, unde id demonstretur; c) facta historica de Romanorum Pontificum concessionibus et privilegiis vix aliter explicari valent; nam explicationes ab opposita sententia allatae nimium redolere videntur artificium.

C) *Laici*. — Iuxta divinum ipsum ius et Christi voluntatem illi qui in Ecclesia *ordinarie* obtineant iurisdictionis potestatem debent esse clerici, non laici; nam distinctio inter clericos et laicos promanat ex iure divino, et voluntas Christi est ut de regula ordinaria clerici in Ecclesia praesint et habeant ecclesiasticam potestatem, laici vero subsint et potestate careant (cc. 107, 948).

At vero ex ipso iure divino laici non sunt prorsus incapaces ad iurisdictionem habendam, nec prohibentur omnino ut aliquantisper ratione extraordinaria eam participant; unde in confesso apud omnes est Romanum Pontificem posse aliquando laicis committere iurisdictionem, idque ex constanti Ecclesiae praxi confirmatur. Ius vero canonicum reddidit laicos inhabiles ad iurisdictionem, quam solis clericis participandam reservavit (c. 118); ideoque praeter Romanum Pontificem, qui est supra ius, omnes alii Praelati nequeunt laicis ullam iurisdictionem conferre. Ex hac laicorum incapacitate descendit ut ipsi non possint unquam iurisdictionem quamlibet acquirere per praescriptionem (c. 1.509, 3.º). Denique laicis adnumerandi sunt hac de re omnes illi clerici qui ad statum laicalem redacti aut regressi fuerunt (c. 213, § 1).

D) *Censurati*. — Sub hoc nomine veniunt, pro re nostra non

(1) *La Croix*, lib. VII, n. 19; *Ballerini-Palmieri*, VII, 31.

(2) *Sánchez*, "In praec. Dec.", lib. VII, c. 1, n. 23.

(3) *Ferraris*, v. *Femina*, n. 5.

solum excommunicati vitandi, sed etiam, post sententiam tamen declaratoriam aut condemnatoriam, excommunicati tolerati, personaliter interdicti et suspensi per veram censuram ab officio vel a sola iurisdictione. Iam in his tria sunt distinguenda, nempe acquisitio, exercitium et amissio iurisdictionis.

a) *Adquisitio*. Censurati supra dicti sunt inhabiles ad iurisdictionem acquirendam; et quidem de iurisdictione ordinaria non potest esse ulla dubitatio, quoniam ipsi nequeunt *valide* consequi officium quodlibet vel munus in Ecclesia (cc. 2.265, 2.275, 3.º; 2.283); de iurisdictione vero delegata, idem videtur tenendum saltem quoad excommunicatos et suspensos; etenim cum isti nequeant *valide* exercere ullius generis iurisdictionem, inutilis foret eius acquisitio; sed quoad personaliter interdictos aliter forsitan est dicendum quia nullum interdictum privat iurisdictionis usu (1). Excommunicati vero tolerati, interdicti aut suspensi ante sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, illicite quidem sed valide acquirere possunt iurisdictionem tam delegatam quam ordinariam (c. 2.265, § 2).

b) *Quoad exercitium iurisdictionis* prius iam obtentae distin-

(1) Non desunt tamen rationes, quae ipsis interdictis communes sunt cum excommunicatis et suspensis, quaeque videntur suadere omnes aequè censuratos esse inhabiles ad delegatam iurisdictionem acquirendam: 1.º Regulariter et ordinarie ii qui nequeunt obtinere iurisdictionem ordinariam, pariter sunt inhabiles ad iurisdictionem delegatam (*Pirhing*, lib. I, tit. 29, n. 28; *Wernz*, II, 555); sed respondetur id perpetuum non esse. 2.º Omnes illi censurati nequeunt valide obtinere officia aut munera ecclesiastica, ut vidimus; quaelibet autem delegatio videtur induere quoddam officium seu munus, unde in Decretalibus habetur tit. *De officio et potestate iudicis delegati*: attamen responderi potest munera illa, quae nequeunt a censuratis obtineri, supponere quid stabile, non mere transiens ad aliquem actum, ut est quandoque delegatio. 3.º Plura officia aut munera non continent fere nisi delegatam iurisdictionem; iam haec munera nequeunt a censuratis obtineri, at nequimus concludere ad quamlibet delegationem quae munere aliquo non contineatur. Unde cum in poenis quibus versamur, stricta potius quam lata sit interpretatio adhibenda, non videtur ad personaliter interdictos posse extendi inhabilitas acquirendi delegatam iurisdictionem.

guendi sunt excommunicati et suspensi ab interdictis; nam post sententiam quilibet excommunicatus et suspensus inhabilis est ad iurisdictionem exercendam, excepto quoad sacramentum poenitentiae casu quo fideles fuerint in mortis periculo constituti; ante sententiam iidem excommunicati, etiam vitandi, et suspensi nonnisi illicite iurisdictionem exercent, imo et licite si a fidelibus rogentur (cc. 2.264, 2.284). Interdicti autem semper valide exercent iurisdictionem, effectus enim interdictorum non se porrigit ad usum iurisdictionis, imo licite quoque eam exercent nisi agatur de iurisdictione fori interni in administrando Poenitentiae Sacramento.

c) Tandem *quoad iurisdictionis amissionem* soli excommunicati vitandi sunt inhabiles ad retinendam iurisdictionem prius habitam, maxime ordinariam; nam privati manent quolibet dignitate, officio et munere ecclesiastico; ceteri omnes censurati, etiam post sententiam, retinent iurisdictionem antea obtentam (c. 2.266).

Pro coronide moneamus descriptas censuratorum inhabilitates ad ecclesiasticam iurisdictionem non ex iure divino promanare, sed ex solo iure canonico quod effectum censurarum induxit ac determinavit.

N. B. — Praeter censuras aliae quoque poenae in iure canonico adsunt, quae: 1.º *tollunt habilitatem* ad recipienda officia et munera ecclesiastica, ut infamia iuris (c. 2.294, § 1), poena inhabilitatis (c. 2.298, 5.º), depositio (c. 2.303, § 1), privatio perpetua habitus ecclesiastici (c. 2.304, § 2) et degradatio (c. 2.305); 2.º *reddunt iurisdictionis exercitium vel illicitum*, ut infamia facti (c. 2.294, § 2) et privatio temporalis habitus ecclesiastici (c. 2.300) vel etiam *invalidum*, ut infamia iuris (c. 2.294, § 1), depositio et aliae poenae graviores (cc. 2.303, 2.304, 2.305); 3.º *privant ipsis officiis et muneribus*, ut depositio, privatio perpetua habitus ecclesiastici et degradatio (ll. cc.).

E) *Haeretici et schismatici*. — Uti fundamentum habendum est haereticos et schismaticos ipso facto incurrere excommunicationem (c. 2.314, § 1, 1.º) et praeterea si sectae acatholicae nomen dederunt vel publice adhaeserunt, ipso facto infames esse (c. 2.314, § 1, 3.º). Inde haec facile colliguntur:

a) *Quoad acquisitionem iurisdictionis.* Omnes haeretici et schismatici, utpote excommunicati, *illicite* recipiunt officia et munera, *invalidè* autem post sententiam declaratoriam vel quatenus infames sunt, quia nomen sectae acatholicae dederint, etc.

b) *Quoad exercitium.* Non adsunt regulae speciales, id est vigent eae quas pro excommunicatis et infamibus diximus.

c) *Quoad amissionem.* *Ipsò iure* non amittunt officia et munera in foro externo nisi quatenus sint excommunicati vitandi vel infames; omnis tamen haereticus et schismaticus, nisi prius resipuerit, *privari debet* officio aliove munere si quod in Ecclesia habet, et infamis declarari (c. 2.314, § 1, 2.º).

Quaeritur autem undenam haeretici et schismatici sint inhabiles ad iurisdictionem ecclesiasticam? — Adest duplex sententia inter theologos et canonistas. Aliqui affirmant haereticos et schismaticos *notorios* ipso iure divino effici incapaces iurisdictionis ecclesiasticae, ea ducti ratione quod ab Ecclesiae corpore separati illi sint ac proinde nequeant participare potestatem illius societatis ad quam ut membra non pertinent (1); alii e contra melius videntur tenere haereticos quoslibet et schismaticos non nisi iure humano esse incapaces iurisdictionis etiam ordinariae (2). Revera isti sunt personae in nostro iure, etsi incompletae ut supra n. 392 explicavimus; et quia iurdictio ad bonum aliorum ordinatur, non videtur repugnare quod exigente bono publico ille qui per se indignus est, possit hanc potestatem exercere in quibusdam casibus valide imo et licite *ea concessionè* (a iure vel ab homine) expresse vel tacite facta, de qua certo constat.

Aliunde habemus: 1.º Certum est haereticos et schismaticos, etiam post sententiam declaratoriam, valide absolvere in periculo mortis. 2.º Iuxta antiquam disciplinam Episcopi haeretici poenitentes saepe retinebantur

(1) Cfr. *Bellarmin.*, "De contrav.; de Rom. Pont.", lib. 2, c. 30; "d. Eccles.", lib. 3, c. 10; *Wernz*, I, 103, not. 78. At iidem Doctores tenent haereticos et schismaticos occultos esse membra Ecclesiae, ideoque iurisdictionis capaces.

(2) *Caiet.*, "De auctor. Papae et Conc.", c. 22, et "Apolog. pro ips. tract.", c. 25; *Passerini*, "De elect.", cap. 25, n. 67 seq.; *Lombardi*, "Institutiones", vol. I, p. 189.

in suis officiis, quin nova collatio officii accederet. 3.º Si ex iure divino promanaret inhabilitas praefata, non satis appareret cur sint iurisdictionis capaces haeretici et schismatici occulti, ut ab adversariis retinentur. 4.º Imo in actuali iure haereticus et schismaticus, etsi notorii sint, non ipso facto officio privantur, sed privandi sunt, et quidem non statim, sed si monitio incassum cesserit (c. 2314, § 1, 2.º). 5.º Tandem certum est, uti iam ab antiquo in S. Officio receptum fuit, quod schismatici Orientales, qui pariter ut scimus non ex uno tantum capite haeretici sunt et quidem notorii, retinent veram iurisdictionem ita ut valide sacerdotes, a competentibus superioribus approbati, absolvant, valide parochi et Ordinarii adsistant matrimonii et ita porro (1). Haec, si subtiliores explanationes quae necessariae certe non videntur, excludamus, suadent non iure divino, sed humano a quo in quibusdam casibus propter bonum publicum prudenter dispensentur, haereticos et schismaticos etiam notorios, iurisdictionem sive delegatam sive etiam ordinariam retinere et exercere posse.

§ 2. — De hierarchia iurisdictionis.

577. De diversitate graduum (2). — a) *Ratione originis*, gradus hierarchiae iurisdictionis, ut gradus etiam hierarchiae ordinis, sunt *iuris divini* et *iuris ecclesiastici*, prout divina ordinatione vel iure humano canonico instituti sunt. Pertinent ad primum genus: Pontificatus supremus et Episcopatus subordinatus, ceteri ad alterum genus reducuntur (c. 108, § 3).

b) *Ratione auctoritatis et dignitatis* (3) distinguuntur in maiores

(1) Cfr. *Albitius*, "De inconstantia in fide", c. XX, nn. 2-8; *Gasparri*, "De matrimonio", nn. 1.098, 1.099.

(2) Notiones generales iurisdictionis quoad hierarchiam eiusque gradus require supra nn. 486-487.

(3) Dicimus *ratione auctoritatis et dignitatis* et non *ratione iurisdictionis*, ut etiam comprehendamus illos gradus qui aliquam participationem quidem iurisdictionis habent sed non proprie et stricte dictam, et etiam illos qui *historice* iurisdictionem habuerunt nunc vero antiquae potestatis tantum honores et dignitatem conservant. Vide ea quae infra sub c) dicimus. Notandum praeterea est gradus iuris divini et illos qui veram iurisdictionem conferunt, non necessario continere excellentiorem dignitatem et praecedentiam super illos qui humani iuris sunt aut non proprie dictam iurisdictionem tribuunt.

et *minores*. Maiores dicuntur Episcopatus et alii omnes qui usque ad supremum pontificatum progrediuntur, minores vero qui infra Episcopatum sunt.

I. Maiores iterum dividuntur in *episcopales* et *quasi-episcopales*, *supra-episcopales*, *supremos* (1). 1.º Episcopales in genere dicuntur qui adiunctam habent potestatem episcopalem vel quasi-episcopalem, etsi necessario non exigant characterem episcopalem. Potestas iurisdictionis *episcopalis* illa est quae in iure describitur uti ordinario competens Episcopis residentialibus. — *Quasi-episcopalis* dicitur potestas illorum Superiorum ecclesiasticorum qui quoad omnia fere quae iurisdictionis sunt, et non meri honoris, in iure (2) Episcopis aequiparantur: sic quasi-episcopalis est potestas Vicarii Apostolici, Praefecti Apostolici, Administratoris Apostolici, *Praelati nullius*, etc.

2.º *Supra-episcopales* illi appellantur qui potestatem aliquam supra Episcopos et illos qui in gradu episcopali sunt, conferunt. Etsi generaliter nunc *a iure communi* ex tribus subordinatis ordinibus quibus hic gradus constabat, scilicet *Metropolitae*, *Primatis* et *Patriarchae*, duo ultimi in Ecclesia Latina iurisdictionem proprie dictam ut tales non exerceant, ipsi tamen recensendi sunt, quia ex iure particulari tandem aliquando potestates aliquas habent (3), iura honorifica conservant et momentum maximum habent in iuris historia.

3.º Quoad gradum supremum per se et iure proprio ad unum Romanum Pontificem pertinet; tamen per participationem earum potestatum, quae ex supremo munere communicabiles sunt, diversi gradus distinguuntur pro diversitate scilicet potestatis quae communicatur et pro maiori vel minori ipsius extensione (4). Hinc exurgit ordo Curiae Romanae;

(1) Numero plurali enuntiamus, quia non tantum in gradu supra-episcopali sed etiam in episcopali et supremo distinguuntur diversae categoriae officiorum quibus diversimode attribuitur potestas sive episcopalis, sive suprema.

(2) Quia agimus de iis potestatibus quae ex officio, non ex mera delegatione proveniunt.

(3) Ut suo loco videbimus. Praeterea in concedendis extraordinariis potestatibus et delegationibus Sedes Apostolica huiusmodi titularum Primatis et Patriarchae rationem non raro habere solet et pariter praecipue in ornandis Sacra Purpura illis qui his muneribus funguntur.

(4) *Legati* quatenus participant potestatem R. Pontificis aliquo modo poni possunt in gradu supremo. Tamen melius eorum potestates describuntur ut *supra-episcopales*, quia revera ab ipsis datur recursus seu appellatio ad

scilicet, si ad *collegia* attendas post *Collegium Cardinalium* qui Romanum Pontificem eligunt et ipsi immediate assistunt, *Congregationes* quae potestatem ordinariam voluntariam plenam in foro externo, *Tribunalia* quae iudiciale potestatem vel in foro externo vel in foro interno, et *Officia* quae meram executionem obtinent; si ad *personas*, quae has facultates exercent, habes *Cardinales* qui Sacrum Collegium ac Congregationes constituunt, et *Praelatos* (Rotaes, e. g.) qui alicuius supremæ potestatis sunt participes.

II. Gradus minores, i. e., episcopali inferiores, plures etiam sunt; sed generatim distingui possunt prout adnexam habent in foro externo iurisdictionem ordinariam vel minus, i. e., prout eorum titulares vel participes *Praelati* proprio sensu dici possunt vel tales non sunt. 1.º Ad primam categoriam pertinent illi *Ordinarii* qui potestate quasi-episcopali saltem non gaudent, e. g., Vicarius Generalis, Vicarius Capitularis, Superiores religiosi exempti, etc. (1). — 2.º Ad alteram categoriam alii reduci possunt qui iurisdictionem proprie dictam in foro externo non habent, ut Parochi, etc.

c) *Ratione significationis*, possumus distinguere gradus hierarchiae, *proprie* et *strictè* dictos, et latiore significatione seu *reductive* sumptos. Priores, et quidem traditionali sensu, ad hierarchiam iurisdictionis ut ipsius gradus pertinent illa officia quae secum ferunt veram et propriam iurisdictionem in foro externo. *Reductive* possumus etiam illa officia referre ad hierarchiam iurisdictionis quae, cum ad hierarchiam ordinis non reducantur, intelliguntur complere et adiuvere munera seu functiones gradibus proprie dictis comprehensas, vel quodammodo participare potestatem iurisdictionis in foro interno et inchoative in foro externo: sic Cardinales qui adiuvant consilio et opera R. Pontificem et ipsum eligunt, Canonici qui idipsum Episcopo praestant, Consultores dioecesani ex paritate rationis, Vicarii foranei, Parochi, etc., recte includuntur in hierarchia iurisdictionis.

Huiusmodi divisio apte coniungitur cum notione officii, de qua statim agemus. Si officium strictissime sumamus, prout ordini contraponitur,

R. Pontificem vel eos qui vere et proprie a R. Pontifice supremam potestatem recipiunt. Inter ordines supra-episcopales certe primum locum Legati obtinent.

(1) Superiores maiores exempti etsi in pluribus potestatem quasi-episcopalem habeant ac proinde hic poni potuissent, tamen haec divisio adinventata est pro Praelatis saecularibus: melius Praelati religiosi separatim collocantur.

sub hoc vocabulo illa munera veniunt quae iurisdictionem proprie dictam praeseferunt (3), et hac ratione de officiis agitur in tractatu de hierarchia iurisdictionis. Si officium accipiamus paulo latius, sed proprio tamen sensu ad normam Codicis, illa etiam munera dicuntur officia quae iurisdictionem improprie dictam, adiutorium, consilium, vigilantiam tribuunt; item ministeria (2) quaedam ad cultum divinum et servitium altaris spectantia, quae sub hoc respectu magis ad ordinem pertinerent.

ART. II. — DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS IN GENERE (3).
(cc. 145-146).

578. Notio. — Officium ecclesiasticum dupliciter in Codice sumitur. Lato sensu est "quodlibet munus quod in spiritualem finem legitime exercetur," (c. 145, § 1) etiamsi ad tempus constitutum sit, vel ad arbitrium superioris prorsus dependeat, vel ad administrationem aut alias functiones mere temporales in bonum Ecclesiae ordinetur.

Hoc sensu, sacrista, organaedus, cantores officium habere dicuntur. Pariter in hac acceptione loqui possumus de *officio* delegati, de *officio* confessarii, directoris spiritualis seminariorum et monialium, de *officio* secretarii episcopalis, et ita porro.

Stricte officium est "munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum

(1) Hoc sensu sumitur *officium* in definitione iurisdictionis ordinariae, c. 197, § 1; ubi probe velim animadvertas potestatem ordinariam semper ex officio provenire, at non e converso quodlibet officium secum ferre iurisdictionem proprie dictam.

(2) Haec ultima inter officia numerantur ob rationes practicas, quia scilicet conferuntur, constituuntur et vitam iuridicam ferunt ad modum officiorum, ac praeterea insimul alia ferre solent quae proprius ad potestatem iurisdictionis referri possunt.

(3) Hic agimus de officiis ecclesiasticis *in seipsis*. In capitibus subsequentibus de officiis quoad subiecta, i. e., de ipsorum provisione et amissione. Materia huius articuli melius certe in capite separato collocaretur, at ne abruptamus ordinem Codicis in simplici articulo sub hoc capite praeliminari ponimus.

conferendum, aliquam saltem secumferens participationem ecclesiasticae potestatis sive ordinis, sive iurisdictionis „ (c. 145, § 1). De hoc praecise in sequentibus loquimur.

579. *Natura.* — Ex definitione optime prospicitur natura officii ecclesiastici proprie dicti. Sane: a) est *munus sacrum* (1), non solum in fine ad quem ordinatur uti de officio late sumpto diximus, sed etiam quadantenus in seipso propter participationem potestatis ordinis et iurisdictionis quam secum fert.

b) Constituitur, *ordinatione divina* pro iis officiis quae gradus iurisdictionis ex iure divino ortos constituunt, *ecclesiastica* vero pro illis quae iuris humani sunt. Hinc ergo excluditur, ut prorsus incompetens ad haec officia constituenda, auctoritas laicalis.

c) *Stabiliter constitutum.* — Ut verum et proprie dictum officium adsit, requiritur *stabilitas* seu perpetuitas *obiectiva*, non vero requiritur absolute *perpetuitas subiectiva*. Officium semel ac legitime fuerit erectum, est ens seu institutum quoddam iuridicum quod vitam et existentiam in iure ducit independentem ab eo, qui illud constituit, et pariter ab eo qui nunc ipso gaudet. Mortuo vel quovis modo deficiente actuali titulari officium vacat: et quia, adsistente iure, qua vera persona moralis existere pergit, successorem requirit cui tribuatur. Hoc sibi vult *stabilitas seu perpetuitas obiectiva*, in qua necessario deficiunt omnia munera quae ad tempus, vel dependenter a voluntate superioris seu *ad beneplacitum nostrum*, vel potestatem *quoad omnia* ab homine delegatam (2) secumferunt. Perpetuitas *subiectiva* in eo est quod is qui officium possidet, titulo *ex se perpetuo* possideat, ac proinde nisi modis ac ex causis in iure designatis ipso privari non possit.

d) *Ad normas sacrarum canonum conferendum.* — Est namque institutum, qua tale (3), pertinens ad ius publicum Ecclesiae, et regulis iuris non arbitrio superioris regitur eius provisio.

(1) Etsi hoc verbum *sacrum* ablatum sit in editione promulgata ne forsan ansam erroribus dederit, si explicetur opportune, retineri potest.

(2) Non vero si aliqua saltem potestas ordinaria sit, etsi maior pars facultatum postea ex delegatione proveniat, v. g. officium Legati Apostolici

(3) Etsi fundatio proveniat ex privata voluntate et iure particulari, officium semel ac est constitutum regi debet legibus iuris communis quatenus ipsum ius non admittat particulariores regulas ex fundatione vel aliunde ortis.

e) *Aliquam saltem*, etc. — Functiones officio adnexae possunt igitur respicere sive proprie dictam potestatem iurisdictionis in utroque foro (1), vel in foro externo (2) aut in foro interno tantum (3) vel saltem aliqualem participationem potestatis iurisdictionis (4), sive potestatem ordinis, vel cultus divini exercitium (5).

Munus ad finem spiritualem ordinatum, quod tamen in aliquo ex praedictis elementis deficit, quia vel in rebus mere temporalibus versatur, vel non stabiliter stabilitate obiectiva constitutum est, vel ad arbitrium Ordinarii aut alterius prorsus confertur, vel nullam secumfert participationem potestatis ordinis vel iurisdictionis, non est officium proprie et stricte dictum.

580. Significatio in iure canonico. — Quoad significationem quam practice in iure hoc vocabulum habet, adstat § 2, c. 145: "In iure officium ecclesiasticum accipitur stricto sensu nisi aliud ex contextu sermonis appareat „.

581. Divisiones. — Officia ex multiplici capite dividi possunt:

a) *Ratione iuris temporalis adnexi* sunt: *beneficialia* et *non beneficialia*. Officia *beneficialia* illa sunt quae auctoritate ecclesiastica atque in favorem clerici officium exercentis dotem adnexam habent, ex qua ipsi clerico competit ius perpetuum percipiendi fructus ad eius congruam sustentationem. Non *beneficialia* illa sunt quae hoc perpetuo iure carent. Officium beneficiale dicitur simpliciter *beneficium* et a codice definitur: "ens iuridicum a competente ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iure percipiendi redditus ex dote officio adnexos „ (c. 1.409).

Ex hac definitione iam patet duplex elementum esse distinguendum in officio beneficiali: 1.º Officium sacrum quod dicitur elementum spirituale ac se habet uti causa respectu illius iuris percipiendi fructus ex

(1) E. g.; in Episcopo, in Abbate nullius, in Vicario Generali, in Superiore exempto, etc.

(2) E. g., in Officiali, in Rotalibus, etc.

(3) E. g., in Canonico Poenitentiario, in Parochis, etc.

(4) E. g., in Cardinalibus, in Canonicis, in Superiore religioso non exempto, ut suo loco dicemus.

(5) Sic, e. g., servitium chori pro Canonico, recitatio horarum et alia huiusmodi.

adnexa dote. 2.º Ipsum ius percipiendi fructus seu elementum temporale quod spirituali adiungitur. De elemento spirituali seu de officio sacro hic agitur, de elemento temporali spirituali adnexo vel melius de officio quatenus hoc elementum temporale habet adnexum et beneficium proprie dictum constituit, agitur melius in libro III ubi de rebus mixtis (c. 1.409 seq.). Hic ergo ea omnia omittuntur quae ad hoc ius temporale pertinent et etiam illa quae officiis beneficalibus qua talibus quavis ratione ipsis solis pertinent (c. 146).

b) *Ratione potestatis* sunt: *maiora* vel *minora*. Maiora illa dicuntur quae secumferunt potestatem episcopalem (saltem) vel quasi-episcopalem; cetera sunt *minora* (1).

c) *Ratione personarum* quibus conferuntur sunt: 1.º *Saecularia* et *religiosa* prout ad *solos clericos saeculares* vel ad *solos religiosos* spectant. Haec divisio non tantum officiis beneficalibus sed etiam aliis aptatur. Sic praelaturae et officia religiosa religionis tantum competunt; e contra aliqua officia saecularia nequeunt religionis conferri, sed reservantur clericis saecularibus, ut puta officium Vicarii Generalis (c. 367, § 1). — 2.º *Eminenter sacra* et *sacra communia*, quatenus in subiecto requirunt ordinem sacrum vel tantum primam tonsuram aut ordines minores exigunt. In Codice plura officia sunt facta *eminenter sacra* quatenus prius non requirebant nisi tonsuram aut ordines minores, nunc vero iam ab actu nominationis exigitur sacerdotium, v. g., pro Vicariis Generalibus et Capitularibus, etc. — 3.º *Sacra et praelatitia* (praepositurae); "priora potissimum referuntur ad exercitium potestatis ordinis, v. g., Vicarius in pontificalibus; posteriora principaliter ordinantur ad exercendam *iurisdictionem*, v. g., Vicarius Generalis" (2).

d) *Ratione modi* quo acquiruntur sunt: *collativa* si a Superiore conferantur libere quin aliorum interventus praecedat; *electiva* si persona cui officium est tribuendum, designetur per canonicam electionem. Aliae divisiones quae hic afferri solent, v. g., *patronata*, *consistorialia*, *reservata*, etc., potius applicantur officiis beneficalibus.

582. Officiorum ecclesiasticorum constitutio seu erectio, innovatio et suppressio. — Cum plura de his possent evolvi pauca tamen hic innumus, quoniam regulae praecipuae, hac de re in iure statutae,

(1) In religionibus Superiores Generales et Provinciales dicuntur *maiores* (cfr. c. 488, 8.º); sed ita denominantur relate ad alios Superiores religiosos inferiores.

(2) Cfr. *Wernz*, II, 240.

respiciunt beneficia, quocirca in propria sede traduntur a Codice (cc. 1.414-1.429); identidem aliae regulae, quae pressius pertinent ad officia, singulis locis pro rei opportunitate inseruntur (cfr. cc. 215-217, 392, 394, 423, etc.). Unde nunc aliqua dumtaxat generalia expendemus.

A) Notiones. — **a) Constitutio** seu *erectio* officiorum est prima eorum institutio plane nova atque integre facta; *restauratio* est officii ecclesiastici olim erecti, et postea suppressi, iterata institutio. **b) Innovatio** in genere est quaelibet *immutatio* status primitivi in aliquo officio ecclesiastico sive quoad iura spiritualia vel temporalia sive quoad obligationes sive quoad situm vel ambitum vel speciem. Et multiplex esse potest, nimirum: *translatio* est officii sedis de alio in alium locum deductio; *unio* est duorum vel plurium officiorum facta coniunctio; *divisio* est partitio unius beneficii in duo vel plura; *dismembratio* est detractio aliquorum iurium, bonorum, territorii, etc., ex uno officio, eorumque attributio alii officio, instituto ecclesiastico, piae causae, etc.; *conversio* est mutatio seu transformatio officii in aliam speciem (cfr. cc. 1.419, 1.421). **c) Suppressio** est totalis extinctio officii ecclesiastici (1).

B) Origo seu causa. — **a)** Nonnulla officia ecclesiastica ex divina institutione procedunt, scilicet Supremus Pontificatus et officium Episcoporum in genere; quare ipsa officia quoad substantiam immutabilia sunt et perpetua in Ecclesia. Reliqua officia ecclesiastica tam supra-episcopalia quam infra episcopalia ex iure humano ecclesiastico habuerunt originem, unde mutationi subiacent.

b) Praeter Romanum Pontificatum, qui in se ipso nonnisi unus, etiam numerice, potest esse; in aliis distinguenda sunt officia in genere, nimirum genus aut species alicuius officii, et singula numerice officia ad genus illud pertinentia. Officia ipsa in genere suo solent esse constituta a iure vel lege, quae eorum naturam, iura, obligationes, etc., quoad substantiam determinat et statuit; deinde singula numerice officia eriguntur, innovantur, supprimuntur *ab homine*, nempe ab

(1) Cfr. Wernz, II, nn. 243, 254, 276.

aliquo Superiore ecclesiastico, qui etiam auctoritati illius iuris vel legis esse potest subditus.

Ita officium Episcoporum in genere fuit institutum a iure divino, non ita singuli Episcopatus qui constituuntur, etc., a Romano Pontifice; similiter a iure ecclesiastico communi habentur plura officia in genere constituta, v. g., Vicarii Capitularis, Vicarii Generalis, Parochi, etc., quae postmodum numerice multiplicantur vel vi ipsius iuris sine speciali actu hominis, v. g., officium Vicarii Capitularis, quod supposita existentia alicuius dioecesis iam ab ipso iure censetur inductum, vel ab homine, id est pro diversitate officiorum a Summo Pontifice vel etiam ab Episcopis; item a iure particulari, imprimis dioecesano, possunt esse instituta in genere nonnulla officia ecclesiastica, quae deinde numerice ab homine erigantur; denique nihil impedit quominus homo, nempe Superior ecclesiasticus, sive sit Supremus Pontifex sive Ordinarius, valeat aliquando instituere in casu particulari officium aliquod in iure tam generali quam particulari incognitum, eiusque iura et obligationes determinare.

c) Si Superior ecclesiasticus erigat vel innovet in casu particulari officium aliquod, cuius genus habetur constitutum ex iure vel lege quae pendet ab auctoritate illius Superioris, v. g., ex iure communi quoad Romanum Pontificem vel ex iure dioecesano quoad Episcopum, tunc Superior in erectione vel innovatione potest mutare vel ipsam substantiam istius officii; at e contra si erigat vel innovet officium inductum a iure cui Superior ipse subiacet, debet saltem substantiam officii, prout est in iure constituta, retinere: ita Romanus Pontifex, licet possit aliquatenus augere vel restringere potestatem Episcoporum, nequit eos reducere ad conditionem meri delegati vel vicarii Papae, idemque dicendum est de Episcopis quoad officia Vicariorum generalium, Parochorum, etc.

C) *Requisita necessaria ad erectionem, innovationem, suppressionem alicuius ecclesiastici officii.* — In genere tria recensentur:

a) *Auctoritas competens*, quae exclusa potestate civili ex proprio iure, debet semper esse ecclesiastica. Speciatim: *Romanus Pontifex solus* est competens pro officiis maioribus omnibus (c. 215), capitulis tum cathedralibus tum collegialibus (c. 392), *novis dignitatibus* erigendis in aliquo Capitulo (c. 394, § 2) et pluribus aliis suo loco dicendis. *Ordinarii* sunt competentes generatim ad officia minora, salvis limitationibus opportune proprio loco adnotandis, etc.

b) *Iusta causa*, quae ordinarie continetur in necessitate vel utilitate Ecclesiae.

c) *Forma statuta et solemnitates* in iure praescriptae, quae respiciunt obligationem habendi consensum vel consilium ab aliquibus personis, v. g., a capitulo, vel audiendi interesse habentes, definiunt modum servandum, decernunt documenta edenda, etc.

Cap. I. — De provisione Officiorum ecclesiasticorum.

CAN. 147. § 1. Officium ecclesiasticum nequit sine provisione canonica valide obtineri.

§ 2. Nomine *canonicae provisionis* venit concessio officii ecclesiastici a competente auctoritate ecclesiastica ad normam sacrorum canonum facta.

148. § 1. Provisio officii ecclesiastici fit vel per liberam collationem a legitimo Superiore, vel per eius institutionem, si praecesserit praesentatio a patrono aut nominatio, vel per eius confirmationem aut dimissionem, si praecesserit electio aut postulatio, vel tandem per simplicem electionem et electi acceptance, si electio non egeat confirmatione.

§ 2. De officiorum provisione per institutionem servantur praescripta can. 1448-1471.

149. Electi, postulati, praesentati vel nominati a quibusvis personis ad ecclesiastica officia ne confirmentur, admittantur, instituuntur a Superiore infra Romanum Pontificem, nisi antea fuerint a proprio Ordinario idonei reperi, etiam per examen, si id ius vel officii ratio postulet aut Ordinarius opportunum iudicaverit.

150. § 1. Provisio officii de iure non vacantis ad normam can. 183, § 1, est ipso facto irrita, nec subsequente vacatione convalescit.

§ 2. Nec promissio eiusdem officii, quicumque illud promiserit, ullum parit iuridicum effectum.

151. Officium de iure vacans, quod orte adhuc ab aliquo illegitime possidetur, conferri potest, dummodo rite

secundum sacros canones declaratum fuerit eam possessionem non esse legitimam, et de hac declaratione mentio fiat in litteris collationis.

ART. I. — DE LIBERA COLLATIONE.

152. Loci Ordinarius ius habet providendi officiis ecclesiasticis in proprio territorio, nisi aliud probetur; hac tamen potestate caret Vicarius Generalis sine mandato speciali.

153. § 1. Ad vacans officium promovendus debet esse clericus, iis qualitatibus praeditus, quae a iure communi vel particulari aut a lege fundationis ad idem officium requiruntur.

§ 2. Assumatur, omnibus perpensis, magis idoneus sine ulla personarum acceptance.

§ 3. Cum provivus caret qualitatibus requisitis, provisio est nulla, si ita cautum sit iure communi vel particulari aut lege fundationis; secus est valida, sed per sententiam a legitimo Superiore irritari potest.

154. Officia quae curam animarum sive in foro externo sive in interno secumferunt, clericis nondum sacerdotio initiatis conferri valide nequeunt.

155. Officiorum provisio cui nullus terminus fuit speciali lege praescriptus, nunquam differatur ultra sex menses utiles ab habita notitia vacationis, firmo praescripto can. 458.

156. § 1. Nemini conferantur duo officia incompatibilia.

§ 2. Sunt incompatibilia officia

quae una simul ab eodem adimpleri nequeunt.

§ 3. Firmo praescripto can. 188, n. 3, concessio alterius officii a Sede Apostolica facta non valet, nisi in supplicii libello mentio prioris incompatibilis habeatur, aut clausula derogatoria adiiciatur.

157. Officium vacans per renuntiationem vel per sententiam privationis nequit ab Ordinario, qui renuntiationem accepit aut sententiam tulit, valide conferri suis aut resignantis familiaribus, consanguineis vel affinibus usque ad secundum gradum inclusive.

158. Qui, alius negligentiam vel impotentiam supplens, officium confert, nullam inde potestatem acquirit in nominatum; huius iuridicus status perinde constituitur, ac si provisio ad ordinariam iuris normam peracta fuisset.

159. Cuiuslibet officii provisio scripto consignetur.

ART. II. — DE ELECTIONE.

160. Romani Pontificis electio unice regitur const. Pii X *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904; in aliis electionibus ecclesiasticis servantur praescripta canonum qui sequuntur, et peculiaria, si qua sint, pro singulis officiis legitima statuta.

161. Si cui collegio sit ius eligendi ad vacans officium, electio, nisi aliud iure cautum fuerit, numquam differatur ultra trimestre utile computandum ab habita notitia vacationis officii; quo termino inutiliter elapso, Superior ecclesiasticus, cui ius confirmandae electionis vel ius providendi successive competit, officio vacanti libere provideat.

162. § 1. Salvis peculiaribus constitutionibus vel consuetudinibus, collegii praeses, statuto modo, loco ac tempore electoribus convenienti, convocet omnes de collegio; et convocatio, quando personalis esse debet, valet, si fiat vel in loco domicilii aut quasi-domicilii vel in loco commorationis.

§ 2. Si quis ex vocandis neglectus et ideo absens fuerit, electio valet, sed ad eius instantiam debet, probata praerogativa et absentia, a competente Superiore irritari, etiam secuta confirmatione, dummodo iuridice constet recursum saltem intra triduum ab habita notitia electionis fuisse transmissum.

§ 3. Quod si plures quam tertia pars electorum neglecti fuerint, electio est ipso iure nulla.

§ 4. Defectus convocationis non obstat, si praetermissi nihilominus interfuerint.

§ 5. Si agatur de electione ad officium quod electus ad vitam retinet, convocatio electorum ante officii vacationem nullum habet iuridicum effectum.

163. Convocatione legitime secuta, ius eligendi pertinet ad eos qui praesentes sunt die in convocatione statuto, exclusa facultate ferendi suffragia non solum per epistolam, sed etiam per procuratorem, nisi lege peculiari aliud caveatur.

164. Etsi quis plures ob titulos ius habeat ferendi nomine proprio suffragii, non potest nisi unicum ferre.

165. Nullus collegio extraneus admitti potest ad suffragium, salvis privilegiis legitime quaesitis; secus, electio est ipso facto nulla.

166. Si laici contra canonicam libertatem, electioni ecclesiasticae quoquo modo sese immiscuerint, electio ipso iure invalida est.

167. § 1. Nequeunt suffragium ferre:

1.º Incapaces actus humani;

2.º Impuberes;

3.º Censura vel infamia iuris affecti, post sententiam tamen declarationem vel condemnatoriam;

4.º Qui sectae haereticae vel schismaticae nomen dederunt vel publice adhaeserunt;

5.º Carentes voce activa sive ob legitimam iudicis sententiam sive ex iure communi aut particulari.

§ 2. Si quis ex praedictis admittatur, eius suffragium est nullum, sed

electio valet, nisi constet, eo dempto, electum non retulisse requisitum suffragium numerum, aut nisi scienter admissus fuerit excommunicatus per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam.

168. Si quis ex electoribus praesens in domo sit in qua fit electio, sed electioni ob infirmam valetudinem interesse nequeat, suffragium eius scriptum a scrutatoribus exquiratur, nisi aliter particularibus legibus vel legitimis consuetudinibus fuerit constitutum.

169. § 1. Suffragium est nullum, nisi fuerit:

1.º Liberum; et ideo invalidum est suffragium, si elector metu gravi aut dolo, directe vel indirecte, adactus fuerit ad eligendum certam personam aut plures disiunctive.

2.º Secretum, certum, absolutum, determinatum.

§ 2. Conditiones ante electionem suffragio appositae tanquam non adiectae censentur.

170. Suffragium sibi metipsi nemo valide dare potest.

171. § 1. Ante electionem per secreta suffragia deputentur, nisi iam propriis statutis deputati sint, e gremio collegii duo saltem scrutatores, qui una cum praeside, si et ipse e gremio collegii sit, iusiurandum interponant de munere fideliter implendo ac de secreto servando circa acta in comitiis, etiam expleta electione.

§ 2. Scrutatores curent ut suffragia secreto, diligenter, singillatim et servato praecedentiae ordine ab unoquoque electore ferantur; collectisque ad ultimum suffragiis, coram praeside electionis, secundum formam propriis constitutionibus vel legitimis consuetudinibus statutam, inspiciant an suffragiorum numerus respondeat numero electorum, suffragia ipsa scrutentur, palamque faciant quot quisque retulerit

§ 3. Si numerus suffragiorum superet numerum eligentium, nihil est actum.

§ 4. Suffragia statim, peracto uno-

quoque scrutinio, vel post sessionem, si in eadem sessione habeantur plura scrutinia, comburantur.

§ 5. Omnia electionis acta ab eo, qui actuarii munere fungitur, accurate describantur, et saltem ab eodem actuarii, praeside ac scrutatoribus subscripta, in collegii tabulario diligenter asserventur.

172. § 1. Electio, nisi aliud iure caveatur, fieri etiam potest per compromissum, si nempe electores, unanimi et scripto consensu, in unum vel plures idoneos sive de gremio sive extraneos ius eligendi pro ea vice transferant, qui nomine omnium ex recepta facultate eligant.

§ 2. Si agatur de clericali collegio, compromissarii debent esse sacerdotes, secus electio est invalida.

§ 3. Compromissarii debent pro validitate electionis condiciones compromisso appositae, quae non sint contra ius commune, observare; si nullae condiciones additae fuerint, servandum ipsis est ius commune circa electiones; condiciones autem contra ius pro non appositis habentur.

§ 4. Si ab electoribus in unam tantum compromissum fuerit personam, haec nequit seipsam eligere; si plures designati fuerint compromissarii, nemo ex iis proprio consensu potest accedere reliquis ipsum eligentibus ut electionem sui compleat.

173. Cessat compromissum et ius eligendi reddit ad compromittentes:

1.º Revocatione a collegio facta,

2.º Non secuta aut non servata aliqua conditione compromisso apposita;

3.º Electione absoluta, si fuerit nulla.

174. Is electus habeatur et a collegii praeside proclametur, qui requisitum suffragiorum numerum retulerit, ad normam can. 101, § 1, n. 1.

175. Electio illico intimanda est electo, qui debet saltem intra octiduum

utile a recepta intimatione manifestare utrum electioni consentiat, an eidem renuntiet; secus omne ius ex electione quaesitum amittit.

176. § 1. Si electus renuntiaverit, omne ius ex electione quaesitum amittit, etsi renuntiationis eum postea poeniteat; sed rursus eligi potest; collegium autem intra mensem a cognita renuntiatione ad novam electionem procedere debet.

§ 2. Acceptatione electionis electus, si confirmatione non egeat, plenum ius statim obtinet; secus, non acquirit nisi ius ad rem.

§ 3. Ante acceptatam confirmationem ipsi praetextu electionis non licet sese immiscere administrationi officii sive in spiritualibus sive in temporalibus, et actus ab eo forte positi nulli sunt.

177. § 1. Electus, si electio confirmatione indigeat, saltem intra octiduum a die acceptatae electionis confirmationem a competente Superiore petere per se vel per alium debet; secus omni iure privatur, nisi probaverit se a petenda confirmatione iusto impedimento fuisse detentum.

§ 2. Superior, si electum repperit idoneum, et electio ad normam iuris fuerit peracta, nequit confirmationem denegare.

§ 3. Confirmatio in scriptis dari debet.

§ 4. Recepta confirmatione, electus obtinet plenum ius in officio, nisi aliud in iure caveatur.

178. Si electio intra praescriptum tempus peracta non fuerit, aut collegium iure eligendi privetur in poenam, libera officii provisio ad eum Superiorem devolvitur, a quo confirmanda esset electio vel cui ius providendi successive competit.

ART. III. — DE POSTULATIONE.

179. § 1. Si electioni illius quem electores aptiorem putent ac praefe-

rant, impedimentum obest, super quo dispensari possit ac soleat, suis ipsi suffragiis eum possunt, nisi aliud iure caveatur, a competente Superiore postulare, etsi agatur de officio, pro quo electus confirmatione non egeat.

§ 2. Compromissarii postulare nequeunt, nisi id in mandato aut compromisso fuerit expressum.

180. § 1. Ut postulatio vim habeat, pro ea stet oportet maior suffragiorum pars, imo, si cum electione concurrat, saltem duae tertiae partes requiruntur.

§ 2. Suffragium pro postulatione exprimi debet per verbum: *postulo*, aut aequivalens; formula: *eligo vel postulo*, aut aequipollens, valet pro electione, si impedimentum non existat, secus pro postulatione.

181. § 1. Postulatio saltem intra octiduum mitti debet ad Superiorem ad quem pertinet electionem confirmare, si facultatem habeat ab impedimento dispensandi; secus ad Romanum Pontificem aut ad alium habentem facultatem.

§ 2. Si intra praescriptum tempus postulatio missa non fuerit, ipso facto nulla evadit et electores pro ea vice privantur iure eligendi aut postulandi, nisi probent se a mittenda postulatione iusto detentos fuisse impedimento.

§ 3. Per postulationem nullum ius postulato acquiritur, et Superiori licet eandem repellere.

§ 4. Praesentatam Superiori postulationem electores revocare non possunt, nisi Superiore consentiente.

182. § 1. Relecta a Superiore postulatione, ius eligendi ad collegium redit, nisi electores scienter illum postulaverint qui tali detinetur impedimento, in quo nequeat aut non soleat dispensari; tunc enim provisio ad Superiorem pertinet.

§ 2. Quod si postulatio admissa fuerit, id significetur postulato, qui respondere debet ad normam can. 175.

§ 3. Si eam acceptet, plenum ius in officio eidem acquiritur.

ART. PRAELIMINARIS. — GENERALIA DE PROVISIONE.

583. Notio. — *Provisio* (1) *canonica* in novo Codice definitur: “concessio (2) officii ecclesiastici a competente auctoritate ecclesiastica ad normam sacrorum canonum facta „ (c. 147, § 2).

Hinc ut habeatur *canonica provisio* necesse est concurrant haec quatuor: 1.º sit *vera concessio*, nempe datio in titulum seu proprietatem, concessio absoluta et definitiva; non mere temporanea sive provisoria concessio alicuius officii vacantis, aut mera officii iam provisi administratio ob aegritudinem, absentiam, impedimentum, etc., sui titularis; non est ergo provisio canonica dicenda nominatio in vicarium, coadiutorem, etc. (3); 2.º Officium concessum sit *proprie dictum* ecclesiasticum officium; 3.º *concessio fiat a competente auctoritate ecclesiastica* atque adeo officium non occupetur auctoritate propria, nec habeatur a civili auctoritate, vel etiam ab auctoritate ecclesiastica sed incompetenti, aliter officii obtentor dicitur esse *intrusus* (4), imo si quis occupat officium per vim vel se

(1) Praeter hoc nomen *provisio*, alia quoque solent adhiberi ad significandam in genere concessionem ecclesiasticorum officiorum; ac maxime duo: *collatio*, quae postmodum dividitur in *liberam* et *necessariam*; et *institutio*, late tamen sumpta, ut in reg. 1 Iuris in VI, nam institutio stricte sumpta est peculiaris modus provisionis. Igitur hodie debemus cum Codice usurpare praecipue nomen *provisionis* ad denotandam quamlibet concessionem officii ecclesiastici, nomina vero collationis et institutionis ad denominandos speciales modos.

(2) Definitio traditur inspecto Superiore qui providet; si autem inspicatur provisio ex parte obtinentis officium, tunc dicitur *adquisitio*, *obtento*, etc.

(3) Nisi forte excipias nominationem coadiutoris cum futura successione; quae tamen nominatio aliunde non est forsitan dicenda plene *canonica* provisio, quia fit praeter canonum normam et sanctiones.

(4) Cfr. *Reiffenstuel*, lib. III, tit. V, n. 513 seq. — *Intrusus* multipliciter quis dicitur: 1.º *Strictius et magis proprie* intrusus est ille qui obtinet officium ecclesiasticum sine auctoritate illius ad quem de iure spectat provisio, sed vel propria auctoritate se ingesserit, vel officium occupaverit auctoritate Principis saecularis, favore suorum consanguineorum aut amicorum aut alterius cuiuslibet privati, vel illud receperit ab auctoritate ecclesiastica incompetente. — 2.º *Proprie* etiam, sed non *adeo stricte* dicitur *intrusus* qui

scienter iniuste intrudit in eo, vocatur specialius *invasor* (c. 18, III, 4 in VI); 4.º concessio officii est facienda *ad normam sacrorum canonum*, unde ipsa provisio dicitur *canonica*; servandae proinde veniunt peculiares regulae provisionis in iure constitutae, et signanter triplici ex capite: a) *ex parte concedentis*; b) *ex parte obtinentis*, necessariis qualitatibus praediti; c) *ex parte formae*; aliter provisio *invalida* erit vel saltem *illegitima*.

584. Necessitas canonicae provisionis. — Regula quae iam erat constituta in iure: “Beneficium ecclesiasticum non potest *licite* sine *institutione* canonica obtineri „ (c. 1, R. I. in VI), hodie pressius in novo Codice exprimitur de *valida provisione officii* ecclesiastici cuiuscumque proprie dicti: “*Officium* ecclesiasticum nequit sine *provisione* canonica *valide* obtineri „ (c. 174, § 1). Necessitas autem observandae canonicae provisionis obtinet locum in veris concessionibus officiorum in titulum; non vero in concessionibus provisoriiis, quae debent utique fieri ab auctoritate ecclesiastica, sed forsitan non ab ea ipsa cui ius providendi competit, nec requirunt ex parte recipientis illas omnes qualitates

invalidè obtinet officium, sed alia ex causa vel vitio praeter conferentis incompetentiam; v. g., ex eo quod Superior, alias competens, dum fecit provisionem, esset impeditus ab exercitio sui iuris ob censuram vel aliam canonicam causam; aut ipse provisor careret aliqua qualitate necessario requisita ad validitatem provisionis; aut simonia intercesserit in provisione; aut fuisset facta provisio nondum vacantis officii; aut forma provisionis in aliquo essentiali requisito defecerit; aut quis praesumpserit retinere duo vel plura officia incompatibilia; aut electus nondum confirmatus, vel praesentatus nondum institutus, sese immiscuerit regimini sive administrationi officii; aut provisor possessionem ceperit propria auctoritate; aut is qui fuit ab officio canonice remotus adhuc retinet illius possessionem, etc. — 3.º *Large* vocatur pariter *intrusus* qui obtinuerit officium sine praevia comprobatione idoneitatis facta a proprio Ordinario vel sine emissâ fidei professione aut in genere sine aliquo requisito canonico quod necessarium sit ad liceitatem provisionis; vel ille qui commiserit delictum aut laboret vitio vel defectu unde privandus sit officio, etc. Intrusio pro diversitate casuum inducit nullitatem provisionis, inhabilitatem ad illud officium, officii privationem, alias diversas poenas (cfr. cc. 2.390-2.403).

quas exigunt verae concessionēs in titulum, nec exigunt servandam illam strictiorem formam statutam pro canonica provisione.

Item necessitas illa urget, si agatur de officio ecclesiastico proprie dicto, sed non extenditur ad officium late sumptum, v. g., ad plura officia Superiorum religiosorum, ad plura munia Rectorum, Administratorum ecclesiasticorum, etc.; in his omnibus non est necesse ut adhibeantur solemnitates provisionis vere canonicae, sed sufficit ut serventur propriae constitutiones, aut statuta, etc., vel etiam praescriptiones iuris communis si quae habeantur; aut si nihil in iure communi vel particulari inveniatur statutum, sufficit ut Superior debita prudentia se gerat.

Quinimmo aliquando necessitas provisionis canonicae cessat in concedendis ipsis ecclesiasticis officiis proprie dictis, idque quadruplici ex causa: 1.º *Ex privilegio* Romani Pontificis, vi cuius unum vel plura officia valeant *in perpetuum* conferri sine provisione canonica; ita ut vel concessio officii possit fieri ab eo, qui non esset auctoritas competens vel non requirantur in proviso non nullae qualitates necessariae ad canonicam provisionem, vel non sint servandae omnes solemnitates in iure statutae, etc.; 2.º ex *dispensatione* ab eodem Romano Pontifice concessa pro casu particulari; 3.º ex *lege foundationis*, si nempe fundator alicuius beneficii apposuerit conditionem ut beneficium citra provisionem canonicam valeat etiam concedi (c. 1417); 4.º ex *praescriptione* beneficii ad normam c. 1446 obtenta.

585. Actus ad provisionem canonicam pertinentes. — Solent tres recenseri: a) *designatio personae* cui officium est concedendum; b) *concessio tituli* seu *ipsius* officii cum suis iuribus et obligationibus; c) *introductio in possessionem* officii (1).

Provisio substantialiter efficitur per secundum actum, a quo primus

(1) In constituendis Episcopis additur quartus actus, nempe *consecratio*, at vero haec iam non pertinet proprie ad provisionem canonicam, sed requiritur aliunde ex natura muneris episcopalis.

saepe non distinguitur; tertius vero ex ipsa rerum natura non esset necessarius et aliquando dispensatur (c. 1.444, § 1), imo proprie non habet locum nisi in beneficiis, non in aliis officiis praesertim religiosis. Sed ideo tres illi actus distincte recensentur, quoniam multoties exercentur separatin et successive, imo frequenter non ab una eademque persona, sed a diversis proveniunt.

586. Modi provisionis canonicae. — Cum provisio substantialiter consistat in tituli concessione, distinctio modorum in provisione desumenda est a diversis rationibus quibus concessio illa perficitur, et ita fit hodie in Codice (c. 148); at vero cum diversitas illarum rationum concedendi praesupponat diversitatem rationum in designanda persona, ideo ab his rationibus est incipiendum. Itaque:

A) Persona potest designari his diversis rationibus: a) *libera* Superioris ecclesiastici *nominatione*; b) *praesentatione alicuius patroni*; c) *electione* facta per vota alicuius collegii ecclesiastici; d) *postulatione* eiusdem ecclesiastici collegii. Accidentaliter potest haberi variatio in aliqua ex quatuor praefatis rationibus designandi personam, sed quaelibet variatio ad eas quatuor rationes tandem reducitur; ita *forma concursus* pertinet ad liberam Superioris nominationem, quia Superior liber est in assumenda una ex personis approbatis in concursu; idem est tenendum de *praevia commendatione* complurium candidatorum ordinarie trium facta Superiori, nam hic manet liber ut assumat personam non solum inter candidatos commendatos sed etiam aliam non commendatam; *nominatio* vero quae est designatio personae facta ab eo, qui patronus non sit, sed privilegium nominandi a Sede Apostolica obtinuerit, reducitur ad praesentationem; et ad eandem potest quoque reduci *optio* ad alium titulum cardinalitium (c. 236) vel ad pinguorem praebendam interveniente tituli mutatione, si ex lege foundationis valeat exerceri (c. 396, § 2).

B) Facta personae designatione, dein concessio tituli perficitur his rationibus: a) per *liberam collationem* a legitimo Supe-

riore factam illi personae quae vel a seipso fuerit prius nominata (1) vel assumpta inter approbatos in concursu aut inter candidatos commendatos; **b)** per *institutionem* personae datam, si praecesserit praesentatio a patrono aut nominatio a privilegiato aut optio a Cardinali vel beneficiato; **c)** per *confirmationem*, si designatio personae fiat electione aliqua; **d)** per *admissionem* postulationis; **e)** per *simplicem electionem et electi acceptionem*, si electio non indigeat confirmatione (c. 148, § 1).

Animadvertas oportet: 1.º Libera Superioris nominatio, approbatio in concursu, praevia commendatio, nominatio et postulatio non tribuunt personae designatae verum et proprie dictum *ius ad rem*; praesentatio, electio, et optio concedunt *ius ad rem*; collatio tituli, institutio, confirmatio, admissio postulationis, et simplex electio cum acceptione, quae confirmatione non egeat, tradunt verum *ius in re*. — 2.º Cum praesentatio, aut nominatio, et subsequens institutio proprie ad beneficia spectent, modus provisionis per institutionem remittitur ad librum de rebus; hic de aliis modis agitur (c. 148, § 2).

587. Auctoritas competens ad provisionem. — De huiusmodi auctoritate possunt in genere statui sequentia:

A) *Ex iure et per se* nequit licite ac valide providere officiis ecclesiasticis nisi ille qui ecclesiastica auctoritate pollet; ea enim quae ad Ecclesiam natura sua pertinent, nonnisi auctoritate ecclesiastica per se reguntur. Quare nec populus christianus nec potestas saecularis per se aliquid hac in re valent praestare; sed si aliquando plebs christiana seu laici, aut principes civiles quendam obtinent interventum in ecclesiasticorum officiorum provisione, id eis nonnisi ex *Romani Pontificis privilegio*, minime ex *proprio iure* competit.

B) Ut generalis regula constat principium illud, quod nempe provisio *officiorum maiorum saecularium* sit reservata Romano

(1) Non est tamen necessarium ut Superior ecclesiasticus qui fruitur iure liberae collationis, praevie nomet personam atque adeo duos actus formaliter distinctos ponat, sed uno eodemque actu potest et nominare personam et eidem titulum conferre.

Pontifici saltem quoad confirmationem vel admissionem vel institutionem, nisi quis specialissimum privilegium hac de re demonstraret sibi concessum (1). Provisio autem *officiorum minorum saecularium*, nisi aliud probetur, competit Ordinario loci in proprio territorio (c. 152); is ergo habet intentionem fundatam in iure, ut saltem confirmatio vel admissio vel institutio sit ab eo praestanda, nisi constet aut de reservatione, avocatione, devolutione ad Superiorem facta, aut de privilegio quod quispiam sibi legitime concessum vindicaverit. Denique provisio officiorum religiosorum regitur peculiari iure proprio singularum religionum.

C) In specie haec breviter subiunguntur, quae postea melius propriis locis sunt exponenda: a) Provisio *Sedis Apostolicae* fit per electionem a solis Cardinalibus peractam et completur per electi acceptionem (c. 219); b) *Cardinales* a solo Papa creantur (c. 233); c) *Episcopi* et alii qui obtinent *dignitates supra episcopales* aut *quasi-episcopales* a Romano Pontifice vel nominantur libere vel confirmantur, admittuntur, instituuntur si cuilibet pertineat ius eligendi, postulandi, praesentandi aut nominandi (cc. 265, 329, 332, 350, 293, 312, 320); d) Similiter collationi, aut saltem confirmationi vel institutioni Romani Pontificis reservatae sunt *omnes dignitates* in capitulis (c. 396) et alia praeterea *non pauca beneficia* quae recensentur in c. 1.435; e) Ad provisionem Ordinariorum, saltem per confirmationem vel institutionem, spectant alia officia minora non reservata, veluti *Vicarii Generalis* (c. 366) et *aliorum curiae dioecesanae officialium* (cc. 1.573, 372, 373, 385, 1.580, etc.), *canonicorum et aliorum beneficiorum in Capitulis* (c. 403), *consultorum dioecesanorum* (c. 424), *vicariorum foraneorum* (c. 445), *parochorum* (c. 445), *vicariorum parochialium* (cc. 471-478) *rectorum ecclesiarum* (c. 480) *aliorumque beneficiorum* (cc. 1.432); f) *Vicarius Capitularis* constituitur per electionem capituli cathedralis (cc. 429, § 3; 432) vel abbatialis (c. 327); g) Ex iure devolutivo Sedes Apostolica confert *beneficia ab Ordinario intra semestre utile non collata* (c. 1.432, § 3); Metropolitana vero instituit *praesentatos* a patronis, si Suffraganeus *negligens*

(1) Ita Archiepiscopus Salisburgensis obtinuit privilegium providendi, absque Romani Pontificis interventu, officiis Episcoporum Gurcensis, Lavantini et Secoviensis.

fuerit (c. 274, § 1) et deputat *Vicarium Capitularem* in casu *negligentiae* Capituli (ib. § 3; h) *Ex privilegio* habito per concordata vel alias leges particulares, per indulta specialia, per legem *fundationis*, etc., provisio *aliquorum officiorum* potest aliquando fieri ab aliis praeter eos quos diximus hucusque: i) Tandem provisio *officiorum religiosorum* est perficienda iuxta proprium ius uniuscuiusque religionis.

Est autem notandum ut, ea, quae hic traduntur, pertineant ad secundum actum provisionis seu ad concessionem tituli; nam quae ad personae designationem vel ad possessionem officiorum spectant, aliis regulis alibi exponendis subiecta sunt.

D) Provisores vel collatores alii dicuntur *ordinarii*, alii *extraordinarii*. Habentur *ordinarii* Romanus Pontifex in provisione officiorum maiorum, Episcopus vel Ordinarius in minorum officiorum provisione, religiosi in provisione officiorum propriae religionis. — Ceteri omnes censentur esse *extraordinarii*; atque adeo ipse Romanus Pontifex si provideat officiis minoribus aut etiam religiosis maioribus; Metropolita si agat iure devolutivo; et eo vel magis inferiores aut quicumque alius conferat officia per se spectantia ad provisionem collatorum ordinariorum.

Quoad huiusmodi provisionem factam ab extraordinariis collatoribus, maxime attendenda est notabilis regula iuris quae ex c. 158 colligitur, ut videlicet extraordinarius provisor nullum adquirat ex ipsa provisione speciale ius in eum cui officium contulit, sed huius iuridicus status perinde constituatur ac si provisio per ordinarium collatorem acta fuisset. Canon utique videtur loqui de sola provisione facta ex iure devolutivo; sed cum prorsus eadem ratio existat in quibuslibet extraordinariis provisionibus, ad omnes pariter regula ipsa videtur extendenda, etiam ad eas quae per Romanum Pontificem sint factae vi reservationum perpetuarum. Quare, v. g., ille qui ex provisione pontificia habuerit dignitatem in ecclesia cathedrali, non obtinet exemptionem ab Ordinario nec immediatam subiectionem Romano Pontifici, imo renuntiatio eiusdem dignitatis fieri potest in manibus Ordinarii. Metropolitanus autem, qui iure devolutivo conferat aliquod of-

ficiū in dioecesi Suffraganeorum, nullam exinde acquirit potestatem in nominatum, qui pariter ac quilibet alius manet subiectus proprio Ordinario. Eo vel magis locus erit huic regulae, si quis inferior aut sane ordinario provisor non superior conferat ex privilegio quodlibet officium. Nimirum vis provisionis extraordinariae ultra provisionem ipsam non porrigitur.

E) Inter *extraordinarios* provisos mentio specialis venit faciēda de illis qui ex *devolutione* vel *iure devolutivo* agunt. Quo in puncto haec sunt tenenda: a) *Devolutio* hac in re intelligitur esse translatio facultatis *providendi* ad Superiorem ecclesiasticum, ipso iure facta ob negligentiam vel delictum in provisione admissum. Negligentia refertur ad tempus, inutiliter elapsum, intra quod fuisset provisio agenda; delictum spectat vel simoniae vitium qualibet ratione coniunctum provisioni, vel indigni electionem aut praesentationem, vel aliud delictum admissum in praesentanda persona.

b) Ipsa devolutio potest esse vel *plena* et *proprie dicta*, si nempe ad Superiorem transfertur facultas concedendi ipsum officii titulum; vel *minus plena* et *improprie dicta*, si videlicet transferatur dumtaxat ius designandi personam. Prior obtinet in triplici casu: 1.º Cum negligentiam admittat Ordinarius (Episcopus, etc.) vel in beneficiis liberae collationis et tunc devolutio fit ad Papam (c. 1.432, § 3), vel in concedenda institutione praesentatis a patrono, et tunc devolutio fit aut ad Metropolitam si negligens sit suffraganeus (c. 274, 1.º), aut ad Papam, si negligens fuerit Metropolitā, Episcopus immediate subiectus, etc. 2.º Cum negligens fuerit Capitulum in deputando Vicario Capitulari; tunc enim deputatio devolvitur ad Metropolitam vel Episcopum antiquiorem (c. 432, § 3). 3.º Cum irrepat simonia; quo in casu provisio devolvitur ad Romanum Pontificem (c. 1.435, § 1, 3.º).

Posterior devolutio improprie dicta locum habet: 1.º Si intra praescriptum tempus peracta non fuerit sive electio (c. 178) sive praesentatio (c. 1.458). 2.º Si a patrono, postquam prior prae-

sentatus non est inventus idoneus, alius item inidoneus praesentetur (c. 1.465, § 1). 3.º Si in poenam delicti priventur electores iure eligendi (cc. 178, 2.390, § 2; 2.391, § 1; 2.392, 2.º; 2.393, 2.394, 3.º), patroni iure praesentandi aut privilegiati iure nominandi (cc. 2.392, 2.º; 2.393, 2.394, 3.º). In isto triplici casu provisio officii fit libera, ita ut designatio personae peragatur ab eo cui ius confirmandi vel instituendi competit.

c) Praecipuae regulae devolutionis sunt sequentes: 1.^a Devolutio fit *ipso iure*, nec ulla per se requiritur sententia declaratoria. 2.^a Provisio canonica devolvitur ad Superiorem (nisi Romanum Pontificem excipere volueris) cum *iisdem conditionibus* servandis, quae pro prima provisione in iure communi vel particulari praescriptae essent. 3.^a Si immediatus Superior, puta Metropolitae, cui fit devolutio, et ipse admittat negligentiam vel delictum, ius providendi rursus devolvitur ad ulteriorem Superiorem, v. g., ad Papam vel in genere ad eum cui immediatus Superior in materia provisionis subiaciatur.

588. Qualitates promovendorum ad officia. — Hinc sunt quatuor puncta dilucidanda: **A)** Quod promovendus debeat esse idoneus (c. 153, § 1). **B)** Quod sit magis idoneus (ib., § 2). **C)** Quod idoneitas sit comprobanda et a quonam (c. 149). **D)** Quod provisio facta de non idoneo habenda sit aut nulla aut irritabilis (c. 153, § 3).

589. A) Fundamentaliter statuitur ut promovendus sit idoneus, eiusque idoneitas aestimanda venit ex qualitatibus quae a iure communi vel particulari aut a lege foundationis ad officium cui providendum est requiruntur (1). Non possumus hic expendere nisi qualitates requisitas a iure communi, imo nec eas quae a iure communi pro unoquoque officio exiguntur, quaeque propriis locis traduntur, sed eas quae generaliter pro ecclesiasticis officiis statuuntur. Huiusmodi sunt:

(1) De qualitatibus eligendi in Romanum Pontificem, nihil est hic dicendum; quoniam de his nulla sunt in iure canonico statuta praeter ea quae iure divino requiruntur.

a) *Clericatus*. — Nam promovendus debet esse *clericus* (cc. 153, § 1; 118), et colligitur ex ipsa notione officii, quod secumfert aliquam participationem ecclesiasticae potestatis (c. 145), qua laici sunt destituti. Pro religiosis officiis loco clericatus requiritur professio religiosa in eo Instituto, de quo agatur (cc. 504, 1.142).

Imo requiritur ut sacerdotes *actu* iam (c. 1.474) sint illi qui obtinere debeant officium, quod curam animarum sive in foro externo sive in interno secumferat (c. 154); et in specie promovendi ad *Cardinalatum* (c. 232), ad *Episcopatum* (c. 331, § 1, 3.º), *Abbatiam vel Praelaturam nullius* (c. 320, § 2), et ad munus *Auditoris Rotalis* (c. 1.598, § 2), *Vicarii Capitularis* (c. 434, § 1), *Vicarii Generalis* (c. 367, § 1), *Officialis aut Vice-officialis* (c. 1.573, § 4), *Iudicis synodalis* (c. 1.574, § 1), *Cancellarii dioecesani* (c. 372, § 1), *Dignitatis aut Canonici in Capitulis* (cc. 404, § 1; 406, § 2), *Consultoris dioecesani* (c. 423), *Vicarii Foranei* (cc. 445, 446), *Parochi* (c. 453, § 1), *Rectoris ecclesiae* (c. 479, § 1), *Postulatoris* in causis beatificationis et canonizationis (c. 2.204, § 3), itemque *Notarii, Adiuncti et Cancellarii* in iisdem causis (c. 2.017); *Magistri novitiorum* in religionibus clericalibus (c. 559, § 1).

b) *Aetas*. — Non habetur in iure constituta directe aliqua aetas, etiam minima, quae requiratur ad quodlibet ecclesiasticum officium, nisi ea quae ad convenienter exercendum officium concedendum necessaria sit; *indirecte* vero quadantenus determinatur in eo quod promovendus debeat esse iuxta praedicta, sacerdos aut saltem clericus, nemo autem ad clericatum vel primam tonsuram queat promoveri ante inceptum cursum theologicum (c. 976, § 1).

Etiam pro quibusdam certis officiis expresse in iure communi definitur aetas: ita *triginta* iam expleverint annos necesse est illi qui renuntiandi sunt *Episcopi* (c. 331, § 1, 2.º), *Abbates vel Praelati* nullius (c. 320, § 2), *Vicarii Capitulares* (c. 434, § 1), *Vicarii Generales* (c. 367, § 1), *Officiales aut Vice-officiales* (c. 1.573, § 4), *Canonici Poenitentiarum* expedienter (c. 399, § 1), *Superiores religiosi maiores non supremi* (c. 504), *Socius Magistri novitiorum* (c. 559, § 2); *triginta quinque* *Magister novitiorum* (c. 559, § 1); *quadraginta* *supremus Moderator* in religionibus, *Antistita* in monialium monasterio, *Confessarius religiosarum* generatim (c. 524, § 1).

c) *Scientia*. — In genere ea requiritur scientia quae necessaria sit ad ipsum officium susceptum recte gerendum.

In specie *Cardinales* debent esse doctrina praestantes (c. 232, § 1); *Auditores Rotaes* doctores in utroque saltem iure (c. 1598, § 2); *Episcopi* doctores vel saltem licentiatii in theologia aut iure canonico vel saltem earumdem disciplinarum vere periti (c. 331, § 1, 5.º), item *Vicarii Capitulares* (c. 434, § 2); *Vicarii Generales* doctores aut licentiatii in theologia et iure canonico vel saltem earum disciplinarum vere periti (c. 367, § 1); *Officiales* et *Vice-officiales* doctores in iure canonico vel ceteroque periti (c. 1573, § 4), itemque *Promotores iustitiae* et *vinculi Defensores* (c. 1589), *Iudices Synodales* in iure canonico periti (c. 1574, § 1), *Advocati* doctores vel alioqui vere periti saltem in iure canonico (c. 1657, § 2); *Cancellarius S. R. C.* doctor in iure canonico (c. 2017); *Advocati et Procuratores in causis beatificationis et canonizationis* apud S. R. C. doctores in iure canonico et saltem licentiatii in theologia (c. 2018); *prima* saltem *Dignitas* in capitulo cathedrali, quantum fieri potest et ceteris paribus, doctor in theologia vel iure canonico (c. 396, § 3); prout etiam *Canonici* praeferenter doctores in theologia vel iure canonico vel qui fuerint laudabiliter magistri (c. 404, § 2), nominatim *Canonicus theologus* praeferenter doctor in theologia, *Canonicus poenitentiarius* praeferenter doctor in theologia, vel iure canonico (c. 399, § 1) denique *Magistri* in disciplinis philosophicis, theologicis et iuridicis praeferenter doctores in respectiva disciplina (c. 1366, § 1).

d) *Vitae honestas*. — Haec autem esse debet: 1.º *Negativa*, quatenus qui pravis moribus laborant seu *criminosi* sunt, ad officia ecclesiastica nequeunt promoveri. Ideoque iam excluduntur ex hac sola causa haeretici, schismatici, eorumque fautores; item excluduntur irreligiosi, periuri, sacrilegi, blasphemi, homicidae, sodomitae, fornicarii, usurarii, fures, ebrii et alii huiusmodi. Crimen seu pravi mores excludunt imprimis si huiusmodi sunt ut publicam offensionem provocent; sed etiamsi occulti sint, dummodo provisorii certe constant, et nondum fuerint satis emendati, sunt causa sufficiens, imo, generatim necessaria, impediendi concessionem officiorum ecclesiasticorum; id enim postulant sanctitas ipsorum officiorum, scandalum vitandum, damnum animarum

praecavendum, et insuper si crimina dumtaxat publica ab officio obtinendo arcerent, hoc potius ex infamia facti, de qua mox, quam ex ipsis pravis moribus emergeret.

2.º *Positiva*, ita ut pro dignitate et excellentia muneris obtinendi eluceant in candidato probitas morum, integritas vitae, pietas, prudentia, animarum zelus, ceteraeque bonae qualitates et virtutes (cfr. cc. 232, § 1; 331, § 1, 4.º; 434, § 2; 367, § 1; 404, § 1; 423; 453, § 2; 1.589, etc.).

e) *Carentia impedimentorum*. — Quae huiusmodi impedimenta definiuntur in sequentibus:

I. *Inhabilitas ad officia*. — Sane qui sit inhabilis, nulla ratione est promovendus. Iam ad officia censentur esse inhabiles: *Omnes qui habitualiter carent rationis usu*, veluti infantes, amentes, dementes, etc.; *infideles; mulieres; laici, clerici ad statum laicalem* redacti aut regressi (c. 213 iuncto can. 118); denique omnes illi qui *canonicam poenam inhabilitatis incurrerunt*.

Haec autem inhabilitatis poena quandoque potest etiam *ab homine* infligi in peculiari casu praeter determinatas sanctiones in iure statutas; sed praecipue incurritur in casibus *a iure*, sive communi sive particulari, iam sancitis sive *latae* sive *ferendae* sententiae. Ita in iure communi sunt *ipso facto* inhabiles ad quaelibet officia *infames* (c. 2.294); ad officia vero, quibus destinabantur, illi *qui scienter consentiant suae electioni factae per abusum potestatis laicalis* (c. 2.390, § 2), et *intrusi* de quibus in cc. 2.394 et 2.395; ad officia tandem religiosa per *privationem vocis passivae* (nam in religiosis ita vocatur inhabilitas ad officia suae religionis) illi qui obtinuerunt indultum *exclaustrationis* perdurante tempore indulti (c. 639), item apostatae a religione, etiam postquam redierint (c. 2.385). Ex ipso iure communi ut poena ferendae sententiae pluries decernitur vel inhabilitas (cc. 2.345, 2.346, 2.368, 2.413) vel privatio vocis passivae (cc. 2.331, § 2; 2.342, 2.º; 2.360, § 2; 2.413).

II. *Infamia*. — Etenim vetusta iuris regula est ut infamibus patere non debeant portae dignitatum (l. un., C. X, 57; l. 2, C. XII, 1; c. 11, X, V. 31; R. I. 87 in VI).

Qui ergo infamia iuris laborant, sunt ipso iure inhabiles ad quaelibet officia (c. 2.294, § 1); quales habentur illi qui *sectae acatholicae* nomen dederint vel publice adhaeserint (c. 2.314, § 1, 3.º), *percussores Romani Pontificis* (c. 2.343, § 1, 2.º), *Cardinalium vel Legatorum R. P.* (ib., § 2, 2.º), *profanatores specierum consecratarum* (c. 2.320), *violatores sepulcrorum* (c. 2.328), *duellantes eorumque patrini* (c. 2.351, § 2), *bigami* (c. 2.356) et *laici damnati de gravioribus carnis delictis vel complicitatis cum minori serdennio* (c. 2.357, § 1); denique nonnulli sunt declarandi infames, ut *apostatae, heretici, schismatici* non resipiscentes (c. 2.134, § 1, 2.º) et *clerici qui gravioribus carnis delictis se maculaverint* (c. 2.359, § 2). Qui vero sunt infames infamia facti, dum ea laborant, licet non sint proprie inhabiles dicendi, tamen ab officiis recipiendis repelli debent (c. 2.294, § 2).

III. *Censura.* — *Quilibet excommunicatus, personaliter interdictus* aut *suspensus* nequit officia ecclesiastica consequi; quod si ille fuerit excommunicatus vitandus, vel aliter censuratus post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam, censendus est inhabilis; non item si sententia minime sit lata nec fuerit excommunicatus vitandus (cc. 2.265, 2.275, 2.283). Cfr. supra n. 576, D.

IV. *Irregularitas.* — Quamvis hoc impedimentum *primario* respiciat ordines recipiendos et exercendos, *secundario* etiam ab officiis excludit, saltem ab eis quae adnexum habent exercitium ordinis sacri: qua de re melius suo loco agendum. Sed qui obtinuit dispensationem irregularitatum generalem ad ordines, censetur pariter dispensatus ad obtinenda officia non consistorialia etiam curata; nequit tamen renuntiari Cardinalis, Episcopus, Abbas vel Praelatus nullius, Superior maior, in religione clericali exempta (c. 991, § 3). Ex irregularitatibus specialis mentio est facienda de natalium illegimitate, nam illegitimi peculiari ratione arcentur ab ecclesiasticis officiis, et signanter a munere Superioris maioris in religionibus (c. 504); quinimmo illi qui legitimati fuerunt etiam per subsequens matrimonium, non sunt idonei ad dignitatem et munus Cardinalis (c. 232, § 2, 1.º), Episcopi (c. 331, § 1, 1.º) et Abbatis vel Praelati nullius (c. 320, § 2).

V. *Alia impedimenta particularia.* — 1.º *Status religiosus.* Etenim religiosi nequeunt sine Sedis Apostolicae auctoritate ad officia promoveri quae cum statu religioso componi non possint (c. 626, § 1). Nominatim excluduntur a munere Vicarii Generalis (c. 367, § 1) nisi Dioecesis commissa sit alicui religioni; (ib., § 2); arbitri sine venia Superiorum (c. 1.931); notarii in causis beatificationis et canonizationis nisi ex necessitate, semper autem exceptis causis propriae religionis (c. 2.014), et a quibuslibet beneficiis secularibus (c. 1.442).

2.º *Antecedens professio vel quasi professio religiosa.* — Qui vota perpetua fuerunt professi in aliqua religione; aut qui etiam vota temporaria vel iuramentum perseverantiae vel peculiare quasdam promissiones ediderunt sive in vera religione sive in societate quasi religiosa dummodo tamen per sex integros annos eisdem ligati fuerint; ii omnes, ad saeculum regressi, nequeunt obtinere beneficia in basilicis maioribus vel minoribus et in ecclesiis cathedralibus, magisterium aut officium in Seminariis et Collegiis clericorum, itemque in Universitatibus et Institutis quae privilegio apostolico gaudent conferendi gradus academicos, quodcumque officium in Curiis episcopalibus et in religiosis domibus sive virorum sive mulierum (c. 642).

3.º *Coniunctio cum Ordinario provisore officiorum vacantium per renuntiationem vel privationem aut cum clerico resignante.* — Ordinarius, qui renuntiationem alicuius officii acceptavit aut privationis sententiam tulit, nequit valide suis familiaribus, consanguineis vel affinibus usque ad secundum gradum inclusive conferre huiusmodi officia vacantia; item in casu resignationis nequit officium conferre resignantis familiaribus, consanguineis vel affinibus (c. 157): haec regula non videtur extendenda ad familiares, etc., illius qui officio fuit privatus, nam de hoc canon minime loquitur.

590. B) Non solum *idoneus*, verum etiam *magis idoneus* seu, prout dicebatur hucusque, *dignior*, assumendus est ad officium sine ulla personarum acceptione (c. 153, § 2).

Regula procedit in casu quo inter plures *idoneos* seu *dignos* fieri possit provisio; ex illis autem intelligitur esse *magis idoneus* seu *dignior* aut *dignissimus* is qui, *omnibus perpensis*, ut inquit canon, ad recte obeundum officium, de quo agitur, magis aptus censeatur; discrimen autem inter alios idoneos et magis idoneum non sit modicum, nam parum pro nihilo reputatur, sed aliquantisper *notabile* (1).

(1) Cfr. Wernz, II, 390.

Iam regula per se generalis est, et applicanda venit omnibus provisionibus *quolibet modo* factis, etenim canon generaliter loquitur; unde non solum liberi provisores, sed etiam electores, patroni, etc., tenentur assumere clericum magis idoneum. Attamen vis regulae diversimode urgenda est pro diversitate casuum. Siquidem: **a)** Strictissime servanda est in casu concursus, hic enim videtur esse finis intentus in concursu ut videlicet appareat quinam aliis praestet. **b)** Strictius pariter urgeatur necesse est in provisione Episcoporum, Parochorum aliorumque munerum curam animarum secumferentium (c. 459, § 1), quo enim meliores sunt pastores eo efficacius promovebitur animarum bonum. **c)** Minus stricte urget in officiis animarum cura destitutis. **d)** Praeterea severius eius observantia expetenda est a liberis collatoribus, quam ab electoribus, et mitius adhuc agendum est cum patronis et aliis privilegiatis, maxime si laici sint. **e)** Denique conditiones temporum, locorum, rerum aut personarum aliquando forsitan suadebunt ut in casu particulari praeferatur aliquis in se *minus idoneus, praetermisso eo qui esset de se magis idoneus*.

591. C) Iudicium de idoneitate promovendorum. — Ne officiis ecclesiasticis obeundis praeficiatur aliquis inidoneus seu qualitatibus requisitis destitutus, canones statuunt idoneitatem candidatorum esse iudicio auctoritatis ecclesiasticae comprobendam (cc. 149, 330). Hic maxime quaeritur cuiusnam debeat esse iudicium praefatum. Ex se huiusmodi iudicium pertineret ad eum qui facultate pollet concedendi titulum officii: quae regula tenenda est nisi aliud constet; ius tamen canonicum ob maiorem Ecclesiae utilitatem, nonnihil ab hac regula deflectit, ut videbimus.

Iam igitur: **a)** Si agatur de dignitate episcopali, quasi episcopali eoque magis supra episcopali, ad Apostolicam Sedem unice pertinet iudicare num quis idoneus sit (c. 331, § 3).

b) In officiis saecularibus minoribus, quae conferantur quoad titulum a Romano Pontifice, iudicium pariter de iure pertineret ad Sanctam Sedem sed saepe Ordinariis committitur inchoandum aut etiam explendum: ita habetur, v. g., commissio, ab ipso iure data, quoad concursum faciendum, si agatur de conferenda paroecia Apostolicae Sedi reservata (cfr. Const. Bened. XIV, *Cum illud*, §§ 19-21, *Docum.* IV ad Cod.), et alias in litteris provisionis pontificiae imponitur onus subeundi examen coram loci Ordinario.

c) Extra huiusmodi casus iudicium de idoneitate praeficiendorum ad ecclesiastica officia saecularia fieri *semper* debet a proprio Ordinario, nempe ab eo Ordinario cui postmodum in gerendo officio provisos debet subiacere. Idque locum obtinet nedum si ipse Ordinarius concedat tituli collationem, confirmationem, aut institutionem (cc. 177, § 2; 1.464), sed etiam si electi, postulati, praesentati vel nominati sint ab aliis quibusve personis infra Romanum Pontificem, v. g., etiam a Nuntiis, confirmandi, admittendi (c. 149).

Iudicium illud debet esse praevium concessioni tituli in officio, sive ea concessio ab ipso Ordinario sive ab aliis sit facienda; unde provisores, a loci Ordinario distincti, nequeunt confirmationem, admisionem vel institutionem tribuere alicui antequam habeatur Ordinarii iudicium, eoque minus si promovendus iudicio Ordinarii inveniat non idoneus. Ordinarius vero, quo melius valeat suum instituere iudicium, potest, imo aliquando debet, candidatos subiicere examini, praesertim quoad doctrinam: *potest* quoties illud ipse Ordinarius opportunum iudicaverit; *debet* si id ius praecipiat, vel nisi aliunde certo iam constet de promovendi idoneitate, cum officii ratio examen postulet. Ius autem praecipit examen faciendum praepremis in casu concursus, deinde in provisione paroecciarum etiam citra concursum (c. 459, § 3, 3.º), in nominatione vicariorum paroeccialium (c. 471, § 2), in approbandis confessariis (c. 877) et concionatoribus (c. 1.340); ratio vero officii videtur postulare examen in conferendis praebendis theologi et poenitentiarum (c. 399, § 2), in nominandis magistris Seminariorum, Universitatum, etc.

d) Iudicium, de quo nunc agimus, intelligitur esse iudicium definitivum, quod requiritur ad concessionem ipsius officii, quodque proinde non pertinent ad electores, patronos vel alios qui habeant dumtaxat ius designandi personam. Verumtamen et isti quoddam iudicium inchoativum tenentur instituere ut personam idoneam designent; siquidem nequeunt indignum designare (c. 2.391).

e) Quoad officia religiosa spectat, iudicium definitivum de idoneitate ferendum est: 1.º a Romano Pontifice si ad eum pertineat provisio vel saltem confirmatio electionis; 2.º a Superioribus religiosis qui vel libere provident officiis vel confirmant electionem ab inferioribus factam; 3.º ab electoribus si electio confirmatione non indigeat.

f) Nec solum de idoneo, verum etiam de magis idoneo est aliquale instituendum comparativum iudicium; secus non posset magis idoneus assumi. Iudicium autem de maiori idoneitate pertinere videtur ad eos qui personam promovendi designant; unde si collatio sit libera, illud

iudicium, quo magis idoneus ad minus idoneos comparatur, debet fieri ab ipso Superiore ecclesiastico qui providet, id quod habet locum praecipue in casu concursus; cum vero designatio personae spectat ad electores, patronos, privilegiatos, etc., iudicium de maiori idoneitate ab eis est faciendum, quippe qui ipsi tenentur eligere, praesentare, nominare magis idoneum, non ab illis Superioribus ecclesiasticis collatoribus tituli, nam hi de sola idoneitate debent exquirere (arg. cc. 177, § 2; 1.466, § 1).

592. D) Valor provisionis factae de eo qui destituitur qualitatibus requisitis. — Hucusque apud Auctores valde implexa erat tractatio de praesenti materia, an et quando provisio, taliter facta, esset dicenda ipso iure nulla, an et quando valida sed irritanda; hodie Codex nobis praebet regulam certam ac determinatam dum ait: “ Cum provisos caret qualitatibus requisitis, provisio est nulla si ita cautum sit iure communi vel particulari aut lege foundationis; secus est valida, sed per sententiam a legitimo Superiore irritari potest „ (c. 153, § 3). Igitur provisio nunquam ex hoc capite dicenda est ipso facto invalida nisi expresse ita decernatur.

Ex applicatione huius generalis regulae, sequentia deducuntur consectoria:

a) *Clericatus* est qualitas absolute necessaria ad validitatem provisionis; haec ergo si facta fuerit laico, prorsus viribus ex se ipsa caret, cum secumferat aliqualem ordinis vel iurisdictionis potestatem, laicus vero utraque potestate sit destitutus (c. 118). In officiis religiosis pariter *profectio emissa in ea religione* praesupponitur ut valide quis obtineat officia praefata (cc. 504, 1.442).

b) Quilibet ordinis gradus supra tonsuram, et similiter aetas, scientia vitae honestas sive negativa sive positiva, non ita generatim requiruntur ut iis deficientibus sit per se invalida provisio. Necesse ergo est ut invaliditas expresse constituatur, ut habetur in iure communi quoad Vicarium Capitularem si nondum fuerit presbyter aut tricesimum aetatis annum non expleverit aut ad eandem vacantem sedem fuerit electus, nominatus vel praesentatus (c. 434, § 1); quoad parochum, si non sit in sacro presbyteratus ordine constitutus (c. 453, § 1); quoad Superiores religiosos maiores, si annos professionis et aetatis statutos in c. 504 adhuc non habeant expletos.

c) Quoad impedimenta attinet, profecto est ipso iure invalida provisio quae fiat de inhabilibus ut patet; de infamibus infamia iuris, qui et ipsi inhabiles sunt; de excommunicatis vitandis aut de quolibet alio censurato post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam (cc. 2.265, 2.275, 2.283). Non in eodem censu sunt habendi alii censurati nec infames infamia facti nec irregulares, quidquid fuerit de iure veteri (1), nam hodie inhabilitas ad officia pro censuratis ante sententiam aperte excluditur (c. 2.265, § 2), pro infamibus infamia facti et pro irregulibus nullibi est de regula generali constituta; exceptio est pro illegitimis qui ad officia religiosa maiora declarantur expresse inhabiles (c. 504), atque adeo similes exceptiones haberi possunt iure particulari aut lege foundationis. Religiosi sunt inhabiles ad munus Notarii in causis beatificationis et canonizationis (c. 2.014) et professi votorum solemnium ad beneficia saecularia. Denique invalida est provisio officiorum vacantium per renuntiationem aut privationem facta coniunctis Ordinarii vel resignantis (c. 157).

d) Designatio personae non idoneae facta per electionem praesentationem, nominationem, etc., non tribuit ullum ius personae presentatae, nec acceptanda est a Superiore ecclesiastico; quare vel dicenda est ipso iure invalida vel saltem rescindibilis.

e) Provisio facta de idoneo, praetermisso magis idoneo, numquam est per se invalida, ut etiam hucusque iam retinebatur (2); in casu autem concursus est rescindibilis, minime vero in aliis casibus ut magis videtur (3); certo denique constat non posse rescindi electionem aut praesentationem idonei, praetermisso magis idoneo, nam Superior ecclesiasticus denegare non potest confirmationem electo idoneo (c. 177, § 2) aut institutionem idoneo praesentato (c. 1.466, § 1).

593. Forma provisionis in genere seu regulae generales in provisione servandae. — Ut quaelibet provisio sit revera canonica, sequentes sunt servandae regulae:

1.^a *Officium, cui est providendum, debet esse vacans* (cc. 150, 151) — In hac regula veniunt plura adnotanda:

A) *Notiones.* — *Vacare* dicitur officium quod titulari aut pos-

(1) Cfr. *Wernz*, II, 298, 303.

(2) Cfr. *Wernz*, II, n. 311.

(3) *Wernz*, l. c.

sessore caret (1); contingit autem officium vacare pluribus modis, nimirum morte, renuntiatione, privatione, amotione, translatione, lapsu temporis praefiniti (c. 183, § 1). Et quidem officium potest esse vacans: *plene* seu ut dici solet *de iure et de facto*, aut *minus plene* seu *de iure tantum* non *de facto*, aut, *improprie* seu *de facto tantum* non *de iure*. Iam officium dicitur vacare *primo modo* si neque titularem neque possessorem actualem habeat; *secundo modo* si careat utique legitimo titulari, sed reperiat in possessione alicuius qui sine legitimo titulo est illud ingressus, vel qui titulum prius legitime acquisitum iam amisit; *tertio modo* si ille qui legitimum titulum habet in eo officio vel nondum eius possessionem obtinuit aut obtinere impeditur, vel eam possessionem prius obtentam qualibet ex causa amisit.

B) *Vis regulae*. — a) Provisio officii non vacantis *de iure et de facto* aut saltem *de iure*, licet de facto vacet, est non solum prohibita sed etiam ipso facto irrita, ita ut nec subsequente vacatione convalescat (c. 150, § 1). Huiusmodi prohibitio et irritatio respicit imprimis provisiones factas a quolibet infra Romanum Pontificem provisor, qui nequit agere contra ius, ac proinde nullitas provisionis habetur ex defectu potestatis; respicit secundo provisiones factas ab ipso Papa, si ex errore circa vacationem officii, providit officio nondum vacanti de iure, et tunc provisio est nulla ex defectu voluntatis; sed minime respicit provisiones *scienter*, seu cognita non vacatione officii, ab eodem Romano Pontifice factas. Hinc sequitur validam esse coadiutoriam cum futura successione datam ex provisione Romani Pontificis, pariterque concluditur ius concedendi huiusmodi coadiutoriam in quolibet officio esse Pontifici Romano reservatum (cc. 350, § 1; 1433).

b) Officium *de iure tantum* vacans, non *de facto*, per se conferri potest; duo tamen requiruntur: 1.º declaratio, secundum canones edita, unde constet possessionem officii quae forte ab

(1) Wernz, II, 313.

aliquo detineatur, non esse legitimam; 2.º mentio de hac declaratione in litteris collationis facta (c. 151). Dum ergo officium est in pacifica alicuius possessione, non est conferendum; imo si pacifica illa possessio fuerit, sine simonia, per integrum triennium bona fide possessionis continuata, nequit amplius conferri, quoniam amplius non censetur vacare: hoc sane certo constat de beneficiis (c. 1.446) ac ex paritate rationis possumus illud ad cetera officia extendere. Pacifica possessio non cessat nisi post editam secundum canones (cfr. c. 1.447) declarationem, qua constet possessionem illius officii non esse legitimam. Illa duplex conditio non videtur extendenda ad casum quo adesset manifesta et notoria alicuius in officium intrusio, quae profecto nequit haberi ut pacifica possessio (1). c) Provisio officii nondum vacantis irrita est licet fiat clerico ignaro verae conditionis officii, leges enim irritantes exerunt vim suam etiam contra ignorantes. Quod si clericus *scienter* acceptaverit collationem officii de iure non vacantis et pariter se in eius possessionem immitti, est ipso facto inhabilis ad officium illud, aliisque poenis puniendus (c. 2.395). d) Tanta est vis nullitatis, qua afficitur provisio officii nondum vacantis, ut non convalescat etiam adveniente postmodum vacatione (c. 18, R. I. in VI).

c) *Extensio regulae.* — Non solum concessio tituli cadit sub hac regula sed alia etiam minora comprehenduntur. Scilicet: a) Generatim prohibetur et irrita est vel ipsa designatio personae per electionem, praesentationem, etc., antequam officium vacaverit: quin etiam actus mere praeparatorii ad illam designationem carent effectu iuridico (c. 162, § 5): id plene obtinet in officiis quae ad vitam vel in tempus indefinitum conferuntur; si vero ageretur de officiis quae ad tempus praefinitum conferuntur, designatio successoris fieri valide ac licite solet, etiam durante praedecessoris munere.

(1) Cfr. *Wernz*, II, 315.

b) Nec promissio officii non vacantis, quicumque illud promiserit, ullum parit iuridicum effectum (c. 150, § 2). Imo turpes generatim sunt habendae ac improbandae similes promissiones; "nam istis promissionibus fovetur improba ambitio clericorum et cupiditas optandae mortis alienae et gravamina ecclesiis et personis ecclesiasticis afferuntur," (1). Non equidem excluduntur omnino praeviae moderatae tractationes et aliquales promissiones; sed adveniente vacatione nullum ius censetur cuique adquisitum nec obligatio ulla iuridica gravat promittentem. Haec pariter intelliguntur de libere provisoribus, de electoribus, patronis, etc. Promissio autem non tenet quoad effectus iuridicos licet facta fuerit non unius determinati, sed in genere alicuius indeterminati officii, vel referatur ad tempus quo facultas sese obtulerit (2).

c) Denique provisores Romano Pontifice inferiores nequeunt alteri concedere delegationem ad conferendum determinatum officium proxime vacaturum, quia exinde censetur pariter data occasio captandae mortis alienae. Sed Episcopus, v. g., potest dare mandatum speciale suo Vicario Generali ut conferat officia quae vacaverint; similiter patronus potest constituere procuratorem cum mandato generali ad praesentationes faciendas in *omnibus* futuris vacationibus officiorum quae ad suum ius patronatus spectant (3).

594. 2.^a *Provisio est facienda intra tempus a iure praefinitum.* — Hic autem sunt adnotanda:

A) *Tempus*, ad faciendam provisionem, *non* debet generatim, *ex mente Ecclesiae*, differri *ultra sex menses*. Hinc tamquam generalis norma statuitur ut "officiorum provisio cui nullus terminus fuit speciali

(1) Cfr. *Wernz*, II, 315, IV.

(2) Huc referebantur provisiones canonicorum supernumerariorum quibus canonici sine praebenda actuali, cum iure tamen ad vacantem futuram praebendam, tribuebatur; sed illae pressius ad beneficia pertinebant, ac de illis loquendum est in tractatu de beneficiis.

(3) *Wernz*, l. c., V.

lege praescriptus, numquam differatur ultra sex menses utiles „ (c. 155); hinc patrono decernuntur quatuor menses ad exequendam praesentationem (c. 1457) cui intra duos alios menses accedat necesse est institutio (c. 1467); hinc tempus electoribus concessum ad electionem est trimestre (c. 161) ut intra aliud trimestre consecutaria electionis usque ad confirmationem valeant rite expleri.

B) *Tempus* vero huiusmodi accipiendum est *utile* (cc. 155, 161, 1457, 1467); unde currere non incipit nisi ab habita notitia vacationis, nec transit impedito; at vero quando currit, tempus est continuum ita ut etiam dies feriati computentur ad numerum; menses autem computantur prout sunt in calendario (c. 34, § 3, 1.º), dies vero vacationis, habitae notitiae, sublatis impedimenti, etc., non computatur in numero (ib., 3.º) qui a die sequenti incipit.

C) Insuper regula semestris utilis omnino absoluta non est; nam fallit: a) Si alius terminus lege speciali fuerit praescriptus (c. 155) qui utique potius intelligitur debere esse brevior (cfr. c. 1457), at non videtur prorsus excludi longior. — b) Si provisio ad Papam spectet qui est supra ius. — c) Si in vacanti paroeia iudicaverit prudenter Ordinarius collationem esse differendam (c. 458). — d) Denique terminus sex mensium ad provisionem videtur non convenire proprie et stricte nisi liberae collationi, minime autem provisionibus quae fiunt interveniente electione aut praesentatione; quin potius hae dicendae sunt provisiones quibus termini sunt speciali modo praescripti: sane tempus ad electionem faciendam est trimestre, pro confirmatione tamen danda non est ullus terminus assignatus ac ex pluribus causis confirmatio faciliter est protrahenda ultra trimestre a facta electione; item ad praesentationem conceduntur patrono quatuor menses, ad institutionem vero Superiori dantur menses duo, sed pluries ita huiusmodi termini practice se habebunt ut etiam longius tempus in complenda provisione insumatur.

D) Si tempus utile, in iure ad provisionem faciendam praescriptum, inutiliter elabatur ob negligentiam provisoris, eo in casu provisio devolvitur, ut supra diximus (n. 587, D) ad superiorem, qui tunc habet novum tempus ad provisionem, videlicet: a) Si devolutio in liberis collationibus fiat ad Sedem Apostolicam (c. 1432, § 3), tempus non est determinandum. — b) Si devolvatur ad Metropolitam (c. 274, 1.º) institutio praesentati a patrono, tempus est bimestre, ut pro suffraganeo, eo quod Superior recipiat devolutionem iisdem conditionibus ac erat provisio in inferiore. — c) Si deputatio Vicarii Capitularis devoluta sit ad Metro-

litam vel Episcopum antiquiorem, tempus non est determinatum, sed cum provisio tunc potius efficiatur libera collatio, nequit ex regula generali (c. 155) ultra sex menses differri. — d) Tandem in casu negligentiae electorum (cc. 161, 178) vel patroni (c. 1458), Superior habet semestre, quia provisio fit liberae collationis.

595. 3.^a *Nemini conferantur duo officia incompatibilia* (c. 156, § 1). — Eo enim ipso quod duo officia habeantur ut incompatibilia, patet, ea in uno eodemque subiecto consistere non posse. Sed noscendum venit:

A) *Quaenam officia habeantur incompatibilia.* Sunt ea quae una simul ab eodem adimpleri nequeunt (ib., § 2), nempe quae vel *absolute* vel *saltem ex communiter contingentibus* non rite ac congrue ab uno eodemque adimplerentur, licet ab aliquo peritiori et diligentiori aut in casibus extraordinariis possent absolute adimpleri: item ea quae a iure prohibentur simul exerceri. Quae absoluta vel moralis vel iuridica impossibilitas enasci valet a multiplici causa; v. g., quod utraque officia exigant residentiam aut laborem explendum in diversis locis; quod unumquodque eorum adaequet communes vires hominum; quod sint uniformia, ut dici solent, sub eodem tecto, veluti duo canonicatus in eadem ecclesia; quod incommoda oriri possent, si ab uno eodemque exercerentur, etc. In beneficiis habetur peculiaris ratio incompatibilitatis, videlicet eo quod alterutrum eorum sufficiat ad honestam sustentationem (c. 1439, § 3). E converso, sunt retinenda compatibilia, ea officia, quorum onera universa possunt simul rite ac congrue ab eodem adimpleri; vel si fuerint beneficia, non sint singula sufficientia.

In specie habentur ut incompatibilia duo Episcopatus, duo canonicatus (c. 394, § 1), duae paroeciae (c. 460, § 1), duo beneficia residentialia, munia Vicarii Generalis et canonici poenitentiarum aut parochi (c. 367, § 3), iudicis et notarii in eadem causa (c. 1585), superioris religiosi generalis aut provincialis et oeconomi (c. 516, § 3), etc. Officia ipsa, quae in se essent compatibilia, possunt incompatibilia reddi ex multiplicitate negotiorum et rerum agendarum, v. g., officium promotoris iustitiae et defensoris vinculi in eodem tribunali (c. 1588, § 1). Quare incompatibilitas aut compatibilitas officiorum est, omnibus perpensis, definienda.

B) *Casus verae incompatibilitatis* existere censetur si duo officia incompatibilia obtinerentur in titulum vel in commendam perpetuam

(c. 1439, § 1). Minime vero si: a) Saltem unum ex illis officiis haberetur dumtaxat provisorie in administrationem vel curam, v. g., si aliquis parochus assumat regimen vicinioris paroeciae vacantis (c. 472, 2.º); vel si cuiquam ad breve tempus committeretur gerendum munus cum suo per se incompatible. b) Item cessat incompatibilitas si duo officia, alias incompatible, perpetuo inter se uniantur, v. g., duo episcopatus (c. 339, § 5), duae paroeciae (c. 460, § 1).

C) *Vis incompatibilitatis* in eo consistit quod duo officia incompatible nequeunt simul retineri; at vero non impedit quominus quis valeat aliud officium incompatible acceptare, eo tamen in casu primum officium eo ipso, post pacificam alterius possessionem obtentam, vacat (cc. 188, 3.º; 235); quod si quis illud prius officium retinere praesumpserit, tunc utroque privatus ipso iure existit (c. 2396).

D) *Concessio alterius officii incompatibilis*, retento priore, fieri potest a Sede Apostolica, non ab aliis Praelatis inferioribus; imo ut *valeat* concessio Sedis Apostolicae necesse est ut in supplici libello mentio prioris officii incompatibilis habeatur vel in rescripto concessionis clausula incompatibilitati sufficienter derogatoria adiiciatur (c. 156, § 3).

596. 4.^a *Officia ecclesiastica conferantur sine substantiali deminutione:*

Haec deminutio in genere est quaelibet officii innovatio (n. 582), occasione provisionis, facta; et inducitur *maxime* duobus modis: 1.º *directe*, per subtractionem aliquorum iurium vel obligationum officio inhaerentium; 2.º *indirecte* aut *inverse*, per adiectionem novorum onerum. Deminutio ista obtinet praecipue locum in beneficiis (c. 1440), sed extendi etiam ad alia officia posset. Ac in genere est prohibita; scilicet provisores qui conferunt officia, orta ex iure sibi superiore, nequeunt ea deminuere; si vero conferant officia suo iuri subiecta, possent quidem cum deminutione tribuere (cfr. n. 582, B, c), id vero minus conveniens saepe erit. Sed deminutio quae interdicitur, est substantialis, minime vero accidentalis, quae aliquando in officio etiam iuris superioris fieri potest ab inferiore provisorio, si tamen hic sit ordinarius collator tituli, non vero si collator extraordinarios (n. 587, D) aut merus personae designator. Unde Romanus Pontifex nequit substantialiter deminuere Episcoporum munus, bene autem accidentaliter (n. 582, B, c); Episcopus item munera Vicarii generalis, Parochi, etc., non profecto substantialiter sed accidentaliter potest deminuere (cc. 368, § 1; 400; 464, § 2; 1429, etc.),

nequit vero adiciere nova proprie dicta onera, v. g., cogere capellanos ad celebrandas plures Missas vel alio die, hora, loco quam in fundatione est constitutum: "At Episcopi non prohibentur quominus beneficiatos ad huiusmodi nova onera suscipienda *hortentur*; imo cogere quoque possunt, si urgens necessitas servitii ecclesiastici, propter quod officia tandem aliquando fundata sunt, novum illud onus saltem transeunter omnino requirat," (1). Cfr. c. 128.

597. 5.^a *Tempus ne limitetur quod singulis officiis ex iure competit.* — Si enim in facienda provisione fieret temporis limitatio, iam ex hoc capite officia cum deminutione conferrentur.

Hac in re sunt tria genera officiorum distinguenda: a) Nonnulla officia sunt *in perpetuum* conferenda, scilicet ad vitam clerici provisi, ut evenit generatim in beneficiis saecularibus (c. 1438); et tunc palam est nullam temporis limitationem admitti in collatione. — b) Alia officia *tempus* continent a iure *determinatum*, v. gr., decem, sex, tres annos; haec sane in perpetuum concedi nec debent nec possunt; aliunde vero tempus praefinitum nequit a collatore in provisione restringi, imo provisos, illo tempore durante, non est ab officio removendus nisi ex gravi ac iusta causa (cfr. cc. 388, 428, 560, etc.). — c) Denique tertium est genus officiorum quae sunt temporanea, sed absque temporis praedeterminatione, quoniam eorum duratio pendet vel ab alicuius nutu vel a quadam rerum conditione transitoria, v. g., a tempore, quo sedes vacaverit, pro Vicario Capitulari, vel quo Episcopus sit in sede, pro Vicario Generali. Iam si duratio in munere sit ad nutum provisoris, posset utique provisio fieri ad tempus limitatum seu determinatum; generatim tamen huiusmodi provisiones fiunt ad tempus incertum et indeterminatum, quod quodammodo pro perpetuo habetur, et potest reapse ad vitam provisi extendi (2); imo si provisor ex privilegio esset aliquis inferior collator, diversus a Superiore, v. g., ab Episcopo, cuius nutui subiicitur officium, iam ille nequireret tempus limitare. Si vero duratio muneris pendet a quadam rerum conditione, generatim non est in potestate provisoris restringere tempus, ut in casu Vicarii Capitularis (c. 437); at potest contingere, ut munus sit revocabile ad nutum, v. g., in Vicario Generali (c. 366, § 2).

(1) Wernz, II, 321; Aichner, § 79, not. 32.

(2) Cfr. Pirking, lib. III, tit. V, n. 60.

598. 6.^a *In facienda qualibet provisione absit omnino crimen simoniae.* — Quae si committatur circa quaelibet beneficia, officia, dignitates, subsequens provisio omni vi caret, licet simonia a tertia persona commissa fuerit, etiam inscio proviso, dummodo hoc non fiat in fraudem eiusdem provisi aut eo contradicente (c. 729); nec simonia sanatur unquam per longam pacificam officii possessionem (c. 1.446). Electio tamen Romani Pontificis, simoniace facta, licet gravissime reprobetur, est valida (Const. Pii X *Vacante Sede Apostolica*, n. 79). Sed e contra praesentatio facta a patrono, si labe simoniaca sit infecta, est ipso iure irrita, et etiam institutionem forte subsecutam irritam reddit (c. 1.465, § 2). Denique provisiones redduntur quoque invalidae ex simonia commissa per deductiones ex fructibus, compensationes ac solutiones a clerico in actu provisionis faciendas, quae collatori, patrono, aliisve cedant (c. 1.441).

Unde consequitur provisiones esse *gratis* faciendas. Id tamen non impedit quominus exigantur et solvantur taxae consuetae et legitime approbatae; nec tunc ullo modo admittitur simonia, quoniam illae taxae dantur occasione solum provisionis ac ex iusto titulo (c. 730).

599. 7.^a *Servanda est in singulis provisionibus forma seu modus qui vel iure communi vel statutis et consuetudinibus particularibus vel lege foundationis requiritur.*

Quare inspicendum est an officium vel beneficium sit liberae collationis, electionis, iurispatronatus, etc. Peculiariter attendenda est *forma concursus* in casibus praescriptis, veluti ex iure communi quoad parochias in regionibus ubi hucusque vigeat (c. 459, § 4), ex iure particulari quoad nonnullos canonicatus (c. 399, § 2). Ad hanc regulam pariter reducitur necessitas, qua Superiores, provisores officiorum, tenentur aliquando exquirere aliorum consensum vel consilium vel simul cum eis agere, ut evenit praecipue Superioribus religiosis relate ad suos consiliarios (c. 516, § 1), et alicubi etiam ex iure concordatario Episcopis relate ad Capitulum.

600. 8.^a *Cuiuslibet officii provisio scripto consignetur* (c. 159)

Quare de facta provisione documentum authenticum scripto exarandum est; provisio tamen, solis verbis vel alio signo externo peracta, sustineretur, nam scriptura, praesertim authentica, requiritur dumtaxat ad legitimam et securam probationem vel ad alios iuris effectus, v. g., ut Episcopi valeant dioecesis possessionem capere (c. 334, § 2). Scriptura vero conficienda respicit praesertim vel totam provisionem vel actum eius praecipuum, scilicet tituli collationem, v. g., per confirmationem quae in scriptis dari debet (c. 177, § 3); minus autem stricte respicit designationem personae, nam oretenus pariter fieri potest praesentatio a patrono, aut electio etiam per scrutinium peracta nisi quandoque suffragia in scriptis dari praecipiantur, et salva semper lege accurate describendi omnia electionis acta (c. 171, § 5). Nec scriptura statim est exaranda nisi pro iuris effectum requiratur, sed ex intervallo confici potest; congruit tamen ut in ipso provisionis actu iam appareret eiusque authenticum exemplar proviso tradatur.

601. Scholium. — Aliae insuper regulae sive conditiones in provisione servandae hucusque ab auctoribus (1) solebant proponi, id est: **a)** provisio fiat *deliberate et libere*, sine vi, metu vel dolo; **b)** provisio sit *certa et determinata*, nempe facta *uni certae determinataeque personae*; non *alternativa* seu *disiunctiva*, ita ut officium diceretur concessum Titio aut Caio; nec *copulativa*, facta nempe simul duobus vel pluribus, sive haec *copulatio* esset *simultanea*, ita ut officium obtinendum simul esset a Titio et a Caio, sive *successiva*, sic nimirum ut officium obtineretur ab uno post alium (cfr. cc. 20 et 25, X, III, 5); **c)** provisio sit *absoluta* et *pura*, id est absque conditione, modo, pacto, iuramento, etc., adiecto, nisi ageretur de iis conditionibus et aliis quae iam ipso iure insunt, v. g., si officium vacat, et ita porro; **d)** provisio *non sit obreptitia* aut *subreptitia*, nec *clandestina* sed *aperte et palam* facta.

Iam vero haec et similia, prout olim iam praecipue electionibus conveniebant, ita etiam hodie in Codice recensentur veluti qualitates electionis et praesertim suffragii in electione ferendi (cfr. cc. 166, 169, 2390); atque ad alios actus et modos provisionis extendenda sunt ea dumtaxat ratione et mensura quae vel ex ipsa rei natura vel ex generalibus iuris regulis vel ex praescripto iuris expresso requiratur. Ita sane provisio nequit esse *coacta*, *dolosa*, *incerta*, *subreptitia*, *clandestina*, etc., sicut quilibet alius actus potestatis ecclesiasticae. Item plura sunt officia

(1) Cfr. *García*, "De benef.", part. VIII; *Pirhing*, lib. III, tit. V, nn. 60 et seq.; *Sebastianelli*, "De rebus", n. 254; *Wernz*, II, 323.

ecclesiastica quae, iuxta praescripta iuris, nequeunt tribui nisi uni determinato clerico, unus enim debet Episcopus esse in unaquaque Dioecesi, unus Vicarius Capitularis (c. 433, § 1), unus communiter Vicarius Generalis (c. 366, § 3), unus parochus in eadem paroecia (c. 460, § 2), unus generatim confessarius ordinarius religiosarum (c. 520, § 1), et ita generatim in beneficiis quae singula singulis sunttribuenda; at vero sunt alia officia, quae pluralitatem officialium eiusdem qualitatis et iuris vel exigunt vel admittunt, atque ideo habemus officia et tribunalia collegialia, veluti imprimis Sacras Congregationes Romanas, Signaturam Apostolicam, Sacram Romanam Rotam; Vicarii Generales, quandoque esse possunt plures (c. 366, § 3), Examinatores et Iudices synodales ac parochi consultores plures debent esse (cc. 385, § 2; 1574, § 1), item Consultores dioecesani (c. 425, § 1), Consultores Superiorum religiosorum (c. 516, § 1), etc.; patronus plures clericos potest praesentare ex quibus unus instituatur.

Conditiones etiam, modi, pacta, iuramenta, etc., quae novum imponant onus, non recipiuntur et pro non adiectis habentur; sed si non imponant novum onus, et in se sint honesta, non videntur excludenda a qualibet provisione.

602. Immissio in possessionem. — Veluti complementum provisionis habetur *missio in possessionem*, quae aliis quoque nominibus insignitur, veluti *introductio in possessionem*, *institutio corporalis seu realis*, *inlthronizatio*, *investitura*, *installatio*, *captio vel apprehensio possessionis*, etc. Hic actus non est per se elementum essenziale ad provisionem, ita ut optime concipiatur provisio sine hoc speciali tertio actu; imo reapse huiusmodi missio in possessionem, tamquam actus iuridicus distinctus a tituli vel officii concessione, non habetur generatim in officiis quae beneficium adnexum vel dignitatem ecclesiasticam maiorem non continent, ut accidit in muneribus ad Curiam Romanam pertinentibus, in officiis Vicarii Capitularis, Vicarii Generalis, Vicarii foranei, Consultorum dioecesanorum, Officialis et aliorum ad curiam dioecesanam pertinentium, in officiis religiosorum, etc.: in iis omnibus ipsa concessio tituli vel officii praebet etiam facultatem actualem exercendi munus concessum.

At vero in aliis officiis, ut in parochiis (c. 461), praesertim in beneficiis, et hodie pariter in qualibet dignitate cardinalitia (c. 240), episcopali (cc. 334, 353) vel quasi episcopali (cc. 293, § 2; 313, 322), praeter tituli collationem, requiritur tamquam extrinsecum complementum alius actus distinctus, ex quo provisos immittatur auctoritate Superioris eccle-

siastici in possessionem officii, et nemo potest possessionem beneficii sibi collati aut dignitatis capere auctoritate propria (c. 1.443. § 1). nam per collationem tituli censetur quis utique habere *ius in re* et potestatem habitualement pro munere vel officio exercendo, sed adhuc caret ipsius rei apprehensione et facultate actuali ad exercitium muneris; unde Ecclesia severissime prohibet ne provisi in regimen et administrationem illorum officiorum aut beneficiorum se ingerant ullo titulo sive per se sive per alios. et delinquentes plectit gravibus poenis (c. 2.394). Quemadmodum igitur in contractibus. praeter titulum, requiritur traditio ad plenum undique ius in re assequendum, ita in his officiis et beneficiis. praeter collationem. necessaria est in possessionem missio. — Haec autem semper danda est ab ecclesiastico Superiore, qui alius a provisoro esse potest, etiam minor auctoritate quam ipse provisor: ita ad Ordinarium loci spectat immittere in possessionem quorumlibet officiorum minorum, etiam eorum quae a Sede Apostolica fuerint collata (c. 1.443, § 2), Vicarius Generalis potest dare possessionem beneficiorum ab Episcopo collatorum, etc.; item dum plures ac diversi esse possunt provisores qui tribuant officii titulum per liberam collationem, confirmationem, institutionem, etc., nonnisi duo sunt Superiores qui mittunt in possessionem Romanus Pontifex in beneficiis consistorialibus, Ordinarius loci in aliis (c. 1.443, § 2).

Cetera quae possessionem officiorum spectant, cum maxime pertineant ad beneficia, traduntur in lib. III.

603. Divisiones provisionis. — Tamquam coronides huius articuli et prodromus ad alios sequentes, hic proponuntur nonnullae provisionis divisiones, quae nempe potest esse:

a) *Libera et necessaria*: prior est ea quae fit ex solo iure Praelati ecclesiastici provisoris, nec praesupponit in clerico promovendo ius quoddam acquisitum ex electione. praesentatione vel alio capite; posterior est illa quae praesupponit illud ius clerico iam quaesitum.

b) *Plena et minus plena*: illa habetur si omnes tres actus, quibus provisio canonica absolvitur, vel saltem duo priores ad unam eandemque personam spectant; haec, si actus illi ad diversas personas pertinent, ad unam v. g., designatio clerici promovendi, ad aliam tituli collatio; tertius actus, id est possessio, minus attenditur.

c) *Ordinaria et extraordinaria*: prout completur a collatore ordinario vel extraordinario, iuxta praedicta, n. 587, D.

ART. I. — DE LIBERA COLLATIONE.

604. Notio et natura. — *Libera collatio*, quae etiam simpliciter *collatio* appellatur, est provisio ecclesiastici officii *libero et pleno iure* facta ex competente auctoritate ecclesiastica.

Elementum specificum, quod hanc canonicam provisionem discriminat ab aliis provisionis modis, sumitur ex *libero et pleno iure*, quo fit collatio. Quae proinde debet esse *libera*, non dumtaxat ad sensum primae divisionis n. praec. traditae, quatenus in promovendo excludit ius ad rem quaesitum; sed etiam *plena* ad sensum divisionis secundae, quatenus unam determinatam personam ab aliis designatam non praesupponit; unde ex prima ratione collatio distinguitur ab electione, praesentatione, optione vel quolibet alio modo ius ad rem tribuente, ex altera vero ratione differt a postulatione, nominatione, etc. Ergo in libera collatione ille, qui habet ius providendi, et designat personam et tribuit eidem titulum officii; quae duo minime requirunt per se actus distinctos, nam uno actu possunt compleri; imo in libera collatione designatio personae generatim non est actus iuridicus praevisus ad tituli concessionem, sed simul persona designatur et accipit officii titulum. Tertius vero actus provisionis, nempe missio in possessionem, necesse non est ut ab eodem ponatur qui liberam collationem fecit (n. 602) et tamen provisio dici potest facta libero et pleno iure; quia possessio officii, etiam quando requiritur ut actus iuridicus distinctus, non est nisi extrinsecum provisionis complementum: plenior sane erit provisio si ab eodem quoque possessio detur, ut per se ratio suaderet; at ius aliter faciendum pluries statuit.

Ut vero provisio dici valeat et sit libera collatio, non semper debet esse *ordinaria* ad sensum divisionis tertiae n. praec., nam etiam *extraordinaria* saepius est libera collatio. Profecto liberi collatores sunt in primis Romanus Pontifex, Ordinarii locorum ac Superiores religiosi, maxime dum provident iure suo ordinario; sed et hi quoque provisores, agentes extraordinario iure, et insuper alii possunt libere providere officiis, ut mox patebit.

Libera denique vocatur adhuc collatio, quamvis ius providentis ex aliis causis quadantenus limitetur, dummodo promovendus nec habeat ius quaesitum nec sit persona determinate ab alio designata: Causae praefatae limitationis inter alias habentur: 1.º In casu praecedentis *remun-*

tiationis vel *privationis*; tunc enim Ordinarius, acceptans renuntiationem vel proferens sententiam, nequit officium valide conferre suis aut resignantis familiaribus, consanguineis vel affinibus usque ad secundum gradum inclusive (cfr. supra n. 589, e, V. 3.º); sed potest aliis quibuslibet tribuere; ideoque libera dicenda est collatio; quod si provisor fuerit alius ab Ordinario resignationem acceptante vel sententiam proferente, nihil impedit quominus ipse officium conferat etiam coniunctis suis vel illius Ordinarii vel resignantis.

2.º In casu *commendationis candidatorum*, quae aliquo modo designat personas: at quoniam plures solent commendari, provisor adhuc non restringitur ad unam determinatam personam, imo nec ad quamlibet earum, siquidem commendatio non tribuit ius ad officium alicui nec omnibus simul sumptis personis commendatis, et officium concedi valet a provisoris aliis personis non commendatis.

3.º In casu *concursum*; nam promovendus debet assumi inter approbatos in concursu, nec alius non ita approbatus, etiamsi maxime idoneus, praefici potest: provisio tamen adhuc retinetur esse libera collatio, quia provisor conservat liberum iudicium ut ex approbatis seligat digniorem (1).

4.º In casu, quo provisor obtinere debeat *aliorum consensum*, vel simul in negotio provisionis agere cum aliis, v. g., Episcopus cum Capitulo, Superior religiosus cum suo Consilio: libertas equidem provisoris tunc potest restringi ut non conferat officium illi, qui sibi esset magis acceptus; quia vero haec limitatio non provenit ex parte ipsorum promovendorum, ideo provisio adhuc reducitur ad liberam collationem.

605. Quinam polleant iure libere conferendi. — I. *Romanus Pontifex*, iure tum ordinario tum extraordinario.

A) *Ex iure proprio et ordinario* Romanus Pontifex exercet liberam collationem: a) in creandis Cardinalibus (c. 233); b) in eligendis Curiae Romanae maioribus Administris (Pii X, *Ordo*

(1) *Per accidens* evenire potest ut in concursu unus tantum approbetur, cui proinde tribuendum sit officium; sed casus concursus accensetur liberae collationi ex iis quae communiter contingunt, sicut e converso quando patronus plures idoneos praesentat, provisio non dicitur libera collatio sed institutio, licet Superior ecclesiasticus tunc possit libere eligere unum ex pluribus praesentatis.

servandus, etc.; *Norm. Comm.*, c. 2, n. 1), Auditoribus Rotalibus (c. 1.598, § 3) et aliis officialibus iuxta praxim Curiae; c) in mittendis Legatis Apostolicae Sedis et aliis ministris diplomaticis (c. 265); d) in nominandis Episcopis (cc. 329, 350) et aliis qui dignitate quasi-episcopali sint praediti (cc. 293, 312, 320), nisi ex concessione eiusdem Pontificis sint alii qui habeant ius eligendi aut praesentandi seu nominandi ad praedictas dignitates, tunc enim Summus Pontifex habet dumtaxat confirmationem aut institutionem, aut nisi ex privilegio specialissimo aliquis possit etiam plene providere alicui officio maiori, ut Archiepiscopus Salisburgensis potuit libere nominare tres Episcopos suos suffraganeos; e) in conferendis beneficiis Urbis, tamquam Episcopus Romae, salvo iure Cardinalium quoad beneficia suorum titularum (c. 1.432, § 2), salvis item indultis concessis quoad alia Urbis beneficia (c. 1.453, § 3) praesertim quoad nonnulla beneficia inferiora in Basilicis S. Ioannis Lateranensis, S. Petri Vaticani et S. Mariae Maioris, quae conferuntur a Cardinalibus Archipresbyteris et Capitulis earundem Basilicarum (cfr. reg. VIII *Canc. Apost.*).

B) *Ex iure extraordinario* potest quoque Romanus Pontifex libere conferre quaecumque alia officia et beneficia per se ad provisionem aliorum pertinentia; nam cum ipse obtineat in universam Ecclesiam et in singulas eius dioeceses ac territoria supremam, plenam, immediatam et ordinariam potestatem, est etiam pleno iure supremus et universalis provisor omnium officiorum ecclesiasticorum, nec si exerceat illam potestatem, insimulandus est tamquam usurpator iuris inferiorum Pastorum, agit enim iure suo. Quadrupliciter autem potest iure hoc extraordinario Papa uti quoad beneficia per se ad inferiores provisos pertinentia, in quibus proinde sibi vindicet collationem liberam:

1.º *Iure praeventionis*, cum scilicet Papa confert officia nondum vacantia, unde *praevenit* tempus, quo ordinarius provisor conferre posset; hoc maxime evenit in casu concessae coadiutoriae cum futura successione (c. 1.433).

2.º *Iure concursus* agit Papa, si quoad officia iam vacantia exerceat suam potestatem cumulative cum ordinario collatore, ita ut hic non impediatur uti iure suo, at simul Papa intendat providere: hoc in casu verus habetur *conkursus* potestatis pontificiae et episcopalis; unde si Episcopus vel alius Ordinarius conferat prius quam Pontifex, illius provisio praevalet provisioni dein a Papa factae; si e contra Pontifex praecedat Ordinario in provisione, aut non appareat quinam e duobus prior contulerit, provisos per Papam obtinet officium.

3.º *Iure devolutionis* utitur Romanus Pontifex, cum debet providere ob negligentiam vel delictum inferiorum collatorum, ad normam eorum quae habentur n. 587, E.

4.º *Iure reservationis*, quod obtinet dum Pontifex vi suae supremae potestatis avocat ad se, excluso inferiore, aliquorum officiorum provisionem (cc. 396, 1.435). Si avocatio fiat per legem aut decretum perpetuum, ex quo beneficia quaedam, quotiescunque vacaverint, sunt provisionis pontificiae (c. 396, c. 1.435, § 1, 1.º, 2.º, 3.º), dicitur stricto sensu *reservatio*; si autem fiat avocatio per modum facti in casu particulari ex manuum, ut dicitur, appositione, tunc potius vocatur *affectio* vel *reservatio specialis* (c. 1.435, § 1, 4.º). Innuisse sufficiat hos modos, quippe qui, cum imprimis respiciant beneficia, evolvendi erunt in beneficii tractatu.

II. *Cardinales*. — Non solum Cardinales Episcopi in suis Dioecesibus suburbicariis possunt conferre officia eodem iure ac quilibet alius Episcopus in sua Dioecesi (c. 240, § 1); sed alii quoque Cardinales Presbyteri et Diaconi fruuntur iure providendi officiis sui respectivi tituli vel diaconiae, et quidem generatim per liberam collationem, imo ipsi habent, eodem modo ac Ordinarii locorum, intensionem in iure fundatam (c. 1.432, § 1), ita ut quicumque praetendat sibi competere ius aliquod in eorum officiorum provisione cogatur illud probare. Ideo Cardinales in iis officiis conferendis agere censendi sunt *iure quasi ordinario*, et

habendi tamquam *provisores quasi ordinarii*, cum de cetero constet competere Cardinalibus in proprio titulo vel diaconia potestatem iurisdictionis similem potestati Ordinariorum loci (c. 240, § 2). Attamen stricte *provisores ordinarii*, non sunt dicendi Cardinales Presbyteri et Diaconi, quia provident officiis existentibus in Urbe, ubi potius Romanus Pontifex est ordinarius collator (1). Ius vero ita conferendi officia *nullo modo competit Cardinalibus absentibus a Curia* (2); quorum loco providet Romanus Pontifex, sicut etiam quoad officia et beneficia omnium titularum et diaconiarum pro eo tempore quo carent suis Titularibus; idque Papa praestat iure suo proprio et ordinario providendi ob cessationem iuris Cardinalibus concessi (3).

III. *Metropolitae*. — Si Capitulum cathedrale vel abbatiale negligens fuerit in deputando Vicario Capitulari, Metropoli illam per liberam collationem deputat (c. 432, §§ 2, 3).

IV. *Ordinarii locorum*. — In quolibet territorio ecclesiastico primarius Ordinarius loci illius, nempe *Episcopus, Abbas vel Praelatus nullius, Vicarius et Praefectus Apostolicus* est etiam ordinarius provisor officiorum ecclesiasticorum, habetque ius et intentionem in iure fundatum (cc. 152, 1.432, § 1) pro quibuslibet provisionibus. Ideo nisi aliquis alius probaverit peculiare ius providendi sibi competere, Ordinarii locorum vindicant suo muneri *liberam collationem* officiorum in suo territorio consistentium: in officiis vero ad quae iure electionis praesentationis, etc. alius designat personam, non competit Ordinariis nisi electio aut institutio; in aliis denique si quis obtinuerit ius vel privilegium providendi pleno iure, aut sint Sedi Apostolicae reservata, Ordinarii nullam directe assumunt partem in provisione, sed retinent

(1) Cfr. *Riganti*, in reg. VIII Canc., § 1, nn. 27, 103 seq.; in reg. XXXII, n. 280 seq.; *Wernz*, II, 348.

(2) *Riganti*, in reg. VIII, n. 32 seq.

(3) Cfr. *Riganti*, in reg. XXXII, n. 280 seq.

solummodo iudicium de qualitatibus promovendorum (n. 591) et missionem in possessionem (n. 602).

Haec de primariis locorum Ordinariis; quoad vero Ordinarios substitutos vel vicarios accipiantur ea quae sequuntur. — *Administrator Apostolicus* si permanenter fuerit constitutus, aequiparatur Episcopo; si ad tempus dumtaxat, Vicario Capitulari (c. 315). — *Episcopus Coadiutor*, qui datur Episcopo, prorsus inhabili, habet omnia iura et officia episcopalia (c. 351, § 2). — *Vicarius Capitularis* in officiis liberae collationis restrictas habet partes; etenim nequit amovere Officialem et vice-officiales (c. 1573, § 5) eisque alios substituere; si vero ille qui officialis erat, eligatur in Vicarium Capitularem, ipse novum nominat officialem (ib., § 7); unde erui pariter videtur Vicario Capitulari ius esse nominandi novum officialem et vice-officiales si defecerint illi qui instituti ab Episcopo fuerant; nequit item Vicarius Capitularis remove aut suspendere cancellarium aliosque notarios nisi de consensu Capituli (c. 373, § 5); nec nominare vicarios foraneos (c. 445), examinatores aut iudices synodales vel parochos consultores (c. 385), nec canonicos honorarios (c. 406), nec consultores dioecesanos (cc. 423, 424) nisi ad supplendum alicuius defectum (c. 426, § 3); nequit conferre beneficia perpetua liberae collationis (c. 1432, § 2), exceptis paroeciis si tamen sedes ab anno saltem vacaverit (c. 455, § 2, 3.º); potest tamen conferre institutionem electis aut praesentatis (cc. 455, § 2, 2.º; 1466, § 2), similiter constituere auditores in iudiciis (c. 1580), promotorem iustitiae et vinculi defensore (c. 1589) aliosque inferiores Curiae ministros, item nominare vicarios paroeciales (c. 471 et seq.), ecclesiarum rectores (c. 480) et cappellanos tum religionum laicalium non exemptarum (c. 529), tum associationum fidelium (c. 698); habet etiam potestatem iudicandi de qualitatibus promovendorum (c. 149) et immittendi in possessionem beneficiorum (c. 1443, § 2).

Tandem *Vicarius Generalis* nullas directe obtinet partes in providendis officiis *sine mandato speciali* (c. 152); nec ulla be-

neficia potest conferre (cc. 1.432, § 2; 1.466, § 2); nisi ad summum paroecias in casu sedis impeditae cum ipse retineat Diocesis regimen (cc. 429, § 1; 455, § 3), sed habet quoque iudicium de promovendorum qualitatibus et missionem in possessionem, id enim facere non est directe providere.

V. *Superiores religiosi*. — Provisio supremorum Moderatorum in religionibus et Abbatum in monasteriis sui iuris fit de regula generalissima per electionem: item alii Superiores maiores frequenter, maxime in ordinibus antiquis, eliguntur in capitulo: sed quoad alia officia minora, et etiam in congregationibus satis communiter quoad maiora, supremo munere excepto, ius libere conferendi solet competere Superiori maiori, id est Generali aut etiam Provinciali, sed cum voto saltem consultivo, imo ordinarie deliberativo respectivorum Consiliariorum.

VI. *Collatores extraordinarii*. — Praeter recensitos aliis quoque ius libere ac pleno iure conferendi potest competere ex privilegio apostolico, ex consuetudine vel praescriptione immemorabili, ex *antiquis* (1) tabulis foundationis. Ita hucusque capitula cathedralia de iure communi fruebantur potestate conferendi simul cum Episcopo, beneficia fundata in propria ecclesia cathedrali, quae potestas diversis in locis ita practice exercebatur ut per turnum alternativum cum Episcopo vel per alias beneficiorum distributiones inter Episcopum et capitulum factas saepe a Capitulis solis beneficia pleno iure conferrentur, imo non deerant aliquae singulares Dignitates aut Canonici, qui haberent ius proprium conferendi libere aliqua beneficia. Huiusmodi conferendi potestas iam in pluribus Capitulis valde fuerat diminuta, in aliis vero etiam extincta; hodie autem per novum Codicem fuit gene-

(1) *Non ex novis* post Concilium Tridentinum, nam si Sancta Synodus (c. 12, sess. XIV, *de ref.*) institutionem in beneficiis iuris patronatus voluit reservatam Episcopo, non alteri inferiori, id a fortiori valebat de ipsa libera collatione. Quod quidem eo magis valebit in iure novi Codicis qui vetat vel ipsum ius patronatus constitui (c. 1.450).

raliter de iure communi sublata, conservato dumtaxat voto consultivo in favorem Capitulorum (c. 403). Attamen potest alicubi conservari adhuc potestas illa ex foundationis lege (ibid.) aut ex iure concordatario.

Et in genere possunt haberi etiam alii extraordinarii collatores, quibus ius libere conferendi pertineat ex iure particulari. Ipsi quoque laici et vel feminae possunt obtinere ius nedum praesentandi verum etiam plene conferendi, sed tantummodo per expressum privilegium apostolicum non per legem foundationis nec per consuetudinem aut possessionem etiam immemoriam, nec ex tempore immemoriabili potest umquam in laicis praesumi privilegium apostolicum (1). Constat sane olim plurimos Principes saeculares et Abbatissas illo apostolico privilegio libere providendi fuisse insignitos (2); hodie vero quicumque laici vel mulieres, etiam regia dignitate fulgentes, nonnisi iure praesentandi aut nominandi pollent.

606. Servanda in provisionibus quae per liberam fiunt collationem. — Discernere oportet collationes pontificias ab eis quae per inferiores collatores absolvuntur. Itaque:

A) *Romanus Pontifex* sive quoad promovendorum qualitates sive quoad formam provisionis, rigore non adstringitur nisi ad ea quae sunt iuris divini; at vero quoniam decet ut ipse Legislatur servet iura constituta, ideo Papa in libera collatione officiorum ecclesiasticorum non solet recedere a sanctionibus iuris tam communis quam particularis. Speciatim animadvertere oportet: a) Generatim ante collationem tituli faciendam praemittitur iudicium de promovendorum idoneitate (c. 330), aut per canonicas inquisitiones seu processus (c. 248, § 2) aut saltem per Ordinarium informationes. b) Cardinales nominantur in Consistorio (c. 233, § 1) et provisio expeditur per Bullas in Cancellaria datas; Officia Curiae Romanae et Legatorum Apostolicorum conferuntur per Secretarium Status; nominationes Episcoporum, etiam Titularium aut Coadiutorum, Administratorum Apostolicorum et Praelatorum nullius fiunt vel in Con-

(1) Cfr. *García*, "De benef.", part. I, c. 2, n. 32 seq.

(2) Cfr. *Pyrrhus Corradus*, "Praxis benefic.", lib. I, c. 4.

sistorio vel frequentius hodie in Congregatione Consistoriali (c. 248, § 2), salvo iure Congregationis pro negotiis extraordinariis, quoties hac de re cum civilibus Guberniis agendum est (c. 255), deinde in Cancellaria dantur Bullae de provisione facta; Vicarii et Praefecti Apostolici eliguntur a Congregatione de Propaganda Fide, provisiones autem Vicariorum expediuntur per Brevia apostolica, Praefectorum vero per decretum seu patentes litteras eiusdem Congregationis; denique collationes aliorum officiorum et beneficiorum minorum tam in Urbe quam extra Urbem peraguntur in Dataria et per Bullas aut Brevia in eadem Dataria confecta (c. 261).

B) *Collatores omnes infra Romanum Pontificem* tenentur in libere providendis officiis observare diligenter omnia quae supra (nn. 588-601) explicavimus de qualitatibus promovendorum et de forma provisionis quaeque in libera collatione pressius quam in aliis provisionibus obtinent locum.

ART. II. — DE ELECTIONE.

§ 1. — *Natura electionis.*

607. *Notio.* — *Electio* nomen est quod in diversis materiis plures obtinet significationes; in materia vero provisionum accipitur vel *late* (improprie) vel *strictè* (proprie). Sensu lato et improprio electio denotat quemlibet modum provisionis sive integre sumptum pro plena provisione, sive specialiter pro designatione personae quovis legitimo modo facta, imo sumitur quoque pro cuiuslibet generis nominatione seu deputatione: hac ratione impropria saepe in novo Codice adhibentur verba *eligere*, *electio*, etc. (Cfr. cc. 232, § 1; 399, § 1; 446, § 1, 516, § 4; 560, 1.359, § 1; 1.360, 1.393, § 3; 1.520, § 1; 1.573, § 1; 1.580, § 2; 1.589, § 1; 1.598, § 3; 1.607, § 1). Sensu proprio et stricto electio est modus provisionis a ceteris distinctus, quo persona promovenda designatur per vota eorum qui iure suffragii pollent in aliquo collegio seu persona morali: huiusmodi personae-designatio per se non complet provisionem, sed est tantummodo ipsius primus actus; plena et completa efficitur provisio vel per confirmationem electionis a Superiore factam vel per acceptationem electi.

608. *Definitio.* — Doctores satis communiter electionem hucusque definiebant: "Personae idoneae ad Ecclesiam seu Praelaturam vacantem, per eos quibus ius eligendi competit, canonica vocatio, auctoritate Supe-

rioris confirmanda, (1). Aiebant: *ad Ecclesiam seu Praelaturam vacantem*, quia iuxta ipsos electio proprie pertinet ad maiores Ecclesiae dignitates, ad Summum Pontificem, ad Episcopos, ad Praelatos sive saeculares sive regulares, qui aliis praeficiuntur; subiungebant: *auctoritate Superioris confirmanda*, quia generatim requiritur confirmatio Superioris ut provisio compleatur et ius in re adquiratur electo. Sed huiusmodi definitio sumit electionem in *sensu specifico et restricto*, nempe restringit electionem ad eam peculiarem speciem quae versatur in constituendis Ecclesiae Praelatis; possunt vero et aliae species electionis haberi, quia et aliis muneribus providetur per electionem. Insuper ultima particula definitionis non convenit omnibus electionibus, quoniam ex eis nonnullae, v. gr. electio Romani Pontificis, electiones plurium Superiorum religiosorum, non indigent confirmatione.

Ideo alii proponebant istam electionis definitionem: "Alicuius personae idoneae ad dignitatem vel fraternam societatem, servata forma canonica. facta vocatio", (2). In qua definitione est adiuncta particula: *ad fraternam societatem*, ut comprehenderet electiones ad canonicatus; quare secunda haec definitio amplior est quam prima, sed adhuc est *specifica et restricta* ad determinatas electiones; oportet autem ut definito sit *generica* ut quamlibet electionem complectatur. Aliunde huic secundae definitioni videtur aliquid addendum, ut exprimat complementum electionis, *sine quo ipsa electio non obtineret effectum in quem tendit*, scilicet officii provisionem; huiusmodi autem complementum habetur vel in confirmatione Superioris vel in acceptance electi.

Unde *generica* sane, at *propria et completa* electionis definitio ita videtur concipienda: *Personae idoneae ad ecclesiasticum officium vacans, per eos quibus ius suffragii competit, canonice facta vocatio*, a Superiore confirmanda vel acceptance electi perficienda (3).

609. Elementa. — a) *Vocatio* significat hic personae designationem,

(1) Cfr. *Reiffenstuel*, lib. I, tit. VI, n. 4; *De Angelis*, eod. tit., n. 8; *Santi*, "eod.", n. 3; *Ferraris*, "Biblioth.", v. *Electio*, n. 3; *Devoti*, "Instit. can.", lib. I, tit. V, sect. I, § 2; *Sebastianelli*, "De person.", 246, etc.

(2) *Passerini*, "De elect.", cap. I, n. 35; *Miranda*, "Manual. Prael. Reg.", tom. II, qu. XXIII, a. 1; *Rotario*, "Theol. Mor. Reg.", t. III, lib. III, c. IV, punct. II, n. 2.

(3) Cfr. *Wernz*, II, 352.

quae profecto est *facienda canonice*. b) Quae vocatio seu designatio debet cadere in *personam idoneam*, quia electores non aliam queunt per *electionem* designare personam nisi eam quae praedita sit omnibus qualitatibus iure communi vel particulari requisitis ad officium, cuius fit provisio; nam si electores vellent designare personam aliqua earum qualitatibus destitutam, recurrere tenerentur ad *postulationem*. c) *Officium ecclesiasticum*, ad quod fit vocatio, potest esse cuiuslibet generis, si ita lege communi aut particulari aut fundationali praescribatur provisio peragenda; nec ad determinatas species definitio restringenda est. d) *Vacans* debere esse officium illud patet omnino, et melius infra declarabitur.

e) Electio est *facienda per eos quibus ius suffragii competit*, nempe per vota legitimorum electorum, et haec est particula definitionis quae exprimit peculiare et proprium electionis essentielle elementum, unde ipsa electio accipit naturam specificam, distinctam et ab aliis provisionis modis discriminatam, prout statim explicamus. f) Postrema definitionis verba continent duplicem diversum modum, quo provisio in casibus diversis per designationem personae in electione inchoatam completur et perficitur, nempe *confirmationem Superioris* et *acceptationem electi*; aliquando enim acceptatio electi non sufficit ad complendam provisionem et obtinendum *ius in re*, sed adeundus est Superior qui electionem confirmet et ratam habeat; alias sola electi acceptatio absque confirmatione Superioris perficit provisionem et *ius in re* tribuit electo. Olim profecto requirebatur confirmatio de regula, et solum per specialem dispensationem sufficebat electi acceptatio, unde bene Doctores clauderant electionis definitionem per verba: *auctoritate Superioris confirmanda*; postmodum tamen aliquae species electionis fuerunt exemptae ab obligatione confirmationis obtinendae; et hodie tandem in Codice (c. 148) simplex electio cum electi acceptatione recensetur ut modus provisionis diversus ab electione cum Superioris confirmatione.

610. Discrimen electionis ab aliis provisionis modis. — Electio differt:

I. *A libera collatione*; etenim: 1.º libera collatio fit proprie et praesertim a Praelatis et Superioribus ecclesiasticis, electio potius a subditis vel in genere ab eis qui ecclesiasticam potestatem non habent; 2.º libera collatio est provisio plena, nam Superior ecclesiasticus et assumit personam et eidem tribuit titulum; electio est provisio minus plena, cum electores nonnisi personam designent; 3.º collatio tribuit *ius in re*, mera electio *ius* dumtaxat *ad rem*; 4.º provisos per collationem, i iam eam accepit, nequit iuri adquisito renuntiare absque Superioris

consensu et acceptatione; electus vero, etiamsi acceptaverit electionem, potest ante confirmationem renuntiare iuri adquisito etiam sine interventu Superioris ecclesiastici et sine consensu electorum; 5.º collatio, iam acceptata tollit vacationem officii, minime vero electio, etiam acceptata, ante confirmationem.

II. *A postulatione*; quia: 1.º postulatio, ut infra patebit, usurpatur cum electores cupiunt designare personam, quae aliquo detinetur impedimento, unde non est idonea, nec eligi potest ideoque postulant a Superiore admissionem illius; electio autem cadere debet in personam idoneam; 2.º postulatio est modus extraordinarius et subsidiarius electioni; haec e contra est modus ordinarius et primarius; 3.º postulatio non tribuit postulato ius ad rem, sicut electio tribuit electo; 4.º postulatio completur per admissionem Superioris, electio per confirmationem; 5.º postulatio innititur gratiae et benignitati Superioris qui non tenetur concedere admissionem, electio innititur iuri adquisito et obligat Superiorem ad confirmationem concedendam; 6.º postulatio potest a postulantis revocari antequam Superiori praesentetur, imo si Superior consentiat, etiam post praesentationem; sed electio revocari non potest ab electoribus etiam ante acceptationem electi; 7.º postulatio exigit ut postulantes faciant personae designationem et postulatus eam acceptet consensu non absoluto sed conditionato, si nimirum Superiori placuerit; electio e contra admittit tam in electoribus quam in electo consensum absolutum.

III. *A praesentatione*; nam: 1.º praesentatio exercenda competit vi iuris patronatus, electio vi iuris suffragii; 2.º praesentatio magis frequenter ab uno exercetur, electio semper requiritur ut fiat a pluribus, qui simul vota sua conferant; 3.º etiamsi praesentatio fiat simul a pluribus, hi patroni possunt esse ad invicem personae singulares nec est necesse ut inter se constituent personam moralem aut praesentationem exercent actu collegiali; electio e contra per se requirit ut electores pertineant ad eandem personam moralem, et peragant electionem collegialiter; 4.º praesentatio pariter, quae fiat ab aliqua persona morali et quae collegialiter exerceatur, perficienda est dumtaxat ad normam praescriptam in genere pro actibus personarum moralium; electio vero requirit speciales regulas et formas agendi.

5.º Praesentatio admittit ut patronus praesentet simul plures clericos, ex quibus unus instituatur; electio non consentit ut eligatur nisi unus; licet sane electoribus plures clericos simul nominare, ut mox dicemus, at nonnisi unum eligere; 6.º praesentatio tribuit ius variandi, nempe addendi alios clericos illis iam praesentatis; electio excludit ius

variandi; 7.º praesentatio ex dictis apparet conferre praesentatis ius debilius quippe quod, saltem per variationem, potest esse cumulativum inter plures praesentatos; electio confert ius fortius utpote unius electi exclusivum; 8.º praesentatio potest subiici Superiori etiam antequam praesentatus acceptet; electio autem nequit submitti Superiori confirmanda nisi post electi acceptionem; 9.º praesentatio fieri potest quolibet modo, etiam ab absente, oretenus, per litteras, per procuratorem, etc.; electio nequit fieri nisi modo determinato, et generatim non ab absentibus, nec per litteras, procuratorem, etc.; 10.º praesentationi respondet, ex parte Superioris, institutio; electioni confirmatio.

IV. *A nominatione*, quae multiplici sensu accipitur:

1.º Aliquando enim sumitur *generalissime*, atque idem est ac quaelibet provisio, promotio, constitutio alicuius in munere vel officio; quo sensu praedicatur de quolibet modo provisionis etiam proinde de *electione* et frequentius de *praesentatione*; tunc autem patet quomodo conveniat, quomodo differat ab electione proprie dicta.

2.º Alias *nominatio* sumitur speciali ac proprio sensu in materia electionis; sub hac ratione triplex potest esse nominatio: a) prima dicitur *nominatio simplex* aut minus solemnns aut consultoria, est nimirum vel actus electioni praevius, quo aliqua persona electoribus proponitur, ut si appareat ipsis idonea et accepta, ab eis eligatur, vel est *propositio* plurium candidatorum habilium ante electionem facta electoribus, sive determinata ab ipsis electoribus per tractatus praevios vel modum alium, ut inde unus ex illis valeat eligi per veram suffragationem; b) secunda *nominatio* habetur ea quae est *intrinseca* ipsi electioni, nempe est designatio personae vel nominis facta a singulis electoribus dum in favorem alicuius determinati candidati ferunt suffragium; c) tertia est *nominatio* dicta *solemnis*, ea videlicet quae fit ab ipsis electoribus loco electionis proprie dictae; nam aliquando electores non designant unum per veram electionem sed proponunt et *praesentant* Superiori duos vel plures, ut ex eis Superior assumat unum quem voluerit: huiusmodi ergo praesentatio appellatur *nominatio solemnns* (cfr. c. 28, X, I, 6). Quae nominatio cum de pluribus fiat, distinguitur ab electione, quae est de *uno*; porro designatio illorum plurium qui per solemnem nominationem praesentantur Superiori, non fiat necesse est per scrutinium vel compromissum ut electio fieri debet, sed per quemlibet alium modum (1); item antequam prae-

(1) Nominatio autem solemnns nequit fieri, loco electionis, nisi omnes electores praesentes *unanimitè* consentiant, quia ius ad electionem faciendam

sentatio per nominationem facta fuerit Superiori, licet electoribus resilire a nominatione et procedere ad veram electionem (1) (cfr. cit. c. 28), e contra ab electione iam facta non licet resilire nec novam facere electionem; denique nominatio non tribuit uni nominato ius exclusivum ad rem, prout electio tribuit uni electo, sed ad summum ius cumulativum cum aliis nominatis, quatenus Superior nequeat assumere nisi unum ex nominatis. Illa eadem nominatio sollemnis differt a *postulatione*, quod nominatio sit de pluribus, possit fieri de idoneis. et tribuat nominatis ius saltem cumulativum ad rem; dum postulatio est de uno, qui non sit idoneus, et qui nullum ius ex postulatione adquirat.

3.º Tandem *nominatio* sumitur etiam proprio ac peculiari sensu, quatenus connectitur cum praesentatione a patrono facienda vel eidem similis habetur; tunc vero accipi potest quadrupliciter: a) nominatio quandoque dicitur *designatio personae* quae praecedit *formali praesentationi* a patrono faciendae Superiori; haec autem distinctio inter nominationem et formalem praesentationem non inservit practicae utilitati nisi in casu quo duplex ille actus sit ponendus a diversis personis, ut olim in Germania pro nonnullis beneficiis alius nominabat clericum promovendum, et alius eum Superiori praesentabat, nec iste poterat praesentare nisi nominatum a priore (2); b) nominatio nonnumquam idem intelligitur esse ac *simplex petitio* vel *supplicatio*, qua quis a Superiore competente postulat ut in officio quodam certa et determinata persona constituatur; quae supplicatio semper fieri potest etiam sine ullo concessio speciali privilegio, sed maiorem vim haberet, si niteretur *iure* vel *privilegio petendi*, ut olim plebs sive populus habebat ius interveniendi electionibus Episcoporum per supplicationem qua manifestabat desiderium habendi in Pastorem talem vel talem personam (cfr. cc. 1, D. XXIII; 1 et 2, D. LXII; 5, X, III, 35).

c) Etiam nominatio vocatur illa quae hodie communius solet dici *commendatio*, qua Superiori proponuntur plures idonei candidati, gene-

competit unicuique electorum, unde recessus ab electione, cum sit negotium quod omnes tangit, ab omnibus debet probari (c. 101, § 2). At vero cum substitutio electionis per nominationem sit iam unanimiter probata, deinde a pluralitate suffragiorum determinatur quo modo sit facienda nominatio, et similiter quot et quanam sint nominandi.

(1) Post praesentationem Superiori factam non amplius permittitur conversio ad electionem ne electores videantur illudere Superiori.

(2) Cfr. *Pirhing*, lib. I, tit. VI, n. 4.

ratim tres, ut ex illis unum dignetur ipse assumere in officium; commendatio vero substantialiter, non est aliud quam petitio; sed ab antiqua petitione differt ex modo quo exercetur, nam fit non de uno sed de pluribus et proponitur non a plebe sed vel a Metropolitano, vel ab Episcopis comprovincialibus vel a clero Dioecesis viduatae, vel ab omnibus simul; d) postremo nominatio dicitur ea praesentatio quae exercetur non vi iuris patronatus, sed vi peculiaris privilegii apostolici, ex quo quis obtinet solum ius praesentandi, vel, ut dicitur, nominandi, non alia iura patronorum; fit tamen praesentatio eodem modo ac fit a patrono. Haec autem postrema nominationis species est illa quae prae aliis *retinet hodie* specialissima ratione nomen ipsum ac significationem, quaeque communiter intelligitur esse nominatio nisi aliud appareat vel caveatur.

Iam ex omnibus expositis faciliter colliguntur differentiae quae habentur inter electionem et diversas nominationis species hoc numero 3.º traditas.

611. Divisiones electionis. — Ex triplici fonte desumuntur:

A) *Ex virtute aut efficacia ipsius electionis*, alia est electio quae indiget confirmatione, alia quae confirmatione non indiget. Prior per se solam, quamvis electus acceptet electionem de se factam, non complet provisionem nec tribuit ius in re, sed solum ius ad rem; ita est electio Episcoporum et Praelatorum nullius. Posterior ipsa sola, sine confirmatione, accedente tamen electi acceptance, perficit negotium provisionis et tribuit ius in re; quales sunt electiones Romani Pontificis, Vicarii Capitularis, plurium Superiorum religiosorum, etc.

B) *Ex forma, qua peragitur*, electio est triplex, nimirum electio per scrutinium, electio per compromissum, electio per quasi-inspirationem.

C) *Ratione officii providendi*, tot sunt recensendae species electionis, quot officia diversa; nam horum singula, cum proprias electionis regulas habeant praeter communes, diversam speciem electionis videntur requirere. Sub hac igitur ratione distinguuntur sequentes electiones *canonicae*:

a) *Electio Romani Pontificis*, quae *unice* regitur constitutione Pii X *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904 (c. 160), ita ut nec ipsae regulae communes, quae in hoc art. *De electione* traduntur a Codice, sint attendendae in Pontificis Romani electione.

b) *Electio Episcoporum* (c. 329, 3) et *Praelatorum nullius* (c. 321), quae alicubi viget adhuc. Olim Episcopi generatim omnes, et Praelati cum territorio, constituebantur per electionem, et de hac maxime electione intelligebantur leges electionis in iure communi statutae; hodie pariter leges communes electionis, in hoc Codicis articulo contentae, respiciunt

imprimis electiones Episcoporum et Praelatorum nec in iis electionibus aliae fere regulae peculiares habentur.

c) *Electio Vicarii Capitularis*, qui hodie per *veram* electionem est constituendus ad normam regularum communium de electione, salvis peculiaribus normis de eodem Vicario Capitulari constitutis (c. 433, § 2).

d) *Electio Oeconomi Capitularis*, qui eodem modo ac Vicarius constituitur (ibid.), salva differentia quoad numerum constituendorum (cc. 432, § 1; 433, § 1).

e) *Electio supremorum Moderatorum* in religionibus; nam de regula generalissima hi omnes Superiores in Capitulis per electionem constituuntur, servato iure communi praeter proprias constitutiones (c. 507).

f) *Electio Antistitarum generalium* in mulierum Congregationibus, quae pariter electione communissime praeficiuntur (c. 506, § 4).

g) *Electio generalium Consiliariorum, Procuratorum, Oeconomorum, Secretariorum aliorumque*, qui censentur esse socii vel officiales supremorum Moderatorum, et qui in pluribus saltem religionibus eliguntur etiam capitulariter (c. 507) iuxta regulas iuris communis et propriarum constitutionum. Quod idem intellige de Antistitarum generalium consiliariis, etc.

h) *Electio aliorum Superiorum maiorum* in religionibus virorum, ut sunt Abbates monasteriorum sui iuris, Provinciales, etc.; licet enim plures eorum hodie aliter constituantur, adhuc tamen ipsorum electio retinetur in pluribus aliis religionibus (c. 506, § 1), praesertim antiquis; et ita similiter eliguntur eorundem Superiorum Consilarii et officiales.

i) *Electio Antistitae* in monasteriis monialium (c. 506, §§ 2, 3).

N. B. 1.º Praeter has electiones in Codice expressas, aliae esse possunt ex iure particulari, lege foundationis, etc. 2.º In Codice (c. 385) fit etiam mentio electionis, qua constituuntur examinatores synodales et parochi consultores, et idem tene de iudicibus synodalibus (c. 1.574, § 2); sed huiusmodi electio quamvis per suffragationem plurium sit perficienda, non videtur esse stricte canonica nec exigere observantiam legum de electione proprie dicta in hoc art. statutarum, siquidem istae servandae non praescribuntur, ut in aliis memoratis electionibus; sufficit ergo ut serventur regulae de actibus personarum moralium (cc. 101 et 105). Id quod potiori ratione tenendum est de aliis actibus quae in ipso Codice vocantur etiam electiones, v. g., officialium in Confraternitatibus (c. 715, § 1), electiones populares (c. 1.452).

§ II. — *De praeeparanda electione.*

612. Praenotamen. — Non hic agimus de praeliminaribus immediatis electionis, sed de remotis elementis, quae censentur electioni praerequisita. Sunt vero haec maxime tria: 1.º tempus electionis, quod est duplex, videlicet *a quo* negotium electionis potest suscipi pertractandum, et tempus *intra quod* electio est absolvenda; 2.º Praefixio modi, loci ac temporis ad electionem habendam; 3.º convocatio electorum. De singulis agendum.

613. Tempus incipiendae electionis. — Ut negotium electionis possit iam pertractari, debet prius esse vacans officium, cui per electionem est providendum; unde irrita esset electio ante vacationem facta, sicut quaelibet in genere provisio ex c. 150 (cfr. n. 593); item convocatio electorum ante officii vacationem nullum habet iuridicum effectum (c. 162, § 5); nec etiamsi certa praevideatur et imminens vacatio ob iamiam sequuturam mortem, translationem, etc. Praelati, ullus tractatus collegialis et canonicus circa futuram electionem haberi potest; qui si habeatur, est ipso iure nullus, et electio vi istius tractatus facta etiam post vacationem, licet non sit ipso iure invalida, est tamen cassanda. Ita regula ab omnibus Doctoribus hucusque tradita, quae non videtur fuisse mutata, sed potius confirmata ex c. 150.

Attamen privati tractatus, quibus nulla vis tribuatur iuridica, non sunt censendi omnino prohibiti, ante sequutam vacationem, licet saepe erunt minus convenientes. Insuper ista omnia intelliguntur de electionibus quae respiciunt officia collata ad vitam vel in tempus indefinitum vel alias vacantia per causam diversam a lapsu temporis determinati, non autem de electionibus quae statis temporibus sunt renovandae, ut solet fieri in officiis religiosorum; quod ex ipsa rei ratione colligitur et aperte confirmatur ex praescripto c. 162, § 5 quoad convocationem.

614. Tempus electionis absolvendae. — Huiusmodi tempus, intra quod electio perfici debet, est trimestre *utile* post eventam

officii vacationem (c. 161). Hoc ita nisi aliud cautum fuerit iure communi aut particulari, lege foundationis, rationabili consuetudine, etc.; atque adeo ille terminus est quandoque brevior ut in eligendo Vicario et Oecono^mo capitulari (c. 432, § 1), quandoque longior, ut pluries in electionibus Superiorum religiosorum; imo apud nonnullas religiones, si vacatio contingat decurrente periodo temporis determinata, qua officium Superioris perdurat, non fit illico electio, quae protrahitur usque ad completam periodum illam, et interim a Vicario suscipitur officii administratio (1). Quomodo trimestre vel aliud tempus veniat computandum, desumitur ex dictis n. 594 B.

Iam intra istud tempus quolibet die, etiam festivo, electio potest *valide* peragi; quare iam statim post vacationem, si fiat, valida erit. Sed tamen quando officium vacaverit per mortem Praelati, *decet* ut prius iusta funebria defuncto solvantur, ita ut ante sepulturam vel etiam ante tertium depositionis diem non esse habendos de electione tractatus regula sit inter Doctores recepta, nisi tamen necessitas urgeat; quod si electio absque necessitate fuerit eo tempore facta, minus conveniens erit dicenda, attamen sustinetur nec cassanda est. Prout e converso, licet dies aut tempus electionis intra trimestre, octiduum, etc., fuerit praefixum, potest prorogari usque ad ultimum momentum, et electio valida agnoscitur dummodo compleatur ultimo trimestris, etc., momento. Nec electio facta *de nocte* est invalida, quamvis aliquando tempus nocturnum gignere potest suspicionem fraudis.

Si terminus a iure concessus elabatur inutiliter, electio nequit amplius fieri valide ab electoribus, sed *libera* officii provisio devolvitur ad eum Superiorem, cui ius confirmandae electionis competit; vel si electio non indigeat confirmatione, ad eum cui spectat *ius successivum* providendi.

(1) Nonnullae religiones id observant quocumque tempore intra periodum ipsam contigerit vacatio; aliae nonnisi in casu, quo periodus pro maiori parte aut saltem supra dimidiam partem iam effluerit.

Quando autem electio fuerit peracta tempore legitimo, si deinde non sortiatur effectum quoniam vel electus non acceptat aut renuntiat iuri suo post acceptationem, vel moritur, vel electio annullatur, vel apparet nulla ob causam ex qua electores non priventur pro illa vice iure eligendi, tunc ipsi electores rursus obtinent ius faciendi novam electionem (c. 26, I, 6 in VI).

615. Praefixio modi, loci, temporis ad electionem. — Haec tria sunt ante electionem statuenda (c. 162). Iam vero:

A) *Modus electionis.* — In pluribus est iam a iure praefixus vel determinatus, v. g., quoad formam substantialem electionis et alia huiusmodi. Speciatim iuvat adnotare electionem esse faciendam semper *collegialiter* (cfr. n. 467); electio enim est natura sua actus collegialis, ut ex ipsa definitione apparet. Quin etiam *capitulariter* celebranda est electio, nempe in legitima coadunatione seu congregatione electorum, qui pariter eodem loco conveniunt, et constituunt sic dictum *capitulum* (n. 468); id namque supponunt adiuncta electionis, quae in canonibus tanguntur, v. g., locus praefigendus, convocatio facienda, denegatio iuris eligendi absentibus facta, exclusio facultatis ferendi suffragia per epistolam, per procuratorem, forma scrutinii, etc.; tamen non excluditur omnino ut aliquando valeat electio fieri extra Capitulum, v. g., per schedulas ab electoribus e proprio loco mittendas, idque vel quandocumque locum habeat electio ad nonnulla officia conferenda (1) si ex iure vel privilegio sit ita concessum (c. 163), vel in peculiari casu ob causas speciales si a S. Sede facultas obtineatur. Modus ergo in iure iam determinatus non est amplius praefigendus; sed si aliquod iuris praescriptum praevideretur in electione futurum esse observatu impossibile vel difficile, super eo esset praevis petenda opportuna dispensatio. In aliis vero quae iure communi vel particulari non sunt praeconstituta, modus electionis praefigi ante electionem potest ac debet. Et omnia praevideri oportet quae ad electionem necessaria vel utilia censeantur.

B) *Locus.* — Aliquando etiam locus celebrandae electionis est iam lege vel consuetudine praestabilitus, et tunc generatim in eo loco consuetudo est habenda electio. Frequenter vero non praeexistit determinatio loci; et sane nullus determinatus locus est de substantia electionis; unde ex iusta causa alius etiam locus, relicto consueto, praefigi potest.

(1) Cfr. *Passerini*, "De elect.", c. X, n. 31.

Quando ergo vel non est locus praedeterminatus vel mutandus est locus solitus, tunc praefixio loci est facienda. Quilibet locus honestus de se aptus est ad electionem dummodo sit certus ac determinatus; curandum insuper ut sit commodus, liber et non impeditus, ad quem tutus pateat accessus, quo electores libere convenire possint, et ubi secure permanere valeant. Ex iure Decretalium (c. 28, X, I, 6; c. 25, X, II, 28) electio celebranda erat, si fieri posset, in ecclesia vel loco adiecto ecclesiae cuius Praelatus erat constituendus, unde in cathedrali, si ageretur de Episcopo; quae regula congruenter etiam hodie servaretur, citra tamen ullam obligationem.

C) Tempus. — Quoniam ad aliquod temporis intervallum, brevius vel longius, protrahitur facultas eligendi, ideo necesse est praefigere tempus vel diem, aut etiam horam, in qua electores debeant convenire ad locum praesignatum, ut negotium electionis incipiant. Hac utique praefixione restringitur terminus trimestris vel alterius temporis a lege concessi, at inde non habetur ullius iuris laesio, cum terminus sit ad hoc designatus ut intra tempus illud valeat electio facta, minime vero ut ipsa electio usque ad ultimum momentum protrahatur. Aliunde tamen sic est tempus praefigendum ut omnes electores possint die et hora constituta ad locum electionis commode accedere.

D) Mutatio modi, loci, temporis praefixi. — Tres relatae circumstantiae, postquam fuerunt statutae, subiiciuntur mutationi in iis quae mutationem admittunt; et non tantum semel sed pluries etiam possunt mutari, si necessitas aut utilitas idipsum suaserit; signanter tempus potest non solum procrastinari, intra terminos tamen a iure praescriptos, sed etiam anticipari. Quaelibet tamen mutatio legitime fiat necesse est, et tempestive nota reddatur electoribus.

E) Cuiusnam sit has electionis circumstantias praefigere. — Subiectum huius facultatis determinatur imprimis ex iure particulari, nempe ex peculiaribus constitutionibus, consuetudinibus, etc. Si iure particulari nihil sit statutum, facultas praefigendi modum, locum, tempus electionis, competit ei qui convocat electores, nam debet ipse in convocatione circumstantias huiusmodi significare electoribus, eaque facultas satis agnita videtur in c. 162 aiente: "*collegii praeses, statuto modo, loco ac tempore electoribus convenienti, convocet, etc.*". Illi autem quorum est praefigere circumstantias istas, tenentur quandoque agere de consilio vel consensu aliorum, ut in pluribus religionibus Superiores tenentur exquirere suorum consiliariorum votum, imo forsitan in aliquo, v. g., Canoniceorum capitulo, praeses, antequam edat convocationem, tenetur capitulum

adunare ut communi deliberatione statuatur electionis modus, locus ac tempus. Et potest quoque evenire ut illa prima praefixio habeatur solum ut initialis ad suscipiendos tractatus de electione; ulterior vero et definitiva praefixio statuatur postea ab iisdem qui primam fecerunt vel a persona morali collegialiter agente vel ab electoribus iam coadunatis: profecto electores, antequam perficiant electionem, semper habent potestatem mutandi circumstantias, de quibus est sermo.

F) *Quandonam praefigendae sunt circumstantiae istae.* — Iam patet ex dictis: sane aliqualis saltem generica praefixio debet fieri ante convocationem vel in convocatione ipsa, quia praeses collegii convocat statuto modo, loco, tempore electionis (c. 162, § 1), at vero magis determinata praefixio succedere potest convocationi, quinimmo praefixio iam facta semper usque ad electionem obnoxia mutationibus est, ut iam diximus.

616. *Convocatio ad electionem et eius necessitas.* — Hic *convocare* est arcessere vel invitare electores, ut ad electionem concurrant. Cum vero electio de regula fieri debeat *capitulariter*, consequens est ut convocatio arcessat electores ad conveniendum modo, loco ac tempore determinato; si vero electio facienda esset sine congregatione, puta per schedulas scriptas, convocatio non esset aliud quam invitatio ad mittenda suffragia sub aliquo determinato modo intra tempus praescriptum, ad locum vel personas designatas. Ideo in convocatione exprimendus est modus, locus, tempus conveniendi aut mittendi suffragia; quas omnes circumstantias ita oportet statuere ut sint electoribus convenientes (c. 162, § 1). Porro necessaria generatim est convocatio praecedens electioni; plures enim sunt electores qui simul convenire vel concurrere debent ad electionem faciendam; conventus autem vel concursus simultaneus plurium ad eundem actum non solet haberi, nisi praecedat communis eorum invitatio. Si tamen ex alia causa electores invenirentur iam congregati, vel eos quomodolibet in unum convenire vel concurrere contingeret, tunc cessaret, ut patet, necessitas praecedentis convocationis.

617. *Quis convocat ad electionem.* — Ille imprimis, cui hanc tribuant facultatem peculiare constitutiones aut consuetu-

dines, quae proinde ante omnia sunt attendendae et servandae. Aliter regula generalis est ut convocet ad electionem is qui praeses sit collegii vel personae moralis, cui ius eligendi competit: ita in electione Romani Pontificis convocat Cardinalis Decanus (Const. *Vacante Sede Apostolica*, n. 35); in electionibus peragendis a Capitulo prima dignitas vel in genere ille qui ordine praecedentiae primus sit in capitulo; in electionibus religiosorum Superior Generalis, Provincialis, etc., iuxta diversos casus. Deficiente praeside collegii vel eo absente, impedito aut etiam renuente convocare (1), ius convocandi transit ad illius vicarium vel ad alterum qui ordine praecedentiae venit post primum; isto vero etiam deficiente, etc., transit ad sequentem in ordine et ita successive et gradatim ad alios.

618. Quinam sunt convocandi. — Ex quadruplici capite determinatur, ita ut vocandi sint: **a)** *omnes de collegio* (c. 162, § 1), qui tamen; **b)** *debeant*; **c)** *velint*; **d)** ac *possint commode* interesse electioni, ut ex c. 42, X, I, 6, colligebant communiter Doctores (2). — Unde non sunt vocandi: **a)** extranei; **b)** qui, licet sint de collegio, non gaudent iure suffragii vel fuerint eo privati vel suspensi; **c)** qui expresse vel tacite renuntiaverint iure suffragii; **d)** absentes qui versentur in locis valde remotis, vel alias sint impediti, vel nequirent vocari aut absolute aut sine gravi periculo seu incommodo, vel si expectarentur, esset periculum in mora, etc. Ceterum haec omnia melius patebunt dum infra dicemus de electoribus.

Hic potius agendum est de *contemptu electorum* seu de casu quo quis ex vocandis vel melius ex electoribus neglectus sit, nimirum non

(1) Ipse tamen deberet prius legitime requiri ut convocaret; qua facta legitima requisitione, si adhuc sine iusta causa convocare renuat, convocatio fieri potest a sequente in gradu. Imo si iam immineret terminus ad electionem concessus, electores possent convenire sine convocatione, ne scilicet priventur iure eligendi.

(2) Cfr., ex. gr., *Passerini*, "De elect.", c. XI; *Pirhing*, lib. I, tit. VI, nn. 124 et seq.; *Reiffenstuel*, "eod. tit.", nn. 115 et seq.

convocatus, aut non tempestive vocatus ut possit commode ad electionem venire, aut etiam non expectatus dum expectari debuisset, aut iniuste fuit impeditus accedere vel deinde electus loco; et ideo ob quamlibet ex his causis absens fuerit ab electione; aut etiamsi fuerit praesens, non fuit permissus ferre suffragium cum iure suffragandi polleret. Iam triplex hypothesis fingi potest: **A)** Quod *neglectus sit unus vel pauci*, nempe non ultra tertiam partem electorum (c. 162, § 3); in hac hypothesis electio est valida, sed rescindibilis ab instantiam illius vel eorum qui fuerunt contempti; quam rescissionem petere dicitur *agere de contemptu*.

Ubi plura sunt adnotanda: **a)** neglectus potest quidem sed non tenetur petere irrotationem electionis, e converso potest eam habere ratam; hoc autem facto, iam nec ipse potest amplius ex hoc capite impugnare electionem quae per suam ratihabitionem fuit plene convalidata; **b)** nullus alius praeter eos, qui neglecti sunt, potest, ob illum contemptum, agere contra electionem, quia est ius concessum exclusive neglectis; ita ut vel Superior ecclesiasticus nequeat ex officio annullare electionem. nec is, cui eam confirmare competit, possit confirmationem denegare; **c)** e contra si a neglectis petatur electionis cassatio, electio debet a competente Superiore irritari.

d) Si plures fuerint neglecti, necesse non est ut omnes instent pro annullanda electione; sufficit ut vel unus petat rescissionem, quia hoc ius singulorum est; **e)** petitio annulationis fieri aut urgeri potest, quantumvis iam fuerit secuta confirmatio et eo vel magis ante confirmationem; **f)** tamen recursus ad petendam annulationem est instituendus a neglecto saltem intra triduum ab habita electionis notitia, nimirum non est necesse ut intra illos tres dies recursus perveniat ad Superiorem competentem, sed ad eum debet esse quidem transmissus; quare recurrens ita faciat transmissionem necesse est ut deinde possit eam factam probare iuridice, v. g., per fidem notarii, per testes, etc.

g) Pariter ut recursus valeat suum effectum obtinere, probandus iuridice est contemptus, id est praeteritio in convocatione eiusque absentia vel exclusio ab electione; nec est necesse ut ipse recurrens adducat omnes probationes quibus suipsius contemptus demonstretur, nam sufficit ut talia producat indicia quae verisimiliter ostendant eius ab electione absentiam esse tribuendam contemptui; tunc vero onus demonstrandi illum non fuisse contemptum sed convocatum et quidem eo efficaci modo ut ad ipsum potuisset convocatio pervenire, incumbit convocanti vel aliis electoribus; si tamen pateat convocantem fecisse quod in se erat ut

convocatio ad omnes perveniret, sed ex aliis causis eam non pervenisse, similiter electores non fuisse causam ut occurreret praeteritio vel absentia vel exclusio recurrentis, tunc exulat verus contemptus ac proinde electio sustinetur (1).

h) Forma procedendi in huiusmodi causis de contemptu potest esse quidem *iudicialis*, quoniam vertitur circa ius electorum laesum et attingit ius per electionem acquisitum electo; sed sufficit pariter forma *extraiudicialis*, quia hoc negotium electionis pertinet ad bonum Ecclesiae regimen in quo communiter proceditur *extraiudicialiter*; i) superior ecclesiasticus (vel eius tribunal) competens ad rescindendam ex hoc capite electionem, non est ille, cui ob electorum negligentiam devolvitur electio, v. g., Metropolitanus si agatur de electione Vicarii capitularis, quia iste superior non obtinet nisi ius devolutionis; sed debet esse vel ille, ad quem pertinet confirmare electionem si electio, quae indigeat confirmatione, nondum sit confirmata, vel si electio fuerit iam confirmata vel alias obtinuerit iam suum effectum quippe quae non eget confirmatione, ille qui potest officio privare vel ab eo amovere, imo ad istum Superiorem videtur quoque fieri posse recursus si electio quae confirmatione indiget, non sit adhuc confirmata; ceterum et hic superior et confirmator practice erit semper unus idemque.

B) *Quod neglecti sint plures quam tertia pars electorum*, ita ut ceteri duas tertias partes non attingant (c. 162, § 3): in hoc casu electio est *ipso iure* nulla; proinde non convalescit, quamvis neglecti vellent postmodum eam habere ratam; ideoque electores si cupiant electionem validam obtinere necesse est ut admissis saltem usque ad duas tertias partes illis qui fuerant neglecti, novam peragant electionem, quam sane facere possunt, cum ex aliorum contemptu privati non sint iure eligendi.

C) *Quod illi, qui praetermissi fuerant, nihilominus intersint electioni* (c. 162, § 4); tunc defectus convocationis, et in genere contemptus non obstat; inde enim contemptus suum effectum producit quod causa sit absentiae vel exclusionis electorum, qui proinde si tandem fuerint praesentes vel tulerint suffragium, sanant defectum convocationis vel quemlibet contemptum. — Unde valida et firma nec rescindibilis esset electio, cui interfuerint omnes illi qui praetermissi fuerant sive pauci illi essent sive multi, etiam plures quam tertia pars; similiter in casu quo neglecti fuissent plures quam tertia pars, si deinde nonnulli eorum intersint electioni simul cum aliis electoribus ita ut praesentes compleant

(1) Cfr. *Passerini*, c. XI, nn. 126 et seq.

saltem duas tertias partes, electio esset valida, et maneret dumtaxat rescindibilis ad instantiam eorum qui essent absentes eo quod fuissent contempti; et ita porro.

619. Modus convocandi ad electionem. — Hic modus non est determinate statutus in iure communi; at vero semper ita est facienda convocatio, ut ad omnium electorum notitiam perveniat et nemo sese valeat excusare. Quod si in iure particulari inveniatur statutus aliquis modus magis determinatus, hic servandus est, ut patet, a convocatore. — Haec in genere; speciatim autem distinguendum est inter *praesentes* et *absentes*, inter eos qui *generalis indictione sive edicto* possunt vocari et eos qui *personaliter* sunt vocandi.

Praesentes in loco electionis vocantur quolibet modo, sive per schedulas, sive viva voce, sive per campanae sonitum, sive per alia signa, dummodo prius moniti fuerint de die et hora electionis. Si vero electio facienda decernatur ab ipsis electoribus in capitulo convenientibus et assignetur locus et dies electionis, nulla requiritur amplius convocatio pro ipsis praesentibus; sufficit ut absentes moneantur. — *Absentes* convocandi sunt per nuntium, per litteras, per ephemerides maxime officiales, etc.

Edictum seu indictio generalis sufficit quando convocatio personalis non est in iure praescripta vel aliunde necessario requisita; hoc autem generali edicto vocantur sane ad electionem omnes qui iure pollent suffragii, nomina tamen singulorum generatim non sunt exprimenda; publicatio vero ipsius edicti fit vel ad singulos transmittendo litteras scriptas aut exemplaria typis impressa quae edictum contineant, vel illud edendo in commentario officiali si habeatur, aut etiam in publicis ephemeridibus, vel ipsum edictum affigendo in loco publico, vel denique alio modo sufficienti ut ad singulorum notitiam possit pervenire.

Quando denique convocatio esse debet *personalis*, tunc profecto necessarium est ut singulis peculiariter intimetur per nuntium, per epistolam, etc.; non requiritur tamen ut fiat in praesentia

ipsius convocandi, sed valet si fiat in eiusdem convocandi domo et quidem vel in loco domicilii aut quasi-domicilii vel in loco commorationis (c. 162, § 1). Quod si elector sit vagus, et facta sufficienti diligentia, non invenitur locus ubi sistat actualiter, tunc citatio personalis suppletur per publicum edictum.

620. Tempus faciendae convocationis. — De tempore, quo facienda est convocatio, sufficiat, post ea quae dicta sunt de tempore electionis (nn. 613, 616), subiungere duo alia; 1.º Si agatur de electione ad officium quod electus ad vitam retinet vel alias tempus durationis in munere non est determinatum, convocatio electorum fieri nequit ante officii vacationem; quod si fiat, nullum habet iuridicum effectum, et post vacationem iteranda est. Si vero agatur de munere, cuius titulares constituuntur ad tempus praefixum et determinatum, convocatio ad electionem successoris fieri potest, imo *generatim debet*, ante vacationem. 2.º Post habitam vacationem fieri iam statim valet indictio futurae electionis sed, ut iam innuimus, si vacatio contingat per mortem titularis in officio, illa indictio *generatim* non est facienda nisi post sepulturam defuncti. E converso non potest convocator inducias convocationis adeo protrahere ut postea nequeant electores convenire et electionem perficere intra tempus a iure constitutum.

§ III. — De electoribus.

621. Praenotio. — Electores ii proprie dicuntur qui iure suffragii pollent ad electionem peragendam. Oportet autem in ipsis tria distinguere: 1.º Ius ipsum vel potestatem ferendi suffragium in electione, de qua peculiariter agatur. 2.º Exercitium illius iuris vel facultatis. 3.º Efficaciam nempe validitatem iuris exerciti seu suffragii lati. Cum vero in unoquoque horum trium requirantur diversae qualitates vel conditiones, de singulis per ordinem est agendum.

622. Quinam electores esse possint seu quanam sint conditiones requisitae ad acquirendam et retinendam *facultatem* eligendi. Ut quis iure suffragii in electionibus praeditus sit, debet esse:

1.º *Habitualiter compos rationis* (c. 167, § 1, 1.º); unde ipsa rei natura inhabiles sunt infantes, furiosi et amentes (1).

2.º *Baptizatus*, qui tamen sectae haereticae vel schismaticaee nomen non dederit vel publice adhaeserit (ib., 4.º).

3.º *Adscriptus collegio* vel personae morali, cui electio facienda pertinet; et hodie quidem nullus collegio extraneus admitti potest ab electoribus (2) ad suffragium ferendum, nec aliter quam per apostolicum (3) privilegium extraneus potest ius eligendi obtinere (c. 165).

4.º *Clericus* (4) *vel religiosus professus*; nam collegia vel personae morales, quibus electiones in Ecclesia competunt, sunt vel capitula canonicorum aut alia collegia ecclesiastica, quibus nonnisi clerici adscribuntur, vel communitates religiosas quibus fit adscriptio proprie dicta per professionem. Unde laici, proprie

(1) Si quis, iam obtinens facultatem eligendi, incidat in amentiam, non est dicendus amisisse, proprie loquendo, ius suffragii, amens enim non spoliatur suis iuribus; sed durante amentia nequit illam facultatem exercere.

(2) Huiusque electores *unanimiter consentientes* poterant, maxime in *capitulis canonicorum*, admittere ad electionem pro una vice et per modum actus extraneum *clericum*, non laicum.

(3) Clerici extranei poterant iure veteri acquirere ius eligendi etiam per consuetudinem seu praescriptionem, imo et per legem foundationis; sed hodie consuetudo nequit vim illam inducere, quia electio facta cum interventu extraneorum est nulla (c. 165), per electiones autem invalidas nec olim praescriptio pariebat ius eligendi (cfr. *Pirhing*, lib. I, tit. VI, n. 14); lex vero foundationis ipsa sola nequit hodie istam vim habere sine interventu Romani Pontificis si agatur de erigendo aliquo collegio canonicorum (c. 392), si autem ageretur de fundanda religione quadam iuris dioecessani Episcopus nequiret hanc legem constituere contra praescripta huius canonis 165.

(4) Imo nec sufficebat clericatus, sed ordo saltem subdiaconatus requirebatur si ageretur de electoribus Praelatorum in Ecclesiis cathedralibus, abbatialibus et collegiatis sive saecularibus sive regularibus, sed ea qualitas, quidquid aliter plures opinarentur, non requirebatur si ageretur de electoribus Praelatorum mere regularium (cfr. *Piat*, "Praellect. Iuris regul., de electoribus"). Ad eandem disciplinam pertinet hodie quod Cardinalis elector Romani Pontificis debeat esse saltem Diaconus (const. "Vacante Sede Apostolica", n. 32).

dicti, sunt inhabiles ad electiones canonicas strictae tales (1); poterunt tamen et ipsi obtinere privilegium pontificium (2). Imo in religionibus clericalibus *fratres*, vocati *laici seu conversi*, de regula (3), carent suffragii iure; et pariter in monasteriis vel religionibus mulierum, tam monialium quam sororum, si duae habentur membrorum classes, ius suffragii in electionibus (4) solet esse reservatum solis choris, vel iis quae locum choristarum censentur obtinere.

5.º *Auctus sit iure suffragii pro electionibus*; nec enim ex eo dumtaxat quod quis iam pertineat ut membrum ad collegium, communitatem, religionem, licet semper asserere ipsi ius eligendi. Et quidem si agatur de capitulis canonicorum, sufficit de iure communi esse verum membrum capituli, ut eo ipso obtineat vocem activam (c. 411, § 3), sed statuta particularia forsitan quidquam amplius exigant. Quod vero spectat Ordines et Congregationes religiosas, illi qui nonnisi vota emiserunt temporanea carent generatim voce activa et passiva (c. 578, 3.º); solent etiam requiri plures anni a prima professione; tandem ut quis possit esse elector, statuitur saepe ut debeat esse Superior, aut Consiliarius, aut Lector, aut aliis qualitatibus ornatus quae in propriis Constitutionibus decernuntur.

6.º *Non privatus voce activa*; siquidem illi etiam qui per se pollerent iure suffragii, possunt in poenam privari iure eligendi vel ut dicitur voce activa; sive ob legitimam iudicis sententiam

(1) Aliud est de electionibus popularibus vel aliis quae non sint electiones verae canonicae (c. 1452).

(2) Laici iam olim nonnisi ex huiusmodi privilegio obtinebant ius suffragii, nec umquam illud consequi potuissent ex consuetudine aut praescriptione vel ex unanimi electorum consensu, ut clerici poterant.

(3) Si tamen ex constitutionibus alicuius religionis id permetteretur, fratres etiam laici possent esse electores; quod si agatur de religione laicali, non est dubium quin laici sint electores.

(4) Aliter esse potest in aliis rebus, v. g., si agatur de confirmatione Confessarii ordinarii (c. 526).

sive ex iure communi aut particulari (c. 167, § 1, 5.º); quod si privatio fuerit perpetua, tunc ille, qui tali poena fuit mulctatus, nequit amplius dici elector, si vero poena fuerit temporanea, et praesertim si pro una vice fuerit illata, elector non spoliatur proprie ipso iure suffragii, sed potius in eius exercitio suspenditur.

7.º *Non privatus iure exercendi actus legitimos ecclesiasticos*; quorum unus est suffragium ferre in electionibus (c. 2.256, 2.º). Porro huc quoque pertinet distinctio adnotata n. praec. inter poenam perpetuam et temporaneam.

8.º *Non affectus infamia iuris*, quae sit perpetua; etenim iuris infamia privat exercitio actuum legitimorum (c. 2.294); attamen requiritur sententia declaratoria aut condemnatoria (c. 167, § 1, 5.º). Imo infamia iuris reddit proprie inhabilem ad eos actus perficiendos et ad exercitium cuiuslibet ecclesiastici iuris (c. 2.294, § 1), unde etiam ad acquirendum ius suffragii; ille tamen qui iam erat elector, nisi infamia iuris fuerit perpetua, non privatur strictim ipso iure eligendi sed exercitio.

9.º *Non simoniacus* circa officia, beneficia aut dignitates ecclesiasticas (c. 2.392, 2.º).

10.º *Immunis a censura* excommunicationis, interdicti personalis, suspensionis, cui fuerit subiectus per sententiam declaratoriam aut condemnatoriam (c. 167, § 1, 3.º). Censura tamen non reddit proprie inhabilem ad acquirendum aut retinendum ius suffragii, sed prohibet dumtaxat iuris exercitium (c. 2.265); nec ex perpetuitate, quae censuris per se numquam competit, illam potest inhabilitatem inducere; ideo carentia censurae est conditio quae potius quam ipsum ius eligendi in se, respicit eius exercitium, de quo iam dicendum est.

623. Exercitium iuris eligendi. — Praeter facultatem eligendi sive ius suffragii, aliae insuper requiruntur conditiones ut quis valide concurrere actu possit ad ferendum suffragium et partem in electione suscipiendam. Ex verbis autem c. 42, X, *de elect.*, I, 6.: "Cum electio fuerit celebranda, praesentibus

omnibus qui debent, et volunt et possunt commodè interesse „, quatuor conditiones a Doctoribus colligebantur, quae hodie quoque vim suam retinent: **A)** Ut electores *debeant* eligere. **B)** Ut *velint* suum eligendi ius exercere. **C)** Ut *possint* commodè interesse electioni. **D)** Ut *praesentes* tandem in loco electionis inveniantur.

A) *Ut electores debeant eligere.* Haec conditio non se tenet proprie ex parte electorum, quasi ipsi constringantur concurrere ad electionem, nam generatim, ut mox videbimus, non sunt adstricti; sed ex parte ipsius electionis, quod nempe *debeat fieri* ab electoribus non impeditis seu ab iis qui actu iure suffragii gaudent nec ab aliis fieri queat. Ita communiter Doctores. Quoad electores ergo haec conditio significat ut ipsi debeant habere liberam seu non impeditam facultatem eligendi; quare ex hac conditione excluduntur ab electione peragenda nedum illi qui iure seu facultate ipsa eligendi destituuntur iuxta praedicta (n. praec.); verum etiam electores qui impediti sint ab ipso iure exercendo, ac proinde nequeant suffragium ferre; in quibus speciatim notandi sunt iuxta c. 167: **a)** incapaces actus humani, ut ii qui in amentiam inciderunt, ebrii, etc.; **b)** impuberes; **c)** censurati, post sententiam tamen declaratoriam vel condemnatoriam; **d)** affecti infamia iuris temporanea, similiter post sententiam; imo etiam infames infamia facti, nam hi quoque repelli debent ab actibus legitimis ecclesiasticis (c. 2.294, § 2; **e)** privati temporanee iure exercendi actus legitimos; **f)** qui sectae haereticæ vel schismaticæ nomen dederunt vel publice adhaeserunt, etiamsi habendi non sint tamquam ipso iure eligendi in perpetuum privati; **g)** carentes voce activa saltem pro illa vice, ut illi qui tempore utili electionem non perfecterunt, etc.

B) — *Velint ius suum eligendi exercere*; nam electores obtinent quidem potestatem eligendi, sed generatim non tenentur obligatione concurrendi ad electionem, cum facultas eligendi sit ius, cui libere generatim licet renunciare. Ita communius Doctores (1); licet nonnulli aliter opinati sunt et asseruerunt vel quod *omnes* electores legitime convocati teneantur per se concurrere ad electionem (2), vel quod saltem illi teneantur qui ex

(1) *Súñez*, „De Relig. „, tom. IV, tract. VIII, lib. II, c. 5; *Reiffenstuel*, lib. I, tit. VI, n. 117.

(2) Ita *Passerini*, „De elect. „, c. XI, n. 16, seq., et alii.

proprio munere vel directe ex lege, non per aliorum designationem aut ex privilegio sunt electores (1). Tria tamen hic *possunt quaeri*:

a) *An saltem aliquando teneantur electores interesse electioni?* Affirmative, si id exigeret bonum, nempe necessitas, utilitas, etc., Ecclesiae, dioecesis, religionis, communitatis, capituli, collegii, etc.; vel ex alia qualibet causa esset necessarius aut valde utilis interventus alicuius vel aliquorum; item si in iure particulari, in statutis, constitutionibus propriis inveniretur praescripta et imperata electorum assistentia; item si ex consuetudine ita servatur; denique si Superior legitime praeceptum assistendi imposuerit.

b) *Sed an electores per praeceptum vel alio ex modo possint cogi ut interveniant electioni?* Generatim cogendi non sunt, etiam iuxta illos (2) qui tenent electores esse obligatos ex conscientia ad interessendum electioni. Excipitur tamen ab omnibus casus quo assistentiam electorum requirat bonum communitatis vel alia urgens causa, nam propter publicum bonum vel urgentem causam debent electores cedere bono aut commodo privato; imo si interveniat praeceptum Superioris, praeprimis quoad religiosos, subditus generatim cogitur obedire.

c) *An electores, qui liberam secundum ius habent eligendi facultatem et volunt ad electionem concurrere, possint aliquando impediri a Superioribus vel aliis electoribus ne accedant ad electionem, vel etiam ab electione repelli?* Per se negative; quia Superiores et alii electores nequeunt alium electorem privare voce activa (3), et electores qui ita impedirentur vel repellerentur, possent adversus convocatorem vel alios electores agere de contemptu. Solummodo in casu extraordinario atque ex causa extrinseca id liceret; ut si v. g., aliqui nequirent commode electioni interesse, iuxta mox in C) dicenda, possent a Superioribus prohiberi ne accederent; item si absque gravi damno non possent relinquere locum vel munus, cui incumbunt, vel eorum praesentia esset alicubi valde necessaria vel utilis; item si ex illorum accessu ad electionem praevideretur gravis perturbatio vel commotio in aliis exoritura; denique si in ipsa electione aliquis induceret turbas vel valde indigne se gereret,

(1) Ita plures citati a *Piat*, "Praelect. iur. reg., de electoribus".

(2) Cfr. *Passerini*, l. c., n. 28 seq.

(3) *Passerini*, c. III, n. 3 seq. Imo ad vitandas fraudes et indirectas vocis activae privationes, saepe iure particulari prohibentur Superiores ne per aliquod tempus, v. g., duos menses electioni praecedentes, removeant suos religiosos e loco, officio, etc., unde isti iure ad eligendum fruebantur.

posset etiam e loco electionis depelli. In hisce ac similibus casibus bonum electorum privatum pugnat cum bono publico aut communi, cui proinde cedat oportet.

Voluntaria renunciatio interventus in electione fieri potest sive expresse sive tacite, et sufficit vel ipsa absentia e loco electionis; etiam illi qui iam ad electionem accesserunt, possunt deinde recedere; quin et ipsi praesentes possunt se abstinere a ferendo suffragio. Excipiendus tamen est casus in quo habeatur statuta ex iure particulari necessitas expressae renuntiationis. Tandem necesse non est ut illa renunciatio ab aliquo Superiore acceptetur, nisi haec acceptatio iure particulari praescribatur.

C) — *Possint commode interesse electioni.* — Hic praecipue statuitur ut quis non longe abeat a loco electionis; nam longe absentes censentur esse impediti ab interventu in electione, ideoque non habere ius eligendi liberum et expeditum. Unde nimium absentes possunt in convocatione negligi sine timore actionis de contemptu, nec ipsi possunt ab aliis electoribus exigere dilationem electionis unde valeant et ipsi accedere; quod si fuerint vocati vel etiam manifestaverint suam voluntatem interveniendi, non tenentur alii eos expectare; et ita porro. Quenam vero sit distantia inspicienda ut quis censeatur longe commorari, non est de iure communi definita; ac profecto hodie nequeunt attendi regulae antiquorum Doctorum de commoratione extra dioecesim vel provinciam vel regnum; sed vel ex iure particulari aut ex consuetudine distantia illa est determinata, et tunc standum est huiusmodi praescriptis, vel aliter distantia in singulis casibus moraliter venit aestimanda ex conditionibus locorum, personarum, facilioris aut difficilioris itineris, etc.

At vero commoditas vel incommoditas illa interveniendi electionibus, unde valeant vel nequeant electores urgere suum ius, non tantummodo ex distantia definitur, sed ex aliis pariter causis; ita ut ille qui ex qualibet iusta causa impediatur commode assistere, nequeat vindicare sibi interventum, vel ipse possit sua vice abstinere ab interventu, qui alias sibi foret obligatorius. Ita, v. g., si commodus accessus non pateat ex causa belli vel perturbationum; ex timore latronum vel inimicorum; ex peste grassante; ex periculo amittendae valetudinis; ex ingentibus pro itinere faciendo expensis; ex necessitate procedendi sine mora ad electionem, unde absentes nequirent expectari; ex damno quod rationabiliter timeretur obventurum si aliqui electores accederent ad electionem, etc.

Quando autem huiusmodi causae respiciunt incommoditatem pertinentem ipsis electoribus, tunc illi, ut patet, possunt sibi assumere onus

inde profluens, et accedere etiam cum gravi proprio incommodo ad electionem peragendam; nec tunc possent ab aliis repelli, sed liberam haberent facultatem exercendi suum ius.

D) — *Sint praesentes.* — Haec est praecipua et magis necessaria conditio, ut electores valeant ius suffragii exercere; nam convocatione legitima secuta, ius eligendi pertinet ad eos solos legitimos electores qui praesentes sunt die in convocatione statuto, nec absentibus conceditur ulla facultas vel modus ferendi suffragium; quoniam, excepto casu quo ius particulare vel indultum peculiare aliter caveat, non valet quis mittere suffragium per epistolam, nec potest constituere procuratorem qui suo nomine exerceat eligendi ius (c. 163).

Inde eruuntur consecretaria quaedam, videlicet:

1.º Electio celebranda est in capitulo seu in coadunatione qua electores simul conveniant ac sint praesentes (c. 163), seu debet esse capitulariter ac communiter habita (c. 55, X, I, 6), non singulariter; proinde nequeunt singuli electores manentes separatim in proprio loco, mittere suffragia ad locum designatum pro electione facienda (1). Excipe casum quo haberetur legitimum ius particulare, privilegium aut indultum permittens facere electionem sine capitulo.

2.º Illi ergo, qui inveniuntur praesentes in capitulo, sunt quibus tandem ius eligendi pertinet (c. 163); nec absentes queunt ulla ratione suffragium suum mittere; nec ulla eorum ratio est habenda in negotio electionis etiamsi revera suffragium mitterent; quare pluralitas suffragiorum requisita ad effectum complendae electionis, v. g., maior pars absoluta vel relativa (c. 101), determinatur ex solis electoribus praesentibus qui ius eligendi efficaciter exercuerint. Nec licet ullo modo absentium vota supplere per electores praesentes aut per alios loco absentium subrogatos, ut expresse decreverat pro electionibus regularium Conc. Trid. (sess. XXV de ref. regul., c. 6; cfr. etiam *decr. S. C. Ep. et Reg. data pro Minor. Observ.* 15 maii 1723 et 11 mart. 1836 apud *Bizarri, Collect.*, pp. 316, 68, ed. 1885):

3.º Excluditur ergo quaelibet potestas ferendi suffragium: a) *per epistolam*, quod iam erat prohibitum iure veteri (c. 46, § 3, I, 6 in VI),

(1) Cfr. *Suárez*, l. c., n. 4, 5, 6.

nam votum est in ipso scrutinio secrete ac sigillatim exprimendum, non ante scrutinium prout fieret casu quo mitteretur per litteras; 2.º *per procuratorem*, quod hodie etiam absolute prohibetur (c. 163), dum prius liceret sub quibusdam certis conditionibus.

Admittit tamen novum ius ut aliter possit caveri lege peculiari (ibid.); nempe, ut magis videtur esse intelligendum, non lege aut statuto particulari iam nunc facto vel in posterum faciendo ab inferioribus, quod esset contrarium praescriptis huius c. 163, sed lege, statuto, constitutione a S. Sede data vel saltem approbata, privilegio aut indulto pariter apostolico, denique consuetudine legitime praescripta, quae revera hic non reprobatur. Ex his igitur causis liceret mittere suffragium per litteras, vel constituere procuratorem qui cum electoribus conveniat ad electionem; modus vero dandi litteras vel constituendi procuratorem erit generatim determinatus in lege illa peculiari, aliter quilibet legitimus modus potest usurpari.

Unde nisi in iure particulari sint praescriptae, non sunt de necessitate servandae omnes illae conditiones quae hucusque requirebantur ex iure communi ad constituendum procuratorem; v. g., quod mittens procuratorem debeat inveniri absens in loco, ex quo nisi iusto impedimento detineretur potuisset commode electioni interesse, quod debeat illud iustum impedimentum iuramento probare, quod procurator aut sit assumendus inter electores aut nonnisi de consensu capituli posset extraneus constitui procurator, etc. Tamen servandae adhuc sunt illae aliae conditiones, quae veluti ex rerum natura exiguntur, ut quod nonnisi absens ob legitimum impedimentum valeat mittere procuratorem, cum enim ius abhorreat usum mittendi procuratores ad electionem, non est censenda facultas illa concessa ei qui per se electioni posset intervenire; item quod si quis plures constituat procuratores, habeant singuli in solidum ius eligendi, ita tamen ut nonnisi unus ex ipsis ferat suffragium, etenim pro uno electore absente nonnisi unum ferendum est suffragium; tandem quod si procurator assumatur inter electores, ipse utique habeat ius ferendi duo suffragia, utpote qui agit pro se et pro electore absente, sed utrumque suffragium ferat in eandem personam, nisi elector absens statuatur procuratori determinatam personam eligendam, in primo enim casu elector nequit habere duplex diversum iudicium, bene vero in secundo.

4.º Quot numero electores debeant esse praesentes ut valeant facere electionem pendet imprimis ex hac distinctione. Nam electores vel sunt praesentes sine praevia convocatione, vel ex praevia convocatione legitime secuta (c. 163). In primo casu requiritur praesentia duarum saltem ter-

tiarum partium, ut argui potest ex c. 162, § 3, nisi periculum esset in mora (n. 468, I, B). In secundo casu ius eligendi pertinet ad eos qui praesentes sunt die in convocatione statuto (c. 163); et ii quicumque et quancumque sint, valide eligunt, etiamsi minor pars sit electorum, imo etiamsi unus solus venisset (1). Quod intellige ex iure communi, nam ius particulare ex constitutionibus, consuetudine, etc., forsan exigit praesentiam vel duarum ex tribus partibus (2) vel saltem maioris partis electorum vel alium determinatum eorum numerum.

5.º Sed *an praesentes teneantur expectare adventum absentium?* Distinguendum; si enim adventus absentium praevideatur non esse futurus ante expletum tempus a iure concessum pro electione, quo inutiliter elapso fieret ad Superiorem devolutio electionis, tunc praesentes non tenentur expectare absentes, nec isti possunt agere de contemptu, quippe qui habendi sunt in censu eorum qui nolunt vet nequeunt venire ad electionem, ac proinde non habent ius interveniendi; nec electio, ut patet, debet aut potest differri. Si vero absentes praevideantur perventuri ad electionem priusquam elabatur tempus electionis, tunc certe sunt expectandi donec attingatur dies in convocatione statutus; quod si interim praesentes facerent electionem, ea vel esset nulla ipso iure quatenus praesentes non essent duae tertiae electorum partes, vel irritabilis ad instantiam absentium neglectorum quatenus abesset dumtaxat tertia aut minor electorum pars: exipect tamen semper casum in quo periculum esset in mora electionis. — Postquam vero dies statutus advenerit, tunc praesentes, quolibet numero sint, valent electionem facere non expectatis absentibus, quamvis hi proxime adfuturi praevideantur, aut impediti fuerint ab accessu ex iusto impedimento, unde nec agere poterunt de contemptu; etenim electio pertinet ab eos qui debent, volunt et possunt commode interesse electioni intra terminum ad eligendum praefixum, ut communiter tradunt Doctores (3).

6.º Possunt tamen praesentes etiam adveniente die statuto, expectare absentes differendo electionem ad alium diem; nec enim electores tenentur perficere electionem die in convocatione statuto. Imo aequum et rationabile est expectare absentes qui praevideantur proxime adfuturi,

(1) Cfr. *Passerini*, "De elect.", c. XI, n. 97 seq., c. XIV, n. 11 seq.

(2) Ita in *Normis* S. C. Ep. et Reg. statuitur (art. 223): "Ad validitatem actorum Capituli Generalis requiritur ut saltem duae tertiae partes vocalium intersint."

(3) *Passerini*, c. XI, n. 86 seq.

maxime si iusto impedimento essent detenti. Quod sane intelligendum est. si electio absque gravi incommodo possit differri, et dummodo non iam instaret ultimum tempus ad electionem concessum in iure (1).

7.º *Quid autem dicendum in casu quo iam electores essent praesentes, imo forsitan incepissent negotium electionis, si aliqui eorum recedant a loco ante electionem perfectam?* Respondetur: quando recederet minor pars etiamsi protestaretur et appellaret, electio fieri valide potest a maiori parte remanente; si tamen recederet, protestaretur et appellaret ex iusta causa, electio esset irritabilis propter eorum contemptum; quando vero esset maior pars recedens, tunc minor pars remanens non posset proseguere negotium electionis, quia discedentes maiori numero censerentur velle dissolvere conventum capitularem et differre negotium electionis, ideoque pauciores tenerentur stare voluntati maioris partis; nisi tamen in hac postrema hypothese instaret ultimum tempus a iure concessum pro electione vel alias periculum esset in mora, quia ad electionem posset procedere minor pars, imo etiamsi unus remaneret, neque enim is propter aliorum absentiam ius suum dimittere tenetur (2).

8.º Non autem sufficit praesentia materialis in loco electionis, sed requiritur interventus formalis; quare si aliquis manens in loco, se abstineret a ferendo suffragio, esset ad effectum electionis habendus tamquam absens (3).

9.º Si quis iniuste impediretur accedere, vel expelleretur a loco electionis, vel prohiberetur a suffragio ferendo, esset quidem habendus ut absens, quia denique suffragium non tulit; sed agere posset de contemptu.

10.º Elector praesens, qui ob plures titulos ius habeat ad ferendum nomine proprio suffragium, quia, v. g., est Consiliarius Generalis et Superior alicuius Domus religiosae, non potest nisi unicum suffragium ferre (c. 164). Cum vero aliquis esset elector ex titulo proprio, et simul procurator alius vel aliorum electorum absentium, tunc posset plura ferre suffragia, unum pro se, aliud vel alia pro suis mandantibus.

11.º Inter praesentes ad effectum electionis non est computandus quicumque iure suffragandi careat, ut sunt extranei (c. 165), laici impediētes canonicam libertatem (c. 166) et qui nequeunt suffragium ferre (c. 167) (4).

(1) *Passerini*, l. c., n. 90 seq.

(2) *Passerini*, l. c., n. 101 seq.; *Reiffenstuel*, lib. I, tit. VI, n. 200 seq.

(3) *Reiffenstuel*, l. c., n. 201.

(4) De istorum admissione ad electiones, eiusque effectum, distinctius infra de vitiis electionis.

12.º Locus, in quo electores debent consistere ut censeantur esse electioni praesentes, est locus sacer vel aula vel cubiculum vel alius similis locus (1) ubi electores ipsi simul conveniant in unum capitulum seu congregationem; nec sufficeret pro electoribus sanis praesentia in eadem domo, palatio, etc., quatenus a loco capitulari existimarentur seiuncti. Si quis vero ex electoribus praesens in domo sit, in qua fit electio, sed electioni ob infirmam valetudinem interesse nequeat, habetur ut praesens capitulo, et potest ferre suffragium, quod a scrutatoribus exquiratur, salvis tamen particularibus legibus vel consuetudinibus, quae hos infirmos excludant a ferendo suffragio (c. 168). Qui autem sint qualibet ratione extra domum, licet inveniantur in civitate vel oppido, connumerandi sunt inter absentes.

624. **Quaenam electorum vota sint valida.** — Ut quis efficaciter concurrat ad electionem non sufficit ut sit elector et habeat liberum exercitium sui iuris, sed insuper requiritur ut in ferendo suffragio quasdam servet condiciones necessarias ad eiusdem suffragii validitatem. Inspiciendae sunt igitur qualitates, quibus suffragium (2) ut valeat, praeditum esse debet. Votum proinde sit oportet:

I. *Liberum*; necessaria etenim est in electoribus plena libertas ut quem iudicaverint idoneum possint eligere (3). Libertas autem potest pluribus modis coartari; sed non quaelibet coartatio reddit suffragium nullum, sed ea sola quae vel ipso iure naturae adimit prorsus libertatem, ex. gr., violentia absoluta, error substantialis, vel quae ex iure positivo inducit actus nullitatem. Iamvero c. 169, § 1, 1.º, quamvis prima facie videretur reddere nullum quodcumque suffragium, nisi fuerit liberum; at postea limitat illam generalitatem, et nullum declarat suffragium quod fuerit coartatum non ad quoslibet fines sed praecise ad eligendam certam personam vel etiam unam disiunctive e pluribus personis determinatis, et fuerit coartatum alterutro ex duobus modis,

(1) Nihil officeret si praeter aulam principalem haberentur loca minora adiacentia, quae libere paterent electoribus, dummodo ipsi censeantur simul esse congregati.

(2) Suffragia redduntur invalida ex pluribus aliis causis, videlicet, si ferantur ab eis qui non sunt electores; aut nequeant, licet electores, suffragium ferre; si vitiosa fuerint per simoniam, etc.; sed hic peculiariter inspicitur nullitas suffragiorum ex defectu qualitatum in ipso suffragio requisitarum.

(3) Cfr. *Passerini*, c. II, n. 4 seq.

nempe aut: 1.º ex *metu gravi, iniusto* et *ab extrinseco* (1) illato, aut: 2.º ex *dolo*, quo elector fuit deceptus ad eligendam certam personam aut plures disiunctive: nullitas vero suffragii decernitur non solum quando metus aut dolus fuit directus, id est ordinatus tamquam ad proprium finem ad extorquendum suffragium, sed etiam si fuerit *indirectus* seu tendens per se ad alium finem, v. g., ad damnum quodlibet vel gravamen electoribus infligendum, a quo ut se liberent electores ferunt suffragium in favorem persecutoris vel alterius certae personae.

Quapropter coarctatio libertatis si ex alia causa praeter duas praefatas emanaverit, non reddet suffragium invalidum, licet alias electio sit iniusta et illicita, ut melius infra dicetur loquendo de vitiis electionis.

II. *Secretum*. — Haec qualitas suffragii in eo consistit ut non pateat quis cui dederit suffragium et servanda est imprius ipso tempore ferendi suffragii; nam suffragia a singulis electoribus debent ita in ipsa electione ferri ut aliis etiam electoribus minime valeant innotescere; quare si ex qualibet causa suffragium, ab electore latum, fiat aliis electoribus notum priusquam absolvatur electio, redditur ipso facto nullum, neque cum aliis est numerandum; electori tamen liceret in hoc casu novum suffragium secretum ferre (2). Sed suffragiorum validitati non officit manifestatio eorum ante electionem facta, dummodo in ipsa electione ferantur secreto, eoque vel minus potest reddere invalidum suffragium publicatio ipsius post electionem. Attamen praeceptum a Conc. Tridentino (c. 6, sess. XXV, *de regul.*) impositum pro electionibus regularium, ne videlicet singulorum eligentium nomina umquam, etiam post electionem, publicentur, videtur hodie servandum in quibuslibet electionibus, nam ratio prohibitionis tridentinae semper eodem modo urget, ac inter fontes unde fuit desumptus c. 169, § 1, refertur etiam (in edit. Codicis adnotata) relatum Tridentini caput; praeterea ratio ob quam, peracto scrutinio, comburendae sunt schedulae, alia non est nisi cautio in favorem secreti huius. Quae secreti servandi obligatio gravius adstringit praesidem et scrutatores, qui ante scrutinium interponunt iuramentum de secreto servando, etiam expleta electione (c. 171, § 1).

III. *Certum*; continens in se ipso eligendam personam determinatam proprio nomine et cognomine vel alio quolibet signo expressam, ita

(1) Si ergo metus fuerit levis, simpliciter reverentialis, iustus, ab intrinseco, quamvis dederit causam suffragio ferendo, non reddet istud invalidum (cfr. *Passerini*, c. IV, nn. 3 seq., 28 seq.).

(2) *Passerini*, c. XVII, n. 14.

ut ex ipso suffragio valeat a ceteris personis discerni. Quare incertum esset, ac proinde nullum, suffragium quod plura eligendorum nomina contineret vel ita conceptum: eligo Titium, eligo Antonium (si plures eligendorum hoc nomine vocarentur) vel eum, cui Franciscus dedit suum votum, vel quem eligant ceteri; pariter incertum esset suffragium, cuius scriptura legi non posset, aut sensus intelligi; item incertum, imo incertissimum et nullum est suffragium quod profertur, vel melius non profertur, per schedulam vacuum seu albam.

IV. *Absolutum*; seu non subiectum alicui circumstantiae quae eius efficaciam infirmet sive restringat, ut esset conditio vera et propria quae valorem actus redderet incertum, modus vel onus, pactum ab electo servandum, etc. Huiusmodi autem circumstantiae reddunt suffragium nullum, si duo concurrant: 1.º ut sint extrinsece adiectae, nam quae intrinsece iure vel natura insunt, v. g., *si est idoneus, cum onere ut electus intra octiduum a die acceptatae electionis confirmationem petat*, etc., relinquunt suffragium absolutum, tamquam si adiectae non fuissent; 2.º ut adiiciantur in ipsa suffragii latione, nam conditiones, modi, pacta, conventiones aut capitulationes inter electores habitae, et cetera quae suffragio apponantur ante electionem, similiter tamquam non adiectae censentur, nec electus aut quilibet alius tenetur ullo modo eas conditiones, etc., in futurum servare (c. 169, § 2).

V. *Determinatum*; ideo nullum est suffragium alternativum, v. g., eligo Petrum aut Paulum, aut illud quod voluntatem futuram sive alias indecisam contineret, v. g., eligam aut vellem eligere, etc.

VI. *Collatum in personam eligibilem*, secus nihil valeret; unde nullum est etiam suffragium sibimetipsi latum, nam suffragium in electionibus sibimetipsi nemo quolibet modo valide dare potest (c. 170).

625. Scholion de eligendis. — Solebant DD., postquam egerant de electoribus, disserere pariter de eligendis eorumque qualitatibus. — Hodie Codex nihil speciatim constituit de eligendis; ideo omnia sunt definienda ex iis quae supra (n. 588 seq.) diximus in genere circa qualitates promovendorum ad officia; illa enim cuilibet modo provisionis sunt communia.

§ IV. — De ipsa electione celebranda.

626. Generalia. — Plures in celebranda electione servandae veniunt formalitates aut solemnitates, quibus continetur veluti *forma electionis*. Porro nonnullae ex his solemnitatibus praecedunt actum proprie dictum

electionis, et possunt nuncupari electionis *praeliminaria*; aliae subsequuntur electionis actum et sunt veluti eiusdem *conclusio*. Ipse vero electionis actus exerceri valet sub duplici modo, qui strictius appellatur forma electionis, sunt nempe *scrutinium* et *compromissum* (1).

Hic duplex modus seu forma dicitur substantialis, quia, neutra earum servata, non valet electio. At vero non omnes circumstantiae seu formalitates in scrutinio aut compromisso servandae sunt ad validitatem, nec proinde ad formam substantialem stricte pertinent (2); oportet tamen eas simul cum solemnitatibus substantialibus tradere, quoniam ad eosdem actus exercendos simul concurrunt; probe tamen sunt ab invicem distinguendae, nam formalitates scrutinii aut compromissi, quae validitatem actus non respiciunt, sunt ad formam accidentalem referendae simul cum solemnitatibus quae scrutinium aut compromissum praecedant aut subsequantur, quaequae pariter servari non debeant sub nullitatis conditione (3).

(1) Quare hodie abolita censenda est forma electionis *per quasi inspirationem*, excepta electione Romani Pontificis, pro qua conservatur adhuc (Const. *Vacante Sede Apost.*, n. 55). Et quidem distinguebatur *vera inspiratio* a *quasi inspiratione*. Prima est verum miraculum quo a Deo designatur persona promovenda, et in posterum evenire etiam potest; sed nequit subiici regulis, licet aliunde semper deberet ab Ecclesia opportunis mediis comprobari. Secunda intelligebatur esse conclamatio quae unanimiter ab omnibus electoribus in loco electionis congregatis fieret de certa persona eligenda, nullo praecedente tractatu speciali, et absque ullius electoris contradictione vel haesitatione; huiusmodi enim ultroneus atque unanimis consensus censebatur haberi quasi ex inspiratione divina. Attamen in posterum huiusmodi forma eligendi non est umquam agnoscenda: nam 1.º de ea prorsus silet Codex, ideo iuxta principium generale c. 6, 6.º, nulla est ei vis tribuenda; 2.º suffragia nunc semper debent esse secreta, id quod repugnat formae praefatae; eapropter in electionibus regularium iam dicebatur non potuisse haec forma adhiberi (cfr. *Passerini*, c. I, nn. 62, 63); 3.º ista forma vix umquam habuit, eoque minus posset in futurum habere practicam utilitatem, quia vix potest excogitari casus, in quo adamussim et quolibet dubio excluso conditiones necessariae concurrant; 4.º effectus, qui per quasi-inspirationem obtineretur, securius et efficacius obtinebitur per unanimitem suffragiorum expressam in scrutinio; si enim electio erit a Spiritu Sancto, ut bene aiebat *Passerini* (l. c.), electores illam etiam confirmabunt per vota secreta, Spiritu Sancto interius movente et spirante.

(2) Agendo de vitiis electionis curabimus enumerare solemnitates ad validitatem pertinentes.

(3) Nec omnes, quas recensebimus, solemnitates accidentales cadunt sub

Quatuor ergo sunt distincte exponenda: I. Praeliminaria electionis. II. Electio per scrutinium. III. Electio per compromissum. IV. Conclusio electionis celebratae. Ceterum ea quae hic traduntur, communia sunt et generalia; minutiores vero determinationes et succesiva, qua ponantur actus, evolutio, accipiantur oportet ex particularibus legibus, statutis, constitutionibus, ritualibus libris, consuetudinibus, etc.; norma quoque accipi potest ex iis quae pro electione Romani Pontificis statuuntur in Const. *Vacante Sede Apostolica*.

§ I. — *Praeliminaria electionis.*

627. Auxilium divinum praevis supplicandum. — Plura huc pertinent: a) Iam ante electionis tempus, sed maxime pro ipso tempore electionis, sunt indicendae preces publicae ac privatae, quibus a Deo bonus pastor valeat impetrari (Conc. Trid., sess. XXIV, c. 1 *de reform.*). b) Uno vel pluribus diebus, praesertim ipsa electionis die celebretur Missa de Spiritu Sancto servatis rubricis (cc. 14, 18 X., I, 6). c) Omnes electores sanctissimam Eucharistiam sumant vël in ipsa Missa de Spiritu Sancto vel in aliis. d) Sermo ad electores solet haberi de electione congrue faciendi.

628. Ingressus ad locum electionis. — a) Ad congregandum capitulum pro electione, electores, finita Missa, procedunt ab Ecclesia ad locum capituli; aut eis datur signum aliquod sonitu campanae sive quovis modo; aut praefigitur hora qua electores debeant convenire. b) Accedunt vel singillatim, vel omnes processionaliter et hymnum *Veni Creator Spiritus* cantantes. c) Deinde intimatur egressus illorum qui electioni assistere non debent; et clauso ostio, remanent in loco electores, et si qui alii operam electioni sunt praestituri. d) Praeses vel alius, nomine totius Capituli, edit protestationem de voluntate non admittendi quempiam iure suffragii carentem aut eius suffragium agnoscendi, prout e converso non excludendi eum qui sit admittendus. e) Si incepta electione superveniat aliquis elector, admittendus est, ille vero tenetur negotium agnoscere et prosequi eo in statu quo ipsum inveniat. f) E contra, nemo e loco permittendus est absque gravi causa egredi; si vero pertinaciter recedat, tamquam absens habeatur.

629. Recta ordinatio capituli et capitularium. — a) Imprimis praecepto, sed illae dumtaxat quae explicite vel implicate praescriptae continentur in iure vigenti communi aut particulari; ceterae laudabiliter servantur sed citra obligationem.

legantur oportet ea capita propriorum statutorum, constitutionum, etc., quae de electionibus agunt, et similiter omnia alia quae praescribantur legenda. — b) Deinde legitimandus est singulorum electorum interventus, ita ut constet de eorum bono iure et de adimpletis conditionibus omnibus necessariis ut quisque suffragari valeat; quare sunt examini subiicienda scripta documenta, si quae ab electoribus exhibeantur pro sua electorum qualitate demonstranda. Ille ergo qui ius eligendi non habeat vel demonstrare nequeat, excludendus est ab electione. Sed *an elector dubius sit admittendus vel excludendus?* Communiter distinguunt Doctores innixi auctoritati plurium decisionum S. R. Rotae: si quis est dubius, quia non constat de qualitate, v. g., aetate, lapsu quorundam annorum a prima professione, requisita ad fruendum iure suffragii, tunc excludendus est quia non demonstratur adquisivisse ius, nec proinde eius possessionem habere; si e contra sit dubius quia non constat utrum fuerit privatus iure eligendi, quod secus sibi competeret, vel utrum sit prohibitus ferre suffragium, etc., tunc est admittendus, quia ille erat in possessione sui iuris, a qua non est privandus nisi certa habeatur privationis causa (1).

c) Definiendus est ordo quem iuxta regulas praecedentiae electores tenere debent in sedendo, loquendo, agendo, etc. — d) Electionis praeses, actuarius et alii officiales, qui forsitan electioni intervenient, nisi iam fuerint praestituti ex lege, statuto, consuetudine, sunt ab electoribus ipsis constituendi, generatim per vota secreta. Necessarius quidem non esset absolute nec praeses nec actuarius in electione; possent enim omnia ab ipsis electoribus praestari; at vero praxis, communiter nunc recepta et omnino servanda, requirit saltem praesidem et actuarium. Praeses autem generatim iam habetur designatus, qui est aliquis Praelatus, aut Superior collegii electorum vel qui huius gerat vices, aut saltem primus dignitate inter adstantes electores; sed quando non haberetur iam determinatus, esset ab electoribus designandus. Nec est necesse ut praeses pertineat ad gremium electorum; ita saepe electionibus religiosorum praesidet Cardinalis Protector, electioni vero Superiorissae generalis aut Abatissae Monialium est Episcopus qui praesidet per se aut per suum delegatum. Munus praesidis est dirigere et moderari actionem electorum in negotio electionis explendo, sed aliquando non pollet iure suffragii, si nempe e gremio electorum non sit. Actuarius frequenter non

(1) Cfr. *Passerini*, c. XIV, nn. 34-50; *Rotario*, "Theol. mor. Regul.", tom. III, lib. III, c. IV, punct. IV, nn. 14, 15.

est praevis designatus iure, ideoque est ab electoribus nominandus, ac generatim ex ipsis electoribus assumendus; ad eum pertinet acta electionis conscribere.

630. Tractatus consultor^{um} praevis. — Inter ea quae praemittenda sunt electioni, maximi momenti habentur consultorii tractatus seu deliberationes inter electores de spectantibus ad electionem faciendam et de persona eligenda. Porro huiusmodi tractatus possunt vel privati esse si fiant inter duos aut paucos electores ab aliis separatos, vel publici si habentur collegialiter coram Praeside et omnibus electoribus convocatis. Tractatus privati possunt et debent fieri, maxime de personis eligendorum, ut ab invicem electores sumant consilium, cognoscere melius valeant eligendos eorumque merita discutiant; aliter nequirent rectam facere electionem. In tractatibus publicis discutiuntur et determinantur circumstantiae ad electionem pertinentes, quae forsitan adhuc pendeant indecisae, v. g., utrum mutandus sit locus electionis, utrum expectandi sint electores nondum in loco praesentes, utrum prorogandus sit dies vel hora electionis, et ita porro decernuntur ea omnia quae ad rectam faciendam electionem conferre possunt. Potest identidem fieri deliberatio de forma in electione tenenda, an nempe scrutinium an compromissum oporteat adhibere; quod si nihil quaeratur aut decernatur, intelligitur voluntas electorum esse retinere ordinariam scrutini formam. Denique super personis eligendorum atque earum qualitatibus communes et publici tractatus possunt equidem haberi; at vero, secus ac plures opinarentur, non videntur esse necessario electionibus praemittendi. (1)

631. Ceteri religionis actus praemittendi electionibus. — a) Cum iam manus sunt admovendae ad ipsum electionis negotium, rursus solent coelites invocari per recitationem hymni *Veni Creator Spiritus* et alias preces ab electoribus communiter, in loco electionis fundendas. b) Praeses iterum solet breviter hortari electores ad electionem rite ac recte peragendam. c) Ipse praeses, maxime in pluribus electionibus religiosorum, impertitur electoribus absolutionem generalem a censuris et irregularitatibus; quae tamen hodie non videtur ullo modo necessaria. d) Tandem ab electoribus emittenda sunt iuramenta praescripta, veluti de secreto servando, et maxime de eligendis eis quos secundum Deum existimet esse eligendos; quod postremum iuramentum peculiariter praescribitur in eligendis Superioribus maioribus apud religiones virorum (c. 506, § 1).

(1). Cfr. *Passerini*, c. V, nn 43 seq.; c. XV, nn. 7 seq.; *Rotario*, l. c., punct. III.

§ II. — *Electio per scrutinium* (c. 171).

632. Notio. — *Scrutinium* est canonica forma eligendi, quae expletur suffragiorum latione facta per manus scrutatorum a singulis legitimis electoribus collegialiter convenientibus in loco electionis. Continet sequentes actus: 1.º Deputatio scrutatorum. 2.º Suffragiorum latio et inquisitio. 3.º Suffragiorum collatio et publicatio. 4.º Determinatio electionis secutae. 5.º Combustio schedularum. In unoquoque istorum actuum plures attendendae sunt circumstantiae, quas sigillatim recensebimus.

633. Deputatio scrutatorum (c. 171, § 1). — Hoc nomine vocantur illi electorum quibus committitur munus exquirendi et recipiendi suffragia, eaque conferendi et publicandi. De ipsis adnotanda veniunt sequentia: a) *Necessitas*. Omnino requiruntur scrutatores in electione, ita ut suffragia nequeant ferri, secus ac in aliis negotiis, nisi per manus scrutatorum. — b) *Designatio*. Nemo potest se ipsum constituere scrutatorem, et huiusmodi munus proprio arbitrio sibi usurpari, sed legitimo modo est designandus. — c) *Modus deputationis*. Scrutatores aliquando iam propriis statutis deputati sunt, v. g., illi qui in collegio munus quoddam exercent, qui sunt antiquiores collegii, qui sunt seniores ex electoribus, etc.; eadem vis ac statutis videtur agnoscenda consuetudini, si per eam sit iam introductus usus habendi ut scrutatores nonnullos determinatim ex electoribus. Si vero nec statuta nec consuetudo aliquos habeant iam deputatos scrutatores, aut si ex istis unus vel plures deficient, tunc deputandi sunt per suffragia ipsorum electorum; quae suffragia debent esse secreta, et possunt utique ferri sub scrutinii forma, sed id necesse non est cum sufficiat quilibet alius modus qui legitime adhibeatur in definiendis negotiis personarum moralium collegialium; nisi tamen propria statuta modum determinatum praescribant.

d) *Numerus*. — Requiruntur saltem duo: ex iure Decretalium tres erant assumendi, sed unius officium hodie suppletur per

praesidem. Nihil tamen prohibet quominus hodie pariter tres aut plures etiam deputentur, praesertim si ita statuatur iure particulari. — e) *Qualitas scrutatorum*. Sunt assumendi e gremio collegii, nequeunt ergo deputari extranei; unde in electionibus mulierum, v. g., religiosarum, assumendae sunt scrutatrices ex mulieribus ipsis, nisi viri extranei praescribantur vel a iure communi, v. g., in electione Antistitae monialium (c. 506, § 2) vel a iure particulari. Imo ex ipsis electoribus praesentibus sunt deputandi scrutatores, qui et ipsi electores sint nec ferre suffragium prohibiti; ita enim accipienda sunt verba: *e gremio collegii* prout hucusque ab omnibus Doctoribus intelligebantur verba Decretalium (c. 42, X, I, 6): *assumantur tres de collegio* (1); ideo omnia impedimenta quae excludunt a ferendo suffragio in electione, excludunt a munere scrutatorum. Debent autem scrutatores esse maxime fide digni, quoniam alii tenentur ipsis fidem praestare in electionis negotio.

f) *Iuramentum scrutatorum*. Priusquam munus incipiant exercere, tenentur scrutatores, una cum praeside, si et ipse e gremio collegii et elector sit, iusiurandum interponere de munere fideliter implendo ac de secreto servando circa acta in comitiis, etiam expleta electione. g) *Locus scrutatorum in capitulo*. Huiusmodi locus, in quo scrutatores simul cum praeside consistent, debet habere tres conditiones: prima, ut sit distinctus ac separatus a sedibus aliorum electorum; secunda, ut sit publicus et in conspectu totius capituli positus; tertia, ut sit convenienter distans ne possint scrutatores audiri aut eorum scripturae a ceteris legi.

634. Suffragiorum latio et inquisitio. — Scrutatoribus iam legitime deputatis, electores pergunt ad suffragiorum lationem, quae exquirenda seu recipienda sunt per scrutatorum manus. Hic est electionis actus, qui peculiariter vocatur *scrutinium*, et a quo nomen fuit derivatum ad totam istam formam eligendi, nam ser-

(1) Cfr. *Passerini*, c. XVI, n. 16.

tare idem est ac investigare, inquirere, etc. Munus vero electorum necnon et scrutatorum in huiusmodi actu potest multiplici et diversa ratione exerceri, quae relinquitur determinanda iuri particulari, cum ius commune decernat solummodo scrutatores debere curare ut suffragia legitime ab unoquoque electore ferantur.

Quo vero suffragiorum latio et inquisitio fiat legitime, requiritur: a) Ut suffragia ferantur *externo signo certo ac determinato*; etenim nihil aliud est suffragium electivum quam voluntas seu consensus electoris in personam eligendam expressus verbo vel alio signo externo sufficienti. Hodie signum communiter et ordinario usitatum ad exprimenda suffragia est *scriptura*; proinde singuli electores scribunt proprium suffragium in schedulā vel chartula, quam tradunt scrutatoribus. At vero alia idonea signa non sunt exclusa, nullibi enim in iure leguntur prohibita; et insuper quid si elector nesciat aut nequeat scribere? profecto non inde iure suo privatus esset habendus. Licet ergo coram scrutatoribus suffragium exprimere *viva voce*, prout olim frequentius fiebat: hoc utique in casu debent scrutatores in scriptis redigere suffragium ab electore prolatum oretenus, ut statuebatur c. 42, X, I, 6 (1). Potest etiam suffragatio fieri per *calculos* seu *ballotas* (olim dictas pariter *fabas*, *lupinos*, etc., a genere fructuum qui pro calculis adhibebantur); ita nempe ut unus vel plures eligendi proponantur electoribus qui per calculorum immissionem eos approbant vel reprobant (2).

b) Suffragia ferenda sunt *secreto*; id est, non palam aut publice, ita ut Capitulo innotescat et quis tulerit et cui fuerit latum suffragium, sive tandem id eveniat ex causa electoris sive ex causa scrutatorum aut alterius cuiuscumque, et tam si inculpabilis quam si culpabilis fuerit suffragiorum manifestatio. Imo ut dictum est supra (n. 624, II), suffragia non secreta sunt invalida. Quare

(1) *Passerini*, c. XVII, n. 4 seq.; *Rotario*, l. c., punct. V, n. 12.

(2) *Passerini*, c. XVIII, n. 13; *Rotario*, l. c., n. 13.

si feratur suffragium per schedulam, elector debet eam plicare et claudere atque in urnam deponere ita ut nihil possit videri aut legi nisi deinceps nomen eligendi quod a scrutatoribus conspiciatur; si suffragium viva voce feratur, debet sic pronuntiari ut a solis scrutatoribus et praeside intelligatur; si denique calculi adhibeantur, hi mittendi sunt in bursam vel urnam quin a quopiam videantur.

c) *Diligenter* quoque facienda est suffragatio, ita nempe ut nihil eveniat quod possit electioni quoquo modo nocumentum afferre, v. g., contentiones, rixae, etc.; quae diligentia afficit imprimis praesidem, ut curet bonum ordinem servandum in toto electionis negotio, ac duos scrutatores ut attendant et invigilant, v. g., aliquis elector plures schedulas immittat in urnam, vel alias extrahat, etc.; item ut fideliter recipiant et adnotent suffragia oretenus prolata, etc.

d) Quilibet elector *singillatim* debet ferre suffragium; ita videlicet ut unus post alium, non bini vel terni eoque minus turmatim electores accedant ad scrutatores ut schedulas vel calculos immitant, aut oretenus exprimant proprium suffragium.

e) Tandem *ordinate*, seu ordine praecedentiae servato, suffragia sunt ferenda et exquirenda; ideo praeses, si et ipse sit elector, primus fert suffragium, deinde scrutatores, postea ceteri secundum ordinem praecedentiae; colligenda sunt etiam suffragia infirmorum, si qui electores decumbant in domo, ad quos debent accedere scrutatores, postquam aliorum suffragia receperint; si vero scrutatores plures essent, tunc aliqui eorum possent ad infirmos accedere dum alii in loco electionis recipiunt ceterorum suffragia.

635. Collatio ac publicatio suffragiorum (c. 171, § 2). — Si ex ipsa ratione suffragandi non iam habeantur simul collecta omnium electorum suffragia, scrutatores debent in unum colligere. Postmodum ipsi scrutatores: a) *numerent* suffragia ipsa eorum praeside et secundum formam propriis constitutionibus vel

legitimis consuetudinibus statutam, et inspiciant an suffragiorum numerus respondeat numero electorum. Si numerus suffragiorum superet numerum eligentium, nihil est actum (c. 171, § 3), nec ulterius est in scrutinio illo procedendum, sed nova suffragatio est repetenda; ideo scrutinium illud non est ullo modo computandum nec venit in numero scrutiniorum inefficacium, sed censetur esse veluti non factum; nec proinde scrutinium illud potest a quopiam invocari ut ex eo definiatur electio, etiamsi certe constaret suffragia in favorem alicuius fuisse eo numero lata qui potuisset sufficere ad electionem. Si vero numerus suffragiorum adaequet numerum electorum, proceditur ad ulteriora; id quod faciendum est pariter si casu numerus suffragiorum esset minor electorum numero, tunc siquidem unum vel plures renuntiasse iuri suffragandi retinendum est (1).

b) Scrutatores deinde *inspiciant et scrutentur* suffragia ipsa; quae inspectio et scrutatio, si suffragia fuerunt lata verbo aut per calculos, iam sufficienter continetur facta in numeratione. Quia tamen hodie suffragia per scripturam communiter feruntur, ideo post numerationem suffragiorum, unus ex scrutatoribus accipiat necesse est singulas schedulas easque aperiat et explicet ea ratione qua nomen electi valeant inspicere et praeses et singuli scrutatores.

c) Postea habetur suffragiorum *publicatio*. Aliqua sane publicatio suffragiorum est facienda, nam c. statuit: "*palamque* faciant quot suffragia quisque retulerit", sed modus faciendi publicationem non est definitus. Et hodie quidem est usus frequens, ut unumquodque suffragium ab aliis distincte inspiciatur a praeside atque scrutatoribus et deinde ab uno scrutatore alta voce perlegatur, et successive unum suffragium post aliud edatur ita ut

(1) Aliter erat hucusque, nam cum c. 42, X, I, 6, diceret: "*vota cunctorum.... exquirant*", communiter a Doctoribus dicebatur electio esse nulla si vel unum praesentium electorum suffragium fuisset omissum (*Passerini*, c. XVIII, n. 42).

omnes electores audire et cognoscere valeant singillatim nomina eorum qui retulerunt suffragia et numerum suffragiorum quae retulit quisque; interim vel omnes vel plures vel saltem unus, v. g., actuarius refert in scriptis nomina eorum qui referunt suffragia cum respectivo suffragiorum numero. Sed alia quoque ratione potest publicatio fieri, nimirum praeses et scrutatores silentio inspiciunt et scrutantur singula suffragia, et interim vel omnes vel saltem unus adnotat in scriptis nomina electorum et numerum suffragiorum; deinde, expleta iam illa inspectione, publicantur electoribus nomina eorum qui retulerunt suffragia cum respondentis istorum numero, v. g., Titius retulit suffragia quindecim, Caius octo, Sempronius quinque, etc. (1).

636. Determinatio electionis secutae. — Ex publicatione suffragiorum facta patebit utrum secuta fuerit electio necne, nempe utrum quis obtinuerit suffragiorum numerum qui requiritur ut haberi queat electus. Qui numerus definiendus est iuxta regulas alibi traditas (cfr. n. 467). Si ille numerus non obtineatur in primo scrutinio, iterandum est scrutinium, quod si fuerit etiam inefficax, tertium est instituendum. In quo tertio scrutinio electio determinata evadet aut per maioritatem absolutam vel relativam, aut si suffragia sint aequalia, per votum praesidis vel per antianitatem in ordine, sive in prima professione sive in aetate; ideoque quartum scrutinium non est umquam faciendum. At vero haec ita erunt, nisi aliud expresse iure communi

(1) Cum in c. 42, X, I, 6, diceretur tantummodo: *mox publicent in communi*, alii quoque praeter relatos admittebantur modi in publicandis suffragiis, v. g., si secuta fuisset electio, dicebatur: *Habemus electionem, quia Titius obtinuit tot suffragia*, vel simpliciter: *Titius est electus*, quin panderentur nomina eorum qui minora suffragia obtinuissent. Si non esset secuta electio dicebatur: *non habemus electionem*, et apponebantur manus ad novum scrutinium vel dicebantur nomina obtinentium suffragia, non expresse numero; vel enuntiabatur unus, duo vel tres, qui plura suffragia retulissent, aliis reticitis, etc. Hodie omnes isti modi sunt habendi ut abrogati, quia scrutatores debent palam facere quot quisque suffragia retulerit.

aut particulari statutum fuerit; quare in electione Romani Pontificis instituenda sunt repetita scrutinia donec quis referat duas tertias suffragiorum partes; et similiter cum in statutis alicuius collégii, religionis, etc., praescribitur maioritas absoluta ad eligendum Superiorem, scrutinia repeti debent usque dum illa maioritas obtineatur.

637. Combustio schedularum (c. 171, § 4). — Si suffragatio expleatur per scriptas schedulas, hae sunt comburendae *statim*, id est vel peracto unoquoque scrutinio vel saltem ad finem sessionis si plura in eadem sessione habeantur scrutinia. Cum vero suffragatio efficitur viva voce, tunc pari ratione comburendae sunt notulae ab scrutatoribus exaratae, ubi scripta simul fuerint et nomina eorum qui tulerunt suffragium et nomina eorum quibus fuit latum. Sed quoad notulas, ubi scribantur dumtaxat nomina eligendorum, praeceptum comburendi non urget, siquidem finis combustionis est vitare periculum ne cognoscantur nomina eligentium cum suffragio in favorem cuiuspiam lato. Proinde non sufficeret dilaceratio schedularum aut notularum, sed omnino est necessaria combustio.

§ III. — *Electio per compromissum* (c. 172).

638. Natura compromissi. — Huc pertinent sequentia:

1.º *Notio.* — Compromissum seu forma compromissi in electionibus est modus eligendi in quo electores immediate non conferunt singuli ut in scrutinio proprium suffragium ad designandam personam eligendam, sed expresso et unanimi consensu ius eligendi pro ea vice transferunt in unum vel plures idoneos qui nomine omnium ex recepta facultate eligant.

2.º *Licitud.* — Hanc eligendi formam semper licet adhibere, nisi aliud iure proprium statutorum aut consuetudine caveatur vel nisi Superior legitime prohibuerit hoc uti modo et constringat electores ad scrutinii formam. Ac per se nulla requiritur causa ad sequendam viam

compromissi; sed electores, qui rationabiliter tenentur agere, praesertim cum agatur hic de modo electionis extraordinario, non recurrent ad compromissum nisi ob necessitatem vel iustam certe causam, v. g., ob dissidia inter ipsos electores exorta aut quae exoritura timeantur; ob complura scrutinia, cum fieri permittuntur, inutiliter tentata; ob impossibilitatem vel gravem difficultatem conveniendi simul omnes electores in locum unum, aliasque similes causas: ita electores alicuius religionis possent ob causas praefatas committere Superiori maiori eiusque Consiliariis ut electionem vice omnium peragerent.

3.º *Divisio*. — Duplex solet ab Auctoribus (1) distingui compromissum: primum, *absolutum*, illud nempe quo electores compromittunt sine ulla restrictione aut limitatione, ita ut compromissarii eligant quem voluerint et absque ulla determinata forma; alterum, *limitatum*, est illud in genere quo sub quibusdam conditionibus et limitationibus datur, praesertim quoad personas e quibus compromissarii possint electum assumere, v. g., e gremio capituli. Speciatim iure Decretalium (c. 32, X, I, 6; cc. 23 et 29, eod. in VI) dicebatur compromissum limitatum illud in quo compromissarii, secreto et singillatim voluntatibus omnium electorum inquisitis, eligere tenerentur eum in quem maior pars electorum consensisset; quae forma eligendi, quamvis prima fronte videretur esse idem ac forma scrutinii, tamen ab ea censebatur differre, quia in illa inquisitione voluntatis omnium electorum, facienda a compromissariis, non erant necessario servandae omnes praescriptiones pro scrutinio constitutae, veluti quod electores deberent esse collegialiter congregati, quod deberent adhiberi scrutatores, poterat enim unus compromissarius illam facere inquisitionem, etc.; sed nihil prohibebat ut coniungeretur simul utraque forma, scrutinium et compromissum, sic nimirum ut inquisitio ac collatio suffragiorum deberet fieri ab scrutatoribus cum omnibus solemnitatibus scrutinii, publicatio vero suffragiorum, determinatio electionis secutae, et decretum electionis fieret a compromissariis, qui, poterant esse vel ipsi scrutatores, ut compromissarii, vel alii, etiam unus, ab scrutatoribus diversi: ita apud plures Ordines religiosos electiones fiunt per quandam limitati compromissi speciem, ex qua scrutatores, collatis omnium schedulis, tamquam compromissarii eligunt illum in quem maior pars eligentium in praemisso scrutinio consenserit. Haec forma mixta ex

(1) Cfr. *Pirhing*, lib. I, tit. VI, nn. 208 seq.; *Reiffenstuel*, eod. tit., nn. 72 seq.; *Passerini*, cap. I, n. 61 et cap. XXII, nn. 5 seq.

scrutinio et compromisso appellatur etiam compromissum mixtum; et nihil impedit ut in posterum huiusmodi species vel alia quaelibet limitati compromissi forma servari queat tam apud eos qui iam solebant ea uti quam apud alios.

639. Conditiones requisitae ad decernendum compromissum. — Requiritur:

a) *Consensus omnium electorum unanims*, ita ut vel uno contradicente, nequeat in electione usurpari forma compromissi. At vero unanimitas consensus accipitur dumtaxat in ordine ad substantiam compromissi, scilicet an electio per compromissum sit facienda vel non; minime autem in ordine ad circumstantias compromissi, veluti an compromissarii debeant esse unus vel plures, an sint assumendi de gremio, an debeant observare quamdam determinatam formam in eligendo, an eligere debeant inter has vel illas personas, etc.; huiusmodi enim circumstantiae decernuntur illis regulis quibus actus personarum moralium reguntur (c. 101, § 1, 1.º), utpote quae iam non omnes, uti singulos tangunt, et difficilioris esset negotii obtinere in his omnibus unanimitatem consensus omnium electorum.

b) *Consensus liber*, non metu vel dolo extortus, quoniam agitur de renuntiando iure personali; at prohibitae non sunt censendae suasiones et alia huiusmodi.

c) *Consensus expressus*, nec sufficit tacitus, quia in re onerosa et gravi taciturnitas non habetur pro consensu (1).

d) *Consensus in scripto datus*, ut nullus detur locus dubitandi. Prima et quarta conditio explicate praescribuntur in c. 172, § 1, secunda et tertia colliguntur ex ipsa rei natura.

Sed non requiritur: 1.º ut ille consensus praebeatur in conventu electorum collegialiter praesentium, sed ipsi possunt separatim ac ex loco propriae commorationis illum mittere; 2.º ut

(1) *Passerini*, c. XXII, n. 32.

detur secreto, quia etiam publice electores possunt in compromissum consentire.

640. Deputatio compromissariorum. — Tria praecipue inspicuntur:

A) Quis deputet compromissarios. — Electores sunt qui immediate vel mediate nominant compromissarios: *immediate* si electores ipsi proprio suffragio determinant quot et quanam debeant esse compromissarii; *mediate* si committant uni vel pluribus facultatem nominandi et constituendi compromissarios (cfr. c. 30, X, I, 6).

B) Quales debeant esse compromissarii. — **a) Unus vel plures** compromissarii possunt deputari. **b)** Sint tamen *idonei*. **c)** Assumi valent *sive de gremio* id est ex electoribus ipsis, *sive extranei*. **d)** At si agatur de *clericali* electorum *collegio*, compromissarii debent esse *sacerdotes*, secus electio est invalida (c. 172, § 2). **e)** Convenientius erunt numero *impares*, sed et *pares* consentiuntur.

C) Forma deputationis. — Nulla invenitur praescripta; quare electores in designandis compromissariis quam voluerint formam sequi possunt.

641. Servanda a compromissariis in electione facienda. — Imprimis tenentur compromissarii ad servandas praescriptiones iure communi vel particulari statutas pro electione; insuper debent *pro validitate* electionis observare conditiones compromisso appositae, quae non sint contra ius commune aut etiam contra ius particulare in quo electores nequeant dispensare; unde conditiones adiectae contra ius, cui electores nequeunt adversari, pro non adiectis sunt habendae (c. 172, § 3). In specie quoad tempus, formam, etc., electionis debent compromissarii tenere conditiones additae iuri communi vel particulari; quod si nullae conditiones additae fuerit, servandum ipsis est ius commune et particulare circa electiones; ut, ex. gr., vota sint secreta, certa, absoluta, collegialiter lata, etc., non tamen servare tenentur ea quae sunt

propria scrutini, v. g., deputare scrutatores, quia compromissum est forma distincta ab scrutinio nisi fuerit compromissum scrutinio mixtum, de quo supra (1).

642. Persona eligenda a compromissariis. — Ut per se patet huiusmodi persona debet esse idonea, iuxta ea quae supra (n. 588 seq.) dicta sunt, nam potestas data compromissariis intelligitur data secundum ius, ideoque conditio de persona idonea eligenda, licet non expressa, semper subauditur. Praeterea electores possunt limitare genus aut numerum personarum, e quibus sit assumendus electus, v. g., e gremio collegii, unus ex decem nominatis, etc.; et tunc compromissarii nequeunt extra genus illud vel numerum eligere; si vero nulla fuerit apposita limitatio, illi valent eligere quemlibet idoneum etiam unum ex seipsis compromissariis. Duplex tamen adiungitur limitatio (c. 172, § 4), ex qua nullus potest sibimetipsi valide suffragium dare, nimirum: 1.º Si compromissarius fuerit unus dumtaxat, hic nequit se ipsum eligere. 2.º Si plures designati fuerint compromissarii, nemo ex iis proprio consensu potest accedere reliquis ipsum eligentibus ut electionem sui compleat (2).

643. Effectus electionis factae a compromissariis. — Electio a compromissariis legitime facta, valet pariter ac si facta esset ab omnibus electoribus; ideoque electores, qui compromissum inierant, tenentur electum agnoscere et admittere. Quod si compromissarii non servaverint ea quae ab ipsis servanda erant, non valet electio inde secuta, nec compromittentes coguntur eam agnoscere; nam de substantia electionis compromissariae est quod non excedatur forma compromissi, eo quod compromissariorum potestas penitus sit restricta et dependens a voluntate et determinatione compromittentium (3).

644. Cessatio compromissi. — Tribus modis cessat com-

(1) *Pirhing*, l. c., n. 204.

(2) Olim, quoad alterum casum, secus erat ex c. 33, X, I, 6.

(3) *Reiffenstuel*, lib. I, tit. VI, nn. 85, 86.

promissum, et ius eligendi, generatim, redit ad compromittentes:

1.º *Revocatione a collegio facta, re integra.* — Electores enim, sicut libere consenserunt in compromissum, ita libere possunt illud revocare. At vero non sicut ad decernendum compromissum, ita ad illud revocandum requiritur unanimis consensus compromittentium, prout nec etiam voluntas unius aut paucorum sufficit ad revocationem compromissi, sed sufficit et necesse est ut revocatio fiat a collegio, nempe, a maiori parte iuxta regulas statutas pro actibus personarum moralium (c. 101, § 1, 1.º). Sed ut revocatio teneat, res debet adhuc integra esse; in negotio autem electionis compromissariae censetur res esse adhuc integra, cum nondum inceperint compromissarii tractatum de persona eligenda, etiamsi aliae solemnitates praeparatoriae fuerint iam praemissae; incepto vero illo tractatu res non amplius est integra (c. 30, X, I, 6).

2.º *Non secuta aut non servata aliqua conditione compromisso apposita,* sive tandem id ex voluntate sive praeter aut contra voluntatem compromissariorum eveniat; hi enim habent potestatem subiectam conditionibus illis, quibus proinde non subsistentibus potestas evanescit. Quare: a) Si compromissarii non servent formam praescriptam sive in iure sive in compromisso, nihil agunt et potestas eligendi revertitur ad electores.

b) Item si illi non eligant intra tempus praestitutum a compromittentibus, redit pariter electio ad electores omnes: id tamen intellige si nondum sit elapsum tempus in iure statutum ad complendam electionem, quia si compromissarii ultra istud tempus distulerint electionem, ius eligendi devolvitur ad Superiorem, et electores sibi tribuant quod compromissarios negligentes constituerint (c. 37, I, 6 in VI).

c) Denique si electa fuerit persona quae secundum ius aut secundum compromissum eligi non potuisset, nulla est electio, et cessante compromisso, potestas eligendi redit ad electores. Ita

praesertim si compromissarii elegerint sive scienter sive ignoranter aliquem non idoneum; at in isto casu si *omnes* electores *scienter* eam electionem de non idoneo, habuerint ratam, privantur et ipsi iure eligendi; quod si non omnes eam ratam habuerint ius eligendi retinetur in non delinquentibus, et hi sive plures sint sive pauci, etiam unus, potest eligere (cit. c. 37).

3.º *Electione absoluta, si fuerit nulla.* — Nimirum semel ac compromissarii functi fuerint sive bene sive male munere suo; cessat eorum potestas. Si electio sit valida, obtentus est finis compromissi et nihil aliud addendum; si electio sit nulla, ius eligendi revertitur ad electores. Imo etiam ius illud ad electores redit, si electio fuerit quidem valida, sed non obtinuerit effectum, quia electus non acceptavit aut Superior non confirmavit electionem (cc. 26, 37, I, 6 in VI); et quia tunc censetur sequuta esse nova vacatio, electores habent mensem ad faciendam novam electionem (c. 176, § 1).

§ IV. — *Conclusio electionis.*

645. Actus ad electionis conclusionem pertinentes, censi possunt ii qui sequuntur:

A) *Electionis factae admissio.* — Cum primum constiterit esse factam electionem sive per scrutinium sive per compromissum, admittenda est ab omnibus, isque habendus est electus qui requisitum suffragiorum numerum retulerit ad normam praescriptam pro valore actuum personae moralis (c. 101, § 1, n. 1). Quae norma attendenda est in qualibet electione quae fiat tam scrutinii forma quam compromisso. In faciendo calculo votorum requisitorum ad electionem sola valida suffragia sunt computanda; ac proinde non sunt numeranda sed potius detrahenda suffragia nulla. Quare suffragium ipsius electi, si ipse interveniat electioni, includendum est in numero, ut maioritas definiatur; nisi tamen appareret sibi metipsi dedisse votum, tunc enim esset nullum: ideo in casu quo unus ex electoribus appareret electus per solam maioritatem stricte requisitam absque ullo excessu, inspicienda esset eius schedula, ut constaret an sibi dedisset necne suffragium (cfr. Const. *Vacante Sede Apostol.*, n. 75).

B) *Electi proclamatio.* — Post agnitam electionem factam electus est solemniter proclamandus, nempe is qui requisitum suffragiorum numerum obtinuerit est alta et clara voce ac per convenientem verborum formulam electus declarandus coram electoribus si forma scrutinii, coram compromissariis si forma compromissi fuerit adhibita. Hic actus vocatur etiam *decretum electionis* seu *electio sollemnis* (1). Quae proclamatio est facienda generatim a praeside collegii seu videlicet ab eo qui electioni praeest, vel a primo compromissario in casu compromissi (c. 174); sed non videntur abolita statuta particularia aut legitimae consuetudines, ex quibus alius, v. g., unus de scrutatoribus pronuntiet decretum electionis. Quod si electus fuerit ipse praeses vel alius qui deberet facere proclamationem, tunc non is sane eam posset facere sed qui post eum obtineat locum in munere proclamandi; atque idipsum oporteret servare si praeses vel alius destinatus non posset aut, nollet decretum electionis proferre.

C) *Honor et reverentia electo praestanda.* — Si electus sit praesens in loco electionis et acceptaverit electionem de se factam statim esset ei tribuendum debitum obsequium honoris et reverentiae, maxime in casu quo electio non indigeat confirmatione ac proinde electus evadat ipso facto Praelatus et Superior eorum qui ipsum elegerunt.

D) *Publicatio electionis.* — Aliquando post electi proclamationem, factam in loco electionis et coram solis electoribus, fit publicatio electionis ad populum vel ad totam Communitatem sive Religionem, idque vel viva voce iterum pronuntiando electionis decretum vel scripto per edictum aut litteras.

E) *Gratiarum actio.* — Solet quoque recitari aut cantari hymnus *Te Deum* in gratiarum actionem, cui aliae preces etiam adiunguntur.

F) *Actorum electionis descriptio, subscriptio et asservatio.* — Hae de re continentur hodie in Codice peculiaris ac expressa et clara praescriptio (c. 171, § 5) quae licet videatur pertinere ad solam formam scrutinii tamen in qualibet electione est servanda: "Omnia electionis acta ab eo qui actuarii munere fungitur, accurate describantur, et saltem ab eodem actuario, praeside ac scrutatoribus subscripta, in collegii tabulario diligenter asserventur „ Redigendae pariter sunt lit-

(1) Cfr. *Passerini*, c. XIX, nn. 20, 25; *Wernz*, II, n. 371, V.

terae ad electum, si ipse non fuerit praesens, quibus eidem intimetur electio; item si electio indiget confirmatione conficienda est omnium actorum diligens et accurata relatio ad Superiorem confirmantem mittenda.

§ V. — *De complemento electionis* (cc. 175-177).

646. Quae celebrationem electionis subsequuntur eamque complent sunt haec tria: 1.º intimatio electionis facienda electo; 2.º consensus electi; 3.º confirmatio electionis, si necessaria sit.

647. Intimatio electionis facienda electo. — Electio *illico* intimanda est electo (c. 175). Quod si electus fuerit praesens electioni, non est opus intimatione speciali, quoniam ipse potuit per se ipsum sufficienter rem apprehendere; si vero sit absens, necessaria est intimatio. Haec fieri debet *illico*, id est absque ulla mora, quamprimum commode liceat; sed non est terminus assignatus (1) intra quem perficiatur intimatio. Ergo rerum adiuncta sunt in singulis casibus perpendenda, ut definiatur quando iam urgeat obligatio faciendae intimationis; quaelibet tamen negligentia vitanda est. Onus intimandi electionem incumbit in genere electoribus; in specie vero, nisi aliter iure privato sit constitutum, pertinet ad eum qui est praeses, caput aut saltem primus electorum, ad alios autem ordine successivo.

648. Consensus electi. — Recepta intimatione electus habet dies octo (2) ad deliberandum utrum sibi oporteat consentire electioni an eidem renuntiare. Et quidem potest in continenti acceptare, praesertim si electioni interfuerit, sed in re adeo gravi erit saepe optimi consilii non agere praecipitanter. Octiduum autem, quod electo ad deliberandum conceditur, est *utile*; ideo non incipit computari nisi ab initio diei insequentis (c. 34, § 3, 3.º) post receptam *certo ac directe* intimationem, nec currit impedito quo-

(1) Hucusque assignabantur octo dies.

(2) Olim mensem habebat.

minus agat, v. g., si electus debeat obtinere sui superioris licentiam. Intra illos octo dies tenetur electus manifestare utrum electioni de se factae consentiat an eidem renunciât, seu necesse est ut saltem incipiat responsum mittere illi a quo intimationem habuit. Si vero determinatam voluntatem assentiendi aut renuntiandi non manifestaverit intra tempus octidui, amittit ipso facto omne ius ex electione quaesitum (c. 175).

649. Effectus renuntiationis ab electo factae (c. 176, § 1).

— Dupliciter hic effectus attendi potest: 1.º quoad *ipsum electum*, qui si renuntiaverit, omne ius ex electione quaesitum amittit, etsi renuntiationis eum postea poeniteat. Ut vero renuntiatio talem effectum inducat debet esse deliberata et plena; quare si electus cognoscens suam electionem, cui aderat, aut illam apprehendens ex habita notitia vel recepta intimatione, ostendit confestim suam voluntatem contrariam, non inde colligenda est vera renuntiatio; nec valere dicenda est, aut saltem est revocabilis, renuntiatio ex dolo alterius vel metu gravi facta. E contra renuntiatio libere facta nequit amplius revocari nec poenitentia prodest revocanti suam renuntiationem; ita sane cum renuntiatio iam pervenit ad eum cui mittebatur, nam si interim revocatur renuntiatio et ad illius notitiam defertur priusquam renuntiatio ipsa perveniat, haec veluti numquam facta censenda est. Denique ex renuntiatione ille, qui fuerat electus, non redditur inhabilis ad officium, sed rursus ad illud eligi potest, etiam post plures renuntiationes.

2.º *Quoad electores*. — Hi possunt quidem facere novam electionem, sed debent eam absolvere intra mensem. Qui mensis profecto est accipiendus *utilis*: certo non incipit computari nisi a die insequenti post cognitam renuntiationem, at pariter non est dicendus currere impeditis, ut si, v. g., electores iam longe abierunt.

650. Effectus acceptionis (c. 176, § 2). — Quoad solum ipsum electum inspicitur hic effectus, sed dupliciter quoque se habet, prout electio indigeat confirmatione vel non:

1.º *Si electio non indigeat confirmatione*, ut hodie plerumque evenit, acceptatio complet et perficit omnino electionem et provisionem ipsam; ideoque electus statim plenum ius obtinet, quod est verum *ius in re*, continet titulum officii, nec amplius restat praestandum nisi susceptio possessionis (cfr. nn. 585, 602).

2.º *Si electio indigeat confirmatione*, acceptatio firmat quidem electionem, nec electores possunt amplius eligere; sed electo non tribuit adhuc titulum, sed dumtaxat *ius ad rem*, nempe officium; ideoque provisio adhuc est incompleta. Unde interdicitur adhuc electo sese immiscere quomodolibet administrationi officii, nec ante acceptam confirmationem potest praetextu electionis quidquam agere tam in spiritualibus quam in temporalibus ad ipsum officium spectantibus (c. 176, § 3). Quod si quidquam attenterit, actus ab eo forte positi nulli sunt (ibid.) et ipse gravibus subiicitur poenis (c. 2.394). Tamen ex praescriptis novi Codicis abolita non videntur esse censenda specialia privilegia nonnullis Religionibus concessa, quorum vi possunt electi, maxime si in regionibus longinquis versentur, suscipere regimen provisorium officii, dum expectant confirmationem.

651. Confirmatio electionis (1). — De hoc postremo electionis actu sequentia traduntur:

A) Quid sit confirmatio. — Est electionis corroboratio facta per legitimum Superiorem ad absolvendum negotium provisionis. — Haec autem confirmatio est *essentiale* complementum electionis, pariter *essentiale* elementum provisionis, quae tum censetur revera completa cum a Superiore datur confirmatio: antea non

(1) Haec momentum practicum non habent nisi fere pro religiosorum electionibus provincialibus, quae a Superiore Generali, aut electionibus Superiorum minorum quae a Provinciali sint confirmandae. Electiones autem Moderatorum supremorum, aut aliorum qui sui iuris sunt in religionibus, item electiones in officiis clericalibus, vel nulla indigent confirmatione vel haec est a Sancta Sede impertienda, quae stricte hisce regulis non est subiecta.

habetur nisi primus actus vel prima pars provisionis, nempe electio, quae non tribuit electo nisi ius ad rem, confirmatio est secundus actus vel pars provisionis, quam essentialiter complet tribuens electo ius in re ac ipsum titulum officii.

B) Superior competens ad concedendam confirmationem. — Nisi alius iure particulari definiatur, de iure communi est *immediatus* Superior ecclesiasticus illius officii et personae ad officium electae. Quare si eligantur Superiores minores religiosorum, confirmatio spectat ad Provincialem, si eligantur Superiores maiores intermedii seu provinciales, confirmatio spectat ad Superiorem Generalem; at vero si eligatur Episcopus vel Praelatus nullius, confirmatio hodie non ad Metropolitanum, sed ad Romanum Pontificem immediate pertinet.

C) Petitio confirmationis. — Debet fieri ab ipso electo, et quidem intra aliud octiduum a die acceptatae electionis (1), quod tempus etiam accipitur *utile*, incipit a die insequenti acceptationem factam, et non currit si electus fuerit iusto impedimento detentus a petenda confirmatione; debet tamen ipse probare impedimenti existentiam. Petere autem tenetur confirmationem ab eo Superiore qui est competens ad eam concedendam; quoad formam petendi cum nihil habeatur determinate statutum saltem ex iure communi, potest facere petitionem aut per se aut per alium, viva voce aut scripto, etc.; et sufficit quidem ut intra illos octo dies incipiat petere, id est vel arripiat iter quo ad Superiorem pergat vel mittat epistolam aut procuratorem. Si vero neglexerit culpabiliter confirmationem intra dies octo petere, eo ipso privatur omni iure adquisito ad officium habendum.

D) Inquisitio praemittenda confirmationi. — Cum de re gravioris momenti agatur, qualis est provisio officiorum ecclesiasticorum, Superior confirmans non potest de plano procedere sed

(1) Ex iure Decretalium concedebatur *trimestre* ad petendam confirmationem; nisi confirmatio esset petenda a Romano Pontifice, siquidem tunc *intra mensem* negotium petitionis erat incipiendum.

tenetur agere cum causae cognitione; ideo praemittere debet diligentem inquisitionem maxime de duobus capitibus, nempe de meritis electi et de ratione qua electio est facta. Quae inquisitio solebat etiam appellari *processus*, sed non requiritur forma iudicialis nec alia determinata processus aut inquisitionis forma; sufficit ut talis fuerit quae sit apta pro detegenda veritate. Ideo confirmator non cogitur hodie sicut praescribebatur iure Decretalium (c. 47, I, 6 in VI), citare per edictum generale omnes interesse habentes aut speciatim oppositores et coelectos, nisi appareat necessitas specialis aliquem citandi. Si acta electionis vel saltem eiusdem relatio, quae ad confirmantem fuerint transmissa, contineant omnia elementa necessaria pro recto ferendo iudicio, nulla ulterior inquisitio videtur amplius necessaria; sed confirmator potest alias insuper capere informationes et saepe convenienter id faciet; tenetur id facere si ex actis vel relatione nequiret accipere certam illorum duorum capitum notitiam.

E) *Concessio vel denegatio confirmationis.* — Superior, si electum repererit idoneum, et electio ad normam iuris fuerit peracta, nequit confirmationem denegare (c. 177, § 2).

Triplex autem potest attendi causarum genus ex quibus Superior debeat aut saltem possit denegare confirmationem: a) Si electus fuerit indignus, qui careat qualitate ad validitatem electionis requisita ex iure communi vel particulari, aut neglecta fuerit in electione solemnitas quaedam pariter requisita ad validitatem, tunc nequit concedi confirmatio, sed electio declaranda est nulla; quod si tamen confirmatio concederetur nulla et ipsa evaderet. — b) Si electio sit rescindibilis et quidem ex defectu, qui a partibus vel ab ipso Superiore nequeat sanari, praesertim si lex aut statutum iubeat annullare electionem, nec tunc concedenda est confirmatio sed potius cassanda est electio. Si vero electio sit rescindibilis ex quopiam alio defectu et Superior valeat ex officio agere, v. g., si electus sit destitutus qualitatibus requisitis sed non ad validitatem, potest ipse at non tenetur rescindere electionem; ideo potest tribuere confirmationem. Si tandem electio sit rescindibilis ad instantiam alicuius, v. g., illius electoris qui fuit contemptus, et iste petat cassationem electionis, Superior et potest et tenetur annullare electionem, nec potest

confirmationem concedere; si autem electores neglecti non agant de contemptu, possunt quidem a Superiore citari et moneri de iure proprio, sed si ipsi renuntiaverint suo iuri agendi, Superior nequit annullare electionem, et tenetur concedere confirmationem nisi res incidat in tertium causarum genus, de quo statim. In quolibet vero istorum casuum si electio, quae in se rescindibilis erat, confirmetur a Superiore, valet quidem confirmatio, sed manet pariter rescindibilis. — c) Cum vero electus non sit proprie indignus, sed appareat parum idoneus ad officium; item cum in electione detegatur irrepsisse aut unum gravissimum vitium aut plures graves defectus, v. g., contemptus electorum, subornationes, violentiae, neglectus in solemnitatibus servandis, quamvis exinde nequeat electio strictè invalida censi, tunc etiam Superior videtur posse denegare confirmationem. Quod id Summus Pontifex queat facere, nemo inficias ibit; et idem tribuendum Superioribus religiosi, qui etiam specialem auctoritatem obtinent vi obedientiae voti in personas suorum subditorum et speciali ratione invigilare debent pro bono communi propriae religionis (1).

Igitur extra huiusmodi triplex causarum genus confirmatio semper concedenda est electo, et quidem ut debita ex iustitia, quoniam electus habet verum ius ad rem, seu ad officium obtinendum; ita ut etiamsi electus sit aliquis vere idoneus sed praetermisso magis idoneo, nequeat confirmatio denegari (2). Denique si quis se gravatum sentiat aut existimet vel ex denegatione confirmationis, ut maxime qui fuerat electus, vel ex eius concessione; ut oppositores et impugnatores electionis, possunt recursum interponere contra decretum Superioris denegantis aut concedentis confirmationem.

F) *Tempus et forma concedendae vel denegandae confirmationis.* — Non est in iure tempus statutum, intra cuius terminos cogatur Superior edere decretum confirmationis concessorium aut denegatorium; at vero si nimium tempus protraheret, haberi potest recursus contra eum ut constringatur per auctoritatem altioris Superioris ad decretum edendum saltem intra tempus determinatum. — Quoad formam, solum invenimus praescriptum, ex

(1) Cfr. *Passerini*, c. XXXIII, nn. 59 seq., 137 seq.

(2) *Passerini*, l. c., n. 166.

iure quidem communi (1), quod confirmatio in scriptis dari debet (c. 177, § 3); de cetero potest Superior procedere modo sibi bene viso.

G) *Effectus concessae confirmationis* (c. 177, § 4). — Recepta confirmatione, electus obtinet plenum ius in officio ad modum quem diximus (n. praec., 1.º) pro illo qui acceptat electionem non indigentem confirmatione. Sed limitatur regula his verbis: *nisi aliud in iure caveatur*, quae respiciunt praesertim necessitatem suscipiendae possessionis officii; nam plerumque, licet aliquis iam fuerit confirmatus, nihil agere potest, in rebus officii obtenti, ante immissionem in possessionem (cfr. c. 334, § 2). Sed quoad Instituta religiosa inspiciantur oportet propriae Constitutiones.

H) *Effectus denegatae confirmationis*. — Superior denegans confirmationem, simul aut declarabit, saltem implicite, nullitatem electionis, aut electionem cassabit; unde aliter est providendum officio. Ergo vel 1.º electores omnes (2) pro ea vice privantur iure eligendi sive ob negligentiam in facienda electione intra praescriptum tempus sive in poenam (cc. 178, 2.390-2.394), et tunc Superior qui denegavit confirmationem, ipse libere providet officio (c. 178); vel 2.º electio fuit declarata invalida aut cassata ex aliis causis quae iure eligendi non privant electores, et tunc nova electio est ab eisdem facienda electoribus (3); et cum de tempore huius alterius faciendae electionis nihil inveniatur constitutum, possumus ex iuris analogia determinare mensem, qui in c. 176 conceditur in casu renuntiationis ab electo praestitae.

(1) Ex iure particulari alia magis determinata forma erit forsan servanda.

(2) Si non omnes electores priventur iure eligendi, tunc electio devolvitur ad innocentes, licet paucos, qui tunc aliis exclusis, iterabunt electionem.

(3) Cfr. *Passerini*, c. XIII, nn. 41, 42; cfr. etiam supra n. 614. Nisi tamen in aliqua religione Constitutiones decernant ut quomodolibet denegata confirmatione ius providendi pertineat ad Superiorem.

§ VI. — *De vitiis electionis.*

652. Neglectus temporis praestituti ad eligendum. — Electio quae intra tempus a iure communi vel particulari praescriptum facta non fuerit, sed vel antea, v. g., officio nondum vacante vel postea si nimirum tempus legitimum inutiliter sit elapsum, est ex se ipsa invalida; imo in hoc casu temporis inutiliter effluxi, electores pro illa vice privantur iure eligendi quod libere devolvitur ad Superiorem a quo confirmanda esset electio, si haec indigeret confirmatione, vel cui ius providendi successive competit si electio confirmatione non indignisset (c. 178). Si tamen electio fuisset quidem facta tempore utili, sed ex alio vitio declararetur postmodum invalida aut cassaretur vel quacumque ex causa effectum non obtineret, ius eligendi rediret ad electores qui intra mensem posset ac deberent novam peragere electionem (cfr. nn. 614; 649, 2.º; 651, H).

Sed caute adnotari oportet illud, quod nempe ad hoc ut electio censeatur revera saltem de facto habita tempore legitimo, debet electus attigisse saltem illum numerum suffragiorum stricte requisitum ad suam electionem; et quoniam actus electionis, prout quilibet actus personarum moralium collegialium, vim iuris obtinet ex solis suffragiis per se validis (c. 101), ideo in praefato numero suffragiorum, requisito ad electionem saltem de facto habendam, nequeunt computari suffragia invalida: unde si quis non resultaret electus, demptis suffragiis latis ab extraneis illegitime admissis vel ab eis qui suffragium ferre prohibentur (c. 167, § 2) vel qualibet alia ratione nullis, electio nec de facto censeretur posita tempore utili; ac proinde electores privarentur iure eligendi (1).

653. Contemptus electorum legitimorum. — Sufficiant dicta supra nn. 618, 623, B, c.

654. Illegitima eorum in electione admissio, qui iure suffragii carent. — Monendum imprimis ut illegitima admissio, de qua est sermo, debeat intelligi *formalis*, quae sit nimirum latio suffragii; non *physica* vel *materialis*, nempe mera praesentia in loco electionis quae nihil per se confert aut officit electionibus canonicis. Imo aliqualis interventus in electione quandoque conceditur illis qui ut electores nequeunt admitti, si videlicet ingrediantur tamquam praesides, scrutatores, actuarii, consiliarii, testes, defensores, etc. (2); ita Ordinarius loci praesidet

(1) Cfr. *Passerini*, c. XIII, nn. 41, 42.

(2) *Passerini*, c. III, n. 38.

per se vel per alium electioni Antistitae generalis; item Ordinarius ut praeses et duo alii sacerdotes ut scrutatores assistunt electionibus Abbatissarum; et similiter ex necessaria causa possent alii sub aliqua ex praedictis rationibus intervenire electioni, nisi ex iure particulari prohiberentur. Sed abque illa urgente causa, nemo qui non sit elector, est quomodolibet admittendus, praesertim si laici fuerint qui contra canonicam libertatem vellent electioni sese immiscere.

Loquendo igitur de admissione formali, tripliciter possunt distinguere illi qui iure suffragii earent:

1.º *Extranei*. — Hi nullo modo possunt admitti ad suffragium, salvo privilegio legitime quaesitis (c. 165). Extraneus autem in ordine ad electionem dicitur non solum ille qui non est membrum collegii cui pertinet electio, sed etiam ille, qui etiamsi collegio adscriptus, careat qualitatibus requisitis, iuxta dicta in n. 622, ad habendam facultatem ipsam eligendi (1). Sed huiusmodi extraneus potest donari legitimo privilegio, quo valeat suffragium ferre in electionibus; privilegium autem erit hodie legitimum dumtaxat si concessum fuerit a Romano Pontifice (cfr. cit. n. 622) sive permanenter ad quamlibet supervenientem electionem sive tamquam indultum particulare ad determinatam electionem (2). Consuetudo nequit hodie tribuere huiusmodi privilegia (3), eoque minus possunt Superiores concedere vocem activam (4) etiam illis qui pertineant ad Collegium vel Communitatem nisi isti habeant qualitatem requisitam iure communi vel particulari (5), unde computandi sint in numero electorum; imo ad vitandas fraudes et indirectas concessionem vocis activae prohibitum est in pluribus religionibus ne per aliquod tempus, v. g., bimestre ante electionem fiant assignationes religiosorum ad aliquam re-

(1) *Passerini*, c. III, n. 17.

(2) Saepe evenit ut in quibusdam electionis valde utilis praevideatur interventus aliquorum ad electionem cum iure suffragii, et tunc per indultum particulare obtinetur iste favor.

(3) Si tamen iam ex consuetudine legitime praescripta competeret nunc quibusdam privilegium seu ius eligendi, agnoscendum esset tamquam legitime quaesitum: regula tradita respicit futurum.

(4) *Passerini*, c. III, nn. 18 seq.

(5) Aliquando constitutiones religionis concedunt Superioribus ut ad electionem cum iure suffragii possint vocare nonnullos alios praeter eos qui electores sunt ex determinata qualitate; eo in casu patet Superiores posse uti facultate sibi a iure proprio concessa.

ligiosam domum vel nominationes ad nonnulla officia, unde vox activa in proxima electione obtineretur (1).

Quod si aliquis extraneus, id est qui elector non sit, admittatur ad ferendum suffragium in electione, haec est ipso facto nulla (c. 165); idque tenet quamvis nonnisi unus extraneus admittatur, et sufficienter constaret electum, etiam dempto suffragio illo invalido, retulisse requisitum suffragiorum numerum. Ut vero nullitas electionis ex formali admissione extraneorum sequatur, necesse est ut admissio vel interventus habuerit locum de consensu vel saltem de tolerantia electorum; nam si contra eorum voluntatem, vel ipsis ignorantibus, id factum fuerit, electio sustinetur, dummodo aliunde requisitus numerus suffragiorum validorum fuerit electo tributus.

2.º *Excommunicati*. — Si ad ferendum suffragium admittatur vel unus excommunicatus per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, licet ipse sit aliunde praeditus qualitate concedente ius eligendi, applicanda est eadem regula ac de extraneo formaliter admissio; seu nempe non solum est invalidum eius suffragium prout dicemus statim sub 3.º de quolibet alio electore qui nequeat ferre suffragium, sed tota electio vitatur et nulla est (c. 167, § 2). Unde etiamsi electus, dempto quoque illo excommunicati suffragio invalido, obtinuisset sufficientem numerum suffragiorum, electio tamen non valeret.

Conditiones autem ut invaliditas electionis ex hoc capite incurratur, sunt sequentes: **A)** Ex parte excommunicati ut sit excommunicatus per sententiam validam et certam; ideo admitti possunt: **a)** excommunicati tolerati (2) qui incurrerint sane excommunicationem latae sententiae, sed qui nondum per sententiam sint declarati excommunicati; et a fortiori admitti valent illi qui commiserunt utique delictum in iure mulctatum excommunicatione ferendae sententiae, sed qui nondum per sententiam fuerunt condemnati; **b)** qui invalida sententia fuerint mulctati excommunicatione; **c)** qui dubie sint excommunicati sive dubio iuris sive dubio

(1) Cfr. *Passerini*, l. c., nn. 48 seq.

(2) Canon 167 loquitur sane de excommunicatis per sententiam declaratoriam aut condemnatoriam, sive ipsi vitandi sint sive tolerati; sed absque ullo dubio idem est dicendum de excommunicatis *vitandis*, qui fuerint tales vel ipso facto (c. 2343, § 1, n. 1.º) vel per *decretum* Sedis Apostolicae (c. 2258, § 2). nam ratio legis pari aut fortiori ratione urget in istis quam in aliis excommunicatis per sententiam; nec huiusmodi impropria extensio contradicit regulis rectae interpretationis (cfr. n. 240).

facti, quia nemo est privandus iure suo nisi certo constet incurrisse poenam. — Tamen non sufficeret ut excommunicatus iam recesserit a contumacia, quia dum censura non est sublata per absolutionem, pergit suos effectus exercere.

B) Ex parte aliorum electorum requiritur ut ipsi: a) *scienter* adiserint excommunicatum, quare si ignoraverint excommunicationem etiam per ignorantiam crassam et supinam (c. 2.229, § 2), non irritatur electio; b) ut *potuerint impedire* participationem excommunicati in electione, et id facere neglexerint; quoniam si excommunicatus non potuerit impediri a suffragio ferendo sine gravi periculo aut scandalo vel ob aliquam similem causam, electio sustinetur, sed tenerentur tunc electores protestari (1); at numquam tenentur expellere excommunicatum de ipso loco electionis, dummodo eum impediunt a suffragando, quia sola physica praesentia excommunicati non reddit electionem invalidam.

3.º *Ceteri qui nequeunt suffragium ferre.* — Suffragium istorum est etiam nullum, et non sunt admittendi formaliter ad electionem (c. 167); sed pariter necesse est ut constet eos esse vere, valide ac certo ligatos impedimento, delicto vel poena unde prohibentur suffragium ferre. Speciatim notare oportet, quoad carentiam vocis activae, ut nemo sit impediendus a ferendo suffragio nisi commiserit delictum, cuius causa fuerit legitime (servatis nempe legum regulis) privatus voce activa aut per sententiam condemnatoriam iudicalem aut ex poena latae sententiae iure communi vel particulari contenta (c. 167, § 1, n. 5), quae tamen sit etiam per legitimam iudicis sententiam declarata, nisi delictum sit notorium (c. 2.232, § 1). Alias ergo Superiores nequeunt subditos privare voce activa eosque repellere a ferendo suffragio (2).

Insuper quoad effectum illegitimae admissionis, notabilis differentia est inter extraneos aut excommunicatos, et eos de quibus nunc agimus; nam licet suffragium istorum sit etiam nullum, sed *per se* non reddit invalidam electionem. *Per accidens* electio forsitan nulla erit, si nimirum demptis huiusmodi votis nullis, uno vel pluribus, constet electum non retulisse requisitum suffragiorum numerum (3). At vero cum suffragia

(1) *Passerini*, c. X, n. 68.

(2) *Passerini*, c. III, n. 6.

(3) Pone electores suffragantes fuisse 19, inter quos unus privatus voce activa, atque electam retulisse 10 suffragia. Si haec omnia 10 suffragia sunt valida, electio pariter valet, at si constaret unum ex suffragiis, ab electo relatis, esse praecise datum ab eo qui carebat voce activa, iam electio esset

debeant ferri secreto, quaeri potest: *quomodo constabit suffragia illa invalida contineri iis quae ab electo fuerunt relata?* Respondendum licere tunc usurpare quaelibet media ad cognoscendam rerum veritatem, quamvis exinde revelaretur secretum suffragiorum ab impeditis latorum; haec enim suffragia ex se nulla sunt, ideoque nullum revera secretum violatur ex eorum cognitione. Possent igitur aperiri schedulae illorum electorum, vel ipsi interrogari de eo cui suffragium dederunt, etc.

655. Abusus laicorum contra canonicam libertatem electionis. — Quilibet laici hic comprehenduntur sed maxime laicae vel saeculares potestates. Nequeunt ergo laici contra canonicam libertatem electioni ecclesiasticae quomodolibet sese immiscere.

Multiplex potest esse huiusmodi abusivus laicorum interventus in electionibus: 1.º Si laici auderent sua suffragia coniungere suffragiis legitimorum electorum ut inde electio determinaretur. 2.º Si electores nequirent electionem facere sine licentia civilis potestatis, eamque licentiam revera petiissent. 3.º Si laici constringerent electores ad eligendam personam quamdam determinatam aut saltem aliquam laicis ipsis bene visam. 4.º Si preces, suasiones, fraudes, etc., adhiberent, aut favorem suum interponerent, ad subornandos electores. 5.º Si electio non censeretur esse firma absque approbatione laicorum. 6.º Si laici praetenderent exercere in electione munus aliquod, v. g., praesidis, scrutatorum, actuarii. 7.º Si laici adstarent electioni tamquam vigilantiam exercentes in electores, vel quomodolibet ex praesentia laicorum minueretur electorum libertas, vel si auctoritas laicalis adesset electioni sub protectionis praetextu. 8.º Si autoritas laicalis praescriberet regulas ab electoribus servandas. 9.º Si minis vel qualibet alia ratione laici vexarent electores. 10.º Denique si exerceretur quilibet influxus laicorum in electione, unde minuatur electionis libertas.

At vero huiusmodi interventus laicorum ut contra libertatem electionis censeatur accidere, debet revera esse efficax. Unde nuda adsistentia physica laicorum per se non infert praeiudicium electioni, et eo vel minus si laici adstarent ut potius protegerent et defenderent electores contra alios. Idem tenendum de casu quo laici tentarent vim inferre, sed electores valide resistant et libere agant. Denique influxus laicorum in unum vel paucos electores non officeret, si maior pars libere exerceret proprium ius.

conclusa ex novem dumtaxat suffragiis validis; proinde si requireretur maiioritas absoluta votorum, electio esset nulla.

Effectus autem abusivae interventionis laicorum quadrupliciter est inspiendus: a) electio inde sequuta est totaliter nulla ipso facto (c. 165); b) laici abutentes sunt pro modo culpa puniendi (c. 2.390, § 1); c) electores culpabiles ipso facto privantur pro ea vice iure eligendi (ib. § 2); d) electus consentiens fit inhabilis ipso facto ad officium (ibid.).

656. Metus incussus electoribus. — Constant ex supra dictis (n. 624, I) nullum esse quodlibet suffragium latum ex metu gravi, iniusto et ab extrinseco directe vel indirecte incusso ad constringendum electorem ut eligat certam personam aut plures disiunctive. At non exinde tota electio corrumpitur nisi in duplici casu: 1.º cum metus incussus fuerit vel omnibus electoribus vel saltem maiori eorum parti, quia tunc vel omnia suffragia vel saltem maior pars sunt invalida; 2.º cum dempto vel demptis suffragiis ex metu invalidis, electus non retulerit requisitum suffragiorum numerum, ut in casu simili de suffragiis eorum, qui prohibentur suffragium ferre, dictum est supra (n. 654, 3.º). Sed coarctatio libertatis ex metu proveniens, ut invalidet suffragia vel ipsam electionem, semper debet respicere, ut finem, necessitatem eligendi aut determinatam personam aut saltem unam inter plures determinatas aequae propositas (1).

Praeterea ista coarctatio libertatis ad praefatum determinatum finem, exigit duas alias conditiones: — **A)** Ut coarctatio proveniat *ab homine*; ideo quilibet Superior, praeter Romanum Pontificem, nequit electoribus proponere unam vel plures personas determinatas, ex quibus *necessario* sit assumendus electus; ideoque si ex hac propositione electores metu adacti unum eligerent, suffragia eorum et ipsa electio (sed iuxta praedicta) essent invalida; nec per consuetudinem introduci valet praxis huiusmodi ut Superiores possint hanc coarctationem facere. Sed nec suffragium nec electio invalidatur, si coarctatio proveniat aliunde, nimirum: a) ex iure seu videlicet *ex lege, constitutione, statuto*, etc., quod restringat numerum eligibilium ad eos qui sint praediti determinatis qualitatibus vel ad certum genus personarum, v. g., ad eos qui sunt membra collegii, communitalis, provinciae, religionis, nationis, etc.; at vero si nullus inveniretur idoneus in illo determinato genere personarum, assumendus per postulationem ab electoribus esset extra genus illud; b) *ex ipsis rerum adiunctis* ex quibus contingat nonnisi unam vel paucas personas inveniri praeditas qualitatibus iure requisitis vel ad genus determinatum perti-

(1) Excipitur casus in quo metus sit incussus a laicis ad impediendam electionis libertatem, tunc enim quoquomodo et quacumque de causa incutiatur, electio tota est ipso iure invalida.

nentes, nam tunc electores tenerentur sane ad eligendam vel illam unam personam idoneam, non tamen agerent ex metu; c) *ab homine etiam*, sed quae non determinet eligendam certam personam nec plures disiunctive: hoc eveniret si Superior excluderet aliquos, etiam iniuste, a numero eligibilium, sed maneret adhuc moraliter integrum genus ex quo eligendus posset libere ab electoribus assumi. Male profecto ageret Superior in hoc casu; sed non exinde electores metu constringerentur ad eligendam determinatam personam. Sed facile evenire potest ut ex illa exclusione sequatur *indirecte* coarctatio eligibilium ad unam vel paucas personas, et tunc fieret locus praescripto c. 169, § 1, n. 1, qui loquitur etiam de coarctatione indirecta.

B) Secunda conditio requisita in coarctatione ut invalidet suffragium vel electionem est ut inducatur vera necessitas eligendi; ideo non est habenda prohibita praxis vigens in pluribus religionibus ut Superior vel praeses capituli proponat electoribus unam vel paucas personas, ut eligibiles, imo ut magis idoneas ut *libere* ex eis fiat electio: hoc in casu electores non constringuntur ad assumendam certam personam vel unam ex propositis, quia libere possunt ferre suffragium etiam in favorem alterius personae non propositae (1).

657. **Subornatio.** — Hoc nomine venit in genere quilibet actus quo quis nititur persuadere vel inducere alios ad aliquid agendum vel omittendum ob bonum vel malum finem. Unde subornatio potest esse bona vel mala: bona erit, si tria concurrant: 1.º quod aliquis inducatur ad bonum vel retrahatur a malo; 2.º quod finis intentus sit rectus; 3.º quod media adhibita sint licita; e contra, erit mala, si: 1.º quis inducatur ad malum vel avertatur a bono; aut 2.º finis intentus sit pravus, aut 3.º media illicita adhibeantur, veluti fraudes, mendacia, minae, vis, preces importunae, etc. Frequentius intelligitur mala.

In materia electionis pluribus modis exerceri potest subornatio; e. g.: a) per instructiones, consilia, suasiones, preces, etc.; — b) per adhortationes, praecepta, interpositionem auctoritatis ex parte Superiorum; — c) per favores et insinuationes extraneorum aut amicorum; — d) per tractatus consultorios inter electores ipsos; — e) per promissiones et spem alicuius boni praestandi aut per comminationes et timores mali inferendi; — f) per conditiones, pacta, conventiones, capitulationes, iuramenta, etc., quibus electores inter se aut cum aliis obligantur ad suffragium alicui vel aliquibus dandum vel non dandum, ad aliquid faciendum

(1) Cfr. de his omnibus *Passerini*, c. II.

vel omittendum tempore electionis vel post electionem ipsam; — g) per fraudes, mendacia, dolum, etc.

Finis intentus per subornationes in electionibus potest esse multiplex; sed praecipue est procuratio suffragiorum sive pro se sive pro alio. Quaerere suffragia pro se est semper subornatio mala, quia sapit ambitionem; quaerere voces pro alio potest esse bona aut mala subornatio, prout nempe finis intentus sit bonus vel malus, aut media adhibita sint licita vel illicita. Licet ergo promovere electionem illius qui idoneus, et praesertim magis idoneus, existimatur ad officium, cui est providendum, dummodo non adhibeantur prava media; licet pariter alios avertere ab electione indignorum vel minus idoneorum. Ad finem bonum consequendum licet adhibere quaecumque media licita; ideo, ut iam supra diximus; liciti sunt ac boni tractatus consultorii inter ipsos electores (cfr. n. 630); e contra reprobantur conditiones, pacta, iuramenta, etc., quibus ligatur libertas electorum, et pro non adiectis censentur (c. 169, § 2); et quaelibet suffragiorum procuratio, etiam pro aliis, tam directa quam indirecta, nisi ex bono fine instituatur, est vitanda maxime inter religiosos (c. 507, § 2). Peculiari quadam ratione reprobatur in electionibus fraus et dolus ad electores circumveniendos; imo nullum est suffragium si elector dolo, directe vel indirecte, adactus fuerit ad eligendam certam personam aut plures disiunctive (c. 169, § 1, n. 1). Quapropter ea omnia, quae n. praec. diximus de metu, tam de nullitate suffragiorum quam de ipsius electionis invaliditate, intelligenda pariter veniunt de dolo (1).

658. Simonia. — Per subornationes aperitur facilis aditus ad simoniam in electionibus patranda. Simonia vero irrepere electionibus potest pluribus modis: 1.° Si aliquod temporale munus, sive a manu, sive a lingua, sive ab obsequio, detur ad obtinendum alicuius suffragium aut pro se aut pro alio. 2.° Si ad obtinendum similiter suffragium promittatur aliquod temporale bonum, aliquis favor, honor, dignitas, officium, etc., postea conferendum, praestandum, procurandum, etc. 3.° Si quis ferat suffragium in favorem alicuius eo pacto vel ea intentione ut deinde electus provideat sibi, suis consanguineis, amicis, etc. 4.° Si detur aliquod temporale, ne quis in electione suffragetur personae idoneae vel magis idoneae. 5.° Si detur temporale ne quis contradicat electioni

(1) Olim plures poenae habebantur constitutae contra subornatores malos; hodie in iure communi nullae continentur, sed manent illae quae ad ius particulare spectant.

quando eidem iuste contradicere posset. quia fuit, v. g., contemptus in vocatione, etc. Et ita porro aliis modis.

Effectus simoniae patratae in electione duplex est: a) Ipsa electio omni vi caret. licet simonia a tertia persona commissa fuerit, etiam inscio electo. dummodo hoc non fiat in fraudem eiusdem electi aut eo contradicente (c. 729: attamen non sufficit simonia mentalis sed debet esse externe manifestata saltem tacite (c. 728). b) Perpetrantes simoniam in electione incurrunt excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservatam; ipso facto privantur in perpetuum iure eligendi: et praeterea, si clerici sint, subiiciuntur suspensioni (c. 2392).

659. Violatio secreti. — Quaelibet electio est facienda per vota secreta (n. 634): suffragium vero, quod non sit secretum, declaratur nullum (cfr. n. 624. II). Et quidem Conc. Trid. (c. 6, sess. XXV. *de regul.*) in electionibus regularium ita rigore praescripsit secretum, ut declararet invalidam electionem quae non fieret per vota secreta, imo probabilius tradebant Doctores electionem invalidari etiam ex unius tantum suffragii publicatione, si haec fieret permittente Capitulo seu maiori capituli parte. At vero iste rigor hodie non servatur in Codice nec etiam quoad electiones religiosorum: atque adeo ex violatione secreti non est dicenda invalida electio nisi indirecte, nempe quae proveniat ex nullitate suffragiorum, veluti si electio ipsa fuerit facta per vota publica, quia haec sunt omnia invalida, vel etiam si dempto uno vel pluribus suffragiis, quae ex violatione secreti sunt nulla, electus non retulerit praescriptum suffragiorum numerum; e contra si electus retulerit sufficientem numerum suffragiorum secretorum, non officiunt validitati electionis alia suffragia, etiam plura, non secreta.

Sed operae pretium est cognoscere quandonam ex violatione secreti invalidentur suffragia. Iamvero hic versamur in materia quae forsitan non est proprie poenalis, sed ad eam reduci potest, nam violatio secreti habetur in censu delicti, ideoque, quasi in poenam, punitur invaliditate; unde suffragium videtur dicendum secretum aut publicum eadem ratione ac delictum (c. 2197). Et sane iam apud Doctores (1) tradebatur ut doctrina certa, quod suffragium manet adhuc secretum, licet in ipso actu electionis manifestetur uni vel alteri, dummodo palam coram pluribus non feratur: item certissimum erat apud omnes ut suffragium maneret secretum licet cognosceretur a praeside et scrutatoribus, nam in scrutinio auriculari suffragium nequit celari scrutatoribus, in scrutinio per schedas

(1) Cfr. *Passerini*, c. XVII, nn. 31, 17 seq.

optimum est equidem consilium ita scribere nomina eligentium (1) ut nequeant scrutatores ea legere, sed id, salvis statutis particularibus, non videtur esse de necessitate praecepti, multoque minus de substantia pro validitate suffragii (2).

Ergo suffragium non censetur esse publicum nisi manifestetur his vel similibus modis: **a)** si suffragium, scrutatoribus non assumptis, detur coram aliis electoribus; **b)** si etiam assumptis scrutatoribus suffragium non feratur per schedam secretam aut proferatur non silentio ad solas aures praesidis et scrutatorum, sed alta voce ita ut a pluribus saltem intelligi valeat; **c)** si nomina eligentium scripta in schedulis legerentur non solum a praeside et scrutatoribus sed etiam ab aliis pluribus; **d)** si scrutatores publicent in capitulo non solum nomina eorum, quibus latum est suffragium, sed simul aut alias nomina quoque eligentium; **e)** si nomina eligentium cum respectivo suffragio scribantur in actis electionis vel in relatione mittenda ad confirmatorem; **f)** si confirmator in decreto confirmationis exprimat eodem modo eligentium nomina, quia electio non est completa donec plenum effectum obtinuerit.

Subiungendum est tamen ut publicatio suffragiorum reddat suffragium et electionem invalidam, etiamsi facta fuerit ex ignorantia, v. g., si moniales bona fide fecerint electionem per vota publica; siquidem agitur de lege irritante a qua non excusat ignorantia (n. 231).

660. Inobservantia formae substantialis. — Quae rem hanc spectant, definiuntur sequentibus principiis:

I. Aliquam in electione formam substantialem agnosci debere indubium est, nam c. 2.391, § 2 comminatur poena electoribus qui substantialem electionis formam scienter non servaverint. Sed dubitari potest in quo consistat hodie huiusmodi forma; et quis forsitan dicat eam consistere in illis conditionibus quae in materia electionis secumferant expressam clausulam irritantem (cc. 162, § 3; 165, 167, § 2; 171, § 3; 172, §§ 2, 3; 729). Sane in aliis materiis Codex ubi voluit constituere veram formam substantialem actus, ut in matrimonio (cc. 1.094 seq.), incardinatione (c. 112), etc., expresse recenset ea quae necessaria sunt

(1) Imo per se non esset necessarium ut scriberentur nomina eligentium, cum sufficeret scribere nomen electi; sed praxis communis est ac omnino servanda ut electores scribant etiam proprium nomen.

(2) Scrutatores tamen et alii, qui forsitan cognoverint nomina eligentium, nequeunt ea revelare aut in electione, ut patet, aut etiam post electionem, quia ex officio obligantur ad secretum.

ad validitatem; et in materia electionis, cum adeo accurate et distincte exprimat in citatis canonibus casus nullitatis, videtur a contrario voluisse excludere quemlibet alium; denique invaliditas actus non est urgenda ubi clare ipsa non demonstretur, et praesertim cavendum est ne tot electiones faciliter subiiciantur invaliditatis periculo. His tamen non obstantibus, asseritur sequens aliud principium.

II. Forma substantialis est duplex, forma scrutinii et forma compromissi, et in his continetur ea quae proprie vocatur substantialis forma electionis. Quod ostenditur: 1.º Hucusque plures etiam in materia electionis habebantur constitutae conditiones sub poena nullitatis, quae tamen non dicebantur pertinere ad formam substantialem electionis, nam hoc nomine vocabatur duntaxat triplex illa forma contenta in c. *quia propter*, 42, X, I, 6, nimirum scrutinium, compromissum et quasi inspiratio; quia ergo tertia hodie non viget (n. 626), duae aliae sunt dicendae formae substantiales: 2.º Mens iuris videtur esse ut non agnoscatur valida quaelibet canonica electio nisi facta sit aut per scrutinium aut per compromissum; certe non valeret electio facta per sortes aut per acclamationem aut per alium similem modum; iamvero forma quae ad validitatem servanda est dicitur substantialis. 3.º Forma actus intelligitur communiter esse complexus illarum solemnitatum quae concurrunt ad celebrationem ipsius actus, quaeque si ad validitatem erunt servandae determinant substantialem formam; ceterae vero conditiones etiam substantiales quae praesupponuntur ad ipsam actus celebrationem, velutiabilitas personarum, ea quae actum praeparant, etc., non censentur pertinere ad eam quae forma substantialis appellatur: ita in matrimonio leges impedimentorum dirimentium probe et manifeste distinguuntur a substantiali matrimonii forma; idem ergo in electione tenendum est.

4.º Poenae distinctae et peculiare decernuntur contra violationem aliarum conditionum substantialium electionis, v. g., contra abusum laicorum aut saecularis potestatis (c. 2.390), contra electionem indignorum inhabilium (c. 2.391, § 1), contra simoniam (c. 2.395), etc. Ergo poena comminata contra eos qui negligunt formam substantialem (c. 2.391, § 2) debet respicere rem aliam, quae vix intelligeretur nisi ea sit scrutinium aut compromissum; et vis argumenti augetur ex eo quod talis poena melius respondet poenae quae ut ferenda etiam comminabatur adversus eos qui non servabant formas c. *quia propter*, id est privatio iuris eligendi. 5.º Denique rationes in contrarium allatae non videntur urgere, quia lex aliqua potest esse irritans quamvis nonnisi aequivalenter statuatur

(c. 11); quod praecise habet locum in forma substantiali actuum (cfr. n. 225, 2.º).

III. Fatendum sane est ut nunc definire solemnitates ad formam substantialem pertinentes sit difficilius, quam olim dum in c. *quia propter* illae accurate proponebantur. Sed potest assumi duplex criterium ad substantiales solemnitates in forma electionis determinandas: a) ea solemnitas quae munita est clausula irritante habenda est sine dubitatione ulla ut substantialis; b) illae pariter solemnitates sunt censendae substantiales sine quibus scrutinium ipsum aut respective compromissum nequiret subsistere.

IV. Ex applicatione istius duplicis criterij possunt determinari solemnitates habendae ut substantiales in forma electionis.

A) in forma *scrutinii* huc pertinent: a) quod adsint scrutatores; alias quomodo fieret scrutinium?; b) quod scrutatores sint saltem duo, aut unus cum praeside, quia ad fidem gignendam electoribus de effectu scrutinii per vota secreta expleti requiritur testimonium saltem duorum testium fide dignorum; c) quod latio suffragiorum fiat cum aliquali scrutatorum interventu; nam de substantia scrutinii est ut scrutatores quadam ratione colligant ab electoribus suffragia; d) quod suffragia conferantur ab scrutatoribus, qui debent inspicere an suffragiorum numerus respondeat numero electorum, constare enim debet ad validitatem electionis utrum numerus suffragiorum superet an non numerum eligentium; e) quod scrutatores publicent aliquo modo seu faciant palam effectum scrutinii.

B) In forma *compromissi* sunt habenda ut substantialia: a) ut electores consentiant unanimiter in compromissum; b) ut compromissarii vel omnes vel saltem maior pars, sint idonei, nempe careant quibusvis impedimentis ex quibus nequirent suffragium ferre (c. 167); alias electio ab eis facta careret viribus; imo si agatur de clericali collegio debent esse sacerdotes; c) ut ipsi compromissarii servant conditiones compromisso appositae iuxta praedicta in n. 641.

V. E converso, non sunt habendae ut substantiales ceterae solemnitates, atque adeo: A) in *scrutinio*: a) quod scrutatores deputentur per secreta suffragia; b) quod interponant iuramentum; c) quod suffragia ferantur secreto (salvis iis quae n. praec. tradita fuerunt), diligenter, singillatim, ordine praecedentiae, etc.; d) quod effectus scrutinii publicetur uno vel alio modo determinato, quare nec ad substantiam pertinet exprimere quot quisque suffragia retulerit; e) quod comburantur schedae, etc.; B) in *compromisso*: a) ut electores scripto com-

promittant; ^{ut} ut nullus compromissariorum sit inidoneus, nam etsi aliquis non ^{reputatur} idoneus, adhuc valeret electio ab aliis compromissariis idoneis facta, excepto casu quo vel unus compromissarius scienter admissus esset excommunicatus per sententiam declaratoriam aut condemnatoriam (c. 167, § 2).

VI. Si forma substantialis non servetur, vel quoad unam solemnitatem necessariam ad validitatem, duplex est effectus: 1.º ut ipsa electio nulla sit, et nullum ius adquiratur electo; 2.º ut singuli electores qui *scienter* egerint, possint pro gravitate culpa ab Ordinario puniri (c. 2.391, § 2).

661. Electio indigni. — Vocatur indignus hac in re ille qui caret qualitatibus requisitis ut eligatur. Si ergo quis huiusmodi fuerit electus, habentur duo consecraria: 1.º quoad ipsam electionem; quae erit vel nulla, si ita cautum sit iure communi vel particulari vel lege foundationis; vel saltem per sententiam a legitimo Superiore irritari poterit (c. 153, § 3); idque obtinet sive scienter sive ignoranter egerint electores; 2.º quoad electores non singulos, sed omnes, nempe collegium quod indignum *scienter* elegerit, ipso facto privatur pro ea vice iure ad novam electionem procedendi casu quo prima electio fuerit invalida; si autem ignoranter, etiam ignorantia supina, egerit collegium, non incurrit poenam; eoque minus eam incurrunt innocentes, qui proinde rursus valerent eligere (1).

ART III. — DE POSTULATIONE.

662. Notio et definitio. — Postulatio nomen genericum est, sed hic accipitur in materia provisionis canonicae; nec aliud hoc nomine significatur quam modus specialis providendī officiis ecclesiasticis datus in subsidium et quasi supplementum electionis. Nimirum si ille, quem electores praeferant eligendum, quia ipsum putant esse aptiorem, detineatur aliquo canonico impedimento dispensabili, ideoque nequeat eligi, tunc potest postulari; seu nempe electores possunt a competente Superiore *postulare* ut per dispensationis gratiam hic illum ad officium admittat. Nec solum in casu quo electio indigeret confirmatione, ac proinde necessarius semper esset interventus alicuius Superioris, verum etsi agatur

(1) Cfr. *Passerini*, c. XXIX, n. 73 seq.

de officio pro quo electus confirmatione non eget, potest ac debet fieri postulatio, si videlicet electores optent ^{etiam} ad illud officium promovere quempiam canonico impedimento ligatum.

Postulatio ergo, quatenus modus est provisionis definitur: "petitio collegii electorum competenti Superiori ecclesiastico praesentata, ut is certam personam quae propter impedimentum canonicum ad officium ecclesiasticum eligi non potest, per dispensationis gratiam, concedi tamen solitam, admittat „ (1).

663. Natura postulationis. — Iam lucet postulationem convenire quam maxime cum electione, ac proinde regulas electionis etiam in postulatione esse observandas, exceptis iis quae idoneitatem eligendi supponunt; nam haec est in genere convenientia et differentia inter electionem et postulationem, quod in utraque designatio personae ad officium promovendae fiat ab electoribus, sed in priore designetur persona idonea, id est praedita omnibus qualitatibus requisitis; in posteriore persona designata careat aliqua necessaria qualitate, unde dicitur ligata esse impedimento.

Prima ergo differentia, quae radix aliarum est, desumitur ex parte personae promovendae. *Alteram differentiam* in eo est quod electores in electione consentiant *absolute* in eligendum, in postulatione vero nonnisi *conditionate*, si nempe persona designata admittatur a Superiore. *Tertia differentia*: electio innititur iuri et tribuit electo ius ad rem vel ius in re, postulatio innititur gratiae et nullum ius tribuit postulato. *Quarta*: confirmatio electo, si omnia requisita adsint, denegari nequit; e contra admissio postulato non est necessario concedenda. *Quinta*: consensus electi exquiritur ante petendam confirmationem; consensus postulati nonnisi post admissam postulationem est exquirendus (cc. 175, 182, § 2). *Sexta*: confirmatio petenda est ab ipso electo, admissio postulationis petitur ab electoribus. *Septima*: electio quandoque perficitur solo consensu eligentium et electi, si nempe confirmatione non indigeat, postulatio semper mittenda est ad Superiorem etsi agatur de officio pro quo electus confirmatione non eget. *Octava*: electio est modus provisionis ordinarius et primarius, postulatio est modus extraordinarius et subsidiarius. Et ita porro sunt aliae differentiae, quae ex dicendis patebunt.

664. Postulatio proprie dicta et aliae postulationes impro-

(1) Cfr. Wernz, II, 391.

priae. — Proprie dicta postulatio, quae habetur ut specialis modus provisionis est ea, quam mox descripsimus, et vocatur etiam *postulatio sollemnis*. At praeterea in ipso provisionum genere habentur aliae postulationes, similes quidem postulationi proprie dictae, sed ab ea omnino diversae, quaeque speciales modi provisionis neutiquam sunt nec proinde regulas peculiare habent in iure. Sunt autem maxime sequentes:

A) *Postulatio* ita dicta *simplex*. Est ea, qua petitur alicuius Superioris licentia vel consensus requisitus ad electionem faciendam vel iam factam de persona sibi subdita, nullo alias canonico impedimento ligata. Quae proinde postulatio non est modus providendi distinctus ab electione, sed dumtaxat conditio necessaria ut possit obtineri acceptatio electi, qui sine licentia sui Superioris nequit electioni consentire. Petitio huiusmodi fieri valet vel ante electionem vel melius post electionem, et sive ab electoribus sive ab ipso electo, sive ab alio etiam quopiam. Hoc genus postulationis obtinet locum in religiosis alias idoneis qui ut consentiant suae electioni indigent proprii Superioris licentia; item in Cardinalibus qui sine licentia Romani Pontificis eligi nequeunt; et forsitan etiam in Episcopis, licet Episcopi communiter dicantur esse solemniter postulandi, ut infra dicemus. Ceterum in casu postulationis simplicis facienda est electio eadem prorsus ratione ac in aliis casibus.

B) Aliud genus postulationis simplicis habebitur cum electio fieri aut omnino non posset, aut non servatis solemnitatibus praescriptis, aut inefficax evasisset post plura scrutinia, etc., quaecumque fuerit causa impossibilitatis praefatae. Tunc electores vel omnes vel maior eorum pars vel saltem aliqui, imo etiam extranei, quorum intersit fieri illius officii provisio, possunt postulationem vel preces mittere ad Romanum Pontificem ut ad ipsum officium promoveat certam personam aut unam ex pluribus aut eam quae Pontifici fuerit bene visa.

C) Simile, quamvis diversum, postulationis genus existit cum aliquis provisor liberae collationis, cupiens ad officium promovere clericum canonico impedimento dispensabili ligatum, petat a Romano Pontifice admittere clericum illum vel potius permittere ut ipse provisor clerico conferat officium: hoc in casu postulatio nihil est aliud quam petitio dispensationis super impedimento canonico. Veluti si Episcopus vellet nominare parochum aliquem clericum nondum sacerdotio initiatum; aut si Superior religiosus maior vellet ad tertium triennium in eadem domo retinere superiorem minorem localem.

D) Quantum tandem postulationis genus, par fere tertio praecedenti, est illud quo patronus cupiens ad officium praesentare clericum desti-

tutum aliqua requisita qualitate, dispensationem in hunc finem peteret a S. Sede.

Iamvero pro his quatuor generibus postulationis improprie dictae, non habentur in iure peculiare regulae constitutae, et sufficit regulas constitutas pro rescriptis impetrandis servare; igitur regulae hic in Codice (cc. 179-182) contentae respiciunt postulationem proprie dictam.

665. Conditiones generales postulationis. — 1.^a Ut persona, ab electoribus designanda, detineatur aliquo impedimento canonico; si enim ea sit prorsus idonea, nequeunt electores ipsam postulare, sed debent eligere. 2.^a Ut impedimentum sit huiusmodi super quo dispensari possit ac soleat. 3.^a Ut aliud iure non caveatur; nam si propriae constitutiones prohiberent postulare quempiam non idoneum ad officium, v. g., supremi Moderatoris, postulatio esset omnino exclusa. 4.^a Ut electores suis suffragiis postulent, idest postulatio facienda est non quolibet modo, sed per suffragationem electorum expletam iis regulis quae pro electione sunt statutae (c. 179, § 1).

666. Quinam possunt aut debent postulari. — **A) Nequeunt postulari:** **a)** ii qui nullo impedimento canonico ligantur sed idonei sunt; isti enim eligi debent; **b)** illi qui laborant impedimento, super quo Ecclesia aut absolute non valet aut licite non potest dispensare, velut infantes, amentes, mulieres, plane rudes nec ullo modo apti ad officium, criminosi, censurati, infames, etc.; **c)** qui irretiti sunt impedimento super quo Ecclesia non solet dispensare, eo quod ipsi utiliter et honeste ministeriis ecclesiasticis fungi non possint, ut sunt nonnulli irregulares, v. g., qui voluntarium homicidium perpetrarunt, bigami, epileptici, nimium deformes, spurii, etc.

B) Possunt postulari, imo debent si exoptentur promoti ad officium electivum, ex regula generali illi qui laborant aliquo impedimento dispensabili, veluti: **a)** illegitimi ex simplici fornicatione; **b)** qui aetatem requisitam nondum attigerunt; **c)** qui carent ordine praescripto; **d)** qui ornati non sint gradu academico

praestituto; e) etiam Episcopi non solum residentiales, sed etiam titulares, qui ad aliam Dioecesim petantur ab electoribus, quoniam censentur ligati vinculo matrimoniali cum sua Ecclesia (1).

667. Quinam possunt postulare. — Uno verbo respondetur: electores. Ergo excluduntur extranei, qui privilegio suffragii non sint praediti aut quilibet alius non habens facultatem eligendi; item illi, qui licet per se iure suffragii polleant nequeunt tamen suffragium ferre: ii omnes, sicut prohibentur eligere, ita et postulare. Denique compromissarii postulare nequeunt, nisi id in mandato aut compromisso fuerit expressum (c. 179, § 2) (2).

668. Regulae servandae in facienda postulatione. — Principium generale est ut electores ea omnia teneantur servare in postulatione quae requiruntur ad electionem, salva differentia inter unum et alium modum providendi. Hoc principium ex eo demonstratur quod postulatio non sit nisi medium subsidiarium electioni, et quod differentiae omnes inter postulationem et electionem promanent tamquam ex unica radice ex impedimento quo ligantur postulandi et quo expertes sunt eligendi; cetera omnia communia sunt postulationi et electioni nec differentia inter eas potest urgeri extra limites causa impedimenti praefati assignatos.

(1) Ita communiter Doctores; et quidem certissimum est electores non posse Episcopum designare ad aliam Dioecesim nisi consentiente Romano Pontifice, ad quem proinde mittenda est postulatio. Sed an haec postulatio sit sollemnis an tantummodo simplex? Nam vinculum, quo Episcopi ligantur ad suam Ecclesiam esse habendum quasi matrimonium, ideoque ut verum impedimentum, videtur ratio nimis speciosa; etenim illud vinculum substantialiter non differt a vinculo quo Praelati nullius ligantur ad suam quasi-dioecesim, quodve ut matrimonium non habetur, ideoque ii Praelati postulandi dicuntur postulatione simplici. Praeterea quis dicat ligamen quo Episcopi titulares ligantur ad propriam titularem Ecclesiam esse fortius quam vinculum quo Praelati nullius ligantur ad propriam quasi-Dioecesim? Denique absonum videtur dicere Cardinales postulandos esse postulatione simplici, Episcopos postulatione sollemni.

(2) Hucusque vigeat principium contrarium, nam compromissarii poterant postulare, nisi in compromisso aliter fuisset expresse statutum.

Quare: **A)** postulatio facienda est collegialiter eodem modo ac electio, secus non valeret; nec absentes possunt mittere suffragium per litteras aut procuratorem nisi in casibus quibus potuissent mittere suffragium ad electionem.

B) Ea omnia quae respiciunt convocationem, locum, tempus, praeliminaria electionis, etc., servanda adamussim sunt pariter in postulatione.

C) Forma postulandi debet esse una ex duabus formis electionis, id est scrutinium aut compromissum. Nec solum requiritur id ut tutius agatur sed necessario est ita agendum, contra ac plures veteres sentiebant (1); quia licet illa duplex forma non statuatur explicite pro postulatione, supponitur implicite cum postulatio decernitur esse modus subsidiarius electionis; et licet revera postulatio et electio sint duo modi diversi provisionis, sed diversitas non enascitur ex forma sed ex persona designanda; praeterea electores debent facere postulationem non quolibet modo sed *suis suffragiis* (c. 179, § 1) quae nempe sint lata per veram suffragationem et sint qualia debent esse vota electorum, id est *secreta*, etc., cur ergo non per verum scrutinium aut saltem per compromissum?; tandem quod in caso concreto fiat postulatio potius quam electio, non videtur posse, saltem generatim, statui ab electoribus quasi *a priori*, sed patebit quasi a posteriori, ex eo videlicet quod electores in scrutinio aut compromissarii in executione compromissi, tulerint suffragia in favorem alicuius ligati impedimento, ideo observari debuit una ex duabus electionis formis (2).

D) Speciatim quoad suffragia oportet animadvertere: a) Ea debent esse vera electorum suffragia, proinde libera, secreta, certa, absoluta, determinata, etc.; ideoque erunt invalida quandocumque

(1) Cfr. *Passerini*, "De elect.", c. XXIV, n. 8; *Reiffenstuel*, lib. I, tit. V, nn. 59 seq.

(2) Cfr. *Wernz*, II, 395.

in electione non valerent. b) Quoad numerum suffragiorum requisitum ut postulatio vim habeat, distinguendus est duplex casus: 1.º Ut habeatur sola postulatio, nec simul adsit electio; id est ut *omnes* electores *postulaverint*, etiamsi non omnes postulaverint eundem, quia alii potuerunt ferre suffragium postulationis in in unum, alii in alium. In hoc casu postulatio, quoad numerum suffragiorum, subiacet eidem regulae ac electio, nimirum requiritur et sufficit maior suffragiorum pars, absoluta vel relativa, iuxta casus (c. 101, § 1, n. 1). 2.º Ut postulatio concurrat cum electione, ex eo quod alii electores elegerint idoneum, alii postulaverint quemdam impedimento ligatum: id quod ex publicatione scrutinii generatim apparebit. In hoc casu postulatio, ut vim habeat, necesse est ut collegerit saltem duas tertias partes suffragiorum, ita videlicet ut vota electorum pro duabus saltem tertiis partibus fuerint lata in favorem alicuius impedimento ligati (c. 180, § 1) (1).

c) Quoad formulam verborum quibus exprimendum est suffragium postulativum, oportet prius recolere regulam ex qua postulari non potest ille qui est idoneus, ac proinde eligi debet, sicut e contra eligi nequit qui non est idoneus ac inde postulari debet; quare si contrarium exprimatur in suffragio, id est ut ille qui eligendus est postuletur, aut ille qui postulandus est eligatur,

(1) Doctores hucusque solebant tenere ex c. 40, X, I, 6, ut in hoc casu electio obtineret suum effectum si vel per unum suffragium superaret tertiam partem omnium suffragiorum, ac proinde quis evaderet electus, quamvis non obtineret maiorem partem suffragiorum, et aiebant hanc esse praerogativam electionis concurrentis cum postulatione. Sed hodie nihil simile continetur in novis canonibus, qui dumtaxat decernunt postulationem cum electione concurrentem non vim obtinere nisi per duas tertias suffragiorum partes. Quare potius tenenda est hodie regula statuta in c. 24, I, 6 in VI quod simul cum c. 40, X, I, 6, citatur in editione Codicis adnotata ad c. 180, § 1, nimirum numquam valere electionem factam a minori parte. Alia regula de electione valida per unum suffragium supra tertiam partem, si concurrat cum postulatione, poterit ad summum habere locum casu quo majoritas relativa sufficiat in tertio scrutinio.

suffragium est nullum. Igitur clare est exprimendum in suffragio an quis intendat eligere an postulare; ideoque suffragium pro electione debet exprimi per verbum *eligo* aut aliud aequivalens, et similiter suffragium pro postulatione exprimi debet per verbum *postulo* aut aequivalens, v. g., *peto*, *posco*, *rogo*, *oro* ut admittatur, etc.; si contrarium fiat, etiam ex ignorantia, aut non constet an exprimatur voluntas postulandi an eligendi, nihil valet suffragium. Ideo nihil valent formulae: *eligo postulando*, et *postulo eligendo*; aut *eligo postulandum*, seu *postulo eligendum*; aut *eligo in postulandum* vel *postulo in eligendum* (c. un., I, 5 in VI). Imo et ipsa formula: *eligo et postulo, prout potest melius de iure valere*, declarabatur viribus carere, nisi quando probabiliter ignorabatur quis esset eligendus vel potius postulandus (ibid.); sed hodie illa formula, prout ista: *eligo vel postulo* (aut aequipollens verbum), v. g., Titium, semper valet, nam si persona designata in suffragio, non habeat impedimentum, suffragium valet pro electione, secus pro postulatione (c. 180, § 2).

669. Missio postulationis ad Superiorem. — Expleta postulatione ab electoribus, mittenda est ad Superiorem, nec interim intimanda est postulatio; nihil tamen prohibet quominus postulatio communicetur cum postulato sed nullum ius per postulationem acquiritur postulato etiam postquam postulatio missa fuerit ad Superiorem, donec ab isto fuerit admissa (c. 181, § 3). Circa missionem postulationis haec sunt tenenda:

a) *Superior ad quem mittenda* est postulatio est ille ad quem pertineret electionem, si facta esset, confirmare, dummodo is habeat facultatem dispensandi ab impedimento. Quoniam vero generatim alii Superiores, v. g., religiosi, carent huiusmodi potestate dispensandi (nisi eam ex privilegio seu facultate speciali obtinuerint), ideo saepius postulatio mittenda est ad Romanum Pontificem, vel ad alium, v. g., Legatum Apostolicum, habentem facultatem dispensandi (c. 181, § 1).

b) *Cura mittendi* postulationem, potest incumbere aliis vel

aliis, sed imprimis electoribus ipsis, quoniam hi, si negligent mittere, privantur iure eligendi pro ea vice. Qui postulationem mittent quicumque sint illi, simul mittant accuratam relationem actorum, ut diximus de electione (n. 645, F), simulque exprimant et impedimenta canonica postulati et motiva postulationis. Antequam vero postulatio fuerit Superiori *actu* praesentata, electores possunt a sua postulatione recedere, vel ut dicitur, *variare*, salva aequitate naturali, quoniam postulato nondum est ullum ius acquisitum, nec alicubi extat prohibitio variandi postulationem; secus ac evenit in electione, quae post publicationem scrutinii nequit variari, quoniam ius quoddam, saltem imperfectum, est iam electo acquisitum. At vero praesentatam Superiori postulationem electores amplius revocare non possunt, nisi Superiore consentiente (c. 181, § 4); ne videlicet ipsi electores videantur Superiori illudere eiusque iudicium arbitrio postulantium subordinare (1).

c) *Tempus intra quod mittenda* est postulatio est octiduum (c. 181, § 1), *utile* profecto (ib., § 2), quoniam si electores fuissent illis octo diebus impedimento detenti, possunt etiam serius mittere, nec ideo ullum ius amittunt. Si vero ex negligentia electorum, postulatio intra praescriptum tempus missa non fuerit, ipso facto nulla evadit et electores pro ea vice privantur iure eligendi aut postulandi.

670. Munus Superioris circa postulationem. — Prae primis Superior instituat necesse est inquisitionem seu processum eodem modo ac si de confirmatione ageretur (n. 651, D). Sed etiamsi omnia in postulatione fuerint rite expleta, licet Superiori eandem repellere (c. 181, § 3), quia nullum ius est acquisitum postulato; numquam ergo Superior tenetur *ex iustitia commutativa*, admittere postulationem, sed forsitan tenebitur ex iustitia legali aut ex alia virtute, nempe ratione boni publici, ex debito sui officii, etc.; tamen tenetur semper consulere famae postulati.

(1) Cfr. Wernz, II, 396, III.

Circa modum admittendi aut reiiciendi postulationem, tenenda sunt eadem ac diximus de concedenda aut deneganda confirmatione (n. 651); decretum vero sive admissionis sive reiectionis dandum est in scriptis.

671. Effectus reiectae vel admissae postulationis. —

A) Reiecta a Superiore postulatione, proprie nonnisi in ordine ad electores sequitur effectus, siquidem postulatus, cum nullum ius haberet adquisitum ex postulatione, nequit recurrere contra decretum reiectionis, nisi fuerit fama laesus. Quoad electores igitur, ius eligendi aut postulandi alium, redit ad ipsos, nisi illi *scienter* postulaverint eum qui tali detinetur impedimento in quo nequeat aut non soleat dispensari; tunc enim provisio pertinet ad Superiorem, non praecise ad eum cui fuit missa postulatio, sed ad eum, cui spectat ius confirmandi vel ius providendi successive, eodem modo ac in electione evenit, quandocumque electores iure eligendi privantur in poenam (c. 178), sunt enim equiparatae postulatio et electio.

B) Quod si postulatio admissa fuerit, effectus respicit postulatam. Huic ergo est tunc significanda aut intimanda eius postulatio iam admissa. Ipse tenetur respondere saltem intra octiduum utile utrum postulationi consentiat an eidem renuntiet, sicut statutum est pro electo (c. 182, § 2; c. 175); et idem ac dictum est de electo (nn. 648, 650) tenendum est de postulati negligentia in respondendo, de renuntiatione ac de acceptance. Ideoque si postulatus acceptet postulationem, cum iam praecesserit admissio Superioris, plenum ius in officio eidem statim acquiritur (c. 182, § 3).

SCHOLIUM

DE CONDITIOE SEU STATU IURIDICO EORUM QUI OFFICIA
ECCLESIASTICA OBTINENT (1).

672. Sicut clerici ex hierarchia ordinis habent propriam personalitatem iuridicam (n. 491), ita illi qui obtinent officia ecclesiastica ac proinde quasi ex hierarchia iurisdictionis fruuntur alia peculiari conditione iuridica ab illa clericorum diversa. Quae peculiaris iuridica conditio eorum, quibus commissa sunt ecclesiastica officia resultat pariter tribus elementis, seu nimirum: I, iuribus; II, privilegiis; III, officiis seu obligationibus.

De his tribus pauca dicenda sunt in genere. Atque imprimis duo generalia praenotantur: a) Provisio canonica officiorum, licet substantialiter consistat in altero provisionis actu, seu in tituli concessione, tamen non censetur completa nisi adiiciatur tertius actus qui continetur in capienda possessione officii per speciales formalitates vel saltem in officio ipso aliqua speciali ratione ineundo (cfr. c. 1.095, § 1, n. 1). Imvero tria illa, quae diximus, iura, privilegia et officia plene et perfecte, saltem quoad exercitium, dumtaxat competunt provisio de officio ecclesiastico post captam possessionem vel initum officium, nisi ex natura rei vel speciali iuris dispositione aliud constet: ita Romanus Pontifex ante incoronationem et captam possessionem plene fruitur iuribus, etc. b) Codex nihil dicit in genere de statu isto iuridico obtinentium ecclesiastica officia, sed dumtaxat recenset, agendo de singulis propria iura, privilegia et obligationes, aut si quae sint generalia, ea tradit in diversis et propriis sedibus. Itaque suis locis omnia amandamus: sufficiat nunc ista pauca tenere:

I. *Iura*. — Illis, qui praesunt ecclesiastico officio competunt: 1.º Ius ad liberum exercitium omnium functionum, onerum, obligationum, etc., quae proprio officio sunt adnexa. 2.º Singulae functiones aut potestates aut quaelibet aliae attributiones ad officium singulorum pertinentes censi debent tamquam tot specialia iura competentia provisio de officio ipso; ex illis autem nonnulla possunt esse singulorum exclusiva, alia cum aliis cumulativa: ita parochis nonnullae functiones sunt reservatae (c. 462), et praeterea eisdem competunt plures aliae functiones aliis

(1) Cfr. Wernz, II, nn. 457 seq.

etiam communes. 3.º Praecipua *iura* obtinentium officium ecclesiasticum sunt ea quae *spiritualia* dicuntur, quae scilicet descendunt ex potestate spirituali tum ordinis tum iurisdictionis tum cuiuscumque generis. 4.º Ex iuribus iurisdictionis exurgit illa quae strictius vocabatur iure Decretalium *maioritas*, nunc vero potius dicitur *superioritas* vel *auctoritas*, quaeque propria etiam ratione, licet minus perfecta, attribuenda est illis qui non sane iurisdictionem proprie dictam sed certe potestatem oeconomicam vel dominativam ex proprio officio in alios obtinent. 5.º Ex maiestate vel auctoritate enascitur quoque speciale ius ad obedientiam et reverentiam subditorum (cfr. n. 505). 6.º Alterum genus iurium sunt *temporalia*, quae vocantur etiam *utilia*; porro omnibus, quae officia ecclesiastica exercent, competit ius ad honestam sustentationem recipiendam quomodocumque ex officiis ipsis: sed plura ac diversa solent esse huiusmodi iura temporalia sive utilia singulis officiis attributa; praecipue vero sunt adnotanda iura temporalia beneficiariis spectantia. 7.º A iuribus spiritualibus et temporalibus distinguuntur ut tertium genus iura *honorifica*, quae propter similitudinem cum privilegiis, cum istis simul coniungi solent.

II. *Privilegia*. — Huc pertinent: 1.º *Praecedentia*, nam cui est auctoritas in alios, eidem est ius praecedentiae supra illos (c. 106, 2.º); imo iuxta diversos gradus auctoritatis ex officiis provenientis solet etiam determinari praecedentia inter magistratus ecclesiasticos (cfr. n. 478, B). 2.º *Honores* quidam peculiare, qui pro distinctione officiorum sunt quibusdam tribuendi. 3.º *Tituli honorifici*, qui nobiliores et laudabiliores sunt quo altiora sunt officia: praesertim notandum est nomen *Praelati* competens pluribus qui officia potiora ecclesiastica obtinent (n. 485). 4.º *Insignia, habitus*, etc., a ceteris distincta, ut sunt insignia episcopalia, canonicalia, etc. 5.º *Singulares favores* qui strictiori sensu dicuntur privilegia.

III. *Officia seu obligationes*. — 1.º Plures ex eis qui provisi sunt de ecclesiasticis officiis tenentur, in capienda possessione vel ineundo officio, emitte professionem fidei (c. 1.406), iuramentum de munere fideliter adimplendo aut etiam de secreto servando, item iuramentum fidelitatis aut obedientiae Superioribus praestandae, et alia huiusmodi, prout singulis locis dicendum est. 2.º Officium omnibus incumbens est obligatio adimplendi rite ac fideliter proprium munus. 3.º Singulis officiis peculiaria onera et functiones insunt aut ex iure communi vel particulari aut ex lege foundationis, etc., omniumque adimplementum diligenter curandum est ab illis qui officia ipsa possident. 4.º Quoniam praefata

onera et obligationes saepe in certo determinato loco implenda sunt, hinc exurgit in pluribus officiis specialis obligatio ad residentiam, cuius notio iam supra fuit tradita (n. 555) et de qua distinctim agitur in tractatu de clericis in specie.

Cap. II. — De amissione officiorum ecclesiasticorum

(cc. 183-195).

CAN. 183. § 1. Amittitur officium ecclesiasticum renuntiatione, privatione, amotione, translatione, lapsu temporis praefiniti.

§ 2. Resoluto quovis modo iure Superioris a quo fuerat concessum, officium ecclesiasticum non amittitur, nisi lex aliud caveat aut nisi in concessione habeatur clausula: *ad beneplacitum nostrum*, vel alia aequipollens.

184. Quisque sui compos potest officio ecclesiastico iusta de causa renuntiare, nisi speciali prohibitione renuntiatio sit ipsi interdicta.

185. Renuntiatio ex metu gravi, iniuste incusso, dolo aut errore substantiali vel simoniace facta, irrita est ipso iure.

186. Renuntiatio, ut valida sit, fieri debet a renuntiante aut scripto aut oretenus coram duobus testibus aut etiam per procuratorem speciali mandato munitum; et scriptum renuntiationis documentum in Curia deponatur.

187. § 1. Renuntiatio generatim, ut valeat, ei fieri debet a quo est acceptanda, vel, si acceptatione non egeat, a quo clericus officium accepit vel qui eiusdem locum tenet.

§ 2. Quare si officium per confirmationem, admissionem vel institutionem collatum fuerit, renuntiatio fieri debet Superiori ad quem de iure ordinario confirmatio, admissio vel institutio spectat.

188. Ob tacitam renuntiationem ab ipso iure admissam quaelibet officia vacant ipso facto et sine ulla declaratione, si clericus:

1.º Professionem religiosam emisit, salvo, circa beneficia, praescripto can. 584;

2.º Intra tempus utile iure statutum vel, deficiente iure, ab Ordinario determinatum, de officio provisus illud adire neglexerit;

3.º Aliud officium ecclesiasticum cum priore incompatibile acceptaverit et eiusdem pacificam possessionem obtinuerit;

4.º A fide catholica publice defecerit:

5.º Matrimonium, etiam civile tantum, ut aiunt, contraxerit;

6.º Contra praescriptum can. 141, § 1 militiae saeculari nomen sponte dederit;

7.º Habitum ecclesiasticum propria auctoritate sine iusta causa deposuerit, nec illum, ab Ordinario monitus, intra mensem a monitione receptae resumpserit;

8.º Residentiam, qua tenetur, illegitime deseruerit et receptae Ordinarii monitioni, legitimo impedimento non detentus, intra congruum tempus ab Ordinario praefinitum, nec paruerit nec responderit.

189. § 1. Superiores sine iusta et proportionata causa renuntiationes ne acceptent.

§ 2. Renuntiationem Ordinarius loci intra mensem vel admittat vel reiiciat.

190. § 1. Officium, renuntiatione legitime facta et acceptata, vacat postquam renuntianti significata est acceptatio.

§ 2. Renuntians in officio permaneat donec de Superioris acceptatione certum nuntium acceperit.

191. § 1. Semel legitime facta renuntiatione, non datur amplius poenitentiae locus, licet renuntians possit officium ex alio titulo consequi.

§ 2. Acceptata renuntiatio tempestive nota fiat iis qui aliquod ius in officii provisionem habent.

192. § 1. Privatio officii incurritur sive ipso iure, sive ex facto legitimi Superioris.

§ 2. Si agatur de officio inamovibili, Ordinarius nequit clericum eodem privare, nisi mediante processu ad normam iuris.

§ 3. Si de amovibili, privatio discerni ab Ordinario potest ex qualibet iusta causa, prudenti eius arbitrio, etiam citra delictum, naturali aequitate servata, sed certum procedendi modum sequi minime tenetur, salvo canonum praescripto circa paroecias amovibiles; privatio tamen effectum non habet, nisi postquam fuerit a Superiore intimata; et ab Ordinario decreto datur recursus ad Sedem Apostolicam, sed in devolutivo tantum.

193. § 1. Translatio ab uno ad aliud officium ecclesiasticum ab eo tantum perfici potest, qui ius habet tum acceptandi renuntiationem, tum removendi a primo officio et promovendi ad alterum.

§ 2. Ad translationem, si de consensu clerici fiat, quaelibet iusta causa sufficit; si invito clerico, eadem fere causa requiritur idemque procedendi modus ac pro privatione, firmo praescripto can. 2162-2167, quod ad translationem attinet parochorum.

194. § 1. In translatione prius officium vacat cum clericus alterius possessionem canonice capit, nisi aliud a iure cautum sit vel a legitimo Superiore praescriptum.

§ 2. Reditus prioris officii translatus percipit, donec aliud occupaverit.

195. Qui clericum ad officium elegerunt vel postulaverunt aut praesentaverunt, nequeunt eundem officio privare aut ab eo revocare seu amovere aut ad aliud transferre.

673. Plures sunt causae seu modi ex quibus officium ecclesiasticum amitti potest. Omnes commode possunt ad tria genera reduci. a) Aliquae ex eis causis sunt independentes a voluntate tam eius qui officium possidet quam superioris. Ad hoc genus, pertinent *mors* ex parte titularis officii; *resolutio* sui iuris ex parte superioris; *lapsus temporis praefixi*. b) Aliae dependent a voluntate eius qui officio fungitur, uti renuntiatio. c) Aliae denique dependent a voluntate superioris competentis, scilicet *privatio*, *amotio* et *translatio*. De his omnibus per ordinem agimus.

ART. I. — DE AMISSIONE OFFICII QUASI EX IURE IPSO.

674. Tres numerantur huiusmodi causae, scilicet mors ex parte subditi qui officium possidet, resolutio sui iuris ex parte superioris, lapsus temporis praefixi.

675. *Mors* (1). — a) Sicuti omnia alia vincula morte solvuntur, ita

(1) Etsi in editione codicis promulgata merito ob nimiam claritatem haec causa expuncta sit (c. 183, § 1), tamen *didactice* inutile forsitan non erit ipsam recensere.

etiam pariter huiusmodi vinculum quod inter officium et titularem censetur adesse. Ipse officium amittit, nec potest in alium veluti in heredem suum officium transmittere; proindeque nisi coadiutoria cum futura successione vel ius expectativae alicui *legitime* competat, officium post mortem titularis ipso iure vacat.

b) Morti non aequiparantur aliae causae quae titularem incapacem exercendi officii physice vel moraliter reddunt, ut puta amentia vel dementia, coecitas et alia id genus. Ex his per se solis officium non amittitur, sed vel officium relinquitur titulari incapaci eique datur *adiutor* qui in muniis officii adimplendis eum substituat (1); *vel* quando per adiutorem sufficienter provideri non possit, praefatae causae praebent fundamentum canonicae remotioni titularis ad normas iuris pro officiis paroecialibus constitutas (cc. 475, §§ 1, 4; 2.147, 2.157), vel simplici privationi in ceteris officiis amovibilibus non paroecialibus (c. 192, § 3). Nec quae de morte naturali valent, arbitrarie ad casus analogos mortis civilis, v. g., ad captivitatem, damnationem ad carcerem, sunt extendenda, sed servantur oportet peculiare regulae statutae (cfr. c. 429).

676. Resolutio iuris ex parte Superioris. — Generatim hac ratione, sive morte sive alio quovis modo ius superioris resolvatur, officium non amittitur. Dantur tamen casus in quibus amissio officii in Superiore secumfert amissionem in subdito; scilicet: 1.º Quando ita in iure expresse cautum est. Exemplum classicum habetur in Vicario generali (c. 371). 2.º Quando in concessione officii inserta est clausula *ad beneplacitum nostrum* vel alia aequipollens (c. 183, § 2). De existentia et vi huius clausulae aut de dispositione iuris certo constare debet; alioquin tenet regula generalis c. cit. (Cfr. etiam cc. 61, 73, 207, § 1).

677. Lapsus temporis praefiniti (c. 183, § 1). — Amittuntur ex hac causa omnia illa officia quae perpetuitate subiectiva non gaudent et ad tempus determinatum (2) conceduntur. Sic., ex. gr., Examinatores synodales et Parochi Consultores transacto decennio vel adveniente synodo (c. 387); Consultores dioecesani post triennium (c. 426); Superiores religiosi minores exacto triennio, maiores vero transacto tempore in constitutionibus definito (c. 505), etc., amittunt officium ipso iure. Hoc tamen

(1) Cfr. cc. 1, 5, X, III, 6: "Canones ut causam amissionis beneficii titularis non agnoscunt infirmitatem perpetuam beneficiati, quia afflictio afflicto non est addenda et quia si alii tali exemplo essent deterriti, forte non posset qui militaret Ecclesiae inveniri."

(2) Quavis ratione determinatio fiat.

non impedit quominus possint illimitate (cc. 426, 560, etc.), vel cum limitationibus iure generali vel particulari expressis (c. 505) in eodem confirmari munere.

ART. II. — DE AMISSIONE OFFICII EX RENUNTIATIONE

(cc. 184-191).

678. Definitio et divisiones. — A) *Renuntiatio*, quae etiam *resignatio* (1) vel *dimissio* (2) appellatur, quandoque sumitur *late*, quandoque *stricte*: a) *Late* est quaelibet cessio seu dimissio officii ecclesiastici (3). b) *Stricte* definitur: „libera cessio officii ecclesiastici, ex iuxta causa, apud competentem Superiorem ecclesiasticum facta et ab ipso legitime acceptata”. Quae omnia elementa, in hac definitione expressa, requiruntur generatim ad canonicam renuntiationem proprie dictam, ut ex dicendis patebit.

B) *Divisiones*. — Relictis aliis, proponuntur duae: a) Renuntiatio *late* sumpta dividitur in *expressam* et *tacitam*. *Expressa* est ea qua cessio officii ecclesiastici fit *dissertis verbis* vel *scripto* apud competentem Superiorem et servatis conditionibus praescriptis. *Tacita* est illa cessio, quae censetur contenta in aliquo facto a titulari officii posito, unde ius ipsum praesumit animum

(1) Olim in Dataria Apostolica agnoscebatur quaedam practica distinctio inter renuntiationem et resignationem, ita ut *renuntiatio* diceretur *pura et simplex cessio* beneficii, *resignatio* autem dimissio beneficii *in alterius favorem*. Sed hodie in Codice promiscue verba usurpantur, (cfr. cc. 157, 2.400).

(2) Nomen *dimissionis* in novo Codice peculiariter adhibetur ad designandam renuntiationem beneficiorum (cc. 1.484-1.486).

(3) Sic igitur sub lata significatione comprehenditur non solum renuntiatio *expressa*, quae *proprie* talis est, verum etiam renuntiatio *tacita*, quae non est talis nisi fere ex iuris dispositione, atque etiam *permutatio* quae censetur esse quaedam mutua et conditionalis resignatio inter duos beneficiarios facta eo pacto ut alter alterius resignantis beneficium obtineat: permutatio cum revera beneficia dumtaxat respiciat, exponitur in libro tertio Codicis (cc. 1.487-1.488).

renuntiandi simulque renuntiationem admittit. Quae de renuntiatione in iure statuuntur, generatim intelliguntur dicta de renuntiatione expressa, et ad eam pertinent regulae quae sequuntur, exceptis nonnullis quae in fine traduntur de tacita renuntiatione.

b) Renuntiatio expressa potest esse *absoluta et conditionalis*. Illa, quae vocatur etiam *pura* seu *simplex*, fit sine ulla conditione, modo, pacto; haec est ea, cui adiungitur aliqua conditio, modus aut pactum in favorem ipsius renuntiantis vel alterius.

679. Quinam possunt renuntiare. — Quisque sui compos et servatis statutis conditionibus, nisi speciali prohibitione renuntiatio sit ipsi interdicta (c. 184). I. Ex *iure communi* habentur sequentes interdictiones: 1.º Dimissio beneficii a clerico in maioribus ordinibus constituto facta, qui aliunde media necessaria non habeat ad honestam sustentationem (c. 1.484). 2.º Dimissio item beneficii cuius titulo clericus ordinatus est, nisi fiat sub ratione in iure constituta (c. 1.485). 3.º Dimissiones beneficiorum in commodum aliorum: hae nimirum fieri nequeunt in manibus Ordinarii, nisi beneficium litigiosum dimittatur ab alterutro ex litigantibus in commodum alterius (c. 1.486). 4.º Renuntiationes sub aliqua conditione quae ipsam beneficii provisionem aut reddituum erogationem attingat (ibid.). 5.º Durante novitiatu nequit novitius suis beneficiis licite ac valide renuntiare (c. 568). II. *Iure particulari* in quibusdam religionibus expresse vetita est renuntiatio munerum quae a capitulis vel a superioribus maioribus imponuntur: preces tamen pro cessatione in munere non sunt censendae interdictae.

Porro ceteri omnes, qui praefatis interdictionibus non sunt comprehensi, possunt valide et licite officiis ecclesiasticis renuntiare; sive gradum habeant inferiorem, sive medium episcopalem aut supraepiscopalem (1) sive denique supremum, etenim vel ipse Romanus Pontifex renuntiare potest (c. 221).

(1) Renuntiatio Episcoporum versari potest non circa potestatem ordinis episcopalis, ut clarum est, sed circa dioecesim quam regunt, officium epi-

680. Conditiones generales ad renuntiandum. — Requiritur: 1.º Ut renuntians sit *sui compos*, quia renuntiatio est actus humanus qui proinde rectum mentis exercitium praerequirit; unde renuntiatio facta in statu dementiae, furoris, ebrietatis, etc., est prorsus invalida.

2.º Ut adsit *iusta et proportionata causa*, sine qua renuntiatio fieri nec acceptari potest (cc. 184, 189, § 1). *Iusta* debet esse causa, quoniam arbitraria libertas renuntiandi vergeret in maximum detrimentum Ecclesiae et animarum atque summam induceret perturbationem (1): in genere censetur esse iusta causa quae respiciat bonum Ecclesiae et fidelium, aut etiam bonum et utilitatem spiritualem sive pariter temporalem dummodo rationabilem, ipsius renuntiantis (cfr. c. 10, X, I, 9). *Proportionata* quoque sit causa renuntiandi, nam quo altius et gravius est officium ecclesiasticum, et quo firmiter intercedit vinculum inter officium et clericum, eo gravior requiritur causa ad renuntiationem; ideo leviores causae sufficiunt ad renuntiandum officiis minoribus quam requirantur ad dimittendum munus episcopale, cardinalitium, etc. (2).

3.º Ut renuntiatio sit *libera*; quare invalida est ipso iure renuntiatio: a) facta ex *metu* absolute vel relative *gravi*, ab *extrinseco* et *iniuste* incusso; valet e contra si fieret ex metu levi, aut gravi quidem sed iuste incusso, aut ab intrinseco proveniente; b) facta ex *dolo* aut *errore substantiali*, minime vero si dolus aut error fuerit accidentalis (c. 185).

4.º Ut absit *simonia*, sive ex parte renuntiantis, sive ex parte acceptantis renuntiationem, sive ex parte alterius cuiuscumque (c. 185). Ad avertendum periculum simoniae tendit prohibitio ne Ordinarii admittant resignationes beneficiorum in commodum alio-

scopale quod exercent, aut etiam circa dignitatem ipsam episcopalem, id est quoad honorem et gradum exteriori dignitati respondentem.

(1) Wernz, II, 496, I.

(2) Wernz, ibid., II, III.

rum (c. 1.486), et ne officium vacans per renuntiationem conferatur familiaribus, consanguineis vel affinibus resignantis aut acceptantis renuntiationem (c. 157).

681. Forma renuntiationis. — Ut renuntiatio valida sit, debet fieri *forma praescripta*, videlicet: a) a renuntiante ipso personaliter aut etiam per procuratorem speciali mandato munitum; b) scripto aut saltem oretenus coram duobus testibus. Denique scriptura renuntiationis documentum, nempe vel exhibitum a renuntiante vel compositum in Curia ex renuntiatione orali, deponendum est, non profecto ad validitatem renuntiationis, in archivio ipsius Curia.

682. Praesentatio renuntiationis. — Duo pertinent huc: I. *Cui est praesentanda renuntiatio.* Renuntiatio *generatim*, ut valeat, ei facienda est a quo acceptari debet vel si acceptatione non eget, uti, v. g., renuntiatio Romani Pontificis (c. 221), Vicarii Capitularis (c. 443, § 1), ei a quo clericus officium accepit vel qui eiusdem locum tenet (c. 187, § 1). Sic quando officium collatum est per confirmationem, admissionem vel institutionem, renuntiatio fieri debet Superiori ad quem de iure *ordinario* pertinet confirmatio vel institutio spectat (ib., § 2).

Ut haec penitus intelligantur, adnotanda sunt sequentia: 1.º *Generatim* dicimus renuntiationem esse faciendam, ut valeat, ei a quo acceptari debet, etc. Inde ex illo verbo *generatim* iam patet exceptiones admitti posse hoc sensu saltem quod ad valorem renuntiationis non requiratur ut fiat modo hic statuto. Sic renuntiatio R. Pontificis valida est licet Cardinalibus non praesentetur. 2.º Quando officium collatum est per electionem quae confirmatione non egeat, tunc renuntiatio fieri debet vel Capitulo seu collegio ad quem electio pertinet vel illis qui eiusdem locum tenent, v. g., in religionibus quoad officium superioris supremi quod generatim non eget confirmatione, renuntiatio fieri debet vel Capitulo generali vel Curiae generali. Determinare an sufficiat renuntiationem praesentare *huic* vel requiratur quod *illi* semper praesentetur, pertinet ad ius particulare. Si non est determinatum, sufficit renuntiationem praesentare personae cuius physicae vel morali quae electorum locum teneat. 3.º Tandem adnotandum est quod si officium confertur per con-

firmationem, institutionem, vel admissionem, renuntiatio praesentari debet non ei qui iure extraordinario, puta ex devolutione officium contulit aut conferre potest, sed illi cui iure ordinario confirmatio pertinet. 4.º Numquam licet, et gravi poena mulctatum est deponere officium ecclesiasticum in manus laicorum etsi forsitan iure patronatus, etc., gaudeant (c. 2400).

II. *Effectus renuntiationis factae vel praesentatae.* — Semel legitime facta vel praesentata renuntiatione non datur amplius poenitendi locus, licet renuntians possit officium alio titulo, v. g., nova electione, consequi (c. 191, § 1). Si vero renuntiatio legitime non acceptatur, dum acceptatio requiritur ut effectum habeat, praesentatio renuntiationis effectum caret et titularis in officio confirmatur.

683. Acceptatio renuntiationis. — **A)** *Generatim*, id est nisi in casibus in iure exceptis, *necessaria* est, ut legitime facta vel praesentata renuntiatione, officium possit de facto dimitti (1). Non requiritur acceptatio renuntiationis in his casibus: **a)** In renuntiatione Romani Pontificis (c. 221). **b)** In renuntiatione Vicarii Capitularis (c. 443, § 1). **c)** In renuntiatione electi praesentati aut nominati antequam confirmationem vel institutionem recipiat (c. 175). **d)** In renuntiatione beneficiorum ante professionem solemnem, quando casus eveniat (c. 581).

B) *Superior* qui acceptat renuntiationem si haec debeat acceptari, est *generatim* (2) ille cui renuntiatio praesentari debet quique potest officium conferre aut in eo confirmare, instituere, etc., vel ab ipso deponere (3).

(1) Hoc valet etiam pro his casibus in quibus Superior teneretur acceptare renuntiationem, v. g., pro Vicario Generali alius dioecesis qui suum munus dimittere vult. Donec acceptatio venerit renuntians munus retinet, sed contra Superiorem irrationabiliter non acceptantem recursus patet.

(2) *Generatim* dicimus quia dari possunt exceptiones, ita ut praesentatio renuntiationis legitime apud unum fiat et definitiva acceptatio alii reservetur.

(3) Determinatio concreta Superioris, cui pertinet renuntiationes acceptare vix est necessaria (cfr. c. 430, § 1). Hoc solum est adnotandum quod:

C) *Ratio in acceptatione* renuntiationis servanda, haec est: 1.º Superiores sine iusta et proportionata causa *licite* renuntiationes acceptare non valent (c. 189, § 1). 2.º *Ordinarius loci* debet intra mensem renuntiationem admittere vel reiicere (c. cit., § 2). 3.º Renuntians in officio tenetur permanere donec de Superioris acceptatione *certum* nuntium acceperit. Non tamen requiritur ex lege generali quod sit *directum* et *authenticum*, sufficit quod sit revera certum et quod referatur ad iam peractam acceptationem. Optime tamen posset per legem particularem ob prudentiae rationes exigere quod nuntium *directum* et *authenticum* requiratur. 4.º Renuntiationis acceptatio tempestive nota fieri debet iis qui aliquod ius in officii provisionem habent (c. 191, § 2).

D) Effectus renuntiationis acceptatae in eo est quod officium vacat postquam renuntianti acceptatio significata est (c. 190, § 1). E contra si renuntiatio non acceptatur et huiusmodi negotio acceptationis manifestatur seu intimatur renuntianti, effectus praesentatae renuntiationis non amplius tenet, ac proinde renuntiatio iteranda est aut saltem ea, quae fuit praesentata, est acceptanda.

684. *Renuntiatio tacita*. — Est ea, ut iam diximus (n. 678) quae nec expresse a renuntiante praesentatur nec ab aliquo Superiore necesse est ut acceptetur, sed ab ipso iure praesumitur et admittitur, ita ut quaelibet officia a clerico, de quo agitur, obtenta, vacent ipso facto et absque ulla declaratione (c. 188). Effectus vero huius tacitae renuntiationis est idem ac si renuntiatio fuerit expresse praesentata a clerico et acceptata a Superiore.

a) Ordinarius qua collator, institutor vel confirmator habet intentionem fundatam in iure, ex qua, si aliud non constat, ei pertinet acceptare renuntiationes officiorum quae maiori auctoritati non certe reservantur. b) Quandoque propter condiciones contrarias iuri quas renuntians suae renuntiationi apponere intendit, renuntiatio tantum a Romano Pontifice admitti potest (cfr. c. 1486).

riore (1). Casus autem in quibus eiusmodi renuntiatio locum habet, sunt ab ipso iure *taxative* determinati, nec ad alios extendi possunt; sunt vero sequentes:

1.º Cum professio religiosa emittitur, licet sit temporaria vel simplex, eo ipso censentur renuntiata et vacant omnia beneficia non beneficalia (c. 188, 1.º); officia vero beneficalia vacant post annum ab emissa professione si sint paroecialia, post triennium cetera (c. 584).

2.º Si clericus intra tempus utile a iure statutum vel silente iure ab Ordinario determinatum, officium de quo provisorius est adire negligat (c. 188, 2.º).

3.º Si aliud officium cum priore, quod habet, incompatible clericus acceptat et eiusdem pacificam possessionem obtinet (c. 188, 3.º); scilicet prius officium vacat; quod si clericus praesumpserit prius quoque retinere, tunc utroque privatus ipso iure existit (c. 2.396).

4.º Si clericus a fide catholica publice (2) defecerit per apostasiam, haeresim vel schisma (c. 188, 4.º) aut sectae acatholicae nomen dederit vel adhaeserit (c. 2.314, § 1, n. 3).

5.º Si clericus, etsi minor, matrimonium, etiam civile tantum, contraxerit (c. 188, 5.º).

6.º Si contra praescriptum c. 141, § 1, militiae saeculari nomen sponte dederit (c. 188, 6.º).

7.º Si habitum ecclesiasticum propria auctoritate sine iusta

(1) Potius revera ex effectu quam ex substantia haec amissio officiorum dicitur renuntiatio; nam urgetur non solum etsi clericus nullam habeat positivam voluntatem renuntiandi, sed etiamsi foveat voluntatem contrariam renuntiationi. Ideo hucusque plures Auctores retinebant potius hos casus veluti provenientes ex ablatione officiorum inducta ob factum non criminisum et per ipsam iuris dispositionem (cfr. *Sebastianelli*, "De rebus", n. 303; *Wernz*, II, 531 seq.).

(2) Si publice non fiat, alia poena infligitur, scilicet *privatio* ab homine (c. 2.314, § 1, 1.º).

causa deposuerit, nec ab Ordinario monitus, intra mensem a monitione habita, resumpserit (c. 188, 7.º).

8º. Si residentiam, qua tenetur, illegitime deseruerit et receptae Ordinarii monitioni, intra congruum tempus ab Ordinario praefinitum, nec paruerit nec responderit (c. 188, 8.º).

ART. III. — DE AMISSIONE OFFICII OB PRIVATIONEM
ET TRANSLATIONEM (cc. 192-195).

§ 1. — *De privatione et amotione.*

685. Notiones. — Privatio in genere est actus quo clericus officio suo spoliatur. a) Ex parte eius, *cuius auctoritate* fit, privatio dividitur in privationem *a iure* et *ab homine*. Privatio *a iure* illa dicitur quae ab ipso iure infligitur quin aliud necessarium sit praeter positionem actus vel delicti commissionem cui adiungitur, nisi ad summum sententia hominis declaratoria. Privatio *ab homine* illa est quae auctoritate superioris decernitur aut applicatur per sententiam condemnatoriam vel per decretum particulare (c. 2.217. § 1, 3.º). b) *Ex modo* quo privatio ab homine applicatur, potest esse *iudicialis* seu *processualis*, *oeconomica* seu *administrativa* vel *disciplinaris* et *simplex*. Privatio *iudicialis* seu *processualis* est illa in cuius applicatione normae iudicii vel processus sequuntur et rationem poenae vindicativae induit (1). Privatio *oeconomica* est illa quae per processum oeconomicum seu administrativum ad hoc institutum applicari debet ob bonum animarum, quin secum ferat *proprie* et *necessario* (2) rationem poenae. Privatio iudicialis appellatur proprio vocabulo

(1) Veniunt igitur sub hoc nomine privationes quae infliguntur sive ex proprio et vero iudicio criminali, sive ex illis processibus quae in parte tertia, libri quarti, tit. XXX-XXXII continentur.

(2) *Proprie* quia finis primarius huius amotionis non est poena, et *necessario* quia plures causae. ex quibus privatio haec legitime imponitur, citra omnem culpam sunt.

privatio, oeconomica nuncupatur *amotio* vel *remotio*. *Privatio simplex* illa dici potest quam Superior sine ulla formalitate, aequitate naturali servata, applicare potest. Vocari potest uno vocabulo *destitutio*.

Privatio proprie dicta et destitutio in iure decretalium notae omnino erant. Remotio administrativa, quae iure antiquo proprie non aderat, paulatim doctrina canonistarum et resolutionibus SS. CC., quae in Decreto *Maxima cura* vim obtinuerant universalem, inducta est. Decretum *Maxima cura* publicatum fuit ut specimen Codicis hac de re. In propria sede de hac remotione quae maximi momenti est loquemur (1).

686. Regulae quae officiorum privationem, etc., respiciunt. — 1.^a Privatio officii infligitur sive ab ipso iure sive a legitimo superiore (c. 192, § 1): nequit valide vel licite imponi ab aliis quibuscumque, saecularibus vel clericis, etsi sint qui clericum ad officium elegerunt vel postularunt vel praesentaverunt: quae expoliatio quavis ratione vel colore fiat sive per privationem, sive per amotionem sive per revocationem, sive per translationem ad aliud officium (c. 195), iniusta et nulla est dicenda.

2.^a Privatio *a iure* latae sententiae quae *ipso facto* et sine ulla declaratione incurritur, comminatur in Codice his casibus: a) Contra excommunicatum vitandum qui privatur omnibus officiis (c. 2.266). b) Contra clericum qui assecutus pacificam possessionem officii vel beneficii cum priore incompatibilis, prius quoque retinere praesumpserit contra praescriptum can. 156, 1.439: extenditur ad utrumque officium vel beneficium, non ad alia si forte habeat beneficia compatibilia. c) Contra promotum ad episcopatum qui consecrationem intra sex menses non recipit: privatur episcopatu (c. 2.398). d) Contra promotum ad cardinalitiam dignitatem qui in recipiendo birreto rubro iurare recuset

(1) Cfr. inter alios plurimos commentatores *Capello*, "De administrativa amotione parochorum", Romae, Pustet, 1911, p. 8-11; *Amor Ruibal*, "La amoción administrativa de los párrocos", 1912.

iuxta praescriptum can. 234 se intra annum nisi legitimo detineatur impedimento Summum Pontificem aditurum: privatur perpetuo dignitate cardinalitia (c. 2.397) (1).

3.ª Privatio ab homine proprie dicta seu *iudicialis* vel *processualis* est semper poena vindicatoria clericorum propria (c. 2.298, 6.º), quae imponi debet servatis normis pro iudiciis et processibus statutis, in casibus taxative in iure determinatis (c. 2.299, § 1): et adhibenda est necessario saltem (2) relate ad officia inamovibilia (cc. 2.299, § 1; 192, § 2).

Casus vero in iure determinati in quibus, servatis regulis processualibus vel iudicialibus, privatio officii *etiam* inamovibilis imponi *potest* aut *debet* hi sunt:

A) *Imponi debet*: a) Apostatis a fide, haereticis et schismaticis nisi ipsi moniti resipuerint (c. 2.314, § 1, 2.º). b) Conspirantibus contra auctoritatem R. Pontificis, eiusve Legati vel proprii Ordinarii aut contra eorum legitima mandata itemque subditos ad inobedientiam erga ipsos provocantibus (c. 2.331, § 2). c) His qui violentas manus iniiciant in S. R. C. Cardinales vel Legatos R. Pontificis (c. 2.343, § 2, 3.º). d) Iis qui in seipsos manus intulerint: hi privandi sunt beneficiis et officiis quae curam animarum fori externi vel interni adnexam habeant (c. 2.350, § 2). e) Iis qui grave vulnus, mutilationem, violentiam commiserunt vel rei sunt criminis raptus impuberum alterutrius sexus, venditionis hominis in servitutem vel alium malum finem, usurae,

(1) Animadvertendum praeterea est poenam depositionis et his graviores ipso iure praeserferre privationem officiorum etiam eorum quorum titulo fuit clericus ordinatus. Incurritur igitur privatio quoties poena depositionis privationis perpetuae habitus ecclesiastici aut degradationis incurritur (cc. 2.303-2.305). Hinc, e. g., qui violentas manus iniiciat in personam R. P. degradandus est (c. 2.343, § 1, 3.º), a fortiori ergo perdet officia. Haec notamus ut diligentiae lectoris qui forsitan aliquem casum non recensitum inveniat faciamus satis.

(2) Quia officia amovibilia, sive per privationem oeconomicam, sive per destitutionem possunt etiam auferri iuxta casus.

rapinae, furti qualificati vel valde notabilis (c. 2.354, §§ 1, 2). f) Clericis concubinariis qui praecepto et monitioni Ordinarii non parent nec respondent (cc. 2.177, 2.º, 3.º; 2.180, 2.359, § 1): pariter illis qui delinquant contra sextum gravioribus quibusdam modis, scilicet peccando cum minoribus infra aetatem sexdecim annorum, vel perpetrando adulterium, stuprum, bestialitatem, sodomiam, lenocinium, incestum cum consanguineis aut affinibus primo gradu (c. 2.359, § 2): item confessariis sollicitantibus ad turpia (cc. 2.368, § 1; 904). g) Usurpantibus vel detinentibus per se vel per alios bona aut iura Ecclesiae Romanae (c. 2.345): item usurpantibus et in proprios usus convertentibus bona ecclesiastica cuiuslibet generis (c. 2.346). h) Canonicis theologo et poenitentiario qui per annum cum dimidio post monitionem, pergunt in suis muneribus obeundis negligentes esse (c. 2.384). i) Illi quibus cura incumbit acta vel documenta seu libros curiarum ecclesiasticarum vel libros parochiales conficiendi, conscribendi aut conservandi si ea falsare, adulterare, destruere vel occultare praesumant, qui officio privari debent (c. 2.406, § 1): pariter si petenti legitime acta vel documenta vel libros exscribere transmittere seu exhibere dolose detrectent aut aliter officium suum prodeant, officio privantur (§ 2). l) Eis qui taxas consuetas et probatas ad normam can. 1.507 augment vel ultra eas aliquid exigunt, si recidivi sunt, officio privari debent (c. 2.408). m) Clericis non residentibus qui monitioni vel praecepto Ordinarii non respondent vel non obediunt ad normas iuris (cc. 2.381, 2.168 seqq.). n) Clericis qui per septem menses in censura suspensionis perseverent quin a contumacia recedere velint (c. 2.340, § 2).

B) Imponi potest. — a) Fabricatoribus, falsariis litterarum, etc. Apostolicarum aut falsis litteris. etc., scienter utentibus (c. 2.360, § 2). b) Illis qui documentum ad curiam episcopalem pertinens subtraxerint vel celaverint vel substantialiter immutaverint (c. 2.405). c) Iniuriam aliis irrogantibus vel bonam eorum famam laedentibus (c. 2.355). d) Propria auctoritate officium, beneficium,

dignitatem occupantibus vel illis qui antequam litteras confirmationis aut institutionis receperint in regimen aut administrationem se intromittunt (c. 2.394). e) Negligentibus sine iusto impedimento emitte fidei praefessionem postquam praefinito termino contumaciter non se emendent (c. 2.403). f) Nomen dantibus sectae massonicae vel similibus aut impediendis libertatem Ecclesiae, recurrentibus ad laicam potestatem ad impediendum exercitium iurisdictionis ecclesiasticae, etc. (cc. 2.336, 2.334, 2.335). g) Quaestum facientibus ex eleemosynis Missarum (c. 2.324). h) Contra sextum delinquentibus, maxime si ipsi curam animarum gerant (c. 2.359, § 3).

4.^a Non admittitur correptio iudicialis pro delictis quae se-cumferunt poenam privationis *beneficii* (c. 1.948, 1.º).

5.^a Ordinarius nequit remittere poenas privationis officio-rum latae sententiae quae iure communi statuuntur (c. 2.237, § 1, 3°).

6.^a Privatio oeconomica seu administrativa quae remotio di-citur, non induit proprie et necessario rationem poenae, et appli-cari potest iuxta peculiare regulas in Codice statutas (cc. 2.147-2.161); tantum urgetur in privatione paroeciarum sive amovibili-um sive inamovibilium (c. 192).

7.^a Privatio simplex locum habet pro omnibus officiis amo-vibilibus quae paroeciae non sunt et decerni potest a Ordinario qualibet iusta causa, prudenti eius arbitrio, etiam citra delictum, naturali aequitate servata sed certum procedendi modum minime sequi tenetur. Privatio effectum non habet nisi postquam fuerit a Superiore intimata; et ab Ordinarii decreto datur recursus ad S. Sedem sed in devolutivo tantum (c. 192, § 3).

687. Comparatio inter triplicem privationis modum. — Si ad invicem, claritatis gratia, huiusmodi triplex privatio comparetur, ita paucis exprimi possunt ea in quibus una ab altera differunt, et ea in quibus conveniunt: a) *Quoad obiectum*. Officiis inamovibilibus applicatur tantum privatio iudicialis vel processualis (c. 192, § 2) nisi sint paroec-

ciae quo in casu potest *etiam* applicari privatio *oeconomica* (c. 2141 seqq.). Officiis amovibilibus, si sint paroeciae, competit privatio *oeconomica*; in omnibus aliis casibus sufficit privatio *simplex*. Tamen quando privatio imponitur ut poena alicuius delicti quod in Codice tali poena mulctatur, tunc servandae sunt, in applicatione, regulae generales iuris poenalis: et hac ratione officium amovibile auferri potest per processum vel formale iudicium. **b) Quoad subiectum activum.** Privatio iudicialis quoad officia inamovibilia imponi tantum potest a tribunali collegiali trium iudicum (c. 1.576, § 1, 1.º): privatio *oeconomica* ab Ordinario auditis duobus examinаторibus reque cum illis discussa (cc. 2.148, 2.152, § 1): privatio simplex ab Ordinario per se solum quin alium audire debeat (c. 192, § 3). In casu appellationis, vel recursus pro privatione iudiciali, competens est tribunal gradus superioris ad normas iuris; pro privatione *oeconomica* si agatur de parochia inamovibili, ipse Ordinarius auditis ad validitatem duobus parochis consultoribus (c. 2.153, § 1): pro privatione simplici recursus fit ad S. Sedem. **c) Quoad naturam et causam.** Privatio iudicialis imponi tantum potest in poenam, ob grave delictum in iure *specificè* determinatum (c. 2.299, § 1); privatio *oeconomica* et simplex imponi possunt ob alias causas rationabiles quae culpabiles forte non sint, vel non *graviter* et non habent necessario et simpliciter rationem poenae (cc. 192, § 3; 2.147, § 2; 2.157, § 1). Praeterea causae quoad privationem *oeconomicam generice* (c. 2.147, § 1) et *demonstrative* (1) (c. 2.147, § 2) determinatae sunt: quoad privationem simplicem prudenti Ordinarii arbitrio omnino relinquuntur (c. 192, § 3).

d) Quoad modum procedendi. Privatio iudicialis seu processualis imponi debet servatis regulis iuris de processibus (c. 192, § 1) sive generalibus pro *natura criminis* seu delicti ex quo imponitur (2) sive specialibus quae ius statuit pro privatione iudiciali scilicet: 1.^a, tribunal si privatio versetur circa beneficium inamovibile, debet esse collegiale trium

(1) *Generice*, dum dicitur c. 2.141, § 1: "Parochus..... amoveri potest ob causam quae ipsius ministerium etiam citra gravem suam culpam maxime aut saltem inefficax reddit...". *Demonstrative* quia in § 2 enumerationi causarum praemittitur: "Hae causae praesertim quae sequuntur..."; praeterea illae causae verbis satis amplis indicantur.

(2) Id est si imponitur ex crimine seu ex delicto quod in iure habet processum speciale sequi debent regulae illius processus. Sic quando privatio imponitur ob non observatam residentiam, vel ob concubinatum publicum, etc., privatio fit ad normam tit. XXX, vel XXXI, lib. IV et ita porro.

iudicum (c. 1.576, § 1, n. 1.º); 2.^a, exequutio sententiae suspenditur si adsit appellatio ad S. Sedem (c. 1.923, § 2); 3.^a, Ordinarius qui sententiam privationis tulit nequit officium conferre suis familiaribus, consanguineis vel affinibus usque ad secundum gradum inclusive (c. 157); (cfr. etiam cc. 1.948, 1.º; 2.257, § 3). Privatio oeconomica sequitur regulas quae speciatim pro ipsa statutae sunt (cc. 2.147 sqq.). Privatio simplex nullum requirit procedendi modum.

e) *Quoad compensationem ob privationem.* — In omnibus privationibus obtinet regula in c. 2.299, § 3 statuta: "Nequit clericus privari beneficio aut pensione cuius titulo ordinatus est nisi aliunde eius honestae sustentationi provideatur salvo praescripto can. 2.303, 2.304", i. e. excepto casu in quo privatio ex depositione proveniat. Dummodo haec salva sint et pariter in privatione simplici attendatur, maxime si causa non sit culpabilis, naturalis aequitas (c. 192, § 3), neque in hac neque in privatione iudiciali clericus qui officio privatur, ius habet ad exigendam pensionem vel aliud officium, etc. E contra in privatione oeconomica Ordinarius convenienter providere debet parochi amoto (cc. 2.154, § 1; 2.161, § 2).

f) *Quoad appellationem vel recursum.* — Contra privationem iudicalem datur appellatio iuxta regulas generales iuris processualis, i. e., iuxta naturam processus per quem ad sententiam vel decretum privationis ventum est: si per verum iudicium, appellatio est ad tribunal gradus superioris; si per unum de processibus summariis de quibus in parte 3.^a, libri IV Codicis, tunc contra definitivum decretum unicum datur iuris remedium, id est recursus ad S. Apostolicam (c. 2.146, § 1), et pendente recurso Ordinarius nequit aliis stabiliter beneficium conferre (§ 2). In privatione oeconomica paroeciarum datur a decreto definitivo recursus a S. Sedem ut in casu ultimo dicebamus, et praeterea pro parochis inamovibilibus a primo decreto quod Ordinarius auditis examinativis fert, datur recursus apud eundem Ordinarium, qui cum duobus parochis consultoribus rem iterum examinare debet, et tandem definitivum decretum ferre (c. 2.153). In privatione simplici non patet nisi recursus in devolutivo ad S. Apostolicam (c. 192, § 3) et Ordinarius absolute non prohibetur, sicuti in privatione iudiciali ac oeconomica, interea alii conferre officium.

§ 2. — *De translatione.*

688. Notio. — Translatio est canonica mutatio clerici de uno in alium officium, specie vel numero diversum, facta per legitimum Superiorem ex iusta causa. Unde duo complectitur, nempe cessationem seu revocationem ab uno officio, *ex quò* fit translatio, et concessionem seu ademptionem alterius officii *ad quod* clericus transfertur; ideoque numquam propria atque privata auctoritate fieri valet translatio (1).

689. Divisiones. — 1.º Translatio esse potest *voluntaria* seu *libera*, quae fit de clerici consensu, ut frequentius evenit; et *coacta* quae ab auctoritate ecclesiastica imponitur clerico invito et renuenti sive ob legitimam causam et absque ulla culpa, sive ob culpam ut poena (c. 193, § 2). 2.º Coacta vero, ex modo procedendi, est vel *poenalis* si ad officium inferius (2) per iudicium vel processum iudiciale in poenam imponitur (c. 2.298, 3.º); vel *oeconomica* si per processum non stricte iudiciale fiat ita ut naturam poenae per se non ferat (c. 2.162 sqq.); vel *simplex* si

(1) Praeter ea quae de translatione in genere exponuntur, aliqua in specie pertinent ad translationem Episcoporum, quae peculiare momentum praeseferunt atque in veteri iure pluribus disputationibus ansam dederunt: de his agebant speciatim Doctores in tit. *de translatione Episcopi* X, I, 7, praemissis nonnullis generalibus notionibus; hodie tamen ad propriam sedem cum Codice (c. 430) sunt amandanda. Idem dicito de nonnullis quae peculiariter respiciunt translationem parochorum (c. 2.162 seqq.).

(2) Nota tamen quod officium potest esse inferius pluribus rationibus, quatenus, etsi alias iuridice aequale, graviora secum onera ferat, minores redditus habeat, in viliori loco vel minore civitate existat, etc. Praeterea non prohibetur Ordinarius imponere gradum poenae quadantenus minorem, transferendo ad officium undequaque aequale si delictum commissum sufficienter inde puniatur, et efficacius aliquis effectus poenae ita obtineatur, v. g., assignando officium, quod, etsi aequale, longius distat a loco ubi periculum vel scandalum adfuit, magis latet, etc. Confirmantur haec omnia ex iis quae infra dicuntur, quia nullibi in iure haec poena taxative imponitur; atque in casibus, quibus rationabiliter applicari potest, mensura poenae dimetienda relinquitur prudentiae Ordinarii.

de plano, servata dumtaxat aequitate naturali, decernatur. 3.º Translatio fieri etiam potest vel *ad officium maius*, et tunc dicitur translatio *honorifica*, et proprio nomine vocatur *promotio*, vel *ad officium aequale*, vel *ad officium minus*. Prior in poenam dari *iuridice* (1) numquam intelligitur; tertia, si officium valde sit inferius, vix nisi in poenam imponi poterit, quamvis libere possit peti aut acceptari; secunda potest esse etiam in poenam, at ordinario poenae rationem non habebit.

690. Superior competens ad translationem faciendam.

— Ille tantum Superior ecclesiasticus est habendus competens, qui ius habet tum acceptandi renuntiationem tum removendi a primo officio et promovendi ad alterum (c. 193, § 1); quoniam, ut inuimus (n. 688) ex una parte habetur vel renuntiatio vel privatio officii *a quo*, et ex alia provisio officii *ad quod* fit translatio, haec autem omnia fieri nequeunt sine legitimo ecclesiastico Superiore. Ideo qui clericum elegerunt vel postulaverunt aut praesentaverunt, nequeunt eundem ex illo officio ad aliud transferre (c. 195). Impropria translatio haberetur si clericus prius ad unum officium electus, postulatus, praesentatus, postea ab eisdem eligeretur, postularetur, praesentaretur ad aliud officium, in quo ipsi competentes essent; semper tamen requireretur legitimus Superioris ecclesiastici interventus.

Quinam in specie sint Superiores competentes ad translationem colligi potest ex dictis circa provisionem, renuntiationem et privationem officiorum, ac ex iis quae in propriis sedibus habentur.

691. *Causa requisita ad translationem.* — Si translatio sit voluntaria, quaelibet iusta causa sufficit (c. 193, § 2). Iusta causa illa dicitur quae sufficiens videretur ad renuntiationem, imo et etiam minor; quoniam in translatione nec clericus sine officio

(1) Talis non censebitur, etsi forsan talis fuerit in intentione agentis: huc pertinet effatum: *promoveatur ut removeatur*. Sed hoc iam ad artem et prudentiam regiminis pertinet, non ad ius.

relinquitur, nec augetur numerus officiorum vacantium. Attamen translationes in quibusdam maioris momenti officiis, signanter in Episcopatibus, inspectae semper fuerunt ut aliquatenus odiosae, ideoque dicebantur non esse faciendae nisi ex *necessitate vel utilitate Ecclesiae*. At vero quaelibet translatio, etiam absque iusta causa facta, dummodo perficiatur a competente Superiore ecclesiastico, semper retinetur esse valida.

Si translatio fiat, invito clerico, sit nimirum coacta, eadem fere (non proinde omnino aequalis) causa requiritur ac pro privatione (c. 193, § 2). Pro translatione parochorum amovibilibus habetur ut causa sufficiens etiam bonum animarum (cc. 2.162, 2.163).

692. Modus procedendi in translatione. — Plura sunt hic adnotanda: **A)** Translatio libera, etiamsi fiat ab officio inamovibili ad amovibile, non requirit ullam peculiarem formam; nec illam etiam quae ad renuntiationem statuitur, nam licet in translatione contineatur renuntiatio tacita seu aequivalens, tamen non est formalis.

B) Ad translationem coactam requiritur idem procedendi modus ac in privatione sive remotione, nisi excipias translationem parochorum, in quibus modus procedendi in translatione differt a modo procedendi in privatione et remotione (c. 193, § 2).

In specie haec animadvertantur: **a)** Translatio poenalis applicatur praecipue (1) officiis inamovibilibus, in quibus translatio oeconomica aut simplex prohibetur (c. 2.163, § 1) vel nequeunt adhiberi. Haec poena translationis a Codice directe pro nullo imponitur delicto nec expresse imponenda iubetur; sed locum habere potest pro illis delictis in quibus poenae relinquuntur imponendae arbitrio Ordinarii, praesertim quando indigitatur posse Ordinarium imponere etiam privationem officii: in his casibus, si aliqua circumstantia adfuerit quae deli-

(1) Applicari etiam potest officiis amovibilibus quando translatio decernatur in poenam delicti; at vero nisi causa delicti commissi necessarium sit instituere verum processum iudiciale, melius adhibentur translationes oeconomicae et simplices quae faciliores sunt.

ctum minuat, poterit translatio uti inferior poenae gradus assumi loco privationis.

b) Translatio coacta oeconomica, quae rationem poenae non induit, nequit ab Ordinario applicari parochis inamovibilibus nisi habeantur a Sede Apostolica speciales facultates (c. 2.163, § 1); imo, salvis item specialibus facultatibus, nec parochis amovibilibus, si paroecia *ad quam* est ordinis nimio inferioris (ibid., § 2); applicatur dumtaxat parochis amovibilibus quando paroecia *ad quam* non sit ordinis nimio inferioris, sed vel aequalis vel paulo inferioris. Quare patet hanc oeconomicam translationem nullatenus habere poenae rationem, nec fieri posse ob causas quae culpam moralem contineant, sed his in casibus adhibendam esse remotionem a paroecia, etsi postea parochus amotus forsán destinetur ad aliam paroeciam. Cetera, quae ad hanc translationem oeconomicam pertinent, suo loco traduntur (cfr. cc. 2.162, 2.167).

c) Translatio simplex applicatur solummodo officiis amovibilibus quae non sint paroeciae; atque nullus est peculiaris modus procedendi statutus. Adversus decretum Ordinarii datur recursus ad S. Sedem, sed in devolutivo tantum (cc. 193, § 2; 192, § 3).

693. Effectus translationis. — In translatione spectatur duplex effectus: 1.º *Prius officium vacat* cum clericus alterius possessionem canonice capit nisi aliud a iure cautum sit vel a legitimo Superiore praescriptum (c. 194, § 1). Non ergo, ut in privatione, sufficit intimatio, nisi agatur de translatione Episcopi, quae perficitur sola intimatione (c. 430, § 1) saltem inchoative, ideoque Episcopus in Dioecesi amplius non obtinet nisi Vicarii Capitularis potestatem (ib., § 3, n. 1.º); licet plena vacatio prioris Dioecesis non perficiatur nisi a die captae possessionis in nova Dioecesi.

2.º *Reditus prioris officii* translatus percipit, donec aliud occupaverit (c. 194, § 2); quia revera nondum amisit prius officium. Ergo a contrario si prius officium vel ex iure vel ex praescripto Superioris vacaverit ante captam possessionem novi officii (cfr. c. 2.167), etiam perceptio redituum cessabit, nisi contrarium in iure caveatur, v. g., pro Episcopo translato (c. 430, § 3, n. 3.º).

TIT. V. — DE POTESTATE ORDINARIA ET DELEGATA
 [ALIISQUE SPECIEBUS (1) IURISDICTIONIS
 SINGILLATIM] (cc. 196-210).

CAN. 196. Potestas iurisdictionis seu regiminis quae ex divina institutione est in Ecclesia, alia est fori externi, alia fori interni, seu conscientiae, sive sacramentalis sive extra sacramentalis.

197. § 1. Potestas iurisdictionis ordinaria ea est quae ipso iure adnexa est officio; delegata, quae commissa personae.

§ 2. Potestas ordinaria potest esse sive propria sive vicaria.

198. § 1. In iure nomine *Ordinarii* intelliguntur, nisi quis expresse excipiat, praeter Romanum Pontificem, pro suo quisque territorio Episcopus residentialis, Abbas vel Prae-latus *nullius* eorumque Vicarius Generalis, Administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui praedictis deficientibus interim ex iuris praescripto aut ex probatis constitutionibus succedunt in regimine, pro suis vero subditis Superiores maiores in religionibus clericalibus exemptis

§ 2. Nomine autem *Ordinarii loci* seu *locorum* veniunt omnes recensiti, exceptis Superioribus religiosiis.

199. § 1. Qui iurisdictionis potestatem habet ordinariam, potest eam alteri ex toto vel ex parte delegare, nisi aliud expresse iure caveatur.

§ 2. Etiam potestas iurisdictionis ab Apostolica Sede delegata subdelegari potest sive ad actum, sive etiam habitualiter, nisi electa fuerit industria personae aut subdelegatio prohibita.

§ 3. Potestas delegata ad universitatem negotiorum ab eo qui infra Romanum Pontificem habet ordina-

riam potestatem, potest in singulis casibus subdelegari.

§ 4. In aliis casibus potestas iurisdictionis delegata subdelegari potest tantummodo ex concessione expresse facta, sed articulum aliquem non iurisdictionalem etiam sine expressa commissione iudices delegati possunt subdelegare.

§ 5. Nulla subdelegata potestas potest iterum subdelegari, nisi id expresse concessum fuerit.

200. § 1. Potestas iurisdictionis ordinaria et ad universitatem negotiorum delegata, late interpretanda est; alia quaelibet stricte; cui tamen delegata potestas est, ea quoque intelliguntur concessa, sine quibus eadem exerceri non posset.

§ 2. Ei, qui delegatum se asserit, incumbit onus probandae delegationis.

201. § 1. Potestas iurisdictionis potest in solos subditos directe exerceri.

§ 2. Iudicialis potestas tam ordinaria quam delegata exerceri nequit in proprium commodum aut extra territorium, salvo praescriptis can. 401, § 1; 881, § 2, et 1.637.

§ 3. Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem iurisdictionis voluntariam seu non-indicalem quis exercere potest etiam in proprium commodum, aut extra territorium existens, aut in subditum e territorio absentem.

202. § 1. Actus potestatis iurisdictionis sive ordinariae sive delegatae collatae pro foro externo, valet quoque pro interno, non autem e converso.

§ 2. Potestas collata pro foro in-

(1) Iam supra (nn. 573, 574) tradita est definitio et divisio iurisdictionis; nunc eius species singillatim proponuntur ac exponuntur.

terno exerceri potest etiam in foro interno extra-sacramentali, nisi sacramentale exigatur.

§ 3. Si forum, pro quo potestas data est, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet.

203. § 1. Delegatus qui sive circa res sive circa personas mandati sui fines excedit, nihil agit.

§ 2. Hos tamen excessisse non intelligitur delegatus, qui alio modo ac deleganti placuerit, ea ad quae delegatus est peragit, nisi modus ipse fuerit a delegante praescriptus tamquam conditio.

204. § 1. Quod quis superiorem adit, inferiore praetermisso, non idcirco voluntaria suspenditur inferioris potestas, sive haec ordinaria fuerit sive delegata.

§ 2. Attamen rei ad Superiorem delatae ne se immisceat inferior, nisi ex gravi urgentique causa; et hoc in casu statim Superiorem de re moneat.

205. § 1. Si plures iurisdictionem delegatam obtinuerint pro eodem negotio, et dubitetur utrum delegatio facta fuerit in solidum an collegialiter, praesumitur facta in solidum in re voluntaria, collegialiter in re iudiciali.

§ 2. Pluribus in solidum delegatis, qui antea negotium occupavit, alios ab eodem excludit, nisi aut posthac impediatur aut nolit ulterius in negotio procedere.

§ 3. Pluribus collegialiter delegatis, omnes simul pro actorum validitate in negotio expediendo procedere debent, nisi in mandato aliud cautum sit.

206. Pluribus successive delegatis, ille negotium expedire debet cuius mandatum antea est nec posteriore rescripto expresse abrogatum fuit.

207. § 1. Potestas delegata exstinguitur, expleto mandato; elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit; cessante causa finali delegationis; revocatione delegantis delegati directe intimata aut renuntiatione delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata; non autem resolutio iure delegantis, nisi in duobus casibus de quibus in can. 61.

§ 2. Sed potestate pro foro interno concessa, actus per inadvertentiam positus, elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est.

§ 3. Pluribus collegialiter delegatis, si unus deficiat, aliorum quoque delegatio expirat, nisi aliud ex tenore delegationis constet.

208. Ad normam can. 183, § 2, potestas ordinaria non exstinguitur resolutio iure concedentis officium cui adnexa est; sed cessat, amisso officio; silet, legitima appellatione interposita, nisi forte appellatio sit tantum in devolutivo, firmo praescripto can. 2264, 2284.

209. In errore communi aut in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, iurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno.

210. Potestas ordinis, a legitimo Superiore ecclesiastico sive adnexa officio sive commissa personae, nequit aliis demandari, nisi id expresse fuerit iure vel indulto concessum.

Cap. I. — De potestate ordinaria et delegata.

ART. I. — NOTIONES CIRCA UTRAMQUE POTESTATEM.

694. *Praemonitum.* — Titulus hic agit *directe* et primario de potestate *iurisdictionis* sub diversis eius speciebus, et praesertim agit de *iurisdictione* ordinaria et delegata; inscriptio tamen est *generica*: “*de*

potestate ordinaria et delegata,, qua ratione innuit ambitum ipsius tituli patere latius ultra *iurisdictionis* potestatem. Re quidem vera c. 210, ultimus in titulo, respicit potestatem ordinis, quam aliququaliter dispescit in ordinariam et delegatam, ac statuit neutram posse generatim alteri demandari (delegari aut subdelegari). Praeterea ex generica illa inscriptione, non coarctata ad solam iurisdictionem, potest quis argumentum trahere ut regulas hic directe pro iurisdictione traditas applicet proportionaliter etiam aliis fori externi potestatibus non iurisdictionalibus, puta oeconomicae quae parochis competit, dominativae quae Superioribus religiosis non exemptis, etc.

695. Membra et gradatio divisionis. — Potestas *iurisdictionis* seu *regiminis* (utroque enim verbo expresse utitur nunc Codex in c. 196), vel simpliciter *iurisdictionio*, alia est *ordinaria*, alia *delegata*; *ordinaria* vero iterum duplex, *propria* et *vicaria*.

696. Definitiones iurisdictionis ordinariae et delegatae. — Iurisdictionio ordinaria est ea quae ipso iure adnexa est officio; quae videlicet sola et in se non inspicitur subsistens, nec ipsa separata confertur alicui personae exercenda, sed inest, et quidem, *vi iuris*, officio ecclesiastico; ita ut persona obtinens officium, cui *antecedenter* adnexa est potestas, obtineat *consequenter* et exercere valeat potestatem ipsam. Ex adverso iurisdictionio delegata vocatur illa quae commissa est personae, nempe quae directe et per se *nulli* est officio ecclesiastico adnexa *ex iure*, sed ipsa sola confertur per commissionem, iniunctionem, mandatum; et transire in *personam* censetur.

697. Definitiones iurisdictionis propriae et vicariae. — Iurisdictionio propria est ea iurisdictionio ordinaria quae exercetur nomine proprio, non vices ac partes alterius gerendo. Iurisdictionio vicaria est ordinaria iurisdictionio quae vice et nomine alterius exercetur: est utique adnexa alicui officio, ideoque ordinaria, per se tamen ad alium tamquam principalem spectaret, cuius veluti substitutus et accessoria persona habetur ille qui vicarius existit.

698. Indoles divisionis. — Hodie iuxta Codicem (c. 197) iurisdictionio partienda est immediate in duas solas species, *ordinariam* scilicet et *delegatam*. Nec potestas *vicaria*, ut tertia species inter alias duas media. statuenda est; sed ad primum divisionis membrum est referenda, in quo ipsa potestas *vicaria* distinguitur a *propria*.

Quare divisio iurisdictionis in ordinariam et delegatam retinenda est a) ut *adaequata* et *specifica*, quae totum iurisdictionis genus amplectitur et discernit immediate, complete et perfecte in duo membra mutuo sese excludentia, tamquam in duas proprias easque solas species. ita ut iurisdictionio, quae non sit ordinaria, debeat esse necessario delegata et e converso. Est insuper b) huiusmodi divisio *praecipua* quae in iure canonico attenditur circa iurisdictionis potestatem; nam obtinet gravissimum momentum et frequentissimum usum. Denique est c) quadantenus divisio *generalis* et *universalissima*, quae omnibus aliis iurisdictionis partitionibus accommodari et de singulis speciebus praedicari valet: sic iurisdictionio tam ordinaria quam delegata potest esse universalis et particularis, contentiosa et voluntaria, etc; imo etiam ordinaria et delegata potest suo modo esse ipsa ordinis potestas (c. 210) (1).

Licet tamen haec, prout diximus, vera sint, sed quadam ratione potest in istis iurisdictionis speciebus triplex veluti gradus constitui; nec inficiandum est iurisdictionem vicariam in quibusdam characteribus similem esse iurisdictioni delegatae. Igitur habetur in superiori gradu iurisdictionio *propria* quae competit ex proprio officio et proprio nomine exercetur; subsequitur gradu intermedio iurisdictionio *vicaria* quae competit pariter ex officio, utique proprio, sed exercetur nomine alieno; tandem ultimo gradu est iurisdictionio *delegata* quae neque ex officio neque ex nomine proprio competit, sed tota ex beneficio alieno, nimirum ex commissione illius ad quem per se spectat, cuius etiam nomine exercetur.

Denique haec divisio respicit potestatem in se ipsa et in causis, unde unum membrum divisionis opponitur alteri; ceterum nihil impedit quominus illae diversae potestates in uno subiecto coniungantur, ita ut idem sit qui habeat potestatem propriam, ac vicariam, ac delegatam, vel ex his unam et aliam (2).

(1) Cfr. *Sanguineti*, "Institut.", schol. II post., n. 319.

(2) Iure romano triplex in iurisdictione et generatim in potestate occurrit distinctio, quam iuvat conferre cum nostra divisione potestatis in ordinariam et delegatam. Etenim: 1.º In iure romano nonnulla dicebantur magistratibus competere *iure magistratus* et *iure maiorum*, alia eis fuerant

ART. II. — DE POTESTATE ORDINARIA.

699. Natura potestatis ordinariae in genere. — Hisce regulis videtur determinanda eiusmodi potestatis natura.

1.^a Quaelibet potestas ordinaria duobus elementis essentialiter con-

specialiter tributa per legem, senatus consultum vel constitutionem Principum (fr. 1, D. I, 21). Quae essent prioris generis, competeabant vi muneris vel officii, prout istud primaeva institutione et quasi propria natura subsistebat; quae posterioris generis essent, fuerant progressu temporis adiecta, et non censebantur competere *iure magistratus* nec ex proprio officio, sed potius dicebantur *delegata*, fere idem ac ea quae apud nos dicuntur delegata a iure vel lege. 2.º Iurisdictio item alia dicebatur apud romanos esse illa quam quis haberet *suo iure*, alia quam obtineret *alieno beneficio*. Prima videtur intelligenda fuisse quae competeret iure magistratus seu ex proprio officio, altera erat ea quae alicui tribueretur ex mandato vel commissione et ideo dicebatur *mandata* (fr. 4, § 6, fr. 5, fr. 12, fr. 13, D. I, 16, et tot., tit. 21, lib. I, Dig.): haec iurisdictio mandata respondebat substantialiter nostrae delegatae ab homine, sed non solebat tunc vocari delegata. 3.º Tempore Iustini alii dicebantur esse iudices qui causas definiebant ex munere publico quod gerebant, unde veri magistratus erant; alii pro determinata causa constituebantur iudices sive a Principe sive a magistratibus et dicebantur esse iudices dati, qui speciali nomine vocabantur *iudices delegati* (cc. 5 et 16, C. III, 1, et titt. 3 ac 4 eiusdem lib. III, Cod.); magistratus vero qui ordinario rerum eventu ac modo causas iudicabant, fuerunt aliquando dicti *iudices ordinarii* (c. 16, C. III, 1; c. un., C. V, 7).

Iamvero haec triplex distinctio romana, quamvis ferat similitudinem cum nostra divisione iurisdictionis, tamen nequit eidem aequiparari. Nam: A) In prima distinctione omnia quae continebantur, sive prioris sive posterioris generis essent, reducerentur hodie ad nostram potestatem ordinariam; vel ad summum ea quae secundi generis erant, pertinerent ad nostram iurisdictionem vicariam vel ad delegatam a iure; nec ullo modo in eis contineretur iurisdictio delegata ab homine, quae apud nos praecipue in genere delegationis censetur comprehensa; denique ipsa quae in iure romano secundi generis essent, non poterant mandari seu delegari (cit. fr. 1, D. I, 21) dum in iure nostro semper delegari aut subdelegari potuissent.

B) Altera distinctio romana videtur proprius accedere ad nostram divisionem, praesertim ex primo membro distinctionis quod directius respondet nostrae iurisdictioni ordinariae, siquidem etiam apud romanos quis censebatur habere *suo iure* iurisdictionem sive eam nomine proprio sive nomine vicario exercebat, dummodo esset in magistratu vel officio constitutus. Sed

tinetur: a) quod sit *officio* adnexa; b) quod haec adnexio facta sit *ex iure*; ita ut quandocumque ex eis alterutrum deficiat sive officium sive ius, non ordinaria sed delegata sit potestas. — 2.^a Primarium elementum ex quo maxime determinatur natura potestatis ordinariae est officium,

adhuc invenitur diversitas inter illam romanam distinctionem et divisionem nostram, praecipue ex duobus: a) ea quae non competeabant iure magistratus nec mandato hominis, sed specialiter lege, senatus consulto, constitutione, videntur fuisse extra huiusmodi distinctionem; non enim competeabant stricte *suo iure*, sed nec etiam *alieno beneficio*, nempe hominis mandato; dum in nostro iure reducerentur, ut inuimus ad iurisdictionem ordinariam saltem vicariam aut ad iurisdictionem delegatam a iure; b) iurisdictio mandata romana non in omnibus convenit nostrae delegatae iurisdictioni, ut melius infra patebit.

c) Nec tertia distinctio iuris iustiniani coincidit cum divisione nostra; quoniam: a) nostra iurisdictio ordinaria aut delegata non respicit solummodo causas iudiciales agendas, ut respiciebat distinctio iustiniana inter indices ordinarios et delegatos; b) in nostra divisione non attenditur dumtaxat diversa ratio pertractandi causas, quod nempe esset iuxta modum consuetum et ordinarium, ut quando a magistratibus definiebantur; vel iuxta pecuniaria rerum adiuncta in casu particulari occurrentia, ex quibus dabatur index delegatus; sed imprimis attenditur titulus ex quo iurisdictio competit; c) delegatio nostri iuris multo latius patet quam delegatio iustiniana, et potest fieri nedom ab homine sed a iure etiam.

Attamen Glossatores iuris romani medio aëvo assumentes denominationem tertiae distinctionis, eam applicarunt vel maxime distinctioni secundae; ita ut vocarent iurisdictionem *ordinariam* illam quae alicui competere*t suo iure, delegatam* eam quae *alieno beneficio* seu mandato (cfr. Gloss. ad tit. 21, lib. I, Dig.); imo vel ad primam distinctionem extenderunt, unde censebant esse appellandam ordinariam eam potestatem quae iure magistratus compete*bat, delegatam vero a iure* eam quae ex lege, etc. Ista vero triplicis distinctionis permixtio fuit causa unde enasceretur quaedam incertitudo et confusio in definienda natura utriusque potestatis ordinariae et delegatae; quae sane incertitudo et confusio habuit pariter influxum in iure canonico quod eadem utebatur divisione potestatis.

Subsequentes autem iuris romani interpretes illam triplicis distinctionis permixtionem vitarunt, sed aliunde usi fuerunt denominationibus, quae nostrae divisioni haud respondent (cfr. inter alios *Donellus*, "Comment. de iure civili", lib. XVII, cc. 6, 7, 8; *Vinnius*, "Tract. de iurisd.", cc. 6 et 8; *Voet*, ad "Pandect.", lib. II, tit. I, nn. 6, 7; *Heineccius*, "Pandect.", lib. II, tit. I, §§ 251, 252). Ita in prima distinctione appellarunt *ordinariam* eam potestatem quae alicui competere*t iure magistratus seu more maiorum*, quasi

cui ius adnectit potestatem; quare sine officio nec intelligi quidem potest ordinaria potestas, quae exinde imprimis a delegata distinguitur, quoniam in potestate delegata id quod primitus inspicitur est persona, in ordinaria officium. — 3.^a Officium potest esse cuiuslibet generis, dummodo sit stabiliter constitutum; nihil proinde refert utrum officium exerceatur proprio an alieno nomine, nec utrum officium ipsum dici valeat commissum, dummodo potestas competat immediate ex officio, non ex commissione: ita commissum dici potest officium generatim in Vicariis, et praesertim in Vicario generali aut in Officiali, sed potestas non est commissiva directe personae, sed a iure adnexa officio.

4.^a Ius identidem esse potest vel scriptum tam generale quam particulare (v. g., in Vicario foraneo), vel non scriptum seu consuetudo, ex qua etiam adnecti officio valet potestas quaedam (1). — 5.^a At ubi officium non habetur, licet ius concedat potestatem, non erit haec ordinaria sed delegata a iure. — 6.^a Similiter delegata est potestas quae adnexa quodammodo sit officio, at non ex iure sed ex privilegio stricte sumpto; atque adeo facultates habituales etiam perpetuae, quae concedi solent Ordinariis (cfr. c. 66), sunt accensendae potestati delegatae non ordinariae (2). Quod si privilegium fuerit late sumptum, cum sit vera lex

nempe iure ordinario; *extraordinariam* autem vel *legitimam* illam quae concederetur ex lege, senatus consulto, constitutione Principum, quasi iure extraordinario. In secunda distinctione fuit ab ipsis (ex fr. 13, D. I, 16, et fr. 1, § 1, D. I, 21) nuncupata *propria* ea iurisdictio quam quis haberet suo iure, non alieno beneficio, *mandata* vero ea, quae ita reapse in iure romano vocabatur, quam quis obtineret ex mandato seu commissione alterius illam suo iure habentis. In tertia distinctione adhibebant solummodo nomina iudicum seu *magistratum*, et iudicum *datorum vel delegatorum*; non repugnabant tamen ut retineretur vulgata divisio iudicum in ordinarios et delegatos, ac iurisdictionis in ordinariam et delegatam (*Donell.*, loc. cit., c. 6).

(1) Cfr. c. 9, X, XXXI, 3; c. 13, X, II, 2; ita ex consuetudine potest adquiri facultas ordinaria dispensandi in legibus Superiorum (*Suárez*, "De leg.", lib. VI, cc. 14 et 15; *Ballerini-Palmieri*, "Op. mor.", I, 403; *D'Annibale*, I, 231; *Wernz*, I, 122), quomodo hucusque agnoscebatur Episcopis auctoritas dispensandi in legibus Conciliorum provincialium, quae hodie expresse in canonibus (c. 291, § 2) invenitur concessa.

(2) Et eo vel magis ut potestas delegata censenda esset illa facultas quae ex privilegio specialissimo competeret, quamvis videatur adnexa officio, v. g., ius deferendi pallium quod competat alicui Episcopo non ex privilegio personali sed ex privilegio concessio sedi, ius competens Archiepiscopo Sa-

(n. 291, B) inducit potestatem ordinariam; quare Cardinales dicuntur potiri ordinaria iurisdictione ad audiendas confessiones (c. 873), licet eam obtineant ex privilegio late sumpto (c. 239).

7.^a Ut vero potestas habeatur ordinaria, non est necesse quod fuerit alligata officio iam ex propria institutione et quasi natura sua, ad modum quo in iure romanorum dicebatur iurdictio competere iure magistratus; nam sufficit ut postmodum fuerit quasi adiecta per specialem legem, dummodo revera ex *iure* sit *officio* adnexa. Ita iam habebatur hucusque ut ordinaria (1) facultas ex qua Episcopi possunt per concessionem explicitam vel implicitam canonum dispensare in legibus generalibus (cfr. cc. 81, 990, 1.043, 1.045, 2.237, etc.); et hodie habenda est pariter ordinaria potestas, ex qua Episcopi per legem communem (cfr. cc. 506, §§ 2 et 4; 512, § 1, 1.º; 603, § 1; 1.261, § 2; 1.491, 1.492) possunt agere in exemptos (2).

8.^a Haec, quam diximus nunc, adiectio, est revera quodammodo extrinseca, non pertinens ad propriam naturam officii, unde potestas adiecta non est dicenda propria sed vicaria (3); at vero potest quandoque fieri adiectio quae sit veluti intrinseca, quia pertinet ad eandem naturam officii, ideoque potestas adiecta dicenda est *propria*, est enim potius immutatio facta in officio quam adiecto officio facta: ita nunc in omni religione clericali, etiam non exempta, Superiores administrare possunt suis infirmis ultima sacramenta et supra mortuos funus peragere (cc. 514, 1.221, 1.230), cum antea id facere nequirent, illorum potestas

lisburgensi constituendi aliquos Episcopos, etc.; hisce in casibus non videtur agi de potestate alligata officio, sed de favore concesso personae ratione dignitatis quam gerit; quare illa est quaedam delegatio facta ratione dignitatis vel muneris.

(1) Cfr. passim Auctores dum explicant dispensandi facultatem Episcopis competentem.

(2) Hucusque in iure canonico potestas huiusmodi expresse nuncupabatur *delegata* (cfr. c. 13, § 1, X, I, 31; c. 9 in fine X, V, 7, c. un., I, 5 in Clem.; Conc. Trid. passim). In novo autem Codice non fuerunt retentae dictiones illae: "apostolica auctoritate, tamquam Delegati Sedis Apostolicae, etc.,"; igitur cum Episcopi possint nunc agere vi officii sui et ex auctoritate iuris sive legis, dicendi sunt procedere potestate *ordinaria*, non *delegata*.

(3) Sane potestas dispensandi in lege superioris quae ab inferiori exerceatur, est evidenter dicenda *vicaria*, quoniam lex quae dispensatur non est *propria*.

est propria dicenda non vicaria (1). — 9.^a Adiectio potestatis quandoque praerequirat specialem veniam seu mandatum alicuius Superioris; quo supposito, potestas censetur competere non vi ipsius mandati vel veniae a Superiore datae sed vi iuris et ex officio, ipsaque potestas habenda est ut ordinaria: ita Vicarius Generalis in iis quae Episcopi mandatum speciale requirunt, non potest agere sine ipso mandato; postquam vero Episcopus illud mandatum praestiterit, tunc Vicarius Generalis agit ut Vicarius et potestate ordinaria, non ut Delégatus Episcopi.

10.^a Potestas igitur, ut sit ordinaria debet esse officio adnexa ex iure *antecedenter* ad personas quae exercere debeant potestatem; est nimirum aliquid inhaerens officio tamquam praeivium et independens a personis quae officium obtineant; proinde non committitur directe personis sed acquiritur *consequenter* ex officii acquisitione et proinde similiter amittitur ex amissione officii. — 11.^a Item debet esse *permanenter* officio adiecta, iuxta naturam ipsius officii quod stabiliter constituitur (c. 145); ergo numquam habenda est ut ordinaria potestas illa singularis facultas quae in casu particulari tribuatur ad aliquid agendum, exequendum, etc., licet censeatur concessa non personae sed officio. — 12.^a Quia ergo potestas ordinaria est antecedenter et stabiliter adnexa officio, necesse est ut cui tribuitur officium, agnoscatur potestas illi officio coniuncta, et absurde diceretur officium tributum si universa potestas ordinaria denegaretur. Potest sane iurisdictio ordinaria aliquatenus restringi (cfr. cc. 893, 1.435, 464, § 2) aut etiam tota suspendi ad tempus, sed nequit totaliter auferri nisi sublato officio ipso, aliter manente officio, debet aliquo modo manere potestas ordinaria. E-converso potest ampliari potestas ordinaria per adiectionem novarum facultatum officio concessarum

(1) *Sed an potestas ordinaria, quae hodie competit Episcopis, in exemptos, sit dicenda propria an vicaria?* Prima fronte videretur dicenda propria; etenim potius nomine proprio agere quam nomine Romani Pontificis censi possunt, eorumque potestas videretur esse illa propria quae ipsis, dempta exemptione, competeret et quae nunc, cessante exemptione, reviviscit. At e contra exemptio semper manet ut principium generale, et casus, quibus exempti subiiciuntur Episcopis, non sunt nisi speciales concessionem Episcopis factae, cui exempti immediate subiiciuntur; quare potestas Episcoporum in exemptos dicenda revera est vicaria. Ceterum correctio legum est odiosa in eaque correctione quod sit minimum debemus tenere; ergo quia hucusque Episcopi agebant in exemptos ut Delegati Apostolicae Sedis, et nihil aliud est ipsis tributum nisi quod agant potestate ordinaria, quae potest vicaria esse, nunc dicendi sunt agere tamquam Vicarii Apostolicae Sedis.

a iure, et accedere etiam possunt plures aliae facultates delegatae. — 13.^a Potestas ordinaria cum sit permanenter adnexa officio, est per se perpetua *perpetuitate* quae dicitur *obiectiva*, nempe ex parte ipsius officii; sed non debet necessario esse perpetua *perpetuitate subiectiva*, quae desumitur ex parte subiecti vel personae obtinentis officium; etenim sub hac ratione habemus plura officia quae sunt temporanea, unde et ipsa potestas ordinaria eisdem adnexa, erit quoque temporanea in ordine ad subiectum.

700. Natura potestatis vicariae. — Characteres quos diximus in genere (n. praec.) de potestate ordinaria, sunt etiam applicandi in specie potestati vicariae; sed alii habentur insuper characteres proprii vicariae potestatis, qui ipsius peculiarem naturam definiunt. Hucusque revera natura potestatis vicariae non erat praecise definita in nostro iure; hinc iuxta plures haec potestas censenda erat non habere naturam sibi propriam ac determinatam, sed esse posse vel ordinariam vel delegatam vel mixtam ex utraque (1), imo per se videretur potius accedere ad delegatam, nam delegare nihil aliud est quam alteri vices suas committere; iuxta alios retinenda erat tamquam species media inter ordinariam et delegatam, ac utriusque simul iurisdictionis indolem aliquo modo referre (2), unde appellabatur *quasi ordinaria*.

Hodie ex novo Codice tenendum est: a) Potestas vicaria est ordinaria; sed distincta a propria; distinguitur etiam a delegata; et a mandata quae in iure romano non erat nisi delegata (cfr. infra n. 704), unde perperam a nonnullis (3) iurisdictionis mandata dicitur esse idem ac vicaria (4). b) Igitur potestas vicaria duplicem induit characterem proprium: 1.º quod sit ex officio ac ex iure, unde distinguitur a delegata (et mandata); 2.º quod exerceatur vice et nomine alterius, unde distinguitur a propria. c) Officium, ex quo tribuitur potestas vicaria, est semper proprium illius qui dicitur vicarius; at saepe haberi potest ut mandatum seu commissum, quia provenit ex mandato seu commissione alterius cuius vices geruntur, e. g., in Vicario Generali, in Vicario foraneo, etc.; secus alias, cum ipsum officium vicarium obtinetur vel ipso

(1) Cfr. *Wernz*, vol. II, n. 545, II.

(2) Cfr. *Santi*, lib. I, tit. XXVIII, n. 21.

(3) Cfr. *Wernz*, l. c.

(4) In ipso iure romano plures fuerunt vicarii, qui obtinebant potestatem suo iure erantque veri magistratus, e. g., Vicarii in Dioecesibus Imperii, Legati Caesaris in provinciis, etc.

iure (ut olim Archidiaconus (1), et nunc Vicarius religiosorum, qui ex iussu Constitutionum succedit in locum Superioris), vel nominatione facta non ab eo cuius geruntur vices, ut Administratores Apostolici, coadiutores Episcoporum, plures vicarii parochorum, et fere etiam Vicarius Capitularis.

d) Quandoque potestas vicaria inest alicui cum identitate personae iuridicae inter ipsum Vicarium et personam principalem, cuius vices ille gerit, ut est, e. g., inter Officiale et Episcopum, inter Vicarium Capitularem et Capitulum, inter Parochum eiusque cooperatores, et generatim inter eos qui in eadem sede, tribunali, etc., potestatem exercent, unus tamquam principalis, alius tamquam substitutus, imo plures esse possunt substituti: sic in eadem Dioecesi simul cum Episcopo possunt esse plures Vicarii Generales (c. 366, § 3), Officiales et vice officiales (c. 1.573), aliique ministri, qui unam Curiam dioecesanam constituunt (c. 363); item in Curia Romana Sacrae Congregationes, Tribunalia et Officia quae agunt ex potestate vicaria Romani Pontificis, sunt plura et inter se distincta, sed omnia simul cum Papa constituunt unam Sedem Apostolicam (c. 7). At vero saepe etiam existit diversitas personae iuridicae inter personam principalem et vicarium, prout evenit inter Romanum Pontificem eiusque Legatos, Administratores Apostolicos, Vicarios ac Praefectos Apostolicos, inter Episcopum et Vicarium foraneum, etc.

e) Potestas ordinaria propria censetur pertinere ad aliquem tamquam ad personam principalem ea potestate praeditam, nec intelligitur esse veluti communicata; potestas e contra vicaria censetur pertinere ad aliquem tamquam agentem secundarium et substitutum personae principalis, ac proinde etiam apparet suo modo communicata. f) Plura quae hucusque erant adscripta potestati delegatae et dicebantur aliquibus inesse tamquam Delegatis, v. g., Sedis Apostolicae, hodie transierunt in potestatem vicariam, ut n. praec. monuimus. g) Non repugnat ut aliqui qui quandam potestatem ordinariam vicariam obtinent ideoque eorum munus in censu Vicariorum est habendum, deinde cumulentur pluribus facultatibus delegatis, quae constituent veluti praecipuam partem functionum exercendarum ab eis Vicariis, ut fere solet evenire in Legatis Apostolicis (c. 267), et pressius in Administratoribus Apostolicis (c. 314), in Coadiutoribus Episcoporum (c. 351), in Vicariis foraneis (c. 447), in adiutoribus et cooperatores parochorum (cc. 475, 476). At si quis non

(1) Ideo dicebatur esse Vicarius *natus* Episcopi, dum Vicarius Generalis dicitur Vicarius *datus*.

habet ullam potestatem ex officio ac saltem vice alterius exercendam, nequit dici Ordinarius aut Vicarius, sed erit merus delegatus.

701. Quinam in iure canonico appellentur speciatim Ordinarii. — Omnes qui potestatem ordinariam obtinent, possent Ordinarii vocari; sed canones hunc titulum peculiariter reservant nonnullis qui antonomastice dicuntur *Ordinarii*. Quinam sint isti, accurate et praecise habemus determinatum praescriptum in c. 198; nec alii, praeter eos, intelliguntur cum ius profert simpliciter nomen Ordinarii vel Ordinariorum, ut saepe facit dum constituit aliquid ab Ordinariis posse vel debere praestari.

Ergo in iure nomine *Ordinarii* intelliguntur taxative: I Romanus Pontifex, qui dicitur Ordinarius Ordinariorum. II. Episcopus residentialis. III. Abbas vel Praelatus nullius. IV. Apostolicus: 1.º Administrator, 2.º Vicarius, 3.º Praefectus. V. Vicarius Generalis sive 1.º Episcopi, sive 2.º Abbatis vel Praelati nullius, VI. Ii qui praedictis deficientibus interim succedunt in regimine, aut A) ex iuris praescripto, ut 1.º Capitulum cathedrale, vel abbatiale seu praelatitium, vel coetus consultorum dioecesanorum, sede episcopali vel abbatiali seu praelatitia vacante, antequam eligatur Vicarius Capitularis. 2.º Post suam electionem Vicarius Capitularis in Dioecesi vel Abbatia sive Praelatura vacante. 3.º Provicarius vel Propraefectus in Vicariatu vel Praefectura Apostolica; aut B) ex probatis constitutionibus, ut si religiosa abbatia vel praelatura nullius vacante, ferant constitutiones ad quem interim devolvatur regimen. VII. Superiores maiores in religionibus clericilibus exemptis; quos distincte recensitos invenies in c. 488, 8.º; unde colligitur Ordinarios quoque esse habendos vicarios qui aliis Superioribus maioribus deficientibus per mortem, renunciationem, absentiam, etc., interim succedunt in regimine.

Hi omnes veniunt nomine *Ordinarii*, non omnes tamen dicuntur *Ordinarii locorum*; videlicet Superiores religiosi obtinent iurisdictionem directe in personas, non in locum, ideo non sunt Ordinarii locorum; ceteri omnes Ordinarii, cum habeant iurisdictionem primario in locum, deinde in personas, dicuntur *Ordinarii loci vel locorum*.

Duo praeterea sunt hac de re notanda: a) Romanus Pontifex est Ordinarius pro universa Ecclesia absque limitatione ulla sive quoad territorium sive quoad personas; Superiores religiosi sunt Ordinarii pro suis dumtaxat respective subditis, sed nullo ad territorium habito respectu; ceteri Ordinarii sunt tales pro suo quisque territorio, plene quoad incolas, advenas et vagos, aliquatenus etiam quoad peregrinos. b) Interdum

cum canones aliquid definiunt de Ordinariis, expresse excipiunt nonnullos ex recensitis, quod maxime evenit de Vicario Capitulari ac de Vicario Generali, qui in pluribus nequeunt agere ut Ordinarii.

Denique non intelliguntur in iure esse Ordinarii: 1.º Cardinales in suis titulis. 2.º Legati Apostolici. 3.º Patriarchae, Primate, Metropolitae quatenus tales, licet in proprio territorio quatenus Episcopi sint Ordinarii. 4.º Episcopi titulares. 5.º Coadiutores et Auxiliares Episcoporum, nisi excipias Coadiutorem Episcopo prorsus inhabili datum (c. 351, § 2), qui potius habendus est ut Administrator Apostolicus. 6.º Abbates vel Praelati qui non sint vere nullius (c. 319, § 2). 7.º Officiales et vice-officiales. 8.º Superiores Missionum, quae nondum in Praefecturam saltem Apostolicam sunt erectae. 9.º Vicarii foranei. 10.º Superiores minores religiosorum etiam exemptorum. 11.º Parochi.

702. Vicarii in iure canonico. Licet non omnia huc pertineant, sunt tamen breviter exponenda ea quae de Vicariis in genere traduntur a nostris Doctoribus: Porro:

A) Notio. — Vicarius, si *nomen* attendamus, dicitur quicumque alterius gerit vices; quo sensu etiam delegati possunt dici vicarii. *Proprie* vicarius in nostro iure dicitur ille qui vices alterius gerit in aliquo munere sive officio, unde habeat aliqualem vicariam potestatem; at in hoc sensu possunt adhuc distingui vicarii in lato et stricte sumptos. *Lato sensu* vicarius dicitur ille qui pro alio gerit quodlibet ecclesiasticum officium etiam improprium, vel sola potestate ordinis instructum. *Stricto sensu* vicarius in iure canonico appellatur clericus qui nomine et vice alterius exercet munus praeditum aliqua iurisdictionis potestate sive in foro externo, ut Vicarii Apostolici, vel Vicarii Episcoporum, sive in foro interno: ut vicarii parochorum (1).

B) Divisiones, quae indistincte applicantur vicariis tam lato quam stricto sensu acceptis:

a) *Ratione personae principalis,* cuius vices gerunt, possunt esse

(1) *Vicarius* differt a *Vicesgerente*, qui est auxiliaris a Praelato principali datus Vicario ut eum coadiuvet et, si opus fuerit, substituat, ut est Vicesgerens Romae qui ab ipso Papa datur Cardinali Vicario Urbis; a *Locumtenente*, qui est auxiliaris ab ipso Vicario sibi constitutus in casu quo competat ipsi talis potestas; a *Provicario*, qui non est nisi *Vicarius substitutus* in casu quo Vicarius proprie dictus deficiat, abeat, sit impeditus, etc., quales sunt Pro-vicarii et Pro-praefecti Apostolici (c. 309), illi qui Vicarios generales substituunt, etc.

vicarii Papae, Episcoporum, parochorum, beneficiariorum (qui posteriores dicuntur coadiutores dignitatum, canonicorum, beneficiariorum).

b) *Ratione potestatis quam nomine alieno exercent*, alii dicuntur *vicarii in divinis*, alii *vicarii in iurisdictione*. Iam:

I. Vicarii in divinis nuncupantur qui vices aliorum tenent sive 1.º in sacris ministeriis seu in exercitio potestatis ordinis, ut erant olim sic dicti Vicarii in pontificalibus et hodie interdum sunt Episcopi Auxiliares, item antiquitus Archipresbyter urbanus et hodierna prima dignitas in Capitulo. cuius est supplere Episcopum in sacris functionibus, item coadiutores beneficiariorum; sive 2.º in cura animarum et iurisdictione fori interni, quales sunt vicarii curati seu parochiales.

II. Vicarii in iurisdictione sunt qui vices aliorum gerunt in exercenda iurisdictione fori externi, v. g., Vicarii Apostolici, Vicarii Capitulares, Vicarii Generales, Vicarii foranei.

c) *Ratione durationis in munere*, alii vicarii dicuntur *perpetui*, alii *temporanei*, prout vicariam obtinent in titulum et a qua nequeunt removeri nisi ob causam in iure expressam, vel exercent munus precarie et ad nutum illius qui commisit officium, ad supplendum principalem deficientem ex morte, absentia, impedimento, etc.; haec divisio applicatur imprimis Vicariis parochorum.

C) *Peculiaritatem de Vicariis strictae sumptis*. — Non omnes qui, cum veram potestatem vicariam exerceant, in Iure canonico sunt agnoscendi ut veri vicarii, insigniuntur hoc speciali nomine *Vicarii*, sed aliis etiam nominibus vocantur. Ubi haec adnotanda veniunt: a) Legati Apostolici, Administratores Apostolici, Coadiutores Episcoporum, Praefecti Apostolici, Officiales et Vice Officiales Episcoporum (c. 1.573), etc., sunt Vicarii proprie dicti, quamvis ita non appellentur (1). — b) Expresso nomine dicuntur Vicarii: 1.º Cardinalis Vicarius Urbis. 2.º Vicarii Apostolici.

(1) Pariter in iure romano plures habebantur magistratus qui vicariam exercebant potestatem, nec tamen omnes vocabantur Vicarii. Sic erant 1.º Plures *Praefecti* qui vices Imperatoris in aliquo munere gerebant, quos inter maxime Praefectus praetorio, initio unus Romae, deinde quadruplex cum nempe Imperium est divisum in quatuor magnas Praefecturas. 2.º Vicarii, simpliciter dicti, qui pro Praefectis praetorio, regebant dioeceses romanas. 3.º Legati Caesaris, qui nomine Imperatoris regebant provincias. 4.º Vices Praesidum mortuorum, absentium, impeditorum. 5.º Legati Proconsulum, Iuridici (v. g., Iuridicus Alexandriae) qui in iurisdictione exercenda, coadiuvabant et substituebant Proconsules et alios Rectores provinciarum.

3.º Vicarii Capitulares. 4.º Vicarii Generales pro tota dioecesi. 5.º Vicarii foranei pro parte dioecesis. 6.º Vicarii parochiales. 7.º Vicarii Superiorum religiosorum. — c) Olim quidam in Iure canonico dicebantur Vicarii, qui tamen nullam ordinariam potestatem, etiam vicariam, agnoscebantur proprie habere, sed tantum delegatam, ut erant Vicarii Apostolici, Vicarii foranei etc (1). — d) At vero nunc debemus tenere, ut omnes qui in Iure appellantur Vicarii obtineant necesse est aliquod munus, cui potestas quaedam ordinaria vicaria sit ex iure adnexa saltem in genere ad coadiuvandum, substituendum, etc., alium principale, licet facultates peculiares deinde sint determinandae a Superiore ecclesiastico vel conferendae ex delegatione; ita fere evenit in Coadiutoribus Episcoporum, in cooperatoribus parochorum, etc. — e) Sunt alii praeterea qui potestatem aliquam vicariam obtinent, nec tamen dicuntur Vicarii, quia in eis maxime attenditur propria, quam vi sui muneris primario exercent, prout sunt Episcopi qui etiam in quibusdam negotiis agunt vice et nomine Papae, et ipse Romanus Pontifex vocatur sane aliquando Vicarius Christi, sed agit ordinario ex potestate propria, et nonnisi in ordine ad ius divinum utitur vicaria potestate.

703. Vis inhaerens potestati ordinariae. — Varia et multiformis est virtus, quam explicat ordinaria potestas sive propria sive vicaria, prout diversimode reperitur determinata: 1.º in diversis potestatis speciebus, alia enim est vis quae iurisdictioni fori interni, alia quae iurisdictioni fori externi inest, et ita porro dicendum de iurisdictione universali et particulari, de voluntaria et contentiosa, etc., ut melius statim patebit agendo de singulis; 2.º in diversis officiis quibus diversa mensura potestatis ordinariae est attributa: ita S. Poenitentaria et canonicus poenitentiarius sola fori interni iurisdictione fruuntur; parochi eorumque vicarii praeter iurisdictionem fori interni obtinent quamdam externam potestatem oeconomicam; Sacrae Romanae Congregationes, Signatura Apostolica, S. R. Rota, Officiales Episcoporum exercent tantummodo fori externi iurisdictionem; Ordinarii, proprie dicti, in utroque foro iurisdictionem habent, quamvis nec etiam istis conveniant indiscriminatim omnes functiones iurisdictionis, nam, e. g., Vicarius Generalis nonnisi functionem exequutivam hodie obtinet, minime legislativam nec generatim iudicalem. Superiores maiores exempti, *ut singuli*, carere solent legislativa potestate; et sic de ceteris.

At vero tamquam communes characteres, praeter eos qui ex

(1) Cfr. *Werna*, II, n. 545, II.

nn. praecedentibus colliguntur, possunt recenseri sequentes: 1.º Potestas ordinaria, tam propria quam vicaria, est per se delegabilis ex toto vel ex parte, nisi aliud expresse caveatur (c. 199, § 1). — 2.º Est favorabilis et late interpretanda (c. 200, § 1); id quod de potestate ordinaria in se inspecta intelligitur, nam restringenda forsitan erit aliquando vel ex materia circa quam versatur, quae sit odiosa, vel ex concursu aliorum iurium ex quibus limitatur, etc. — 3.º De acquisitione ordinariae potestatis nihil est peculiariter hic exprimendum; cum enim ipsa de se sola non adquiratur, sed mediante officio quod quis obtinet, attendenda sunt ea quae de acquisitione officiorum sunt constituta. — 4.º Quoad exercitium huius potestatis sane plura sunt attendenda; sed aliquae sunt conditiones generales, v. g., quod quis habeat liberam et expeditam suam potestatem, non ligatam censura aut alio canonico impedimento; alia pertinent speciatim ad iurisdictionem vel contentiosam vel voluntariam, fori externi aut fori interni, etc., quare ipsa singillatim infra traduntur. Hic dumtaxat recolendum est principium, scilicet potestatem iurisdictionis ordinariae, ut quamlibet aliam, exerceri *directe* nequire nisi in solos subditos, aut in res, loca, etc., illi iurisdictioni subiecta (c. 201, § 1). *Indirecte* tamen potest iurdictio exerceri in non subditos ratione commorationis in territorio alicuius iurisdictionis, quales sunt peregrini, ratione delicti patrati in eodem territorio, vel ex aliis causis. — 5.º Amissio iurisdictionis ordinariae consequitur amissionem officii, cui est adnexa, nec aliter proprie cessat quam amisso officio. Cum ergo officium non amittatur resolutio iure concedentis officium, nec potestas ordinaria ob hanc causam extinguitur (c. 208), excepto casu Vicarii Generalis (c. 371) vel alio ad normam c. 183, § 2. Hoc tamen principium de non amissa iurisdictione ordinaria nisi per amissionem officii intelligitur de tota iurisdictione; ceterum quoad partem iurisdictionis, manente officio, potest limitari vel restringi sive quoad personas, loca, etc., per exemptionem (cfr. cc. 615, 464, § 2, etc.) sive quoad res per reservationem (cfr. cc. 893, 1.435, 2.245, etc.). Denique etiamsi potestas in se maneat, cogitur tamen aliquando silere, id est suspendi quoad exercitium; id quod evenit propter legitimam impositam appellationem nisi forte appellatio sit tantum in devolutivo (c. 208), propter incursum censuram (cc. 2.264, 2.284), etc.

ART. III. — DE POTESTATE DELEGATA.

§ I. — *Natura et genera delegationis.*

704. Natura delegationis. — Delegata iurisdictio est illa quam quis obtinet non iure proprio vi muneris, sed ex alterius commissione. Igitur: a) iurisdictio, qua delegatus agit, propria non est, sed delegantis qui eam delegato communicat. b) Ipsa sola in se inspicitur, quoniam officio non adnectitur, sed directe tribuitur a iure, a privilegio, ab homine, ita ut semper promanet a delegante vel immediate vel iure aut privilegio mediante. c) Si potestas est ordinaria, attenditur primario officium, secundario persona, e contra si est delegata, persona primario inspicitur semper etiam quando iurisdictio videatur concessa officio veluti praerogativa, potestas, facultas, etc., nam tunc etiam officium est quid secundarium, nec iurisdictio delegata censetur esse pars officii, sed quid extrinsece officio adiunctum. d) Unde etiam quando potestas delegata est a iure, differt ab ordinaria, quia non est adnexa officio; nec delegatus, qua talis, habet officium proprie dictum (1). e) Potestas delegata requirit duplicem per-

(1) Ex quibus omnibus iam patet delegatos a quibuslibet *Ordinariis* differre: nam hi ex officio, illi ex commissione obtinent potestatem. Quare *Delegati etiam apostolici* differunt: 1.º ab *Episcopis* et aliis Praelatis, qui potestatem habent ordinariam propriam. 2.º A *Vicariis*, quibus inest potestas ordinaria vicaria. 3.º A *Legatis Pontificiis*, qui personam et auctoritatem Romani Pontificis gerunt in aliquo regno, ditione, etc., cum potestate etiam ordinaria; nonnulli profecto ex his Legatis Papae dicuntur *Delegati Apostolici*, sed nomini non est insistendum, quoniam et ipsis competit auctoritas ordinaria. 4.º A nonnullis *Commissariis*, qui funguntur munere iam stabiliter constituto cum potestate ordinaria ipsi officio ex iure adnexa, ut est Commissarius S. Officii, et saltem olim erat Commissarius Generalis in Ordine Minorum (cfr. *Miranda*, "Manual. Prael. regul.", tom. II, q. XI, a. 3); attamen Commissarii frequentius constituuntur ad tempus et sine munere stabili, proinde generatim sunt munere delegati; ideo etiam apud plures auctores idem dicitur esse *commissarius ac delegatus* (cfr. *Reiffenstuel*, lib. I, tit. XXIX, n. 27; *Engel*, eod. tit., n. 1), cum revera delegatus sit.

sonam; aliam tamquam principalem et quadantenus superiorem et veluti fontem ipsius potestatis; aliam secundariam et, sub ratione potestatis delegatae, inferiorem, quae a principali recipit potestatem ipsam; unde profluit ius appellandi a delegato ad delegantem. f) Delegatio potestatis non est confundenda cum commissione executionis; nam executor caret potestate strictae sumpta et habet solum nudum ministerium, nempe gratiam ab alio iam proprie factam aut sententiam iam latam mandat executioni; delegatus e contra gaudet vera potestate agendi, concedendi gratiam, definiendi causam per sententiae prolationem, etc. (1).

ille qui habet potestatem ex commissione, qui proinde rectissime vocatur commissarius. At ex solis nominibus non licet semper rem concludere; nam etiam Vicarii et maxime Legati ex vi nominis idem essent ac Delegati.

(1) Potestas *delegata* saepe nuncupatur etiam *mandata*, ex iure romano, ubi occurrit mentio de iis, quibus mandata erat iurisdictio. Qua de re videntur haec esse tenenda: A) Nostra delegata potestas quoad substantialia convenit cum iurisditione romanorum mandata; siquidem ita praecise vocabatur ea iurisdictio quae non ex officio vel suo iure sed alieno beneficio, videlicet ex alterius *mandato* vel commissione obveniebat. “Mandata, inquit *Vinnius* (Trat. de iurisd, c. VIII, n. 3), iurisdictio est, quam quis habet delegatam ab iis qui eam proprio iure obtinent, ac proinde beneficio alieno... Et *Voet* (Ad Pandect., lib. II, tit. I, n. 7): “Iurisdictio... demandata seu delegata dicitur... quam quis exercet nomine et iure eius qui mandavit; sic ut nihil proprium habeat qui mandatam iurisditionem susceperit et exequitur ac alienam prorsus repraesentet personam...; cfr. etiam c. ult., X, I, 29

B) Sed differt potestas delegata iuris canonici a iurisditione mandata romanorum in iis praesertim quae sequuntur: a) *quoad nomen*, cum apud romanos mandata iurisdictio non soleret vocari delegata; et ipsi *iudices delegati*, qui iure iustiniano dabantur ad causam aliquam peculiarem definiendam, non conveniebant plene aut cum iis, quibus iure romano mandabatur iurisdictio aut cum delegatis iuris canonici; hoc tamen videtur tenendum, nempe ab iis iudicibus delegatis iustinianis derivasse in iure canonico delegatorum nomen; b) *quoad delegationem a iure*, quae erat ignota iuri romano; nam licet haberentur apud romanos ea quae speciali lege, senatus consulto, constitutione principum competebant, non censebantur pertinere ad iurisditionem mandatam; haec enim habebatur ex *mandato hominis*: nec obstat quod ex iis ita peculiariter concessis dicerentur magistratus habere

705. Specialia de quibusdam iurisdictionis delegatae generibus. — Iam supra (n. 574) dedimus huius potestatis divisiones, nunc specialiter est animadvertendum:

posse *exercitionem delegatam* (fr. 1, D. I, 21) quia hic dicendi modus significabat dumtaxat eandem specialem attributionem, quae tamen perspicue ibidem distinguitur a iurisdictione mandata.

c) *Quoad facultatem subdelegandi*, quae aliena pariter erat a romanorum iurisdictione mandata, siquidem ille, cui mandata fuisset iurisdictio, numquam poterat rursus eam mandare alteri, id est subdelegare (fr. 5, D. I, 21; fr. 5, D., II, 1). — Solet autem communiter dici (cfr. *Berardi*, "Comment. in Ius. can. univ.", tom. I, dissert. II, c. 4; *Sebastianelli*, "De personis", n. 120) disciplinam subdelegationum fuisse in iure canonico inductam ex falsa interpretatione iuris romani; nam tempore quo explicabatur in iure canonico disciplina et praxis potestatis delegatae, seu saeculis XII et XIII, aderat in interpretando iure romano duplex confusio; prima ex qua censebatur apud romanos idem fuisse et mandare iurisdictionem et iudicem dare, cum essent res toto coelo diversae, altera ex qua omnia quae apud iuriconsultos romanos inveniebantur dicta de iis quibus mandata fuerat iurisdictio, sine delectu attribuebantur iudicibus delegatis seu datis iuris iustiniani. Exinde aiunt processisse ut in iure canonico: 1.º Delegati Papae possint subdelegare, sicut concedebatur iure iustiniano ut iudex delegatus a Principe haberet potestatem iudicis dandi (c. 5, C. III, 1). 2.º Ut e converso delegati inferiorum Praelatorum nequeant subdelegare, sicut iudex delegatus a iudicibus seu magistratibus nequibat iure iustiniano dare iudicem (ibid.) et sicut ex iure romano classico is, cui erat iurisdictio mandata, nequibat sua vice alteri mandare. 3.º Ut delegati ad universitatem causarum valeant causam peculiarem subdelegare, prout in iure romano ille qui habebat iurisdictionem mandatam, praesertim si mandatum fuisset generale, ut obtinebat legatus proconsulis, potestate dandi iudicem pollebat. Haec ita sane, ut dicuntur, potuerunt evenire; at imprimis illa falsa iuris romani interpretatio non fuisset nisi occasio inducendi istam disciplinam subdelegationum ex iure canonico, vera autem causa fuisset voluntas Ecclesiae, quae ex aliis forsitan motivis subdelegandi potestatem fecit; praeterea, sicut in aliis rebus, sic in hac etiam potuit Ecclesia aliter ac in iure romano habebatur statuere.

d) *Quoad appellationem proponendam*; etenim ex iure romano appellatio erat interponenda a mandatario iurisdictionis non ad mandantem, quippe qui ipse per alium (mandatarium) iudicasse intelligitur, sed ad eum qui supra mandantem est, ac fuisset appellandus si mandans ipse per se iudicasset (cfr. 1, § 1, D. XLIX, 3); licet nec hoc semper ita haberetur, nam a legato Proconsulis fieri poterat, saltem in quibusdam negotiis at forsitan non in omnibus (*Vinnius*, "De iurisd.", c. IX, n. 9), appellatio ad Proconsulem

A) Delegatio magis communiter est ab *homine*, qui alii vel aliis per mandatum speciale suam potestatem committit exercendam; et licet quicumque sit delegans, semper eadem remanet natura potestatis dele-

ipsum (fr. 2, D. XLIX, 3). At vero in iure canonico regula de non interponenda appellatione ad immediatum delegantem servabatur dumtaxat in casu quo aliquis delegatus totam causam sibi commissam subdelegaverat alteri. tunc enim appellatio dabatur a subdelegato non ad delegatum subdelegantem sed ad primum delegantem (c. 27, § 2, X, 1, 29); generatim vero appellatio fiebat et fieri debet a delegato ad immediatum delegantem. Quod dicunt sic fuisse constitutum ex illa supra relata interpretum iuris romani confusione inter mandatarium iurisdictionis et iudicem datum, nam ab hoc sane appellatio proponebatur ad eum qui dederat iudicem (fr. 1 et 3, D. XLIX, 3). e) *Quoad executionem sententiae latae*; nam mandatarius iurisdictionis in iure romano semper poterat sententiam a se latam exequi; contra ac iudex datus, is enim nonnisi ferre sententiam poterat, deinde exequendam ab eo qui illum dedisset iudicem (fr. 15, D. XLII, 1). In iure autem canonico Delegatus Papae censebatur quidem habere potestatem exequendi sententias a se latas; quoad vero delegatos Praelatorum inferiorum, qui ex errore a nonnullis censebantur esse idem ac iudices dati in iure romano, dubitatio habebatur quamvis et ipsi agnoscerentur saltem probabiliter habere facultatem exequendi (cfr. *Reiffenstuel*, lib. I, tit. XXIX, n. 45 seq.).

f) Tandem *quoad differentiam inter delegatos ad universitatem causarum et delegatos ad causas particulares*; licet enim in iure romano posset mandari iurisdiclio vel universa, aut in certas personas, aut de una specie seu causa (fr. 16 et 17, D. II, 1), semper tamen mandatarius censebatur fungi vice eius qui mandavit, non sua, ac proinde efficacia mandati, sive generalis sive specialis eadem semper agnoscebatur; nulla ergo distinctio statuebatur inter eos quibus universa aut generalis iurisdiclio mandabatur et alios quibus una dumtaxat causa vel species. Et contra in iure canonico delegati ad universitatem causarum multipliciter differunt a delegatis causarum singularium, ac praesertim ea ratione quod illi possint aliquam causam particularem subdelegare, isti vero nequeant alteri committere causam sibi specialiter delegatam; unde etiam potestas delegata ad universitatem causarum dicitur accedere ad naturam potestatis ordinariae, ipsique delegati universales dicuntur esse habendi *quasi ordinarii* (cfr. *Engel*, lib. I, tit. XXXI, nn. 2, 3; *Reiffenstuel*, lib. I, tit. XXIX, n. 32).

Imo ex glossa iuris romani ad tit. D., I, 21, plures etiam inter canonicas voluerunt exinde constituere differentiam inter iurisdictionem *mandatam* et *delegatam*; nam *mandata* pro ipsis erat iurisdiclio delegata ad universitatem causarum, *delegata* proprie et simpliciter ea quae committebatur ad unam tantum causam particularem, et licet faterentur unam ab

gatae, tamen practici momenti est differentia inter *delegationem concessam a Principe*, id est a Romano Pontifice et generalius ab Apostolica Sede, et *delegationem concessam a Praelato minore* seu ab Episcopo et a quolibet alio praeter Sanctam Sedem, validior enim est vis inhaerens priori quam posteriori delegationi, et potestas delegata a Romano Pontifice accedit ordinariae, ut mox patebit.

B) Delegatio *a iure*, seu videlicet commissio quae nonnullis personis in peculiari conditione constitutis datur per mandatum generale contentum in ipso iure vel lege, minus frequenter occurrit, et hodie casus istiusmodi delegationis minore quam olim (1) numero habentur;

alia non differre substantialiter, utraque enim dicebatur esse vere delegata, tamen asserebant accidentaliter in pluribus differre ab invicem, ut innuebamus; unde et ipsi autumabant omnia quae in iure romano tribuuntur iurisdictioni mandatae esse intelligenda de potestate delegata ad universitatem cansarum, et similiter ea, quae in iure romano habentur de iudiciis datis, applicanda esse delegatis particularibus (cf. *Engel*, l. c.; *Reiffenstuel*, l. c., n. 13 seq.; *Schmalzgrueber*, lib. I, tit. XXIX, n. 3; *Sanguineti*, post. n. 319, schol. III, 15, 16). Imo alii, ulterius progressi, censuerunt iurisdictionem mandatam romanorum esse assimilandam nostrae potestati vicariae, unde potestatem vicariam nuncupabant etiam mandatam et praecipue Vicarium (Generalem Episcopi esse conferendum, quamvis non coequandum, legato Proconsulis, in quo maxime videbatur relucere iurisdiclio mandata (cfr. *Aichner*, "Compend. Iuris Eccl.", § 24, n. 4; § 124, n. 3; *Wernz*, II, n. 3, IV, n. 545, II).

(1) Iam Decretalium disciplina agnoscebantur delegationes a iure, ex quibus Episcopi poterant agere in exemptos tamquam *Delegati a Sede Apostolica* (cfr. c. 13, § 1, X, I, 31; c. 9, in fine, X, V, 7; c. un., I, 5 in Clem.); sed praesertim in Conc. Trid., huiusmodi delegationum a iure occurrit saepius mentio (e. g., c. 1, sess. V, de ref.; c. 2, sess. VI, de ref.; c. 4, sess. XIV, de ref., et alibi). Effectus harum delegationum a iure in eo consistebat ut si a decretis Episcopi agentis tamquam Delegati Apostolicae Sedis esset provocandum, appellatio fieret non ad Metropolitanum sed immediate ad Romanum Pontificem, quia semper a delegato interponitur appellatio ad delegantem. Interdum in Conc. Trid. usurpabatur modus loquendi: *ETIAM tamquam delegatus Sedis Apostolicae* (cfr. c. 4, sess. VI, de ref.; c. 10, sess. XXII, de ref.) et respiciebat casus in quibus Episcopi potuissent agere ex propria ordinaria potestate, saltem in suos subditos, sed adiciebatur clausula illa, ut Episcopi possent facilius et efficacius agere, non retardarentur in agendo propter exemptionum praetextum et valeret suam actionem extendere quoque ad exemptos; potestas Episcoporum in huiusmodi casibus erat cumulativa ex

attamen asserere non possumus huius delegationis genus fuisse omnino expunctum e disciplina canonica, siquidem novus Codex continet quoad substantiam exempla delegationis a iure, etiamsi non retineat antiquam dictionem: *tamquam Delegati Sedis Apostolicae*. Sic ex delegatione a iure quilibet sacerdos, licet ab homine non obtinuerit delegatam iurisdictionem ad excipiendas confessiones, valide et licite absolvit in periculo mortis a quibusvis peccatis et censuris (cc. 884, 2.252); item ex delegatione a iure dicendus est agere quilibet inferior dispensans in lege Superioris (cfr. n. 304), saltem si inferior ipse officio careat cui adnexa si facultas illa dispensandi. Delegatio a iure confundenda non est cum iurisdictione ordinaria, quae est pariter a iure; nam differt una ab alia eo quod ordinaria a iure adnectitur immediate alicui officio, ac in personam transit mediante officio, dum e contra delegata a iure immediate committitur personae ex auctoritate iuris seu legis. Immo quod haec iurisdicatio dicatur esse a iure, non hoc videtur significare quod ipsum ius sit delegans, cum potius delegans habendus sit iuris conditor, videlicet Romanus Pontifex (1), Episcopus, etc.; sed id innuitur, nempe delegationem in iure esse contentam.

C) Illi, qui delegatam acceperunt iurisdictionem, valent quandoque eam; sive totam sive ex parte, aliis rursus committere exercendam; haec vero commissio seu nova delegatio a delegato facta appellatur *subdelegatio*, potestas autem ita commissa dicitur *subdelegata*, committens iurisdictionem prius ex delegatione habitam vocatur *subdelegans*, is vero qui recipit subordinatam commissionem nominatur *subdelegatus*. Iamvero quae in iure statuuntur de delegatione, de delegatis, etc., intelliguntur etiam dicta de subdelegatione, de subdelegatis, etc., praeter quam quod si ex natura rei aliud appareat, vel expressé contrarium decernatur: ita sane nulla subdelegata potestas potest iterum subdelegari nisi id expresse concessum fuerit (c. 199, § 5).

D) Differt *delegatio specialis* seu ad causam particularem a dele-

ordinaria et delegata iurisdictione et in eorum arbitrio erat una vel altera uti quam maluissent; quod si nihil expresse determinassent, aut in dubio, censebantur egisse ex potestate delegata, utpote honorabiliore et efficaciore (cfr. *Reiffenstuel*, lib. I, tit. XXIX, n. 34 seq.; *Wernz*, II, 457, 614 seq. *Oietti*, Synopsis, v. *Delegatio*, nn. 1.732, 1.734). Hodie omnes isti casus delegationum a iure in exemptos transierunt in ordinariam iurisdictionem.

(1) Quare olim ex huiusmodi delegationibus a iure Episcopi vocabantur *Delegati Sedis Apostolicae*.

gatione universali seu ad *universitatem causarum*. Illa committitur ad unam vel alteram dumtaxat causam, vel ad plures etiam sed ad determinatas et uti singulas; haec continet vel totam potestatem alicui spectantem, v. g., si Episcopus dum abest, constituit Delegatum generalem pro dioecesi, qualis in Hispania censetur sic dictus Gubernator ecclesiasticus, item si parochus pro brevi tempore committat alicui curam totius paroeciae; vel saltem potestatem ad omnes causas sub aliquo genere comprehensas, v. g., omnes causas matrimoniales, omnes causas emergentes in aliquo districtu vel civitate; vel delegationem ad curam gerendam cuiusdam generis personarum, v. g., religiosarum alicuius dioecesis, etc. — Notabilis est differentia inter utramque delegationis speciem; nam delegatus ad universitatem causarum reputatur quasi ordinarius et in pluribus aequiparatur ei qui iurisdictionem obtinet ordinariam, ideo potest adiri ut apud eum incipiatur et instituatur processus, potest alteri committere vel subdelegare causas particulares, etc.; quae omnia non conveniunt generatim illi qui est delegatus ad causam particularem.

E) Alia est *delegatio personalis*, quae fit ratione ipsius personae delegatae seu ratione qualitatis personalis, ac proinde tunc dicitur in iure esse *electa industria personae*; alia est *delegatio realis*, facta nimirum ratione vel *intrinsece dignitatis* aut officii quo fungitur persona. Prior est incommunicabilis cum aliis, ideo nequit subdelegari; posterior est communicabilis, v. g., inter Episcopum et suum Vicarium Generalem et servatis servandis potest etiam subdelegari, et quia est ratione officii concessa transit ad successores in munere (cfr. n. 294).

§ II. — De concessione delegationis.

706. Quis potest delegare. — A) Qui iurisdictionis potestatem habet ordinariam, propriam vel vicariam, eam alteri delegare potest ex toto vel ex parte, nisi aliud expresse iure caveatur (c. 199, § 1). Cavetur expresse in his casibus: a) Potestas ordinis etsi adnexa officio nequit aliis demandari nisi id expresse fuerit iure vel indulto concessum (c. 210). b) Poenitentiarius Canonicus obtinet a iure potestatem ordinariam absolvendi a peccatis et censuris etiam Episcopo reservatis, at nequit hanc potestatem aliis delegare (c. 401, § 1). c) Pariter a concedenda delegatione pro

audiendis confessionibus ex contextu canonum manifeste excluduntur alii (1) qui habent etiam potestatem ordinariam (c. 873, § 1), scilicet parochi et S. R. E. Cardinales (2), exceto quoad hos ex privilegio singulari casu contento in can. 239, § 1, 2.º.

B) Qui habet potestatem delegatam, subdelegare nequit nisi in casibus a iure expressis.

Expresse admittitur *a iure subdelegandi* potestas his in casibus: **a)** Quando delegatio ab Apostolica Sede (c. 7) est concessa. Ratio est quia Sedes Apostolica eum, qui delegat, quasi magistratum et legatum suum facit (3), unde huius potestas assimilatur ordinariae, et sive ad actum sive habitualiter subdelegari

(1) Tamen forsitan melius *expresse* dictum fuisset, ut factum est pro Canonico Poenitentiario in c. 401, § 1, ne aliquis ex principio in c. 199, § 1, leviter in errorem trahi possit.

(2) Sane in c. 874, § 1 et 875, expresse determinantur qui *exclusive* ex iis qui iurisdictionem ordinariam habent pro audiendis confessionibus possint illam delegare. Sunt autem taxative, praeter Romanum Pontificem. *Ordinarius loci* (c. 874, § 1) et *Superior religiosus exemptus* cui a constitutionibus concedatur (c. 875, § 1). Alii qui ex enumeratione facta in c. 873, §§ 1, 2, potestatem ordinariam habent delegationem concedere non valent. Huic materiae quae regulas speciales habet, applicari non potest principium generale can. 199, § 1. Ideo quia Patres Cardinales potestatem suam ordinariam, quae ad universam Ecclesiam extenditur, libere delegare non possunt, conceditur ipsis privilegium can. 239, § 1, 2.º, quod prorsus esset inutile si generalem potestatem delegandi haberent. Pariter quia hac potestate similiter ac parochi carent, in canonibus qui regulant concessionem huiusmodi delegationis Codex loquitur semper de *Ordinario loci* ac *Superiore religioso*, non de ipsis (cfr. cc. 876, 878, 880, etc.). — Nostra haec sententia nuperrime a Pont. Commiss. interprete Codicis confirmatur in responsione d. 16 oct. 1919 ad *Dubium 3*: "Utrum ad normam cc. 199, § 1, et 874, § 1, Parochi, Vicarii parochorum, aliive sacerdotes ad universitatem causarum delegati, possint sacerdotibus sive saecularibus sive religiosis delegare iurisdictionem ad confessiones recipiendas, aut saltem iisdem iam approbatis iurisdictionem extendere ultra fines loci vel personarum, intra quos ad normam c. 878, § 1, fuerit circumscripta; an ad id egeant speciali facultate seu mandato Ordinarii. *Resp.* Negative ad 1^{am} partem, affirmative ad 2^{am} „ Act.A.S, XI, 477.

(3) Cfr. *D'Annibale*, I, 72 et not. 20.

potest, nisi: 1.º subdelegatio expresse prohibeatur (1); 2.º delegatio facta fuerit *propter industriam personae* ut dicitur in c. 199, § 2, ob conditiones et qualitates personales delegati (2); 3.º aliquod nudum ministerium commissum sit (3). **b)** Quando potestas delegata, etsi non proveniat a Sede Apostolica sed ab alio habente potestatem ordinariam, extenditur *ad universitatem causarum* tunc subdelegari potest in casibus singulis (c. 199, § 3), quia etiam potestas delegata ad universitatem causarum accedit ad ordinariam. **c)** In aliis casibus potestas iurisdictionis delegata subdelegari potest tantummodo ex concessione expresse facta, sed articulum aliquem non iurisdictionalem etiam sine expressa commissione *iudices* delegati subdelegare possunt (c. 199, § 4).

C) Nulla *subdelegata* potestas potest iterum subdelegari, nisi id expresse concessum fuerit (c. 199, § 5).

707. Ratio et qualitas delegationis in singulis praedictis casibus. — Etsi ex dictis satis iam pateat quousque se extendat potestas delegandi vel subdelegandi, expressius determinamus his regulis:

1.^a **a)** Qui iurisdictionem habet ordinariam potest eam ex toto vel ex parte delegare dum delegabilis sit (4) et iure non vetetur. **b)** Concessio delegationis potest fieri sive *ad actum* sive *habitualiter*. **c)** Tamen

(1) Sic, e. g., in can. cit. 210, prohibetur subdelegatio potestatis ordinis quin distinctio fiat an delegatio a Romano Pontifice vel ab alio Superiore proveniat. Tamen excipitur casus in quo subdelegandi potestas expresse concedatur.

(2) Id "*expresse fieri potest*, ut ecce si iusserit delegato negotium *per se* vel personaliter expedire (c. 43, De O. D.; Reg. canc., 48; ibid. *Riganti*, n. 20); *tacite*, si dixerit, v. g., *se ei committere negotium difficile et arduum*. (Ex C. De O. D.; De Rosa, "De Exequut.", etc., II, 5, 22; *Corrad.* "Praxis", etc., IX, 5, 33). Non item si dixerit *prudentiali tuae de qua specialiter confidimus* (*Sánchez*, M., VIII, 27, 43; *De Iustis*, I, VI, 31); vel *conscientiam tuam onerantes* (*Navarrus*, *García*, "De Benef.", VI, II, 100, qui ita a S. C. C., decisum fuisse testatur), *D'Annibale*, l. c., n. 72, not. 20).

(3) Cfr. ea quae superius diximus (n. 704). Nudum ministerium est mera exequutio seu nudum factum sine ulla causae cognitione.

(4) Sic, v. g., infallibilitas et potestas ordinis quae formaliter ex characterē sacramentali oritur delegari non valent.

adnotandum est quod nequit inferior *totam suam* potestatem habitualiter ac permanenter delegare in scio respectivo superiori, quia haec delegatio *practice* aequivalet renuntiationi ex una parte et constitutioni alius quasi-ordinarii; quae independenter a superiore non licet (1).

2.^a Delegatus a Sede Apostolica potest iuxta dicta, *totam suam* potestatem subdelegare sive ad *actum* sive etiam *habitualiter*.

3.^a Delegatus ad universitatem causarum potest *non habitualiter* sed tantum in *singulis casibus* subdelegare.

4.^a In aliis delegationibus et subdelegationibus, quia potestas delegandi aut subdelegandi provenit non ex iure sed ex concessione seu ab homine, attendendi sunt termini concessionis. Tamen pro iudicibus delegatis statuitur quod ipsi possint sine expressa commissione aliquem articulum non iurisdictionalem subdelegare (c. 199, § 4).

708. Qui possunt delegari. — I. *Valide* delegationem accipere possunt qui capaces sunt et iure non excluduntur. Incapaces sunt iure *naturali* qui usu rationis carent; iure autem *divino* probabiliter infideles et feminae iuxta superius dicta. Iure *canonico* excluduntur ita ut invalide, nisi a Sede Apostolica, delegentur laici, i. e., qui tonsuram saltem non receperunt, et pariter illi omnes qui poenae nomine subiectum iurisdictionis esse nequeunt ut supra diximus (n. 576, D, E).

II. Ad hoc ut non solum *valide*, sed etiam *licite* quis delegationem accipiat debet esse: 1.º *dignus* recipiendi iurisdictionem ecclesiasticam quae iuxta opinionem probabiliorum in delegatum vere transit (2); 2.º *idoneus* ad munus ferendum quod ipsi committatur. Haec idoneitas et sensu *iuridico* accipienda est et sensu *moralis*: quae duplex idoneitas, etsi quandoque in subiecto coniungatur, non tamen una est eadem ac altera nec necessario insimul invenitur, ut patet, sic, e. g., ad accipiendam iurisdictionem delegatam relate ad confessiones religiosarum audiendas requiritur generatim aetas quadraginta annorum cum gravitate morum

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 72, not. 16; *Bargilliat*, I, 236; *Wernz*, II, in. 546, 552.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 72, not. 18.

coniuncta (c. 524, § 1). Haec sine illa et vicissim inveniri potest et utraque requiritur in casu.

III. Delegatio fieri potest uni personae physicae vel morali aut pluribus. Si uni personae fit, nulla difficultas est in exercitio huius potestatis; ipsa per seipsam vel per subdelegatas, si subdelegatio iuxta dicta in casu admittatur, suam potestatem exercere potest. Si personae morali delegatio conceditur, pariter res difficultate vacat, haec illa utitur iuxta regulas personarum moralium et proprias illius personae moralis cui commissio fit (1).

IV. Si delegatio facta fuerit pluribus, duplex hypothesis imprimis distinguenda est, scilicet, an plures sint delegati *successive* et *separatim*, an *insimul* et *coniunctim*. Si *successive*, tenet regula can. 206: "Pluribus successive delegatis ille negotium expedire debet cuius mandatum antea est nec posteriore rescripto expresse abrogatum fuerit". Applicetur igitur huic casui regula de rescriptis (c. 48, § 2, n. 286, B, b), quae etiam valet etsi alia ratione quam per rescriptum commissio facta fuerit.

V. Delegatio, quae pluribus insimul fit, potest fieri *in solidum* et *collegialiter*: a) Pluribus *in solidum* delegatis, qui antea negotium occupaverit, alios ab eodem excludit, nisi aut posthac impediatur aut nolit ulterius in negotio procedere (c. 205, § 2). Id est, cum in hoc casu potestas integra et solida sit in unoquoque delegatorum, omnes ex se et independenter procedere possunt, sed quia negotium expediendum unum est, datur locus praeventioni, ut luctae vitentur. Si tamen ille qui alios praevenerat nolit vel impediatur negotium proseguere, alii subintrant et iterum inter eos est locus praeventioni. b) Pluribus *collegialiter* delegatis, quia iurisdictio non singulis independenter ab aliis pertinet, ideo etiam omnes simul pro actorum validitate in negotio expediendo procedere debent, nisi in mandato aliud cautum sit (c. 205, § 3).

(1) Scilicet regulae iuris vel specialiores personae moralis determinatae ex quibus constet qui agere debent nomine personae moralis et quomodo procedendum sit.

VI. Si plures iurisdictionem delegatam insimul obtinuerint pro eodem negotio, et dubitetur utrum delegatio facta fuerit in solidum an collegialiter, praesumitur facta in solidum *in re voluntaria*, collegialiter *in re iudiciali* (c. 205, § 1).

709. Conditiones et forma delegationis. — 1.^a Ex parte illius qui delegare vel subdelegare desiderat, praeter dicta, requiritur: a) quod suam iurisdictionem habeat *expeditam*, id est quod non detineatur aliqua prohibitione quoad usum iurisdictionis (1); b) quod *sciens* et *volens* operetur sine errore substantiali et sine metu (2).

2.^a Ex parte illius qui delegationem accipit: a) Non requiritur quod sit subditus delegantis, quia delegatio est gratia quae etiam extraneis fieri potest. Tamen, ut per se patet, si subditus non est, cogi nequit ut delegationem acceptet; e contra si delegans superior sit subdito suo aut delegatus apostolicus cuilibet idoneo imponere potest obligationem acceptandi delegationem vel subdelegationem (c. 1.607, § 1) (3). b) Requiritur acceptatio expressa vel tacita ex parte delegati; quapropter si absenti datur non censetur concessa antequam ipsi vel suo procuratori renunciatum fuerit, et si, antequam in notitiam unius vel alterius concessionis factum perveniat, voluntatem retractet is qui delegationem concedebat, concessio effectum non habet (4).

3.^a Quoad formam delegationis faciendae iure generali nihil praescriptum est, saltem directe. Indirecte haec statuta sunt; a) Si delegatio per rescriptum fit, sequitur regulas rescriptorum (5).

(1) Cfr. cc. 2.264, 2.284, etc. Actus erit illicitus vel invalidus pro natura poenae vel impedimenti vel praecepti, quo usus iurisdictionis ligatur.

(2) Metus etiam gravis in casu non reddit ipso iure nullam concessionem delegationis. Hic casus non recensetur inter eos qui ipso facto actum reddunt nullum (cfr. n. 398). Ita etiam hucusque communius et verius tenebatur (*D'Annibale*, I, 74, not. 28).

(3) Cfr. *Bargilliat*, I, 228.

(4) *D'Annibale*, I, 74.

(5) Quoad executionem rescriptorum, cfr. cc. 53, 56, sed cave res

b) Delegatio, quatenus opus sit et ab aliis requiratur, probari debet a delegato (c. 200, § 2); ideo generatim, ut convenienter probari possit oportet quod scripto fiat (1); tamen id ex regula generali non requiritur (c. 879, § 1). c) A fortiori necessarium erit quod delegato certo constet de delegatione antequam operari incipiat ut delegatus.

§ III. — *De officio et potestate delegati.*

710. Officium seu obligatio delegati, his regulis definitur:

1.^a Delegatus probare debet factum delegationis, si sufficienter non pateat, vel impugnetur, ad normam (c. 200, § 2): “ Ei qui delegatum se asserit incumbit onus probandae delegationis „, quia factum non notorium non praesumitur sed probandum est (c. 16, § 2), et onus probationis ad eum spectat qui quod probandum est affirmat. Huiusmodi vero probatio ordinario fit per litteras delegationis; per se tamen aliae probationes non videntur exclusae.

2.^a Delegatus tenetur omnino servare formam et limites mandati ita ut: a) *Illicite* agat si modum a delegante praescriptum non observet, imo b) *Invalide* etiam, si modus a delegante determinatus impositus fuit, tamquam conditio: quod tamen non praesumitur (c. 203, § 2) (2). c) Semper *invalide* agit delegatus si fines seu limites mandati sive quoad res sive quoad personas excedit (c. 203, § 1).

711. Quanam potestas competat delegato, his aliis regulis continetur:

1.^a Potestas delegati se extendit *directe* ad ea quae in commissione continentur, *indirecte* ad ea sine quibus delegata potestas exerceri non potest quaeque in priore concessione concessae intel-

confundas et inde inferas necessitatem vel pro foro externo delegationem scripto faciendi.

(1) Infra c. 206 evidenter supponit delegationem scripto fieri.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 76, et not. 47-50. Ex Codice nunc confirmatur doctrina ibi exposita.

liguntur (c. 200, § 1). Sic, e. g., in delegatione iurisdictionis contentiosae non solum simplex iurisdictionio sed etiam *imperium mixtum* continetur seu facultas modicae coercionis ut iurisdictionio ipsa efficaciter exerceri valeat.

2.^a Potestas delegata: a) si sit ad universitatem causarum *late* interpretanda est, quia ut vidimus accedit ad ordinariam; b) si ad negotium particulare semper *strictae* interpretationi subest etsi delegatio proveniat a Romano Pontifice (c. 200, § 1).

3.^a Delegatus potest exercere suam iurisdictionem in personas quas delegatio attingat; non prohibetur etiam punire alios qui iurisdictionem suam pertubant; sed tenetur admittere necessarias probationes et rationabiles exceptiones et recusationes necnon legitimas appellationes.

4.^a Datur appellatio a delegato ad delegantem sive agatur de iurisdictione voluntaria (recursus) sive de contentiosa (appellatio proprie dicta). Ratio est quia delegans et delegatus non constituunt unam personam sed *duas subordinatas*: duae sunt quia iurisdictionio transit in delegatum, *subordinatae* quia iurisdictionio quae est in delegato pendet ab ea quae est in delegante. Ab hac regula generali unus casus excipitur qui rationi iuris valde est conformis. Si *delegatus* totam suam iurisdictionem in subdelegatum transtulit, non fit appellatio seu recursus a subdelegato ad delegatum, sed a subdelegato ad delegantem, quia in hoc casu censetur subdelegatum substituisse delegatum. Contra est si delegatus partem tantum iurisdictionis subdelegato concessit, tunc appellatio vel recursus fit non ad primum delegantem sed ad delegatum (1).

5.^a Ex eo quod quis superiorem adit inferiore praetermisso non idcirco voluntaria suspenditur inferioris potestas sive haec

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 72, not. 20; *Santi*, lib. I, tit. XXIX, n. 31; *Bargilliat*, n. 244, et omnes Auctores communiter ex c. 27, X, I, 29. In novo Codice reapse non fit ulla mentio praefatae exceptionis; at vero quoniam ratio veteris legis subsistit ut prius, sustineri adhuc potest exceptio.

ordinaria fuerit sive delegata. Tamen inferior, etsi vere suam potestatem integram retineat ac proinde valide operaretur, prohibetur quominus rei ad Superiorem relatae se immisceat, nisi ex gravi urgentique causa, et in hoc casu statim Superiorem de remonere debet (c. 204, §§ 1, 2). Quoad iurisdictionem contentiosam non est locus huic regulae quia appellatio, si legitime fiat ad superiorem, suspendit potestatem inferioris, si autem fuerit illegitima, inferior non impeditur agere.

N. B. — Ad tractatum de processibus remittimus nonnulla quae peculiariter respiciunt officium et potestatem *iudicum* delegatorum.

§ IV. — *De cessatione iurisdictionis delegatae.*

712. Cessat iurisdictio delegata tam per amissionem definitivam quam per suspensionem. De utraque dicendum est et singillatim in separatis regulis de modis sat diversis quibus amissio vel suspensio accidere potest.

713. Amissio iurisdictionis delegatae ex parte delegantis. — Contingit duobus modis:

I. Resoluto iure delegantis quavis ratione, sive per mortem sive per depositionem ab officio, sive per translationem, iurisdictio perit in delegato in his duobus casibus: 1.º Si ex formulis rescripti delegationis evincatur delegationem concessam esse non absolute sed dependenter a voluntate delegantis, ut puta si dicatur *ad beneplacitum nostrum, donec voluero* vel alia huiusmodi (c. 183, § 2). Ratio est quia beneplacitum sive voluntas delegantis ut talis a qua pendeat delegatio expirat, cum ipse quavis causa recadat a munere. Excipe si res non sit *integra*, i. e., si delegatus iam incepit negotium exequi, tunc etsi illae formulae in concessionem delegationis contineantur, tamen ne incepta interrumpantur, etiam resolutio iure delegantis, in delegato *firmatur* iurisdictio ex ipsius iuris concessionem. Si in documento delegationis iurisdictio communicatur his formulis, *ad beneplacitum Sedis, donec revocavero*, tunc ex opposita ratione non cessat iurisdictio in delegato resolutio iure delegantis.

Non semper clausulae adeo clarae sunt ut statim videatur an ad primum vel alterum sensum revocari debeant. Tunc *in dubio* quando delegatio censi potest concessa non ex speciali benignitate delegantis.

sed pro munere, ad alterum genus referendae sunt et ideo non cessat iurisdictio, secus ad primum.

2.º Secundus casus est si rescriptum seu concessio delegationis contineat *gratiam faciendam*, i. e., potestatem alicui delegatam elargiendi gratiam peculiaribus personis in eadem expressis, et res est adhuc integra (c. 61). Cfr. n. 289.

E contra non cessat delegatio iure resoluta delegantis: a) Semper ac res non est amplius integra. Res non est integra, *quoad iurisdictionem contentiosam*, quando citatio edita fuerit, quoad *voluntariam* quando negotium inceptum est, sic, e. g., si agatur de re ad forum sacramentale pertinente quando confessarius coepit confessionem audire (1); si de dispensatione impedimentorum quando delegatus incepit iam inquirere an vera sint exposita vel sponsis consuetam poenitentiam imposuerit (2). b) Pariter non cessat delegatio quando continet gratiam *factam* et executor est necessarius vel etiam etsi non sit talis, huiusmodi gratia importat facultatem generalem non limitatam peculiaribus personis sed aliunde determinatam quoad numerum casuum pro quibus inservit (3). c) Tandem si in concessione delegationis ex clausulis expresse non limitatur eius duratio nec *implicite* nec *explicite* indicatur ipsius dependentia actualis a potestate delegantis, delegatio non cessat (cc. 207, § 1; 61).

Hic venit quaestio an ea quae de potestate delegata diximus valeant pariter de subdelegata, i. e., an cesset potestas subdelegata resoluta iure delegati a quo procedit? Uti prius diximus ea quae de delegata iurisdictione dicuntur valent pariter de subdelegata nisi ex iure expresse vel ex ipsa rei natura aliud certo constet.

Inde applicantur hic etiam ea quae ex cc. 207, § 1, et 61 superius deduximus, i. e., non cessat subdelegatio cum res non est integra, et etiamsi res integra sit cum continet gratiam factam sensu explicato, et

(1) Etsi audita confessione confessarius differat absolutionem et interea moriatur delegans vel tempus mandati transeat.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 77, not. 62: "Non item si delegatus eam subdelegaverit tantum si subdelegatus non dum quidquam facere coeperit (ex c. 14, "De O. D.", in 6.º; *De Iustis*, I, VI, 270) scilicet subdelegando nihil exequitur sed alii exequendum committit",.

(3) Id est attenditur ut dicatur vere *gratia facta* non ad usum ultimum sed ad *facultatem* quando haec conceditur. Ex quo patet etiam ratio exceptionis. Sane in illo casu can. 61 non agitur de concessione facultatis sed de *usu* seu mera *applicatione*, qui tamen usus quia exequitur non est necessarius non potest dici *gratia facta*.

cum ex ipsa subdelegatione non evincitur aliquo modo quod cessare debeat sive ex clausulis sive ex alia ratione.

Sic, e. g., *quoad iurisdictionem voluntariam*, mortuo Ordinario a quo parochus subdelegationem accepit quoad aliquas facultates a S. Sede illi delegatas, hic parochus pergit illis facultatibus gaudere usque ad tempus praefinitum.

Quoad contentiosam vero, si agatur de delegato qui Ordinario aequiparatur et proprio nomine delegat, tunc nihil est adnotandum et sequuntur regulae generales; si de delegato qui potestatem subdelegandi accepit ex concessione ut decernatur an cesset necne ipso deficiente potestas subdelegandi, potius attendendum est ad voluntatem ordinarii (1) dum hanc potestatem subdelegandi concessit.

II. *Revocatione delegantis delegato directe intimata* (c. 207, § 1). Ut regula plane intelligatur animadvertendum est: 1.º *Quoad revocationem valide* fieri potest ab habente potestatem ordinariam etsi res amplius non sit integra, *licite* fiet si adsit iusta causa. 2.º *Quoad delegatum* qui suam potestatem subdelegavit an ipse possit necne eam subdelegato valide revocare distinctione opus est; si res sit adhuc integra *valide* semper revocat, *licite* cum iusta subsit causa; si res non sit amplius integra tunc nequit *valide* iurisdictionem subdelegatam revocare cum totam quam habebat in subdelegatum transtulit. Ratio est quia in hoc casu censetur ipsum suum characterem in subdelegatum veluti transtulisse. Potest vero revocare in casu contrario, i. e., si partem tantum suae potestatis subdelegato communicavit. 3.º Revocatio debet *directe* intimari delegato ut producat effectum non secus ac renuntiatio (c. cit., et 187). “Ratio est quia omnis res per quascumque causas nascitur per easdem dissolvitur (*reg. I iuris*), atqui iurisdicatio non *adquiritur* delegato vel subdelegato nisi post debitam eius intimationem seu praesentationem litterarum delegationis; ergo nec *aufertur* nisi legitima revocationis intimatione „ (2).

714 *Amissio iurisdictionis delegatae ex parte delegati.* — Contingit his modis:

I. *Renuntiatione delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata* (c. 207, § 1). — Ratio huius regulae eadem est, ut per se patet, ac de revocatione diximus. Adde tamen quod hic requiritur *acce-*

(1) Cfr. *Bargilliat*, I, 251. Hoc etiam valet absolute de *voluntaria* sed maiorem applicationem habet in *contentiosa*.

(2) *Bargilliat*, I, 247, b).

platio Superioris; ibi autem non requirebatur, ex natura rei, acceptatio revocationis, ex parte subditi. Etiam quando Superior acceptationem negare non potest, e. g., eo quod delegatus non teneatur delegationem exercere, tamen ut vere haec cesset, acceptatio requiritur. Usquedum haec directa intimatio fiat et acceptetur renuntiatio ea quae a delegato fiant plene valent.

II. *Resoluto iure delegati*: quod accidere potest morte, remotione, vel alia qualibet cessatione ab officio cui delegatio coniuncta est. Hic interest determinare quando iurisdictio delegata perit ex defectu personae quae moritur vel ab officio cessat, et quando e contra perseveret ac transeat ad successores in munere. Si delegatio facta est primo et directe personae, secundario muneri tunc cessat iurisdictio delegata si persona moritur vel a munere removetur; si delegatio facta est primo et directe officio et personae propter officium tunc transit ad successores. — Quomodo cognoscitur an delegationes sint *personales*, i. e., concessae directo personae, vel *reales* quae personae qua tali officio vel munere fungenti? Cfr. ea quae n. 294 dicta sunt, quibus haec adde: 1.º In dubio, cum res sint ad bonum animarum directae et favorabiles praesumuntur, nisi contrarium certo constet, *reales* ac proinde transeunt ad successores, si vero sint odiosae et contineant restrictionem iurisditionis ordinariae praesumuntur *personales* (1). 2.º Sunt *personales* illae delegationes quae conceduntur *industria personae* (2) vel uti gratiae singulares ad personalia merita vel amicitiam significandam. Sunt *reales* illae quae ad necessitates populi vel loci favore ministerii conceduntur, quae diriguntur non personae proprio nomine sed adhibito nomine officii.

715. *Amissio iurisdictionis delegatae ratione ipsius delegationis*. — Huc pertinent modi sequentes:

I. *Elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit* (c. 207, § 1). — Quoad hanc regulam adnotandum est: 1.º "Quod potestate pro foro interno concessa actus per inadvertentiam positus elapso tempore vel exhausto casuum numero validus est," (§ 2). 2.º Quod delegatio non cessat etiam finito tempore pro illis in quibus res amplius integrae non sunt. 3.º Quod pro temporis supputatione, cum delegatio

(1) Cfr. *Bargilliat*, 245, b).

(2) Adnota tamen quod non verificatur conversio, id est quod non omnes gratiae *personales* conceduntur *industria personae*, quod notandum est ut non leviter deducatur gratias *personales*, prout hic accipimus, subdelegari nunquam posse, nisi concedatur expresse.

ad tempus concessa est sequuntur regulae generales, si vero tempus determinatum non est ea quae *ad beneplacitum Sedis* concessa sunt vel de quibus non constet nec ex natura rei neque ex formulis an sint necne temporanea, habentur ut perpetua, ea quae *ad beneplacitum nostrum* conceduntur durant quousque non revocantur vel delegans moritur vel ab officio cadit.

II. *Cessante causa finali delegationis* (c. cit., § 1). — Causa debet cessare *totaliter* (1); et si plures sint omnes cessaverint.

III. *Expleto mandato* (c. cit., § 2). — Mandatum expletum censetur quando negotium in delegatione commissum finitum est. In re iudiciali quando sententia lata executioni mandata fuit etiamsi iudex delegatus *non recte* vel *iniuste* operatus sit negotium expletum censetur et sine nova delegatione nihil amplius potest: adest remedium appellationis.

In delegatione quoad res iurisdictionis voluntariae *nunc* (2) licet delegato, vel executori, priusquam ad delegantem recursus fiat, si in aliquo erraverit corrigere et iterum quin novam delegationem accipiat, rem executioni mandare (c. 59, § 1). (3).

715.^a *Peculiaris modus amittendi potestatem habitam ex delegatione collegiali*. — “Pluribus collegialiter delegatis si unus deficiat aliorum quoque delegatio expirat,” (c. 207, § 3). Excipe: 1.º si aliud ex tenore delegationis constet; 2.º si delegatus iuxta regulas generales alteri subdelegare poterat et de facto subdelegaverit; 3.º si res non sit integra, quia tunc firmatur iurisdictio in remanentibus.

716. *Modi quibus suspenditur iurisdictionis delegati*. — Sunt sequentes: 1.º *Suspensa iurisdictione delegantis*, si res adhuc integra sit. 2.º *Per recusationem delegati legitime deleganti propositam*. Dum admissa exceptione recusationis, causa pendet, iurisdictionis suspenditur.

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, 77, not. 57.

(2) In iure veteri contrarium vigeat. Cfr. *D'Annibale*, I, 77, not. 55, ubi rem exponit cum limitationibus quae tunc iam admittebantur.

(3) Hoc tamen non ita intelligendum ut liceat e verbis legis egredi. Dicit canon quod iurisdictionis cessat *expleto mandato* (c. 207, § 1). Igitur etsi ex can. 59, § 1, edoceamur quod res non ita rigide intelligenda est uti prius, ita nempe quod si delegatus inspectis litteris vel rescripto delegationis illud nullum pronuntiaverit, errore puta, iam non valeat, vel is executor rescripti non recte executionem peregit, nequeat agnito defectu iterum et recte exequi rescriptum, tamen cum negotium vere, moraliter loquendo, expletum censetur, delegatus sine nova delegatione, manus iterum ad negotium nequit apponere.

3.º *Per legitimam appellationem ad delegantem* suspenditur iurisdictio delegati quoad executionem suae sententiae. 4.º Tandem, delegans sicut et revocare definitive ita et suspendere iurisdictionem potest.

Cap. II. — De aliis iurisdictionis speciebus.

ART. I. — DE IURISDICTIONE FORI INTERNI ET FORI EXTERNI

(cc. 196, 202, 207, § 2).

717. Notiones. — I. Forum (vel forus) generatim in rebus iuridicis appellatur: "Locus exercendarum litium seu negotiorum, quae auctoritate iudicis vel superioris finiuntur," (1). Locum intellige non materialiter tantum, sed etiam formaliter, pro auctoritate diversa, iuxta diversos casus, quae superior vel iudex lites vel negotia definit.

II. Forum dividitur: 1.º In *civile* et *ecclesiasticum*: forum *civile* seu *saeculare* est locus exercendarum litium, quae auctoritate iudicis vel superioris laicalis definiri debent. Dicimus aliquid ad forum civile pertinere cum intra sphaeram competentiae potestatis civilis continetur ita ut ab ipsa negotium definiri debeat. E contra est pro foro ecclesiastico. 2.º Forum ecclesiasticum dividitur in *internum* et *externum* pro diversitate finis quem persequitur ac modi seu mediorum, quibus auctoritas ecclesiastica utitur in iis expediendis quae intra sphaeram suae competentiae sunt.

718. Natura fori interni. — *Forum internum* seu privatum: a) In iis versatur quae homines singulares ut tales respiciunt et vocatur *forum conscientiae* (c. 196), seu *forum poli*, quia privatorum *conscientiae* et sanctificationi consulit ut ad salutem aeternam, quae *polus* est, fideles singulos perducatur. Iurisdictio, prout in hoc foro interno exercetur, *directe* et *primario* uniuscuiusque fidelis spirituales utilitates respicit et eius ad Deum individuales relationes; *secundario* et consequenter, sed satis efficaciter, redundat etiam in utilitatem publicam et socialem, quae tandem ex privatorum utilitate naturaliter resultat. b) Omnia quae ad iurisdictionem fori interni seu conscientiae pertinent occulto exercentur, non quia omnia secreta sint, sed quia res sive secretae sint, sive certo publicae seu notoriae, ad utilitatem individui ordinantur, et *coram Deo*, ut dicitur, non *coram Ecclesia* componuntur. c) Ex his quae ad forum

(1) *L'Annibale*, I, 25.

internum spectant, aliqua sive *iure divino*, ut absolutio a peccatis, sive *iure humano* ut absolutio a censuris, in quibusdam casibus exerceri *debent* in sacramento poenitentiae; alia *possunt* fieri extra sacramentum. Inde forum internum dividitur in *sacramentale* (1), quod illa amplectitur quae intra sacramentum poenitentiae fieri seu expediri debent quovis iure, et non *sacramentale* seu *simpliciter conscientiae*, quod extenditur ad ea quae extra sacramentum fieri possunt, e. g., dispensatio a votis, ab irregularitatibus, ab impedimentis matrimonialibus et a censuris occultis, etc. (2).

719. Natura fori externi. — Forum *externum* forum *fori* etiam nuncupatur seu publicum, et: a) In iis versatur quae *primario* et *directe* ad sociale bonum corporis Ecclesiae pertinent etsi *indirecte* et *secundario* in bonum privatorum redundant. Iurisdictio fori externi, *sensu latiori* eam potestatem designat, qua superiores ecclesiastici totum corpus Ecclesiae regunt, *sensu stricto* potestatem qua relationes singulorum erga societatem ecclesiasticam regunt (3). b) Ea quae ad forum externum pertinent, cum societatis intersint, non occulto fiunt et *coram Deo*, sed *in facie Ecclesiae*, id est, non praecise publice, sed eo modo ut de illis sufficienter apud societatem ecclesiasticam pro rei natura constare possit. c) Forum externum proprie divisionem non accipit, sicut forum internum; at plures divisiones iurisdictionis, quae momentum in iure habent respiciunt iurisdictionem fori externi; sic divisio iurisdictionis in voluntariam et contentiosam; in legislativam, iudiciale, coercitivam, etc., ad forum externum proprius referuntur (4).

(1) Melius quam *poenitentiale* ut alii aiebant (cfr. Sánchez, "De Matrim.", VIII, d. 34, n. 29; Bargilliat, I, n. 178, I, a). Forum *poenitentiae* vel *poenitentiale* aliqui accipiebant pro foro sacramentali, alii pro foro conscientiae et quidem rectius. Hinc quod "alicui committitur *in foro poenitentiae*, v. c., dispensatio, absolutio a censuris, expediri potest extra Sacramentum Poenitentiae quamvis mandatum directum fuerit Sacerdoti confessorio (*S. Alph.*, lib. I, app. II, "De Priv.", n. IV); praeterquam si agatur de peccatis absolvendis. (Suárez, "De legib.", VIII, 6, 16; Filiucc., X, 355; Schmalz., II, 2, 2). Cfr. D'Annibale, I, 25, nota 15.

(2) Haec peragi possunt extra sacramentum poenitentiae, sit dispensator, non agat delegata potestate, in cuius delegatione impositum ei sit quod in sacramento dispenset vel absolvat.

(3) Cfr. Laurentius, "Instit. Iuris Eccl.", n. 44 et nota.

(4) Dicimus *proprius* quia latiori sensu etiam potestati fori interni applicari possunt. Sic potestas fori interni sacramentalis est iudicialis (c. 201, § 2, ubi allegat. can. 401, § 1, et 881, § 2) et voluntaria, etc.

720. Distinctio utriusque fori. — In iure canonico (1) viget omnino distinctio et separatio utriusque fori, interni et externi, sub diversis respectibus: a) *ex obiecto*, quatenus quaedam necessario et absolute semper in aliquo determinato foro agi debent, alia in foro interno expediuntur, non quia ex materia circa quam versantur, societatis interesse non possint; sed quia de facto occulta sunt et usque dum publici iuris fiant non intersunt (2); b) *ex modo* procedendi, qui in utroque foro prorsus diversus est; c) *ex fine* quem utrumque forum persequitur; d) *ex potestate* qua in ipsis agitur, nam potestas seu iurisdictio in uno foro necessario et semper non importat iurisdictionem pro alio; e) *ex valore* actorum quia ea quae in uno foro iuvant et sustinentur in alio optime possunt nec iuvare nec sustineri (cfr. n. 212, 2.^a, et cc. 2.251, 2.239).

721. Obiectum fori interni et ratio in eo procedendi. — a) Ea pertinent ad forum internum quae sive ex natura rei sive quia occulta sunt hominem privatum ut talem respiciunt, i. e., suam conscientiam et relationes ad Deum. Sic: 1.º Omnia, quatenus *sub ratione peccati* considerantur, ad forum internum pertinent etiam *delicta* quae ad forum externum referuntur, non quatenus maculant conscientiam individui, seu *sub ratione peccati*, sed quatenus turbant societatem ecclesiasticam et scandalo alios trahunt. 2.º Quae occulta sunt dum occulta permanent expediuntur in foro interno; cum publicantur, si ex sua natura fori externi intersint (3), transeunt ad forum externum, ita ut non amplius prosint gesta in foro conscientiae et iterum expedienda sint in foro

(1) In iure civili non invenitur huiusmodi distinctio, quia societas civilis directe et immediate non respicit individuum ut tale, nec inde sua potestas ad ea extenditur quae ad individuum abstractione facta a societate referuntur. Sane societas civilis invenit in ordine naturali constitutam familiam, quae in hoc ordine de bono individuorum curat directo. E contra Ecclesia, societas supernaturalis, nullam in hoc ordine ab ipsa distinctam invenit societatem, quae de hominibus ut singuli sunt curam gerat, unde pertingit usque ad individuum ut tale, quod Christo generat baptismo, quod fovet, nutrit, dirigit. Omnia igitur quae Ecclesia gerere debet quoad individuum forum internum constituunt.

(2) Hac ratione quia quoad vitam socialem ea, quae iuxta regulas iuris sufficienter non apparent, considerantur ac si reapse non essent, ut infra dicimus.

(3) Quatenus vel tangunt aliquo modo societatem ut e. g., impedimenta matrimonialia, vel nata sunt dum divulgantur scandalum parere vel damnum sociale producere.

externo ac si nihil actum fuerit. Hoc provenit ex benignitate Ecclesiae quae cum sua iurisdictione totum hominem pervadat, tam *individualement* quam *socialem*, et possit actus hominis etiam externos et sociales quales sunt nullos reddere, non solum quoad forum externum sed etiam in seipsis et in foro conscientiae (1), ita res disposuit ut prae primis fora distingueret et amandaret foro conscientiae quae ad hominem individualement pertinent, foro externo quae ad fidelem ut membrum est societatis ecclesiasticae, et postea concederet ut ea omnia quae occulta sunt, agantur in foro interno etsi ad ordinem socialem pertineant et absolute loquendo fideles cogi possent ut ea in foro externo panderent (2). Hinc viget effata quod res quoad forum externum *tunc fieri dicuntur, cum innotescunt* et illud *nihil est nisi quod apparet*. 3.º Illa ministeria spiritualia directe pertinentia ad bonum individuale ex potestate, quae ad forum internum reducitur: sic facultas praedicandi, absolvendi a peccatis, etc.

b) Quoad modum procedendi in foro interno haec adnotanda sunt: 1.º proceditur *secreto*, id est coram Deo, ad tramites iuris et plus minus pro qualitate rei; 2.º in foro interno sacramentali res agitur semper inter praesentes et quando pro natura rei non requiritur absolutio sacramentalis (3), sufficit confessio etsi forsitan sacrilega sit (4); in foro interno non sacramentali res expediri etiam possunt inter absentes; 3.º in foro interno regulariter creditur asserenti pro se et contra se, nisi aliud appareat manifeste (5).

c) Potestate pro foro interno concessa actus per inadvertentiam positus elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est (c. 207, § 2).

722. Obiectum fori externi et ratio in eo procedendi. — a) Ea ad forum externum pertinent, quae societatis ecclesiasticae intersunt directe vel privatorum in suis relationibus ad societatem. Hoc intellige dummodo de ipsis sufficienter constare possit, quia *Ecclesia non iudicat*

(1) Cfr. n. 225, B. 3.ª a).

(2) Exemplum classicum habes in impedimentis matrimonialibus et irregularitatibus occultis, quae, Ecclesia dispensat in foro interno etsi cogere absolute posset fideles ut ad forum externum ea deducerent.

(3) Pro absolutione peccatorum, pro adimplendo praecepto confessionis annuae et communionis paschalis.

(4) Cfr. *D'Annibale*, I, 25, not. 13.

(5) *S. Thom.*, "Quodl.", I, 12; *D'Annibale*, I, 25, not. 17, et Moralistae communiter in tractatu de poenitentia.

de internis, i. e., vero iudicio, seu in foro externo. Sic pertinent ad forum externum potestas legislativa, iudicialis, coercitiva, administrativa, gubernativa (1). Facultas concedendi potestatem pro foro interno, e. g., absolvendi a peccatis et praedicandi pertinet ad forum externum, quia refertur ad regimen Ecclesiae.

b) Quoad modum procedendi, in foro externo aperte proceditur seu *in facie Ecclesiae*, ita ut *quod non apparet non est* et res tunc fieri dicantur cum innotescunt. Maiores vel minores formalitates requiruntur pro natura rei prout pertinet scilicet ad iurisdictionem voluntariam vel contentiosam.

723. Iurisdictione relate ad forum. — a) Actus iurisdictionis sive ordinariae, sive delegatae collatae pro foro externo, valet quoque pro interno, non autem e converso (c. 202, § 1); quod ita intelligendum ut dicas actum positum, seu negotium definitum in foro externo vi iurisdictionis ordinariae vel delegatae, pro foro externo concessae, per se (2) plenam vim habere non solum pro foro externo, sed etiam pro foro interno; at e contrario actum positum in foro interno vi iurisdictionis ordinariae vel delegatae, pro foro interno concessae, effectum producere tantum in foro interno et non in foro externo, ac proinde si res postea fiat publica et transeat ad forum externum, quia in hoc foro nihil est actum, recurrendum sit ad habentem iurisdictionem pro foro externo (3). Cave velis

(1) Si haec proprie et stricte sumantur, quia in foro interno non dantur leges, sed praecepta, non poenae sed poenitentiae, non exercetur potestas administrativa et gubernativa publica et perfecta ratione sed privata et imperfecta.

(2) *Per se* dicimus, quia per accidens, quia vitium vel error vel falsa praesumptio vel causa excusans adsunt, effectus iurisdictionis frustrari poterit.

(3) Optime iam D'Annibale scribebat hac de re (I, n. 25, not. 17); "Acta in foro interno in externo regulariter nihil prosunt (cfr. Suárez, "De Cens.", 41, 2, 11; Duardo, lib. III, § 2, quaest. I, n. 53; Sánchez, "De Matr.", VIII, d. 34; "De Iustis", 1, VII, 207). Regulariter, nam interdum tolerantur; ut ecce absolutiones a censuris, dispensationes in impedimentis matrimonii dirimentibus, etc.,". Nunc adsunt canones expressi, sive quoad impedimenta matrimonialia (c. 1.047) sive quoad absolutionem a censuris (c. 2.251), in quibus haec doctrina non solum recipitur, sed etiam satis extenditur. Sane ex can. 1.047, dispensatio concessa a S. Poenitentiaria super impedimento occulto valet pro foro externo si postea impedimentum publicum evaserit, dummodo: 1.º Dispensatio concessa adnotata fuerit in libro, qui in secreto Archivio Curiae episcopalis existere debet ad normam can. 379.

illa verba canonis ita intelligere ut affirmes iurisdictionem, quam quis habet pro foro externo, *exerceri* etiam posse in foro interno, nam hoc falsum prorsus est.

b) Potestas collata pro foro interno exerceri potest in foro interno extra-sacramentali, nisi sacramentale exigatur (c. 202, § 2). Ratio clara est, quia scilicet aequè forum sacramentale et non sacramentale pertinent ad forum internum, proindeque si unum expresse non exigitur non est cur ad ipsum verba limitentur.

c) Si forum pro quo potestas data est et in quo exerceri potest, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro nisi ex ipsa rei natura aliud constet (c. 202, § 3). Ratio prioris est quia cum ex se iurdictio nisi limitetur, utrumque forum pervadat, cum limitatio non adsit, in utroque foro exerceri potest. Si tamen in interno exercetur pro externo non valebit iuxta dicta; at si in externo, impediri non potest quominus pro interno vim exerat. Quandoque ex rei natura iurdictio est fori interni, ut ecce potestas absolvendi a peccatis, quandoque fori externi, e. g., potestas iudicialis.

ART. II. — DE IURISDICTIONE VOLUNTARIA SEU NON IUDICIALI,
ET CONTENTIOSA SEU IUDICIALI (cc. 201-204).

724. Notiones. — 1.º Haec divisio iurisdictionis in voluntariam seu non iudiciale et iudiciale seu contentiosam, etsi, ut superius inuimus, potius considerari debet ut subdivisio iurisdictionis fori externi (1); tamen etiam locum habet relate ad iuris-

2.º Dispensatio data non fuerit in foro externo sacramentali (cf. etiam c. 1.044).
3.º Tandem dummodo ipsum rescriptum S. Poenitentiarie contrarium non imponat. Ex can. 2.251 absolutio censurae data in foro interno remoto scandalo prodest pro actibus fori externi, tamen nisi concessio absolutionis probetur aut saltem legitime praesumatur in foro externo, censura potest a superioribus fori externi urgeri donec in foro externo absolutio recipiatur.

(1) Haec divisio in iure romano, unde fuit ad ius nostrum translata, respiciebat solam iurisdictionem, non alias partes potestatis; nempe iurdictio apud romanos erat fere sola potestas iudicialis et quidem in causis civilibus, id est potestas competens magistratibus ad dicendum ius in causis civilibus. Iam inter alias partitiones haec iurdictio dividebatur in contentiosam et voluntariam. Contentiosa erat stricte iudicialis et exercebatur in eos qui iudicio contendebant, etiam proinde in invitos; voluntaria erat improprie

dictionem fori interni, in quo etsi fere omnis iurisdictio quae pertinet ad forum conscientiae non sacramentale sit voluntaria, iurisdictio tamen quae in foro sacramentali exercetur est vere iudicialis (1) et quoad plura sequitur in iure regulas potestatis iudicialis. Inde merito, etiam in iure practico, ad sensum Codicis (c. 201, § 2 et ibi allegatos cc. 401, § 1 et 881) haec subdivisio iurisditionis in voluntariam et contentiosam considerari debet uti ad utrumque forum pertinens.

2.º Ratio huiusmodi divisionis iurisditionis in voluntariam seu non iudicalem et contentiosam seu iudicalem petitur magis *ex modo* quo iurisdictio exercetur quam *ex obiectis* circa quae versatur. Hinc iurisdictio *voluntaria* seu non iudicialis est illa quae sine forma *stricte* iudiciali exercetur, contentiosa quae forma *stricte* iudiciali exerceri debet. Forma *stricte* iudicialis appellatur illa quae in prima parte libri quarti (2) late describitur, et iurisdictio iudicialis omnis et sola quae in suo exercitio illi subiacet modo procedendi quin attendatur ad obiectum quod prosequitur. E contra dicitur *voluntaria* omnis iurisdictio quae illis formalitatibus non subiicitur, etsi alias obiectum de quo agitur sit non tantum ad interesse alicuius vel communitatis sed ad verum et proprium ius. Ad iurisditionem *voluntariam* reducitur praeter potestatem omnem fori interni, excepta sacramentali, omnis fere potestas fori externi, i. e., *legislativa*, illa potestas scilicet qua leges conduntur et vita socialis ordinatur, potestas *gratiosa* qua superior dispensationes, gratias, favores, privilegia, indulgentias concedit; potestas *administrativa*, *gubernativa*, etc. Ipsa potestas

iudicialis, licet pertineret ad magistratus, et exercebatur extra iudicium proprie dictum in volentes ac respiciebat specialia negotia, v. g., manumissionem servorum, emancipationem filiorum, dationem tutoris, etc.

(1) Cfr. Conc. Trid., sess. XIV, cc. 2, 5, 6 et can. 9 (*Denzinger-Nebreda*, C. M. E., "Enchiridion", nn. 775, 779, 781, 787).

(2) Etiam forma processuum ad beatificationem et canonizationem sanctorum est vere iudicialis, sed agitur de re peculiari quae praeter generales regulas, proprios habet.

iudicialis formaliter seu theoretice sumpta, si non exercetur modo stricte *iudiciali* sed *paterne* vel per processum administrativum, e. g., per unum ex illis qui in parte tertia libri quarti describuntur, non dicitur proprie *iudicialis*, prout contraponitur *voluntariae*. Ad *iudicalem* reducuntur exclusive potestas contentiosa et criminalis, quae illis determinatis solemnitatibus iuris exercentur quae verum iudicium constituunt. — Ex dictis patet nimium insistendum non esse in illo verbo *voluntaria*, et veram non esse definitionem quam verbo *decepti* plures proponere solent appellando iurisdictionem voluntariam illam quae exercetur in *petentes* et *volentes*; potestas voluntaria in nostro iure, ut optime ait Codex, idem prorsus est ac *non iudicialis* (c. 201, § 3).

725. Characteres potestatis iudicialis. — Inter alios, de quibus suo loco, hi sunt. Iudicialis potestas tam ordinaria quam delegata: **A)** Exerceri nequit in proprium commodum (1).

B) Pariter, *nisi in casibus exceptis*, exerceri nequit extra proprium territorium (c. 201, § 1). Casus excepti in quibus potestas iudicialis legitime exerceri potest extra territorium sunt: **a)** qui ordinariam habent potestatem absolvendi possunt subditos vel dioecesanos absolvere ubique terrarum (c. 881, § 2), sic Ordinarius, parochus, canonicus poenitentiarius (c. 401, § 1), superiores religiosi exempti quoad subditos (2) hac potestate fruuntur; **b)** iudex a suo territorio expulsus vel impeditus a iurisdictione ibi exercenda potest extra territorium iurisdictionem suam exercere et sententiam ferre, certiore tamen ea de re facto loci Ordinario (c. 1.637).

C) In iudicialis potestatis exercitio fori externi tantum, admititur *appellatio canonica* proprie dicta sive in suspensivo, sive in devolutivo.

D) Potestas iudicialis fori interni sacramentalis requirit ad validitatem praesentiam, potestas iudicialis fori externi requirit

(1) De hoc plane vera est sententia *nemo iudex in causa propria*.

(2) Etiam extra proprium territorium vel provinciam.

ut reus convenienter citetur, et tantum si sua culpa absens est, ut in contumacem, ne damnum publicum sequatur vel ex delicto profectum hauriat, proceditur.

E) Tandem potestas iudicialis plurimas exigit formalitates ut valide et licite exerceatur quae constituunt *strepitum et figuram* iudicii, ut dici solet.

726. Characteres iurisdictionis voluntariae. — Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet: **A)** potestatem iurisdictionis voluntariam seu non iudicalem quis exercere potest in proprium commodum (1), et **B)** extra territorium propriae iurisdictionis existens, et **C)** in subditum e territorio absentem (c. 201, § 3).

Constat *ex rerum natura* non posse exerceri iurisdictionem voluntariam in proprium commodum si agatur, e. g., de absolutione a censuris, vel de pluribus facultatibus quae ad potestatem ordinis reducuntur; sic nemo potest seipsum confirmare, ordinare, extremam unctionem sibi conferre, seipsum benedicere et alia huiusmodi. *Ex iure* vetitum est in proprium commodum, i. e., sibi ipsi beneficium conferre (c. 1437), suffragium sibimetipsi valide dare (2) (c. 170). *Ex ipsa rei natura* vel *iure* exerceri non possunt in subditum absentem e territorio ubi Ordinarius commoratur (3) potestas ordinis et omnes fere facultates quae ad ipsam in iure reducuntur, pariter alia sacramenta et sacramentalia. *Ex iure* vetitum est extra proprium territorium, etiam subditis, illa sacramenta conferre quae requirunt usum pontificalium (c. 337, § 1). Pariter *ex rei natura et ex iure* potestas administrativa, quae ad modum iudicii exercetur, nequit in proprium commodum exerceri.

D) In exercitio potestatis voluntariae, si quis sentit damnum non admittitur proprie dicta *appellatio canonica*, sed tantum recursus qui respondet *decreto*, i. e., decisioni superiori in re pertinente ad iurisdictionem voluntariam.

(1) Sive *directe* fiat veluti cum Superior de iusta causa seipsum a ieiunio, a voto, ab horis recitandis dispensat, sive *indirecte* quatenus dispensationem concedit immediate dioecesi vel personae morali et sibi ipsi quatenus membrum est personae moralis. Cfr. *D'Annibale*, I, 72, nota 10.

(2) Suffragium conferre in electione canonica est actus iurisdictionis.

(3) Ab ipso scilicet Ordinario.

E) Quando quis superiorem adit inferiori praetermisso non idcirco suspenditur *voluntaria* (1) inferioris potestas sive haec ordinaria fuerit, sive delegata (c. 204, § 1). Ideo si inferior rem prosequatur et definiat, donec superior expresse revocet, parendum est resolutioni superioris minoris, quae certe *valida* est. Attamen rei ad superiorem delatae ne se immisceat inferior nisi ex gravi urgentique causa; et in hoc casu statim superiorem de re moneat (c. 204, § 2).

F) Ad exercitium iurisdictionis voluntariae non requiruntur tot et tantae solemnitates uti pro iurisdictione iudiciali. Tamen observandae sunt ad valorem, vel ad liceitatem iuxta casus conditiones quae a iure imponuntur (2).

727. Characteres comunes iurisdictioni sive iudiciali sive voluntariae. — Tam potestas iurisdictionis voluntariae quam iudicialis exerceri potest *directe* in solos subditos (c. 201, § 1), *indirecte* etiam in non subditos, e. g., si agatur de actu individuo qui tamen poni debeat a duobus quorum unus sit subditus, alter nequaquam; tunc in hunc etiam iurdictio indirecte exerceri potest. Quomodo quis fiet subditus quoad iurisdictionem voluntariam et contentiosam, et prius vidimus (cfr. n. 221) et infra etiam iterum partim videbimus dum de foro competenti sermo erit.

ART. III. — DE IURISDICTIONE UNIVERSALI ET PARTICULARI, VERA ET FALSA, CERTA ET DUBIA (c. 209).

§ I. -- *De iurisdictione universali et particulari.*

728. Notiones. — 1.º Iurdictio absolute universalis erit ea quae nec quoad materiam, nec quoad locum, nec quoad tempus, nec quoad personas ullo arctatur limite. Iurisdictionem universalem quoad haec

(1) Suspenditur e contrario potestas *iudicialis*. Excipe tamen etiam quoad iurisdictionem voluntariam casus expresse in iure determinatos.

(2) Cfr. ea quae n. 224, 5.º, diximus quoad irritationem. Applicatio tamen difficultate saepe non caret.

omnia insimul habent Romani Pontifices et Concilia Oecumenica (1). Congregationes, Tribunalia et Officia Romanae Curiae saltem limitatam habent iurisdictionem respectu materiae pro qua competentes sunt; quoad loca et personas e Congregationibus aliquae universalem iurisdictionem habent, e. g., S. Officium, aliae particularem, e. g., S. Congregatio de Propaganda Fide, etc., et pariter dicendum est de Officiis et Tribunalibus.

1.º *Particularis* dicitur iurdictio quae quavis ratione limitata est; ut puta *ratione personarum*, e. g., limitata est ad suos religiosos potestas Praelati religiosi; *ratione loci* potestas Ordinarii loci ad suam dioecesim limitatur; *ratione materiae* potestas Officialis limitatur ad res iudiciales, potestas S. Congregationis Concilii ad disciplinam populi et cleri, etc.; *ratione temporis* fere semper limitatur potestas delegata.

3.º Inter species iurisdictionis particularis praecipuum locum obtinet illa potestas *delegata* quae dicitur *ad universitatem causarum*, hac scilicet ratione quod extendatur in aliquo genere rerum ad omnes casus seu *causas* quae sese offerant. Sic dicitur delegata *ad universitatem causarum*, e. g., potestas absolventi a reservatis, dispensandi ab irregularitatibus ex defectu, resolvendi ac decidendi causas quae inter duas personas occurrerint, etc. Sufficit quod casus ad quos extenditur potestas non sint in concreto determinati, at non refert quod tempus vel locus vel personae ad quae potestas conceditur limitata et determinata sint (2).

4.º Limitationes iurisdictioni appositae duplicis generis sunt, *odiosae*, scilicet, et *non odiosae*. Dici possunt *odiosae* illae limitationes quae detrahunt potestati ordinariae prout in iure legitime ipsa constituta est dum ius ipsum non mutatur (3). *Non odiosae* e contra sunt illae limitationes ex quibus officium ipsum in iure determinatur et ab aliis distinguitur, vel quae a delegante delegato imponuntur in actu delegationis (4). Duplex iterum species distinguere potest in illo primo genere limitationis

(1) Quoad potestatem Apostolorum an fuerit et quo pacto universalis, cfr. n. 323.

(2) Cfr. *D'Annibale*, I, 73, nota 21 et ea quae superius diximus n. 705.

(3) Intellige sive agatur de iure generali sive de particulari ex quo aliquod officium originem ducat.

(4) Concessio delegationis in casu aequivalet legi constitutivae officii. Excipe si termini delegationis concedendae in iure determinati fuerint, tunc quod in concessione delegationis ab ipso iure detraheretur *odiosum* esset.

odiosae, nempe *reservatio* et *exemptio*; prima respicit limitationem iurisdictionis ordinariae quoad aliquam materiam, altera quoad personas.

5. Reservatio est actus Superioris quo aliquam materiam quae per se pertinet ad ordinariam potestatem inferioris, et etiam sensu latiori sed communi, quae per se contineretur in concessione generali cuiusdam delegationis, subtrahit ab illa potestate vel excipit in hac concessione et sibi ipsi avocat, sibimetipsi vel alteri *privative* attribuit, aut in se retinet. Reservatio in iure canonico saepe occurrit, praecipue vero locum habet in materia beneficii et relate ad absolutionem peccatorum ac censurarum (cc. 1.431, 893 sqq., 2.246, 2.247). Reservationes possunt esse. — a) *Ex persona* a qua fiunt *pontificiae, episcopales, religiosae*, etc., prout a R. Pontifice, ab Episcopo vel Ordinario, a Superiore religioso imponuntur. — b) *Ex modo* possunt esse *expresae et tacitae*. Inter tacitas digna est quae commemoretur illa quae dicitur *appositio manus vel affectio*. Consistit in eo quod superior sibi facto reservare videtur in aliqua re complendum quod aliqua ratione incepit. Locum praecipue habet in reservatione beneficiorum (c. 1.435, 4.º). — c) In determinatis materiis seu tractatibus adsunt aliae divisiones quae melius propriis locis tractantur: sic in reservatione peccatorum vel censurarum distinguuntur casus *simpliciter, speciali* et *specialissimo* modo R. Pontifici reservati, etc., reservatio peccati *ex se* seu *directe* et *indirecte* seu *ratione censurae*, etc. — d) Causae reservatae aliae respiciunt *forum internum* ut reservatio peccatorum, aliae *forum externum* ut reservatio causarum criminalium Episcoporum R. Pontifici, etc. (c. 1.557, § 1), aliae *utrumque forum*, iuxta casus, ut reservatio censurarum. Imo e reservationibus aliquae pertinent ad *ius publicum* ut reservationes causarum clericorum quae ex privilegio fori tribunalibus ecclesiasticis exclusive competunt. Causae reservatae *maiores* appellantur negotia gravioris momenti quae ab uno R. Pontifice definiri possunt sive in materia doctrinali sive in materia disciplinari (c. 220).

6.º Exemptio est privilegium seu lex particularis quo persona sive physica sive moralis, res vel locus subtrahitur a iurisdictione Superioris immediati ut directe et proxime subdatur altioris Superioris auctoritati.

Exemptio multiplicis generis est: a) Ratione *subiecti* distinguitur exemptio *personalis, realis* et *mixta* (1). Exemptio *personalis* est illa

(1) Cfr. Chokier, "De iurisdictione Ordinarii in exemptos", ed. 3.^a.

quae immediate personam liberat a Superioris proximi potestate, ac proinde personas sequitur quocumque ipsae pergant, at non liberat loca ubi hae personae permaneant. *Realis* est illa quae immediate rem vel locum reddit immunem et personas tantum quatenus in illo loco sunt vel ad illam rem dicunt relationem. Ex quo fit quod personae ab his separatae perdunt exemptionem; si ad locum redeant vel rem habeant iterum adquirunt. *Mixta* est illa quae personas et loca vel res directe afficit et a potestate ordinaria liberat (1).

b) Ratione *Superioris a quo* exemptus liberatur, considerari debent praecipue exemptio a *parochi* potestate et a potestate *Ordinarii*. Sed aliae plures formae habentur sive in iure generali uti, e. g., exemptio a *potestate Metropolitan*i pro dioecesibus immediate Sedi Apostolicae subiectis, sive in iure particulari religiosorum uti, e. g., exemptio a *potestate Provinciali* pro quibusdam domibus, vel individuis, etc., Generali immediate subiectis.

c) Ratione *gradus seu perfectionis*, exemptio est *activa* et *passiva*, et haec *totalis* vel *partialis*. Exemptio *activa* est illa quae non solum extenditur ad monasterium vel ecclesiam et ad personas ipsi adscriptas, sed praeterea Praelato concedit iurisdictionem in populum et clerum territorii adnexi. Hoc duobus modis contingere potest nempe vel ita ut huiusmodi territorium non omnino subducatur a potestate Ordinarii nec separaretur a territorio dioecesis intra cuius limites existit, vel e contrario ita ut reapse separaretur et constitueret territorium separatum quod *nullius* est *dioecesis* et veluti novam dioecesim constituit. Hinc veniunt *Abbatiae* seu *Praelaturae nullius* (2). Exemptio *passiva* est illa quae circumscribitur ad personas exemptas et eorum ecclesiam et domum, sed nihil potestatis Praelato tribuit in clerum vel populum loci aut territorii. Haec exemptio passiva dicitur *perfecta* seu *totalis* quando personae et locus omnino a iurisdictione ordinaria subtrahuntur. In iure constituto haec

Coloniae Agrippinae, 1684, quaest. 2.^a (pars. 1.^a); Biederlack, S. J., "De iure Regularium", Oeniponte, 1892, n. 127; Vermeersch, "De Religiosis", I, n. 363.

(1) Biederlack, l. c., alias exemptiones enumerat, e. g., ex parte subiecti illam: *in capite* et *in membris* et *ex parte obiecti* exemptionem a *lege dioecesana* et a *lege iurisdictionali*. Omittimus quia nunc momentum vix habent.

(2) In priore casu dicebantur *Abbatiae* seu *Praelaturae quasi nullius*. Nunc Codex de his Abbatibus quasi-nullius non loquitur quia momentum in iure generali non habent. Tamen implicite rem admittit ut suo loco videmus.

perfectio valde relativa est, quia exempti in pluribus subduntur Ordinariorum potestati. *Partialis* plurimos gradus habet de quibus accurate suis locis agemus maxime in tractatu de Religiosis.

729. A) Regulae. — 1.^a Superiores, donec a iure explicitè vel implicite non prohibeantur, possunt, intra terminos ipsius iuris, limitationes rationabiles apponere potestati inferiorum sive ordinariae sive ab ipsis delegatae tam per reservationes quam per concessionem exemptionum.

2.^a a) Limitatio adveniens officio iam constituto vel delegationi iam concessae, in iure odiosa est et ideo ea numquam supponitur sed probari debet; b) *strictè* est intelligenda; c) eo magis quo magis detrahit iurisdictioni ordinariae vel iuri acquisito.

3.^a a) Quando iurisdictionis particularis determinata est ad certas personas sed non ad certa loca, iurisdictionis cum illis personis exerceri potest ubique locorum servatis generalioribus regulis iuris et dummodo aliena iurisdictionis non turbetur. Sic Superior religiosus ubique in suos subditos iurisdictionem exercere potest. b) Si limitatio adsit quoad loca non quoad personas, intra territorium designatum cum omnibus personis exerceri potest salvis pariter generalibus iuris regulis.

4.^a In specie quoad reservationem: I) *Reservatio expressa*. 1.º In iure generali locum habet quoad *peccata* (cc. 893-900, etc.), quoad *censuras* (cc. 2.245-2.247, etc.), quoad *beneficia* (cc. 1.431, 1.435, etc.). 2.º Reservationes ferre possunt omnes qui in his rebus ordinariam potestatem habent et non prohibentur.

Sic peccata et censuras reservare possunt "qui possunt audiendi confessiones potestatem concedere aut ferre censuras," (c. 893, § 1); beneficia sibi reservare potest qui conferre valet et pollet potestate hanc facultatem aliis concedendi vel auferendi si a se alii habeant. In concreto ergo tantum Romanus Pontifex potest sibi beneficia reservare; quia quoad Ordinarios, ius, exceptis casibus in quibus ex iure particulari vel ex privilegio aliae personae partem habent in provisione beneficiorum, omnes collationes ipsis reservat exclusis ceteris (c. 1.752, § 1).

Ex prima conditione, i. e., quia potestatem concedendi iurisdictionem delegatam absolventi a peccatis vel ferendi censuras non habent, casus reservare non valent *Cardinales*, *Poenitentiarius*, *Parochus*. Ex altera conditione, i. e., quia adest prohibitio iuris expressa, nequeunt peccata vel censuras sibi reservare Vicarius Generalis sine mandato speciali, Vicarius Capitularis, Superiores omnes religiosi quoad peccata, exceptis Superiore supremo et Abbate monasterii sui iuris (c. 896).

II. *Reservatio tacita*. Huiusmodi reservatio admittenda tantum est

in casibus taxative in iure determinatis, qui hi sunt: a) *Quoad Romanum Pontificem* fit per appositionem manuum seu affectionem: 1.º In beneficiis quatuor modis, de quibus in can. 1.435, § 1, 4.º — 2.º In ordinibus conferendis, quia nemini licet ordinatum a R. Pontifice ad altiorem ordinem promovere sine Sedis Apostolicae facultate (c. 952). — b) *Quoad ad alios* inveniri potest adumbratio quaedam huiusmodi reservationis tacitae ex interventu maioris superioris in praescriptionibus can. 44, § 2 et 204, § 2, de quibus propriis locis iam egimus (285, II, B; 726, E).

5.^a *Quoad exemptionem*: a) Exemptionem *ab Ordinario* unus R. Pontifex concedere potest, a *parcho* etiam Episcopi iusta et gravi causa (c. 464, § 2).

b) Exemptio ab Ordinario secumfert exemptionem a *parcho*. c) Exemptionem habent a iure *respectu Ordinarii* regulares omnes (c. 616); e. Congregationibus religiosi nulla a *iure* totalem, etiam relative sumptam exemptionem habet (c. 618, § 1), sed tantum partialem quae maior est pro clericalibus, minor pro laicalibus (c. 618, § 2). *Respectu parochi* Congregationes laicales exemptione non gaudent, gaudent vero Congregationes clericales (cc. 514, § 1; 1.230, § 1) et Seminaria (c. 1.368).

d) Exemptio personalis personam sequitur et cum ipsa perit, realis de se perpetua est: *localis* absolute, *realis* dum permanet res.

§ II. — De iurisdictione vera vel falsa, certa vel dubia.

730. *Notiones.* — 1.º Iurisdictio in se est vera vel falsa, certa vel dubia pro qualitate tituli in quo fundatur. Est autem titulus "causa quo aliquid habemus". Titulus ergo iurisdictionis erit causa seu ratio ex qua ab aliquo iurisdictio acquiritur; sic titulus in iurisdictione ordinaria est officium reapse et legitime possessum, in delegata legitima delegatio

Titulus dividitur in *verum* et *falsum*. *Verus* est cui nihil deest ut ius de quo agitur et in casu iurisdictionem transferre possit. *Falsus* e contra est ille qui in aliquo deficit, ex iis quae necessaria sunt ut iurisdictio transferatur. Titulus *hic et nunc* de facto verus erit quoties a iure ut talis agnoscitur etsi initio talis non fuerit. Hinc veri sunt tituli qui praescriptione vel consuetudine vel praesumptione a iure admissi fundantur.

Titulus falsus triplex distinguitur pro gravitate et qualitate falsitatis qua laborat, scilicet *fictus* seu *putativus*, *invalidus* seu *nullus* et *coloratus*. — Titulus *fictus* ille est qui nullatenus in casu existit sed fingitur et ex hac fictione per errorem vulgo putatur adesse. Exempla habes in

eo qui sibi fabricaret falsas litteras delegationis concessionis officii, etc., vel alius veras litteras arriperet et proprias fecerit, vel pariter per fraudem ad alia loca suas facultates extenderet aut finito tempore fingeret prorogatas, etc. Huiusmodi titulus fictus seu putativus summum gradum falsitatis, ut ita dicamus, attingit, quia fundamentum ipsum falsum seu fictum est. — Titulus dicitur *invalidus* seu *nullus* quando reapse adfuit officii aut delegationis concessio, sed proveniens a Superiore prorsus ex certo et claro iure incompetenti. Adest igitur in casu reapse fundamentum seu factum concessionis, sed ob vitium radicale nullum est omnino. Sic, e. g., collatio beneficii facta a parcho, vel a patrono, vel a Principe civili; deputatio Vicarii ab Archiepiscopo, etc., nulla est ipso iure quia a persona prorsus incompetenti orta. — Titulus *coloratus* est ille qui colorem et formam habet tituli veri quatenus et a superiore competenti concessum est et nullum apparet in eius concessione vitium manifestum, sed tamen laborat defectu occulto quod ipsum vitiat et invalidum reddit. Vitium esse potest sive *in concedente*, sive *in recipiente*, sive *in concessione*. In concedente, e. g., si careat iurisdictione quavis de causa ut puta ex depositione, ex revocatione, etc., quae adhuc ignoratur. In recipiente si, v. g., propter occultam censuram sit inhabilis. In concessione, v. g., si ipsa inficiatur ex errore substantiali vel ex dolo.

2.º Iurisdictio item potest esse certa vel dubia prout de eius existentia certo constat vel minus. Certitudo vel dubium sub duplici aspectu considerari potest: a) directe, relate ad titulum seu in habitu: b) reflexe seu relate ad actum secundum, i. e., ad interventum iuris quod in certis casibus supplet iurisdictionem quae quovis modo ex se ratione tituli vacillat. In primo casu iurisdictio erit certa si titulus verus et certus sit, dubia si titulus etsi forsan in se verus certus non appareat. Hic recolendae sunt divisiones dubii sive *ex motivo* in quo fundatur sive *ex obiecto* circa quod versatur. *Ex motivo* dubium est *positivum* et *negativum* prout rationes quae ad assensum movent sunt graves etsi non adeo ipsum vincant et excludant formidinem errandi, vel e contra sint leves vel nullae. *Ex obiecto* dubium est *iuris* si versatur circa vim et valorem tituli vel circa eius efficaciam quoad aliquam rem, *facti* si versatur circa existentiam vel permanentiam tituli (1).

731. B) Regulae. — 1.^a Ut quis valide simul et licite, i. e., legitime operari possit, debet agere iurisdictione vera et *practice* saltem certa,

(1) Cfr. *D'Annibale*, I, n. 80, not. 78.

seu reapse certo existenti ad regulas iuris, sive *directo* ex titulo qui certe verus est, sive *reflexe* ex eo quod certe supplet Ecclesia in casu defectum tituli.

Sicut licet operari conscientia speculative dubia, dummodo certa moraliter reddatur in praxi ex principiis reflexis, ut probant Moralistae, sic pariter potest Superior procedere iurisdictione quae ex se speculative ut ita dicamus, si attendatur ad titulum in quo fundatur, dubia sit, quia titulus ipse non certo valet. Imo etsi iurisdictio ratione tituli certo sit falsa, quia titulus fictus vel nullus vel coloratus est, dummodo certus Superior reddatur quod Ecclesia propter bonum commune vitio tituli in casu medetur, dum necessitas adsit, pariter operari potest.

2.^a a) Iurisdictio *vera* illa est quae fundatur titulo vero vel speciali concessione Ecclesiae quae supplet propter bonum publicum defectum tituli. *Falsa* seu *apparens* est iurisdictio quae fundatur titulo quavis ratione falso quin ab Ecclesia in casu defectus suppleatur. b) Iurisdictio est *certa* cum fundatur titulo *certe* vero, vel quae *certe* suppletur ab Ecclesia, si titulus falsus vel dubius sit.

3.^a a) Titulus falsus *ex se actu* conferre non potest iurisdictionem, potest tamen *si coloratus sit* et debitis vestiatur conditionibus fundamentum praebere ut suo tempore iurisdictio praescribatur. b) Titulus falsus quicumque sit sive fictus, sive nullus, sive coloratus dummodo alia, infra dicenda, adsint, sufficiens fundamentum praebet ad hoc ut Ecclesia propter bonum publicum suppleat iurisdictionem quam titulus *ex se* non communicat. Hinc *iure hodierno* certe (1) non requiritur ad hoc titulus coloratus, sed sufficit nullus vel fictus.

4.^a Ecclesia dum potest, i. e., si impedimentum iurisdictionis non sit iuris naturalis vel divini (2), tam pro foro externo quam pro interno, sive agatur de iurisdictione ordinaria sive de delegata, supplet iurisdictionem quae *vera* non est, quia titulo falso fundatur, vel quae *certa* non sit, quia titulo dubio innitur, sub his conditionibus: a) Pro supplenda iurisdictione, quando titulus falsus est, requiritur quod adsit error *communis* circa veritatem tituli, ita ut *hic* in loco ubi exercenda est iurisdictio et *nunc* tempore scilicet quo exercetur de facto, communiter ut verus et validus habeatur titulus, ut vera et valida habeatur

(1) Prius erat tantum probabile et non certum absolute, ut infra in *Scholio* ad regulam sextam dicimus.

(2) Sic Ecclesia supplere nequit iurisdictionem ad hoc ut diaconus vel mulier absolvant a peccatis et alia id genus.

iurisdictio. Nihil refert an *alibi*, vel *hic* etiam sed *alio tempore*, titulus haberetur ut falsus vel ut suspectus, et pariter non refert qualitas et origo erroris communis dum vere existat. b) Pro supplenda iurisdictione quando titulus dubius est sive dubio iuris sive dubio facti et non adest error communis Ecclesia requirit quod dubium circa existentiam vel valorem tituli sit *positivum* et *probabile*. In hoc casu iurisdictio *certa* redditur atque ex ipsa operari plene licet (c. 209).

5.^a Huiusmodi dispositio iuris, qua certa fit in casibus dubiis iurisdictio et defectibus seu vitiis in eius transmissione occurritur, ordinatur ad bonum commune fidelium, non ad privatam utilitatem Superiorum seu utentium iurisdictione. Inde fit: a) Quod ex ipsa titulus in se non tangitur, ita ut si falsus erat falsus permaneat; si dubius, dubius esse pergat, etsi actus positi ex adsistentia iuris fuerint validi. b) Quod *per se* non conferat Superioribus ius ad utendum titulis falsis vel dubiis. Ipsi tenentur consulere ac sanare defectum tituli aut officio renuntiare. etc., recurrando ad maiorem Superiorem. c) Si non faciant, *illicite* operantur, *valide* tamen, quia Ecclesia in supplenda iurisdictione respicit non ad dispositiones illius qui actus exercet sed ad bonum commune fidelium. d) *Licite* etiam operantur illi qui sciunt defectum, quo eorum tituli laborant, si dum ipsum sanare non potuerunt vel neglexerunt, necessitas aut rationabilis causa sese offert quae usum iurisdictionis suadeat. Pariter quando agitur de dubio iuris probabili, si Ecclesia opinioni et usui ipsius non contradicit, sine alio operari licet.

6.^a Iurisdictione ita per interventum iuris vera vel certa reddita *valide* omnes fideles utuntur, vel illi qui vitium tituli optime noscunt; etiam *licite* saltem si rationabilis adsit causa.

Scholion: Ut plenius ea quae diximus intelligantur praestabit aliqua addere circa historiam quaestionis in anteriore iure.

Doctores doctrinam, quam nunc Codex clare can. 209 definit, fere tenebant arguentes ex can. 1 "Infamis persona," (C. III, q. 7 et ex cap. 24 "De sent. et re iud.," X, II, 27), ubi nostro iuri applicabatur lex *Barbārius* (fr. 3, D. I, 14). In hac lege agebatur de quodam *Barbārio Philippo*, qui cum esset servus fugitivus, Romam veniens praeturae petivit fingens se hominem liberum et civem romanum esse. Cum praeturam obtinuisset, quaesitum est an actus ab eo gesti sustinerentur. ".... Quid dicemus? quae edixit, quae decrevit nullius fore momenti?; an fore, propter utilitatem eorum qui apud eum egerunt, vel lege, vel quo alio iure? Et verum puto nihil eorum reprobari. Hoc enim humanius est: cum etiam potuit populus romanus servo decernere hanc pote-

statem: sed et si scisset, servum esse liberum. Quod ius multo magis in Imperatore observandum est „. Hac doctrina generatim recepta, aliquae disceptationes adhuc remanebant apud auctores circa extensionem ipsi dandam.

Sane: a) aliqui ut *Reiffenstuel* (De iud., n. 197), *De Angelis* (eod. tit., n. 23), *Santi* (eod. tit., n. 14, etc.), affirmabant requiri ad hoc ut Ecclesia suppleret iurisdictionem, praeter errorem communem, *titulus coloratus* ita ut non sufficeret titulus *putativus* aut *nullus* cum errore communi; b) alii e contra, ut *Schmalzgrueber* (IV, tit. 3, n. 180, etc.), *D'Annibale* (1) (I, 79, n. 73), *Lega* (I, n. 352), etc., affirmabant nihil aliud requiri ad hoc ut Ecclesia iurisdictionem suppleret quam *error communis*. Ratio quam afferebant, ut alias omittamus, haec erat: in lege *Barbarius* dicebatur „iurisdictionem suppleri *propter utilitatem eorum apud quos gestum est*: quod et hic valet; maxime quod titulus nec exhiberi vulgo nec peti solet; utputa cum quis accipit potestatem accipiendi confessiones vel absolvendi a reservatis, etc., (2).

7.^a *Iurisdictio praesumpta*: „Is qui neque ordinariam iurisdictionem habeat neque delegatam, neque suppletam a iure potest uti iurisdictione *praesumpta* absente eo cuius ea iurisdictio est; nempe pro certo habens, hunc ratam rem habiturum, si de his negotiis agatur, quae sine ratihabitione valent (3) immo et de his quae ratihabitione valida fiunt prout collatio beneficii (4). Nempe in priori casu si iusta causa id suadeat (5); in posteriori ex urgentissima causa et in casibus non extraordinariis; in his enim ratihabitio non est facile praesumenda. At in his quae nec statim valent nec ex ratihabitione valere possunt id nullatenus fieri potest (6) et planum est „.

(1) Loco citato plures alios clarus *D'Annibale* qui affirmabat quod haec sententia *nunc est communissima et certa omnium AA. sententia*.

(2) *D'Annibale*, l. c., nota 74.

(3) E. g., baptizare, confirmare, ordinare, ungere infirmos. Quando „scilicet haec ideo vetantur ne fiat iniuria ei ad cuius officium pertinent; atqui nulla fit ei iniuria qui praesumitur consentire „, *D'Annibale*, l. c. nota 82.

(4) *D'Annibale*, l. c., nota 83, ubi affert auctoritatem Sporer (De poenit., 709), et subiungit: „eoque teste, *certissima* „, habenda est huiusmodi sententia.

(5) Magis vel minus gravis ad sensum iuris (cfr. cc. 738, § 1, 741).

(6) Sic, e. g., assistere matrimoniis, absolvere a peccatis, etc. (Cfr. *D'Annibale*, I, 81, not. 82-84).

TIT. VI. — DE REDUCTIONE CLERICORUM AD STATUM LAICALEM (cc. 211-214).

CAN 211. § 1. Etsi sacra ordinatio, semel valide recepta, nunquam irrita fiat, clericus tamen maior ad statum laicalem redigitur rescripto Sanctae Sedis, decreto vel sententia ad normam can. 214, demum poena degradationis.

§ 2. Clericus minor ad statum laicalem regreditur, non solum ipso facto ob causas in iure descriptas, sed etiam sua ipsius voluntate, praemonito loci Ordinarii, aut eiusdem Ordinarii decreto iusta de causa lato, si nempe Ordinarius, omnibus perpensis, prudenter iudicaverit clericum non posse cum decore status clericalis ad ordines sacros promoveri.

212 § 1. Qui in minoribus ordinibus constitutus ad statum laicalem quavis de causa regressus est, ut inter clericos denno admittatur, requiritur licentia Ordinarii dioecesis cui incardinatus fuit per ordinationem, non concedenda, nisi post diligens examen super vita et moribus, et congruum, iudicio ipsius Ordinarii, experimentum.

§ 2. Clericus vero maior qui ad

statum laicalem rediit, ut inter clericos denno admittatur, indiget Sanctae Sedis licentia.

213. § 1. Omnes qui e clericali statu ad laicalem legitime redacti aut regressi sunt, eo ipso amittunt officia, beneficia, iura ac privilegia clericalia et vetantur in habitu ecclesiastico incedere ac tonsuram deferre.

§ 2. Clericus tamen maior obligatione coelibatus tenetur, salvo praescripto can. 214.

214. § 1. Clericus qui metu gravi coactus ordinem sacrum recepit nec postea, remoto metu, eandem ordinationem ratam habuit saltem tacite per ordinis exercitium, volens tamen per talem actum obligationibus clericalibus se subiicere, ad statum laicalem, legitime probata coactione et ratihabitionis defectu, sententia iudicis redigatur, sine ullis coelibatus ac horum cononicarum obligationibus.

§ 2. Coactio autem et defectus ratihabitionis probari debent ad normam can. 1.993-1.998

732. Notio. — Reductio ad statum laicalem, ut ipse Codex innuit (init. c. 211), non hic sumitur sensu *theologico*, sed mere *iuridico*. Non quidem sensu theologico, quae esset ablatio characteris sacramentalis vel radicitus potestatis quam ordinatio confert, ita ut qui fuerat clericus, post huiusmodi transitum ad statum laicalem, iam invalide omnino exerceret potestates in ordinatione acceptas, et si de novo ad statum clericalem admitteretur deberet iterum ordinari. Ista ergo reductio ad statum laicalem nequit intelligi, eo quod ordinatio etiam iuris ecclesiastici semel valide recepta, numquam irrita fiat. — Reductio ad statum laicalem *iuridice* est privatio iurium, privilegiorum et conditionis iuridicae clericorum ita ut per omnia *saltem* quae favorem significant, ii

qui ad statum laicalem transeunt laicis aequiparentur. Huiusmodi iuridica reductio ad statum laicalem pluribus modis verificari potest, e quibus aliqui non habent rationem poenae, alii involvunt maximam poenam vindicativam pro clericis, i. e., poenam degradationis.

733. Natura reductionis ad statum laicalem exprimitur his tribus regulis:

1.^a Reductio ad statum laicalem sensu theologico non datur; neque quoad ordines qui iuris divini sunt, quia character sacramentalis est indelebilis (1); neque quoad illos qui a iure humano canonico procedunt, quia ad instar priorum constituti sunt.

Hinc: a) qui semel tonsuram (2) et ordines recepit semper retinet, neque unquam amittit, ideoque remanet *theologice* vere clericus, sacerdos, episcopus, etc., esti *iuridice* ad statum laicalem reducatur; b) si iterum ad statum clericalem *iuridice* admittatur, tonsura et ordines ipsi conferri non valent, et caeremoniae quae, in casu quo aliquis per *realem degradationem* ad statum laicalem redactus erat, fiunt ut denuo inter clericos iuridice recipiatur, non sunt nisi ritus accidentales quae ex adverso respondent ritibus degradationis realis, sed quae nullam habent relationem cum sacramento vel collatione ordinis; et quoad ipsam *iuridicam* repositionem adeo accidentales sunt ut ritus degradationis ad degradationem ipsam.

2.^a Qui ad statum laicalem iuridice redactus est, nequit amplius *licite*, nisi in casu extremae necessitatis quoad sacramenta necessaria, exercere potestatem ordinis (cc. 2.305, § 1; 2.303, § 1; 2.284, 2.261).

3.^a Etsi *illicite* tamen *valide* operaretur clericus ad statum laicalem redactus, si ea exerceret quae sive iure divino sive ecclesiastico ab ipsa ordinatione profluunt, et ad quae valide exercenda non requiritur iurisdictio: sic, e. g., episcopus redactus ad statum laicalem *valide*, etsi *illicite* et *sacrilege*, ordines conferret, confirmaret, ecclesias consecraret.

(1) Est de fide (cfr. *Denzinger-Nebreda*, "Enchiridion", nn. 590, 754, 837, 841).

(2) Tonsura aequiparatur ordinibus quorum praeparatio seu ianua habetur. Igitur qui ad statum laicalem reducit, *consecrationem* per tonsuram acceptam retinet, neque dum iterum admittitur inter clericos, novam recipit tonsuram, sed dumtaxat si sollemniter admittatur, *tonsor* clericalem tonsuram in eo renovat (cfr. *Wernz*, II, n. 236).

vel calices, etc. Quin etiam invalide exerceret redactus ad statum laicalem illa quae, praeter ordinem, requirunt iurisdictionem, uti sacramentum poenitentiae, et illas pariter potestates ordinis quae non ex ipsa ordinatione habentur sed per delegationem adiunguntur sive a iure sive ab homine; sic, e. g., sacerdos *invalide* confirmaret etsi prius habuerit facultatem confirmandi; abbas *invalide* ordines minores et tonsuram conferret, etc. (c. 782, § 3).

734. Modi quibus haec reductio perficitur. — Ut hi modi definiantur, facienda est distinctio inter eos qui in ordinibus maioribus sunt constituti, et illos qui tonsuram vel ordines minores tantum habent.

I. *Quoad clericos maiores.* — Clericus maior ad statum laicalem reducitur (c. 211, § 1): 1.º *Rescripto S. Sedis.* Hoc rescriptum potest quidem directe circa hanc reductionem versari, sed potius illam indirecto respiciet, scilicet, e. g., quia imponitur uti conditio ad dispensationem coelibatus obtinendam. 2.º *Decreto vel sententia* ad normam c. 214 latis pro clerico qui, metu gravi coactus, ordinem sacrum recepit nec postea expresse vel tacite per exercitium ordinis recepti, ordinationem ratam habuit (c. 214, § 1). Coactio et defectus ratihabitionis ad hoc ut sententia vel decretum dari possit probari debent ad normam cc. 1.993-1.998. Dicitur decreto *vel* sententia quia haec causa pertractari potest *iudicialiter* et tunc per sententiam definitur iudicis Ordinarii (cc. 214, § 1; 1.993, § 2) aut *modo administrativo* et tunc resolvitur decreto S. Congregationis de Sacramentis praeviis informationibus ex Curia competente habitis (c. 1.993, §§ 1, 3). 3.º *Poena degradationis* sive edictali sive reali (c. 2.305, §§ 1, 3). 4.º Tandem edi potest *ipso iure* ad instar eius quod pro clericis minoribus expresse in hoc canone dicitur (211, § 2).

Verificatur hic postremus modus reductionis pro clericis maioribus in duplici casu, scilicet:

A) In specie can. 1.043, 1.044 quando dispensatur super impedimento ordinis sacri pro subdiaconis aut diaconis contracto matrimonio,

eo ipso censi debet clericus maior coniugatus ad statum laicalem reductus.

B) In casu quo clericus maior quovis alio modo dispensationem super coelibatu obtinuerit ad matrimonium contrahendum, etsi per hypothese[m] nihil in rescripto diceretur. Proinde uti principium asseri potest quod non solum pro iis qui in minoribus ordinati sunt, sed etiam pro illis qui ordinem maiorem habent, matrimonium vel melius dispensatio coelibatus ad contrahendum matrimonium ipso iure inducit reductionem ad statum laicalem.

Quadruplici ratione ostendi potest utraque assertio: **a)** *Analogia iuris* (c. 20), quae patet ex eo quod pro minoristis statutum est (c. 132, § 2). Sane si clerici in minoribus constituti nuptias ineant, ni matrimonium fuerit nullum vi aut metu eisdem incussis, *ipso iure* e statu clericali decidunt. Iam ex historia iuris abunde patet quod multo magis repugnat, in Ecclesia latina, status clericalis cum matrimonio in illis qui ordinem maiorem habent quam in illis qui minoribus tantum sunt (1). Igitur si ius novissimum Codicis induxit quod clerici minores, ineuntes coniugium, ad statum laicalem ipso facto reducuntur, concludere licet idipsum valere pro clerico maiori, etsi Codex id non dicat expresse, quia agitur de casu exceptionalis. — **b)** *Eadem iuris analogia urget argumento a fortiori*, si comparatio instituatur cum eo qui post initas nuptias suscipit ordines maiores, hic enim nequit simul uti matrimonio et ordines exercere (cc. 132, § 3; 987, 2.º; 1.114); ergo e contra qui susceptis ordinibus maioribus contrahit nuptias, censendus est reductus ad statum laicalem, eo vel magis quod delictum praecedere solet. — **c)** *Ob coelibatus nexum cum ordine sacro*. Ex can. 203, § 2 clericus maior qui ad statum laicalem reducitur, tenetur adhuc obligatione coelibatus ita ut invalide matrimonium contraheret et castitatem violando sacrilegii delicto sese commacularet (c. 132, § 1). Hinc patet coelibatum censi per se ita ordini maiori coniunctum necessitate veluti theologia, ut nec per iuridicam reductionem ad statum laicalem hoc vinculum destruat nisi novus actus supremae potestatis accedat. A fortiori igitur arguere licebit quod ille qui a coelibatu dispensatur eo ipso et potiori ratione censi debeat ad statum laicalem reductus. — **d)** Confirmatur *ex praxi Sanctae Sedis*, maxime in S. Officio quae constanter haec est, reducendi scilicet ad statum laicalem illos clericos maiores qui quovis modo a coeli-

(1) In iure hucusque vigente, ut notum est, ordines minores optime componi poterant cum actuali matrimonio post ipsos contracto.

batu dispensationem obtinent. Hic stylus Curiae regulam certam et sequendam constitueret, etsi alia argumenta deficerent, pro illis qui sive ab homine sive a iure commissionem acciperent ad dispensationem coelibatus concedendam (cfr. n. 364, b).

II *Quoad clericos minores* (c. 211, § 2). Clericus minor ad statum laicalem regreditur: 1.º *Ipso facto* ob causas in iure descriptas scilicet: a) ob matrimonium contractum sive validum sit, sive invalidum ex alio impedimento diverso ab impedimentis vis et metus (c. 132, § 2); b) ob dimissionem indebitam habitus et tonsurae a qua post monitionem Ordinarii intra mensem sese non emendat (c. 136, § 3); c) ob militiam sponte et indebite acceptam (c. 141, §§ 1, 2); d) religiosus dimissus a religione, si est clericus minor, eo ipso reducitur ad statum laicalem (c. 669, § 2). 2.º *Sua ipsius voluntate* praemonito loci Ordinario. 3.º Eiusdem Ordinarii *decreto* iusta de causa lato, si nempe Ordinarius omnibus perpensis prudenter iudicaverit clericum non posse cum decore status clericalis ad ordines sacros promoveri. 4.º Absolute etiam adhiberi posset *poena degradationis* ad normam iuris, sed regulariter non adhibetur, quia praesto est Ordinario modus faciliior, scilicet decretum. Forsan hac de ratione Codex pro clericis minoribus hunc modum omittit.

735. Reditus istorum clericorum ad proprium clericalem statum. — 1.º *Quoad clericos maiores*. Ut clericus maior, qui quavis de causa ad statum laicalem rediit, inter clericos denuo admittatur requiritur licentia Sanctae Sedis (c. 212, § 2).

2.º *Quoad clericos minores*. a) Ut clericus minor, qui quavis de causa ad statum laicalem transiit, inter clericos denuo recipiatur, requiritur licentia Ordinarii dioecesis cui per ordinationem incardinatus est. b) Haec licentia concedi non potest nisi remotis causis quae ex ipso iure reductionem ad statum laicalem secum ferunt (1), et in omni casu nisi post diligens examen super vita

(1) Id est, soluto vinculo matrimoniali, valedicta militia, reassumpto habitu ecclesiastico hoc sensu quod rebellis contumacia in abdicatione habitus

et moribus et congruum iudicio ipsius Ordinarii experimentum (c. 212, § 1).

736. Conditiō iuridica eius clerici qui ad statum laicalem transiit. — **A) Quoad favores.** Omnes qui e clericali statu ad laicalem redacti aut regressi sunt eo ipso amittunt *officia, beneficia, iura ac privilegia* clericalia et vetantur in habitu clericali incedere ac tonsuram deferre (c. 213, § 1).

B) Quoad obligationes. **a)** Clerici minores ad statum laicalem redacti vel regressi nulla obligatione clericali amplius tenentur sed omnino laicis aequiparantur. **b)** Clerici vero maiores ab omnibus pariter obligationibus liberantur (1) una excepta obligatione coelibatus cui *generatim* omnino subiacent (c. 213, § 2). *Generatim* dicimus quia relictis etiam particularibus dispensationibus *ab homine* concessis, exceptiones a iure et stylo Curiae admittuntur, scilicet: *A iure.* Qui metu gravi coactus ordinem sacrum suscepit nec postea remoto metu ordinationem ratam habuit *explicite* vel saltem *tacite* per ordinis exercitium, legitime probata coactione et ratihabitionis defectu ad normam can. 1.993, 1.998, reducitur ad statum laicalem sine "ullis" coelibatus ac horarum canonicarum obligationibus „ (c. 214).

2.^a *A stylo Curiae.* — In antiquo iure (2) aderat, exprese admissa alia exceptio quae etsi *nunc* (4) in Codice non recenseatur, tamen nisi

et tonsurae clericalis fuerit deposita, tandem reditu ad religionem. Si huiusmodi causae prae primis non removerentur ipsae pergerent suum effectum exercere vi iuris a quo Ordinarius dispensare non valet.

(1) Etiam ab obligatione horarum canonicarum. Certo constat ex ipso textu, l. c., et ex mutatione in ipso inducta, nam in prioribus schematibus aliter imo et contrarie dicebatur: *Clericus tamen maior obligationibus clericalibus ordini adnexis tenetur*, etc. Ideo difficultatem tibi non faciat c. 214, § 1, in quo expressa mentio fit horarum canonicarum, nihil enim ex hoc adversus nostrum casum concludi potest.

(2) Cfr. Const. *Benedictus XIV*, "Eo quamvis tempore „, 4 Mai 1745 et c. 5, D. XXVIII.

(3) Nunc dicimus quia in prioribus schematibus usque ad ultimum canon expressus hac de re aderat. Forsan ea de causa sublatus fuit quia agebatur

fallimur, ad normas generales novissimi iuris accomodata, in stylo Curiae retinebitur (1). Causa est illius qui ante legitimam aetatem ordines sacros suscepit. Hic si aetatem discretionis, cum ordo maior ipsi confertur, non habeat nec postea, cum ad aetatem convenientem pervenerit ut iuxta leges Ecclesiae votum solemne emittere possit, ordinationem ratam habuerit, ad statum laicalem reducitur absque ulla obligatione coelibatus.

Hac de re iuvabit sequentia adnotare:

I. Diximus exceptionem retineri sed ad normas iuris novissimi accomodatas. Sane Benedictus XIV in Const. *Eo quamvis tempore*, § 28, praescribit quod interrogatio et inquisitio — an velit nunc ordinatus in aetate infantili ordinationem ratam habere — fiat postquam ipse decimum sextum aetatis annum excesserit, “consonum quippe est *eum* eo tempore deliberare quo iuxta Trid. decreta in quacumque Religione tam virorum quam mulierum solemnia castitatis paupertatis et obedientiae vota per regularem professionem emittuntur”. Igitur cum in novo Codice aetas ad vota solemnia emittenda usque ad vigesimum primum annum retracta sit (c. 573), non improbabilius diceretur usque ad hanc aetatem, i. e., usque ad aetatem canonicam pro recipiendo subdiaconatu (c. 975) nunc differendam esse inquisitionem (2).

II. Addidimus quod retinebitur *in stylo Curiae*. In praecedenti iure huiusmodi inquisitio seu interrogatio fieri poterat ab ipso Ordinario; nunc silente iure videretur quod haec iudicialis inquisitio et dispensatio nequeat ab Ordinario fieri nisi ex S. Congregationis commissione cui res manet reservata (3).

de casu fere hypothetico et pro norma si necessitas quandoque ferret, sufficiebat Constitutio benedictina quae pro Ecclesia Orientali adhuc tenet, cum pro ipsa (pro coptis scilicet) primitus data fuerit.

(1) Suadent praeter alia factum ipsum quod in praecedenti nota innuimus. Sane in re undequaque aequali opportunum videtur regulam quae hucusque communis fuit pro utraque Ecclesia retinere, ipsam convenienter ad mutationes in Ecclesia latina inductas accommodando.

(2) Merito igitur in editionibus schematicis Codicis 1914, 1916, cum canon circa hanc rem retinebatur corrigendo priorem redactionem ad disciplinam benedictam secundum litteram conformem dicebatur: *Canonicam vero aetatem adeptus... interrogetur a proprio Ordinario velitne in recepto ordine perseverare*, etc.

(3) Igitur remaneret in casu alter procedendi modus ex duobus qui pro casu receptae ordinationis ex metu conceduntur (cfr. c. 1.993, §§ 1, 3). Resolverentur igitur hae quaestiones, si adfuerint, decreto S. Congregationis Sacramentorum quae certe Curiam competentem audire non negligeret.

III. Huiusmodi doctrina extendi potest ad illos etiam qui post adeptum usum rationis sed ante pubertatem ordinem sacrum receperint (1), imo et ad illos forsitan qui post pubertatem sed ante aetatem canonicam ordinati sunt, *saltem* (2) si bona fide ad ordinem sacrum accesserunt.

737. Scholion. — Hic titulus VI habendus est tamquam complementum totius primae sectionis *de clericis in genere*, ita ut respiciat tum hierarchiam ordinis tum hierarchiam iurisdictionis. Tota prima haec sectio posset iterum parti in quatuor subsectiones: 1.^a Notiones generales de clericis, eorumque potestate, etc. 2.^a De potestate ac hierarchia ordinis (tit. I, II, III). 3.^a De potestate ac hierarchia iurisdictionis (tit. IV et V). 4.^a De reductione clericorum ad statum laicalem (tit. VI).

(1) Cfr. *Benedictus XIV*, cit. Const., qui hanc extensionem iam refert et approbare videtur (§ 23).

(2) Hanc limitationem eo addimus quod ponebatur in prioribus Codicis schematibus et ceterum satis rationabilis videtur ne foverentur possibiles abusus.

INDEX

Num.		Pag.
	PRÆFATIO	5

LIBER PRIMUS. - NORMAE GENERALES.

INTRODUCTIO AD IUS CANONICUM.

1- 30.	Cap. I. De natura iuris Canonici	13- 45
1- 11.	Art. I. De notione Iuris	13
12- 20.	" II. De divisione Iuris	21
21- 24.	" III. De notione et divisione Iuris Canonici	31
25- 30.	" IV. De scientiâ Iuris Canonici	36
31-151.	Cap. II. De historica evolutiōe iuris Canonici brevis conspectus	45-184
31- 37.	Art. I. Praenotiones	45
38- 58.	" II. De collectionibus usque ad saec. IX	50- 64
38.	§ I. Collectiones pseudo-apostolicae	50
44.	§ II. Collectiones orientales seu graecae	53
48.	§ III. Collectiones latinae veteres	57
	I. Priores collectiones latinae	57
	II. Collectiones Africae	57
	III. Collectiones Italiae	58
	IV. Collectiones hispanicae	60
	V. Collectiones gallicae, britannicae, et hibernicae	61
	VI. Nonnullae collectiones iuris spe- cialis	62
59- 68.	" III. De collectionibus a saeculo IX usque ad XII	64- 68
59.	§ I. Collectio pseudo-isidoriana	64
64.	§ II. Collectiones a Pseudo-Isidoro usque ad Gratianum	67

Num.		Pag.
69- 96.	Art. IV. De Collectionibus a saeculo XII usque ad XV.	68- 84
69.	§ I. De Decreto Gratiani.	68
74.	§ II. De primis collectionibus Decretalium . .	71
80.	§ III. De collectione Decretalium Gregorii IX	72
87.	§ IV. De reliquis Collectionibus Decretalium .	76
91.	§ V. De Corpore Iuris	79
97- 125.	„ V. De Collectionibus posteriorum temporum . . .	85- 98
97.	§ I. De Regulis Cancellariae Apostolicae . .	85
99.	§ II. De Concilio Tridentino:	86
102.	§ III. De Collectionibus Conciliorum	88
106.	§ IV. De Collectionibus continentibus Acta Ro- manorum Pontificum.	89
	I. Collectiones epistolarum ab anti- quioribus Pontificibus datarum	89
	II. De Bullariis	90
	III. De Actis Gregorii XVI, Pii IX, Leonis XIII, Pii X	92
119.	§ V. De collectionibus Decretorum Sacrarum Congregationum et Tribunalium Curiae Romanae	93
	I. Collectiones Decretorum SS. Con- gregationum	93
	II. Collectiones Decisionum S. R. Rotae	96
125.	§ VI. De ephemeridibus seu foliis periodicis. .	98
126-151.	Art. VI. De historia Scientiae canonicae.	98
127.	§ I. A fundatione Ecclesiae usque ad Gratia- num (saec. I-XII).	99
130.	§ II. Gratianus eiusque discipuli (saec. XII) .	100
134.	§ III. Decretalists a saec. XIII ad saec. XVI	103
140.	§ IV. De canonistis epochae classicae (saec. XVI- XVIII).	107
145.	§ V. Recentiora tempora scientiae canonicae .	119

PROOEMIUM. - DE IURE VIGENTI.

152.	Ratio huius tituli et professio fidei catholicae nunc vigens	135
153.	Cap. I. De necessitate novi Codicis	138-142
154-160.	„ II. De origine et editione novi Codicis	142-150
161-164.	„ III. De forma et ordine novi Codicis	150-153
165-167.	„ IV. De auctoritate novi Codicis.	153-156
168-176.	„ V. De ordinationibus canonicis extra Codicem vigentibus in Ecclesia, deque earum vi et auctoritate (can. 1-7)	156-166

Num.		Pag.
177-247.	TIT. I. DE LEGIBUS ECCLESIASTICIS (can. 8-24).	166-263
177-193.	Cap. I. De natura legis ecclesiasticae	168-200
177.	Art. I. Definitio et elementa legis ecclesiasticae.	168
181.	" II. De qualitatibus legis.	175
186.	" III. De auctore legis ecclesiasticae,	192
187.	" IV. De promulgatione legum ecclesiasticarum.	193
194-202.	Cap. II. De subiecto legis ecclesiasticae	201-215
203-233.	" III. De obligatione et aliis effectibus legis ecclesiasticae	215-245
202.	Art. I. De obligatione legis in genere.	215
209.	" II. De obligatione legis in specie.	222
209.	§ I. De obligatione legis praeceptivae et prohibitivae.	222
211.	§ II. De obligatione legis in praesumptione fundatae.	223
213.	§ III. De obligatione legis fundatae in fictione iuris.	226
216.	" III. De aliis effectibus legis	228
217.	§ I. De lege permittente.	228
219.	§ II. De lege poenali.	230
222.	§ III. De lege irritante et inhabilitante.	233
226.	Art. IV. De excusatione ab obligatione et aliis effectibus legis.	240
227.	§ I. De exemptione a lege seu de causis extrahentibus.	241
229.	§ II. De excusatione proprie dicta et causis excusantibus.	242
234-243.	Cap. IV. De interpretatione legis	246-258
235.	Art. I. De simplici interpretatione.	246
241.	" II. De epikeia.	256
244-247.	Cap. V. De cessatione legis	258-263
248-254.	TIT. II. DE CONSUETUDINE (can. 25-30).	263-271
255-260.	TIT. III. DE TEMPORIS SUPPUTATIONE [in legibus ac in aliis ordinationibus ecclesiasticis] (can. 31-35).	271-286
261-289.	TIT. IV. DE RESCRIPTIS [aliisque ordinationibus ecclesiasticis quae veram seu plenam rationem legis non obtinent] (can. 36-62).	286-336
261-271.	Cap. I. De praeceptis, statutis, decretis et edictis	288-308
261.	Art. I. De praeceptis.	288
269.	" II. De statutis.	298

Núm.		Pag.
272.	Art. III. De decretis	303
276.	" IV. De edictis	307
278-289.	Cap. II. De Rescriptis	309-336
278.	Art. I. De natura rescriptorum.	309
283.	" II. De vi rescriptorum, id est, de valore, praelatione et interpretatione	313
288.	" III. De executione et duratione rescriptorum . . .	330
280-301.	TIT. V. DE PRIVILEGIIS (can. 63-79)	336-360
290-294.	Cap. I. De notione et divisione privilegii	337
295-298.	" II. De auctore, subiecto, obiecto, et acquisitione privile- giorum.	349
299-301.	" III. De interpretatione, usu et cessatione privilegiorum .	354
302-309.	TIT. VI. DE DISPENSATIONIBUS (can. 80-86)	360-368
310-388.	TIT. VII. [ADDITICIUS]. DE FONTIBUS IURIS CANONICI. . . .	368-449
310-314.	Cap. I. De notione et divisione fontium.	368
315-322.	" II. De fontibus iuris divini	373-379
315.	Art. I. De iure naturali, ut fonte iuris canonici. . . .	373
318.	" II. De iure divino positivo vetere tamquam fonte iuris canonici	375
320.	" III. De iure divino novo, fonte iuris canonici	377
323-325.	Cap. III. De iure apostolico.	379
326-344.	" IV. De iure pontificio, videlicet de Romano Pontifice et Apostolica Sede, iuris fonte	382-419
326.	Art. I. Sedes Apostolica inspecta tamquam fons iuris canonici	382
329.	" II. De potestate legifera Rom. Pontificis	386
334.	" III. De diversis generibus actorum Rom. Pontificis et Sanctae Sedis.	390-398
334.	§ I. Divisiones generales actorum S. Sedis ac denominationes olim usitatae	390
337.	§ II. Genera actorum S. Sedis tempore nostro.	393
338.	Art. IV. De diversis formis actorum pontificalium seu Sanctae Sedis	398
339.	" V. De Decretis Dicasteriorum Curiae Romanae. . .	407
345-349.	Cap. V. De Conciliis, quatenus sunt fontes iuris canonici . .	419
350-371.	" VI. De fontibus iuris non scripti.	424-436
350.	Art. I. De iure naturali (<i>remissive</i>)	424
351.	" II. De iure tradito seu de Traditionibus	424
358.	" III. De consuetudine, observantia, stylo et iurispru- dentia.	428

Num.		Pag.
358.	§ I. Consuetudo (<i>remissive ad tit. proprium</i>)	428
359.	§ II. Observantia	428
362.	§ III. Stylus Curiae	430
366.	§ IV. De Iurisprudentia	432
368.	■ IV. De auctoritate Sanctorum Patrum et Doctorum in iure canonico, ut fonte iuris nostri. . . .	433
368.	§ I. De Sanctis Patribus quoad ius canonicum	433
371.	§ II. De Doctoribus iuris canonici	435
372-375.	Cap. VII. De fontibus iuris particularis	436
376.	„ VIII. De iure civili, tamquam fonte iuris canonici . . .	438-449
376.	Art. I. De iure civili quoad ius canonicum in genere .	438
376.	§ I. Ius civile ut fons existentiae et essentiae iuris canonici	438
379.	§ II. Ius civile ut fons materialis, exemplaris, suppletorius iuris canonici	442
382.	§ III. Ius civile ut fons interpretationis in iure canonico	445
383.	„ II. De iure civili speciatim quoad novum Codicem.	445
386.	„ III. De iure civili tamquam fonte subsidario iuris canonici seu de studio iuris civilis apud cano- nistas fovendo	448

LIBER SECUNDUS. - DE PERSONIS.

TRACTATUS PRAEVIUS SEU INTRODUCTORIUS.

389-482.	De personis in genere (can. 87-107)	451-562
390-417.	TIT. I. OMNIBUS PERSONIS COMMUNIA	455-482
390-393.	Cap. I. Natura personae et divisio generalis personarum. . .	455-459
390.	Art. I. Natura personae	455
393.	„ II. Divisio personarum generalissima	457
394-404.	Cap. II. De actibus personarum:	459-471
395.	Art. I. De violentia	459
397.	„ II. De metu	460
400.	„ III. De dolo	464
402.	„ IV. De errore et ignorantia.	465
405-417.	Cap. III. De sede personarum.	471-482
406.	Art. I. De loco originis	471
410.	„ II. De loco habitationis	474

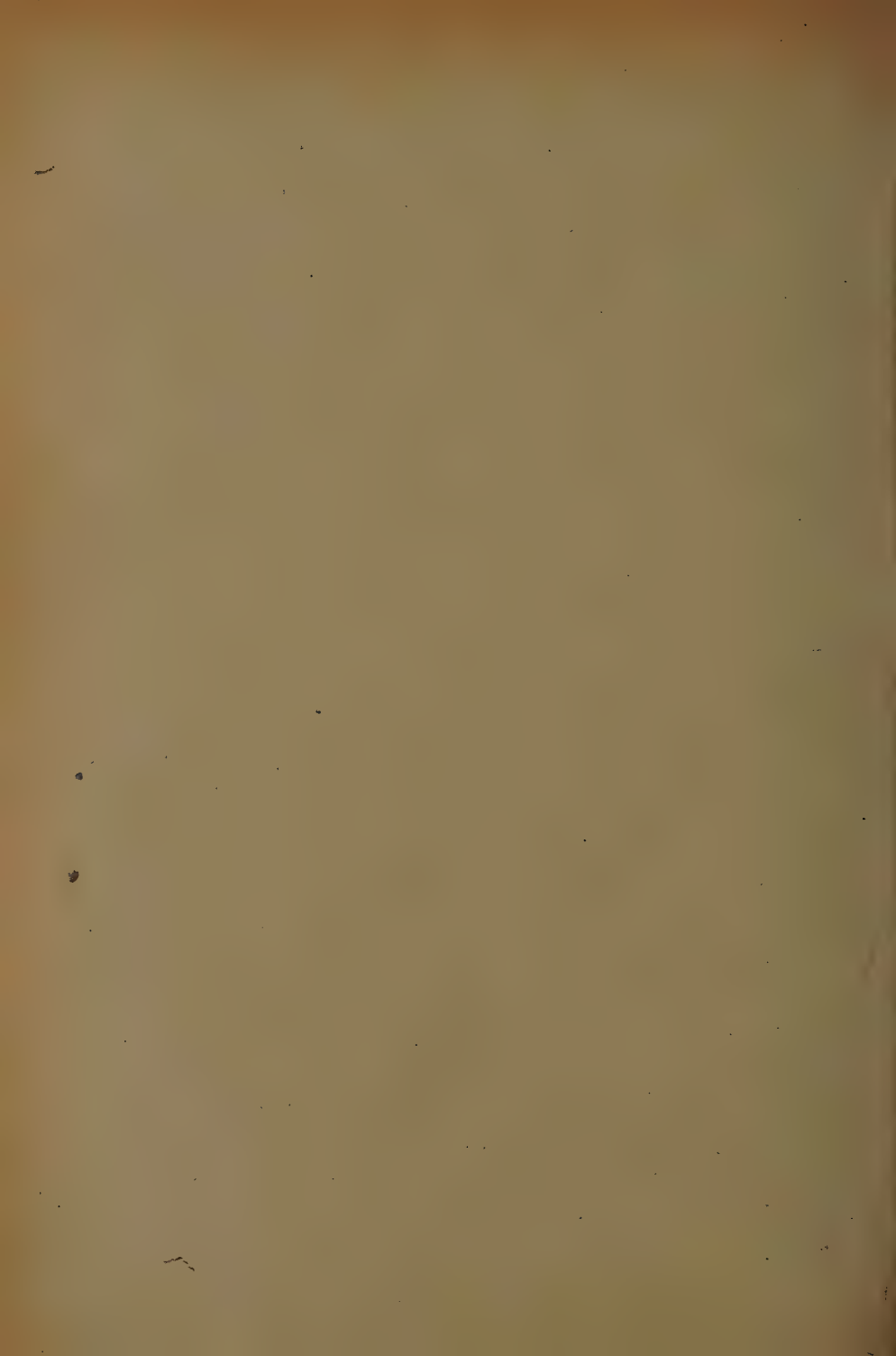
Num.	Pag.
418-457. TIT. II. DE PERSONIS PHYSICIS	482-585
418-433. Cap. I. Personae physicae in se	482-501
418. Art. I. Quoad corpus	482
418. § I. Nativitas	482
420. § II. Sexus	484
421. § III. Morbi et mors	485
426. " I. Quoad aetatem	492
431. " II. Quoad rationis usum	496
434-443. Cap. II. Personae quoad familiam	501-520
435. Art. I. De viro et uxore	501
437. " II. De parentibus et liberis	505
440. " III. De tutoribus et curatoribus	509
444-455. Cap. III. Personae quoad necessitudinem	520-534
444. Art. I. Necessitudo naturalis	521
445. § I. Consanguinitas	521
447. § II. Affinitas et publica honestas	523
449. " II. Necessitudo iuridica	525
450. § I. Cognatio spiritualis	525
453. § II. Cognatio legalis	527
456-457. Cap. IV. Personae physicae quoad Ritus	534
458-476. Tit. III. DE PERSONIS MORALIBUS	536-558
458-459. Cap. I. Notio et divisio personae moralis	536
460-464. " II. Natura iuridica personae moralis	541
465-469. " III. Actus personarum moralium	546
470-473. " IV. De actibus Superiorum, qui personas morales regunt	554
474-476. " V. De personis collectivis	556
477-482. TIT. IV. DE ORDINE INTER DIVERSAS PERSONAS SERVANDO SEU DE IURE PRAECEDENTIAE	558-562
477-478. Cap. I. De ordine inter personas physicas	558
479-480. " II. De ordine inter personas morales	561
481-482. " III. Ordinator et iudex praecedentiae	562
483. TRACTATUS DE PERSONIS IN PARTICULARI	563
PARS PRIMA. - DE CLERICIS.	
SECTIO PRIMA. - DE CLERICIS IN GENERE.	
484-491. TIT. INTRODUCTORIUS (can. 108-110)	564-574
484-487. Cap. I. Notiones generales	565
488-491. " II. De hierarchia et potestate ordinis speciatim	570

Num.		Pag.
492-499.	TIT. I. De CLERICORUM ADSRIPTIONE ALICUI DIOECESI (canones 111-177)	575
500-528.	TIT. II. DE IURIBUS ET PRIVILEGIIS CLERICORUM (can. 118-123)	582-611
501-506.	Cap. I. De iuribus clericorum	583
507-528.	" II. De privilegiis	591-611
507.	Art. I. De privilegio canonis	591
512.	" II. De privilegio fori	597
518.	" III. De privilegio exemptionis	606
522.	" IV. De privilegio competentiae	608
526.	" V. De privilegiorum clericalium acquisitione, conservatione vel recuperatione	610
529.	TIT. III. DE OBLIGATIONIBUS CLERICORUM	611-659
529.	Cap. I. Praenotiones	613
530-562.	" II. De obligationibus positivis	615-643
530-551.	Art. I. De obligationibus pietatem et sanctitatem spectantibus	615-633
532.	§ I. De pietate clericorum	615
536.	§ II. Vitae honestas	620
547.	§ III. De iis quae ad externam sanctitatem et decorem spectant	630
552-558.	" II. De obligationibus quae ad obedientiam et disciplinam pertinent	633-635
552.	§ I. De reverentia et obedientia proprio Ordinario exhibenda	633
554.	§ II. De residentia	636
559-562.	" III. De obligationibus ad doctrinam conservandam et augendam ordinatis	639
563-572.	Cap. III. De obligationibus negativis	643-659
564-565.	Art. I. De iis quae vetantur quatenus periculosa et indecora sunt	643-646
564.	§ I. De periculosis	643
565.	§ II. De indecoris	644
566-572.	" II. De iis quae vetantur quatenus a clericis aliena sunt	646-659
566.	§ I. In genere	646
567.	§ II. In specie de iis quae clericis sine venia non licent	647
570.	§ III. De iis quae clericis absolute vetantur	651

Num.		Pag.
573-693.	TIT. IV. DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS (de potestate iurisdictionis).	659-821
573-582.	Cap. Praeliminare. - De potestate et hierarchia iurisdictionis in particulari.	659-680.
573-579.	Art. I. De potestate iurisdictionis.	660-674
573.	§ I. Natura, divisiones et subiectum potestatis iurisdictionis.	660
577	§ II. De hierarchia iurisdictionis.	671
578-581.	„ II. De officiis ecclesiasticis in genere.	674
582-672.	Cap. I. De provisione officiorum ecclesiasticorum	680-798
583-602.	Art. Praelim. Generalia de provisione.	684
604-606.	„ I. De libera collatione.	713
607-661.	„ II. De electione	721-789
607.	§ I. Natura electionis.	721
612.	§ II. De praeparanda electione.	729
621.	§ III. De electoribus.	738
626.	§ IV. De ipsa electione celebranda	751
627.	„ I. Praeliminaria electionis.	753
632.	„ II. Electio per scrutinium	756
638.	„ III. Electio per compromissum	762
645.	„ IV. Conclusio electionis.	768
646.	§ V. De complemento electionis	770
652.	§ VI. De vitiis electionis	777
662-671.	Art. III. De Postulatione.	789
672.	Scholium. De conditione seu statu iuridico eorum qui beneficia ecclesiastica obtinent	799
673-793.	Cap. II. De amissione officiorum ecclesiasticorum	801-821
674-677.	Art. I. De amissione officii quasi ex iure ipso.	802
678-684.	„ II. De amissione officii ex renuntiatione	804
685.	„ III. De amissione officii ob privationem et translationem	811
685.	§ I. De privatione et amotione	811
688.	§ II. De translatione	818
694.	TIT. V. DE POTESTATE ORDINARIA ET DELEGATA (aliisque speciebus iurisdictionis singillatim).	822-875
694.	Cap. I. De potestate ordinaria et delegata	823-857
694-698.	Art. I. Notiones circa utramque potestatem.	823
699-703.	„ II. De potestate ordinaria	826
704-716.	„ III. De potestate delegata.	833-857
704.	§ I. Natura et genera delegationis	838
706.	§ II. De concessione delegationis.	844

Num.		Pag.
710.	§ III. De officio et potestate delegati	850
712.	§ IV. De cessatione iurisdictionis delegatae . .	852
717.	Cap. II. De aliis iurisdictionis speciebus	857-875
717-723. Art.	I. De iurisdictione fori interni et fori externi. . .	857
724-727. "	II. De iurisdictione voluntaria seu non iudiciali et contentiosa seu iudiciali.	862
728-731. "	III. De iurisdictione universali et particulari, vera et falsa, certa et dubia.	866
728.	§ I. De iurisdictione universali et particulari.	866
730.	§ II. De iurisdictione vera vel falsa, certa vel dubia	871
732-737. TIT. VI.	DE REDUCTIONE CLERICORUM AD STATUM LAI- CALEM.	876

FINIS.

INSTITUTIONES
IURIS CANONICI

Matriti: Typis «Imprenta Ibérica».
Stanislai Maestre. Via «De las Po-
zas», 12 Teleph. 38-54. - MCMLXIX.

INSTITUTIONES IURIS CANONICI

AD NORMAM NOVI CODICIS

AUCTORE

PHILIPPO MAROTO

Procuratore Generali in Urbe Missionariorum Filiorum Immaculati
Cordis B. M. V. * Professore Iuris Canonici in Athenaeo Seminarii
Romani * Consultore SS. Congregationum Sancti Officii, Concilii et
Religiosorum.

ACCEDUNT PRO HISPANIS

LECCIONES DE DISCIPLINA ECLESIASTICA DE ESPAÑA

AUCTORE

JOANNE POSTIUS

Ejusdem Congregationis alumno, utriusque juris doctore atque
ephemeridis ILUSTRACIÓN DEL CLERO moderatore.

Tomus II

MADRID

EDITORIAL DEL CORAZÓN DE MARÍA

Mendizábal, 87

ROMA

Via delle Carceri, 9.

BARCELONA

Fernando VII, 43.

MCMXIX

APROBATIONES

NIHIL OBSTAT

ARCADIUS LARRAONA, C. M. F.,

Censor deputatus.

*Matriti, Kalendis Septembris
anni 1919.*

IMPRIMATUR

MARTINUS ALSINA, C. M. F.,

Moderator Generalis.

NIHIL OBSTAT

DR. JOANNES POSTIUS, C. M. F.,

Censor.

*Matriti, Idibus Septembris
anni 1919.*

IMPRIMATUR

• PRUDENTIUS,

Epis. Matritensis-Complutensis.

SALVO JURE PROPRIETATIS ET TRANSLATIONIS

LIBER SECUNDUS

PARS PRIMA (CONTINUATIO)

SECTIO II.—DE CLERICIS IN SPECIE (cc. 215-486).

Praeambulum.—De exercitio iuris constituentis in Ecclesia seu de organizatione ecclesiastica in hierarchia iurisdictionis (cc. 215, 216, 217).

CAN. 215. § 1. Unius supremae ecclesiasticae potestatis est provincias ecclesiasticas, dioeceses, abbatias vel praelaturas *nullius*, vicariatus apostolicos, praefecturas apostolicas erigere, aliter circumscribere, dividere, unire, suppressere.

§ 2. In iure nomine dioecesis venit quoque abbatia vel praelatura *nullius*; et nomine Episcopi, Abbas vel Praelatus *nullius*, nisi ex natura rei vel sermonis contextu aliud constet.

216. § 1. Territorium cuiuslibet dioecesis dividatur in distinctas partes territoriales, unicuique autem parti sua peculiaris ecclesia cum populo determinato est assignanda, suusque peculiaris rector, tanquam proprius eiusdem pastor, est praeficiendus pro necessaria animarum cura.

§ 2. Pari modo vicariatus apostolicus et praefectura apostolica, ubi commode fieri possit, dividantur.

§ 3. Partes dioecesis de quibus in § 1, sunt *paroeciae*; partes vicariatus apostolici praefecturae apostolicae, si peculiaris rector eisdem fuerit assignatus, appellantur *quasi-paroeciae*.

§ 4. Non possunt sine speciali apostolico indulto constitui paroeciae pro diversitate sermonis seu nationis fidelium in eadem civitate vel territorio degentium, nec paroeciae mere familiares aut personales; ad constitutas autem quod attinet, nihil innovandum, inconsulta Apostolica Sede.

217. § 1. Episcopus territorium suum in regiones seu districtus, pluribus paroeciis constantes, distribuat, qui veniunt nomine *vicariatus foranei*, *decanatus*, *archipresbyteratus*, etc.

§ 2. Si haec distributio, ratione circumstantiarum videatur impossibilis aut inopportuna, Episcopus consulat Sanctam Sedem, nisi ab eadem iam fuerit provisum.

ART. I.—PRINCIPIA GENERALIA.

738. Praeambuli ratio.—Altera sectio primae partis in hoc Codicis libro secundo agit de clericis in specie, id est de singulis clericorum officiis ecclesiasticis (praecipuis); et quamvis officia ecclesiastica possint participare de potestate tam ordinis quam iurisdictionis (c. 145), ideoque in his peculiaribus officiis describendis etiam potestas ordinis, saltem quoad eius exercitium, aliquando tangatur, v. g., in cc. 276, 294, § 2; 323, § 2; 337, 391, 387, 413, 482, disciplina tamen quae hic constituitur, respicit maxime, ac directe et per se, iurisdictionis potestatem. Quare officia ecclesiastica, quae definiuntur in hac secunda sectione, tandem non sunt nisi diversi gradus in quos explicatur iurisdictionis hierarchia; haec vero sumitur nunc in tota sua amplitudine, sub ratione, videlicet, qua continet non solum gradus hierarchicos proprie dictos, sed etiam omnes alios quae ad eam *reductive* saltem (cfr. supra n. 577) pertinent; licet enim aliqui ex gradibus et officiis ipsis non contineant iurisdictionem proprie dictam, omnes tamen referendi sunt ad hierarchiam iurisdictionis, quoniam omnes pertinent ad optimum Ecclesiae regimen, quo hierarchia iurisdictionis spectat (1).

Jamvero, omnes illi gradus, per quos exercetur iurdictio, diversimode quidem ac varie distribuuntur aliique sunt aliis maiores, sed omnes inter se ordinate colliguntur et ad unitatem reducuntur sub hierarcha supremo, Romano Pontifice. Potest igitur iurisdictionis hierarchia recte assimilari corpori humano pluribus membris, sive organis sub uno capite, coagmentato, nec quid obstat quominus *organismus quidam* appelletur (2). Huius autem corporis sive organismi inquiri etiam potest formatio atque coordinatio, uno verbo dicenda *organizatio*, quomodo nimirum ille *organismus* in plura organa sub ordine quodam et unitate fuerit distributus ac coagmentatus et adhuc possit distribui et coagmentari, cum sit ille quidem in quibusdam fundamentalibus inmutabilis, quoad plura tamen subiaceat mutationi. Ergo de huiusmodi organizatione est agendum in hoc praeambulo antequam de singulis organis, seu de singulis clericis eorumque officiis et gradibus in specie agatur.

(1) *Devoti*, «Inst. can.», lib. I, tit. III, § II.

(2) *Walter*, «Lehrbuch des Kirchenrechts», § 15 et seq.

739. Natura organizationis ecclesiasticae (1).—Tria hic complectuntur: A) Notio. B) Principia. C) Elementa.

A) *Notio*.—Organizatio hic appellatur formatio et coordinatio graduum ecclesiasticorum in hierarchia jurisdictionis; unde enascitur illorum distributio in plura membra sive organa, quibus singulis diversum ac proprium incumbit munus et officium, ipsorumque ordo, nexus ac subordinatio, quo ad invicem colliguntur, atque omnium reductio ad unum corpus sub capite supremo, Christi Vicario. Inspicimus autem nunc in praeambulo organizationem hierarchiae ut pateat, imprimis, qua ratione Ecclesia potuerit et maxime nunc possit hierarchiam ipsam evolvere ac perficere.

B) *Principia*.—Coagmentatio ecclesiasticorum graduum iurisdictionis innititur, veluti fundamento, his maxime duobus regulis seu principiis: a) Ut in corpore hierarchiae iurisdictionis habeantur semper plura diversa organa; ea sunt multiplicis generis munia, officia, gradus, elementa quae diversimode sunt distributa diversisque functionibus praedita, ac aliter et aliter possint adhuc distribui et coagmentari. b) Ut omnia illa organa sint inter se recto ordine composita et subordinata, atque unum tandem corpus efficiant sub uno capite supremo, cui omnia subiiciantur (2).

Quae duo principia fuerunt inducta et primitus applicata ab ipso Christo, ideo primario sunt iuris divini; Christus enim Dominus, cum voluisset ut sua Ecclesia per universum orbem propagaretur omnesque complecteretur homines, sed pariter ut una semper esset; constituit, ad regendam multitudinem in orbe universo dispersam, cum unus per se ipsum non sufficeret, ut essent plures rectores seu

(1) Inspicimus hic organizationem ecclesiasticam in sola hierarchia iurisdictionis, quia in ista nunc versamur; ceterum hierarchia ordinis habuit pariter suam organizationem, vel explicationem in plura organa, non solum in ea quae fuerunt a Christo ipso constituta, sed etiam in alia per Ecclesiam superaddita; verum a plurimo tempore iam stabiliter fixa est, nec mutationi est proprie obnoxia in ipsis iuris humani gradibus hierarchiae et in potestate singulis gradibus respondente; ad summum in exercitio potestatis subiicitur mutationibus quibusdam.

(2) Cfr. *Phillips*, «Du droit eccl. dans ses princ. gen.», § 66, in vol. 2, pag. 7.

pastores, tamquam organa totius corporis, qui tamen penderent ab uno capite centroque unitatis (1): pluralitas rectorum ac distinctio organorum, iuxta primum principium, effecta est essentialiter in Apostolis eorumque successoribus Episcopis; ordo et coniunctio eorundem organorum, ac unitas totius hierarchiae, iuxta principium alterum, obtenta est per S. Petrum eiusque successorem, Romanum Pontificem, qui est unus supremus Princeps, caput et primas totius Ecclesiae (2).

Sed eadem duo principia fuerunt deinceps ab Ecclesia multipliciter evoluta, et adhuc etiam evolvuntur, ex potestate sibi a Christo tributa, quo melius et efficacius sit provisum regimini christianae plebis (3). Nam pari gressu ac Christiana religio per orbem diffundebatur et numerus fidelium augebatur, necesse fuit multiplicare pastores, singulisque portionem gregis pascendam, distinctam ac separatam, committere, ipsos diversis gradibus coordinare novisque nexibus inter se ac cum capite coniungere. Hinc crevit numerus Episcoporum; hinc prima est repetenda origo divisionis dioeceseon; hinc denique habuerunt etiam ortum gradus Metropolitanorum, Exarcharum seu Primatum ac Patriarcharum (4), qui eo fuerunt inducti ut ad formam collegii apostolici (5), imo ad formam ipsius

(1) *Devoti*, «Ius can. univ.», tom. I, c. IV, § 1.

(2) *Zallinger*, «Ius Eccl. pub.», cc. III et IV; et «Instit. iur. eccl.» Proleg., § 80 seq.; *Devoti*, op. cit., c. II, § 2; c. III et seq.; «Instit. can.», lib. I, tit. III, §§ 1 et 2.

(3) *Phillips*, l. c.; *Cavagnis* qui ait («Instit. iur. pub. eccl.», lib. 2, nn. 1 et 2): «Cum Ecclesia non sit societas voluntaria et naturalis, sed necessaria et supernaturalis, instituta a Deo modo positivo, eius essentialis *constitutio*, id est, interna organizatio essentialis, non pendet ab hominum voluntate sed a divino Fundatore, qui potuit quod voluit; hinc potestas residet in subiecto ab eo designato....; supposita fundamentali organizatione, poterit ab auctoritate a Christo instituta, ulterior organizatio superaddi quae accidentalem constitutionem exhibet.»

(4) *Zallinger*, «Ius eccl. pub.», c. V, § 346; *Devoti*, «Inst. can.», lib. I, tit. III, § 3 seq.; «Ius can. univ.», tom. I, c. X, § 8.

(5) *Thomassin* («Vetus et nov. Eccl. discip.», part. I, lib. I, c. VII, n. 4) haec habet: «Si Metropolitanos dictum est a me et Patriarchas iure tantum ecclesiastico niti, nihil derogatum volui iis quae supra disceptatas sunt de Metropolitanis Ecclesiis et Patriarchalibus, quarum conditores fuere Apostoli, et quarum principatus ipsis Evangelicis Apostolicisque Scripturarum testimoniis consecratus est. Haec institutio, quae Ecclesiae ipsi pene coeva est, iure divino finitima est, ab eoque emanavit proxime et immediate; quippe cum ab Apostolis profecta sit, velut aemulatrix quaedam Apostolici Collegii, et eius auctoritati eximiae qua Christus Petrum supra Apostolos ipsos evexerat.» *Phillips* autem (l. c., pag. 9)

hierarchiae iurisdictionis divinitus investitae qua inter Episcopos, cetero aequales, unus potestate praeminet tamquam caput (1), in singulis regionibus haberentur episcoporum ordines seu coetus uni Praelato immediate subordinati; atque adeo ut facilius ipsi mutuam sibi operam et consilium, pro bono regimine ovilis christiani, maxime in conciliis, ad invicem conferrent; ut unus inter eos ceteris praeset, omnium vires et conatus in bonum commune ordinaret et dirigeret, dissidia componeret, sententias revideret, singulos Episcopos consecraret, invigilaret, moneret ac corrigeret, aliaque similia praestaret ad bonum Ecclesiae necessaria; denique ut per mirabilem hierarchiae gradationem Ecclesia maiorem consequeretur pulchritudinem et firmitatem, dum inferiores rectores per medios, ac medi per superiores in commune unitatis centrum traherentur (2).

scribit: «On peut assurément traiter de puérilité l'observation que fait à cet égard le pseudo-Isidore (Can. *Scitote*, 8, C. 6, q. 3) en disant que le nombre des évêques ainsi groupés autour d'un centre hierarchique doit être de dix au moins, et de onze au plus; elle n'est pas cependant entièrement étrangère au véritable principe de la matière. C'est ainsi que Gregoire le Grand charge Saint Augustin de placer douze évêques sous chacun des deux archevêques d'Angleterre» (Greg. M., Epis., lib. IX, pis. 65). Denique Wernz (II, 714): «quemadmodum autem initio Ecclesiae S. Petrus omnibus Apostolis per orbem terrarum divisus praefuit, ita in singulis regionibus pro forma collegii apostolici mox alia inferiora collegia Episcoporum uni Praelato immediate subordinata sapienter instituta sunt».

(1) *Zallinger* (l. c., § 348 sub 5).

(2) *Zallinger*, l. c., § 346; *Devoti*, «Ius can. univ.», tom. I, c. X, § 5, not. 1; Wernz, II, 714; *Thomassin*, part. I, lib. I, c. VII, n. 2, qui auctoritatem profert S. Leonis his pulcherrimis verbis expressam: «Potestatum hanc et tribunalium, aliorum aliis eminentium, rationem et seriem, nemo luculentius exhibuit Leone Magno. Ut enim inter Apostolos, alioqui ordine et collegio pares, unum praeposuerat Christus, qui Apostolico praeeset concilio coetuique, ita in iudiciis ecclesiasticis per gradus ad supremum tandem iudicem venire oportet.» En eius verba: «Connexio totius corporis unam sanitatem unamque pulchritudinem facit. Et haec connexio totius quidem corporis unanimitatem requirit, sed praecipue exigit concordiam sacerdotum. Quibus etsi dignitas non sit communis, est tamen ordo generalis. Quoniam et inter beatissimos Apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut ceteris praemineret. De qua forma Episcoporum est orta distinctio, et magna dispositione provisum est, ne omnes omnia sibi vendicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia, et rursus quidam in maioribus urbibus constituti, sollicitudinem susciperent ampliore, per quos ad nam Petri sedem universalis Ecclesiae cura conflueret, et nihil usquam a suo capite discederet.» (S. Leo M., epist. 84, alias epist. 14, c. 12).

Haec autem omnia fuerunt ab Apostolis adumbrata, deinceps vero sunt ab Ecclesia absoluta et definite constituta (1); et initio quidem res processerunt absque directo interventu Romani Pontificis, nihil tamen potuit moliri absque eiusdem saltem tacito consensu et auctoritate; quoniam singuli episcopi ex nativa eorum potestate intra limites dumtaxat propriarum Ecclesiarum agere potuissent, et universa Metropolitanorum, Primatum et Patriarcharum iurisdictio superior in alios Episcopos nequit esse nisi participatio quaedam pontificiae potestatis (2); obtenta vero pace Ecclesiae, iam coepit Romanus Pontifex suprema sua auctoritate intervenire, ac vel in Conciliis oecumenicis vel ipse per se solus haec saepius ordinavit, ampliavit et perfecit; ceteri autem, si quas adhuc partes in his obtinuerunt negotiis, eas auctoritate exercebant pontificia saltem tacita, frequenter expressa; donec tandem rem omnem sibi soli Supremus Hierarcha, cui iure proprio et exclusivo competit, reservavit.

His gradibus hierarchiae alii sunt adnumerandi, quos P'apa ipse omnino invexit directe, quibuscum suam immediate communicavit potestatem, ut enim efficacius consulere regimini Ecclesiae universae, arctiusque sibi coniungeret singulos orbis christiani populos, veram Christi fidem in novas regiones propagaret, tandem quandoque vel dioecesim aliquam suo directo regimini, ob causam aliquam, temporanee saltem submitteret vel territoria nonnulla seu etiam fideles quosdam a iurisdictione Episcoporum eximeret sibi immediate subiiceret, aliisque similibus causis perductus, constituit Collegium Cardinalium totamque Romanam Curiam, misit suos Legatos in regiones diversas, creavit Vicarios et Praefectos Apostolicos, nominavit Apostolicos Administratores, induxit Praelatos alios inferiores.

Ita, iuxta primum organizationis ecclesiasticae principium, ex causis genere multiplicibus, fuit ecclesiastico iure magis ac magis explicata iurisdictionis hierarchia, et adiecta series plurium novorum graduum, qui participant omnes de suprema Pontificis Romani auctoritate; iuxta vero principium alterum, et ipsi gradus recto or-

(1) Cfr. *Devoti*, «Inst. can.», l. c., tit. III, § 3; «Ius can. univ.», l. c., cap. V, § 5. Et nemini quidem potest esse dubium quin Apostoli ipsi iecerint huius supraepiscopalis regiminis prima fundamenta, duxerintque prima veluti lineamenta graduum supraepiscopaliū in iurisdictionis hierarchia; quousque tamen institutio apostolica se protenderit, melius patebit infra (n. 747 seq.).

(2) *Phillips*, l. c., p. 8; *Wernz*, l. c., n. 715.

dine connectuntur inter se et cum capite, ita ut constituent ceu annulos aliis alios suppositos, quibus singuli Episcopi ceterique inferiores magistratus, imo totum Christi fidelium corpus cum Ecclesiae summo capite intimius coniunguntur (1).

Similem, ac pontificium, habuit in suo ordine explicationem gradus episcopalis; nam similibus etiam de causis necesse fuit multiplicare adiutores Episcoporum et pastores animarum, eosque diversis gradibus distribuere, ordinatim coniungere, omnes denique submittere in singulis dioecesibus capiti uno, videlicet Episcopo, de cuius participant potestate indeque traxit originem altera series graduum in hierarchia iurisdictionis; atque adeo ex auctoritate, vel ipsorum Episcoporum vel etiam Romani Pontificis, fuerunt inducti Coadiutores et Auxiliares Episcoporum, Vicarii generales alique dioecesanæ curiæ Officiales, Capitula Canonicorum cum Vicario capitulari, Vicarii foranei, Parochi cum suis paroecialibus vicariis, tandem ecclesiarum Rectores (2).

C) *Elementa*.—In ordinanda sive organizanda iurisdictionis hierarchiâ inspicere possunt duo praecipua elementa: a) *Personae* ipsae *participes* de potestate; b) *subditi* regendi.

a) Ex parte personarum, de potestate participantium, attenduntur duae diversae qualitates: a) *mensura participationis* in singulis, quae maior est vel minor pro unoquoque subiecto; hinc enascitur graduum hierarchicorum diversitas et ordinata series cum subordinatione inferiorum ad superiores omniumque tandem ad caput unum supremum; b) *exercitium potestatis*, nam ipsae personae regimini ecclesiastico praepositae, aliquando separatim operantur singulae, vel solae vel etiam cum suis adiunctis et subiectis ministris, quandoque vero agunt collegialiter simul in unum convenientes plures hierarchiae eiusdem vel diversi ordinis seu gradus; qui conventus aut congregationes vocantur in Ecclesia *Concilia*, et haec etiam participant de potestate iurisdictionis, ideoque accensentur quoque ecclesiasticae hierarchiae, in qua reducuntur ad eum ipsum gradum cui pertinet persona illa hierarchica, quae per se tenet

(1) *Phillips*, l. c., p. 9.

(2) *Phillips*, op. cit., pp. 8-9.

in eo conventu partes primas, veluti Romanus Pontifex in Concilio Oecumenico, Metropolitanus in Concilio provinciali, etc.

b) Ex parte subditorum attenditur fons sive principium, unde sumitur eorum distinctio et singulorum adscriptio potestati ac regimini alicuius determinati hierarchae. Quod principium, licet non sit unicum nec absolute necessarium, tamen ordinarie est territorium, ubi quis natus est et commoratur (cc. 90 et 94, nn. 408, 410 et seq.). Sunt equidem alia genera causarum: ceu ritus, stirpes gentium, familia, militia, incardinatio, professio religiosa, etc., unde contingit quosdam haberi subditos Praelati alicuius; sed causae istae sunt minus communes, et insuper habere solent admixtam causam territorii; ideo organizatio iurisdictionis ecclesiasticae ex parte subditorum, licet quandoque possit desumi attentis qualitatibus personalibus, generatim tamen ex territorio desumitur. Quare totius Ecclesiae territorium multipliciter ac diversimode partitur; eiusque singulae partes existunt distributae in plures diversi ordinis et amplitudinis circulos, qui gradatim ad invicem connectuntur, ac tandem conveniunt in unum christianum orbem, ita ut efficiatur, ex hoc territorii elemento, unum Ecclesiae corpus, pluribus diversisque membris et organis coalescens. Ubi notandum est quod regendis singulis portionibus ecclesiastici territorii ita organizati praeficiuntur singuli rectores, hac sane ratione, ut quo amplioris et superioris ordinis est circulus territorialis regendus, eo etiam habeatur praepositus hierarcha superioris gradus; ideoque arcte inter se inveniuntur connexae duae insinuae organizationes, personalis et territorialis.

740. Divisio organizationis ecclesiasticae.—Iam ex praedictis fluit prono alveo divisio ista, alia est enim organizatio *personalis*, alia territorialis. Prima intelligitur organizatio personarum quomodocumque participantium de potestate iurisdictionis; ac respicit earum in diversos gradus distinctionem et mutuam ad invicem relationem, subordinationem atque unionem sub capite supremo; huc quoque pertinent Concilia, quae ex personis immediate conflantur. Altera organizatio est ea quae

tangit divisionem territoriorum ecclesiasticorum et nexum, quo ad invicem colligantur.

Inter unam el alteram organizationem hic ordo est statuendus: ut *personalis* habeatur ceu *primaria* et *praecipua*; *territorialis* vero sit *secundaria* et *subsequens* priorem. Quod multis ostenditur:

a) *Origine* utriusque organismi; ius etenim divinum creavit organizationem personalem dum sub diverso gradu tribuit potestatem personis ipsis, tum Petri eiusque successorum in pontificatu supremo, tum Apostolorum et eorum qui illis succedunt Episcopi, eosque omnes ad invicem coordinavit ita ut Romanus Pontifex aliis praesit, quos recipit adiutores et subiectos; sed e contra nihil decrevit ius ipsum divinum de modo quo singuli Episcopi, sub auctoritate Summi Pastoris, regerent singulas portiones gregis christiani, eoque minus singulis eorum assignavit peculiare territorium quo ipsorum regimen circumscriberetur: haec omnia fuerunt ab Ecclesia postmodum definita.

b) *Subiecto* potestatis ecclesiasticae; haec enim in unoquoque gradu hierarchiae primario et directe inhaeret personis, quae illam obtinent; consequenter utique personae ipsae pendet saepe saepius a territorio, intra cuius dumtaxat terminos debent potestatem exercere, at saepe etiam, maxime post novum Codicem, nullius territorii limite adstringuntur in potestatis exercitio (cfr. nn. 183, 200, 725, 726); insuper potestas Romani Pontificis ac Concillii Oecumenici, itemque aliorum hierarchiae graduum qui immediate cum supremo coniunguntur, ut sunt Cardinales et plura dicasteria Curiae romanae, ad universum extenditur territorium Ecclesiae; sunt identidem plures praelati, quorum potestas non determinatur, primaria saltem ratione, a territorio, veluti Patriarchae minores Orientales, Ordinarii castrenses, parochi nationales aut familiares, superiores religiosi, etc.: denique plura sunt officia, veluti canonicorum, examinatorum synodaliurn, consultorum, etc., quae, licet ad regimen pertineant et quandam gradum in hierarchia obtineant, non videntur directam territorialem potestatem habere.

c) *Subditis ipsis*; in his equidem primario innititur, prout diximus, organizatio territorialis, ac territorium est saepius origo et causa subiectionis ad peculiarem aliquem praelatum, imo etiam conditio necessaria ad exercitium potestatis in subditos; verum et ab aliis causis monuimus repeti posse subditorum distinctionem, atque

exercitium iurisdictionis explicatur saepe etiam in absentes subditos; quare inter Praelatos et subditos intercedere agnoscendum est quoddam vinculum personale, licet hoc ipsum revera saepius pendeat a territorii conditionibus.

d) *Amplitudine unius et alterius organizationis*; nam plures sunt gradus, praelaturae, officia, etc., quae competentiam solum personalem nanciscuntur, nec territorio proprie ac directe alligatam; e contra, omnes qui gradum aut potestatem obtinent territorialem, etiam organizationem personalem ingrediuntur.

e) *Dependentia*; siquidem ab organizatione personali pendet organizatio territorialis potius quam e contra; quilibet enim gradus territorialis praesupponit gradum personalem cui territorium determinatum tribuitur, dum e contra plures sunt gradus personales qui nullum requirunt territorium. Verum sane est quod nunc, postquam genus et natura graduum sive personalium sive territorialium habentur iam praedefinita, deinde in praxi numerus singulorum in specie graduum personalium multiplicatur ex gradu territoriali, nam ideo, v. g., adiiciuntur in Ecclesia novi Episcopi, Archiepiscopi, Legati Apostolici, etc., quia erectae sunt novae dioeceses, novae provinciae ecclesiasticae, legationes pontificiae, etc.; sed per se ac in genere suo prius fuit institutus gradus personalis, ac subsecutus est gradus territorialis.

Ideo quamvis Codex in cc. 215, 216, 217 non agat nisi de organizatione territoriali, quia proprie non inspicit nisi multiplicationem numericam graduum, sed exponenda est etiam et quidem prior organizatio personalis.

Antea vero iuvat tradere aliam organizationis divisionem, quam mox innuebamus. Etenim utraque organizatio, sive personalis sive territorialis, potest esse *generica*, et *specifica*, seu *numerica*. Organizatio *generica* significat institutionem seu creationem alicuius novi gradus qui prius esset in hierarchia ignotus vel non adhuc receptus, ut cum, v. g., iure pontificio inducti sunt Vicarius Generalis, Vicarius Capitularis, Sacrae Romanae Congregationes, etc. Organizatio *specifica* seu *numerica* est illa, per quam auctoritas ecclesiastica, praesupposito gradu aliquo hierarchiae iam existente in genere suo, multiplicat seu auget numerum de gradu eodem participantium, ut si Papa

erigat novam Sacram Congregationem, novam provinciam ecclesiasticam, novam dioecesim, etc., vel Episcopus erigat novam paroeciam, etc.

ART. II.—DE ORGANIZATIONE PERSONALI PECULIARITER.

741. Significatio.—Duo praecipue ad organizationem personalem spectant: a) Graduum ecclesiasticorum personalium prima institutio, itemque innovatio vel extinctio; b) nominatio et amotio personarum quae officiis ecclesiasticis regendis praeficiuntur (1). Non hic sunt repetenda quae supra de primo breviter innuimus (n. 582, B, a, b.), et de altero fusius explicavimus (nn. 583-693); sufficiat retulisse elementa quae sunt veluti duo munera et functiones organizationis personalis.

742. Gradus personales organizationis ecclesiasticae.—In hierarchia iurisdictionis duo sunt gradus fundamentales a Christo ipso constituti: Supremus Pontificatus et Episcopatus, qui habendi sunt veluti centra et principia, unde alii gradus promanarunt; quare duplex nunc recensetur series hierarchicorum graduum.

Prima series continet supremam potestatem eosque, qui eiusdem sunt ecclesiastico iure participes; hinc gradus in novo Codice ita numerantur: 1.º Romanus Pontifex cum Concilio Oecumenico. 2.º Cardinales cum universa Curia romana. 3.º Legati Apostolici cum Concilio plenario. 4.º Patriarchae. 5.º Primates. 6.º Metropolitae cum Concilio provinciali. 7.º Vicarii et Praefecti Apostolici. 8.º Administratores Apostolici. 9.º Praelati inferiores.

Altera series complectitur potestatem episcopalem ac eos qui de eadem participant; ideo gradus sunt: 1.º Episcopi cum suis Coadiutoribus et Auxiliariis, necnon cum Synodo dioecesana. 2.º Curia dioecesana cum Vicario Generali, Officiali, Cancellario. 3.º Capitula Canonicorum, Consultores Diocesani et Vica-

(1) Ofr. *Cavagnis*, •Instit., I. P. E., lib. II, n. 27.

rius Capitularis. 4.º Vicarii foranei. 5.º Parochi cum suis Vicariis paroecialibus. 6.º Ecclesiarum Rectores.

743. Origines graduum ecclesiasticorum personalium.—Non hic prosequi volumus completam evolutionem historicam in gradibus istis, sed fere nonnisi prima eorum initia ac institutionem conspiciamus; ideo, potius quam de historica, quaerimus de origine iuridica. Et veluti centrum ac caput inquisitionis videtur assumenda *distinctio Ecclesiarum particularium*, ac *unius peculiaris Episcopi deputatio* in earum unaquaque; siquidem per comparisonem ad Episcopos, singulis Ecclesiis constitutos, intelliguntur commode et *gradus supraepiscopales*, qui usque ad Romanum Pontificem ascendunt, ex eo mutuantur quam obtinent potestatem, et *gradus quasiepiscopales*, qui e latere sunt Episcoporum, quamvis et ipsi potestatem a Romano Pontifice mutuantur. et *gradus infraepiscopales*, qui Episcopis subsunt ac ex Episcopis derivarunt potestatem. Nec de omnibus prorsus gradibus dicemus sed de his tantum qui peculiare momentum hac in re videntur obtinere.

A) Origo Ecclesiarum particularium ac Episcopatus monarchici.

744. a) Distinctio Ecclesiarum particularium.—Nomine Ecclesiae particularis nunc maxime venit Dioecesis, id est, spiritualis ditio uni Episcopo subiecta, quae generatim quibusdam territorii limitibus continetur; sed praeter dioeceses stricte dictas possunt esse aliae particulares Ecclesiae (cfr. c. 215) quae ab aliis Praelatis regantur, nec limites territoriales necessario requiruntur ut Ecclesiae particulares distinguantur ab invicem. Ecclesia ergo particularis est quaelibet portio fidelium christianorum peculiari vinculo inter se coniunctorum sub regimine alicuius ecclesiastici Praelati.

Non videtur plane constare distinctionem populi christiani in Ecclesias particulares esse ab ipso iure divino repetendam, cum nullibi in Scriptura aut Traditione appareat Christum praecepisse Apostolis ut dividerent Ecclesiam universam in plures particulares Ecclesias. At vero distinctio illa est saltem apostolico iuri referenda, cum certo constet ipsas primas particulares Ecclesias fuisse ab Apostolis fundatas (1); hi etenim, dum Hierosolymis adhuc simul consi-

(1) Imo ex eo quod ab ipsis Ecclesiae primordiis Apostoli iam inceperint fundare ecclesias particulares ab invicem distinctas, posset quis arguere id eos fecisse ex Christi institutione.

sterent, primam ibi condiderunt fidelium communitatem, quae coepit statim *Ecclesia* vocari (Act. Apost., II, 47, textu graeco; V, 11; VIII, 1; XI, 22; XII, 5; XV, 4, 22; deinde ad istius imitationem, Apostoli ipsi vel apostolici viri, alias in singulis civitatibus constituebant fidelium communitates seu peculiares coetus religiosos, qui licet formam quandam referrent similem synagogis hebraeorum per singulas pariter civitates a tempore antiquo constitutis (Act. Apost., XV, 21), ab istis nedum plane separabantur, sed diverso ac proprio nomine vocabantur *Ecclesiae*, et ipsae ab invicem erant per loca singula distinctae. Post hierosolymitanam autem fuit antiochena Ecclesia, quae celeberrimum prae aliis obtinuit nomen (Act. Apost., XI, 20-30; XIII, 1; XIV, 26; XV, 3); sed insuper aliae plures ecclesiae fuerunt iam ab initio erectae ex Apostolorum praedicatione. (Cfr. Act. Apost., XIV, 22; XV, 41; XVI, 5; XVIII, 22; XX, 17, 28; Rom., XVI, 1, 4, 5, 16, 23; I Cor., I, 1; IV, 17; VII, 17; XIV, 33; XVI, 1, 19; II Cor., I, 1; VIII, 1, 18, 19, 23; XI, 8, 28; XII, 13; Gal., I, 2, 22; Philip., IV, 15; Coloss., IV, 16; I Thess., I, 1; II, 14; II Thess., I, 1; I Petr., V, 13; Apoc., I, 4, 11, 20, etc.).

745. b) *Primaevum regimen Ecclesiarum particularium* (1). Non satis notum est nobis regimen, quo primitus Apostoli Ecclesias a se fundatas ordinabant. Ecclesia hierosolymitana initio regebatur immediate ab Apostolis ipsis sub Petro, omnium capite; atque, ut videtur, tunc per aliquod saltem breve tempus, nullus fuit alius, qui, exceptis prophetis ceterisque charismate supernaturali divino donatis, exerceret potestatem aliquam vel ministerium in Ecclesia.

Paulo tamen deinceps instituti sunt *diaconi*, nempe, ministri vel inservientes quorum munus fuit non solum ministrare mensis, sublevare egestatem viduarum, pauperum et aegrotorum, aliaque exercere circa temporalia, verum et praedicare verbum Dei, baptizare et in exercitio cultus divini praestare ministerium; tamen in spirituali potestate regendi fideles non videntur diaconi partem obtinuisse.

(1) De his, prout de ceteris quae sequuntur, cfr. inter alios: Zorell, «Nov. Test.», c. Lex. gr. maxime verb. *ἐκκλησία*, *ἐπίσκοπος*, *πρεσβύτερος*, etc.; Knabenbauer, «Comm. in Act. Ap.»; Tanqueray, «Theol. dogm. fund.», n. 638, seq.; Hergenroether Kirsch, «Stor. un. della Chiesa», lib. I, part. II, cc. 2, 8; part. III, c. 12; Mourret, «Hist. gén. de l'Egl.», vol. I, part. I, c. 2, IV; c. 3, V; c. 4, VIII; part. II, c. 3, I; Funk, «Stor. della Chiesa», § 18; Albers, «Man. di Stor. eccl.», § 12.

Secus ac alii, postmodum constituti, qui appellabantur *presbyteri*, id est, seniores aut maiores natu, ita vocati non causa aetatis sed prudentiae, consilii ac dignitatis, quasi senatores; isti enim debuerunt quoque eleemosynarum administrationi incumbere, cum ad ipsos missa fuisse dicantur dona per manus Barnabae et Sauli (Act., XI, 30), sed praecipue coadiuvabant Apostolos in sanctificandis fidelibus per exercitium sacrorum (ex potestate ordinis), atque insuper (ex potestate quadam iurisdictionis) in regenda Ecclesia, cuius constituebant veluti consilium (Act., XXI, 18), exercentes etiam auctoritatem et imperium, ut patet quammaxime ex eorum praesentia cum Apostolis in conventu hierosolymitano, ubi controversia de legalibus fuit definita, ac ex nomine eorum coniuncto Apostolorum nomini in suscipiendis, inscribendis et evulgandis illius conventus decretis (Act., XV per totum; XVI, 4). Sunt qui doceant (1) huiusmodi presbyteros fuisse Ecclesiae hierosolymitanae inductos ad exemplum et formam praesbyterorum sive seniorum, qui synagogis iudeorum praeficiebantur (2) tamquam consiliarii, senatum constituentes et regimen communitatis cum auctoritate tenentes sub praeside archisynagogo; et potuit equidem aliquis typus desumi ex presbyteris iudaicis ad quasdam functiones tribuendas presbyteris christianis: at vero similitudini nimium non est insistendum, cum certo sciamus gradus ecclesiasticae hierarchiae fundamentaliter esse a iure divino repetendos. Porro collegium presbyterorum christianorum, quod deinde in ceteris ecclesiis ordinabatur, nuncupatum fuit proprio nomine *presbyterium* (I Tim., IV, 14).

Denique Apostoli, eo saltem tempore quo erant a Hierosolymis sese per orbem dispersuri, etiam praefecerunt universae regendae communitati maiorem unum antistitem, qui omnium Apostolorum loco praecipuam potestatem in ea ecclesia teneret ac munus gereret episcopale. Is fuit Iacobus, frater Domini, et communiter retinetur esse unus ex ipsis Apostolis, Iacobus Alphei, minor dictus. Eius auctoritas principalis colligitur ex pluribus; nam S. Petrus, eductus de carcere, iubet suam liberationem nunciare Iacobo et fratribus (Act., XIII, 17); in conventu hierosolymitano Iacobus loquitur post Petrum et proponit responsionem scribendam (Act., XV, 13 et seq.);

(1) *Hergenroether*, l. c., cap. 8; *Jacquier*, «La doctrine des douze Apôtres et ses enseignements», pp. 242, 243; *Mourret*, l. c., part. I, c. 3, V; *Funk*, l. c.

(2) *Kortleiner*, «Archeolog. bib.», § 138; *Felten*, «Stor dei tempi del N. T.», c. IX, 2; o c. XI, 2.

ad eum S. Paulus, veniens Hierosolymam, introibat, et apud eum tanquam ad suum caput conveniebant seniores seu presbyteri (Act., XXI, 17, 18); fideles hierosolymitani vocabantur simpliciter *quidam a Iacobo* (Gal. II, 12) tanquam a proprio pastore habentes nomen. Haec fuit forma regiminis in prima christianorum Ecclesia; eaque, sine dubio, norma quaedam postmodum est habita, qua in ceteris ecclesiis simile fuit regimen institutum.

Oportet tamen prius, quoad alias ecclesias constabilire principium, nunquam eas fuisse ab Apostolis relictas absque praepositis quibusdam rectoribus seu pastoribus seu nunquam ecclesias fuisse acephalas vel amorphas (1), prout quidam recentes autumarunt. Illi autem rectores quandoque nomine generico inveniuntur nuncupati, veluti praesides (I Thess., V, 12; Rom., XII, 8 qui praesunt *προϊστάμενοι*), praepositi (Hebr., XIII, 7, 17, 24; Act., XV, 22, *ηγούμενοι*), pastores (Eph., IV, 11; I Petr., V, 2 *πομπέοντες*), etc.; sed cum plures illi essent ac diversi generis, multiplici nomine proprio insigneabantur.

Solent nunc recentes (2) distinguere duplicem clerum ac hierarchiam, tunc Ecclesiis regendis constitutam, nempe, itinerantem aut missionariam (extraordinariam) et stabilem seu localem (ordinariam); prior constituebatur illis pastoribus qui novas ecclesias fundabant, ac eas, quae iam fundatae erant, percurrerant et visitabant nec stabilem in eis sedem figebant, dum vero ad tempus in iisdem commorarentur, auctoritatem quidem regiminis exercebant: huiusmodi fuerunt imprimis Apostoli ipsi (maiores), deinde alii qui vocabantur etiam apostoli (minores; cfr. Rom., XVI, 7; Philip., II, 25); alii prophetae, alii evangelistae, alii doctores (cfr. Act., XIII, 1; XV, 32; XXI, 28; I Cor., XII, 28; Eph., IV, 11), quorum singuli proprium et ab aliis distinctum munus videntur habuisse, quod tamen nobis parum est notum. Huc etiam sunt illi referendi qui supernaturalibus donis ac charismatibus Spiritus Sancti erant praediti, veluti prophetae, virtutes, habentes gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum (I Cor., I. c.) Clerus iste missionarius videtur perdurasse toto saltem aevo apostolico usque ad finem saeculi I, ut colligunt etiam eruditi ex doctrina XII Apostolorum aut Didachè, ubi (cc. XI et XIII) adhuc ille commemoratur (3).

(1) Cfr. Dict. de theol. de Vacant-Mangenot, v. Evêques.

(2) Tanqueray, I. c., n. 638; Mourret, I. c., cap. 3; V.

(3) Vid. Mourret, I. c., cap. 3, V.

Sed, praeter hos missionarios aut pastores itinerantes, Apostoli singulis ecclesiis aut fidelium coetibus praeficiebant rectores ordinarios, stabiles ac locales. Et fuerunt quidem in ecclesiis diaconi, hi tamen non proprie in regimen, at in ministerium tantum dabantur. Regimen erat penes alios qui vocati fuerunt *presbyteri* atque etiam *episcopi*: primum nomen erat dignitatis, alterum erat nomen muneris, quasi *superintendentes, inspectores*. Ubi plura sunt animadvertenda:

1) Iam Paulus et Barnabas, e primo itinere redeuntes, relinquebant per singulas civitates presbyteros constitutos (Act., XIV, 22); et tertio itinere revertens Paulus, a Mileto mittens Ephesum vocavit presbyteros (Act., XX, 17, maiores natu) quos antea ipse S. Paulus in ecclesia ephesina proculdubio constituerat; S. Petrus (I Petr., V, 1, 2) hortatur presbyteros (seniores), qui erant in ecclesiis, ut diligenter pascere seu regere gregem Dei sibi commissum; S. Iacobus (Iac., V, 14) iubet ut ad infirmum inducantur presbyteri Ecclesiae ut orent super eum et ungant; in I Tim. (V, 17) presbyteri, qui bene praesunt, duplici honore digni esse declarantur; tandem Cretae fuit a S. Paulo Titus relictus ut constitueret per civitates presbyteros (Tit., I, 5): non ergo potest esse dubium quin presbyteri illi regimen tamquam praesides et pastores in ecclesiis exercerent. Sed constat pariter rectores ecclesiarum tunc vocari episcopos (Act., XX, 28; Philip., I, 1; I Tim., III, 2, 5; Tit., I, 7): iidem fuerunt tunc temporis qui presbyteri et episcopi appellabantur. Et revera in Act., XX, illi qui prius nominati erant presbyteri (v. 17), postea (v. 28) nuncupantur episcopi; quod idem colligitur in Tit., I, ex comparatione vv. 5 et 7; tandem idipsum confirmatur ex eo quod in libris novi Testamenti et scriptoribus ecclesiasticis saeculi I numquam legantur recensiti coniunctim simul et distincte episcopi, presbyteri et diaconi, imo nec etiam unquam simul presbyteri et diaconi, sed duntaxat coniungantur episcopi et diaconi: ita S. Paulus scribit omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, *cum episcopis et diaconibus* (Phil., I, 1); ipse Apostolus in I Tim., III, tradit primum dotes Episcoporum (vv. 2-7); deinde dotes diaconorum (vv. 8 st seq.), nulla ibi mentione de presbyteris facta; in Didachè (c. XV, 1) habentur haec verba: «Eligite vobis episcopos et diaconos»; tandem apud Epist. IS. Clem. ad Corinth. (c. 42) legimus: «Praedicantes igitur Apostoli per regiones et urbes, primitias earum spiritu cum probassent, *episcopos et diaconos* earum, qui credituri erant, constitu-

erunt. Nec tamen inde concludas non fuisse tunc temporis in hierarchia ordinis triplicem gradum episcoporum, presbyterorum et diaconorum; certum enim habemus ex Trid. (sess. XXIII, c. 6) in Ecclesia catholica esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris; sed id solum evincitur, nomina episcoporum et presbyterorum promiscue tunc temporis adhiberi ad significandos quoslibet sacerdotes, tum primi ordinis seu veros Episcopos, tum secundi ordinis, nempe simplices presbyteros (1).

2) Praesides et pastores ecclesiarum dicuntur positi a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei (Act., XX, 28).

3) Munus ipsorum erat praeesse, regere, pascere gregem Dei, docere, sacramenta administrare, cultum divinum peragere, ut clare desumitur ex textibus praecitatis (2).

4) Id autem continetur etiam in praeallegatis auctoritatibus ut nedum presbyteri sed episcopi pariter nominentur in numero plurium; unde facile eruunt interpretes tunc in singulis quoque ecclesiis plures extitisse presbyteros vel episcopos; ita, ut de aliis taceamus, S. Iacobus praecipit inducere presbyteros Ecclesiae (Iac., V, 14). Divus autem Paulus scribit Philipensibus cum suis episcopis et diaconibus (Philip., I, 1). Imo, iuxta eruditos, presbyteri seu episcopi illi constituebant collegium quoddam, *presbyterium* appellatum (I Tim., IV, 14), ut supra monuimus de hierosolymitanis presbyteris, et, non singuli, sed omnes communi consilio regebant ecclesiam sibi commissam, quemadmodum synagogas regebant presbyteri iudeorum (3). Quaeritur tamen an sicut Hierosolymis fuit S. Iacobus, ita etiam extaret in singulis ecclesiis unus praecipuus pastor praepositus omnibus tamquam caput. Nihil sane repugnat quominus inter ipsos presbyteros adesset unus, tamquam praeses collegii, qui tamen non proprie auctoritatem supra alios obtineret, sed eos tantummodo

(1) *S. Chrysostomus*, «Hom. I in Philip.», scripsit: «Tunc nomina adhuc erant communia.....; et antiquitus presbyteri vocabantur episcopi..... et episcopi presbyteri.....; precedente tempore proprium cuique tributum est nomen, et ut hic quidem episcopus, ille vero presbyter appellatur.» *S. Epiphanius* vero (Hom. 75, n. 5) inquit: «Cum haud magna multitudo foret, reperiri nulli potuerunt qui presbyteri crearentur; unde solo episcopo contenti fuerunt. Sine diacono autem episcopus esse non potest.»

(2) Cfr. *Knabenbauer*, «Comment. in Act.», XI, 30.

(3) Cfr. AA. citatos dum agebamus de presbyteris ecclesiae hierosolymitanae.

duceret simul cum eis regens fideles; ita in synagogis praeerat archisynagogus. Utrum vero iam tunc haberetur ille unus praecipuus pastor, nunc in singulis dioecesibus episcopus nominatus, qui esset proprie caput totius Ecclesiae, cui potestas regendi proprie pertineret, et cuius auctoritati subessent non solum simplices fideles verum etiam alii qui vocabantur sane, ut ipse idem, presbyteri vel etiam episcopi, qui tamen non essent nisi illius consilarii et cooperatorum in regimine, non satis liquet pro omnibus ecclesiis, quamvis satis constet de nonnullis earum, iuxta illa quae infra dicemus.

5) Sed anilli, qui tunc episcopi aut presbyteri promiscue vocabantur, essent, attenta eorum potestate ordinis, veri episcopi an simplices presbyteri? quod idem quaeritur de pastoribus itinerantibus seu missionariis. Id quoque incertum est: non pauci quidem Auctores, ut Petavius mox citandus, tenuerunt eos aut omnes aut saltem plerumque fuisse veros Episcopos vel Sacerdotes primi ordinis; sed Patres generatim videntur e contra retinuisse illos simplices presbyteros seu nempe Sacerdotes secundi ordinis; et revera presbyteria illa ecclesiarum non congrue dicerentur esse collegia plurium episcoporum proprie dictorum, unam ecclesiam simul regentium; de huiusmodi enim pluralitate episcoporum ad regendam unam fidelium communitatem, nobis argumenta sufficientia non suppeditantur (1). E contra pastores itinerantes, si non omnes, plures saltem veri episcopi esse debuerunt.

6) Haec cum ita sint, quaeritur tandem quale fuerit regimen illarum primitivarum ecclesiarum. Opiniones antiquorum ita exponuntur a Palmieri (2): "S. Epiphanius (haeres. 85) censuit presbyteros et episcopos in libris N. T. diversas esse personas, differenti instructas dignitate: Apostoli, scilicet, in quadam civitate episcopos et diaconos, in alia presbyteros solum et diaconos instituebant prout idoneos reperiebant et necessitas ferebat. Theodoretus explicatio in c. III epist. 1^a ad Tim. secum ipsa pugnat. Hieronymus (in comm. Epist. ad Tit. I, et in epist. 146 ad Evangelium) contendit eosdem esse, in epist. ad Tit. I, 5 et in Act. XX, 17-28, presbyteros et episcopos, ratione tamen habita gubernationis Ecclesiae, quam in communi a plu-

(1) Cfr. *Albers*, «*Stor.*», § 12, 3.º In quibusdam tamen ecclesiis, v. g., Alexandriae, presbyteri illi seu episcopi, videntur fuisse characterem episcopali insigniti. Cfr. *Tanqueray*, l. c., n. 653, not. 8; *Mourret*, part. I, c. 3, V.

(2) De Rom. Pont., Proleg. de Ecclesia, § XIV.

ribus rectam fuisse censet; non vero habita ratione cuiusque potestatis, nam Episcopis asserit potestatem ordinandi, quam negat presbyteris. Chrysostomus (Hom. I in Epist. ad Philipp.) vult presbyteros et episcopos eiusdem ordinis nomina fuisse et quidam secundo ordinis, nam plures erant in una civitate; at (Hom. 11 in I Tim.) rationem reddens cur ab Episcopis transeat Paulus ad Diaconos, omissis presbyteris, ideo ait hoc esse factum, quia parvo discrimine separantur episcopi et presbyteri, potestate nempe ordinandi quae solis episcopis competit.

Sententia Petavii (Dissert. Eccles., l. 1, c. 2) est: qui in N. T. dicuntur presbyteri, iidem erant quoque episcopi, h. e., primi ordinis sacerdotes; eo quod tunc plures essent in una ecclesia episcopi ordinati, qui parati essent ad evangelizandas alias gentes essentque ad manus Apostolorum, qui eos mitterent quo oporteret. Nititur haec explicatio hypothesi, quod episcopi vocati ex Epheso, et ii ad quos scribitur Epist. ad Philip., sint episcopi unius omnes civitatis. At id incertum saltem est; probabiliorque est, quoad locum ex Actis, sententia Irenaei (l. 3, c. 14), eos fuisse episcopos finitimarum civitatum (cfr. eundem Petavium, H. E., l. 2).

Inter recentiores autem duplex videtur esse sententia. Nonnulli tenent (1) Apostolos, cum primum fundabant novam Ecclesiam, statim iam constituisse unum ipsius caput vel pastorem principalem, qui praecipuam auctoritatem obtineret in communitate et haberet sibi subiectos omnes alios, etiam eos qui nominabantur presbyteri aut episcopi; hi etenim constituebant sane collegium ac consilium pastoris principalis, quem adiuvabant in regimine ecclesiae ac proinde rectores ac praesides quoque appellabantur, sed non erant nisi secundarii et subordinati praecipuo rectori; de nomine autem quo vocabatur principalis ille unus pastor, non satis constat, nam potuit etiam appellari presbyter et episcopus, sicut alii sui cooperatores, at vero forsam cognominabatur in primis *propheta*. Hic ergo iam ab initio habuit potestatem vere episcopalem, sed causa cur eius dignitas primis temporibus non adeo supra ceteros refulgeret, potuit esse duplex: prima, quod adhuc viverent Apostoli, qui supremam auctoritatem in omnes Ecclesias obtinebant, et erant pariter alii pastores itinerantes quorum potestas, ab Apostolis mutuata, praeeminebat potestati praesidum localium; secunda, quod revera colle-

(1) *Mourret*, l. c.

gium presbyterorum seu presbyterium tunc obtineret in regimine ecclesiae ampliores, quam postea, partes obtinuit.

Alii plures Auctores docent (1) regimen primitivarum ecclesiarum non fuisse Apostolorum tempore uniforme, sed diversum pro diversis earum circumstantiis, ita ut in nonnullis quidem potioribus ecclesiis Apostoli iam pridem constituerint unum verum caput cum plena potestate personali supra ceteros omnes, id est, unum vere dictum episcopum. Sed frequentius, maxime initio ipsarum ecclesiarum, Apostoli ipsi retinuerint penes seipsos munus praecipuum regendi communitates christianas, atque adeo essent omnium ecclesiarum pastores et episcopi earumque gererent sollicitudinem (2), tum per se ipsos tum per alios pastores missionarios; committerent autem immediatum et ordinarium regimen fidelium collegio presbyterorum seu episcoporum, sub uno forsam praeside constitutorum, non tamen traderent huic praesidi nec collegio ipsi plenam potestatem pastorem vel episcopalem, sed quasdam dumtaxat regiminis partes; ac, proinde tunc munus pastorale, quod postea in uno episcopo uniuscuiusque ecclesiae erat colligendum, partim, quoad minores functiones, excerceretur a collegio presbyterorum, partim, quoad altiores functiones ab Apostolis vel eorum delegatis (3). Deni-

(1) *Tanqueray*, l. c., nn. 641, 646; *Hergenroether*, part. II, c. 8; *Funk*, l. c.; *Albers*, l. c., 2.º

(2) II Cor., XI, 28.

(3) Quatenam regiminis partes essent collegio presbyterorum commissae, quatenam ab Apostolis retinerentur penes se, ita exponuntur a *Tanqueray* (l. c., nn. 653, 658): a) *Presbyteri*, rite impositione manuum ordinati (Act., XIV, 23; cfr. XIII, 3): 1) *regunt* Ecclesiam Dei, *pascunt* gregem Dei (Act., XX, 28; I Tim., III, 5; I Petr., V, 2), una cum Apostolis *leges ferunt* (Act., XV et XVI), in Ecclesia praesunt (I Tim., V, 17; cfr. Hebr., XIII, 7) et ideo omnes ei obedire debent (I Clem., passim) et honore digni sunt (I Tim., V, 17; Didachè, XV, 2; I Clem., XLIV). Hic habemus potestatem regendi (imperium),—2) In Sacramentis ministrandis partem habent, v. g., oleo sacro unguunt infirmos (Iac., V, 14) cum Apostolo (vel eius delegato) inponunt manus (I Tim., IV, 14), et liturgiam celebrant (Didachè, XV, 1; I Clem., XLIV, nn. 2-6). Ergo potestatem habent *sanctificandi* fideles (ministerium).—3) Munus habent docendi, nam laborant «in verbo et doctrina» (I Tim., V, 17), debent exhortari in doctrina sana et eos qui contradicunt arguere (Tim., I, 9; cfr. Hebr., XIII, 17). Et haec est potestas *magisterii*. Hanc ergo triplicem potestatem (imperium, ministerium, magisterium) obtinuerunt episcopi tanquam *presbyterii praesides*.

b) Apostoli autem sibi reservaverunt auctoritatem quandam *supremam*, quam Episcopi, tanquam eorum successores, in suis ecclesiis ab eis acceperunt. Quatenam vero fuerit huiusmodi potestas, verisimiliter erui potest ex auctoritate Tito

que alicubi forsam fuerit unus verus pastor principalis, id est, episcopus qui directe esset uni ecclesiae praepositus, sed simul curam haberet aliarum vicinarum ecclesiarum, ut, v. g., S. Timotheus Ephesi, S. Titus in insula Creta, et deinde videtur quoque fuisse S. Ignatius Antiochiae, qui propterea vocabatur episcopus Syriae.

746. Institutio Episcopatus monarchici. — Monendum est in primis «quod terminus tam vulgatus *episcopus monarchici* duo designat, primo ipsum principium superioris potestatis episcopalis seu ipsum episcopatum monarchicum fundamentaliter, secundo practicam et applicationem dicti principii per organizationem dioecesanam in universa Ecclesia» (1). Ad principium fundamentale pertinet doctrina catholica quod Episcopi ex ipso iure divino vel Christi institutione sint superiores presbyteris ceterisque clericis inferioribus et eo magis laicis, non solum ex potestate ordinis sed etiam ex potestate iurisdictionis per quam habent sibi subiectos quosunque fideles suo regimini commissos; quae omnia relinquimus theologis demonstranda et vindicanda (2).

Quoad practicam vero applicationem, inquirimus unde et quando inceperit constitutio unius episcopi in unaquaque ecclesia obtinentis potiore auctoritatem supra omnes eiusdem ecclesiae fideles, etiam clericos ipsosque simplices presbyteros; nam (n. praec.) diximus Apostolos ab initio non statim, iuxta plurium sententiam, praefecisse singulis ecclesiis regendis singulos pastores cum potestate in

et Timotheo commissa in ecclesiis, quas, absente Paulo, regebant. Ipsis autem competeat: 1) potestas regendi, iudicandi et corripiendi: «Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas (Tit., I, 5; cfr. II, 1).... Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus; peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant» (I Tim., V, 19, 20); potestas constituendi presbyteros (Tit., I, 5; cfr. I Tim., III).—2) Potestas *docendi* sanam doctrinam: «Praecepta haec et doce.... Attende tibi et *doctrinae* (Tim., IV, 11, 13, 16). Depositum custodi (I Tim., VI, 20; cf. II Tim., I, 13, 14). Quae audistis a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere (II Tim., II, 2). Recte (tracta) verbum veritatis (II Tim., II, 15). Praedica verbum, opus fac evangelistae, ministerium tuum imple (II Tim., IV, 2-5). Increpa illos dure ut sani sint in fide (Tit., I, 15). Haec loquere et exhortare et argue cum omni imperio» (Tit., II, 15).—3) Potestas ministerialis: «Manus cito nemini imposueris» (I Tim., V, 22).

(1) *De Groot*, «Summa apolog. de Eccles. cath.», q. III, art. 7, n. IV.

(2) Cfr. inter alios, *Palmeri*, «De Rom. Pont., Proleg. de Eccle.», § XIV; *Blanch*, C. M. F., «Theol. gen.», n. 240 seq.; *De Groot*, l. c., q. III, a. 7 per totum.

omnes alios, sed eas frequentius commisisse collegio presbyterorum seu episcoporum, qui communi consilio regerent ipsas.

Iamvero huiusmodi factum, si prout fertur, evenit revera, posset dupliciter explicari:

1.º Quod Christus non dederit Apostolis mandatum constituendi singulos episcopos in singulis ecclesiis, sed sicut ipse Christus eosdem Apostolos elegerat ac praefecerat Ecclesiae communiter regendae sub uno capite Petro, quin inter ipsos Apostolos divideret singulas Ecclesiae partes ab unoquoque regendas, ita iusserit ut postmodum Episcopi in locum Apostolorum succederent et susciperent quidem partem ecclesiastici regiminis tamquam adiutores unius supremi Pastoris, nempe Romani Pontificis, cui sollicitudo ac cura Ecclesiae universae committitur, nihil tamen decreverit de ratione qua singulis Episcopis erat distribuenda propria sollicitudinis pars; ideo initio Apostoli non eandem ac uniformem, ut diximus, apud singulas ecclesias constituerint regiminis rationem (1).

2.º Quod Christus sane iam statuerit Ecclesiam universalem esse dividendam in plures particulares ecclesias, earumque singulis esse praeficiendos singulos episcopos; attamen huiusmodi praeceptum divinum non adeo stricte urgeat ut vix ac quaedam particularis ecclesia inchoetur, ibi statim sit proprius episcopus constituendus, nec unquam nisi ab episcopo proprio regi possit per alios etiam simplices presbyteros; ideo Apostoli primis temporibus vel quia ipsa conditio ecclesiarum recens fundatarum non sineret adhuc

(1) Hoc etiam modo commodius explicarentur ea quae hodie etiam in Ecclesia conspicimus; licet enim regimen singularum ecclesiarum communiter exerceatur per Episcopos alicui determinato territorio, id est, dioecesi praepositos, tamen sunt pariter quidam Episcopi obtinentes quidem partem in regimine ecclesiastico, sed absque territorio sibi peculiariter ac proprie commisso, v. g., plures Praelati characteris episcopali insigniti qui in Curia Romana munus aliquod exercent, aut constituuntur Legati Apostolici, Vicarii Apostolici, Administratores Apostolici, vel mittuntur a Papa ut Visitatores Apostolici, etc., item nonnulli Episcopi, qui potius quam territorialem habent iurisdictionem personalem, quales sunt aliqui Cappellani Principum christianorum, supremi Cappellani exercitus catholicorum, et fere etiam episcopi diversorum rituum orientalium, v. g., duo episcopi rutheni, quorum alter regit omnes fideles sui ritus per integram ditionem Statuum Foederatorum Americae commorantes, alter similiter fideles ruthenos universae ditionis Canadensis, etc.; denique etiam nunc sunt aliqua territoria Ecclesiae, quae stabili quoque ac ordinaria potestate non reguntur per Episcopos sed per Praelatos inferiores non habentes episcopalem ordinis characterem.

ipsis propriam autonomiam seu regimen concedere, vel quia nondum invenirentur inter fideles neophytos illi qui praecelsa dignitate episcopali essent digni, aut pro hierarchia itinerante essent tunc magis necessarii illi qui ad tantam dignitatem poterant promoveri, vel ex aliis causis, episcopos proprie dictos monarchicos non praefecerunt nisi uni vel alteri principaliori ecclesiae, ceteras perse ipsos aut per itinerantes pastores regebant ac interim in illis pro immeditata cura et regimine constituiebant presbyterorum collegia (1).

Quidquid tamen de his liceat opinari, verum quoque est Apostolos ipsos, antequam e vita migrarent, iam reliquisse in Ecclesia constitutam formam illam episcopatus monarchici, qualem videmus nunc vigentem, ita ut communi et ordinaria ratione unus episcopus cum potestate praecipua in omnes etiam presbyteros praeficiatur cuilibet ecclesiae particulari regendae; atque adeo episcopatus monarchicus, in hoc profecto sensu, habeat originem saltem apostolicam, nec probanda sit ullo modo sententia eorum (2) qui docuerunt primaevam formam regiminis ecclesiastici in ecclesiis particularibus fuisse democraticam, nec nisi serius, videlicet, secundo saeculo, esse mutatam, e mediocritate plurimorum presbyterorum et ambitione alicuius inter eos, in formam monarchicam, et tunc demum fuisse inductam distinctionem inter unum praecipuum pastorem, qui cum usurpata auctoritate praecipua nomen quoque episcopi sibi reservavit, et alios quibus nomen presbyterorum est relictum (3).

(1) Nunc pariter Ecclesia nequaquam, statim ac in aliquo infidelium loco nonnulli ad fidem convertuntur, iam illuc mittit Episcopum qui ecclesiam incipientem regat, sed primi sunt Missionarii qui eos paucos christianos ducunt, instituunt deinde Praefecturae Apostolicae, postea Vicariatus Apostolici, tandem Dioeceses cum Episcopo proprio. Et vel ipsae Dioeceses, iam regulariter erectae, reguntur quandoque per simplices presbyteros, v. g., per Administratorem Apostolicum qui non sit episcopus, per Vicarium Capitularem et vel per ipsum cathedrale Capitulum, ut olim per antiquum presbyterium.

(2) *Renan, Harnack*, etc.

(3) Potuit equidem evenire in quibusdam locis ut illi qui praesides iam erant collegii presbyterorum, maiorem prae aliis honorem ac etiam aliqualem auctoritatem superiorem ipso apostolico aevo decurrente obtinuissent ex nonnullis supervenientibus circumstantiis, puta ex deminutione charismatum extraordinariorum, ex incremento et meliori interna ordinatione communitatis fidelium, ex eo ipso quod aliqua negotia inceperint agi per solos illos praesides absque interventu presbyterii, etc., quinimmo postea quando in ecclesiis iam constituiebantur veri episcopi monarchici, potuerint ipsi praesides ad eam provehi dignitatem,

Haec autem sententia historice falsa demonstratur:

a) Apostoli ipsi iam in pluribus ecclesiis constituerunt singulos episcopos; ita Hierosolymis exstitit episcopus S. Iacobus, cui successit Simeon, deinde alii; Antiochiae sedit primus episcopus S. Petrus, postea S. Evodius, S. Ignatius, etc.; Romae idem Apostolus Petrus instituit sedem episcopalem, quam postea obtinuerunt Linus, Cletus, Clemens, etc.; Alexandriae pariter ab eodem S. Petro constitutus est episcopus S. Marcus; Ephesi S. Paulus reliquit episcopum S. Timotheum, Cretae S. Titum, quin loquamur de aliis, qui minus certi videntur, veluti Corinthi Stephanus aut Fortunatus aut Achaicus (I Cor., XVI, 15; Philippis Epaphroditus (Philp., II, 25); Colossis Archippus vel Epaphas (Coloss. IV. 12, 17); S. Ioannes Apostolus in Asia Minore nonnullos instituit episcopos, ita Smyrnis S. Polycarpum, Hierapoli S. Papiam, et ipse Evangelista in suo Apocalypsi scripsit septem angelis ecclesiarum Asiae qui censentur fuisse earum episcopi; et ita porro Apostoli debuerunt alibi constituere alios episcopos, ut nunc dicuntur, monarchicos, praesertim ultimis temporibus apostolicae praedicationis, cum mandato ut in aliis ecclesiis similiter unus episcopus praeficeretur.

b) Statim post aevum apostolicum omnes unanimiter ecclesiastici scriptores, qui de pastoribus vel rectoribus ecclesiarum iniiciunt aliquando verba, manifeste distinguunt a simplicibus presbyteris episcopum, quem tradunt esse unum in unaquaque ecclesia; nec ullatenus rem exhibent ceu noviter inventam a aut quibusdam duntaxat locis restrictam, sed veluti formam regiminis a tempore iam communiter receptam, imo expresse referunt illam ad Apostolorum institutionem. Id satis clare invenitur contentum in I Epistola S. Clementis ad Corinthios, apertissime deinde traditur in epistolis S. Martyris Ignatii, in fragmentis Hegesipi (apud Eusebium Caesar.) qui e pluribus locis catalogum episcoporum contexuit, in scriptis S. Irenaei, Tertulliani Clementis Alexandrini, Origenis, S. Cypriani,

non quidem vi duntaxat illarum circumstantiarum, eoque minus ex ambitione, sed accedente consensu et auctoritate Apostolorum sive eorum quibus tunc erat potestas constituendi episcopos (cfr. *Funk*, l. c., § 18; *Hergenroether*, l. c., part. II, c. 8). Illi vero Auctores qui opinantur iam ab initio extitisse in ecclesiis unum verum caput cum potestate praecipua supra omnes alios, quanvis cum nomine communi episcoporum seu presbyterorum, retinent illas supervenientes circumstantias non aliud contulisse dignitati monarchicae episcopali iam existenti nisi maiorem splendorem et praecipuum nomen episcopi.

etc. (1). Hi autem Auctores iam singillatim enumerant in singulis ecclesiis triplicem ordinem episcopi, presbyterorum et diaconorum; ac episcopum ostendunt esse omnium caput, qui successionem auctoritatis apostolicae obtinet cum potestate principali ad regendam ecclesiam, habens sibi subiectos ceteros omnes, etiam presbyteros et diaconos, ita ut istis non liceat quodlibet exercere ministerium absque episcopi venia; ipsum episcopum assistunt presbyteri tamquam corona et coetus consiliarorum, eumque praesentem adiuvant sive sacris exercendis sive curae animarum et regimini pastorali gerendo, absentem vel impeditum supplent, eiusque locum tenent post eius mortem; tandem diaconi inserviunt etiam episcopo multiplicibus ministeriis.

c) Commutatio regiminis democratici in monarchicum, si evenisset in singulis ecclesiis per illas causas quae finguntur ab adversariis, non statim uniformiter in omnibus ecclesiis completa fuisset, sed paulatim et successive de loco in locum esset evoluta; dum e contra nulla extat memoria quod uno tempore aliter et aliter regerentur ecclesiae, v. g., Orientis et Occidentis aut diversarum regionum, sed institutio unius episcopi in unaquaque ecclesia, post Apostolos, ubique pariter invenitur.

d) Nec potuisset illa falso conficta auctoritatis usurpatio evenire absque plurimis gravissimisque contentionibus; et tamen nullum earum vestigium aut qualemcumque notitiam nobis historia servavit.

e) Primitivis christianis qui omnino religiose servabant traditiones ab Apostolis receptas, nunquam in huiusmodi mutationem consensissent.

f) Denique maximi momenti in Ecclesia semper est habita successio apostolica episcoporum qui censentur ex illa successione conservare illud fidei depositum illamque auctoritatem, quae a Christo fuerat ita suis Apostolis communicata ut deberet ad eorum transire successores.

(1) Cfr. theologos agentes de superioritate episcoporum prae presbyteris: ita, v. g., *Tanqueray*, l. c., nn. 642-651; cfr. item *Hergenroether*, lib. I, part. II, c. 8, et part. III, c. 12; *Mourret*, part. II, c. 3, I; *Funk*, § 18; *Albers*, § 12, 5.º

B) *Origo graduum superepiscopaliū.*

747. Conspectus generalis.—Apostoli, praeter Episcopos monarchicos, in singulis ecclesiis institutos duxerunt quoque suprema lineamenta regiminis superepiscopalis; quoniam:

1.° Non ipsi solum ex proprio munere apostolico exercebant auctoritatem in omnes aut saltem plures ecclesias sed alios etiam mittebant discipulos, quasi eorundem Apostolorum legatos vel tamquam ecclesiarum visitatores; atque adeo: a) Apostoli a Hierosolymis miserunt Barnabam usque ad Antiochiam (Act., XI, 22); b) item Apostoli et presbyteri Hierosolymitani miserunt cum Barnaba et Paulo Judam et Silam ad fratres Antiochia, Syriae et Ciliciae (Act., XV, 22 seq.); c) S. Paulus iam in secundo suo itinere misit ab Athenis Timotheum ad Thesalonicenses (I Thes., III 1, 2), quamvis tunc in ecclesia Thessalonicensi iam haberentur constituti proprii ac stabiles praesides (ibi., V, 12); in tercio itinere deinde ab Asia Macedoniam misit Timotheum et Erastum (Act., XIX, 22, iniungens Timotheo ut Corinthum quoque visitaret (I Cor., IV, 17); ad Corinthios rursus misit Titum cum aliis fratribus, semel ut videret fructum suae primae epistolae et iterum ut defferret epistolam secundam atque in Achaia pro ecclesia hierosolymitana faceret collectas (II Cor., II, 13; VII, 6; VIII, 18; XII, 18); Timotheum pariter ac Epaphroditam ad Philipenses misit (Philip., II, 19, 25); Tychicum item bis ad Ephesios (Eph., VI, 22; II, Tim., IV, 12), semel ad Colossenses (Coloss., IV, 8); tandem, prope vitae suae finem, videtur misisse Crescentem in Galatiam, Titum in Dalmatiam (II Tim., IV, 10). Atque ita porro S. Paulus et ceteri Apostoli alias legationes et visitationes mittere potuerunt, unde postmodum Ecclesia habuit exemplum in exercendis legationibus ad causas diversas et visitationibus ad ecclesias.

2.° Nec solum legationibus transeuntibus ac temporaneis fuerunt Apostoli usi, nam in quibusdam saltem locis constituerunt etiam stabiles legatos vel pastores aliquos eminentiores, qui essent praepositi inferioribus pastoribus seu episcopis singularium ecclesiarum ac exercerent in istos vigilantiam et auctoritatem. Id nobis praecipue constat de Tito, quem S. Paulus reliquerat Cretae (Tit., I, 5) cum potestate in universam illam insulam ac in eius singulas

ecclesias(1); item de Timotheo, quem idem Apostolus rogaverat ut remaneret Ephesi (I Tim., I, 3) et regeret non solum tamquam proprius episcopus ecclesiam Ephesinam sed alias pariter ecclesias Asiae proconsularis seu anterioris (2) ab Apostolo fundatas (3), in quibus verisimile est iam alios quoque episcopos tunc fuisse constitutos (4).

Similiter postea S. Joannes Apostolus totas eiusdem Asiae fundavit rexitque ecclesias (5), episcopos in eis instituit (6): habuit ergo regimen superepiscopale. Jam igitur ab ipsis Apostolis fuit praeformatus typus quidam illarum legationum stabilium, quas futuris saeculis formaliter instituit Romanus Pontifex, aut etiam typus illius in regimine ecclesiastico formae, qua unus episcopus aliis tamquam superior (Metropolitanus, Primas, Patriarcha) praesidet.

3.° Idipsum aliis argumentis comprobatur; siquidem:

a) Ex S. Pauli epistolis colligi potest tunc iam aliquas ecclesias fuisse veluti centra aliarum vicinarum ecclesiarum per eandem regionem constitutarum; Apostolus enim scripsit ad Corinthios, ad Thessalonicenses, et Philippenses, ad Ephesios, etc., ut per eos doctrina transfunderetur ad ceteros illarum regionum fideles. Corinthus etenim erat caput Achaiae, Thessalonica caput primum Macedoniae, Philippi vero civitas insignior in eadem Macedonia, Ephesus caput Asiae proconsularis, et ita porro. Profecto ipse Paulus in II Cor. I, 1, adloquebatur «ecclesiae Dei quae est Corinthi cum

(1) *Euseb.*, «Hist. Eccl.», lib. III, c. 4; *S. Jo. Chrys.*, Hom. I in Tit.; *S. Hieron. Théophil.*, ect. ad Titum, I, 5.

(2) *Euseb.*, l. c.; *S. Chrys.*, in I Tim., n. 2; *Theodoret.*, prolog. in I Tim.

(3) Omnino constat S. Paulum plures in Asia ecclesias fundasse, nam per eum omnes qui habitabant in Asia audierunt verbum Dei (Act., XIX, 10), et ipse ab Epheso scribens ad Corinthios inquit: «Salutant vos ecclesiae Asiae» (I Cor., XVI, 19).

(4) Id maxime desumitur ex Act., XX, 28, ubi episcopi numero plurium interpellantur, qui censentur pertinuisse non solum ad ecclesiam Ephesi sed et ad alias quoque Asiae ecclesias, cum Apostolus ibi adloqueretur ad omnes, per quos transierat praedicans regnum Dei (cf. *Knabenhauer*, Comm. in Act., Apost., XX, 17), et confirmatur ex auctoritate S. Irenaei qui (Adv. Haer., III, c. 14, 2 apud *Migne*, P. L., VII, 914) refert tunc fuisse ab Apostolo vocatos episcopos et presbyteros ab Epheso et a reliquis proximis civitatibus.

(5) *S. Hieron.*, «De script. eccl.»

(6) Constat sane plures episcopos a S. Joanne fuisse in Asia Minore institutos, quos inter fuerunt Smyrnis S. Polycarpus, Hierapoli S. Papias. (Cfr. *Tanqueray*, l. c., n. 643; *Hergenroether*, part. 2, c. VI, § 2; *Mourret*, part. I, c. 5, IV.) Praeterea in Apoc. (I. II, III), idem Apostolus scribit angelis (id est episcopis iuxta communem intelligentiam) septem ecclesiarum quae sunt in Asia.

omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia»; in I. Thess. I, 8 aiebat: «A vobis enim diffamatus est sermo Dei non solum in Macedonia et in Achaia, etc.»; et iterum ibidem IV, 10: «Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia»; scribens ad Colossenses iubeat ut ea epistola legeretur quoque in Laodicensium ecclesia, et ea, quam scribebat ad Laodiceos, legeretur in Colossensium ecclesia (Coloss., IV, 16). Si ergo ecclesia quaedam in singulis regionibus habebatur ut aliarum veluti caput, consequens erat ut etiam pastor illius principalioris ecclesiae aliqualem obtineret potestatem in pastores minorum ecclesiarum.

b) Apostoli et viri apostolici solebant initium Evangelii praedicandi facere a principaliori quadam civitate in singulis regionibus, ita enim commodius poterat deinde fides propagari ad cetera regionis loca. Id nobis maxime de S. Paulo referunt Acta Apostolorum ac eiusdem Apostoli epistolae, ut mox dicebamus; ac etiam novimus *Romam* fuisse centrum unde fides propagata est ad universum Occidentem, *Anthiochiam* ad Syriam, Ciliciam et alias Orientis regiones, *Alexandriam* ad Aegyptum et alias Africae provincias, etc. Istae igitur primariae ecclesiae fuerunt veluti matres quae ceteras pepererunt in unaquaque regione ecclesias; nihil igitur mirum si priores earumque praesules dominationem quandam in posteriores earumque episcopos nactae fuerint; sicut deinde erat pariter eveniendum ut ecclesiae episcopales seu cathedrales urbis cuiusque ecclesiis paroecialibus ortum dederint in ipsa urbe et in vicinioribus oppidis, atque adeo maternam in eas dominationem sint consecutae (1).

c) Originem apostolicam huius supereminetiae ecclesiarum quarundam in alias minores testatur nobis quoque Tertullianus, qui ad designandos genuinos fontes traditionum apostolicarum hortatur recurrere ad ecclesias, quae veluti caput erant aliarum in singulis regionibus; aiebat enim: «Proxime est tibi Achaia, habes Philippos, habes Thessalonicenses; si potes in Asiam tendere, habes Ephesum; si autem Italiae adiaces, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas praesto est» (2).

4.º Regimen ergo superepiscopale fuit primitus institutum iam ab Apostolis ipsis; at vero institutio illa non respiciebat ab initio nisi prima fundamenta et generalem quemdam istius regiminis ty-

(1) Cfr. *Thomassin*, «Vet. et nov. discip.», part. I, lib. I, c. 3, nn. 2, 3, c. 39, n. 2.

(2) *Tertull*, de praescrip., c. 86.

pum, quatenus, nempe, iam alicubi constituebatur maior quidam Praelatus qui in aliqua regione, magis vel minus ampliore, exerceret potestatem etiam in pastores aliarum ecclesiarum, imo et in veros ac proprie dictos episcopos, si qui iam essent per regionem illam constituti (1). Proinde institutioni apostolicae non est referenda illa specifica et determinata regiminis superepiscopalis forma et structura, quae obtinuit postmodum in Ecclesia, maxime quoad haec tria elementa:

a) Quoad distinctionem diversorum graduum in Metropolitanos, Primates, Patriarchas, Legatos Apostolicos, etc.; b) quoad mensuram superepiscopalis potestatis, quae in partes inferiores competat Praelato maiori; c) quoad applicationem universalem et uniformem in toto christiano orbe, maxime pro parte illa quae spectat regimen metropoliticum; siquidem aevo apostolico regimen superepiscopale, adhuc indistinctum quoad gradus, non fuit constitutum nisi in una vel alia regione, nec ratio uniformis servabatur pro maiori vel minori regionum amplitudine (2), aut pro numero Praelatorum minorum uni principaliori subiectorum, etc.

(1) Consent Scriptores nonnulli (cf. *Duchesne*, «*Fastes episcopaux de la Gaule*», I, p. 36) ut tempore Apostolorum et aliquantulum etiam deinceps non esset, in quibusdam saltem regionibus, nisi unus episcopus proprie dictus ac monarchicus, qui licet esset pastor immediatus alicuius principalioris ecclesiae, tamen invigilabat aliis eiusdem regionis ecclesiis, apud quas retinebantur adhuc presbyteria; unde postmodum quoque, cum iam in ceteris ecclesiis fuerunt constituti veri episcopi monarchici, quandam in eos auctoritatem obtinuit antiquior ille episcopus sedis principalioris: ita, inquiunt, pro tota Palestina unus erat episcopus, scilicet hierosolymitanus; pro Syria episcopus antiochenus, quare S. Ignatius appellatur Syriae episcopus; pro Aegypto episcopus alexandrinus, quinimo in *Chronica Alexandrina* affirmabat initio saeculi decimi Euthychius Patriarcha alexandrinus nullum alium nisi episcopum alexandrinum extitisse per totam Aegyptum a Beato Marco usque ad Demetrium, illius decimum successorem, qui floruit secundo exeunte saeculo. Sed in primis hoc *Chronicon* parum fidei mereatur erudit (cf. *Thomass*, I, c., cap. VII, n. 6, cap. VIII, n. 5; *Bianchi*, «*Potestà e Polizia della Chiesa*», trat. II, lib. I, c. II, § 3); deinde constat plures veros episcopos in diversis Asiae Minoris ecclesiis adfuisse iam forsitan tempore S. Pauli, et praecipue S. Joannis, et indubitanter tempore S. Ignatii Antiocheni; nec tandem in aliis regionibus, etiam Palestina, Syria et Aegypto possumus certo asserere nullum alium episcopum monarchicum extitisse praeter tres illos recensitos.

(2) Huius rei causa potuit esse ipsa romani imperii parum uniformis et irregularis divisio in provincias et regiones, quae tunc inter se valde differebant extensione et amplitudine, cum nihil aliud generatim essent nisi antiqua regna vel nationes a romanis subiugatae.

5.º Temporibus immediate subsequentibus illa praeeminentia et auctoritas nonnullarum ecclesiarum in alias fuit retenta atque firmata, imo forsán idem honor et gradus supereminens fuit quibusdam aliis principalioribus ecclesiis acquisitus. Profecto romanus episcopus, id est, Papa, praeter supremam potestatem quam ex iure divino obtinet in Ecclesia universali, peculiarem et immediatam ab initio exercuit auctoritatem in ecclesias omnes occidentales; nam in Urbe primi etiam successores S. Petri singulis fere annis episcopos plures per diversa loca creabant, et constat sane omnes aut fere omnes totius Occidentis ecclesias fuisse fundatas a S. Petro eiusque successoribus (1).

Similem pariter auctoritatem obtinuerunt a temporibus Apostolorum et episcopus alexandrinus in Aegypto, Libya ac Pentapoli, et episcopus antiochenus in Syria et aliis Orientis provinciis. Item episcopus Ephesi videtur semper retinuisse in alios Asiae Minoris occidentalis episcopos illam dominationem, quam temporibus SS. Apostolorum Pauli et Joannis obtinuerat; et certe versus finem secundi saeculi, in controversia de Paschatis celebratione, Polycrates episcopus ephesinus apparet ut caput aliorum Asiae episcoporum; quod si non ab initio, saltem a saeculo tertio obtinebat etiam primatum pro regionibus orientalibus Asiae Minoris episcopus Caesareae in Cappadocia; nam in controversia de rebaptizandis haereticis, versum medium saeculum tertium, fuit Firmilianus episcopus caesarensis qui alios ducebat asianos episcopos; atque ex eodem tempore propter eandem controversiam nobis liquet primatus ecclesiae carthaginensis in alias Africae ecclesias, quibus illa extiterat indubitanter mater et origo. Nec excludendum est ut illis iam primis saeculis aliae quoque ecclesiae exercerent auctoritatem in viciniore ecclesias alicuius minoris provinciae vel regionis; ita Caesarea in Palestina, Corinthus in Achaia, Thessalonica in Macedonia, Haera-clea in Thracia, etc.

748. De origine Metropolitanorum.—Ad singulos gradus regiminis superepiscopalis nunc descendimus incipientes a iure metropolitanorum, qui immediate praeeminent episcopis. Ius autem vel regimen metropoliticum in ecclesia est illud quod ab uno principali episcopo exercetur immediate et directe in alios episcopos, non quidem plurimos in aliqua vastissima regione seu territorio dissemi-

(1)

Cf. *Thomass.*, «Vet. et nov. disc.», part. I, lib. I, c. 42, n. 4.

natos, sed in quosdam non ita numerosiores qui in breviori terrae tractu, provincia nuncupato, continentur.

Fundamenta vero huius regiminis fuerunt quidem ab Apostolis iacta, ex eo quod ipsi non solum regimen superepiscopale generali ratione in n. praecedenti exposita constituerunt, verum etiam quod aliquo modo voluerunt inter se peculiariter coniunctos in regimine spirituali fideles provinciarum tunc existentium, qui iam eodem regimine civili utebantur. Unde S. Petrus primam suam epistolam scripsit electis advenis dispersionis Ponti, Galatae, Cappadociae Asiae et Bithyniae; S. Paulus pariter scripsit ad Galatas, ad Hebraeos et per ecclesias principales aliarum provinciarum ad fideles omnes in provinciis illis habitantes, ut supra innuimus; denique argumenta omnia, quae n. praecedenti attulimus, peculiariter conveniunt singulis provinciis, maxime illud quod perpendit modum ab Apostolis et viris apostolicis servatum in praedicatione evangelica initianda a civitate cuiusque provinciae capite seu metropoli, ut inde postea ad cetera provinciae loca deduceretur. Quaemadmodum igitur in negotiis civilibus Praeses romanus alicuius provinciae, residens in metropoli, obtinebat primatum et auctoritatem in provinciam universam ac in eiusdem minores gubernatores, ita etiam episcopus, constitutus in aliqua Metropoli, vel alia potiore civitate, primum honorem et auctoritatem coepit obtinere in ceteros alicuius provinciae vel territorii adiacentis episcopos, qui facilius cum suo veluti capite et praeside conferre poterant.

Sed haec regula ab initio nec fuit universalis, quia in pluribus regionibus, maxime in Occidente, provinciae ecclesiasticae et primatus Metropolitanorum diu fuerunt ignoti, cum omnes episcopi censerentur esse aequales; nec in ipsis regionibus ubi aliquatenus incipiebat induci, fuit constans, definita aut necessario tenenda, ideoque episcopi vel agebant singuli in propria ecclesia independenter ab aliis, vel sibi invicem mutuam praestabant auxilium et opem, vel simul utique ad communiter agendum conveniebant pro opportunitate sed absque subiectione aliorum erga unum quendam, vel tandem quandoque agnoscebant quidem unum praeclariorem episcopum tanquam ducem et antesignanum, quin tamen servaretur ratio divisionis provinciarum aut episcopus ille esset pastor alicuius civitatis metropolitanae: ita S. Polycarpus, licet episcopus Smirnarum, civitatis non metropolitanae, videtur suo tempore habuisse primatum quendam in episcopos Asiae; quare ipse

nomine omnium venit Romam ad agendum cum S. Aniceto Papa de paschatis controversia.

Attamen germina illa ab Apostolis sarta, et causae quae ab initio impellebant ad constitutionem regiminis superepiscopalis, progressu temporum paulatim in fructus erumpere debuerunt; quibus et aliae accesserunt causae, veluti necessitas unionis plurium inter se viciniorum episcoporum quo validius possent resistere haeresibus insurgentibus aut communiter providere aliis ecclesiarum causis et negotiis; unde etiam inductus est frequens Conciliorum usus pro quibus conveniens erat unum episcoporum constituere caput aliorum. Quare, percurrentibus saeculis secundo ac tertio, iam debuit constitutio ecclesiasticarum provinciarum in diversis locis evolvi pedetentim, et auctoritas aliquorum episcoporum in alios viciniore firmari, augeri aut etiam de novo induci. Regimen tamen metropoliticum non videtur obtinuisse suam completam, determinatam ac uniformem evolutionem nisi versum finem saeculi tertii; et forsitan receptum est stabili ac generali ratione, saltem per Orientis provincias, eo tempore quo Diocletianus ac Constantius romanum imperium nova provinciarum divisione ordinaverunt. Sane in Concilio Nicaeno primo agnoscitur iam praeexistens constitutio ecclesiasticarum provinciarum, et iura episcopi civitatis metropolitanae in alios provinciae episcopos sanciuntur et pressius definiuntur (cc. 4, 5, 6, 7.), et ecclesiastici scriptores quarti saeculi loquuntur de provinciis ecclesiasticis ac de metropolitanis tamquam de re notissima et a tempore iam communiter recepta.

Haec tamen in Oriente; nam quoad Occidentem nonnisi post Nicaenum Concilium fuerunt constitutae provinciae ecclesiasticae et agnitum regimen metropolitanorum; et quidem in Africa constitutio illa provinciarum ipso quarto saeculo est peracta, sed illum ibi habuit peculiarem characterem, saltem in provinciis Numidiae et Mauritaniae, ut caput provinciae et primus episcoporum non haberetur constanter episcopus metropolis, sed successive qui prior inter provinciae episcopos receperat consecrationem, isque proinde non metropolita, sed primas vel senior appellaretur. In Hispania et Gallia regimen metropoliticum inceptum est tandem exeunte quarto saeculo vel ineunte quinto, et quoad formam recepta fuit disciplina Orientis. In Italia, cum prius nonnisi Pontifex romanus haberetur ut metropolita, postea concessa est saeculo quarto eadem auctoritas episcopo mediolanensi in amplissima provincia, eundemque

honorem et dignitatem obtinuerunt saeculo quinto episcopus Aquileiae et episcopus Ravennae (1).

749. De Origine Patriarcharum. — Sicut regimen metropolitani apostolicae institutioni refertur, ita quoque ac sub eadem ratione regimen patriarchale. Nimirum etsi ius Patriarcharum, quatenus differt a iure aliorum graduum superepiscopaliū, nonnisi serius habuerit suam formalem ac distinctam constitutionem, tamen iam Apostoli ipsi posuerunt fundamentum et causas, unde habuit postmodum evolutionem patriarchalis gradus. Etenim:

a) Fundatio nobiliorum ecclesiarum, quibus deinde fuit honor patriarchalis primum agnitus, videlicet Romae, Alexandriae, et Antiochiae, est peculiariter Apostolis, imprimisque S. Petro referenda; imo ad retundendam ambitionem aliorum episcoporum, praesertim constantinopolitanorum, qui dignitatem patriarchalem sibi arrogabant, saepius Romani Pontifices tamquam causam et originem dignitatis patriarchalis tribus illis ecclesiis recognitae invocabant earum institutionem apostolicam peculiari ratione referendam B. Petro, qui primum Antiochiam, deinde Romam per se ipsum rexit ac consecravit, Alexandriam vero per discipulum suum Marcum (2).

b) Historice comprobatum habemus tres illas ecclesias iam ab initio inter alias obtinuisse maiorem splendorem atque auctoritatem; unde rationabiliter praesumitur maior quoque potestas fuisse episcopis earundem sedium iam vel ab ipsis Apostolis tributa.

c) Certum pariter est illas tres ecclesias extitisse tot alia centra, unde ad alias regiones est propagata evangelica praedicatio, nempe e Roma ad universum Occidentem, ab Alexandria in Aegyptum finitimasque regiones, ex Antiochia per Orientis provincias; quare ecclesiae istae agnoscendae sunt tamquam complurium aliarum matres; nihilque proinde mirum si episcopi earundem sedium obtinuerint potestatem quandam in episcopos ecclesiarum filiarum.

d) Tandem ipsa politica conditio earum trium civitatum in romano imperio non parum debuit conferre ad augendam dignitatem ecclesiarum in eis constitutarum; nam Roma erat Imperii caput,

(1) Cf. *Hergenroether*, lib. I, part. IV, c. 8, § 3; lib. II, part. I, c. 12, § 3.

(2) Cf. *Thomass.*, l. c., p. I, lib. I, c. VII, n. 8 seq.; c. VIII, n. 1 seq.; c. IX, n. 1 seq.: «Quae ratio, inquit *Wernz* (II, n. 716), quamvis unica non sit ob quam Ecclesia antiquos mores de iuribus et praerogativis illorum Patriarcharum approbavit, tamen negligenda non est.»

Alexandria secundum nacta est locum ac honorem, Antiochia tertium (1).

Et honorem quidem ampliorem prae ceteris ecclesiis, etiam apostolicis et metropoliticiis, debuerunt iam a primis obtinere temporibus praefatae tres ecclesiae, quae inter omnes erant nobilissimae; at vero earum conditio iuridica non debuit esse diversa ac ea quae ceteris ecclesiis matribus et metropoliticiis agnoscebatur; nec ab istis differebant nisi in eo quod ceteri episcopi metropolitani praesiderent minoribus provinciis et paucos duntaxat episcopos haberent sibi subiectos, episcopi vero Romae, Alexandriae et Antiochiae latiore obtinerent provinciam seu tractum Imperii romani plures etiam provincias complectentem (2), ubi plures aut etiam plurimi consisterent episcopi, qui tamen aliis immediatis seu peculiaribus Metropolitani non essent subiecti, sed omnes directe uni illi principaliori episcopo subordinarentur (3). Quare tenendum est initio nullum alium adfuisse in Occidente universo nisi unum metropolitanum, videlicet Romanum Pontificem; item per totam Aegyptum, Libiam et Pentapolim nonnisi alexandrinum metropolitam extitisse, nec alium praeter antiochenum in partibus Orientis quae subiiciebantur antiochenae ecclesiae. Proinde tunc ius patriar-

(1) Nec nisi ex hac civitatum dignitate forsitan explicari congrue potest quare patriarcha alexandrinus semper habuerit supra antiochenum praeeminentiam, cum alias ecclesia antiochena, utpote quae fuerat ipsius Apostoli Petri sedes, praeferenda visa esset. Alii aliter rem explicant. (Cf. *Philipps*, op. cit., § 69 in fine) rationibus minus congruentibus.

(2) In Occidente sane, quod universum a Pontifice romano dependebat, plures habebantur provinciae; item episcopus alexandrinus suam porrigebat auctoritatem ad alias extra Aegyptum provincias; et pariter episcopus antiochenus nedom in Syria sed in provinciis etiam finitimis exercebat imperium.

(3) Id ex eo maxime arguitur quod tunc nulla nominum distinctio haberetur inter eos qui minoribus et eos qui maioribus praesidebant provinciis. Unde ait Thomassinus (op. cit., part. I., lib. I, c. III, n. 4): «Canon apostolicus 38 uno et altero verbo Metropolitanum describit, nempe quod is primus sit et caput provinciae: *Episcopus uniuscuiusque gentis nosse oportet eum, qui in eis est primus et existimare ut caput*.... Nicoena Synodus sua metropolitanis iura confirmat cum ipso nomine; et quamvis romani, alexandrini, antiocheni et hierosolymitani episcoporum diserte meminerit, nullo tamen vel nomine vel titulo quemquam illorum illustriori ornat quam metropolitae. Quo perspicue rursus comprobatur eos qui postea Archiepiscopi, Exarchi, Patriarchae appellati sunt, solo tunc metropolitanotum nomine usos fuisse, quamquam spiritualis eorum ditio ac iurisditio latius quam ceterorum uniuscuiusque provinciae metropolitanarum pateret.»

chale nondum formaliter existebat tamquam distinctum a iure metropolitico.

Sed cum postea, in singulis provinciis, inducti sunt metropolitani ea quoque disciplina fuit recepta in territoriis illorum trium praefatarum Antistitum, et tunc profecto metropolitani provinciarum intra praefata territoria contentarum subordinari debuerunt respectivo maiori Antistiti illarum nobilissimarum sedium. Fuerunt ergo tunc distincti *metropolitani minores et metropolitani maiores*: minores erant illi qui non nisi unam provinciam cum propriis illius episcopis haberent sibi subiectam; maiores fuerunt illi metropolitae, qui in plures provincias obtinebant iurisdictionem et habebant sibi subiectos nedum plurimos episcopos sed et quosdam metropolitanos minores. Qua ratione, supra ius metropoliticum fuit inductum ius aliud ab eo distinctum et superius, id est, patriarchale, licet nomine hoc adhuc non dignosceretur. Quod ius metropolitico superius iam substantialiter praecessit primo Nicaeno Concilio; sed re vera sexto huius concilii canone fuit expresse constitutum ac firmatum (1), atque ex eo praesertim tempore maiores illi metropolitae ceperunt haberi in superiori censu, non solum honoris verum etiam iurisdictionis, quam ceteri minores haberentur metropolitae: commune tamen omnibus adhuc retinebatur nomen *Metropolitae*, quia nonnisi serius incepit usurpari *Patriarchae* nomen.

Ex citato nicaeno canone, qui, postquam expresse recensuit potestatem trium episcoporum romani, alexandrini et antiocheni, statuit similiter apud ceteras provincias suis privilegia servari ecclesiis, concludunt eruditi alios quoque, praeter illos tres, tempore nicaeni concilii, extitisse maiores metropolitae, quales indubie erant antistes ephesinus in Asia, Caesarensis in Ponto, heracleensis in Thracia. Isti alii tres maiores metropolitani non ampliissimum et aequalem cum romano, alexandrino et antiocheno antistite honorem obtinebant nec suam extendebant auctoritatem ad territorium aequae amplum, sed quoad gradum potestatis in proprios uniuscuiusque subditos videntur omnes fuisse inter se pares, quia etiam ephesinus, caesarensis ac heracleensis metropolitani habebant sibi

(1) Ille canon praescribit ut «Antiqua consuetudo servetur per Aegyptum, Lybiam et Pentapolim, ita ut alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quia et urbis Romae parilis mos est; statuit similiter et apud Antiochiam ceterasque provincias suis privilegia servari ecclesiis».

alios minores metropolitas subiectos nec ipsi subiiciebantur superiori cuidam antistiti.

Quae ratio mirifice confirmatur ex c. 2, Concilii Constantinopolitani primi (1), ubi omnes quinque orientales metropolitani maiores eodem censu commemorantur, et singulis eorum propria indistincte dioecesis (2) agnoscitur; et ampliores quidem erant Dioeceses Aegypti et Orientis, quae subdebantur episcopo alexandrino et antiocheno, angustiores vero dioeceses asiana, pontica et thracia in quas imperium exercebant episcopi ephesinus, caesariensis ac heracleensis, sed differentia territorialis non inducebat distinctionem in iurisdictionis genus, quod in omnibus erat eiusdem gradus.

Nec nomen erat diversum, quia omnes pariter vocabantur eodem nomine episcopi ac metropolitani; Concilium vero chalcedonense (cc. 9 et 17) decoravit maiores antistites dioeceseon nomine proprio ac distincto Exarcharum vel Primatum, dum iubet ad exarcham seu primatem dioecesis recurrere si episcopus vel clericus habet querelam adversus metropolitanum, aut si quispiam a suo metropolitano laedatur, sed nullam distinctionem dioeceseon affert, imo expresse in eadem synodo (act. decima) episcopus antiochenus vocatur exarcha. Quoniam vero tunc temporis iam in usu haberetur nomen *Patriarchae*, et aliquando in eodem chalcedonensi concilio (act. secunda) fuerit exarchis tributum nomen Patriarcharum, primum est colligere tunc omnes maiores Praesules dioeceseon vocari indiscriminatim sive exarchas sive patriarchas; at simul patet nullam

(1) Tenor canonis fuit: «Alexandriae quidem episcopus ea quae sunt in Aegypto tantum gubernet; Orientis autem episcopi solius Orientis curam gerant, servatis Antiochenae ecclesiae honoribus primatus, qui regulis nicaenae Synodi continentur; Asianae dioecesis episcopi ea quae sunt in Asia quaeque ad asianam tantummodo Dioecesim pertinent gubernent; Ponti autem episcopi ponticae tantum Dioecesis habeant curam; Thraciae vero, ipsius tantummodo Thraciae.»

(2) Imperium romanum tunc erat civiliter divisum in quatuor Praefecturas, nempe Italiae, Galliae, Illyrici et Orientis. Singulae Praefecturae dividebantur in Dioeceses, et iterum unaquaeque Dioecesis complectebatur plures Provincias. Ecclesiasticae vero, quoad maiores metropolitas, ita fuit territorium Imperii distributum, ut tres priores integre praefecturae subicerentur antistiti romano, praefectura vero Orientis, quae civiliter in quinque dispestiebatur dioeceses, etiam ecclesiastice haberet quinque metropolitas maiores, quorum singuli propriam obtinebant dioecesim, videlicet alexandrinus dioecesim aegyptianam, antiochenus dioecesim Orientis, caesarensis dioecesim ponticam, ephesinus dioecesim asianam, heracleensis dioecesim thracicam.

prius veram distinctionem exlitisse inter exarchalem et patriarchalem potestatis gradum.

Germina tamen ipsius distinctionis fuerant iam certa, et tunc in fructus eruperunt. Siquidem ex una parte ad dignitatem patriarchalem evectae sunt duae aliae sedes hierosolymitana et constantinopolitana, ex alia vero ecclesia caesariensis, ephesina et haracleensis ex illa patriarchali dignitate deciderunt. Nam, cum in c. 7 Concilii Nicaeni fuisset episcopo Aeliae, id est Hierosolymae, confirmata antiqua honoris praerogativa, salva tamen illius subiectione tum episcopo caesarensi in Palestina tamquam proprio metropolitano, tum episcopo antiocheno tamquam patriarchae, inde praesules hierosolymitani ansam arripuerunt patriarchalem auctoritatem ambiendi. Id frustra obtinere tentavit in Concilio Ephesino episcopus Juvenalis, qui postea recurrit ad Theodosium II, ab eoque impetravit rescriptum quo imperator illi subiiciebat provincias tres Palaestinas, duas Phoenicias et Arabiam; inde lis cum patriarcha antiocheno; demum in Concilio Chalcedonense res fuit ita composita ut praesuli hierosolimitano relinquerentur subiectae tres Palaestinae, Arabia e contra et duae Phoeniciae redirent ad auctoritatem patriarchae antiocheni. Hanc conventionem probarunt in Concilio Legati Pontificii, nec S. Leo Papa expresse reprobavit, eamque, licet invitus, toleravit; quare exinde antistes hierosolymitanus est inter Patriarchas connumeratus.

Maior fuit audacia et usurpatio episcopi constantinopolitani: is antea subiiciebatur metropolitano heracleensi; sed iam in Concilio constantinopolitano primo decretus est ei primatus honoris post romanum episcopum (c. 3) ex ratione potius speciosa quam vera, propterea nimirum quod civitas constantinopolitana sit nova Roma. Inde praesul constantinopolitanus arripuit ansam cupiendi extensionem suae auctoritatis; cuius ambitio ita est aucta ut inceperit usurpare iura maioris metropolitani non solum in dioecesi Thraciae, sed etiam in dioecesibus asiana et pontica ac in aliis quoque regionibus; donec tandem in concilio chalcedonensi obtinuit sibi decreta iura sequentia: 1.º ut si episcopus vel clericus haberet querelam adversus Metropolitanum suum vel si quis a suo Metropolitano laederetur, posset contra eum recurrere, sicut ad Exarchum suae dioecesis, ita pariter ad sedem constantinopolitanam (cc. 9 et 17); 2.º ut pontica, asiana et thracia dioeceses deberent subiici throno constantinopolitano, eorumque metropolitani ab episcopo constan-

tinopolitano essent ordinandi (c. 28); 3.º ut episcopus constantinopolitanus frueretur potestate ordinandi emittendique episcopos in nationes barbaras (c. 28); 4.º ut sedes constantinopolitana esset habenda secunda in honoris primatu post Romanam Sedem (c. 28).

Ita profecto constitutus fuit patriarchatus constantinopolitanus; et licet exarchi trium dioeceseon ponticae, asianae et thraciae restiterint adhuc per aliquod tempus, tamen facile superati fuerunt ex favore Imperatoris sedi constantinopolitanae praestito. Difficilius evicta est constantia Romanorum Pontificum, qui decreta concilii chalcedonensis hac in re improbarunt, sed et ipsi tandem acquieverunt; tamen usque ad concilium lateranense quartum (a. 1215) non sunt expresso canone sancita illa patriarchae constantinopolitani iura, praesertim honoris praecedentia secundo loco post Romanum Pontificem. Ita demum, post chalcedonense concilium, distincti fuerunt quinque illi notissimi patriarchatus veteres: Romanus, qui complectebatur tres Imperii praefecturas cum pluribus dioecibus, provinciis, etc.; constantinopolitanus, qui porrigebatur ad tres dioeceses thraciam, asianam et ponticam; alexandrinus, qui dominabatur in dioecesi aegyptiana et aliis finitimis provinciis; antiochenus, qui regebat dioecesim Orientis, exclusis quidem provinciis palistinensibus sed comprehensis aliis regionibus, quae ultra romanum imperium in Oriente sistebant; tandem hierosolymitanus, qui exercebat auctoritatem in tres Palestinas (1).

Eidem praecipue chalcedonensi concilio referenda est quoque distinctio inter patriarchas et exarchas. Nam praesules heracleensis, ephesinus et caesareensis retinuerunt quidem imperium supra metropolitanos respectivae dioecesis, sed fuerunt subiecti auctoritati patriarchae constantinopolitani, ideoque sunt constituti in gradu minori quam esset gradus illorum episcoporum qui nulli alii episcopo, sed soli Pontifici romano essent subiecti. Hinc pariter distinctio nominum; cum exinde illi episcopi haberent sibi subiectos

(1) Extra limites quinque patriarchatum remansit insula Cyprî: huius quidem ecclesiasticae provinciae metropolitanus et episcopi subiiciebantur olim antiocheno praesuli, sed, cum post concilium nicaenum fuisset antiochena ecclesia per plures annos invasa ab arianis, episcopi cyprîi ab illius obedientia se substraxerunt; et quamvis postmodum tentaverit patriarcha antiochenus recuperare auctoritatem in Cyprî provinciam, tamen independentia cyprî metropolitani agnita est ac confirmata in concilio ephesino (act., 7): cf. *Thomassin*, op. cit., part. I, lib. I, c. 18; *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. XI, § 3.

metropolitanos, sed vicisim subiicerentur ipsi superioribus episcopis, vocati sunt *exarchi* vel *primates*; illi vero episcopi, qui essent supra exarchas et nulli alii subiicerentur episcopo, agnoscentes duntaxat supremum primatum Romani Pontificis (si tamen illum constanter agnoscerent), fuerunt peculiari nomine appellati *patriarchae* (1). Tunc igitur demum fuit ab invicem distinctus triplex gradus supraepiscopalis, id est, primus inferior *metropolitanorum* qui praeerant suffraganeis episcopis, secundus medius *exarchorum* vel *primatum* qui superstabant metropolitae, tertius superior *patriarcharum* qui supra omnes, etiam exarchas (2), fulgebant.

Ab illo ergo tempore nomen et gradus *patriarcharum* censetur pertinere illis ecclesiasticis praesulibus, qui nullum alium habent episcopum sibi superiorem, sed subiiciuntur (quando tamen agnoscunt) soli Romano Pontifici, dum e contra habent subiectos non solum plures episcopos, verum etiam metropolitanos et forsam etiam primates. Inde in Oriente habuerunt originem plures alii patriarchatus, fundati nimirum ab haereticis vel schismaticis, qui excutientes obedientiam patriarcharum vel etiam Romani Pontificis, proprias sectas independentes constituerunt, quarum primus et superior antistes usurpabat sibi et nomen et dignitatem patriarchae: qua ratione orti sunt patriarchatus nestorianus chaldeorum, patriarcha iacobita syrorum, patriarcha armenorum, patriarcha cophtorum, patriarcha moscovitarum, etc.: huic pariter origini referendus est patriarchatus aquileiensis, siquidem quo tempore episcopus Aquileiae detrectabat subire obedientiam Romani Pontificis, tunc sibi usurpavit nomen et dignitatem patriarchae, deinde vero retinuit huiusmodi titulum etiam postquam reversus est ad

(1) Sed nomen patriarchae posterioribus temporibus sibi attribuerunt quidam praesules gradus inferioris, praesertim exarchi seu primates, qui tamen vocari solebant patriarchae minores, ut ab aliis maioribus proprie dictis distinguerentur: ita vel ipsi exarchi caesariensis, ephesinus et heracleensis; item primas vel archiepiscopus bulgarorum; abuna aethiopum seu abyssinorum; primates bituricensis et lugdunensis in Gallia, etc., qui omnes nomen patriarchae usurparunt.

(2) Nec tamen ut quis patriarcha diceretur ac revera esset, necessario habere debebat sibi subiectos exarchas seu primates, nam sufficebat ut imperium exerceret in plures provincias, ubi nonnisi metropolitani cum suis episcopis suffraganeis existerent: ita patriarcha hierosolymitanus nulli praeerat exarcho; sed tribus duntaxat metropolitae; imo etiam in patriarchatu alexandrino et antiocheno, licet hi vastissime paterent, non habebantur, saltem primis temporibus exarchi sed soli metropolitani in singulis provinciis.

Ecclesiae unitatem. Vicisim, cum maronitae et melchitae in Oriente mansissent fideles Ecclesiae catholicae et Romano Pontifici, postquam patriarchatus antiochenus dilapsus erat in schisma, imo ex sectis ab eo seiunctis fere in ruinam ceciderat, illi catholici, duas distinctas ecclesias constituentes, duos sibi respective constituerunt patriarchas (1).

750. De origine Exarchorum seu Primatum.—Ex trino supraepiscopali gradu medius convenit antistibus, qui appellantur *exarchae* vel *primates* 2); isti enim superstant metropolitibus, sed subsunt patriarchis. Si gradus ille inspiciatur in ratione dumtaxat generica dignitatis superepiscopalis, posset eius prima origo vel fundamentum quadantenus ad Apostolos referri, nam ex nobilitate huius apostolicae originis factum est ut aliquae sedes obtinuerint serius auctoritatem et imperium supra plures provincias earumque metropolitibus et episcopos, licet et ipsae vicissim debuerint, saltem tardius, subiacere alii superiori praesuli, nimirum patriarchae: in hoc censu habenda certo est ecclesia Ephesina a Paulo Apostolo fundata, et probabiliter quoque Caesarensis ac Heracleensis.

Sed ipse gradus exarchalis vel primatialis, prout formaliter distinctus est atque medius inter dignitatem patriarchalem et metropolitam, est profecto ad originem mere ecclesiasticam referendus; nam quomodo in huiusmodi medio gradu fuerint positae tres ecclesiae relatae, quae in Oriente antiquiores exarchatus esse recensentur, iam vidimus supra.

In Occidente ac in patriarchatu romano vetustissimus primatus fuit Carthaginensis in Africa; et is, quamvis remotas sui primatus causas duceret ab antiquiore tempore, formaliter tamen in ipso gradu nequivit ante quartum saeculum constitui: etenim Carthago, cum esset civitas principalissima et veluti caput totius Africae, debuit et ortum praebere pluribus africanis ecclesiis et in eas suam

(1) Et hi quidem duo patriarchatus maronitarum et melchitarum agniti sunt a Romano Pontifice et existunt adhuc in Ecclesia catholica; quibus etiam adiungendi sunt alii patriarchae, qui hodie praesunt catholicis rituum orientalium ex aliqua antiqua secta conversis ad veram Ecclesiam, quales sunt patriarcha Babiloniae chaldeorum, patriarcha Antiochiae syrorum, patriarcha Ciliciae armenorum, patriarcha Alexandriae coptorum.

(2) In Oriente vocabantur quidem primates, sed praesertim *exarchae* vel etiam *eparchae* (eo quod dioceses romanae dicerentur quoque *eparchiae*); in Occidente e contra fere non nisi primates cognominati sunt.

auctoritatem exercere, et saltem a tertio saeculo exercuit etiam ius metropoliticum in Africae provincias; sed tunc nulli, praeter carthaginensem, aderant in provinciis africanis metropolitae, qui tandem saeculo quarto, ut diximus supra (n. 748), sunt instituti: ab hoc igitur tempore episcopus Carthaginensis et habuit sibi subiectos metropolitanos africanarum provinciarum et ipse subiiciebatur, tamquam suo patriarchae, Pontifici romano, ideoque verus effectus est primas.

Ceteri exarchatus aut primatus fuerunt recentioris institutionis, atque ex multiplici diversa causa originem habuerunt, ex ea praesertim quod aliqui Episcopi in quibusdam regionibus a Romano Pontifice constituebantur Apostolici Vicarii, eorum vero deinceps successores, licet non praediti apostolica legatione, tamen perrexerint in auctoritate exercenda supra illius regionis episcopos ac metropolitanos vel saltem retinuerint primatis honorem ac titulum; inde sunt orti primates Thesalonicensis in Illyrico, Hispalensis et Tarraconensis in Hispania, Arelatensis, Viennensis, Remensis, alique in Gallia, Pisanus in Sardinia, Moguntinus in Germania, Cantuariensis in Anglia, etc. Primatum alibi obtinuerunt episcopi qui occupabant sedem civitatis capitis in aliquo regno vel natione, ut archiepiscopus Toletanus in Hispania, qui postea fuit ab Urbano III restitutus, vel qui ecclesiam regebant primam in regione quadam constitutam, v. g., archiepiscopus S. Salvatoris in Brasilia; et ita porro ex aliis causis.

751. De origine legatorum apostolicorum.—Hic quidem lato sensu accipimus apostolicos Legatos, seu Delegatos, eos nempe qui ex apostolico mandato mittuntur in diversa loca cum potestate, vel stabili vel temporanea, administrandi negotia ecclesiastica, vel etiam gerendi peculiare quoddam munus seu negotium. Vidimus supra (n. 747) ipsos quoque Apostolos esse functos aliquando iure illo mittendi aut constituendi Legatos etiam stabiles; quare prima disciplinae istius vestigia sunt etiam iuri apostolico referenda. Mortuis Apostolis ius apostolicae legationis pro Ecclesia universa fuit in solo Pontifice Summo retentum; et potestas quidem mittendi aut constituendi Legatos in quibuslibet Ecclesiae partibus competit Romanis Pontificibus vi sui primatus ab ipso Christo recepti, ac proinde ex divino iure (1); sed usus Legatorum et forma diversi generis in illis

(1) *Pii VI*, «super Nuntiaturis», c. VIII, nn. 1, 25, etc.

constituendis, uno verbo, disciplina canonica legationum, tota originem habuit et pendet ab ipsorum Pontificum auctoritate.

Tribus autem saeculis Ecclesiae prioribus forsitan Romanus Pontifex iam aliquando exercuit huiusmodi legationum ius; at exemplum in historiis illorum temporum reperire non est datum. Quarto vero saeculo, vix ac fuerat restituta pax Ecclesiae statim incepit Romanus Pontifex suos Legatos mittere in primis ad certa quaedam negotia gerenda; ita missi sunt legati qui nomine et auctoritate Papae conciliis praesiderent, veluti nicaeno, sardicensi aliisque oecumenicis orientalibus; Liberius Papa ad Constantium Imperatorem pro fide catholica et causa Athanasii misit plures Legatos, ac maxime Luciferum episcopum calaritanum et Eusebium episcopum vercellensem, qui tum in Occidente tum etiam in Oriente iurisdictionem quaquaversum nomine Pontificis exercuerunt; S. Augustinus, iussu et auctoritate Papae Zosimi, in Mauritaniam, causas aliquas finiturus, profectus est; idem Zosimus Legatos suos misit ad episcopos africanos pro causa Apiarii aliisque ecclesiasticis negotiis definiendis; tandem concilium sardicense generatim statuit (c. 5) ut Episcopus Romanus, id est, Papa, posset in quascunque Ecclesiae partes mittere legatos, qui causas ecclesiasticas iudicarent; ac ex historia Ecclesiae apprime constat quam crebro et constanter sint eo iure usi Pontifices Romani (1).

Nec solas legationes temporaneas vel ad certum aliquod negotium missas adhibuerunt Papae, verum etiam legationes stabiles multiplicis generis. Atque adeo miserunt Legatos qui apud aulas Principum, imprimisque Imperatorum byzantinorum, vel apud principales praelatos residerent, tamquam inspectores ac vigiles pro Supremo Pastore, qui proinde observarent pericula fidei, mores christianorum, gubernationem Praelatorum, disciplinam ecclesiasticam ceteraque huiusmodi, de quibus omnibus certiore facerent Romanum Pontificem; ideo dicti fuerunt apocrisarii vel responsales. Quorum usus forte iam ab ipsis temporibus Constantini Magni, saltem transeunter, est inductus; at certe stabilis et continuus per plura saecula evasit in aula constantinopolitana ex tempore S. Leonis I, qui Julianum, episcopum Coensem, misit ad Imperatorem Marcianum, et deinde retentus usque ad annum 743. Similiter postea apud alios christianos principes consueverunt residere pontifi-

(1) Cf. *Thomass.*, op. cit., par. I, lib. II, cc. 117, 118, 119.

cii Legati; prout resident etiam hodie illi qui Nuntii vel Internuntii vocantur (1).

Alii stabiles Legati apostolici constituebantur in regione aliqua ut ibidem, nomine et auctoritate Romani Pontificis, exercerent potestatem et iurisdictionem etiam in Episcopos et Metropolitanos vel quoscumque ecclesiasticos Praesules; et initio consueverunt Papae id munus committere alicuius insignioris sedis in partibus eisdem episcopo aut potius metropolitano, qui *Vicarius Apostolicus* cognominabatur.

Primus ac celeberrimus vicariatus apostolicus fuit thessalonicensis in Illyrico, cuius initia ad saeculum quartum sunt indubie referenda, id est, ad tempora Damasi et Siricii Pontificum (2); paulo post, videlicet, saeculo quinto incipiente est etiam institutus vicariatus arelatensis in Gallia (3); deinde plures alii in diversis locis. Non ubique delegationes illae apostolicae tribuebantur constanter Praesulibus eiusdem sedis, sed modo uni, modo alteri ex regione ipsa.

Serius tamen, a saeculo circiter nono, inceperunt alicui determinatae sedi conferri et affigi, unde ipsarum praesules dicti sunt *Legati nati* (4), quia ius legationis pontificiae videbatur esse iam illius sedis propria; vocabantur pariter *Primates*, quod nomen retinuerunt etiam postquam cessavit apostolica deputatio. Non multo post, cum auctoritas Legatorum natorum non semper esset efficax, debuerunt Romani Pontifices e suo latere mittere viros, quandoque sane transitoria ratione, sed postea etiam stabili (5), qui dicti fuerunt *Legati missi*, et peculiariter *Legati a latere* si Cardinales essent. Exinde obscurata est ac cessavit auctoritas pontificia in Legatis natis, et soli remanserunt Legati missi qui a saeculo decimoquinto et deinceps solent potius nuncupari Nuntii vel aliis diversis nominibus. At vero de his Legatorum apostolicorum diversis generibus distinctius infra est agendum.

752. De origine Cardinalium.—Inter veteres scriptores non

(1) *Respons. Pii VI*, l. c., nn. 84 seq.; *Thomass.*, l. c., cap. 108; *Bouix*, «De Cur. Rom.», part. IV, sect., I, c. 3, § 1.

(2) *Respons. Pii VI*, l. c., nn. 41 seq.; *Thomass.*, part. I, lib. I, c. 18; *Bouix*, l. c., § 2; *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. 11, § 4, part. II, c. 9, § 3.

(3) *Respons. Pii VI*, l. c. nn. 83 seq.; *Thomass.*, l. c., cap. 80, n. 5 seq.; *Bouix*, l. c., § 3; *Hergenroether*, ll. cc.

(4) *Respons. Pii VI*, l. c. n. 108 seq.; *Bouix*, l. c., sect., II, c. 2.

(5) *Respons. Pii VI*, l. c., n. 132 seq.; *Bouix*, l. c., cap. 3.

pauci (1) arbitrati sunt originem Cardinalium esse iuri divino adscribendam; innitebantur autem duplici argumento ex sacris litteris desumpto, altero ex Testamento Veteri, altero ex Novo. Primum igitur argumentum in eo erat quod Cardinales, qui simul cum Romano Pontifice iudicant in Ecclesia, dicerentur fuisse praefigurati in Sacerdotibus levitici generis, qui ex Dei iussu iudicabant simul cum iudice populi israelitici causas difficiles et ambiguas (Deuter., XVII, 8, 9), vel in septuaginta senioribus, qui cum Moyse senatum seu synedrium, id est, supremum hebraeorum tribunal divina iurisdictione (Num. XI, 16) constituebant; quod a citatis scriptoribus confirmatur ex auctoritate RR. Pontificum Joannis VIII, Innocentii III, Eugenii IV ac Sixti V (2).

Alterum argumentum ita proponebatur: Sacrum Cardinalium Collegium successit Collegio Apostolorum; qui Christo Domino in terris tamquam Pontifici assistere videbantur, et postea S. Petrum coadiuvarunt consilio et opera, eo tempore praesertim quo nondum fuerant per diversas regiones dispersi, tunc etenim fungebantur praesertim munere Cardinalium, sicut deinde, post ipsorum divisionem, maxime munere Episcoporum functi sunt in particularibus Ecclesiis; quare sicut Collegium Apostolorum ita etiam Collegium Cardi-

(1) Nonnullos ex eis vide citatos apud *Ferraris*, Bibl., v. *Cardinales*, art. I. n. 1; et *Bouix*, «*De Curia Romana*», part. I, c. 3.

(2) Joannes VIII (apud Baronium, *Annal.*, ad a. 882, n. 8) ita Cardinales alloquebatur: «Quippe cum, sicut nostram mansuetudinem Moysi, ita et vestram fraternitatem septuaginta seniorum, qui sub eodem causarum negotia diiudicabant, vicisitudinem gerere, certum habeamus.»—Innocentius III (in c. 13, X, IV, 17) aiebat: «Sunt autem sacerdotes levitici generis Fratres nostri, qui Nobis iure levitico in executione sacerdotalis officii coadiutores existunt.»—Eugenius IV (Const. *Non mediocri*) haec ita confirmabat: «Imo. ut inquit Innocentius III, ex veteri Testamento, iussu Dei, traxit originem. Asserit enim id quod Deuteronomii 17 dicitur (ut pro difficultate et ambiguitate iudicii accedatur ad sacerdotes levitici generis et iudicem qui fuerit illo tempore, et obediatur ipsorum iudicio qui praesunt loco quem elegerit Dominus), de Summo Pontifice intelligendum esse et fratribus eius, id est, S. R. E. Cardinalibus, qui et iure levitico in executione sacerdotalis officii existunt.»—Sixtus V, denique (Const. *Postquam verus*, Decemb. 1586, § 4) aiebat: «Ac, ut veteris synagogae figura sanctae et apostolicae Ecclesiae veritati respondeat, sequi cupientes mandatum Domini factum ad Moysen de congregandis septuaginta viris de senibus Israel, quos nosset senes populi esse et magistros ut secum onus populi sustentarent, et non ipse solus gravaretur,..... statuimus et ordinamus ut in posterum, connumeratis omnibus cuiusque ordinis episcopis, presbyteris et diaconis Cardinalibus, cuncti simul numerum septuaginta nullo unquam tempore excedant.»

naliū dicendū est a Christo Domino institutū. Hoc praeterea argumentū ex auctoritate Sixti V corroboratur (1).

Sed quisque videt huiusmodi argumenta nullius esse ponderis ad originē divinā Cardinaliū adstruendam; nam similitudo quaedam dignitatis Cardinaliū ad munus sacerdotum levitici generis vel seniorum hebraici populi vel etiam ad officium Apostolorum non est adaequata ratio, unde liceat desumere voluntatem Dei praecipientis in Ecclesia instituendū esse Collegiū peculiariū consiliariū et adiutorū Romani Pontificis in regenda Ecclesia, quales sunt Cardinales. Ideoque sensus sacrarum Litterarum in allegatis locis non est vere typicus sed tantummodo accommodatiū, nimirum a Deo non intentus, sed humano ingenio excogitatus. Nec prolatae auctoritates Romanorum Pontificum aliter quam sub accommodatiū sensu ac vi mere similitudinis sunt intelligendae. Insuper Vetus Testamentum non est iam verus et proprius fons iuris canonici, sed duntaxat materialis (cf. nn. 318, 319); quare primo ex allatis argumentis non eo usque potest vis tribui, ut exinde demonstretur vere divina origo Cardinaliū, sed ad summum ut Ecclesia, ad imitationem veteris legis, nonnulla, v. g., numerum Cardinaliū decreverit. Item argumentum alterum ad rem nihil concludit; nam alia fuit assistentia, quam Apostoli ex apostolico officio praestiterunt Christo Domino et Beato Petro, alia est ea quam Romano Pontifici praestant Cardinales ex officio cardinalitio; numquid idem esse quis dicat munus apostolicum et munus cardinalitium?; si ergo diversum est, illogice ex illius divina institutione eruitur istius divina origo.

Alii scriptores (2) divinā Cardinaliū originē sane excludunt; attamen contendunt Cardinales promanare ex origine saltem apostolica. Atque ita fere arguunt:

1.º Romanus Pontifex debuit semper habere quosdam adiutores

(1) In citata Const. *Postquam verus* (in proemio) ita Sixtus V loquebatur: «Sicut in cathedra ipsius Petri successor et verus Christi vicarius, Romanus Pontifex, divina praedestinatione, eiusdem supremae apostolicae dignitatis fastigium et locum tenet, ita etiam sacrosantae Romanae Ecclesiae Cardinales, repraesentantes personas Apostolorum, dum Christo Salvatori regnum Dei praedicanti atque humanae salutis mysterium operanti ministrarent, eidem Pontifici in executione sacerdotalis officii et in dirigenda ipsa Ecclesia catholica, cui praest, consilarii et coadiutores assistunt.»

(2) *Bouix*, l. c.

et consiliarios, qui eidem in regenda Ecclesia assisterent; iamvero id est praecise Cardinalium munus; ergo sub una vel alia forma Cardinales extiterunt iam ab initio et ab apostolorum tempore. Sed huic rationi facilis patet responsio; quod, scilicet, non quilibet nec sub qualibet forma consilarii et adiutores Romani Pontificis dicuntur ac sunt habendi Cardinales, sed illi qui praecipui in eo munere sint ac senatum Pontificis constituent (cf. c. 230: profecto et semper fuerunt et hodie sunt plures qui tam in Urbe quam extra Urbem coadiuvant suo consilio et opera Romanum Pontificem in regenda Ecclesia, nec tamen Cardinalibus accensentur.

2.º Sed instant asserentes quod, si non quoad nomen Cardinalium et praesentem formam, saltem quoad rem et substantiam, extiterunt ab initio aliqui clerici, qui Romani Pontificis fuerint peculiaries ac praecipui consilarii et coadiutores, iique traduntur in Ecclesia Romana instituti ab ipso S. Petro et ab eius immediatis successoribus ex eiusdem Apostoli praecepto; quod sane comprobatur tum ex auctoritate Eugenii IV, qui manifestis verbis illud asserit (1), tum ex auctoritate Libri Pontificalis, ubi refertur Papa Cletus ex praecepto beati Petri vigintiquinque presbyteros ordinasse in urbe Roma, Evaristus titulos in urbe Roma divisisse presbyteris et septem diaconos ordinasse, Fabianus regiones divisisse diaconibus, etc. At respondendum est facta, quae allegantur, esse historice incerta vel saltem incerti temporis; nam de S. Petro ne simile quidquam in veteribus legitur, ea vero quae de titularum institutione, de numero vigintiquinque presbyterorum in eis constitutorum, etc., habentur in Libro Pontificali, communiter hodie a criticis (2) referuntur non ad Pontifices ibi commemoratos, sed ad tempora aliquantulum posteriora. Ideoque, licet tenendum revera sit Cardinales ducere originem a presbyteris titularibus Urbis et a diaconis regionalibus, tamen non inde quis potest arguere apostolicam eorum institutionem, quia nec ipsi presbyteri et diaconi fuerunt temporibus apostolicis in titulos et regiones divisi, nec, quando primum fuerunt in eam distributi rationem, constat eos iam statim functos esse munere consiliorum et peculiarium adiuto-

(1) Reapse Eugenius IV (in cit. *Const. Non mediocri*, § 4): «Etsi, inquit, huius dignitatis nomen, quod modo in usu est, ab initio primitivae Ecclesiae non ita expressum fuit, officium tamen ipsum a B. Petro eiusque successoribus institutum evidenter invenies.»

(2) Cf. *Albere*, «Storia eccles.», § 66.

rum Romani Pontificis in Ecclesia universali regenda; sed initio forsā per brevius aut longius tempus non aliam curam exercuerunt nisi eam quae ad proprios titulos et diaconias pertinebat, deinde, cum essent principales ex romanis clericis, peculiariter sunt assumpti ut Pontifici assisterent in Ecclesiae regimine, eiusdemque senatum constituerent.

3° Apostolica Cardinalium origo praetenditur quoque esse demonstrata ex primaevi presbyterii romani antiquitate. Nam sicut certum habetur fuisse ab ipsis Apostolis presbyterium, constans presbyteris ac diaconis, apud singulas ecclesias, quas fundarunt, institutum, ita indubie tenendum est a S. Petro fuisse Romae ordinatum presbyterium, seu nimirum presbyterorum ac diaconorum collegium, qui episcopum romanum consilio et opera adiuverant, eiusque vices, cum deficeret, supplerent ac successorem eligerent; quare etiam, sicut capitulum cathedrale in singulis dioecesibus retinetur nihil aliud esse nisi ipsum primaeuum presbyterium, ideoque ab origine apostolica repetendum, sic pariter collegium Cardinalium censendum est veluti explicatio veteris presbyterii romani, quod, etiamsi accidentaliter per diversas formas et vicissitudines mutatum fuerit, remansit semper in propria ac peculiari substantia constitutum et retinuit munus praecipuum assistendi Romano Pontifici.

At profecto nemo dubitat de presbyterii apud singulas ecclesias institutione apostolica; attamen illud vetus presbyterium non fuit nisi clerus cuiusque dioecesis, presbyteris et diaconibus initio constans, quibus deinde accesserunt subdiaconi ceterique minores clerici, qui omnes communi vocabulo presbyterii, a nobiliori parte petito, continebantur. Nec ipsi fuerunt in peculiare collegium ordinati, cum singuli immediate penderent a proprio Episcopo, nec eorum ad invicem coniunctio fuit strictior quam hodie sit inter universos cuiusque dioecesis clericos. Et utique eorum consilio et opera utebantur Episcopi quoad regimen suae ecclesiae, sicut etiam ad eos devolvebatur et cura dioecesis, quae orbaretur episcopo, et successoris electio; sed ea non erant aut sola aut praecipua munera a presbyterio, id est a clero, praestanda, cum episcopo assisterent et adiuverant imprimis quoad administrationem sacrorum ac in exercenda ordinis potestate, deinde in aliis pariter quae ad curam animarum et potestatem iurisdictionis spectant. Quare munus consiliariorum quod hodie competit Capitulis cathedralibus, non magis

fuit proprium primaevorum presbiteriorum, quam synodus dioeclesana, curia episcopalis, munus parochiale, ceteraque ecclesiastica officia, quae temporis progressu sunt in singulis dioecsesibus instituta; nam revera omnia pariter tunc a presbyterio seu a clericis exercebantur, non ex proprio ac distincto iure, prout fit hodie, sed ex mandato episcoporum, quibus clerici aderant consilarii et adiutores sine diversorum officiorum distinctione. Praesertim non est historicè demonstratum extitisse iam ab initio peculiare collegium praecipuorum in singulis dioecsesibus clericorum, qui prae aliis emerent, et Episcopo tamquam speciales consilarii assisterent.

Quod igitur in aliis ecclesiis evenit, id quoque Romae debuit accidere; seu ab initio exstiterunt equidem in Urbe presbyteri et diaconi, deinde alii clerici, presbyterium constituentes, qui consilium et operam Pontifici romano praestiterint, eumque sede vacante supplerent, sed non ea ratione qua hodie Cardinales sunt praecipui et singulares consilarii coadiutoresque Papae, cuius senatum efficiunt; nec revera exstant monumenta historica, quae demonstrent Romanos Pontifices primis temporibus fuisse usos consilio et opera nonnullorum praecipuorum clericorum, qui sibi peculiariter in id munus assisterent; eoque minus constat huiusmodi clericos fuisse in distinctum collegium ordinatos. Cardinales, ergo, nec quoad nomen nec quoad rem exstiterunt a primo Ecclesiae tempore, unde nec origini apostolicae sunt referendi.

753. Origo Conciliorum.— I. Plures scriptores, tum canonistae (1) tum maxime theologi (2), docuerunt concilia esse origini divinae referenda. Et arguebant ex his fere rationibus: a) Videtur Christus sacra instituisse concilia, eisque specialem suam assistentiam promisisse quum (Matth., XVIII, 20) inquit: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*; quibus verbis, ut concilia a Christo manasse significant, utuntur quasi arguendo a mi-

(1) Cf. inter alios *Plettemberg*, «Indrod. iur. can.», c. XIII; *Schmalzgrueber*, «Jus eccl.», Diss. prooem., n. 311 seq.; *Bouix*, De Papa, part. VIII, c. I, § 2.

(2) Ex antiquioribus theologis, si unum vel alium excipias, v. g., Albertum Pighium qui (lib. VI de coel. hierarch., c. 1) tradidit originem Conciliorum esse plane humanam, ceteri omnes, ac signanter *Suarez*, de «Fid.», disp. XI, n. 1, et *Bellarminus*, «de Conc.», lib. I, c. 3, tenuerunt eam originem esse *probabilius* divinam; recentiores theologi iam dicunt solummodo probabiliter divinam esse: cf. *Blanch*, C. M. F., «Theol. Gener.», n. 469; De *Groot*, «Summ. Apol.», q. XIII, a. I, n. 5.

nori ad maius, Sancti Pontifices Innocentius I. (cf. c. 3, Dist. XX), Caelestinus I (in epist. ad Syn. Eph.), Gregorius Magnus (lib. VII, epist. 110), etc.; item Concilium Chalcedonense (epist. ad S. Leonem Magn.), Concilium Constant. III (act. 17), Concilium Toletanum III (non procul ab initio); et alii plures tum Patrum tum Doctorum, ut inde assumi valeat gravissimum ex traditione argumentum in favorem divinae conciliorum originis.

b) Constat Apostolos celebrasse concilia; est autem verisimile eos, utpote plenos Spiritu Sancto, non nisi ipso admonente Spiritu convenisse, ideoque in concilio hierosolymitano dixisse: *Visum est Spiritui Sancto et nobis* (Act., XV, 28); aliter enim falso decreta sua Apostoli tribuissent Spiritui Sancto, si non esset hic auctor et actor in conciliis.

c) Christus non minus Ecclesiae regimini providisse censendus est quam olim regimini Synagogae, in qua fuisse ordinationem divina institutum Synedrium novimus (Num., XI, 16; Deut., XVII, 8).

d) Conciliorum celebratio est, post supremam Romani Pontificis auctoritatem, praecipuum medium ad bonum Ecclesiae statum et regimen; divinae autem sapientiae non congrueret quod Christus minime revelasset et instituisset quae praecipua sunt ad Ecclesiae convenientem gubernationem.

e) Etsi ratio humana et naturalis dictet ut in rebus dubiis Princeps consulat homines peritos, tamen ut soli Episcopi convocentur, et ii non ut consiliarii tantum, sed ut iudices sententiam ferant, non videtur solius rationis humanae inventum esse.

f) Si ex iure solum humano concilia instituta essent, mutatio saepius circa ea contigisset, dum e contra perennis ab initio fuit in Ecclesia praxis celebrandi concilia.

Quae omnia, licet quibuslibet conciliis applicari possint, sed valent praecipue de Conciliis oecumenicis; ac de his sunt etiam maxime intelligenda ea quae subiungimus.

Jamvero admitti potest Concilia iuris divini esse lato quodam sensu et minus propria ratione; stricte vero ac proprie loquendo fuerunt humano iure instituta. Nimirum:

A) Sunt dicenda iuris divini: a) Quatenus Concilia repraesentant congregatam Ecclesiam docentem et regentem, seu nempe convenientes simul episcopos, qui sunt veri doctores fidei et pastores Ecclesiae; atqui huiusmodi auctoritas docentis et praecipientis Ecclesiae, id est Episcoporum, fuit divinitus a Christo ipso instituta; sub hac ergo ratione possunt Concilia iuri divino referri.

b) Eo vel magis id est tenendum de Oecumenico Concilio quod repraesentat universum Episcoporum collegium seu corpus Romano Pontifici coadunatum a Christo certe institutum quodque, ut theologi ostendunt, est infallibile in definienda doctrina de fide et moribus, nec ab alio quam ab ipso Christo recipere potuit infallibilitatem.

c) Quatenus, sane ex Christi promissione, Concilia, scilicet Episcopi in Conciliis, convenientes, peculiarem divinam assistentiam obtinere sciunt non solum ex generali illa promissione qua Christus dixit futurum esse in medio eorum qui eius nomine sint congregati, sed ex propria sibi facta promissione in persona Apostolorum, cum quibus eiusque successoribus Episcopis erit Christus omnibus diebus usque ad consummationem saeculi (Matth., XXVIII, 18 seq.), praecipue si eorum plures simul convenient ad docendam et gubernandam Ecclesiam.

d) Quatenus Concilia, quibus plures convenient Episcopi, referunt expressius typum unitatis quam in Episcoporum collegio voluit Christus esse servandam, nec enim Episcopi debent censi ab invicem independentes, sed potius omnes esse unius corporis membra; imprimis autem per oecumenicum Concilium sub auctoritate Romani Pontificis congregatum illa exprimitur unitas totius Episcoporum corporis cum suo ac sub suo capite, quae ex Christi voluntate est fideliter custodienda atque fovenda (1).

Porro sub his vel similibus rationibus nihil prohibet Concilia iuri divino referri; tamen ex ipsis minus proprie divina appellaretur origo Conciliorum, non enim evincitur ut Deus statuerit in Ecclesia aliquando esse Concilia celebranda, in quo proprie haberetur institutio divina Conciliorum, sed id duntaxat ut Christus: 1.º Contulerit Episcopis potestatem docendi et regendi, quin determinaverit an illi duntaxat singillatim an quandoque etiam coniunctim eam valerent exercere. 2.º Concesserit Ecclesiae docenti, id est universo coetui Episcoporum privilegium infallibilitatis, quod profecto nunquam certius aderit quam in oecumenico Concilio, ubi inveniuntur congregati omnes moraliter Episcopi et Summus Pontifex; utrum vero huiusmodi congregationes essent necne in Ecclesia habendae Christus nihil decreverit. 3.º Ut peculiariter promissa sit Christi assistentia, si Episcopi plures simul convenient; sed an debeant aliquando convenire, non appareat constitutum. 4.º Ut unitas collegii

(1) Cf. *Wernz*, II, n. 844.

Episcoporum fulgentius utique resplendeat in Conciliis, nulliter tamen constet de necessitate celebrandi Concilia ad eam ostendendam unitatem.

B) Proprie igitur minime demonstratur origo divina Conciliorum, si non constet de positiva voluntate Christi iniungentis ut in Ecclesia habeantur Concilia. Nec proinde agitur solummodo de tempore et forma aut aliis Conciliorum circumstantiis, quae ab omnibus dignoscuntur non fuisse a Christo determinatae; sed agitur de ipsa rei substantia, utrum nempe ipsa in genere celebratio Conciliorum pertineat ad essentialem constitutionem, quam suae Ecclesiae Christus decrevit. Et fatendum videtur non afferri sufficientes rationes, quae illam divinam Conciliorum institutionem, proprie sumptam, evincant.

Nam: a) verba Christi (apud Matth., XVIII, 20) rem non concludunt; «nihil enim, ait Melchior Canus (1), de Ecclesiae Conciliis praefinire videtur eo loco Christus, sed unitatis consensionem commendare, cuius ad impetrandum magna vis est». Quod autem Patres ea verba Conciliis referant, vel ipsa Concilia sibimetipsis applicent, id intelligendum est sub rationibus minus propriis mox explicatis; unde nec ad christianam traditionem pertinet doctrina de Conciliorum origine proprie dicta divina.

b) Factum Apostolorum recte declaratur quin ipsi dicantur convenisse ex peculiari Spiritus Sancti admonitione, et potuerunt decreta sua tribuere Spiritui Sancto, quoniam eius adsistentia revera adfuerat. Hoc etiam si dicamus Apostolos vera celebrasse Concilia, nec enim id est certum, ut mox videbimus.

c) Argumentum, desumptum ex paritate Ecclesiae cum Synagoga, futile cuivis apparet.

d) Quod usus Conciliorum sit, ac praecipue fuerit, in ecclesia magni momenti, facile concedunt omnes; quod vero ita conferat ad bonum Ecclesiae ut necesse fuerit Christum revelasse et instituisse Concilia, non videtur satis demonstratum.

e) Solido fundamento non innititur assertio quod nunquam sola ratio humana excogitare potuisset Conciliorum praxim.

f) Perennitas celebrandi Concilia non probat divinam ipsorum originem; plures enim sunt christianae institutiones, quae a primis temporibus in Ecclesia servantur, nec tamen iuri divino pertinent.

(1) De Loc. theol., lib. V, c. V, resp. ad quartum.

II. His e converso adde: 1.º Verum argumentum divinae originis conciliorum haberetur in primis si in fontibus revelationis contineretur mandatum Christi statuentis ut in sua Ecclesia essent quandoque celebranda Concilia; atqui huiusmodi statutum nullibi invenitur expressum.

2.º Saltem id tacite evinceretur si ex ipsa rei natura colligeretur necessitas absoluta Conciliorum, eo quod alia media ad regendam Ecclesiam constituta non sufficerent; atqui omnes theologi unanimiter asserunt Concilia non esse absolute necessaria ad bonum Ecclesiae regimen, sed ad id sufficere Romani Pontificis primatum. Quod si nonnunquam, in quibusdam rerum adiunctis, necessaria moraliter esset alicuius Concilii celebratio, ea necessitas non ex Christi statuto sed ex ipsis adiunctis rerum esset dicenda, nec originem divinam Conciliorum demonstraret. Non licet ergo asserere conciliorum originem divinam (1).

Sed an sint Concilia originis saltem apostolicae dicenda? Nam De Groot (2) asserit: «Conciliorum origo non mere humana est, sed probabiliter divina, et sine dubio apostolica». Argumentum pro ista sententia fulcienda defertur ab ipsorum apostolorum exemplo, qui dicuntur celebrasse vera Concilia, unde Ecclesia postmodum regulam et normam suscepit in Conciliis convocandis. Et nonnulli quidem Auctores, maxime inter antiquos, retinuerunt plura ab Apostolis fuisse habita Concilia, v. g., ad electionem S. Mathiae, ad ordinationem septem diaconorum, ad componendum fidei symbolum, etc.; alii communiter censent unum saltem agnoscendum esse verum Apostolorum Concilium, videlicet hierosolymitanum conventum (in Act., XV, 6, seq. relatum), quo definita est de legalibus controversia.

Praestat tamen animadvertere: 1.º Dubitare licet an conventus ille hierosolymitanus sit existimandum verum Concilium; plures enim opinantur (3) illud fuisse concilium generale seu oecumenicum; alii reputant (4) ipsum habendum ut Concilium provinciale, nempe particulare; sed non desunt, praesertim inter recentiores (5), qui te-

(1) Cf. *Palmieri*, «De Rom. Pont.», Thes. XXVIII, part. III; *Wernz*, II, n. 844.

(2) Loc. cit.

(3) Cf. *Corn. a Lapide*, «Cmm. in Act. Ap.», XV, 6.

(4) Cf. *Melch. Can.*, de loc. theol., lib. V, c. 4.

(5) Cf. *Le Camus*, «L'oeuvre des Apôtres», II, 153.

neant illud potius gessisse speciem seu formam cuiusdam tribunalis constituti ad controversiam definiendam.

2.º Sane Concilia sunt conventus plurium Episcoporum Praelatorumve ecclesiasticorum ex diversis locis congregatorum, ac in eis, si forsitan alii pariter assistunt, soli tamen Episcopi et Praelati ferunt sufragium deliberativum. Jamvero in conventu hierosolymitano plerique Apostoli non adfuerunt, cum nonnisi Petrus, Jacobus, Paulus et Barnabas interessent; e converso, adstabant seniores vel praesbyteri hierosolymitani, quin etiam omnis multitudo; decretum autem quod factum est, tribuitur pariter Apostolis et senioribus.

3.º Etsi velimus inspicere conventum illum veluti quandam futurorum Conciliorum imperfectam figuram; at non minus ipso dicendi essent praefigurati alii conventus ecclesiasticae potestatis, quibus diversimode res ac causae fidei, morum, disciplinae, etc., disceptantur ac definiuntur, v. g., consistoria Romani Pontificis cum Cardinalibus, plenariae Cardinalium Congregationes maxime illae quae habentur coram Sanctissimo cum interventu Consultorum, synodi dioecesanae quibus convenit Episcopus cum suo clero, deliberationes Episcopi cum suo cathedrali Capitulo, tribunalia collegialia ecclesiastica, etc.

4.º Tandem si revera Apostoli eo hierosolymitano conventu instituissent ecclesiastica Concilia, non apparet ratio quare postmodum, subsequentibus inmediate temporibus, nulla fuerint in Ecclesia, per integrum fere cum dimidio saeculum, celebrata Concilia.

Illud ergo quod de gradibus superepiscopalibus diximus supra (n. 747), eos nimirum posse origini apostolicae referri ad summum sub quadam generica, imperfecta et indeterminata forma, hic quoque videtur repetendum de origine Conciliorum ceterorumque ecclesiasticae auctoritatis conventuum; ita, videlicet, ut Apostoli nonnisi quoddam genericum et indeterminatum posuerint¹ vestigium, ad invehendam formaliter praxim et disciplinam tum Conciliorum tum aliorum ecclesiasticorum conventuum.

III. Prima Concilia, et quidem particularia, quorum certa memoria extat, celebrata fuerunt in Oriente versus finem saeculi secundi in causis de montanismo et de Paschatis celebrandi controversiis (1). Deinde saeculo quarto (a. 325), habitum est Concilium Nicaenum, quod vulgo retinetur fuisse primum oecumenicum Concilium.

(1) Cf. *Hergenroether*, «*Stor. della Chiesa*», lib. I, part. III, cc. 8 et 14.

C) *Origo graduum quasi-episcopalium.*

754. Origo Coadiutorum Episcoporum.—Hic gradus, prout etiam ceteri ad hunc ordinem graduum quasi-episcopalium pertinentes, indubie est adscribendus origini mere ecclesiasticae, nec ad ius sive divinum sive apostolicum referri potest. Olim quidem allegabatur factum S. Petri, qui, iuxta quosdam historicos (1), dum adhuc viveret, Romae ordinaverat Episcopos S. Linum et S. Cletum ut in regimine Ecclesiae ipsum adjuvarent et absentem substituerent; sed hodie talis historia communiter reiicitur ut fictitia (2). Imo postquam Apostoli instituerunt episcopatum monarchicum, regula canonica fuerat semper recepta, ne duo simul Episcopi essent in una ecclesia (3), cui proinde videbatur repugnare assumptio alterius Episcopi etiam ut Coadiutoris, praesertim si iam eo ipso in successorem destinaretur (4).

Tamen aliquando huic regulae fuit derogatum propter necessitatem coadiuvandi Episcopum senio vel morbo confectum vel alias a perfecta ecclesiae administratione, sive temporanee sive perpetuo, impeditum. Huius disciplinae primum certo compertum exemplum occurrit initio saeculi tertii, cum Episcopus Alexander, relicta sua Ecclesia in Cappadocia, venit anno 212 Hierosolymam et ibi, rogatus a fratribus et de consensu Episcoporum viciniorum, operam suam, tanquam Coadiutor, adiecit Narciso episcopo ultra centum annos aetatem agentis. Saeculo quarto et sequentibus habemus, praeter alia, haec exempla: S. Basilius fuit primum constitutus Episcopus Coadiutor Eusebii Caesariensis, cui deinde ille successit; S. Gregorius Nazianzenus, licet iam esset consecratus Episcopus Sasimorum, remansit tamen in patria coadiuvans suum patrem, illius civitatis Episcopum; S. Augustinus expetitus est atque obtentus Episcopus Coadiutor a suo in ecclesia Hipponensi praedecessore Valerio, quod tamen fieri non debuisse propter Concilii Nicaeni vetitum (can. 8), tunc utrique ignotum, est postea confessus Augustinus ipse.

Hac in re profecto incerta fuit longo tempore disciplina, cum ex

(1) *Rufin*, «Praef. in recogn. Clem.» (apud Migne, «Patr. Gr.», I, 1207) et alii plures.

(2) Cf. *Mourret*, «Histoire», etc., vol. I, part. I, c. 5, II.

(3) *S. Cyprian.*, in cc. 5 et 6, C. VII, q. 1: c. 8 Conc. Nic.; c. 14, X, I, 81.

(4) Cf. *Thomass.*, tom. II, lib. II, cc. 55 seq.

una parte non deficerent plures casus, in quibus darentur Episcopis Coadiutores, adeo ut Augustinus nonnisi pluribus sive transmarinis sive africanis exemplis sibi obiectis compulsus atque coactus suam acceptaverit designationem (1); ex alia parte huiusmodi praxis videretur contraria canonibus prohibentibus duos esse in una civitate Episcopos, imo censeretur esse palliatus modus designandi sibi contra canones successorem. Hinc aliquando necessitatibus Episcoporum senium, aegrotantium, aut impeditorum occursum est per operam alicuius ex vicinioribus Episcopis (2). Non tamen intermissa fuit assumptio Episcoporum Coadiutorum (3), donec tandem mos designandi Episcopos Coadiutores fuerit canonice receptus, nec amplius existimatus repugnare legi de duobus in eadem civitate Episcopis non constituendis. Ita iam habetur recognita disciplina in decreto Gratiani (C. VII, q. 1, praesertim cc. 12, 13, 14, 17, 18, cum dictis Gratiani) et confirmata est iure decretalium (c. 5, X, III, 6; c. un. III, 5, in VI).

Assumptio vero Episcopi Coadiutoris quandoque facta est a solo ipso coadiuvando Episcopo, frequentius probata fuit a vicinioribus Episcopis, a Metropolitano vel Concilio Provinciali, a Primate et maxime a Romano Pontifice; sed non fuit causa Papae reservata usque ad Bonifacium VIII, qui (cit. c. un. III, 5, in VI) constituit assumptionem cuiuslibet Episcopi Coadiutoris, cum vel sine futura successione, fieri non posse nisi apostolica auctoritate.

755. Origo Administratorum Apostolicorum — Hodie in novo Codice appellantur Administratores Apostolici illi quibus *integrum* regimen alicuius Diocesis canonice iam erectae a Summo Pontifice committitur, sive plena sive vacante sede, atque exercetur nomine eiusdem Pontificis Romani (c. 312 seq.); proinde Administratores quilibet, etiam ii qui sede plena constituuntur, non coadiuvant Episcopum quadantenus agentem, sed omnino supplent ipsum in regenda Diocesi. Atque ut melius pateat origo Administratorum, prout hodie exstant, debemus latius inspicere Dioecesium Administratores multiplicis generis, qui successivis temporibus exstiterunt, variis nominibus nuncupati, diversimode ad munus assumpti, quandoque episcopali consecratione destituti sed alias ea

(1) Cf. *Thomass.*, l. cit., c. 56, n. 3.

(2) Cf. cc. 1 et 4, C. VII, q. 1.

(3) Cf. *Thomass.*, l. c.

etiam donati, omnes tamen communem characterem praeseferentes, quod tenerent administrationem, seu nempe integrum regimen alicuius Diocesis sibi in titulum non collatae.

I. Antiquis temporibus iam nobis occurrunt exempla Administratorum dioecesanorum; ita possumus administratorem dicere S. Gregorium Nazianzenum, qui, postquam fuerit Episcopus Sasimorum et Coadiutor sui patris Episcopi Nazianzeni, deinde Constantinopolim a catholicis vocatus tempore, quo illa sedes detinebatur ab episcopis haereticis, ibi fideles confortavit atque ad triumphum contra haereticos duxit, eamque rexit ecclesiam per biennium et amplius donec tandem in Concilio Constantinopolitano a. 381 proclamatus est proprius ac legitimus illius sedis episcopus. Clariora exempla huiusmodi Administratorum reperire licet in historicis gestis S. Gregorii Magni.

Is utique Papa administrationem aliquarum Dioecesium commisit pluries quibusdam Episcopis e sua propria Diocesi pulsus ob incursionem barbarorum: sic Joannem Episcopum Lissitanae civitatis ab hostibus captivatae constituit in Squillacina Ecclesia, ita tamen ut ad priorem Ecclesiam deberet redire si eam ab hostibus liberam effici contingerit (lib. II, epist. 25, relat. in c. 42, C VII, q. 1); Agnellum Episcopum Fundorum, quod ea civitas ab hoste esset vastata, Tarracinae constituit Sacerdotem ea quidem ratione ut Fundensis Ecclesiae non desineret esse Pontifex (lib. II, epist. 13, relat. in cc. 5 et 6, C. XXI, q. 1); Martinum, Ecclesiae Tranatensis hostili feritate dirutae Episcopum, praeposuit Ecclesiae Saonensi iamdiu auxilio Pontificis destitutae (lib. I, epis. 79). Hoc idem legitur de Joanne Papa VIII (in eius epist. 13), qui Frotario Burdigalensi Episcopo tandiu Bituricensem Ecclesiam commisit, quandiu pagani Burdigalensem Ecclesiam obtinerent. E converso administratio alicuius Ecclesiae usque adeo eversae, ut restituendi Episcopi vix esset spes, commendabatur alicui viciniore Episcopo, prout similem Ecclesiam Episcopo Panormitano commendavit S. Gregorius (lib. VII, epist. 74).

II. Et toto quidem medio aevo usitatus est mos nominandi Administratores Dioecesium. Quod sub triplici ratione praecipue eveniebat.

A) *Eveniente vacatione alicuius Dioecesis*; tunc siquidem regimen ex iure pertinuisset temporibus antiquioribus ad presbyterium seu clerum dioecesanum, serius autem ad Capitulum Cathedrale, et fre-

quenter nominabatur a Papa, a Metropolitanis, ab Episcopis vicinioribus aut comprovincialibus, vel ab aliis quoque aliquis clericus vel Episcopus a sua Ecclesia regenda impeditus, quandoque etiam Episcopus vicinior, qui administrationem dioecesis susciperet vel saltem rectae electioni successoris Episcopi provideret. Huiusmodi Administratores, sede vacante, multipliciter appellabantur seu nempe *Visitatores, Intercessores, Interventores, Commendatores*, etc., ac in usu fuerunt iam a saeculo quarto et deinceps frequentius usque ad saeculum duodecesimum, rarius postmodum. De ipsis distinctius agemus infra cum de origine Vicarii Capitularis.

B) *Sede impedita*, vel potius Episcopo alicuius Dioecesis impedito a quolibet exercendo, saltem temporaliter, regimine in Diocesi; id autem poterat multiplici ex causa contingere:

a) Propter inhabilitatem absolutam Episcopi, unde impotens efficeretur ad regendam Diocesim, v. g., ex morbo, dementia, etc.; tunc enim Episcopus non privabatur suo honore, id est, sede, nec alius Episcopus pro illa diocesi eligebatur, sed eiusdem dioecesis administratio committebatur idoneae personae, forsitan alii Episcopo qui interim regimen exerceret: ita pluries decrevit S. Gregorius Magnus (cf. cc. 1, 4, 14, C. VII, q. 1); ex Decretali autem Bonifacii VIII contenta in c. un. III, 5, in VI Capitulum Cathedrale tenebatur rerum conditionem Romano Pontifici referre ut Administratorem Dioecesis designaret; sed in casu dementiae Episcopi poterat idem Capitulum, praecipue in dioecesibus remotis, statim constituere Administratorem ac deinde Pontifici referre.

b) Propter captivitatem, relegationem, exilium vel persecutionem, qua Episcopus a diocesi abiiceretur; his in casibus pariter Administrator dioecesis eligebatur: ita, exulante ab Ecclesia Augusto-densi Beato Leodegario Episcopo temporibus Childerici regis Galliae, commendata fuit dioecesis administrationi Erminarii Abbatis S. Symphoriani; item depulso e sua sede Rigoberto Episcopo Remensi, suscepta est illius Ecclesiae administratio a S. Bonifacio Archiepiscopo Moguntino (1); serius, iuxta dispositionem Bonifacii VIII (c. 3, I, 9, in VI), cum Episcopus istis de causis impediabatur a regimine Dioecesis, haec administrabatur a Capitulo ac si esset vacans, nisi Romanus Pontifex nominaret Apostolicum Administratorem.

c) Propter subeundam ab Episcopo poenitentiam aut canonicam

(1) Cf. *Thomass.*, vol. II, lib. III, c. XI, n. 5, et C. XIII, n. 14.

poenam, v. g., excommunicationis; tempore siquidem quo duraret conditio poenitentiae vel censurae, nequibat Episcopus regere Dioecesim, quare eius loco destinabatur Administrator (1).

d) Propter absentiam etiam legitimam, Episcopi, qui longiusculum abiret e Diocesi; quoniam etiam tunc aliquoties Administrator in Diocesi constituebatur; atque adeo cum S. Gregorius Magnus Paulo, Episcopo Nepesino, iniunxisset visitationem seu administrationem Ecclesiae Napolitanae vacantis, interim alium Episcopum delegit Dioecesis Nepesinae Administratorem (2); similiter Hadrianus Papa secundus Hincmaro Remensi commisit Ecclesiae Laudunensis administrationem, quandiu Hincmarus nepos roma nam peregrinationem obiret (3).

c) *Usu Commendarum*; nam commenda nihil aliud erat nisi concessio officiorum aut beneficiorum ecclesiasticorum quae in custodiam vel administrationem dabantur alicui ut is iura eorum tueretur, bona conservaret et administraret, munia exerceret Commendae fuerunt in usu praecipue quoad Monasteria et Abbatias indeque iam a saeculo sexto; beneficia quoque minora, v. g., paroeciae commendabantur; tandem etiam Episcopatus. Ac initio dabantur Commendae in bonum utilitatemque Ecclesiarum ac beneficiorum, deinde tamen intendebatur utilitas, praesertim temporalis, Commendatariorum, et sub nomine Commendae celabatur vera pluralitas beneficiorum. Commendae igitur ex hoc capite iam differrent ab Administrationibus proprie dictis, de quibus nunc egimus; sed insuper differebant quod Administratores non ultra exercerent munus sibi commissum quam exigeret causa illa, ex qua fuerant constituti; e contra Commendatarii retinerent commendam aut in perpetuum aut in tempus satis longum saepius indeterminatum. Attamen usus Commendarum, qui iam ab antiquo tempore frequentabatur quoad Monasteria et alia beneficia, rarius usque ad saeculum decimum quartum obtinuit in Episcopatibus, et nonnisi unum vel aliud ex praecedentibus saeculis affertur exemplum, ut, v. g., Papa Paschalis II Bernardo Archiepiscopo Toletano Segoviensem Ecclesiam, nisi proprium desideraret civitas ipsa Episcopum, pro graviore ipsius Archiepiscopi paupertate permisit obtinere (4).

(1) Cf. Thomass. *ibid.*, c. X, n. 3, et c. XI, n. 9.

(2) Cf. Thomass. *ib.*, c. X, n. 2.

(3) Thomass., *ib.*, c. VIII, n. 14.

(4) Cf. Thomass., *ib.*, c. XIX, n. 4.

A tempore praesertim Clementis V fuit receptus mos concedendi etiam Episcopatus in Commendam, et licet postea ipse Pontifex tentaret abusum corrigere (cf. c. 2, III, 2 in Extrav. Comm.), tamen mos ille fuit crebrius usurpatus (1) usque ad Concilium Tridentinum, in quo fuit editum decretum (c. 2 sess. VII *de reform.*) ut nemo, quacumque etiam dignitate, gradu aut praeeminentia praefulgens, plures episcopatus in titulum sive commendam aut alio quovis nomine recipere et simul retinere praesumeret: alia pariter Commendarum genera fuerunt ab eodem Concilio profligata (cf. c. 4 sess. VII *de reform.*; c. 17 sess. XXIV *de reform.*; c. 20 sess. XXV *de reform. Reg.*).

III. Sed e contra, retenta semper fuit praxis nominandi Administratores Dioecesium, tum sede vacante tum sede plena; eorum tamen deputatio iuxta decreta Bonifacii VIII (c. 42, I, 6 in VI; c. 4, I, 9 in VI, c. un. III 5 in VI), non poterat iam fieri nisi a Sede Apostolica vel eius auctoritate. Mensura autem potestatis, quae competeret Administratoribus determinabatur pariter a Romano Pontifice; quod si nulla peculiaris fieret determinatio, sed concederetur procuratio seu administratio libera et plena in spiritualibus et temporalibus, tunc Administrator poterat exercere omnia quae iurisdictionis episcopalis existunt, alienatione bonorum immobilium duntaxat excepta (c. 42, I, 6 in VI). Attamen ii, quibus praefata administratio committebatur, non vocabantur communiter Administratores Apostolici, sed potius Vicarii Apostolici (2); cum vero solerent quoque eo nomine nuncupari illi qui caractere episcopali insigniti regerent Missiones, hinc recentiores Auctores (3) solebant dividere Vicarios Apostolicos in eos qui mittebantur ad regiones ubi nondum erat constituta hierarchia ecclesiastica, et in eos qui ad dioecesim, sive sede plena sive sede vacante, regendam deputabantur.

Peculiari duntaxat sensu adhibebatur nomen Administratoris Apostolici, cum, scilicet, regius aliquis princeps, in legitima nondum aetate constitutus, alicui ecclesiae praeficeretur; tunc siquidem donec minor ille pervenisset ad legitimam aetatem, regimen dioecesis committebatur personae idoneae, quae solebat appellari Administrator Apostolicus; aliquando ipsis minoribus concedebatur quidem

(1) Cf. *Thomass.*, ib. c. XX.

(2) *Bened. XIV.*, *de Syn. Dioec.*, lib. II, c. 10; *Ferraris*, v. «Vicarius Apostolicus».

(3) *Bouix*, «*De Cur. Rom.*», part. IV, sect. IV; *Wernz*, II, 698; *Sebastianelli*, *de person.*, n. 127 seq.

Ecclesiae administratio tum in spiritualibus tum in temporalibus, at debebant sibi assumere coadministratorem quoadusque ad legitimam aetatem pervenissent (1).

756. Origo Vicariorum ac Praefectorum Apostolicorum. — Nunc ex novo Codice Vicarii Apostolici, prout etiam Praefecti Apostolici, dicuntur solummodo illi qui regunt territoria nondum in dioeceses erecta. Gradus hic ecclesiasticae hierarchiae, prout hodie exstat, recentiorem agnoscit originem. Nam plurium saeculorum decursu Ecclesia consuevit instituere iam primo et directe regimen episcopale apud diversas gentes quae ad fidem Christi veniebant, nec prius ibi praemittebatur, ut nunc fieri solet, quoddam praeivium ac provisorium ecclesiasticum regimen exercendum per Apostolicos Praefectos et Vicarios. Olim proinde vel mittebantur ad convertendam aliquam gentem nonnulli Episcopi, sive unus sive plures, qui Evangelium praedicarent, et novas ecclesias, id est, dioeceses instituerent ac regerent tamquam proprii earum Pastores; vel si aliquando fides Christi inducebatur a missionariis dignitate episcopali non fulgentibus, tunc vix ac necessitas agnoscebatur constituendi novos christianos sub ecclesiastico regimine pastoralis, petebantur et adveniebant Episcopi et erigebantur verae dioeceses. Jus autem ordinandi et mittendi Episcopos ad gentes barbaras, quae ducebantur ad Christi fidem, antiquitus exercebatur non solum a Papa, verum etiam a Patriarchis et forsitan etiam ab allis principalioribus Episcopis; sed postea retentum est a solo Romano Pontifice, cui soli competit ex iure divino.

Atque ille mos erigendi statim dioeceses in gentibus recenter conversis, protractus est usque ad tempora modernioris aevi, et fuit usitatus saeculis etiam decimo quinto, decimo sexto et ineunte decimo septimo apud regiones nuper detectas in Africa, Asia et praesertim America. Quare regimen Praefectorum et Vicariorum Apostolicorum repetendum est a creatione Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, vel saltem fuit ea Sacra Congregatio quae regimen istud expolivit ac definivit sub propria determinata forma.

Praefectura utique Apostolica Lusatiae, in Saxonia, dicitur fuisse erecta iam anno 1567 (2); sed revera ista Praefectura, initio non fuit

(1) *Riganti*, ad reg. XXV cancel., § 2, n. 28 seq.; *Bened. XIV*, «de Syn. Dioec.», lib. XIII, c. 6, n. 5.

(2) Cf. *Anuario Pontificio* per l'anno 1919, pag. 354.

nisi administratio Dioecesis Misnensis, quam ultimus eius Episcopus Joannes anno 1560, priusquam amplecteretur lutheranismum, transtulit in Decanum Capituli Budissensis, hanc vero iurisdictionis translationem anno 1567 Sedes Apostolica approbavit (1); ideo nunc etiam illa praefectura peculiari iure regitur. Pariter anno 1583 Gregorius XIII nominavit Sasboldum Wosmer Vicarium Apostolicum Hollandiae; at vero tam hic primus Apostolicus Vicarius quam eius successores immediati censendi sunt potius veluti Administratores Apostolici (2) Ecclesiae Ultraiectensis, quam simul cum cathedrali Capitulo adhuc subsistente regebant (3).

Negari tamen nequit hos casus fuisse veluti prodromos et initia novae disciplinae postea evolvendae, et constituisse exempla quibus usum Administratorum Apostolicorum accommodatum fuit ad regimen Missionum seu incipientium christianitatum, ac porro transformatum in novam formam Apostolicorum Praefectorum et Vicariorum. Hanc vero formam iam pressius retulerunt Praefectura Apostolica Rhetorum in Helvetia, erecta anno 1621, et Vicariatus Apostolicus Angliae a Gregorio XV institutus anno 1623. Revera tamen fuit Sacra Congregatio de Propaganda Fide fundata anno 1622, quae illam formam definitive constituit; ab ea siquidem fuerunt iam quam primum erectae nonnullae Apostolicae Praefecturae, deinde etiam Vicariatus Apostolici, eisque propria ac determinata regiminis forma praestituta, ut patebit melius infra.

757. Origo Praelatorum inferiorum.—Prioribus Ecclesiae saeculis nullae erant personae, res aut loca quae non subiicerentur Episcoporum iurisdictioni atque ab eis regerentur. Verum decurrente media aetate plures inductae fuerunt exemptiones a potestate Episcoporum, creatique sunt alii ecclesiastici praelati, qui licet non essent in ordine episcopali constituti, tamen iurisdictionem ordinariam et quasi-episcopalem obtinerent ad regendas et administrandas personas, res vel loca exempta. Quamvis enim iuxta Christi institutionem fideles et res ecclesiasticae sint regendae et administrandae generatim per Episcopos tamquam per proprios et ordinarios Pa-

(1) *Misstones cathol.* cura S. C. de Prop. Fide descript., a. 1907, pag. 86.

(2) Revera, ut iam diximus n. 735, posteriori tempore vocabantur indiscriminatim Vicarii Apostolici tam illi qui constituebantur in locis Missionum quam alii qui ut Administratores Apostolici praeficiebantur regendis dioecesium iam constitutis.

(3) *Hergenroether*, Epoch. III, lib. I, part. II, c. 7, et lib. II, part. I, cc. 3 et 4.

stores, non impeditur tamen Romanus Pontifex quin aliqua loca, res aut personas eximat a iurisdictione Episcoporum, eas sibi immediate subiiciendo, praeficiatque ipsis regendis peculiare Praelatos, ab Episcopis distinctos et gradu aliquatenus inferiores.

Idipsum potuerunt, olim saltem, facere Patriarchae et Primates et Metropolitani, qui recipiebant sub immediata sua protectione et dependentia nonnullas personas aut ecclesias seu monasteria ab Episcoporum iurisdictione substracta; quinimo fecerunt hoc etiam Concilia nationalia, necnon provincialia, ac vel ipsi Episcopi concedebant quandam a sua potestate exemptionem et partem suae iurisdictionis in istos Praelatos transferebant; nec defuerunt casus, in quibus per usum et praescriptionem fuit iurdictio illa Episcopis adempta ac in Praelatos inferiores translata. Non censebatur hac ratione contradicere intentioni Christi, qui, etsi nihil huiusmodi praescripserit, nec etiam id facere suae Ecclesiae prohibuit. Exemptiones ergo ab Episcoporum iurisdictione et institutio Praelatorum inferiorum sunt equidem iuris mere humani, ac prorsus legitimae nec divino iuri contrariae.

In quibus minoribus Praelatis fuit paulatim distinctus triplex gradus. Nam quandoque a iurisdictione Episcopi eximebatur aliquod monasterium, ecclesia, capitulum vel pius quilibet alius locus seu ecclesiasticum institutum, atque adeo proprius loci immediatus Superior donabatur ecclesiastica iurisdictione qua regeret duntaxat personas, res et cetera ad monasterium, ecclesiam, etc., pertinentia, nullam tamen in externos obtineret potestatem. Haec vocabatur *exemptio passiva*, et Praelatus ille dicebatur *simpliciter inferior* vel etiam *infimi generis* inter Praelatos huiusmodi.

Alii ex praelatis ipsis dicebantur esse praediti *exemptione activa*, attamen *minus plena*, et exercebant iurisdictionem non solum in monasterium, ecclesiam, etc., atque in personas ibi habitantes, sed etiam in clerum et populum certi loci seu regionis, quae tamen contineretur in territorio alicuius Episcopi nec esset ab eo separata: hi Praelati vocabantur *medii generis*, ac etiam improprio quodam et lato sensu dicebantur esse *Nullius* (dioecesis). Tandem alii ex his inferioribus Praelatis nominabantur *tertii et supremi generis* et sensu stricto appellabantur *vere Nullius* (dioecesis), quoniam habebant proprium territorium ad instar dioeceseos et a cuiusvis Episcopi dioecesi separatum ubi, *activa et plena exemptione* fruenter, exercebant iurisdictionem quasi-episcopalem, praeterquam in personas

aut res proprio monasterio seu ecclesiae addictas, etiam in clerum et populum illius integri territorii (1).

Huiusmodi tres gradus exemptionis sunt in Ecclesia inducti eadem successione qua distinguuntur ab invicem maiori vel minori dignitate, prior enim exstitit exemptio mere passiva, deinde activa minus plena, tandem activa plena. Id tamen non intelligas de singulis Praelaturis exemptis, quasi postquam inducta est secunda aut tertia exemptionis species, non amplius iam existerent aut novae constituerentur Praelaturae prioris aut alterius speciei, semper enim tria illa genera exemptionis sunt retenta et diversimode singulis Praelaturis attributa, unum vel aliud iuxta voluntatem concedentis; agitur proinde de originis successione inter genera ipsa. Et probe notandum est quod non solerent fieri concessionem generales, quibus plura simul loca eximerentur ab Episcoporum potestate, seu plures simul darentur Praelati inferiores; contra, unaquaeque separatim Praelatura instituebatur; ad summum alicubi fuerunt simul exempta cuncta monasteria alicuius provinciae vel regionis, et postquam erectae sunt Congregationes monasteriorum et religiones ad modum organici corporis institutae, concedebatur exemptionis privilegium toti congregationi seu religioni et consequenter omnibus eius monasteriis aut conventibus; imo id factum est duntaxat quoad primum gradum exemptionis passivae, non vero quoad duos alios gradus exemptionis activae, quae non concedebatur nisi singulis in specie praelaturis.

Praxis exemptionum et praelatorum inferiorum incepit primum in monasteriis religiosorum vigere, nec nisi post plura saecula fuit etiam extensa ad saecularium ecclesias, capitula, collegia sive alia loca. Quoniam igitur exemptiones prius concessae fuerunt monachis, ideo eorum Praelati exempti dicebantur ac nunc etiam dicuntur communiter *Abbat*es, ita ut promiscue adhiberetur in lure dictio *de Praelatis* aut *de Abbatibus* inferioribus; imo quando exemptiones fuerunt quoque extensae ad saeculares, eorum Praelati plures saltem dicebantur pariter *Abbat*es. Item cum ex praelatis regularibus nonnulli appellarentur *Priores*, eo quod exemptio solerent concedi non solum *Abbat*ibus verum etiam *Prioratibus*, hinc nonnulli saeculares

(1) Cf. *Petra*, «Comm. ad Const. Apost.», tom. V, ad Const. IV Callisti III; item cf. *Benedict. XIV*, «de Syn. Dioec.», lib. II, c. XI, n. 2 seq., et alios Auctores passim.

Praelati exempti vocabantur similiter Priores⁽¹⁾. Temporibus autem subsequentibus, cum instituti fuerunt Ordines mendicantium, clericorum regularium, etc., multiplicata sunt diversa nomina quibus nuncupabantur Superiores aut Praelati regulares, ut melius in tractatu de Religiosis patebit; saeculares vero cognominati fuerunt, pro diversitate locorum, non solum Praelati, Abbates et Priores, verum etiam Praepositi, Decani, Archidiaconi, Archipresbyteri, etc. (2).

Age iam, hisce omnibus suppositis, arduum foret definire tempus praecisum, quo inferiores Praelati eorumque diversa genera esse inceperunt. Constat sane primitus fuisse inductam exemptionem passivam aliquorum monasteriorum, sed quandonam id praecise evenit? Nam utique vel ab initio monachi debuerunt esse liberi a quacumque externa auctoritate in determinandis et agendis rebus, quae spectabant ad regimen, ut nunc dicitur, internum; saltem videtur id posse colligi ex omnibus priscis regulis monasticis, maxime ex S. Benedicti regula (3); attamen quoad regimen ecclesiasticum externum monachi erant subiecti Episcopis, ut constat ex Concilio Chalcedonensi (cc. 4 et 8 apud, c. 12, C. XVI, q. 1, et c. 10, C. XVIII, q. 2) et ex plurimis aliis statutis ecclesiasticis vetustioribus (4).

Deinde, saeculo quinto, iam inceperunt Episcopi, concilia, reges ac ipsi Romani Pontifices concedere vel agnoscere nonnullis monasteriis peculiaria privilegia ac exemptiones pluribus in rebus, maxime in electionibus, usu bonorum temporalium, sacris ordinationibus recipiendis, etc.; quae privilegia, saeculis subsequentibus, latius fuerunt multiplicata, maxime cum non pauca monasteria studerent sibi procurare regiam aut pontificiam specialem tutelam ac protectionem contra Episcopos (5); veruntamen nondum his proprie continebatur exemptionis a iurisdictione privilegium stricte dictum, quia salva manebant pleraque Episcoporum iurisdictionalia iura.

In Africa iam saeculo sexto generatim monasteria fuerunt subducta potestati Episcoporum, non tamen fuerunt Romano Pontifici subiecta sed Primati Carthaginiensi; item in Oriente Patriar-

(1) Causa potuit esse, quoad plures saltem, ea quam mox tangemus, id est, plures Abbatias vel Prioratus regulares devenisse postea ecclesias saeculares.

(2) Cf. *Tamburini*, «de Iure Abbatum et Praelat. infer.» tom. I, disp. I, q. 1 n. 8.

(3) Cf. *Molitor*, «Religiosi iuris cap. selecta», n. 418 seq.

(4) Cf. *Thomass.*, part. I, lib. III, c. 26 seq.; *Bianchi*, «Della Potestà e polizia della Chiesa», tract. II, lib. II, c. II, § V, n. 1.

(5) Cf. *Thomass.*, loc. cit., c. 29 seq.

chae Constantinopolitani saeculo septimo et sequentibus plura monasteria suae immediatae iurisdictioni supposuerunt, idemque videntur fecisse alii Patriarchae quoad nonnulla monasteria, imo etiam Metropolitani in Oriente quoad monasteria sita in suorum suffraganeorum dioecesibus (1); non constat tamen utrum ex illa ab Episcopis exemptione Abbates monasteriorum obtinuerint ipsi ecclesiasticam iurisdictionem ad regendos subditos, an facta duntaxat fuerit translatio iurisdictionis in monachos ab Episcopis ad Primate[m] vel Patriarcham, vel Metropolitanum, relicta Abbatibus sola potestate paterna seu dominativa quae iam prius ipsis sub proprio Episcopo compete[n]t (2).

Quoad alias regiones praesertim S. Gregorius Magnus ampliora concessit monachis privilegia maxime in Concilio Romano a. 601 (cf. c. 5 C. XVIII, q. 2; cf. pariter cc. 26, 27 ead.), imo communiter traditur fuisse S. Gregorius verus auctor exemptionis monachorum ab Episcoporum iurisdictione (3); tamen nec id plane evincitur.

At certe nonnulla exempla verae ac propriae exemptionis passivae quibusdam monasteriis concessae videntur posse iam referri ad saeculum septimum et octavum; ita Honorius I Papa anno 628 Bobiensi monasterio, in Dioecesi Tortonensi sito, privilegia Sedis Apostolicae largitus est, quatenus nullus Episcoporum in praefato coenobio quolibet iure dominari conaretur; Joannes IV anno 641 duo alia eiusmodi privilegia, postulante Clodoveo II Francorum rege, expedit, alterum, scilicet, monialibus Sanctae Columbae, alterum vero monasterio Sancti Columbani seu Luxoviensi, in Burgundiae comitatu; Papa Adeodatus anno 674 confirmavit libertatem et exemptionem Abbatiae S. Martini concessam a Crotperto Episcopo Turonensi, accedente et aliorum Galliae Episcoporum assensu; Zacharia Papa concessisse fertur exemptionis privilegium anno 748 monasterio Cassinensi, anno vero 751 monasterio Fuldensi, sed authenticia diplomatum pro his duabus posterioribus concessionibus nunc vocatur in dubium. Vel ipsi Episcopi hanc iam exemptionem a sua iurisdictione concedebant, prout fecit Andobertus Episcopus Parisiensis anno 647 in favorem monasterii Fossatensis, Landerius item Parisiensis anno 658 quoad monasterium S. Dionysii, Berte-

(1) *Thomass.*, loc. cit., c. 81; *Bianchi*, loc. cit., nn. 5, 8.

(2) *Thomass.* ibidem, n. 9.

(3) Cf. *Benedict XIV*, de Syn. Dioec., lib. I, c. IV, n. 8.

fridus Ambianensis anno 664 in libertatem monasterii Corbeien-
sis (1); etsi revera Episcopales concessionem non poterant eadem vi
et firmitate pollere ac pontificiae.

Atque haec sane constant de exemptione passiva seu de primo
genere Praelatorum; incerta vero sunt initia Praelatorum medii
generis; quoad tertium autem genus Praelatorum nullius vere Dioe-
ceseos citant nonnulli (2), ut primum exemplum, concessionem mo-
nasterio Centulensi in Gallia a Summo Pontifice Leone III anno 800
in Caroli Magni coronatione factam, qua monasterii Abbati com-
mittebat Pontifex omnem curam in villa Centulae, et Episcopum
Ambianensem a iurisdictione ibi exercenda excludebat; alii vero (3)
retinent potius monasterium Cluniacense esse habendum ut primam
Nullius veram Abbatiam, eo quod eius erectio fuerit initio saeculi
decimi facta in eiusmodi loco qui nec Imperatori, nec Regi, nec
Episcopo ulli hactenus parvisset; unde et a fundatore monasterium
donatum est Apostolicae Sedi in patrimonium et allodium, atque a
Pontifice ipso Romano ea conditione acceptum fuit, ut praeter Ro-
manum Pontificem nullus ei vel in temporalibus vel in spiritua-
libus praeesset. Similia postea exempla subsequuta sunt monaste-
riorum, quae fundabantur in locis prius incultis et asperrimis,
ideoque ab ipsis eorum initiis fiebant Abbatiae vere nullius Dioe-
ceseos (4), ex titulo vel exemptione, quae postea est a canonistis (5)
appellata *nativa*; aliae tamen Abbatiae vere Nullius originem habue-
runt vi pontificiorum privilegiorum exemptione *dativa* (6) vel *prae-
scriptiva*.

Ea, quae hucusque sunt tradita, respiciebant duntaxat exemptio-
nem monasteriorum et Abbatum regularium; etenim origo Praela-
torum inferiorum saecularium atque exemptiones ecclesiarum, ca-
pitulorum, collegiorum vel aliorum saecularium institutionum
ecclesiasticarum nonnisi tandem post annum Christi millesimum

(1) Cf. de his omnibus *Thomass.*, loc. cit., c. 20; *Bianchi*, l. c. nn. 5, 7, 8; *Zacca-
ria*, Antifebr., part. II, lib. V, c. 1; *Bouix*, «de iure Regul.», par. V, c. II, § 1.

(2) *Bened. XIV*, «de Syn. Dioec.», lib. XIII, c. VIII, n. 20.

(3) *Thomass.*, loc. cit., c. 28, n. 4; c. 26, n. 2.

(4) *Thomass.*, ibid., c. 37, n. 2.

(5) Cf. iam cit. *Petra*, «Comm. ad const. IV Callisti III.», et *Bened. XIV*, «de
Syn. Dioec.», lib. II, c. XI.

(6) *Thomass.*, ibid., c. 36, n. 6.

esse inceperunt (1); imo earum plures originem habuerunt ex eo quod prius essent ecclesiae, etc., regulares, postea factae sunt saeculares (2).

Ab eo autem tempore frequentissimae fuerunt attributae exemptiones ab Episcoporum iurisdictione tum pluribus Praelatis saecularibus tum maxime Praelatis regularibus, quoniam paulatim exemptionem omnes Ordines regulares sunt adepti, non quidem ex lege generali, quae revera usque ad c. 615 novi Codicis nunquam fuerat lata, sed ex concessionibus peculiaribus aut ex privilegiorum communicatione (3). Attamen, cum istorum Praelatorum exemptiones nimium viderentur multiplicatae ac exemptorum privilegia nimis essent aucta, pluries deinde actum est de ipsis exemptionibus ac privilegiis moderandis, quod equidem praestiterunt sive Romani Pontifices sive oecumenica Concilia Viennense, Constantiense, Lateranense V, et praesertim Tridentinum (4). Supervenientibus postmodum variis temporum vicissitudinibus factum est ut hodie pauci reapse subsistant Praelati inferiores saeculares, pauci quoque Praelati regulares secundi atque tertii generis, nec integra proprie maneant nisi passiva Regularium exemptio.

D).—*Origo graduum infraepiscopalium.*

758. Origo coetuum consultoriorum Episcopi.—Qui nunc existunt Episcoporum consultorii coetus, nequeunt sibi vindicare originem divinam aut apostolicam, quoniam, ut ex dicendis patebit, ipsi prout formaliter ac in propria determinata natura existunt, ab Ecclesia decursu temporis sunt inducti. Attamen eorum coetuum aliquod fundamentum vel principium, sub ratione quidem generica et indeterminata, fuit iam ab Apostolis praeconstitutum. Etenim dioecesanus clerus habuit indubie originem apostolicam; quoniam vidimus supra (n. 745) fuisse in more Apostolorum ordinare in sin-

(1) *Thomass*, *ibid.*, c. 41. Nisi velimus in hoc censu habere illos Abbates regulares, qui simul fuerunt Episcopi dioecesani (*Thomass*, *ibi*, et *Bened.* XIV, «de Syn. Dioec.», lib. XIII, c. VII, n. 14), ut iam extitit, v. g., S. Martinus Turonensis.

(2) *Tamburini*, «de Jure Abbatum», etc., tom. I, disp. II, qu. 6.

(3) *Tamburini*, *ibid.*, disp. XV, qu. 4.

(4) *Thomass*, *loc. cit.*, cc. 39 et 40.

gulis Ecclesiis, quae fundabantur, nonnullos diaconos et presbyteros praeter Episcopum, imo in pluribus Ecclesiis, ut videtur, prius quam praeficeretur Episcopus, habitus est iam clerus constans presbyteris et diaconis. Coetus autem eorum clericorum vocabatur proprio nomine *presbyterium* (1); sed cum adfuit Episcopus, dicebantur etiam Episcopi *consilium*, *senatus*, *corona*, etc.; adsistebant enim clerici adiuvabantque suo consilio et opera Episcopum in exercenda potestate sive ordinis sive iurisdictionis.

Nimirum gerebant sacras functiones tum ordinis tum iurisdictionis, quae nunc diversis officiis sacris inveniuntur attributae. Sic: 1.º attendebant ad curam et administrationem bonorum temporalium, sublevabant pauperum miseriam, etc.; quod munus imprimis a diaconis praestabatur; 2.º docebant christianam fidem ac praedicabant; 3.º in conventibus fidelium et sacris functionibus celebrandis, maxime in offerendo Missae Sacrificio, Episcopum circumdabant et inserviebant; imo aliquando, Episcopi loco ac vice, ipsi sacra peragebant; 4.º simul cum Episcopo ac sub eius auctoritate gerebant animarum curam; 5.º deliberabant etiam cum Episcopo de iis quae essent peragenda, eumque suo consilio illustrabant; 6.º pertractabant ac definiebant, aut simul cum Episcopo aut ex eius auctoritate, ecclesiasticas causas et omnia negotia quae in Ecclesia seu Dioecesi emergerent; 7.º mortuo vel quomodolibet deficiente Episcopo, clerici ipsi vel presbyterium regebat interim dioecesim vacantem et curabat novi Pastoris seu Episcopi electionem (2).

Jamvero: excepta functionum diversitate, quae in singulis clericisoriebatur ex diverso recepto gradu ordinationis, non aderat tunc distinctio functionum exercendarum inter clericos, cum nullus

(1) Initio clerus dioecesanus constabat duntaxat presbyteris et diaconis; sed ab initio saltem tertii saeculi ordinati fuerunt quoque subdiaconi et alii clerici minores, qui omnes ad presbyterium pariter pertinebant. (C. Wernz, II, 767, IV). Numerus autem clericorum qui in singulis ordinibus erant constituti non videtur fuisse fixus ac determinatus, contra ac nonnulli dixerunt asserentes fuisse ab Apostolis constitutum singulis ecclesiis numerum duodecim presbyterorum, septem vero diaconorum. Nam si excipiamus diaconos, qui reapse fuerunt generatim numero septenario, in aliis ordinibus adfuit magna varietas pro diversitate locorum ac temporum: ita Romae circa medium saeculum tertium numerabantur 46 presbyteri, 7 diaconi, 7 subdiaconi, 42 acolythi, 52 exorcistae, lectores ac hostiarii (cf. *Hergenroether*, «Storia. etc.», lib. I, part. IV, c. 8, § 1; *Albers*, «Manuale», § 12 in fine).

(2) *Hergenroether*, l. c., part. III, c. 12, § 2.

eorum addiceretur peculiariter et permanenter determinatae functioni peragenda, sed omnia penderent a voluntate et nutu Episcopi, qui singulis singula praecipiebat aut committebat (1). Non igitur tunc temporis existebant officia ecclesiastica proprie dicta, v. g., oeconomorum seu administratorum quoad bona temporalia, parochorum quoad animarum curam, officialium diocesanae curiae quoad pertractanda et definienda negotia et causas ecclesiasticas, vicarii capitularis aut administratoris quoad regimen diocesis vacantis, capitulorum cathedralium aut consultorum diocesanorum quoad consilium vel consensum Episcopo in certis negotiis praestandum; et ita porro. Officia ergo huiusmodi non sunt formaliter qua talia et proprio sensu ad originem apostolicam referenda; attamen cum ex apostolica institutione derivent functiones ipsae, quae nunc exercentur a clericis officia ipsa obtinentibus, hinc quodam improprio sensu et fundamentaliter potest apostolica vocari eorundem officiorum origo.

Quod ergo diximus, in genere de omnibus hisce officiis, peculiariter est asserendum de illis consultoriis officiis seu coetibus, qui nunc Episcopo dantur in ecclesiastici regiminis subsidium; videlicet, functio ipsa consultoria ex qua nempe Episcopi teneantur quandoque uno vel alio modo exquirere suorum clericorum consilium, ab apostolica institutione fundamentaliter derivat; sed Apostoli non constituerunt ullum determinatum clericorum coetum qui fungeretur peculiariter hoc munere consiliandi Episcopos, tribuerunt nimirum clero dioecesano in genere eam functionem exercendam iuxta modum ab Ecclesia postmodum definiendum. Nihil autem est definitum prioribus Ecclesiae saeculis, tunc enim universus clerus alicuius Ecclesiae seu Dioecesis manebat in civitate apud Episcopum, quem adiuvabat opera et consilio; et quandoque sane totus conveniebat cum Episcopo, si nempe, pro sua prudentia, id opportunum Episcopus iudicasset, ad pertractandum et definiendum aliquod gravioris momenti negotium, v. g., cum Papae Cornelio, medio saeculo tertio, ut de causa iudicaret Maximi, Urbani et Sidonii, qui eiurato schismate in Ecclesiam recipi poscebant, placuit contrahi presbyterium, et adstantibus etiam Episcopis quinque, consensu omnium fuit statutum quid circa eorum personam obser-

(1) Haec rerum conditio ita permansit tribus saltem primis Ecclesiae saeculis.

vari deberet (1); sed alias Episcopus in suis deliberationibus ac in negotiis pertractandis utebatur consilio aut opera unius vel plurium ex suis clericis, prout melius sibi fuerit visum, nec adstringebatur determinata lege coadunandi universum clerum statis temporibus vel pro quibusdam peculiaribus negotiis.

Potuerunt equidem esse aliqui Episcopi, qui propria voluntate sibi ipsis legem imposuerint ut saltem de praecipuis negotiis deberent agere cum consilio sui cleri, qua ratione S. Cyprianus scripsit (2): «Solus rescribere nihil potui, cum a primordio Episcopatus mei statuerim nihil sine consilio vestro et sine consensu plebis meae privatim sententia gerere»; non tamen inde colligitur fuisse ea lex in Ecclesia quoslibet obligans Episcopos ad eundem morem servandum. At saeculo quarto constitui iam ceperunt stabiliter aliqui clerici extra civitatem, ut curam exercerent eorum christianorum qui ruri seu in pagis degebant; hinc clerici illi non poterant amplius Episcopum adiuvere suo ordinario consilio, quod praestabant clerici civitatenses; adhuc tamen clerici omnes diocesani convocabantur aliquoties apud Episcopum, unde originem habuerunt synodi dioecanae; praeterea in Conciliis provincialibus fuerunt canones statuti, quibus constringebantur Episcopi ut in quibusdam gravioribus negotiis agerent de consilio et sententia suorum clericorum; atque adeo paulatim sunt determinatae formae quaedam sive modi ab Episcopis servandi in exquirendo suorum clericorum consilio.

Jam igitur hisce praehabitis generalioribus notionibus, agemus peculiariter de triplici huiusmodi consultorio modo seu coetu.

I. *De origine synodi dioecanae.*—Possent quadantenus in censu haberi dioecesanarum synodorum generales illi conventus, quos tribus etiam saeculis Ecclesiae prioribus, cōgebant, ut diximus, Episcopi ex clero suo universo. Imo, referente Benedicto XIV (3), non defuerunt Auctores qui docerent primam synodum dioecesanam fuisse conventum illum Seniorum aut Presbyterorum Ecclesiae Hierosolymitanae cum S. Jacobo, suo Episcopo, collectum ut audirent S. Paulum narrantem uberes suae praedicationis fructus, prout refertur in Actis Ap. (c. XXI, 18 seq.); hanc profecto sententiam non probat ipse Benedictus XIV, putat tamen speciem quamdam et

(1) *Bened. XIV*, «de Syn. Dioeces.», c. I, n. 8.

(2) *S. Cyprian.*, lib. 3, epist. 10.

(3) *Bened. XIV*, l. c., n. 5.

imaginem synodi dioecesanæ in praefata congregatione eminere. Expresius autem illi posteriores conventus generales, quos dicebamus, speciem synodi viderentur referre, utpote collecti ex toto clero Dioecesis, tamen sunt adscribendi potius coadunationibus ordinarii coetus consultorii, apud Episcopum ipsum manentis, qui frequentius et pro emergentium negotiorum opportunitate solet audiri, minime vero synodis dioecesanis, quae rarius et statis temporibus colliguntur ex universo clero per totam dioecesim sparso; unde nec praefati conventus generales vocabantur synodi, sed eodem nomine ac clerus ipse dioecesanus dicebantur *presbyteria*: ita Cornelius Papa de supra citato generali sui cleri conventu aiebat: «Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi *Presbyterium*; adfuerunt etiam Episcopi quinque, etc...»; item Siricius Papa de alio simili conventu circa annum 389 contra Jovinianum habito scribebat: «Facto ergo *Presbyterio* constitit doctrinae nostrae, id est christianae legi esse contrariam; unde... omnium nostrum tam Presbyterorum et Diaconorum, quam etiam totius cleri unam scitote fuisse sententiam... etc...» Et Benedictus XIV censet (1) equidem hunc Siricii conventum fuisse veram et propriam synodum dioecesanam ac fortasse omnium primam; sed non videtur adfuisse substantialis differentia istius siriciani conventus ab aliis similibus qui saeculis praecedentibus fuerant habiti.

Veruntamen ad saeculum quartum reapse est referenda origo dioecesanarum synodorum proprie talium; nam erectae cum essent tunc rurales paroeciae, ibi constituebantur clerici nonnulli, qui proinde adesse nequibant ordinariis Episcoporum consultationibus, sed ab eorum consiliis non fuerunt penitus exclusi, retentus est enim antiquus mos ut aliquando extraordinarie convenirent cum Episcopo omnes eius clerici etiam illi qui extra civitatem commorabantur in diversis pagis dioecesis; huiusmodi autem generalis conventus, collectus ad deliberandum et decernendum de causis et rebus dioecesanis, est deinde nuncupatus *synodus dioecesana*. Cuius disciplinae primum exemplum in Ecclesia Orientali solet adduci congregatio cleri alexandrini anno 321 celebrata, in qua Arius depositus est; in Ecclesia vero Occidentali prima synodus dioecesana, quae saltem ut prorsus certa retinetur, fuit Antissiodorensis in Gallia anno 585: sed praxis has synodos celebrandi est certe antiquior,

(1) De «Syn. Dioec.», l. c., n. 4.

etsi distincta earum notitia usque ad nos minime pervenerit (1). Quoad tempus quo celebrari solerent istae synodi, initio non erat determinatum; deinde ex consuetudine ac canonibus Conciliorum provincialium inductum est alicubi ut bis in anno haberentur sicut concilia provincialia, quorum decreta erant a singulis Episcopis in synodo promulganda (c. 7, Conc. Tolet. XVI, apud c. 1, Dist. XVIII), qui mos fuit retentus etiam postquam iam a saeculo sexto concilia provincialia nonnisi semel in anno convocari ceperunt; sed alibi quotannis duntaxat, etiam priore tempore, multo magis post saeculum sextum, cogeatur dioecesana synodus, quae disciplina tamquam generalis lex Ecclesiae fuit ab Inocentio III recepta in Conc. Lateranensi IV (cf. c. 25, X, V, 1), confirmata in Conc. Trid. (c. 2, sess. XXIV *de refor.*) et retenta usque ad novum Codicem, ubi (c. 356) protractum est tempus usque ad decimum saltem quoque annum (2).

II. *Origo Capituli cathedralis ut senatus Episcopi.*—Antiquissimam, imo apostolicam esse originem capitulorum cathedralium docuerunt Auctores non pauci, unde scribebat De Herdt (3): «Una omnium doctorum hac de re scribentium sententia est, ordinem canonicorum regulariter viventium primum ab Apostolis esse institutum. Adeo ut a primis nascentis Ecclesiae incunabulis clericorum exstiterint congregationes, veram collegiorum ecclesiasticorum speciem praeseferentes, in quibus et clerici et diaconi et presbyteri unum cum Episcopo corpus constituebant». Aiebat pariter Bouix (4): «Percurrendo totam saeculorum seriem ab apostolicis temporibus usque nunc, semper et ubique reperitur in unaquaque cathedrali Capitulum, id est, collegium presbyterorum et diaconorum auxiliantium Episcopo in Ecclesiae regimine, et mortuo vel absente Episcopo dioecesim episcopaliet ordinaria iurisdictione regentium.» Haec tamen solido fundamento carere videntur; ut enim constaret de assertionibus quas illi proferunt Doctores, essent duo demonstranda: 1.º exstitisse ab initio et deinceps semper in singulis Ecclesiis aut Dioecesibus clerum quemdam superiorem ab inferiore distinctum, seu, videlicet, peculiarem coetum clericorum selectorum, qui, a ceteris distincti eisque supereminentes, strictius adhaerent

(1) *Bened. XIV*, l. c.; *Wernz*, II, 858, IV.

(2) *Bened. XIV*, op. c., lib. I, c. 6; *Wernz*, l. c.

(3) *De Herdt*, «Praxis Capit., notio hist.»

(4) *Bouix*, «De Capitulis», part. I, sect. I, c. I, § 2—Vide quoque *Thomass.* (part. I, lib. III, c. 7 et seq.) et similiter alios Auctores.

Episcopo, constituentes eius proprium consilium, ac inde una cum ipso Episcopo regerent dioecesim, reliquum, scilicet, clerum et populum, eundemque supplerent Episcopum demortuum vel absentem, tandem novum Dioecesi eligerent ac curarent obtinere Praelatum; 2.º hoc munus consiliandi, adjuvandi, supplendi, nominandi Episcopum fuisse illius coetus, si non unicum, saltem peculiarem et praecipuum finem.

Quae, e converso, non evincuntur; etenim:

a) Primis temporibus nulla exstabat inter clericos diversitas nisi ea quae ex diverso gradu ordinis promanabat; sed quoad consilium et operam Episcopo praestandam in praedictis ministeriis et Ecclesiae regimine omnes pariter adhaerebant ipsi Episcopo et ab eius nutu pendebant, nec peculiares tunc aderant clericorum coetus. Nec illa diversitas est admittenda (non enim demonstratur), quae ab adversariis profertur, quod nimirum Apostoli assignaverint singulis Ecclesiis duodecim presbyteros et septem diaconos, hic autem numerus sit generatim ubique retentus tribus prioribus saeculis, ac illi presbyteri et diaconi soli strictius adhaerent Episcopo eisdemque senatum et consilium constituerent a quo excluderentur ceteri clerici inferiores magno numero postea adiuncti (1). Potius tenendum est clericos etiam istos minores, pariter ac presbyteros et diaconos, pertinuisse ad dioecesanum presbyterium, unde et ad senatum seu consilium Episcoporum, ideo hunc quoque adjuvasse in regimine dioecesis et in pertractandis causis negotiisque ecclesiasticis, simul denique cum presbyteris et diaconis cooperasse ad regendam ecclesiam vacantem, et ad novum Episcopum eligendum. Sane, ut mox videbamus, in illo presbyterio quod a Papa Siricio est factum, tulerunt sententiam non solum omnes presbyteri et diaconi, sed totus etiam clerus romanus; item si S. Cyprianus absque consensu etiam plebis nihil gerebat, et aliunde constat revera vel ipsam fidelium plebem intervenisse olim quibusdam gravioribus ecclesiasticis negotiis, v. g., electioni Episcoporum, quomodo dicemus clerus inferiorem fuisse exclusum a consiliis et deliberationibus episcopalibus, solosque presbyteros et diaconos, imo nec forsitan omnes, constituisse coetum peculiarem qui vices ageret senatus Episcoporum? (2).

(1) Cf. Bouix, l. c., § 1.

(2) Cf. quoque Hergenroether, lib. I, part. III, c. 12, § sin fine.

b) Presbyteri, diaconi, ceterique clerici non erant tunc destinati praecipue ut suo consilio et opera iuvarent Episcopum in regimine dioecesis, sed imprimis ipsi addicebantur, singuli iuxta proprium ordinem, functionibus liturgicis exercendis, sacramentis ministrandis, doctrinae christianae tradendae et praedicandae, animarum curae gerendae, bonis temporalibus curandis et distribuendis inter pauperes, etc. Igitur si originem apostolicam capituli cathedralis, ut est senatus Episcopi, deberemus asserere eo quod ab initio clerus functus est munere quod hodie exercetur a Capitulo, id est consiliariorum et cooperatorum Episcopi, pari aut potiori iure dicenda esset apostolica origo officii parochialis et aliorum quamplurium; id autem negatur ab Auctoribus quos refellimus, et recte quidem quia forma illa exercendi primis temporibus curam animarum toto coelo differebat ab hodierno munere parochorum nec officium proprie dictum stabile constituébant; sed id ipsum est pronuntiandum de functione consultoria, quae nunc est munus proprium et stabile capituli quaeque olim modo prorsus diverso nec ex proprie dicto officio exercebatur.

c) Juxta adversarios praerogativa constituendi senatum Episcopi esset iure apostolico habenda quasi propria et inseparabiliter annexa clero seu capitulo cathedralicio qui scilicet cultum divinum exercet in ecclesia capite dioecesis quae censetur esse propria Episcopi ecclesia, prout olim primaevus clerus assistebat Episcopo divina celebranti in unica civitatis ecclesia; e contra cum hodie plures adsint dioeceses destitutae capitulo cathedrali, decernit novus Codex (cc. 423 seq) in eis nominandos esse consultores dioecesanos qui gerant munus senatus episcopalis. Non ergo censendus est munus istud veluti absolute proprium cathedralium capitulorum, sed ad alios potest pertinere; quod si ita est, numquid dicemus istos, v. g., consultores dioecesanos esse iure apostolico in-vectos?

d) Incertum est quoniam tempore munus consiliandi sit capitulo cathedrali, ceu senatui episcopali, reservatum, exclusis ceteris dioecesanis clericis; nam primis temporibus illud munus fuit universo clero commune. Saeculo quarto distinctus est sane clerus ruralis a clero urbano, sed in hoc ipso nullus peculiaris aderat coetus clericorum similis hodiernis capitulis; et quamvis eodem saeculo ac sequentibus fuerit alicubi inducta vita communis clericorum civitatis cum Episcopo, nulla exinde habebatur mutatio in mune-

ribus clericaribus obeundis, praeterquam quod illa ratio communiter vivendi non fuit amplexa generaliter aut constanter. Saeculo tandem octavo, opera imprimis S. Crodegandi, inceperunt constitui collegia clericorum, id est capitula, apud ecclesias cathedralis et alias ex minoribus praecipuas, dictas subinde collegiatis; quae sane clericorum forma vivendi non fuit statim universaliter recepta, atque in diversis locis diversa genera capitulorum sunt habita, donec paulatim ista vita capitularis est per universam Ecclesiam introducta uniformiter, sicut hodie adhuc existit; veruntamen, nec etiam tunc Capitulis cathedralibus statim est ab initio delata exclusiva praerogativa efficiendi senatum episcopalem, quamvis aliunde revera compertum sit auctoritatem capitulorum cathedralium ex saeculo ipso octavo magis magisque in dies excrevisse. Hoc denique constat quod scilicet, duodecimo saeculo capitula cathedralia essent iam ubique Episcoporum peculiare senatus, a quibus proinde ipsi Episcopi tenerentur in pluribus negotiis exquirere sententiam, id est, consilium aut consensum iuxta diversos casus, quibusque reservaretur etiam ius regendi dioecesim et eligendi novum Episcopum (1; quae disciplina est firmata tempore Decretalium, nec a Concilio Tridentino substantialiter immutata, et a novo Codice pariter retenta.

III. *Origo Consultorum Dioecesanorum.*—Recentissima est atque nostris temporibus fore coaeva institutio horum coetuum, quibus alicubi delatum est munus consiliandi Episcopum, vice Capitulorum cathedralium, videlicet iis in Dioecesibus ubi canonici cathedrales nondum existunt.

Medio circiter saeculo decimo nono inducti sunt hi Consultores in America septentrionali, primum ex consuetudine, deinde ex canonibus conciliorum illius regionis (2); alibi quoque (3) sunt recep-

(1) Imo exclusiva praerogativa Capitulorum cathedralium habuisse videtur tunc originem cum ius eligendi Episcopum fuit reservatum solis canonicis Ecclesiae cathedralis; inde siquidem ita est aucta dignitas et auctoritas Capitulorum ut Episcopus cogeretur ad agendum pluries de consilio et quandoque vel de consensu sui Capituli, a quo fuerat electus (cf. Funk, «Storia della Chiesa», § 124; *Albers*, «Manuale, etc.», § 106, 3.º).

(2) Cf. Conc. plen. Baltim. I, a. 1852, dec. VI; Conc. prov. Baltim. VIII, a. 1855, dec. VI; Conc. prov. S. Ludovici, a. 1858, dec. I; Conc. plen. Baltim. II, a. 1866, c. V, dec. 70; Conc. plen. Baltim. III, a. 1894, tit. II, c. II.

(3) Conc. plen. Amer. Lat., a. 1899, tit. III, c. VI.

ti, at ex iure tantum particulari; donec novus Codex (cc. 423 seq.) reddidit eam disciplinam quadantenus generalem, eo, videlicet, sensu ut debeant institui ubicumque nondum constitui possit aut restitui cathedrale canonicorum Capitulum.

759. Historica evolutio in regimine Dioecesis vacantis et origo Vicarii Capitularis.—Hac de re fuerunt numero superiore insinuata plura, dum ageremus de origine Capituli cathedralis; quia reapse vacantis dioecesis administrationem competere generatim eveniebat iisdem qui Episcopi viventis consultores et cooperatores essent in dioecesano regimine. Itaque:

a) Tribus prioribus saeculis regimen ecclesiae vacantis suscipiebatur a presbyterio, seu nempe a clero dioecesano. Cuius rei luculentum testimonium in Ecclesia romana invenitur ex medio circiter saeculo tertio; post martyrium enim S. Fabiani vacavit Pontificia Sedes biennii spatio, ac toto illo tempore regimen vacantis Sedis fuit penes clerum romanum, qui etiam efficaciter intervenit in gravissima tunc exorta lapsorum controversia, prout constat ex pluribus S. Cypriani litteris, et ex duabus ipsius romani cleri ad S. Cyprianum epistolis; unde colligi etiam licet presbyterium romanum, quod tunc regebat Ecclesiam, non fuisse romani cleri partem duntaxat selectiorem, sed clerum universum Ecclesiae romanae, nam praefatae litterae et epistolae de clero romano sub generali denominatione loquuntur.

b) Saeculo quarto et sequentibus eadem per se disciplina fuit retenta, ita ut quandocumque nullus alius existeret qui regimen teneret dioecesis vacantis, ecclesia a suo proprio clero regeretur; is erat etiam qui in electionibus adstante populo proprie designabat futuri Episcopi personam, ab Episcopis deinde confirmandam et consecrandam; ideo S. Gregorius Magnus ad presbyteros, diaconos et clerum mediolanensem scripsit (lib. 2, ep. 29) de eligendo ab ipsis Episcopo (1). At vero ipso iam ineunte quarto saeculo frequens fuit praxis constituendi dioecesibus vacantibus administratores, qui regerent eas usque ad electionem novi Episcopi. Quandoque administratores illi fuerunt simplices presbyteri, sed communiter designabantur alii Episcopi; ac in Oriente quidem Metropolitano vacantium episcopatum cura et custodia mandabatur, in Occidente fere toto, praesertim in Africa, hoc munus committebatur

(1) Cf. *Thomass.*, part. II, lib. II, c. 10, n. 8.

alicui generatim ex vicinioribus seu comprovincialibus Episcopis (1):

Qui administratores in Africa solebant vocari *Interventores* aut *Intercessores* (2), in Hispania *Commendatores* (3), in Italia *Visitatores* (4), et similiter in Gallia, ubi tamen ex concilio Regiensi Visitator non erat nisi Episcopus vicinior qui accedebat ut funus mortui collegae procuraret, et brevi tempore res ecclesiasticas componeret, inde post septem dies ad propriam reversurus dioecesim, donec a Metropolitano vocaretur simul cum aliis ad novi Episcopi electionem (5). Designatio administratorum solebat fieri, maxime in Africa, a Metropolitano vel ab eiusdem provinciae Episcopis; at in Italia saepius est facta ab ipso Romano Pontifice, qui et aliquando ad Galliae quoque dioeceses misit Visitatores (6). His igitur in casibus, cum adessent administratores, clerus dioecesanus eos in regimine ecclesiae vacantis coadiuvabat eadem ac proprium Episcopum ratione; sin autem administratores non deligerentur, tunc integrum regimen dioecesis ab ipso clero tenebatur usque ad futuram Episcopi electionem.

c) A saeculo octavo usque ad duodecimum, cum iam instituerentur capitula apud ecclesias cathedrales, ac eorum auctoritas paulatim, ut diximus (n. praeced.), evolveretur. factum est ut administratores sedium vacantium minus frequenter designarentur, et tandem cessaret eorum usus aut fuerit duntaxat servatus in quibusdam extraordinariis rerum adiunctis.

d) Igitur post duodecimum saeculum fuit generaliter recepta haec canonica regula, expresse deinde iure Decretalium confirmata, ut, nimirum vacante sede episcopali, tota Episcopi iuridictio transiret ad Capitulum cathedrale. Et alicubi sane illa iuridictio collegialiter, id est ab ipso Capitulo, ceu persona morali, per actus collegiales, exercebatur; alibi per turnum singuli canonici dioecesim regebant; alibi tandem Capitulum nominabat Vicarios delegatos,

(1) Thomass., l. cit., c. 3, n. 2 et 6; c. 9, n. 8; lib. III, c. 10, nn. 2, 3; part. III, lib. II, c. 51, n. 11.

(2) Thomass., op. cit., part. III, lib. I, c. 51, n. 11.

(3) Thomass., ibid.

(4) Thomass., op. cit. part. II, lib. III, c. 10, nn. 2, 3.

(5) Thomass., l. c., lib. II, c. 3, n. 6.

(6) Thomass., l. c., lib. III, c. 10, nn. 2, 3; Hergensroether, lib. II, part. III, c. 10, C.

quorum potestas erat maior vel minor iuxta Capituli beneplacitum, et similiter ex eiusdem Capituli arbitrio poterant illi a munere revocari.

e) Cum non pauca incommoda nascerentur ex his agendi rationibus, maxime propter opinionum diversitatem, quae in pluribus canonicis Capitulum constituentibus faciliter haberi poterat, decretum est a Concilio Tridentino (sess. XXIV, c. 16 de ref.) ut Capitulum teneretur intra octo dies eligere Vicarium Capitulare, cui totam transferret irrevocabiliter potestatem sibi ex vacatione sedis devolutam, nec ullo modo posset, illis octo diebus elapsis, per seipsum collegialiter regere vacantem dioecesim. Et hoc iure etiam nunc utimur ex novo Codice.

760. Origo officiorum dioecesanorum, et praesertim Vicarii Generalis—Ante saeculum quartum non adstabant in Dioecesi officia stabilia seu proprie dicta. cum solus Episcopus esset qui curam et regimen haberet omnium personarum, rerum, negotiorum, etc., ad dioecesim pertinentium, ceteri vero clerici non agerent nisi in subsidium Episcopi ac ex eius peculiaribus mandatis. Sed aucto numero fidelium, non amplius potuit Episcopus ipse gerere immediatam curam plurium negotiorum, ac debuit eam quibusdam suis clericis permanenter committere. Inde originem sumpserunt officia nonnulla: ita *Archipresbyter* praepositus erat omnibus presbyteris, et in Episcopi absentia celebrabat pro eo divina mysteria in ecclesia principali; *Archidiaconus* peculiariter adiuvabat Episcopum non solum in rerum temporalium administratione, sed etiam in iurisdictione exercenda circa omnia quae regimen dioecesis spectabant. *Primicerius* et *Secundicerius* erant primus et secundus in aliquo ordine, v. g., Notariorum, Lectorum, et maxime clericorum inferiorum, quibus praefectus proinde in Hispania dicebatur *Primiclerus*. *Oeconomus*, qui in Occidente dicebatur *Vicedominus*, immediatam curam et administrationem temporalium ecclesiae bonorum exercebat; *Advocati* seu *Defensores* tuebantur iura Ecclesiae et patrocinabantur causas ecclesiasticas etiam in tribunalibus civilibus; *Notarii*, vocati etiam *Exceptores*, redigebant scripto acta seu documenta ecclesiastica; ea vero documenta servabant et custodiebant alii diversimode nuncupati, nempe *Archivarii*, *Cancellarii*, *Chartophylaces*, *Chartularii*, *Bibliothecarii*, etc.; *Syncelli* erant domestici et cubicularii Episcoporum ac veluti Secretarii et intimi Consiliarii; aderant praeterea *Hermeneutae* pro Sacrarum Scriptura-

rum versione et interpretatione ad populum facienda; *Catechistae* vel *Catechetae* pro doctrina christiana tradenda; *Poenitentiarii* pro audiendis fidelium confessionibus; *Cantores* aut *Psaltes* pro cantu in Sacra Liturgia; *Mansionarii* pro ecclesiarum et coemeteriorum custodia; *Scheuophylaces* aut *Custodes* aut *Sacellarii* aut *Sacristae* aut *Thesaurarii* pro custodia sacrorum vasorum ac ornamentorum; *Parabolani* pro cura infirmorum; *Fossores* seu *Copiat* pro sepultura mortuorum (1). Quaedam ex iis officiliis exercebantur a laicis, pleraque tamen a clericis; et nonnulla subsistunt adhuc in Curiis ecclesiasticis, v. g., munus Cancellarii, Notarii, etc., sed plura decursu temporis cessarunt aut sunt in alia commutata.

Ex recensitis vero officiis peculiariter est inspiciendus *Archidiaconatus*; etenim adeo crevit paulatim eius auctoritas ut Archidiaconus primam dignitatem et locum in Dioecesi post Episcopum obtineret; haberet sibi subiectos etiam presbyteros et universum clerum, dum esset ipse rector et magister clericorum iuniorum et minorum; assisteret sacris ordinationibus ac Episcopo praesentaret ordinandos; praesideret honorum administrationi, ac eorum fructus, prout etiam fidelium oblationes ceteraque ecclesiastica emolumenta distribueret clericis, pauperibus, ecclesiis, etc.; gereret negotia ad regimen Dioecesis spectantia; cognosceret ac definiret lites, invigilaret parochos et parochias, visitaret dioecesim; in Conciliis comitaretur Episcopum, vel eum absentem repraesentaret; uno verbo, totam Episcopi potestatem, non quidem ordinis, sed iurisdictionis, tamquam illius vicarius exerceret per universam dioecesim; atque adeo soleret nuncupari *manus* et *oculus* Episcopi, ac erat reapse verus Vicarius generalis Episcopi in iurisdictione omni, sive voluntaria sive contentiosa (2). Cf. hac de re c. 1, § 11, Dist. XXV.

Hic, quem diximus, erat *Archidiaconus civitatis episcopalis*, qui apud ipsum residebat, et cum eo regebat dioecesim. Sed praeterea extiterunt *Archidiaconi rurales*, et plures quidem in unaquaque dioecesi, cum fuerit inductus mos dividendi dioecesim in varias ac distinctas regiones, quibus singulis proprius archidiaconus designabatur ut ibi exerceret iurisdictionem. Quae disciplina fuit iam vel a saeculo sexto in Gallia quadantenus incepta, sed tam ibi quam in

(1) *Thomass.*, part. I, lib. III, cc. 97, seqq.; *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. 11, § 2; *Funk*, § 59; *Albers*, § 41; *Mourret*, «Histoire» Les Pères de l'Eglise, etc., part. II, c. 3, IV.

(2) *Thomass.*, part. I, lib. II, c. 17 seq.; *Bouix*, «de Cap.», part. I, sect. II, c. 7.

aliis nationibus nonnisi octavo saeculo est recepta et evoluta (1). Iurisdictio autem Archidiaconorum praecipue ruralium initio censebatur delegata. postmodum vero habita fuit ut ordinaria; hinc etiam Archidiaconi rurales districtum sibi assignatum inspiciebant quasi proprium et ordinarium territorium, ideoque in eo amplam exercebant iurisdictionem, illud perlustrabant tamquam ordinarii visitatores. negotia ac res omnes componebant, ac praesertim erigebant tribunal, ubi in prima instantia causae iudiciales tractabantur ac definiebantur, et a quo dabatur appellatio ad tribunal Episcopi in civitate positum. Id, quod postremo loco diximus de appellatione ad Episcopum, ex se conveniret pariter Archidiacono civitatensi, qui unicus communiter fuit semper in singulis dioecesibus, si quando nimirum proprium haberet tribunal distinctum ab Episcopi tribunali; sed communiter Archidiaconus civitatis causas definiebat in ipso tribunali Episcopi et agebat pro eo tamquam Vicarius, unde a sententia, quam Archidiaconus ibi proferebat nomine Episcopi, deferrebatur appellatio ad iudicem superiorem.

Auctoritas quam olim Archidiaconus obtinuerat, diu fuit ab eo retenta, et in ipsis Gregorii XI Decretalibus adhuc plena statuebatur (lib. I, tit. 23); post Episcopum ipse censebatur esse primus ac in omnibus eius vicarius (c. 1). et oculus (c. 7); appellabatur Episcopi vicarius perpetuus et natus seu a iure datus, non ab Episcopo datus sive assumptus; quare potestas et iurisdictio dicebatur Archidiacono venire non ab Episcopo, sed a iure, et tam in contentiosis quam in voluntariis sese porrigebat fere ad omnia quae iurisdictionis episcopalis erant propria, quibusdam tamen gravioribus exceptis negotiis, quae reservabantur Episcopo (2).

In praecitato libro Decretalium Gregorii IX nulla fit adhuc clara mentio de Vicariis generalibus et Officialibus ad nutum Episcopi removibilibus. Isti tamen iam prius inceperant in usu alicubi esse, videlicet, ab exitu saeculi decimi secundi vel initio decimi tertii; sed nondum erant in communi disciplina recepti, secus in authentica illa collectione invenirentur aliqua de eorum officio et potestate constituta. E contra, iam in Sexto Bonifacii VIII et in Clementinis frequenter illi commemorantur; debuerunt igitur saeculo decimo tertio decurrente usquequaque propagari; ideo in praefatis

(1) *Hergenroether*, «Storia, Evo medio», lib. I, part. I, c. 21, § 3; *Wernz*, II, 800,

(2) Cf. canonistas ad cit. tit. 23, *de officio Archidiaconi*.

collectionibus definiuntur limites potestatis eorum, unde apte colligitur ipsorum muneris conditio ac natura; quae potestas et munus substantialiter erat idem ac illud quod Archidiaconis competebat, sed ab his differebant Vicarii generales quod essent amovibiles ad nutum Episcoporum, unde dicabentur esse Vicarii non nati sed dati (1).

Causa praecipua ob quam Episcopi coeperunt sibi assumere Vicarios Generales et Officiales revocabiles ad nutum, fuit Archidiaconorum elatio, qui superbiebant ex suo eminente gradu et potenti auctoritate, subditos frequenter vexabant aut molestiis afficiebant, Episcopis detrectabant obedientiam vel usurpabant iurisdictionem, vel in rebus et negotiis gravissimis agebant absque praevia Episcoporum consultatione, imo contra ipsorum voluntatem, denique non paucos perpetrabant abusus; hinc etiam frequenter conflictus exurgebant inter Episcopos et Archidiaconos; nonnunquam per electionem Capituli vel per auctoritatem Principum vel per alios modos Episcopo non liberos designabantur Archidiaconi, unde ipsi minus subiecti Episcopo reddebantur, aut indigni quandoque obtrudebantur. Cum aliunde Archidiaconorum munus esset de se perpetuum et inamovibile, saepe saepius nequibant Episcopi contra illos agere vel officio eos privare. Nec aliud medium potuerunt Episcopi invenire ut se a tyrannide Archidiaconorum liberarent, praeterquam quod sibi assumerent Vicarios ad proprium nutum removibiles. Ita originem habuerunt hodierni Vicarii Generales et Officiales, et ad eos translata fuerunt iura Archidiaconorum (2).

Nec tamen exinde cessavit statim vicariale munus et potestas Archidiaconorum, qui, e contra, pluribus adhuc saeculis retinuerunt sua iura, conservarunt quoque proprium tribunal, tunc equidem distinctum a tribunali episcopali, ubi Episcopus ipse vel eius Officialis sive Vicarius Generalis causas iudicabant; ideo a sententiis Archidiaconorum, etiam civitatensium, dabatur appellatio ad tribunal episcopale; quae fuit causa ut non raro exorirentur contentiones et iurgia inter Archidiaconos et Vicarios Generales (3). At revera ex Vicariorum Generalium institutione inceperunt pedetentim

(1) *Thomass.*, part. I, lib. II, c. 7 et seq.; *Wernz*, l. c.

(2) *Thomass.*, loc. cit., c. 20, n. 9 seq.; *Hergenroether*, l. c., part. II, c. 12, § 8, lib. II, part. III, c. 5, § 4; *Funk*, § 124, 2; *Albers*, § 106, 4.º

(3) *Funk et Albers*, ll. cc.

Archidiaconorum iura restringi et obscurari, donec tandem evanuerunt. Nam primum in conciliis arctata fuit Archidiaconorum potestas, et plures causae seu negotia substracta fuerunt ab eorum competentia (1). Episcopi ipsi non raro prohibebant Archidiaconis manum apponere rebus quibusdam, et praesertim Vicariis suis Generalibus committebant tractandas causas et negotia, olim Archidiaconis committi solita; fideles ipsi conabantur effugere iurisdictionem Archidiaconorum et ad Episcopum vel Vicarium Generalem recurrere.

Ita proinde iam ante Concilium Tridentinum fuerat in pluribus archidiaconalis potestas deminuta; ipsum Concilium notabiliores limitationes adiecit, nam interdixit Archidiaconis cognitionem graviorum causarum iudicialium, et peculiariter causarum matrimonialium et criminalium (sess. XXIV, c. 20 de ref; sess. XXV, c. 14 de ref.) nec alias eis causas reliquit pertractandas nisi eas quae minoris essent momenti; reservavit pariter Episcopo et examinatribus synodalibus examen promovendorum ad ordines et parochias (sess. XXIII, c. 7; et sess. XXIV, c. 18); non permisit Archidiacono civitatensi diocesim visitare, aut Archidiaconis ruralibus proprium districtum, nisi in locis ubi consuetudinem visitandi adhuc retinerent Archidiaconi ipsi, nec agere possent visitationem nisi de consensu Episcopi, et assumpto notario ac per se ipsos expleverint, et tandem infra mensem Episcopo rationem reddiderint (sess. XXIV, c. 3 de ref.); atque ita porro coarctavit Archidiaconorum potestatem, ut licet Concilium eam penitus non aboleverit, siquidem iurisdictionis partes quasdam servavit Archidiaconis (2), tamen fuerit causa ut paulatim disparuerit potestas Archidiaconorum, alicubi statim post ipsum Concilium, et ubique saltem saeculo decimo octavo (3). Sed hodie adhuc conservat Archidiaconus praerogativam assistendi Episcopo in ordinantionibus sacris, eique praesentandi ordinandos (4).

761 Origo Vicariorum foraneorum. — Necessitas stabiliendi aliquos Episcoporum ministros seu officiales, qui extra civitatem in aliqua saltem parte dioecesis exercerent regimen quoddam eccle-

(1) *Thomass.*, l. c., n. 10 seq.

(2) Cf. *Comment. Decret.* ad lib. I, tit. 28, de officio Archidiaconi; item *Bouix* l. c., § 2.

(3) *Funk*, l. c.

(4) Cf. *De Herdt*, «Praxis Capit.», c. VIII, § 8.

siasticum, manifesta apparuit vix ac ruri et in pagis augeri coepit numerus christifidelium; illi vero, qui aliqualem auctoritatem et potestatem fuerunt nacti ad regendum et gubernandum populum et clerum ruralem, dicti sunt pro diversitate temporum, locorum et maxime munerum eisdem incumbendum, *Chorepiscopi*, *Archidiaconi* (rurales), *Archipresbyteri* seu *Decani* (item rurales), *Vicarii foranei*, de quibus pauca sunt in hoc numero dicenda.

A) *Chorespiscopi*, id est Episcopi ruris, ita nuncupati quia ruri exercebant nonnullas episcopales functiones, sive ordinis sive iurisdictionis. At probe Chorespiscopi, qui in Oriente primum extiterunt, distinguendi sunt a Chorespiscopis qui serius fuerunt in Occidente.

a) *In Oriente*, Chorepiscopatus viguit a saeculo secundo usque ad octavum; nam prima eius mentio, quae in historicis occurrit, est cuiusdam Zotici, chorepiscopi Cumanae in Phrygia post medium secundum saeculum, ultima vero habetur in actis secundi Concilii Nicaeni celebrati anno 787. Non plane constat inter eruditos de conditione eorum qui primi sunt vocati Chorepiscopi aut Episcopi ruris; sed hoc videtur magis receptum quod, nempe, illi essent veri ac proprie dicti Episcopi, non solum caractere episcopali insigniti, sed etiam iurisdictione propria et independenti pollerent ad regendam christianam plebem in aliquo vico seu oppido; quare nonnisi minori dignitate loci distinguebantur ab Episcopis qui erant in civitate, sed nulla ratione ab istis pendebant. Postmodum, vero, minus conveniens compertum est ut in locis ignobilioribus haberentur Episcopi proprie dicti (1), ideoque loca ipsa fuerunt subiecta Episcopo viciniore civitatis; nec tamen aboliti fuerunt Episcopi illic constituti, id est, Chorepiscopi, sed subordinati sunt Episcopis urbanis (2); quare ex tunc Chorepiscopi coeperunt esse Episcoporum vicarii rurales.

Ac de iis Chorespiscopis, Episcopo subiectis, disputant acriter Doctores utrum illi consecratione essent Episcopi an solum Presbyteri; quidam enim censuerunt (3) eos fuisse de regula ac de iure me-

(1) Imo Concilium Sardicense anno 343 expresse prohibuit (c. 6) ob servandam dignitatem et honorem Episcoporum ne ordinaretur Episcopus in vico aliquo aut in modica civitate, cui sufficeret unus presbyter, sed fieri deberet aut in his civitatibus quae Episcopos habuerant, aut quae populosae essent.

(2) Cf. Mourret, «Histoire, Les origines», part. II, c. 5, X; Funk, «Storia», § 62; Albers, «Manuale», §§ 18 et 41.

(3) Cf. Thomass., I, lib. II, c. 1; Bened. XIV, «de Syn. dicec.», lib. III, c. III, n. 6.

ros Presbyteros, quandoque autem contigisse ut essent veri Episcopi vel illegitime ex abusu, vel etiam legitime ex eo quod ad conditionem chorepiscoporum redigerentur aliqui Episcopi qui olim obtinuissent propriam dioecesim, unde postmodum fuerant sive depulsi ob aestum persecutionis sive in criminis poenam destituti, quemadmodum in Concilio Nicaeno primo est constitutum posse in gradu chorepiscoporum retineri Episcopos qui ad Ecclesiam catholicam redirent sive ex Novatianis (c. 8) sive ex Meletianis (epis. synod.); alii existimant (1) chorepiscoporum orientalium alios fuisse veros Episcopos, alios simplices presbyteros absque regula vel iure fixo et determinato; alii hodie magis communiter (2), retinent chorepiscopos initio fuisse generatim veros Episcopos, et nonnisi quandoque veluti per exceptionem simplices presbyteros, paulatim vero redactos fuisse tandem ad characterem mere presbyteralem.

At quidquid opinari libuerit, certum est gradum chorepiscopalem honore et potestate praestitisse simplici gradui presbyterali; siquidem chorepiscopi in Conciliis Neocaesariensi, Nicaeno, etc., subscripserunt inter alios Episcopos; item in Concilio Neocaesariensi (c. 13) vetitum est quidem ne presbyteri rurales, praesentibus Episcopis aut presbyteris civitatis, divina celebrarent in Ecclesia, sed e contra ipsis presbyteris civitatis in offerendo praeferuntur Chorepiscopi, qui appellantur comministri Episcoporum propter studium in pauperes, et dicuntur esse successores septuaginta duorum discipulorum Christi (3); porro Concilium Ancyranum (c. 13) et Antiochenum (c. 10) interdixerunt Chorepiscopis, etiam iis qui ordinationem episcopalem recepissent, ordinare presbyteros et diaconos sine consensu Episcopi civitatis, sed eis permiserunt alios inferiores ordines conferre; insuper Chorepiscoporum vigilantiae committebantur in agris plures ecclesiae vel parochiae pluresque clerici et parochi, unde illi canonicam visitationem frequenter complebant; poterant ipsi (quod non licebat simplicibus presbyteris) dare litteras pacificas, id est, commendatitias (c. 8, Conc. Antioch.); providebant pauperibus, aliaque similia praestabant (4).

(1) Cf. *Hergenroether*, lib. I, part. IV, c. 8, § 3 in fine.

(2) Cf. *Mourret*, *Funk*, *Albers*, II. cc.; *Wernz*, II, 807.

(3) Quae figura est postmodum semper attributa Chorepiscopis etiam in Occidente.

(4) Cf. *Thomass.*, I. c.; *Mourret*, «Histoire, Les Pères de l'Eglise», part. II, c. 3, IV.

Quoniam vero intumescere inceperant Chorepiscopi, necesse fuit eorum conatus ambitiosos reprimere; hinc Conc. Laodicensem decrevit (c. 37) Chorepiscopos supprimendos fore, ac eorum loco mittendos esse e civitate presbyteros visitatores (periodeutas, circuitores), sed huiusmodi canone, iam ex se particulari, minime obstante, usus Chorepiscoporum fuit diu in Oriente retentus; attamen saeculis subsequentibus paulatim decrevit eorum auctoritas, nec eis iam amplius impertiebatur consecratio episcopalis, donec tandem eorum mentio oblitterata est post octavum saeculum.

b) *In Occidente pariter*, exstiterunt Chorepiscopi, at serius quam in Oriente, nec ubilibet fuerunt recepti. Ab antiquo sane plures etiam in quibusdam Occidentis partibus constituebantur Episcopi apud vicos ruris et villulas agrorum, sed huiusmodi Episcopi nunquam fuerunt subiecti, ut in Oriente, Episcopis urbanis; imo frequenter sunt reprobati ac suppressi, ut quoad Africam, ubi praxis illa late diffundebatur, praestiterunt can. 6 Concilii Hippon. (a. 394) et can. 5 Concilii Carthag. III (a. 397); quoad Hispaniam vero, ubi erupit aliquando conatus invehendi abusum, c. 4 Conc. Tolet. XII (a. 681). Nec alias mentio Chorepiscoporum occurrit in Africa, aut in Italia, ubi parvae generatim fuerunt ab initio multiplicatae dioeceses; nec pro Hispania retinetur esse certo demonstrata Chorepiscoporum existentia, licet de ipsis inveniatur sermo apud S. Isidorum (de off. eccl., lib. II, c. 6) imo et apud can. 7 Concilii Hispalensis II (a. 619) sub eodem S. Isidoro praeside (1).

In Gallia, e converso, plurimi exstiterunt Chorepiscopi; et equidem iam can. 3 Concilii Regensis (a. 439) commemoratur Armentarius, qui cum esset contra canones Episcopus consecratus sine Metropolitani consensu et a duobus tantum Episcopis, fuit reductus ad conditionem, ut vel iuxta can. 8 Conc. Nicaeni, retento nomine Chorepiscopi, addiceretur regimini et curae alicuius Ecclesiae, quam et vellet aliquis Episcopus concedere, vel tamquam clericus extraneus uteretur communione peregrina (2); unde patet Armentarium non fuisse vere ac proprie dictum Chorepiscopum. Sed nec postea iterum nominantur Chorepiscopi usque ad saeculum octavum; quo tempore comparuerunt et multiplicati sunt magno numero primum in

(1) Huius decreti hispalensis partem continet c. 4 Dist. LXVIII, qui tamen falso eam tribuit epistolae cuidam S. Leonis ad Episcopos Germaniae et Galliae:

(2) *Thomass.*, part. I, lib. II, c. 1, n. 13.

Gallia, deinde in Germania, Anglia, Hibernia, etc. Causa vero, ob quam in Occidente sunt inducti Chorepiscopi, fuit imprimis amplitudo et vastitas dioecesium, quibus regendis unus Episcopus erat impar; sed contulerunt etiam aliae causae, veluti dissidia et divagatio nonnullorum Episcoporum ad negotia saecularia.

Hinc Chorepiscopi assumebantur ut Episcoporum coadiutores, et ut plurimum fuerunt consecratione episcopali insigniti; gerebant autem vices Episcoporum dioecesanorum maxime extra civitates, aut in visitandis parochiis ruralibus aut in gubernandis, nomine Episcopi, remotioribus dioecesium regionibus; aliquando etiam totam dioecesim administrabant si Episcopus esset absens vel otium quaereret, et praesertim si sedes vacaret; conferebant ordines minores, non item Subdiaconatum aliosque maiores Ordines, nec Confirmationis Sacramentum, nisi eis tribuerebatur potestas ab Episcopo, prout reapse est tributa quandoque, v. g., a Rabano Mauro, Archiepiscopo Moguntino; non poterant identidem consecrare virgines, altaria vel ecclesias, nec conficere chrisma, etc. Crevit autem potentia Chorepiscoporum, attigitque culmen temporibus Caroli Magni, adeo ut ipsi iam essent Episcopis metuendi; hinc mirum non est si in Conciliis plura fuerint decreta contra ambitionem et avaritiam Chorepiscoporum. Saeculo nono gravissima efferbuit controversia circa Chorepiscopos, qui fuerunt acriter insectati ab Hincmaro Remensi et a Pseudo-Isidoro in suis spuris decretalibus, e contra defendebantur a Rabano Mauro. Propter huiusmodi contentiones et alios graves abusus incepit decrescere fortuna Chorepiscoporum, atque in eorum ruinam plurimum contulit auctoritas falsarum Decretalium; quare ipsi ex saeculo decimo deminuti sunt numero et tandem fuerunt extincti primum in Gallia, postea in Germania; sed in Anglia quaedam eorum vestigia permanserunt adhuc usque ad saeculum duodecimum et decimum tertium (1).

B) *Archidiaconi rurales* (2). — Vocati sunt hoc nomine, prout diximus iam num. praec., illi Archidiaconi qui extra civitatem episcopalem in aliqua peculiari dioecesis regione vel districtu erant vicarii iurisdictionales Episcoporum ac quaedam iura et functiones

(1) De his omnibus cf. *Thomass.*, l. c., lib. II, cc. 1 et 2; *Hergenroether*, «Evo medio», lib. I, part. I, c. 21, § 3, et part. II, c. 12, § 8; *Mourret*, l. c., part. II, c. 5, X; *Funk*, § 96; *Albers*, § 67, 3.º; *Wernz*, II, 807.

(2) Cf. *Wernz*, II, 800, II; *Hergenroether*, II. cc.; *Funk*, § 97; *Albers*, § 67, 3.º

regiminis exercebant in clerum ac populum ruralem. In Occidente prima eorum vestigia, ut etiam vidimus, referenda sunt ad saeculum usque sextum, ut patet ex can. 26 Conc. Aurel. IV (a. 541) et c. 6 Conc. Auscit. (a. 590); quare ipsi antiquiores fuerunt etiam Chorepiscopis. Revera tamen Archidiaconi rurales non inceperunt propagari nisi saeculo octavo pariter ac Chorepiscopi, imo tempore quo auctoritas Chorepiscoporum splendebat, nondum excreverunt Archidiaconi rurales eo numero et potestate quam nacti sunt postea. Et quidem causa, unde apparuerit necessitas constituendi rurales Archidiaconos, eadem fuit praecipua, quae originem dedit Chorepiscopis, videlicet dioecesium amplitudo; ideoque pariter Archidiaconi ipsi primum frequentati sunt et deinde multiplicati maxime in Gallia et Germania, sed eorum usus fuit quoque ad alias nationes derivatus, ut ad Italiam, Hispaniam, Angliam, etc.

Differebant vero rurales Archidiaconi a Chorepiscopis quod illi nonnisi potestatem iurisdictionis obtinuerint, isti e converso etiam potestatem et functiones ordinis episcopalis; quod illos in unaquaque dioecesi plures esse contingeret, dum fere nonnisi unus Chorepiscopus in uno Episcopatu erat (1); quod tandem Chorepiscopi suam potestatem extenderent ad quamlibet partem dioecesis extra civitatem, imo quandoque vice Episcopi aut sede vacante regerent dioecesim universam, vel si ad regionem quamdam esset eorum regimen circumscriptum, illa esset in locis a civitate remotioribus, sed Archidiaconi rurales habebant semper assignatos districtus quosdam definitos, qui ruri essent in qualiet dioecesis portione. Fuit ergo maior et nobilior Chorepiscoporum gradus, at e contra munus Archidiaconorum ruralium et latius per Ecclesiam est propagatum et diuturniorem servavit existentiam.

Sed nemo putet usum Archidiaconorum ruralium ita fuisse generaliter diffusum ut in omnibus exstiterit Ecclesiae dioecesibus; etenim fere in maioribus duntaxat receptus est, non in minoribus, quas regere commode possent singuli Episcopi et Archidiaconi urbani; nec maiores ipsae dioeceses necessario debuerunt unquam ex praescripto canonum partiri in archidiaconales districtus, aut si in aliqua dioecesi una vel plures instituebantur Archidiaconiae, necesse non fuit integrum dioecesis territorium regimine hoc ar-

(1) *Thomass., l. c., lib. II, c. 5, n. 1.*

chidiaconali ordinari; reapse tamen aliquae dioeceses sunt totaliter in plures Archidiaconatus distributae (1).

Extinctis Chorepiscopis, fuerunt eorum potestas et functiones iurisdictionis translatae pro maiori parte ad Archidiaconos rurales, qui proinde tunc quam maxime florere coeperunt, videlicet, a decimo et undecimo saeculo; eorumque auctoritas, cum prius censetur esse delegata, exinde transiit in ordinariam. Visitabant proinde suam archidiaconiam (2); invigilabant populum ac clerum; nominabant aliquando intra suum districtum parochos et decanos rurales; ad dirimendas causas ecclesiasticas erigebant proprium tribunal, e quo dabatur appellatio ad tribunal Episcopi seu Archidiaconi urbici vel Vicarii Generalis; infligebant quoque poenas, non tamen graviores, ut excommunicationem; celebrabant conventus et quasi synodos cum parochis et clericis sui districtus (3); recipiebant procuraciones, census, exactiones aliosque temporales obventus (4). Sed a saeculo decimo tertio Archidiaconi rurales, cum pariter ac urbani Archidiaconi, arroganter se gererent ac contra Episcopos se extollerent, debuerunt reprimi ac in iuribus coarctari, donec tandem per easdem plus minusve vicissitudines ac Archidiaconi civitatis totaliter sunt extincti.

C) *Archipresbyteri seu Decani rurales* (5). Ita cognominati fuerunt qui per dioeceses praeficiebantur regiunculis seu districtibus minoribus, aliquas parochias ampliori vel restrictiori numero continentibus. Nam communiter fuit iam ab antiquo tempore praxis per universam Ecclesiam recepta, ut dioeceses sive maiores sive minores in parvos districtus aut regiones dispertirentur; quin etiam Archidiaconatus ipsi, ubi existebant, in minores huiusmodi districtus fuerunt divisi (6). Quare Archipresbyteri et Decani subiicie-

(1) At primum quod solebat afferri exemplum huius completae divisionis, qua dioecesis Argentoratensis in septem Archidiaconatus referebatur esse partita ab Episcopo Heddone, cui accesserat approbatio Hadriani I Papae, anno 773, nunc ab eruditissimis reicitur, quippe quod falso innitatur documento.

(2) *Thomass.*, part. II, lib. III, c. 81.

(3) *Thomass.*, l. c., c. 76.

(4) *Thomass.*, part. III, lib. II, cc. 32, 33.

(5) Alicubi vocabantur etiam *Plebani*, *Praepositi*, etc. (cf. *Thomass.*, part. I, lib. II, c. 6, n. 3).

(6) Cf. *Wernz*, II, 812; *Hergenroether*, l. c., part. II, c. 12, § 8; *Funk et Albers*, II, cc. Qui minores districtus nuncupabantur *Archipresbyteratus*, *Decanatus* sive *Decaniae* aut etiam *Christianitates*, *Praepositurae*, *Plebes*, *Plebanae*, etc.

bantur quoque Archidiaconis, et restrictior erat illorum quam istorum potestas, non solum quia minor erat tractus territorii regendi, verum etiam quoniam iura et functiones regiminis angustioribus limitibus concludebantur.

Rurales Archipresbyteri et Decani diversam ab invicem originem habuerunt; deinceps tamen unum idemque fuit eorum munus, atque ideo promiscue nomine iam a pluribus saeculis in iure solent adhiberi, nec aliter inter se differre videntur nisi quod diversis locis unum potius quam aliud nomen diversimodo usurpatur. Sed prius exstiterunt Archipresbyteri; et quidem in civitate episcopali Archipresbyter fuit dictus, ut iam innuimus initio num. praec., ille qui primus et princeps erat inter alios presbyteros eisque auctoritate quadam praebiciebatur, qui etiam Episcopo sacra facienti assistebat propinquiore et honoratoriore prae aliis loco, imo ipse quoque, absente vel decumbente Episcopo, altaris ministerio defungebatur (1).

Postmodum vero etiam extra civitatem habiti sunt Archipresbyteri in pagis ac vicis, qui proinde *rurales* vocati sunt; fuerunt autem eo honoratoriore titulo insigniti, duplici de causa: 1.º quod esset quis rector alicuius insignioris ecclesiae vel paroeciae in quodam nobiliori loco constitutae, cui adscripti essent plures clerici et presbyteri, subiecti eidem rectori; is igitur appellabatur princeps presbyterorum, nempe, Archipresbyter; 2.º ita etiam vocabatur presbyter constitutus rector aut parochus in ecclesia baptismali, in ea, videlicet, quae aliis titulis aut ecclesiis aut paroeciis esset principalior sive ratione maioris antiquitatis, sive ratione matricitatis, cum, videlicet, ab ea tamquam a matre habuissent originem et separatae fuissent aliae minores, ideoque ea sola principalior ecclesia haberet fontem baptismalem, ad quem deferebantur baptizandi omnes etiam ex minoribus parochiis. Facile autem evenit ut isti rurales Archipresbyteri, tam prioris quam posterioris generis, consequerentur auctoritatem quamdam in parochias et ecclesias minores, quae vicinae sibi essent, ac in eorum rectores, presbyteros ceterosque clericos; huiusmodi autem potestatis archipresbyteralis prima lineamenta forsitan iam duci inceperunt a quarto vel quinto saeculo, sed nonnisi sexto saeculo et deinceps tam nomen quam munus determinatum ac constitutum definitive est (2).

(1) Cf. Thomass., l. c., c. 3.

(2) Cf. Thomass., loc. cit., c. 4; Wenz., II, 812; Funk, § 62; Albers, § 41, 2.º

Decani vero rurales inde originem duxerunt quod alicubi Episcopi statuerunt omnes parochos inter se viciniore debere singulis mensibus unum in locum convenire, et de sui ministerii officiis ac rebus, item de extricandis difficultatibus quae quandoque exoriebantur, de corrigendis abusibus, de mutuo sibi auxilio praestando, etc., mutuo conferre; necesse autem fuit unum constituere qui ceteros convocaret ad eos celebrandos conventus vel collationes eisque praeesset, is vero nuncupatus est *Decanus*. Qui, sane, non designabatur immediate ab Episcopo, sed eligebatur ab ipsis parochis ille qui inter eos fuisset dignior ac rerum magis expertus iudicatus, deinde Episcopo praesentabatur ut in munere praesidis confirmaretur; nec deinde, dum viveret, removebatur nisi negligens aut inutilis evaderet, vel gravi culpa se maculasset (1). Si de tempore iam quaeramus quo Decani ac Decaniae esse coeperunt, videtur illud esse statuendum inter sextum et nonum saeculum (2). Patet igitur ex dictis aliud initio fuisse munus Archipresbyterorum, aliud Decanorum ruralium; sed decursu temporis unum et alterum sunt pariter coniuncta, vel ex eo quod Archipresbyteri eligerentur etiam in Decanos, vel ex eo quod Decanis tribueretur etiam potestas et officium Archipresbyterorum.

A saeculo autem nono multiplicati sunt in pluribus dioecesibus rurales Archipresbyteratus et Decanatus; item augeri coepit potestas Archipresbyterorum et Decanorum (3); sed usque ad undecimum saeculum non videtur ubique generaliter esse receptus mos dividendi dioeceses in parvos illos districtus, nec munus et iura Archipresbyterorum et Decanorum ruralium fuisse firmiter ac determinate constituta et definita (4). Iura vero ipsa, quae magis communiter fuerunt Archipresbyteris seu Decanis attributa et recognita, huiusmodi (5) fere recenseri solent:

a) Invigilare ac custodire fidem ac mores populi, et praesertim cleri ruralis.

b) Curare ut omnes, maxime parochi, munus cuique proprium diligenter obirent.

(1) *Thomass.*, loc. cit., c. 5, nn. 1 et 5; lib. III, c. 66, n. 14; part. II, lib. III, c. 76.

(2) Cf. *Wernz*, l. c.

(3) *Thomass.*, ll. cc.

(4) *Albers.*, § 67, 3.º

(5) *Thomass.*, ll. cc., praecipue part. I, lib. II, cc. 5 et 6.

c) Ad Episcopum ea referre quae maioris essent momenti, praesertim abusus et vitia quae publico scandalo essent.

d) Colligere clericos sui districtus iis celebrandis menstruis conventibus, qui solebant diversis vocari nominibus, ceu *capitula consistoria, sessiones, synodi, collationes, calendae* (eo quod generatim haberentur prima cuiusque mensis die), etc.; in iis autem clerici docebantur ea quae scitu essent ipsis necessaria ad proprium officium recte exercendum, monebantur ac corripiebantur de iis quae male egissent, accipiebant notitiam de legibus ac decretis latis ab Episcopo, etc. (1).

e) Visitatione canonica perlustrare districtum sibi commissum (2).

f) In visitatione ipsa recipere procuraciones, ac extra eam alias pariter exactiones et proventus temporales (3).

g) Administrare et curam gerere paroeciarum aliarumque ecclesiarum in suo districtu vacantium.

h) Quandam etiam iurisdictionem contentiosam alicubi saltem obtinere, atque ideo erigere quoque proprium tribunal et aliquas ecclesiasticas causas tractare et definire sua sententia, e qua dabatur appellatio ad tribunal Archidiaconi etiam ruralis, cui essent Archipresbyteri subiecti, vel ad tribunal Episcopi vel Archidiaconi urbici.

i) Quandoque etiam poenis saltem minoribus animadvertere in publicorum criminum reos, vel sin minus eos ad publicam excitare poenitentiam.

Haec autem iura seu potestates Decanorum vel Archipresbyterorum ruralium ita sane viguerunt per nonnulla saecula, ac in Decretalibus Gregorii IX saltem obiter tanguntur (cf. c. 4, de offic. Archipr., I, 24); imo censebantur induere naturam iurisdictionis ordinariae, quippe quae ex officio competerent, et esse perpetua, quia munus Archipresbyterorum erat inamovibile; isti enim aut erant parochi alicuius insignioris ecclesiae, cui munus illud erat perpetuo adnexum, vel a parochis et clericis Decanatus eligebantur ad vitam in suis capitulis vel collationibus, ideoque post Episcopi confirmationem, nequibant nisi ex causa canonica removeri.

(1) *Thomass.*, II. cc., et maxime part. II, lib. III, c. 76.

(2) *Thomass.*, part. II, lib. III, c. 81.

(3) *Thomass.*, part. III, lib. II, c. 33.

Unde sicut in Archidiaconis ita etiam in Archipresbyteris ruralibus crevit ambitio et audacia et insurgebant pariter contra Episcopos; unde simul conatus tum Archidiaconorum ruralium tum similiter Decanorum fuerunt repressi per Episcopos et Concilia (1) Maxime Concilium Tridentinum suis decretis percussit tum Archidiaconos tum Decanos rurales, ac eorum potestatem angustissimis coarctavit limitibus praesertim in iis quae visitationem canonicam (c. 3, sess. XXIV, de ref.) vel causarum ecclesiasticarum cognitionem respiciunt (c. 20, sess. XXIV; c. 14, sess. XXV, de ref.). Cum Episcopi etiam Decanis et Archipresbyteris ruralibus opponerent ut remedium indirectum et efficax amovibiles Vicarios foraneos, hinc eorum Decanorum potestas coepit deminui et tandem alicubi evanuit.

D) *Vicarii Foranei*. — Ut in civitatibus Episcopi instituerunt Vicarios generales ad retundendam elationem Archidiaconorum urbanorum, ita etiam extra civitatem contra rurales Archidiaconos et Decanos seu Archipresbyteros crearunt Vicarios ad nutum amovibiles tum pro iurisdictione contentiosa, *Officiales foraneos* dictos, tum pro voluntaria, *Vicarios foraneos* appellatos.

Primo constitui debuerunt foranei Officiales, quorum mentio occurrit in Sexto Bonifacii VIII (c. 1, de off. Ordin., I, 16 in VI) et in Clementinis (c. 2, de resc., I, 2 in Clem.), sed deinde fuerunt suppressi, utpote non amplius necessarii postquam abolita est iurdictio contentiosa Archidiaconorum et Decanorum ruralium; serius inducti sunt Vicarii foranei, qui nunc etiam subsistunt. Et quidem ex institutione horum foraneorum Vicariorum factum est ut alicubi prorsus extinctus fuerit Decanorum seu Archipresbyterorum gradus, et illi parochi, quorum ecclesiis erat adnexum eorundem munus, hodie ad summum conservent titulum et nomen, sed qualibet ex suo proprio officio careant potestate in alios parochos districtus; alibi tamen remansit adhuc ea ordinatio ut ecclesiae sive parochiae, quibuscum erat prius coniunctus gradus Archipresbyteri seu Decani ruralis, retinuerint hucusque nedum titulum sed etiam munus decanale aut archipresbyterale, quod proinde competeret semper earum rectoribus, sed potestas non eadem amplitudine ac olim pateret, ideoque substantialiter non differret ab ea qua alibi fruerentur Vicarii foranei.

(1) Thomass., part. I, lib. II, c. 6, n. 7.

Tandem novus Codex vocat omnes indistincte Vicarios foraneos (cc. 445-450), et licet alibi commemoret etiam decanatus, archipresbyteratus (c. 217, § 1), tamen omnium huiusmodi Vicariorum Episcopi extra civitatem existentium adaequat conditionem omnesque pronuntiat ad nutum Episcopi amovibiles.

762. Origo Parochorum — Non pauci Doctores eam olim tenuerunt sententiam quae Parochis tribuebat divinam institutionem, proindeque asserebant munus et potestatem Parochorum iuri divino pertinere. Huius doctrinae prima germina in Parisiensi Universitate Sorbona pullullarunt saeculo XIII (1), occasione impugnationis quam adversus regularium privilegia moverunt doctores sorbonici, imprimisque Guilelmus a Sancto Amore; ii siquidem, ut deprimerent regulares, extollebant parochos, quos dixerunt successores esse septuaginta duorum discipulorum Christi. Secuti sunt ea vestigia alii doctores, velut Joannes de Poliaco et Ricardus de Armano; qui vero primus aperte est professus divinam parochorum institutionem, fuit Joannes Gerson (2), a quo doctrinam recipiens et suam faciens integra Sorbona acriter eam per plura saecula defendit imo contrariam sententiam damnavit ut haereticam (3). Nec defuerunt auctores magni nominis, ut Pignatelli (4) et Thomassinus (5) qui eidem calculum adiecerint. Sed maxime illam propugnarunt saeculis XVII et XVIII Gallicani et Jansenistae (6), et solemniter est amplexata famosa synodus pistoriensis ab Episcopo Scipione Ricci celebrata cum suis parochis anno 1786.

Iura vero et praerogativae, quae Parochis agnoscebat doctrina praefata, hae maxime recensebantur: 1.° Parochi sunt instituti a Christo cum ad praedicandum misit septuaginta duos discipulos. 2.° Habent iurisdictionem fori externi. 3.° Constituunt tertium hierarchiae iurisdictionis ordinem. 4.° Sunt iudices fidei, unde ius habent interveniendi Conciliis, saltem synodo dioecesanae, cum suffragio deliberativo. 5.° Possunt ferre leges, dirimere causas iudiciales, infligere poenas ecclesiasticas, ita ut olim fruerentur potestate animadvertendi etiam per excommunicationem. 6.° Parochi urbani

(1) Cf. *Bouix*, «De parocho», part. I, sect. II, c. 1, § 2.

(2) *Bouix*, l. c., sect. I, c. 6, § 4, I.

(3) *Bouix*, ibid., II.

(4) *Pignatelli*, «Cons. can.», vol. I, cons. 52, n. 2.

(5) *Thomass.*, part. I, lib. II, c. 26.

(6) *Bouix*, l. c., sect. II, c. 1, § 2.

olim constituerunt presbyterium vel senatum Episcopi. 7.º Sunt veri Praelati in Ecclesia, in qua proinde obtinent dignitatem. 8.º Status Parochorum est status perfectionis non tantum acquirendae sed etiam exercendae.

Quibus autem rationibus fulciretur haec sententia, breviter in nuamus. Erant autem praecipuae:

a) Status Curatorum praefiguratus est in veteri Testamento per Levitas et Sacerdotes et maxime septuaginta seniores, Moysis adiutores, in quos Deus refudit partem eius spiritus et potestatis; hi autem omnes a Deo certe fuerunt instituti; ergo et Parochi novi Testamenti.

b) Parochi sunt successores septuaginta duorum discipulorum Christi, in quibus ipse Dominus fundavit statum et munus Parochorum.

c) De Parochis intelligenda est doctrina apostolica, quae his ac similibus textibus continetur: *Qui bene praesunt Presbyteri duplici honore digni habeantur* (I Tim, V, 17). — *Constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi* (Tit., I, 5). — *Et ipse dedit quosdam.... alios autem pastores* (Ephes, IV, 11). — *Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro consenior*, etc. (I Petr., V, 1).

d) Semper ab initio Ecclesiae extiterunt Parochi; id quod, iuxta patronos huius sententiae, demonstratur ex vetustissimis monumentis ubi occurrit mentio presbyterorum, pastorum, etc.; nam iuxta ipsos, ii presbyteri erant veri parochi, quia exercebant curam animarum, quae maxime ad presbyteros spectat; iamvero subiungunt, id quod semper et ab initio extitit in Ecclesia, fuit equidem a Christo institutum.

e) Nemo potest dubitare quin ipse Christus commiserit Ecclesiae suae curam animarum gerendam; atqui munus curae animarum maxime est Parochorum proprium.

Sed facilis in promptu habetur ad has rationes responsio (1). Etenim:

a) Gratis asseritur illa figura Parochorum expressa in veteri Testamento per Levitas.

(1) Postquam ex abusu huius doctrinae a Gallicanis et Iansenistis invento clare innotuerunt eiusdem pericula, non pauci Doctores catholici eam ex professo impugnaverunt. Cf. inter alios *Bouix*, l. c., per integras duas sectiones primae partis. Sed hodie immorari in confutatione non est necesse, quia doctrina ipsa est totaliter derelicta et antiquata.

b) Item nulla pretiosa ratione demonstrari potest septuaginta duos Christi discipulos fuisse primos in Ecclesia Parochos, ac praedecessores Parochorum qui nunc existunt; atque adeo corrui praecipuum adversariorum argumentum, quo ipsi quam maxime innitebantur. Septuaginta enim duo Christi discipuli nec sacerdotes erant nec curam animarum exercuerunt quam hodie gerunt Parochi, nec ministeria parochialia habuerunt permanentemente commissa, nec veram cum Parochis similitudinem expresserunt, cum potius fuerint quasi missionarii, qui nulli plebi addicti, varias peragrant regiones.

c) Sensus textuum apostolicorum vere extorquetur ut ad Parochos referantur.

d) Presbyteri, quia tales, non sunt Parochi, et alia plura exercent ministeria praeter animarum curam parochialem; quare licet ab initio extiterint presbyteri, nonnisi post aliqua saecula commissum est ipsis munus parochiale.

e) Cura animarum profecto est Ecclesiae commissa ab ipso Christo; sed ipse nullos alios praeter Supremum Pastorem et Episcopos designavit, qui eam ex proprio et stabili officio exercerent; si ergo nunc extant in Ecclesia alia officia permanentemente constituta, quibus sit adnexum munus curae animarum, ea fuerunt iure mere ecclesiastico instituta.

f) Denique hodie iam nemini licet dubitare de huius doctrinae falsitate, quoniam ipsa fuit a Romano Pontifice Pio VI reprobata per *Const. Auctorem fidei*, 28 Aug. 1794, qua synodum pistoriensem et signanter propositiones 9 et 10 condemnavit.

Iam igitur veram Parochorum originem investigemus; et hodie in confesso est apud omnes (1) nullum proprie dictum parochum exstitisse etiam ruri, ubi primum esse inceperunt, saltem usque ad saeculum quartum, imo in civitatibus, si forte Romam et Alexandriam excipias, usque ad saeculum undecimum. Siquidem prioribus Ecclesiae temporibus communitates christianae aut ecclesiae particulares, quae locum habebant dioecesium, duntaxat in civitatibus exstiterunt; et fideles, singulis earum addicti, plerique in civitate convivebant, pauci autem in agris et oppidis vicinioribus; regebantur autem singulae communitates ab uno Episcopo, qui totam ecclesiasticam potestatem tam ordinis quam iurisdictionis in se col-

(1) Cf. *Thomass.*, part. I, lib. II, c. 21; *Devoti*, «Inst. can.», lib. I, tit. III, sect. 10; *Bouix*, l. c., part. I, sect. I, c. 3.

ligebat, et ipse solus potiebatur iure proprio ac facultate exercendi sacra omnia ministeria, gerendi animarum curam, gubernandi clerum et populum, ceteraque praestandi. Alii vero, qui Episcopo dati fuerant adiutores, presbyteri, diaconi et postea ceteri inferiores clerici, nihil agere poterant nisi de consensu aut mandato Episcopi; hic autem modo unum, modo alium iuxta opportunitatem adhibebat, nec ullus erat, praeter Episcopum qui stabile munus exerceret, sed omnes ab Episcopi nutu pendebant omnino.

Quare unus Episcopus divina offerebat et alias sacras functiones celebrabat, ceteri duntaxat Episcopo absente vel impedito vel ex iussu illius; una erat duntaxat ecclesia in civitate, nulla per oppida vel agros, ac in ea civitatis ecclesia offerebatur die dominico Sacrificium Missae ab ipso Episcopo, assistantibus omnibus presbyteris, diaconis et aliis clericis, tunc etiam ad ecclesiam confluebant christiani omnes non solum qui in civitate sed etiam qui in agris degerebant, et praesentibus quidem distribuebatur Eucharistia, ad absentes per diaconos mittebatur; primis illis initiis solus vulgo baptizabat Episcopus, solus poenitentes reconciliabat, solus ministrabat Sacramenta cetera, nisi quem alium presbyterum Episcopus deputasset ut ageret loco eius. Solus tunc igitur Episcopus erat parochus et curam animarum tamquam ex proprio munere gerebat; ceteri omnes clerici duntaxat cooperatores Episcopi existebant nec nisi ad nutum Episcopi quidquam faciebant, vel ad summum gerebant eius vices, si ipse vel non adesset vel agere nequiret.

Quae rerum conditio usque ad saeculum tertium ubique est servata. Eo autem saeculo, cum iam numerus christianorum esset auctus, fuerunt exstructae, praeter ecclesiam principalem (episcopalem, cathedralem), aliae minores ecclesiae (tituli alicubi appellati), sive in civitate ipsa, sive ruri in vicis et oppidis. Ac in eis ecclesiis quaedam ministrabantur sacramenta, liturgia et functiones sacrae aliquando exercebantur, verbum Dei et christiana doctrina tradebatur fidelibus; quae prima fuerunt semina regiminis parochialis, sed nondum parochi existebant, cum nullus clericus esset huiusmodi ecclesiis permanenter addictus nec essent determinatae functiones ecclesiasticae ibidem exercendae; siquidem pendebant adhuc omnia ex arbitrio Episcopi, qui ad singulas ecclesias unum vel alium clericum pro singulis casibus mittebat.

Porro debuit inde innotescere opportunitas constabiliendi etiam ruri, extra civitates, quamdam immediati et stabilis regiminis for-

mam, qua melius consuleretur fidelium curae ac spirituali bono. In quem finem sunt primum in Oriente constituti, ut vidimus, Episcopi rurales, seu Chorepiscopi, qui fuerunt initio independentes ab Episcopo urbano, postmodum eisdem subiecti; commemoratur pariter in Concilio Illiberitano (c. 77) *diaconus regens plebem*; sed tunc etiam per agros et vicos exstiterunt quoque presbyteri ac cathechisti (Euseb., VII, 24). Patet tamen non fuisse adhuc munus parochiale formiter constitutum ac determinatum (1).

Saeculo deinceps quarto prohibitum est, ceu diximus, ne in vicis seu modicis civitatibus instituerentur Episcopi (Conc. Sard., c. 6); et licet remanserint Chorepiscopi, tamen incepit communiter adhiberi mos ille, ut regendis ecclesiis ruralibus praeficerentur presbyteri, qui praeterea quamdam obtinebant stabilitatem. Id ipsum receptum videtur in duabus magnis civitatibus, Roma et Alexandria, quoad regimen minorum ecclesiarum et titularum, etsi huiusmodi res non plane explorata habeatur hodie apud eruditos (2; at certe non viguit tunc in aliis civitatibus, ubi adhuc omnes presbyteri ceterique clerici erant adscripti ecclesiae episcopali nec in aliis minoribus exercebatur animarum cura, quae ad unam pertinebat ecclesiam principalem seu cathedralem, cui nomine Episcopi praeficiebatur Archipresbyter civitatis.

Proinde illo quarto saeculo incepit haberi in usu, saltem ruri, quaedam forma regiminis parochialis, sed imperfecta ea fuit nec satis determinata; hinc etsi presbyteri illi, ecclesiis ruralibus praepositi similitudinem reapse praesearerent cum hodiernis parochis, tamen ab his plurimum etiam differebant, quod nempe non singuli singulis ecclesiis tamquam rectores principales instituerentur, nec plebes essent plane ab invicem distinctae, nec nomine proprio sed potius tamquam vicarii Episcoporum agerent, nec stabiles proprie adhuc essent sed ab Episcopo pro lubitu constituerentur et removerentur, nec iura, functiones et officia, quae hodie munus parochiale determinate constituunt, fuissent iam illis presbyteris definite ac permanentiter attributa, nec ubique haberetur propagata forma ipsa regendi plebes agrorum. At vero omnia haec, decurrente ipso quarto saeculo pedetentim determinabantur, et deinde saeculo

(1) Cf. *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. 11, § 2; *Funk*, §§ 20 et 62; *Albers*, §§ 13 et 41; *Warnz*, II, 812, 821, III; *Mourret*, «Histoire, Les Pères de l'Eglise», part. II, c. 3, V.

(2) Cf. *Thomas*, l. cit., c. 22; *Bouix*, l. cit., c. 5.

quinto et sexto fuerunt magis accurate definita et ubique recepta (1). Ita, denique, extra civitates episcopales fuit constitutum parochorum munus.

In ipsis autem civitatibus episcopalibus nonnisi undecimo saeculo fuerunt erectae plures ac distinctae parochiae; antehac enim una semper fuerat parochia, ecclesia nempe cathedralis, et unus parochus, id est, Episcopus, vel Archipresbyter sive alius nomine Episcopi (2). Nec tunc illa divisio fuit statim ubicumque introducta; immo vel ipso tempore Concilii Tridentini persistebat adhuc indivisa unitas paraecialis in quibusdam civitatibus et locis, ideoque ut parochiarum divisio fieret, latum est ab eodem Concilio decretum (sess. XXIV, c. 13, de ref. in fine).

763. Conclusio ex praedictis circa graduum ecclesiasticorum originem.—Videmur iam ex omnibus fuse traditis posse has colligere conclusiones:

1.º Nulli alii gradus in hierarchia iurisdictionis demonstrantur ex iure divino promanare praeter Summum Pontificatum et Episcopatum; etenim non certum apparet divinae origini esse referendam divisionem populi christiani in dioeceses, id est, in determinatas peculiare ecclesias ex forma constitutas, quae dioeceses in Ecclesia existunt; nec videtur certo esse asserendam divinam originem Episcopatus monarchici, aut Conciliorum, eoque minus Cardinalium, Parochorum, etc.

2.º Origini saltem apostolicae est certissime adscribenda institutio ecclesiarum particularium seu dioecesium, item Episcopatus monarchici; Apostolis quoque sunt referenda prima incunabula et Conciliorum seu potius ecclesiasticorum conventuum et graduum supraepiscopaliū, sed absque ulla determinata et peculiari forma et absque vera et formali eorundem conventuum ac graduum distinctione vel proprie dicta institutione, quae nonnisi serius iure mere ecclesiastico est definita ac constabilita; indubie pariter originis apostolicae est clerus dioecesanus, ab Apostolis revera datus singulis particularibus

(1) Cf. *Thomass.*, l. cit., cc. 23, 24, 25; *Bouix*, l. cit., c. 4; *Wernz*, l. c.; *Mourret*, l. c.

(2) Cf. *Bouix*, loc. cit., c. 5; *Wernz*, l. c.

ecclesiis sive dioecesibus ut Episcopos coadiuvaret opera et consilio; nullum tamen ex determinatis officiis vel muneribus, quae in dioecesibus aut olim exstiterunt aut nunc etiam existunt, est ab Apostolis formaliter institutum. Haec, igitur, fuerunt summa lineamenta in sytemate organizationis ecclesiasticae per Apostolos adiuncta fundamentalibus duobus illis gradibus divini iuris.

3.º Iure tandem ecclesiastico, et progredientibus saeculis, evoluti ac constituti sunt ceteri gradus ecclesiasticae hierarchiae iurisdictionis. Ita saeculo secundo celebrata iam sunt vera Concilia; saeculo saltem tertio exednte vel quarto ineunte, germina illa ab Apostolis sata et longo tempore culta eruperunt in veros ac distinctos gradus Metropolitanorum et Patriarcharum; atque eodem etiam vel saltem insequenti saeculo quinto habiti sunt Primates et Apostolici Legati. Munus ac dignitas Cardinalium, qua praecipui consiliarii et adiutores Romani Pontificis existunt, videtur inter quintum aut sextum et octavum saeculum habuisse originem.

4.º Coadiutores Episcoporum a tertio iam vel quarto saeculo incepterunt esse; a quarto etiam Administratores dioecesium; Praelati inferiores septimo vel octavo saeculo; Vicarii et Praefecti Apostolici tandem saeculo decimo sexto aut decimo septimo.

5.º Gradus autem infraëpiscopales in dioecesibus praeformati sunt aliqui saeculo tertio, ut chorepiscopi et, quoad prima indeterminata lineamenta, etiam synodus dioecesana et parochi qui postea saeculo quarto, quinto ac sexto in proprio ac definitivo munere sunt constituti; inter quintum et octavum saeculum habuerunt initium plura dioecesana officia, praesertim Archidiaconi, Archipresbyteri ac Decani, qui tamen nonnisi undecimo saeculo sunt in proprio gradu et munere definitive constituti; Capitula canonicorum ante saeculum octavum proprie non exstiterunt, quin etiam Capitulum Cathedrale usque ad saeculum etiam duodecimum non fuit in proprio ac esclusivo munere senatus Episcopalis definitive constitutum ac firmatum; Vicarius Generalis ac Vicarii foranei saeculo decimo tertio orti

aut saltem proprie recepti sunt; fere eiusdem temporis sunt initia Vicarii Capitularis, qui tandem saeculo dumtaxat decimo sexto per Concilium Tridentinum est definitive institutus; Consultores denique dioecesani medio circiter saeculo decimo nono inducti fuerunt.

764. Auctoritas competens ad evolvendam ecclesiasticam organizationem personalem.—A) *Quoad gradus maiores* (cf. n. 577), sive constituendos aut innovandos tam in suo genere quam in numerica eorum multiplicatione (cf. n. 582, A et B) sive etiam conferendos, una est per se competens auctoritas suprema Ecclesiae, id est, Romanus Pontifex vel ipse solus vel cum oecumenico Concilio. Res patet ex se (cf. cc. 215, 220, 414, § 1; 1.435, § 1, etc.); quod si per plura saecula in evolvenda horum graduum maiorum organizatione quasdam obtinere partes sive particularia Concilia, sive Patriarchae, Primates ac Metropolitae, sive denique Episcopi ipsi vel praxis singularum Ecclesiarum, id nonnisi ex tacita Apostolicae Sedis concessione aut confirmatione evenisse profecto est intelligendum; insuper, quae ita in huiusmodi negotio gerebantur non adeo gravioris momenti erant, notabiliores enim hac de re institutiones aut innovationes decernebantur in Conciliis oecumenicis vel a Romano Pontifice. Sed iam ex pluribus saeculis omnia redierunt ad fontem, unde manaverant; et hodie nonnisi Apostolica Sedes modo ordinario, aut Concilium oecumenicum extraordinaria ratione, de rebus hisce disponit (1).

B) *Quoad gradus minores haec teneantur:* a) In illis organizandis immediate competentes sunt Episcopi alique iurisdictionem quasiepiscopalem habentes; sed agere quoque valent, ut liquet, aut per leges generales latas aut per provisionem particularem Pontifex, Concilium oecumenicum, Concilia particularia, et praxis vel consuetudo sive totius Ecclesiae sive alicuius nationis, regionis, provinciae ecclesiasticae, etc.; et revera constat historice plura in evolvenda organizatione istorum graduum minorum fuisse inducta seu constituta per aucto-

(1) Cf. Wernz, II, 244.

ritatem ipsarum ecclesiasticarum potestatum Episcopis superiorum.

b) Quare Episcopi alique supradicti Praelati per se habent plenam auctoritatem in huiusmodi minoribus gradibus constituendis aut erigendis tam in suo genere quam in suo numero, item in eis innovandis aut modificandis, in ipsis conferendis, etc.; tamen quoniam auctoritas illorum est dependens et subiecta legibus et provisionibus maiorum Superiorum ecclesiasticorum, hinc in praxi redditur obnoxia pluribus limitationibus circa ecclesiasticae organizationis evolutionem. Proinde, si attendamus originem et primam institutionem graduum minorum in se aut in genere suo, constat ex historia eos gradus qui nunc adsunt in dioecesibus, fuisse ut plurimum inductos aut saltem definitive constitutos ab iis relatis potestatibus ecclesiasticis superioribus; aut ex aliis locis et provinciis, ubi iam extabant, fuisse praxi et usu deductos ad alias regiones et dioeceses quarum Episcopi eos recipiebant iuxta formam alibi iam praefinitam; aut si tandem alicubi fuerunt particulares Episcopi qui in propria dioecesi induxerunt novum quemdam gradum ecclesiasticum, constat eum gradum postea esse rimatum, evolutum et definitive constitutum auctoritate illarum superiorum causarum. Idipsum quod de prima graduum origine diximus, tenendum pariter est de innovatione generica graduum iam existentium. Maior autem fuit semper, et hodie pariter est auctoritas Episcoporum in multiplicandis numerice intra dioecesim gradibus iam praefinitis ac in eisdem conferendis; adhuc tamen circa haec subiacuit et subiacet ipsa episcopalis potestas illis limitationibus quas eidem praestituit ius comune Ecclesiae, ius particulare Conciliorum, usus, praxis aut consuetudo sive universalis in Ecclesia sive generalis in regione, provincia ecclesiastica, etc.

c) Idcirco potest quidem Episcopus in sua dioecesi, ut iam monuimus (n. 582, B, b), instituere aut per legem novum quemdam gradum ecclesiasticum, aut per provisionem in casu particulari officium quoddam incognitum; sed rarius nunc id efficaciter et utiliter efficiet. Ita pariter quoad innovationem et

praesertim suppressionem alicuius gradus minoris in suo genere iam instituti ac in suis iuribus et officiis iam praedeterminati, sive ex iure communi sive ex iure particulari supradioecesano, Episcopus proprie nihil agere potest, sed tenetur servare illorum iurium praescriptiones. Quoad vero erectionem, innovationem et suppressionem numericam officiorum minorum, itemque quoad ipsorum munerum provisionem aut collectionem, est utique Episcopo ius et facultas agendi, verum etiam restricta et subiecta legibus et provisionibus superioribus.

765. Character potestatis quae inest singulis gradibus hierarchiae iurisdictionis.—Hac in re breviter traduntur sequentia principia:

I. Potestas Romani Pontificis derivat e iure divino, ac est suprema, plena, absoluta et omnino independens sive in seipsa sive in suo exercitio.

II. Potestas Episcoporum in suo genere promanat quoque ex iure divino, quidquid sit de immediata origine in singulos Episcopos; ac est vere publica et principalis, quae nempe propria est principum, quales sunt Episcopi, licet minores, et Principi supremo subordinati; est insuper ordinaria et propria, non vicaria; sed est particularis non universalis, limitata ac dependens. Igitur Episcopi obtinent totam illam iurisdictionem quae necessaria est ad bonum regimen ecclesiarum particularium seu diocesium, et in his omnibus quae ad praefatum regimen pertinent, habent, ut dicitur, intensionem fundatam in iure. Insuper Episcopi recipere possunt ampliores, quae sibi vi muneris proprie non competerent, facultates a potestatibus superioribus, praesertim a Romano Pontifice.—Sed, e converso, iurdictio illa quae Episcopis competeret natura muneris sui, potest a Superioribus, et maxime a Romano Pontifice, limitari aut restringi tam in seipsa quam in suo exercitio; attamen nec ipse Romanus Pontifex potest ita restringere auctoritatem Episcoporum ut hi non essent amplius veri Episcopi seu Principes minores cum potestate publica, ordinaria et propria.

III. De eorum graduum potestate, quae est supremae potestatis participatio (cf. n. 742), haec teneantur: 1.º Ipsa habuit ori-

ginem ex iure ecclesiastico ut ex praedictis constat; igitur si in hierarchia iurisdictionis habentur gradus quidam episcopales, praeter Romanum Pontificem, superiores Episcopis, illi non promanant ex iure divino, quo omnes Episcopi sunt aequales, sed ex iure mero humano; eoque magis id est tenendum de aliis gradibus non proprie episcopalibus, sive superioribus sive aequalibus aut quasi-aequalibus, cum praeter Romanum Pontificem et Episcopos, nullus alius gradus supraepiscopalis aut quasi-episcopalis sit a Christo constitutus. 2.º Natura igitur et mensura huius potestatis totae quotae pendet a iure ipso ecclesiastico; nec aliam sibi potest quisque, in his gradibus constitutus, attribuire potestatem nisi eam quam ex canonibus ecclesiasticis certo constet ipsi fuisse concessam. In casu dubii tenetur ipse demonstrare ius quoddam peculiare huic potestati adnexum revera fuisse, ideoque sibi competere. Similiter in casu conflictus inter iura Episcoporum et iura cuiuspiam ex iis gradibus, onus probandi non incumbit Episcopo, qui e contra pro se habet praesumptionem ex intentione in re fundatam, sed adversario, qui proinde si assertum ius suum non plane evincat, causa cadet. 3.º Ea potestas est derivatio a potestate Romani Pontificis, ut patet, quia dicimus ipsam esse participationem supremae potestatis, quae nonnisi Romano Pontifici competit, ac insuper cum Episcopi nequeant creare gradus maiores, nec ex iure divino alius gradus iurisdictionis, praeter Episcopos existat, nisi Pontificatus supremus, nequit ea potestas iure ecclesiastico derivari nisi ab uno Pontifice Romano. Tamen licet potestas illa sit derivata a Romano Pontifice, non est confundenda cum potestate a Romano Pontifice delegata; sed cum ea potestas sit adnexa officio ac competat ex officio ipso, consequenter est ordinaria; utrum vero sit propria an vicaria, pendet ex modo quo exercetur, et constat sane ipsam in quibusdam gradibus, ut in Conciliis, Cardinalibus, Patriarchis, Primatibus, Metropolitibus ac Praelatis inferioribus esse propriam, in aliis vero ut in Curia Romana, Legatis, Vicariis, Praefectis et Administratoribus Apostolicis esse vicariam. 4.º Romanus Pontifex fuit qui vel expresse vel saltem tacite hos

gradus instituit (iuxta praedicta num. praec., A); ipse igitur est qui huiusmodi potestatem hisce gradibus adnexuit; quocirca ipse pariter valet eandem ampliare vel limitare sive quoad iura et functiones potestatis eiusdem sive quoad territorium, personas, res, etc., illi potestati subiectas; potest denique illam potestatem et gradus ipsos, quibus adnexa est, extinguere et suppressere (1).

IV. Illi gradus minores, qui de potestate episcopali participant, sunt quoque omnes inducti iure ecclesiastico humano; proindeque ex eodem iure natura et mensura potestatis illis pertinentis est definienda. Probe igitur attendendi sunt canones, qui uniuscuiusque gradus potestatem determinant et regunt, ne uni gradui attribuamus ea quae alterius sunt propria. Sic potestas Vicarii Generalis et potestas Vicarii Capitularis, etsi pluribus conveniant, aliis tamen discrepant.

Horum potestas graduum, cum sit episcopalis potestatis participatio, dicenda est equidem ab Episcopo *derivata*, spectat enim ad regimen dioecesis curandum sub Episcopi auctoritate; sed quoniam iam singulis officiis invenitur ipso iure adnexa, nulla ratione est habenda ut delegata, est ergo *ordinaria*; potest autem esse *vicaria*, ceu in Vicariis generalibus, Capitularibus, Foraneis, et poterit quoque effici *propria* ut in parochis, qui nec delegati nec vicarii Episcoporum iam sunt dicendi.

Quaelibet etiam huius generis potestas est Episcopo subordinata ab eoque dependens; imo cum ab Episcopo sit ipsa derivata per iuris positivum ecclesiastici determinationem, consequitur neminem in his gradibus constitutum posse sibi aliam potestatem, tamquam ordinariam suo muneri competentem, attribuere, nisi eam, quam clare pateat esse iure canonico adnexam eidem muneri. Quod si etiam adversus gradus superiores aut aequales, qui a Romano Pontifice derivant, Episcopus habet, ut diximus, intensionem in iure fundatam, et in casu dubii favorem sibi praesumptionem, eo magis id est dicendum adversus istos gradus inferiores, ab ipso Episcopo derivatos.

(1) Cf. Wernz, II, 713.

Sed nihil impedit, e converso, ut Episcopus alias facultates e suo munere deleget in gradus ipsos minores sibi subiectos.

Praeterea Episcopus valet etiam quibusdam limitibus quoad personas, res aut loca restringere potestatem ipsam ordinariam gradibus minoribus a iure attributam; sed nequit Episcopus hac de re aliter agere quam ius ipsum expresse vel tacite concedat: ceterum, cum inferior nequeat legi potestatis superioris adversari, hinc Episcopus tenetur agnoscere et tactam servare iis minoribus gradibus illam substantialiter mensuram, quae ipsis habetur adnexa a iure communi, a Conciliis plenariis et provincialibus, etc.; licet enim tota ordinaria potestas horum graduum fuerit ab episcopali derivata et mutuata, sed non semper ac praecipue ex concessione Episcopi ipsius profluit, et quidquid de origine fuerit, hodie ipsa potestas habetur definita iure superiore, quod violari nequit ab Episcopo. Non ergo sicut Papa libere valet ampliare, restringere, suspendere vel etiam totaliter auferre quamlibet potestatem a sua ipsius Pontificis suprema auctoritate derivatam, ita Episcopus agere potest in ordine ad potestates quae derivatae fuerunt ex potestate episcopali; sed tenetur leges sequi statuantes canonicam rationem moderandi, suspendendi, privandi, etc., clericos sua ipsorum potestate.

ART. III.—DE ORGANIZATIONE TERRITORIALI SINGILLATIM.

766. Significatio.—Supra iam monuimus (nn. 739, B; 740) hanc alteram organizationem ideo territorialem appellari, quod regulariter accipiatur ex divisione et coordinatione territorii; sed per se latius patet et aliunde quoque, independentem a territorio, potest haberi. Duo imprimis vestigemus, naturam et necessitatem.

A) Natura.—His maxime elementis definienda venit:

a) Subiectum (vel obiectum) organizandum, etsi mediate et remote, tamen proprie et adaequate est populus christianus seu multitudo Christi fidelium, qui eo fine ut commodius ac effica-

cuius regantur, in plures distinctas gregis portiones seu peculiares coetus aut communitates christianas distribuuntur, ita ut singulae communitates singulis propriis Pastoribus moderandae subiiciantur.

b) Quod autem directe ac immediate organizari contingit est territorium ecclesiasticum, cuius multiplex ac varia circumscriptio ortum praebet peculiaribus ac distinctis communitatibus ecclesiasticis; fideles siquidem qui intra quoddam territorium ea ratione organizatum consident, sub una determinata organizatione coordinantur. Quandoque tamen fideles colliguntur ac inter se ordinantur non sub peculiari territorio, sed sub peculiari ritu, sermone, natione, etc., ut mox patebit.

c) Haec organizatio maxime inspicitur sub aspectu numerico, quatenus, videlicet, in aliquo genere iam canonice quoad suam naturam praeconstituto multiplicantur numerice fidelium communitates aut organizationes, veluti dioeceses, parochiae, etc.; hancque recte faciendam multiplicationem numericam docent regulae quae hic traduntur. Ea vero quae constitutionem, innovationem, suppressionem ipsius in se generis spectant, vix nisi historice insinuantur.

d) Numerica autem organizatio territorialis sub se completitur erectionem, innovationem, divisionem, unionem, suppressionem, etc., ecclesiasticarum circumscriptionum aliarumque personalium organizationum; sed hic quaedam solummodo regulae generales proponuntur, amandatis ad propriam sedem regulis particularibus, quae singula institutionum Ecclesiae genera, v. g. parochias, respiciunt.

e) Circumscriptiones aut distributiones organizationis territorialis respondent utique gradibus organizationis personalis, quatenus, nempe, pro maiorum vel minorum circumscriptionum aut communitatum regimine assumuntur pariter maioris vel minoris gradus Pastores seu Praelati; ea tamen correlatio non est adaequata, nec unicuique gradui personali respondet ex adverso propria et peculiaris circumscriptio seu communitas regenda. Nam regimini Ecclesiae universalis incumbunt Romanus Pontifex, Concilium oecumenicum, Collegium Cardina-

lium, Curia Romana cum plurimis suis dicasteriis; regimini vero alicuius dioecesis vel praelaturae possunt diversimode praefici Episcopus aut Praelatus, Synodus dioecesana, Administrator Apostolicus, Vicarius Capitularis, Vicarius Generalis, etc.; imo vel pro ipsis circumscriptionibus, quae magis adaequate videntur gradibus ecclesiasticis respondere, v. g., patriarchatus, primatiae, provinciae ecclesiasticae, adsunt pro unaquaque et Pastores singulares et Concilia respectiva; idque aliquatenus evenit in reliquis omnibus, ut in legationibus quae habere etiam possunt concilia plenaria, in vicariatibus et praefecturis apostolicis, in vicariatibus foraneis; denique in paroeciis etiam adesse possunt, praeter parochum, vicarii paroeciales multiplicis generis.

B) *Necessitas organizationis territorialis.*—Ea colligitur, aliis omis-
sis, ex triplici capite: a) Ex ipsa rerum naturali conditione, quum
grandis multitudo convenienter minime regatur nisi fuerit apte di-
stributa et organizata. b) Ex eo quod huiusmodi organizatio sit con-
sentanea intentioni Christi Domini; nam Christus, praeter supre-
mum Ecclesiae Pastorem, plures alios dedit Pastores subordinatos,
id est Episcopos, inter quos sollicitudinis aut regiminis pars erat
dividenda; haec autem sollicitudinis divisio convenientior est pro-
fecto, si unicuique Pastorum particularis et proprius grex fidelium
assignetur regendus, ab aliis distinctus per aptam distributionem seu
organizationem. c) Ecclesia et populus christianus est corpus my-
sticum Christi, (Rom., XII, 5; I Cor., X, 17; XII, 13, 20, 27; Ephes., I, 23;
Coloss., I, 18, 24 III, 15, etc.); sicut ergo humanum corpus pluribus
constat membris et organis, unde splendet eius pulchritudo, ita
corpus fidelium Ecclesiae debuit in multiplices ac varias organiza-
tiones rite distribui ac coordinari.

767. Fontes aut principia territorialis organizationis.—
I. Principium seu fons, unde sumitur, ut plurimum, haec po-
puli christiani partitio est *territorium*, atque adeo omnes fide-
les, qui consistunt intra limites cuiusdam determinati territorii,
censentur efficere peculiarem ac seiunctum plebis christianae
gregem, et communitatem a caeteris distinctam, sub proprii ac
peculiaris Pastoris regimine constitutam. Receptum enim fuit

communiter in societatibus humanis ut gentes ac populi ab invicem separarentur proprio ac distincto territorio; imo partitiones, quibus multitudo alicuius populi in diversas partes scinditur, quo aptius bono regiminis sit provisum, accipiuntur similiter ex territorii divisione multipliciter facta. Idipsum perinde et in Ecclesia viget; siquidem cum immensus christianorum numerus congrue non potuisset gubernari aliter quam si in plures ac distinctas partes et organizationes distribueretur recteque ordinaretur, nulla facilius et utilior partitionis ratio adinveniri data est nisi quae ex territorii divisione accipitur. Cuique territoriali circumscriptioni distinctus ac proprius rector seu pastor ecclesiasticus praeficitur, eique subiiciuntur quotquot ad territorium illud uno vel alio modo pertineant; videlicet incolae, advenae et vagi fiunt veri ipsius subditi, diversimode tamen iuxta maiorem vel minorem firmitatem qua territorio coniunguntur; peregrini vero, etsi veri illius non sint subditi, cadunt et ipsi quoad plura sub eiusdem Pastoris potestate (cf. nn. 199, 201).

II. Sed non excluduntur alii fontes vel principia, quibus diversimode fideles in distinctas communitates christianas aut organizationes distribuuntur et coordinentur sub potestate et regimine alicuius ecclesiastici Pastoris. Sunt autem huiusmodi principia fere sequentia:

1.º *Ritus*.—Nam in uno eodemque territorio possunt simul coëxistere christiani diversorum rituum; tunc autem Ecclesia curat, quatenus possibile sit, omnes eiusdem ritus fideles in unum simul colligere ut proprias efficiant christianas communitates, propriosque oblineant Pastores. Atque adeo: a) plerique orientalium rituum fideles in ipso Oriente permixtim vivunt, veruntamen ita sunt organizati ac distincti, ut unusquisque ritus habeat proprium Patriarcham, veluti caput totius ritus, aut saltem proprios Archiepiscopos, Episcopos, Parochos, etc.; qui omnes equidem suam iurisdictionem per idem plus minusve territorium extendunt ac exercent, sed proprias ac peculiare regunt communitates, diversosque subditos habent, distinctos nimirum ex rituum diversitate; b) in partibus quoque Orientis com-

morantur similiter non pauci latini; qui non subiiciuntur Praelatis orientalium rituum, sed ipsis praesunt Pastores latini, ut Patriarcha Hierosolymitanus in Palaestina, Delegati Apostolici in aliis regionibus, Archiepiscopi et Episcopi latini, aut saltem Vicarii et Praefecti Apostolici, etc.; c) e converso, per territoria latinorum dispersi sunt plures fideles orientalium rituum, qui sane a propriis Orientalibus Praelatis pendere nequeunt, cum sit regula recepta ut Patriarchis et Antistibus orientalibus nulla sit in latinorum terris iurisdictio (1); hinc ubi Romani Pontifices valuerunt, istis orientalibus dederunt Episcopos proprios, prout fecit Pius X qui Episcopum proprium instituit anno 1908 pro ruthenis civitatum Foederatarum Americae Septemtrionalis (2), anno vero 1912 ruthenis regionis Canadensis (3), et nuperrime hoc ipso anno 1919 Benedictus XV qui erexit diocesim Lungrensem pro ritus graeci fidelibus in Calabria adiacentibusque locis (4); sin vero Episcopi proprii nequeant eisdem orientalibus constitui, tunc saltem pro ipsis habendi sunt peculiare Vicarii Generales (5), parochi, sacerdotes, ecclesiae, etc. (6); d) tandem quaedam existunt territoria mixta latinorum et orientalium, v. g., Transylvania, Galitia, aliaeque huiusmodi regiones; tunc ergo pariter constituti inveniuntur in eodem territorio Episcopi, Parochi, etc., diversi pro rituum diversitate; quare, v. g., Leopoli tres simul resident Archiepiscopi, unus pro latinis, alter pro ruthenis, tertius pro armenis.

2.º *Sermo vel lingua*.—Diversitas quoque sermonum vel linguarum esse potest aliquando causa, ut ecclesiastici diversi instituuntur pastores in uno eodemque territorio pro diversis gentibus. Idque etiamsi omnes subiaceant eidem regimini poly-

(1) Cf. Const. Benedicti XIV *Etsi pastoralis*, 26 Maii 1742, § IX, n. 4; Decret. S. C. de Prop. Fid. pro Rit. Orientali, 27 Mart. 1916, nn. 1, 2; Acta A. S., VIII, 105.

(2) Cf. Acta S. S., XLI, p. 3, et Acta A. S., VI, p. 458.

(3) Cf. Acta A. S., V, p. 398.

(4) Acta A. S., XI, 222.

(5) Cf. c. 14, X, I, 81; cit. Const. Benedict. XIV, § IX, n. 21.

(6) Cf. cit. Decret. S. C. de Prop. Fid. pro Rit. Orientali, 27 Mart. 1916.

tico; unitas siquidem polytica destruere nequit plurimas hominum differentias ex varietate sermonis promanantes, et praesertim necessitatem, qua fideles vernaculo suo idiomate christianam doctrinam addiscant, verbum Dei audiant, Sacramenta recipiant, etc., proindeque habeant proprios ac distinctos suae linguae pastores; quandoque pariter diversarum gentium ex proprio ad alienum territorium emigratio sive stabilis sive transitoria eamdem rerum conditionem quibusdam in locis adducit. Ecclesia igitur numquam neglexit his fidelium necessitatibus obvenire; ideoque pro locorum et temporum opportunitate enixa est constituere iuxta gentium diversitatem diversas saltem ecclesias, missiones, parochias, etc., commissas sacerdotibus qui vel nativitate vel saltem studio linguam fidelium bene calleant et loquantur. Huc tendebat regula vigesima Cancellariae de idiomate, ex qua provisi de parochiali ecclesia vel quovis alio beneficio curam animarum quomodolibet habente deberent intelligere et intelligibiliter loqui idioma loci (1). Convenienter igitur in diversas parochias coordinarentur plebes christianae iuxta sermonis diversitatem; sed quoniam res periculis non caret, et pluribus iurgiis ac contentionibus aditum posset aperire, prudentissime hoc in negotio est agendum, ideoque nunc c. 216, § 4 novi Codicis praescribit ne absque speciali apostolico indulto paroeciae pro diversitate sermonis instituantur vel quae constitutae iam sunt, immutentur. Quae necessitas distribuendi plebem christianam in communitates diversas pro linguarum diversitate minus urget quoad divisionem dioecesium; et licet ipsi quoque Episcopi ad aliquam dioecesim promoti, debeant pariter callere et loqui idioma populi (2), tamen si in aliquod territorium permixtim incolerent gentes diversarum idiomatum, non esset necesse ut ibidem fideles distribuerentur iuxta differentiam propriarum linguarum in diversas dioeceses cum respectivis Episcopis propriis, nec id Ecclesia facere consuevit; sed tunc providendum esset per

(1) Cf. *Riganti*, ad eam regulam, XX.

(2) Cf. *Riganti*, l. c., n. 20 seq.

nominationem Generalium Vicariorum, ut c. 14, X, I, 31 decernebatur, et congrueret nunc etiam c. 366, § 3.

3.º *Natio seu civitas*.—Interdum causa haec etiam inspicitur, ut, nempe, in eadem civitate vel loco cives diversarum nationum, etsi eodem utantur sermone, per diversas communitates distribuuntur, atque adeo quaelibet natio habeat proprios sacerdotes, propriam ecclesiam, propriamque parochiam. Id tamen rarius evenit; quia, seposita differentia linguarum, congrua ratio minus urgebit harum divisionum necessitatem. Sed quandoque in magnis civitatibus, ubi plures diversarum exterarum nationum adstant coloniae, utilitas saltem, si non vera necessitas, emergere potest unde ecclesiae nationales constituentur habeantque pro civibus propriis commendatam animarum curam, aut integram, aut plus minusve limitatam. Romae quidem plures huiusmodi nationales ecclesiae existunt; alibi pariter vel sunt institutae iam vel congruenter instituerentur; veruntamen hodie requiritur apostolicum beneplacitum, quo similes paroeciales ecclesiae constituentur aut immutentur (c. 216, § 2).

4.º *Familia vel qualitas personalis*.—Alicubi pariter fuerunt olim constitutae paroeciae nonnullae *familiares* aut *personales* dictae, eo quod ipsis adscriberentur fideles qui vel ad familias quasdam pertinerent, nobilitate praeditas, numero, v. g., triginta vel quadraginta determinatas aut qualibet alia ratione a ceteris distinctas et certas, vel aliqua personali qualitate insigniti essent. Hi proinde, quolibet in loco foverent domicilium aut quasi-domicilium, propriam ac distinctam efficiebant paroeciam, peculiaribus territorialibus limitibus non circumscriptam, ex parte ipsorum christifidelium, propriumque obtinebant parochum; qui functiones parochiales pro suis subditis exercebat aut in quadam ecclesia sibi peculiariter assignata, aut etiam in aliena vel alienis ecclesiis, si propriam scilicet non haberet. Porro ex parte ipsius parochi iurisdictio quandoque aliquibus saltem limitibus territorialibus continebatur, ita ut munia parochialia (sacramento Poenitentiae quoad validitatem excepto) nequiret exercere nisi intra ambitum determinati loci, puta civitatis, districtus aut provinciae, etc.; sed alias erat iurisdictio mere per-

sonalis, nulli circumscripta territorio, et exercebatur directe in familias vel personas, easque sequebatur quocumque se conferrent ipsae. Item aliquando eadem parochialis iurisdictio erat exclusiva seu privativa, qua videlicet praedicti fideles uni familiari vel personali paracho erant subiecti; aliquando e contra erat cumulativa, ita ut fideles censerentur pertinere simul et ad parochiam familiarem seu personalem, et ad parochiam territorialem, ubi nimirum haberent domicilium seu quasi-domicilium (1). Nunc vero paucissimae, si sequentem classem excipias, paroeciae huiusmodi subsistunt; si tamen alicubi exsistent, immutari nequeunt inconsulta Apostolica Sede, nec ulla potest noviter constitui sine speciali apostolico indulto (c. 216, § 4).

5.º *Stirps seu conditio alicuius regis vel principis.*—Hic fons videretur ad praecedentem posse referri; sed singillatim perpenditur ob eius peculiares characteres. Nam: a) Saepius privilegium convenit non praecise ratione naturalis personae vel familiae regiae aut principalis, sed ratione dignitatis aut potestatis supremæ, quæ pro tempore insidet actu personae vel familiae cuidam. b) Pastoralis cura, quæ circa regiam aut principalem stirpem exercetur, directe respicit unam tantum familiam aut personam principis aut regis; dum familiares et personales paroeciae, de quibus antea, complectuntur plures diversas familias aut personas. c) Aliunde hæc regia vel principalis cura seu regimen alicuius peculiaris Pastoris ecclesiastici solet extendi indirecte ad plures alias personas, quæ regiae personae vel familiae adhaerent sive ratione servitii sive alia multiplicis generis causa. d) Ad hanc peculiarem iurisdictionem ecclesiasticam, quæ in favorem regiae vel principalis personae vel familiae instituitur, consueverunt etiam pertinere loca nonnulla, velut regales cappellæ, palatia, domus, villæ, etc. e). Denique regimen ipsum ecclesiasticum, quod peculiariter exercetur pro rege

(1) Hæc quæ diximus de iurisdictione parochorum familiarium aut personalium quoad certos vel nullos determinatos limites territoriales, et quoad exclusivam vel cumulativam competentiam, habenda sunt prae oculis etiam quoad pastores diversos ex diversitate ritus vel sermonis, in quibus eadem varietates possunt inveniri.

seu principe eiusque familia, non restringitur ad meram parochialitatem seu curam animarum, sed plures alios continet favores et privilegia. Igitur ob reverentiam culminis imperialis, regii, etc., solita est Ecclesia specialem ecclesiastici regiminis ordinationem constituere principibus, praesertim iis qui actu tenent populorum supremam vel quasi-supremam potestatem.

Huius ordinationis prima origo repetenda est ab inducto antiquitus more ut Imperatores, reges, principes ac magnates sibi in propriis domibus ac palatiis peculiare extruerent cappellas aut sacella, atque ad divinum in eis cultum exercendum nonnullos adsciscerent clericos, inde cappellanos dictos, quorum primus et praecipuus nuncupabatur Archicappellanus seu Cappellanus maior et dignitate etiam episcopali communiter insigniebatur (1). Regiae subinde Cappellae, clerus palatinus et familiae ipsae principum coeperunt pluribus cumulari privilegiis et exemptionibus (2) in exercitio et usu sacrorum ac propterea specialis etiam iuridica conditio earum personarum et locorum inducta est, quae alicubi ita crevit ut a iurisdictione parochorum, imo et episcoporum obtenta fuerit exemptio; unde regia stirps iam haberetur veluti diversa ecclesiastica communitas, a ceteris fidelibus distincta.

Hodie pariter regales personae cum clero palatino et regiis cappellis solent frui privilegiato iure in rebus spiritualibus et sacris; sed triplex in eiusdem privilegiata conditione gradus est discernendus: *primus* in quo habentur concessi peculiare favores, gratiae ac privilegia, sed citra exemptionem a iurisdictione parochiali et episcopali; *secundus*, in quo datur iam exemptio a potestate parochorum territorialium, ita ut regia familia et domus cum eius cappellis et cappellanis efficiant parochiam quamdam personalem; *tertius*, in quo exemptio attingit vel ipsam episcopalem iurisdictionem, atque adeo ex regia familia, clero, cappell-

(1) Cf. Thomass., part. I, lib. II. c. 109 seq.; Lafuente, «Eccles. Discip. Lectiones», LII; Aguilar, «Instit.» 2, p. 162.

(2) Cf. c. 16, X, V, 33, ubi Innocentius III refert privilegium, olim concessum ab Alexandro III, ex quo canonicos cappellae ducis Burgundiae nullus Archiepiscopus vel Episcopus censuris plectere valeret.

lis, palatiis et forsan etiam aliqua territorii portione separata constituatur quasidioecesis peculiaris, vel rectius Nullius praelatura. Quatenus sit peculiariter conditio iuridica quae uni vel alteri regiae seu principali stirpi fuerit concessa, ex tenore privilegiorum est eruendum.

6.º *Militia*.—Plura similiter sunt quae suadeant ut personae et res militares sub speciali organizatione coordinentur, in iis quae ad spiritualem curam et ecclesiasticum regimen spectant. Siquidem recta administratio Sacramentorum et salubris animarum cura illorum qui in castris aut bellicis navibus degunt et versantur, necnon cognitio et decisio causarum et controversiarum ecclesiasticarum quas inter milites etiam exurgere contingit, requirunt operam et industriam quorundam clericorum, qui copiis militaribus sint specialiter addicti. Ideo vel a primis saeculis, post obtentam Ecclesiae pacem, inductus est mos ut aliqui Sacerdotes seu etiam Episcopi comitarentur exercitus et militibus sacra administrarent: ii clerici dicti sunt posterius cappellani militum aut castrenses, imo forsan unus erat praecipuus, in Episcopatu constitutus, qui generalem militum curam in spiritualibus dirigeret, ac inde vocaretur *Maior Cappellanus regius*, aut etiam *Generalis Vicarius exercitus seu castrensis*.

Nec tamen ab initio cappellani militares peculiaribus exemptionibus aut privilegiis fruebantur, sed a propriis Episcopis loci dependebant, imo vel in ipsa animarum cura gerenda parochis territorialibus subiiciebantur. At exinde, ut patet, gravia et innumera incommoda exoriri debebant; saepius enim recursus ad territoriales parochos et episcopos est valde difficilis aut impossibilis ob locorum distantiam, temporis angustias ceteraque huiusmodi; insuper copiae militares crebro ac facilliter, maxime aestuantibus bellis, de loco in locum transferuntur, nec fixae, ut plurimum, in uno loco consistunt, ideoque iurisdictio et facultates cappellanorum essent obnoxiae continuis mutationibus et incertitudinibus. Necesse ergo fuit aliter providere per directas et speciales concessionem; hinc hodie solet S. Sedes singulis cuiusque nationis exercitibus, catholicos milites adscriptos colligentibus, peculiarem organizationem in spiritualibus

decernere; de regula etiam designatur aliquis Maior seu Generalis Cappellanus castrensis, saepius caractere episcopali ornatus, cui adiunguntur plures cappellani minores. Ea vero organizatio est diversa pro unoquoque exercitu; quare inspicienda sunt singillatim peculiaria S. Sedis praescripta, ceu monet c. 451, § 3; etenim aliquando vera exemptio a territorialibus parochis et Ordinariis locorum minime fuit concessa, sed solummodo quibusdam specialibus facultatibus et privilegiis mununtur cappellani minores in sacro ministerio exercendo, Cappellanus autem Maior, licet nuncupatur Ordinarius aut Episcopus castrensis, non tamen obtinet iurisdictionem quasi-episcopalem, sed tantum, praeter speciales facultates, ius quoddam supremum inspectionis et vigilantiae; alias conceditur saltem exemptio a iurisdictione parochiali, unde cappellani militares habent sibi commissam, saltem cumulative aut etiam exclusive, veram animarum curam, excepta forsitan matrimonii administratione; denique verum exemptionis, etiam a iurisdictione episcopali, privilegium quandoque est concessum, ita ut Cappellanus Maior seu Vicarius generalis castrensis obtineat proprie dictam iurisdictionem quasi-episcopalem habeatque sibi plene ac directe subiectum clerum castrensem, saltem in iis quae ad servitium ecclesiasticum in exercitu gerendum pertinent, ac sua quoque iurisdictione quasi-episcopali complectatur non solum ipsas militum personas, verum forsitan et eorum familias sub quibusdam determinatis limitibus, et nonnulla loca, veluti arces, bellicas naves, etc. At vero cum omnia tandem pendeant a peculiaribus concessionibus, videndum est utrum exclusiva in omnibus sit haec quasi-episcopalis iurdictio castrensis, an in quibusdam vel pluribus negotiis sit cumulativa cum ordinaria Episcoporum et parochorum iurisdictione (1).

7.º *Vitae religiosae professio*.—Personae religiosae cum suis rebus inveniuntur constitutae in quadam peculiari conditione;

(1) Cf. *Ferraris*, v. Cappellanus militum; *Bouix*, «De paroco», append. I, c. 8; *Lafuente*, op. cit., lect. LIV; *Aguilar*, l. c., p. 163; *Bernareggi*, «I cappellani militari» in *Scuola Cattolica*, 1916, ser. V, vol. X, pp. 167, 267, 398.

hinc ipsarum spiritualis cura in sacris, sicut etiam ecclesiasticum earum regimen, quasi necessario requirit propriam ordinationem seu organizationem, ab ea diversam quae ex limitibus territorialibus determinatur. Hoc est naturale fundamentum exemptionis religiosorum; ac in iis quae internum ordinem concernunt, iam ab antiquissimis temporibus fuit ea exemptio prius inducta ex praxi, deinde aperte canonibus sancita; hodie pariter ab Ecclesia agnoscitur omnibus iuris pontificii religionibus. Verum in regimine externo et in cura animarum stricte parochiali plures fuerunt et praesertim hodie sunt gradus exemptionis religiosorum; aliqui enim sunt plene exempti a iurisdictione tum parochorum tum Episcoporum, et a propriis Superioribus, veram iurisdictionem obtinentibus, reguntur; alii, nimirum pertinentes ad Congregationes clericales, eximuntur a iurisdictione parochiali, non ab episcopali; tandem alii, qui vivunt in religionibus laicalibus votorum simplicium, per se etiam iurisdictioni parochiali subsunt, possunt tamen ab ea eximi per Episcopi decretum (c. 464, § 2).

8.º *Quaedam aliae personarum, rerum, locorum conditiones.* Praeter genera personarum hucusque recensita possunt haberi alii etiam christianorum coetus aut pluralitates, quibus convenienter attribuitur peculiaris quaedam ordinatio quoad usum sacrorum et subiectionem ecclesiastici regiminis, ob causam nimirum specialium conditionum, quibus versantur vel ipsae personae, vel res ad eas spectantes, vel domus aut locus quem inhabitant, etc. Ideo in cit. c. 464, § 2 recensentur piae domus, veluti collegia, scholae, convictus, hospitalia aliaque similia instituta, carceres et arces, etc., quas Episcopus potest, iusta et gravi de causa, subducere a parochi cura, eisque proprios assignare cappellanos; pariter Seminaria omnia declarantur hodie ab ipso Codice (c. 1.368) exempta a iurisdictione parochiali. Imo ex privilegio Romani Pontificis, possunt quaelibet personae morales, sive collegiales sive non collegiales, eximi a iurisdictione non solum parochorum, verum etiam episcoporum, ac proprio regimine ecclesiastico ordinari, prout olim plura capitula, collegia, pia instituta, etc., erant huiusmodi

ratione exempta; hodie tamen paucissima supersunt exempla talium exemptionum.

III. Hae autem vel similes existunt causae, unde haberi possunt in Ecclesia peculiares christifidelium organizationes, potius personales existimandae. At vero illas tamquam exempla singularia et ad instar exceptionum censeamus oportet; nam regula generalis est ut, iuxta divisiones territorii, exurgant ecclesiasticae communitates diversae; ideo regula quae de legibus (in c. 8, § 2) statuitur, applicari etiam valet communitatibus christianorum, eae videlicet non praesumuntur esse personales sed territoriales, nisi aliud constet. Quinimmo territorium nequit non exercere vim suam multipliciter in ipsis personalibus communitatibus, quae vel censentur propriam sedem habere in quodam determinato loco, vel ipsae contineri intra territorium alicuius paroeciae vel dioecesis, vel si quoad ambitum longe lateque pateant per vastum aliquod territorium, continens plures paroecias aut dioeceses communi organizatione territoriali distributas, tamen et illae quibusdam territorialibus limitibus coërceantur, ut, v. g., organizationes rituum orientalium, provinciae religiosorum, etc. Quoad alias personales organizationes potestas aut iurisdictio non est privativa sed cumulativa cum territoriali iurisdictione et potestate. Denique ceterae quoque communitates, quae mere personales dicantur ac revera sint, agere tamen debent in determinatis locis, unde pluries saltem debebunt influxum conditionum et legum territorialium subire.

Et haec quidem dicta sint in genere; nam quomodo ad invicem temperentur elementa personalia et territorialia, id traditur in singulis locis.

768. Brevis insinuatio circa territorialis organizationis prima initia, progressum et circumscriptiones quae hodie existunt (1) — Priores communitates christianae, potius quam territoriales, fuerunt personales; nam unaquaeque particularis ecclesia constituebatur in aliqua civitate et regebatur ab uno Episcopo auctoritatem etiam expandente in finitima loca absque ullis determi-

(1) Cf. *Funk*, «Storia», §§ 20, 62, 63, 96; *Albers*, «Manuale», §§ 13, 40, 41, 67.

natis limitibus (1); nec quidquam obstat quominus ipsi ecclesiae censerentur adscripti fideles nonnulli longe a civitate illa vitam agentes, aut, e converso, quilibet christiani illuc ex aliis civitatibus et locis advenientes, tamquam fratres in communionem aliorum reciperentur. Insuper ecclesiae primitivae fundatae sunt praecipue in maioribus civitatibus quae ab invicem longissima distantia seiungebantur. Sed postquam ecclesiae episcopales coeperunt multiplicari ac in civitatibus quoque minoribus et intermediis constitui ita ut una propius alii accederet; et maxime, postquam etiam et ruri in territorio circumiacente aut districtu civitatum, erectae sunt ecclesiae, presbyterorum curis commissae, et a viciniori Episcopo dependentes, necesse fuit diligentius territoriales terminos definiri intra quos uniuscuiusque Episcopi iurisdictio contineretur. Tunc igitur limites singularum dioecesium praecise determinati ac constabiles sunt; quod quidem paulatim in diversis locis effectum est quarto, quinto et sexto saeculo. 2). Id, scilicet, intelligatur oportet de regionibus illis, quae primis ecclesiae saeculis christianam fidem receperunt; nam in ceteris, ad quas postmodum est ipsa propagata, idem successive contigit ac in prioribus, ut, nempe, cum primum incipiebant conversiones incolarum alicuius novae regionis, ibi initio forsitan una, postea nonnullae aliae fundarentur episcopales sedes in nobilioribus locis, quae longe inter se distabant, nec singularum dioecesium territoria essent primis temporibus accurate distincta et limitata, postea vero multiplicatis et ad invicem accedentibus dioecesibus, earum termini praecise definirentur. Serius autem, ut nobis constat, quaedam territoria non sunt organizata in veras dioeceses sub regimine Episcoporum, sed in abbatias et praelaturas (n. 757); et moderno aevo in novis regionibus, ubi fides incipit propagari, non statim eriguntur dioeceses, sed vicariatus et praefecturae apostolicae primum (n. 756).

Dioeceses autem sunt in Ecclesia *fundamentales circumscriptiones*, quibus referendae veniunt et ampliores circumscriptiones pluribus dioecesibus constantes, quaeque rite appellari possunt *ultradioecesanae*, quales sunt provinciae ecclesiasticae, primatiae, patriarchatus, legationes; et angustiores circumscriptiones, quae intra ambitum ipsarum dioecesium contineantur, vocandae idcirco *intra-*

(1) *Albers*, § 41, 2.º

(2) *Albers*, *ibid.*

dioecesanae, v. g., *paroeciae*, *vicariatus foranei*, etc. Porro quoad *ultradioecesanas* circumscriptiones, scimus (n. 747) prima earum vestigia esse vel a temporibus apostolicis repetenda, quia iam ex tunc nonnullae insigniores ecclesiae, imprimis illae quae ab omnibus ceu apostolicae venerabantur, prae ceteris habitae sunt in peculiari honore, et suam exercuerunt auctoritatem in alias minores ecclesias latiore vel restrictiore ambitu circumpositas; attamen, nec istae ampliores circumscriptiones fuerunt primis temporibus distinctae in gradus illos quibus sunt postmodum ordinatae, nec singulae earum praecisis quoad territorium limitibus definiebantur; imo ex ipsis praestantiores, ut Roma, Alexandria et Antiochia, et aliae quoque, ut Ephesus, Carthago, etc., progrediente tempore suos unaquaelibet latissime explicabat terminos, unde postea saeculis quarto et quinto constituti sunt patriarchatus et primatiae (cf. nn. 749, 750); interim quoque evolvebantur principia et elementa ecclesiasticarum provinciarum, quae, ut pariter novimus (n. 748), tertio, quarto et quinto saeculis per diversas regiones fuerunt propriis limitibus circumscriptas. Denique quod attinet originem et evolutionem parochiarum, decanatum, archipresbyteratum, archidiaconatum, vicariatuum foraneorum, etc., sufficiant ea quae supra diximus (nn. 761, 762).

Tria ergo sunt genera territorialium circumscriptionum organizationumve quae in Ecclesia extiterunt, quaeque adhuc hodie subsistunt; sunt illae nempe: a) *dioecesanae*, quibus accensendae veniunt similes circumscriptiones aut organizationes etiam personales, nuncupandae *quasi-dioecesanae*, ut *vicariatus* et *praefecturae* apostolicae, *abbatiae* et *praelaturae*, etc.; b) *ultradioecesanae*, quae amplectuntur nonnullas vel plures dioeceses, id est provinciae ecclesiasticae, *primatiae*, *patriarchatus*, *legationes* apostolicae; c) *inradioecesanae*, ceu fuerunt olim *archidiaconatus*, *archipresbyteratus* et *decanatus*, et sunt hodie *parochiae* et *vicariatus foranei*. Sed quia in specie habent nunc practicum et determinatum momentum: 1.° *dioeceses* (et *quasi-dioeceses*); 2.° *provinciae ecclesiasticae*; 3.° *paroeciae*; 4.° *vicariatus foranei*; ideo Codex (cc. 215, 216, 217), quem sequi debemus, peculiariter ac distincte de his quatuor organizationibus agit.

769. Organizatio dioecesium et quasi-dioecesium.—Uno verbo cunctae *dioecesanae* et *quasi-dioecesanae* organizationes

appellari possunt *ecclesiae particulares*; de quibus nonnulla *historice* sunt praemittenda; deinde ius hodie constitutum declarandum est.

A) Quoad *historiam*, breviter haec insinuantur: a) Priores ecclesiae particulares fundatae sunt ab Apostolis (n. 744), a quibus etiam receperunt primaevum regimen et organizationem, maxime autem institutionem Episcopatus monarchici.

b) Hunc autem morem servaverunt Apostoli ut communitates christianas seu ecclesias, quibus praeficiendi essent Episcopi, constituerent duntaxat apud civitates, non autem ruri apud villas et pagos, ceu clare ex Actis Apostolorum conicitur; inde recepta est usu regula ut sedes episcopales non erigerentur nisi in oppidis maioribus, quae si in orbe romano continerentur, donata essent titulo et iure civitatum; si extra imperium, possent romanis civitatibus aequiparari (1). Serius autem, nempe saeculo tertio et quarto iam extra civitates ordinabantur nonnulli Episcopi, dicti Chorepiscopi, sed isti fuerunt subiecti Episcopis viciniorum civitatum (cf. n. 761, A); praesertim Concilium Laodicenum (c. 57) decrevit ut chorepiscopi pendere omnino deberent a civitatensibus Episcopis; ita defendebatur vetus regula de Episcopo in solis civitatibus constituendo. Quia tamen alicubi serpere coepit abusus constituendi sedes episcopales independentes etiam apud loca ignobiliora, quae non essent verae civitates (2), Concilium Sardicense (c. 6) statuit ut non ordinaretur Episcopus in vico aliquo aut modica civitate, cui sufficeret unus presbyter, sed in solis populosis urbibus, ne vilesceret Episcopi nomen et auctoritas. Idem abusus fuit postmodum evellendus ex Africa, ubi frequentabatur (cf. cc. 6 Conc. Hipponen. et 5 Conc. Carthag. III), et reprimendus in Hispania, ubi attentari inceperat (cf. c. 4 Conc. Tolet. XII), prout iam monuimus (n. 761, B); inde firmata tandem est praefata canonica regula, quae semper fuit postea in Ecclesia retenta, et hodie pariter servatur.

c) Praeter locum vero aut civitatem, quae cuiusvis particularis ecclesiae caput est et Episcopi sedes ordinaria, inspicere oportet ambitum sive circuitum ad quem Pastor Ecclesiae suam iurisdi-

(1) Cf. *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. 11, § 2; *Mourrét*, «Les Pères de l'Église», part. II, c. 3, IV; *Funk*, § 20; *Albers*, § 13.

(2) Cf. *Tomasin.*, part. I, lib. I, c. 54, n. 5 seq.

ctionem protendit. Et initio quidem, ut dicebamus praec. num., territoriales limites illius circuitus non habebantur determinati ac praecisi, sed quilibet episcopus pastorem sollicitudinem explicabat in quaelibet loca sibi viciniora, quae episcopis aliis non subessent; et quoniam primis Ecclesiae temporibus paucae admodum erant episcopales sedes constitutae, hinc eveniebat ut aliqui saltem episcopi amplissimum gubernarent territorium, integrum forsitan regnum aut provinciam, v. g., episcopus Antiochiae, qui, ut videtur, totam Syriam et forsitan etiam Ciliciam sub postestate sua amplectebatur: item episcopus Alexandrinus universam Aegyptum; Hierosolymitanus totam Palaestinam, imo et in aliis quoque provinciis idem tempore Apostolorum ac proxime insequenti fuisse factum opinantur nonnulli (1); quod sane eveniebat, vel quoniam in toto illo regno vel provincia nonnisi una ecclesia particularis cum suo Episcopo erat instituta, vel quoniam, si plures iam ibi adstarent ecclesiae, una duntaxat haberet Episcopum, ceterae autem regerentur a presbyterio sub vigilantia illius Episcopi. Paulatim vero sunt multiplicati Episcopi in illis vastissimis regionibus, atque adeo pedetentim restringebatur territorialis circulus primaeavorum Episcoporum, cum intra eorum territorium novae constituerentur ecclesiae particulares, ac proinde necessarium esset praefigere earum singulis ambitum proprium ex illo territorio decerptum. Quando autem eo perventum est ut singulae civitates haberent proprium Episcopum, tunc ipsius ambitus iurisdictionalis generatim respondebat civili districtui civitatum ipsarum (2), et debuerunt pariter definiri accuratius limites territoriales singularum particularium ecclesiarum. Nec tamen immobiles semper erant permansuri priores illi constituti limites; etenim successione temporum multipliciter sunt variati per novarum dioecesium erectionem, per veterum suppressionem, unionem, divisionem, dismembrationem, etc., aut per directam quoque limitum ipsorum mutationes.

Porro ipse, nunc descriptus, historicus processus definiendorum, quoad singulas dioeceses, limitum territorialium, fuit identidem postea servatus in novis populis, qui temporum decursu christianam fidem sunt amplexati; seu, videlicet, in his quoque dioeceses initio amplissimum complectebantur territorium, quod deinde mul-

(1) Cf. *Tanqueray*, *Theol. dogmat.*, vol. I, n. 646.

(2) Cf. *Hergenroether*, l. c.

tipliciter ex novarum dioecesium erectione ac ex antiquarum diversimodis innovationibus, est dispertitum et distributum.

d) Peculiariter recolendae sunt ecclesiae illae, quarum primi Episcopi nec territorium certis terminis limitatum, imo nec sedem determinatam initio habuerunt, sed cum iurisdictione personali mittebantur seu constituebantur ad gentem aliquam quae esset convertenda ad fidem, vel si iam coeperat converti, esset ad Christianismum complete reducenda moribusque christianis instruenda.

Postquam autem ecclesia illius populi erat iam sufficienter ordinata, tunc illi primi Episcopi deligebant sibi sedem, ac territorium quadantenus determinabant, imo, si hac quoque fuissent donati facultate, plures ecclesias aut dioeceses constituebant per congruam territorii divisionem, singulisque proprios Episcopos praeficiebant. Huius generis fuerunt inter alios: 1.º Episcopus Gothiae seu gothorum, qui iam initio quarti saeculi existerat, nam Concilio Nicaeno adfuit gothus Episcopus Theophilus; celebrior deinde exstitit episcopus Ulphilas consecratus Constantinopoli inter 341 et 348; item S. Chrysostomus Wilam concreavit episcopum ac in Gothiam misit, etc. 2.º Episcopus a Constantino missus ad Iberos, quorum conversio coepta fuerat exemplo et doctrina cuiusdam christianae puellae in captivitatem illuc deductae. 3.º S. Frumentius, a S. Athanasio ordinatus episcopus, missus est ad Abyssiniam seu Aethyopiam. 4.º Ab Imperatore Constantio missus pariter est ad Homeritas, in Arabia, episcopus Theophilus. 5.º Ad preces Mauriae, reginae Sarcenorum, item in Arabia, fuit illius populi episcopus ordinatus Moyses anachoreta. 6.º Sub eadem ratione fuerunt in Hiberniam a Romano Pontifice missi primum episcopus Palladius, deinde S. Patricius, qui ecclesiasticam hierarchiam in ea insula constituit. 7.º Similiter a S. Gregorio, Papa, fuit ad Anglos missus S. Augustinus. 8.º In eodem censu habendus est S. Willibrordus, primus Frisonum episcopus. 9.º Apostolica auctoritate fuit eodem modo consecratus et missus in Germaniam S. Bonifacius. 10. Item in Moraviam SS. Cyrillus et Methodius (1).

e) Et quoniam apud singulos populos et nationes diversissime erecta, evoluta et innovata fuit ecclesiastica hierarchia, sive ratione temporum et auctorum siye ratione multiplicium ac disparium causarum, hinc factum est ut maxima exstiterit ac nunc etiam exi-

(1) Cf. hac de re historicos.

stat diversitas inter alias atque alias dioeceses tum quoad territorii amplitudinem, tum quoad limitum-determinationem, tum quoad ceteras condiciones. Quare, v. g., dum alicubi habentur paucae ac vastissimae dioeceses, alibi numerosiores ac exiguae consistunt; nonnullae dioeceses circumscribuntur limitibus satis congruis et regularibus, aliae e converso continentur terminis inconnexis et complicatis; communiter territorium dioecesium est unicum continuatum nec partibus disiunctum, sed adsunt quoque dioeceses, quibus praeter unum principale territorium exstant partes quaedam avulsae ac inter aliarum dioecesium terminos constitutae; et ita porro quoad alias condiciones.

f) Agendum hic esset quoque de ecclesiasticis auctoritatibus, quae olim partem habuerunt in territoriali organizatione inducenda et evolvenda; sed commodius dicetur infra n. 733 dum de auctoritate competente peculiariter agitur.

g) Nomen, quo primum ecclesiae particulares sunt appellatae, fuit *paroecia* (παροικία) (1), eaque denominatio viguit in usu usque ad saeculum decimum tertium (2), quoniam in praefato sensu invenitur adhuc usurpata ab Innocentio III in c. 3 Conc. Later. VI, postea recepto in c. 13, § 7, X, de haeret., V, 7 (cf. praeterea c. 13 Apost.; c. 10, C. IX, q. 2; c. 2, X, V, 5). Sed iam ex saeculo quarto vox pariter *dioecesis* (διοικησις) ad significandum idem est usurpata (3) et per plura saecula promiscue cum verbo parochiae adhibita, donec tandem praevaluit et sola in huiusmodi sensu remansit, quem adhuc hodie retinet.—Praeter dioeceses autem quibus primaria, magis propria et ordinaria ratione congruit nomen et conditio ecclesiarum particularium, fuerunt serius constitutae aliae similes organizationes territoriales, quae nuncupari etiam possunt, licet secundaria, minus propria et extraordinaria ratione, ecclesiae particulares, vel etiam *quasi-dioeceses*; sunt autem abbatiae seu praelaturae, praesertim illae quae vere Nullius dicuntur (cf. supra n. 757) et vicariatus ac praefecturae apostolicae (cf. n. 756).

B) *Ius vigens*.—Haec sunt tenenda: I. In triplex genus distinguuntur hodie particulares ecclesiae; nempe, sunt *dioeceses* pro-

(1) Cf. *Hergenroeter*, lib. I, p. III, c. 12, § 1; *Funk*, § 20; *Albers*, § 13; *Wernz*, II, tit. XXXV, not. 11; tit. XXXIX, not. 6.

(2) Cf. *Bouix*, «De parocho», part. I, sect. I, c. I, § 2.

(3) *Wernz*, II, cc.

prie dictae, quae imprimis obtinent dignitatem ecclesiarum particularium; *abbatiae seu praelaturae nullius*; *vicariatus et praefecturae apostolicae*. Haec duo posteriora genera, quibus secundario et minus proprie agnoscitur conditio ecclesiarum particularium, vocari possunt communi vocabulo *quasi-dioeceses*.

II. Trium singulorum generum propria ac distincta notio est sequens: 1.º *Dioecesis* hodie (1) appellatur ecclesiastica ditio seu iurisdictio (generatim per territorium determinata) quae uni, Episcopo, tamquam proprio et ordinario Pastori, subiicitur unde cognominatur pariter *episcopatus*. 2.º *Abbatia seu Praelatura nullius* est ditio aut territorium separatum ab omni dioecesi, cum clero et populo proprio, quod subiicitur alicui Praelato inferiori, iurisditione quidem ordinaria ac propria sed non caractere episcopali *per se* ornato. 3.º *Vicariatus seu Praefectura apostolica* est ditio aut territorium ecclesiasticum in locis missionum constitutum, quod subiicitur alicui Praelato ecclesiastico, a quo regitur auctoritate quidem ordinaria, non tamen nomine proprio sed nomine Romani Pontificis.

III. Conveniunt itaque tria illa genera in eo quod sive dioecesis proprie dicta, sive abbatia aut praedatura, et vicariatus et praefectura apostolica denotat organizationem seu ditionem quamdam ecclesiasticam, a ceteris distinctam, cum pastorali regimine proprio, cum Praelato, clero et populo peculiari, et generatim etiam cum territorio determinato et specialibus terminis circumscripto; quare, ut diximus, omnibus convenit natura ecclesiarum particularium. Sed differunt ex eo quod *dioe-*

(1) *Dioecesis* nomen est graecum (διοίκησις) significans gubernationem, administrationem seu iurisditionem; itemque locum in quo quis iurisditionem exercet. Apud Ciceronem habetur vox accepta ad designandam portionem quamdam alicuius provinciae romanae seu minorem districtum intra limites alicuius provinciae contentum (Epis. fam., lib. III, 8; lib. VIII, 53 et 67). Serius in iure romano nomen fuit translatum ad significandum vastam quamdam regionem seu administrationem plurium provinciarum. In usu ecclesiastico fuit quoque recepta haec ampla significatio, ut mox videbimus, sed pariter eodem tempore fuit vocabulum praecipue usurpatum ad nominandas ecclesias particulares; aliquando tamen in restrictiori sensu dioecesis designavit eam partem territorii episcopalis quae opponitur civitati (A. c. 32, C. XII, q. 2; c. 3, C. XII, q. 4; c. 35, X, I, 3): Wernz, II. cc.; Bianchi, Polizia della Chiesa, tract. II, lib. II, c. 1, § 3.

cesis est particularis ditio seu organizatio ecclesiastica, quae primario in Ecclesia attenditur et constituitur tamquam praecipua et ordinaria determinatio regiminis pastoralis, quae proinde complectitur integre ac complete omnia elementa ecclesiae particularis, subiicitur auctoritati et sollicitudini alicuius Episcopi, tamquam ordinarii et proprii Pastoris, ac ideo plene et directe complet intentionem Christi instituentis ordinem Episcoporum in auxilium supremi Pastoris et in partem sollicitudinis pastoralis.

E converso, *abbatia* vel *praelatura* est sane et ipsa ditio et organizatio ecclesiastica pastoralis, habetque regimen proprium et stabiliter constitutum et Pastorem praeditum ordinaria imo et propria iurisdictione, sed deficit in aliquo elemento ecclesiae particularis, in eo, videlicet, quod ille Pastor non sit per se Episcopus sed Praelatus inferior nec ideo respondeat primariae et ordinariae intentioni iuris ecclesiastici circa regimen pastorale in ecclesiis particularibus, sed habeatur tamquam exceptio a communi regula; ac proinde abbatiae et praelaturae fuerint semper in Ecclesia ac maxime sint hodie exiguo numero relate ad magnam dioecesium multitudinem (1).

Tandem *vicariatus* et *praelectura apostolica*, licet pariter sit organizatio seu ditio pastoralis distincta, habeat regimen proprium et Pastorem peculiarem, sed a completa ratione ecclesiae particularis deficit nedum in iis elementis quae annotavimus de abbatia, verum etiam in eo quod Praelatus regimini praepositus non sit Pastor illius ecclesiae proprius, cum regat vicariatum aut praelecturam non nomine proprio sed vice Romani Pontificis; ac inde iurisdictio illius, etsi ordinaria, sit tamen vicaria, ac praeterea vicariatus et praelecturae non sint nisi ecclesiae incipientes, stabiliter in ea conditione non permansurae, cum mens Ecclesiae sit eas postea in veras dioeceses convertere (2).

IV. Igitur, tum abbatiae et praelaturae tum vicariatus et

(1) Quaedam distinctio exstat inter abbatias et praelaturas, sed eam exponere non pertinet huc, et proprio loco opportunius explicabitur.

(2) Etiam inter vicariatus et praelecturas adest distinctio, quae suo loco exponetur.

praefecturae nequeunt proprio et stricto sensu appellari *dioecese*s, sed ad summum *quasi-dioecese*s; Pastores vero eas regentes nequeunt stricte appellari Episcopi, licet de facto polleant dignitate episcopali, nec ius quo reguntur dioecese

s est omnimode et plene extendendum ad eas imperfectas aut incipientes ecclesi

as particulares. Attamen quia iurisdictio, qua reguntur abbatiae et praelaturae, est, sicut dioecesana, non solum ordinaria verum etiam propria; hinc in § 2 c. 215 statuitur regula maxime momenti et prae oculis iugiter habenda, quod, scilicet, in iure, nisi aliud constet ex natura rei vel contextu sermonis, nomine dioecesis veniat quoque abbatia vel praelatura *nullius*; et nomine Episcopi, Abbas vel Praelatus *nullius*. Quidquid igitur canones statuunt, in materia iurisdictionis (1) circa dioecese

s et episcopos, id omne pariter extendendum est ad abbatias vel praelaturas *nullius* et ad earum Pastores, nisi vel rei natura vel sermonis contextus exigat ut illud de solis proprie ac stricte dictis dioecesesibus et episcopis intelligatur. Quae regula nullatenus est producenda ad vicariatus seu praefecturas apostolicas et ad vicarios et praefectos; nam vicariale et provisorium regimen Missionum est omnino peculiare ac distinctum, non permiscendum cum regimine quod nomine proprio et ratione stabili exercent in suis ecclesiis Episcopi et Praelati *nullius*.

V. Quod supra (n. 767) iam diximus in genere, id nunc peculiariter est recolendum, quod nempe dioecese

s et quasi-dioeceses organizationem suam recipiant directe ex territorio, at vero quod etiam haberi possint, et revera habeantur dioeceses ac praelaturae, quae determinantur numerice ex aliis causis personalibus; sed quoad vicariatus et praefecturas apostolicas attinet, licet non repugnet ut esse possent quoque personales, de facto tamen omnes in Ecclesia videntur esse territoriales.

VI. Auctoritas competens in organizandis ecclesiis particulari

bus sub qualibet ratione erectionis, novae circumscriptionis,

(1) Non idem esse tenendum per se in materia potestatis ordinis ex eo liquet quod Pastores quasi-dioecese

sium per se careant ordine episcopali; si tamen eo fuerint insigniti, tunc etiam quoad potestatem ordinis fere eadem in proprio territorio valent peragere ac Episcopi strictius dicti.

divisionis, unionis, suppressionis, conversionis, v. g., vicariatuum apostolicorum in veras dioeceses, etc., est una suprema potestas Romani Pontificis (c. 215, § 1), prout distinctius mox tradetur in n. 773.

770. Organizatio provinciarum ecclesiasticarum.—Perpendenda sunt hic quoque illa quae respiciunt: A) huius organizationis evolutionem historicam; B) conditionem hodiernam.

A) *Evolutio historica.*—Fusius disseruimus supra (nn. 747-750) de origine et evolutione graduum et regiminis supraepiscopali; quae vero speciatim pertinent ad territorialem organizationem circumscriptionum ultradioecesarum, ita breviter perstringimus.

a) Sedes ecclesiasticorum Praelatorum auctoritate supraepiscopali pollentium, de more iam ab ipsis initiis recepto et deinceps semper in Ecclesia servato, constitutae sunt in nobilioribus et insignioribus civitatibus, quae dignitatem huiusmodi obtinerent ex varia atque multiplici causa, praesertim: 1.º ex fundatione apostolica sive alia ecclesiastica aut historica ratione; 2.º ex praestantia, dominatione aut excellentia ob quamlibet causam ipsis supra ceteras civitates acquisita in regione aliqua seu territorio propriis limitibus geographicis, ethnographicis, civilibus, etc., circumscripto et determinato; 3.º ex superiore conditione ipsis tributa regimine politico, unde nimirum essent iam sedes magistratus civilis auctoritatem exercentis in aliquo terrae tractu, v. g., in aliqua provincia, in aliquo regno, etc.; haec autem posterior causa fuit semper ea quae generatim ac magis ordinario determinavit electionem civitatum, quibus sedes supraepiscopales affigerentur.

b) Novimus ex supradictis (nn. 747-750) quonam tempore huiusmodi ecclesiastica dignitas nonnullis peculiaribus civitatibus coeperit affigi, indeque originem ducant circumscriptiones ultradioecesanae; videlicet, tres antiquiores patriarchatus romanus, alexandrinus, antiochenus sumpserunt utique prima initia ab ipso Apostolorum tempore, at vero in propriam peculiarem conditionem nonnisi versus finem saeculi tertii vel initium quarti fuerunt constabiliti, hierosolymitanus vero et constantinopolitanus tandem saeculo quinto gradum ipsum nacti sunt, serius autem ceteri patriarchatus minores.

Exarchatus seu primates, quae circumscriptiones peculiaris gradus a ceteris distincti, ante saeculum quartum vel quintum non exstiterunt, postmodum diversis successivis temporibus pro locorum di-

versitate sunt erecti. Provinciae ecclesiasticae, quoad prima lineamenta, ortae sunt aevo apostolico; propriam tamen distinctam conditionem induerunt exeunte iam saeculo tertio vel ineunte quarto, et id quidem in Oriente, ubi sunt primum constitutae; nam in Occidente, quoad regiones etiam ab initio conversas, nonnisi quarto et quinto saeculo decurrente sunt erectae, imo posterius iuxta temporum successionem quoad alias regiones recentius conversas (1).

c) Si attendamus limites territoriales ad quos singulorum graduum supraepiscopaliū Praelati extenderent propriam auctoritatem, vel potius ecclesias particulares seu dioeceses eisdem subiectas, nulla videtur fuisse initio regula praestituta nullusque terminus intra quem ditio uniuscuiusque esset continenda; sed quaelibet ecclesia maior vel principalior potestatem suam explicabat praepriis in eas minores ecclesias, quae ab ea fuerant erectae seu creatae, deinde etiam in quaslibet alias viciniore; imo nihil impendebat quominus iugiter ampliaret proprium territorium per erectionem novarum ecclesiarum in finitimis locis et regionibus aut per dominationem protractam ad alias iam existentes ecclesias, dummodo scilicet aliorum iurisdictionem, legitime iam adquisitam, non invaderet. Sic, ut iam vidimus (cf. praesertim n. 749), sunt constitutae amplissimae ditiones illae quae serius fuerunt dicti Patriarchatus, idemque proportionaliter evenit quoad Exarchatus et Primatus et quoad ecclesiasticas provincias. Postmodum vero, quando iurisdictiones ultradioecesanae sese iam invicem in suis terminis attigerunt, necesse fuit limites determinatos singulis praefigere, ut lites aliaque incommoda vitarentur. Qui limites communiter definiti sunt iuxta praestitutas territoriales circumscriptiones civiles aut polyticas, nam praesertim in romano imperio antiquae provinciae divisaе erant in territoria, quae iam ex causis naturalibus, phisicis vel historicis unum quodnam ex se praeformabant (2; sed aliae praeterea causae, maxime ecclesiastica origo vel fundatio singularum dioecesium, plurimum conferre valuerunt ad constabiliendam territoria-

(1) Cf. *Thomass.*, part. I, lib. I, cc. 3, 7 et seq.; 30 et seq.; 39 et seq.; *Hergenroether*, lib. I, part. IV, c. VIII, § 3; lib. II, part. I, c. XI, §§ 3 et 4; part. III, c. XII, B et C; *Mourret*, vol. I, part. II, c. 5, X; vol. II, part. II, c. 3, IV; *Funk*, §§ 20, 62, 63; *Albers*, §§ 18, 40.

(2) Cf. *Hergenroether*, lib. I, part. IV, c. VIII, § 3; lib. II, part. I, c. XI, §§ 3 et 4; *Mourret*, vol. II, part. II, c. 3, IV.

lem harum circumscriptionum organizationem; qua de re melius agemus infra (n. 774).

d) Nec praefixus aut determinatus fuit umquam in Ecclesia numerus dioecesium, quibus coalescere debeant provinciae ecclesiasticae, primatus vel patriarchatus; sed varius ac multipliciter diversus fuit ille numerus iuxta locorum et temporum distinctionem. Duodecim utique dioeceses erigendas assignaverat S. Gregorius Magnus duabus ecclesiasticis provinciis, quas in Anglia debuisset auctoritate apostolica S. Augustinus constituere (1); sed nec iussum Pontificis executioni demandari potuit, nec provisio illa particularis disciplinam generalem ullatenus inducebat. Nullus proinde valor est adnectendus spuriae decretali, falso attributae Pelagio Papae II, quae continebatur in Decr. Grat. (c. 2, C. VI, q. 3) et aiebat: «Scitote certam provinciam esse quae habet decem aut undecim civitates, et unum regem et totidem minores potestates sub se, et unum Metropolitanum aliosque suffraganeos decem vel undecim Episcopos iudices.»

e) Identidem non est definita mensura ulla in ambitu territoriali singulis circumscriptionibus ultradioecesanis praestituendo; atque adeo potuerunt esse provinciae ecclesiasticae per vastum territorium dilatatae, aliae e contra angustioribus limitibus restrictae. Distributio vero territoriorum unicuique circumscriptioni attributorum petita est ex multiplicibus causis generis diversi, quae proinde magnam hac in re adduxerunt varietatem. Sic, incipientes a maximis circumscriptionibus, patriarchatus romanus protractus est in totum Occidentem, imo et in Illyricum occidentalem atque orientalem; Patriarchatus alexandrinus in Aegyptum, Libyam et Pentapolim; patriarchatus antiochenus in Syriam, Ciliciam aliasque finitimas provincias; post Concilium vero Chalcedonense limites singulorum quinque tunc iam existentium patriarchatuum fuerunt accuratius determinati iuxta divisionem romani imperii; nam agnita est iurisdictio patriarchatui romano in tres praefecturas Italiae, Galliae et Illyrici seu in octo dioeceses civiles, patriarchatui alexandrino in dioecesim Aegypti, patriarchatui antiocheno in dioecesim Orientis excepta Palaestina (2); patriarchatui hierosolymitano in tres Palaestinas; pa-

(1) S. Gregorius Magn., Epist., lib. XI, ep. 65.

(2) Excipienda est quoque insula Cypri, quae olim subiiciebatur patriarchae antiocheno, sed post Conc. Ephesinum remansit autocephala et extra limites quinque patriarchatuum.

triarchatui constantinopolitano in tres dioeceses thracicam, asianam et ponticam; imo etiam in alias regiones extra imperium protendebant patriarchae suam auctoritatem, ut romanus in regiones nordicas Europae, alexandrinus in Aethyopiam, antiochenus in Osroenam, Persidem, etc., constantinopolitanus in Scythiam, qui postmodum ambitione arreptus invasit quoque provincias aliorum patriarchatuum, praesertim romani, atque adeo usurpavit regiones Graeciae, Macedoniae, Moesiae, Daciae, etc. (1).

Exarchatus seu primatus intra romanum imperium constituti respondebant dioecesibus civilibus, v. g., exarchatus Caesariensis in dioecesi pontica, ephesinus in dioecesi asiana, heracleensis in dioecesi thracica, primatus carthaginiensis in dioecesi Africae, vicarius apostolicus thessalonicensis in dioecesi Illyrici orientalis (2); primatus vero qui everso imperio romano vel extra illius limites exorti fuerunt, respondebant generatim singulis populis, nationibus, regnis, etc.—Quoad provincias ecclesiasticas tandem, in romano imperio primis temporibus sunt ordinarie aptatae provinciis polyticis, quae nec inter se aequales nec uniformes erant; postea divisae sunt multiformiter ex successiva evolutione causarum historicarum, ethnographicarum, geographicarum, etc., ita nimirum ut semper habita sit prae oculis commodius et efficacius regimen fidelium.

t) Denominationes, quibus cognominatae sunt ultradioecesanae circumscriptiones, sic breviter exponi possunt. Initio, cum illarum nonnisi genus unum indistinctum existeret (cf. supra n. 747, 4.º, et 749), omnes pariter vocabantur *provinciae*, nec alio nomine est adhuc usa nicaena synodus prima (cc. 4, 5, 6); in Oriente autem dicebantur quoque *eparchiae* (3). Similiter civitates quae erant sedes episcoporum superioris gradus, ac ideo capita singularum provinciarum aut eparchiarum, omnes appellabantur *metropoles*. Serius tamen inducta est distinctio graduum et nominum (cf. nn. 749 et 750); et Conc. sane Constantinopolitanum primum (cc. 2 et 6), usurpans denominationes civiles, iam commemorat circumscriptiones ultradioecesanas *maiores*, quas vocat *dioeceses*, et *minores*, quibus servat antiquum *provinciarum* nomen; in Concilio autem Chalce-

(1) Cf. *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. XI, §§ 3 et 4; *Funk*, §§ 20 et 68.

(2) Cf. *Thomass.*, part. I, lib. I, cc. 17 et 18; *Hergenroether*, l. c.

(3) Cf. *Hergenroether*, lib. II, part. IV, c. VIII, § 3; *Mourret*, vol. I, part. II, c. 5, X; *Funk*, § 20.

donense (cc. 9 et 17) clarius definitur haec distinctio inter Exarchas seu Primates dioeceseon et Metropolitanos Provinciarum, inde maiores circumscriptiones nuncupatae etiā sunt *exarchiae*, *exarchatus* vel *primatus*. Denique, ut etiam vidimus (n. 749), post Concilium Chalcedonense fixe est distincta et constabilita triplex diversa denominatio pro triplici genere superiorum circumscriptionum, ita ut maximae *patriarchatus*, mediae *exarchatus* vel *primatus*, infimae dictae sint *provinciae*.

g) Decurrentibus saeculis non solum erectae sunt plures novae circumscriptiones ultradioecesanae, et imprimis provinciae ecclesiasticae, verum etiam priores iam constitutae diversimode ac multipliciter sunt innovatae per divisionem, unionem, dismembrationem, variationem limitum, etc.

h) Tam erectiones quam innovationes fiebant olim non solum a Romano Pontifice, verum etiam a Conciliis Oecumenicis, plenariis nationalibus, etc., imo non minimas hac in re, sicut in erectione ac innovatione dioecesium, sibi partes usurpavit civilis potestas. Sed iam a longo tempore est hoc gravissimum negotium uni Apostolicae Sedi reservatum.

B) *Hodierna conditio iuridica*.—Impraesentiarum solae provinciae ecclesiasticae sunt organizationes ultradioecesanae quae habeant practicum momentum; etenim primatus veri nominis non amplius adsunt, patriarchatus vero respiciunt orientales ecclesias, quae peculiari iure reguntur distincto a iure communi, quod tradimus iuxta c. 1; ideo quae nunc dicemus provincias ecclesiasticas spectant, alias vero obiter duntaxat et incidenter attingemus.

Iamvero: 1.º Unius supremae ecclesiasticae potestatis est hodie provincias ecclesiasticas (eoque magis, si casus ferat, primatus et patriarchatus) erigere, aliter circumscribere, dividere, unire, suppressere, etc. (c. 215, § 1); nam huiusmodi maiores circumscriptiones accensendae profecto veniunt gradui officiorum et beneficiorum maiorum, quae solius Romani Pontificis dispositioni sunt certe reservata (cc. 1.414, § 1). «Quinimo si solummodo titulus Patriarchae, Primatus, Archiepiscopi sit assumendus, vel alia iura honorifica, v. g., pallii gestandi eorum-

dem Praesulum sint exercenda, concessio Romani Pontificis omnino requiritur (1).

2.º Unaquaeque provincia ecclesiastica constat pluribus dioecesibus, maiori vel minori numero, quarum principalior regitur a Metropoli vel Archiepiscopo, unde vocatur *Metropolitana*, vel *Archidioecesis*, vel *Archiepiscopatus*, ceterae reguntur ab Episcopis et dicuntur *Suffraganeae* vel simpliciter *Dioeceses*.

3.º Intentio quidem iuris communis est ut omnes particulares ecclesiae, maxime dioeceses, sint ad invicem coordinatae in maiores circumscriptiones, idque ob causas iam supra (n. 739, B) insinuat; sed monere praestat: a) Vel ipsa organizatio Ecclesiae in provincias et metropoles seu archiepiscopatus, generatim ubique constabilita, non amplectitur adaequate omnes dioeceses aliasque particulares ecclesias; hinc siquidem habentur nonnullae sedes titulo archiepiscopali decoratae, quae tamen nullas habent dioeceses subiectas, nempe suffraganeas, et illarum Praesules, nomine quidem sed non re sunt Archiepiscopi, nec ideo appellari solent Metropolitani; illinc non paucae adstant dioeceses, maxime in Italia, quae nulli Metropolitano subiiciuntur, sed dicuntur ac sunt *immediate subiectae* Sanctae Sedi; ex abbatibus seu praelaturis pleraeque sunt identidem Sanctae Sedi immediate subiectae; omnes autem prorsus vicariatus et praefecturae apostolicae subiiciuntur immediate Sanctae Sedi absque ullo intermedio Metropolitano (2). b) Verorum primatum organizatio nullibi hodie exstat proprie, sed qui primates dicuntur, referunt duntaxat honoris titulum et praecedentiae praerogativam (c. 271). c) Idem in nostro latino communi iure dicendum est de Patriarchis et Patriarchatibus (ibid.), contra ac sit in iuribus ecclesiarum orientalium ex quibus patriarchatus et Patriarchae retinent adhuc magnam auctorita-

(1) *Wernz* II, 719.

(2) Omnes tamen Episcopi et Abbates seu Praelati Nullius qui nulli Metropolitae subiiciuntur, imo et ipsi Archiepiscopi suffraganeis carentes, debent habere electum aliquem vicinorem Metropolitam, cuius Concilio provinciali cum aliis intersint (c. 285).

tem et praestantiam, nam sub illis coordinatur universa organizatio fidelium ad singulos ritus pertinentium.

4.º Causae erigendi et innovandi provincias ecclesiasticas sunt multiplicis generis, v. g., dilatatio fidei in novam aliquam regionem; augmentum in numero fidelium, unde suadetur erectio novarum dioecesium, et inde quoque novarum metropoleon; nova ordinatio rerum civilium et polyticarum in aliquo territorio, etc.

771. **Organizatio paroeciarum.**—Quaelibet dioecesis aut quasi-dioecesis dividenda est in distinctas minores partes (c. 216, §§ 1 et 2), quae in genere vocantur *paroeciae*: de his autem dicenda veniunt sequentia:

I. *Notio.*—*Paroecia* vel *parochia* (1), ad sensum novi Codicis (cf. cc. 216 est 451) est in genere unaquaeque ex distinctis partibus minoribus in quas dividitur aliqua dioecesis vel quasi-dioecesis ad peculiarem et immediatam animarum curam gerendam, cum sua peculiari ecclesia assignata, determinato populo adscripto, suoque peculiari rectore, tamquam proprio eiusdem pastore, praefecto, qui sane peculiaris rector dicitur *parochus*.

Notae idcirco seu characteres proprii, aut quasi elementa, quibus natura paroeciae, generatim sumptae, definitur, sunt tria haec: 1.º Ut sit pars minor atque distincta alicuius dioecesis vel

(1) In fontibus iuris utrumque verbum, *paroecia* et *parochia*, comperitur indiscriminatim usurpatum; hodie tamen novus Codex iugiter adhibet primum verbum, numquam vero secundum. *Paroecia* vero nomen est derivatum a graeco *παροιχα*, quod significat vicinia seu locum aut districtum vicinum; *parochia* vel habenda est ceu corruptio ipsius vocis paroeciae, praesertim si vocem ipsam graecam attendamus, vel potius dicenda est immediate fuisse desumpta a *parochō* (*παροχος*=provisor, curator), tamquam sit ditio parochi. Ut iam innuimus supra (n. 769) initio verba paroecia, parochia, adhibita sunt ad significandam dioecesim; sed iam a saeculo quarto inveniuntur pariter usurpata ad significandam ecclesiam, aut plebes, aut regiones seu districtus, quibus praesidebant presbyteri rurales (cf. c. 17 Conc. Chalced., cc. 49 et 53 Conc. Agath.=a. 506). Et quoniam initio paroeciae non extiterunt nisi ruri extra civitatem episcopalem, in ea scilicet parte territorii episcopalis, quae peculiariter vocabatur *dioecesis*, hinc est quod illae rurales parochiae in vetustis monumentis ecclesiasticis frequenter appellantur *ecclesiae dioecesanae*, aut *parochianae*, aut *parochiales* (cf. *Albers*, § 41; *Wernz*, tom. II, tit. XXXIX, not. 6).

quasi-dioecesis. 2.º Ut sit destinata ad gerendam peculiarem et immediatam curam animarum: quid vero sit animarum cura distinctius infra tradetur agendo de parochis. 3.º Ut habeat peculiarem propriam ecclesiam, determinatum populum seu coetum fidelium, et peculiarem suum rectorem sibi praefectum tamquam proprium pastorem pro gerenda illa necessaria animarum cura. Posset item adiungi ut habeat territorium determinatum; et communiter reapse ita erit, siquidem distinctio paroeciarum, sicut etiam aliarum ecclesiasticarum organizationum, sumitur ordinarie ex territorio (cf. n. 767); unde c. 216, § 1 praecipiens divisionem dioecesis in paroecias, loquitur de territorio dioecesis dividendo in distinctas partes territoriales. Attamen quia possunt esse quoque paroeciae non territoriales, quas memorat ac recenset ipse Codex (eod. can., § 4), et nos volumus tradere genericam paroeciae notionem, ideo nec in definitione nec in characteribus generalibus duximus esse territorium recolendum.

Coeterum paroeciae nomen applicatur non solum ipsi organizationi aut institutioni ecclesiasticae, cui directe ac primario convenit ex iure, verum etiam singulis eius elementis; quare paroecia audit imprimis quidem ea pars dioecesis, quae distinguitur a ceteris ob peculiarem ac immediatam animarum curam, sed pariter quoque et ecclesia sibi assignata, et coetus fidelium illi adscriptus, et territorium determinatum, et ipsum parochi officium (1).

II. *Divisio*.—Etsi multiplici capite posset repeti divisio paroeciarum, hic triplicem duntaxat divisionem illustrandam suscipimus:

1.ª Paroeciae dividuntur in *paroecias stricte dictas*, quae a Codice vocantur simpliciter *paroeciae*, partes nimirum distinctae, in quas distribuitur *dioecesis* quaedam ad gerendam peculiarem et immediatam animarum curam; et *paroecias late dictas*, quae peculiari nomine appellantur in Codice *quasi-paroeciae*, partes videlicet peculiare ac distinctae, in quas, pro animarum

(1) *Wernz*, II, 821

cura, dividantur vicariatus apostolici et praefecturae apostolicae. Sed probe notetur divisiones, quae hac ratione fiant in locis Missionum, tunc solummodo esse habendas quasi-paroecias, cum eisdem peculiaris ac determinatus rector fuerit designatus; secus, licet territorium dividatur in partes, in quibus singulis habeatur forsitan ecclesia vel oratorium, sed nullum habeant fixum rectorem, et visitentur a quolibet Missionario interdum pro nacta opportunitate, tunc potius quam verae quasi-paroeciae, dicendae sunt *stationes*, *Missiones*, etc. (cf. c. 216, § 3).

Haec autem distinctio in paroecias et quasi-paroecias non est adeo urgenda, ut non censeantur quasi-paroeciae esse verae paroeciae in sensu quem nunc dedimus in definitione; nam, e contra, quasi-paroeciae potiuntur omnibus verarum paroeciarum elementis, et ipse Codex (c. 451, § 2, n. 1.º) quasi-parochos aequiparat parochis quoad omnia parochialia iura et obligationes, eosque declarat nomine parochorum venire in iure. Attamen paroeciae et quasi-paroeciae, parochi et quasi-parochi differunt in iure quoad nonnullos peculiares effectus, v. g., quoad amovibilitatem (c. 454, § 4), quoad nominationem pro munere paroeciali (c. 457), quoad applicationem Missae pro populo (c. 466, § 1).

Quaeritur hic: a) Utrum elevato apostolico vicariatu seu praefectura ad gradum dioecesis, vel toto vicariatu seu praefectura (aut eius parte) adiuncta dioecesi iam praeexistenti, tunc quasi-paroeciae, ibidem prius constitutae, eo ipso iam sint habendae tamquam paroeciae stricte dictae, utpote iam partes alicuius dioecesis, an potius requiratur novum Ordinarii decretum eas convertens in paroecias, id est, erigens in paroecias proprie dictas? Et puto nullum novum decretum esse necessarium, sed sufficere ipsam conversionem vicariatus seu praefecturae apostolicae in dioecesim, ut simul quasi-paroeciae convertantur in paroecias; tota enim ratio distinctionis a Codice assignatae (c. 216, § 3) inter paroecias et quasi-paroecias desumitur ex eo quod illae sint partes dioecesis, istae partes vicariatus seu praefecturae apostolicae, et inde quoque descendunt leviores inter ipsas differentiae; ceterum, ut iam monuimus, quasi-paroeciae sunt quoque verae paroeciae. Cessante igitur illa distin-

tionis ratione, nec amplius existente apostolico vicariatu seu praefectura, partes illae, pro animarum cura olim institutae, non sunt iam quasi-paroeciae dicendae aut retinendae sed paroeciae strictae. Vis igitur conversionis vicariatus aut praefecturae in dioecesi pervadit etiam partes ibidem constitutas ad animarum curam gerendam, et eas pariter convertit; idque sane eo vel magis est tenendum quod ea conversio fiat semper apostolica suprema auctoritate.—Nec opponas erectionem singulorum beneficiorum in propria specie fieri non posse absque peculiari decreto per legitimum instrumentum expreso (c. 1.418), et idem similiter requiri ad beneficia quomodolibet innovanda proindeque convertenda in speciem aliam (cc. 1.428, 1.430 ; etenim quasi-paroeciae tunc iam in propria specie beneficii paroecialis eriguntur cum a Vicario vel Praefecto Apostolico constituuntur, exinde enim obtinent ipsae veram et substantialem paroeciae naturam, nec a paroeciis stricte differunt nisi ea praecipue de causa quod non sint partes alicuius dioecesis; deinde earum conversio efficitur per legitimum supremae auctoritatis ecclesiasticae actum.

Quaeritur: b) Utrum, e contra, si integra quaedam dioecesis converteretur in vicariatum seu praefecturam apostolicam, vel (quod facilius evenire solet) pars alicuius dioecesis dismembratur ad constituendum apostolicum vicariatum seu praefecturam, aut aggregetur praesistenti vicariatu seu praefecturae, tunc paroeciae illic existentes fiant eo ipso quasi-paroeciae? Et similiter puto tunc etiam fieri paroeciarum conversionem in quasi-paroecias vi ipsius pontificii decreti statuentis totalem aut partialem conversionem dioecesis in quasi-dioecesim; et ratio quoque eadem est, videlicet substantialem differentiam non adesse inter quasi-paroecias et paroecias, nec aliter ab invicem distingui nisi ratione quasi-dioecesis aut dioecesis, cui ipsae pertineant. Quoniam igitur partes illae, quae hucusque continebantur in dioecesi, incipiunt postea quasi-dioecesi adscribi, non amplius paroeciae sed quasi-paroeciae erunt. Nec dicas suppressionem beneficiorum, utpote odiosam, numquam factam esse praesumi nisi expresse id decernatur, nec hodie fieri posse nisi ab una Sede Apostolica; nam respondeo in casu nullam haberi suppressionem beneficii paroecialis; paroecia enim substantialiter remanet, sed fieri duntaxat conversionem quamdam, imo et ipsam induci auctoritate Sedis Apostolicae, quae dioecesim aut partem eius commutavit in apostolicum vicariatum sive praefecturam.

2.^a Alia divisio paroeciarum est ea qua dispertiuntur in *territoriales* et *non territoriales*. *Territoriales paroeciae* sunt illae quibus territorium aliquod est assignatum eoque continentur; *non territoriales*, quae per se nulli territorio sunt alligatae nec limitibus determinatis circumscribuntur. Elementum territorii, in paroeciarum distinctione, vim suam exerit imprimis quoad determinationem populi christiani seu fidelium cuique paroeciae adscriptorum; nam illi omnes, qui iuxta regulas iuris degunt intra limites alicuius paroeciae territorialis, censentur esse istius parochiani eiusque parochi subditi; e contra, in paroeciis non territorialibus qualitas parochiani ad determinatam parochiam pertinentis desumitur ex aliis fontibus, nimirum ex ritu, sermone, natione, familia, etc. (cf. n. 767). Item distinctio parochianorum in diversis numerice paroeciis territorialibus pendet quoque a territorio; singuli enim fideles, qui per territorium accipiunt parochianorum qualitatem, censentur pertinere ad eam paroeciam cuius territorium inhabitant.

Ex paroeciis non territorialibus quaedam obtinuerunt peculiarem denominationem receptam ex causa seu fonte unde assumitur immediate determinatio parochianorum, veluti *paroeciae nationales, familiares, personales*; aliarum vero paroeciarum peculiaris denominatio non est in usu, veluti earum quae constituuntur ex ritu, sermone, etc. Personalium autem paroeciarum nomine possent quidem vocari omnes paroeciae non territoriales, quoniam reapse singulae ceterarum causarum seu fontium a territorio diversarum, ex quibus determinatur adscriptio paroecialis, sunt per se qualitates personales; sed mos fuit paroecias personales dicere eas peculiariter quae ex nonnullis determinatis qualitatibus personalibus constituebantur, velut ex nobilitate, professione vel arte, etc.

Apprime hodie est habendum prae oculis et accurate servandum notabile praescriptum, quod c. 216, § 4 continetur; scilicet, non posse sine speciali apostolico indulto constitui paroecias pro diversitate sermonis seu nationis fidelium in eodem territorio vel civitate degentium, nec paroecias mere familiares aut aliter personales. Si quae vero huiusmodi paroeciae hodie iam exstent constitutae, non licet eas quomodolibet innovari,

eoque minus supprimi, inconsulta Apostolica Sede. Nimirum Sancta Sedes sibi reservat totum negotium eas respiciens parochias. At vero praescriptum istud c. 216, § 4 non videtur esse porrigendum ad paroecias quae ex diversitate rituum constituentur, nam de ritu silet canon, dum expresse ac distincte enumerat sermonem, nationem, familiam, qualitatem personalem. Quare nedum Episcopi orientales possunt fideles suos distribuere in paroecias distinctas, ut patet; verum etiam Episcopi latini, qui habeant in aliquo loco suae dioecesis sufficientem numerum christianorum orientalium sibi subiectorum, possunt auctoritate propria, sine apostolico indulto, eos constituere in propriam paroeciam, a latinorum parochiis distinctam.

3.^a Paroeciae tandem dividi possunt in *perfectas* ac *imperfectas*. *Perfectae* sunt paroeciae quae possident omnia elementa, iura et onera in iure attributa paroeciis, quaeque igitur sunt verae et proprie tales paroeciae. *Imperfectae paroeciae* appellari valent, quamvis reapse veram et propriam naturam paroeciarum minime nanciscantur, quaedam institutiones ecclesiasticae, auctoritate legitima erectae ad exercendam curam animarum, proindeque imitantes naturam paroeciarum, at quibus deficiunt aliqua vel saltem aliquod ex elementis, iuribus, oneribus quae in iure requiruntur ad constituendam veram et completam paroeciam. Equidem deficit elementum quoddam, v. g., in vicariis paroecialibus, etiam perpetuis; frequentius autem ille defectus consistit in limitatione aliqua iurium spectantium ad curam actualem, ideoque cura animarum non est plena et completa, sed plus minusve restricta, ut ecce in cappellaniis curatis multiplicis generis.

Iamvero istae paroeciae imperfectae, seu ecclesiasticae institutiones curatae, possunt omnes reduci ad triplex genus:

a) *Vicariae paroeciales*.—Ita vocantur ecclesiasticae institutiones sive munera, quibus funguntur diversi vicarii paroeciales, de quibus agit Codex in cc. 471-478. Hae porro institutiones et destinantur sane ad exercendam animarum curam et subaudiunt constitutam paroeciam aliquam proprie dictam, ubi eam curam exerceant vicarii; sed ipsae in se non sunt paroeciae, imo nec etiam paroecias

imperfectas licet appellare earum plures, ut munera oeconomorum, substitutorum, adiutorum, ac etiam generatim cooperatorum.

Quaedam tamen magis expressa figura paroeciarum inspicere potest in vicariis perpetuis et in vicariis curatis beneficialibus, quae maxime pro nonnullis cooperatoribus inveniuntur alicubi constitutae; sequidem vicaria perpetua stabiliter tribuit vicario totam animarum curam actualem, unde ipse, quia praeditus est plena potestate paroeciali, equiparatur parochi, et venit in iure nomine parochi (c. 451, § 2, n. 2.º); item vicaria beneficialis confert, in ordine ad animarum curam, potestatem quamdam propriam, stabilem et inamovibilem (cf. c. 477, § 2). Igitur tam vicaria perpetua quam vicaria beneficialis, cum imitentur quadantenus naturam paroeciarum, haberi possunt in censu paroeciae imperfectae; sed nullatenus attingunt perfectam paroeciae rationem, quia in aliquo elemento deficiunt, nempe vicario perpetuo deficit cura habitualis cum omnibus eius iuribus et oneribus, vicario autem beneficiali deficit, praeter alia, qualitas proprii pastoris et principalis rectoris in paroecia.

b) *Vice-paroeciae*. -- Hoc nomine subintelligimus generatim ecclesias omnes, quae consistunt equidem intra limites alicuius paroeciae sed quae donatae sunt potestate aliqua propria et distincta in ordine ad curam animarum gerendam. Saepe profecto evenit ut una ecclesia paroecialis, etiam magno numero cooperatorum ditata, non sufficiat ad recte consulendum spirituali bono parochianorum, sive ob auctam populi multitudinem, sive praesertim ob locorum distantiam vel magnam aliam difficultatem accedendi ad eam paroecialem ecclesiam, sive ob alias quascumque causas; nec tamen Ordinarius valeat paroeciam dividere aut dismembrare ad normam c. 1.427. Tunc igitur Ordinarius ipse non impeditur designare alias ecclesias, in quibus exerceatur animarum cura in subsidium ecclesiae paroecialis, et eis peculiariter adscribere unum vel plures clericos. attribuire determinatum populum, circumscribere specialem districtum territorialem, etc. Solent autem huiusmodi ecclesiae diversis nominibus vocari pro diversitate gentium et locorum, ut *viceparochiae*, *capellaniae paroeciales*, *ecclesiae paroeciales adnexae* seu *adiutrices*, seu *filiales*, seu *succursales*, etc.

Et si quidem ecclesiae illae subiaceant potestati parochi in omnibus curam animarum respicientibus, ita ut clerici, eisdem ecclesiis adscripti, nullam censeantur habere potestatem propriam, sed

a nutu parochi dependeant, tunc ecclesiae ipsae nequeunt dici vice-paroeciae, sed tantummodo vicariae paroeciales, et clerici illi debent haberi in censu cooperatorum paroecialium. Sed non raro praefatis ecclesiis et clericis competit, ex legitima Ordinariorum concessione, potestas quaedam in curam animarum exercenda tamquam propria et nutui parochi minime subiecta; hoc autem in casu habemus vice-paroecias, quas nunc perpendimus, quasque dicimus posse vocari paroecias imperfectas. Illa vero curata potestas, istis concessa ecclesiis, potest esse magis vel minus restricta, ita ut parochi reserventur maiori vel minori mensura quaedam parochialia iura; quandoque vero est etiam plena, ita ut viceparochis censeatur attributa universa cura animarum in suo proprio districtu. Attamen nec tunc habetur adhuc propria, vera et distincta paroecia, quia nondum censetur canonice facta divisio aut dismembratio veteris paroeciae, nec erectio novae; insuper solet etiam retineri vel aliqua dependentia a parochi vel saltem aliquod signum subiectionis vice-paroeciarum erga ecclesiam principalem seu proprie dictam paroecialem. Quoniam igitur vice-paroeciae numquam sunt paroeciae perfectae et proprie dictae inde consequitur non esse ad vice-parochias extendenda praescripta iuris communis pro paroeciis statuta; quoniam vero ius ipsum commune nihil decernit de vice-paroeciis, hinc earum conditio et regimen definiendum est Ordinariorum decretis ac praescriptionibus.

c) *Cappellaniae curatae*.—Hoc censu comprehenduntur omnia officia cappellanorum diversi generis, quibus, independenter a parochi, alicuius animarum cura solet attribui, ut sunt cappellani regii, cappellani militares, cappellani familiarum religiosarum, cappellani piarum domuum etc. Nam *aliqui coetus personarum*, etsi intra alicuius paroeciae limites commorentur, tamen a parochi potestate sunt *exempti* saltem in plerisque quae ad animarum curam pertinent; idque vel *ex iuris praescripto*, ut religiones clericales et moniales (c. 514, §§ 1 et 2; c. 1.221; c. 1.230, §§ 3 et 5) et seminaria (c. 1.368); vel *ex privilegio apostolico*, ut regiae stirpes, militares copiae et plures coetus aut opera pia hoc favore peculiari donata (cf. c. 451 § 3; cf. etiam supra n. 767, II, 5.º et 6.º); vel saltem *ex decreto Episcopi* (cf. c. 464, § 2; cf. pariter n. 767, II, 7.º et 8.º). Quotiescumque vero isti coetus personarum habeantur a parochi potestate subducti, in ipsis animarum cura invenitur attributa eorum respectivis superioribus rectoribus et cappellanis; omnesque illi clerici pos-

sunt nuncupari communi nomine *cappellani curati*; ac proinde eorum officia, sive etiam coetus concrediti illorum curae, dici valent *cappellaniae curatae vel imperfectae paroeciae*.

III. *Necessitas organizandi paroecias*.—Initio in dioecesium nullae extiterunt paroeciae, sed unus Episcopus erat immediatus pastor et veluti solus totius dioecesis parochus, qui omnium dioecesanorum curam gerebat (cf. n. 762). Serius inductus est mos partiendi dioecesim in paroecias, sed nulla adstabat lex ad id proprie adstringens, quare praesertim in civitatibus episcopalibus, ac etiam in aliis locis nullae aderant paroeciae etiam saeculo decimo sexto, vel saltem non erant distinctae propriis ac certis limitibus, nec determinatae plebes habebantur singulis parochis assignatae. Cum vero exinde non levia orirentur incommoda, Concilium Tridentinum (sess. XXIV, de ref., c. 13) iussit Episcopis ut ubi nullae essent parochiae, quamprimum fieri curarent, ac ubilibet, pro tutiori animarum salute, in certas propriasque parochias populum distinguerent; aut, subiungebat tandem Concilium, alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, providerent. Igitur Sancta Synodus imposuit quidem Praelatis ecclesiasticis necessitatem partiendi dioecesim in paroecias, sed adhuc eis reliquit potestatem aliter providendi quibusdam in locis, attenta eorum qualitate et conditione, ac praesertim in locis Missionum (cf. Const. Leonis XIII, *Romanos Pontifices*, 8 Maii 1881, ac Litter. Encycl. S. C. de Prop. Fid. ad Ep. Indiarum, 28 Aug. 1893).

Huiusmodi vestigia premens, Codex aperte distinguit inter dioeceses et vicariatus seu praefecturas apostolicas. In dioecesibus (et proinde etiam in praelaturis nullius, iuxta c. 215, § 2) statuitur absoluta necessitas constituendi paroecias, nam § 1, c. 216 absolute praescribit: «Territorium cuiuslibet dioecesis dividatur in distinctas partes territoriales», etc.; e contra, in vicariatibus et praefecturis apostolicis necessitas non est absoluta, cum § 2 eiusdem canonis divisionem faciendam decernat *ubi commode fieri possit*. Liberius proinde Vicarii et Praefecti Apostolici agere possunt, et curae animarum gerendae providere valent,

iuxta Tridentinum praescriptum, utiliori quolibet modo, prout loci qualitas exegerit.

IV. *Partes quas complectitur territorialis organizatio paroeciarum.* Istae partes sunt: 1.^a Novarum paroeciarum erectio seu institutio 2.^a Paroeciarum iam existentium innovatio per earum translationem de loco in locum, unionem, divisionem, dismembrationem, limitum mutationem, conversionem, v. g., paroeciarum amovibilibus in inamovibiles aut e converso, etc. 3.^a Paroeciarum suppressio. De his autem partibus nunc loqui abstinemus; Codex enim hanc materiam tradit agendo de beneficiis, ibique definit quatenus sit auctoritas competens ad perficiendam paroeciarum organizationem, quasnam oporteat servari conditiones seu requisita, etc.

Hic duntaxat monemus erectionem seu institutionem novarum paroeciarum compleri posse multipliciter, scilicet: A) *per creationem*, quae locum obtineret: a) sicubi nondum fuerant paroeciae, ibi primum erigantur, v. g., in locis Missionum; b) si congrua et adaequata paroeciarum organizatio fieret in aliqua dioecesi ubi vel quidam essent districtus nulli paroeciae assignati, vel limites paroeciarum nondum essent certi ac definiti; c) si suppressis paroeciis olim legitime erectis, nova fieret paroeciarum circumscriptio, sive in toto dioecesis territorio, sive in aliquo eiusdem districtu; B) *per divisionem* alicuius existentis in duas vel plures novas paroecias, aut per dismembrationem veteris paroeciae, qua manente, alia nova erigatur; C) *per unionem* duarum vel plurium parochiarum ad novam aliam paroeciam efficiendam, etc. (1).

772. Organizatio vicariatuum foraneorum.—Praeter divisionem dioecesium in paroecias, aliam statuit Codex (c. 217) faciendam dioecesanam organizationem, ita ut plures inter se colligantur paroeciae in quasdam veluti medias circumscriptiones; quo nimirum aptiori efficaciorique regimine ecclesiarum consulatur. Quae huiusmodi mediae circumscriptiones sunt diversae regiones vel districtus alicuius dioecesis, pluribus paroeciis constantes. Novimus autem (cf. n. 761) veterem in Ecclesia esse iam morem distribuendi territorium dioecesium

(1) Cf. Wernz, II, 822.

in archidiaconatus, archipresbyteratus, decanatus, vicariatus foraneos, etc.; nec iterum repetenda sunt quae supra diximus de eorum ortu ac vicissitudinibus. Et olim quidem diversa fuit iuridica conditio existens diversarum recensitarum circumscriptionum; sed hodie inter dioecesim ac eiusdem paroecias non adest nisi unius generis media circumscriptio, quae plures dioecesanæ paroecias in unum districtum seu regionem connectit. Nomina profecto, quibus huiusmodi circumscriptiones appellantur, diversa sunt pro diversitate locorum et gentium, veluti *vicariatus foraneus*, *decanatus*, *archipresbyteratus*, etc.; omnium tamen earundem circumscriptionum par existit in universa Ecclesia conditio iuridica; etsi praeter iura et officia Vicariis foraneis iure communi attributa, alias deinde facultates vel onera eis adiungere diversimode valeant Synodi provinciales vel dioecesanæ aut etiam ipsi Episcopi (c. 447).

Porro Episcopi, ex praescripto iuris (c. 217, § 1), tenentur quoque distribuere suas dioeceses in vicariatus foraneos; nec possunt in ordinariis rerum adiunctis eam organizationem praetermittere. Alicubi autem ea distributio ratione circumstantiarum, sive locorum, sive temporum, sive personarum, etc., forsitan videatur impossibilis aut inopportuna; non tamen potest Episcopus etiam tunc pro suo lubitu eam negligere, sed debet consulere Sanctam Sedem ac eius mandata postmodum exequi. Quod si alibi inveniat Episcopus iam a Sancta Sede fuisse huic negotio provisum, nihil amplius ipse tenetur agere (c. 217, § 2).

Codex vero in cit. c. 217 loquitur duntaxat de Episcopo et de territoriis diocesium, nullum verbum iniiciens de Vicariis Apostolicis aut Praefectis eorumque territoriis. Hinc evidenter colligitur nullam inesse eisdem Apostolicis Vicariis et Praefectis obligationem organizandi suas quasi-dioeceses in foraneos vicariatus; si vero praefati Ordinarii censuerint, attentis circumstantiis, eandem vel similem organizationem fore utilem suis Missionibus, non sane prohiberentur ipsi quominus eam pariter induxerint.

773. Auctoritas competens ad organizationem territorialem.—Hic oportet singillatim perpendere: A) circumscriptiones

dioecesananas simul et ultradioecesananas; **B**) circumscriptiones intradioecesananas (cf. n. 768 in fine).

A) *De priore genere circumscriptionum haec teneamus:* a) *Ex iure divino* ad organizationem circumscriptionum dioecesanarum et ultradioecesanarum competentes fuerunt Apostoli; deinde haec potestas remansit per se in solo Petri successore, id est, in Romano Pontifice. Quoniam ceteri Episcopi, sine auctoritate Sedis Apostolicae, nonnisi intra limites propriae dioecesis queunt exercere suam potestatem, indeque non possent, sive singuli, sive etiam plures in Concilio adunati, condere novas dioeceses in territoriis, ubi prius eae non existerent; nec partem propriarum diocesium illi valerent dismembrare ad erigendam novam dioecesim, quoniam nequeunt se dimittere, totum aut in parte, gregem ex pontificio mandato suae sollicitudini commissum. Atque adeo minus, ut patet, agnoscendi sunt competentes Episcopi ad organizandas ultradioecesananas circumscriptiones.

b) Verum historice aliter per plura saecula res processerunt ex tacita, vel quandoque etiam expressa, Romani Pontificis concessione. Initio siquidem Ecclesiae, erectio et organizatio dioecesium ac metropoleon peracta est ab Apostolis apostolicisque viris; deinde, ab Antistibus sedium apostolicarum, a Patriarchis, et Exarchis seu Primatibus, a Metropolitibus, immo et ab uno Episcopo quandoque facta est erectio novarum dioecesium; tandem, saepius huiusmodi negotia definiebantur in Conciliis, frequentius provincialibus, aliquando etiam plenariis aut oecumenicis (1).

Quod vero Antistites sedium apostolicarum, et postmodum maxime Patriarchae fruerentur huiusmodi potestate, rem certam habemus extra cuiuslibet dubitationis aleam; quoniam ad eos praesertim spectabat ius constituendi novos Episcopos in propriis territoriis, ut constat de Romano Pontifice per universum Occidentem, de Patriarcha Alexandrino per Aegyptum et alias provincias, de Antiocheno per Orientem, et si-

(1) Cf. *Thomass.*, part. I, lib. I, c. 89 seq.

militar de aliis; quare indubie Patriarchae organizarunt plurimas dioeceses in suo patriarchatu (1), quin etiam condebant provincias ecclesiasticas (2). Simile quoque ius obtinebant Exarchae vel Primates, qui praesertim quoad novas dioeceses erigendas interponebant suam auctoritatem; id constat imprimis de Primate Carthaginiensi pro universa Africa (3). Metropolitani etiam intra limites suae Provinciae constituebant novos Episcopos, ut S. Basilius consecrarit S. Gregorium Nazianzenum Sasimorum Episcopum, nova ibi erecta dioecesi (4); saltem id poterant efficere Metropolitae accedente consensu Episcoporum comprovincialium maxime dum celebrarent provinciale Concilium (5). Et vel ipsi Episcopi id quandoque autumarunt ut in parte suae dioecesis alium constituerent Episcopum; ac ita fecerat Episcopus nicaenus qui Basilinopoli, intra limites nicaenae dioecesis, novum constituerat Episcopum; sequuta tamen est protestatio Archiepiscopi Nicomediensis, Metropolitani sui (6). At vero saltem illi Episcopi, qui ad infideles sibi finitimos fidem annuтиassent, dabant eis Episcopos et creabant novos episcopatus (7). Sed praesertim a saeculo quinto mos est receptus ut organizatio ecclesiastica dioecesium compleretur generatim in Conciliis; et quidem in Concilio provinciali si ageretur de erigendis, innovandis, suppressendis dioecesibus; sed si negotium respiciebat organizationes ultradioecesanarum, definiebatur in Concilio plenario aut etiam in oecumenicis, ut ecce in oecumenicis Conciliis discussae ac definitae sunt controversiae patriarchas et patriarchatus respicientes.

c) Nec solae istae potestates ecclesiasticae interventum habuerunt in organizatione dioecesana et ultradioecesana, verum et potestas civilis, quandoque sane per legitimam Ecclesiae

(1) Ibid., c. 54, nn. 2, 3; c. 55, n. 14; c. 56, n. 9, etc.

(2) Ibid., c. 48 n. 12.

(3) Ibid., c. 54, nn. 13 et 14.

(4) Ibid., c. 54, n. 4.

(5) Ibid., nn. 5 et 14; c. 55, n. 1 seq.

(6) Ibid., c. 54, n. 5.

(7) Ibid., c. 55, n. 13.

concessionem, saepius vero per usurpationem et abusum. Nam per se Principes saeculares nullum haberent ius hisce negotiis sese miscendi; et profecto usque ad saeculum quintum nullus videtur fuisse, etiam in Oriente, interventus auctoritatis civilis (1). Sed ab eo tempore coeperunt byzantini Imperatores manum apponere circumscriptionibus ecclesiasticis organizandis (2), deinde etiam praecipuas partes sibi usurpare (3); imo ipsi Praesules ecclesiastici suas controversias Imperatori subiciebant definiendas, ut vidimus (n. 749) de controversia inter patriarcham hierosolymitanum et antiochenum delata ad Theodosium II. Idem postmodum sequuti sunt ita occidentales principes; atque adeo in Gallia huius civilis interventus prima vestigia ex saeculo sexto iam occurrunt (4); praesertim vero id obtinuit temporibus Pipini et Caroli Magni, et servatum est postea ab eorum successoribus (5). In Germania idem fecerunt Imperatores, maxime Otto I; in Hispania reges Suevorum et Gothorum, et deinde alii principes novorum christianorum regnorum (6); item et in Anglia (7) aliisque regnis. Attamen saepius illi christiani Imperatores ac reges nihil aliud praestabant nisi dotationem vel alia adiumenta temporalia, partes vero principales in eo negotio cedebant ecclesiasticis Praelatis, aut cum his communi consilio agebant, aut postquam illi viam paraverant ad erectionem dioecesium seu provinciarum ecclesiasticarum, recurrebant ad auctoritatem Metropolitanorum, sive provincialium Conciliorum sive etiam Romani Pontificis ut res canonice perficeretur. Item non raro Praesules ipsi ecclesiastici et vel etiam R. Pontifex, cum non raro animadverterent Principes saeculares in huiusmodi negotiis interesse habere, aut posse Ecclesiae elementa materialia praebere, expetierunt

(1) Ibid., c. 41, n. 1; c. 54, nn. 7 et 8.

(2) Ibid., c. 39.

(3) Ibid., c. 43, nn. 10 et 11; c. 44, n. 7 seq.

(4) Ibid., c. 55, n. 1.

(5) Ibid., c. 41, n. 12; c. 43, n. 1 seq.; c. 55, n. 1 seq.

(6) Ibid., cc. 42 et 55.

(7) Ibid., c. 45, n. 2.

eorum consensum, vel tribuerunt privilegium interveniendi, v. g., per Concordata pontificia; id autem fecerunt, non ex necessitate aut ex praetenso quodam Principum iure, sed ex suavi et practica executione. Quae admissio et cooperatio potestatum civilium in organizatione ecclesiastica evolvenda etiamnunc a Romano Pontifice conceditur (1). Lugendum tamen est ut saepe civiles Principes per vim et abusum arbitrario sese immisceant et adhuc immisceant.

d) Redeamus iam ad Romanum Pontificem, cui soli haec omnia nativo iure competere. Ipse primis Ecclesiae saeculis, iniuria temporum, non poterat auctoritatem suam rebus in his explicare. Sed ab antiquissimo tempore potuit aliqualem interventum exercere praesertim in Occidente, cum iam tunc consueverit plures Episcopos per diversa loca consecrare, ac mittere non quidem ad dioeceses iam erectas, sed potius ut illi, tamquam missionarii, fidem gentibus praedicarent et deinde auctoritate apostolica sibi attributa hierarchiam ecclesiasticam constituerent. Id aperte constat de illis Episcopis pontificia legatione missis ad nordicos populos saeculo quinto et sequentibus; idem tamen iam antea saepius praestitisse Romanos Pontifices tamquam certum est retinendum, ipso enim initio saeculi quinti S. Innocentius I testabatur ecclesiam nullam esse in Italia, Hispania, Gallia, et aliis partibus Occidentis, quae a B. Petro vel eius successoribus non fuisset fundata. Sed primis temporibus Romanus Pontifex non solebat immediate intervenire quoad singulos casus in organizatione dioecesium aut provinciarum ecclesiasticarum; potius tamquam legislator aut supremus Ecclesiae gubernator, normas quasdam generales stabiliebat servandas ab eis qui illam organizationem peragerent, aut reprobabat gliscentes abusus, quod, v. g., reprobaretur servilis adaptatio ecclesiasticarum circumscriptionum ad territoriales divisiones civiles (cf. c. 1, D. X), quod non essent Episcopi consecrandi in quibuslibet locis et castillis (cf. c. 4, D. 80).

A saeculo autem quinto paulatim iam incepit haberi in orga-

(1) Cf. Wernz, II, 784.

nizanda ecclesiastica hierarchia directus Romanorum Pontificum interventus, et primum quidem in Italia; deinde in Gallia, ubi iam S. Leo I anno 435 (epist. 10 ad Episc. prov. Viennen. in causa Hilarii Arelatensis) interveniebat quoad controversiam quandam de iure metropolitico (1); atque a saeculo saltem sexto (2) auctoritas Romani Pontificis vel saltem eius notitia requirebatur ut necessaria ad erectionem dioecesium, ut videtur constare ex litteris Leonis Archiepiscopi Senonensis datis anno 539 ad regem Childebertum; item quoque in Hispania (3); et serius pariter in Anglia, Scotia et Hibernia (4), in Germania, Frisia Dania, Suecia (5), etc. Inde vero ex saeculo octavo et nono crebrius Romani Pontifices iam saltem partes principales in huiusmodi negotiis habuerunt (6); atque ex saeculo undecimo nullum est iam dubium, quin exclusis episcopis et archiepiscopis ac similiter Conciliis provincialibus, soli Romano Pontifici exclusiva potestas fuerit reservata. Hinc Urbanus II (in epist. ad Archiep. Rhemensem) anno 1092 iam asserebat: «Solius enim Apostolici est Episcopatus coniungere, coniunctos disiungere aut etiam novos constituere.» Quae disciplina iure decretalium fuit magis ac magis firmata (cf. c. 1, X, I, 7; c. 4, X, I, 30; c. 16, X, I, 33; cc. 5 et 6, III, 2 in Extrav. Comm.). Et hodie in novo Codice expressis verbis statuitur in can. 215, § 1, dum ait: «Unius supremæ ecclesiasticæ potestatis est provincias ecclesiasticas, dioeceses, abbatias vel praelaturas *nullius*, vicariatus apostolicos, praefecturas apostolicas erigere, aliter circumscribere, dividere, unire, suppressimere.»

B) In organizatione intradioecesana peragenda, competentes semper agniti sunt Ordinarii locorum (cf. c. 73, C. XII, q. 2); prout sunt etiam hodie, sub limitationibus tamen quae a Iure statuuntur, circa beneficiorum erectionem, innovationem ac

(1) Cf. *Thomass*, loc. cit., c. 41, n. 3 seq.

(2) *Ibid.*, cc. 55, 57, etc.

(3) *Ibid.*, c. 55, n. 6.

(4) *Ibid.*, c. 45, n. 2; c. 55, nn. 7 et 8; c. 58, n. 1 seq.

(5) *Ibid.*, c. 55, nn. 4, 5, 9, etc.; c. 56, nn. 7, 8; c. 58, n. 5 seq.

(6) Cf. *Riganti*, «Comm. in Reg. Canc.», XXII, nn. 88, 92, etc.

suppressionem. Potestates etiam civiles suum interventum ad hanc etiam organizationem intradioecesanam soluerunt et solent quoque hodie extendere.

774. Falsa systemata circa originem et causas organizationis ecclesiasticae — Tria ex iis peculiariter recensebimus:

I. Quidam heterodoxi scriptores (1) autumarunt posse explicare christianae religionis originem a doctrinis, ritibus, moribus antiquarum religionum paganarum, adeo ut Christus et Apostoli nihil aliud fecerint nisi colligere diversa elementa ex variis gentilium religionibus et sectis, maxime ex iis quae tunc temporis in romano imperio florebant, ea transformare ac inde novam plasmare religionem. Ita, inquiunt, ex platonismo nata est theologia seu doctrina christiana, ex paganorum ritibus sacra liturgia, ex cultu deorum christianus sanctorum cultus, etc. Par ergo, subiiciunt, est assignanda origo ecclesiasticae hierarchiae gradibus; nan ideo Romae est constitutus papatus, quia Roma tunc erat caput romani imperii; et similiter territorialis divisio Ecclesiae in patriarchatus, primatus, provincias ecclesiasticas et dioeceses imitata est divisionem imperii in praefecturas, dioeceses romanas, provincias et civitates.

Quod systema videtur posse confirmari ex nonnullis etiam ecclesiasticis documentis, imprimis ex iis quae apud Decretum Gratiani habentur in dist. LXXX; etenim c. 1 dicit ita: «Urbes et loca, quibus Primates praesidere debent, non a modernis, sed etiam multis ante adventum Christi sunt statutae temporibus; quarum Primates etiam gentiles pro maioribus etiam negotiis appellabant. In ipsis vero urbibus, post Christi adventum, Apostoli et successores eorum, Patriarchas vel Primates posuerunt.» Et c. 2 subdit: «In illis vero civitatibus, in quibus olim apud ethnicos primi Flamines eorum atque primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates poni, vel Patriarchas Beatus Petrus praecepit, qui reliquorum Episcoporum causas, et maiora, quoties necesse foret, negotia in fide agitent. In illis autem civitatibus in quibus dudum apud praedictos erant Archi-

(1) *Renan*, «Marc Aurèle», p. 60 seq.; *Harnack*, «Dogmengeschichte», tom. I, pp. 480-496, citati apud *Mourret*, «Les Pères», part. II, c. 3, IV. qui subiungit: «Voir *Batiffol*, «l'Eglise naissante», 5.e éd., pp. 175, 181, 186, 187, 274-275, 480; *Grisar*, «Hist. de Rome au moyen âge», tom. I, pp. 252, 275, 287.» — Sed iam olim antiquiores eundem errorem docuerunt: cf. *Bianchi*, «Polizia della Chiesa», lib. I, c. II, § 22; *Philipp*, «Du droit eccl. dans ses princ. gén.», § 68 in fine.

flamines, quos tamen minores tenebant quam memoratos Primates, Archiepiscopos institui praecepit. In singulis vero reliquis civitatibus, singulos, et non binos, vel ternos, aut plures, Episcopos constitui praecepit.»

Iam igitur nostrum non est figmenta huius systematis data opera confutare; sed quod attinet organizationem ecclesiasticae hierarchiae, sufficiat recolere prima rudimenta dioecesium, provinciarum ecclesiasticarum, primatum ac patriarchatum esse in Ecclesia multo antiquiora divisione romani imperii in praefecturas, dioeceses, etc., ut melius patebit loquendo de tertio systemate. Nec organizatio ecclesiasticae hierarchiae in diversos gradus censenda est respondere organizationi sacerdotii pagani, quasi Romanus Pontifex nihil esset in christianismo nisi idem ac Pontifex Maximus Romae in paganismo; Patriarchae et Primates essent quasi primi Flamines, Archiepiscopi veluti Archiflamines, Episcopi vero tamquam primi sacerdotes civitatum romanarum; huiusmodi namque aequiparatio caret historico quolibet fundamento: auctoritates vero quae adducuntur ex Gratiani Decreto nullius sunt ponderis, quoniam ex officina Isidori Mercatoris prodierunt, sicut aliae falsae Decretales.

Tandem quoad fundamentum genericum huius systematis, monendum est christianismum inter populos gentilium adolevisse; ideo nec mirum esset si ex gentilibus ipsis potuerit recipere honestos quosdam usus et mores, eosque sanctificaverit; at vero pro maiori et praecipua christianae religionis parte nihil a mundo pagano est receptum quoad doctrinam, cultum, hierarchiam, etc.

II. Alii scriptores (1) conati sunt adstruere christianismum esse imitationem praecipue Iudaismi, a quo plurimi ritus, usus et mores sunt recepti; et similiter hierarchia ecclesiastica, inquit, ad formam hebraici Sacerdotii fuit composita. Nam diaconi et alii inferiores ministri repraesentant levitas; presbyteri christiani locum habent sacerdotum veteris foederis; episcopi sunt veluti praesides synagogarum, quas imitati sunt christiani in condendis suis particularibus ecclesiis sive dioecesibus; denique Papa constitutus est ad exemplum Summi iudaeorum Sacerdotis.

Et fatendum quidem est non spernendam influxus rationem in Ecclesia fuisse habitam ex iudaeorum institutionibus (2), cum Eccle-

(1) Cf. prae ceteris *Bianchini*, «De ecclesiasticae hierarchiae originibus».

(2) Hunc inflexum citatus *Bianchini* praecipue ostendit, nec eius opus prae-

sia nata sit et initio creverit in iudaismo, et primi christiani fuerint generatim iudaei, quorum receptos in res non poterat Ecclesia funditus evertere nec id oportuisset; imo ex iis plurimi etiam mirifice conferebant recto Ecclesiae regimini eamque iuvabant in fine suo melius obtinendo. Insuper Ecclesia est societas hominum, quae proinde nequit effugere rerum humanarum influxum; denique pleaque ex iis quae in religione iudaica habebantur, fuerant a Deo ipso instituta, idcirco, utpote sancta, congruenter ab Ecclesia fuerunt recepta. Sed falsum est omnia seu praecipua ex iis, quae religionem Christi efficiunt, et signanter ecclesiasticam hierarchiam, fuisse a Iudaismo mutuata; quia Christus, Apostoli ceterique graduum ecclesiasticorum institutores invexerunt plura et imprimis essentialia elementa Sacerdotii christiani a iudaico Sacerdotio prorsus distincti.

III. Sunt tandem alii Auctores qui asserere non dubitant ecclesiasticam hierarchiam fuisse initio iam inductam ad formam territorialis organizationis et divisionis romani imperii, et postmodum, subsequentibus saeculis, sequutam fuisse semper civilium territorialium divisionum mutationes ac vicissitudines. Hinc, subiungunt, maxime post quartum saeculum hierarchia ecclesiastica adaptata est romanae divisioni in praefecturas, dioeceses, provincias et civitates, atque adeo, iuxta formam ipsam, constituti sunt in Ecclesia patriarchatus, primatus, provinciae ecclesiasticae et dioeceses.

Revera, saeculo tertio et quarto Ecclesia ipsa pluribus in locis, ac maxime in Oriente, suas provincias ordinavit iuxta provinciarum romanarum divisionem; plura enim commoda exinde obveniebant ecclesiastico regimini. Unde territorialis divisio et organizatio romani imperii fuit quoad provincias ecclesiasticas recepta primum in praxi, deinde quoque expresse sancita. Ita c. 33 Apostolorum statuebat: «Cuiusque gentis (provinciae) episcopos oportet scire quinam inter ipsos primus sit, habereque ipsum quodammodo pro capite, neque sine illius voluntate quidquam agere insolitum»; c. 4 Conc. Nicaeni praescripsit: «Ut omnes ac singuli eiusdem provinciae episcopi, aut saltem tres, absentibus scripto consentientibus, conveniant ad novi episcopi ordinationem; et firmitas eorum, quae geruntur per unamquamque provinciam, Metropolitano tribuatur

claro merito est destitutum; sed rem ipsam nimium ille exaggeravit, unde ad falsas devenit conclusiones. Cf. *Bianchi*, l. c., § 23; *Philips*, l. c.

«episcopo»; item c. 5: «Ut annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno Concilia celebrentur»; et c. 6: «Ut si quis praeter sententiam Metropolitani et aliorum episcoporum fuerit factus episcopus, pro episcopo non sit habendus»; denique c. 12 Conc. Laodicensi decrevit: «episcopos non oportet praeter iudicium Metropolitanitani et finitimorum episcoporum constitui».

Sed aliunde reiicienda est assertio generalis qua docetur praecipuum organizationis ecclesiasticae fontem et causam fuisse aliquando, imo semper, civilis territorii divisionem atque iugiter constanterque Ecclesiam fuisse in organizanda hierarchia sequutam civilium divisionum vicissitudines. Constat enim:

a) Ecclesia initio libere egit; ac primaeavam particularem ecclesiam, veluti omnium matrem, constituit Hierosolymis, quae non erat civitas metropolis alicuius romanae provinciae, et nonnisi post illius eversionem praecipua Palaestinae ecclesia constituta est Caesareae, metropolis civilis capitis provinciae; imo postmodum honor et auctoritas restituta est Hierosolymae, ubi erectus est etiam patriarchatus, cui Caesarea ipsa fuit subiecta. Eamdem agendi liberam rationem alibi quoque servavit Ecclesia, maxime primis illis temporibus.

b) Praerogativae sedium patriarchalium, primatialium et nonnullarum ecclesiasticarum metropoleon, antiquiores sunt divisione Imperii in praefecturas, dioeceses, provincias et civitates, quae tandem fuit saeculo quarto completa.

c) Ante Diocletiani tempora nullibi proprie extitit adaptatio divisionis ecclesiasticae territorialis ad formam civilis regiminis; nam tota Italia, imo Occidens universus pendebant ab Episcopo romano, id est Papa ceu Patriarcha Occidentis; item ab alexandrino Patriarcha pendebant non solum universa Aegyptus sed etiam Lybia et Cirenaica, quae omnino a civilibus Aegypti provinciis seiungebantur; pariter ab antiocheno Patriarcha pendebant, praeter Syriam, etiam Cilicia, imo et aliae regiones extra Imperium, v. g., Osroëna.

d) Insuper, adaptatio hierarchiae ecclesiasticae ad divisiones civiles proprie non fuit facta nisi in provinciis ecclesiasticis, et forsitan etiam in dioecesibus, quae solebant constitui in civitatibus; minime vero in maioribus organizationibus, etenim sive patriarchae sive exarchi in Oriente, etiamtum cum illi ab istis fuerunt distincti, obtinebant pariter singuli singulas romanas dioeceses; deinde Pa-

triarcha romanus habebat sibi subiectas tres integras praefecturas Imperii, constantes pluribus dioecesibus romanis; item Patriarcha constantinopolitanus sibi attribuit potestatem iam ab initio in tres dioeceses thracicam, asianam et ponticam, postmodum vero etiam alias usurpavit; e contra, Patriarcha hierosolymitanus nonnisi in tribus provinciis dioecesis Orientis, a patriarchatu antiocheno avulsis, auctoritatem exercebat.

e) Et vel ipsae ecclesiasticae provinciae non ubique, maxime in Occidente, respondebant adamussim limitibus provinciarum civilium; quin et in Oriente, dioecesis, v. g., asiana complectebatur undecim ecclesiasticas provincias, dum provinciae civiles ibi non nisi decem existebant.

f) Denique, quod praecipue est animadvertendum, limites divisionum ecclesiasticarum, semel ac statuti et definiti essent, non iam mutabantur ad quamlibet divisionum civilium mutationem; ideoque, cum aliqui ecclesiastici Praelati, praesertim in Oriente, prout essent ad sequendas civiles illas vicissitudines, fuerunt saepius improbatum a Romanis Pontificibus, v. g., Innocentio I (epist. 18 ad Alexand. patr. antioch. apud c. 1, § 1, dist. X, Leone I (epist. 104, c. 3; epist. 106, c. 5), Gelasio I (epist. ad episc. Dardan. 26, c. 10); et similiter ea agendi ratio improbatum est a Conc. Chalcedonensi (c. 12; gravia enim incommoda poterant Ecclesiae inde obvenire ob multiplicem et labilem rerum polyticarum mutabilitatem (1).

IV. Igitur concludere est necesse mores illos gentilium, institutiones iudaeorum, divisiones civilium territoriorum aliaque huiusmodi adiuncta rerum non fuisse nec esse aliud quam occasiones, adminicula externa, subsidia naturalia, quibus Ecclesia quandoque (nec semper tamen) iuvatur in constituenda et evolunda organizatione sua hierarchica; sed veri fontes illius organizationis fuerunt ab initio ordinationes Christi et Apostolorum, deinde legitimae consuetudines, postea decreta Conciliorum, leges pontificiae, uno verbo: competens auctoritas ecclesiastica, in singulis autem organizationis actibus interventus peculiaris ecclesiasticorum Praelatorum (2).

Exercitium vero auctoritatis ecclesiasticae in casibus singulari-

(1) De his omnibus cf. *Bianchi*, op. cit., lib. II, c. 1 per totum; *Philippis*, op. cit., § 68; *Hergenroether*, «Evo antico», lib. II, part. III, c. 12, B; *Mourret*, «Les origines», part. II, c. 5, X; «Les Pères», part. II, c. 8, IV; *Sebastianelli*, «De personis», n. 150; *Wernz*, II, 715.

(2) *Wernz*, II, 715.

bus determinata est per multiplicis ac diversis generis causas, prae-ter ea quae nascebantur ex moribus paganorum, institutionibus iudaicis aut variationibus territorialibus civilibus, nam conferunt in idem plura elementa geographica, ethnographica, historica, politica, religiosa, etc.; sed in omnibus ac super omnia consulit imprimis Ecclesia, semper et ubique, bono animarum regimini (1).

TIT. VII.—DE SUPREMA POTESTATE DEQUE IIS QUI EIUSDEM SUNT ECCLESIASTICO IURE PARTICIPES

Cap. I.—De Romano Pontifice (cc. 218–221).

CAN. 218. § 1. Romanus Pontifex, Beati Petri in primatu Successor, habet non solum primatum honoris, sed supremam et plenam potestatem iurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.

§ 2. Haec potestas est vere episcopalis, ordinaria et immediata tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independens.

219. Romanus Pontifex, legitime electus, statim ab acceptata electione, obtinet, iure divino, plenam supremam iurisdictionis potestatem.

220. Gravioris momenti negotia quae uni Romano Pontifici reservantur sive natura sua, sive positiva lege, *causae maiores* appellantur.

221. Si contingat ut Romanus Pontifex renuntiet, ad eiusdem renuntiationis validitatem non est necessaria Cardinalium aliorumve acceptatio.

Quatuor sunt de Romano Pontifice consideranda, quae respondent quatuor huius capituli canonibus: 1.º munus ipsum ac dignitas pontificia; 2.º electio Romani Pontificis; 3.º eius potestas; 4.º cessatio in munere.

ART. I.—DE IPSO MUNERE AC DIGNITATE ROMANI PONTIFICIS (c. 218).

775. Natura muneris pontificii breviter descripta.—Argumentum hoc vix attingimus; quoniam fusius et data opera evolvitur a theologis et iuris publici ecclesiastici cultoribus. Suppo-

(1) Cf. *Riganti*, ad reg. XXII Cancell. Apost.

nimus ergo satis notam omnibus doctrinam catholicam de Romani Pontificis primatu (1) et cetera quae ad naturam supremi Pontificatus spectant. Inde, pro re nostra, deducimus sequentes dumtaxat conclusiones:

I. Romanus Pontifex dicitur ac est revera Christi Vicarius in Ecclesia, Beati Petri in Primatu Successor, verus Ecclesiae Primas et Monarcha, supremum Caput, et primus Hierarcha Ecclesiae universae; cum enim Christus dederit suae Ecclesiae formam regiminis vere ac stricte monarchicam, necesse fuit in ea summum Principem instituere qui, vices ipsius Christi gerens, eam regeret suprema potestate; isque fuit primus Beatus Petrus, deinde Successor eius Romanus Pontifex.

II. Primatus, Romano Pontifici in Ecclesia competens, est non solum honoris, sed verae iurisdictionis.

III. Potestas, ex primatu descendens quam Romanus Pontifex obtinet, est: 1.º *Suprema*, qua nulla superior existit in Ecclesia, imo neque ulla ipsi par aut non subdita, a qua proinde non licet umquam appellare, et ad quam omnes appellare possunt.

2.º *Plena*, id est tota, perfecta atque indivisa potestas in uno Pontifice, cui proinde nihil deest potestatis quae in Ecclesia habeatur, nec solae principaliores partes competunt, sed omni-modi potestatis plenitudo.

3.º *Universalis*, ita nempe ut sit: a) non solum in singulas Ecclesiae partes, id est in ecclesias, pastores et fideles distributive sumptos, sed in omnes collective, in cunctos etiam Ecclesiae Prelatos licet in Concilio oecumenico adunatos, proinde revera in Ecclesiam universam; b) in omnes ac singulos christianos, sive sint ecclesiastici Superiores sive subditi, nec ullus sit qui eidem potestati non subiiciatur; c) in res omnes tum in iis quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.

4.º *Vere episcopalis*, videlicet, quae continet non simplex officium inspectionis, directionis ac vigilantiae, sed est vera et pro-

(1) Cfr. praesertim *Conc. Vatic.*, sess. IV.

prie dicta auctoritas fideles sibi subditos pascendi, regendi et gubernandi; est potestas leges ferendi, iudicandi, coërcendi, etc.

5.º *Ordinaria*, quae habetur non vi alicuius specialis delegationis, sed vi proprii muneris, et in quosvis fideles non solum in casibus extraordinariis, si nempe alii Praelati Ecclesiae negligent munus suum, sed semper, et in omni loco et tempore et circumstantia exerceri potest.

6.º *Immediata*, quam Romanus Pontifex exercere valet tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles cuiuscumque ecclesiae, nec solum per medios alios Praelatos proprios, sed etiam independenter ab eis ac directe per semetipsum aut per legatos suos.

7.º *Independens* a quavis humana auctoritate, nedum civili sed etiam ecclesiastica, sive episcopali, sive cardinalitia, sive alia qualibet, a conciliis etiam oecumenicis, etc.

776. Dignitas Romani Pontificis.—Est praeeminentia competens ei ob munus quod gerit. Cumque, ut diximus, Romanus Pontifex repraesentet in terris ipsam Christi personam et auctoritatem, eiusque proinde munus sit altissimum, dignitas quoque ipsius habenda est suprema, omnium maxima et in mundo absolute prima; sancta, celsissima, nobilissima; praecellens ac praestantior ceteris quibuscumque humanis dignitatibus, nunc inter homines exstantibus, sive spiritualibus et ecclesiasticis, sive temporalibus et civilibus. Primus igitur honor, prima sedes, primus locus primaeque partes debentur Romano Pontifici semper et ubique, in quibuslibet rebus et negotiis ac in quorumcumque hominum, etiam summorum principum, concursu et praesentia; quamobrem nulli aut nullibi Romanus Pontifex debet umquam cedere praecedentiam, sed propria eius semper sit summa dignitas honorifica vel primatus honoris. Hinc reapse Pontifici tribuuntur honores, qui alii nemini sunt praestandi, quales sunt peculiaria nomina seu tituli, insignia et signa reverentiae. De quibus singulis breviter.

I. *Nomina seu tituli*.—1.º *Papa* a graeco nomine παππας, latine pater dicitur, quod nomen initio proprium fuit omnium Episcoporum (1), quin etiam saepe ad minores quoque clericos translatum fuit (2).

Nunc, maxime post decretum Gregorii VII in Conc. Romano an. 1073, exclusive proprium factum est R. Pontificis; significat enim patrem, ac proinde nemini magis convenit quam illi, qui et vices fungitur Dei a quo omnis est paternitas, et ecclesiae praeest, a qua nos tamquam a matre gignimur et alimus in spem vitae aeternae; 2.º *Summus Pontifex*, *Supremus Pontifex* vel simpliciter *Pontifex*, *Pontifex Maximus*; 3.º *Supremus Hierarcha*, *Supremum caput*; 4.º *Romanus Pontifex*; 5.º *Vicarius Christi*; 6.º *Successor Petri*; 7.º *Dominus* vel *Domnus Papa*, *Dominus* vel *Domnus Apostolicus*; 8.º *Episcopus universalis*, *Episcopus Ecclesiae catholicae*; 9.º *Episcopus Servus Servorum Dei*, quo nomine uti coepit Gregorius M. contra arrogantiam Patriarchae Constant., qui seipsum vocabat Episcopum Universalem seu oecumenicum. Ad hanc nominum rationem pertinet etiam quod cum eligitur, nomen baptismi mutat et alium assumit, cui numerum addit progressivum in ordine successionis aliorum Pontificum, qui eodem usi fuerunt nomine.

II. *Insignia*.—Romanus Pontifex gestat *mitram* sicut alii Episcopi, sed in aliquibus solemnioribus functionibus gestat *tiaram* (sive triregnum), cui a nonnullis haec appingitur significatio, quod nimirum designet triplicem eius potestatem, *paternam* in omnes christianos, *pontificiam* seu ministerialem ad omnia sacra, et *temporalem* in ditionem ecclesiasticam; indeque Papa esse agnoscatur universalis Pastor, Vicarius Christi, denique Rex. Portat *pallium* semper et ubique in Missarum solemnibus ad significandam plenitudinem eius potestatis Tandem loco baculi episcopalis, cuius curva forma iurisdictionem limitatam et participatam significat, praefertur ei *pedum rectum* quod in summitate crucem habet, vexillum Christi morientis et regnantis (3).

III. *Signa reverentiae*.—Nomen Papae in Canone Missae et in publicis orationibus commemoratur. Osculatio crucis fixae super sanda-

(1) *Thomassinus*, «Vet. et nov. eccl. discipl.», p. I, lib. I, cap. 4; *Cennius*, disert. 5, t. 1, pag. 152 seqq., edic. Pistorii, 1778; *Devoti*, «Inst. can.», lib. I, tit. III, § 12.

(2) *Mamachius*, «Origin. et antiquit. christian.», l. 4, p. I, cap. 4, § IX, not. 3 et seq.; *Du Cange*, «Gloss. med. et inf. graec.», v. παππας.

(3) *Wernz*, II, 607, I; *Prümmer*, «Manuale Iuris eccl.», q. 112, b.

lia. Medio aevo reges et imperatores exhibebant officium strepae et stratoris in ascendendo equo; et uti primus agnoscitur etiam nostris temporibus inter principes catholicos, eiusque Legati et Nuntii in aulis principum solent primum locum obtinere (1).

ART. II.—DE ELECTIONE ROMANI PONTIFICIS (c. 219).

777. Historica evolutio in disciplina electionis Romanorum Pontificum.—Breviter enarrabimus praecipuas hac in re vicissitudines:

1.º Primis tribus Ecclesiae saeculis non fuit constituta peculiaris disciplina pro Romani Pontificis electione, sed is eadem ratione eligebatur ac reliqui Episcopi, seu nempe adstabat populus ut testimonium ferret de vita et qualitatibus eligendorum, ac proderet suum desiderium de persona in Pastorem sibi concedenda; interveniebat clerus, qui suis suffragiis designabat personam constituendam; accedebant Episcopi viciniore, qui electionem a clero factam confirmabant ac electum in Episcopum consecrabant.

2.º A saeculo quarto, cum orirentur contentiones in eligendis Pontificibus, Imperatores Romani et Reges ostrogothi opportunitatem nacti sunt sese immiscendi in negotium electionis. Nondum tandem habebatur vera approbatio seu confirmatio pontificiae electionis ex parte principum saecularium, sed quidam dumtaxat interventus instar consultationis, quatenus princeps certior fieri deberet de electione facienda et de novo Pontifice designato (cfr. c. 1, D. XCVI). Ad praecavendas pariter discordias, Romani Pontifices quasdam leges tulerunt, ex quibus praesertim commemoranda sunt decreta Symmachi in Synodo Romana an. 499, ut nemo, videlicet, pactionibus electionem subiiceret atque is censeri deberet electus qui retulisset maioritatem suffragiorum (cfr. cc. 2, 10, D. LXXIX), necnon statutum Bonifacii III in Concilio Romano an. 606 ut electio non fieret nisi post diem tertium a depositione praedecessoris (c. 8, ead.).

3.º Post restauratam a Iustiniano dominationem imperialem in Italia, byzantini Imperatores sibi arrogarunt ius tum confirmandi electionem Romani Pontificis, tum tributum quoddam pro confir-

(1) *Prümmer*, loc. cit.

matione exigendi (cfr. c. 21, D. LXIII); nec poterat electus recipere consecrationem antequam litteras patentes habuisset ab Imperatore.

4.º Saeculo octavo iugum dominiis orientalis in Italia fuit excusum ac Romani Pontifices temporalem principatum in proprio ac independenti territorio nacti sunt; inde pariter electiones pontificiae independentes quoque a principum violentia fiebant a populo, clero et episcopis. Sed aliunde tumultus quoque tunc non defuerunt propter Urbis factiones; hinc Stephanus III in Conc. Rom. an. 769 decrevit, ut exclusis laicis electio soli clero reservaretur, nec quis posset in Papam eligi nisi iam fuerit Cardinalis Diaconus aut Presbyter (cfr. cc. 3, 4, 5, D. LXXIX). Non tamen absolute cessavit pro tunc populi interventus.

5.º Sub Carolo Magno eiusque proximis successoribus inventus est mos ut Imperatori electio Pontificis notificaretur saltem post consecrationem, imo paulatim inductum est ut iam ante consecrationem fuerit notificanda (cfr. c. 30, D. LXIII).

6.º Otho I, Romae an. 962 coronatus Imperator, sibi illegitime vindicavit interventum in Romani Pontificis electione, eumque fuerunt imitati successores germani Imperatores, ex iis tamen non nulli suffulti revera privilegiis a Romano Pontifice concessis, plures vero per iniustam usurpationem, quae adeo crevit ut ipsi Imperatores nominarent Romanos Pontifices et electio canonica in praxi fuerit illusoria.

7.º Ideo sapienti consilio Nicolaus II an. 1059 in Concilio Lateranensi decrevit ut in electione Romani Pontificis partes principales tribuerentur Cardinalibus Episcopis, qui tamen deberent quoque alios Cardinales in electione adhibere, imo et reliquus clerus et populus ad consensum novae electionis accedere deberent, quin etiam privilegium Imperatoris, si legitime fuisset personaliter concessum, maneret saluum (cfr. c. 1, D. XXIII).

8.º Ab initio saeculi duodecimi inceperunt paulatim ab electione Pontificum excludi tum Imperatores tum populus, imo etiam clerus romanus inferior, ita ut soli Cardinales remanerent electores Romani Pontificis.

9.º Haec aliorum exclusio et privativum Cardinalium ius ad electionem fuit ab Alexandro an. 1179 in Concilio Lateranensi III, non quidem explicite, sed certe tacite confirmata, quia solos Cardinales nominavit (cfr. c. 6, X, I, 6); et ibi speciatim praescripsit ut ad validam Romani Pontificis electionem requirerentur et sufficerent

duae tertiae partes suffragiorum ex Cardinalibus praesentibus collectorum. Quae regula postea semper remansit et adhuc remanet.

10. Gregorius X in Concilio Lugdunensi II an. 1274 induxit disciplinam Conclavis (c. 3, I, 6 in VI).

11. Plures alii Pontifices adiecerunt novas leges de Romani Pontificis electione, aut iam latas declararunt ac firmarunt; ex iis sufficiat haec recollere. Iulius II (Const. *Cum tam divino*, 14 Ian. 1505) simoniacam electionem Romani Pontificis prorsus invalidam esse statuit. Pius IV (Const. *In eligendis* 9 Oct. 1562) in unum veluti codicem ordinatim retulit ea quae vacante Sede Apostolica ac in Pontificis electione essent servanda. Gregorius XV sive in Const. *Aeterni Patris* 15 Nov. 1621, sive praesertim in Const. *Decet Romanum* 12 Mart. 1622 qua *Caeremoniale* electionis statuit, minutim regulas ac formam servandam determinavit seu firmavit. Clemens XII (Const. *Apostolatus officium* 4 Oct. 1732) plura congrue decrevit pro recta Conclavis directione.

12. A saeculo XVI nonnullae nationes, nimirum Hispania, Gallia et Austria quoddam praetensum ius sibi arrogabant, *exclusivam* seu *veto* nuncupatum, ex quo audebant aliquem Cardinalem excludere, ne in Summum Pontificem eligeretur. Quae abusiva praxis, licet pluries reprobata, tamen usque ad nostra tempora perduravit.

13. Postremis hisce temporibus Pius IX (Const. *Cum Romanis* 4 Dec. 1869) sub initio Conc. Vaticani statuit ut si contingat Papam e vivis decedere Concilio durante, ipsum Concilium statim suspendatur et electio Pontificis unice ac privative ad Cardinales spectet. Deinde post occupationem Urbis an. 1870 patratam ipse Pius IX edidit plures Constitutiones, quibus determinavit modum eligendi suum successorem in iis extraordinariis rerum adiunctis. Item Leo XIII promulgavit die 24 Maii 1882 Const. *Praedecessores nostri* cum adiecta Instructione, renovans ac perficiens pro sui successoris electione ea quae a Pio IX fuerant constituta.

14. Tandem Pius X totam electionis pontificiae disciplinam ordinavit ac digessit, ut nunc subiungimus.

778. Fontes iuris vigentis quoad Romani Pontificis electionem.—Ait c. 160: «Romani Pontificis electio unice regitur Const. Pii X *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904», quae deinde ut primum documentum Codici adiicitur. Mens autem Pii X non fuit, ut ipse in proëmio monet, evertere ius antea vicens et novam condere disciplinam, sed potius voluit ea quae de Romano Pontifice eligendo a suis

Decessoribus fuerant decreta, omnia in unam Constitutionem digere, integris, quantum fieri potuit, servatis ipsis priorum constitutionum praescriptis, quin etiam verbis, nonnullis tamen mutatis. Abrogavit ergo leges priores ac edidit Constitutionem, qua Sacrum Collegium unice uteretur; excepit tamen ac in suo robore servavit Constitutionem *Commissum Nobis* a se ipso datam 20 Ian. 1904, qua damnaverat *velo* seu *exclusivam* (Doc. II in Cod.); itemque Const. Leonis XIII *Praedecessores nostri* cum Instructione adiecta (Doc. III in Cod.), datam die 24 Maii 1882 pro extraordinariis temporum adiunctis, quamque Pius X statuit vigere in futurum quoque ubi in iisdem Sedes Apostolica conditionibus versetur, praeter ea, quibus Const. *Vacante Sede Apostolica* derogatum est. Tres sunt ergo Constitutiones quae hodie determinant ius vigens servandum in Romani Pontificis electione, duae priores in ordinariis adiunctis, tertia in extraordinariis. Tandem est quoque attendendus c. 219, qui declarat quando et quomodo Romanus Pontifex electus obtineat supremam potestatem.

779. Tempus electionis.—Duplex est huiusmodi tempus, videlicet, incipiendae et perficiendae electionis (cfr. supra nn. 613, 614). Iamvero:

A) Quoad primum tempus statuitur (Const. *Vacante Sede Apost.*, n. 33), pro adiunctis temporum ordinariis, ut Cardinales praesentes debeant per decem dies expectare absentes nec interim possint incipere electionem, sed teneantur exequias defuncti Pontificis celebrare; at vero illis decem diebus elapsis, statim Conclave ingredi obligantur et ad electionis negotium, absentibus non amplius expectatis; procedere; sed Cardinales absentes, qui supervenerint, re integra, sunt ad Conclave et ad electionem admittendi. In extraordinariis vero adiunctis, Cardinales praesentes, ex maiortate suffragiorum decernent in Congregatione generali utrum, nulla interiecta mora et ante decimum diem ab obitu Pontificis celebrari electio, aut e contra comitiorum tempus in longius protrahi oporteat (Const. *Praedecessores nostri*).

B) Quoad alterum tempus, intra quod electio sit perficienda, non est hodie ullimodo limitatum directe aut indirecte. Tamen mensuranda sunt verba Leonis XIII in Const. *Praedeces-*

sores nostri «Nos..... per viscera misericordiae Jesu Christi obsecramus et obtestamur ut mutua animorum concordia et voluntatum conspiratione in hoc omnia sua studia, omnia consilia conferant ne Petri Navis tot tantisque iactata fluctibus gubernatore diu careat.» Quae verba licet praecipue intelligantur de extraordinariis adiunctis, habent tamen valorem in quolibet casu.

780. *Locus.*—I. *Quoad situm.*—Tribus prioribus saeculis Pontifices eligebantur equidem in Urbe, sed de loco magis determinato minime constat generatim. A saeculo IV usque ad X locus *ordinarius* fuit Basilica Lateranensis; at aliquando electio facta est in aliis quoque Ecclesiis. Saeculo XI etiam extra Urbem nonnulli Pontifices sunt electi, intronizatio tamen seu consecratio Romae semper fiebat. Nicolaus II (a. 1059) statuit posse quoque extra Urbem, ubi congruerit, Papam elegi, imo arbitrio electorum reliquit loci designationem si obstacula praepedirent quominus in Urbe electio fieret. Gregorius X iussit (a. 1272) electionem fieri vel in palatio ubi mortuus esset R. Pontifex, si mors accidat in Curia; si vero extra Curiam moreretur electionem esse faciendam in ipsa civitate in qua esset mortuus, sumpta civitate lato sensu pro dioecesi, ut expressim postea declaravit Clemens V, a. 1310. Quae disciplina viguit deinde usque ad nostra tempora. Pius X in Const. *Vacante Sede Apostolica* nihil de loco electionis expresse statuit; supponit tamen ut electio generatim fiat in Urbe; loquitur enim de loco ubi moritur Papa, qui Romae residet (n. 33 et seq.), de Basilica S. Petri (n. 44), etc.

In extraordinariis autem adiunctis temporum, haec decernuntur in Const. *Praedecessores nostri*:

1.º Si Papam Romae diem supremum obire contingat, electio fieri potest sive in alma Urbe sive extra eam. *Per se* melius est ut Romae comitia pro novo eligendo Pontifice habeantur; *per accidens* tamen opportunius quandoque erit, ut extra Urbem electio fiat, si peculiares rerum ac temporum circumstantiae occurrant.

2.º Cardinales, qui in Curia praesentes tempore obitus Pontificis adsunt, nondum etiam persolutis exequiis aliisque Cardi-

nalibus non expectatis, deliberare debent an, singulis adiunctis maturo consilio perpensis, in Urbe vel extra eam comitia pro electione habenda sint.

3.º Si Papam extra Romam vita fungi accidat, Cardinalis Decanus vel, ipso impedito, alius dignitate potior, una cum tribus antiquioribus Cardinalibus ex unoquoque Ordine, et cum Cardinali Camerario, vel, ipsis absentibus, cum aliis Cardinalibus, aut ipse solus, si reliqui absint, designare tenetur locum, qui magis opportunus videtur pro electione peragenda. Ex quo patet comitia haberi posse sive in loco, ubi Pontifex diem supremum obierit, sive in alio quocumque territorio, pro Cardinalis Decani aliorumque Cardinalium prudenti iudicio.

4.º Si extram Urbem Sacrum Collegium constituerit Conclave celebrare, id Cardinalibus, qui in Curia non adsunt, statim nuntiari debet; simulque certus locus significandus est, quo simul convenire teneantur (1).

II. *Qualitas loci*.—Electio Summi Pontificis fieri debet in *Conclavi* et eo clauso, sublata tamen nullitate electionis a quovis decreto pontificio hac de re statuta (Const. *Vacante Sede Apost.*, n. 47 seq.). Gregorius X primus fuit qui disciplinam de Conclavi *vero* induxit, scilicet: a) quod omnes Cardinales unum idemque Conclave ingredi tenerentur; b) quod in Conclavi, nullo intermedio pariete seu velamine, vitam agere deberent; c) quod Conclave ita claudendum esset, ut nemo ingredi aut exire valeret. Decursu tamen temporis mitior disciplina facta est quoad secundum praescriptum, unde mos invaluit ut singulis Cardinalibus ingredientibus singulae cellae assignarentur. Forma topographica et artistica varia fuit pro temporum et circumstantiarum varietate. In extraordinariis denique adiunctis lex Conclavis et praesertim materialis conclavis seu loci clausura relaxari permittitur (Const. *Praedecessores nostri*).

781. **Convocatio ad electionem**.—Eventa Sedis Apostolicae vacatione Cardinales sunt convocandi, et quidem quamprimum, ad electionis negotium. Videlicet ipsis mors Pontificis subito

nuncianda est telegrammate (Inst. ad Const. *Praedecessores*, n. 21); deinde Cardinalis Decanus, habita prima Congregatione particulari ibique determinatis, si fuerint determinanda, tempore et loco electionis, vacationem Sedis Apostolicae ceteris Cardinalibus significare debet, eosque, de tempore et loco certiores factos, ad novi Pontificis electionem advocare. Si Cardinalis Decanus fuerit impeditus, munus convocandi Cardinales defertur ad sequentem Cardinalem dignitate potiolem (Const. *Vacante Sede Apost.*, n. 35; Const. *Praedecessores Instr.*, n. cit.).—Omnes vero Cardinales, nisi impediti fuerint, tenentur in virtutae sanctae obedientiae obtemperare indictionis litteris (ll. cc.).

782. Electores.—Ius eligendi Romanum Pontificem non pertinet nisi ad solos Cardinales, eosque omnes (Const. *Vacante*, etc., n. 27). Quare:

A) *Non pertinet:* a) Ad episcopos, etiamsi hi forsitan essent coniuncti in Concilio oecumenico; imo statim ac receptum fuerit certum nuntium de Pontificis morte, ipso iure suspenditur Concilium, quod proinde nihil agere potest circa negotium electionis pontificiae (ib., n. 28). b) Nec ad clerum romanum inferiorem, qui a pluribus saeculis est exclusus ab hac electione. c) Multo minus pertinet quolibet modo ad populum romanum, cum hodie plebs christiana careat quolibet intervntu in electionibus episcoporum. d) Nec pertinet ullo modo ad Principes saeculares; hi enim numquam potuerunt legitime intervenire in electione Romani Pontificis, nisi ex privilegiis apostolicis, quae hodie non sunt ulli Principi concessa. Illud autem praetensum ius exclusivae seu *veto*, quod sibi vindicabant supremi Principes Hispaniae, Galliae et Austriae, non fuit numquam legitimum, et hodie est expresse reprobatum in Const. Pii X *Commissum Nobis* (Documentum II ad Cod.).

B) Pertinet proinde unice et privative ad omnes Cardinales, adeo ut nulla censura, poena aut impedimentum ecclesiasticum privet Cardinales iure eligendi Pontificem (Const. *Vacante*, etc., n. 29). Sed si quis Cardinalis fuerit canonice depositus, aut consentiente R. P. renuntiaverit dignitati Cardinalitiae, cum non sit amplius Cardinalis, nec etiam habet ius ad Pontificis

electionem (ib., n. 31). Prout etiam Cardinalis, qui non fuerit ordinatus Diaconus, si quando contra praescriptum c. 232, § 1 quis a Papa crearetur, careret iure eligendi, nisi certo et indubitato privilegio munitus sit (ib., n. 32). Ceteri Cardinales omnes fruuntur huiusmodi iure vix ac in Consistorio fuerint creati, licet nondum insignia receperint (ib., n. 30).

C) At vero Cardinales, ut exercere valeant ius eligendi Pontificem, debent esse praesentes in conclavi vel in loco ad electionem deputato, ita ut qui absentes fuerint, qualibet tandem de causa, sive ob impotentiam veniendi, sive ob propriam voluntatem, sive ob infirmitatem, etc., nequeant ullo modo suffragium in electione ferre (ib., n. 36); nec debeant ullo modo post decimum diem expectari (ib., n. 33); si autem supervenerint, admittuntur in eo statu in quo negotium invenerint (n. 34). Nisi vero legitime impediuntur, tenentur omnes venire et ad Conclave ingredi (nn. 35, 37).

D) Ut electio Pontificis valeat, etiam in adiunctis extraordinariis, necesse est ut ad electionem convenerint Cardinales eo numero qui dimidium Cardinalium omnino pro tempore existentium plus uno saltem excedat; quem tamen numerum si deinceps minui accidat, nihil officit validitati electionis (Const. *Praedecessores*).

783. Conclavistae et alii in Conclavi partem habentes.—Iure vigente haec de conclavistis prae oculis habenda sunt quoad numerum, requisita et privilegia.

A) *Quoad numerum.*—Conclavistae duo, clerici vel laici (etiam religiosi) aut unus clericus et unus laicus, non vero plures, singulos Cardinales Conclave ingredientes comitari valent famulatus gratia. Cardinalibus infirmis aut graviter affectis tertius Conclavista indulgetur. Praeter Conclavistas aliae quoque personae Conclave ingrediuntur, nimirum: a) Sacrista Sacri Palatii Apostolici cum uno vel pluribus clericis coadiutoribus; b) magistri caeremoniarum non plures quam sex; c) S. Collegii Secretarius; d) religiosus vir pro confessionibus audiendis; e) duo medici; f) chirurgus; g) aromatarius cum uno aut duobus servientibus; h) alique servientes utilitati atque commoditati Conclavis.

B) *Quoad requisita*.—Prohibentur conclavistarum munere fungi *praelati* (1), et *consanguinei* vel *affines* in primo ac secundo gradu Cardinalium. Conclavistae a Cardinalibus deputatis approbandi sunt. Singuli Conclavistae iuramentum praestare tenentur iuxta formulam praefinitam in Const. Pii X *Vacante Sede Apost.*, n. 39. Conclavistae e Conclavi exire absolute prohibentur, excepto casu de infirmitate, modo tamen tres copulative concurrant circumstantiae: a) quod infirmitas sit manifesta et notabilis; b) quod medicorum iuramento probetur; c) quod concursus Cardinalium deputatorum accedat. Si quis e Cardinalibus diem supremum in Conclavi obeat ipsius Conclavistae statim exire debent e Conclavi, nec ab altero Cardinali in eodem Conclavi assumi possunt.

C) *Privilegia Conclavistarum*.—Origo privilegiorum conclavistarum repetenda est ab aevo Greg. X, id est, a tempore quo Conclavis disciplina inducta fuit. Ab hoc tempore Romani Pontifices, post electionem, summam quamdam pecuniae, inter singulos conclavistas distribuendam elargiri solebant. Progressu temporis, praeter pecuniam, alia quoque privilegia, facultates, necnon pensiones Pontifices concessere (2). Hodie valde coarctata sunt conclavistarum privilegia propter circumstantias temporum. En quomodo Papa Benedictus XV tel. rec., gratificatus est conclavistis Motu proprio *Vixdum, secreto Dei consilio* die XVI Oct. 1914 (3). «Itaque auctoritate Nostra ac Motu proprio decernimus quae sequuntur:

I. Clerici Conclavistae, qui sequuti sunt S. R. E. Cardinales in Urbe degentes aut dioecesibus Italiae regendis praepositos, gratias, provisiones aut commendas quorumvis beneficiorum, si quae forte sibi conferantur, itemque Litteras Apostolicas de iis conficiendas, gratuito, at semel tantum habeant.

II. Clericis Conclavistis S. R. E. Cardinalium, qui dioeceses extra Italiam moderantur, oratorii privati ius esto, ea tamen lege, ut

(1) Cfr. *Cappello*, «De Curia Romana», pag. 392, 6.

(2) E. g. Sixtus V: 1.º Decem millia scuta aurea inter Conclavistas aequaliter distribuenda assignavit.

2.º Pensiones quoque ac fructuum reservationes ex beneficialibus concessit.

3.º Facultatem tribuit plura assequendi beneficia.

4.º Ius agnovit transferendi pensiones vel fructuum reservationes usque ad summam scutorum centum.

5.º Privilegium elargitus est disponendi de fructibus beneficiorum sive per actum *inter vivos*, sive per actum *mortis causa*.

(3) Cfr. «Acta A. S.», 1914, pag. 582.

Ordinarius oratorium ante visitaverit ac probaverit. Quo ipso iure, eadem conditione servata, ceteris Conclavistis tum frui liceat, cum infirma sunt valetudine.

III. Idem esto privilegium iis qui comitati sunt S. R. E. Presbyteros Cardinales Jacobum Gibbons, Archiep. Baltimoreensem; Gulielmum O'Connel, Archiep. Bostoniensem, et Ludovicum Nazarium Begin, Archiep. Quebecensem, quamvis hi post electionem Nostram advenerint.

IV. Gratis prorsus dentur Apostolicae de his privilegiis ac iuribus Litterae.

V. Quoniam vero clericis Conclavistis, qui adfuerunt S. R. E. Cardinalibus in Urbe commorantibus aut dioeceses Italiae regentibus, pro Apostolicae Sedis tenuitate, non licet Nobis quod Decessores nostri consueverunt, perpetuas constituere pensiones, iisdem ut in hoc etiam genere aliqua voluntatis Nostrae significatio ne desit, trecentas libellas singulis, semel tantum, attribuimus.»

784. **Eligendus.**—Distinguendae sunt qualitates eligendorum quae respiciunt: A) electionis validitatem; B) liceitatem; C) usum.

A) *Validitas* electionis, attenta persona eligenda, pendet ex solo iure divino, seu, scilicet, nulla alia impedimenta nisi ea quae iure divino sunt inducta reddunt invalidam Romani Pontificis electionem. Olim simonia erat impedimentum irritans electionem ipsam ex iure ecclesiastico (1), sed hodie vis irritans huius impedimenti fuit sublata a Pio X (Const. *Vacante*, n. 79). Igitur ad validam Romani Pontificis electionem hodie requiritur et sufficit ut eligendus sit: a) *Compos sui*; qui enim usu rationis habitualiter destituuntur, veluti infantes, amentes, mentecapti, idiotae, etc., sunt ex ipso iure naturali inhabiles ad quodlibet ecclesiasticum officium (cfr. supra n. 589, A, e, I) eoque magis ad supremum in Ecclesia munus gerendum. b) *Masculus*; etenim mulieres, licet admitteremus eas esse posse ex iure divino iurisdictionis ecclesiasticae extraordinarium subiectum, at non profecto ordinarium et supremum, qualis Romanus Pontifex habetur. c) *Membrum Ecclesiae*; nam qui Ecclesiae non est incorpo-

(1) Const. Jul. II *Cum tam divino*, 14 Jan. 1505, confirm. etiam a Conc. Later. V.

ratus incapax habetur ecclesiasticae iurisdictionis praesertim ordinariae, et nequit esse profecto eiusdem Ecclesiae caput (n. 576, A). Quare infideles seu non baptizati elegi nequaquam valent; imo etiam haeretici et schismatici iure ipso divino arcentur a supremo Pontificatu, quia licet iure divino non dicantur esse inhabiles ad aliqualem ecclesiae iurisdictionis participationem (n. 576, E), sed certe debent retineri exclusi ab occupanda Apostolicae Sedis cathedra, quae est infallibilis magistra veritatis fidei et centrum unitatis ecclesiasticae (1).

B) Etiam pro *liceitate* pontificiae electionis non aliae qualitates videntur esse proprie necessariae nisi illae quae ex iure naturali requiruntur in eligendis ad tantum munus, v. g., aetas matura, scientia debita, morum integritas, immunitas a censuris et irregularitatibus, etc.; ceterae vero qualitates, quae in iure ecclesiastico praescribuntur ad alia officia, v. g., ordo sacer aut saltem clericatus, non sunt hic omnino expetendae, aliter enim electio, v. g., laici in Summum Pontificem esset nedum illicita sed etiam invalida, quod nemo asserit; et sane ius ipsum ecclesiasticum nullam de hac re continet expressam sanctionem. Crimen autem simoniae in electione Summi Pontificis reprobatum tam divino quam humano iure (Const. *Vacante*, n. 79).

C) Ex longo usu servantur insuper nonnullae conditiones, quae tamen nec ad validitatem nec ad liceitatem, sed ad solam convenientiam dicendae sunt pertinere. Ita post Urbanum VI († 1389) omnes Papae fuerunt desumpti ex Cardinalium coetu, et ipsa Const. *Vacante Sede Apostolica* tacite supponit ut eligendus debeat esse Cardinalis (cf. nn. 55, 57, 61, etc.).

785. Forma electionis Romani Pontificis.—Triplex forma canonica admittitur in electione R. Pontificis, nempe: **A)** per *inspirationem*; **B)** per *compromissum*; **C)** per *scrutinium*. Aliter facta electio nullitatis vitio laborat (Const. *Vacante*, n. 54).

A) *Primus modus* fit «quando omnes Cardinales quasi afflati Spiritu Sancto aliquem unanimiter et viva voce Summum Pontificem proclamant». Hic modus *extraordinarius* tantum his in

(1) Hæc de re, cfr. Theologos.

adiunctis adhiberi potest: a) *in conclavi et eo clauso*; b) *ab omnibus et singulis Cardinalibus* etiam ab his qui in cellis infirmitate detinentur; c) *communiter nemine discrepante*; d) *nullo praecedente tractatu*; e) *per verbum eligo* intelligibili voce prolatum vel, si non possit verbo, in scriptis expresum (ib., n. 55).

B) *Alter modus*, sc. per *compromissum*, fit quando Cardinales per hanc viam ad electionem procedere volentes, committunt aliquibus Patribus eligendi potestatem ut vice omnium Ecclesiae Catholicae provideant de Pastore (ib., n. 56). Hic modus etiam *extraordinarius*, hac forma et praxi tantum adhiberi licet: a) In conclavi clauso, consentientibus omnibus, nemine discrepante, facto compromisso seu mandato in tres vel quinque vel septem (non in maiorem vel minorem numerum): adiectis *modo et forma* iuxta quos debeant eligere Compromissarii, et *tempore* ad quod usque Cardinales volunt compromissarios habere potestatem eligendi. b) Compromissarii in loco *separato et clauso* perficiunt *scripto* electionem iuxta mandati tenorem. c) Facta electione a Compromissariis et in Conclavi promulgata, electus hac via est *canonicus et verus Papa*.

C) *Tertius et Ordinarius modus est per scrutinium*.—Qua in re plenissime viget lex ut ille tantummodo Romanus Pontifex habendus sit in quem duae saltem ex tripartibus Cardinalium in Conclavi praesentium per secreta schedularum suffragia convenierint (ib., n. 57); in duabus tertiis partibus suffragium electi non numeratur. Scrutinii autem ritus continet tres actiones: a) *antescrutinium*; b) *scrutinium*; c) *postscrutinium*. a) *Antescrutinii actus sunt quinque*, videlicet (ib., n. 59): 1.° *praeparatio schedularum*, quae fit a Magistris caeremoniarum; 2.° *extractio trium scrutatorum, Deputatorum* pro infirmis et *Recognitorum* per sortem; quae tamen non est iteranda si post primum scrutinium inutile ad alterum deveniatur (ib., n. 76); 3.° *scriptio schedularum*; 4.° *earum complicatio*; 5.° *obsignatio earumdem* in tergo cera rubra et sigillo *insolito* ne dignoscatur suffragator (ib., n. 65). b) *Scrutinii actus sunt octo*, videlicet: 1.° *delatio schedulae* ad altare ubi est calix appositus; 2.° *iuramenti praestatio* iuxta formulam in tabella ibi posita; 3.° *depositio schedulae* in patena,

qua coopertus est calix, et ea mediante in calice; 4.º *permixtio* *schedularum* in calice, patena cooperto, facienda a primo scrutatore; 5.º *numeratio* *schedularum*, singillatim eas in alium calicem vacuum ponendo; quod si numerus *schedularum* non respondeat numero *Cardinalium*, omnes comburendae sunt, et iterum, id est secunda vice, ad suffragia statim est deveniendum (n. 71); 6.º *publicatio* *scrutinii* a tertio scrutatore, qui postquam primus et alter *schedulam* vident, alta et intelligibili voce nomen perleget et notabit iuxta nomen *Cardinalis* ex *schedula* recitati; 7.º *schedularum* in filum *insertio*, quae ab ultimo scrutatore fit; 8.º denique *depositio* *schedularum* facienda ab ultimo scrutatore qui capita fili nodo iunget, et *schedulas* omnes ita colligatas in alium calicem vacuum vel in mensa seorsum ponet (ib., n. 74). c) *Postscrutinii* actus tres sunt, videlicet: 1.º *numeratio* *suffragiorum*, quae fit per *scrutatores* et *semper*, sive secuta fuerit electio sive non; 2.º *scrutinii* *recognitio* a *Recognitoribus*, qui *schedulas* et *annotationes* *Scrutatorum* inspicient; 3.º *schedularum* *combustio*, quae fit semper et palam per *Scrutatores*, adiuvantibus *Magistris* *Caeremoniarum*. Si tamen secundum *scrutinium* statim peragatur, tunc *combustio* *schedularum* *primi* *scrutinii* nonnisi in fine una cum *schedulis* *secundi* *scrutinii* facienda erit (ib., n. 75); siquidem hodie loco formae accessus, qui olim vigeat, *Cardinales* debent tam mane quam vespere, post primum *scrutinium* inefficax, statim procedere ad novum *scrutinium* peragendum (ib., n. 76).

D) *Nullitas electionis quando habeatur*.—Ait Const. *Vacante*: «Quod si electio aliter celebrata fuerit, quam in *scrutinio* per secreta *schedularum* suffragia duarum ex tribus partibus *Cardinalium* in *Conclavi* praesentium, electi suffragio non computato; vel per viam *compromissi* ab omnibus *Cardinalibus* similiter in *Conclavi* praesentibus, nemine dissentiente, initi et ita ut nemo seipsum elegerit; vel quasi per *inspirationem* nullo praecedente de persona speciali tractatu, omnium pariter *Cardinalium* praesentium in *Conclavi*, communiter, nemine itidem dissentiente, per verbum *eligo* intelligibili voce prolatum aut scripto, si voce non potuerit, expressum; nulla sit et invalida eo ipso

absque ulla declaratione, et ita electo nullum ius tribuat» (ib., n. 78).—Quibus ex verbis colligendum est non omnes actiones et solemnitates, quae ad hanc triplicem formam inveniuntur statutae, esse necessario servandas sub poena nullitatis in electione, sed eas dumtaxat, quae in hoc n. 78 expresse recensentur.

786. Complementum electionis.—Postquam aliquis e Cardinalibus fuit legitime designatus in Romanum Pontificem, sequuntur alii actus qui complent electionem. Hi autem sunt:

A) *Requisitio consensus ab electo.*—Post electionem canonice factam accedit ad electum Cardinalis Decanus ab eoque, nomine totius S. Collegii, requirit consensum (ib., n. 87). Ante consensum electus nondum est Papa, etenim in supremo pontificatu, ipsomet iure divino quis constituitur dummodo praecesserit legitima ipsius electio ac eiusdem acceptatio (c. 109). Quod si electus non inveniretur in Conclavi, sed esset in Urbe vel in loco vicino, vocandus esset ad conclave, ei que intimanda electio et requirendus consensus. Si autem electus longe abesset ita ut per aliquos dies eius praesentia haberi non posset, tunc Cardinales, publicata eius electione et destinata ad electum idonea legatione, e Conclavi exirent; Legati vero accedentes ad electum, ei electionem insinuarent et consensum exquirerent, deinde reliqua peragerentur prout novo electo videretur (1).

B) *Praestatio consensus seu acceptatio.*—Electus non cogitur stricte ad acceptandum supremum Pontificatum (2); tamen in CC. *Praedecessores nostri* et *Vacante Sede Apost.* (n. 86) rogatur ne a munere subeundo se retrahat, at potius divinae voluntatis consilio humiliter se subiiciat. Si electus non consentiret electioni, Cardinales iterum ad novam electionem procedere deberent; ideoque, si iam Conclavi exiissent, cogerentur ad illud redire. Si ille peteret tempus ad deliberandum, esset ei concedendum, sed Cardinales per maiorem votorum numerum possent, si id opus esse censerent, eidem constituere determinatum

(1) «Caeremon. Rom.», lib. I, tit. 1, § 87.

(2) *Cappello*, op. cit., c. 7, art. I, n. 1.

temporis terminum (ib., n. 88). Cum igitur electus consensum praestiterit, illico est verus Papa, atque statim actu plenam absolutamque iurisdictionem supra totum orbem acquirit et exercere potest (ib. et c. 219), nec spectanda est incoronatio. Unde plene essent iam validi actus quos Papa etiam ante Coronationem exercere contingat; quod si quis litteras eo tempore super negotiis quibuscumque confectas audeat impugnare, incurrit excommunicationem (ib.). Statim post consensus manifestationem, Papa iterum a Cardinali Decano interrogatur quodnam nomen assumere ipse velit, habitoque responso, manifestatur omnibus palam nomen assumptum. Mox novellus Pontifex induitur vestibibus papalibus et primam apostolicam benedictionem Cardinalibus impertit, eorumque primam obedientiam seu adorationem excipit.

C) *Proclamatio electionis*.—Deinde populo expectanti novus Romanus Pontifex a Priore Diaconorum publicatur, ex aliqua fenestra (ib., n. 89). Huic publicationi nulla inest vis iuridica, sed est caeremonia mere extrinseca. Proclamatione facta, solet etiam ipse Romanus Pontifex accedere ad eandem vel aliam fenestram ac populo impertire benedictionem apostolicam.

D) *Aperitio Conclavis*.—Eodem die vel insequenti, iuxta casus, reserantur ianuae conclavis. Huic autem aperitioni immediate praecedit secunda Cardinalium obedientia ad Papam; deinde conclavi iam aperto, antequam Patres Cardinales e loco exeant, tertiam obedientiam Pontifici tribuunt.

E) *Ordinatio et consecratio novi Papae*.—Si forte contigerit novum Pontificem carere ordine aliquo, saltem episcopatu, ille ordinaretur et consecraretur a Cardinali Decano (ib., n. 90), eoque deficiente, idem munus praestaretur a Subdecano vel ab antiquiori Cardinali Episcopo suburbicario (c. 239, § 2).

F) *Coronatio*.—Post aliquos ab electione dies sequitur Pontificis coronatio solemni ritu peracta. Ipse novus Pontifex solet pontificalem Missam augustissimo peculiari ritu celebrare, adstante Sacro Collegio aliisque in Sacello pontificio partem obtinentibus; deinde super suggestu sedens, per Decanum Cardinalem Diaconum coronatur (ib., n. 91).

G) *Possessio capienda Basilicae Lateranensis*.—Olim mos erat ut Papa, accepta coronatione, caperet solemnem Basilicae Lateranensis possessionem, quae censetur esse ecclesia cathedralis Romani Episcopi. Ad Basilicam Pontifex accedebat comitatus splendidissimo equitatu, qui per vias et plateas extraordinario faustu ducebatur, quique passim nuncupabatur *processio*, *processus* aut etiam *equitatio*.

ART. III.—DE POTESTATE ET IURIBUS ROMANI PONTIFICIS (c. 220).

§ 1.—*De Romani Pontificis potestate in genere.*

787. *Natura potestatis Romano Pontifici competentis*.—Romanus Pontifex duplicem obtinet ecclesiasticam potestatem, *ordinis* nempe et *iurisdictionis*. Potestas ordinis in Papa est utique plena et summa, nam cum ipse sit Episcopus, per consecrationem acquirit plenitudinem sacerdotii seu potestatis ordinis; sed quoad ipsius potestatis substantiam, Papa non superat alios Episcopos, quorum potestas ordinis est similiter plena et summa; nec eos excedit quoad validum potestatis usum, qui nulli humanae subiicitur auctoritati. At vero quoad licitum ordinis usum, qui pendet a iurisdictione ecclesiastica, longe praestat Summus Pontifex ceteris Episcopis; hi enim pluribus reservationibus et legibus restringuntur in exercenda potestate ordinis, Papa, e contra, nulli humanae legi et limitationi est obnoxius, ideoque ipse circa sacras functiones plura libere agere potest, quae interdiciuntur Episcopis.

Altera Romani Pontificis potestas, de qua hic praesertim agimus, est iurisdictio, cuius: a) *Natura et indoles* fuit supra (n. 775) breviter exposita, et concinne definitur his Concilii Vaticani verbis (Const. *Pastor aeternus*, c. 3 in fine): «Si quis itaque dixerit Romanum Pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem iurisdictionis in universam Ecclesiam, non solum in rebus quae ad fidem et mores, sed etiam quae ad disciplinam

et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem huius supremæ potestatis; aut hanc eius potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes et singulas ecclesias sive in omnes et singulos pastores; anathema sit. » b) *Finis* pontificii primatus et potestatis est *efficere et conservare* unitatem fidei et communionis in universa Ecclesia (1); quare Summus Pontifex habendus est, iure divino, totius catholice unitatis centrum (cfr. Enc. Leonis XIII *Satis cognitum*, 29 Jun. 1896); consequenter ea omnia iura, quae ad hunc finem assequendum proficua aut omnino necessaria videntur, Pontifici Romano adiudicari oportet (2). c) *Limites* usui potestatis papalis positi, non ex iure ullo humano sunt desumendi, sed ex solo iure divino; et praesertim: 1.º ex fine ipsius primatus, qui est bonum et salus Ecclesiae, quique proinde in usu cuiusvis potestatis ecclesiasticae etiam pontificiae, est custodiendus: eodem pertinet quod S. Paulus (II Cor., X, 8 et XIII, 10) potestatem sibi affirmat datam in *aedificationem* et *non in destructionem*; 2.º ex illo spiritu mansuetudinis et moderationis qui ex aperta voluntate Christi cum regimine Ecclesiae coniungi debet; 3.º ex munere ipso supremi Legislatoris in Ecclesia, quem non decet absque causa proportionata abrogare canones ecclesiasticos rite conditos ac statuta diu utiliter comprobata, suppressere consuetudines legitime inductas, tollere iura quaesita aut privilegia salutaria, nec, e contra, praecipere ea quae minus congruerent, etc.; 4.º ex iuribus divina institutione in episcopos collatis, quae nequeunt a Papa destrui aut ultra coerceri quam bonum Ecclesiae exposcat; 5.º ex temporum indigentis, ex diversa nationum indole aliisque similibus (3).

788. Objectum potestatis pontificiae.—Sunt omnes res quae sive ad fidem et mores, sive ad disciplinam et regimen Ecclesiae universae, sive ad cultum divinum exercendum, sive ad quamli-

(1) Cfr. *Aichner*, «Compendium I. C.», § 99; *Wernz*, II, 596.

(2) *Aichner*, l. c.

(3) *Aichner*, *ibid.*

bet ecclesiasticam materiam spectent; ideo quaecumque pertinent sive ad *magisterium* Ecclesiae, sive ad *ministerium* vel potestatis ordinis exercitium, sive ad *regimen* vel imperium in Ecclesia exercendum per legislativam, iudicalem, exequutivam functionem publicam tam in rebus spiritualibus quam temporalibus ecclesiasticis. Obnoxiae sunt auctoritati Pontificis Supremi omnes et singulae ecclesiasticae personae, nulla excepta, non solum subditi verum etiam pastores animarum et quilibet praelati. Ac in omnibus et singulis ecclesiis, ac in earum qualibet, potest Romanus Pontifex suam extendere potestatem ibique agere, quin ideo dicendus sit iura alicuius usurpare.

Quaecumque igitur ecclesiasticae causae circa quascumque seu personas seu res seu negotia, ad quamcumque ecclesiam seu locum particularem pertinentia, cadunt sub Papae potestate; sed peculiariter eidem attribuuntur sic dictae *causae maiores*, videlicet, gravioris momenti negotia quae uni Romano Pontifici reservantur sive natura sua sive positiva lege (c. 220); dicuntur enim causae maiores quae supremo Principi, id est in Ecclesia Papae, reservantur, minores quae ab inferioribus principibus, seu in Ecclesia Episcopis aliisque pastoribus expediuntur (1). Iamvero quaedam negotia spectant ex ipsa eorum natura ad supremam potestatem, ideo appellantur *causae maiores per se* vel *essentialiter*; aliae quae per se vel natura sua competerent Episcopis ceterisque Praelatis, ideo essent minores, sed quoniam summus Princeps potest eas sibi reservare, hinc ex lege positiva fieri possunt maiores, quae proinde dicuntur *maiores per accidens* seu *accidentaliter*. Prout, e converso, quaedam causae quae de se maiores essent seu pertinerent ad supremum hierarcham, possunt committi praelatis inferioribus; quo in casu fiunt *minores at per accidens*, quia *causae minores per se* sunt aliae quae natura sua competunt muneri inferiorum pastorum.

Igitur, ut melius pateat differentia duplicis generis causarum maiorum quae Papae reservantur, nonnulla afferamus exempla. Sic: a) Causae maiores natura sua vel per se sunt:

(1) *Cavagnis*, «Inst. J. P. E.», part. I, lib. II, n. 26 in vol. 2, pag. 119, ed. 4.^a

1.º Quae exigunt infallibilitatem, ut leges dogmaticae vel causae spectantes factum dogmaticum, v. g., canonizatio sanctorum. 2.º Omnes causae quae, etsi non infallibilitatem, tamen requirunt supremam potestatem utpote quae respiciunt vel regimen Ecclesiae universae vel relationes ecclesiarum particularium tum ad supremam potestatem tum ad invicem inter se. 3.º Cura Missionum apud acatholicos. 4.º Celebratio Conciliorum oecumenicorum. 5.º Latio legum universalium. 6.º Erectio aut immutatio provinciarum ecclesiasticarum, dioecesium, etc. 7.º Nominatio et translatio Episcoporum, etc. b) Causae maiores per accidens sunt inter alias: 1.º Beatificatio Servorum Dei (c. 1.999). 2.º Ordinatio et approbatio librorum liturgicorum (c. 1.257). 3.º Reservatio impedimentorum matrimonialium (c. 1.040). 4.º Erectio, suppressio et provisio quorundam minorum beneficiorum (cc. 394, § 2; 1.422, 1.435). 5.º Cognitio, cum aliorum exclusionem, quarundam causarum (c. 1.557). 6.º Reservatio quarundam censurarum (c. 2.245). 7.º Reservatio irregularitatum, etc.

§ 2.—*De potestate Romani Pontificis in specie.*

789. Jura, quibus Romanus Pontifex utitur pro suprema sua potestate, plurima sunt; recen sentur autem praecipue sequentia:

a) *Ut Summus Sacerdos* valide et licite conficit et administrat omnia sacramenta et sacramentalia; ipse quoque determinat et definit, salva sacramentorum substantia quam nequit immutare, modum et ritum ab aliis servandum in administrandis Sacramentis et Sacramentalibus; ordinat universam sacram liturgiam et praecandi formulas; canonizat Beatos, et beatificat Dei servos; instituit et abrogat dies festos, rogationes, ieiunia et abstinencias; habet sibi reservatum ius concedendi oratoria privata, etc.

b) *Ut Doctor supremus* definit infallibiliter veritates, quae ad fidem moresque spectant, et errores in universa proscribit Ecclesia; docet catholicam doctrinam pluribus diversisque modis; ipse conficit symbola et formulas fidei profitendae; erigit universitates, ac scholas alias; habet potestatem prohibendi

libros et propositiones damnandi; condit leges de approbatione et editione librorum.

c) *Ut gerens apostolatum* ipse solus mittit legitime praedicatores evangelicos et novas ecclesias ac missiones fundat, easque christianitates incipientes regit per vicarios apostolicos, delegatos, praefectos aut alios, sive episcopos sive presbyteros, quocumque nomine (c. 293).

d) *Ut legislator* potest ferre novas leges, potest veteres abrogare vel derogare, potest in quiblibet ecclesiasticis legibus concedere privilegia et dispensationes; ipse urget canonum observantiam; stat supra ius canonicum, etsi in Concilio oecumenico sancitum, unde et ipso non obligatur, in ipso dispensat, ipsum corrigit, extendit, derogat et penitus abrogat. Tenetur vero canonibus dogmaticis sicut et alii christifideles, et ligatur iure divino sive naturali sive divino positivo ab ipso Deo non abrogato; tamen Dei Vicarius in terris ipsum ius divinum interpretatur authentice, imo iuxta plures *potestate hac vicaria* in aliquibus casibus in ipso dispensat, e. g., in matrimonio rato et non consummato, a votis et iuramentis, etc.

e) *Ut iudex* habet potestatem iudicalem utriusque fori; hinc reservat sibi absolutiones a peccatis et censuris; a nemine iudicatur, ipse vero omnes ecclesiasticas et ecclesiasticorum causas etiam *in prima instantia* potest ad suum advocare iudicium; ad ipsum habetur recursus a quacumque auctoritate inferiore; ab ejus vero sententia non licet appellare ad aliam quamlibet potestatem sive ecclesiasticam (quamvis sit concilium oecumenicum) (c. 228, § 2), sive civilem. Denique, ipsi vel *natura sua vel positiva lege*, manent reservata negotia graviora quae *causae maiores* appellantur (c. 220), ut supra diximus.

f) *Ut vindex* instruitur plena coercitiva potestate ad infligendas quascumque poenas, sive medicinales sive vindicativas, tam latae quam ferendae sententiae; potest corrigere quaelibet delicta et abusos; sibi aut Sedi Apostolicae reservat punitionem graviorum criminum et dispensationem poenarum maxime vindicatarum; condit et approbat leges, secundum quas inferiores iudices ecclesiastici debent procedere in poenis infligendis, etc.

g) *Ut Gubernator* habet ius inspectionis et vigilantiae in Ecclesia universa; mittit Legatos ad provincias ecclesiasticas, nominat Administratores aut Visitatores Apostolicos, exigit ab Episcopis relationem de statu ecclesiarum et visitationem ad limina Apostolorum; approbat institutiones ecclesiasticas, praesertim novas religiones; erigit et immutat publica officia in Ecclesia, praesertim maiora; Episcopos aliosque Praelatos nominat, transfert, et quandoquidem gravibus de causis ab officio removet; Conciliorum plenariorum vel Provincialium acta recognoscit; Concilia oecumenica ipse solus convocat, iis praesidet eaque confirmat; supplet inferiorum defectus et corrigit abusus, etc.

h) *Ut administrator rerum spiritualium, mixtarum et temporalium* habet potestatem *administrativam* omnium bonorum Ecclesiae, tum *spiritualium* (id est, sacramentorum, sacramentalium et indulgentiarum maxime plenariarum quae sibi sunt reservatae, dispensationum quoque in votis et iuramentis); tum *mixtorum*, ut beneficia (hinc reservat, afficit, et concurrat); tum *temporalium* (hinc ius percipiendi *annatas*, pensiones imponendi et his similia); ipse solus potest alienare res pretiosas et quae valorem excedunt triginta millium libellarum seu francorum (c. 1.532), commutare pias voluntates, etc.

i) *Ut habens potestatem indirectam in temporalibus*.—Circa hanc quaestionem mediam sententiam sequimur cum Cavagnis (1), nempe Romanum Pontificem non habere *directe* potestatem in rebus temporalibus, ideoque in auctoritatem civilem; sed *indirecte*, ut ait Bonifacius VIII in Const. *Unam Sanctam*, ratione peccati, oportet omnem animam subesse summo Pontifici; ideoque reges ab Ecclesia corripiri posse, si legi divinae aut ecclesiasticae adversentur, et si opus fuerit etiam removeri, quamvis hoc ius ab Ecclesia in circumstantiis praesentibus non exerceatur.

l) *Ut Patriarcha, Primas, Metropolitanus, Episcopus Dioecesis Romanae*.—Praeter primatum in Ecclesiam catholicam, aliae

(1) Cavagnis, l. c., n. 280.

dignitates competunt Romano Pontifici, scl., est: 1.º *Patriarcha occidentalis* iam a primis saeculis aerae christianae; 2.º *Primas Italiae* quatenus in Italia obtinet gradum, quem in reliquis terris Primates adepti sunt; 3.º *Metropolita* provinciae Romanae, ad quem censentur pertinere: a) omnes episcopi, qui inter Pisanam et Capuanam provinciam sedent, praeter eos qui hodie aliis provinciis sunt adscripti; b) insuper omnes archiepiscopi, qui suffraganeos non habent, sicuti etiam omnes episcopi directe subiecti S. Sedi, et c) omnes abbates nullius; 4.º *Episcopus dioecesis romanae*, quae comprehendit Urbem Romam et territorium circumiacens.

ART. IV.—DE CESSATIONE R. P. IN MUNERE (c. 221).

790. Quatuor modis cessare potest in munere Romanus Pontifex: a) *morte*, b) *renuntiatione*, c) *insania*, d) *haeresi aut schismate*.

a) *Per mortem*.—Potestas Summi Pontificis amittitur morte ipsius. Cum vero Sede Apostolica vacante, nihilominus Ecclesia sit administranda, huiusmodi cura et munus incumbit tunc Cardinalium Collegio iuxta regulas infra dicendas.

b) *Per resignationem*.—Sicut R. Pontifex per acceptationem liberam electionis primatum iurisdictionis actu consecutus est, ita per liberam et publice declaratam *dimissionem* dignitatis suae iurisdictionem papalem amittit (1). Si quando contingat ut Romanus Pontifex renuntiet, ad eiusdem renuntiationis validitatem non est necessaria Cardinalium aliorumve acceptatio (c. 221); renuntiatio etenim quae debeat acceptari, facienda est in manibus Superioris, quem nullum in terris habet Papa.

c) *Per amentiam* quoque, dummodo sit *certa* et *perpetua*, ipso facto iurdictio pontificia amittitur. Amentia enim perpetua aequiparatur morti; qui enim incidit in certam et perpetuam amentiam, est prorsus incapax iurisdictionis. Neque quis dicat

(1) *Wernz*, n. 618.

in hoc casu posse designari vicarium generalem Summi Pontificis, nam si Summus Pontifex revera maneret Papa, tunc ille vicarius non haberet primatum iurisdictionis nec a fortiori donum infallibilitatis, cum nonnisi unus his praerogativis a Christo ornatus sit (1).

d) *Per haeresim* certam et notoriam aut manifestum schisma Summum Pontificem amittere suam potestatem auctores quidam affirmant; sed utrum iste casus revera possibilis sit, merito dubitatur; *supposito* autem quod Papa ut homo privatus (nam ut Doctor Ecclesiae non potest errare in fide, cum sit infallibilis) in haeresim incideret, quomodo tunc sua potestate privaretur, a diversis diversae sententiae excogitatae sunt, quae tamen omnes probabilitatis limites non excedunt. Certum est hucusque nullum exemplum in tota historia inveniri, quo verus Papa inciderit etiam ut homo privatus in manifestam haeresim vel schisma (2).

Cap. II.—De Concilio Oecumenico (cc. 222-229).

CAN. 222. § 1. Dari nequit Oecumenicum Concilium quod a Romano Pontifice non fuerit convocatum.

§ 2. Eiusdem Romani Pontificis est Oecumenico Concilio per se vel per alios praeesse, res in eo tractandas ordinemque servandum constituere ac designare, Concilium ipsum transferre, suspendere, dissolvere eiusque decreta confirmare.

223. § 1. Vocantur ad Concilium in eoque ius habent suffragii deliberativi:

1.º S. R. E. Cardinales, etsi non Episcopi;

2.º Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, Episcopi residentiales, etiam non-dum consecrati;

3.º Abbates vel Praelati *nullius*;

4.º Abbas Primas, Abbates Superiores Congregationum monasticarum, ac supre-

mi Moderatores religionum clericalium exemptarum, non autem aliarum religionum nisi aliud decretum convocationis ferat.

§ 2. Etiam Episcopi titulares, vocati ad Concilium, suffragium obtinent deliberativum nisi aliud in convocatione expresse caveatur.

§ 3. Theologi ac sacrorum canonum periti, ad Concilium forte invitati, suffragium non habent nisi consultivum.

224. § 1. Si quis ex vocatis ad Concilium ad normam can. 223, § 1, eidem, iusto impedimento detentus, interesse non possit, mittat procuratorem et impedimentum probet.

§ 2. Procurator, si fuerit unus e Concilii Patribus, duplici suffragio non gaudet; si non fuerit, publicis tantum sessionibus

(1) Cfr. *Prümmer*, «Manuale I. E.», q. 118, 5.

(2) Cfr. de hac controversia Theologos.

interesse potest, sed sine suffragio; expleto autem Concilio huius acta subscribendi ius habet.

225. Nemini eorum qui Concilio interesse debent, licet ante discedere, quam Concilium sit rite absolutum, nisi a Concilii praeside cognita ac probata discessionis causa et impetrata abeundi licentia.

226. Propositis a Romano Pontifice quaestionibus Patres possunt alias addere, a Concilii tamen praeside antea probatas.

227. Concilii decreta vim definitivam obligandi non habent, nisi a Romano Pon-

tifice fuerint confirmata et eius iussu promulgata.

228. § 1. Concilium Oecumenicum suprema pollet in universam Ecclesiam potestate.

§ 2. A sententia Romani Pontificis non datur ad Concilium Oecumenicum appellatio.

229. Si contingat Romanum Pontificem, durante Concilii celebratione e vita decedere, ipso iure hoc intermittitur, donec novus Pontifex illud resumit et continuari iusserit.

ART. I.—PRAENOTIONES.

791. *Notio.*—Concilium *in genere* est conventus seu consensus personarum ad aliquid tractandum (1); *in iure canonico* latiori sensu concilium dicitur conventus ad negotia ecclesiastica pertractanda, sic concilia appellari possunt *consistoria, synodi dioecesanae, capitula et congregationes* et alia huiusmodi; *stricto et proprio sensu* concilium est *conventus Episcoporum ad negotia ecclesiastica tractanda et definienda rite ac legitime ad normas iuris celebratus*. Dicitur *conventus Episcoporum*, et sic differt concilium a synodo in qua Episcopus vel Ordinarius cum proprio clero congregatur. Additur *ad negotia ecclesiastica tractanda ac definienda*, et sic concilia distinguuntur a Conferentiis episcopalibus (c. 252), in quibus negotia ecclesiastica quidem tractantur ac vel proprie non definiuntur vel non fit ad normas iuris pro conciliis statutas, et resolutiones, si quae habentur, non sunt leges nec vim habent quam ius conciliaribus actibus ac decretis tribuit (2). Tandem dicimus *rite ac legitime ad normas*

(1) In iure romano *concilium* erat congregatio plebis ex convocatione Tribunorum, et contraponnebatur *comitio* quod erat congregatio populi convocantibus Consulibus. (Cf. *Massimi*: «Introductio in Gai et Justiniani institutiones», Romae, 1910, p. 26.)

(2) Huiusmodi *conferentiae* seu *congregationes* Episcoporum non habent ut tales proprie dictam iurisdictionem in foro externo. Hinc resolutiones pro singulis dioecesibus, quatenus illam tangunt, vim habent quam proprius Episcopus ipsis tribuit. (Cf. etiam *Wernz*, II, n. 843, II.)

iuris celebratus, quia congregationes Episcoporum quae ad normas iuris non celebrantur potius *conciliabula* sunt dicenda quam concilia.

792. Divisiones.—Concilia dividuntur in *oecumenica* et *particularia* (1). Concilium oecumenicum seu generale (2) est concilium in quo Episcopi totius Ecclesiae *moraliter* sumptae legitime coadunantur. Concilium particulare illud in quo tantum alicuius Ecclesiae partis adsunt Episcopi. Concilia particularia in iure nostro hodierno (3) subdividuntur in *plenaria* et *provincialia*. *Plenarium* dicitur concilium quando Episcopi diversarum provinciarum ecclesiasticarum ex convocatione et sub praesidentia Legati Apostolici congregantur (cc. 281, 282); *provinciale* quando Episcopi alicuius provinciae ecclesiasticae sub proprio Metropolita vel eo qui eius locum tenet ad normas iuris coadunantur (c. 283 seq.). Concilia *patriarchalia* in quibus Episcopi alicuius patriarchatus sub proprio Patriarcha, *nationalia* vel *primatialia* in quibus Episcopi alicuius nationis vel stirpis sub Primate congregantur in Ecclesia latina non admittuntur, sed ad *plenaria* quatenus dari possint revocanda erunt.

793 Historia.—Porro cetera ad propria loca remittentes (4), hic agimus de Concilio Oecumenico. Iam hucusque viginti concilia oecumenica celebrata fuerunt a saeculo IV, in quo primum sub Silvestro Papa adversus Arianos anno 325 Niceae celebratum fuit, ad saeculum XIX anno 1869-70, in quo sub Pio IX Concilium Vaticanum adversus neotericos habitum est. Usque ad saeculum IV

(1) *Oecumenicum* a voce graeca οἰκουμένη, terra habitata. Concilio oecumenico contraponebatur concilium seu synodus τοπική alicuius loci seu particulare (Of. Wernz, l. c., not. 9.)

(2) Valde usitatum fuit huiusmodi qualificativum pro *oecumenico* sive universali. Sic in collectione Gregorii IX concilium Lateranense IV appellari solet concilium generale.

(3) In iure nostro, i. e., Ecclesiae latinae, nam aliud est dicendum de Ecclesiis Orientalibus in quibus obtinent quaedam concilia *patriarchalia*, etc.; *hodierno*, nam aliter erat in iure antiquo.

(4) Ubi de Conciliis plenariis et provincialibus (cc. 281-292), de synodo dioecessana (cc. 356-362) et de conciliis quatenus sunt fontes iuris sive generalis sive particularis supra (vol. I, n. 345 seqq.).

ante pacem Constantinianam concilia oecumenica celebrata non fuerunt obstantibus, aliis etiam relictis, externis et fere continuis persecutionibus.

Octo priora concilia in Oriente celebrata sunt et hunc communem characterem prae se ferunt, scilicet, specialioris interventus quem in ipsis Imperatores christiani obtinuerunt (1). Sunt huiusmodi Concilia *Nicaenum* I (a. 325), *Constantinopolitanum* I (a. 381) sub Damaso adversus Macedonianos, *Ephesinum* sub Celestino (a. 481) contra Nestorium, *Chalcedonense* (a. 451) sub Leone M.⁴ adversus Eutychianos, *Constantinopolitanum* II (a. 551) sub Vigilio contra Theodorum Mopsuestenum, *Constantinopolitanum* III (a. 680-681) sub Agathone et Leone II adversus Monothelitas, *Nicaenum* II (a. 787) sub Hadriano I adversus Iconoclastas, *Constantinopolitanum* IV (a. 869-870) sub Hadriano II adversus Photium.

Omnia alia concilia oecumenica in Occidente habita fuerunt ex convocatione R. Pontificis, qui, omnino et independenter a civili potestate (2), sive per se sive per suos Legatos praesidere ac dirigere valuit. Quatuor priora post schisma photianum celebrata fuere Romae in Ecclesia Lateranensi, scilicet: *Lateranense* I sub Callisto II ad componendam controversiam de investituris, (a. 1123), *Lateranense* II in quo damnatus fuit Arnaldus Brixiensis sub Innocentio II (a. 1139), *Lateranense* III sub Alexandro III quodque catharos condemnavit (a. 1179), *Lateranense* IV sub Innocentio III ubi Albigenses, Abbas Joachim, etc., damnati sunt (a. 1215). Duo sequentia Lugduni congregata sunt, nempe: *Lugdunense* I sub Innocentio IV (a. 1245) in quo damnatus fuit Fredericus II, *Lugdunense* II sub Gregorio X (a. 1274) in quo Graeci in communionem recepti sunt, Concilium *Viennense* sub Clemente V (a. 1311) in quo condemnantur Dulciniani, Concilium *Constantiense* (a. 1414-1418) in quo Huss, Wicleff, etc., damnati

(1) Cf. Wernz, II, 845, I. Ipsi oecumenica Concilia convocarunt sive ex quodam iure ministeriali ab ipso S. Pontifice delegato ut aliqui volunt, sive, ut alii melius tenent, ex iure quod ipsi falso retinebant esse suo officio annexum. Huic convocationi *materiali* ab Imperatoribus factae, accedente consensu R. Pontificis, iungebatur oecumenitas et convocatio formalis. Cf. Tanqueray, I, n. 886. Praeter convocationem, in ipsa Concilii celebratione Imperatores magnas partes habere solebant.

(2) Quae independentia, tamen, ut rite notat Wernz, l. c., non obstabat quominus ad promovendam et manifestandam concordiam utriusque potestatis principes civiles, sive per se sive per suos oratores, cum voto consultivo et praerogativis quibusdam honorificis in Conciliis oecumenicis intervenirent.

sunt (1), Concilium *Florentinum* (a. 1438-1445) sub Eugenio IV in quo Graeci, Armeni, Jacobitae in Ecclesiam sunt recepti (2), Concilium *Lateranense* V sub Julio II et Leone X (a. 1512-1517) in quo reformatio promota est, Concilium *Tridentinum* (a. 1545 1563) incoeptum sub Paulo III et sub Pio IV absolutum, in quo errores Protestantium damnantur et reformatio adversus falsam reformationem completur. Tandem Concilium *Vaticanum* (a. 1869-1870) sub Pio IX, in quo infallibilitas Romani Pontificis definita fuit.

794. Necessitas.—Concilia oecumenica non sunt *absolute necessaria* ad regimen Ecclesiae, quia Romanus Pontifex habet potestatem plenam et universalem ad regendam Ecclesiam et omnibus necessitatibus occurrendum. Sunt tamen *valde utilia*, et in quibusdam difficilioribus adiunctis, e. g., ad componenda dissidia cum potestate civili, ad haereses et schismata extirpanda, ad reformationem promovendam *moraliter* necessaria (3).

ART. II.—DE IPSO CELEBRANDO CONCILIO OECUMENICO.

795. Convocatio.—*Ad quem pertineat eam facere.* Convocare Concilium oecumenicum solius est Romani Pontificis, et «dari nequit verum Concilium oecumenicum quod a Romano Pontifice non fuerit convocatum» (c. 222, § 1).

Modus tamen convocationis in iure non est determinatus, et fieri potest sive immediate a Romano Pontifice, sive etiam per alium, tum per Bullam aut Litteras publicas, tum per intimationem personalem, etc.

Ratio primariae assertionis in promptu habetur; nam Concilium oecumenicum est negotium quod ad universam spectat Ecclesiam; illius vero convocatio est actus iurisdictionis quo omnibus Eccle-

(1) Ultimae sessiones tantum, scilicet, a XLII ad XLV oecumenicae proprie fuerunt sub praesidentia Martini V. Aliqua tamen decreta anteriorum sessionum ab hoc Pontifice sunt etiam approbata.

(2) Concilium *Basileense* (a. 1431 seqq.) approbatum non fuit, exceptis tribus decretis quae Eugenius IV recepit. Cum translatum fuit, Ferraram (a. 1438) et postea Florentiam (a. 1439) evasit vere oecumenicum.

(3) Cf. *Tanqueray*, «Synopsis Theol. Dogm.», I, 391; *Wernz*, II, 846, I.

siae Antistitibus intimatur et imponitur ad Concilium venire in loco determinato celebrandum, adeo ut illi qui assistere non possint debeant impedimentum probare et iuxta casus mittere procuratorem, et poenis punirentur si absque ratione sufficienti non adessent. Sane cura Ecclesiae universae Romano Pontifici reservatur, et pariter ipse solus habet ut omnes Episcopos obligare possit.

Dicimus: 1.º Quod solius Romani Pontificis est Concilium oecumenicum convocare, ideo nullatenus id iure proprio facere valet auctoritas civilis vel quaelibet auctoritas ecclesiastica Romano Pontifici inferior. Animadvertendum tamen est, quod huiusmodi potestas Romani Pontificis non est strictissimo sensu personalis ita ut delegari nequeat et per alium exerceri (1).

2.º Quod absque Romani Pontificis convocatione dari nequeat *verum* Concilium oecumenicum. Sane duplex casus adest in quo Episcopi sese possunt ad generalem congregationem mutuo hortari ac convocare, quin tamen haec congregatio, quae veluti *materialiter* concilium oecumenicum apparere poterit, proprie ac *formaliter* tale dici possit; scilicet: a) quando Papa dubius esset dubio quidem positivo et gravi ac induci nequeat ad hoc ut officio renuntiaret, et b) pariter quando in publicam haeresim incidiret (2).

In his casibus Episcopi legitime in unum coadunarentur ac definire possent Papam fuisse vel unicum rite electum aut pronuntiare ipsum realiter in haeresim publicam incidisse ac proinde (3) procedendum esse ad novam electionem. Haec tamen electio, iuxta regulas iuris, non ab Episcoporum Congregatione, sed a Collegio Cardinalium perfici deberet.

3.º Potest quoque evenire ut aliqua Episcoporum generalis congregatio non sit initio legitimum Concilium oecumenicum, deficiente Summi Pontificis convocatione praevia, deinde ta-

(1) De facto omnia Concilia orientalia et magna pars occidentalium a Romano Pontifice per suos Legatos directa sunt.

(2) Cf. Wernz, II, 846, I; De Groot, «Summa Apologetica», 3 ed., pp. 479-480; Sebastianelli, I, n. 136. Plures negant possibilitatem casus alterius.

(3) Sive quia *ipso facto* haeresis a sua dignitate defecit, ut aliqui volunt, sive quia, facta declaratione a Concilio, ab ipso Christo vel iure divino depositus censeri debet (cf. De Groot, l. c. 3.º).

men legitimum evadat et vere sit Concilium oecumenicum, si, videlicet, Papa consensum suum eidem adiiciat; imo licet usque ad finem tota illius congregationis celebratio perseveraverit illegitima, utpote facta sine pontificia auctoritate, tamen postea eius decreta recipiantur et approbentur a Romano Pontifice, atque adeo ex post facto congregatio illa Conciliis oecumenicis adnumeretur.

796. Quinam ad Concilium vocantur.—I. *Vocari debent*, et quidem iure proprio et ordinario (1), ad Concilium in eoque ius habent suffragii deliberativi (2):

1.° S. R. E. Cardinales etsi non Episcopi rite creati et publicati (c. 223, § 1), qui primi sedent et votum ferunt.

2.° Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, Episcopi residentiales, qui, scilicet, *vere, actualiter et nomine proprio* exercent iurisdictionem in sua dioecesi, etsi nondum consecrati sint (3).

3.° Abbates vel Praelati *nullius* (4).

4.° Abbas Primas, Abbates Superiores Congregationum Monasticarum ac supremi Moderatores religionum clericalium exemptarum (5), non autem aliarum religionum nisi aliud convocationis decretum ferat (c. 223, § 1).

II. *Vocari possunt*, non vero ius habent ut vocentur, Episcopi titulares (6) etsi sint Vicarii Apostolici (7). Si vero convo-

(1) Dicitur *iure proprio et ordinario*, quoniam eis competit huiusmodi ius ex lege iam communi et stabiliter recepta; sed alii possunt etiam ex peculiari privilegio ius idem obtinere.

(2) Omnes qui in Concilio donantur iure suffragii deliberativi, appellantur *Patres*.

(3) Hinc qui vel non actualem iurisdictionem obtinent vel non nomine proprio, sed, v. g., Romani Pontificis, uti Administratores Apostolici, ius non habent ut convocentur.

(4) Non igitur alii Abbates simplices nisi in n. 4.° sequenti comprehenduntur.

(5) Hucusque ad supremos solum Ordinum hoc privilegium extendebatur, nunc vero ampliatur etiam ad Congregationes exemptas.

(6) Hinc resoluta manet quaestio hucusque satis vexata circa ius Episcoporum titularium, utrum videlicet ad Concilium oecumenicum essent convocandi. Aliqui affirmabant ex diversis rationibus, scilicet, sive quia aiebant, ut *Bolgeni*, quod Christus commisit regimen Ecclesiae universo coetui Episcoporum, qui ideo ex consecratione episcopali *generalem* habent quandam iurisdictionem,

centur obtinent suffragium deliberativum, nisi aliud in convocatione expresse caveatur (c. 223, § 2).

III. *Solent invitari*.—1.º Theologi ac sacrorum canonum periti, sed suffragium non habent nisi consultivum (§ 3).

2.º Etiam haeretici ac schismatici ut suas exponant difficultates et erroribus recognitis convertantur.

3.º Olim etiam invitabantur Principes catholici, qui frequenter et actis subscripserunt. Pius IX occasione Concilii Vaticani non amplius eos invitavit, sed tantum enixe rogavit ut Concilium non impedirent.

797. Celebratio Concilii quoad praesidentiam.—Hae regulae teneantur: I. Ei pertinet Concilio praeesse qui ipsum proprio convocat iure, scilicet Romano Pontifici; is potest et per se immediate hoc munere praesidis fungi et etiam, ut pluries factum fuit, hoc officium aliis committere et delegare (c. 222, § 2). II. Praeses vel Praesides, si alii sint a Romano Pontifice, debent professionem fidei, antequam officium exerceant, coram Concilio emittere (c. 1.406, § 1, 1.º). III. Romano Pontifici tamquam Praesidi in Concilio pertinet non solum primum locum tenere, sed etiam res in Concilio tractandas determinare, ordinemque servandum constituere, res sufficienter discussas declarare,

unde ad regimen effectivum Ecclesiae per concilia debent participare etsi iurisdictionem particularem in territorio determinato non obtineant; sive quia, ut placebat *Ferraris*, Episcopi titulares habent iurisdictionem particularem et determinatam in *actu primo* quoad suas dioeceses titulares. Confirmabant hanc opinionem ex iuramento quod omnes Episcopi *etiam* titulares in consecratione emittunt adeundi Concilium oecumenicum a Pontifice convocatum. Tamen opinio contraria, quae nunc a Codice recipitur, longe erat probabilior, quia potestas iurisdictionis quae requiritur ad hoc ut quis iure assistere et in Concilio ut iudex definire possit, non provenit ex consecratione episcopali quae tantum tribuit aptitudinem ad iurisdictionem, sed ex *actuali iurisdictione* quam Episcopi titulares non habent, nec in actu primo, circa proprios titulos, et ideo si illae dioeceses de novo convertantur et resurgant non inde actualis *actu secundo* fit iurdictio. Tandem iusiurandum quod Episcopi emittunt in consecratione suam vim exercet si ad Concilium ipsi iuxta regulas iuris convocentur (cf. *Sebastianelli*, I, n. 139; *Wernz*, II, 846, II). Isti Episcopi titulares ad Concilium Vaticanum convocati sunt, sed integra relicta fuit quaestio iuris.

(7) Aliqui prius contrarium tenuerunt, uti *De Angelis*, I, p. 262, et *Sebastianelli*, l. c.

parti etiam minori adhaerere (1), imo solutionem ante discussionem Concilio imponere. Pariter Praesidis est ordinem sedendi et modum seu formam suffragii praestandi statuere. Denique ad Romanum Pontificem spectat Concilium ipsum transferre, suspendere, dissolvere (c. 222, § 2). IV. Si non ipse Pontifex, sed eius Legati praesint, ii obtinent iura muneris Praesidis respondentia, non vero alia, seclusa speciali delegatione Pontificis, quae munus illud excederent, v. g., transferre, suspendere, dissolvere Concilium, minori parti adhaerere, etc. V. Hinc falsa omnino sunt et saepius damnata antiqua illa pronuntiata gallicanorum quod Concilium sit Papa superius, quod ab hoc detur ad illud appellatio, quod Episcopi sine Pontifice possint Ecclesiam universam repraesentare (2).

798. Celebratio Concilii quoad iura et officia convocatorum et adstantium.—A) OFFICIA: *Primo*. Hi qui ad Concilium non solum invitantur sed proprie convocantur, venire ad ipsum coguntur, nisi iusto impedimento detineantur.

Secundo. Si illi, qui ad normas iuris ad Concilium vocari debent (c. 223, § 1) interesse nequeant, procuratorem mittere tenentur (3) et impedimentum probare (c. 224, § 1). Hic Procurator potest etiam esse aliquis e Patribus Concilii (§ 2).

Tertio. Omnes qui Concilio intersunt cum voto seu consultivo seu deliberativo, obligatione tenentur emittendi coram Praeside eiusve delegato professionem fidei, iuxta formulam a Sede Apostolica approbatam (c. 1406, § 11) sub poenis a iure sancitis (c. 2403).

(1) Etiam in hoc casu resolutio erit conciliaris si minor et sanior pars Episcoporum cui Pontifex adhaeret insimul cum ipso totam Ecclesiam moraliter repraesentet, secus erit papalis et non conciliaris: (cf. *Tanqueray*, l. c., n. 989; *Wernz*, II, n. 847, I).

(2) Cf. *De Groot*, l. c., p. 475 seqq., 478 seqq.; *Tanqueray*, I, 890.

(3) Ut ex verbis clare patet, tenentur mittere procuratorem qui iure ordinario ad Concilium vocandi sunt, de quibus, scilicet, in § 1, can. 223 sermo fit, non vero Episcopi titulares vel alii quilibet, etsi vocentur cum suffragio deliberativo. In hoc tamen casu si hi, qui legitime convocati sunt, venire nequeant, *ex natura rei*, etsi non ex iure expresso—nam can. 624 tantum de primis loquitur—, debent convenienti modo impedimentum quo detinentur allegare et probare.

Quarto. Nemini eorum qui Concilio interesse debent (1) licet ante discedere quam Concilium sit rite absolutum, nisi a Concilii praeside cognita ac probata causa discessionis et impetrata abeundi licentia (c. 225).

B) IURA: *Primo.* Qui Concilio intersunt et in eo votum deliberativum, iuxta dicta, obtinent, sunt veri iudices in causis fidei et veri legislatores (colegislatores) in causis disciplinariis, ideoque unusquisque eorum signat: *Definiens subscripsi*. Inde consequitur, ut in proprio loco notavimus (v. I, n. 349), Concilium oecumenicum esse in Ecclesia alterum subiectum supremae auctoritatis a Romano Pontifice *vere*, quamvis non adaequate, distinctum.

Secundo. Procurator, qui nomine eorum Concilio adest qui assistendi et ius et officium ad normas iuris habent, si fuerit unus e Concilii Patribus, duplici suffragio non gaudet; si non fuerit, publicis sessionibus tantum interesse potest sed sine suffragio; expleto autem Concilio huius actis subscribendi ius habet (c. 224, § 2) (2).

Tertio. Propositis a Romano Pontificis quaestionibus Patres possunt alias addere a Concilii tamen Praeside antea probatas (c. 226).

ART. III.—DE CETERIS AD CONCILIUM OECUMENICUM SPECTANTIBUS.

799. Concilii oecumenici confirmatio.—I. Romano Pontifici pertinet decreta Concilii confirmare (c. 222, § 2). Ipse non tenetur ad confirmationem concedendam, et optime potest conciliarem resolutionem vel definitionem infirmare. Confirmatio-

(1) Animadvertite quod hac forma generali etiam videntur comprehensi illi qui ad Concilium, ex speciali concessione, ut Patres convocati sunt ad normam can. 223, § 2, non tantum illi de quibus in § 1 cit. can. sermo fit.

(2) Quoad praecedentiam eorum qui Concilio assistunt procuratorio nomine, viget can. 106, § 1: «qui in Conciliis..... procuratorio nomine intersunt sedent post illos eiusdem gradus qui intersunt nomine proprio».

nem vero concedere potest diversis modis, scilicet: *concomitanter*, seu in ipsa concilii celebratione cum Concilio adest; *antecedenter*, quod fit quando suis Legatis, dum ad Concilium mittit, determinatas omnino instructiones ac resolutiones committit, quas, si Concilium acceptet, eo ipso definitiones conciliares confirmatae intelliguntur; vel *consequenter*, quando definitiones et decreta conciliaria post Concilii (vel sessionis) celebrationem ipsi communicata approbat et sua suprema auctoritate roborat (1).

II. Concilii oecumenici decreta vim definitivam obligandi non habent nisi a Romano Pontifice fuerint confirmata et promulgata (c. 227) (2).

800. **Concilii oecumenici potestas.**—I. Concilium oecumenicum *suprema* pollet in universam Ecclesiam potestate (c. 228, § 1). Unde Concilii oecumenici potestas extenditur ad omnia quae sub Ecclesiae suprema potestate cadunt quoad fidem, mores et disciplinam. Hinc potest quaestiones pertinentes *infallibili* iudicio definire, leges condere, omnes qui Ecclesiae potestati quavis ratione subsunt iudicare et, prout res ferat, punire (3).

II. A sententia tamen Romani Pontificis non datur ad Concilium oecumenicum appellatio (c. 228, § 2), quia etiam Romani Pontificis potestas suprema est. A sententia vero Concilii confirmati, si agatur de rebus fidei, in quo iudicium Concilii infallibile est, non datur appellatio ad Romanum Pontificem, in rebus disciplinaribus nec etiam datur proprie appellatio; non tamen impossibilis est recursus quatenus Romanus Pontifex potest in legibus conciliaribus dispensare et, si casus ferat, potest has leges etiam abrogare.

801. **Concilii oecumenici suspensio, cessatio, etc.**—I. Concilium oecumenicum *suspenditur* ex Romani Pontificis decreto

(1) Cfr. *Wernz*, II, 850. Octo Concilia oecumenica priora saltem *antecedenter* confirmata sunt, an vero etiam *consequenter*, non satis constat.

(2) Cf. *Tanqueray*, I, 889, not. Definitiones vero dogmaticae ex ipsa rei natura semel ac datae sunt ante promulgationem ex se obligant.

(3) Potestas iudicialis et punitiva certe Concilio plene competit, tamen nunc exerceri non solet (cf. *Wernz*, I, n. 180, VI).

vel mandato (c. 222, § 2), et *ipso iure* ex morte Romani Pontificis, quo in casu, Concilium intermittitur donec novus Pontifex illud resumere et continuari iusserit (c. 228).

II. Concilium oecumenicum cessat ex Romani Pontificis voluntate cui soli spectat Concilium absolutum declarare (c. 222, § 2).

Cap. III.—De Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus (cc. 230-238).

CAN. 230. S. R. E. Cardinales Senatui Romani Pontificis constituunt eidemque in regenda Ecclesia praecipui consiliarii et adiutores assistunt.

231. § 1. Sacrum Collegium in tres ordines distribuitur: episcopalem, ad quem soli pertinent sex Cardinales dioecesibus suburbicariis praepositi; presbyteralem, qui constant Cardinalibus quinquaginta; diaconalem, qui quatuordecim.

§ 2. Cardinalibus ordinis presbyteralis ac diaconalis suus cuique titulus ac diaconia in Urbe assignatur a Romano Pontifice.

232. § 1. Cardinales libere a Romano Pontifice ex toto terrarum Orbe eliguntur, viri, saltem in ordine presbyteratus constituti, doctrina, pietate ac rerum agendarum prudentia egregie praestantes.

§ 2. A cardinalatus dignitate arcentur:

1.º Illegitimi, etiamsi per subsequens matrimonium fuerint legitimati, itemque alii irregulares vel a sacris ordinibus impediti secundum canonicas sanctiones, etsi cum ipsis auctoritate apostolica fuerit ad ordines et dignitates etiam episcopalem dispensatum;

2.º Qui prolem etiam ex legitimo matrimonio susceptam, vel nepotem ex ea habent;

3.º Qui primo aut secundo gradu consanguinitatis alicui Cardinali viventi coniuncti sunt.

233. § 1. Cardinales creantur et publicantur a Romano Pontifice in Consistorio sive creati et publicati obtinent ius ad electionem Romani Pontificis et privilegia de quibus in can. 239.

§ 2. Si tamen Romanus Pontifex creationem alicuius in Consistorio annuntiaverit, eius nomine sibi in pectore reservato, sic promotus nullis interim gaudet Cardinalium iuribus aut privilegiis, sed; postquam a Romano Pontifice eius nomen publicatum fuerit, iisdem fruitur a publicatione, iure vero praecedentiae a reservatione in pectore.

234. Promotus absens a Curia debet in recipiendo bireto rubro iurare se intra annum, nisi legitimo detineatur impedimento, Summum Pontificem aditurum.

235. Nisi aliter in casibus particularibus fuerit a Sancta Sede provisum, per promotionem ad sacram purpuram non solum ipso facto vacant dignitates omnes, ecclesiae, beneficia quae promotus possideat, sed etiam pensiones ecclesiasticae amittuntur.

236. § 1. Per optionem in Consistorio factam et a Summo Pontifice approbatam, possunt, servata prioritatem ordinis et promotionis, Cardinales ex ordine presbyterali transire ad alium titulum, et Cardinales ex ordine diaconali ad aliam diaconiam et si per integrum decennium in ordine diaconali permanserint, etiam ad ordinem presbyteralem.

§ 2. Cardinales ex ordine diaconali transiens per optionem ad ordinem presbyteralem, locum obtinet ante omnes illos Cardinales presbyteros, qui post ipsum ad sacrae purpurae honorem assumpti sunt.

§ 3. Suburbicaria si vacet sedes, Cardinales ex ordine presbyterali quimomento vacationis praesentes fuerint in Curia vel ab ea absentes ad tempus ob sibi

commissum negotium aliquod a Romano Pontifice, optare eam possunt in Consistorio, servata prioritare promotionis.

§ 4. Cardinales quibus una ex ecclesiis suburbicariis est assignata, aliam optare nequeunt; cum vero Cardinalis gradum Decani attigerit, dioecesim suam Ostiensi cumulat, quae proinde cum alia atque alia dioecesi suburbicaria in persona Cardinalis Decani semper coniungitur.

237. § 1. Sacro Cardinalium Collegio praest Decanus, id est antiquior promotione ad aliquam Sedem suburbicariam, cui tamen nulla est in ceteros Cardinales iurisdictio sed ipse primus habetur inter aequales.

§ 2. Vacante decanatu ipso iure succedit subdecanus, sive tempore vacationis sit praesens in Curia, sive in sua

dioecesi suburbicaria. commoretur, sive absens ad tempus ob sibi commissum munus a Romano Pontifice.

238. § 1. Cardinales tenentur obligatione residenti in Curia, nec fas est ipsis ab eadem discedere sine licentia Romani Pontificis, salvo praescripto §§ 2, 3 huius canonis.

§ 2. Haec obligatio urget quoque Cardinales Episcopos suburbicarios: sed ipsi non indigent licentia ut sese conferant ad dioeceses sibi commissas, quoties opportuna iudicaverint.

§ 3. Cardinales qui sunt Episcopi alius cuius dioecesis non suburbicariae, lege residenti in Curia eximuntur; sed cum ad Urbem venerint, Summum Pontificem adeant, nec ab Urbe discedant antequam ab eodem abeundi licentiam impetraverint.

ART. I.—DE NATURA CARDINALATUS (cc. 230-231).

802. Nomen et notio.—Nomen *Cardinalis* derivatur a cardine (1), et eo metaphorice designati sunt: a) Clerici perpetuo alicui ecclesiae incardinati (2). b) Clerici praecipui seu principales ecclesiarum, nempe canonici (3). c) Tandem usus et Pius V (4) hoc nomen *Cardinalis* ad designandos illos clericos reservarunt qui dignitate fulgentes Romanum Pontificem in Ecclesiae universalis regimine adiuvant immediate. Sunt igitur *Cardinales* in iure

(1) C. *Sacrosanta*, 2, D. XXII. *Cardo* ex mystica significatione nuncupabatur ecclesiae episcopalis, quia supra eam videbatur verti dioecesis, ac deinde aliae ecclesiae principales *cardines* etiam sunt appellatae (cf. *Wernz*, II, 621).

(2) Hoc ipsum verbum *incardinare* ad denotandam perpetuam adscriptionem iam adhibebatur tempore Gregorii M. Ita incardinati seu intitulati dicebantur *Cardinales*. Sic pontifex (i. e., episcopus) Cardinalis contraponitur pontifici *visitatori*, qui, scilicet, tamquam visitator ecclesiam curat (cf. *Aichner*, § 109, n. I. not. 1).

(3) Cf. *Ferraris*, v. *Cardinales*, art. I, n. 6. Sic Romae *Presbyteri* principales ex eis qui erant incardinati titulis, dicebantur *Cardinales*; pariter *Diaconi*, qui septem diaconis regionariis Urbis praeficiebantur, *Cardinales* appellabantur, quia scilicet erant praecipui inter diaconos.

(4) Const. 17 Febr. 1518, ubi vetat alios clericos, praeterquam Episcopos suburbicarios, Presbyteros et Diaconos, qui titulis et diaconis in Urbe designatis praeficiuntur, vocari Cardinales.

hodierno clerici qui «Senatum Romani Pontificis constituunt eidemque in regenda Ecclesia praecipui consilarii et adiutores assistant» (c. 230).

803. Cardinalium ordines, numerus, collegium.

A) *Ordines*.—S. R. E. Cardinales in tres gradus distribuuntur, qui *ordines* appellantur, scilicet: *episcopalis*, ad quem pertinent Cardinales qui dioecesibus suburbicariis praeposuntur; *presbyteralis*, qui componitur ex Cardinalibus quibus in Urbe assignatur Ecclesia seu titulus presbyteralis (1); *diaconalis*, qui constat ex Cardinalibus quibus diaconia sive ecclesia diaconalis tribuitur.

Ratio huiusmodi ordinum, uti origo historica clare demonstrat, petitur ex officio et dignitate quae Cardinales *ut tales* habent, non praecise ex ordine sacro quo insigniuntur independenter a Cardinalatu: sic Cardinales *presbyteri* relate ad ordinem sacrum solent esse Episcopi, et Cardinales *diaconi* necessario debent esse sacerdotes (c. 232, § 1).

B) *Numerus*.—Cardinales iure hodierno, quod a Sixto V obtinet (2), *septuaginta* (3) sunt; scilicet, *sex* ordinis episcopalis (4), *quinquaginta* ordinis presbyteralis, et *quatordecim* ordinis diaconalis (5) (c. 231, § 1).

(1) Titulus est Ecclesia cui inscribitur aliquis Cardinalis. Si late accipiat, comprehendit etiam diaconias; *proprie* tamen, et ita Codex accipit, distinguitur a diaconia quae est ecclesia cui adscribitur Cardinalis Diaconus, dum titulus est ecclesia Cardinalis presbyteri.

(2) C. *Postquam*, 3 Dec. 1586, §§ 4, 5, 7.

(3) Ex mystica ratione, scilicet, ad imitationem antiqui consilii seniorum in Veteri Lege.

(4) Initio fuerunt *septem*, qui ad sex reducti sunt ex unione sedis Silvae Candidae sive S. Rufinae cum Portuensi, et sedis Veliternae cum Ostiensi. Nunc pariter sunt *sex*, quia sedes Portuensis iuncta manet cum sede S. Rufinae, sedes vero Ostiensis separata quidem est a sede Veliterna, sed cumulatur semper in Cardinali Decano cum illa sede quam ante receptum Decanatum ipse habebat. Sunt igitur nunc sedes suburbicariae: Ostiensis (Ostia), Portuensis (Porto e S. Rufina), Albanensis (Albano), Tusculana (Frascati), Praenestina (Palestrina), Sabina (Sabina) et Veliterna (Velletri).

(5) Tituli presbyterales sunt 54, diaconiae vero 16: hinc aliqui tituli et aliquae diaconiae semper vacant; non semper tamen iidem sunt, sed iuxta casus.

Anteactis temporibus saepe mutavit Cardinalium numerus. Sic saeculo XI et XII collegium Cardinalium constabat *septem* episcopis, *viginti et octo* presbyteris, et *octodecim* diaconis. Temporibus subsequentibus numerus incertus et varius est. Tempore Bonifacii VIII fuerunt solummodo *viginti* Cardinales; postea dum Pontifices Avinionense morabantur, *triginta*; in Concilio Constantiensi statutum fuit ne ultra *viginti quatuor* Cardinales crearentur, sed Leo X, una sola creatione, *triginta et unum* ad Cardinalatum evexit; sub Pio V Cardinales erant *septuaginta sex*, *septuaginta novem* sub Gregorio XIII. Sixtus V tandem numerum *septuaginta* determinavit, qui postea servatus est (1).

C) *Collegium*.—S. R. E. Cardinales in dictos ordines distributi, constituunt *collegium*, quod *sacrum* appellatur, personalitate morali donatum, cui praeest, absque iurisdictione tamen, ut *primus inter aequales*, Cardinalis Decanus, ut melius infra dicemus. Collegium Cardinalium possidet bona propria, quorum administrationi praeficitur unus ex ipsis Cardinalibus, dictus *Camerarius Sacri Collegii* (2): is manet in munere per annum, quo elapso, transmittit administrationem Cardinali per ordinem subsequenti. Item Collegio Cardinalium assistit proprius Secretarius praelatitia dignitate insignitus, cum Substituto aliisque inferioribus officialibus.

804. *Origo historica Cardinalium*.—Incerta et obscura sunt Cardinalatus initia et primi progressus. Haec tamen constant: 1.º Cardinales Diaconos et Presbyteros antiquiores esse Cardinalibus Episcopis. 2.º Cardinales Diaconos descendere a Diaconis regionariis Urbis, Cardinales Presbyteros a Presbyteris titulorum in quos fuit antiquitus Urbs divisa, Cardinales Episcopos a suburbicariis seu Urbi vicinioribus Episcopis qui ex Papae mandato ac eiusdem loco sacras functiones peragebant in Basilica Lateranensi. Id praesertim eruitur ex perpetuo et nunc etiam retento more assignandi Cardinalibus Diaconias, Titulos et suburbicarias Sedes.

Sed incerta sunt: a) quandonam instituti fuerint regionarii Diaconi, vel Urbs in titulos sit divisa, aut quo tempore suburbicarii

(1) Cf. Aichner, § 169, n. 1; Wernz, l. c., 628.

(2) Non confundendus cum Cardenali Camerario Sanctae Romanae Ecclesiae.

Episcopi inceperint addicti esse Lateranensi Ecclesiae; b) supposita quoque horum Diaconorum, Presbyterorum et Episcoporum institutione et munere, nondum constat utrum a primo tempore, quo sunt orti, adhibiti iam fuerint a Romano Pontifice ad munus suorum peculiarium consiliariorum, an id postea evenerit et qua epocha; c) nec, quando primitus vocati fuerunt ad illud pontificalium consiliariorum munus, scimus utrum iam, Presbyteri saltem et Diaconi collegium inter se constituerint, an collegialitas seu corporis moralis qualitas illis postea accesserit.

In specie de singulorum ordinum Cardinalatus origine sunt haec adnotanda:

A) *Cardinales Diaconi*.—Septem fuerunt initio diaconi regionarii; at quo primum tempore ipsi sunt instituti? Liber Pontificalis nobis refert iam S. Petrum ordinasse Romae septem diaconos, item S. Evaristum septem pariter ordinasse diaconos qui custodirent episcopum praedicantem, denique S. Fabianum regiones divisisse diaconibus, seu, nempe, partivisse Urbem in septem regiones pro cura pauperum easque singulas attribuisse singulis septem diaconibus cum proprio hospitio et ecclesia, quae dicebatur diaconia.

Sed cum parum fidendum sit auctoritati Libri Pontificalis pro temporibus quae eiusdem libri compositionem antecesserunt, nimirum usquead finem saeculi quinti vel initium saeculi sexti; hinc non possumus aliud certo colligere nisi quod, diaconi regionarii habuerint originem a tempore satis antiquo, et quod saeculo quinto exeunte numerarentur septem. Serius diaconi aucti sunt numero ita ut octo decim essent, ut constat ex antiquo vaticano codice adducto a Baronio (ad a. 1057, n. 19), atque ex libro *De Ecclesia Lateranensi* (c. 8) scripto a Joanne Diacono iuniore temporibus Alexandri III (1); sed incertum pariter est tempus illius incrementi, nam iuxta quosdam auctores (2), crescente magis ac magis populo christiano, duplicari necesse fuit diaconorum numerum et singulos singulis quatuordecim regionibus praefici, deinde a Gregorio III quatuor alii sunt additi, qui vocati fuerunt *palatini*; iuxta alios (3) septem diaconis antiquis iam tempore S. Gregorii Magni accesserant quinque novi diaconi regionarii atque sex diaconi palatini cum eorum archidia-

(1) Cf. Migne, «Patr. Lat.», OXCIV, 1546.

(2) Cf. Bouix, «De Curia Rom.», part. I, c. II, § 2.

(3) Wernz, II, 623.

cono; iuxta alios (1) fuit Adrianus I (772-795) qui auxit diaconos usque ad praefatum numerum. Sane in praefato vaticano codice recensentur duodecim Cardinales Diaconi regionarii et sex palatini. Numerus octodecim Cardinalium Diaconorum remansit usque ad saeculum decimum sextum.

B) *Cardinales Presbyteri*.— Quo tempore scriptus est Liber Pontificalis numerabantur vigintiquinque pro numero titularum seu ecclesiarum principalium Urbis, quae erant ceu quaedam paroeciae ubi nonnulla sacramenta populo administrabantur. Origo autem huiusmodi titularum ac respondentium presbyterorum primis Ecclesiae Romanae temporibus adscribitur in eodem Pontificali Libro, sed quae ibi referuntur, parum sibi cohaerent; ait etenim: *Cletus ex praecepto beati Petri vigintiquinque presbyteros ordinavit in Urbe Roma*; deinde: *Evaristus titulos in Urbe Roma divisit presbyteris*; sed inferius subiungit: *Dionysius presbyteris ecclesias dedit et cymiteria et parochias dioecesis constituit*, imo addit: *Marcellus vigintiquinque titulos in Urbe Roma constituit quasi dioeceses propter baptismum et poenitentiam*. Ideo retinent hodie Auctores (2) divisionem Urbis in titulos seu paroecias non ita pridem esse factam, qualem Liber Pontificalis fingit ipsam, et nonnisi quarto aut quinto saeculo tandem fuisse inductam. Medio aevo Cardinales Presbyteri erant numero viginti et octo, ut edocemur a citato vaticano codice et a libro *De Ecclesia Lateranensi*; sed nos latet tempus quo tres alii Cardinales Presbyteri fuerunt additi.

C) *Cardinales Episcopi*.— A remotis temporibus Episcopi viciniorum sedium suburbicariarum advocabantur Romam ut loco Pontificis exercerent sacras functiones, maxime in Ecclesia Lateranensi; sed initio stabiles non erant, nec constanter iidem eligebantur nec eorum numerus erat determinatus. Paulatim tamen fuerunt inter alios stabiliter et constanter assumpti septem suburbicarii Episcopi, qui vocabantur *Episcopi romani*, aut *collaterales Pontificis Romani*, item et *hebdomadarii*, eo quod singuli singulis hebdomadis per vices explerent munus Pontificis, quandoque vero in solemnioribus festis celebranti Papae assistebant omnes septem Episcopi cum presbyteris, diaconis et reliquo clero. Hic stabilis ac constans ordo Episcoporum fuit constitutus aut saltem firmatus a Papa Stephano III,

(1) *Albers*, «*Storia*, etc.», § 66.

(2) *Albers*, l. c.

iuxta alios IV (768-772). Septem illi Episcopi erant Ostiensis, Portuensis, S. Rufinae sive Sylvae Candidae, Albanensis, Tusculanus, Praenestinus ac Sabinus. Ex his sedes S. Rufinae fuit unita cum Portuensi a Callisto II (1119-1124), sedi vero Ostiensi est adiuncta Veliterna ab Eugenio III (1145-1153), ita ut deinceps solummodo sex essent Cardinales Episcopi.

Quae nunc diximus respiciunt munus sacrarum functionum exercendarum a Presbyteris et Episcopis relatis et curam pauperum a Diaconis sublevandam; sed nondum ostendunt eos iam ab initio fuisse peculiare Papae consiliarios ac inde veros Cardinales. Nam quod primis Ecclesiae saeculis Romanus Pontifex iam uteretur peculiariter consilio nonnullorum, non est profecto demonstratum; si enim quandoque indiguit consilio in pertractandis definiendisque negotiis, sine dubio illud exquirebat a suo presbyterio, nempe a suis clericis sive singillatim sive forsitan coniunctim adhibitis, at quin ideo diceretur habere iam sibi constitutum peculiare consilium vel senatum. Obtenta pace solebant Papae celebrare in Urbe pro negotiis gravioris momenti concilia plurium Episcoporum Italiae maiori vel minori numero advocatorum, alia vero minoris momenti negotia, ut antea, cum suo clero expediebat; sed etiamtum non erant consiliarii peculiare. Attamen, cum exinde a saeculo quinto vel sexto praecellerent reliquis clericis vigintiquinque Presbyteri qui veluti rectores titulis praeficiebantur, et septem Diaconi qui primum locum obtinebant in cura regionum Urbis, ideoque haberentur ut *principales* ac speciatim vocarentur *Cardinales*, factum est ut etiam prae ceteris in consilium Romani Pontificis vocarentur atque paulatim fuerit ipsis hoc consiliandi munus stabiliter adiudicatum, imo concessa etiam potestas interveniendi conciliis simul cum Episcopis. Saeculo octavo vel nono adiuncti fuerunt quoque septem illi Episcopi suburbicarii, qui cum adscripti essent Ecclesiae Lateranensi, coeperunt clero romano adnumerari ac in eo *principales* et *Cardinales* haberi; nihil proinde mirum si pariter inter praecipuos et peculiare Romani Pontificis consiliarios sunt adlecti. Et sic tandem completum est Cardinalium Collegium, et constitutus definitivus Papae Senatus. Quia vero rarius in dies concilia celebrabantur, consequenter debuerunt magis ac magis ad consultationem Cardinalium deferri plura ac graviora negotia, unde eorum auctoritas decursu temporis accrescebatur. Quae Cardinalium dignitas notabiliter fuit exaltata saeculo undecimo et duodecimo quum electio

Romani Pontificis fuit eis exclusive reservata (cf. n. 777, 7.º et 8.º): ita demum attingit fastigium honor Cardinalatus.

Veruntamen non statim fuit agnita Cardinalibus praecedentia seu praeminentia ante alios Ecclesiae praelatos; nam olim ipsi Cardinales Episcopi nullam peculiarem obtinebant praecedentiam supra alios Episcopos, sed in conciliis inter alios sedebant et subscribebant iuxta ordinem ex prioritate in dignitate ipsa episcopali determinatum; Cardinales autem Presbyteri et Diaconi in iisdem conciliis post omnes Episcopos locum obtinebant. Postquam vero Cardinalibus fuit reservata Pontificis electio atque adeo plenius aucta eorum dignitas, tunc etiam concessa est ipsis paulatim super Episcopos praecedentia, prius quidem Cardinalibus Episcopis, deinde omnibus Cardinalibus, Presbyteris quoque et Diaconis; et licet non statim sublata fuerit omnis in re titubatio, tandem praeminentia Cardinalium fuit firmata; quare saeculo decimo tertio in Concilio Lugdunensi I (a. 1245) iam Cardinales omnes praecesserunt etiam Archiepiscopis, in Lugdunensi II (a. 1274) ipsis Primatibus et Patriarchis. Saeculo tamen decimo quinto, cum Archiepiscopus Cantuariensis denegaret praecedentiam Archiepiscopo Eboracensi ad Cardinalatum promoti, Eugenius IV Const. *Non mediocri*, anno 1438, definitive statuit ut Cardinales debeant praecedere quibuscumque aliis ecclesiasticis Praelatis. In signum tantae dignitatis Innocentius IV concessit rubrum galerum Cardinalibus e clero saeculari, quem etiam Cardinalibus e clero regulari attribuit Gregorius XIII; vestimenta purpurea cum rubra cappa solent referri concessioni Pauli II; tandem Urbanus VIII cohonestavit Cardinalibus titulo *Eminentiae* et *Eminentissimi*, cum antea nuncuparentur *Illustrissimi* ac *Reverendissimi*.

ART. II.—DE PROMOTIONE AD CARDINALATUM EIUSQUE ORDINES.

A) *Prima promotio.*

805. Quis promovere possit.—Creatio Cardinalium exclusive spectat ad Romanum Pontificem, qui ex toto orbe terrarum, quantum possibile sit, et ex utroque clero (1), libere

(1) Ita expresse in constitutione sextina dicebatur et constanter factum est.

eligit viros doctrina, pietate et rerum agendarum prudentia egregie praestantes (c. 232, § 1). Non requiritur consensus aut consilium alicuius, nec etiam aliorum Cardinalium (1). Pariter non admittitur ius aliquod ex quavis causa vel privilegio ortum ad sacrae purpurae honorem: non exinde tamen excluditur *supplicatio* imperialis vel regalis pro Cardinalibus dicti *de corona* (2); nec pariter excluduntur consuetudines, quae etsi non debeant, convenienter tamen servari solent, iuxta quas sacra purpura nonnullis conceditur qui aliqua munera honorabiliter gesserunt (3).

806. Promovendi.—I. *Conditiones positivae.* Ut quis promoveri possit ad Cardinalatum debet: 1.º esse in ordine presbyteratus constitutus (4); 2.º praestare egregia doctrina, pietate ac rerum agendarum prudentia (c. 232, § 1), ita ut non solum ad Episcopatum (5) promoveri possint sed etiam tanto muneri, pares inveniantur.—II. *Conditiones negativae.* A Cardinalatus dignitate arcentur: 1.º Illegitimi, etiamsi per subsequens matrimonium fuerint legitimati (§ 2, c. 1.117); 2.º Irregulares vel a sacris ordinibus impediti secundum canonicas dispositiones, etsi cum ipsis auctoritate apostolica fuerit ad ordines et dignitates etiam epi-

(1) Hodie proinde est mere ritualis interrogatio qua Pontifex creaturus novos Cardinales, interrogat alios Cardinales: *Quid vobis videtur?*.... et, quin responsionem expectet, Summus Pontifex prosequitur et decernit iam praestitutam creationem.

(2) Est tamen mera commendatio, non vera *praesentatio*, ac proinde omnino libera manet Pontificis facultas acceptandi vel minus eos qui ita commendantur. Fieri solebat haec commendatio a guberniis *Austriae, Galliae, Hispaniae et Lusitaniae*.

(3) E. g., antiquas *Nuntiaturas* primae classis, *Assessoratum* S. Officii, *Maior. domatum* S. Palatii, *Secretariatum* aliquarum Congregationum et alia huiusmodi.

(4) Ex hoc praecepto Codicis mutata est disciplina hucusque vicens circa aetatem. Nam Concilium Tridentinum statuerat (sess. XXIV, c. 1 de reform.) ut in creatione Cardinalium, etiam Diaconorum, essent servanda omnia et singula quae ab eodem Concilio constituta erant de Episcoporum praeficiendorum vita, aetate, doctrina ceterisque qualitatibus; sed postea Sixtus V, in Const. *Postquam*, § 6, restrinxit ad viginti duos annos inceptos aetatem pro Cardinalibus Diaconis, ita ut omnino intra annum ad sacrum diaconatus ordinem valerent et deberent promoveri.

(5) Quoad hoc certe legislatio tridentina in novo Codice adhuc manet.

scopalem dispensatum (l. c.). 3.º Qui prolem etiam ex legitimo matrimonio susceptam vel nepotem ex ea habent (§ 2, 2.º); 4.º Qui primo vel secundo gradu consanguinitatis alicui Cardinali viventi coniuncti sunt (§ 2, 3.º).

807. **Forma promotionis.**—I. Nulla definita forma *necessario* observanda est a Romano Pontifice in creatione Cardinalium: sufficit enim ut modo quolibet, ex natura rei sufficiente, constet de ipsius Romani Pontificis voluntate (1). Attamen *ordinario*, nisi aliter Papa disposuerit, Cardinales creantur et publicantur in Consistorio secreto iuxta formulam in libris ritualibus Romani Pontificis traditam, sicque creati ac publicati obtinent ius ad electionem Romani Pontificis et cetera privilegia, de quibus postea (c. 239, c. 233, § 1).

II. Non raro Romanus Pontifex nomen aliquorum quos in Consistorio annuntiat Cardinales creatos esse, *in pectore reservat*, opportuniori tempore differendo eorum publicationem. Cardinales ita creati, donec eorum nomina fuerint publicata, etsi revera creati sint, nullis tamen iuribus ac privilegiis gaudent (2). Postquam vero a Romano Pontifice publicantur, statim a momento publicationis iuribus ac privilegiis omnibus fruuntur, iure vero praecedentiae gaudent a reservatione in pectore (c. 233, § 1), id est, a sua prima creatione (3).

III. Quoad coere monias et ritum quae in promotione servantur haec tantum adnotare iuvabit: a) FERIA II in *Consistorio secreto* a Romano Pontifice creantur; b) FERIA IV neo-Cardinales se confe-

(1) Cf. *Wernz*, II, 627; *Ferraris*, v. Cardinalis, art. I, n. 1.º Antiquae praescriptiones Eugenii IV (Const. *In Eminentissimis*, 26 Oct. 1431), quae ad valorem creationis reapse statuebant non solum pronuntiationem in Consistorio sed etiam receptionem insigniarum et aperitionem oris, per contrariam praxim a Pio V et Gregorio XV postea expresse confirmatam, abolitae sunt.

(2) Quare, si interea moriatur Pontifex, ius non habent ad electionem novi Pontificis, etc.

(3) Arbitrio Romani Pontificis plene subiacet modum eligere quo publicatio fiat, et ex se nihil prohibet quod etiam *testamento vel codicillo* ab ipso dato post eius mortem publicentur; tamen quia graves exurgere difficultates inde facile possunt, melius vivente Pontifice ac solemniori forma publicatio fit. Cf. *Wernz*, n. 628, et not. 41.

runt ad aulam Apostolicam, in qua ab ipso Romano Pontifice eis imponitur *biretum cardinalitium*; c) FERIA V celebratur *Consistorium publicum* in quo novis Cardinalibus imponitur *galerus*, et postea in *Consistorio secreto* complentur caeremoniae *claudendi et aperiendi os* et assignationis tituli vel diaconiae; d) Promotis qui a Curia absunt, facta creatione mittitur *biretum rubrum* (1), et in ipso accipiendo iurare debent se intra annum, nisi legitimo detineantur impedimento, Summum Pontificem adituros (2).

808. **Effectus promotionis.** —I. Nisi aliter in casibus particularibus fuerit a S. Sede provisum, per promotionem ad sacram purpuram non solum ipso facto vacant dignitates omnes, ecclesiae, beneficia quae promotus possideat, sed etiam pensiones ecclesiasticae amittuntur (c. 235). Quod si ex indulto ea retinere concedatur, indultum intelligitur datum solummodo ad beneficia quae dignitatem cardinalitiam decent (3).

II. Promoti, a momento promotionis adipiscuntur omnia iura, privilegia et potestates a iure Cardinalibus recognitas.

III. Ex assignatione dioecesis suburbicariae, aut tituli vel diaconiae tribuuntur singulis Cardinalibus peculiararia in eam ecclesiam iura, de quibus postea.

Duo ergo priores effectus consequuntur immediate promotionem ipsam, quin requiratur etiam traditio insignium, aperitio oris et cetera quae nonnisi complementa extrinseca Cardinalatus sunt habenda; at tertius effectus expostulat assignationem ipsam ecclesiae, quae non fit nisi post insignium traditionem, oris aperitionem, etc., imo effectus iste non obtinetur tandem nisi post susceptam ecclesiae titularis possessionem. Unde Cardinales illi, qui Romae praesentes non sunt cum promoventur, nonnisi serius consequuntur hanc in titulum potestatem, nimirum dum postea adeunt Romanum Pontificem ad recipienda insignia, et habendam tituli designationem.

(1) Impositio bireti rubri in antiquis nationibus catholicis peragebatur ex privilegio ab Imperatore vel Rege.

(2) Sub poena, ut infra dicimus, amissionis Cardinalatus (c. 2.397).

(3) Cf. Sixt. V, Const. *Sanctissimus*, 16 Martii 1588; Urban. VIII, Const. *Decet*, 2 Jan. 1681, § 2.

B) *Optio ad alium titulum vel ordinem.*

809. Notio generica.—Haec optio est ius quoddam Cardinalibus competens vi cuius ipsi in Consistorio, servatis iuris regulis, ac Summo Pontifice probante, possunt vel mutare ecclesiam titularem intra eundem ordinem vel ascendere ad ordinem superiorem. Ius mutationis intra eundem ordinem competit omnibus prorsus Cardinalibus, etiam iis qui resident extra Curiam, hi etenim possunt quoque optare ad commutandum titulum; ius autem optandi ascensionem ad ordinem superiorem restringitur ad solos Curiae Cardinales, nam Cardinales Diaconi sunt omnes curiales, Cardinales vero presbyteri nequeunt optare ad sedem suburbicariam nisi habitualiter in Curia resederint.

810. Conditiones communes cuilibet Cardinalium optioni.—Tres deducuntur ex primis verbis c. 236, seu nempe: 1.º Ut optio fiat in Consistorio; ideo Cardinales absentes a Curia, si cupiant frui exercitio huiusmodi iuris, necesse est ut Urbem petant et cum aliis Cardinalibus assistant Consistorio. 2.º Ut optio approbetur a Summo Pontifice; siquidem optio non tribuit ius perfectum seu in re ad munus quod optatur, sed imperfectum duntaxat vel ad rem (cf. supra n. 586), ideoque ad ipsum munus nanciscendum requiritur auctoritas Superioris. 3.º Servari debet prioritas ordinis et promotionis. Proinde Cardinales ex ordine superiori, id est, presbyterali exercent priores ius optandi sive ad mutationem tituli sive ad petendam sedem suburbicariam, dein optant Cardinales ordinis sequentis seu diaconalis tam in diaconiae mutationem quam ad promotionem in ordinem presbyteralem (1). At vero intra eundem ordinem presbyteralem seu diaconalem admittuntur ad optionem Cardinales successive iuxta prioritatem promotionis ad Cardinalatum. Et probe adnotare oportet ut Cardinales non cogantur exercere optionis ius

(1) Cardinales Episcopi hodie non fruuntur proprie optionis iure, cum nequeant mutare priorem sedem suburbicariam quam obtinuerunt; ad summum quaedam imitatio illius iuris optandi posset censi in Cardinali Decano, cui agnoscitur ius cumulandi dioecesi Ostiensi suam priorem.

quod sibi competat; quare ius ipsum, renuntiantibus prioribus Cardinalibus, successive ad alios transit.

811. Servanda a Cardinalibus in exercitio optionis.

I. *Cardinales Diaconi.* Hi possunt: 1.º Transire ad aliam diaconiam. 2.º Postquam per integrum decennium in ordine diaconali permanserint (1), ascendere etiam ad ordinem presbyteralem. Sed tam ius mutationis quam ius ascensionis debent isti Cardinales exercere in Consistorio, ac inter ipsos servata prioritatem promotionis; insuper consensus Romani Pontificis accedat necesse est (c. 236, § 1). Cardinalis autem ex ordine diaconali, transiens per optionem ad ordinem presbyteralem, locum obtinet ante omnes illos Cardinales Presbyteros qui post ipsum ad sacrae purpurae honorem assumpti sunt, quasi videlicet ille iam a sua prima creatione fuisset promotus ad ordinem presbyteralem (c. 236, § 2).

II. *Cardinales Presbyteri.*—Isti etiam possunt: 1.º Omnes optare transitum ad alium titulum. 2.º Illi qui momento, quo suburbicaria sedes vacaverit (2), praesentes fuerint in Curia vel ab ea absentes ad tempus ob sibi commissum negotium aliquod a Romano Pontifice, optare possunt eam suburbicariam sedem (c. 236, § 3). At vero tam in mutatione exercenda quam in optanda suburbicaria sede vacante, necesse est ut Cardinales servent tres communes conditiones, seu nempe: ut optent in Consistorio, servent prioritatem promotionis, et obtineant assensum Romani Pontificis; nec de hac postrema dubitare licet in casu optandi sedem suburbicariam, quamvis expresse in c. 236, § 3 non adiiciatur, quia ex natura sua eo magis in hac optione quam in aliis requiritur quo agatur de re graviore, et praecise de nominatione ad episcopatum, quae semper requirit Pontificis interventum.

(1) Hodie, cum sileat Codex, non amplius requiritur conditio hucusque necessaria, scilicet, dummodo in ordine diaconali remanerent alii saltem decem Cardinales.

(2) Ut igitur determinetur Cardinalis, cui ius optandi competat, attenditur residentia Cardinalium non tempore Consistorii, cum exercendum est ius, sed tempus et praecise momentum quo vacat suburbicaria sedes.

III. *Cardinales Episcopi*.—Cum his Cardinalibus iam fuerit assignata una ex ecclesiis suburbicariis, aliam optare illi nequeunt (1). Sed cum antiquior ex ipsis gradum Decani attigerit, dioecesem suam, quam iam obtinebat, Ostiensi cumulat, quae proinde cum alia atque alia dioecesi suburbicaria in persona Cardinalis Decani semper coniungitur. Haec tamen coniunctio non fit ipso iure, sicut fit ascensus eiusdem Cardinalis ad decanatum; nam dioeceseos Ostiensis assignatio debet Cardinali Decano fieri a Summo Pontifice in Consistorio.

C) *Promotio ad Decanatum* (c. 237).

812. *Quis sit Decanus Sacri Collegii*.—Est Cardinalis antiquior promotione ad aliquam sedem suburbicariam; nam cum sacrum collegium sit verum corpus morale, necesse est ut habeat caput seu praesidem, qui vocatur Decanus. Is autem non est ille Cardinalis qui inter omnes superstites fuerit prior promotus ad Cardinalatum in quolibet ordine, sed inspicitur duntaxat ordo Cardinalium Episcoporum, ac ex eis antiquior in eo ordine est Decanus et caput totius sacri Collegii. Dignitas autem et primatus Cardinalis Decani non est proprie iurisdictionalis, nam in ceteros Cardinales nullam exercet proprie loquendo iurisdictionem aut potestatem, quare ipse primus duntaxat habetur inter aequales, id est, nanciscitur primatum honoris. At vero in iis omnibus quae pertinent ad directionem et actionem totius sacri Collegii simul sumpti tamquam personae moralis, ipse utique habet omnia iura simul et officia quae ad munus praesidum spectant, et praesertim tempore, quo vacat Sedes Aposto-

(1) Antequam Pius X emanasset suum Motu proprio *Edita a Nobis*, 5 Maii 1914, Cardinales Episcopi poterant quoque ad aliam sedem suburbicariam, dimissa priore quam obtinebant, optare; insuper, cum quis decanatum attigisset, derelinquebat dioecesim prius habitam et accipiebat Ostiensem, cui perpetuo unita erat Veliterna. Pius vero X citato Motu proprio suppressit pro Cardinalibus Episcopis ius optionis, dioecesim Veliternam ab Ostiensi seiunxit, hancque reservavit quidem Cardinali Decano, qui tamen deberet retinere illam quae primo fuit sibi assignata (cf. Acta A. S., VI, 219). Et hoc iure hodie utimur.

lica, ille plura exercet tanquam caput Cardinalium, v. g., convocat ipsos, aliaque praestat maxime in Romani Pontificis electione.

813. Successio in Decanatu.—Vix ac decanatus vacaverit, ipso iure et absque ulla peculiari Romani Pontificis provisione succedit in munere Subdecanus. Requiritur tamen ut is aliquo modo censeatur residere in Curia eo tempore quo evenit vacatio; at pariter est utrum resideat in ipsa Curia, an in sua suburbicaria dioecesi commoretur, an absens quoque sit ad tempus ob sibi commissum munus a Romano Pontifice; si autem quilibet alia ex causa abfuerit, non illo iure fruetur.

814. Subdecanus.—Est is qui inter Cardinales Episcopos secundum locum obtinet ex tempore promotionis ad aliquam suburbicariam sedem. Hodie nullam peculiarem obtinet prae aliis Cardinalibus praerogativam, praeterquam quod sit in limine succedendi Cardinali Decano, si is interim deficiat, vel quod suppleat eundem Decanum impeditum ab agendo, v. g., in convocatione ad conclave, in ordinatione vel consecratione novi Pontificis. Nec Subdecani sedes suburbicaria hodie differt ullo pacto ab aliis, cum possit esse ex eis quaelibet praeter Ostiensem: usque ad Pii X Motum proprium *Edita a Nobis* constanter attribuebatur Cardinali Subdecano dioecesis Portuensis et S. Rufinae.

ART. III.—CONDITIO IURIDICA CARDINALIUM.

§ 1.º—*Obligationes* (c. 238. V. supra pag. 196).

815. Communes (1) *obligationes omnium Cardinalium sunt sequentes.*—A) Sicut Cardinales eminentissima fulgent dignitate et propinquius adhaerent Romano Pontifici, ita tenentur prae ceteris ipsi Papae exhibere reverentiam et obedientiam, Apostolicam Sedem speciali prosequi dilectione, pro bono Ecclesiae indefessi

(1) Peculiares insuper obligationes incumbunt singulis Cardinalibus ex proprio munere quod mandato Romani Pontificis gerunt.

laborare, eiusque tueri iura usque *ad sanguinis effusionem*, prout ex ipsa eorum rubra veste admonentur.

B) Item Cardinales, cum sint praecipui consiliarii et adiutores Romani Pontificis in Ecclesia regenda, habent obligationem coadiuvandi Pontificem ipsum liberis sanisque consiliis atque assidua opera et assistentia; ideo tenentur suscipere munia, commissiones, legationes, etc., quae ipsis a Romano Pontifice demandantur, eaque gerere sollerti diligentia, discretionem ac constantia (1).

C) Peculiaris obligatio Cardinalium est residentia in Curia, ut in ea possint adimplere officia et munia ipsis a Romano Pontifice iniuncta. Quae obligatio omnibus Cardinalibus quadantenus imminet, sed diversimode. Nam: a) Cardinales Presbyteri et Diaconi, qui in Curia ordinariam habent residentiam, non possunt umquam ab Urbe recedere sine licentia Romani Pontificis (c. 238, § 1). b) Cardinales Episcopi, qui scilicet dioecesibus suburbicariis praesunt, etiam obligatione tenentur in Curia residendi. nec fas est ipsis ab eadem discedere sine licentia Romani Pontificis ut alio petant, quae tamen licentia non indigent ut sese conferant ad Dioeceses sibi commissas, quoties opportunum iudicaverint (§ 2). c) Cardinales, qui sunt Episcopi alicuius dioecesis non suburbicariae, lege residendi in Curia eximuntur; sed cum ad Urbem venerint, Summum Pontificem adeant nec ab Urbe discedant antequam ab eodem abeundi licentiam impetraverint (§ 3).

D) Tempore, quo vacat Sedes Apostolica, incumbit Cardinalibus onus administrandi quaedam negotia in Ecclesiae regimine, et maxime cura eligendi novum Pontificem; debent igitur ipsi recte omnia adimplere quae utrumque munus spectant.

E) Quolibet tempore debent etiam curare regimen propriae cardinalitiae Ecclesiae.

F) Promotus ad Cardinalatum, absens a Curia, debet in recipiendo bireto rubro iurare se intra annum, nisi legitimo detineatur impedimento, Summum Pontificem aditurum (c. 234); si vero hoc iuramentum emittere recusaverit, ipso facto Cardinalitia dignitate privatus perpetuo maneat (c. 2.397).

(1) *Wernz*, II, n. 680.

§ 2.º — *Privilegia.*

CAN. 239. § 1. Praeter alia privilegia quae in hoc Codice suis in titulis enumerantur, Cardinales omnes a sua promotione in Consistorio facultate gaudent:

1.º Audiendi ubique terrarum confessiones etiam religiosorum utriusque sexus et absolvendi ab omnibus peccatis et censuris etiam reservatis, exceptis tantum censuris Sedi Apostolicae specialissimo modo reservatis et illis quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii;

2.º Sibi suisque familiaribus eligendi sacerdotem confessionibus excipiendis, qui, si iurisdictione careat, eam ipso iure obtinet, etiam quod spectat ad peccata et censuras, reservatas quoque, illis tantum censuris exceptis, de quibus in n. 1;

3.º Verbum Dei ubique praedicandi;

4.º Celebrandi vel alii permittendi ut coram se celebrent unam Missam in feria V maioris hebdomadae ac tres Missas in nocte Nativitatis Domini;

5.º Benedicendi ubique, solo crucis signo, cum omnibus indulgentiis a Sancta Sede concedi solitis, rosaria, aliasque coronas precatorias, cruces, numismata, statuas, scapularia a Sede Apostolica probata eaque imponendi sine onere inscriptionis;

6.º Sub unita benedictione erigendi, in ecclesiis et oratoriis etiam privatis aliisque piis locis, stationes *Viae Crucis* cum omnibus indulgentiis, quae huiusmodii pium exercitium peragentibus impertitae sunt; nec non benedicendi pro fidelibus, qui causa infirmitatis vel alius legitimi impedimenti sacras stationes *Viae Crucis* visitare nequeant, Crucifixi icones cum applicatione omnium indulgentiarum devoto exercitio eiusdem *Viae Crucis* a Romanis Pontificibus adnexarum;

7.º Celebrandi super aram portatilem non solum in domo propriae habitationis, sed ubicunque degunt; et permittendi ut alia Missa, ipsis adstantibus, celebretur;

8.º Celebrandi in mari, debitis cautelis adhibitis;

9.º In omnibus ecclesiis et oratoriis Missam celebrandi, proprio calendario conformem;

10.º Fruendi altari privilegiato personali quotidiano;

11.º Lucrandi in propriis sacellis indulgentias, ad quas acquirendas praescripta sit visitatio templi alicuius vel publicae aediculae civitatis seu loci, in quo Cardinales actu commorentur, quo privilegio etiam eorum familiares frui possunt;

12.º Benedicendi ubique populo more Episcoporum; sed in Urbe in ecclesiis tantum, piis locis et fidelium consensibus;

13.º More Episcoporum gestandi crucem ante pectus etiam supra mozetam atque utendi mitra et baculo pastoralis;

14.º Sacrum celebrandi in quolibet privato sacello sine praeiudicio illius qui indulto gaudet;

15.º Pontificalia cum throno et baldachino peragendi in omnibus ecclesiis extra Urbem, Ordinario praemonito, si ecclesia sit cathedralis;

16.º Honoribus locorum Ordinariis tribui solitis fruendi quocumque se conferant;

17.º Fidem faciendi in foro externo, de oraculo pontificio testantes;

18.º Fruendi sacello ab Ordinarii visitatione exempto;

19.º De redditibus beneficiis libere disponendi etiam per testamentum, salvo praescripto can. 1.298;

20.º Consecrationes et benedictiones ecclesiarum, altarium, sacrae suppellectilis, Abbatum aliasve similes, excepta oleorum sacrorum consecratione, si Cardinalis characteris episcopali careat, ubique locorum, servatis servandis, peragendi, firmo praescripto can. 1.157;

21.º Praecedendi omnibus Praelatis etiam Patriarchis, imo ipsis Legatis Pontificiis, nisi Legatus sit Cardinalis in proprio territorio residens; Cardinalis autem Legatus a latere praecedat extra Urbem omnibus aliis;

22.º Conferendi primam tonsuram et ordines minores, dummodo promovendus habeat dimissorias proprii Ordinarii litteras;

23.º Ministrandi sacramentum confirmationis, firmo onere inscriptionis nominis confirmati ad normam iuris;

24.º Concedendi indulgentias ducentorum dierum, etiam toties quoties lucrandas, in locis vel institutis ac pro personis

suae iurisdictionis vel protectionis; item in aliis locis, sed a praesentibus solummodo, singulis vicibus lucrandas.

§ 2. Cardinalis Decanus gaudet privilegio ordinandi et consecrandi electum Pontificem, si hic ordinatione vel episcopali consecratione indigeat, et tunc pallio utitur; quod privilegium, absente Cardinali Decano, competit Subdecano, eoque etiam absente, antiquiori Cardinali Episcopo suburbicario.

§ 3. Demum Cardinalis Proto-diaconus pallia Archiepiscopis et Episcopis privilegio fruentibus eorumve procuratoribus, vice Romani Pontificis, imponit; et nomen novi electi Pontificis populo annuntiat.

240. § 1. Cardinalis ad sedem suburbicariam promotus et in eiusdem possessionem canonice immissus est verus Episcopus suae dioecesis, eaque potestate in eam pollet, quam Episcopi residentiales in propria dioecesi obtinent.

§ 2. Ceteri Cardinales in suis titulis vel diaconis, postquam eorumdem canonicam possessionem ceperint, omnia possunt quae locorum Ordinarii in suis ecclesiis, exceptis ordine iudiciorum et qualibet iurisdictione in fideles, sed salva potestate in iis quae ad disciplinam, morum correctionem, servitium ecclesiae pertinent.

§ 3. Cum throno et baldachino Cardinalis ordinis presbyteralis potest in suo titulo pontificalia peragere et Cardinalis ordinis diaconalis in sua diaconia pontificaliter assistere, et nemo alius ibidem id potest sine Cardinalis assensu; in aliis vero Urbis ecclesiis Cardinales throno et baldachino uti nequeunt sine licentia Romani Pontificis.

241. Sede Apostolica vacante, Sacrum Cardinalium Collegium et Romana Curia non aliam habent potestatem, quam quae definitur in const. Pii X *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904.

816. I. Privilegia omnibus Cardinalibus communia. — A) *Quoad praecedentiam*. Haec praerogativa inspicere potest dupliciter seu, nempe, quoad alios, et quoad ipsos inter se Cardinales. Janvero: 1.º Respectu aliorum clericorum in Ecclesia (1), Cardinales obtinent prae omnibus eminentiorem gradum immediate post Romanum Pontificem, ita ut praecedant quibuscumque aliis praelatis, etiam Legatis Pontificiis, ac in quocumque loco (c. 239, § 1, n. 21); quare praefati Legati, in proprio quoque territorio, cedunt locum Cardinalibus, nisi et ipse Legatus sit Cardinalis et resideat in proprio territorio (ibid.); item Episcopi, etiam in suo territorio, cedunt praecedentiam Cardinalibus (c. 347). 2.º Inter se Cardinalium praecedentia subiicitur iis regulis: a) Decanus praecedit omnibus. b) Cardinales qui pertinent ad Ordinem superiorem praecedunt Cardinalibus ordinis inferioris, ita Cardinales Episcopi presbyteris, et hi Diaconis (c. 106, n. 3). c) In eodem ordine Cardinales obtinent praecedentiam ex prioritate promotionis (ibid.): huc etiam reducuntur ea quae iam diximus de praecedentia Cardinalium reservatorum in pectore, cum

(1) Quoad laicos praecedentia Cardinalium determinatur ex praerogativa Principum Romanorum, quae ipsis agnoscitur; ideo solis Regibus locum cedunt Cardinales et aequiparantur saltem reliquis Principibus familiarum regnantium (Wernz, II, 634, II).

publicantur, ante illos qui post ipsorum primam creationem sunt promoti; item de praecedentia Cardinalis Diaconi, qui transit ad ordinem presbyteralem, ante alios, qui ad ordinem presbyteralem sunt assumpti post illius primam promotionem. d) Cardinales qui eodem die sunt promoti ad eundem ordinem, sortiuntur praecedentiam ex superiori ordine sacro, si autem in sacro ordine sint pares, ex prioritate ordinationis, si denique eodem tempore ordinem receperint, ex maiori aetate (ibid.). e) Cardinalis Legatus, qui non sit a latere, praecedit aliis Cardinalibus cum sit in proprio territorio; si autem fuerit Legatus a latere praecedit quocumque in loco extra Urbem omnibus aliis (c. 239, § 1, n. 21), in Urbe autem non attenditur haec Legatorum qualitas.

B) *Quoad insignia*.—More Episcoporum Cardinales gaudent privilegio gestandi crucem ante pectus etiam supra mozetam atque utendi mitra et baculo pectorali (c. 239, § 1, n. 13); Pontificalia cum throno et baldachino peragendi in omnibus ecclesiis extra Urbem, Ordinario praemonito si ecclesia sit cathedralis (ibid., n. 15); in Urbe vero, excepto proprio titulo vel diaconia, nequeunt uti throno et baldachino sine licentia Romani Pontificis (c. 240, § 3); honoribus locorum Ordinariis tribui solitis fruendi quocumque se conferant (c. 239, § 1, n. 16). Praeterea uti possunt galero, birreto et pileolo rubro ac veste purpurea cum cappa magna, mitra serica damasceni operis, etc.

C) *Quoad titulos honoris*.—Nomen Cardinalium hodie exclusive competit ipsis; titulus Eminentiae, Eminentissimi, fere solis (1) Cardinalibus hodie pariter reservatur; appellantur Principes, etc.

D) *Quoad munera quaedam honorifica*.—Soli Cardinales esse possunt Legati a latere; protectores religionum (c. 499, § 2); Archiepiscyteri trium Basilicarum Patriarchalium; membra praecipua Congregationum Romanarum, et Praesides aliorum Officiorum ac Tribunalium Sedis Apostolicae.

E) *Quoad auctoritatem testimonii eorum*.—Cardinales fidem faciunt de oraculo pontificio testantes (c. 235, § 1, n. 17).

F) *Quoad Concilium Oecumenicum*.—Privilegio fruuntur assistendi ut Patres, cum voto deliberativo, Concilio Oecumenico (c. 233, § 11).

(1) Eodem titulo fruitur adhuc hodie supremus Magister Ordinis Hierosolymitani seu Melitensis, et olim fruebantur tres Archiepiscopi Electores Sacri Romani Imperii.

G) *Quoad Sacramentum poenitentiae*.— Cardinales habent privilegium: a) audiendi ubique terrarum confessiones etiam religiosorum utriusque sexus et absolvendi ab omnibus peccatis et censuris etiam reservatis, exceptis tantum censuris Sedi Apostolicae specialissimo modo reservatis (cc. 239, § 1, n. 1.º; 2320; 2343, § 1, n. 1.º; 2367, 2369, § 1), et illis quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii (cc. 239, § 1, n. 1.º; 873, § 1); b) sibi suisque familiaribus eligendi sacerdotem confessionibus excipiendis qui, si iurisdictione careat, eam ipso iure obtinet etiam quod spectat ad peccata et censuras, reservatas quoque, exceptis tantum specialissimo modo reservatis et adnexis revelationi secreti S. Officii (ibid., n. 2.º).

H) *Quoad Sacramentum Ordinis*.— Gaudent privilegio conferendi primam tonsuram et ordines minores dummodo promovendus habeat dimissorias proprii Ordinarii litteras (c. 239, § 1, n. 22).

I) *Quoad Confirmationem*.— Fruuntur privilegio ipsum administrandi, firmo onere inscriptionis nominis confirmati ad normam iuris (cc. 239, § 1, n. 23; 782, § 3).

L) *Quoad Missae celebrationem*, privilegium habent: a) celebrandi vel alii permittendi ut coram se celebret unam Missam in feria V maioris hebdomadae ac tres Missas in nocte Nativitatis Domini (c. 239, § 1, n. 4.º); b) celebrandi super aram portatilem non solum in domo propriae habitationis sed ubicumque degunt; et permittendi ut alia Missa ipsis adstantibus celebretur (7.º); c) celebrandi in mari debitis cautelis adhibitis (8.º); d) in omnibus ecclesiis et oratoriis Missam celebrandi proprio calendario conformem (9.º); e) fruendi altari privilegiato personali quotidiano (10); f) sacrum celebrandi in quolibet sacello sine praeiudicio illius qui indulto gaudet (14); g) utendi in ipsa celebratione pileolo et annulo (c. 811, § 2); h) habendi honoris causa presbyterum eorum Missae assistantem (c. 812).

M) *Quoad sacramentalia* his privilegiis gaudent: a) benedicendi ubique, solo crucis signo, cum omnibus indulgentiis a Sancta Sede concedi solitis, rosaria aliasque coronas precatorias, cruces, numismata, scapularia a Sede Apostolica probataeque imponendi absque onere inscriptionis (c. 239, § 1, n. 5.º); b) sub unica benedictione erigendi in ecclesiis et oratoriis etiam privatis, aliisque piis locis stationes *Viae Crucis* cum omnibus indulgentiis quae huiusmodi pium exercitium peragentibus impertitae sunt; necnon benedicendi pro fidelibus, qui causa infirmitatis vel alius legitimi impedimenti

sacras stationes Viae Crucis visitare nequeant, Crucifixi icones cum applicatione omnium indulgentiarum devoto exercitio eiusdem Viae Crucis a Romanis Pontificibus adnexarum (6.º; c) benedicendi ubique populo more Episcoporum, sed in Urbe in ecclesiis tantum, piis locis et fidelium consessibus (12); d) consecrationes et benedictiones ecclesiarum, altarium, sacrae suppellectilis, Abbatum, aliasve similes, excepta oleorum consecratione si Cardinalis characterē Episcopali careat, ubique locorum peragendi servatis servandis (20); ad consecrandum tamen vel benedicendum locum sacrum etiam Cardinales egent Ordinarii consensu (c. 1.157).

N) *Privilegia alia quoad res.*—*Praeter dicta* Cardinales habent privilegium: a) verbum Dei ubique praedicandi (c. 239, § 1, n. 3.º); b) lucrandi in propriis sacellis indulgentias ad quas acquirendas praescripta sit visitatio templi alicuius vel publicae aediculae civitatis seu loci in quo Cardinales actu commorentur, quo privilegio etiam eorum familiares frui possunt (11; c) fruendi sacello ab Ordinarii visitatione exempto (18), et aucto iuribus et privilegiis quibus oratoria semipublica gaudent (c. 1.189); d) de redditibus beneficiis disponendi etiam per testamentum, salvo praescripto can. 1.298 quoad spoliū (19); e) concedendi indulgentias ducentorum dierum etiam toties quoties lucrandas in locis vel institutis ac pro personis suae iurisdictionis vel protectionis, item in aliis locis sed a praesentibus solummodo singulis vicibus lucrandas (24); f) ingrediendi clausuram monialium (c. 600, n. 3.º) et Sororum (c. 604 § 1); g) legendi ac retinendi libros prohibitos, quatenus ecclesiastica librorum prohibitionē non adstringuntur (c. 1.401).

O) *Quoad iudicia et poenas.* a) Apud iudicem laicum conveniri non possunt sine venia Apostolicae Sedis (c. 120, § 2), et qui hoc specialius privilegium fori Cardinalium violare audent graviore poena puniuntur, scilicet excommunicatione speciali modo reservata (c. 2.341; b) ab uno Romano Pontifice iudicari possunt (c. 1.157, § 1, n. 2.º); c) cum in aliqua causa tamquam testes examini subiiciendi sunt, ipsi eligere possunt locum ubi testificantur, de quo iudicem certiore facere debent quin pergere teneantur ad tribunalis sedem (c. 1.770 § 2, n. 1.º); d) gaudent speciali privilegio canonis, quatenus gravius puniuntur qui in ipsos violentas manus iniiciunt, scilicet excommunicatione speciali modo reservata, infamia ipso iure incurrenda et privatione ab homine a quovis officio, beneficio, dignitate, munere, pensione (c. 2.243 § 2) et iniurias adversus ipsos de

officio persequuntur (c. 2.344; e) nisi expresse nominentur Cardinales sub lege poenali non comprehenduntur (c. 2.227, § 2).

P) *Quoad funus et spolium*.—a) Cadavera ipsorum possunt in qualibet ecclesia (1) sepeliri (c. 1.205, § 2); b) in Urbe cadaver Cardinalis transferendum est funeris causa in ecclesiam quam Romanus Pontifex designaverit; extra Urbem in ecclesiam insigniorem civitatis seu loci ubi mors accidit nisi Cardinalis aliam elegerit (c. 1.219, § 1); c) sacra suppellex Cardinalium, qui in Urbe domicilium habent, cedit pontificio sacrario nisi ipsi aliquas res donaverit aut testamento reliquerit alicui ecclesiae vel oratorio publico vel loco pio vel alicui personae ecclesiasticae aut religiosae (c. 1.298, § 1).

817. *Privilegia Cardinalis Decani*.—Praeter praecedentiam, qua super alios Cardinales gaudet, Cardinalis Decanus fruitur etiam privilegio ordinandi et consecrandi electum Pontificem, si hic ordinatione vel consecratione episcopali indigeat et tunc pallio utitur. Hoc privilegium, absente Cardinali Decano, competit Subdecano, eoque etiam absente, antiquiori Cardinali episcopo suburbicario (c. 239, § 2).

818. *Privilegia Cardinalis Protodiaconi*.—Cardinalis Protodiaconus: a) Pallia Archiepiscopis et Episcopis privilegio fruentibus eorumve procuratoribus vice Romani Pontificis imponit; b) nomen novi electi Pontificis populo annuntiat (c. 239, § 3; c) tandem ipsum Pontificem coronat (Const. *Vacante Sede Apostolica*, n. 91).

§ 3.º—*Cardinalium potestas et munera*.

819. *Munus Cardinalium quoad Ecclesiam et Pontificem sede plena*.—Cum sint Cardinales praecipui consiliarii et adiutores Romani Pontificis, duplex hinc descendit eorum munus, praestare enim possunt ac debent Romano Pontifici *consilium* et *operam*. Hoc alterum munus praestant gerendo officia, legationes, commissiones, etc., quae ipsis a Pontifice demandantur, praecipue in Curia Romana; de quibus cum postea peculiari-ter sit agendum, sufficiat hic munus istud innuisse.

Quoad primum munus Cardinales sunt utique Papae Con-

(1) Quoad alios, expresse non exceptos, generatim vetita est sepultura in ecclesiis ad normam cit. canon's 1.205, § 2.

siliarii et quidem praecipui, nam eius Senatum constituent; sed Pontificis auctoritas et potestas nullatenus pendet a consensu vel consilio Cardinalium tam singillatim quam collegialiter sumptorum. Decet sane ut Papa in regimine Ecclesiae, praesertim in negotiis arduis maiorisque momenti, exquirat sententiam Cardinalium quos sibi assumit ceu peculiare consiliarios, ne scilicet videatur esse inane eorumdem Cardinalium munus; sed nec singulis Cardinalibus nec integro sacro Collegio competit, ad instar Capituli Cathedralis quoad Episcopos, ius exigendi ut Romanus Pontifex sive ad validitatem sive saltem ad liceitatem actuum, requirat eorum consilium, eoque minus ut obtineat consensum, aut nequeat negotia quaedam expedire insciis vel contradicentibus Cardinalibus (1).

Summus autem Pontifex, si quando censeat opportunum petere a Cardinalibus consilium, potest illud exquirere vel a singulis vel a paucis vel ab omnibus et sive seiunctim sive collegialiter, prout melius sibi fuerit visum; nam modus quoque inquirendi sententiam Cardinalium pendet duntaxat ab ipsius Pontificis arbitrio et prudentia. At inter huiusmodi consultationes praecipua est recensenda illa quae habetur in *Consistorio*, de quo pauca sunt dicenda.

820. **Consistorium** igitur ex iure nunc vigenti est *solemnis consessus totius Collegii Cardinalium in Curia praesentium coram Romano Pontifice*, ad consultationem vel definitivam sanctionem quorundam gravissimorum negotiorum ecclesiasticorum vel ad peragendos pro dignitate Romani Pontificis solemnissimos quosdam actus (2).

Triplex distinguitur Consistorium: a) *Secretum*, in quo soli Cardinales conveniunt cum Romano Pontifice, in eoque agitur de creatione Cardinalium, de provisione officiorum ecclesiasticorum maiorum, de concessione palliorum, de erectione et immutatione dioeceseon, provinciarum ecclesiasticarum, etc.; solemnes quoque allocutiones a Pontifice edicuntur de gravis-

(1) Cf. Bouix, «De Curia Rom.», part. I, c. VI.

(2) Wernz, II, 656.

simis negotiis ecclesiasticis, habentur consultationes quae maximi et extraordinarii momenti ecclesiastica negotia respiciunt, expetitur votum Cardinalium quando ad canonizationem alicuius Beati est deveniendum, etc. (1); **b)** *Semipublicum* dicitur illud quod Cardinalibus, omnibus Archiepiscopis et Episcopis in Curia praesentibus ac S. R. C. Officialibus constat: celebratur nunc solummodo ad ferendum votum circa canonizationem alicuius Beati, postquam soli Cardinales in Consistorio secreto simile tulerunt votum; **c)** *Publicum* denique est consistorium, in quo praeter Cardinales, qui cum Papa etiam tunc proprie efficiunt Consistorium, aditus patet omnibus: hodie habetur duntaxat ad complendam solemnitatem traditionis galeri novis Cardinalibus factae, eaque durante solet ab aliquo Advocato Consistoriali sermo haberi de meritis et virtutibus Servorum Dei et Beatorum; olim in eo etiam fiebat a Papa sollemnis receptio Principum et oratorum civilium.

821. Potestas et munera Cardinalium sede vacante.—Dum vacat Sedes Apostolica duplex iterum est munus Cardinalibus incumbens: primum et praecipuum est eligere novum Pontificem, de quo iam satis diximus (nn. 777-786); alterum et secundarium, de quo nunc est agendum, spectat ad regendam Ecclesiam, loco Pontificis, iuxta normam in iure statutam.

Jamvero, Sede Apostolica vacante, Sacrum Cardinalium Collegium et Romana Curia non aliam habent potestatem quam quae definitur in Const. *Vacante Sede Apostolica* (c. 241). Haec in genere; notentur in specie sequentia:

A) Sacrum collegium.—**a)** Nihil potest agere in iis quae ad Papam, dum viveret, pertinebant, nisi quatenus ei inveniatur expresse permissum; ac irritum et inane est quidquid aliter duxerit exercendum (Const. *Vacante*, n. 1); **b)** Nullatenus potest de iuribus Sedis Apostolicae Romanaeque Ecclesiae disponere, aut eis in quopiam directe sive indirecte detrudere (ib., n. 2);

(1) Olim hoc Consistorium vocabatur quoque *ordinarium*, quia frequenter etiam ter in hebdomada tenebatur, ac in eo Papa fere omnia negotia tractabat et definiebat cum Cardinalibus; deinde rarius et hodie rarissime iam habetur.

c) Nequit leges pontificias immutare aut in eis dispensare; quod valet praecipue de legibus electionis Romani Pontificis (ib., n. 3). Ergo potestas Sacri Collegii tunc temporis circumscribitur his limitibus: 1.º Potest declarare dubia quae exurgant circa sensum Const. *Vacante Sede Apostolica* (ib., n. 4). 2.º Potest omnia peragere quae spectant solemnes exequias defuncto Pontifici persolvendas (ib., nn. 11, 26); decernere ac disponere quam cito ea omnia quae ad futuri Pontificis electionem pertinent (ib., n. 11); et nonnulla alia expedire quae illo tempore in Curia occurrere solent (ib., nn. 6-12). 3.º Pariter in casu urgentis negotii, quod etiam Ecclesiam universam respiciat, si illud, ex voto maioris congregatorum Cardinalium partis, in aliud tempus differre non valeat, S. Collegium, item iuxta maioris partis sententiam, de opportuno remedio disponere potest et debet (ib., n. 5).

Haec omnia praestanda sunt a Cardinalibus, non singillatim agentibus sed collegialiter in Congregatione sive generali totius Collegii, sive particulari, quae constat Cardinali Camerario et tribus Cardinalibus antiquioribus, uno ex quoque ordine, hi tamen tertia die post conclavis ingressum debent cedere vicem tribus aliis sequentibus in ordine, et ita porro quolibet tertio die tres alii succedunt cum Camerario qui semper manet (ib., n. 6). Congregatio particularis tractat et expedit negotia levioris duntaxat momenti; quae autem maioris fuerint momenti spectant ad Congregationem generalem (ib., nn. 7-11).

B) *Nonnulla Cardinalium officia.*—a) Per obitum Pontificis cessat munus Cardinalis *Secretarii Status*, eoque munere, Sede vacante, fungitur S. Collegii Secretarius (ib., n. 18). b) In eodem cessationis censu referebantur apud Cons. *Vacante* (n. 17) officia Vicecancellarii, Prodatarii ac Secretarii Brevium; sed reformata Curia anno 1908 haec officia reddita sunt stabilia sicut alia, unde per obitum Pontificis suspenduntur equidem, cum nihil interim agere possint, sed reapse non cessant; atque ita post mortem Pii X servatum est. c) Sede vacante non cessant officia Cardinalis Decani (ib., n. 15); nec Camerarii (12, 13) qui potius tunc assumit curam et administrationem honorum ac iurium temporalium ipsius S. Sedis, eorum praesertim quae ad Apo-

stolicum Palatium pertinent (14); nec Poenitentiarii Maioris (12, 13, 16); nec Cardinalis in Urbe Vicarii (19), nec in genere aliorum Cardinalium qui Romanae Curiae dicasteriis praesunt. Nec pariter cessant officium et potestas Legatorum Apostolicorum (20), Pontificii Eleemosynarii (21), etc.

C) Sacrae Congregationes, Sede Vacante.—a) Nullam habent potestatem in iis quae Sede plena facere et expedire non possunt nisi *facto verbo cum SSmo.*, vel *ex audientia SSmi.*, vel *vigore specialium et extraordinariorum facultatum* quae a Romano Pontifice earundem Congregationum Praefectis vel Secretariis concedi solent (ib., n. 23); b) retinent facultates ordinarias ipsis proprias quae, scilicet, per Litteras Apostolicas eis attributae sunt (n. 24); nequeunt tamen his facultatibus uti nisi in rebus minoris momenti. In aliis quae graviora sunt aut controversa, si differri possunt usque ad electionem novi Pontificis certe differenda sunt; si nullam admittunt moram, tunc Sacrum Collegium potest negotium committere Praefecto et aliquot aliis Cardinalibus eius Congregationis ad quam Pontifex rem verisimiliter commisisset, ut rem per modum provisionis decernant, donec eligatur novus Pontifex (n. 25).

822. Potestas Cardinalium in propriis ecclesiis.—Hic distinctio est adhibenda inter Cardinales Episcopos et alios.

A) Cardinales Episcopi.—Sub hoc censu non intelliguntur Cardinales, qui sunt Episcopi residentiales in dioecesibus non suburbicariis; hi etenim in propria dioecesi obtinent plenam episcopalem iurisdictionem sicut alii Episcopi; sed, qua Cardinales, connumerandi sunt Cardinalibus non Episcopis. Cardinales proinde Episcopos hic intelligimus eos qui promoti sunt ad sedem suburbariam. Isti quoque, postquam in eiusdem suburbariae sedis possessionem canonice fuerint immissi, veri sunt Episcopi propriae dioecesis eaque potestate in eam pollent, quam Episcopi residentiales in suis dioecesibus obtinent. Nonnihil tamen ab his differunt, quod non in ipsa suburbaria dioecesi resideant ac ideo pluribus negotiis non provident per se ipsos, sed per Vicarium generalem quem habent in dioecesi constitutum; pluries etiam habent, et praesertim olim habere

solebant Episcopum Auxiliarem, qui speciali titulo *Suffraganeus* Cardinalis nuncupatur. Imo Pius X Const. *Apostolicae*, 15. April. 1910 (*Act. A. S.*, II, 277), decrevit ut singulis Cardinalibus Suburbicariis suis deberet esse in posterum suffraganeus Episcopus cum sede titulari, qui dioecesim gubernaret nomine et vice Cardinalis. At huic praecepto fuit derogatum per Const. Benedicti XV *Ex actis*, 1 Febr. 1915 (*Act. A. S.*, VII, 229); ideo, ut ex can. 240, § 1 aperte colligitur, Cardinalibus suburbicariis competit plena episcopalis potestas in sua cuique dioecesi cum omnibus iuribus et facultatibus Episcoporum residentialium; nec in dioecesibus suburbicariis Vicarii generales aut Episcopi coadiutores, si quando adsint, potiuntur ex se maiori potestate quam in ceteris dioecesibus.

Nec hodie Cardinales Episcopi subiacent nonnullis quoad ordines proprio clerico conferendos limitationibus quae olim fuerant constitutae, quaeque traduntur a Benedicto XIV in Const. *Ad audientiam*, 15 Febr. 1753, videlicet, ut si in propria dioecesi per se ipsos aut per suum Suffraganeum aut per alium Episcopum illuc advocatum non ordinarent suos subditos, tunc nequirent eos cum litteris dimissoriis mittere nisi ad Cardinalem Urbis Vicarium (cfr. nunc e contr. c. 961); imo ut si illi subditi, essent ad ordines maiores promovendi etiam in propria dioecesi ab Episcopo Suffraganeo, tenerentur prius agere spiritualia exercitia per decem dies in domo urbana Sacerdotum a Missione nuncupatorum; quod si huiusmodi praescripta fuissent neglecta, clerici incurrebant suspensionem ab ordinibus sic susceptis, Episcopi vero ordinantes suspensionem ab usu Pontificalium per annum (cf. Const. Pii IX *Apostolicae Sedis*, Suspensiones, n. 7). Haec omnia vim hodie amiserunt. E contra retinent Cardinales Episcopi facultatem, ab ipso Benedicto XIV recognitam (Const. cit., § 21), vi cuius possint suis subditis in propria capella palatii Urbis, irrequisito Cardinali Urbis Vicario, conferre solam tonsuram, non vero ordines minores aut maiores; sive dicatur haec facultas ipsis competere ex iure communi (c. 1.008) sive ex privilegio peculiari, quod sane non fuit revocatum (c. 4).

B) *Cardinales Presbyteri et Diaconi.*—Tituli et Diaconiae Cardinalium in Urbe olim territorium separatum habebant cum clero atque populo eisdem subiecto, ut colligere est ex quadam Joannis VIII Const. quam refert Baronius ad a. 882; tunc igitur Cardinales plenam iurisdictionem quasi-episcopalem in eis obtinebant, atque adeo Urbs erat veluti divisa in plures quasi-dioeceses. At vero cum adeo impediretur auctoritas ordinaria Vicarii Papae in Urbe, suppressa est illa territorialis divisio; non tamen fuit ablata a Cardinalibus iurdictio in propriis titulis et diaconiis, ubi singuli Cardinales quoad proprios saltem clericos eisdem titulis adscriptos exercebant quoque plenam potestatem iudiciariam et coercitivam cum propriis tribunalibus. Quia tamen plura incommoda sequebantur ex pluralitate huiusmodi tribunalium particularium, ea suppressit Innocentius XII per Const. *Romanus Pontifex*, 17 Sept. 1692, et Cardinalibus interdixit usum potestatis iudiciariae et strictae poenalis, non alias eis permittens imponere suis clericis poenas nisi disciplinares et correctionales.

Igitur hodie Cardinales Presbyteri in suis titulis ac Diaconi in suis Diaconiis fruuntur adhuc sane vera iurisdictione, sed non proprie quasi-episcopali; ideo ipsi non recensentur amplius inter Ordinarios (c. 198); amplitudo vero istius iurisdictionis definitur limitibus statutis in c. 240, § 2 dum ait: «Ceteri Cardinales in suis titulis vel diaconiis, postquam eorundem canonicam possessionem ceperint, omnia possunt quae locorum Ordinarii in suis ecclesiis, exceptis ordine iudiciorum et qualibet iurisdictione in fideles, sed salva potestate in iis quae ad disciplinam, morum correptionem, servitium ecclesiae pertinent.» Singuli ergo Cardinales in proprio titulo vel diaconia obtinent potestatem quoad ecclesiam ipsam, bona temporalia, cultum divinum exercendum, ceteraque in ea peragenda; habent sibi subiectos clericos beneficiatos vel aliter servitio ecclesiae adductos in iis tamen quae ad beneficium vel servitium spectant; possunt erigere beneficia non curata, dummodo ecclesia non sit regularis exempta (c. 1.414, § 4); ad collationem beneficiorum ibidem vacantium habent intentionem fundatam in iure (c. 1.155

cum c. 239, § 1, n. 20); concedunt indulgentias 200 dierum (c. 239, § 1, n. 24); cum throno et baldachino Cardinalis ordinis presbyteralis potest in suo titulo pontificalia peragere et Cardinalis ordinis diaconalis in sua diaconia pontificaliter assistere, et nemo alius ibidem id potest sine Cardinalis assensu; in aliis vero Urbis ecclesiis Cardinales throno et baldachino uti nequeunt sine licentia Romani Pontificis (c. 240, § 3) (1).

ART. IV.—DE CESSATIONE IN MUNERE CARDINALATUS.

823. S. R. E. Cardinales possunt in suo munere cessare omnibus fere modis quibus ceteri qui beneficia vel officia maiora obtinent, nempe: *morte, renuntiatione a Romano Pontifice approbanda, et depositione* (2). Quod Romanus Pontifex habeat potestatem privandi indignos a Cardinalatu, planum est et facto non semel comprobatum fuit (3). Nec ad hoc requiritur consensus aut consilium aliorum Cardinalium quamvis opportune exquireretur, nec depositiones *septuaginta* vel plurium testium, uti aliqui veteres canones spurei vel particulares requirebant. Privatio potest esse latae vel ferendae sententiae. Casus privationis latae sententiae ipso facto incurrenda habetur in c. 2397 adversus eum qui iusiurandum c. 234 emittere recusaverit.

Cap. IV.—De Curia Romana (cc. 242-264).

CAN. 242. Curia Romana constat Sacris Congregationibus, Tribunalibus et Officiis, prout inferius enumerantur et describuntur.

243. § 1. In singulis Congregationibus, Tribunalibus, Officiis servanda est disciplina et tractanda sunt negotia secundum normas tum generales tum par-

ticulares, quas ipsis Romanus Pontifex praestituerit.

§ 2. Omnes qui ad Congregationes, Tribunalia, Officia Romanae Curiae pertinent, ad secretum servandum tenentur intra fines et secundum modum ex disciplina unicuique propria determinatum.

244. § 1. Nihil grave aut extraor-

(1) Cf. Card. *Vives*, de iurisd. in spiritual. et temp. quam habent S. R. E. Cardinales in suis titulis et diaconiis.

(2) Locum non habent *translatio nec permutatio* stricta dicta.

(3) Cf. *Wernz*, II, 686.

dinarium in iisdem Congregationibus, Tribunalibus, Officiis agatur, nisi a Moderatioribus eorundem Romano Pontifici fuerit antea significatum.

§ 2. Gratiae quaevis ac resolutiones indigent pontificia approbatione, exceptis iis pro quibus eorundem Officiorum, Tribunalium, Congregationum Moderatoribus specialia facultates tributae sint, exceptisque sententiis Tribunalis Sacrae Romanae Rotae et Signaturae Apostolicae.

245. Controversiam, si qua exoritur, de competentia inter Sacras Congregationes, Tribunalia vel Officia Romanae Curiae, dirimit coetus S. R. E. Cardinalium, quos Romanus Pontifex singulis vicibus designaverit.

246. Singulis Congregationibus praest Cardinalis Praefectus vel, si eisdem praesit ipsemet Romanus Pontifex, eas dirigit Cardinalis Secretarius; quibus adiunguntur Cardinales quos Pontifex eis adscribendos censuerit, cum aliis necessariis ministris.

247. § 1. Congregatio S. Officii, cui ipse Summus Pontifex praest, tutatur doctrinam fidei et morum.

§ 2. Iudicat de iis delictis quae sibi met secundum propriam eiusdem legem reservantur, cum potestate has criminales causas videndi non solum in gradu appellationis a tribunali Ordinarii loci, sed etiam in prima instantia, si directe ad ipsam delatae fuerint.

§ 3. Ipsa sola cognoscit ea quae, sive directe sive indirecte, in iure aut in facto, circa privilegium, uti aiunt, Paulinum et matrimonii impedimenta disparitatis, cultus et mixtae religionis versantur; itemque ad eam spectat facultas dispensandi in hisce impedimentis. Quare quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda, quae tamen potest, si ita censeat et casus ferat, quaestionem remittere ad aliam Congregationem vel ad Tribunal Sacrae Romanae Rotae.

§ 4. Ad eandem pertinet non solum delatos sibi libros diligenter excutere, eos, si oportuerit, prohibere, et dispensationes concedere; sed etiam ex officio inquirere, qua opportuniore licebit via, quae in vulgus edantur scripta cuiuslibet generis damnanda, et in memoriam Ordinarium

reducere, quam religiose teneantur in perniciose scripta animadvertere eaque Sanctae Sedi denuntiare, ad normam can. 1.397.

§ 5. Ipsa una competens est circa ea omnia quae ieiunium eucharisticum pro sacerdotibus Missam celebrantibus respiciunt.

248. § 1. Congregationis Consistorialis Praefectus est ipse Romanus Pontifex. Praeter alios ad eandem pertinent ex officio Cardinales Secretarius S. Officii, Praefectus Congregationis de Seminariis et Universitatibus studiorum et Secretarius Status. Inter Consultores eiusdem semper sunt Assessor S. Officii, Secretarius Congregationis pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis et Secretarius Congregationis de Seminariis et Universitatibus studiorum.

§ 2. Ad hanc Congregationem spectat non modo parare agenda in Consistoriis, sed praeterea, in locis Congregationi de Prop. Fide non obnoxii, novas dioeceses ac provincias et capitula tum cathedralia tum collegialia constituere; dioeceses iam constitutas dividere; Episcopos, Administratores Apostolicos, Coadiutores et Auxiliares Episcoporum constituendos proponere, canonicas inquisitiones seu processus super promovendis indicere actosque diligenter expendere, ipsorum periclitari doctrinam, salvo praescripto can. 255.

§ 3. Ab hac Congregatione dependent ea omnia quae pertinent ad constitutionem, conservationem et statum dioecesium. Quare ipsa vigilat super impletis vel minus obligationibus, quibus Ordinarii tenentur; cognoscit ea quae ab Episcopis scripto relata sint de statu suarum dioecesium; indicit visitationes apostolicas examinatque eas quae fuerint absolutae, transmissis in utroque casu ad singulas Congregationes iis ad deliberandum negotiis quae ad eas peculiariter pertinent.

249. § 1. Congregationi de disciplina Sacramentorum proposita est universa legislatio circa disciplinam septem Sacramentorum, incoli iure Congregationis S. Officii circa ea quae in can. 247 statuta sunt, et Sacrorum Rituum Congregationis circa ritus et caeremonias quae in

Sacramentis conficiendis, ministrandis et recipiendis servari debent.

§ 2. Ad illam itaque spectant ea omnia, quae decerni concedique solent tum in disciplina matrimonii, tum in disciplina aliorum Sacramentorum nec non in celebratione Sacrificii Eucharistici, iis tantum exceptis quae aliis Congregationibus reservata sunt.

§ 3. Ipsa cognoscit quoque et exclusive de facto inconsummationis matrimonii et de existentia causarum ad dispensationem concedendam, nec non de iis omnibus, quae cum his sunt connexa. Potest tamen cognitionem horum omnium, si id expedire iudicaverit, ad Sacram Romanam Rotam remittere. Pariter ad eam deferri possunt quaestiones de validitate matrimonii, quas tamen, si accuratorem disquisitionem aut investigationem exigant, ad tribunal competens remittat. Eodem modo ad ipsam pertinet videre de obligationibus ordinibus maioribus adnexis, atque examinare quaestiones de ipsa validitate sacrae ordinationis, aut eas ad tribunal competens remittere. Et ita porro de aliis Sacramentis.

250. § 1. Congregationi Concilii ea pars negotiorum est commissa, quae ad universam disciplinam cleri saecularis populi christiani refertur.

§ 2. Quamobrem ipsius est curare ut christianae vitae praecepta servantur, cum facultate opportune ab eisdem fideles dispensandi; moderari quae parochos et canonicos spectant; aut quae pias sodalitates, pias uniones (etiāsi dependant a religiosis vel erectae sint in eorum ecclesiis seu domibus), pia legata, pia opera, Missarum stipes, beneficia aut officia, bona ecclesiastica, mobilia et immobilia, tributa dioecessana, taxas Curiarum episcopaliū aliaque huiusmodi attingunt. Eisdem reservata est facultas eximendi a conditionibus requisitis ad assecutionem beneficiorum, quoties ad Ordinarios eorum collatio spectat; admittendi ad compositionem eos qui occuparunt bona ecclesiastica, etiā pertinentia ad religiosos; permittendi ut fideles acquirant bona ecclesiastica, a potestate civili usurpata.

§ 3. Videt quoque de iis omnibus, quae ad immunitatem ecclesiasticam pertinent, itemque de controversiis circa

praecedentiam, salvo iure Congregationis de sodalibus religiosis et Congregationis Caeremonialis.

§ 4. Ad eandem pertinent ea omnia quae ad Conciliorum celebrationem et recognitionem atque ad Episcoporum coetus seu conferentias referuntur, extra loca quae subsunt Congregationi de Prop. Fide.

§ 5. Est autem haec Congregatio competens in omnibus controversiis negotia eidem commissa spectantibus, quas in linea disciplinari pertractandas censuerit; cetera ad tribunal competens sunt deferenda.

251. § 1. Congregatio negotiis religiosorum sodalium praeposita ea sibi exclusive vindicat quae respiciunt regimen, disciplinam, studia, bona et privilegia religiosorum sodalium utriusque sexus tum sollemnibus tum simplicibus votis adstrictorum, eorumque qui, quamvis sine votis, in communi tamen vitam agunt more religiosorum, itemque tertiorum Ordinum saecularium, incolumi iure Congregationis de Prop. Fide.

§ 2. Quapropter, quaestionibus ordine iudiciario tractandis ad tribunal competens remissis et incolumi semper iure Congregationis S. Officii et Congregationis Concilii circa negotia ad ipsas spectantia, haec Congregatio quaestiones omnes suae competentiae in linea disciplinari dirimit; sed si quaestio vertatur inter religiosum sodalem et personam non religiosam, ipsa, praesertim ad instantiam partis, potest quoque, si aequum iudicaverit, eandem quaestionem ad altam Congregationem aut tribunal remittere.

§ 3. Huic denique Congregationi reservatur concessio dispensationum a iure communi pro sodalibus religiosis, firmo praescripto can. 247, § 5.

252. § 1. Congregatio de Propaganda Fide missionibus ad praedicandum Evangelium et catholicam doctrinam praest, ministros necessarios constituit et mutat, facultatemque habet tractandi, agendi et exsequendi omnia hac in re necessaria et opportuna.

§ 2. Curat ea omnia quae ad Conciliorum celebrationem et recognitionem in locis sibi subiectis pertinent.

§ 3. Eius iurisdictio iis est circum-

scripta regionibus, ubi, sacra hierarchia nondum constituta, status missionis perseverat. Huic Congregationi sunt etiam subiectae regiones, quae, etsi hierarchia inibi constituta sit, adhuc inchoatum aliquid praeseferebant. Eidem pariter subsunt societates ecclesiasticorum ac Seminaria quae exclusive fundata sunt eo fine, ut in eis instituantur missionarii pro exteris missionibus, praesertim quod attinet ad eorum regulas, administrationem atque opportunas concessionem ad sacram ordinationem alumnorum requisitas.

§ 4. Haec autem Congregatio tenetur ad competentes Congregationes deferre negotia quae aut fidem attingunt, aut causas matrimoniales, aut generales normas circa sacrorum rituum disciplinam tradendas vel interpretandas.

§ 5. Quod vero spectat ad sodales religiosos, eadem Congregatio sibi vindicat quidquid religiosos qua missionarios, sive uti singulos sive simul sumptos, tangit. Quidquid vero religiosos qua tales, sive uti singulos sive simul sumptos attingit, ad Congregationem religiosorum negotiis praepositam remittat aut relinquat.

253. § 1. Congregatio Sacrorum Rituum ius habet videndi et statuendi ea omnia quae sacros ritus et caeremonias Ecclesiae Latinae proxime spectant, non autem quae latius ad sacros ritus referuntur, cuiusmodi sunt praecedentiae iura aliaque id genus, de quibus sive servato ordine iudiciario sive in linea disciplinari disceptetur.

§ 2. Eius proinde est praesertim advigilare, ut sacri ritus ac caeremoniae diligenter serventur in Sacro celebrando, in Sacramentis administrandis, in divinis officiis persolvendis, in iis denique omnibus quae Ecclesiae Latinae cultum respiciunt; dispensationes concedere opportunas; insignia et honoris privilegia tam personalia et ad tempus, quam localia et perpetua, quae ad sacros ritus vel caeremonias pertineant, elargiri, et cavere ne in haec abusus irrepant.

§ 3. Denique ea omnia agit quae ad beatificationem et canonizationem Servorum Dei vel ad sacras reliquias quoque modo referuntur.

254. Ad Congregationem Caeremonialem pertinet moderatio caeremoniarum

in Sacello Aulaque Pontificali servandarum et sacrarum functionum quas Patres Cardinales extra pontificale sacellum peragunt; itemque eadem Congregatio cognoscit quaestiones de praecedentia tum Patrum Cardinalium tum Legatorum quos variae Nationes ad Sanctam Sedem mittunt.

255. Ad Congregationem pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis spectat dioeceses constituere vel dividere et ad vacantes dioeceses idoneos viros promoveri, quoties hisce de rebus cum civilibus Guberniis agendum est; insuper Congregatio in ea negotia incumbit, quae eius examini subiciuntur a Summo Pontifice per Cardinalem Secretarium Status, praesertim ex illis quae cum legibus civilibus coniunctum aliquid habent et ad pacta conventa cum variis Nationibus referuntur.

256. § 1. Congregatio de Seminariis et Universitatibus studiorum vigilat super omnibus quae ad regimen, disciplinam, temporalem administrationem et studia Seminariorum pertinent, incolumi iure Congregationis de Prop. Fide. Eidem pariter commissae est moderatio regiminis ac studiorum, in quibus versari debent athenae seu quas vocant Universitates vel Facultates quae ab Ecclesiae auctoritate dependent, comprehensis iis quae a religiosae alicuius familiae sodalibus diriguntur. Novas institutiones perpendit approbatque; facultatem concedit academicos gradus conferendi normasque tradit quibus ii conferri debeant, et, ubi agitur de viro singulari doctrina commendato, potest eos ipsa conferre.

§ 2. In hac Sacra Congregatione connumerantur inter alios Cardinales Secretarius Congregationis Consistorialis et inter Consultores Assessor eiusdem Congregationis.

257. § 1. Congregationi pro Ecclesia Orientali praestit ipse Romanus Pontifex. Huic Congregationi reservantur omnia cuiusque generis negotia quae sive ad personas, sive ad disciplinam, sive ad ritus Ecclesiarum orientalium referuntur, etiamsi sint mixta, quae scilicet sive rei sive personarum ratione latinis quoque attingant.

§ 2. Quate pro Ecclesijs ritus orien-

talís haec Congregatio omnibus facultatibus potitur, quas aliae Congregationes pro Ecclesiis ritus latini obtinent, incolumi tamen iure Congregationis S. Officii ad normam can. 247.

§ 3. Haec Congregatio controversias dirimit via disciplinari; quas vero ordine iudiciario dirimendas iudicaverit, ad tribunal remittet quod ipsa Congregatio designaverit.

258. § 1. Sacrae Poenitentiariae praeficitur Cardinalis Poenitentiarius Maior. Huius tribunalis iurisdictio coarctatur ad ea quae forum internum, etiam non sacramentale, respiciunt; quare hoc tribunal pro solo foro interno gratias largitur, absolutiones, dispensationes, commutationes, sanationes, condonationes; excutit praeterea quaestiones conscientiae easque dirimit.

§ 2. Eiusdem insuper est de iis omnibus iudicare quae spectant ad usum et concessionem indulgentiarum, salvo iure S. Officii videndi ea quae doctrinam dogmaticam circa easdem indulgentias vel circa novas orationes et devotiones respiciunt.

259. Causae ordinem iudicarium requirentes aguntur apud Sacram Romanam Rotam et apud Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae intra fines et secundum normas traditas in can. 1.598-1.605, salvo iure Congregationis S. Officii et Congregationis Sacrorum Rituum in causas sibi proprias.

260. § 1. Cancellariae Apostolicae, cui praest Cardinalis Cancellarius Sanctae Romanae Ecclesiae, hoc est proprium munus, Apostolicas expedire litteras seu bullas pro beneficiis et officiorum consistorialium provisione, novarum provinciarum et dioecesium ac capitulorum institutione et pro aliis maioribus Ecclesiae negotiis conficiendis.

§ 2. Quae litterae seu bullae ne ex-

pediantur nisi de mandato Congregationis Consistorialis circa negotia ad eius competentiam spectantia, aut de mandato Summi Pontificis circa alia negotia, servatis in singulis casibus ipsius mandati terminis.

261. Datariae Apostolicae, quam moderatur Cardinalis Datarius Sanctae Romanae Ecclesiae, commissum est cognoscere de idoneitate promovendorum ad beneficia non consistorialia Apostolicae Sedis reservata; conficere et expedire apostolicas litteras pro eorum collatione; eximere in conferendo beneficio a conditionibus requisitis, quoties eius collatio ad Ordinarium non pertinet; curare pensiones et onera quae Summus Pontifex in memoratis conferendis beneficiis imposuerit.

262. Camerae Apostolicae, cui praesidet Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Camerarius, cura est atque administratio bonorum ac iurium temporalium Sanctae Sedis, quo tempore praesertim haec vacua habeatur; et tunc adamussim servantur normae statutae in const. Pii X *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904.

263. Officium Secretariae Status, cuius moderatur est Cardinalis Secretarius Status, constat triplici parte hoc ordine:

1.º Prima pars, cui praesidet Secretarius Congregationis pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis, versatur in negotiis quae eidem Congregationi examinanda subici debent ad normam can. 255, ceteris pro diversa eorum natura ad peculiare Congregationes remissis;

2.º Altera pars, cui praest Substitutus, incumbit in ordinaria negotia;

3.º Tertiam partem dirigit Cancellarius Brevium Apostolicorum, qui vacat expeditioni Brevium.

264. Ad Secretarias Brevium ad Principes et Epistolarum latinarum spectat munus latine scribendi acta Summi Pontificis, ab eodem illis commissa.

A) — *Quaedam generalia.*

824. Notio. — *Curia*, inspecto vocabulo, cadit vel a *cura* gerenda seu *curare*, ut communius tenetur (1), vel a *co-viria*, ut nonnullis recentioribus (2) placet. Nomen apud romanos obtinuit plures ac diversas significationes (3); serius est usurpatum maxime ad designandam *aulam* cuiusque Principis gerentis curam subditorum (4); hoc sensu fuit in iure nostro receptus. Ac tria solent eo ipso nomine significari: 1.º *locus*, ubi Princeps solet residere cum suis ministris ad curam subditorum gerendam; 2.º complexus personarum seu ministrorum, qui Principem coadiuvant; 3.º ordo tribunalium, officiorum ac dicasteriorum, quibus utitur Princeps in cura et regimine subditorum (5). Quoniam vero in Ecclesia et eminet Princeps supremus aut Romanus Pontifex, et adsunt Principes minores aut Praelati ecclesiastici, hinc novus Codex duas Curiae species commemorat, *Curiam Romanam*, de qua hic, et *Curiam dioecesanam*, de

(1) Cf. *Forcellini*, «Lexicon tot. latin.», v. Curia, ubi plures vocis significationes exponuntur.

(2) Cf. *Bonfante*, «Storia del Diritto romano», c. V.

(3) Praecipuae fuerunt: a) In iure perantiquo *Curiae* erant partes in quas populus romanus dividebatur, quae nempe numerabantur triginta (*Massimi*, «Introd. in Gai et Justin. Institutiones», part. I, c. II, § 3). Cum vero ratio huius divisionis non tantum ad res civiles verum etiam ad res sacras referretur, hinc: b) *Curiae* dictae sunt etiam *aedes sacrae*, in quibus partes populi, id est curiae, exercebant sacra; unde *curio* fuit dictus sacerdos curiae, id est qui pro curia sacra faciebat (*Varr.*, 5 L. L. 6; *Massimi*, l. c.; *Forcellini*, l. c.); c) In iure classico *Curia* erat Senatus, vel sedes publici Consilii quod Reipublicae curam gerebat (*Ovid.*, 3 Amor., 8, 55; *Suet.*, Caes. 22; *Cic.*, Mil. 33 et ita porro alii scriptores); d) Iure posteriori *Curia* dicebatur consessus decurionum seu municipalium, quorum erat vetustigalia solvenda curare (*Massimi*, «Interp. Gai et Just. Instit.», part. I, c. III, § 2, B).

(4) Cf. *De Luca*, «Relat. Rom. Curiae Disc.», I, nn. 1, 2; *Bouix*, «De Curia Rom.» introduct., II; *Lega*, «De indic. eccles.», vol. II, n. 8; *Wernz*, II.

(5) Quandoque haec triplex significatio restringitur ad locum, personas et tribunalia strictae dicta, quibus exercetur potestas iudicialis (cf. *Bouix*, «De indic.», part. II, sect. II, c. 1). Ita olim Romae vocabatur *Curia Innocentiana* (ab Innocentio XII) palatium seu aedes ubi continebantur praecipua tribunalia, quae definiebant in Urbe controversias iudiciales sive ecclesiasticas sive civiles.

qua inferius. Si ergo velimus tradere Curiae romanae definitionem, ea iuxta triplicem significationem dicenda est aut locus, quo residet Pontifex, nempe Urbs; aut collectio personarum seu ministrorum Pontifici assistantium; aut ordo dicasteriorum a Papa constitutorum in Urbe ad gerendam curam et regimen Ecclesiae.

825. Ambitus Romanae Curiae.—Attenta secunda praesertim Curiae significatione respiciente personas vel ministros, qui *Curiales* solent nuncupari, distinguitur in Curia Romana quadruplex ambitus, unus amplissimus, alter amplior, tertius amplus, quartus strictus, de quibus nonnulla singillatim.

I. *Latissimo sensu.*—Curia et Curiales designant omnes personas, quae ex multiplici diverso nexu censentur specialiter devinciri Romano Pontifici ut supremo Principi, ob eamque connexionem pariter conveniunt in sortiendis duobus canonicis effectibus: 1.º pontificia reservatione beneficiorum ab eis obtentorum, quae vacaverint, ut dicitur, in Curia; 2.º privilegiata fori competentia penes eandem Curiam Romanam.

A) Primus ergo effectus reservationis vigeat quoad triplex personarum genus, quae omnes sub hac ratione censentur ad Curiam pertinere et dicuntur Curiales: a) illae, quarum beneficia vacant per actum qui expletur in Curia; b) Cardinales; c) Officiales Romani Pontificis. Qui reservationis effectus iure vetere continebatur et declarabatur in cc. 2 et 34, III, 4 in VI; in Extrav. Commun. *Ex debito* 4, *de elect.* I, 3; in Extrav. Comm. *Ad regimen* 13, *de praebend.* III, 2, et in reg. I Cancellariae; et secundum eas allegatas leges censebantur in Curia vacare: a) beneficia quae amittebantur per beneficiariorum mortem sive naturalem sive civilem (privationem, promotionem, translationem, renuntiationem, etc.), eventam in ipso loco Curiae vel intra duas a Curia dietas (1); item b) et c), ubicunque vacaverint (2), beneficia Cardinalium et Officialium Romani Pontificis, qui enumerabantur in Extrav. *Ad regimen*, videlicet Cameraarius, Vicecancellarius, Notarii, Auditores, Correctores, Scriptores, Poenitentiarii, Abreviatores, Commensales, Cappellani, Legati sive

(1) Cf. *Riganti*, in Reg. I Cancell., § 1 per totum.

(2) *Riganti*, *ibid.*, § 1, n. 74 et § 4, n. 169.

Nuntii ac in terris Ecclesiae Romanae Rectores et Thesaurarii, vel qui, licet postea creati, tamen sunt veri Officiales (1) Romani Pontificis, prout ipse est supremus Princeps (2).

B) Alter effectus, consistens in privilegio Curialium quoad fori competentiam, inductus est ab Eugenio IV per Const. *Divina* (Extrav. Commun. 3, V, 7), quae inde vulgo appellari solebat simpliciter *Eugeniana*; vis autem illius privilegii in eo erat quod Officiales Sedis Apostolicae et quilibet alii, in Curia commorantes, pro suis causis et negotiis apud eandem Sanctam Sedem prosequendis, non possent extra Curiam Romanam in iudicio conveniri, salvo tamen limitationibus quae postea fuerunt inductae a Conc. Trid. (sess. XXIV, c. 11 de refor.) et a Paulo V Cons. *Universi Agri*. Igitur praefati omnes, sive officiales sive alii, ratione huius privilegii censebantur ad Curiam Romanam pertinere et vocabantur Curiales (3).

(1) *Riganti*, ibid., § 1, nn. 158, 159 et § 4, n. 212 seq.

(2) At vero non dicebantur Curiales nec ad Curiam Romanam censebantur pertinere officiales illi, qui Romano utique inserviebant Pontifici, sed in muneribus aut tribunalibus propriis ac particularibus loci seu civitatis ubi Papa cum sua Curia residebat, scilicet Urbis Romae; quales erant officiales Vicariatus, qui est Curia dioecessana Romani Pontificis ut Episcopus Romae, et officiales municipii romani, quod olim vocabatur Curia capitolina, etc.: igitur beneficia eorum cum vacaverint, non erant ex hac ratione curialitatis reservata Papae, nisi illi essent aliunde veri Curiales (cf. *De Luca*, de benefic., disc. 142, n. 10, de iudiciis, adnot. ad disc. 9; *Riganti*, in Reg. I, § 1, nn. 117, 118, 129; in Reg. LXIV, n. 16 seq.). Si ergo apud quosdam AA. (*De Luca*, Relat. Cur. Rom., disc. 1, n. 8; *Bouix*, de Curia Rom., introd., II; *Oietti*, De Romana Curia, n. 1, etc.), officiales Vicariatus Urbis eo quod inserviant Papae, ut Episcopo Romae, dicuntur esse lato sensu Curiales, id ex eo provenit, quod monente ipso *De Luca* (l. c., n. 9 et de benefic., disc. 142, n. 10), in pluribus huiusmodi officiis et officialibus dabatur mixtura negotiorum, seu nempe ab eisdem tribunalibus et officiis, eoque magis officialibus pertractabantur negotia pertinentia sive ad Ecclesiam universalem sive ad particularem dioecesim romanam; sed per se officiales Vicariatus, quatenus tales, non pertinebant ad Curiam Romanam. Item, quamvis in Extrav. *Ad regimen*, inter Papae officiales et Curiales, accenserentur quoque Legati seu Nuntii Sedis Apostolicae, eo quod revera inserviant Romano Pontifici, ut Pastori universali qui mittit suos representantes ad quaelibet loca; tamen non eodem censu sunt Curialibus adnumerandi Administratores, Vicarii et Praefecti Apostolici, siquidem hi non nisi Ecclesias particulares regunt vice et nomine Romani Pontificis; quare non est probandus *Bouix* qui in suo tractatu de Curia Romana egit etiam de Apostolicis Vicariis, Praefectis et Administratoribus.

(3) Cf. *Fagnanus*, ad c. 20, X, II, 2, n. 44.

Hodie in novo Codice retentus est substantialiter uterque effectus; sed qui de uno vel de altero participant nec dicuntur curiales aut ad Curiam pertinentes, nec ea latitudine comprehenduntur qua olim extendebantur; etenim: a) reservatio afficit duntaxat beneficia Cardinalium, Legatorum Apostolicorum, Officialium maiorum Curiae Romanae, Familiarium Summi Pontificis, necnon beneficia extra Curiam fundata, quae vacaverint per beneficiarii obitum in ipsa Urbe (c. 1.435, § 1, nn. 1, 2). b) Privilegium quoad fori competentiam in sola Curia Romana competit iis qui in Urbe ab anno iam commorantur (c. 1.562, § 2).

II. *Latiore sensu* (1) dicebantur olim Curiales illi omnes qui: A) ex officio; B) ex servitio; C) ex exercitio adscribebantur Curiae Romanae, dummodo ex ipso eorum ministerio tenerentur manere in Curia ac eam sequi quocumque ipsa transferretur.

Igitur A) *ex officio* Curiales habebantur: a) Cardinales, b) Praelati, Iudices, Notarii, Abbreviatores, Scriptores omnesque alii officiales Curiae Romanae iam descripti in Extrav. *Ad regimen* quam alii postea creati.

B) *Ex servitio* omnes ii dicebantur Curiales qui famularentur Pontifici, Cardinalibus, Praelatis et aliis Officialibus Romanae Curiae. Familiares autem huiusmodi peculiari nomine vocabantur *Aulici* seu *Cortesani*.

C) *Ex exercitio* adnumerabantur Curialibus Advocati, Procuratores, Sollicitatores, Expeditores, Negotiorum Agentes, et alii quicumque habentes aliquod actuale vel potentiale ministerium, ratione cuius essent addicti Curiae et illam sequi tenerentur.

Haec latior Curiae Romanae acceptio retinetur adhuc in vulgari existimatione et ratione loquendi. Sed accurate distinguendi sunt illi qui ex primo et tertio capite et ii qui ex secundo capite dicuntur ad Romanam Curiam pertinere: illi proprie

(1) Hic tamen sensus, etsi altior, erat proprius, ac ideo exerebat vim quandoque in Iure, speciatim in Regulis Cancellariae Apostolicae, sermo incideret de Curialibus, nisi aliud constaret. Cf. de hac Curialium significatione imprimis Riganti, in Reg. I, § 1, n. 180 seq.

Curiales vocantur et Curiam constituunt; ii vero, ut iam monuimus, vocabantur, et nunc etiam vocantur potius Aulici seu Cortesani. Ideo iam olim distinguebatur Curia Romana proprie et stricte dicta ab Aula Romani Pontificis, quae nonnisi improprie et late appellabatur Curia; vel ad summum illa vocabatur Curia forensis, haec Curia aulica (1). Imo haec in novo Codice iam nullo modo vocatur Curia, sed Familia aut Domus Pontificia (c. 106, n. 7; c. 328); nec ii qui Domui Pontificali sunt addicti, saltem ad honorem, vocantur Curiales, sed Romani Pontificis Familiares (c. 328): ipsi aliquando nuncupantur Praelati Curiae Romanae (2), sed sensu lato et improprio sive quoad titulum praelatorum sive quoad denominationem Romanae Curiae, imo plures nec titulo Praelati gaudent (cc. 110 et 328). De his Praelatis seu familiaribus Romani Pontificis distinctius infra agemus loquendo de Praelatis inferioribus.

III. *Lato sensu* Curia Romana, praeter Congregationes, Tribunalia et Officia Sanctae Sedis, eorumque officiales, completitur etiam Cardinales horumque Sacrum Collegium aut Senatum; quoniam profecto Cardinales et Sacrum Collegium assistunt Pontifici supremo in gerenda cura Ecclesiae universalis. At hodie in Codice singillatim distinctis capitibus agitur de Cardinalibus et de Curia Romana. Unde Cardinales, qua tales, seu videlicet si minime inspiciantur ut exercentes munus aliquod in Curiae Dicasteriis, non comprehenduntur sensu stricto in Romana Curia, nec maxime in odiosis veniunt nomine Curialium aut Officialium Sanctae Sedis; habent siquidem et conditionem nobiliorem sibi propriam (3).

IV. *Stricto tandem sensu.* Curia Romana, ut loquitur c. 242, constat Sacris Congregationibus, Tribunalibus et Officiis, quae in Codice enumerantur et describuntur. Item ad Curiam Romanam stricte sumptam debent quoque referri *Commissiones* quaedam, ac maxime *Commissio Codicis interpretandi* et *Com-*

(1) Cf. *De Luca*, «Relat. Cur. Rom.», disc. 1, n. 14; *Lega*, «De iudic.», vol. II, n. 9.

(2) *Wernz*, II, 687 seq.; *Trombetta*, de iur. et privil. Praelat. Curiae Rom.

(3) Cf. *Riganti*, in Reg. I, § 4, n. 19.

missio biblica, quae licet non describantur in Codice eo quod habeant characterem transeuntem, tamen adiuvant Papam in cura et regimine universalis Ecclesiae. Similiter stricto sensu dicendi sunt Curiales ii omnes qui sive ex officio sive ex exercitio addicuntur cuilibet ex recensitis Dicasteriis (1).

826. Historica notitia circa evolutionem Curiae Romanae.—Hac de re breviter sequentia traduntur:

1.º Primis Ecclesiae saeculis Romani Pontifices, cum iam debuerint, licet non ita frequenter, aliqua tractare et expedire negotia regimini Ecclesiae universalis spectantia, indiguerunt abs dubio opera nonnullorum ministrorum; sed nobis non constat an tunc iam extiterint peculiaria officia permanentiter in hunc finem constituta, quibus aliqui officiales ex proprio munere essent addicti. Igitur in his negotiis, sicut in ceteris ad ecclesiam romanam ceu particularem dioecesim pertinentibus, Pontifex adiuwabatur a suo presbyterio, id est a suis clericis; nondum tamen adstabat peculiaris Curia constans quibusdam determinatis officiis et personis incumbentibus specialiter tractationi ac expeditioni negotiorum, aut saltem de his nulla relicta est memoria.

2.º Obtenta Ecclesiae pace, solebat Romanus Pontifex, si emergerent aliquando negotia graviora, imprimisque causae fidei, advocare in Urbem plures Episcopos, praesertim ex Italia, maiori vel minori numero iuxta casus, ac cum eis celebrare concilia pro negotiis illis maioris momenti definiendis; negotia vero minora definebat, ut prius, adiutus a presbyterio romano. In conscribendis vero atque expediendis et custodiendis ecclesiasticis documentis Pontifex adhibuit operam selectorum virorum: ita S. Hieronimus (2) de se ipso refert exercuisse pluribus annis apud S. Damasum Secretarii munus. Ac in Urbe iam pridem, ad conscribenda martyrum acta, fuerant instituti septem *Notarii* (3), vocati etiam *Exceptores*, qui cessatis persecutionibus munus suum exercebant in exa-

(1) Imo narrat *De Luca* (Relat. Cur. Rom., disc. 46, nn. 1, 2) suo tempore venire *strictissime* nomine Curialium, non quidem legali sed vulgari et communi significatione, illi dumtaxat qui *exercitio* aliquo addicerentur Dicasteriis, prout erant Advocati, Procuratores, Sollicitatores, Expeditores et Agentes, non vero alii qui *officio* aliquo fungerentur in Curia Romana.

(2) Epis. 110, n. 91.

(3) Eorum prima creatio tribuitur S. Clementii (Lib. pont., Vita Clement).

randis scripturis ecclesiasticis: primus notariorum dictus fuit *Primicerius*, alter *Secundicerius*. Postea extiterunt etiam *Chartularii* seu *Scrinarii* (archivisti); item *Bibliothecarii* et *Cancellarii*; pariter sicut aliis Episcopis ita etiam Romano Pontifici intime assistebant *Cubicularii*, domestici nempe ac commensales, qui dicebantur etiam *Syncelli* et *Consilarii*, quique adhibebantur quoque ut secretarii et cancellarii. Nam horum omnium nominum extat memoria in vetustis monumentis (1). Septem quoque habiti sunt *Defensores* ad defendenda iura et bona Ecclesiae, viduarum, pauperum, etc. Pro causis vero ecclesiasticis disceptandis septem pariter extiterunt *Iudices palatini* sive iudices de clero, id est *Primicerius Notariorum*, *Secundicerius Notariorum*, *Arcarius*, *Sacellarius*, *Primiscrinus* sive *Protoscrinarius*, *Primicerius Defensorum*, *Nomenclator* sive *Admiculator*: quae officia iudicum palatinorum paulatim saeculo XII et XIII cessarunt (2).

3.º Subsequentibus saeculis in medio aevo identidem celebrabantur Romae Concilia Episcoporum pro gravioribus causis; sed ea pedetentim deminuerunt et tandem rarius habita sunt. Interim ortus erat coetus Cardinalium, ut vidimus (n. 804), ac cum eis Romanus Pontifex negotia ordinaria pertractabat, prius quae essent minoris, deinde etiam maioris momenti; quando vero cessavit frequens usus Conciliorum, graviora etiam negotia sunt delata ad consilium Cardinalium; unde frequentari coeperunt Consistoria. Tunc item iam habebatur, quoad substantiam, Poenitentiaria Apostolica pro negotiis fori interni. In expeditione vero documentorum explebant adhuc suas partes ministri illi nuper relati, quibus initio praeficiebatur *Primicerius Notariorum*, deinde a saeculo nono *Bibliothecarius*, qui etiam munere *Cancellarii* fungebatur, donec saeculo undecimo fuit institutus peculiaris minister, a *Bibliothecario* distinctus, qui proprio nomine est dictus *Cancellarius* et fuit praepositus expeditioni omnium Litterarum Apostolicarum (3): ita demum constituta est definitiva *Cancellaria Apostolica*.

4.º Procedente in dies evolutione, Cancellaria crevit dignitate; imo cum notabiliter augeretur numerus gratiarum quae a S. Sede

(1) Cf. *Thomassin.*, part. I, lib. II, cc. 100, 104, etc.; *Hergenroether*, lib. II, part. I, c. 11, § 2.

(2) Cf. *Wernz*, II, 687.

(3) Cf. *Albers*, § 66, 4.º

concedebantur propter frequentes dispensationes, reservationes beneficiorum, etc., necesse fuit multiplicari officia concedendi ac expediendi gratias pontificias; hinc a Cancellaria seiungebantur Data-ria, Secretaria Brevium ceteraeque Secretariae.—Negotia vero iudicialia et administrativa cognoscebantur et definiiebantur ab ipso Papa cum Cardinalibus in Consistorio. At quoniam causae iudiciales, priusquam ad iudicium Papae et Cardinalium deferri possent, exigebant longam instructionem ac inter partes disceptationem, quae in Consistorio nequibat convenienter fieri, hinc earum causarum preparatio coepit a Romano Pontifice committi suis cappellanis in Palatio secum commorantibus; quorum munus praecipue erat audire partes, ideo appellati sunt *Auditores causarum Sacri Palatii*, eorumque coetus dicebatur *auditorium pontificium*. Hi ergo, postquam causam haberent sufficienter instructam, trans mittebant eam definiendam in Consistorio; sed progressu temporis auditores ipsi recipiebant, ex Papae commissione, auctoritatem iudicandi et proferendi sententiam in causis contentiosis; unde saeculo XIII ortum habuit Tribunal Rotae, atque adeo a Consistorio *fuerunt subductae causae iudiciales*. Similiter alia plura deinceps constituta sunt in Urbe Tribunalia ad definienda ordinis iudicialis negotia.—Remanebant tractanda in Consistorio negotia ordinis administrativi seu regiminis; at vero et ipsa ut celerius, commodius ac efficacius expedirentur, fuerunt etiam a Consistorio separata pro maiori parte, et attributa seiunctim in suis generibus distributa, peculiaribus coetibus aut collegiis Cardinalium: hac ratione sunt constitutae Sacrae Congregationes Romanae, quae ortum habuerunt saeculo XVI opera plurium Pontificum, ac maxime Sisti V (1). Ita porro distincte sunt constituta tria genera dicasteriorum, quibus hodie constat Romana Curia, videlicet Officia, Tribunalia, Sacrae Congregationes.

5.º Exinde igitur a saeculo XVI firma ac stabilis mansit Curiae distributio in triplex illud dicasteriorum genus; attamen quoad numerum, diversitatem, competentiam, splendorem dicasteriorum eorundem evenerunt multiplices modificationes inductae sive temporum vicissitudinibus sive praesertim opera Romanorum Pontificum, qui nova dicasteria erigebant, vetera supprimebant, duo vel plura simul ad invicem coniungebant, diversas functiones quibus-

(1) Cf. *Lega*, de indic., vol. II, nn. 12 seq.

dam dicasteriis attribuebant, aut alias in Curia reformationes complebant sive partiales sive aliquando etiam generales. Postrema Curiae reformatio generalis facta est a Pio X anno 1908 (1), eaque substantialiter in novo Codice est retenta.

827. Organizatio seu constitutio Curiae Romanae quoad dicasteria.—Ut iam diximus ex c. 242 Curia constat Sacris Congregationibus, Tribunalibus et Officiis, quae tria communi vocabulo nuncupantur *Dicasteria* et aliquando etiam *Officia* (lato sensu) *Apostolicae Sedis*. Sunt vero haec Dicasteria veluti munera, aut ministeria, seu organa, vel mansiones quibus utitur Romanus Pontifex in cura et regimine Ecclesiae universae, ipsaque pertractant negotia nomine et auctoritate Papae, cuius vices gerunt eumque coadiuvant in regenda Ecclesia.

A) Ex Dicasteriis primum gradum obtinent Sacrae Congregationes, quae sunt organa regiminis et incumbunt definiendis et expediendis negotiis ordinis administrativi; habent ergo primum et directe functionem exequutivam (2) quae latissime patet in quibuslibet regiminis negotiis moderandis, in gratiis, dispensationibus, privilegiis, etc., concedendis, in vigilantia exercenda, in decretis, mandatis ac praeceptis edendis, in causis more oeconomico seu administrativo discutiendis et definiendis, in poenis irrogandis, etc.

B) Secundo gradu sunt Tribunalia, tum fori interni tum fori externi: haec exercent functionem iudicalem, iuxta normas quae vel ex propria natura ordinis iudiciarii seu processualis exurgunt vel ex legibus constitutis promanant.

C) Tertius demum et postremus locus assignatur in Curia Officiis stricte dictis, quae incumbunt quibusdam determinati generis negotiis in ordine administrativo et exequutivo, vel curant Litterarum Apostolicarum expeditionem. Ea vero a Tribu-

(1) Cf. Const. *Sapienti Consilio*, item *Ordo servandus*, etc., apud *Acta Apost. Sedis*, I, 1^{seq.}

(2) Non desunt tamen Congregationes, ut inferius patebit, quae exercent quoque potestatem vere iudicalem; et omnibus Congregationibus competit aliqualis legislativa potestas, ut suo loco diximus (cf. n. 340).

nalibus luculenter differunt, quoniam ipsa ordinem iudiciorum nulla ratione attingunt; a Congregationibus autem illa etiam Officia quae merae documentorum expeditioni non vacant, sed pertractant quoque nonnulla negotia, distinguuntur ex eo quod competentia ipsorum restringitur ad quamdam magis determinatam materiam nec multiplices aut diversas functiones, ut Sacrae Congregationes, exercent, nec constituuntur primario ex pluribus Cardinalibus, etenim Officia nonnisi unum habent Cardinalem Praesidem.

D) Sacris Congregationibus accedunt *Commisiones Cardinalem*, ex quibus duae saltem, Commissio Codificationis et Commissio Biblica pertinent ad Curiam Romanam, licet in Codice nulla de eis mentio fiat eo quod non habent permanentem characterem. Habent fere eandem naturam et elementa ac Congregationes; sed ab eis differunt praecipue quia non sunt permanentes, deinde etiam quia non habent tot Officiales nec incumbunt tot alicuius generis negotiis quot Sacrae Congregationes.

In concreto hodie habentur in Curia Romana:

I. *Sacrae Congregationes*.—1.^a Sancti Officii. 2.^a Consistorialis. 3.^a De Sacramentis. 4.^a Concilii. 5.^a De Religiosis. 6.^a De Propaganda Fide. 7.^a Sacrorum Rituum. 8.^a Caeremonialis. 9.^a Pro Negotiis ecclesiasticis extraordinariis. 10.^a De Seminariis et Universitatibus. 11.^a Pro Ecclesia orientali.

II. *Tribunalia*.—1.º Sacra Poenitentiaria. 2.º Sacra Romana Rota. 3.º Signatura Apostolica.

III. *Officia*.—1.º Cancellaria. 2.º Dataria. 3.º Camera Apostolica. 4.º Secretaria Status. 5.º Secretaria Brevium ad Principes. 6.º Secretaria Litterarum Latinarum.

IV. *Commissiones*.—1.^a Commissio Biblica. 2.^a Commissio Codicis interpres.

828. *Organizatio Romanae Curiae quoad personas*.—Duo hic sunt peculiariter inspicienda: I) Diversa genera personarum. II) Earum nominatio seu adscriptio ad Dicasteria.

I) Quatuor personarum genera distinguuntur in Curia Romana:

A) Cardinales. B) Administri seu Officiales. C) Consultores. D) Curiae Romanae addicti.

A) *Cardinales*.—Omnibus fere Dicasteriis habentur adscripti unus vel plures Cardinales, qui in eis obtinent primas partes et auctoritatem praecipuam⁽¹⁾. Sed iuvat accurate distinguere Dicasteria; nam: a) In Sacra Rota, ac in Secretariis Brevium ad Principes et Epistolarum Latinarum nullus extat Cardinalis. b) Unus Cardinalis ut Praeses Dicasterii habetur in Poenitentiaria (*Cardinalis Poenitentarius Maior*), in Cancellaria (*Cardinalis Cancellarius*), in Dataria (*Cardinalis Datarius*), in Camera Apostolica (*Cardinalis Camerarius Sanctae Romanae Ecclesiae*), ac in Secretaria Status (*Cardinalis Secretarius Status*). c) In omnibus Sacris Congregationibus et Commissionibus, item in Apostolica Signatura plures adstant designati Cardinales, qui coetum seu collegium constituunt, seu nempe inter se pares sunt eodemque suffragii iure gaudent in definiendis negotiis quae communi Cardinalium deliberationi in unoquoque Dicasterio subiiciuntur. At ex ipsis Cardinalibus, cuique adscriptis Dicasterio, unus a Summo Pontifice designatur, qui toti eidem Dicasterio praesit ac omnia in eo moderetur; ideoque inter pares Cardinales sit primus, qui alios dirigat; quoad vero Dicasterii administros ac ceteros ceteraque ad Dicasterium pertinentia, superior ac moderator cum vera auctoritate existat. Solet hic praecipuus Cardinalis nuncupari *Praefectus* vel in Commissionibus *Praeses*; at vero in Congregationibus Sancti Officii, Consistorialis ac pro Ecclesia Orientali, quibus praest ipsemet Romanus Pontifex, primus Cardinalis vocatur *Secretarius* et omnia generatim praestat quae in aliis Dicasteriis spectant Cardinali Praefecto. Tandem est Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis, quae nullum proprie hatet Praefectum; sed cum ipsa sit pars Secretariae Status, eius moderator existit Cardinalis Secretarius Status. Monendum est denique ut si Cardinalis Praefectus vel Secretarius sit obiter impeditus vel absens a Curia, possit non in omnibus quidem sed in quibusdam suppleri a quolibet Cardinalium eidem Dicasterio adiunctorum.

B) *Administri seu Officiales*.—Hi dispencuntur in *Maiores* et *Minores* (2). Administri maiores dicuntur etiam *Praelati* (3), quia perti-

(1) Singuli Cardinales, etiam ii qui resident extra Urbem, non uni tantum sed aliquot diversis Dicasteriis adscribuntur.

(2) Cf. *Ordo servandus*, etc., *Normae communes*, c. I, n. 1.

(3) Ibidem, c. I, n. 2, *Normae peculiares*, c. VI, nn. 1, 2; et alibi.

nent ad coetum Praelatorum romanorum (1); minores nomine communi dicuntur simpliciter *Administri*, seu *Officiales*.

a) *Officiales maiores seu Praelati*:—1.º Ex his recensendus est Praelatus qui in unoquoque Dicasterio est primus inter omnes administratos eidem Dicasterio adscriptos. Jamvero in Dicasteriis, quibus nullus adstat Cardinalis, ille primus Praelatus est verus Praeses Dicasterii ab eoque pendent secretaria, protocollum, tabularium et quaecumque in Dicasterio habeantur. Huius generis sunt *Decanus* in Tribunali Rotae, *Secretarius Brevium ad Principes* et *Secretarius Litterarum Latinarum* in propria respectiva Secretaria. In aliis vero Dicasteriis, quibus adscribuntur Cardinales, primus Praelatus obtinet etiam proximam moderationem secretariae, protocolli ac tabularii, sed tenetur deferre maioris momenti res ad Cardinalem Praesidem (2). Idem Praelatus in Poenitentiaria, Cancellaria et Dataria appellatur *Regens*, in Camera Apostolica *Vice-camerarius*, in secunda sectione *Secretariae Status Substitutus ac Secretarius Cifrae*, in tertia vero sectione *Cancellarius Brevium Apostolicorum*; in ceteris Dicasteriis, ubi plures sunt Cardinales, primus Praelatus generatim vocatur *Secretarius*, sed vocatur *Assessor* in Congregationibus S. Officii, Consistoriali et pro Ecclesia Orientali, cum nomen Secretarii tribuatur primo Cardinali.

2.º In plerisque Dicasteriis sub primo Praelato existit alter Praelatus qui generatim appellatur *Subsecretarius*, nuncupatur vero *Substitutus* in S. Officio (pro sectione de censura librorum), in Congregationibus Consistoriali, Rituum et de Seminariis ac Universitatibus, in Poenitentiaria (pro sectione de Indulgentiis) ac in Cancellaria; imo non unus sed tres Subsecretarii habentur in Congregatione de Sacramentis, duo autem Substituti tam in Congregatione Consistoriali (unus nempe pro Emigratione) quam in Congregatione de Seminariis ac Universitatibus. E contra non adest secundus Praelatus, primo suppositus, in S. Officio (in sectione primaria), in Congregatione pro Ecclesia Orientali, in Poenitentiaria (pro sectione propria), in Rota Romana, in Signatura Apostolica, nec in Officiis Datariae, Camerae Apostolicae, Secretariae Status (pro secunda et tertia sectione) ac Secretariarum Brevium et Litterarum Latinarum.

3.º Praeterea in pluribus Dicasteriis adstant quoque alii Praelati

(1) De his agemus infra in capite, *De Praelatis inferioribus*.

(2) *Normae communes*, c. I, n. 2.

seu Administri Maiores, multiplicis ac diversi muneris ac nominis. Ita in S. Officio adest *Commissarius*; in Congregatione Rituum sunt *Protonotarius Apostolicus*, *Promotor Fidei* et *Subpromotor Fidei* qui dicitur quoque *Assessor S. R. C.*; in Poenitentiaria *Theologus*, *Datarius*, *Corrector*, *Sigillator* et *Canonista*; in S. Romana Rota sunt omnes *Praelati Auditores*; in Signatura Apostolica *Praelati* sive *Votantes* sive *Referendarii*; in Cancellaria *Protonotarii Apostolici*; in Camera denique Apostolica *Auditor* et *Thesaurarius Camerae* et *Praelati Clerici de Camera*.

b) *Officiales minores* seu simpliciter *Officiales*.—Hi sunt in triplici gradu: 1.º In superiore gradu sunt recensendi *Auditores studii* seu *Informatores*, dicti etiam *Minutantes* (1), qui habentur in omnibus fere Congregationibus (excepto S. Officio et Congregatione Caeremoniali), item in Rota, in Cancellaria, in Dataria, in Secretaria Status ac in Secretariis Brevium ad Principes et Litterarum Latinarum. Huic etiam superiori gradui sunt adnumerandi nonnulli peculiaris muneris officiales qui in pluribus Dicasteriis habentur; veluti in S. Officio *Promotor Iustitiae*, antea dictus *Advocatus Fiscalis*, item *Advocatus reorum*, *Summista*, duo *Socii Patris Commissarii*, *Notarius* eiusque *Substitutus*; in Congregatione Rituum *Hymnographus*, *Notarius Cancellarius* eiusque *Substitutus*; in Poenitentiaria *Secretarius* ac eius *Substitutus*; in Rota *Promotor Iustitiae*, *Defensor vinculi* cum suo *Substituto*, ac *Notarii*; denique in Signatura ac in Camera Apostolica similiter *Notarii* (2).

(1) Ita praesertim in Congregationibus de Propaganda Fide, ac pro Ecclesia Orientali, item in Secretaria Status.

(2) Hi minores officiales prae mi gradus, ac maxime Adiutores studii, pluribus accedunt ad officiales maiores: 1.º quod, si non de iure, saltem de facto designantur plerumque nominatione libera, et quandoque etiam a Romano Pontifice, sicut Administri maiores; 2.º quod interveniunt Congressui priorum Dicasteriorum, licet Congressum constituere dicantur (Norm. comm., c. I, n. 3) administri maiores preside Cardinali suo; 3.º quod etiam extra Congressum exercent in proprio Dicasterio quamdam potestatem in definiendis negotiis, nec merum praestant laborem, sicut officiales minores secundi gradus. Ideo illi officiales minores primi gradus habendi sunt potius veluti constituentes medium quoddam genus inter administros maiores proprie dictos et alios minores officiales secundi gradus; hi etenim stricte officiales minores appellantur, iique soli intelliguntur, v. g., dum in aliquo Dicasterio indicitur concursus ad *munus officialis minoris*. Quare practice essent forsitan ita recensendi Administri Dicasteriorum: a) Officiales maiores. b) Adiutores studii alique ipsis aequiparati. c) Officiales stricte minores. d) Deservientes.

2° In gradu medio sunt: *Scriptores amanuenses*; *Protocollo addicti* (protocollisti); *Tabulario seu Archivio addicti* (archivisti); *Officio expeditionis addicti*, nempe *Raciocinator* et *Distributor*. Hi omnes quadruplicis generis officiales sunt inter se pares, ac proinde uni vel alii officio promiscue destinari possunt ex prudenti Moderatorum arbitrio (1).

3° In gradu tandem infimo inveniuntur *Apparitores* et *Ianitores*, qui officiales proprie non sunt dicendi, sed vocantur *Deservientes* (2).

C) *Consultores*.—Ii sunt viri doctrina et prudentia praestantes, singulis Curiae Romanae Dicasteriis assignati, qui a cuiusque Dicasterii Moderatoribus rogati dicunt propriam sententiam. Id generatim scripto praestant post solers privatum studium causarum aut positionum sibi peculiariter commissarum; aliquando vero convocati, plures eorum conveniunt coetibus celebrandis sub directione alicuius officialis maioris ibique graviore aliquas causas communiter discutiant ac votum proferunt (3). Adsunt Consultores praesertim in Sacris Congregationibus ac Commissionibus Cardinalitiis; sed in Tribunalibus quoque et Officiis haberi possunt: ita in *Dataria Apostolica* plures olim erant Consultores et adhuc hodie nonnulli existunt; *Signaturae Apostolicae* in reformatione Pii X fuerunt etiam assignati Consultores, quibus postea sunt suffecti *Praelati Votantes* ac *Referendarii*; in *Poenitentiaria* (pro sectione *Indulgentiarum*) sunt hodie pariter Consultores.

D) *Addicti Curiae Romanae*.—Hoc Curialium genere continentur: a) *Advocati* (4) inscripti sive Tribunalibus Romanae Rotae et Signaturae Apostolicae sive Congregationi Rituum pro causis Beatificationis et Canonizationis. b) *Procuratores iudiciales*, qui ex legitimo peculiari mandato partes repraesentant in iudicio: apud Rotam et Signaturam generatim unus idemque gerit pro aliqua parte munus tam Advocati quam Procuratoris; sed e contra apud S. Rit. Congregationem Advocatus et Procurator in eadem causa debent esse per-

(1) *Normae peculiare*s, c. VI, n. 18.

(2) *Normae communes*, c. II, n. 12.

(3) *Normae peculiare*s, c. VI, n. 1.

(4) Inter istos advocatos principem locum occupant *Advocati Consistoriales*, qui proprium formant collegium sub Decano, quique ab ipso Romano Pontifice nominantur. Hi postulant in Consistorio pallium pro Metropolitanis, in Consistoriis publicis perorant causas Servorum Dei, sunt propriae nativi Advocati in Rota, Signatura, et S. R. Congregatione, fruuntur pluribus privilegiis, etc.

sonae distinctae. c) *Procuratores extraiudiciales*, vulgo dicti *Agentes*, qui negotia extraiudicialia pertractant pro aliis apud Dicasteria Romanae Curiae. Alii sunt *particulares* vel *privati*, qui agunt pro personis privatis tam physicis quam moralibus; alii sunt *publici*, *legitimi* seu *dioecesani*, qui pro Episcopo eiusque dioecesi munus constanter obeunt (1). Hoc etiam munere publici procuratoris pro respectivis Religionibus funguntur Procuratores Generales Religionum apud Sanctam Sedem (2).

II. *Adscriptio personarum ad Dicasteria*.—Juxta genus personarum diversum, ita est diversa nominatio. Nam: 1.º Cardinales libere a Romano Pontifice (3) adscribuntur singulis Dicasteriis, et peculiari ratione designantur a Papa illi Cardinales qui unicuique Dicasterio praesunt sub nomine Praefecti, Secretarii, etc. — 2.º Omnes administristri maiores libere quoque nominantur (4) a Summo Pontifice. — 3.º Officiales minores, etiam primi gradus, eoque magis illi secundi gradus, *de iure* (5) sunt assumendi indicto certamine seu, ut dici solet, per concursum. Certamen vero propositum ad assequendum

(1) Cf. *Normae communes*, c. IX, per totum.

(2) Olim in Curia extiterunt illi qui peculiaribus nominibus Sollicitatorum et Expeditorum insigniebantur. *Sollicitatores* erant procuratorum iudicialium adiutores in causis contentiosis, eosque adiuabant praecipue in rebus potius externis perficiendis, v. g., in petendis informationibus, in distribuendis scripturis, etc. *Expeditores* erant quidam peculiare ac privilegiati procuratores extraiudiciales, qui curabant negotiorum expeditionem, maxime in vetustioris originis Dicasteriis, veluti in Cancellaria et Dataria, in Secretaria Brevium, in Poenitentiaria; et distinguebantur a simplicis agentibus: a) expeditores soli, exclusis agentibus, poterant in praefatis Dicasteriis nonnulla negotia iurisdictionis voluntariae pertractare; b) e contra agentes erant veluti peculiare repraesentantes alicuius Principis, Episcopi, Communitatis, aut personae privatae pro cuiuslibet generis negotiis in Urbe expediendis. Pius X in reformatione Curiae abolevit Expeditores, perempto privilegio exclusivae quod adhuc retinebant in Datariae Officio (*Normae communes*, c. VIII).

(3) Nominaciones quae in Curia fiunt a Romano Pontifice, generatim expediuntur per litteras (biglieto) Secretarii Status; quandoque vero per litteras Cardinalis qui respectivo Dicasterio praeest, ut ecce in Poenitentiaria Theologus, Canonista, Corrector ac Sigillator nominantur a Romano Pontifice per litteras Cardinalis Poenitentiarii Maioris.

(4) *Normae communes*, c. II, n. 1.

(5) *Ibid.*, n. 2 et seq. *De facto* tamen pluries nominantur libere, praesertim Adiutores Studii. Imo etiam *de iure* in Rota singuli Auditores, probante Rotali Collegio et accedente consensu Summi Pontificis, eligunt sibi unum studii adiutorem (Lex prop. Rot., c. 3); item in eodem Sacro Tribunali Promotor iustitiae

munus Officialium minorum secundi gradus, pandit aditum indistincte exercendis officiis scriptoris, protocollisti, archivisti, rationacinatoris et distributoris; assignatio postmodum determinati officii fit a Moderatoribus Dicasterii (1); sed quoddam ius optionis vel ascensus ad honoratius officium agnoscitur minoribus administris ex titulo ministerii provectioris (2). Non patet tamen ascensus ab hisce mox recensitis officiis ad munus adiutoris; quare, vacuo adiutoris officio, peculiare certamen indicetur (3). At vero inter ipsos eiusdem Dicasterii adiutores studii datur equidem ascensus (4). Tandem litterae quibus hi minores officiales sive primi sive secundi gradus nominantur, aut praevio certamine aut quandoque eo praetermisso, mittuntur in Rota a Decano cum subscriptione alicuius Notarii; in ceteris Dicasteriis a Cardinali Praeside, contra posita subscriptione more rescriptorum (5).

4.º Deservientes nominantur apud S. Rotam a Collegio Auditorum, apud reliqua Dicasteria a Praeside Cardinali, proponentibus maioribus administris (6).—5.º Consultores libere nominantur ab ipso Romano Pontifice, innuentibus Moderatoribus Dicasteriorum.—6.º Advocati, praeter illos Consistoriales qui a Papa libere nominantur, ceteri ut in Sacra Rota et in Signatura Apostolica obtinere titulum et exercere munus advocati possint, debent praemittere triennale tyrocinium, subire experimentum coram rotali Collegio et accipere a Rotae Decano diploma (7); apud S. R. Congregationem debent iam esse advocati rotales et praemittere aliud speciale tyrocinium ad normam c. 2.018.—7.º Procuratores iudiciales, qui legitimis sint ornatu qualitatibus iuxta c. 1.657, libere eliguntur a partibus (c. 1.658); at in S. R. Congregatione praerequiritur peculiare tyrocinium (c. 2.018).—8.º Procuratores extraiudiciales seu Agentes, si privati sint, nominantur libere quoque a partibus; si autem publici

et Defensor Vinculi eliguntur a Romano Pontifice proponente rotali Auditorum Collegio; ac similiter in S. Officio Promotor iustitiae nominatur ab ipso Summo Pontifice.

- (1) *Normae peculiare*, c. VI, n. 13.
- (2) *Normae communes*, c. II, n. 15.
- (3) *Normae peculiare*, c. VI, n. 14.
- (4) *Normae communes*, c. II, n. 15.
- (5) *Ibid.*, n. 11.
- (6) *Ibid.*, n. 12.
- (7) *Lex prop. Rot.*, etc., c. 44, § 2.

seu dioecesani, tenentur habere inscriptum nomen in Procuratorum albo apud S. C. Consistorialem et obtinuisse iustum Ordinarii mandatum (1).

829. Ordo ac disciplina interna servandi in Dicasteriis Curiae Romanae.—Cognoscere disciplinam in singulis Congregationibus, Tribunalibus et Officiis servandam, item modum ac ordinem quo in eis tractanda sunt negotia, interest quam maxime eorum qui Romanae Curiae sunt adscripti, eamque cognitionem sumere debent praecipue (2) ex normis tum generalibus tum particularibus, quas Romanus Pontifex praestituerit (c. 243, § 1). Ibi enim et definiuntur munera unicuique incumbentia (3), et statuuntur obligationes sive peculiariter sive communiter observandas. Has inter obligationes singillatim urgetur in can. cit., § 2, ea quae adstringit omnes, qui in Dicasteriis quomodolibet interveniunt, ad servandum secretum intra fines et secundum modum ex disciplina unicuique propria determinatum. Nam aliqui vel Curiae in genere vel quibusdam determinatis Dicasteriis addicti, nullum quidem emittunt iuramentum de secreto servando, sed obligat eos lex secreti naturalis vel commissi.

Alii insuper ligantur ex secreto promisso per datum iuramentum, quod etiam diversis rigoris gradibus vim explicat; siquidem omnes cuiusvis ordinis administri Dicasteriorum, antequam adsciscantur, iusiurandum coguntur dare de secreto officii religiose servando in iis omnibus quae sacri Canones aut Superiores secreta servari iusserunt, itemque, quoties ab Ordinariis id postulatum fuerit, et quando ex revelatione alicuius actus praeiudicium partibus aut Ecclesiae obveniri potest (4); hinc, v. g., in Rota ac in Signa-

(1) *Normae communes*, c. IX.

(2) Hodie imprimis sunt attendendae *normae tam communes quam peculiares* a Pio X praescriptae anno 1908 in *Ordine* adiecto ad Const. *Sapienti Consilio* (cf. *A. A. S.*, vol. I, pag. 36 et seq.). Item servanda est *Lex propria Sacrae Romanae Rotae et Signaturae Apostolicae* cum eadem Const. simul promulgata (ibid., pag. 20); deinde pariter *Regulae* ab eodem Pontifice approbatae sive *pro Rota* (cf. *A. A. S.*, vol. II, pag. 783) sive *pro Signatura Apostolica* (*A. A. S.*, vol. IV, p. 187); et similiter si quae aliae *Leges propriae* vel *Regulae* sint legitime latae tum pro universa Curia tum pro singulis Dicasteriis. Omnia siquidem huiusmodi statuta, exceptis iis quae a novo Codice fuerint mutata, vigent a tunc. Inspiciendus est etiam stylus Curiae, praxis singulorum Dicasteriorum, etc.

(3) Cf. *Normae peculiares*, c. VI.

(4) *Normae communes*, c. III.

tura fit distinctio inter causas quae absque secreto et quae sub secreto pertractantur. Praeterea nonnullae causae, imprimis apud SS. Congregationes, dicuntur tractari *sub secreto pontificio*; et tunc significatur quod obligatio secreti iubetur ab ipso Romano Pontifice et rigurosius est observanda sive quoad res et materias iis causis pertinentes revelandas sive quoad personas, quae ad cognitionem earum causarum possunt admitti. Denique supremus rigoris gradus quoad servandum secretum, habetur in sic dicto *secreto S. Officii*; quod secretum ligat Cardinales, Administros, Consultores, Qualificatores aliosque omnes qui aliquo munere in S. Officio funguntur, etenim omnes peculiare hac de re praestant iuramentum de secreto in rebus ad S. Officium pertinentibus fideliter et strictissime servando sub gravissimis poenis. Ad instar huius S. Officii iuramenti dant quoque speciale iuramentum sub propria formula omnes qui in S. C. Consistoriali aliquo munere funguntur (1).

830. Regulae ad quas solent negotia in Dicasteriis definiri. Hic inspicimus duntaxat rationes diversas quibus personae, habentes in Dicasteriis auctoritatem, definiunt negotia seu causas illuc delatas. Jamvero: I. Sunt quaedam negotia faciliora et ordinaria, quae nullam peculiarem secum ferunt difficultatem, veluti dispensationes, facultates aut aliae gratiae solitae de plano concedi: haec igitur negotia perpenduntur et definiuntur ab uno singillatim ex moderatoribus cuiusvis Dicasterii. Et quidem Cardinalis Praeses in his obtinet plenam et primam auctoritatem; item, quoad cuiuslibet generis negotia, etiam primus Praelatus (cum dependentia tamen a Cardinali) et similiter secundus Praelatus (dependentem quidem a Cardinali et primo Praelato); Auditores vero studii possunt quoque (cum dependentia sane a Praeside Cardinali et a maioribus administris) definire et providere singuli in eo genere negotiorum, quae ex divisione in Dicasteriis facta per materias, regiones, etc. (2), unicuique sunt assignata, imo in casibus necessariis possunt ipsi auditores sibi invicem in negotiis cuique propriis substituere.

(1) *Normae peculiare*, c. VII, art. II, n. 4.

(2) *Of. Normae peculiare*, c. VI, n. 4.

II. Alia sunt negotia vel causae, quae, licet consueta, aliquam iam praeseferunt gravitatem aut difficultatem, quae proinde non a singulis definiuntur moderatoribus, sed ab omnibus simul in Congressu convenientibus. *Congressus* autem dicitur in uno quoque Dicasterio, excepta S. Rota, coadunatio seu conventus Cardinalis Praesidis et Officialium maiorum ad deliberandum et statuendum de causis et negotiis eidem Dicasterio allatis (1): Congressui quoque interveniunt Adiutores studii ut de commissis sibi ad cognoscendum negotiis referant suamque sententiam proponant (2). In quibusdam Dicasteriis *Congressus* appellatur diverso nomine: ita in S. Officio dicitur *Congregatio particularis*, in Poenitentiaria et Cancellaria vocatur *Signatura*, in Dataria denominatur *Congregatio*.

Praeter alia «ad Congressum pertinet ea praeparare quae ad plenam Congregationem erunt deferenda; deliberata exequi post approbationem Summi Pontificis; eadem casibus aptare similibus, ubi res perspicua sit, obvia, nullique obiecta controversiae; largiri pro potestate a Pontifice Maximo facta, facultates, gratias, indulta, quae consueta sint et facilia; providere ut quae in Officio geruntur omnia rite procedant» (3).

III. Adsunt quandoque negotia graviora vel maioris momenti, et tunc si in Dicasterio habeatur unus duntaxat Cardinalis Praeses, ea pariter definiuntur in Congressu, vel ad Summum Pontificem deferuntur; sed in Sacris Congregationibus, in Commissionibus et in Signatura Apostolica, quae pluribus constant Cardinalibus, ipsa graviora negotia reservantur deliberationi et definitioni Cardinalium in conventu coadunatorum qui vocari solet *plena* vel *plenaria Congregatio*. Huiusmodi negotia sunt, inter alia, solutio dubiorum omnium aut quaestionum de iure interpretando, examen controversiarum ordinis administrationem ac disciplinam spectantes, vel per se vel ob adiuncta graviorum; disceptatio de gratiis ac facultatibus maioris momenti,

(1) Cf. *Normae communes*, c. I, nn. 3, 4.

(2) Cf. *Normae peculiares*, c. VI, n. 3.

(3) Cf. *Normae peculiares*, c. II, n. 2.

iisdemque vel per se vel ratione modi insuetis; acta denique omnia publici ordinis atque communis, sive praeceptiones ea sint sive praescriptiones (1).

IV. Pluries denique in quibusdam negotiis pertractandis et definiendis requiritur interventus ipsius Pontificis Supremi. Id autem triplici modo evenire contingit; nam:—1.º nihil grave aut extraordinarium tam in Congregationibus aut Commissionibus quam in Tribunalibus et Officiis est agendum nisi a Moderatoribus eorundem Romano Pontifici fuerit *antea* significatum (c. 244, § 1); hinc iste pontificius interventus dici potest *ante-cedens*.

2.º Est alius interventus *subsequens* quoniam gratiae quaevis ac resolutiones indigent pontificia approbatione, exceptis iis pro quibus Dicasteriorum Moderatoribus speciales facultates tributae sint, exceptisque sententiis Tribunalis S. R. Rotae et Signaturae Apostolicae (can. cit., § 2). Igitur sententiae propriae iudiciales Tribunalium Rotae et Signaturae obtinent plenam vim ex auctoritate iudicum sine confirmatione Pontificis; item in ceteris Dicasteriis concessionem et decisiones negotiorum ordinariarum et faciliorem non deferuntur approbandae Romano Pontifici, sed, ex facultatibus sibi tributis, ea negotia definiunt Moderatores aut singillatim aut in Congressu; at vero nonnullae resolutiones graviores quae dentur in Congressu et omnes illae quae a Patribus Cardinalibus concludantur in plenario Conventu, sunt a Papa confirmandae (2).

3.º Tandem sunt quaedam gravissima negotia vel concessionem extraordinariae, quae excedunt omnes facultates a Romano Pontifice concessas Dicasteriis, et tunc absolute requiritur *ple-*

(1) *Normae peculiare*, ibid., n. 1. At in discernendis negotiis quae aut in Congressu aut in Conventu plenario Cardinalium sint pertractanda, multum est tribuendum praxi singulorum Dicasteriorum aliisque circumstantiis.

(2) Necessitas pontificiae confirmationis, quando exigitur, pariter urget pro resolutionibus cuiuscumque Dicasterii. Olim acta SS. CC. de Propaganda Fide et SS. RR., quae essent scripto edita *formiter*, id est subscripta a Praefecto et Secretario ac sigillo munita, non indigebant confirmatione Pontificis (cf. supra n. 340, D, cum notis); at hodie Codex communiter et sine ulla exceptione statuit pro omnibus Dicasteriis obligationem pontificiae confirmationis obtinendae.

nus Pontificis interventus; licet enim ea negotia fuerint delata ad illud Dicasterium quod facilioribus eiusdem generis negotiis incumbit, tamen Administri et vel ipsi Cardinales nequeunt rem absolvere, sed duntaxat eam praeparant vel discutiunt ut iam sufficienter expensa possit definitioni Pontificis submitti vel ad summum consulunt Sanctissimo ut gratiam concedat; sed qui denique in casu providet vel negotium definit, est ipse Romanus Pontifex in audientia qua recipit Praesidem Cardinalem aut Secretarium statis diebus (1).

831. Valor actorum quae a Dicasteriis prodeunt.—Non hic agimus de vi obligandi quae diversimode inest actis diversi generis, de ea enim diximus in n. 343; sed inspicimus diversam firmitatem, qua sunt praedita Dicasteriorum acta, prout a diversis personis, vel diversis rationibus eduntur iuxta dicta in n. praecedenti. Jamvero:

a) Quae prodeunt acta ex mandato, auctoritate speciali, concessione directe et immediate facta ab ipso Romano Pontifice, obtinent summum gradum firmitatis qui est proprius ipsius Pontificis supremi; nam licet acta prodeant, mediante aliquo Dicasterio, revera dantur ab ipso Pontifice.

b) Acta, quae fuerint approbata et confirmata a Romano Pontifice in forma specifica, eodem robore firmanantur ac si data fuissent directo ab ipso Papa quoniam reipsa ab eo assumuntur et sua fiunt; at generatim confirmatio pontificia datur in forma communi, et tunc acta retinent substantialiter eum valorem quem ex auctoritate singulorum Dicasteriorum recipiunt, nec nisi aliqualem maiorem firmitatem accidentalem assequuntur ex confirmatione Pontificis.

c) Acta quae a Dicasteriis prodeunt ex sola eorum auctoritate et vigore facultatum ordinariorum, illam unam firmitatem nan-

(1) Hinc in formis rescribendi et decernendi exprimitur differentia utrum Dicasteria ipsa sint quae gratias, indulta, dispensationes, etc., concedant *vigore facultatum sibi a Domino nostro tributarum*, aut aliquid iubeant, decernant propria auctoritate, etc.; utrum resolutiones, ab Officialibus maioribus vel a Cardinalibus captae, deinde sint a Pontifice *confirmatae*: utrum provisio fuerit ab ipso Papa facta *in audientia*, vel Sacra Congregatio rescribat *ex audientia SSmi.*, vel aliquid statuatur *de mandato Summi Pontificis, ex auctoritate sibi peculiariter a Pontifice concessa*, vel ipse Pontifex dicatur nonnulla decernere, iubere, etc.

ciscuntur, quae promanat ex munere proprio Dicasteriorum ipsorum.

d) Sed omnia acta, quae ab unoquoque prodeant Dicasterio, eduntur nomine et auctoritate eiusdem Dicasterii, licet negotii definitio fuerit facta non a plena Congregatione, sed a Congressu, vel etiam ab uno singillatim Moderatorum.

e) Et quoniam potestas, quam exercent Dicasteria, est, ut mox videbimus, ipsa *suprema* auctoritas Papae, cuius vice et nomine agunt, ideo, exceptis sententiis vere iudicialibus a S. Rota editis, —quae dum in rem iudicatam non transierint, admittunt appellationem proprie dictam, propositam tamen intra eandem Rotam non ad aliud Tribunal delatam—, cetera Dicasteriorum acta, quaecumque sint illa, excludunt veram appellationem; ita ut non detur appellatio vere talis vel ad ipsum Papam a quolibet actu posito in Dicasteriis, sive ponatur a plena Congregatione, sive a Congressu, sive ab uno etiam ex Moderatoribus. Nec pariter appellatio vera datur ab actu unius Moderatoris inferioris ad Moderatores superiores, v. g., a Subsecretario ad Secretarium vel a Secretario ad Cardinalem Praesidem; item non datur appellatio proprie dicta a singulis Dicasteriorum Moderatoribus ad Congressum, nec a Congressu ad plenarium Cardinalium coetum. Eo vel minus potest quis ab actu alicuius Dicasterii ad aliud Dicasterium recurrere (1); imo, ut praevenit c. 43, invalide tunc ageret hoc alterum dicasterium (cf. supra n. 284, II, B, a). Et ratio horum omnium est quod acta Dicasteriorum exercentur nomine et auctoritate Pontificis, et inscribuntur semper Dicasterio, non singulis Moderatoribus qui forsitan negotium definierunt.

f) At non ideo quaelibet Acta Apostolicae Sedis sunt inmutabilia aut irrescindibilia. Profecto nequeunt directe impugnari, sed non desunt media ad obtinendum novum causarum aut negotiorum examen, et consequenter actorum rescissionem vel mutationem. Potest videlicet idem Sacrum Dicasterium, quod rem deciderat, iterum vel etiam tertio vel ulterius quoque adiri, ut inspiciat novas adductas rationes, quibus forsitan movebitur ad resolvendum aliter quam

(1) Etenim unumquodque Dicasterium habet assignatam propriam provinciam, quae aliis non competit; insuper Dicasteria sunt ad invicem aequalia nec proinde ab uno veluti ab inferiori potest ad aliud seu superius appellatio interponi.

prius fecerat. Limes in novis huiusmodi instantiis producendis, tunc proprie habebitur cum ipsum Dicasterium prohibeat ulterius instari, maxime per formulam: *et amplius non proponatur*; imo tunc etiam licet recurrere et petere aperitionem oris. Praesertim si res fuerat decisa ab aliquo duntaxat ex Moderatoribus aut etiam in Congressu, potest dari supplicatio ad obtinendam revisionem in plenario Cardinalium conventu; ac edita quoque resolutione plenariae Congregationis, non impediuntur partes implorare *beneficium novae audientiae*, semel, iterum ac pluries. Beneficium novae audientiae conceditur a Cardinali Praeside, audito Congressu; at si deliberatio Congregationis plenariae secumferat clausulam: *amplius non proponatur*, non poterit novae audientiae beneficium concedi nisi ab ipsa Congregatione universa (1). Nec sicut in processibus iudicialibus, habentur hic termini praefixi ad recurrendum (2); ideoque *per se* non impeditur quis, etiam post longum tempus, exhibere novum recursum. Attamen in his omnibus casibus nemo potitur stricto iure quo valeat exigere negotii revisionem; sed ad iudicium Sacri Dicasteriis pectat decernere utrum novus recursus sit admittendus *vel reiiciendus*.

g) Praefata vero remedia sunt quasi ordinaria; cum vero Sacra Dicasteria prorsus iam reiiciant quencumque recursum, manet adhuc via extraordinaria per supplicem libellum directe porrectum ipsi Supremo Pontifici, ut pro sua prudentia et benignitate vel ipse per se rem dirimat (id tamen non solet facere), vel novum negotii examen committat sive eidem Dicasterio sive alii aut etiam speciali Commissioni.

h) Haec autem omnia respiciunt negotia extraiudicialia, nam pro iudicialibus contentionibus aliae sunt regulae quae in libro IV traduntur.

832. Valor usitationum clausularum quas in respondendo solent adhibere Dicasteria Romanae Curiae.—I. Si resolutio aut responsio sit favorabilis: 1.º *Pro gratia*. 2.º *Iuxta preces* vel *iuxta petita*. 3.º *Pro gratia iuxta preces*; quibus formulis significatur concessio facultatis, indulti, dispensationis, privilegii, etc., quod in precibus imploratur. 4.º *Affirmative* est clausula quae adhiberi potest vel

(1) *Normae peculiare*s, c. IV, n. 10.

(2) Sed evulgata sententia Congregationis plenae, beneficium novae audientiae est flagitandum intra decem dies (*Normae peculiare*s, l. c.).

ad faciendam gratiam, vel ad solvendum dubium iuxta interrogationem propositam, etc.

II. Si e contra decisio fuit adversa petitioni, aut dubio respondeatur in sensu contrario, tunc adhibentur sequentes formulae: 1.º *Negative*. 2.º *Negative et amplius* (non proponatur). 3.º *Non expedit*, aut *non expedire*, significat idem ac *negative*, licet mitiori modo. 4.º *Gaudeat impetratis*: ita oratori, qui iam aliquid obtinuerat, deneantur aliae vel ampliores gratiae nova supplicatione imploratae. 5.º *Lectum*, aut *lectum ad instantiam*, id est preces fuerunt *lectae*, et non admittuntur, seu non conceditur gratia petita. 6.º *Relatum*, nempe instantia fuit relata Summo Pontifici qui eam reiecit. 7.º *Nihil*, videlicet non est aliquid concedendum, faciendum, respondendum, etc. 8.º *In decisis vel in decretis*, nimirum iteratae supplicationes aut novae adductae rationes non obtinuerunt mutationem prioris responsionis aut decisionis quae servanda est. 9.º *In decisis vel in relatis et amplius* (causa vel negotium non proponatur). 10. E converso si mutanda sit praecedens resolutio, dicitur: *Recedendum a decisis, a decretis*, vel *praevia recessione a decisis pro gratia*, etc. 11. *Ponatur vel reponatur* (in archivio) significat vel quod res non sit attendenda vel quod discussio causae, saltem pro nunc, non est amplius prosequenda; ideo documenta iubentur in archivio poni vel reponi. 12. *Ad acta* significat vel idem ac *reponatur* vel nova allata documenta esse prioribus unienda. 13. *Non proposita*: hac formula significatur quod aliqua causa iam praeparata, praesertim ad plenarium Cardinalium conventum, deinde non fuit pertractata; id aliquando dicitur quia revera non debet amplius illa causa pertractari; aliquando est dilatio ad aliud tempus vel ad alium coetum plenarium, eo quod tempus non fuit ad illius causae discussionem. 14. *Et amplius* (non proponatur) seu res est definitive resoluta, ita ut non sit amplius proponenda.

III. 1.º *Dilata* est responsio significans rem non posse aut non debere tunc resolvi, et negotii definitionem remitti ad aliud tempus. Si tempus non determinatur, simpliciter dicitur *dilata*; sed alias tempus determinatur diversis rationibus: *dilata ad primam* (nempe Congregationem plenariam) vel *ad primam infallanter*; *dilata post Aquas* (id est post ferias autumnales), *post Reges* (post Epiphaniam), *post Cineres* (post ferias bachanalium), *post Agnos* (post Pascha Resurrectionis), *post Ignem* (post Pentecosten). 2.º *Dilata et scribat alter* (Consultor) vel *scribant alii duo* (Consultores) vel *coad-*

iuventur probationes, etc. 3.º *Reproponatur*, nempe causa iterum proponatur post maturius studium aut praeparationem vel adductis novis documentis; sed aliquando dicitur: *Reproponatur cum iisdem*, id est documentis ut diligentius perpendatur in alia Congregatione plenaria. 4.º *Expectetur*, v. g., informatio Episcopi, vel aliud requisitum documentum. 5.º *Uniat*, id est aliquod novum documentum uniatur cum aliis.

6.º *Provisum in primo, secundo*, seu responsio patet ex dictis ad primum, secundum. 7.º *Recurrat* (orator) in singulis casibus. 8.º *Providebitur in singulis casibus*; nempe his duabus formulis significatur non esse dandam responsionem aut provisionem generalem, sed singulos casus esse singillatim inspiciendos et definiendos.

9.º E contra aliquando non resolvitur casus particularis, sed dicitur: *Providebitur per decretum generale*. 10. *Dentur decreta*, scilicet causa est iam definita in pluribus decretis alias iam editis; et quandoque determinate dicitur: *Dentur decreta diei... et diei....*, etc., vel *detur responsum iam datum ad Episcopum N....* 11. *Serventur rubricae*, vel *decreta* vel *Canones Codicis*, qui aliquando determinate citantur: haec clausula orator monetur ut inspiciat et servet rubricas, decreta, canones, etc. 12. *Consulat probatos auctores*; tunc significat vel rem non debuisse proponi, quia iam clare invenitur explicata a probatis auctoribus, vel Dicasterium noluisse causam aut dubium resolvere, sed remisisse oratorem ad probatos auctores. 13. *Non spectare*, videlicet illud negotium non pertinere ad competentiam illius Dicasterii, sed aliud esse adeundum. 14. *Ad Ordinarium qui provideat; ad Ordinarium qui utatur iure suo; ad iudices suos; orator referat Ordinario; Spectare ad Ordinarium*: his diversis clausulis orator remittitur ad suum Ordinarium vel Iudices, qui sunt competentes, et Sacrum Dicasterium significatur nolle rem per se resolvere.

15. *Orator* (v. g., Episcopus aliquid implorans) *utatur iure suo*, seu nempe ille non indiget pontificia auctoritate ad agendum, cum iam ex suo munere obtinet potestatem. 16. *Ad mentem* vel *iuxta mentem* vel *iuxta modum* significat quod responsioni vel resolutioni adiaciuntur quaedam conditiones quae magis rem determinant vel aliquatenus modificant sensum absolutum verborum, vel quaedam praescribuntur servanda in executione, etc. Haec autem omnia exponuntur singillatim incipiendo a verbis: *Mens est....* Quandoque publicatur responsum, et mens celatur secreta, seu panditur iis duntaxat qui partem in causa habuerunt; alias e contra publicatur

etiam mens. 17. *Ad Cardinalem Praefectum*, vel *ad Dominum Secretarium*, seu videlicet res est definienda, aut partibus communicanda, etc., a Cardinali Praefecto vel a Secretario Dicasterii, etc.

IV. Si adeundus sit Pontifex Summus, habentur hae formulae: 1.^a *Ad Sanctissimum*, vel *ad Cardinalem Praefectum cum SSmo.*, vel *ad Dominum Secretarium cum SSmo.*, vel *consulatur Sanctissimus*: quibus clausulis negotium declaratur pertinere vel esse remittendum ad resolutionem Pontificis. 2.^a *Consulendum Sanctissimo*, nempe Cardinales quoad rem quae ad auctoritatem Summi Pontificis pertinet, in coetu plenario proferunt suam sententiam, quasi consilium subiciendum ipsi Pontifici. 3.^a *Facto verbo cum Sanctissimo* significat quod decisio proponitur utique a Cardinalibus, sed quod sit proprie danda a Romano Pontifice, quia res excedit ordinarias facultates Dicasterii, vel saltem de eo dubitatur.

833. Natura potestatis qua Dicasteria pollent.—Dicasteria Curiae Romanae, cum agant vice, nomine et auctoritate ipsius Papae, exercent eandem potestatem quae est propria Summi Pontificis; ac propterea nomine *Sedis Apostolicae* vel *Sanctae Sedis* veniunt non solum Romanus ipse Pontifex, sed etiam Congregationes, Tribunalia et Officia, per quae idem Romanus Pontifex negotia Ecclesiae expedire solet (c. 7); item *Acta Pontificia* vel *Acta Apostolicae Sedis*, vel *Acta Sanctae Sedis* intelliguntur esse tum ea quae immediate ab ipso Pontifice emanant vel ei inscribuntur, tum illa pariter quae a Sacris Dicasteriis prodeunt, nam etiam haec censentur data a Pontifice, cuius auctoritate expediuntur. Hinc Dicasteriorum Romanae Curiae potestas dicenda est: a) *Pontificia seu Apostolica*, quia pro Pontifice seu Domino Apostolico Dicasteria ipsa agunt (1). b) *Suprema*, quia nulla potestas in Ecclesia habetur maior quam Pontificia; ideo, in sensu iam tradito (n. 831), appellatio non datur ab actis Dicasteriorum romanorum. c) *Ordinaria*, utpote quae Dicasteriis competit ex officio seu munere ipsis a iure perma-

(1) Quare in rescriptis preces exhibentur directae ad Romanum Pontificem (Beatissime Pater, etc.), responsio vero exprimitur a Dicasterio data nomine Pontificis (cf. n. 338, D).

nenter attributo. d) *Vicaria*, non propria, cum potestas haec vice et nomine Romani Pontificis exerceatur, cui ut propria competit. Quae vicaria potestas inest Sacris Dicasteriis cum identitate personae iuridicae inter ea et Romanum Pontificem, quia una est Apostolica Sedes complectens et Papam et Dicasteria (cf. n. 700, d).

Atque omnia praedicta sunt equidem vera; sed pariter verum est eandem pontificiam potestatem aliter in ipso Romano Pontifice, aliter in Dicasteriis inveniri; in illo etenim inest ut propria ac includens totam suam plenitudinem et vim maximam, in istis vero participatur ut aliena et aliquatenus diminuta sive quoad mensuram sive quoad vim eiusdem.

Ideo potestas eadem Dicasteriorum est: e) *Communicata* a persona principali, id est, Papa, cui pertinet, transiens in personam secundariam, veluti substitutam, quae sunt singula Dicasteria (n. cit. e). f) *Distincta* aliquatenus a potestate manente apud Pontificem; quandam siquidem distinctionem necesse est agnoscere inter personam principalem eiusque substitutum; unde actus Dicasteriorum non sunt stricte papales, sed a papalibus distincti; ita tamen ut minime tollatur identitas iuridica agentium, et actus editi a Sacris Dicasteriis censeantur prodiisse ceu ab ipso Papa positi. g) *Incompleta*, absque gradu plenitudinis quae residet in solo Papa; nec enim Romanus Pontifex communicat Dicasteriis totam suam potestatem, sed aliquam sibi reservat partem quam solus ipse exercet, imo saepe etiam in his quae aguntur a Dicasteriis necessarius est personalis Papae interventus, ut iam diximus (n. 830, IV). h) *Infirmior*, quoniam absoluta et irrefragabilis et praesertim infallibilis auctoritas Romani Pontificis non est communicabilis, ac manet semper unius Pontificis; unde Dicasteriorum actus non insigniuntur illa plenissima et inconcussa firmitate, propria omnino ipsius Papae, sed minore aliquatenus gradu roboris donantur. i) *Divisa, particularis et determinata* ad genus aliquod rerum seu causarum est potestas unicuique Dicasterio competens; nam singula Dicasteria non habent universalem potestatem agendi in quibuscumque negotiis, sed particularem duntaxat in iis quae sibi

peculiariter a Pontifice commissa sunt; diversa enim genera causarum aut negotiorum sunt divisa et singulis Dicasteriis attributa. i) Tandem ea potestas in singulis est hodie *exclusiva* quoad genus negotiorum unicuique tributum, non autem cum aliis cumulativa; inde provenit competentia singulorum Dicasteriorum, de qua iam est agendum.

834. Competentia Dicasteriorum Curiae Romanae. — In genere competentia est potestas quaedam determinata et circumscripta ad aliquid, nimirum ad genus aliquod negotiorum sive causarum, ad materiam quandam peculiarem, ad certas personas, ad causam vel rem specialem. Quare *potestas*, *iurisdictio* et alia similia nomina denotant indeterminate facultatem agendi, regendi, etc.; *competentia* vero denotat potestatem, iurisdictionem, etc., in aliquo subiecto determinatam ad aliqua peculiariora negotia, personas, etc. Ita in rebus processualibus *forum* indeterminate sumptum definitur esse locus aut tribunal in quo processus exercentur; at *forum competens* dicitur locus seu tribunal determinatum, in quo aliqua peculiaris causa est proponenda et definienda; item in iudiciis *iurisdictio* indeterminate sumpta est potestas publica cognoscendi et definiendi lites, *competentia* autem est potestas iudicialis determinata qua pollet iudex ad pertractandam aliquam certam et peculiarem causam. Proinde solet dici competentiam differre a potestate, iurisdictione, etc., sicut species differt a genere vel potius sicut concretum differt ab abstracto (1).

Hinc iam intelligitur competentia Sacrorum Dicasteriorum nihil aliud esse nisi peculiaris et propria potestas seu auctoritas quae unicuique Dicasterio competit circa determinatum genus negotiorum ecclesiasticorum. Omnia siquidem Dicasteria habent potestatem agendi vice Romani Pontificis et negotia ecclesiastica eius nomine definiendi; at non singula Dicasteria possunt indiscriminatim et permixtim quodcumque negotium arripere et persolvere; etenim Summus Pontifex causas sive res in Curia Romana pertractandas divisit in plura ac distincta genera,

(1) Cf. *Lega*, «De iudiciis», vol. I, n. 187; *Sebastianelli*, «De iudiciis», n. 36.

singula singulis Dicasteriis attribuens; ideoque unumquodque Dicasterium est competens duntaxat in aliquo determinato rerum seu causarum genere. Iamvero circa Sacrorum Dicasteriorum competentiam tria sunt maxime inspicienda: **A)** ipsius competentiae qualitas; **B)** determinatio; **C)** modus solvendi dubia aut controversias circa competentiam.

A) *Hodie* competentia Dicasteriorum est *privativa* seu *exclusiva*, et non, ut olim, *cumulativa*. Qua enuntiatione continentur duo: 1.º Negotia in Curia Romana persolvenda ita diversis generibus sunt divisa ut quodlibet Dicasterium habeat adsignatum proprium genus ac determinatam provinciam extra quam nihil valeat agere, id etenim colligitur veluti necessarie ac essentialiter ex ipso conceptu competentiae, quae denotat potestatem concretam et determinatam ad aliquid, ac proinde quidquid extra genus illud sit, excedit limites attributae potestatis.

2.º Quodque negotium seu negotiorum genus habet in Curia Romana propriam ac peculiarem sedem, videlicet unum determinatum Dicasterium, in quo sit pertractandum, nec habentur hodie plura simul Dicasteria ad idem negotium vel negotiorum genus cumulative habilia, id est competentia, ita ut quisque possit ad unum vel alterum pro lubitu recurrere. Hoc aliud pronunciatum non necessario sequeretur ex ipsa natura competentiae; quid enim impediret quominus Papa tribueret cumulativam potestatem duobus vel pluribus Dicasteriis in eadem negotia, quae proinde possent sive ab uno sive ab alio pertractari?

Mens tamen Romanorum Pontificum fuit semper accurate distinguere causas et negotia persolvenda ac singulis Dicasteriis singula attribuere ne daretur locus cumulativae competentiae; id quod peculiariter intendit Sixtus V constituens Sacras Congregationes, nam voluit suis quamque finibus contineri (Const. Pii X *Sapienti Consilio*, Proem.). At vero temporis decursu plura effecerunt ut ordo statutus aliquatenus immutaretur et paulatim iurium cumulatio inter diversa Dicasteria induceretur; «rerum enim tractandarum cumulativa potestas tum ex Summorum Pontificum arbitrio, tum ex consuetudine, tum praesertim ex causarum natura, quae saepe ita sunt ex

ipsa mixta materia involutae, ut aequae in una quam in altera S. Congregatione, quin cuiusdam iura propria laederent, agi possint, originem accepisse videtur» (1). Ita factum est, ut exceptis quibusdam peculiaribus negotiis quae privative competeabant alicui Dicasterio, v. g. causae fidei Sancto Officio, iura et obligationes Religiosorum Congregationi Episcoporum et Regularium, plura alia negotia indiscriminatim seu cumulative possint apud diversa Dicasteria pertractari, ita ut recurrentes possent unum vel aliud adire Dicasterium, ac inter ipsa daretur locus praeventioni (2). «Et re quidem vera, aiebat Lega (3), casus competentiae privativae sunt pauciores, admodum plures sunt casus competentiae cumulativae». Exinde autem non exigua oriebantur incommoda (4), quibus mendum occurrerunt plures Pontifices, partim accuratius definiendo competentiam singulorum Dicasteriorum, partim statuendo legem iuxta quam, incepta iam aliqua causa vel receptis precibus apud unum Dicasterium, adire aliud, absque prioris consensu, nemini liceret, et gratia ab altero forte concessa, esset invalida: quod decretum fuit primo latum ab Innocentio XII Const. *Ut occurratur*, 4 Junii 1692, deinde renovatum a Clemente XIII die 15 Aprilis 1758. Non fuit tamen unquam sublata omnimode illa competentia cumulativa usque ad Pium X, qui anno 1908 reformans Curiam sua Const. *Sapienti Consilio*, ac Normis adiectis (5) aperte decrevit competentiam singulorum Curiae Romanae Dicasteriorum debere in posterum esse non cumulativam sed privativam.

Hodie pariter ex novo Codice competentia Dicasteriorum est dicenda *non cumulativa* sed *privativa* vel *exclusiva*: licet enim hoc principium non sit expressis verbis enuntiatum in Codice, tamen ispe Codex retinet eandem Curiae constitutionem a Pio X decretam, ac insuper distincte attribuit singulis Dica-

(1) *Zamboni*, «Collect. Declar. S. C. C.», Introd., § IX.

(2) Ita de nullitate professionis religiosae poterant olim cognoscere tum Congregatio Concilii tum Congregatio EE. et RR., tum etiam, si causa agebatur iudicialiter, S. Rota; item indultum oratori privati poterat concedi a tribus SS. CC.: Concilii, Episc. et Reg., et SS. Rituum et praecipue a Secretaria Bre-vium.

(3) *Lega*, «De iudiciis», vol. I, n. 105.

(4) *Zamboni*, l. c.

(5) Cf. praesertim *Proem. Const. et Norm. pecul.*, c. I, n. 2.

steriis propriam ac determinatam provinciam, statuit regulam ad dirimendas controversias circa competentiam exorituras, etc. At vero in definienda exclusiva competentia uniuscuiusque Dicasterii attendere oportet non solum materiam vel obiectum, sed etiam personas, modum tractandi negotia, aliosque fontes competentiae, de quibus statim dicendum; atque adeo negotium quod unum idemque sit ratione materiae, potest, attenta diversitate personarum vel modi in agendo vel territorii, etc., ad diversa etiam pertinere Dicasteria: ita commutatio Officii Divini conceditur pro clericis saecularibus a Congregatione Concilii, pro religiosis vero a Congregatione Religiosorum Sodalium; item quaestio de validitate matrimonii, si administrativo modo excutiat, pertinet ad S. C. de Sacramentis, si iudiciario ordine ad S. Rotam; denique pro diversitate territoriorum pertinent ad S. C. de Propaganda Fide illa Missionariorum negotia, quae si in locis iuris communis emergant, sunt ad alias Congregationes deferenda.

Ex descripta qualitate non cumulativae, sed privativae Dicasteriorum competentiae, duo fluunt consectaria: a) *In ordine ad recurrentes*; hi enim nequeunt unum potius quam aliud Dicasterium adire, sed uni competenti Dicasterio rem subiiciant necesse est; quare hodie, ex ipsa rerum conditione intrinseca, vigeret antiqua lex de non adeundo, proprio Marte, aliud Dicasterium, postquam negotium iam in uno fuerat incoeptum aut definitum; nec eam legem renovare necesse fuisset. Attamen quia in peculiaribus casibus dubitationi aut errori locus esse potest, ideo Pius X expresse iussit ut ea vetus lex integra maneret. Igitur cum delatus et exceptus ab aliquo Dicasterio fuerit supplex libellus pro impetranda re sive ad gratiam pertinente sive ad iustitiam, nemini ulla de causa licet aliud suo Marte Dicasterium ad eundem finem adire; sed opus est ad sensu Dicasterii ipsius quocumque coeptum est, aut peculiari concessione Summi Pontificis, quo venia detur transmittendi negotii (1). Atque ut iam n. 284, B) explicavimus ex c. 4, gra-

(1) *Norm. pecul.*, c. I, n. 2; c. III, n. 10.

tiae contra memoratam legem obtentae, sunt ipso iure invalidae. b) *In ordine ad Dicasteria ipsa*, quae subiectas sibi quaestiones aut oblatas supplicationes debent ab ipso limine perpendere ut inspiciant num ad propriam spectent competentiam. Ideo constitutum est (1) ut, maxime in casu dubio, si libellus ad S. Rotam delatus sit, Decanus cum duobus Auditoribus primis; si ad aliquam Congregationem, ordinarius eiusdem Congressus, de quaestionis natura videant, utrum res ordine administrativo an iudiciario sit tractanda; ac si primum accidat persolutio negotii reservetur competenti Sacrae Congregationi; si alterum fiat, quaestio in Tribunalibus definiatur. Ac semper regula est servanda ut negotia pertractentur in propria competenti sede; ideo si quando Dicasterium, cui libellus exhibeatur, inveniat rem non spectare ad propriam competentiam, tenetur eam ad competens Dicasterium remittere.

B) Determinatio competentiae in singulis Dicasteriis desumitur ex multiplici ac diverso fonte sive principio. Etenim: a) *Materia seu obiectum* diversum est primarius ac praecipuus fons competentiae Dicasteriorum; quia, ut saepe diximus, unicuique Dicasterio est adsignatum peculiare quoddam rerum aut negotiorum genus, ut de singulis agendo melius patebit. Sed insuper alia sunt principia vel fontes unde oritur competentia, scilicet: b) *Territorium*; aliqua enim Dicasteria in suae competentiae rebus, territorii limites nullos habent: ita SS. Congregationes S. Officii, Religiosorum, Rituum, Caeremonialis, pro Negotiis ecclesiasticis extraordinariis et pro Ecclesia Orientali; item Tribunalia sive interni sive externi fori; demum et similiter Officia. E converso SS. CC. Consistorialis, Concilii ac de Seminariis et Universitatibus limitantur in rebus suae competentiae, ad territoria quae dicuntur iuris communis seu videlicet non subiecta Congregationi de Propaganda Fide; et vicissim haec S. C. de Propaganda duntaxat in suis territoriis, nullatenus vero in aliis iuri communi obnoxiiis, valet suam exercere potestatem. Denique Congregationi de Sacramentis, in iis quae matrimonium

(1) *Norm. pecul.*, c. I, n. 3.

spectant, competunt quoque loca subiecta Congregationi de Propaganda; sed circa alia sex Sacramenta competentiam habet circumscriptam regionibus iuris communis (1). c) *Personae*; ex quibus competentia S. C. de Religiosis primario determinatur, etenim ipsa suam in religiosos exercet potestatem, ubicumque illi versentur, et circa quascumque res, paucis exceptis, ad eos pertinentes. d) *Ritus* est prima ratio unde S. C. pro Ecclesia Orientali recipit suae competentiae determinationes. e) *Modus* diversus tractandi negotia est non raro criterium seu principium ad determinandam competentiam, seu nimirum sedem, ubi negotia sunt definienda; nam plura negotia, quae ad SS. Congregationes delata, possunt in eis pertractari ordine administrativo, valent pariter remitti ad Tribunalia, ubi ordine iudiciario accuratius perpendantur (cf. cc. 249, § 3; 250, § 5; 251, § 2).

c) *Ratio solvendi dubia aut controversias de competentia Dicasteriorum*.—Communitè arduum non erit in praxi determinare ex recensitis fontibus sive principiis competentiam Dicasteriorum in pertractandis negotiis; quandoque tamen exoriri potest dubium vel etiam controversia, sive inter privatos sive inter ipsa Dicasteria, de competentia circa causam aut negotium aliquod peculiare; necesse ergo fuit constituere normam et auctoritatem, quae dubium illud seu controversiam dirimeret. Olim Signatura Justitiae definiebat quaestiones exortas circa competentiam aliquorum duntaxat Tribunalium in causis contentiosis; Signatura vero Gratiae poterat similes controversias aut dubia enodare quae exurgerent etiam inter Congregationes aut cuiuscumque generis Dicasteria vel Tribunalia etiam inferiora (2). Pius X in Const. *Sapienti Consilio* (I, 2.º, n. 4) attribuit S. C. Consistoriali potestatem solvendi dubia circa competentiam SS. Congregationum; ex Normis vero peculiaribus (c. I, n. 2) ac praesertim ex resolutione (3) eiusdem S. C. Consistorialis 3 Junii 1909 ad III et IV fuit ea potestas quoque extensa ad dubia

(1) Cf. *De Luca*, «Rel. Cur. Rom.», dd. XXX, n. 23, et XXXI, nn. 48, 54.

(2) Cf. «Acta A. S.», vol. I, p. 515.

(3) *Normae peculiares*, c. VII, art. I, n. 6.

et controversias de competentia inter Congregationes et Tribunalia; ab his tamen legibus est exempta Congregatio S. Officii, quae in re ad suam competentiam spectante, dubia per se ipsam dirimebat (1). Tandem in novo Codice (c. 245), statuta est generalis regula; controversiam (idem est intelligendum de dubio quod a singulis Dicasteriis nequeat per se ipsa in Congressu resolvi), si qua exoriatur inter Sacras Congregationes, Tribunalia vel Officia Romanae Curiae, dirimet coetus S. R. E. Cardinalium, quos Romanus Pontifex singulis vicibus designaverit, seu nempe in singulis casibus Papa constituet specialem Cardinalium Commissionem; et si opus erit, praestituet eidem normas, ad quas persolvatur causa.

835. Ratio adeundi Sanctae Sedis Dicasteria.—Hac in re duo sunt breviter exponenda: **A)** Personae quae recurrere possunt ad S. Sedem. **B)** Modus recurrendi.

A) Personae sunt vel privati Christi fideles vel Ordinarii.

a) *Privati.*—Cuiuslibet Christi fideli est libera facultas recurrendi ad Curiae Romanae Dicasteria, idque aut per se aut per alium, et maxime per aliquem Agentem in Urbe commorantem. Si quis autem mittat libellum, recursum, litteras, etc., ex quibus responsum sibi dandum non expectet, cum intendat duntaxat ad Sanctae Sedis cognitionem aliquid deferre, tunc sane potest sine agentis vel procuratoris opera, scribere directe per se ipsum; at vero si responsum vel rescriptum cupiat obtinere, tunc etsi nulla lege constringatur ad operam agentis adhibendam, cogitur moraliter ex ipsa rerum conditione. Etenim: 1.º Sacra Dicasteria ad privatos directe non respondent, nec mittunt rescripta. 2.º Taxa quae imponitur pro gratiis obtentis, solvenda est in ipsis Curiae Dicasteriis, nec rescriptum antea traditur. 3.º Agentes melius cognoscunt faciliorem, breviorum ac efficaciorum modum pertractandi negotia; unde per ipsos commodius, maturius et certius quis agit et obtinet quod exoptat. Haec tamen moralis necessitas utendi opera agentis non extenditur ad negotia fori interni ad Sacram Poenitentiarium mittenda, nam hocce Dicasterium respondet directe ad privatos et expedit omnia gratis. Qui autem ad Sanctam Sedem recurrens, procuratoris vel

(1) *Norm. pecul.*, c. I.

agentis operam adhibere desideret, potest ad id munus libere deputare quemlibet suae fiduciae virum, dummodo catholicum integra fama, ad Dicasterium, in quo agenda sit res, minime pertinentem, et aliquali suo mandato munitum; cum vero in causis contentiosis advocati operam uti velit, fas ei non erit patronum proponere quemlibet, sed tenetur eum inter approbatos assumere (1).

b) *Ordinarii*.—Hi pariter valent vel per se vel per procuratores seu agentes libere tractare negotia sive ad seipsos sive ad dioecesim vel subditos suos pertinentia. Nec ulla generatim erit difficultas ut Ordinarius quilibet per se de negotio aliquo agat, quoniam ad ipsum directe responsa mittit Sancta Sedes; sed ipse obligatur ad taxas et impensas solvendas 2). Attamen Ordinarii quoque communiter ad S. Sedem transmittunt negotia per medium aliquem agentem, imo solent, legitimo concessio mandato, generalem ac stabilem in Urbe constituere procuratorem seu agentem dioecesanum, cui omnia mittunt negotia tam sui quam dioecesis ac subditorum per ipsos recurrentium ad S. Sedem. Electus agens est semper ad nutum Ordinariorum revocabilis; at Vicario Capitulari non licet electum ab episcopo procuratorem cum alio commutare. Tandem si ab Ordinariis assumendus sit advocatus, is quoque ex approbatis eligi debet (3).

B) *Modus recurrendi*.—Haec sunt prae oculis habenda: a) Nulla peculiaris forma invenitur determinate praescripta; sed quaelibet scriptura ad Curiam Romanam deferenda, oportet ut sit brevis, clara ac concinna, expressis perspicue nomine et cognomine recurrentis, loco dioecesi, etc.; si vero agatur de gratia vel dispensatione obtinenda non solum obiectum supplicationis est praecise determinandum, sed adiciantur necesse est peculiares causae vel motiva quibus petitio innititur. b) Cum recurritur ad Sacram Poenitentiarum, non exprimuntur locus dioecesis, nec nomina oratorum propria, quorum vice adhibentur vocabula *Titius, Caius, Sempronius, Maevius* (*Titia, Caia*, etc.), aut alia quae personas non manifestent, ut *Petrus, Antonius*, etc. c) Lingua propria Curiae Romanae, quae proinde generatim adhibeatur, imprimis si scribens sit clericus, est lingua latina; sed admittuntur quoque linguae vernaculae, praeser-

(1) *Norm. commun.*, c. IX, sect. I; c. X, sect. I.

(2) *Ibid.*, c. X, sect. II, nn. 4, 5, 6.

(3) *Ibid.*, c. IX, sect. II; c. X, sect. II, n. 7 seq.

tim in S. Poenitentiaria. In aliis Dicasteriis olim admittebantur de regula ordinaria, tres duntaxat linguae, latina, itala et gallica (1); post reformationem vero Curiae statutam a Pio X enumerantur veluti recognitae sequentes linguae, praeter latinam et italam, nempe: gallica, germanica, anglica, hispanica, lusitana (2). Aliae, etsi non penitus excludantur, difficilius tamen admittuntur, quoniam requirerent operam specialium interpretum; imo in rebus et causis maioris momenti exarari oportet scripturas in una ex tribus illis magis notis linguis, latina, itala, gallica, secus sustinendae erunt expensae pro versione, quae a Dicasteriis statuatur. d) Si detur supplex libellus ad obtinendam quamlibet gratiam, vel ad postulandam solutionem aliquorum dubiorum, necesse est ut precibus adiciatur commendatio vel licentia proprii Ordinarii, sine qua hodie Sanctae Sedis Dicasteria nullum solent expedire rescriptum, imo generatim nec ipsos supplices libellos admittere; si autem agatur de recursibus, denunciationibus, causis controversis, etc., tunc potest statim directo adiri competens Dicasterium, quod curabit exquirere ab Ordinario opportunas informationes. Similiter rescripta Curiae Romanae committuntur exequenda generatim propriis Ordinariis, quibus proinde sunt praesentanda, quin etiam aliquando est necessaria praesentatio rescriptorum in forma gratio-sa concessorum (cf. cc. 51 seq.). Excipiuntur tamen negotia quae aguntur in S. Poenitentiaria, in quibus nec praeviae commendationes Ordinariorum aut informationes requiruntur, nec commissio executionis est praecise mittenda Ordinariis, cum generatim detur Confessariis.

e) Ex dictis patet requiri communiter Ordinariorum interventum in negotiis fori externi ad Curiam Romanam transmittendis, vel ex ea recipiendis; insuper in Curia dioecesana invenient privati faciliorem opportunitatem in redigendis supplicibus libellis, in eisque ad Urbem transmittendis, item in afferendis pecuniis necessariis ad solutionem expensarum pro rescriptis vel causis sustinendarum, etc.; quare saepius commodior via, qua privati recurrant ad S. Sedem, erit trames propriae Curiae dioecesanae. Attamen non est huiusmodi trames retinendus tamquam obligatorius pro privatis, qui proinde cogi nequeunt directe vel indirecte ad

(1) Cf. decret. S. C. de Prop. Fide, 18 Maii 1896 in Collect. S. C. de Prop., n. 1.929.

(2) *Norm. pecul.*, c. VI, n. 5.

eum suscipiendum; sed libere possunt alium ad S. Sedem arripere tramitem; nec requisita in precibus commendatio seu licentia aut quodlibet necessarium documentum denegari potest in Curia, si privatus, utens iure suo, velit preces, alio adhibito tramite, mittere ad Urbem. f) Litterae, supplices libelli, ceteraque ad S. Sedem deferenda, mittuntur equidem ad singula Dicasteria 1, sed interius (2) inscribuntur, maxime in rebus gratosioribus, Romano ipsi Pontifici, ita: *Beatissime Pater, Sanctissime Pater*, etc., vel etiam, in aliis praesertim rebus, Cardinali Praesidi cuiusque Dicasterii, sic: *Eminentissime Domine, Eminenterissime Princeps*, etc. In fine supplicum libellorum, quae S. Poenitentiariae dantur, debet indicari, cum omnibus necessariis adnotationibus, persona ad quam mittendum est rescriptum. g) Ordinariis, qui aliquid habeant sub secreto ad S. Sedem deferendum, curae sit scripta committere occlusa diligenter, etiamsi per suos rerum agentes, vel procuratores ea transmittere velint (3).

(1) Melius mittantur omnia ad aliquem agentem, qui singulis Dicasteriis sciet aptius propria negotia exhibere.

(2) Exteriori involucri apponitur italice vel alio idiomate inscriptio directa ad Dicasterium, cui res mittitur, vel ad eius Cardinalem Praesidem, v. g.: *Alla Sacra Congregazione dei Sacramenti Palazzo della Cancelleria, Roma (Italia)*; vel *All' Eminentissimo Cardinale Penitenziere Maggiore Palazzo del S. Ufficio, Roma*. Ubi notandum est Sacras Congregationes fere omnes et Cancellariam habere residentiam in *Palazzo della Cancelleria*; S. Officium et Poenitentiarium in *Palazzo del S. Ufficio*; S. C. de Propaganda Fide in *Palazzo di Propaganda Fide in piazza di Spagna*; S. C. pro Ecclesia Orientali in *Palazzo del Pontificio Istituto Orientale, piazza Scossacavalli*; Tribunalia tum Rotae tum Signaturae Apostolicae, item Datarium in *Palazzo della Dataria, via della Dataria*; denique Secretariam Statum in *Palazzo Vaticano*.

(3) S. C. Consistorialis, 25 Nov. 1908 *Act. A. S.* vol. I p. 211).

